BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
23 — C
4 M

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

9.31.B
9 f 4

CORNELII

IANSENII

EPISCOPI GANDAVENSIS HOMILIAE IN EVANGELIA, QVAE DOMINICIS DIEBVS IN ECCLESIA POPVLO PROPONI SOLENT,

EX QVATVOR COMMENTARIORUM in Concordiam Euangelicam libris, nuperrimè ab ipſo auctore renatis & à mendis propemodum innumeris repurgatis:

Nunc primùm à D. Georgio Braun Agripp. S. Georgij Canonico collectæ & præfationibus illuſtratæ.

Omnibus diuini verbi præconibus ſummoperè vtiles.

Colleg. Rom. Societ. Jesu cat. inscr.
ex leg.to Card. Tol.

VITTORIO EMANUELE IN ROMA

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud Ioannem Gymnicum, ſub Monocerote, M. D. LXXVII.
Cum priuilegio Cæſ. Maieſt. nouo ad ſexennium.

B. S.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI AC D. DOMINO

Gregorio Syluio, Epiſcopo Tagaſtenſi, Suffraganeo et Eccleſiaſtæ Primario Leodienſi, apud S. Paulum Canonico digniſſimo, Georgius Braun Agripp.

S. P. D.

NOndum memoria excidit, Reuerende in Chriſto Pater, ac Domine, multis nominibus obſeruandiſſime, cùm ſuperiore anno, aliquãto tempore domi tuæ, vnà cũ Præſtantiſſimo, Clariſſimoq; viro, D. Andrea Hartzemio Iureconſulto, Illuſtriſſimi Iuliacenſium Ducis Conſiliario, Leodij agerẽ, quotidianis ijsq; ſuauiſſimis, & doctiſſimis colloquijs tuis, paternè me monitum, vt infœlicem horum temporum difficultatem, patriæ ſalutem, vocationis quoq; meæ conditionem perpendens, eos labores, quos prophana colligenda hiſtoria, in coſmographicas regionum & vrbium enarrationes, hactenus impendi, ad venerandum, & ſummè hoc tempore neceſſarium, ſacrarum literarum ſtudium, iam porro conuerterem, efficeremq;, vt ſi quas Aegypſiorum opes collegiſſem, eæ, in Eccleſiæ vſum & ornamentum à me conuerterentur. Gratiſſima quidem hęc fuit Reuerentiæ Tuæ, & magni apud me ponderis admonitio, verùm & rationes tum mihi deeſſe nõ exiſtimabam, me nõ inutilem nauare operam, vt ante prophanis & mitioribus, quantum ingenij

D. Aug. libr. 2. de doct. Chriſtia. ca. 40.

facultates permitterent, excolerer muſis, quàm in ſacroſancta, & veneranda Theologica Facultate, illotis, vt aiunt, manibus, quidpiam aggrederer, neq; alios docere conarer, ipſus ego eius facultatis ignarus, in qua non ſine extremo ſalutis periculo erratur. Quod cũ priſcis temporibus ſumma à pleriſque temeritate factitatum, tum & hoc noſtro infœliciſſimo æuo, à nõ paucis, malè feriatis hominibus, cum ſumma Eccleſiæ Chriſti calamitate, imitatũ inuenio. Ita quondam obſonatores & coci, Theodotus coriarius, Theodolus menſarius, Aëtius aurifaber, Marcion nauta, Creſconius Grãmaticus, Iouinianus imperitiſſimus monachus, Heluidius agricola, ob imperitiam confidentes, nouas in Eccleſiam Dei ſuperſtitiones inuexerunt, vnde ſectæ, diſſidia, & ſeparatæ ab Eccleſiaſtica vnitate partes ſunt natæ. Pari quoque ratione, et hoc noſtro tempore, idẽ ſpiritus, idemq́ue eos vſq; adeo exagitat genius, qui & ipſi amabilem Eccleſiæ vnitatem diſſecant, & caninis lacerant dentibus, vt eadem matre foti, eodemq́; ouo prognati, videantur. Itaque & nunc laicam ac rudem VValdenſium, & inertiſſimam Anabaptiſtarum turbam vidimus, diuerſis hydræ inſtar partitam capitibus, & oppoſitis ſibi inuicem cohortibus, mirandum in modum diſſectam: In qua Bernardus Rotmannus ruſticus, Dauid Georgij vitrarius, Theodoricus Philippi ephippiarius, Matthias textor, compactores librorũ, cultrarij, ſartores & mercatores, Monitorum, quos ipſi vocant, & Concionatorum ſubeunt vices. Nihil nunc de imperita Franckiſtarum multitudine, breuitatis amore, commemorabo, ex qua priuatorum diſſidiorum cauſa excommunicatus

&

& eiectus eſt quidam Adamus Bernardi, & ipſe, ea eruditione, qua cæteri, hoc eſt, nulla imbutus, qui ſtatim anno ſalutis M.D.LXXIIII. peculiari edito libello, nouam ædificauit, & ſeparatam ab omnibus alijs, Eccleſiam, atq; plurimos abſurdiſſimarum opinionum ſuarum alumnos, nunc fouet. Quemadmodum & hoc tempore, laicorum, & imperitiſſimorum hominũ, noua cœpit innoteſcere colluuies, de domo & familia amoris, qui præfracta quadã nouæ ſapientiæ opinione, anilia & ſuperſtitioſa cõminiſcuntur dogmata, & quò plures in naſſam pertrahant ſuã, vulpina quadam calliditate cum omnibus, cuiuſcunq; etiã factionis hominibus, æquè conuerſantur, catholicorum ritus, & eccleſiaſtica non vitant exercitia: Romanam profitentur & veram dicunt eſſe Eccleſiam Dei: Et tamen adeo monſtroſas atque horribiles tuentur opiniones, vt hos tandem eſſe exiſtimem, non qui cum Luthero atque Caluino, tectum & parietes Eccleſiæ ſint euerſuri, quemadmodum Reuerendiſſimus Hoſius ſcribit, ſed qui fundamento religionis catholicæ inſidiabuntur: politicas & ciuiles hominum ſocietates, nouis ſeditionum furoribus perturbabunt: & veriſſimi tandem Antichriſti prodromi ſint futuri. Libellos circunferunt: Annunciationem pacis per H.N. Epiſtolam H.N. qua cunctæ nationes, ad domum Charitatis vocantur & inuitantur. Item Parænesin H.N. ad filios, & familiam ſuam Amoris, qua ſeptem Sacramentorum, Adminiſtrationis verbi diuini, Miſſæ, vt cæremoniarum eccleſiaſticarum in ea vſitatarum, explicationem proponit, impreſſam Campis, Anno M.D.LXV. Item Euangelium Regni: Et quem

Hoſius cẽſura de adoranda Trinitate, & epiſt. ad ſenatum Colonienſem.

intimis ſuis atque perfectis tantum committunt, Speculum veritatis. Ad hæc diuerſas etiam icones, atque imagines, quibus non minus quàm libris, ſua paſſim dogmata diuulgant. Atque ex hac tanta & effrenatiſſima noua comminiſcendi dogmata, & quæuis temerè ſcribendi libertate, tam ambitioſi diuerſiſſimarum factionum, prodeunt libri, conuitiorum plauſtris onuſti, quibus non modò turbulento hoc noſtro ſeculo, in quod omnium hæreſum maturitas erupit, ſed initio ſtatim naſcentis Eccleſiæ venerandis & doctiſſimis in ea Patribus, imo Apoſtolis ipſis, atque adeo CHRISTO Ieſu amarulentas blaſphemias turpiſſimo ore hæretici ingeſſerunt. Ita Phariſaico gregi Chriſtus Ieſus publicanorum amicus, peccator, ſeductor, imperitus mechanici filius, & maledictum fuit. Paulus veritatis præco, nouorum dæmoniorum annunciator, ſemiuerbius, ſeditioſus, & templi violator. Petrum, cæteroſqúe Apoſtolos imperiti quidam Philoſophi, tanquam fallaciæ ſeminatores lacerarunt. Quintinus ſartor, à quo Libertini in Gallia, cum fide ſortiti ſunt nomen, omnes in vniuerſum ſcripturas abijciens (quemadmodum de ipſo ſcribit Caluinus) vnumquemque Apoſtolorum ſcommate peculiari notabat: Vas fractum nuncupans Paulum, Petrum Chriſti abnegatorem, Ioannem iuuenem ſtolidum, Matthæum fœneratorem. Egrano D. Paulus rudis & indoctus fuit. Eodem dicacitatis morbo in celeberrimos etiam Eccleſiæ Patres peſtiferum maledicentiæ virus effuderunt. Ita religionis veritatiſqúe aduerſarijs, Cyprianus ſanctiſſimus Doctor ac Martyr, Coprianus fuit, quod elegans inge-

Act. 17. 24.
Lactan. lib. 5. de iuſt. cap. 2.
Cal. lib. contra Libertinos.
Lactan. lib. 5. cap. 1.

ingenium, & melioribus rebus aptum, ad ſuperſtitioſas & aniles fabulas conuertiſſet. Diuus Auguſtinus Donatiſtis lupus fuit, ac proinde opprimendus, & qui eum trucidaſſet, hunc facilè veniam à Deo impetraturum. Non placuit hactenus aduerſarijs noſtris Diuus Bernardus, quia nimis ſit ſuperſtitioſus, & à ſynceritate Euangelicæ doctrinæ alienus. Chryſoſtomus auctor ipſis eſt violentus, & monachatui contra Euangelium ſtudioſior. Damaſcenus puerilis & impudens auctor, qui portentoſis in re Sacramentaria formulis vtitur. Theophylactus in aſſertionibus ſuis nimis violentus. Diuus Hieronymus auctor eloquentiſſimus impudentiſſimis hiſce cenſoribus aſinus eſt rigidus & intolerabilis, Vigilantij nimirum Iouiniani, & Lutheri ſucceſſoribus, qui non niſi fœminea ſaturantur carne. Diuus Gregorius Caluino ob pias iugis ſacrificij cæremonias, Magus eſſe cenſetur, veluti myſterium illud terq; quaterq; venerandum, magica quædam res foret. Athanaſius, Sathanaſius, per contumeliam à Triadoclaſtis appellatur. Quanto etiam criminandi ſtudio, ad vniuerſæ Eccleſiæ, & ad totius Chriſtianæ ſocietatis conuitium cuncta per ſuos compoſuerit Sathan, & iucundum eſt, propter hiſtoriam, & vtile, ob ſimilem horum temporum blaſphemam & amarulentam maledicentiam audire. Et vt primũ ab ijs qui Chriſtianæ religioni nunquã ſubſcripſerunt, initium ſumam: Suetonius Chriſtianos homines eſſe nouæ ac maleficę ſuperſtitionis adſeruit. Tacitus eoſdẽ exitiabilis ſuperſtitionis accuſauit, cuius mali non ſolum ex Iudæa origo eſſet, ſed in vrbe etiam, quo cuncta vndique atrocia, & pudenda conflue-

Petrus Martyr cõtra Gardinerum. Vrbanus Rhegius in locis cõmunibus. Lutherus, paſſim in ſuis Rhapſodijs.

Suetonius in Nerone.

Tacitus lib. 5. hiſt.

Tertull. Apolo. contra gentes, cap. 16. bant, latius ſerperet. A quibuſdam etiam fideles porci, ob turpia, quæ ipſis impingebant flagitia, & infanticidæ vocitabantur. Item aſinarij, occaſione cuiuſdam hiſtoriæ, quam mendaciorum loquaciſſimus, Cornelius Tacitus, in fidelium odium excogitarat. Ideoq; Chriſtianorum Deus hac forma pingebatur, auribus aſininis, altero pede vngulatus, librum geſtans, & togatus. Ab alijs, non ferendi immortalium deorum hoſtes dicebantur, eò quòd his ſacrificare detrectarent. Similiter infructuoſi, ac ſteriles, Sarmenticij item, & Semiſſij, quia ad ſtipitem dimidij aſſis reuincti, ſarmentorum ambitu exurebantur. *Ibidē cap. 42. & 43. & 45.* Non hîc dicam, quàm turpia in Eccleſiam Dei euomuerit Celſus Epicureus philoſophus, Liberius Sophiſta, Porphyrius, Symmachus, & alij, partim Iudæi, partim Gentiles: quorum iniquas in Eccleſiam DEI criminationes, Quadratus, Ariſtides, Melito, Theophilus, Apollinaris, Tertullianus, Tatianus, Bardeſanes, Arnobius, Origines, Iuſtinus, Lactantius, Prudentius, Irenæus, Dionyſius, Clemens, Miltiades, & cæt. ſummi præſtanteſqúe viri, accuratiſſimè refutarunt. Iulianus naturæ monſtrum, & hominum impuriſſimus, Chriſtianos per contemptum Galilæos nuncupabat. Donatiſtis, orthodoxi omnes, pagani erant: qui & ſanctos Eccleſiæ Antiſtites, pollutos, muſcas morituras, Samaritanos, ſacrorum librorum traditores, nuncupabant, Orthodoxam item & catholicam Eccleſiam, mulierem fornicariam, ſicuti nunc noſtri hæretici, eandem Babylonicam meretricem. Quàm præclara fuerit Nicæna Synodus, in qua præcipui totius orbis Epiſcopi CCCL. & grauiſſimi

Optatus lib. 3. & 6. D. Aug. cōtra Ful. gen. Reſpon. 16. Opt. lib. 7. D. Aug. cōtra Ful. in principio De ſacrorū libro rum traditorib uide Optatū & Balduini commēt. D. Aug. paſſim lib. cōtra Ful. gentium.

ſimi Doctores cõuenerant, Euſebii & Socratis hiſtoriam, ipſiusq́ʒ ſynodi acta legenti, ſatis eſt manifeſtum: Et tamen impudentiſſimi vnius Sabini, maledica eſt lingua inuenta, quę ſummos illos viros, ab ipſo etiam Conſtantino Auguſto, ſumma obſeruantia cultos, rudes, ignaros, & nihil ſcientes idiotas compellare ſit auſa. Eundem planè ad modum, qui infœlici hoc noſtro ſæculo, in Ieſu Chriſti Eccleſiam calamum & linguæ ſpiculum acuunt, virulẽtiſſimis ſycophantijs domũ Dei, in qua nati ſunt & educati, impetunt. His ſummus eccleſiæ præſul Antichriſtus eſt, Chriſtiani omnes Papiſtæ ſunt, Põtificij, Papæ mãcipia, patrologi, ſacrificuli, raſorum turba, Carnalitę, Mentingentes, Dęmoniaci, Frandiſcani, &c. Quanta etiam temeritate, ob animaduerſiones Macarij pręfecti, in ſeditioſos Donatiſtas, & furioſos circumcelliones, Catholica Eccleſia ſanguinaria & Macariana, à pietatis hoſtibus, ſit nuncupata, ex D. Auguſtini ſcriptis ſatis eſt manifeſtum. Sic & Catholicos Ariani diuinitatem Chriſti negantes, non orthodoxos, ſed homuſianos, contumelioſè appellitabãt. Qui verò extremis hiſce temporibus noſtris hæreticę & blaſphemę dicacitati facem prętulit, Lutherus, quãta amarulẽtia huic morbo indulſerit, nõ ſcripta modò ſua, plus quã ſcurrili maledicẽtia contaminata, ſed & Eraſmi, ſuorum itẽ, quos varijs malignantium eccleſijs peperit, filiorum teſtimonia, ſatis euidenter demonſtrant. Nihil Eraſmus modeſtię, nihil manſuetudinis Euangelicæ, in Lutheri ſcriptis inuenit, vt puta, quæ ex eo prodierint pectore, quod nulla maledicentia ſaturabile, furioſa in hoſtes conuitia euomat, ac proinde perſuadere ſibi non poteſt, Chriſti ſpiritum,

Euſeb. lib. 3. de uita Conſtãtini Socrates hiſt. Eccl. lib. 1. ca. 8

D. Aug. epiſt. 161. et 64. ad Emeritum Donatiſtã. Et libr 2 contra Petilianum. cap. 39.

Eraſmus, epiſtol ad Nicolaum Beroaldũ, epyſtol. ad Guilhelmũ Epiſcopũ Cantuarienſem. & in ſpongia ſua aduerſus Huttenni aſpergines.

quo nihil mitius inhabitare pectus illud, vnde tanta ſcatet amarulentia. Itaque Bucerus, Lutherum ſuum, maledicum, imperioſum & auſterè dicacem nuncupat: Conſimilibus eũdem Caluinus, Petrus Martyr, Ioãnes à Lasko, Oecolampadius, titulis ornant, dum ipſum craſſum & hebetem, latratorem phreneticum dicunt, qui ſcripturas pudendum in modum vitiârit, ac ſpeciem ſaltem verbi diuini, non ipſum verbum Domini adferat, cuius omnia ex maligno prodeant, ſpiritu. Imo Tygurini, & Heidelbergenſes, tam acerbis maledictis ac probris Lutheranica inſectâtur ſcripta, vt omnium eorundem lectioni interdixerint. Hæc paulò fuſius eum in finem retulimus, vt euidẽter demonſtraremus nõ minimam eſſe turpiſſimorũ conuitiorum, quibus nunc hęreticorũ libri ſcatẽt occaſionem & cauſam, eorum imperitiam, qui earum rerum, quas nunquã didicerunt ipſi, profeſſionem ſuſcipiunt. Qui cum Catholicorum roborata veritate, dogmata euertere, ſua item noua, & ab Apoſtolica traditione aliena, comprobare nequeunt, in Amarulentas blaſphemias, in Pontificum, Epiſcoporum, & Eccleſiaſticorum obtrectationes, & contumelioſiſſimas criminationes, locum communem ipſis familiarem & gratum, expanſis velis deſcendunt, idqúe tanta confidentia, & petulantia effrenatiſſima, infinitis confictis criminationibus, vt ſcribat Diuus Auguſtinus, frontem hæreticorũm non eſſe frontem, ſeqúe mirari, habere ipſos in corpore ſanguinem, & tamen non erubeſcere. Sæpius proinde aduerſarios, quibus cum ipſi conferendum erat, rogare ſolebat, vt depoſito partium ſtudio, à conuitijs abſtinẽtes, rationibus & ſcripturarum ſacrarum auctori-

Vide D. Aug. contra epiſt. Manichæi quã uocant fundamẽti. cap.3.27. et epiſt. 147. 163.176. in fine. 203. lib.3. cõtra Luc. Poti-liani cap. 11 cõtra Mendaciũ ca 7.

auctoritate, decertarent. Paucis, Iudas in Epiſtola ſua: Hi, inquit, quæcunque quidem ignorant, blaſphemant. Equidem ſi aduerſarij Catholicæ & Orthodoxæ doctrinæ veritatem intelligerent, tam eſt ea euidens, manifeſta & pulchra, vt non poſſent non eam amplecti, ac ſummopere venerari. Nunc autem quàm ſint ipſi periti traditionum, hiſtoriarum & cæremoniarum Eccleſiaſticarum, grauiſſimarum quoque diſputationum Theologicarum, ſi Orthodoxi ſcriptoris iudicio, fortaſſe minus habebitur fidei, vnius, qui & ipſe eccleſiaſticam vnitatem cum cæteris deſeruit, hac de re cenſuram & verba, optima fide paucis adſcribere placuit. Is inquit, Plus valet vnus Auguſtinus, quàm centum Lutheri, trecenti Bullingeri, quadringenti Petri Martyres, & quingenti Caluini, qui omnes ſi in mortario contunderentur, non exprimeretur vna vncia veræ Theologiæ.

Stancarus lib. de Trinitate & Mediatore.

Sed his iam tandem omiſſis, ad inſtitutum & auctorem noſtrum reuertimur, Reuerendiſſimũ Dominum Cornelium Ianſenium, quem ſingularis vitæ probitas, excellentiſſima etiam rerum Theologicarum cognitio, ad Gandauenſem Flandriæ Epiſcopatum, euexit, in quo diligentiſſimâ commiſſi ſibi Dominicæ gregis curam gerens, quatuor eruditiſſima conſcripſit volumina, quibus Euangelicam Euangeliſtarum hiſtoriam, in vnicam & admirabilem harmoniam, quam ipſe Concordiam Euangelicam nuncupat, ea dexteritate, iudicio & fœlicitate redegit, tam erudita, & omnibus modis abſoluta enarratione illuſtrauit, vt ſummi etiam Theologi, eius auctoris methodum atque doctrinam, vehementer admi-

admirentur exoſculenturq́ꝫ. Imprimis verò R. D. Franciſcus Coſterus Mechliniẽſis, Societatis Ieſu ſummus, præſtantiſſimusq́ue Theologus, Præceptor mihi perpetua obſeruantia colendiſſimus, hæc eadem Ianſenij opera, eruditiſſimo teſtimonio ſuo, commendârit, & ad aſſiduam, ac diligentem eorundem lectionem auditores & diſcipulos ſuos ſit cohortatus. Cæterum, cum ampla ſint, & peringentia eius auctoris volumina, & plurimi quidem facultatis Theologicæ candidati, eorum lectione delectentur, tenuioris verò fortunæ ſtudioſos, concionatores et Parrochos, pretij magnitudo, quo minus iiſdem fruantur, deterreat, itaq́ꝫ optimi & communis boni amantes viri, aliquanto me tempore rogârunt, vt publicæ vtilitatis gratia eam in me curam reciperem, quò Euangelicas totius anni enarrationes, quas accuratiſſimè, R. D. Ianſenius, in Euangelica concordia ſua ſparſim deſcripſit, additis conueniẽtibus, pro temporum ratione, exordijs, colligerem, vt compendioſo & portatili opere, Parrochis, & Eccleſiarũ miniſtris deſeruire commodius poſſent. Difficulter admodum tantum in me onus recepi, cum id exercitato alicui Theologo, qui propius ad ſummam R. D. Ianſenij eruditionem accederet, conuenientius committendum: tum etiam turpius & præter decorem eſſe putarem, aliena ſcripta & ſumma induſtria inuenta, aut dilatando, aut truncando, falcẽ in meſſem non ſuam, immittere. Cæterùm, amicorum precibus victus, volumen etiam ipſum diligentius euoluens, ab Auctoris mente non fuiſſe alienum inuenio, ſeparatam Euangeliorum enarrationem, ex opere vniuerſo, lectoribus proponere, cum ipſemet eius rei modum, à me diligenter, & optima

& optima fide obſeruatũ, in opere ſuo prȩſcribat. In his autem R.D.Ianſenij ſermonibus, docti & minus item periti, inueniẽt quo mirificè reficiantur. Si enim accuratiſſima & maximè propria verborum ſignificatione, quiſpiam delectetur, ex limpidiſſimis Hebræorum & Grȩcorum fontibus, in auctore noſtro, quo laudabilem hanc ſitim mitigare queat, inueniet. Si hiſtoriarum, & venerãdorum Eccleſiæ Patrum teſtimonia, quempiam afficiant, (nam & hic optimus eſt docendi modus, teſte D.Auguſtino, vt paternorum ſenſuum linea, plebis, & cleri auribus innoteſcat) is quoq; auctorum libros, & capita accuratiſſimè annotata videbit. Quin & eorum expletur voluntas, quibus non alia, quam vtriuſque teſtamenti, ſunt grata argumenta. Deniq; qui moralibus exhortationib. aut rationibus duci & informari cupiunt, non alium auctorem facilè inuenient, qui pari dexteritate Patrum, & diuerſorum auctorum, enarratis ſententijs, ſuum deinde iudicium tam validis con firmatum argumentis, idq́ue ea modeſtia interponat, vt etiam nolentem, modò concedat rationibus locum, in ſententiam ſuam pertrahat. Singulis autem homilijs prȩfationes, vt opus ipſum inſtar concionum coram populo habitarum, appareat, pro temporis & Euangeliorum conditione adieci, quibus, ſi fortaſſe pro ingenij mei tarditate, auctoris eruditioni minus reſpondens, non quibuſuis ſatisfecero, ſummo tamẽ labore, conatum me eſſe, ingenuè fateor, vt viderer ſaltem id ſingulari diligẽtia & cura prȩſtare voluiſſe: Adeo, vt ſperare etiam audeam, labores noſtros, benignis & candidis lectoribus non ingratos eſſe futuros: Zoilos, momos & obtrectatores nihil mora-

mur

mur, cum vnicum conſcientiæ & intentionis teſtimonium, hac in parte nos ſatis ſoletur.

Iam autem vetuſtiſſima & multis retro ſeculis obſeruata conſuetudine Magnates atque Patroni, ſuſpicaci atque maleuolo hoc ſeculo diligendi nobis veniunt, quibus labores hoſce noſtros conſecremus. Quo quidem nomine, tu Reuerende & religioſe Pater, in publica dicendi paleſtra, in ſenilem hanc vſque ætatem multo tempore exercitatus imprimis nobis ſuſpiciendus & obſeruandus eras, qui viua voce, & præcellens Euangelica tuba, Euangelij ſemen in ampliſſima florentiſſimaqúe Eburonum Auguſta Leodio, pectoribus fidelis populi inſeris, vt te ſolo, adſpirante ad id gratia CHRISTI, auctore, integra ir hunc vſque diem, ibidem ſit conſeruata religio: Facundia certe tua, zelo & vitæ integritate ornata, vſque adeò, non modò populus, & in eo Magnates, ſed & Clerus, qui apud vos inſignis & multus eſt, delectatur, vt cateruatim ad te pro concione orantem confluat, magnoqúe applauſu, verba & parænеſes tuas excipiat. Quod quidem ſalutare in Eccleſia Chriſti docendi munus, dum abs multorum annorum interuallo, in extremos vitæ annos, non ſine multorum admiratione obis, tyrones etiam quandoque & alios futuros verbi præcones in Eccleſiaſticum theatrum adducis, eorumque conciones, formamqúe docendi, velut emeritus ſenex, iuxta ſuggeſtum ſedens, obſeruas, quos priuatis ſanctiſſimiſqúe colloquijs tuis informas & imbuis, vt ſalutarem Euangelicæ doctrinæ hæreditatem Eburonibus tuis poſt mortem relinquas. Accipe igitur religioſè multamq; obſeruantia colendiſſime

ſime Pater, decens te Epiſcopum meum & conueniens mihi, quem inunxiſti clerico tuo munus: Accipe eius, qua te quouis tempore colui, obſeruantiæ teſtificationem, & conatus hoſce meos nominis tui ſplẽdore illuſtra. Deus Optim. Maxim. te ordinis tui ornamentum ac decus, ad Leodienſis Eccleſiæ ædificationem, diu conſeruet, & tueatur incolumem. Coloniæ Agripp. Ex Muſęolo noſtro Georgiano. 3. Calend. Septemb. Anno à Chriſto nat.
M. D. LXXVII.

DOMINICA I. ADVENTVS.
EVANGELIVM.

IN illo tempore, Cùm appropinquaſſent Hieroſolymis, & uenißent Bethphage ad montem Oliueti: tunc Ieſus miſit duos diſcipulos, dicens eis: Ite in caſtellum, quod contra uos eſt: & ſtatim inuenietis aſinam alligatam & pullum cum ea: ſoluite & adducite mihi. Et ſi quis uobis aliquid dixerit, dicite: quia Dominus his opus habet, & confeſtim dimittet eos. Hoc autem factum eſt, ut adimpleretur, quod dictum eſt per Prophetam dicentem: Dicite filiæ Sion: ecce rex tuus uenit tibi manſuetus, ſedens ſuper aſinam & pullum filium ſubiugalis. Euntes autem diſcipuli fecerunt ſicut præcepit illis Ieſus. Et adduxerunt aſinam & pullum, & impoſuerunt ſuper eos ueſtimenta ſua, & eum deſuper ſedere fecerunt. Plurima autem turba ſtrauerunt ueſtimenta ſua in uia. Alij autem ramos cædebant de arboribus, & ſternebant in uia. Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant dicentes: O ſanna filio Dauid. Benedictus qui uenit in nomine Domini: O ſanna in excelſis. Matt. 21.

HAbetis, auditores, hodierni vaticinij atq; Euangelij contextum, quem priuſquã enarratione aliqua illuſtremus, paucula quædam de Eccleſiæ conſuetudine, & immutatis in ea cæremonijs, pro huius loci & recepta à maioribus cõſuetudine, præfari, operæpretium erit: Eaq; de cauſa, bifariam huius diei doctrinam diſtribuemus. Vt primũ de Eccleſiæ Matris inſtituto, quo vniuerſæ doctrinæ

chriſtianæ initium, hac præſenti auſpicatur dominica, paucis diſſeramus. Secundò, hiſtoricum Euangelij contextum, & vaticinium Zachariæ Prophetæ, Dicite filiæ Syon, &c. paucis explicemus. Eius etenim cauſa iam recitatum Euangelium, hodierna die proponitur.

Quemadmodum Eccleſiæ Chriſti membra, filij, ac fideles diſpēſatores Petrus, & Paulus, in nulla planè alia creatura, quæ ſub cœlo eſt, quam in vnico Ieſu Chriſto vero Deo ac homine, ſalutem eſſe quærendam, nihil ſe aliud nouiſſe, nihil ſe aliud docere profitentur: Ita & totum per orbem diffuſa mater Eccleſia, & verbo, & cæremonijs nihil aliud, quam Ieſum Chriſtum, qui heri, & qui hodie, fideli populo proponit. Audiſtis ſiquidem ſuperiore dominica, poſt S. Trinitatis feſtum poſtrema, qualisnam totius doctrinæ, & cæremoniarum Eccleſiaſticarum epilogus fuerit. Ex Ieremia nimirum: Ecce dies venient, dicit dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit &c. Ex Euangelio ſimiliter: Hic eſt verè propheta, qui venturus eſt in mundum. Hodie itidem, quod felix, fauſtumque ſit, vniuerſæ doctrinæ initium, eiuſcemodi euangelicæ lectioni conſecramus, in qua tam à Prophetis præcedentibus, quàm à populo concomitanti & conſequenti, Chriſto præclara ſunt delata præconia. Quæſo, deum immortalem, quodnam exordium aptius inchoare, quis item epilogus eccleſiaſticam doctrinam aptius finire potuiſſet? Vnde manifeſtè conſpici poteſt, ita diſtributam in Eccleſia tam doctrinam, quàm cultum, externos ritus & cæremonias (in quibus nihil otioſum atque ſuperfluum,) vt ex his plebs fidelis accuratiſſimè erudiatur, in ijs quæ ad fidei cognitionem, ad ſpei & charitatis exercitia pertinent. Hodierno itaque die à maioribus noſtris accepimus, vt totius anni doctrinam iuxta ſeriem reparationis noſtræ exordiamur, quæ non à paſſione, non à natiuitate, aut reſurrectione Domini, ſed à promiſſionibus diuinis, patribus ab exordio mundi à Deo præſtitis, initium ſumpſit, ab expectatione & deſiderio, quo ipſi anxiè admodum veri

Media-

Mediatoris & redemptoris aduentum expectabant. Hoc itaque ſacro aduentus tempore, quo officia eccleſiaſtica paulò ante Natalem Chriſti auſpicamur, in memoriam Chriſtiani reuocant, quis fuerit ſtatus mundi, quæ conditio fidelium omnium, ante, quàm Chriſtus veniret. Luctuoſus nimirum, triſtis, & lamentabilis, ob indignationem & iram diuinam: ob peccatum, mortē, & damnationem perpetuam, quę omnes euidenter manebat, niſi ope, & expectatione futuri Meſsiæ credentium animi erecti fuiſſent. Lugubri itaque habitu hoc tempore Eccleſia vtitur: torpent nuptiæ: à lætioribus in diuinis officijs canticis abſtinet, Te Deum laudamus, Gloria in excelſis: organa, & ſimilia lætitiæ inditia quieſcunt. Dum itaque afflictum eorum ſtatum perpendimus, qui ante ſunt mortui, quàm ſalutari Chriſti Ieſu præſentia conſolarentur, noſtram fœlicitatem intueamur, qui Chriſti præſentia & aduentu conſolati ſumus, ſublatiſque in cœlum manibus, gratias Deo agamus, quod eam, diuina fauente clementia, nobis inhabitare nouiſſimam domum contigerit, cuius maior eſt, quàm prioris gloria: In qua fructuum ab exploratoribus ex terra Chanaan allatorum dulcedinem videre, guſtare, atque percipere licet, quod ei qui præcedens vuam ferebat, minus concedebatur. In qua lex nobis proponitur, non extrinſecus in tabulis lapideis, ſeu chartis papiraceis, ſed diuinitus in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctum, qui digitus Dei appellatur, inſcripta, atque adeo prope nihil aliud eſt, quàm ipſa præſentia Spiritus ſancti, in qua per doctrinam Euangelicam & filij Dei aduentum, remiſſio peccatorum, & interioris hominis renouatio, credentibus annuntiatur. Quod, vt manifeſtum omnibus fiat, hodierni Euangelij enarrationem atque prophetiam auribus, animiſque attentis percipiamus.

Aggei 2. *Num.*

CVm appropinquaſſent Hieroſolymis, &c.] Ioannes Euangeliſta, priuſquam aſelli ſuper quem Domi-

nus ſedit facit mentionem, commemorat quomodo turba multa quæ conuenerat ad diem feſtum, proceſſerit obuiam Ieſu cum ramis palmarum, clamantes O ſanna, &c. Quomodo autem inuenerit DOMINVS aſellum, Ioannes non commemorauit, ſed tantùm dicit: Et inuenit Ieſus aſellum: quod illud diligenter reliqui Euangeliſtæ ante ſcripſiſſent, cùm ipſe ferè prætermiſſa ab eis ſtatuerit perſequi. Porro Matthæus pro aſino Dominum miſiſſe Apoſtolos dicit cùm appropinquaſſent Hieroſolzmis, & veniſſent Bethphage ad montem Olіueti: Marcus verò cùm appropinquarēt Hieroſolymæ & Bethaniæ, aut, vt habent Græci, ad Hieruſalem, ad Bethphage & Bethaniam: Lucas item, cùm appropinquaſſet ad Bethphage & Bethaniam. Proinde meritò hic dubitari poteſt quomodo cùm Matthæus dicat diſcipulos miſſos à Domino cùm veniſſent Bethphage, & ad montem oliuarū, Marcus & Lucas dicant dominum hoc feciſſe cum appropinquaret Bethaniam. Nam cùm veniſſet Bethphage & ad montem oliuarum, iam Bethaniam pertranſierat, cùm Bethphage & mons oliuarum vicinior fuerit ciuitati Hieruſalem quàm Bethania, in qua præcedenti nocte Dominus pernoctauerat. Dicendum itaq; Marcū & Lucam dixiſſe, Dominum cùm mitteret diſcipulos, appropinquaſſe Bethaniæ, non quòd eam tum accederet, ſed quòd prope eam eſſet, non enim iam eam lōgè exierat, quomodo ſuprà diximus quoſdá intelligere, quòd Lucas dixit Dominum curaſſe cæcum, cùm appropinquaſſet Iericho, quorum ſententia multum confirmari poteſt ex modo loquendi in præſenti loco. Aut dicendum, quòd Marcus & Lucas prępoſterè dicunt, cùm appropinquaſſet ad Bethphage & Bethaniā, illudq; ſic intelligendum, cùm appropinquaſſet ad Bethaniam, et deinde appropinquaſſet ad Bethphage ad montē oliuarum. Erat aūt Bethphage, villula in monte olіueti qui ſabbati habebat iter à Hieruſalem, vt dicitur Actuum primo, hoc eſt, diſtabat à Hieruſalem mille paſſus, cùm Bethania 15. ſtadijs abeſſet, hoc eſt, duobus fermè millibus paſſuum.

Hanc villulam D. Hieronymus ſecutus Origenem dicit fuiſſe villulam ſacerdotu,ac interpretari domum maxillarũ. Nam Pag Chaldaicè maxillam ſignificat,cùm Hebraicè ſignificet ficus immaturas, hoc eſt groſſos,vnde aliqui interpretantur domũ groſſorum & ficuum. Alij verò domum oris vallis,quia Beth domus, Pe os,Ge verò vallem ſignificat.Cùm ergo iuxta hunc locum veniſſet Dñs,ex quo ſacerdotes Paſchales victimas & alias(vt eſt veriſimile)deducere in Hieruſalẽ ſoliti erant. *Tunc Ieſus miſit duos diſcipulos,dicens eis: Ite in caſtellũ,quod contra vos eſt*] Hos duos diſcipulos author ſecũdæ expoſitionis in Matthæũ titulo Chryſoſtomi,dicit quendã (notãs veriſimiliter ipſum Hilariũ) ſcripſiſſe, fuiſſe Petrũ & Philippum, argumẽto tamen inualido,cũ veriſimile magis ſit,ſi liceat diuinare, hos duos fuiſſe Petrum & Ioannẽ, quos & poſtea miſit ad parandũ agnum Paſchalẽ,quanquam nihil aut perparũ referat ſcire qui fuerint nũc miſſi.Dixit aũt eis:Ite in caſtellum quod contra vos eſt.Vbi notandum,ꝙ quidam per caſtellũ hoc loco ciuitatẽ Hieruſalem intelligunt,ſic dictam à Domino ſiue ob murorum fortitudinẽ,ſiue per deſpectum,quaſi nõ mereretur vocari caſtrũ vel ciuitas,illudq́; (quod contra vos eſt)ſic quidã eorum interpretantur,vt ſignificetur Hieruſalem contrariã eſſe Apoſtolis, ꝙ eorum Dominum conaretur occidere. Verùm ſciendum,ꝑ caſtellum Græcis hic rurſum eſſe,ſicut frequenter ſuperius,dictionẽ κωμὴ,quę vicum propriè ſignificat & pagum,quę proinde ineptè diceretur de Hieruſalem. Veriſimile autem Dñm demonſtraſſe vicum Bethphage, de quo dicit,cõtra vos eſt,hoc eſt,è regione veſtri, & in conſpectu veſtro.Lucas enim non habet,contra vos, ſed tantùm εἰς τὴν κατεναντι κώμην, id eſt,in vicum qui ecõtra & è regione eſt. Et apud Matthęum non eſt κατεναντι,ſed ἀπεναντι ὑμῶν,id eſt,ante vos & in conſpectu veſtro. Vnde patet malè intelligi,quod contra vos eſt,pro illo,quod eſt contrarium vobis: malè item intelligi per caſtellum, Hieruſalem : quia à loco in quo erat Dominus non poterat proſpici Hieruſalem propter interpoſitum montem oliuarum, ſic dictum,

quòd multis conſitus eſſet oliuis, vnde & ἐλαιῶν͵ hoc eſt, olíueti mons dicitur Actuum 1. Sequitur in verbis Domini. *Et ſtatim inuenietis aſinam alligatam & pullum cum ea, ſoluite, & adducite mihi*] Præmittunt Marcus & Lucas: Et ſtatim introeuntes illuc, hoc eſt, in ipſo introitu, inuenietis aſinam alligatam & pullum cum ea, &c. Circa quæ primùm quæritur, cur Dominus, qui hactenus pedes circumambulauit per Galilæam & Iudæam, tam breue ſui in Hieruſalem itineris ſpatium abſoluere voluit inſidens iumentis, eiſque tam noua ratione conquiſitis? Neque enim ſufficit dicere quod indicat Matthæus, illum ideo id voluiſſe vt impleretur Zachariæ Prophetia. Nam quid eſt quod per Zachariam iſtud ſpiritus ſanctus etiam prædicere voluit? Dicendum itaque, quòd præcipua huius facti Dominici cauſa fuit, vt antequam pateretur, ſpecimen quoddam regni ſui Dominus exhiberet, ſeſeque efficacibus argumentis Meſsiam comprobaret expectatum, vt ſic bonos in fide erga ſe confirmaret, & mali non haberent quod in excuſationem prætexere poſſent. Sicut autem & aliâs ſemper in his quæ circa Dñm contigerunt humilia magnificis ſunt coniuncta, ita & modò ſic regiam ſuam dignitatem & magnificentiam oſtendere voluit, vt tamen ſimul non deſereret ſummam humilitatẽ & manſuetudinem conuenientem primo ſuo aduentui & regno ſuo ſpirituali. Regiæ itaque potentiæ fuit & magnificentiæ indicium, quòd ad ſolum iuſſum & neceſſitatis ſignificationem, domini iumentorum ceſſerint ei vſum illorum, quod diſcipulis quos miſerat prædixit iſtud ita euenturum, & illos mox vbi ingreſſi eſſent vicum, inuenturos iumenta, eaque alligata. Deinde quod iumento inſidens vectus ſit, cùm ſemper ſolitus fuerit pedes incedere, quodque tam concordibus animis, tantoque applauſu & veneratione, ei à populo multo liberè acclamatum eſt, non obſtantibus Phariſæorum prohibitionibus, quibus etiam pridem cautum erat ne quis illum confiteretur eſſe Chriſtum, & acclamatum

eſt

eſt non quibuſlibet verbis, ſed ſcripturæ verbis multò antè de ipſo prædictis. Poſtremò, quod templum ingreſſus cæcos & claudos curauit, negotiantes eiecit, ſeſeque atrociſſimis ſuis hoſtibus formidabilem exhibuit. His enim cunctis declarauit omnia ſibi cognita, & ſuæ poteſtati eſſe ſubiecta, omniumque corda ſe habere in ſua poteſtate, vt inclinare poſsit ea quò velit. At ſummæ humilitatis & pluſquam plebeiæ fuit, quòd alieno & accommodatitio iumento vſus eſt, quòd aſello inſederit nihil minus quàm regio vectore, quòd pauperum diſcipulorum veſtimentis non aureis veſtibus inſederit, ſtipatus inermibus comitibus, qui pro haſtis ac gladijs, arborum ramuſculos manibus geſtabant. Quo vtique declarabat, aliam eſſe conditionem regni ſui quàm regnorum huius mundi, ſe etſi à patre poteſtatem accepiſſet cui omnia cùm vellet cederent, tamen per humilitatem omnes velle ad ſe trahere, per eandem ingreſſurum ſe in gloriam ſuam, ac proinde etiam ſectandam humilitatem omnibus his qui eiuſdem regni ambirent eſſe conſortes ſecum. Hunc autem in regiam ciuitatem Hieruſalem introitum Domini, mirabiliter temperatũ, & planè regia magnificentia ac pompa, & plebeia humilitate, conueniebat per Prophetam prædici à ſpiritu ſancto, vt videntes Apoſtoli, omneſq; Iudæi facto Domini conſentire Prophetæ vaticinium, magis intelligerent ipſum quantumuis in mundo humilem, verè eſſe expectatum Meſſiam, deſinerentque expectare mundanam regni Meſsiæ gloriam: vnde Propheta velut ſignum quoddam præmonſtrans, quod cum Iudæi viderent excitarentur ad agnoſcendum ſuum regem, dicit per aduerbium demonſtrandi: Ecce rex tuus venit, &c. Verùm cùm nihil ſit prætermiſſum à Chriſto & ſpiritu ſancto, per quod ad regis ſui agnitionem perduci poſſent Iudæi, ipſi tamen occaſione huius facti ad contrariũ prolapſi ſunt, vt ſcilicet magis iam accenderentur ad occidendum illum, & occaſionem agnoſcendi Chriſtum datam illis a Deo, ſibi verterent in occaſionem perſequendi Chriſtum. Vnde præter primam huius introitus

Domini in Hieruſalem cauſam iam tractatam, adiungi poſſunt & aliæ duæ, ſed veluti ſecundariæ: quarũ altera eſt, quia Dñs cupidus ſubeundi pro omnium ſalute mortem, præcognouit hac ratione Phariſæos & ſacerdotes accẽdendos ad inferendã ſibi mortem, non ꝙ vellet illis perſecutionis dare occaſionẽ, ſed quòd ſciret illos iuſtè ſibi relictos hinc perſecutionis ſumpturos occaſionem, quorũ impietate ad promouendam hominum ſalutem abuti voluit. Altera eſt, vt ad tempus adblandiens, & accommodans ſe ſuorũ affectibus, irrideret huius mundi gloriam, oſtenderetq; quàm ſit inanis & infida, quum tantos applauſus, tamq; honorificas acclamationes, ac tantũ populi ſtudium mox ſecuta ſit crux. Eſt autem & myſtica huius facti Dominici cauſa, ſed hæc poſtea in allegorica hiſtoriæ perſecutione tractabitur. Omnino enim dubium non eſt quin hoc ſuo facto Dñs myſticum aliquid deſignare voluerit, cũ tam noua ratione ſit peractum, vt tacita quædam parabola in eo videatur adumbrata. Porro ratione & myſterio non caret etiam, quòd
Exod. 12. quinta die ante Paſcha, hoc eſt, decima die menſis primi Dominus hac magnifica pompa ingreſſus ſit Hieruſalẽ. Ea enim die preceptum fuit Iſraelitis, vt agnum Paſchalem quiſq; in domum ſuam ſumeret immolandum decimaquinta die. Itaq; ſeipſum tunc Dominus in Hieruſalem intulit, immolandus in ea ipſo die Paſchæ in verum agnum Paſchalem, per quem non à Pharaone & Aegypto, ſed à diabolo & inferno fideles liberarentur. Deinde hac die velut victorioſus rex cum ramis palmarum ingredi voluit Hieruſalem, quòd eadem die poſt ſeptimanam expletam recurrente, deuicta morte glorioſè erat reſurrecturus, ac regnum ſuum ſpirituale in cœleſti Hieruſalem auſpicaturus. Decima quoque dies menſis primi, inſignis olim fuit, quòd in illa Ioſue typum Chriſti etiam nominis ſimilitudine præ ſe ferens cum toto Iſraelitico populo, tranſito Iordane ingreſſus ſit promiſſam illis terram, vt ſcribitur Ioſue 4. cùm deinde 14. die ſolenne Paſcha celebrauerit, vt ſcribitur cap. 5. Et hactenus de propoſita prius quæſtione ſatis. Supereſt

pereſt altera circa hunc locum quæſtio, ad concordiam pertinens Euangeliſtarum, quomodo ſcilicet Matthæus duo iumenta, aſinam ſcilicet & pullum, commemoret iuſſa à Domino afferri, eique allata, & ſuper ea Dominum ſediſſe, cum reliqui tres ſolius pulli mentionem faciant. Pro cuius quæſtionis ſolutione communiter dicitur, Dominum ſediſſe ſuper vtrumque animal ſucceſsiuè: tres tamen Euangeliſtas ſolius pulli meminiſſe, ſiue quòd eo Dominus pro maiori parte inſederit, ſiue quòd pulli inequitatio ad myſterium vocationis gẽtium pertineat, quibus Græca lingua tres ſcripſerunt Euangeliſtæ, cùm Matthæus Hebræa ſcripſerit Hebræis. Verùm quoniam, vt habet diuus Hieronymus, & turpe fuit Dominum inſidere aſinæ, & impoſsibile vt in tam breui ſpacio diuerſis inſederit animalibus, veriſimilior eſt aliorum, inter quos Euthymius, ſententia, qui dicunt ſoli pullo Dominum inſediſſe, atque ob id tres Euangeliſtas illius ſolius feciſſe mentionem: aſinam tamen etiam ſimul adductam, ſed Dominum pullo inſedentem tantum fuiſſe ſecutam, ideoque Matthæum exacta diligentia vtriuſque meminiſſe iumenti. Huic tamen ſententię videntur obſtare quædam. Primùm, quod apud Matthæum iuſsi ſunt diſcipuli dicere: Dominus his opus habet. Deinde, quòd apud eundem dicuntur diſcipuli, cùm adduxiſſent aſinam & pullum, impoſuiſſe ſuper eos veſtimenta ſua, & Dominum deſuper collocaſſe. Poſtremùm, quòd in teſtimonio Prophetæ, quod hoc facto Domini impletum dicitur à Matthæo, habeatur: ſedens ſuper aſinam & pullum filium ſubiugalis. Ad quorum primum dicit Euthymius, quòd vtroque iumento Domino fuit opus, ſed pullo, vt ſuper eum veheretur: aſina verò, vt pullum ſequeretur, cauſa ſignificandi myſterij quod mox explicabitur. Ad ſecundum dupliciter reſpõderi poteſt. Altero modo, vt illud, deſuper, referatur nõ ad animalia, ſed ad veſtimenta, quomodo interpretatur Euthymius, qui pro eo quod nos habemus: & eum deſuper ſedere fecerunt: habet, καὶ ἐκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν, id eſt, ſedit ſuper ea vel eos. Nam αὐτῶν, ex ſeſe eſt ambiguum.

Sic & exemplar habet Complutenſe, niſi quòd pro ſimplici ἐκάθισεν habet ἐπεκάθισεν. Eſt autem hæc lectio conuenientior, ſaltem quod attinet ad pronomen αὐτῶν, quàm vulgata lectio, quę habet ἐπεκάθισαν ϗ ἐπάνω αὐτῆς, id eſt, collocarunt ſuper eam, nempe aſinam. Quomodo enim Matthæus ſuper ſolam aſinam Dominum diceret collocatum, cùm reliqui ſuper ſolum pullum commemorent ſediſſe? Altero modo dici poteſt Matthæum per ſynecdochen, vt & alias, dixiſſe Dominum collocatum pluraliter ſuper animalia, quomodo etiam intelligi poteſt per ſynecdochen dictum eſſe: Dominus his opus habet. Pro reſponſione autem ad tertium, ſciendum eſt in illo teſtimonio Prophetę pro fœminino, aſinam, vertendum potius videtur maſculinum, aſinum. Ita enim permittit & dictio Græca hic poſita ὄνος, quę tam aſinum ſignificat quàm aſinam, maximè cùm hic careat articulo, nec addatur, vt ſuperius, articulus fœmininus, & vocabulum quod eſt apud Septuaginta, nempe ὑποζύγιον, quod eſt ſubiugale. Et in Hebræa origine vocabulum quod his dictionibus correſpondet, nempe hhamor, aſinum genere maſculino vbique ferè ſignificat, non aſinam, quæ Hebræis dicitur Athon. Inuenitur tamen 2. Regum 19. nomē hhamor poſitū in genere fœminino, de quo vide Pagninum. Nam etiam illo loco D. Hieronymus vertit, aſinum. Itaque ſi in citato Prophetæ vaticinio nomen ὄνος vertatur per aſinum, & non per aſinā, quod dicitur aſcendens ſuper aſinum & pullum filium ſubiugalis; non diuiſim eſt accipiendum, quaſi ſuper diuerſa animalia viciſsim ſediſſe ſignificatum ſit, ſed per aſinum & pullum, coniunctim intelligendus ipſe pullus, qui aſinus quidem fuit natura, pullus verò ętate. Figura enim eſt Prophetis familiariſsima, qua idem mutatis vocibus geminant. Sanè in hunc modum explicat hoc teſtimonium Euthymius, & explicandum omnino videtur, ſi originalia inſpiciatur Hebræorum, & citatio Ioannis. Quod ſi dictionē ὄνος quis putet hoc loco potius vertendam per, aſinam, vt diuerſa ſignificentur animalia, quemadmodum non improbabiliter videtur dicen-

dum

dum ſecundùm intentionẽ Euangeliſtæ, qui cum dixiſſet ὄνον & πῶλον iuſſos adduci, ſubijcit id factum ad completionẽ vaticinij, in quo dicitur Meſsias ſeſſurus ſuper ὄνον καὶ πῶλον: iam dicẽdum quòd etiam per ſynecdochẽ illud ſit intelligendum quod in vaticinio dicitur, quemadmodum quod idem Matthæus dicit Dominum illis opus habuiſſe, & Apoſtolos ipſum collocaſſe deſuper. Videtur enim Matthæus, quoniam duo animalia adducta fuerunt ad Ieſum, teſtimonium Prophetæ, quanquã non neceſſariò intelligendum eſſet de duobus animalibus, voluiſſe accommodare etiam ad vtrumque animal, & quoniam in eo dicitu rex Sion ſedere ſuper hoc & illud, ideo ſermonem ſuum attemperando ad Prophetæ vaticinium, dixiſſe Dominum ſediſſe ſuper hæc animalia, quod per ſynecdochen intelligẽdum reliqui deinde Euangeliſtæ qui poſt eum ſcripſerunt, ſatis indicauerũt. His pręmiſsis, ſigillatim hiſtorię partes ſunt pertractandæ. Itaq; Dominus ſuam declarans omniſcientiam, Apoſtolis ſuis prędicit in ipſo mox introitu pagi inuẽturos & aſinam ligatam & pullum cum ea, eumq; talem, ſuper quem nullus hominum vnquã ſederit: ſuam autẽ declarans omnipotentiam & ſupremum dominium, prædicit dominos iumentorum admonitos tantum de neceſsitate ſua, dimiſſuros ea. Et ſtatim, inquit Matthæus, dimittet eos. Circa quæ Matthæi verba notandum in plerisque Græcorum libris haberi ἀποστέλλει, id eſt, dimittit vel emittit, vt ſint verba Euãgeliſtæ ſignificãtis Dominum mox emiſiſſe Apoſtolos duos. Verũ cùm ſuperius dixerit Euangeliſta Dominum miſiſſe duos diſcipulos, & ob id fruſtra id iam repeteretur, magis legendum eſt ἀποστέλλει, quemadmodum legitur in Marco & apud Matthæum legit noſter interpres, Chryſoſtomus item & Theopylactus. Dupliciter tamen hæc lectio intelligi poteſt. Aut vt ſignificetur Apoſtolos iuſſos dicere, non tantùm quod Dominus his opus haberet, ſed etiã quod Dominus mox eos remitteret, poſtquàm ſcilicet eis vſus fuiſſet, quomodo intelligit Euthymius. Aut vt ſignificetur Dominum prædixiſſe Apoſtolis miſsis, quòd dominus

nus iumentorum cùm audiſſet illud: Dominus his opus habet: mox conceſſurus eſſet iumenta adduci ad Dominum, quomodo omnino eſſet intelligendum patet ex Marco, qui in ſequentibus narrans quomodo omnia euenerint quemadmodum Dominus prædixit, poſtquã dixiſſet Apoſtolos dixiſſe interrogantibus cur ſoluerẽt, id quod præceperat eos dicere Dominus, ſubiecit: Et dimiſerunt eos: quanquam hic relatiuum non ad iumenta, ſed ad Apoſtolos referendum ſit, vt ſit ſenſus: & permiſerunt Apoſtolos ſoluere & abducere iumenta. Græcè enim eſt ἀφῆκαν αὐτοὺς, id eſt, ſinebant eos. Itaque cùm dicitur hic: & confeſtim dimittet eos: ſuppoſitum verbi, dimittet, eſt ipſe interrogator, dominus ſcilicet iumentorum. Non eſt enim verum quod quidam hic aſſerunt de his iumentis, quòd ſcilicet fuerint animalia communia in vſus pauperum quorũlibet deſtinata. Nã Lucas apertè dicit dominos eorũ fuiſſe qui interrogauerunt cur ſoluerent. Vnde intelligendum, cor eorum ita diuinitus audito nomine Domini, fuiſſe immutatum, vt non offenſi ſimplicitate diſcipulorũ ſinerent animalia abduci. Notandum enim Apoſtolos non eſſe iuſſos dicere: Dominus noſter his opus habet; ſed abſolutè & cum articulo ὁ κύριος, Dominus his opus habet: quo ſuam ſaluator ſignificauit diuinitatem, & ſupremum in omnes homines & creaturas dominium, cui cedere omnes ſuum deberent dominium. Porrò quanquã in Matthęo legamus: Dominus his opus habet: In Marco, Domino neceſſarius eſt: In Luca, Dominus operam eius deſiderat: & poſtea, Dominus eum neceſſarium habet: Græcè tamen eſt ſemper eodem modo, ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει, id eſt, Dominus habet eius indigentiam: niſi quòd Matthæus pro αὐτοῦ habet αὐτῶν. Solus enim loquitur de aſina & pullo. Ne autem quis miretur quomodo ſuper pullum aſinæ Dominus equitare potuerit, ſciendum quòd dictio Hebraica q̃ ponitur in vaticinio Zachariæ Aijr, quam Latini & Græci pullum & πῶλον ſolent reddere, non tam pullum, quàm iuuencum aſinum idoneũ iam equitationi ſignificat, vt præter alia loca patet ex capite

Iud.

Iud.10.vbi dicuntur 30.filij Iair aſcendiſſe ſuper 30.pullos aſinarum.& cap.Iud.12.vbi 40.filij Abdō, & 30.eius nepotes dicuntur aſcendiſſe ſuper 70.pullos aſinarum. Quod autē pullum ſibi delegerit Dominus ſuper quem nullus hominum vnquam ſederat, ad literam quidem ita conueniebat regiæ eius dignitati, & ad poteſtatis eius faciebat commendationem,quod indomitum animal commodum ſe Domino ſeſſori præbuerit,ſed multo magis id factum eſt ob myſterium pòſt explicandum.

Hoc autem factum eſt,ut adimpleretur.] Ne quis exiſtimaret ſubleuandi laboris aut attentandæ alicuius nouitatis cauſa Dominū miſiſſe pro aſina & pullo, ſubiecit Euangeliſta Matthæus rationem facti Dominici: vt,inquit,adimpleretur quod dictum eſt à Domino per Prophetā Propheta aūt iſte,eſt Zacharias, ex cuius capite 9. teſtimonium hoc deſumptum eſt,quanquā non ad verbum,ſiue ſpectes veritatem Hebraicam, ſiue verſionem Septuaginta. Quædam enim ſunt omiſſa, quædam mutata,ſed verbo tenus,ſenſu manente eodē. Hebrea namque ſic reddidit D.Hieronymus: Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Hieruſalem. Ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator,ipſe pauper,& aſcendens ſuper aſinam & ſuper pullum filium aſinæ. Iuxta ſeptuaginta ſic legimus: χαῖρε σφόδρα θύγατερ σιὼν, κήρυσσε θύγατερ ἱερουσαλὴμ, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι δίκαιος καὶ σώζων αὐτὸς, πραῢς καὶ ἐπιβεβηκὸς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον, id eſt, Gaude vehemēter filia Siō, prædica filia Hieruſalē. Ecce rex tuus veniet(vel venit)tibi iuſtus & ſaluans ipſe,manſuetus, & aſcēdens ſuper ſubiugale & pullum nouum. Itaque omiſſum eſt illud, iuſtus & ſaluator vel ſaluans : quòd hoc non ita ſeruiret propoſito.Et pro illo, Exulta ſatis filia Sion,iubila filia Hieruſalem,hic ponitur,Dicite filiæ Sion: quod tamen Euangeliſta deſumpſiſſe videtur ex Iſaiæ cap. 62. vbi ſimilis eſt locus cum hoc Zachariæ. Sic enim ibi dicitur:

Dicite

Dicite filiæ Sion, Ecce Saluator tuus venit, &c. Quod autem & hic & apud Septuaginta habeatur manſuetus, cùm Hebræa ſecundum verſionem Hieronymi habeât, pauper, hinc prouenit quòd Hebræi habeant Ani, quæ dictio ſi per Iod ſcribatur, pauperem, humilem & afflictum ſignificat: ſi per Vau, manſuetum. Nihil autem eſt in re diuerſitatis vtrouis modo legatur & vertatur, quia paupertati maximè ſpiritus, ſemper coniuncta eſt animi manſuetudo. Paupertatem autem & manſuetudinem ſimul oſtenditDominus, dum in regia ſua pompa aſello vehi elegit. Quòd autem Hebræa habent, veniet, cùm hic legamus, venit, ſciendum eſt Græcè hic eſſe, quemadmodum apudSeptuaginta, ἔρχεται, quod etiam per futurum verti poteſt, veniet, cùm vtriuſque temporis habeat ſignificationem. Cæterùm Ioannes pluribus omiſsis, & quibuſdam etiam mutatis, citat hoc teſtimonium ſic: Noli timere filia Sion. Ecce rex tuus venit, ſedens ſuper pullum aſinæ. Pro eo enim quod habent Hebræa: Exulta filia Sion: ipſe poſuit quod ſecundum ſenſum idem eſt: Noli timere filia Sion. Significatur enim à Propheta, filiam Sion meritò gaudere debere, quod iamdudũ expectatus ipſius rex veniret, & veniret ad ſaluandum, neque cum terrore veniret, ſed cum omni manſuetudine, vtpute inſidens aſello, & ob id non eſſe cur amplius metuat vel antiquos ſuos hoſtes à quibus iam eſt liberâda, vel ipſummet regem ſuum, qui cum tâta mâſuetudinis oſtêſione ſe illi exhibet, formidoloſus futurus & durus non filiæ Sion, ſed hoſtib. eius dæmonibus, idolis, & omnibus impijs. Porrò per filiam Sion vel filiam Hieruſalem, Hebraica phraſi ſignificatur ad literam cõgregatio ciuium Hieroſolymitanorum, queâdmodum Pſal. 44. filia Tyri, pro ciuibus & inhabitatorib⁹ Tyri, & Pſal. 136. filia Babylonis pro ciuibus Babylonis. Filiæ autem Sion & filiæ Hieruſalem peculiariter denunciatur aduentus huius regis, quòd Sion arx eſſet regia & ſedes regni Dauidici, in quo ſucceſſurus expectabatur Meſsias, proinde ſub nomine filiæ Sion ad literam etiam comprehenduntur omnes Iſraelitæ regnum Dauidis agnoſcentes

tes. Secundum ſpiritualem autem & pręcipuum ſenſum ſermo eſt de Sion & Hieruſalem ſpirituali, Chriſtiana ſcilicet Eccleſia, in qua Chriſtus verus Dauid regnat, tanquam iuſtus rex, populum ſuum aſſerens è manu opprimentium eum, tanquam manſuetus, blandè illum ſuſcipiens, ac peccata illi remittens.

Euntes autem diſcipuli fecerunt ſicut præcepit illis Ieſus.] Omnia euenerunt quemadmodum Dominus prædixit. Nam & mox in ingreſſu inuenerunt iumenta, eaque quemadmodum prædictum erat, ligata. (Inuenerunt enim, inquit Marcus, pullum ligatum ante ianuam foris in biuio: qua narratione ſignificat quàm facilè pullum inuenire potuerint, vt non fuerit opus illum diu quærere, & ſimul id dictum eſt multo magis ob myſteriũ poſt explicandum.) Et reſpondentes quæ iuſſi erant dicere, pmiſſi ſunt iumẽta ducere ad Ieſum. Quę cum adduxiſſent, quo Dominus & commodius & honorificentius ſederet, *Impoſuerunt (inquit Matthæus) ſuper eos veſtimenta ſua,*] exteriora ſcilicet quæ pallia dicuntur, cùm Græcè ſit ἱμάτια. Super eos pluraliter impoſita dicit veſtimenta, ſiue quia ſuper vtrumque animal poſuerint Apoſtoli, ignorantes ſuper quo ſedere eligeret: ſiue etiam per ſynecdochen quomodo quod ſequitur apud eundem: *Et eum deſuper ſedere fecerunt*] Sunt qui in Matthæo legunt: & impoſuerunt ſuper eum veſtimenta ſua: vt etiã in Matthæo apertè ſignificatur Dominum tantum inſediſſe pullo: ſed hæc lectio non conuenit cum Græcis, nec cum correctioribus codicibus Latinis. Hoc honore cum ab Apoſtolis ſuis Dominus affectus erat, ſecuta etiam eſt turbarum pietas & reuerentia multiplex. *Plurima autem turba ſtrauerunt veſtimenta ſua &c*] multa turba honoris cauſa partim illum è Bethania, quo pridie multi cõuenerant, ſecuta eſt: partim è Hieruſalẽ obuiã venit cũ audiſſent de aduentu Domini, vt habet Ioãnes. Secũdo, honoris cauſa plurima turba imitantes & ſuperantes Apoſtolorum deuotionem, ſubſternebant veſtimenta ſua in via, alij ramos & frondes de arboribus, oliuarũ ſcilicet et palma.

palmarum, quarum copia erat in monte olivueti,ſterne-bant in via:alij ramos palmarum,vt habet Ioannes, deferebant manibus, & lætitiam animi ſui hac ratione proteſtantes, & victorioſum regem ipſum facto profitentes. Palma enim etiam apud Romanos & Græcos in victoriæ ſignum præferri & dari ſolet. Apud Iudęos autem,quo minus eorum præſens factum miremur, peculiare erat in publicis & ſolennibus gaudijs palmarum ramos manibus geſtare. Ita enim vt facerent lętitiæ cauſa,in feſto tabernaculorum præceptum fuit eis in lege Leuit.23. Quem morem deinde & alias in ſolenni lætitia ſeruauerunt. Nam vt ſcribitur 2. Machab.10. in purificatione tēpli facta ſub IudaMachabæo,in ſignū lętitiæ thyrſos &ramos virides & palmas ꝑferebant ei qui proſperauit mundare locum ſuum. Et 1. Machab.11. dicitur quomodo mundata arce in Hieruſalem à Simone, ingreſsi ſunt eam cum laude & ramis palmarum, & cymbalis,& nablis,& hymnis,& canticis, quia cōtritus erat inimicus magnus ex Iſrael. Itaque & nunc Iudæi pro more prę ferebant ramos palmarum: at ſpiritus ſanctus, qui proculdubio ad hæc mouebat eorum corda, ſignificauit per eos victoriam Chriſti quam de diabolo & morte mox erat reportaturus. Tertiò, hoc honore affectus eſt à turba Dominus,quòd eius virtutes, id eſt, miracula deprædicauerint , & præcipuè miraculum reſuſcitati Lazari, vt habet Ioannes, quodque ei fauſtis acclamationibus & bene ſint precati & congratulati. Cùm enim,vt habet Lucas, appropinquaret Dominus ad deſcenſum montis Oliueti, cœperunt omnes turbæ diſcentium gaudentes laudare Deum, &cæt. Diſcentiū enim legendum eſſe,& non deſcendentium, nō tantùm Græca docent,quæ habent μαθητῶν, id eſt,diſcipulorum, ſed etiam antiqui codices ſcripti, vt teſtatur Eraſmus. Non ſolum autem Deum laudabant,ſed etiam tum pręcedentes,tum ſequentes cōcordibus animis Chriſto acclamabant,dicentes: *Hoſanna filio Dauid,benedictus qui uenit in nomine Domini,oſanna in excelſis.*] De vocabulo, oſanna, varij multa ſcripſerunt,multi etiam, vt habet D.Hieronymus

Quid ſit Oſanna.

nymus in epiſtola quadam ad Damaſum, ſuper hoc ſermone diuerſa finxerunt, inter quos eo loco D. Hieronymus profert Hilarium, vt qui in Commentarijs Matthæi, dicit oſanna ſignificare redemptionem domus Dauid, cum in hac dictione manifeſtè nihil ſignificet, vel domum, quæ Hebræis dicitur Beth: vel Dauidem, cùm nomen Dauid ipſum ſit Hebraicum. Secutus eſt D. Hilarium Ambroſius, ſcribens in Lucæ cap. 19. Non tamen tam craſſus error imponendus videtur Hilario aut Ambroſio, quam his ob hanç ſententiam imponitur à Hieronymo aut alijs. Neq; enim crediderim D. Hilarium aut Ambroſium exiſtimaſſe omnia hæc comprehenſa in ſignificatione vocabuli oſanna, redemptio domus Dauid, ſed credidiſſe ea dictione ſignificatam redemptionem: adieciſſe autē cauſa explicationis, domus Dauid, vt indicarent quam redemptionem petiuerint qui clamauerunt oſanna. In eo autem quod redemptionem per oſanna ſignificatam dicit Hilarius, ſecutus meritò videri poteſt Origenem, qui in Matthæum ſcribens homil. 20. per oſanna reſtitutionem ſignificatam interpretatur, non quòd oſanna propriè idem ſit quod reſtitutio vel redemptio, cum ſit non nomen ſed verbum Hebraicum, vt poſt dicetur: ſed quemadmodum dicimus verbum, amare, ſignificare amorem, ita oſanna rectè dicitur ſignificare ſalutem & redemptionem. Et omnino fieri poteſt quòd Hilarius aut alius quiſpiā interrogauerit aliquē Hebræum quid ſignificare voluerint aut petere qui Domino noſtro acclamauerūt Oſanna, illeq; dixerit, quemadmodum rectè dici potuit, eos huiuſmodi acclamatione petijſſe redemptionem domus Dauid, nō tam vocabuli vim explicare volens, quàm intentionem eorum qui tunc eo fuerunt vſi. Hanc pro Hilarij ſententia excuſationem multum adiuuāt eius verba. Sic enim habet ſuper Matthæum: Laudationis verba redemptionis in eo exprimūt poteſtatem. Nam Oſanna Hebraico ſermone ſignificatur redemptio domus Dauid. Non eſt enim in Hilario, ſignificat, quemadmodū citatur apud Hieronymum, ſed ſignificatur. Eandem excuſationem

adiuuant verba Ambroſij ſic ſcribentis: Turba igitur agnoſcit Deum, regem appellat, prophetiam repetit. Oſanna filio Dauid, hoc eſt, redēptorem domus Dauid, expectatum quoq; ſecundum carnem Dauid filium veniſſe declarant. Non enim dicit vocabulum oſanna ſignificare redemptorem domus Dauid, ſed eos qui hoc dixerunt declarare iā veniſſe redemptorē domus Dauid, id quod verè ſic fuit. Sic enim & Hieronymus in Matthæum hoc loco ſcribens Hebraicum Oſanna dicit ſignificare, quòd aduentus Chriſti mundi ſit ſalus. Idē Hieronymus in prædicta epiſtola, deinde dicit quoſdā opinatos oſanna ſignificare gloriam, alios etiam qui gratiam interpretati ſunt. Chryſoſtomus ſanè videri poteſt intellexiſſe hac voce ſignificari gloriam, qui poſtea tractans illud quod pueris clamantibus Oſanna in templo dixerunt Phariſæi: Audis quid iſti dicunt? ſubijcit: Atqui Chriſto potius hæc verba conueniebant, qui cùm infantes ſibi hymnum decantarent, dicere potuiſſet: non auditis quid iſti dicunt? Vnde Theophylact. & Euthymius dicunt quoſdā per Oſanna intelligere hymnum ſiue laudem. Et in ſecunda expoſitione Chryſoſtomi ſuper Matthæum, hom. 37. dicitur Oſanna quoſdā interpretari gloriam, alios redemptionem. Et ſanè quędā ſunt coniecturæ non paruæ, quibus in ſpeciē probabiliter videatur dici poſſe Oſanna vtrumq; ſignificare, videlicet laudem, vel gloriam, & gratiā. Primùm enim hoſanna apud omnes Euangeliſtas qui hoc vocabulum poſuerunt, ſcribitur per duas dictiones ὢς ἀννὰ, hos anna. Dictio autē, ὢς, ſi Hebraicè ſcribatur per Aijn & Zaijn Oz ſignificare poteſt, ſatis laudem. Sic enim eam verterunt Septuaginta, & item Hieronymus in illo Pſalmi, quod poſtea occaſi-
Matth. 21. one acclamati Oſanna citatur à Domino: Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem. Hic enim pro, laudem, Hebraicè eſt Oz. anna autē, ſi Hebraicè ſcribatur per aſpirationem Heth hhanna, certiſsimè & propriè ſignificat gratiam: at aſpiratio hæc frequenter à Græcis reijcitur, vt factum eſt in nomine, Ioannes, et in proprio nomine, Anna. Deinde Lucas, qui ſolus nomen Oſanna
non

non poſuit pro eo quod habent Matthæus & Marcus: Hoſanna in altiſsimis: veluti volens eos interpretari ſic habet: pax in cœlo & gloria in excelſis. Pax autem non multum differt à gratia, vnde pacem gratiæ ſemper coniungit Apoſtolus. Poſtremùm Phariſæis mirantibus quòd pueri clamarent: Oſanna filio Dauid: Dominus ſubiecit: Nunquam legiſtis, quia ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudẽ: ergo Oſanna laudem omnino videtur ſignificare, videturq́; illud ὡς quod acclamaſſe dicũtur, eſſe illud quod in eo teſtimonio ſcribitur Hebræis per Aijn & Zaijn. Alioqui enim non apertè cõtra Phariſæorum admirationẽ citata videtur ſcripturæ authoritas. At his quantumlibet in ſpeciem probabilibus coniecturis non obſtantibus, certa nimis eſt, recepta iam D. Hieronymi de vocabulo hoſanna ſentẽtia, qua pluſquam probabiliter creditur iſtud hoſanna deſumptum eſſe ex Pſal. 117. ex quo deſumptum eſt quod ſequitur: Benedictus qui venit in nomine Domini. In eo enim Pſalmo pro eo quod ante hæc verba nos legimus: O Domine ſaluum fac (malè enim quidam legunt, ó Domine ſaluũ me fac) ó Domine bene proſperare: in Hebræo legitur, Anna adonai hoſiâna, Anna adonai Hatzelthâna. Vbi notandum, quòd hoſianna, apud Hebræos ſit duæ dictiones hoſchia & Na. Duæ tamen iſte dictiones velut vna dictio pronunciantur, ita vt vltima vocalis verbi cum ſequenti pronuncietur nun dageſſato, & dicatur Hoſianna pro Hoſiah anna. Nam na bis poſitum in fine verborum duorum, pro Anna poſitum eſt, quod item bis hic ponitur, ſed in principio, quanquam ſint qui na hic non pro Anna poſitum putent, ſed ſignificare idem quod nunc, vt ſit ſenſus: O Domine ſaluifica nunc, O Domine proſperare nunc. Itaque quoniam duæ hæ dictiones Hoſiah & na cõiunctim pronunciantur (ex qua pronunciatione duplicatur litera nun.) hinc D. Hieronymus Hoſianna vnum eſſe verbum dicit compoſitum ex duobus, quorum vnum, nempe Hoſiah, cùm ſit imperatiuus tertiæ cõiugationis Hebræorũ, ſignificat, Saluũ fac, vel ſaluifica: alterum nẽpe Na vel Anna, interiectio

eſt obſecrantis, æquiualens noſtræ interiectioni ô, & ſicut & Græcis ἀνὰ nonnunquam eſt obſecrantis, & proin de Hoſianna idem eſt quod, ô ſaluum fac, aut ſaluifica quæſo. Corruptè autem putat D. Hieronymus & à Græcis, & à nobis dici per eliſionem vocalis i, Hoſanna vel Hoſianna, tribuitq; huiuſmodi corruptionem ignorantiæ. Verum ſciendum eſt in imperatiuo tertiæ coniugationis, non tantum dici Hoſciagh, ſed etiam Hoſcagh, vt habetur præter alia, Pſalm. 85. Hoſa afdecha, id eſt, ſaluum fac ſeruum tuum. vnde tam rectè dicere potuerunt, & nunc dicitur, Hoſanna quàm Hoſiāna, vt à quibuſdam nunc eſt diligenter annotatum. Quod autem nunc in Græcorum libris per duas dictiones legitur ὡς ἀννὰ, vitio ſcriptorum accidiſſe videtur, cum & Theophylactum & Euthymium ſatis conſtet per vnam legiſſe dictionem. Dicunt enim Oſanna Hebraicum eſſe, & ſignificare ſecundum quoſdam, hymnum vel laudem, vt quod dicit in Matthæo, Hoſanna filio Dauid, tantundem ſit ac ſi dicatur, Hymnus filio Dauid. Interpretem ſanè noſtrum legiſſe per vnam dictionem ὡσαννὰ, omnino videtur, cùm in omnibus Latinorum codicibus inueniatur vnica dictione, Hoſanna. Ex his autem etiam patet dictionis huius Hebraicæ ſignificationem ex parte tantum & non plenè aſſecutum Diuum Auguſtinum, quanquam Diui Hieronymi ſententiam vel legiſſe, vel ab alijs audiſſe videatur. Nam & in commentarijs ſuper Ioannem, & libr. 2. de Doctrina Chriſtiana, cap. 11. exiſtimat Hoſanna interiectionem eſſe lætantis aut obſecrantis. Nam in de Doctrina Chriſtiana, lætantis dicit eſſe interiectionem, ſicut racha indignantis: ſuper Ioannem verò obſecrantis. Vox, inquit, obſecrantis eſt Hoſanna, ſicut nonnulli dicunt qui Hebræam linguam nouerunt, magis affectum indicans, quàm rem aliquam ſignificans, ſicut ſunt in lingua Latina quas interiectiones vocant: velut cùm dolentes dicimus Heu, vel cùm delectamur, Vah dicimus: vel cùm miramur, dicimus, O rem magnam. Tunc enim o nihil ſignificat, niſi mirantis affectum. Quod ideo credēdum eſt ita eſſe, quia neq;

Græcus

Græcus, neq; Latinus illud interpretari potuit, ſicut illud: Qui dixerit fratri ſuo racha. Nã & hoc interiectio eſſe perhibetur, affectum indignantis oſtendens. Hæc ille. Totam ergo dictionem interiectionem eſſe putat lætantis & obſecrantis, cùm pars tantùm eius, anna vel na ſit interiectio, & reliqua eius pars præcipua, Hoſa, ſit verbum, ſignificans ſerua aut ſaluifica. Et hæc quidem de vera ipſius vocabuli Hoſanna & ſignificatione, & pronunciatione, atque ſcriptura. Supereſt vt etiam aliquid de ipſius apud Hebræos vſu annotemus, qui pluribus ignotus eſt, & tamen cognitus indicabit rationem qua factum eſt vt Iudæi iam Chriſto acclamarint Hoſanna, & quare potius Hoſanna quàm Hoſianna, vt eſt in Pſal. 117. acclamauerint. Sciendum itaq;, quòd Hoſchanna, Hebræis familiaris eſt acclamatio, quæ in feſto Tabernaculorum quotidie canitur ab eis frondes & ramos gerentibus, & concinentibus ſimiliter litanijs noſtris. Primùm enim recenſetur ingens aceruus nominum Dei, et ad ſingula ſuccinitur Hoſanna, ad hunc modum: Propter te Deum deorum, hoſanna, Propter te Dominum Dominorum, hoſanna, &c. Deinde recenſetur magnus aceruus eorum quæ Deo attribuuntur, vt: Propter veritatem tuã, hoſanna, propter teſtamentum tuum, hoſanna, &c. Poſt hæc enumeratur magna cõgeries earum rerum quas ſaluari cupiunt, vt templum electum, hoſanna: montem Moria, hoſanna, &cæt. Tum redeunt ad ἀντονομασίας Dei, vt, Domine Saluator, hoſanna: redemptor & Saluator, hoſanna, &c. tum iterum ad varias res, & ſeipſos varijs appellationibus ornatos, vt finis nullus futurus videatur. Tandem mutatur forma cantionis ad hunc modum: Quæſo redime ſurculum plãtationis tuę: cui ſuccinitur, & hoſanna. Quæſo reſpice ad fœdus annuli tui, & hoſanna, &c. Pòſt iterũ mutatur ad hunc modum: Sicut ſaluaſti fortes in Aegypto populum tuum, cùm exires in ſalutem, ita hoſanna, &c. Poſtremò reditur ad primã formam, niſi quòd membra ſunt lõgiora, idq; ad hunc modum: Propter integrum in generationibus ſuis, liberatum ob multitudinem iuſtitiarũ ſuarum,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ereptum ab inundatione veniẽte diluuio: & ſuccinitur: hoſanna & hoſanna, quia pater noſter tu es. Et hæc ſuccentiuncula aliquanto pòſt iterum augetur ad hunc modum: Hoſanna, & hoſanna, & hatzlihana, id eſt, proſperare quæſo. Deniq; nullus eſt neq; modus, neq; finis, ſed omnia concrepant, perſtrepunt, & reboant Hoſanna, maximè ſeptimo eius feſti die. Et quanquam facilè credendum ſit, multa à recẽtioribus adiecta eſſe, præſertim cùm aliter ab Italis, aliter à Germanis obſeruari dicatur: tamen tempore Chriſti iam tum in vſu fuiſſe veriſimile eſt. Itaq; quod in feſto Tabernaculorũ Iudæi ex more facere ſolebant, vt palmarum ramos geſtantes acclamarent hoſanna, ad hoc iam extra tempus ſpiritu Dei concitabantur. Qui primum frondes in honorem præferre, & ſubſternere illi admonuit, deinde frondium occaſione, in hoſanna prorumpere eos impulit, adimplens in eis quod de ipſo longè antè per Dauidem fuit prophetatum: & in ipſo Dauide, cum in regem à populo ſuſciperetur, in figuram Meſsiæ prius geſtum, vt eſt veriſimile. Nam Pſalmus ille rectè ad litera ad Dauidẽ intelligitur pertinere, ſed ſecundù præcipuum ſenſum ad Meſsiam, cuius Dauid per omnia penè fuit typus, ſicut & Pſalmus 19. quo regi ſuo fauſta precantur, dicentes: Domine ſaluum fac regem: vbi pro ſaluum fac, etiam eſt Hoſiah, quamuis non addatur ibi na. Ex his licet etiam intelligere cauſam ob quam Euangeliſtę ipſam Hebraicam dictionem non verſam nobis reliquerunt, nempe nõ tam quòd eam in Græcum ſermonẽ transferre nõ potuerint commodè, (quam cauſam adferunt D. Hieronymus & Auguſtinus, cùm ea dictio in Pſalmis à Septuaginta & alijs interpretibus ſatis ſit Græcè explicata) quam quòd ſit familiaris Hebræis acclamatio, quemadmodum apud Græcos Io Pean, & apud Italos Io triumphe, quod acclamatur in triumphis & re fœliciter geſta. Sic & Halleluia ſeruatum eſt ab Hebręis, cùm nihil ſit aliud quàm laudate Dominum, quòd peculiaris ſit ea vox Hebræis ad prouocandum ſeſe in laudem Dei. Cęterum animaduertendum quòd Hoſanna non ſimpliciter ſit dictio

preca,

precatoria ſecundum vſum Hebræorum, ſed talis qua cum gaudio mentis & gratiarum actione ob beneficia à Deo pręſtita, petitur conſeruatio & proſperitas acceptorum bonorum. Vnde in Pſalmo, vnde Hoſanna deſumptum eſt, ante verſiculum illum in quo ponitur Hoſianna, præcedit: Hæc eſt dies quam fecit Dominus, exultemus & lętemur in ea: ac deinde velut exultationis & lætitiæ vox ſubijcitur: O Domine ſaluum fac, ô Domine bene proſperare. Proinde mirum eſſe non debet quòd Phariſæis indignantibus quòd in templo pueri Chriſto acclamarent oſanna, obiecerit illud Pſalmi: Ex ore infantium & lactantium perfeciſti laudem: quodq; Lucas Græci ſermonis eruditiſsimus, atq; ab Hebręis dictionibus ſtudioſè abſtinens, ne id poneret quod legẽti faceret quæſtionem: pro, Hoſanna in excelſis, poſuerit: Pax in cœlo, & gloria in excelſis, affectum ſcilicet eorum exprimens qui Hoſanna acclamabãt, non aũt exactè vocabuli ſignificationẽ. Decantãtes enim ſuum hoſanna ſic precabantur fauſta, vt ſimul etiam Deum laudarent pro dato diuinitus rege iamdiu expectato, quanquã veriſimile ſit Lucam cum poſuit illud: gloria in excelſis: non reſpexiſſe ad decantatum Hoſanna, ſed omiſſa penitus acclamatione illa, ea poſuiſſe quæ erant ab alijs prætermiſſa, vt in multa illa turba variæ diuerſorum potuerũt eſſe voces, ideoq; lubentius ea poſuiſſe, quòd hæc acclamatio ſimilis fuerit hymno illi Angelico, in Natiuitate Chriſti à ſe deſcripto. *Filio Dauid*] Hactenus quidem de Hoſanna, reſtat vt & reliqua acclamationis proſequamur. Et imprimis quidẽ videndũ, quò referendus ſit datiuus, filio Dauid, nã durè & obſcurè dictũ videtur, Hoſanna filio Dauid, Itaq; Euthymius ſenſum eſſe putat, Hymnus ſit filio Dauid, quia Hoſanna putat ſignificare laudẽ: ſed hæc ſententia ſatis in ſuperioribus refellitur. Aliqui quò effugiant obſcuritatẽ, legunt pro filio, ó fili, vt ſit ſenſus: O fili Dauid ſalua nos. At cũ certũ ſit tũ ex Græcis, tum ex emendatis Latinis, legendũ eſſe datiuũ: filio, pleriq; hunc datiuum referunt ad verbum, dicentes, vt ſit ſenſus: clamabãt dicẽtes filio Dauid, Hoſanna:

Pſal. 117.

Pſal. 8.

aut ſubaudiunt verbum,dicimus,in hunc modum: Hoſanna,dicimus tibi filio Dauid,intelligentes ſcilicet etiam,turbam petiſſe à Chriſto ſaluari. At hæ interpretationes ex ignorãtia linguæ Hebraicæ proueniunt,cuius hæc eſt proprietas,vt verbum Hoſchiagh, & alia verba tranſitiua,non tantùm conſtruantur cum propria nota accuſatiui, ſed etiam cum Lamed,quæ propriè eſt nota datiui,ſiue quòd hæc litera etiá ſit nonnunquã nota accuſatiui,ſiue quòd verba habeant diuerſam conſtructionem. Cum datiuo, hoc eſt,cum Lamed verbum iſtud Hoſiah conſtruitur Iudicum 7.verſu 2. vbi pro eo quod nos habemus: Meis viribus liberatus ſum: Hebraicè eſt, Iadi Hoſiah li,hoc eſt,Manus mea ſaluauit me, vel ſalutem attulit mihi. Sic & 2.Regum 10.verſu 11.& alijs locis. Itaque & quod hic dicitur, Hoſanna filio Dauid, perinde eſt ac ſi per accuſatiuum dictum fuiſſet, τὸν υἱὸν, id eſt,filium Dauid.& ſenſus eſt: Saluum fac quæſumus filium Dauid,aut ſalutem adfer filio Dauid. Non ergo his verbis ſibi a Chriſto ſalutem precantur, ſed gaudentes ſe iam accepiſſe quem expectauerunt Meſsiam,eumque cùm gaudio in regem ſuum ſuſcipientes, precantur illi à Deo contingere ſalutem & omnem fœlicitatem ac proſperitatẽ, vt ſub illo & per illũ etia ipſi ſalui ſint & felices viuant,ab omni hoſtium tyrannide, qua premebantur,liberati. Vocant autem eum filium Dauid, ſed cum articulo,ſignificantes ſe agnoſcere ipſum eſſe expectatum Meſsiam,quem, vt ſupra dictum eſt, periphraſi hac notare ſolebant.Sequitur: *Benedictus qui uenit in nomine Domini*]Vbi pro,benedictus,Græcis non eſt εὐλογητὸς, quemadmodum Eraſmus in Annotationibus in Matthæum declarat ſe legiſſe, ſed apud omnes Euangeliſtas eſt participium εὐλογημένος, ſicut & apud Septuaginta.Non eſt ergo ſenſus: Laudãdus eſt ab omnibus is qui venit in nomine Domini: qui eſſet ſenſus ſi Græca haberent εὐλογητοὶ,ſed omnino precatoriè videtur hæc oratio intelligenda,vt ſubintelligatur,ſit: quemadmodum & in eo quod ſequitur apud ſolum Marcum: Benedictum quod venit regnũ patris noſtri Dauid: vt ſit ſenſus

Bene-

Benedictus ſit qui venit,&, Benedictum ſit quod venit regnum. Iam quanquam intelligi poſſet eos imprecatos Chriſto benedictionem hominum, vt ſit ſenſus: Benedictus ſit qui venit, hoc eſt, laudetur ab omnibus, & benedicatur, ac glorificetur, potius tamē intelligendum eos benedictionem diuinam imprecatos, vt ſit ſenſus: Sit benedictus à Deo, Deus illi benefaciat, proſperet & ſecundet regnum ipſius, vt per eum & nos ſimus benedicti: quemadmodum & in hoc quod ſequitur: Benedictum quod venit regnum: precari voluerunt regno Meſſiæ benedictionem diuinam. Nam ſenſus eſt: Dei benedictione fœlix ſit & fauſtum veniens nunc regnum Dauidis. Itaq; hæc acclamatio, Benedictus qui venit, ſimilis eſt illi qua regi dum inauguratur populus acclamare ſolet, Viuat rex, Viuat rex. Porro notandum, quod cùm dicitur, Qui venit: verbum, venit, non ſit præteriti temporis, ſed præſentis, cùm Græcis ſit ὁ ἐρχόμενος, id eſt, veniens, quanquam & per futurum verti poſſet, venturus vel qui venturus erat, hoc eſt, qui iamdudum expectatus eſt a nobis venturus. Verùm Hebræa dictio, Habba, exigit tempus præſens. Ex quibus patet, quòd cum in Cantico triſagio, quod inter Miſſarum ſolennia decantatur, contextum partim ex laude Angelica quæ habetur Iſaię 6. Trinitatis gloriam commendante, partim ex hac plebis acclamatione, humanitatis aſſumptæ diſpenſationem commendante, etiam nos ad imitationem huius plebis aceinimus, Hoſanna & quæ ſequuntur, alio ſenſu hæc accinere nos intelligendum eſt, quàm quo iſti modo acclamauerunt. Siquidem per Hoſanna nō Chriſto, ſed nobis per Chriſtum, & propter Chriſtū ſalutem precamur, & dicentes, Benedictus qui venit, &c. optamus vt ab omnibus benedicatur et laudetur is qui olim venit in hunc mūdum propter nos, vt verbum, venit, iam intelligatur eſſe præteriti temporis. Aut potius ſignificamus Chriſtum omni benedictione ſpirituali plenum eſſe, & ob id nos petere vt per illum ſaluemur, accipientes de plenitudine benedictionum eius. In n mine autem Domini veniſſe dicitur Chriſtus, quia miſſus à Deo

ioan.5. venit, quomodo ſupra dixit: Ego veni in nomine patris mei, & nō accepiſtis me: ſi alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis. Dicunt autem veniſſe regnum Dauid, quia promiſſum illis fuit, per Meſsiam tanquam filium Dauidis reſtituendum regnum Dauidis, quod proinde terrenum fore credebant, cùm ſit ſpirituale. Et hic quoque Græci codices adijciunt: in nomine Domini: Benedictum quod venit regnum in nomine Domini, hoc eſt, quod venit nobis à Deo, aut fauente Deo. At durior eſt hæc locutio, durè item iam ſequitur: patris noſtri Dauid: vt videri poſsit adiectitium. Sicut autem omnino optatiuè videntur accipiendæ prædictæ ſententiæ: Benedictus qui venit, &c. &, Benedictum quod venit, &c. ita & quod habet ſolus Lucas, Pax in cœlo & gloria in excelſis: vt & hic ſubintelligatur verbum, ſit, non verbum eſt: Cùm autem ſemper ſit & fuerit ſumma pax in cœlo, illud: pax in cœlo: ſic videtur accipiendum, ſit nobis & regi noſtro pax in cœlo, aut ſit Deo in cœlo pax nobiſcum, hoc eſt, qui hactenus Deum ſenſimus nobis offenſum & iratum, iam experiamur eum cum omnib⁹ cœleſtibus nobis pacatum & propitium. Et gloria ſit in excelſis, hoc eſt, glorificetur & laudetur Deus pro effuſa ipſius in nos benignitate, ab Angelis ſuis in cœleſtibus. His autem ſpiritus ſanctus, qui vt hæc canerent illis ſuggerebat, ſignificauit per Meſſiam etiam cœleſtia pacificanda terreſtribus, & tollendam inimicitiam quæ erat in cœlo cōtra homines, propter quod Paulus Chriſtum dicit pacificaſſe omnia quæ in cœlis & quæ in terris ſunt. Et Apocal. 12. dicitur, quòd filio hominis rapto ad

Apoc. 12. thronum Dei, factum eſt prelium magnum in cœlo, Michaele cum Angelis ſuis pugnante cōtra draconem, quo eiecto cantatum eſt: Nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius: quo ſignificatur quod per Chriſti aſcenſionem & exhibitionem illius pro nobis ante conſpectum Dei, deletum ſit chirographum delicti quod erat cōtrarium nobis, & quo diabolus in cœlo erga nos, iram Dei eatenus protraxerat. Ita & per illud, gloria in excelſis, ſignificauit, ob reconciliatio,

ciliationem humani generis, Angelos gaudentes Deum laudaturos, cuius gratia & benignitas mirè in illa reconciliatione eſt declarata. Rurſum autem, vt eſt apud Matthæum & Marcũ, repetunt pro familiari ſuo more, Hoſanna, & adijcitur: in excelſis vel in altiſsimis, vbi ἐν τοῖς ὑψίστοις, videtur poſitum pro ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις, id eſt, qui es in altiſſimis, vt ſit ſenſus: Saluũ fac quæſo tu qui es in excelſis, quemadmodum Pſalm. 148. cùm dicitur: Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelſis, ἐν τοῖς ὑψίστοις, poſitum eſt pro οἱ ἐν τοῖς ὑψίστοις, id eſt, qui eſtis in excelſis. Senſus enim eſt: Laudate Dominum vos qui eſtis in excelſis. Quemadmodum ergo Hebraicè ibi dicitur, Halleluia bammeromim: ita nunc dictum eſt, Hoſanna bammeromim. Porro qui per acclamationem Hoſanna intelligunt populum ſibi à Chriſto precatos ſalutem, hanc orationem ſic intelligunt: Salua nos quæſumus in excelſis, hoc eſt, ſalute cœleſti & æterna nos dona: qui ſenſus probè conuenit nobis, dum in Cantico triſagio & nos dicimus, Hoſanna in excelſis. Illos autem per Hoſanna precatos à Deo ſalutem regi ſuo nouo, patuit in præcedentibus: ſecundum quam tamen intelligentiam etiam ſimiliter accipi poteſt, Hoſanna in excelſis, vt ſit ſenſus: O Domine ſalua regem noſtrum, & per illũ nos, non tantùm in terris, ſed etiam in excelſis, vt ſcilicet ſalus quam precamur, ad cœlos etiam vſq; pertingat. Hic enim ſenſus conuenit illi quod habet Lucas, Pax in cœlo & gloria in excelſis: atque in hunc modum interpretatur ferè D. Hieronymus. Pſal. 148.

DOMINICA II. ADVENTVS EVANGELIVM.

IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Erunt ſigna in ſole, & luna, & ſtellis: & in terris preſſura gẽtium, præ confuſione ſonitus maris, & fluctuum, areſcentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ ſuperuenient uniuerſo orbi. Nam uirtutes cœlorum mouebuntur. Et tunc uidebunt filium hominis uenientem in nube, cum poteſtate magna & maieſtate. His autem fieri incipientibus, reſpicite & leuate capita ueſtra, Lucæ 21
quoniam

quoniam appropinquat redemptio veſtra. Et dixit illis ſimilitudinem: Videte ficulneam & omnes arbores, cùm producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quoniam propè eſt æſtas. Ita & uos cum videritis hæc fieri, ſcitote, quoniam propè eſt regnum Dei. Amen dico uobis, quia non præteribit generatio hæc, donec hæc omnia fiãt. Cœlum & terra tranſibunt, uerba autẽ mea non tranſibunt.

IN primo aduentu ſuo, cuius memoriam elapſo dominico die celebrauimus, venit dominus animas noſtras à peccatis redempturus, & iuſtitiam eis veram collaturus, doctrina veritatis imbuẽda, & à peccatorum ſordibus eas abluendo, ita, vt primo aduentu ſuo viuificârit animam, corpore manente mortali: Quod immortale fuiſſet, ſicuti & anima, niſi Adæ inobedientia mortis hæreditatem tranſmiſiſſet ad poſteros. Supereſt nunc & altera pars hominis reſtituenda, quæ quamuis ſit elementaris, ac proinde corruptioni obnoxia, condita tamen fuerat ad immortalitatem, venturus igitur dominus & corpus reparare, atque immortalitate donare, vt impleatur vaticinium, Iuſtus, & Saluator. Iuſtificauit primum animam, ſaluabit & corpus, vt rectè D. Paulus,
Ad Phi. 3. inquit, Expectamus ſaluatorem dominum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ. Et: Scimus, quia
1 Cor. 15. mortale hoc, induet immortalitatem: Similiter Iob:
Iob. 19. Scio quod in carne mea, videbo Saluatorẽ meum. Quòd autem tam corpus, quàm animam dominus reſtituere voluerit, docet eo ipſo, qa vtrumq; aſſumpſit, & vtrumque creauit: Et, quia venit quærere quod perierat, Anima perierat per peccatum, corpus per mortem. Hinc accommodatiſſimè apud D. Ioannem inquit Dominus: Qui credit in me, habet vitam æternã, quoad animam,
Ioan 5. & ego reſuſcitabo eum in nouiſsimo die, quoad corpus. Iam mihi conſidera, quàm aptè iſta cohęreant. Si eruciaris conſcientia malè actæ vitæ, crede Chriſtum idcirco veniſſe, & hominem factum, vt animam expiaret à peccatis, eamque ex iniuſta, iuſtam redderet. Si corporis moleſtaris difficultátibus, ſi mortis metu torqueris, en, habebis Chriſtum, qui ſuo tempore redibit, & omnem ab

ab oculis tuis lachrymam abſterget. Porro, quemadmodum prior Chriſti aduentus nō omnibus fuit acceptus, ſic neque poſtremus cunctis paſsim gaudij, & lætitiæ cauſa erit. Dolebant Phariſæi, ringebantur, & fremebāt videre ſe applauſum clamantis, et laudantis populi, quibus nihil Chriſti aduentus profuit. Ita neque ſecundus ipſius aduentus recreabit ſceleſtos, nec maieſtas Saluatoris eos afficiet, quibus grata non fuit eius humilitas. Quibus itaque primùm non fuit iuſtificator, his neque erit in ſecundo aduentu ſaluator: Nam quos iuſtificat, illos & glorificat. Quibus verò tum glorificator erit, de his dicitur. Leuate capita veſtra, & videte, quoniā prope eſt redemptio veſtra. De reliquis verò dicitur, Preſſura gentium, areſcentibus hominibus præ confuſione, & expectatione eorum, quæ superuenient vniuerſo orbi. Et hoc quidem diuina Chriſti iuſtitia requirit, nam qui ipſum hic in terris humilem, clementem, manſuetum, & miſericordem acceptare noluerunt, illi, in eo aduentu, de quo hodiernum eſt inſtitutum Euangelium, ſeuerum & iuſtum ipſum iudicē habebunt. Et vt paulò propius ad hodiernæ diei doctrinam accedamus, cauſa in ea permagna proponitur, quę nos inducere debeat ad mortificationem cupiditatū rerum temporalium, eò quod omnia in nihilum redacta peſſundabuntur: Nonne auditores chariſsimi, ſtultiſsimus omnium iudicio, habebetur, qui ex tabulis glaciei, quæ natant in flumine, operoſum quoddam ædificium niteretur cōpingere, quod conſtaret, mutata aura, mox corruiturum: Tria itaque hodiernum Euangelium continet, & denuntiat terribilia malis: Immutationem & finem huius mundi: Iudicium ac rationem dati & accepti: Supplicium æternum. Ita & his opponit tria optatiſsima pijs, ſecuritatem ſeu hilaritatem in illa perturbatione: perfectā redemptionem: Et regnum Dei. Quæ dum latius in ipſa enarratione proponentur, vos aures, menteſque præbete beneuolas, vt Euangelicum quod hunc in finem collegimus ſemen, in bonam à nobis terram proijciatur, & fructum ſalutis in vitam æternam producat.

Erunt

ERunt ſigna in ſole, & luna, & ſtellis] Matthæus hæc Chriſti verba referens, Sol, inquit obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuū &c. Hæc autem Hieronymus & Chryſoſtomus euentura exiſtimant, in ipſo Domini aduentu, ac tunc illa obſcuranda nō diminutione luminis, cùm Iſaiæ 30. ſol tunc dicatur ſeptuplū lumi nis habiturus, & lux lunę futura ſicut lux ſolis: ſed quòd Chriſti venientis luce, illorū lumen ſuperabitur, & comparatione veræ lucis omnia apparebūt viſui tenebroſa, Itaq; per hanc ſolis & lunæ obſcurationem, intelligitur ſignificari maxima aduenientis iudicis claritas. Verùm hanc obſcurationē non intelligendam fore per aduenientis Chriſti claritatem, ſed potius præceſſuram illius aduentum, hodierni euangelij verba ſatis manifeſtè declarāt, quibus ſignificatur, ꝙ ſignis in ſole & luna exiſtentibus, & mari fluctibuſq; ſonantibus, homines areſcent præ timore & expectatione, quæ ſuperueniēt vniuerſo orbi. Illis ergo exiſtētibus necdum completus erit aduentus Domini, necdum ſuperuenient quæ ſuperuentura orbi homines expectabunt. Idem ſecundò patet ex

Ioelis 2. eo Ioelis: Sol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, antequā veniat dies Domini magnus & manifeſtus. Ad quem locum veriſimile eſt Dominum alluſiſſe. D. Auguſtinus in epiſtola ad Heſichium, quæ dicũtur de obſcuratione ſolis & lunæ, & de preſſura gentium, putat potius intelligenda complenda in Eccleſia Chriſti per perſecutionem ab Antichriſto ſuſcitandam, vt per ſolē & lunam myſticè intelligatur ipſa Eccleſia, de qua dicitur in Canticis: Specioſa vt luna, electa vt ſol, ſignificeturq; eam ſic obſcurandā, vt non ſit apparitura, impijs perſecutoribus vltra modū in eam ſæuientibus: per ſtellas autem cadentes & virtutes cœlorū commotas, ſignificetur quod tunc multi qui gratia fulgere videbantur, perſequentibus cedent, & cadent, & fideles quidam firmiſsimi turbabuntur. Iam per preſſuram gentiū, de qua in euangelio putat intelligendam non afflictionem quā gentes tum ſunt paſſuræ, ſed quā gentes impiæ fidelibus ſunt illaturæ. Ideo autem hæc ſic potius exiſtimat accipienda,

pienda, partim quòd alioqui hic locus videatur contrariari loco Pauli: Cùm dixerint pax & ſecuritas, tunc repentinus ſuperueniet interitus: proinde intelligit, paulò ante Dñi aduentum fideles in grauiſſimis futuros afflictionibus: infideles verò remoto omni timore, arridente mũdi fœlicitate dicturos: Pax & ſecuritas: partim quoniã ſenſibilia in ſole & luna ſigna, iam olim etiam ante primum Dñi aduentum quandoq; acciderunt, & preſſura gentium, ac anxietas hominũ prę timore & expectatione quæ ſuperuentura eſſent orbi, varijs ſeculis acciderunt. Hæc, inquit, in Eccleſia melius exiſtimo intelligi, ne Dominus Ieſus appropinquante ſecundo ſuo aduẽtu, ea pro magno prædixiſſe videatur, quę huic mundo, & ante primũ eius aduentum conſueuerant euenire, & irrideamur ab eis qui hæc quæ velut nouiſſima & omnium maxima horreſcimus, plura in hiſtoria gentium, & multo maiora legerunt. Hæc ille. Verùm quanquam hæc intelligẽtia præſentis loci recipi poſſit ꝓ accommodatitia & myſtica huius loci explicatione, quemadmodum & Origines ſimilẽ aſſignat eius tractationem, ſed ꝓ allegorico ſenſu, tamen nõ eſſe hanc propriam & genuinam huius loci intelligentiã, ſatis videtur manifeſtũ ex eo quod Lucas in hodierno euãgelio, dicit: Erũt ſigna in ſole & luna, & in terris preſſura gentiũ. Quo ſignificat, & in cœlis, & in terra quædã tunc futura. Et ruiſum cùm dixiſſet, ꝙ areſcerent homines præ timore & expectatione quæ ſuperuenient vniuerſo orbi, ſubiecit pro ratione: *Nam uirtutes cœlorum mouebuntur.*] Quo ſignificat, commotionem virtutum cœleſtium, cauſam fore anxiæ expectationis hominum: ſicut & cùm dicit: & in terris preſſurã gentium, præ confuſione ſonitus maris et fluctuum: ſignificat gentes omnes anguſtiãdas propter mirabilem maris commotionem. Vnde quod dicitur de preſſura gentium, non poteſt commodè accipi de afflictione à gentibus impijs inferenda fidelibus, ſed de anguſtia animi, qua omnes nationes terræ torquebuntur: vnde pro preſſura, Græcis eſt συνοχὴ, quod magis anguſtiam

1. *Theſſ.* 5.

guſtiam ſignificat, quàm externam afflictionem. Proinde intelligendum potius ad literam euentura quę à Matthæo dicuntur de ſolis ac lunæ obſcuratione, & alia itē, vt veraciter ſol & luna cum cæteris ſideribus intelligantur ad tempus ſuo lumine priuanda: quemadmodum de ſole factum conſtat tempore paſſionis Dominicæ, idque cum alijs quæ hic dicuntur apud Lucam, futurum, cùm iamiam Dominus eſt aduenturus, ac ſub ipſum aduentum eius. Sic enim intelligi poteſt & verum eſſe quod dicit Lucas, homines illa ſigna videntes conturbandos præ timore & expectatione quæ ſuperuenient orbi: & tamen etiam verum eſſe quod dicit Paulus, cùm dixerint, pax & ſecuritas, tunc repentinus ſuperueniet interitus. Nam ad interitum illum pertinent quæ hic dicuntur de odſcurandis ſole & luna, & concutiendis virtutibus cœlorum, ac fremitu maris, quæ inopinatò hominibus ſuperuenient. Sicut enim terribiliter aduenit Dominus daturus legem in monte Sion, tempeſtate quadam ipſum præcedente: ita & cum quadam veniet tempeſtate iudicaturus viuos & mortuos, iuxta illud Pſalmi: Deus manifeſtè veniet, Deus noſter, & non ſilebit.
Pſal. 49 Ignis in cõſpectu eius exardeſcet, & in circuitu eius tempeſtas valida. Porro non vulgaria erunt quæ hic Dominus prædixit in ſole & luna ac mari euentura in ſuo aduentu aut circa illum, ſed multo maiora his quę aliquando in illis elementis accidiſſe conſpecta ſunt, & conſpiciuntur: neque ipſum diem Domini velut à longè portendent, ſed illum, eiuſque in ſceleratos iram, pręſentem iam exhibebunt & declarabunt. Non enim cùm dicit Lucas: erunt ſigna in ſole & luna: ita hoc accipiendum eſt quaſi hæc ſigna ſunt ſignificatura diem Domini poſt aliquot tempus medium aduenturum, vt ob ſignificationem rei futuræ dicantur hic ſigna, ſed ſigna hic pro rebus inſolentibus, prodigijs & miraculis accipiuntur, vt ſit ſenſus: Contingent in ſole & luna prodigia quædam & admiranda, nimirum quia, vt dicunt Matthæus & Marcus, ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum. Neque enim dubitandum videtur, quin hæc ſint

eadem.

eadem. Cæterùm mos eſt in ſcripturis,per obſcuratio-
nem ſolis & lunæ, ſtellarumq́, & ſimilia quæ hic prædi-
cuntur,metaphoricõs ſignificare ſummas vltionis diui-
næ tempeſtates. Sic enim Iſaiæ 13.Dei de Babylone ſu *Iſaiæ 13.*
menda vltio ſignificatur,cùm dicitur inter alia: Stellæ
cœli & ſplendor earum non expandent lumen ſuum.
Obtenebratus eſt ſol in ortu ſuo,& luna non ſplendebit
in lumine ſuo. Et Ezech.32. cùm de Pharaonis vltione *Ezech. 32.*
agitur: Operiam cũ extinctus fueris cœlos,& nigreſcere
faciam ſtellas eius,ſolem nube tegam,& luna non dabit
lumẽ ſuum. Omnia luminaria cœli mœrere faciã ſuper *Ierem 15.*
te,& dabo tenebras ſuper terrã tuam. Sic & vindictæ de
Iudæis ſumendæ grauitas deſcribitur: Infirmata eſt quę
peperit ſeptẽ, defecit anima eius, occidit ei ſol,cũ adhuc
eſſet dies.Item:Et erit in die illa, dicit Dñs Deus,occidet *Amos 8.*
ſol in meridie, & tenebreſcere faciam terrã in die lumi-
nis,& conuertam feſtiuitates veſtras in luctum. Sunt &
alia ſimilia apud Prophetas loca, quibus vltionis alicu-
ius atrocitas deſignatur.Etenim in ſumma anguſtia con
ſtitutis videtur totus mundus perturbari, ſol obſcurari,
luna eſſe ſanguinea, ſtellæ lucẽ ſuam retrahere,terra tre-
mere,mare fremere, & cuncta ruinam minari, nõ quod
ita re ipſa accidat, ſed ꝙ ita homines anguſtientur,ac ſi
illa acciderent. Veruntamen cum inſigniores illæ vltio-
nes Dei,quales de Babylonijs,Aegyptijs,Iudæis,alijſque
gentibus nonnunquam fuerunt ſumptę,omnino ſupre-
mi Iudicij quædam velut ſpecimina dederint, mirũ non
eſt,ſi his quæ in ſupremi iudicij die re ipſa euẽtura ſunt,
deſcriptæ ſint,quæ etſi in illis re ipſa non ita euenerint,
ijs tamen quæ in illis euenerunt,fuerunt præfigurata,&
qui illas dederunt pœnas, non aliter fuerunt anguſtiati,
quàm ſi re ipſa omnia ſic accidiſſent. Voluit enim illis
locis ſcripturæ, & vltionibus ibi deſcriptis nos Deus ad-
monere ſupremi iudicij,& vltionis impijs ſuperuẽturæ,
in qua illa re vera ſic accidẽt vt verba ſignificant: ideoq́;
etiam cum de certæ alicuius gentis vltione agitur, gene-
ralis fit ſermo, vt ſit quaſi tranſitus ab illius vltionis de-
ſcriptione, ad commemorationem generalis vltionis

ſuperuenturæ, omnibus impijs in die iudicij: quemadmodum videre eſt Iſaiæ 13. vbi cum promiſiſſet propheta ſe deſcripturum onus Babylonis, generaliter dicit: Ecce dies Domini venit, crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furoriſq;, ad ponendam terram in ſolitudinem, & peccatores eius conterendos de ea. Et poſt interpoſita ea quæ ſuprà ſunt citata, ſubiungitur: Et viſitabo ſuper orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum, &c. Quæ autem apud Matthæum dicuntur de Solis, Lunæ, aſtrorumq; obſcuratione, verè & non metaphoricè accipiēda eſſe, ſatis ex illo Petri patet: Adueniet autem dies Dñi ſicut fur, in quo cœli magno impetu tranſient, elementa verò calore ſoluentur, terra autem & quæ in ipſa ſunt opera exurentur. Porro cœli, terræ & maris cōmotionem de qua Dominus loquitur, prædixit & Aggæus, dicens: Adhuc vnum modicum eſt, & ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam. Quod quanquam referri poſſit ad primum Chriſti aduentum, iſq; proprius videatur huius loci ſenſus, Paulus tamen ad Hebræos 12. refert ad ſecundum, cùm ſcribit: Nunc autem repromittit dicens: Adhuc ſemel & ego commouebo non ſolùm terram, ſed & cœlum. Conuenit item cum hoc loco & illud Pſalmi: Cùm accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo, liquefacta eſt terra, & omnes qui habitant in ea. Item illud Ioëlis: Sol & Luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum, Dominus de Sion rugiet, & de Hieruſalem dabit vocem ſuam, & mouebuntur cœli & terra. Quod in Matthæo, porro dicitur, ſtellas lapſuras è cœlo, intelligendum eſt ſignificare ſtellas lumen ſuum retracturas, vt videantur cecidiſſe è cœlo, nec ampliùs in eo eſſe. Quod autem dicitur virtutes cœlorum commouendas, communiter intelligitur ſignificare cœleſtes exercitus angelos concutiendos admiratione, cum videbunt maximam naturæ mutationem fieri. Verùm cùm Lucas pro cauſa anxiæ trepidationis & expectationis hominū ſubijciat: Nam virtutes cœlorum commouebuntur: magis per virtutes cœlorū, ſunt intelligenda omnia ſidera & aſtra, quę in ſcripturis dicun-

Iſaiæ 13. *2. Pet. 3.* *Aggæi 2.* *Hebr. 12.* *Pſal. 74.* *Ioëlis 3.*

dicuntur frequenter militia cœli, & virtutes,hoc eſt,exercitus cœlorum, vt: Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.Quoniam enim homines videbunt omnes iſtas cœlorum virtutes commoueri á ſuo ſtatu,hinc trepidabunt,& trepidè expectabunt quæ ſuperuenient orbi. Quod ergo ſpeciatim dicebatur: Sol obſcurabitur,& Luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cœlo:id deinde generaliter dicitur: & virtutes cœlorum commouebuntur. *Pſal.32.*

Et tunc parebit ſignum filij hominis in cœlo,& tunc plangent,&c] Verba hæc ex Matthæo deſumpta ad Euangelicam Lucæ hiſtoriā pertinent.Signum filij hominis antiquiſſimi etiā patres intellexerunt, imaginē crucis, vnde ex hoc loco canit Eccleſia:Hoc ſignū crucis erit in cœlo, cum Dn̄s ad iudicandum venerit. Creditur ergo huiuſmodi ſignum cum ſumma claritate,Sole & Luna obſcuratis, appariturum in cœlo,tum in conſolationem fidelium,qui agnoſcent ſignum victoriæ quo ſunt redempti:tum in condemnationem infidelium, vt agnoſcant ſe impiè reieciſſe crucifixum Dominum, & illum tunc venire qui prædicatus eſt pro ſalute hominum crucifixus. Vnde de his ſequitur: & tunc plangent omnes tribus terræ, hoc eſt, omne genus hominum, infidelium ſcilicet, qui illum prius agnoſcere noluerunt. In hoc autem alluſum eſt ad locum Zachariæ, vbi legimus: Et planget terra,familiæ,& familiæ ſeorſum. Et poſt aliquot familiarum enumerationem: Omnes familiæ reliquæ,familiæ,& familiæ ſeorſum. Idem enim eſt tribus & familiæ. Ad hunc autem locum hic alluſum patet ex Apocalypſi, vbi ad illum locum alluſum eſt manifeſtè, cùm dicitur: Ecce venit cum nubibus,& videbit eū omnis oculus,& qui eum pupugerunt, & plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ. Nam & illo loco apud Zachariam præcedit: aſpicient ad me quem confixerunt. Quanquam autem locus ille Zachariæ ſecundum proprium & primum ſenſum intelligendus omnino videatur de pio Iudæorum & fideliū planctu, qui mortem Chriſti in hoc mundo piè deplangunt, *Zach.12.* *Apoc.1.*

dolentes ſe illum occidiſſe, aut ſuis peccatis occaſionem mortis eius dediſſe, quemadmodum exponit D. Hieronymus, (comparatur enim planctus ille pio populi ſuper morte Ioſiæ planctui) tamen accommodatur à Domino & à Ioanne locus ille ad planctum infidelium inutilem, quo in nouiſſimo die plancturi ſunt ſe illum occidiſſe, aut in illum non crediſiſſe, ſicut & quod dicitur à propheta: Aſpicient ad me quem confixerunt: quanquam ſecundum proprium ſenſum dictum ſit de fidelibus Iudæis, qui compuncti corde, & dolentes ſe occidiſſe Dominum, per fidem conſpecturi erant in eum quem confixerant (præcedit enim: & effundam ſuper habitatores Hieruſalem ſpiritum gratiæ:) tamen à Ioanne accommodatur ad Iudæos infideles, qui in nouiſſimo die oculis corporalibus aſpicient in eum quem transfixerunt, exhibentem ſeſe cum vulnerum cicatricibus, vt ſignificet eos qui piè & cum fructu illum per fidem aſpicere, eiuſque mortem plangere noluerunt, aliquando vel inuitos conſpecturos illum, & inutiliter tum plancturos. Hinc ergo intelligendum, vnius eiuſdemq; ſcripturæ varios eſſe ſenſus, etiam à ſpiritu intentos.

Et tunc uidebunt filium hominis uenientem in nube cum poteſtate magna & maieſtate] Cum in cœlos aſcendiſſet Dominus, dixerunt angeli: Sic veniet quemadmodum vi-
Actuũ 1. diſtis eum euntem in cœlum. At de ipſo eunte in cœlum dicitur illo loco, quòd nubes ſuſceperit eum ab oculis eorum. Itaque ſicut à vera nube ſuſceptus, profectus eſt in cœlum, ita & in veris nubibus cœli venturus eſt ad iudicium. Quod & in ipſius oſtenſum eſt transfiguratione, quæ ſpecimen quoddam erat illius gloriæ in qua appariturus eſt in nouiſſimo die. Tunc enim etiam in nube lucida facta fuit glorioſa illa transfiguratio. Præ-
Daniel. 7. dictum fuit iſtud & a Daniele, ad quem locum videri poteſt Dominum hic reſpexiſſe. Et ecce, inquit, cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat. Nubes autem hæ partim facient ad hoc vt tolerari poſſit ab omnibus ſumma aduenientis Chriſti claritas & ſplendor, partim ad gloriæ Chriſti augmentum, cui nubes illæ velut ſe-

des

des erunt & vehiculum,Deo proprium in ſcripturis. In nube enim fere dicuntur in ſcripturis factæ inſignes Dei apparitiones. Dicitur autem filius hominis tunc venturus cum virtute multa,id eſt,magna,& maieſtate, vel gloria,ad diſtinctionem huius aduentus à primo,in quo venit in magna infirmitate & humilitate. Et quidem virtus eius in eo relucebit,quod ad eius imperium ſtatim omnes reſurgent mortui, omneſque in momento & in ictu oculi congregabuntur ad ipſum,& vel inuiti omnes illi curuabunt genu, cœleſtes, terreſtres, & inferni, quodque omnes efficaciter ſit iudicaturus,ſingulis reddens ſecundum merita. Maieſtas verò & gloria relucebit in corporis claritate,in angelorum ſtipantium ipſum multitudine, atque in nubis circundantis illum amictu. Bene autem non dictum eſt ſimpliciter, cum virtute et maieſtate: ſed, cũ virtute multa & maieſtate, multa ſcilicet. Nam ad vtrunque id eſt referendum. In primo enim aduentu venit etiam cum virtute & poteſtate, qua mirabilia eſt operatus, atque in transfiguratione ſua viſus eſt in maieſtate: at in ſecundo multò maiori cum poteſtate & claritate venturus eſt. Sequitur: *His autem fieri incipientibus.*] Verum ante hæc verba Lucæ, Matthæus & Marcus, hæc, quæ ſequuntur, præmittunt.

Et tunc mittet angelos ſuos cum tuba & uoce magna,&c] Præpoſtero hæc dicuntur ordine. Prius enim mittentur angeli qui omnes congregabunt, quam videbunt omnes filium hominis venientem in nubibus cœli,& quã plangent eum omnes tribus terræ: ſed quoniam omnia breuiſſimo perficientur tempore, & omnia ſimul fere concurrent, ideo non eſt mirum quòd ordo in narratione non ſeruetur. Porro angelorum miniſterio futuram mortuorum reſurrectionem & congregationem,Dominus etiam cap.13.Matthæi in aliquot parabolis docuit. *1.Theſſ.4*
Docet & Paulus,dicens:Ipſe Dominus in iuſſu & in voce archangeli,& in tuba Dei deſcendet de cœlo. Sicut autem apud Paulum illo loco idem eſt intelligendum per iuſſum & vocem archangeli & tubam Dei: ita & hic

idem eſt tuba & vox magna, ita vt coniunctio, &, expoſitiuè poſita ſit, & ſit ſenſus: cum tuba, hoc eſt, voce magna. Græca verò habent: cum tuba vocis magnę, hoc eſt, cum tuba quæ vocem edet magnam: vel potius intranſitiuè; cum tuba quæ erit vox magna. Non enim re vera tuba aliqua corporea eſt intelligenda futura, ſed vox archangeli, quæ adeo magna erit, vt ad illius clamorē omnes mortui de terræ puluere reſurgant. Quam vocem fore corporalem annotauimus veriſimile eſſe circa illud Ioannis: Omnes qui in monumentis ſunt audient vocem filij Dei, exprimiturq; vocis huius qualitas poſtea apud Matthæum, cùm dicitur in parabola: Media nocte clamor factus eſt: Ecce ſponſus venit, exite obuiā ei. Præceſſerunt autem & in veteri aliquot figuræ huius conuocationis quæ per tubam & vocem magnam dicitur hic efficienda, ad quas videri meritò poteſt hic alluſum eſſe. Siquidem cum in montem Sion deſcenderet Dominus legem ſuis daturus, audiebatur tubarum ſonitus, præceptumq; eis fuit, vt tum primum aſcenderēt in montem, hoc eſt, monti appropinquarent, cùm cœpiſſet clangere buccina. In quo ſpecimen quoddam editum fuit huius vltimæ populi Dei congregationis, ſicut & in terribili illo Dei deſcenſu, typus quidam præceſſit nouiſſimi aduētus Chriſti ad iudicium. Rurſum, vt ſcribitur Nume. 10. populus Iſraeliticus, tubæ ſonitu conuocari per ſacerdotes ſolitus fuit, quando congregandus erat populus ad tabernaculum ex quatuor mundi partibus in quibus erant caſtrametati: ita ergo & nūc hic dicitur, quod angeli tubæ & vocis magnæ ſonitu congregabunt electos, à quatuor ventis, hoc eſt, ab oriente, occidente, aquilone, & auſtro, hoc eſt, ab omnibus mundi quantumuiſ remotis partibus. Per quatuor enim vētos in ſcripturis ſignificantur quatuor mundi partes præcipuæ, à quibus præcipui venti quatuor flant: in quatuor autē illis partibus, totus mundus ſignificatur. Vnde dicitur: In quatuor vētos cœli diſperſi vos, id eſt, omnem terrā, & in omnes gentes. Quo autem rectè intelligatur quod ſequitur apud Matthæū: à ſummis cœlorum vſq; ad

Ioan. 5.
Matth. 25.
Zach. 2.

d terminos eorum : & apud Marcum, à ſummo terræ ſq; ad ſummum cœli : quoniam hæ partes à pleriſque nalè intelliguntur, ſciendũ eſt, quòd apud Matthæũ pro ictione, ſummis, & dictione, terminos, Græcis ſit eadẽ ictio ἀκρῶν, quę eſt & in Marco. Hæc autem dictio non ãntum ſignificat ſummum, ſed etiam extremum, quod ræſenti loco magis cõueniret Senſus enim eſt, electos ongregandos ab vna cœli extremitate, vſq; ad alteram cœli extremitatem. Summum ergo hic pro extremo poſitum eſt, quemadmodum & Pſal. 18. cùm dicitur de ſole: A ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius : pro eo quod eſt, ab vna cœli extremitate, nempe ab oriente, eſt egreſſio eius, & occurſus eius eſt vſque ad alteram cœli extremitatem, nempe occidentem. Sic cùm dicit Moſes: Interroga de diebus antiquis, à ſummo cœlo vſque ad ſummum eius, hoc eſt, ab omnibus hominibus qui ſunt ſuper terram, ab vno cœli termino vſque ad alterum. Quibus locis dictio Hebraica, Cetſeh, manifeſtè ſignificat non altitudinẽ vel ſummitatem, ſed extremitatem. Ex iſto autem Deuteronomij loco patet idem eſſe ſummum vel extremum cœli, quod eſt ſummum vel extremum terræ. Quod & ex Marco hic patet, qui dicit: à ſummo terræ vſque ad ſummum cœli : pro eo quòd Matthæus dicit : à ſummis cœlorum vſque ad terminos eorum. Senſus ergo eſt apud Marcum : ab vna terræ extremitate, vſque ad oppoſitam cœli extremitatem. Itaque hæ orationes non ſignificant aliud quàm id quod præcedit, à quatuor ventis, ſed additæ tantùm ſunt ad partis illius declarationem & exaggerationem, quo firmius aſſeueraretur ab omnibus omnino mundi partibus electos congregandos, nec quiſquam ob loci in quo vixit & mortuus eſt diſtantiam diffideret ſe colligendum cum alijs. Non ergo dictum eſt, à ſummis cœlorum, propter animas electorũ è cœlis adducendas, vt quidam intelligunt, ſed ratione corporum reſurgentium ad vocem magnam tubæ, dicuntur electi congregandi è locis in quibus fuerunt ſepulti & reſurrexerũt. Quanquam autẽ Angeli mittendi

Pſal. 18.

Deut. 4.

etiam ſint vt impios colligant, (nam dicitur apud Mat-
Matth. 13. thæum: mittet filius hominis angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala) peculiariter tamē hic dicuntur cōgregandi electi, quòd hic alluſum ſit ad eas veteris populi conuocationes, de quibus dictum eſt, in quibus Dei populus tubæ ſonitu conuocabatur: aut etiam quia hic alluſum eſt ad eas ſcripturas, in quibus Deus frequenter dicit ſe congregaturū ſuos ab omnibus mun
Iſaiæ 43. di partibus, vt: Ab oriente adducam ſemen tuum, & ab occidente congregabo te. Dicam aquiloni, Da: & auſtro, Noli prohibere: affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ.

His autem fieri incipientibus, reſpicite & leuate capita ueſtra, &c] Per hoc quod dicit: ſuſpicite & leuate capita veſtra: tropicè ſignificat eis tum gaudēdum & bene fidendum meritò eſſe. Qui enim mœſto ſunt animo, & in afflictionibus, incedunt vultu in terram demiſſo: quibus verò è malis datur reſpirandi ſpes, ij vultum prius demiſſum attollere ſolēt, & fidenti animo ad deſideratam anhelare ſalutem & redemptionem. Porro dubium hic eſt quid demōſtret pronomen, his. Si enim dicatur demonſtrare ea quæ mox præcedunt, quomodo dicitur quòd his fieri incipientibus appropinquet redemptio ſanctorum, & prope ſit regnum Dei? Nam inter ea etiam eſt aduentus Chriſti, & ſanctorum reſurrectio, quæ cùm erūt, nō iam appropinquabit ſanctorum redemptio, ſed erit: nec prope erit regnum Dei, ſed tum erit. Auget difficultatem quòd Matthæus dicit: cùm videritis hæc omnia, ſcitote quia prope eſt in ianuis. Nam ad Lucam dici poſſet, non dixiſſe Dominum: cùm hæc fiunt ſcitote quòd propè eſt regnum: ſed, cùm hæc fieri incipiunt, cùm ſcilicet incipient ſigna illa in ſole & luna. At Matthæus dicit: cùm videritis hæc omnia: cùm inter prædicta omnia, etiam ſit Chriſti aduentus, qui cum erit, nō iam prope erit in ianuis, ſed omnino erit. Nam & ſimilitudo quam Dominus adhibet, demonſtrat futura & necdum exiſtentia ex ſignis cognoſcere. Hæc difficultas adeo mouit diuum Auguſtinum, vt ſicut quod dicitur

de ſolis,lunæ, & ſtellarum obſcuratione, refert ad tempora Antichriſti:ita putarit illud quod poſtea ſubiungitur:Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli,&c. potius intelligendum de ſpirituali aduentu filij hominis,quali nunquam venire ceſſat modò in membris ſuis tanquam in nubibus, aut in Eccleſia ipſa tota, tanquam in nube magna:vt ſignificetur quod tempore grauiſsimæ perſecutionis qua ſub Antichriſto ſol obſcurabitur & luna,fili⁹ Dei ſpiritualiter ſit viſitaturos ſuos fideles,non tãtùm eo modo quo eam ſemper viſitat, ſed cũ poteſtate magna & maieſtate, quia maior poteſtas et maieſtas tunc apparebit ſanctis quibus magnam virtutem dabit,ne tanta perſecutione vincantur. Verùm hic ſenſus coactior videtur,quòd dubitãdum non videatur, quin quod dicit:Et tunc videbunt filium hominis venientem,etc.ſit ſecundum proprium ſenſum intelligendũ de corporali & ſenſibili Domini aduentu ad iudicium, maximè cum ſequatur: Et tunc mittet Angelos ſuos cũ tuba : quod pertinet ad reſurrectionis & iudicij diem. Euthymius Chryſoſtomi ſectator pronomen,hæc,apud Matthæum & Lucam,putat referendum ad ea quę dicta ſunt de pſeudochriſtis & pſeudoprophetis, qui daturi ſunt ſigna & prodigia magna,vt ſignificetur prope eſſe aduentum Chriſti & regnum eius,cùm nouiſsimus Antichriſtus cum ſuis aduenerit pſeudoprophetis. Sunt & qui pronomẽ,hæc,referunt ad omnia quæ hactenus prędicta ſunt à Domino, etiam de vaſtatione Iudæorum, & his quæ eam præceſſura erant, vt intelligatur Dominus ſuos monere ne animo concidant cùm omnia illa q̃ prædicta ſunt mala,viderint ſuo ordine euenire,ſed potius hilaritatẽ & alacritatem præ ſe ferant in illis malis, ſcientes hæc omnia præcedere debere aduentum ſuum, & quo plura eorum viderint adimpleta,eò propius adeſſe aduentus tempus intelligant.Sicut cum ficus & alię arbores gẽmas protrudunt, produxerintq; folia, ſcimus prope eſſe ęſtatem, ſic tamẽ vt non è veſtigio plenam æſtatem,ſed primùm florem,inde ficuum incremẽtum,& demum ſuo tempore ficus maturas, atque iuſtam æta-

tem adfore ſcimus. In hunc modum præſentem locum intellexiſſe videtur D. Hieronymus, ſic ſcribens: Sub exemplo arboris, docuit conſummationis aduétum. Quomodo, inquit, quãdo teneres fuerint in arbore ficus, cauliculi, & gemma erumpit in florem, cortexq; folia parturit, intelligatis æſtatis aduentum, & Fauonij ac veris introitum: ita cum hæc omnia quæ ſcripta ſunt videritis, nolite putare iam adeſſe conſummationem mundi, ſed quaſi procœmia & præcurſores quoſdam venire, vt oſtendant quòd prope ſit & in ianùis. Hæc ille. Non ergo ſecundum Hieronymum pronomen, hæc, refertur ad ea quæ de Solis ac Lunæ obſcuratione & alijs ſequentibus ſunt dicta, quia ſolis obſcurationem intelligit futurã in ipſo Domini aduentu per ipſius eximiorem claritatem: ſed ad omnia illa quæ dicta ſunt præceſſura aduentum Domini. Theophylactus refert pronomẽ, hæc, ad ea quę mox præcedunt, Solis ſcilicet & Lunæ obſcurationem, & totius mundi innouationem. Hęc enim paulo aduentum Domini, vt diximus, præceſſura, portendent iamiã ipſum venturum. Nec inconueniens fuerit pronomen, hæc, etiam referri ad ea quæ dicta ſunt de ſigno filij hominis parente in cælo, & filio hominis veniente in nubibus cœli, eo quòd Matthæus dicat: cùm videritis hæc omnia. Sed tunc in illo quod dicũt Matthęus & Marcus, ſcitote quia prope eſt in ianuis: non poterit ſubintelligi aduentus filij hominis, ſed regnum Dei, quemadmodũ expreſſit Lucas. Cùm enim viderint fideles ſolem obſcurari, ſignum filij hominis parere in in cœlo, filiũ hominis venientem in nubibus, & angelos colligere electos, necdum erit ipſis fidelibus regnum Dei, nec perfecta erit ipſis redemptio eorum, ſed hæc illis propinqua erunt. Tunc enim inſtabit tẽpus quo poſt ſeparationẽ malorũ
Matth. 25. à bonis, audituri ſunt vocem illam dulciſſimam: Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum, à conſtitutione mundi. Ac tum quidem participes erũt facti regni Dei, & certi de ſua redemptione. Ad hunc ſane modum potius intelligendum crediderim, propterea quòd apud Lucam illud: His autem fieri incipientibus,

ſuſpicite & leuate capita veſtra, &c. videatur dictum fidelibus è regione illius quod de impijs dictum eſt, ipſos apparentibus ſignis in ſole, Luna & mari anguſtiandos, & exarituros præ timore & expectatione ſuperuenturorum. Deindè, cùm dicitur fidelibus, vt ob certam redemptionis ſuæ ſpē attollant capita ſua, ſat.s ſignificatur eos prius in multis malis verſaturos, a quibus tum iubentur propinquam redemptionem expectare, & proinde quod dicit: ſuſpicite & leuate: non ad omnia illa tempora pertinet quibus multa erāt ſancti mala paſſuri, ſed tantum ad tempus inſtantis retributionis. Itaq; ſenſus erit: His quę modo dixi fieri incipientibus, nolite ſimul cum hominibus huius mundi, quos dixi anguſtiandos his conſpectis, & plancturos, etiam ipſi animo concidere & turbari, ſed contra ſummam hilaritatem in animo habete, certi quòd inſtet redemptio veſtra. Illi quidem cùm dixerint, pax & ſecuritas, ſubita corripientur, his conſpectis ſignis, anguſtia & deſperatione: vos aūt qui continuis in hoc mūdo malis afficiemini, ſemper lugentes, tum conuenit ob omnino proximam veſtrā redemptionem deiectum vultum attollere, atque omni triſtitia excuſſa ac metu depoſito, omnē hilaritatē præferre. Loquitur ergo hic Dominus de redemptione ſanctorū à malis quæ hic premunt eos, redēptione item corporis eorum à corruptiōe, de qua Paulus: Intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis noſtri. *Et dixit illis ſimilitudinem: Videte ficulneam & omnes arbores etc*] Vt certiores ſuos Dominus faceret fœlicitatis & regni quod expectare eos voluit, apparentibus ſignis illis in Sole, Luna & mari, quæ quoniam erant horribilia futura, magis timorem erant per ſe incuſſura, ſimilitudinem ex naturali illis proponit exemplo, admonens vt quemadmodum ex gemmis & folijs arborum primùm prodeuntibus intelligimus æſtatem inſtare, ita ex illis ſignis intelligamus inſtare regnum Dei. Qua quidem ſimilitudine tria Dominus ſignificauit, vt indicat D. Chryſoſtomus. Primum, quòd non magnū temporis ſpaciū ſit futurum inter illa ſigna & regnum Dei, ſed ea regni Dei fore primordia: ſicut

Rom. 8.

non magnum eſt ſpacium inter gemmas arborum, & æ-
ſtatem, adeo vt huius arborum gemmę initium quoddã
ſint. Neq; enim æſtatis nomen hic puto eſſe ſic accipien-
dum, vt a vere diſtinguitur, ſed vt ver in ſe includit. Se-
cundò ſignificatur, quòd certò & neceſſariò regnum Dei
ſit ſigna illa ſecuturum, quemadmodum certum eſt &
neceſſarium, vt gemmãtibus arboribus æſtas adueniat.
Non enim, inquit Chryſoſtomus, ea ratione tantummo
do ſimilitudine ficus vſus eſt, vt ſpacium temporis
deſignet, ſed vt omnino futurã rem confirmaret. Nam
ſicut hoc eſſe neceſſe eſt, ſic illud quoque neceſſariò erit.
Tertiò, ſubtiliori intelligentia etiam ſignificatur, horri-
bilia illa quæ dicta ſunt ſigna, non portendere fidelibus
imminentem malorum tempeſtatem, & veluti hyemẽ
quandam, ſed illis ſignificare rerum omnium iucun-
dam immutationẽ, & fœlicioris temporis poſt vitæ quã
hic vixerunt aſperitatem, ſucceſsionem, veluti æſtatis
poſt hyemem. Impijs enim qui hic ſuam vixerunt æſta-
tem, dicentes pax & ſecuritas, ſigna illa portendent ad
uenientem malorum tempeſtatem, quemadmodũ pòſt
apertè Dominus ſignificat, dicens: Tanquã laqueus ſu-
Lucæ 21. perueniet in omnes qui ſedent ſuper faciem orbis terrę.
At iuſtis econtrariò portendent ſpiritualem æſtatem &
tranquillitatem à fluctibus huius vitæ & omnibus ma-
Can. 2. lis futurã. Itaq; tunc perfectè implebitur illis illud Can-
ticorum: Iam hyems tranſijt, imber abijt & receſsit, flo-
res apparuerunt in terra, ficus protulit groſſos ſuos, vi-
neæ florentes dederunt odorem ſuum. Dicunt autem
Matthæus & Marcus de ficu, cùm iam ramus eius tener,
hoc eſt, mollis fuerit, quia in hyeme arborum rami rigo-
re frigoris indurãtur, vt flecti commodè non poſsint: at
vere adueniente, ſucco repleti molleſcunt, ac molleſcen
tes, gemmas ac folia progignere incipiunt. Lucas verò,
vt nos quidem legimus, habet: cùm producunt ex ſe fru-
ctum: at de fructu nulla fit apud Græcos mentio, ſed tan
tum habent, ὅτ᾽ ἂν προβάλωσιν ἤδη, id eſt, cùm iam proru-
perint, vel proferre & producere cœperint, ſcilicet gem-
mas & folia. Itaq, nomen fructus apud nos accipi debet
pro

pro omni eo quod ex arboribus prodit, vt & folia comprehendat & gemmas. Nam cùm arbores perfectum ex ſe fructum producunt, non iam prope eſt æſtas, ſed plena eſt æſtas. Quod autem pro eo quod in Matthæo & Luca, verſum eſt, ſcitis quia prope eſt æſtas, in Marco legamus per imperatiuum: cognoſcite quia in proximo eſt æſtas: prouenit ex verbi Græci γινώσκετε ambiguitate, quod & indicatiui eſt modi & imperatiui. Multi tamen libri etiam in Marco habent indicatiuum, cognoſcitis. In illo apud Matthæum & Marcum: ſcitote quia prope eſt in ianuis: dicitur prouerbiali ſermone eſſe in ianuis, quod propinquum eſt vt veniat, eò quod ſit prope ad ingreſſum qui aſſiſtit oſtio. Sic & Iacobus dicit: Ecce, Iudex ante ianuam aſſiſtit. Sed ibi ante ianuã, hic dicitur fore in ianuis, cùm illa fient quæ dicta ſunt. *Iacobi 5.*

Amen dico uobis, quia non præteribit generatio hæc, donec hæc omnia] Obſcurũ eſt quid per generationẽ hãc Dominus hic ſignificare voluerit; ideóq; valdè variè a diuerſis iſtud intelligitur. D. Hieronymus enim putat aut omne hominum genus ſignificari, aut ſpecialiter Iudæorũ. Certè Iudæorum gentem ſolet Dominus hoc modo notare, vt cùm ſupr. dixit: primùm oportet filium hominis reprobari à generatione hac. &: Amen dico vobis, venient hæc omnia ſuper generationem iſtam. Verũ quorſum diceret Dominus generationem Iudæorum non præteriturã donec omnia prædicta fierent, nõ facilè apparet: multo minus, quare in genere generationẽ hominum non ante diceret præterirurã. D. Chryſoſtomus intelligit ſignificatam generationem iuſtorum & fideliũ, idque ideo de ea dictum, ne metuerent Apoſtoli, per prædicta pericula penitus fideles delendos, & prædicationẽ euangelij ſupprimendam: ſed certiores eſſent, religionẽ Chriſtianam vſque ad ſeculi conſummationem & nouiſſimum Domini aduentum perſeueraturam. Verum ſi bene penſitemus ſcopum Chriſti, omnino apparebit ipſum hac ſententia ſignificare voluiſſe certò & breui hæc omnia quæ dixit euentura. Itaq; Thoſtatus per generationem hanc, intelligit gentem Iudaicam, quæ tum viuebat

viuebat cùm hæc Chriſtus loqueretur: & hęc per omnia, putat tantum demonſtrari ea quæ in prædictis pertinet ad Iudæorum nationem, nempe quæ dicta ſunt de Hieroſolymorum excidio, & his quæ illud erant præceſſura, vt ſignificetur omnia illa quę dicta ſunt euentura in populo Iudaico, breui omnia tempore euētura, itá vt illa cuncta ſint conſpecturi pleriq; tum viuentes cum hæc dicerentur. Obſtare autem nimis videtur huic intelligentiæ, quòd in illo, hęc omnia, videantur comprehendenda quæcunq; prius dicta ſunt. Eraſmus putat, dictionem γενεὰ hoc loco vertendam potius per ætatem vel ſeculum. Nam & illud ſignificat ea dictio. vnde Neſtor τρεῖς γενεὰς vixiſſe legitur, quòd tres hominum ætates durauiſſet. Eſt autem ætas vel ſeculum Romanis propriè ſpacium centum annorum. Quomodo & dictio Dor Hebræis nonnunquam accipitur, quæ fere verti ſolet, generatio. Nam Geneſ. 15. quatuor generationes, & quater centum anni pro eodem accipiuntur. Cùm enim dixiſſet Dominus Abrahæ, ſemen eius affligendum quadringentis annis a populo cui ſeruiturum erat, ſubiecit: Generatione autem quarta reuertentur huc. Sunt ergo qui nomen ætatis & generationis in iſta ſignificatione hic accipientes, intelligūnt ſignificatum à Domino omnia quæ dicta ſunt, excepto ſolo extremo die, euentura intrá centenos illos qui tum fluebant ānnos, & in eo quod tūc erat ſeculo. In eo enim auditi fuerunt apud Iudæos rumores bellorum, prælia multa commiſſa, impoſtura valuit pſeudoprophetarum, perſecutionem tulerunt apoſtoli, prædicatum eſt vbiq: euangelium regni, exciſa Ieruſalem, ruſus pſeudochriſti & pſeudoprophetæ ſeduxerunt multos. Diem aūt extremū, in quo aut circa quē fient Solis & Lunæ defectio, ſtellarū caſus, &c. excipi debere volunt, quod is ſoli patri notus mox dicatur à Chriſto. Verum quoniam & hoc coactius videtur, cum abſolute dicatur: donec hæc omnia fiant: & quia illud quod dictum eſt de pſeudochriſtis, qui dabunt ſigna magna, maximè pertinet ad tempus nouiſſimi Antichriſti, qui intra ſeculum illud non venit, conuenientius nomen

ætatis

ætatis crediderim hic accipi debere ꝓ toto tēpore quod fluet inter primum & ſecundum Domini aduentum, quod nouiſſima dicitur mundi ætas, & à Ioanne dicitur nouiſſima hora: à Paulo verò, in quòd fines ſeculorũ deuenerunt, vt intelligatur Dominus ſignificare, eã mundi ætatem, quæ per nouam euangelij prædicationē (qua mundo mirabilis quædam rerum mutatio eſt inducta) tum cœpta erat, nouiſſimã eſſe, nec præter eam aliã expectandam ſingularē orbis mutationē, donec omnia q̃ dicta ſunt fierent. Ideo enim Ioannes dixit nouiſſimam eſſe hanc horã, & Paulus fines ſeculorũ deueniſſe in nos, & Petrus omniũ fines appropinquaſſe. Significat ergo Dominus citò omnia quæ dixit euentura, quia ante finē eius quætum cœpta erat ætatis. Et poteſt ſecundũ hunc intellectum illud, hæc omnia, referri vel ad omnia prædicta, vel peculiariter ad ea quæ dicta ſunt euentura in nouiſſimo die vel circa eum: quemadmodum & cũ præcedit: cum videritis hæc omnia fieri: vt ſignificetur aduentum filij hominis finem impoſiturum huic currenti ætati, non autem aliquam aliam ſingularem orbis mutationem. Si autem accipiatur ſecundum D. Hieronymi ſententiam de generatione Iudaica intelligendum de ea gente peculiariter prædixiſſe eam vſque in finē permanſuram, cum aliæ nationes fere tranſeant, vt ſignificaret eam ſeruandam in teſtimonium vanę ſuæ expectationis, quam habet de ſuo Meſſia, ſecundum ſuum quē habet in ſcripturis intellectum.

Cœlum et terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibũt] Sicut ſuperiori ſententia citò omnia ſignificauit euentura, ita nunc hac ſententia certò omnia ſignificat euentura quæ dixit. Et ſanè meritò hanc dictorum confirmationem ſubiecit, idq; maximè ob prædictum ſuum aduentum, quòd hic hominũ iudicio videretur nimis differri, adeo vt etiam tempore Apoſtolorum ob eius dilationem quidã putauerint vanam eſſe aduentus eius expectationem, vt teſtatur Petrus. Cæterùm verba ſua dicit non tranſitura, non quantũ ad ſonum qui tranſit, ſed quantum ad rem per verba ſignificatam, ratione cuius 2. Pet. 3.

verba

verba hominũ dicimus vel vana, vel firma. Senſus ergo eſt: Verba mea non erunt inania, vt non eueniat quod illa prædicunt, quemadmodũ hominũ verba quibus aliquid prædicunt & promittunt, frequenter inueniũtur inania, ſiue propter mendacitatem & mutationme loquentis, ſiue quod aliud quid externum impediat prædictorum euentum aut promiſſionis adimpletionem. Bene autem ſummam volens verborum ſuorum ſignificare firmitatem, comparat ea cum cœlo & terra, præferens ea his, eò quòd omnium quæ in mundo ſunt, hæc maximè ſunt firma & immobilia, ſignificās ſua verba firmiſſimis rebus eſſe firmiora & conſtantiora. Porrò quòd Dominus comparando cœlum & terram cum verbis ſuis dicit illa trāſitura, non aũt verba ſua, dupliciter poteſt intelligi. Primò, vt intelligamus ſignificari, cœlum & terrā quandoq; tranſitura, nimirũ in nouiſſimo die. Nam id apertè teſtatus eſt D. Petrus, dicens: Adueniet dies Domini ſicut fur, in quo cœli magno impetu tranſient. Prædixit & Pſalmiſta, dicēs de cœlo & terra: Ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent. Et Iſaiæ 51. Cœli ſicut fumus liqueſcent, & terra ſicut veſtimētum atteretur, & habitatores eius ſicut hæc interibunt. Salus aũt mea in ſempiternum erit, & iuſtitia mea non deficiet. Ad quę loca videri poteſt Dominus hic reſpexiſſe. Tranſibunt autē & peribunt cœlum & terra, non abolitione ſui, ſed ſui immutatione, iuxta illud: Vanitati creatura ſubiecta eſt nō volens, ſed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe, quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Secundò, intelligi poteſt non ſignificari cœlum & terram aliquando tranſitura, ſicut ſecundum ſubſtantiam ſuam verè non tranſibunt, nec peribunt, (terra enim in æternum ſtat, vt dicit Eccleſiaſtes. & de cœlis dicit Pſalmiſta: Statuit ea in æternum & in ſeculum ſeculi) ſed prius futurum vt illa pereant & tranſeant, quæ omnium maximè ſunt ſtabilia, & quæ ſcriptura dicit fore æterna, nec perire poſſunt, quā vt tranſeant verba Domini. Sic enim explicat hunc locum

Ibidem. *Pſal.* 101. *Rom.* 8. *Eccl.* 1. *Pſal.* 148.

locum Euthymius dicens: Hæc adeò compacta & immobilia prius demoliētur, quā excidant ſermones mei. Itaque ſecundum hunc intellectum, ex Hebraica phraſi omiſſa eſt in hac ſententia particula explicans comparationem, quæ ſic erat efferenda: Citius cœlum & terra tranſierint quàm verba mea. Atq; in hunc modum præſentem locum intelligendum magis eſſe, ex eo apparet, quòd Lucæ 16. ſimili confirmationis modo dicitur: Facilius eſt cœlum & terram præterire, quam à lege vnum iota cadere. Qua ſententia non hoc videtur ſignificare voluiſſe Dominus, quòd cœlum & terra præterirent aliquando, ſed ſimpliciter illud citius euēturum quod nemo futurum facilè putat, quàm contingere poſſit vt verbum Dei ſit vanum. In hunc modum etiam intelligi poteſt quod dicitur: Amen dico vobis, donec tranſeat cœlum & terra, iota vnum aut vnus apex non præteribit à legē: vt particula, donec, non ſignificet quid aliquando ſit euenturum, ſed quid citius ſit euenturum. Sic enim vulgari modo ſolemus ſignificare aliquid omnino fieri nō poſſe, vt cum dicimus: Donec cœlum ruat, tui nō obliuiſcar. Aut primus cœlum ruet, quàm tui memoria excidet. Sic videtur accipiendum quod eſt Iſaiæ 54. Montes commouebuntur & colles contremiſcent, miſericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ nō mouebitur. Tali tropo dixit Vergilius Aegloga; prima: Antè leues ergo paſcentur in æthere cerui, Et freta deſtituent nudos in littore piſces. Ante pererratis amborum finibus exul, Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim, Quam noſtro illius labatur pectore vultus. Porro vulgaribus tropis Dominum multa dixiſſe certum eſt ex varijs locis. Niſi autem huiuſmodi tropo intelligatur & illa ſententia quæ eſt Matth. 5. & illa quæ eſt Lucæ 16. ſignificabitur illis etiam verba Dei aliquando præteritura: quanquam difficilius & poſterius quā cœlum & terra, cùm Dominus omnino ſignificare voluerit fieri non poſſe vt verba eius aut Dei tranſeant. De ſtabilitate verbi Dei & Iſaias dicit: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos fœni. Exiccatum eſt fœnū,

Matth. 5.

Iſaiæ 40.

& cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternū. Proinde Dominus dicens hic: verba autem mea nō præteribunt: verba ſua ſignificat eſſe diuina, cum verbo Dei proprium ſignificet eſſe Iſaias, manere in ęternum.

DOMINICA III. ADVENTVS. EVANGELIVM.

Matth. 11. *IN illo tempore, Cum audiſſet Ioānes in uinculis opera Chriſti, mittens duos de diſcipulis ſuis ait illi: Tu es, qui uenturus es, an alium expectamus? Et reſpondens Ieſus, ait illis Euntes, renunciate Ioāni quæ audiſtis & uidiſtis: Cæci uident, claudi ambulant, leproſi mūdantur, ſurdi audiūt, mortui reſurgunt, pauperes euāgelizantur & beatus eſt, qui non fuerit ſcandalizatus in me. Illis autem abeuntibus, cœpit Ieſus dicere ad turbas de Ioanne. Quid exiſtis in deſertum uidere? arundinem uento agitatā? Sed quid exiſtis uidere? hominem mollibus ueſtitum? Ecce qui mollib. ueſtiuntur, in domibus Regū ſunt. Sed quid exiſtis uidere? Prophetam? Etiam dico uobis, & plus quàm Prophetam Hic eſt enim, de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mitto Angelum meū ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te. Amen dico uobis, inter natos mulieres non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta.*

DVabus tranſactis dominicis (auditores) doctrinā. Chriſtianā exorſi ſumus, quę tota in cognitione Chriſti verſatur: cuius caput eſt, quod Chriſtus ſemel venit in mundum humilis in ſalutem animarū, ſuo ſanguine eluiturus omnia peccata. Deinde, quod venturus eſt denuo in potentia & maieſtate regia, vt regem regum decebit, ad excitanda corpora noſtra: Imo vtrumq; pariter, corpus & animam redempturus. Et hęc duo, vt ſunt præcipua religionis Chriſtianæ capita, ita quoq; vulgarem captū indaginis noſtræ ſuperant: Ideoque firmiſſimis argumentis confirmentur neceſſe eſt. Quid enim eo magis inſolitum eſſe poterit huius ſeculi hominibus, quàm quod omnium, qui fuerunt, iam ſunt & vnquam erunt hominum ſalus, ſpes & conſeruatio temporalis, æterna corporis & ſpiritus, ab vno Chriſtó dependeat? Idcirco firmiſſima in medium oracula Eccleſia producit, quibus teſtatiſſimum redditur, talem fuiſſe quandoq; venturum, id quod nobiſcū etiā Iudæi confitentur.

tentur. Qua de re hactenus multa. Verum, quod nos Chriſtiani profitemur, & indubitata fide tenemus, Ieſum Nazarenum ortum ex Maria virgine, & trucidatum ſub Pontio Pilato, eum ipſum eſſe Chriſtum, quem denuntiarunt prophetæ, eatenus vlteriore confirmatione indiget, quatenus neque aduerſarij religionis noſtræ Iudæi, neque infideles illi poſſint repugnare. Eius rei cauſa in iſtam dominicam hæc Euangelica lectio profertur in medium, in qua duplici teſtimonio Ioannis, & operum Chriſti, confirmatur Ieſum eſſe verum Chriſtnm atque Meſſiam, quo etiam vſus eſt Dominus contra Iudæos, conditionem ſuam vindicans. Vos, inquit, miſiſtis ad hominem, qui teſtimonium perhibuit veritati: Sed, quia non niſi in ore duorum vel trium ſtat omne verbum, ſecundum quoque profert: Opera inquit, quæ ego facio in nomine patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me. De priore vide quid Euangelica hiſtoria proferat: Cum Ioannes tantæ eſſet admirationis, vt ab omnibus conſuleretur, & peteretur tanquam nouus homo, obque ſuam vitam atque doctrinam pro Chriſto haberetur, negat tamen ſe eſſe Meſſiam, ſed indicato Domino, Ecce, ait, agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Ad hæc, non diſſimulat, quis ſibi talia perſuaſerit. Vidi Spiritum deſcendentem ſuper eum. Et, qui miſit me ille mihi dixit, Super quem videris, &cęt. Et vidi, & teſtimonium perhibui, quia hic eſt filius Dei. Habes hic vnum de Chriſto teſtimonium, quibus adde, quod apud eundem Euangeliſtam dominus teſtimonium, priuſquam quicquam præclari de ſe dicere aut facere decreuiſſet, præmiſit, vt anſam præcluderet hoſtibus calumniandi philautiam: ſicut alias obſtrepunt: Tu de teipſo teſtimonium perhibes, teſtimonium tuum non eſt verum. Atqui, ſi quiſquam velit contra vnum teſtem excipere iuxta legem, aut aliquis Iudæus & hoſtis Chriſti, vt olim Porphirius & Iulianus refutare teſtimonium Ioannis, tanquam hominis, qui falli poſſit aut fallere, idcirco aliud irrefragabile teſtimonium reſtat, longe maius Ioanne.

Ioan. 5. *Deut. 17.* *Ioan. 10.* *Ioan. 1.* *Ioan. 3.* *Ioan. 8.*

Opera diuinitatis, firmiſſima teſtimonia, vt omne os obſtruatur. Nullum ſanè vnquam producturi ſunt hoſtes noſtri, qui ſic ad amuſſim expleuerit omnia quæ de Chriſto vaticinati ſunt prophetæ. Aut igitur eundem ipſum nobiſcum confiteri coguntur, aut alium demonſtrare. In Eſaia dicitur, Tunc aperientur oculi cęcorum, de excitatis mortuis, & ſimilibus, quæ omnia in hiſtoria Euangelica expleta videmus. Quum itaque ſic iſta ſe habeant, non relinquitur nobis amplius dubitandi facultas, ipſum eſſe eundem, de quo in præcedentibus dominicis doctum & auditum fuit. An contemnendum putamus hunc ordinē? quis niſi demens nō videat grauiſſimis de cauſis iſta in Eccleſia hoc pacto eſſe inſtituta vt firmius in fide roboraremur, & maiorem conſolationem reciperēt corda noſtra Dominum Ieſum eſſe, per quem, & in quo tam ingentia beneficia, & in iſto, & in futuro ſeculo promittuntur. Quemadmodum ex Euangelio latius audituri ſumus.

Eſa. 29. 35. 61. cap.

C*Vm audiſſet Ioannes in uinculis opera Chriſti, mittens duos &c*] Matthæus hodierni diei hiſtoriam, poſt duodecim Apoſtolorum miſſionem deſcribit, ſed ſic vt non ſignificet ordinem neceſſarium cum præcedentibus. Lucas verò eam ſic ſubiungit præcedentis miraculi de excitato vnico filio viduæ, narrationi, vt & ordinē indicet, vnde hoc loco neceſſariò Matthæi narratio cum Luca inſerenda erat. Et ex ſequentibus manifeſtiſſimum erit, miſſionem hanc diſcipulorum Ioannis ad Chriſtum contigiſſe ante miſſionē Apoſtolorū, ante quam etiam patebit Ioannem in carcere fuiſſe decollatum. Porrò de iſta Ioannis interrogatione, varia eſt apud interpretes ſententia. Tertullianus enim lib. de præſcription. dicit Ioannem deſijſſe certum eſſe de Chriſto. Sed ſatis certum eſt etiam non iam dubitaſſe Ioannem num Ieſus eſſet Chriſtus, qui venturus erat, & promiſſus à prophetis. Nam id edoctus à Deo, teſtificatus prius fuerat de ipſo. Aut ergo temeritatis fuiſſet crimini ob-

noxius, ſi eum prædicauit quem neſciuit: aut perfidiæ, ſi dubitatur de eo quem aliquando cognouit, idq; diuina reuelatione. Quare oportet reſponſionem adinuenire, cuius rei gratia interrogatum Ioannes miſit. Itaque Ambroſius quoſdam ſcribit intelléxiſſe Ioannē pietate quadam dubitaſſe num, quem ſciebat eſſe Chriſtum, eſſet moriturus, tanquam id ipſi eſſet indignum, quomodo Petrus pietate permotus Domino mortem ſuā prædicenti dixit: Abſit à te Domine, non erit tibi hoc. Gregorius verò & Hieronymus intelligunt ſimili fere modo, Ioannem interrogaſſe num Chriſtus per ſeipſum eſſet venturus ad inferos, vt ſciret num illū etiam inferis deberet nunciare venturū, quem nunciauit terris veniſſe. Quibus intelligentijs in idem ferè coincidentibus, videtur ſuffragari participium, venturus. Illius enim occaſione videntur quidam permoti, vt de futuro aliquo aduentu Ioannem interrogaſſe putent. Alioqui enim quorſum quærit, num venturus ſit, quem iam veniſſe ſciebat? Verùm has intelligentias Diuus Chryſoſtomus planè reijcit, & meritò, quòd non poſſit videri probabile, Ioannem, qui maximus prophetarum dicitur à Domino, id ignoraſſe, aut de eo dubitaſſe, quod alij prophetæ non ſolùm cognouerunt, ſed & prophetatum ſcriptis reliquerunt, cùm etiam ipſum eſſe agnum Dei aliquoties teſtatus fuerit, idque non alia de causa, quàm quòd pro hominum redemptione offerendus eſſet Deo in ara crucis. Itaque rectius cum Chryſoſtomo, Hilario, Ambroſio, & alijs intelligitur, Ioannem hac interrogatione non ſuæ, ſed diſcipulorum ignorantiæ conſulere voluiſſe. Quoniam enim videbat diſcipulos ſibi quàm Chriſto eſſe addictiores, & inuidere gloriæ Chriſti creſcentis quotidie, ac nunciare ſibi Chriſti miracula cum quadam indignatione & inuidia, pro diſcipulorum ſuorum correctione ſimulat ignorantiam, mittitque duos ex diſcipulis ſuis quos fideliores habuit, ad Chriſtum, non dubitans quin in illo viſuri eſſent & audituri quædam, vnde eos certius docere poſſet, & Ieſum eſſe verum illum Chriſtum expe-

ctatum oſtendere ac rurſum credens maieſtate dicto-rum & factorum Chriſti commouendos eſſe ad excel-lentiorem de ipſo quàm de ſe opinionem, ſicque pro-uocandos ad ſequendum Chriſtum ſe relicto qui iam erat moriturus. Diſcipulis enim nunciantibus o-pera Chriſti quæ fama didicerant, noluit adhuc Ioan-nes de Ieſu magnifica loqui, præferendo illum ſibi, quòd ſciret illos exiſtimaturos humilitatis cauſa ſeſe Ieſu inferiorem agnoſcere, quemadmodum fruſtra il-lis ſæpius Ieſum commendauerat. Voluit ergo ipſos maieſtate dictorum & factorum Ieſu conuinci, & quan-doquidem ipſe moriturus eſſet, in amicitiam Ieſu inſi-nuari. Qua in re pij præceptoris affectum in ſe ſuſcepit Ioannes, vt qui cum ignorantibus voluit videri igno-rans, quemadmodum Paulus omnibus omnia fiebat. Sciebat enim illos pro ſeipſis Dominum accedere nol-le, nec ſuam dubitationem aut ignorantiam profiteri a-pud Dominum nolle, proinde ſuo illos nomine mit-tit, & illorum ignorantiam in ſe ſuſcipit. Deinde offi-cij ſui munus adimpleuit, mittendo ſuos ad Chriſtum, docens à lege, cuius ipſe typum geſſit, ad Euangelium ſecedendum, nec præter Chriſtum alium magiſtrum habendum. Quod autem Ioannes interrogare iuſſit, an Ieſus eſſet qui venturus eſſet, non eſt intelligendum e-um interrogare voluiſſe de futuro aliquo aduentu, ſed an ipſe is eſſet qui iamdiu à Iudeis venturus eſt ex-pectatus. Non enim quærere iuſſit: Num ipſe eſſet venturus, ſed an eſſet qui venturus eſſet, aut, vt habent Græca, an eſſet ὁ ἐρχόμενος, hoc eſt, ille venturus. Porrò diuina prouidentia factum eſt, vt poſtquam diſcipuli Ioannis iam aduenißent, Dominus illis præſentibus multa miracula operaretur, ex quibus conuenientem haberet occaſionem reſpondendi quæſtioni illorum. Non enim conueniebat vt interrogatus, num ipſe eſſet Chriſtus, apertè diceret: Vtique ego ſum: ne dicere poſ-ſent cum Iudæis: Tu de teipſo teſtimonium perhibes, teſtimonium tuum non eſt verum: ſed teſtimonium rerum & miraculorum, quod efficacius eſt teſtimonio

vocis,

vocis profert, remittens eos ad Ioannē, non vt ille hinc inſtrueretur, ſed vt hinc haberet certum argumentum quo illis oſtenderet Ieſum eſſe verum Chriſtum. Ita tamen reſpondit, quaſi hinc Ioannes docendus eſſet. Nam vt magna prudentia ac charitatis ſtudio Ioannes in ſe diſcipulorum ſuorum ſuſcepit dubitationem & ignorantiam: ita Chriſtus magna eis reſpondet prudentia, eorum diſſimulans inſcitiam, nec eam apertè inceſſens, vt ſic ad ſe eos ſuo tempore magis traheret. *Euntes, inquit, renunciate* Ioanni *quæ audiſtis & uidiſtis*. Vidiſtis dicit, aut, vt habet Matthæus apud Græcos, videtis, propter miracula quæ oculis ſuis præſentes viderant. Audiſtis verò vel auditis dicit, tum propter auditam à Chriſto prædicationem, tum propter miracula quæ à præſente turba audierant Chriſtum etiam prius feciſſe. Nam quod dicit: Mortui reſurgunt: non tum oculis viderant, ſed alios narrantes audiuerant. Itaque hæc tum viſa, tum audita Ioanni vult eos renunciare, quæ ſecundum Prophetarum vaticinia, manifeſta erant ſigna ipſum eſſe Chriſtum. Ad Prophetarum enim vaticinia in his verbis: Cæci vident, claudi ambulant & cæt. alluſum eſt à Chriſto. Nam prior pars, nempe, cœci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, videtur alludere ad illud Iſaiæ, quo ſigna aduentus Chriſti notantur. Ecce Deus veſter vltionem adducet retributionis, Deus ipſe veniet, & ſaluabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt. Tunc ſaliet ſicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum, quia ſciſſe ſunt in deſerto aquæ, & torrentes in ſolitudine. Quanquam enim hoc vaticinio magnifica quædam & læta rerum immutatio, & lætitia eorum qui deplorati habebantur, prædicta ſit, eius tamē cùm velut ſpecimen quoddam in pręſenti Dominus exhiberet, corporalem adeò multis ſalutem reſtituens, non minus hic locus cùm præſentia miracula faceret, impletus intelligi potuit, & ipſe ex eis Chriſtus agnoſci, quàm ſupra Matthæus ſcripſit impletum illud Iſaię. Ipſe infirmitates noſtras tulit, cùm multorum mor- *Iſaiæ 53.* *Iſaiæ 35.*

bos curaret, atque depellendo morbos corporis, animorum quoq; ſe ſaluatorem declararet. *Pauperes euangelizantur.*] His verbis, omnino alluſum videtur ad illud

Iſaiæ 61. Iſaiæ: Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus miſit me. Sic enim Iſaiæ autoritatem citat Lucas capite quarto. quam ex Hieronymi verſione ſic legimus: Spiritus Domini ſuper me, eò quòd vnxit me, ad annunciandum manſuetis miſit me. Itaque omiſſis varijs expoſitionibus huius partis: pauperes euangelizantur: omnium rectiſſimè accipitur hæc oratio ſecundum phraſim Græcam, pro eo quod eſt, pauperes ſuſcipiunt & audiunt Euangelium, vel pauperibus prædicatur Euangelium. Cuius Græcanicæ phraſis hæc eſt ratio, quòd Attici vſurpant accuſatiuum loco datiui acquiſitiui, maximè vbi ſignificant benè vel malè fieri cuipiam, vnde dicunt: οἷα με ποιῆ, pro ἐμοὶ. Sic Matth. 27. τί οὖν ποιήσω Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον χριστόν: id eſt, quid igitur faciam Ieſum qui dicitur Chriſtus? Hinc fit vt ad imitationem Græcorum paſſim legatur in ſacris literis, benedicere & maledicere cum accuſatiuo ſignificante eum de quo quiuis benè aut malè loquitur, Cùm ergo in paſſiua locutione accuſatiuus mutatur illis in nominatiuum, ſicut & Latinis, hinc loquuntur paſſiuè. Nam vt dicunt, εὖ ποιήσω σε, id eſt, benefaciam te ſic etiam paſſiuè dicunt, σὺ εὖ ποιηθήσῃ παρ᾽ ἐμοῦ. Hinc cui quis benedicit aut malè loquitur, dicitur in ſcripturis benedici & maledici. Benedicimûs, inquit

1. Corin. 4. Paulus & maledicimur. Sicut autem Græci dicunt, benedico te, & benedico tibi, ita dicunt εὐαγγελίζω σὲ καὶ σοὶ, euangelizo te & tibi: quare ſicut dicunt quendam euangelizare pauperes, ita dicunt pauperes euangelizari ab illo, pro eo quod eſt, pauperibus Euangelium prædicari. Poteſt & aliam habere rationem hæc phraſis, etiamſi non diceretur Græcis εὐαγγελίζω σὲ, ſed tantum, εὐαγγελίζω σοὶ. Nam Græci in paſſiua locutione etiam datiuum acquiſitiuum verbi actiui, mutant in nominatiuum, ſeruato accuſatiuo eiuſdem verbi. Nam quod dicũt, πιστεύω σοὶ τὸ πρᾶγμα, id eſt, credo tibi hanc rẽ, paſſiuè

paſsiuè ſic efferunt, οὺ πιστεύῃ τὸ πρᾶγμα, id eſt, tu concrederis hanc rem. Vnde primæ Timoth. primo dicitur, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ, id eſt, ſecundum Euangelium quod concreditus ſum, pro, ſecundum Euãgelium quod creditum eſt mihi. Sic quod dixit Angelus paſtoribus: Euangelizo vobis gaudium magnum: paſsiuè ſic illis dici poſſet, vos euangelizamini gaudium magnum. *Lucæ 2.* Et ſimiliter quod dicunt, euangelizo pauperibus: paſſiuè ſic dici poteſt, pauperes euangelizantur. Non eſt ergo ſenſus quem multi hic reddũt, pauperes Apoſtoli euangelizantur, hoc eſt, actiuè prædicant Euangelium. Porrò quòd Lucas citans autoritatem prædictam Iſaiæ, habet pauperes, quomodo & hoc loco habetur, vbi ad illã autoritatem alluditur, cùm Hieronymus verterit, manſuetos, in cauſa eſt quòd apud Hebræos parua ſit differentia inter dictionem quæ ſignificat pauperẽ, & eam quæ ſignificet manſuetum. Nam Ani, eſt pauper, & Anau, eſt manſuetus, deriuaturque vtrumque nomen ab eadem radice, ac pro altero alterum ponitur, quòd ferè manſuetudo ſequatur paupertatem, ſicut contra diuitias comitatur fere ferocia. Itaque pauperes quibus dicitur prædicari Euangelium, ſunt pauperes ſpiritu, hoc eſt, animo afflicti, ac de ſeſe humiliter ſentientes, qui ijdem neceſſariò etiam ſunt manſueti, & nequaquam contentioſi, quemadmodum erãt Phariſæi. His pauperibus & manſuetis dicitur ſingulariter prædicari Euangelium, tum quòd Euangelica prædicatio conſoletur eos qui animo ſunt mœſto, vnde ſequitur apud Iſaiam: Vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, &c. tum quòd hi ſoli capaces ſunt Euangelicæ doctrinæ & obedientiæ fidei. Vt enim ſuperbia & ferocia contentioſa eſt, & ob id indocilis, ita contrà manſuetudo docilem reddit. Vnde Iacobi 1. In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras. Et Eccleſ. 5. Eſto manſuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas. *Iacobi 1.* *Eccleſ. 5.*

Et beatus eſt quicunque non fuerit ſcandalizatus in me.] Secundum Diuum Gregorium, qui intelligit in pro-

poſita Chriſto quæſtione Ioannem interrogaſſe de aduentu Domini ad inferos, intelligitur hac ſentētia beatus pronunciari, qui in morte quam perpeſſurus erat poſtea Dominus, non eſſet ſcandalizandus, vt ſit ſenſus: Mira quidem facio, ſed abiecta perpeti non dedignor, quia ergo moriendo te ſubſequor, cauendum valde eſt hominibus ne in me mortē deſpiciant qui ſigna venerantur. Verùm ſecundum rectiorem prædictæ quæſtionis intelligentiam, hac ſententia Dominus percutere voluit & mordere conſcientiam diſcipulorum Ioannis qui in ipſo Domino ſcandalizabantur, offenſi humilitate conuerſationis eius, quod non ſeorſum ab hominibus illa vitæ ſeueritate viueret, ſicut ipſorum magiſter, ad hæc nullo alio, præter illa miracula, vitæ ſplendore inſignis eſſet. Obſeruanda autem mira Chriſti benignitas in hac ſententia, qua diſcipulos Ioannis notat. Nam ſic eis hac ſentētia diuinitatem ſuam prodit, cùm oſtendit ſe occultorum eſſe cognitorem, vt tamen eorum paſſionem apertè alijs non detegeret, ſed conſcientiæ ipſorum qui ſibi ipſis conſcij erant, totam rem relinqueret, vt occulta huiuſmodi redargutione, declarans ſimul & ſuam diuinitatem & benignitatem, illos magis ad ſe traheret. Porrò in Chriſto varijs de cauſis contingit & contingit adhuc quoſdam ſcandalizari. Quidam enim in communi conuerſatione fuerunt ſcandalizati, quemadmodum hi diſcipuli Ioannis & Phariſæi, ex quibus quidā aliquando Dūm rogauerunt, quare nō ieiunarent diſcipuli ipſius, ſicut diſcipuli Ioānis &
Luc.5. Phariſæorū. Alij rurſum in cōuerſatione ipſius cum peccatoribus, aut in eo quòd externarum cæremoniarum legis, & traditionum à maioribus traditarum non videretur eſſe ſtudioſus obſeruator, ſed ab externa legis obſeruantia, legis ad interna potius reuocaret. Sed omnium maximè plurimi cruce Domini ſcandalizati ſunt. Hac enim & Apoſtoli offenſi ſunt, ſed ad tempus.
1. Cor.5. Hac & Iudæi maximè alienati ſunt à Chriſto, de quibus dicit Paulus: Nos, inquit, prædicamus Chriſtum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus verò ſtultitiam.

Hodie

Hodie quoque in Chriſto multi ſcandalizantur, vt quî non poſſunt approbare humilitatem eàm quam docet in Euangelijs, & in ſuis exhibet Chriſtus. Hanc enim non poteſt non mundi arrogantia faſtidire. Deinde qui cruce quam ille imponit omnibus diſcipulis ſuis, ab eo alienantur, qui hic perdere animam ſuam timentes CHRISTVM repudiant, atque ita iacturam faciunt vitæ æternæ. Bene ergo generali ſententia dicit: Beatus qui non fuerit ſcandalizatus, hoc eſt, offenſus in me, hoc eſt, qui nulla in re abſterretur ac repellitur, ne mihi tanquam vero ſeruatori fidem habeat, mihiq; indiuulſus adhæreat. Beatus certè talis, quia in ipſo Chriſto ſolo ſalus ſita eſt, ita vt vitam æternam habeat quî ei adhæſerit: contrà verò damnatus ſit, qui ab illo alienus fuerit.

Illis autem abeuntibus, cœpit Ieſus dicere ad turbas de Ioanne] Poſtquam Dominus per præcedentia ſatis egit pro curatione diſcipulorum Ioannis, reſtabat vt & multitudinem curaret, quæ ex diſcipulorum interrogatione intelligere potuit Ioannem iam dubitare de Ieſu num eſſet Chriſtus, cui prius tam eximia & multa perhibuerat teſtimonia, & ob id à Chriſto dictum iam fuiſſe contra Ioannem: Beatus eſt qui non fuerit ſcandalizatus ĩn me. Itaque ne ex illa interrogatione Ioannes iam putaretur dubitare de eo quod prius aſſeruerat, & illa Saluatoris ſententia putaretur propter Ioannem dicta, cum Ioannis diſcipuli abijſſent (nam illis præſentibus Ioannem laudare non conueniebat, ne multitudo putaret aſſentatiunculis gratiam Ioannis Chriſtum colligere) cœpit Ioannem multum commendare, eximendo eam de Ioanne ſuſpicionem, quæ propter prædicta in auditorum mentem venire potuit. Et primùm quidem inſtabilitatis & leuitatis ſuſpicionẽ tollit, idq; non ex ſua ſtatim ſententia, ſed ex ipſorum prius auditorum opinione, oſtendens eos non verbis ſolum, verùm etiam factis ſtabilitatem Ioannis atteſtatos fuiſſe. Dixit ergo: *Quid exiſtis in deſertum uidere? Arundinem uento agitatã?* ac ſi diceret: Cur omiſſis ciuitatibus atq; domib⁹ veſtris

veſtris ad deſertum omnes cucurriſtis? An vt videretis hominem ſimilem calamo qui omni vento circumfertur, & leuitate mentis nunc hæc nunc illa ſentiret? Certè nō potuiſſetis tanto ſtudio in deſertum impelli, tot tantarumque ciuitatum populi, nec ita facilè omnes ex vniuerſa Iudæa effuſi ad Ioannem fuiſſetis, niſi magnum quendam & mirabilem virum, & adamantinis lapidibus firmiorem Ioannem putaſſetis. Arundini certè mobili ſimiles ſunt, qui non ſemper idem aſſerunt, ſed huc atque illuc facilè pulſi, modò hæc, modò illa ſentiunt. Sic & qui ab impetu paſsionum à rectitudine rationis facilè proſternuntur, vt pro occaſionum diuerſitate nūc hæc, nunc illa velint & faciant. Contra quod præcipit Apoſtolus: Stabiles eſtote & immobiles, abundantes in omni opere Domini ſemper. Et: Optimum eſt, inquit, gratia ſtabilire cor. Et Sapiens: Non te ventiles in omnem ventum, eſto firmus in via Domini, & in veritate ſenſus tui. Et: Iam non ſimus paruuli, nec circumferamur omni vento doctrinæ. *Hominem mollibus ueſtitum?*] Ne quis etiam putare poſſet Ioannem ſiue ambitionis, ſiue cupiditatis, ſiue laſciuiæ ſtudio excidiſſe à ſua ſtabilitate, & opinione quam de Chriſto prius habuit, oſtendit deinceps ipſum ab his omnibus alienum fuiſſe, idq́; ex veſtitu rigido quo amiciebatur, & deſerto quod incolebat. Si enim ambitionis ſtudioſus fuiſſet, aut terrenorum commodorum, nequaquam deſertum inhabitaſſet, ſed regum & principum potius aulas. Et quòd laſciuia eius animum non emollierit & mobilem fecerit, declarat etiam deſertum, declarat veſtitus, declarat poſtremò & carcer, quamuis de eo Dominus tacuerit. *Etiam dico uobis, & plus quàm Prophetam*] Poſtquam autem Dominus efficacibus interrogationibus oſtendit quid Ioannes non eſſet, nec obnoxium illum eſſe poſſe ſuſpicioni vel inſtabilitatis & leuitatis, vel ambitionis & laſciuiæ: oſtendit deinceps quid ſit, prius quidem opinionem populi quam de Ioanne habuit comprobans, cùm dicit: Etiam, hoc eſt, vtique & certè dico vobis: deinde & ſuam de Ioanne ſententiam pronunçians, cùm dicit:

1 Cor. 12. Heb. 12. Eccleſi 5. Epheſ. 4.

& pluſ

& pluſquam prophetam. Quod teſtimonio ſcripturæ probat, dicens: *Hic eſt enim de quo ſcriptum eſt: Ecce ego, &c.*] Ex quo patet quare Ioannem dicat eſſe pluſquam prophetam, nimirum quod reliqui prophetæ venturum poſt ſe Chriſtum, & ſalutem ab eo ſperandam obſcurius prædixerunt, Ioannes verò ſubingredienti Chriſto viã muniuit, populum ad pœnitentiam prouocans, eique præſentiam Chriſti atteſtans. Deinde quòd Angelus Dei meruit in vaticinio prophetæ appellari, nomen commune ſortitus cum ſpiritibus cœleſtibus, quod dignius eſt nomine prophetæ. Tertiò, quòd non ſolùm ipſe prophetarit, ſed etiam de eo ſit prophetatum. Has enim cauſas videtur indicare voluiſſe Saluator, cũ probaturus Ioannem eſſe pluſquam prophetam, adducit hoc teſtimonium. Plus ergo quàm propheta Ioannes, quia etiam præcurſor Chriſti, paranymphus ſponſi, regni cælorum primus prædicator, baptiſmi primus inſtitutor, Angelus Dei, ab ipſis etiam prophetatus, idque verbis & factis. Itaque bene ob Ioannis excellentiam Dominus poſt prophetæ teſtimonium, ſua iam ſententia Ioannis præeminentiam paucis eſt complexus.

Malach 2. *Quare Ioannes plus quam propheta.*

DOMINICA IIII. ADVENTVS EVANGELIVM.

Ioan. 1.

IN illo tempore: *Miſerunt Iudæi ab Hieroſolymis ſacerdotes & Leuitas ad Ioannem, ut interrogarent eum: Tu quis Et confeſſus eſt, & non negauit, Et confeſſus eſt, quia non ſum ego Chriſtus. Et interrogauerunt eum: Quid ergo? Helias es tu? Et dixit: non ſum: Propheta es tu? Et reſpondit: Non Dixerunt ergo ei: Quis es? Vt reſponſum demus his, qui miſerunt nos. Quid dicis de teipſo? Ait: Ego uox clamantis in deſerto, dirigite uiam Domini: ſicut dixit Eſaias Propheta. Et qui miſsi fuerant, erant ex Phariſæis. Et interrogauerunt eum, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, ſi tu non es Chriſtus, neque Helias, neque Propheta? Reſpondit ei Ioannes, dicens: Ego baptizo in aqua: medius autem ueſtrûm ſtetit, quem uos neſcitis Ipſe eſt, qui poſt me uenturus eſt, qui ante me factus eſt, cuius non ſum dignus,*

gnus, ut ſoluam corrigiam calceamenti eius. Hæc in Bethabara facta ſunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans.

SAlutarem Ieſu Chriſti aduentum vſque adeo Dominicis præcedentibus varijs, multiſq; argumentis mundo innotuiſſe didicimus, vt iam diutius Scribæ & Phariſæi diſſimulare non potuerint, quin aliquem tumultuanti populo Meſſiam exhiberent. Finem
Dan.9. ſiquidem hebdomadarum Danielis imminere, ſceptrũ de domo Iuda ablatum animaduertebant, audierãt nuper de Magorum aduentu, de paſtorum rumoribus, de concionibus Simeonis & Annæ. Claudos ſanari, cæcis viſum, ſurdis ac mutis, auditus ſermoniſq; vſum conferri, populi cõcurſum ad Chriſtum, & fauſtas acclamationes: Hic eſt verè Propheta, qui venturus eſt in mũdum, cognórãnt. Iam igitur de Meſſiæ aduentu deliberantes, Aliquem (inquiunt) plebi ſtatuamus Meſſiã. neceſſe eſt, aut Ieſum hunc Nazarenum ſibi deligent. Quid igitur conſilij? Habemus Ioannem Baptiſtam, rara & inuſitata vitæ auſteritate præditum, prodigioſa etiam natiuitate clarum, ad hunc honeſtam aliquam legationem inſtituamus, qua Meſſiæ ipſi honorem, quibuſcunque
Hom.15. in Ioannẽ. tandem modis obtrudamus. Bene itaq; Chryſoſtomus, liuore atque inuidia Iudæos inflammatos aſſerit, cur hos ad Ioannem legatos amandarent, vt omnem Chriſto honorem auferrent. Non quidem eo animo, vt crederent, & pijs Ioannis monitionibus parerent, ſed vt ad tempus ſaltem aliquod, populi ſatiarentur deſideria.
Ioan.5. Nam Chriſtus ipſe inquit: Vos miſiſtis ad Ioannem, & teſtimonium perhibuit veritati, vos autem voluiſtis ad horam exultare in luce eius. Quamobrem autem Chriſto Ioannem proponi cupiebant, cauſæ apud elatos & ſuperbiſſimos phariſæos, faſtus & arrogãtiæ pleniſſimę
Ioan 1. erant. Primùm generis claritas: Principis enim Sacerdotis erat filius: Deinde vita, & aſperitate, & omniũ hominum cõtemptu inſignis. Siquidem, veſte, mẽſa, domo,
Matth. 3. & ipſo victu contempto, æremũ ab incunte ætate inco-
Luc.1. luit. Cõtra Chriſtus, humili genere natus, quod ſæpenumero

mero his verbis exprobrarũt: nonne hic eſt filius fabri? *Matt.13.*
Nonne mater eius dicitur Maria, & frater eius Iacobus *Mar.6.*
& Ioſeph? Et patriã vnde originẽ ducere putabatur, igno
minia quadam notabant, vt inquit Nathanael, A Naza-
reth poteſt aliquid boni eſſe? Præterea, conuerſatio om-
nibus communis, & veſtimenta nihil à vulgo differen-
tia. Non enim zona pellicea cingebatur, neque pilo-
ſam veſtem induebat, neque melle & locuſtis veſceba-
tur, ſed cum omnibus eandem habebat conſuetudinem,
infamium hominum, & publicanorum conuiuijs ade-
rat, vt eos ad meliorem frugem alliceret, quod Iudæi
ipſi exprobrabant, vt Chriſtus inquit: Venit filius ho-
minis manducans & bibens, & dicunt: Ecce homo vo-
rax, & potator vini, publicanorum & peccatorum ami-
cus. Quum ergo frequenter Ioannes ab ſe Iudæos ad
Chriſtum, longè eorum opinione, inferiorem dimit-
teret, ægre ipſi ferebant, & rubore perfundebantur.
Quippe, qui Ioannem potius magiſtrum habere, quam
Chriſtum voluiſſent, palam tamen id dicere vereban-
tur. Mittunt autem ad eum, vt per adulationem ipſum
alliciant ad confitendum ſe Chriſtum eſſe. Quamob-
rem non abiectos, & infimæ ſortis homines mittunt,
quemadmodum ad Chriſtum, cùm vellent eum cape-
re in ſermone. Tunc enim ſeruos, & Herodianos de- *Matt.22.*
ſtinarunt, nunc autem Sacerdotes & Leuitas, nec quoſ-
libet ſacerdotes, ſed ab Hieroſolymis, hoc eſt, maioris
auctoritatis & nominis, quemadmodum in explicatio-
ne Euangelij latius audituri ſumus.

MIſerunt Iudæi ab Hieroſolymis ſacerdotes.] Quo-
niam ſuperius ſuis dictis Euangeliſta inſerue-
rat Ioannis teſtimonium, ob id iam explica-
tius illud deſcribit, oſtendens qua occaſione, & quando,
ac coram quibus de Chriſto teſtificatus ſit, non ſcili-
cet coram credulo vulgo tantùm & humilibus arbi-
tris, ſed apud grauem & verendam legationem eo-
rum qui apud Iudæos erant primi, nempe Hieroſo-
lymitarum: quæ legatio conſtabat ex leuitis & ſace-
dotibus, ijſque ex laudatiſſima inter Iudæos ſecta Pha-
riſæo.

riſæorum. Proinde ſicut excellentia & mittentium & miſſorum oſtendit in quanta autoritate fuerit apud Iudæos Ioannes: ita teſtimonium Ioannis coram talibus legatis à populo Iudaico miſsis redditum de Chriſto, factum eſt celebrius, Domino negotium hoc ita diſpenſante, partim in gloriam filij ſui, partim ne haberẽt Iudæi quod prætexerent ſuæ incredulitati, & impietati in Chriſtum commiſſæ.

Et confeſſus eſt, & non negauit, & confeſſus eſt: Quia non ſum ego Chriſtus] Illa: & confeſſus eſt, & non negauit, & confeſſus eſt: quidam ad diuerſa referunt, intelligentes, Confeſſus eſt, quid non eſſet: & non negauit, quid eſſet. Sed rectius idem hæ partes accipiuntur ſignificare. Conſueta eſt enim hæc verborum congeries huic Euangeliſtæ, nec hoc loco otioſa. Nam illa ſignificare voluit conſtantiam & libertatem Ioannis in aſſerenda veritate, qui cùm tantus haberetur, vt, ſi voluiſſet, Chriſtus credi potuiſſet, cupiditate falſæ gloriæ ſuperari non potuit, vt aliud quàm ſciret reſponderet. Senſus ergo eſt: Et confeſſus eſt veritatem, & non negauit eam. Quæ autem ſit hæc veritas, quam non negauit, ſed confeſſus eſt, explicat dicens: Confeſſus eſt ſe non eſſe Chriſtum. Verum cùm non interrogaretur an eſſet Chriſtus, ſed tu quis es, quare reſpondit ſe non eſſe Chriſtum? Dicunt quidam, Ioannem ſentientem quorſum id interrogarent, nimirum vt ſcirent num eſſet Chriſtus, qui illis temporibus venturus expectabatur, reſpondere potius voluiſſe eorũ ſuſpicioni & præcipuæ intetioni, quam propoſitæ quæſtioni. Sed rectius cum Caietano dicetur, legatos prima interrogatione quæſiſſe num ipſe eſſet Chriſtus: hanc autem interrogationem Euangeliſtam inſinuaſſe per reſponſionem Ioannis, quæ talem interrogationẽ præſupponit. Cùm enim prius dixit miſſos legatos vt interrogarent eum: Tu quis es? nõ voluit eam fuiſſe primam quæſtionem qua Ioannem aggreſſi erant, ſed tantùm materiam legationis deſcripſit: verba autem interrogatoria quibus legati primò vſi ſunt omiſit, ſatis tamẽ Ioannis reſpõſione & ſubſequẽtibus quęſtionib. inſinuãs.

Et

Et interrogauerunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non ſum] Quoniam confeſſus erat ſe nõ eſſe Chriſtum, ſuſpicabãtur eum poſſe eſſe Eliam, tum quod Malachiæ vltimo promittitur Elias vẽturus ante Chriſtum, cuius aduentum tunc ſaltẽ inſtare non dubitabant, tum quòd vita veſtitusq; Ioannis, moribus Eliæ aſſimilarentur. Verũ veriſimiliter cùm hi ſcierint Ioannẽ eſſe Zachariç filiũ quomodo putare potuerunt eũ eſſe Eliã, qui viuus tranſlatus fuit, ſine natiuitate rurſus inter homines appariturus? Ad quod dici primò poteſt, hos vel dubitaſſe, vel ignoraſſe ortum Ioannis ex Zacharia, aut dubitaſſe quo modo implenda eſſet illa prophetia Malachiæ Eliã promittentis. Sed rectius dicetur, creditam olim Iudçis, ſicut & nunc, παλιγγενεσίαν, hoc eſt, iteratam generationem, quam & Pythagoras docuit. Ex qua opinione Herodes putabat Ioannem quem decollauerat in vitam rediſſe, & Ieſum iam vocari. Ex quo eodem errore & vulgi pars Dominum Heliam, pars Ieremiam, aut alium quempiam ex prophetis eſſe putabat. Sic & nunc eadem ducti opinione interrogant num Ioannes ſit Helias. Ipſe verò reſpondet ſe non eſſe Heliam, quamuis fuerit Helias in ſpiritu & virtute, propter quod à Domino dictus fuit Helias Matth. 11. Non enim erat, vt ipſi putabant, Helias in perſona, & ille ipſe Helias qui viuus raptus fuit in cœlum. Atque ex eodem errore rectiſſimè intelligetur eos tertiò interrogaſſe: *Propheta es tu?* aliquis ſcilicet ex prioribus prophetis, quemadmodum Chriſtus à vulgi parte habitus eſt. Obtinuerat enim apud Iudæos olim error, non eſſe ſanctos aut prophetas, niſi ſeculi ſuperioris. Ideoque negauit Ioannes ſe eſſe prophetam, talem ſcilicet de quo quæſierant, cùm alioqui ſecundum teſtimonium Zachariæ & Chriſti verè eſſet propheta. Simplicius & rectius Auguſtinus, qui intelligens Ioannem ſimpliciter interrogatum num eſſet propheta, ſentit, eum negare ſe eſſe prophetam ſecundum eum modum quo propriè dicitur propheta, qui futura prædicit, & quales fuerunt alij prophetæ, qui [illegible] venturum Chriſtum prædixerũt,

Malach. ult.

Matth. 11.

E. cum

cùm Ioannes præſentem Chriſtum digito demonſtra-uerit, ac ob id pluſquam propheta ſit dictus. Chryſoſtomus verò & Cyrillus intelligunt propter articulum qui eſt in Græco, ὁ προφήτης, non interrogatum Ioannem in genere num eſſet Propheta, ſed an eſſet ille propheta,
Deut.18. de quo Deuteron.18. Prophetam de gente tua & de fratribus tuis ſicut me ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus; ipſum audies. Sicque dicendum Iudæos tum non intellexiſſe eundem fore Chriſtum & prophetam ibi promiſſum, ſicut non intellexerunt Heliam non quidem ante primum Chriſti aduentum, ſed ante ſecundum venturum. At hæc intelligentia parum eſt probabilis, tum quod ſi Iudæi de certo aliquo vate interrogaſſent alio à Meſſia, aliam vlterius ſubiecíſſent interrogationem, videlicet ſi non ille vates, es ne alius vates? id quod non faciunt, ſed quaſi nō habentes quod nominent amplius, concludunt: Quid ergo baptizas, ſi tu non es neq; Helias, neque propheta? tum quod hic iam articulus in multis libris non addatur, vt magis dicendum ſit eum etiam prius ſuperuacaneum fuiſſe, vt ſæpè eſt apud Græcos. Itaque ſimplicior eſt Auguſtini ſententia, quam & comprobat Ioannis reſponſio, qua declarat ſe præcurſorem eſſe Chriſti iam præſentis, quem prophetæ omnes prædixerunt venturum. *Ego uox clamantis in deſerto, dirigite uiam Domini, &c*] Bene quidem Ioannes explicaturus quis eſſet, his maximè quibus ſcripturæ notæ erāt, Iſaiæ teſtimoniū depromit, ne ſibi videretur, quod erat, humana temeritate arrogare, ſimul etiam docens ſe nihil aliud eſſe quàm præcurſorem Chriſti, & ipſum iam Dominum adeſſe, quem oporteret purgatis cordibus ſuſcipere. Conſimili etiam ratione Matthæus cap.3. (Cum à Marco dictum eſſet, baptizaſſe & prædicaſſe Ioannem ſecundum Iſaiæ vaticinium) loquitur. Hic eſt enim, de quo dictum eſt per Iſaiam Prophetam dicentem: Vox clamantis in deſerto, &c. Nondum enim à Marco expreſsè dictum fuit de Ioanne iſtud vaticinatum fuiſſe Iſaiam. Porrò teſtimonij huius prima pars, à tribus Euangeliſtis, Matthæo, Marco & Luca, citatur
eiſdem

eiſdem omnino verbis, idque ſecundum Septuaginta interpretes, non ſecundum Hebraicam veritatem. Nam Hebræa ad verbum ſic habent: Vox clamantis, aut, vox clamans in deſerto, parate viam Domino, rectam facite in ſolitudine ſemitam Deo noſtro. Et iungitur in Hebræo illud, in deſerto, cum ſequentibus, nempe ſic: Vox clamantis vel clamans in deſerto, parate viam Domini, vel Domino: vt reſpondeat ſequenti particulæ: rectam facite in ſolitudine ſemitam Deo noſtro. Septuaginta verò illud, in deſerto, præcedentibus coniunxerunt, & omiſerunt illud, in ſolitudine. Deinde quod Euangeliſtæ habent, ſemitas eius, pro quo in Hebræo eſt, ſemitam Deo noſtro, etiam Septuaginta conſentiunt cum Euangeliſtis ſecundum editionem Complutenſem: ſecundum editionem autem Aldinam apud Septuaginta eſt, τρίβους τοῦ θεοῦ ἡμῶν, hoc eſt, ſemitas Dei noſtri, quomodo etiam Hieronymus Septuaginta adducit. Videntur enim Euangeliſtæ illud, Dei noſtri, data opera mutaſſe in pronomen, eius, ne quem offenderent vocando apertè Ieſum, Deum: qua appellatione rarius Chriſtum Euangeliſtæ & Apoſtoli vocant, ſatis tamen ſignificantes eum verè Deum eſſe. Iam & quæ deinceps ſolus Lucas citat longius proſecutus Iſaiæ teſtimoniū, ſecundum Septuaginta, vulgatam & Græcam editionem adduxit. Nam eadem omnino ſunt apud Lucam verba quæ apud Septuaginta, niſi quod pro eo quod hic habet Lucas, καὶ ἔσαι σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν, καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας, hoc eſt, & erunt obliqua in rectam, ſcilicet viam, et aſperæ in vias planas. Septuaginta in æditione Complutenſi habent, εἰς εὐθεῖα, καὶ ἡ τραχεῖα εἰς πεδία λεία, hoc eſt, in recta, & aſpera in campos planos. Aldina tamen editio eodem habet modo quo hic habent Græci codices. Ante autem vltima verba hæc: & videbit omnis caro ſalutare Dei: omittitur à Luca quod eſt apud Septuaginta, καὶ ὀφθήσεται ἡ δόξα κυρίου, & reuelabitur gloria Domini. Cæterùm totum hunc locum Hebræa habent ad verbum hoc modo: Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabūtur, & erit prauum in rectum, & quæ

aggeribus tument, in planiciem. Et reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini loquutum ſit. Hieronymus vero in ſua verſione in quibuſdam Septuaginta imitatus eſt, quod ſenſus omnino eſſet idem. Porro quo melius Iſaiæ prophetia de Ioanne intelligatur, videnda diligenter quæ præcedunt. Itaque Iſaias cum multis & claris prophetijs prædixiſſet Iudæorum captiuitatem in Babylonem, & imperij Babylonici ſuo tempore per Cyrum ceſſationem, à principio capitis 40. vſque ad finem incipit prædicere liberationem per Cyrum futuram à Babylonica captiuitate, & maximè ſub illius typo liberationem electorum futuram per Chriſtum in Cyro adumbratum. Conſolamini, inquit, conſolamini, id eſt, conſolationem ſuſcipite popule meus, dicit Deus veſter. Aut potius actiuè, ſicut alij vertunt, & ſequentibus magis conuenit, Conſolamini, conſolamini populum meum, vos ſcilicet Prophetæ & doctores. Loquimini ipſi Ieruſalem ad cor, hoc eſt, blandè & benignè (eſt enim Hebraica phraſis, loqui ad cor) & aduocate eam, hoc eſt, vt habent apertius Hebræa, clamate ad eam, quod completa ſit militia eius: ſic enim legendum eſſe, & non, malitia, conſtat ex Hebræo, nam eſt eadem dictio quę apud Iob: Militia eſt vita hominis ſuper terram. Completam autem dicit militiā, hoc eſt, tempus captiuitatis eius, quo cum multis malis infœliciter illi ſemper fuit confligendum. Ideoq; hanc militiam, Chriſto ſcilicet pro nobis hoſtes noſtros ſuperante, completam dicit, quia dimiſſa eſt iniquitas ip ſius Ieruſalem. Cuius remiſſionis cauſam ſubijcit: quoniam ſuſcepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis ſuis: hoc eſt, ſecundum Hieronymū, abundè ſæuam caſtigationem. Secundum quoſdam tamen ſignificatur pro omnibus peccatis noſtris contigiſſe ex gratuita Dei bonitate, nullis noſtris meritis, duplicia bona, nempe peccatorum remiſſionem cum liberatione à malis, & adoptionem filiorum cum bonorum omnium cœleſtium plenitudine. Quoniam autem huius conſolatoriæ prædicationis primus preco miſ-

miſſus eſt Ioannes, mox de eo ſubiungit, dicens: Vox clamantis in deſerto, ſupple, erit vel audietur. Intelligi autem poteſt ſignificari ipſum Ioãnem eſſe vocem Dei clamantis per ipſum, quandoquidem ipſe de ſe in hodierno Euangelio dicit interrogatus quis eſſet: Ego vox clamantis in deſerto. Aut potius intelligendum ipſum Ioannem eſſe eum qui dicitur clamare ſua voce, vt ſit ſenſus: Vox viri clamantis in deſerto audietur. Nam quod dicit de ſe Ioannes: Ego vox clamantis in deſerto, &c. ſic potius ſecundum interpretes accipiendum eſt: Ego ſum de quo ſcriptum eſt, Vox clamantis, &c. Hebræa tamen etiam verti poſſunt, Vox clamans, ſecundum quam verſionem rectè intellexerimus ipſum Ioannem vocari vocem, iamque locus magis erit diſtinctioni antiquorum etiam patrum, annotantium Ioannem vocari vocem, Chriſtum verò verbũ, eò quòd vox præcedit, verbum autem ſequitur, voxq; ipſa verbo inferior ſit vtpote inarticulata. Vnde Ambroſius: Bene Ioannes vox dicitur verbi prænuncius, quia vox præcedit inferior, verbum ſequitur quod præcellit. Idem Greg. & Theophy. Clamare autem dicitur Ioannes propter publicam & lætam ipſius prædicationem. Quid verò clamaturus eſſet ſubijcit, dicens: Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. Hic autem diuerſi diuerſimodè accipiunt viam & ſemitas Dei, quidam etiam intelligentes aliud per viam, & aliud per ſemitas. Nam Theophyl. in Lucam, per viam intelligit vitam Chriſtianam: per ſemitas, mandata legalia. Aut per viam, animã: per ſemitas, operationes. Verùm ſimplicius eſt accipere vtramq; partẽ pro eodem, cùm non ſit Hebraicè ſemitas, ſed ſemitam. Deinde accipere vtramque orationem tropicè, vt dictum eſt in cantico Zacharię, vt parare viam Domini, & rectam facere ſemitam eius, nihil aliud ſit quàm auferre omnia quæcunq; aduenientem Dominum remorari aut offendere poſſent, ęfficereq; vt expeditè recipiatur ac cupidè. Cùm enim reges cupidè excipiũtur, via illis magno ſtudio præparatur, amouendo primùm quæcũq; in via occurrere poſſent, & deinde

obliquiores vias ad rectitudinem redigendo. Quæ autem apud Lucam ex Iſaia ſequũtur, dupliciter intelligi poſſunt. Primùm enim, quoniam in eis ponuntur verba futuri temporis, ſic accipi poſſunt vt per ea ſignificetur prædici quæ per Domini aduentum erant euentura, & ſecundum hunc ſenſum coniungit Theoph. hæc cum præcedentibus in hunc modum: Quoniam interrogare quis poſſet, quomodo parabimus viam Domini, & rectas faciemus ſemitas eius. Virtus enim ardua eſt & difficilis, multoſque habet anfractus & obliquitates, tum propter aduerſarias poteſtates, tum propter affectiones in nobis habitantes. Ob id reſpondet, docens non fore iſtud operoſum, ſed omnino facile, eo quod valles ſint implendæ, hoc eſt, naturales noſtræ inclinationes ad res infimas propenſæ, per Euangelicam gratiam ſint perficiendæ, adiecto eis quod deerat, nempe pietate & virtute: montes verò ac colles humiliandi ac deprimēdi, hoc eſt, aduerſariæ poteſtates quæ per ſuperbiam ſeſe erigebant, Chriſti virtute deijcientur. Eraſmus verò intelligit exprimi ob id innouationem per Chriſti aduentum futuram, vt ſignificaretur meritò parādam viam ei qui tantam rerum mutationem erat inuecturus. Secundum quem ſenſum, per valles etiam rectè acceperit quis idiotas ac peccatores cōtemptos apud homines, qui implendi erant gratia Euangelica, & erigendi ad conſortiũ regni cœlorum: per montes verò & colles, eos qui ſublimes erant apud homines opinione ſapiētiæ ac iuſtitiæ, qui humiliandi erant, ſiue quòd eorum falſa præſumptio per Euangelij prædicationem erat propalanda & redarguenda, ſiue quòd ſupercilium ſuum ſpontè poſituri eſſent, quo capaces fierent diuinæ iuſtitiæ ac ſapientiæ. Alij verò etiam aliter vallem & montem accipiunt: quomodocunq; autem accipiatur, omnis, non poteſt accipi, vt ſignificet vniuerſum, ſed tantùm vt ſignificet multitudinem ſecundum phraſim ſcripturæ. Iam quomodo ſecundum hos ſenſus quæ ſequuntur intellgi debēt, ſatis manifeſtum eſt. Praua enim, hoc eſt, obliqua facta ſunt per Chriſtum in directa vel recta, & aſpera in

vias planas, cùm vitiorum ac cupiditatum obliquitates & aſperitates reductæ ſunt ad rectitudinem & planiciẽ virtutis, cumq́; obliquitas & aſperitas veteris legis immutata eſt in rectitudinem & leuitatem Euangelij. Secundò, quæ hic per futurum indicatiui dicũtur, quatuor primis membris accipi melius poſſunt dicta adhortando, quemadmodum id quod præcedit: Parate viam Domini, &c. Hebræis enim frequens eſt futurum indicatiui ponere pro imperatiuo, maximè in tertia perſona, eò quod apud eos imperatiuus careat tertia perſona, pro qua proinde neceſſariò abutuntur tertijs perſonis futuri. Itaque ſenſus erit continuus & vnus: Parate viã Domini, omnis vallis adimpleatur, omnis mons & collis deprimatur, & ſint praua in recta, & aſpera fiant in vias planas. Sic enim futurum eſt vt omnis caro videat ſalutare Dei. Atq; in hunc modum intellexiſſe Hieronymũ hunc locum ſatis apparet, ex eo quod ſcribit in commentarijs ſuper Iſaiam: Non ſolùm, inquit, illo tempore clamabat Ioannes, qui ſermonis Dei præcurſor & prenius, rectè vox appellatur, ſed vſque hodie in deſerto gentium, Eccleſiarum clamant magiſtri, vt rectas faciamus vias & ſemitas in cordibus noſtris Deo, impleamurque virtutibus, & inclinemur humilitate, praua mutemus in recta, aſpera vertamus in mollia, & ſic gloriã Domini & ſalutare Dei noſtri videre mereamur. Secũdum hunc autem ſenſum longè probabiliorem, his verbis: omnis vallis implebitur, &c. oſtenditur quomodo quod prius dicitur peragi poſſit, nempe quomodo poſſint homines parare viam Domini, perſiſtiturq́; pulchrè in metaphora à qua cœptum eſt. Cùm enim principi alicui aduenturo via paratur quo ſit expedita, valles implentur terra, montes complanantur, obliquiores vię ad rectitudinem rediguntur, & aſperitas omnis aufertur, quo recta ſimul & plana ſit via principis. Ita ergo & modo dicitur: omnis vallis adimpleat, &c. Per quas metaphoras ſignificatur tollẽda omnis vitiorũ difformitas, puſillanimitas ſcilicet, ſuperbia, iniuſtitia, & aſperitas morũ. Nec eſt ſecundũ hunc ſenſũ neceſſe curioſius exprimere quid

E 4 per

per vallem, quid per montem aut collem ſignificetur, cùm, vt ſatis patet, metaphoricæ ſint locutiones, ſignificantes ſimpliciter ſemouendum eſſe quicquid aduentum Domini ad nos inexpeditum facere poſſet, nihilq; omittendum quo declaremus eum nobis gratum eſſe & acceptum: quanquam non malè metaphoras has qui explicauerit apertius ſecundum modum in priori ſenſu indicatum, vt valles dicat impleri & eleuari, cùm puſillanimes & deſperati ſeſe erigunt ad ſpem gratiæ Dei, cumq; humilibus huius mũdi rebus addicti ad cœleſtiũ ſubleuantur bonorum deſiderio: montes verò humiliari, cũ qui prius præſumptione ſapientiæ aut iuſtitiæ turgebant & eleuabãtur, ſeſe per humilitatem deprimunt. ſicq; in reliquis. Videndum aũt quàm hęc prophetia Iſaiæ, qua dicit quid clamaturus ſit Ioãnes, coincidat cũ eo à quo Matthæus dicit Ioannẽ auſpicatum ſuã prædicationem. Nam quod dicitur apud Iſaiam: Parate viã Domini, & omnis mons humilietur, vallis autẽ impleatur, &c. nihil eſt aliud, quàm pœnitentiã agite. quodq; dicitur in Iſaia: Videbit omnis caro ſalutare Dei noſtri: idẽ eſt cum eo: appropinquauit enim regnũ cœlorum. Porrò emphaſim habet quod dicit: omnis caro videbit, hoc eſt, non Iudæus tantum aut Proſelytus videbit, ſed omnium omnino gentium nationes. Carnem verò ſynecdochicè pro toto poſuit homine, vt alibi frequenter, nomen tamẽ carnis potius quàm hominis ideo videtur poſuiſſe, quo ſignificaretur Dei ſalutare videndũ, non iam vt prius oculis ſolùm mentis & fidei, ſed etiã oculis corporalibus, Deo ſcilicet ſaluatore hominũ iam incarnato. Nam per ſalutare Dei rectiſſimè hic intelligitur ipſe Chriſtus, per quẽ ſalutẽ nobis Deus pater attulit: quemadmodum in cãtico Simeonis, ſalutare iſtud dicitur paratum ante faciem omnium populorum. Quamuis autẽ ad ſignificandum iſtud rectè dixerimus hic dictum, caro videbit: certũ tamen Prophetam potiſſimum loqui de viſione, qua per fidem mens hominis agnoſcit Chriſtũ ſecundum nomen ſuum verè eſſe ſalutare Dei, & ſaluatorem in Prophetis promiſſum.

Et

Et qui miſſi fuerant. erant ex Phariſæis Et interrogauerũt eum.& dixerunt.] Ex Phariſæis dicit fuiſſe qui miſſi fuerant, vt inſinuaret arrogantiam eorum & inuidiam in ſubſequentibus. Phariſæi enim propter religioſitatem ſuæ ſectæ multum ſibi autoritatis arrogabant, nec quenquam præ ſe honorari patiebantur, atque ob id poſteaquam Ioannes dixit ſe neque Chriſtum eſſe, neque aliquem ex prioribus prophetis, tantùm propriæ ſcientiæ & autoritati tribuebant, vt auſi eſſent Ioannem de baptiſmo eius reprehendere, ac decernere non licere ei baptizare populum, non iam amplius loquentes ex nomine eorum qui miſerunt eos, ſed ex propria autoritate, negligentes ex inſita eis arrogantia Baptiſtæ dignitatem, quam ex prolato Iſaiæ teſtimonio meritò intelligere debuiſſent. Itaque quoniam ex ſcripturis intellexerant baptiſma quoddam in remiſſionem peccatorum inſtituendum tempore Meſſiæ, ac tale videretur eſſe baptiſma Ioannis, culpant eum quòd baptizandi nouum ritũ ſibi vſurparet, cum neque eſſet Chriſtus, neque Helias, neque quiſquam antiquorum prophetarum. Et eſt ſenſus: Quid baptizas? hoc eſt, Vnde tibi ſumis authoritatẽ, vt baptiſmo, re noua & inuſitata, homines ad pœnitentiam anteactæ vitæ prouoces, cùm id non videatur poſſe competere niſi ei qui vel ſit Chriſtus, vel quiſpiam priſcorum prophetarum? Verùm horum arrogantiæ modeſtè ſimul & appoſitè reſpondet Ioannes, indicans & baptiſmum ſuum nõ eſſe ſe indignum, vt qui imperfectus eſſet, in aqua ſcilicet ſolùm conſiſtens, & præparatorium eſſe ad efficacem Meſſiæ baptiſmum. quod ſignificat cùm poſt ſe venturum dicit eum qui adeo ſit ipſo ſuperior, vt indignus ſit minimi ſerui locum apud ipſum obtinere. Ego, inquit, baptizo vos tantùm aqua, ac proinde nihil facio quod non poſſit non competere ei qui neque ſit Chriſtus, neque quiſquam antiquorum prophetarum. Verùm alius quiſpiam à me non iam procul abeſt, imo inter vos iam aliquandiu conuerſatus eſt, & conuerſatur tanquam vnus ex vobis, quem ego quidem quantus ſit, ſatis noui, vos autem, propterea quod

carum rerũ pompa ſeſe nõ venditat, ex quibus homines æſtimant hominis excellentiam, non cognoſcitis quantæ ſit dignitatis & præeminentiæ. At ego vobis dico, ipſe eſt ille de quo dixi aliquando poſt me venturus ſit, dignitate tamen adeo me prior, vt agnoſcam me indignum qui infimum ſeruitutis officium illi impendam. Vt igitur ſecundum Iſaiæ de me vaticinium mea prædicatione populum præparo ad ſuſcipiendum illius prædicationem: ita ob id baptizo in aqua, vt meo qualiqualí baptiſmo vos pręparem ad illius baptiſmum efficaciſſimum. Ipſe enim vos baptizabit, non in aqua tantum, ſed etiam in ſpiritu ſancto. Hæc Ioannes. Veriſimile enim eſt eum poſtquam dixiſſet: Ego baptizo in aqua: adieciſſe in fine: Ipſe vos baptizabit in ſpiritu. Alioqui enim non ſatis oſtendiſſet quod quærebatur videlicet cur baptizaret. Hãc tamẽ partem Euãgeliſta Ioannes omiſit, quod ab aliјs Euangeliſtis omnibus ſatis eſſet explicata.

Hæc in Bethabara facta ſunt trans Iordanem, ubi erat Ioan*nes baptizans*. Bethabara legendum eſſe & nõ Bethania, admonent Chryſoſtomus, Theophylactus, Origines, quod Bethania citra Iordanem eſſet prope Ieruſalẽ, niſi quis fateatur duas fuiſſe Bethanias. Porro locum in quo hoc celebre de ſeipſo & Chriſto Ioannes perhibuit teſtimonium, Euangeliſta deſcripſit, partim propter hiſtoriæ certitudinem, partim vt oſtenderet multis præſentibus hæc Ioannem prædicaſſe, ideoque adiecit: vbi erat Ioannes baptizans. Quibuſdam videtur locum hũc Bethabara ſic dictum, quod in eo eſſet traiectus Iordanis. Nomen enim hoc ſignificat locum vel domum tranſitus. Ideoque in hoc loco Ioannem baptizare cœpiſſe,
Ioan. 10. & quod ob loci frequentiam multa illic ſemper eſſet hominum multitudo. Huc confugit Chriſtus declinans Iudæorum furorem, vt ſcribitur Ioan. 10. Bethabarę etiam
Ioſue 18. fit mentio Ioſuæ 18. inter ciuitates tribus Beniamin. Animaduertendum autem in his omnibus, idque in exemplum noſtrum, quanta fuerit Ioannis in prædicanda veritate conſtantia & libertas, quanta humilitas,

quanta denique in reſpondendo non ſolùm prudentia, ſed etiam manſuetudo. Nihil enim aſperum his legatis reſpondit,quamuis inſolentes eſſent, & increpare viderentur eius baptiſmum, cuius rationẽ ex Iſaiæ teſtimonio intellexiſſe oportuit: ſed veritatem ipſam modeſtè non dedignatur aperire etiam his qui non ſimplici animo rogauerant, idque tum nomine eorum a quibus miſſi erant,tum eorum cauſa qui ex populi multitudine tunc aderant auditores, docens etiam impijs aliquando veritatem aperiendam, cùm ita aliorum aſtantium poſtulat vtilitas.

IN SACRATISSIMO FESTO NATIVITATIS DOMINI.

EVANGELIVM.

IN illo tempore: Exijt edictum à Cæſare Auguſto, ut deſcriberetur uniuerſus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt à Præſide Syriæ Cyrino Et ibant omnes ut profiterentur ſinguli in ciuitatem ſuam Aſcendit autem & Ioſeph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam ciuitatem Dauid(quæ uocatur Bethlehem) eò quòd eſſet de domo & familia Dauid, ut profiteretur cum Maria deſponſata ſibi uxore prægnante. Factum eſt autem cùm eſſent ibi, impleti ſunt dies ut pareret Et peperit filium ſuum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præſepio, quia non erat illi locus in diuerſorio. Et paſtores erant in regione eadem, uigilantes & cuſtodientes uigilias noctis ſuper gregem ſuum Et ecce angelus Domini ſtetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulſit illos, & timuerunt timore magno Et dixit illis angelus: Nolite timere. Ecce enim euangelizo uobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus eſt uobis hodie Saluator qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid. Et hoc uobis ſignum inuenietis infantem pannis inuolutum, & poſitum in præſepio. Et ſubitò facta eſt cum angelo multitudo militiæ cœleſtis, laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altiſsimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Lucæ 2.

Saluator

B. Leo Ser. 1. de Na. Domini.

SAluator noſter hodie natus eſt, dilectiſſimi, gaudeamus: Neque enim fas eſt locum eſſe triſtitię, vbi natalis eſt vitæ, quæ conſumpto mortalitatis timore, nobis ingerit de promiſſa æternitate lætitiam. Nullus ab huius alacritatis participatione ſecernitur, vna cunctis lætitiæ communis eſt ratio, quia Dominus noſter peccati, mortiſque deſtructor, ſicut nullum à reatu liberum reperit, ita liberandis omnibus venit. Hodie dies redemptionis, reparationis antiquæ, & fœlicitatis æternę illuxit. Hodie à ſeculis vniuerſo orbi MeſſiasSaluator, atque redemptor promiſſus, nobis eſt natus. Hodie feſtum, in tota per orbem Eccleſia, omnium feſtorũ maximè venerandum adorandumque celebratur, quod ſi quis appellet omnium feſtorum metropolim, haudquaquam aberret. Quod autem hoc eſt? Chriſti iuxta carnem natiuitas: Ab hoc enim illuſtratio diei, feſtum videlicet Epiphaniorũ, ac ſacrum Paſcha, Aſcenſio, & Pentecoſte, originem, ac fundamentum ducunt. Niſi enim ſecundum carnem natus eſſet Chriſtus, nequaquam baptizatus eſſet, nam id feſtum Theophaniorum: nequaquam fuiſſet crucifixus, nam hoc feſtum Paſchæ: nequaquam miſiſſet Spiritum ſanctum, quod eſt feſtum Pentecoſtes. Itaque ab hoc ceu fonte quopiam hi diuerſi omnes orti, nata ſunt nobis hæc feſta. Verum non ab hoc tãtum par eſt hunc diẽ cæteris anteponi, ſed etiã ob id, quod id, quod in hoc natũ eſt, cęteris omnibus eſt venerabilius. Nam quod Chriſtus homo factus, mortuus eſt, cum nullum omnino peccatum perpetraſſet, quid huic amplius poterit adiungi miraculo? Sed mortale corpus aſſumpſit, erat quidem & hoc admirandum. Cæterum, quod Deus cum eſſet, voluerit homo fieri, tantumque ſe demittere ſuſtinuerit, quantum ne cogitatione quidem complecti queas, hoc eſt omnium maximè reuerendum, ſtuporiſque plenum. Quod quidem & Paulus admirans, dicebat. Sine controuerſia, magnum pietatis myſterium. Quod magnum? Deus declaratus in carne. Ac rurſum alibi: Non enim Angelos apprehendit Deus, ſemen Abrahæ apprehendit. Gaudeat itaque vniue. ſa

D. Chryſoſt. Serm de B. Philogonio.

1. Timo. 3.

Ad Heb. 2.

uerſa Chriſti Eccleſia, iterum dico, lætetur & gaudeat, exultent filij Dei, ſerui altiſſimi. En, adeſt angelus, verum nobis Euangelium annuncians, nimirum, CHRISTVM IESVM natum, & hominem eſſe factum. Eia, dilectiſſimi, ſi Chriſtus ſaluator, dux Aduocatus, & Mediator noſter aduenit, tuta & ſalua ſunt omnia: Conſolamini, conſolamini fideles, quia Dominus veſter præcipit. Super montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Hieruſalem, Exalta noli timere, Dic ciuitatibus Iudæ, Ecce Deus veſter, Ecce Dominus Deus in fortitudine venit & brachium eius dominatur. Aut, ſi angeli vocem audire placet: Annuntio, inquit, vobis gaudium magnum, quia natus eſt hodie Saluator mundi in ciuitate Dauid. Exultent igitur hodie omnes nationes gentium, quia hodie iuſtum ſuum videbunt, & cuncti reges inclytum ſuum. Exultet, inquam populus gẽtium, quia, qui hactenus ambulauit in tenebris, vidit lucem magnam, & habitãtibus in regione vmbræ mortis, lux magna eſt exorta. Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis. Cuius quidem paruuli miraculoſam natiuitatem, fideliſſimus hiſtoriographus Lucas, ſequentibus verbis accuratiſſimè deſcribit.

Eſa. 40. *Eſa. 62.* *Eſa 9.*

E*xijt edictum à Cæſare Auguſto, ut deſcriberetur uniuerſus orbis*] Decretum promulgatum eſt anno ab vrbe condita 752. ab orbe vero condito 3970. anno autem 42. vel circiter imperij Octauij Cæſaris, qui Auguſti nomen primus accepit à populo Romano, cum occiſo Antonio, & Aegypto ſubacta triumphans Romã rediiſſet. Hic itaque multis vbique prouincijs Romano imperio ſubiectis, anno 42. imperij ſui cùm Romanis, totique orbi ab omnibus bellis tanta eſſet pax, quanta prius nunquam alicui monarchiæ contigerat, templum Iani tertiò clauſit, manſitque deinceps clauſum duodecim annis, vt iam fores rubigo corripuerit, teſte Oroſio. Igitur hoc anno altiſſima ac generali pace orbi præſtita, decretum eſt vt deſcriberetur vniuerſus orbis, quo cognoſcerent quàm latè pateret Romanum imperium.

Enauit

Errauit autem in tempore quo deſcriptio hæc facta eſt Ioſephus. Siquidem vt patet libr. antiq. 18. cap. 1. factam putat poſtquam Archelaus, qui Herodi patri ſucceſſerat, priuatus regno Iudæorum in exulium Viennam miſſus fuerat, & iā Copenius primus factus eſſet præſes Iudęæ, anno ſcilicet imperij Octauij. 51. vel circiter. Porrò deſcriptio hæc orbis, cùm non ſatis eius modus & qualitas hic exprimatur, dupliciter intelligi poteſt eſſe peracta. Nam deſcriptio aliquando fiebat, vt cognoſceretur numerus hominum qui imperio vel regno ſubeſſent: ſicq; deſcriptio nihil aliud eſt quàm numeratio & annotatio eorum qui principi nomen dant, ſubiectoſq; ſe profitentur, quomodo & militum ſolet fieri deſcriptio. Aliquando autem fiebat, vt cum numeratione hominum etiam ſciretur quantum quiſq; haberet in facultatibus, vt ſecundum diuitiarum proportionem vnuſquiſque tributum principi penderet. Vnde qui appretiabantur hominum facultates, cenſores dicti ſunt, a cenſendo, hoc eſt, æſtimando, & cenſus, bonorum æſtimatio, aut id quod vnuſquiſque pro ſuis diuitijs pendere cogebatur: & cenſum agere, idem quod recenſere hominum facultates. Atque hoc ſecundo modo factam hanc deſcriptionē teſtatur Ioſephus. Dicit enim lib. antiq. 18. ca. 1. Porro Iudæi, licet in ipſis initijs deſcriptionis nomen dirum haberent, ſubijciuntur tamen ne amplius reſiſterent perſuadente illis Pontifice Iozaro. Et illi quidem euicti ratione pontificis depretiare ſuas permiſere ſubſtantias, nihil hæſitantes. Priori tamen modo magis peractā hāc deſcriptionem ſine ſcilicet appretiatione bonorum, apparet partim ex Oroſio, partim ex his quæ dicit Lucas. Si enim ſingulorum bona in hac deſcriptione appretiabantur, non conueniebat vnumquemque aſcendere in eam ciuitatem vnde erat oriundus, ſed potius ibi deſcribi vbi habitabat, & domum poſſeſſionesq; habebat. Verum quoniam capita eorum qui nomen darent Cæſari annumeranda erant, neceſſe erat Iudæis in vnam conuenire ciuitatem vnde erant oriundi. Nam Iudæorum mos erat, vt ſi quando numerarentur, deſcriberentur in

ſua tribu & familia. Certum tamen eſt in hac deſcriptione à ſingulis, dum nomen ſuum darent, etiam nummũ aliquem in ſubiectionis profeſſionem datum, ſed qui videri poteſt omnibus fuiſſe idem, qui etiam cenſus dictus eſt, ſicut in numeratione populi apud Hebræos debebat vnuſquiſque recenſitus ſecundum legem Moyſi dare dimidium ſicli, iuxta menſuram templi. Et quidẽ de nummo dato in ſignum ſubiectionis in hac actione cenſus patet. Nam, Ioſepho teſte, Iudas quidem Gaulonites, Saddocum Phariſæum ſibi adiungens, cùm Pontifex prædictus ſuaderet non repugnare Romanis, receſſionem facere feſtinabat, dicens, cenſum nihil aliud eſſe quàm integram ſeruitutem, quam populo Dei indignã & illicitam putabat. Cuius meminit & Lucas in Actis ca. 5. in oratione Gamalielis, dicens: Poſt hunc extitit Iudas Galilæus in diebus profeſſionis (ſignificat autẽ eam deſcriptionem de qua hic dicitur) & auertit populũ poſt ſe. Verùm vt ad propoſitum reuertamur, cenſus ille qui in hac deſcriptione actus eſt, deinceps, vt apparet, ſingulis annis exolui debebat. Atque huius cenſus & Iudæ Galilæi occaſione, videtur deinde nata illa inter Iudæos quæſtio, quam Chriſto aliquando propoſuerunt. Licetne cenſum dare Cæſari, an non. Poſtea verò dicetur qualis fuerit iſte nummus cenſus. Iam quod dicit Euangeliſta: Vniuerſus orbis: hyperbolica locutio eſt, qua aliquid per exceſſum dicitur, ad inſinuandam rei magnitudinem, quomodo apud Ioannem Phariſæi dicunt de Chriſto: Ecce mundus totus poſt eum abijt. Non enim vniuerſus orbis paruit Auguſto, cùm Ambroſio teſte, & ſimiliter Suetonio, Gothis, Armenijs, & Indis Auguſtus non imperaret, quamuis iam illius amicitiã ambijſſent. Proinde quod dicit: Vniuerſus orbis: per ſynecdochen intelligi debet, vt intelligatur maxima orbis pars, aut ſubintelligi debet orbis Romanus, vel Romano imperio ſubiectus. Putat autem Caietanus ideo a Luca poſitum: vniuerſus orbis: quòd Auguſtus ad gloriam ſui imperij ſcriberet vniuerſum orbem deſcribendum, quaſi totius mũdi eſſet domin⁹. Ambroſ. verò trahit ad myſte-

Act 5.

Matth. 18.

myſterium, nempe vt intelligeremus deſcriptionē hanc potius pertinere ad eum qui tunc naſcebatur, verum totius orbis dominum. Cui myſterio cōſonat quod refert Oroſius, Auguſtum hoc tempore recuſaſſe nomen, dominus, quod plerique ei tribuēdum putabant, quaſi præſagientem natum iam in terris eum qui verè eſſet terræ cœlique dominus.

Hæc deſcriptio prima facta eſt à præſide Syriæ Cyrino, &c.] Non eſt ſenſus huius loci, quod præſes iſte primus hanc deſcriptionem fecerit, & ab eo generalis iſta deſcriptio cœpta ſit primò, vt illud, prima, referatur ad præſidem. Nam quamuis hunc ſenſum habere poſſit noſtra litera, non tamen Græcorum, quorum litera non habet: à præſide Syriæ: ſed, ἡγεμονεύοντος τῆς συρίας κυρηνίου, hoc eſt, præſidente Syriȩ Cyrenio, vt ſignificetur hæc deſcriptio facta, cùm ille Syriæ præſidem ageret, quomodo & Ambroſius legit & interpretatur. Neq; rurſum etiam ſecundum hanc lectionem ſenſus eſt, hanc deſcriptionem, de qua modo loquor, primam eſſe inter eas quæ ſub hoc præſide facta eſt, poſt quam & aliæ ſub eodem præſide poſtea factæ ſint, quomodo intelligit Eraſmus, referens etiam illud, prima, ad præſidem. Sed, vt patet ex Oroſio, intelligendum eſt hanc deſcriptionem abſolutè dici primam, quòd etſi ante eam particulares aliquorum locorum aut regionum præceſſiſſent, nunquam tamen tam generalis fuerit deſcriptio etiam ab orbe condito, neq; ſimilis cōtigit aut in imperio Babylonico, aut Macedonico. Proinde ſic locus iſte diſtinguendus eſt: Hæc prima deſcriptio vniuerſi orbis, ac deinde diſtinctiuncula interpoſita ſubiungendum: facta eſt præſide Syriæ, hoc eſt, cum eſſet præſes Syriæ Cyrinus, aut, vt habet noſtra litera, facta eſt à præſide. Ideo enim mentionem facit Lucas præſidis Syriæ, vt ſignificaret deſcriptionem hanc factam in Iudæa ab illo, Romanorum nomine. Sub Syriæ enim nomine comprehenditur Plinio & alijs etiam Iudæa, & hoc temporis necdum Iudæa proprium præſidem habuit, cùm adhuc in Iudæa regnaret Herodes. Voluit autem Chriſtus naſci hoc tempore quo generalis

neralis erat & altiſſima toti orbi pax, & fœliciſſimè rerum potiebantur Romani, vt per pacem hanc temporalem, daretur intelligi tempus iam eſſe quo veniret is de quo dictum erat: Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis, donec auferatur luna. Et Iſaiæ 2. Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælиũ. Nam quamuis hæc de temporali illa pace dicta non erant, cùm pax ea mox finem habuerit, tamen vmbra quædam erat pax illa temporalis, pacis illius ſpiritualis quæ per Meſſiam ventura promiſſa fuit. Deinde vt intelligeretur is iam naſciturus, qui totius orbis verus eſſet futurus dominus, ſicut de eodem in Pſalm. prædicto ſubditùr: Et dominabitur à mari vſque ad mare, & a flumine vſque ad terminos orbis terrarum. Proinde in deſcriptione orbis naſci voluit, primũ quidem vt inſinuaretur tum tempus eſſe quo veniret promiſſus liberator populi Iſraelitici, quando populus ille recenſitus fuit ſub alieno imperio, & externo principi ſubiectionem profeſſus. Deinde vt deſcriptionis huius occaſione, virgo è Nazareth in Bethleem aſcendens ibi pareret, ſicque & demonſtraretur virgo cum prole ſua fuiſſe ex ſemine Dauid, & impleretur prophetia Micheæ, Chriſtum in Bethleem Iudæ naſciturum prædicens. Quòd enim virgo deſcriptionis tempore aliunde in Bethleem veniens peperit ibi, longè certius probat genus virginis ex ſemine Dauid, quàm ſi ibi habitans peperiſſet, cùm certum ſit multas in Bethleem habitaſſe, quę ex Dauid originem non traxerunt. Deinde quòd ſic nouo euentu in Bethleem natus eſt Ieſus, magis arguebat prophetiam Micheæ ad ipſum pertinere quam ad alium quemuis qui in Bethleem communi euentu natus erat. Conueniebat & ideo virginem in Nazareth habitantem in Bethleem veluti in tranſitu parere, vt locus natiuitatis Chriſti ad tempus impijs & infidelibus occultus eſſet, furoremque Herodis & Archelai filius virginis melius effugere poſſet. Præterea vt peregrè natus, & in vna ciuitate conceptus, in alia verò genitus, oſtenderet ſe in hoc mundo peregrinum eſſe, ſuoque

Pſal. 71.
Iſaiæ 2.

F exemplo

exemplo nos doceret tanquam peregrinos & aduenas viuere in hoc ſeculo. Tertio in deſcriptione orbis Chriſtum conueniebat naſci, vt in generali orbis deſcriptione etiam ipſe aſſcriptus veritatem aſſumptæ naturæ humanæ oſtenderet, communioremque ſui faceret orbi, et vt cum reliquis hominibus ſeruituti ſeſe ſubijciens, ſeruitutem noſtram aboleret, quemadmodum ſub lege factus eſt, quò eos qui ſub lege erant redimeret. Poſtremū, vt oſtenderetur eum iam naſci, cui pleriq; ex omnibus totius mundi partibus nomen daturi erant aſſcribendi per ipſum in regnum æternum. Vnde Ambroſius: Profeſſio iſta fidei, cenſus animorum eſt, &c. Et Gregorius: Quid eſt quod naſcituro Domino mundus deſcribitur, niſi quia ille apparebat in carne, qui electos ſuos aſſcriberet in æternitate?

Et ibant omnes ut profiterentur ſinguli in ſuam ciuitatem] Pro, profiterentur, Græcè idem eſt verbum, nempe ἀπογράφεσθαι, quod prius vertit, deſcriberetur: proinde & hic verti potuiſſet, vt deſcriberētur, & prius, vt profiteretur. Dictiò enim Græca vtrumq; ſignificat, ſicut etiam apud nos in idem coincidunt, profiteri & deſcribi, cùm quicunq; profitebatur, etiam deſcriberetur. Deſcribebatur enim à cenſoribus qui nomen ſuum dabat principi, & ei ſubiectionem profitebatur: proinde profeſſio dicitur, reſpectu eorum qui cenſebantur: deſcriptio, reſpectu eorum qui cenſebant. Porrò quòd dicit: in ſuam ciuitatem: oportet per ciuitatē vniuſcuiuſq; intelligere non ciuitatem in qua quiſq; natus erat, aut habitabat, ſed eam vnde quiſq; erat oriundus. Ioſeph enim in ciuitatem Bethleem aſcendit tanquam in ſuam ciuitatē cùm tamē in ea non habitaret, & fortaſſis nec natus eſſet. Iam nec myſterio videri poteſt vacare, quod Bethlehem ciuitas Ioſeph & Mariæ, ac proinde etiam Chriſti eſſe dicitur, & tamen in ea Chriſtus tanquam peregrinus & alienus natus ſit, nimirū quia in propria veniens tanquam peregrinus ſic conuerſatus ſit, non habens vbi vel caput ſuum reclinaret.

Aſcendit autem & Ioſeph à Galilæa, &c.] Euāgeliſta ſicut deſcri-

deſcribens locum vnde Ioſeph aſcenderit, prius regionem nominat, dicens: de Galilæa: ac deinde regionis ciuitatem, dicens: de ciuitate Nazareth: ita deſcripturus locum quò aſcendebat, prius regionem nominat, dicẽs: in Iudæam: ac deinde regionis ciuitatem, dicens: in ciuitatem Dauid. Non enim legendum: in Iudæam ciuitatem Dauid: ſed cum duplici præpoſitione: in Iudæam, in ciuitatem Dauid. Porrò neceſſariò adiecit: quæ vocatur Bethleem: ad diſtinctionem alterius ciuitatis, quæ etiam ciuitas Dauid dicitur in ſcripturis. Nam & arx Sion, ciuitas Dauid dicitur, quòd eam ædificaſſet, & in ſedem regni delegiſſet: Bethleem verò, ciuitas Dauid dicitur, quod in ea natus eſſet. Apparet autem in hac deſcriptione etiam præceptum fuiſſe, vt & mulieres profiterentur, quia hic dicitur: vt profiteretur cum deſponſata ſibi vxore. Nam quamuis illud: cum deſponſata: referri poſſit ad verbum, aſcendit, vt ſignificetur Ioſeph aſcendiſſe cum vxore ſua: tamen non videtur veriſimile Ioſeph cum vxore ſua tam vicina partui aſcenſurum, niſi & mulieres deſcribi neceſſe fuiſſet. Dicitur autem Maria adhuc deſponſata Ioſeph, cùm iam aliquot menſibus cum eo vixiſſet, ad ſignificandum eam adhuc incognitam fuiſſe viro, ac virginẽ peperiſſe, ſicut virgo conceperat.

Factum eſt autem cùm eſſent ibi, impleti ſunt dies ut pareret, &c]Rectè impletos eſſe dies partus dicit, quo declararetur magis verum eſſe hominem qui naſcebatur. In Bethleem autem Chriſtum naſci conueniebat, non ſolùm vt impleretur prophetia Micheæ, & oſtenderetur eſſe ex ſemine Dauid, ſed etiam propter nominis ſignificationem, Bethleem enim ſonat domum panis. In Bethleem ergo, hoc eſt, domo panis, naſci debuit is qui eſt panis ille verus de cœlo deſcendens, quem qui ederit, non morietur in æternum. In Nazareth tamen Galilçæ ciuitate concipi voluit, vt intelligeremus eum ad vtrumque pertinere populum, gentilem ſcilicet & Iudaicum. Vtrique autẽ rei, nempe & conceptui & natiuitati, humilis delecta eſt ciuitas, quia is cõcipiebatur & naſceba-

tur qui venerat vt per humilitatis exempla ſuperbiam noſtram argueret & reprimeret, & per ſuam humilitatem apud patrem pro noſtra ſuperbia ſatisfaceret, atque è vilitate ſumma ad maximam ſubueheret nos dignitatem. Quas eaſdem ob cauſas & matrem pauperem, & pannos viles quibus inuolueretur, & præſepe in quo reclinaretur ſibi delegit. Iam ſicut per hoc quod dicitur virgo peperiſſe, ſignificatur eam tāquam vera illius mater edidiſſe in hunc mundum per genitalia membra: ita cum dicitur pannis inuoluiſſe, & reclinaſſe in præſepi, ſignificatur ſatis ſine dolore omni & languore peperiſſe, vt quæ ſine libidine cōceperat, nec aliquam ibi adfuiſſe obſtetricem quæ genitum paruulum exciperet, quemadmodum apocryphi quidam libri mentiuntur. Neq; enim quòd ſine languore pareret, obſtetricibus aut nutricibus indigebat, ſed & ob pietatē eas nolebat, atq; ob paupertatem non habebat. Ex his autem iam etiam conſequitur, quod filium ſuum virgo non omnino naturaliter peperit. Naturaliter enim partus non potuiſſet eſſe ſine apertione clauſtrorum fœmineorum, quæ ſine dolore & corruptione virginalis ſignaculi eſſe non potuiſſet. Atq; ob id Eccleſiaſtica fides tradit, quod Maria virgo fuerit in partu. Porrò quod in præſepio reclinatus ſit Dominus, eo quòd non eſſet ei (vel, vt habent Græca, eis) locus in diuerſorio & hoſpitio, primùm quidem factum eſt ob eas cauſas quas prius diximus, & vt per illius paupertatem nos diuites efficeremur, perque hoſpitij egeſtatem nobis pararet multas in cœlo manſiones. Deinde & in myſterio factum eſt, vt deſignaretur mūdum hunc, in quem peregrinari pro redemptione noſtra venerat, factum præſepe hominū, qui irrationabilibus aſſimiles facti erant animalibus, ipſumq; ad hoc veniſſe, vt cibus hominum factus eos ab irrationabilitate liberaret. Vnde Beda: Qui panis eſt angelorum, in præſepio reclinatur, vt nos quaſi ſancta animalia carnis ſuæ frumento reficiat. Pulchrè myſterium explicat D. Gregorius Nyſſenus, applicans ei locum Iſaiæ 1. cap. Præſepe, inquit ſermone de natiuitate, rationis atq; ſermo-

Maria peperit ſine dolore, nec obſtetricib. opus habuit

Iſaiæ 1.

nis

niſ expertium animalium domicilium eſt, in quo Sermo naſcitur, vt bos agnoſceret poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui. Bos ſubditus legi, aſinus oneribus portandis deſtinatum animal, quod peccato ſimulachrorum cultus oneratum atq; grauatum eſt. At brutis quidem conueniens cibus & potus gramen eſt ac fœnū (qui ꝓducit enim gramē ac fœnū pecoribus, inquit Propheta) rationale aūt animal pane nutritur. Quamobrē idcirco præſepio, quod eſt habitaculum brutorū, is qui de cœlo deſcendit panis vitæ proponitur, vt etiam bruta rationali inuicem ſumpto cibo rationem adipiſcantur. Medius igitur inter bouem & aſinum in præſepio, vtriuſque dominus eſt, vt ſoluto interſtitio legis, ambos in ſe creet in vnum nouum hominem, & ab hoc graue iugum legis auferat, et illum idololatriæ onere leuet. Nazianzenus item in duobus his animalibus ſimiliter philoſophatur, per bouem mūdum animal & ſacrificio aptum, intelligens mundos & iuſtos: per aſinum, nec cibo nec ſacrificio aptum, immundos. Quòd autem non erat eis locus in diuerſorio, magis videtur fuiſſe propter multitudinē hoſpitum tunc occaſione deſcriptionis aduentantium, quàm propter paupertatē. Nam poſtea Magi inuenerunt puerū cum matre in domo, verū tempore partus non erat in diuerſorio locus aptus parienti, quæ ſolitudinem requirit. Paupertas tamē virginis etiam his verbis ſatis inſinuatur, vt quæ in ea ciuitate vnde erat orianda, nullam haberent domum propriam, nullos amicos ad quos diuerteret: nec tam diues vt in illa hominum frequentia ſecretum aliquod in domo cubiculum conſequi poſſet. Porro pro eo quod habemus, pannis inuoluit: Grçce eſt ἐσπαργάνωσε quod eſt, infaſciauit aut faſcijs inuoluit, ne quis imaginetur laceros pannos. Veriſimile enim eſt Mariæ paupertatem fuiſſe mundam.

Quid per bouem & aſinum intelligatur.

Pſal. 103.

Et paſtores erant in regione eadem, uigilantes, & cuſtodiētes uigilias noctis Poſtquam deſcripſit Lucas quando & vbi natus eſſet Chriſtus, & qua occaſione in Bethleem natus ſit, & in quanta paupertate & humilitate ſit natus, iam deſcribit quibus primū natiuitas eius ſit manifeſtata,

 & quo-

& quomodo, quamque natiuitatis eius humilitas plena fuerit magnificentiæ. Pro dictione autem, vigilantes, Græcis eſt ἀγραυλοῦντες, quod eſt, in agro pernoctantes, aut agentes & ſtabulantes. Componitur enim ab ἄγρος ager, & αὐλὴ ſtabulum. Quidam verò dictionem Grecam exponunt ἐν ἄγρῳ αὐλεῖν, hoc eſt, in agro tibia vel fiſtula canere: ſed prior interpretatio conuenientior eſt, quamuis & ſecundæ meminerit Theophylactus. Iam quod ſequitur: cuſtodientes vigilias, vel, vt habent Græca, φυλάσσοντες φυλακὰς, hoc eſt, cuſtodientes cuſtodias, intelligendum eſt ipſum loqui de quatuor illis vigilijs & cuſtodijs, in quibus olim nox diſtributa erat, & de quibus Euangelia ſæpe meminerunt. Itaq; ſignificātur paſtores hi viciſſim vigilias has obſeruaſſe propter incurſum luporum, aliarumque ferarum. Quoniam autem ſtatim vbi deſcripta eſt Chriſti natiuitas, ſequitur de paſtorib. quod erāt in agro excubātes, per quod ſatis ſignificatur quod eodem illo tempore quo Chriſtus natus fuit, hæc circa paſtores gerebantur, conſequitur hinc, quemadmodum habet Eccleſiaſtica traditio, Chriſtū nocturno tempore natum eſſe. quod ipſum euidentius patet ex verbis angeli dicentis: natus eſt hodie Saluator. Non enim intelligi poteſt die noctem hanc præcedente natum, cùm dies apud Iudęos initium ſumpſerit à veſpera. Nocte autem naſci Chriſtum conueniebat, tum vt natiuitas eius impijs magis eſſet occulta, tum ad inſinuandū tenebras huius ſeculi, quas ſol iuſtitiæ ſuo ortu venerat fugaturus. Itaq; in ipſo tunc myſticè adimpletum eſt illud Sapien. 18. Cùm quietū ſilētium contineret omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, omnipotens ſermo tuus Domine exiliens de cœlo à regalibus ſedibus, durus debellator in mediam exterminij terram proſiliuit. Simili ratione conueniebat Chriſtum hyemis tempore eo quo iam dies creſcere cœperunt, naſci, vt hyemis quidem aſperitatem pro nobis ſuſcipiens, iam in infantuli ætate pro nobis ſatisfacere, ſuamque erga nos charitatē declarare auſpicaretur: ipſorum verò dierum incremento oſtenderetur is naſci qui tenebras eſſet diſcuſſurus, & per

Sapien. 18.

& per quę apud homines augenda eſſet lux diuina. Porrò paſtoribus non quidem dormientibus, ſed bono operi intentis, & vigilantibus pro ouibus ſuis Chriſti natiuitas primùm annunciata eſt, non autem regibus, pontificibus, Scribis & Phariſæis. Primū, quoniam illi propter ſimplicitatem et innocentiam morum, vitæq; ſimilitudinem cū patribus quibus Chriſti natiuitas promiſſa & reuelata fuit, digniores erant huiuſmodi diuina reuelatione, facilius etiam propter ſuam humilitatem & ſimplicitatem credituri in Meſſiam tam humiliter natum. Scribę verò & Phariſæi propter malitiam & ſuperbiam ſuā & indigni erant hac manifeſtatione, & in humilitate nati pueri offendiculum paſſuri. Secundò, factū iſtud eſt etiam ob id, vt Dei etſi ſummi & maximi, dignationem ſummam aduertamus, intelligamusq́, quàm ſint ei etiam viliſſimi homines chari, & oſtenderetur in ipſo iam Euangelij primordio, qui potiſſimùm deligendi eſſent ad percipienda primùm Euangelij noui myſteria, alijs deinde communicanda, ſimplices ſcilicet, ignobiles & contempti, ſecundū illud Pauli: Quæ ſtulta ſunt *1. Cor. 1.*
mundi elegit Deus, vt confundat ſapientes. Tertiò, quia conueniebat vt paſtoribus humilibus & vigilantibus paſtor ille humillimus primùm annunciaretur, qui relictis nonaginta ouibus in deſerto, venit quærere eā quæ perierat, poſiturus contra luporum rabiem animam ſuam pro ouibus ſuis. De quo paſtore multa Ezech. 34. Po- *Ezec. 34.*
ſtremùm, in hoc facto myſticè ſignificatum eſt, neceſſe eſſe vt paſtoribus rationalium ouium prius diuina myſteria reuelentur, vt qui deinceps ea alijs annunciare debeant, non tamen ipſis paſtoribus reuelanda Dei myſteria, niſi in agro huius mundi pro cuſtodia creditarum ſibi ouium inuigilent. Putant autem quidam paſtores iſtos fuiſſe cùm hæc agerentur, circa turrim quandam vicinam Bethleem dictam Hebraicè Aeder, hoc eſt, gregis, quod illic ob agros compaſcuos eſſet pecoris copia, circa quam Iacob rediens è Meſopotamia aliquando moratus eſt, vt ſcribitur Geneſ. 35. vbi ſic legitur: E- *Gen. 35.*
greſſus Iſrael inde (nempe à Bethleem) fixit tabernaculū

trans turrem gregis. Vbi pro, gregis, Hebraicè eſt Aeder. Cuius turris etiam intelligunt facere mentionē Micheam cap. 4. dicentem: Et tu turris gregis (vel Aeder) nebuloſa filia Sion vſq; ad te veniet: & veniet poteſtas prima regnum filiæ Ieruſalem. Verùm ex commentarijs Hieron. ſuper Micheam patet per turrem hanc gregis, de qua loquitur Micheas, intelligendam Sion & Hieruſalem. Ipſa enim turris gregis vna ex turrib. ciuitatis Hieruſalem, videtur fuiſſe conſtituta in aquilonari ciuitatis muro, ac dicta alio nomine Ophel, pro quo vertit Hieronymus in Michea, nebuloſa. In commentārijs enim ſuper Iſaiæ cap. 32. Hebræi (inquit) duas turres in Hieruſalem fuiſſe arbitrantur, quæ his appellantur nominibus, Ophel & Bachan. Quarum prior interpretatur tenebræ ſiue nubilū, quod vſq; ad nubes erigeret caput: altera probamētum & firmitas, ſiue, vt Symmachus vertit, inquiſitio, eò quòd in contemplando culmine eius oculi fallerētur. Hactenus ille. Proinde 2. Paral. 27. Hieronymus nomen dimiſit Hebraicum, turrim quandam ciuitatis Ieruſalem vocans Ophel. Et in muro (inquit) Ophel multa conſtruxit. Similiter 2. Paral. 33. & Nehemiæ 3. Et Brocardus monachus in deſcriptione terrę ſanctæ dicit vbi occidētalis muri pars conectebatur aquilonari, fuiſſe turrim, dictam Nebuloſam, (quod ſecundum Hieronymum Hebraicè diceretur Ophel) quemadmodū alta fuit, in alta rupe conſtructa, & propugnaculum valde firmum, cuius ruinæ adhuc viſuntur, vnde tota Arabia, Iordanis, mare mortuum, & alia plurima loca ſereno cœlo videri poſſunt.

Micheæ 4. *Iſaiæ 32.* *2. Par. 27.* *2. Par. 33.* *Nehem. 3.*

Et ecce angelus Domini ſtetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulſit. Quod nos habemus: ſtetit iuxta illos, Græcè eſt ἐπέστη αὐτοῖς, quod propter ambiguitatem præpoſitionis ἐπὶ, poteſt etiam verti: ſupereminebat illis: vt intelligatur angelus non aſtitiſſe illis in terra, ſed inhæſiſſe ex alto capitibus eorum. qui ſenſus videri poteſt magis cōuenire ex eo quod ſequitur: Et ſubito facta eſt cum angelo multitudo militiæ cœleſtis. Hæc enim multitudo videtur potius in aëre ſubſtitiſſe. Quod autem habemus

claritas Dei, Græcè eſt δόξα κυρίου, hoc eſt, gloria Domini. Non enim δόξα ſignificat ſplendorem & claritatē, quomodo dicimus ſplendorem ſolis, lunæ & ignis, ſed maieſtatem & gloriam, quæ & ipſa nobis dicitur claritas. Proinde non poteſt claritas Dei hic exponi vt ſit lumen diuinum: & tamen in lumine & ſplēdore angelum apparuiſſe patet ex verbo, circumfulſit. verùm maieſtas quædam diuina præferebatur per lumen illud in quo apparuit angelus, atque ob id dicitur maieſtas & gloria Dei circumfulſiſſe eis: per quod ſignificat non circumfulſiſſe eis lumen ſydereum aut igneum, ſed lumē à ſpecie quadam gloriæ Dei profectum. Porrò, vt & annotauit Beda, nuſquam in tota veteris teſtamenti ſerie reperimus angelos qui tam ſedulò apparuêre paſtoribus, cū luce apparuiſſe. Sed hoc priuilegium rectè huic tempori eſt ſeruatum, quando exortum eſt in tenebris lumen rectis corde. *Pſal. 3.* Cùm autem Græca habeant, Domini, nō Dei, δόξα κυρίου, & angelus Chriſtum natum dicat Dominum, videri poteſt Euangeliſtam ſignificare voluiſſe, Dominum Chriſtum qui obſcurus iacebat in præſepio obſcuro, iam tū paſtoribus ſua claritate & maieſtate circumfulſiſſe. Non enim dixit, claritas angelica, ſed claritas & gloria Domini. Dominum autem vocat angelus Chriſtum. Iam hic conſiderare conuenit quàm tota natiuitatis Chriſti humilitas plena ſit magnificentiæ. Naſcitur enim ex paupere matre, ſed tamen ex virgine. Putatitium habet patrem fabrum, Ioſeph ſcilicet, ſed idem patrem naturalem habet Deum fabricatorē cæli & terræ. Naſcitur in obſcuro ſtabuli loco, ſed idem cœleſti lumine fulget, & ab angelis palam prædicatur paſtoribus, atque à ſtella Magis in oriente denunciatur. In præſepi collocatur, non inueniens locum in diuerſorio, ſed eidem angelici famulantur exercitus, atque ab eis dominus omnium prædicatur. Humilibus paſtoribus primùm manifeſtatur, ſed ab angelo. Et omnino ita ſemper permixta ſunt admiranda humilibus, vt ſimul & illius pro nobis ſuſcepta humilitas, & eiuſdem diuinitas commonſtretur. Quamuis autem claritas hæc in qua

apparuit angelus, læti eſſet ominis, tamen ob inſolitum ac ſubitum prodigium magno timore correpti ſunt paſtores. Verùm angelus ſolito ſuo more mox illum timorem excutit, iubetq; potius gaudere, dicens: *Nolite timere ecce enim euangelizo*] Hoc eſt, annuncio vobis gaudiũ, non qualecunque, ſed magnum, hoc eſt, gaudij magni materiam. Dicit autem, vobis, cum emphaſi ſignificans illos præ Phariſæis, Scribiſq;, & alijs ad hoc nouũ nuncium audiendum eſſe ſingulariter delectos. Sed addit: quod erit omni populo: quaſi dicat: Vobis quidem annuncio, ſed tamen nõ erit vobis proprium, verùm commune omni populo. Quod intelligi poteſt vel de omni populo Iſraëlitico, vel potius de omni populo mundi. Multi enim ſunt ex vniuerſo populo mundi, qui de natiuitate Meſſiæ gaudent. Explicat autem deinceps quæ ſit gaudij iſtius magni materia: Quia, inquit, natus eſt vobis hodie Saluator. Bene quidem dicit: natus eſt vobis, hoc eſt, humano generi, ad inſinuandum quod non angelis, ſed nobis iã natus erat, cùm illi Saluatore opus non haberent. Poteſt & hoc quod dicitur: natus eſt vobis: intelligi ſignificare natiuitatem Chriſti ſecundum carnem cum diſtinctione natiuitatis eius diuinæ, vt ſit ſenſus: Etſi prius quidem natus ſit in diuinitate, tamen vobis hodie natus eſt, quando humanam ex vobis pro veſtra ſalute naturam aſſumpſit. Et prius quidem natus erat omnibus creator Deus, nunc verò natus eſt hominibus Saluator homo. Abſolutè autem vocat eum Saluatorem, quod non ab hoc vel illo malo ſaluaturus eſſet, ſed ab omni malo, vt patebit in reſurrectione iuſtorum. Iam ſicut ſaluatoris huius humanitatem angelus apertè ſignificat, dum dicit: natus eſt vobis: ita eiuſdem diuinitatem, dum dominum eum vocat, dicens: qui eſt Chriſtus Dominus. Adiecit autem: in ciuitate Dauid: tum vt certo loco demõſtrato occaſio daretur quærendi puerum, tum quia omnes expectabant Meſſiam ex ciuitate Dauid, vt ſic ad credendum quod annunciabatur faciliores redderentur. Adiecit autem & ſignum, dicẽs: Et hoc vobis ſignum, &c. Circa quod tamen ſignum dubitari

bitari poteſt quomodo conueniat ad confirmandum id quod dixit. Nam per hoc quod inueniretur infans pannis inuolutus, & poſitus in præſepio, non potuit comprobari natum eſſe ſaluatorē qui eſſet Meſſias & Deus: ſed ex illo potius videri potuiſſet contrarium, cùm panni illi & præſepe non potentiam Chriſti & diuinitatem, ſed tantùm infirmitatem humanæ naturæ declararent. Sed dicendum, ſignum hic non accipi pro miraculo aliquo, & re ſupra naturam adhibita ad confirmationem alicuius dicti, neq; ſenſus eſt: Et hoc eſt vobis ſignum quo cognoſcere poteſtis verū eſſe quod dico, natum eſſe ſaluatorem veſtrum. Nam pro ſigno huius dicti confirmatiuo poſtea acceſſit multitudo militiæ cœleſtis laudantium Deum. Sed ſignum hic accipitur pro diſtinctiuo ſigno, quod ſcilicet natus iam infans internoſci poſſet ab alijs. eſtq; ſenſus: Hoc ſit vobis ſignum, quo adeūtes ciuitatem Bethleem dinoſci poſſit a vobis infans, quem natum vobis hodie annuncio. Sunt tamen qui pio magis quàm vero intellectu intelligunt hic ab angelo ſignū dari, quo comprobetur quod aſſeruit, natum ſcilicet ſaluatorem mundi Meſſiam, nimirum quia infirmitas à Ieſu ſuſcepta, euidens fuit ſignū quod ipſe eſſet ſaluator mundi futurus, vt qui per infirmitatem hanc nos erat ſaluaturus. Vnde Bernardus: Panni tui, ô Chriſte, poſiti ſunt in ſignum, ſed in ſignum cui quotidie à multis contradicitur. Verùm prior intelligentia ſimplicior eſt & verior. Iuxta quā tamen conſiderandū eſt, quod quemadmodum non puduit filium Dei infirmitatem noſtram ſuſcipere, et in ea apparere, imò per cā & in ea agnoſci voluit: ita nec angelum puduit hoc humilitatis & paupertatis ſigno infantem tantum, quem Saluatorem & Dominum appellauit, demonſtrare, per quod inſinuatum eſt ab angelo humilitatē hanc infanti nato nō ad ignominiam, ſed ad gloriam ceſſurā, & Meſſiæ huius regnum non in opulentia & faſtu conſiſtere, ſed in infirmitate & humilitate, per quę triumphaturus eſſet de hoſtibus noſtris, & redempturus nos. Proinde & nos conuenit ſignū iſtud ab angelo datum, quo natus Salua-

Saluator internoſceretur, memori ſemper mente retinere, vt hoc ſigno ſemper dinoſcamus quæ Chriſto gratiora ſint, & in quibus Chriſtus inueniatur, quæq; illi nos magis commendent. Porrò ex eo quod abſolutè hic dicitur: Inuenietis poſitum in præſepio: apparet præſepiũ iſtud fuiſſe aliquod præſepe notorium & cõmune omnibus, quodq; communiter ſic diceretur, alioquin enim particularem aliquam conditionem angelus addidiſſet, dicens: in præſepio huius vel illius diuerſorij. Quibus adſtipulãtur quæ ſcribit Brocardus terræ ſanctæ diligens inſpector & deſcriptor. Hic enim tradit in extremitate orientali ciuitatis Bethleem, ſub rupe quadam quæ erat iuxta murum ciuitatis, fuiſſe ſecundum morem illius terræ locum pro ſtabulo, habentem præſepe in rupe exciſum, vbi mundi ſaluator de virgine natus fuit reclinatus, vbi & hodie dicit extructum ſacellum nobiliſſimum, ſtratũ marmore, & marmoreis erectum columnis, vt vix inueniri poſſit locus ſacer illo pulchrior.

Quod fuerit ubi præſepe Domini.

Et ſubitò facta eſt cũ angelo multitudo militiæ cœleſtis, &c] Ne parua videretur vnius angeli autoritas, & ne in paupertate nati pueri offenderentur paſtores, poſtquã vnus ſacramentum nouæ natiuitatis edocuit, ſtatim multitudo cœleſtium agminũ affuit. Intelligit enim per militiam cœleſtem, exercitum angelorum, qui frequenter in ſcripturis dicitur apud Hebræos tſaba (vnde eſt Dominus tſabaoth) hoc eſt, exercitus & militia, ad ſignificandum angelorum multitudinem, eoſque omnes certo quodam inter ſe ordine vni Deo ſubeſſe, & paratos eſſe ac fortes ad exequendum ipſius in omnibus voluntatẽ, atque ad debellandum aëreas poteſtates humano generi & diuinæ voluntati aduerſas. Bene itaque hic dicit angelo coniunctam eſſe multitudinem cœleſtis militię, nimirum vt ſignificaretur natum illum puerum quem angelus dixit Dominum, eſſe Dominũ illum tſabaoth vel virtutum, fortem in prælio, cui aduerſus principes huius mundi quos expugnare venerat, ſeruiturus eſſet & militaturus exercitus angelorum. Hi itaque angeli annun-

annunciationem non ſolùm approbantes, ſed etiam ob rem hanc nouam & Deum laudantes, & nobis congratulantes dixerunt: *Gloria in altiſsimis Deo, &c.*] In quo angelorum hymno primum annotandum, Græca non habere, hominibus bonæ voluntatis, quomodo tamen conſtanter omnes Latini legunt & interpretantur, ſed, in hominibus bona voluntas. Et pro bona voluntate nõ eſt ἀγαθὸν θέλημα, ſed vna dictio εὐδοκία, quæ propriè idẽ eſt quod beneplacitum: & nõ tribuitur vnquam hominibus reſpectu Dei, ſed frequenter Deo reſpectu hominum, cùm ſcriptura gratuitam Dei erga homines beneuolentiam vult deſignare. Cùm autem apud Græcos nõ intercedat coniunctio, &, inter duas has partes: in terra pax, in hominibus bona voluntas vel beneplacitum, ſicut intercedit inter illas: Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax: apparet conuenientiſſimè duos illos nominatiuos, pax & bona voluntas, coniungi per appoſitionem, vt ſit iſte ſenſus: & in terra pax, hoc eſt, bona voluntas Dei erga homines. Nihil enim aliud eſt pax Dei cum hominibus, quàm beneplacitũ illius erga eos quibus prius offenſus erat. Itaque noſtra litera non poteſt intelligi vt ſignificetur pax promitti hominibus habentibus bonam voluntatem, hoc eſt, bene viuendi propoſitum bonum, ſed vt habeat noſtra litera ſenſum Græcæ lectionis, genitiuus, bonæ voluntatis, cõſtrui debet cum nominatiuo, pax, & accipi pro bona Dei erga nos voluntate. vt ſit ſenſus: Et in terra ſit hominibus pax bonę voluntatis Dei, hoc eſt, pax & reconciliario proueniens non ex hominum meritis, ſed ex gratuita & propenſa Dei erga eos benignitate: aut intranſitiuè pax, quæ eſt bona voluntas Dei erga eos, quemadmodum Pſalm 5. *Pſal. 5.* Domine vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos: ſcutum bonæ voluntatis exponi debet pro ſcuto, quod eſt bona Dei voluntas. Poteſt tamen textus Græcus etiam ſic accipi, vt hymnus angelicus tres diſtinctas contineat partes: vt prima parte gloria Deo tribuatur in cœlis, ſecunda ſignificetur pax hominum inter ſeſe in terra, religionum diuerſitate per quam diſſidebãt ſublata:

tertia

tertia verò Dei erga homines beneplacitum. Sed prior ſenſus videtur conuenientior, ſecundum quem intelligendum eſt angelos loqui de pace Dei cum hominibus, quam tamen ſequitur & alia duplex pax, pax ſcilicet mentis, & cõcordia diſſidentium inter ſeſe populorum. Videndum autem quod verbum ſubintelligi debeat in his nominatiuis, gloria & pax, indicatiui ſcilicet modi verbum an optatiui. Hoc eſt, an ſit ſenſus: Gloria ſit Deo, & in terra ſit pax, an gloria eſt Deo & in terra facta eſt pax. Caietanus quidem intelligens in hoc hymno tres diſtinctas contineri partes, intelligit hic tres effectus incarnationis Domini deſignari, vt ſit ſenſus: Per nouam hanc natiuitatem vobis annũciata erit gloria Deo in cœlis, & pax erit in terra, & in hominibus erit bona Dei voluntas. Verùm cùm his verbis dicat Euangeliſta angelos Deum laudare (Laudantium enim, inquit, Deum & dicentium) manifeſtum ſatis primæ partis hunc debere eſſe ſenſum: Gloria ſit Deo in excelſis, aut, gloria debetur Deo in cœlis. An autem & ſequens pars ſimiliter intelligenda ſit optatiuè: Et in terra ſit pax hominibus: non ſatis conſtat. Beda enim precatiuè accipit. Dicit enim: optant etiam pacem hominibus, cum ſubdunt: Et in terra pax hominibus. Verùm ſi conſideretur pacem hanc iam per Chriſti natiuitatem præſtitam, aut ſaltem inceptam, vt potius pax hæc prædicanda fuerit quàm optanda: ac deinde conſideretur & illud quod his verbis Euangeliſta angelos laudare Deum inſinuat, non precari, videbitur ſecunda pars potius ſic accipiẽda: & in terra pax iam facta eſt: vt hac parte iam cauſa reddatur quare gloriam Deo optent, illique deberi prædicent, ac coniunctio, &, pro quia accipiatur. In quem ſenſum exponit Theophyl. ſic enarrãs: Quid autem hymnus angelorum declarat? Vel omnino gratiarum actionem ſupernorum exercituum & gaudium, eò quòd terreni beneficia tanta conſequamur, gloriam enim Deo dicunt. Super terram autem pax nunc facta eſt, & cùm prius humana natura inimica fuerit Deo, nunc adeo conciliata eſt, vt & Deo adiuncta

ſit,

ſit,& incarnato vnita. Hactenus ille, è quibus non obſcurum eſt quid ſenſerit. Simplicius tamen videtur vtramque partem hymni ſimiliter accipere optatiuè per ſubintellectionem verbi, ſit, non purè tamen optatiuè accepti (non enim purè optaſſe hæc intelligi poſſunt, quæ iam ſaltem ex parte adimpleta erant & præſtita) ſed intelligendo angelos quæ iam fieri videbant optaſſe vt amplius fierent in ſignum lætitiæ eorum & congratulationis ob beneficia humano generi impenſa. Ita enim etiam in Apocalypſi ſancti dicuntur dicere: Sedenti in throno,& agno benedictio,& honor,& gloria,& poteſtas in ſecula ſeculorum,ſcilicet ſit. Quo hymno, ita optat perpetuam Dei laudem, vt potius ſignificent ſe gaudere in gloria & laude Dei, quam perpetuam eſſe ſciunt. Itaque gloriam angeli prius Deo dicunt, deinde pacem terræ & hominibus, vt ſignificarent nihil ex hoc negotio gloriæ deberi vel angelis, vel hominibus, ſed vniuerſam gloriam deberi bonitati diuinæ, cui ſoli tribuenda eſt pax quæ in terris iam fieri cœpit. Et notandum quàm rectè Deo in cœlis gloriam canant, hominibus autem in terris pacem. Duo enim hæc vtrobique deerant. Nam nec Deo dabatur quæ ei debebatur gloria, cum apud gentes Dei gloria tranſlata eſſet ad idola, & Iudæi in ſuis magis gloriarentur meritis, quàm in Dei gratia: & terris deerat pax cum Deo. Chriſtus verò ſua incarnatione & doctrina Deo reddidit ſuã gloriam, hominibus pacẽ, vt verè dixerit Paulus ipſum reſtauraſſe omnia quæ in cœlis, & quæ in terris ſunt.

DOMINICA INFRA OCTAVAM NATIVITATIS.

EVANGELIVM.

IN illo tempore: Erant Ioſeph & Maria mater Ieſu, mirantes ſuper his, quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem eius: Ecce, poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſignum, cui contradicetur: & tuam ipſius animam pertranſibit gladius, ut reuelẽtur ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna Lucæ 2.

prophe-

propheτiſſa, filia Phanuel de tribu Aſer. Hæc proceſſerat in diebus multis, & uixerat cum uiro ſuo annos ſeptem, à uirginitate ſua. Et hæc uidua erat uſque ad annos octoginta quatuor, quæ non deſcendebat de templo, ieiunijs & obſecrationibus ſeruiens nocte & die. Et hæc ipſa hora ſuperueniens confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Iſrael. Et ut perfecerunt omnia ſecundum legem Domini, reuerſi ſunt in Galilæam in ciuitatem ſuam Nazareth. Puer autem creſcebat, & confortabatur, plenus ſapientia, & gratia Dei erat in illo.

Docemur iſto Euangelio dilectiſſimi, Chriſtum & verè aduenisse, & tamen non omnibus æqualiter prodeſſe. Qui enim ipſum in fide, & charitate recipiunt, ijs petra eſt firmiſſima, cui niti, & in quē gradum figere debeant aduerſus mortis, baratri, & aduerſitatum omnium inſultus conſtantiſſima ſecuritate. Qui oblatam verò gratiam aſpernantur, & tempus viſitationis agnoſcere contemnunt, ijs eſt petra ſcandali, & lapis offenſionis. Ita tamē proderit pijs, ſi meminerint, non tam corporum, quàm animarum redemptorem ipſum aduenisse, potior ſiquidē hominis pars prior reſtituenda venerat, tandemq́; in fine ſeculi ſubſequetur & alterius partis reſtitutio, ſi tamen probè fuerit in hac vita æſtibus calamitatum excocta, repurgataque. Et generatim, ſi quis obſeruet, nō duo, aut tria duntaxat in hoc Euangelio occurrunt homini Chriſtiano conſideranda, perfecundum namque eſt paræneſum, & monendorum adfectuum aptiſſimum. Alius ſiquidem locus gaudiū, alius triſtitiā, alius verò admirationem adfert, nec deſunt, qui doctrinam, admonitionemq́; ſuppeditent. An non mirificam conſcientiæ noſtræ conſolationem & gaudiū ingerere debet, quod Simeon dicit, Chriſtum in hoc poſitum, id eſt, à patre mundo donatum, vt eſſet hominum reſurrectio? Atqui quod addit, ſeu potius præmittit, de ruina multorum, præſertim in Iſrael, iure optimo mœrorem atque terrorem nobis incutiet. Iam, quod venerabilis ſenex nō locupletibus, aut iuxta mundi æſtimationem præſtantibus, ſed pauperculis, quales

erant Maria & Ioſeph, benedicit, & læta precatur, quibus tamen non niſi externas cruces, clades, atque dolores denunciat, merito admirandum venit. Reliqua verò, quæ de quinque perſonis, Maria & Ioſeph, Simeone & Anna, & pueri Ieſu profectu, commemorantur, plurimas in ſe doctrinas, & admonitiones continent. Si quis igitur in conſcientiæ pauoribus, aut afflictionibus quibuſlibet tam corporis, quàm animæ, opus habet conſolatione, huc accedat. Nemo tam triſtis, animique conſternati eſſe poteſt, quin gaudio afficiatur, cum audit, Chriſtum nobis in ſalutem, vitam & reſurrectionem eſſe conſtitutum, ac proinde puſillanimitati ac deſperationi ſuæ reſurrectionem in Chriſto opponat. Quis autem tam ſecurus, animoſus, & in ſe confidens eſſe poſſit, qui pauore, metuque non corripiatur, audiens, ſiue cogitans, Chriſtum in ruinam quoque plurimorum ex Iſraël, hoc eſt, ex ijs, qui credunt, poſitum fore? Philautiæ igitur, præſumptioni, & arrogantiæ, quibus ad ſecuritatem ſollicitamur, ne altum ſapiamus, Rom. 11.
hanc ruinam, qua multi exciderunt à Chriſto, hodierno Euangelio diſcemus opponere. Quod ſi quis ſub cruce, & afflictione laborat, ſi mundi iniurijs, ſatana procurante, ad impatientiam ſollicitatur: videbit virginem Mariam, matrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, quæ omnibus dotibus animi cumulatiſſimè ornata fuerat, dolores & cruciatus non effugiſſe, & æquo animo tolerabit aduerſa. Quod ſi denique, aliquis inertia, & deſidia à bono torpet, proponat ſibi quinque has in Euangelio commemoratas perſonas, earumque erga bona opera ſtudium atque ſeruorem imitetur. Quid nobis beatius, ſi hoc modo iſtud Euangelium expenderemus, quàm eximium fructum reportaremus domum, ſi gaudium pariter & metum, admirationem ſimul & conſolationem, doctrinam, & vitæ exempla inde hauriremus, quod vt fiat, ad ſalutem animarum noſtrarum, propitius, idemque benignus Deus, elementer concedat.

ERant Ioſeph, & Maria mater Ieſu mirantes, &c] Ioſephum, patrem Chriſti vocat, non ſolùm quoniam ad famam virginis conſeruandam pater eius ſit ab omnibus æſtimatus, ſed etiam quia ratione coniugij legitimus eius pater eſſet magis quam ſi ipſum aliunde genitum adoptaſſet. Mirabantur autem parentes in ijs quæ dicebantur, nō quod hæc omnino eis noua eſſent, cū & ab angelis & paſtoribus ſimilia audiuiſſent, aut etiā maiora, ſed ꝙ etiam alia quædā non minus mirāda, & ſuperioribus conformia, audirent per afflatū ſpiritus dici de eo. Neq; enim iam primū mirari cœperunt, ſed iamdudū cœpta admiratio magis iam etiā aucta eſt. Admirationis vero parentū meminit Lucas, ſiue quòd illi magis aduerterēt ad dicta Simeonis & Annæ, ſiue vt inſinuaret quanta de puero dicerētur, quando ob ea etiam parentes eius, qui iam de eo ab angelis multa audierāt, ſunt admirati. Ex eo autē quod ſequitur: *Et benedixit illis Simeon:*] intelligunt quidam hunc virum fuiſſe ſacerdotem, & Euāgeliſtam hic loqui de ea benedictione ſacerdotali, de qua *Num. 6.* Nume. 6. Verùm inefficax planè eſt argumentum, cùm ſimpliciter accipi poſſit, ſenem illis benedixiſſe, ſiue quia fœlicia illis precatus ſit, ſiue quia fœlices eos prædicauerit qui tanti pueri parentes eſſe meruerint. Videtur enim, illis, tantùm referri ad parentes pueri, quanquam nullum ſit inconueniens dicere, Simeonem etiam benedixiſſe Chriſto, hoc eſt, optaſſe ei fœlicē ſucceſſum negotij eius ad quod miſſus fuit. Huiuſmodi enim benedictio non arguit excellentiam maiorem benedicentis, ſed tantùm votum animi eius. Iam *Heb. 7.* quod dicit Paulus ad Hebræos: Sine vlla contradictione minus à maiore benedici: intelligitur non de ſimplici benedictione, ſed ea quæ fit ex authoritate diuina. Cùm autem Simeon & patri & matri benedixerit, tamē prædicturus quæ circa puerum euentura erant, ſermonem ſuum tantum conuertit ad matrem eius, vt ad quam nō dubitauit puerum magis pertinere. Et quoniam dixerat eum ſaluatorem paratum coram omnibus populis, oſtendit per eū tamen non omnes ſaluādos, ſed quoſdā

eius

eius occaſione proprio vitio magis perdendos. *Ecce, inquit, poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael*] Quibus verbis de Ieſu cõtrarios effectus prophetat reſpectu populi Iſraelitici. Et quoniam reſurrectio proculdubiò hic accipi debet reſurrectio ſpiritualis, qua ſcilicet à peccatis per Chriſtum quidã reſurrecturi erãt, conſequens eſt quod de ruina dicitur, nõ debere principaliter intelligi de ruina tẽporali, qua per Romanos perierunt occaſione Chriſti multi Iudæorum, ſed de ruina ſpirituali, in cæcitatem ſcilicet & interitum æternum. Verùm cùm Deus nolit interitum hominum, & prius dixerit Simeon hunc in ſaluatorem & lumen omnium eſſe paratum à Deo, quomodo hic dicit poſitum ipſum in ruinã multorũ? Huius difficultatis occaſione Origenes ad myſticũ conuerſus ſenſum intelligit de ſalutari ruina peccatorũ, qua ſcilicet peccatores cadũt à peccatis ſuis moriẽtes peccato, & deinde reſurgũt ad iuſtitię opera. Quã interpretationẽ & Theophyl. ponit, adiungens & alterã, ſecundum quã genitiuus, multorũ, non referatur niſi ad reſurrectionẽ, & non ad ruinã, vt ſit ſenſus: Poſitus eſt Dominus in ruinã ſuijpſius, hóc eſt, vt cadat in mortem, & deinde per eum reſurgãt multi in Iſrael. Verum cùm hæ interpretationes coactiores ſint, dicendum Chriſtum poſitum fuiſſe à Deo & in multorum ruinam, & in multorum reſurrectionem, quamuis non omnino ſimiliter. Nam in reſurrectionem poſitus eſt à Deo, quia voluit Deus per ipſum quorundam efficere reſurrectionẽ. In ruinam verò poſitus erat, quia voluit Deus occaſione eius quoſdam ſinere labi, tum quod ita quidam mererentur, tum quod ita videbatur gloriæ ſuę illuſtrandæ conducere. Porrò cùm ruina non ſit niſi ſtantium, aut eorum qui profundius labuntur, & reſurrectio iacentium atque lapſorum, intelligendum quod hic dicitur de ruina multorum, quoſdã occaſione Chriſti grauius caſuros quàm iam ceciderãt: aut potius quoſdam qui ſtare videbantur, & arcem iuſtitiæ obtinere in populo Iſraelitico, prolapſuros iam in maximã cæcitatem, & exitium æternum: reſurrecturos autem, qui

per aperta crimina in quibus viuebant, omnibus iacere videbantur, ſed credendo in Chriſtum reuocandi erant ad frugem meliorem, & ſpem ſalutis æternæ. Itaque in ruinam fuit infidelibus Scribis & Phariſæis, in reſurrectionem verò publicanis & meretricibus. Idem ergo his
Ioan 9. verbis ſignificat Simeō quod poſtea Chriſtus ipſe Ioan. 9. alijs verbis dicens: In iudicium ergo in hunc mundum veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Videtur autem Simeō his verbis alludere voluiſſe
Iſaiæ 8. ad illud Iſaiæ 8. Erit vobis Dominus in ſanctificationem. In lapidem autem offenſionis, & petram ſcandali duabus domibus Iſrael, in laqueum & in ruinam habi-
Lucæ 2. tantibus Ieruſalem. Et offendet ex eis plurimi, & cadet,
Rom. 9. & conterentur, & irretientur, & capientur. Quod de
1. Pet. 2. Chriſto etiam Petrus & Paulus interpretantur dictum. Nam & ideo videtur dixiſſe Simeō: ecce poſitus eſt hic: vt ſignificaret eum eſſe petram illā & lapidem, de quo Iſaias illo loco, de quo etiam alibi: Ecce pono in Sion lapidem probatū angularem, &c. Iam quod ſequitur: *Et in ſignum cui contradicetur:*] ex eodem Iſaiæ loco deſumptum videtur. Nam mox poſt ſuperiora verba in Iſaia ſequitur: Ecce ego & & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in ſignum & in portentum Iſrael: quem locum
Heb. 2. etiam de Chriſto citat Paulus ad Hebræos 2. Eſt autem ſignum, generaliter quidem quicquid alicuius rei eſt ſignificatiuum: ſed ſpeciatim ſignum frequenter dicitur, quod rei alicuius mirabilis & occultæ eſt indicatiuum, ita vt non ab omnibus à quibus videtur intelligatur, ſed tantum ab intellectu & ſapiētia præditis. Secundū hanc ergo ſignificationem quidam hic per ſignum intelligūt ipſam Chriſti crucem aut crucifixionem, quæ ſignum quidem eſt diuinæ reconciliationis cum hominibus, ſed tale ſignum, cui & olim à Iudæis, & nunc ab infidelibus contradicitur, tanquam rei probroſæ & infirmæ. Itaque ſenſus erit: Chriſtum poſitum eſſe in ſignum, hoc eſt, poſitū eſſe vt crucis ſignum ſubeat, & mundo exhibeat. Verùm quoniā videtur eſſe, vt dictū eſt, alluſio ad locū Iſaiæ, rectius per ſignum intelligitur ipſemet Chriſtus,

ſecundum eam ſignificationem, qua res nouas & inſolitas, & miracula, ſigna dicimus, prodigia & portenta, quod ferè ſemper nouum aliquod portendant & ſignificent. Sicque ſenſus erit: Puer hic poſitus eſt in ſignum, hoc eſt, vt ſit ſignum, quomodo Pſalmiſta dicit: Eſto mihi in Deum protectorem: pro eo quod eſt: Sis mihi protector: Sic & de Ezechiele, qui nouis quibuſdam rebus portendebat quid euenturum eſſet Iſraelitis, dicit Dominus Ezech. 24. Erit vobis Ezechiel in portentum. *Ezech. 24* Zachariæ quoque 3. capite, amici Ieſu ſacerdotis magni *Zach 3.* dicuntur viri portendentes, vel, vt habent Hebræa, viri portenti, hoc eſt, viri portentoſi. Signum itaque dicitur Chriſtus, quòd res eſſet noua & inſolita, qualis non fuerat ab initio mundi, vtpote Deus ſimul & homo, qui per nouam ſuam ex virgine natiuitatem, mirabiliũ patrationem, crucis ignominiam, ac deinde glorioſam reſurrectionem, & aſcenſionem in magnum ſtuporem & admirationem homines erat adducturus, & noua quædam orbi iam eſſe præſtita ſignificaturus, vtpote promiſſam per Prophetas ſalutem. Dicitur quidẽ Chriſtus apud Iſaiam cap. 11. etiam ſignum his verbis. In die *Iſaiæ 11.* illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum *Rom. 15.* gentes deprecabuntur. Et poſt pauca: Et leuabit ſignum in nationes, & congregabit profugos Iſrael, & diſperſos Iuda colliget à quatuor ventis. Verùm hic paulo diuerſa ratione ſignum dicitur Chriſtus. In Hebręis enim hic iam eſt alia dictio quàm cap. 8. nempe dictio Nes, quæ illis vexillum ſignificat, quod etiam Latinis ſignũ dicitur. Itaque hoc loco ſignum Chriſtus dicitur, quod in ligno crucis tanquam in vexillo ſubleuatus ſit, vt ad eum confluant omnes filij Dei per vniuerſum orbẽ diſperſi, militaturi deinceps ſub eo, & illo duce ſuperaturi. Sicut ipſe de ſe dixit in Euangelio: Ego cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. Vnde pro eo quod nos illo loco habemus: ipſum gentes deprecabuntur: Hebraica habent, ipſum gentes quærent. Pro eo autem quod nos habemus hoc loco: cui contradicetur: Græcè eſt præſens tempus, ἀντιλεγόμενον, hoc eſt, cui contradi-

tradicitur: verùm quoniam præſens tempus hic videbatur accipi pro futuro, ſicut ſuprà, ideo, quod naſcetur ex te ſanctum, vbi Græcè eſt γεννώμενον, interpres ſiue ſcriptor ſcripſit, contradicetur. At contradicitur, legit etiam Auguſtinus & Origenes. Putat autem Caietanus dictū per præſens tempus, contradicitur, eò quòd iam ab Herode contradictio inchoata eſſet. Verùm cùm Herodis contradictionē Lucas non ſcripſerit, nō videtur ad eam reſpexiſſe, ſed vel præſens pro futuro poſuiſſe, aut potius præſens tempus poſuiſſe, vt abſolutè acciperemus, & ἀντιλεγόμενον σημεῖον ſit ſignum contradictioni obnoxium. Vnde Tertullianus libro de carne Chriſti legit ſemel, ſignū contradicibile. Agnoſcimus, inquit, ergo ſignum contradicibile, conceptū & partum virginis. Videtur enim adieciſſe Simeon ἀντιλεγόμενον, ad diſtinctionem huius ſigni ab alijs ſignis. Nam cùm Iudæi ſemper ſigna quærant, ſoleantq; Dei ſigna lubenter amplecti, nec illis cōtradicere, iſtud ſignum tale fuit, vt ob ſuam admirandam nouitatē apud eos eſſet cōtradictioni obnoxium. Itaque per hanc partem inſinuat non obſcurè quomodo Chriſtus eſſet futurus in ruinam multorum. Rectè autem intelligimus eum loqui non ſolùm de contradictione quæ fit lingua, ſed etiam ea quæ fit facto, per perſecutionem ſcilicet, quomodo ad Hebræos Paulus cap. 12. Recogitate eum qui talem ſuſtinuit aduerſum ſe contradictionem. Quamuis autem Simeon loquatur potiſſimùm de contradictione qua huic ſigno contradiceretur apud Iudæos, vt ſatis patet ex ijs quæ præcedunt & ſequuntur in ipſius verbis: tamen vſque hodie huic ſigno contradicitur, non ſolùm ab infidelibus Iudæis, paganis & hæreticis, ſed etiam à Chriſtianis pleriſque ſaltem facto, qui ſcilicet aliam viuendi normam amplectūtur quam ipſe Chriſtus ſuo nobis exemplo præmōſtrauit, propoſitus nobis in ſignum aliquod, in quod ſemper reſpiciamus, & ad quod omnia noſtra inſtituamus.

Heb. 12.

Et tuam ipſius animā pertranſibit gladius, ut reuelentur, &c.] Nihil dubium eſt quin hæc verba ad virginem pertineant,

neant, non ad puerum Ieſum, tum quòd prius dixerit Lucas: & dixit ad Mariam matrem eius: tum quòd pronomen, ipſius, ſit Græcis generis fœminini. Proinde locum etiam non habet illa quorundam interpretatio: tuam ipſius animam, hoc eſt, animam filij tui, quam vt propriam animam diligis, ſed tuã ipſius, idem eſt quod quis diceret, tuammet animam. Nec otiosè additur, ipſius, ſed auxeſin notat, ſignificatq́; præter alios etiam Mariç animam gladio ſeriẽdam. Ad quod magis ſignificandũ multum valet coniunctio, δὲ, quæ eſt apud Grçcos καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς, & tuam autem ipſius: Vel, ſed aut quin & tuam ipſius. Itaque non conuenit huic loco Ambroſij interpretatio, qua per gladium intelligit prudentiam Mariæ non ignaram cœleſtis myſterij, ſecundum illud Pauli: Viuus eſt ſermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Cum enim ante hæc verba præcedat, puerum poſitum in ſignum contradictioni obnoxium, non iam ſecundum illum ſenſum aptè ſubiungeretur: ſed & tuam ipſius animam gladius pertranſibit. Neq; tamen rurſum hoc loco conuenit accipere gladium pro ſcandalo, & dubitatione quam cum Apoſtolis & alijs tempore paſſionis Chriſti paſſa fuiſſet, quemadmodum exponit Origenes hoc loco, & Auguſtinus libro de quæſt. noui & veteris teſtamenti. Nam præterquam quod gladius in ſcripturis ſic nuſquam accipiatur, nec ſit illa ſententia ſatis pia, etiam verbum, pertranſibit, huic intelligentiæ ſatis repugnat. Non enim poteſt hic, pertranſire, accipi pro præterire, quemadmodũ accipit Auguſtinus, intelligens dubitationem non ſediſſe in animo Mariç, nec animam eius vulneraſſe, ſed ſicut gladius pertranſiens iuxta hominem timorem facit, non percutit: ita dubitationem in anima virginis feciſſe quidẽ mœſtitiam, non tamen occidiſſe, ſed quaſi per vmbram pertrãſijſſe. Non, inquam, ſic verbum accipi poteſt, cùm Grçcè nõ ſit παρελεύσεται, ſed διελεύσεται, hoc eſt penetrabit, & per mediũ ibit. Iam certè falſum videtur & impium, ſi quis dicat gladium ſcandali & ambiguitatis non contigiſſe ſolũ, percuſſiſſe & vulneraſſe animã virginis, ſed *Hebr. 4.*

etiam omnino penetraſſe, & per medium eius pertranſijſſe. Id enim fuerit gladium hunc animam eius occidiſſe. Proinde rectius per gladium intelligimus dolorem quem in paſſione filij pertulit mater acerbiſſimũ, intima animæ eius penetrantem & poſſidentem, eritque ſenſus iſte: Adeo contradicetur ab impijs huic ſigno, vt gladius doloris non ſolum ſit penetraturus animam filij tui aut eorum qui credent in eum, illiuſque nomen prædicabunt, ſed & tuam quoque animam. Similis eſt locutio in Pſal. 56. cùm de Ioſeph dicitur: Ferrum pertranſijt animam eius: vbi item per ferrum tribulatio intelligitur, vt annotat D. Auguſtinus Epiſt. 59. Cùm autem eam partem: in ſignum cui contradicetur: vnde hæc verba pendent, diligenter attẽdimus, fortaſſe conueniet magis per gladium hic intelligere gladium contradictionis linguarum, de quo gladio in ſcripturis ſæpe. quale eſt illud: Et gladius in labijs eorum. Et rurſum: Et lingua eorum gladius acutus. Et alibi frequẽter. Itaque ſenſus eſſet: Adeo contradicetur filio tuo, vt contradictionis gladius non illius tantùm animam & corpus ſit percuſſurus, ſed & tuam quoque animam, etſi nõ corpus. Hæc autem prædici virgini debuerunt, quo animus eius ad futuros caſus magis roboraretur. Iam quod ſequitur: vt reuelentur vel retegantur ex multis cordibus cogitationes: quod plerique ad mox præcedentia referunt, & varijs modis a diuerſis exponitur, rectiſſimè videtur referri ad illud: & in ſignum cui contradicetur: vt mox præcedentia quaſi per parentheſin legantur interpoſita, & intelligatur ſenſus ille quem in Paraphraſ. indicat Eraſmus, videlicet puerum hunc poſitum in ſignum cui à multis contradiceretur, vt multorum cogitationes quæ prius occultæ latebant in corde, retegerentur: & declararentur eſſe impij & Chriſto contrarij, qui prius arcem iuſtitiæ obtinere videbantur, & pietatis doctrinam ſibi vindicabant, Meſſiam & legem ſemper in ore habentes. Eo enim quod ſigno huic contradixerunt Scribæ & Phariſæi cum alijs, declaratum eſt qualia illi de Chriſto quem expectauerunt, cogitauerunt, quamq; impiæ,

Pſal. 56.

Pſal. 58. & 56.

impiæ, & ab omni vera iuſtitia quā prius ſimulauerant, alienæ eſſent eorum cogitationes. Neq; neceſſe eſt ſecũdum hunc ſenſum coniunctionem, vt, accipere hoc loco non cauſaliter, ſed tantùm conſecutiuè. Poſuit enim Deus hunc puerum in ſignum contradicibile, quia ſinere voluit vt ei contradiceretur, idque ob id vt hypocritarũ cogitationes hac ratione detegerentur. Quidam autem cùm immediatè præcedentibus hanc partem coniungentes, & coniunctionem, vt, conſecutiuè accipientes, hunc intelligunt ſenſum: Adeo contradicetur huic ſigno, vt & tu non ſis à gladio paſſionis eius futura immunis, vnde fiet vt multorum cogitationes deregantur, dum apparebit qui Chriſtum verè ſint amplexi, qui verò non. In paſſione enim Chriſti multis a Chriſto deficientibus declaratum eſt quales erga Chriſtum fuerunt Ioſeph, & Nicodemus, & mulieres quæ permanſerunt apud Chriſtum.

Et erat Anna Propheti ſſa filia Phanuel de tribu Aſer, hæc, &c] Adiecit teſtimonio Simeonis, & alterius perſonæ eiſdem titulis commendatæ teſtimonium, vt in ore duorum teſtimonium de Domino Ieſu firmius cõſiſteret. Adiungitur autem Simeoni mulier in teſtem, quia vtrumque ſexum Chriſtus reparaturus venerat. Quod autem dicit Lucas: Et erat Anna prophetiſſa: non ſic eſt ordinandum: Et Anna erat prophetiſſa, ſed ſenſus eſt: Et in illis diebus erat mulier quædam quæ dicebatur Anna, propheticum habens ſpiritum, filia Phanuel de tribu Aſer. Nam vt teſtimonio huius mulieris plus addat autoritatis, profert illius genealogíam, commemorans patrem & tribum propter hiſtoriæ certitudinem, cum illo tempore multi adhuc teſtes huius narrationis eſſe poſſent qui anum hanc nouerant, & vt hanc diſtingueret ab alijs eodem nomine illo tempore vocatis. Deinde & multis eam commendat nominibus, non parum facientibus ad comprobandum eius teſtimonium: primùm quia prophetiſſa, deinde quia proceſſerat in diebus multis, hoc eſt, prouectæ admodũ erat ætatis, præterea quod ſummæ continentiæ & caſtitatis. Id enim ſignificat

cùm dicit: vixerat cũ viro ſuo annis ſeptẽ à virginitate. Et hæc vidua vſque ad annos octoginta quatuor. Nam his verbis inſinuat caſtitatem eius virginalem ante matrimonium, caſtitatem quoque coniugalem in matrimonio, & vidualem poſt matrimonium iam morte diremptum. Et quidem cùm ſeptem tantùm annis primũ habuerit maritum, ac proinde (vt veriſimile eſt) multum adhuc iuuenis vidua effecta eſſet, nec tamen coniugium repetierit, manifeſtum ſatis maximæ caſtitatis indicium dedit, nec ſe prius coniugem fieri voluiſſe, niſi mores illius temporis ita poſtulaſſent. Quod autem hæc dicitur vidua vſque ad annos 84. vel, vt habent Græca, circiter annos 84. incertum an intelligi debeat numerus hic pertinere ad ætatem mulieris, an ad ſpacium viduitatis, niſi quòd prius ſit veriſimilius, maximè cùm Græca ſic potius verti debeant: Et hæc vidua annorum fermè. 84. quamuis Ambroſius ſecundo modo intelligat. Quoniam verò parua laus eſt vidualis continentiæ, niſi adiunctam habeat pietatem & religionem: Quæ
1. Tim 5. enim, inquit Paulus 1. Timot. 5. verè vidua eſt, ſperat in Deo, & inſtat obſecrationibus & orationibus nocte & die. oſtendit etiam hac laude præclaram fuiſſe hanc Annam. Quæ (inquit) non diſcedebat de templo, ieiunijs & orationibus ſeruiens die ac nocte. Itaque mortuo marito, ipſa quoque velut mundo mortua, ſoli ſe Deo conſecrabat. Non ſunt autem hæc verba Lucæ ſic intelligenda, quaſi in templo habitauerit, & nunquam templum exierit, nihilque aliud vnquam egerit quàm precari. Non enim vitæ neceſſaria præterijt, cibo neceſſario & ſomno proculdubiò vſa: ſed intelligendum hæc fuiſſe præcipua quæ egerit, atque, vt dici ſolet, totam in his fu-
Pſal. 22. iſſe. Quomodo & Dauid dicit ſe requiſiturum vt inha-
Pſa. 1. bitet in domo Domini, & viſitet templũ eius omnibus diebus vitæ ſuæ: & iuſtus meditari dicitur in lege Domini nocte dieq;. Et eum qui frequentiſſimus in ſtudijs
Exod 38. eſt, dicimus à libris non diſcedere, ſed ſine intermiſſione noctes dieſq; ſtudere. Legimus autẽ etiam Exod. 38.

& 1.Regum 2. de mulieribus quibuſdam Hebræis ſimi- 1. Reg. 2.
lis pietatis, vbi dicitur de mulieribus quæ excubabant ad oſtium tabernaculi, vel, vt alij vertunt, quę conuenerunt & congregabant ſe ad orandum ad oſtium taberna culi. Incertum autem, nec multum ad rem facit, an nomina illa, ieiunijs & obſecrationibus, ſint caſus inſtrumentales, vt ſint apud nos ablatiui caſus, & ſenſus ſit, eã ſeruijſſe Deo per ieiunia & obſecrationes: an caſus proprij, quomodo dicimus, ſeruio Deo, vt ſint apud nos datiui caſus, & ſit ſenſus: eam deditam & intentam fuiſſe ieiunijs & precibus. Priori tamen modo ſenſus eſt conuenientior, ſignificaturq; quibus rebus Deo maximè ſeruierit, victimis ſcilicet non tam legalibus quam Euangelicis: quarum vna quidem corpus, altera mentem ſpectat. Ieiunijs enim crebris corpus immolabat Deo, precationibus verò pro ſe, populiq; ſalute effuſis animum Deo offerebat & conſecrabat. Et reſpondent hæc duo ſacrificiorum Euangelicorum genera duobus illis legalibus ſacrificiorum generibus, quorum alia quidem de animalibus offerebantur foris in atrio ſuper altare holocauſti, alia verò de incenſo offerebantur intra templum ſuper altare aureum. Et bene quidẽ prius dixit, ieiunijs, Tobiæ 12.
& deinde, orationibus. Bona eſt enim, vt dicitur Tobiæ 12. oratio cum ieiuno. Et omnino neceſſe eſt vt mens ad orandum libera ſit, carnẽ ieiunijs & abſtinentia macerari, ne menti obſtaculo ſit. Quod ſi autem hæc anus tam multorum annorum ieiunijs vacauit, atque ob id à Luca laudata ſit, cùm habens iam corpus mortuum, nõ opus haberet mortificare & macerare ieiunijs carnem, ſed eis tantũ vacabat quo expeditius Deo vacare poſſet, quid dicẽdum de his qui rationem eccleſiaſticorum ieiuniorum irrident & blaſphemant: quomodo non multò magis ieiunijs debent vacare qui & in iuuenili adhuc conſtituti ætate, & orationibus laudibusq; diuinis addicti, duplici iam nomine ieiuniorum remedio ſalubri indigent.

Et hæc ipſa hora ſuperueniens, cõfitebatur Domino, &c Hęc, inquit, tam multis ſcilicet nominibus cõmendata

anus

anus, eadē illa hora qua quæ dixi gerebātur, ſuperueniens, eodem nimirum ſpiritu quo venerat Simeō in templum, confitebatur Domino, aut, vt habent Græca, ἀνθωμολογεῖτο, quod verbum non ſimpliciter confiteri ſignificat, ſed confeſſione reſpondere, vt referatur ad confeſſionem Simeonis. Itaque vertunt, viciſſim confitebatur Domino, hoc eſt, quemadmodum Simeon Dominum laudauerat & benedixerat, ita & ipſa viciſſim reſpondens confeſſioni illius, Domino gratias egit, laudibus efferent eius benignitatem qua iam reſpexiſſet populum ſuum. Hebraica enim phraſi confiteri Domino, poſitum eſt pro gratias Deo agere, illumque laudibus efferre. Non ſolum autem collaudabat Dominum, ſed (quem ordinem & Simeon prius ſeruauerat) deinde etiam loquebatur de illo alijs. Hic verò Lucas Chriſti diuinitatē apertè rurſum ſignificat. Cùm enim prius dixiſſet: confitebatur Domino: (vbi per Dominum intelligendum eſſe Deum conſtat) ſubiecit: & loquebatur de illo: nimirum Domino. Non enim aliud pręcedit antecedēs. Loquebatur autem certum eſt de puero. Puer ergo de quo loquebatur, Dominus erat cui confitebatur. Niſi quis velit relatiuum, illo, referendum ad antecedens ſuperius poſitum, ad puerum ſcilicet. Loquebatur ergo liberè omnibus tunc in templo præſentibus, ſed & poſtea alijs etiam tunc non præſentibus, ſed his qui expectabāt redemptionem Iſraëlis tanquam iam imminentem. Loquendum enim verbum Dei eis potiſſimùm, apud quos ſpes eſſe poteſt fructum facturum verbum Dei. Pro eo autem quod noſtra litera habet, Iſrael, Græcè eſt, ἱερουσαλήμ, in Ieruſalem, & poteſt referri vel ad datiuū, omnibus, vt ſignificetur omnibus qui erant in Ieruſalem locuta, aut ad redemptionē, vt ſignificetur eos quibus loquebatur expectaſſe redemptionem perficiendam in Ieruſalem. Ibi enim expectabant eam præſtandam, quod illa præcipua & regia eſſet Iſraëlitarum ciuitas. Porro conſiderandum iam, quòd cùm à tribus hominū generibus teſtimonium acceperit Chriſtus primùm natus, à paſtoribus ſcilicet, Magis, & iſtis duobus ſenibus,

nulli horũ ſine cœleſti illuminatione Chriſtũ agnouerunt, ſed tamẽ diuerſo modo. Siquidem paſtores ab angelis inſtructi ſunt. Magi à ſtella cœleſti, accedente & hominum ex ſcripturis demonſtratione. Senes verò iſti à ſolo ſpiritu ſancto mentem eorum illuminante. Siquidem his tribus modis diuerſis cognitionem ſui Deus impartit hominibus, quoſdam quidem per angelos docens, alios verò miraculis accedente hominum prędicatione ad ſe vocans, alios autem etiam ſolo ſpiritus magiſterio in ſui cognitionem deducens, vt patet de Paulo, qui Euangelium non ab homine ſe didiciſſe gloriatur. Conſiderandum & illud, quàm probè nomina horum duorum teſtium conueniant perſonæ illorum. Simeon enim ſi interpreteris, eſt obedientia vel auditus. Anna vel potius Hanna, idem quod gratia. Ob quorum etiam nominum ſignificationem, præter alia rectè ſecundum anagogen his duobus teſtibus ſignificari intelligimus duo teſtamenta, quorum vtrumque Chriſto teſtimonium perhibet. Simeon enim figura fuit veteris teſtamenti, Anna verò noui. Nam lex quidem vbique mandatorum ſuorum obedientiam exigit, Euangelium verò fidem imprimis gratiæ Dei hominibus factæ. Et quomodo oraculo Simeon didicerat non moriturum ſe priuſquam Chriſtum vidiſſet, illo autem viſo dimitti ſe dicit in pace: ita Chriſtus ſuo aduentu legem quidem abſoluit, & mortuam fecit, viduam autem Annam, hoc eſt, gratiam in vita conſeruauit, & iam emortuam penè reſuſcitauit, Deinde ſicut Anna ſuperueniens confeſſioni & teſtimonio Simeonis ſubſcripſit, ita Euangelium legi ſuccedens comprobauit ea quæ de Chriſto lex teſtificata fuerat. Et Simeon quidem, quæ de Chriſto erat prophetaturus, matri tantum loquitur. Anna verò omnibus qui expectabant redemptionem, quia & lex vetus vni tantum populo ex quo Chriſtus naſciturus erat, Chriſtum prædixit, Euangelium verò omnibus mundi nationibus Chriſtum prædicat. Ad hanc eandem allegoriam trahi etiam poteſt, quòd Anna filia fuit Phanuel (quod eſt, facies Dei) quòd de tribu octaua A[illegible]

Galat. 1.

Allegorica prædictorum interpretatio

hec

hoc eſt, beati, quòd ſeptem annis cum viro, reliquis vidua, &c. de quo vide Bedam. Quod verò ad moralem attinet ſenſum, præterquam quod rurſum in his duobus ſenibus docemur, Chriſtum agnoſci non poſſe niſi cœleſti afflatu ſpiritus, deinde quod agnito Chriſto & laudandus ſit Deus, & eius gratia alijs prædicanda, etiam id nobis inſinuatur, non poſſe eundẽ amoris brachijs compræhendi à puerilibus animis, & adhuc leuibus huius mundi rebus deditis: ſed tantùm ab his qui ſenili ſunt animo, & voluptatibus carnis ſuperiores. Iam nec myſterio vacat, quod qui primi Chriſtum viderunt paſtores, vidiſſe quidem puerum & cognouiſſe dicuntur, non autem adoraſſe: Magi verò etiam adoraſſe: Senes autem iſti etiam brachijs ſuis ipſum complexi. Nam id etiam veriſimile eſt Annam feciſſe. Is enim & in nobis ordo eſt, vt primùm quidem Chriſtum agnoſcamus, deinde agnitum adoremus, poſtremùm etiam amoris brachijs complectamur.

Et ut perfecerunt omnia ſecundũ legẽ Domini, reuerſi ſunt in Galilæam &c Incertum an reuerſi ſint ſtatim poſtquam perfeciſſent hæc omnia quæ dicta ſunt, an ante reuerſionem in Galilæam præceſſerit fuga in Aegyptum, de qua Matthæus: vt aduentus in Galilæam, cuius hic meminit Lucas, idem ſit cum eo cuius meminit Mattheus in fine cap. 2. Sæpe enim dum aliquid poſt aliud factum narrant Euangeliſtæ, ita id narrant, quaſi mox poſt illud factum ſit, cùm multa tamen interceſſerint. Quoniam autem Lucas ſignificare voluiſſe videtur, nullam aliam cauſam fuiſſe quare à partu non ſtatim redierint in Nazareth, vnde venerant, quàm obſeruatio dierum purificationis: & quoniam dicit reuerſos poſtquam omnia perfecerunt, veriſimile videtur in Nazareth reuerſos fuiſſe antequam in Aegyptum fugerent. Rurſus ex eo quod Ioſeph ſecundum narrationem Matthæi, rediens ex Aegypto cogitauit redire in Iudæam,

admo-

admonitus autem in ſomnis, ſeceſſit in Galilæam: apparet è Iudæa, & non è Galilæa ipſum fugiſſe. Alioqui enim, vt videtur, eo nõ dubitaſſet eſſe redeundũ vnde fugerat, maximè cùm ibi etiam domum haberet propriam.

Puer autem creſcebat, & confortabatur, plenus ſapientia. & gratia.] Hactenus cœleſtis ille princeps noſter, qui ſeſe noſtra cauſa vſque ad faſcias, cunas, vagitus, & imbecillem corporis infantiam deiecit, alieno teſtimonio prædicatus eſt & commendatus. Cęterùm nunc Lucas oſtendere incipit quomodo paruulus iſte ſeipſum commendare cœperit, ſapientiæ, omniſque diuinæ gratiæ oſtenſione. Puer (inquit) creſcebat, corpore ſcilicet: & confortabatur, ſpiritu ſcilicet. Nam dictionem, ſpiritu Græci codices hic addunt, quemadmodum prius cum de Ioanne quoque dixit Lucas: Puer autem creſcebat & confortabatur. Apparet autem ab aliquo reiectam hoc loco dictionem, ſpiritu, quod offenderetur illo quod Chriſtus diceretur ſecundum ſpiritum confortari, cuius ſpiritus ab initio plenus fuerit omni gratia. Verùm offendi hinc non oportet, cùm & poſtea dicatur profeciſſe ſapientia & ætate. Recepta autem eſt apud omnes pene ea ſententia, quòd Chriſtus ſecundum animam non profecerit re vera, ſed perfectus fuerit ab initio ſapientia & omni gratia. Ita enim Hieronymus ſentire apertè videtur ſuper eo loco Ieremiæ: Fœmina circundabit virum: vt prius oſtenſum eſt. Sic ſentit manifeſtè Auguſtinus libro de peccatorum meritis & remiſſione, capite vigeſimonono. ſic ſcribens: Quis enim eſt qui audeat dicere Dominum CHRISTVM tantùm maioribus, non etiam paruulis factum Ieſum, qui venit in ſimilitudine carnis peccati, vt euacuaret corpus peccati, in quo infirmiſſimo nulli vſui congruis vel idoneis infantilibus membris anima rationalis miſerabili ignorãtia pręgrauatur.

An Chriſtus verè ſecundum animam profecerit.

Quam

Quam planè ignorantiam nullo modo crediderim fuiſſe in infante illo, in quo verbum caro factum eſt vt habitaret in nobis, nec illam ipſius animi infirmitatem in Chriſto paruulo fuerim ſuſpicatus quam videmus in paruulis. Hæc ille. Proinde quod dicitur Chriſtus confortatus ſpiritu, & profeciſſe ſapientia, ſic communiter intelligitur, quod in eo paulatim magis emicuit fortitudo ſpiritus, & ſapientia, ita vt tantum creuerit eius ſapientia in oſtẽſione & opinione hominum. Quo modo debere intelligi videri poteſt ex eo quod poſtquã dixiſſet: confortabatur ſpiritu: adiecit, plenus ſapiẽtia: quaſi ſignificare volens eum non vulgarium hominum more profeciſſe in fortitudine ſpiritus & ſapientia, vt qui ſemper fuerit plenus ſapientia. Verùm ex iſto hæc ſententia probari non poteſt. Pro dictione enim, plenus, non eſt Græcis nomen πλήρης, ſed participium πληρούμενον, quod (vt annotauit Eraſmus) indicat illum impleri ſapientia acceſſu ætatis. Non poteſt autem hoc participium vna dictione bene correſpondente exprimi apud nos, cùm ſit præſentis temporis paſſiuæ ſignificationis, tamen per circumlocutionem ſic eius ſignificationis vis exprimi poſſet: confortabatur ſpiritu accipiens plenitudinẽ ſapientiæ: ex qua explicatione patet hic à Luca non ſiggnificari puerum hunc ſemper fuiſſe plenum ſapientia, quòd ſi etiam dictum fuiſſet, non tamen ex eo ſequeretur Chriſtum verè non profeciſſe. Plenitudo enim gratiæ non impedit profectum, cùm ea Ioanni alijſque tribuatur, quibus gradus & acceſſionem nihilo ſecius tribuimus. Itaque cùm ſcripturis ſacris & fidei ſynceritati obſtare non videatur, ſi dicatur deitas per gradus quoſdam dotes ſuas impartiſſe humanæ naturæ aſſumptæ, & Lucas id apertè hoc loco bis dicat, eiſdem verbis nunc loquens de Chriſto quibus prius de Ioanne, putant quidam hæc Lucæ loca ſimpliciter accipienda, vt verè Chriſtus ſignificetur profeciſſe ſapientia ſicut profecit ætate. Nam quod plerique veteres dicunt Chriſtum ab initio fuiſſe plenum ſapientia, nec potuiſſe proficere, magis videntur reſpexiſſe ad ſapientiam eius diuinam

quæ

quæ competit Chriſto quatenus Deus, quemadmodum id patet in Hieronymo ſcribente ſuper illud Iſaiæ: Butyrum & mel comedet,&c. Licet, inquit,poſt multa ſecula de eo Euangeliſta teſtetur: Puer autem proficiebat ſapientia,& ætate,& gratia apud Deum & homines: & hoc dicatur vt veritas humani corporis approbetur, tamen adhuc pannis inuolutus, & butyro paſtus ac melle, habebit boni maliq; iudiciũ, vt reprobans mala eligat bona. Non quod hoc fecerit, aut reprobauerit, vel elegerit,ſed quod ſcierit reprobare & eligere, vt per hæc verba noſcamus infantiam humani corporis diuinæ non præiudicaſſe ſapientiæ. Et Ambroſius hoc loco fatetur Chriſtum ſecundum quod homo erat profeciſſe. Secundum carnem (inquit) vtique ſapientia Dei implebatur & gratia. Et ſub nomine Theophili in catena aurea ſic legitur: Sicut verbum in carne paſſum fatemur, quamuis ſola caro fuerit paſſa,quia caro verbi erat quæ patiebatur: ita proficere dicitur,ex eo quòd humanitas proficiebat in ipſo. Verum hęc à Scholaſticis,& bene quidem intelliguntur dicta eſſe de ſapientia Chriſti ipſo vſu & experientia acquiſita, cùm prius ab initio conceptionis fuerit infuſa animæ eius omnium rerum cognitio. Sicut enim ex prædictis autoritatibus Ambroſij & Theophili patet in Chriſto ponendam ſapientiam aliquam tempore & vſu rerum acquiſitam, contra magiſtrum ſententiarum, qui eam non videtur agnoſcere, diſtinctio.13.lib.3.ita ex Auguſtino, aliorumque authoritate, ac ipſa denique ratione omnino videtur Chriſto etiam quatenus homini tribuendam perfectam omnium rerũ à conceptione cognitionem ei infuſam. Nam præter ſcientiam beatæ viſionis, qua ſecundum animam aſſiduè fruebatur ſua diuinitate,ex qua multo plenius anima eius omnia cognoſcebat quàm angeli, qui ex conſpectu & fruitione diuinitatis omnium rerum habent cognitionem,maximè quantum ad ſe pertinet. Præter hanc, inquam,omnino veriſimile eſt & cogenitam quandam in eo omnium rerum fuiſſe ſcientiam, quam verbum Dei animæ ſuæ in ipſa creatione implantauit ad eum Iſaia 7.

modum quo angelis ſuis ab initio naturalium rerum perfecta cognitio cõgenita eſt, ſicut & ipſi Adam. Neque enim conuenit animam Chriſti his eſſe inferiorẽ. Porro quomodocunq; intelligantur hæc loca Lucæ, illud certum his verbis: Puer creſcebat & confortabatur, &c. ipſum voluiſſe ita notare veritatem aſſumptæ ab eo naturæ humanæ, vt tamen etiam ſignificaret in eo aliquid homine maius apparuiſſe. Si enim ſtatim ex vtero matris proceſſiſſet in ſtaturam viri perfecti, & ſi ab initio mox ſuam declaraſſet ſapientiam, creditus fuiſſet fantaſma fuiſſe, & prodigioſus aliquis homo. Eſſe tamẽ in eo aliquid homine maius ſatis declaratum eſt, quòd ſimul cum ætate augebatur & robur ſpiritus & ſapiẽtia. Nõ enim obnoxius erat ijs vitijs quib. ea ætas ſolet laborare, ineptia, laſciuia, inconſtantitia, ſtulta: ſed robur ſpiritus, cœleſtisq; ſapientia indies magis ac magis ſeſe exerebat vultu, inceſſu, ſermone & factis, in quibus nihil erat quod non ſpiraret modeſtiam, caſtitatem, ſuauitatem, pietatem. In eo autem quod ſequitur: & gratia Dei erat in illo: nomen gratiæ accipitur rectè pro acceptatione Dei, & fauore quo filium ſuum, nosq; per illũ ſibi gratos habet. Nam pro, in illo, Græcè eſt ἐπ᾽ αὐτὸ, ſuper illum, quod huic ſenſui bene conuenit. Non enim videtur accipi poſſe pro gratuito Dei dono, cùm non vna aliqua gratia in ipſo fuerit, ſed gratiarum omnium plenitudo. Itaque ſenſus erit: Dei patris fauorem fuiſſe ſuper ipſum, donis ſuis illum ornantis, ac ipſum in omnibus moderantis & componentis. Quidam tamen per gratiam Dei hic intelligũt gratiam vnionis, hoc eſt, gratuitam illam coniunctionẽ verbi cum humana natura, quæ humanam naturam omnibus chariſmatibus ſpiritus replebat. Poteſt quoque rectè & ſimpliciter per gratiam Dei, ipſe ſpiritus ſanctus intelligi, qui cum omnibus ſuis donis animam pueri inhabitabat. Nam illud, ἐπ᾽ αὐτὸ rectè intelligitur, in ipſo, quemadmodum prius cùm de Simeone dictum eſt: & ſpiritus ſanctus erat in eo. Bene autem dicit ipſum & plenum fuiſſe ſapientia, & habuiſſe in ſe gratiam Dei, vt oſtenderet eum & ad-

mirabilem fuiſſe ob ſapientiæ augmentum ſupra ætatem, & amabilem fuiſſe omnibus ob diuinam gratiam in ipſo effulgentem, & omnes in amorem pueri pertrahentem. Neq; gratiam ſolùm dicit in eo fuiſſe, ſed gratia, inquit, Dei, vt oſtenderet fauorem pueri non fuiſſe vulgarē, aut temporarium, quem ſibi nōnunquam puerilis ætas humanis & naturalibus dotibus colligit, puta formæ gratia, aut præcoci docilitate, aut alio denique ſimili munere.

IN EPIPHANIA DOMINI. EVANGELIVM.

IN illo tempore: Cùm ergo natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudæ, in diebus Herodis regis: ecce, Magi ab Oriente uenerunt Hieroſolymam, dicentes: Vbi eſt qui natus eſt Rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in Oriente, & uenimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex turbatus eſt, & omnis Hieroſolyma cum illo. Et congregans omnes principes ſacerdotum & ſcribas populi, ſciſcitabatur ab eis, ubi Chriſtus naſceretur. At illi dixerunt ei: In Bethleem Iudæ. Sic enim ſcriptum eſt per Prophetam: Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda Ex te enim exiet dux, qui reget populum meum Iſrael. Tunc Herodes clàm uocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus ſtellæ, quæ apparuit eis Et mittens illos in Bethleem, dixit: Ite & interrogate diligenter de puero, & cum inueneritis renunciate mihi, ut & ego ueniens adorem eum. Qui cùm audiſſent regem, abierunt. Et ecce ſtella, quam uiderant in Oriente, antecedebat eos, uſque dum ueniens ſtaret ſuprà, ubi erat puer Videntes autem ſtellam, gauiſi ſunt gaudio magno ualdè Et intrantes domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius: & procidentes in terram, adorauerunt eum. Et apertis theſauris ſuis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham. Et reſponſo accepto in ſomnis ne redirent ad Herodem, per aliam uiam reuerſi ſunt in regionem ſuam. Matth. 2.

Hodierna ſolennitas, dilecti in Chriſto, ſacro ſanſta nobis erit, & magna celebritate peragēda, tū, quia ordinem nobis legitimum inſtitutionis Chriſtianæ continuet, tum quia apertiſſimum teſtimonium exhibeat, Chriſtum dominatorem & regem, gentium quoq; fore ſaluatorem, et vaticinium Eſaię impletum eſſe probet: Lauda ſterilis quæ non paris, quia multi filij deſertę, magis quam eius, quę habebat virum. Hic enim gentium vocatio ſumpſit initium: Iuſtum enim fuit, vt mundi ſaluator, quem ſui negaturi erant, reciperetur a gentibus, vt horum fides illuminaretur, dum Iudęorum perfidia eſt excæcata. Id autem quam eleganti methodo in Eccleſia fiat, paululum contemplemur. In die natalis Chriſti, perſonam ſaluatoris angelus claro teſtimonio demonſtrauit in Bethleem natum, et in feſto circumciſionis, qualis ſaluator ſit, didicimus, nempe, quod ſuos à peccatis, à lege, à morte pariter, & damnatione redemerit, idque non armis, aut corporali potentia, verum patientia, modeſtia, obedientia, manſuetudine, & ſanguinis effuſione. Cùm itaque duos iſtos, quantum ſatis eſt, Chriſtianæ religionis articulos, intellexerimus, & quis ſit in perſona, & qualiter ſe geſſerit in redemptionis hiſtoria, conſequens fuit, quibus profutura ſit redemptionis gratia, explicare. Quod nobis in præſenti feſtiuitate meditandum proponitur. Iudæi ſibi ſolis Meſſiam ſaluatorem mittendum aſtruunt, gentes verò reijciunt. Cæterùm hodierni Euangelij ſeries, manifeſtè demonſtrat, diuina beneficia mundo per Chriſtum collata, non tantum ad reliquias Iſraelis conuertendas, verùm etiam gentium lucem fore, & ſalutare Dei vſque ad fines terræ. A nato enim ſeruatore, qui medium parietem ſuſtulit, vt duos in ſe conderet, nullum reſtat diſcrimen, ſed omnis, qui inuocauerit nomē Domini ſaluus erit. Negari nō poteſt, ſolis Iudæis Meſſiam promiſſum, à quibus & carnem ſuſcepit, quibus & ſolis prædicauit, omneſq; ſuos diſcipulos ex ea gēte delegit: Nō tamē inde cōficitur, ad ipſos ſolos pertinere, gentes verò vt ꝑpetuos hoſtes, nunquā recipiēdas in gratiā.

Eſa. 54. *Eſa. 49.* *Rom. 10.* *Epheſ. 2.* *Iobel. 2.* *Matth. 15.*

Cùm

Cùm enim ex hoc Euangelio conſtet, gentes longe poſitas, de nato ſeruatore cœleſti miraculo edoctas, haud ſecus, vti & Iudæi, oraculo angelico, eadẽq; fide, ſtella duce, illos quemadmodum hos, angelo demonſtrante, ad Chriſtum perueniſſe, nemo dubitare poteſt, vtrosque æquo iure, ad Chriſtum pertinere. Hæc præſentis ſolennitatis eſt cauſa, quam ſi attenta mente perpendamus, nobis ex gentibus procreatis, plurimum gaudij conſeret. Tametſi enim ipſo natiuitatis die, omni populo magnũ gaudium paſtoribus denuntiauerit angelus, quia tamẽ ſolis id dictum eſt Iudæis, & in proprijs terminis conſtitutis, dubium erat de gentibus, quid fieret. Hodie verò myſterium illud, quod à ſeculis fuit abſconditum, reuelatum eſt, videlicet, gentes eſſe cõcorporales, cohęredes, & comparticipes promiſſionum Chriſti. Quapropter ſummopere gaudendum nobis eſt, et cum Ioãne exclamandum. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerũt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe. Et illud Eſaiæ, Gaudens, gaudebo in Domino, & exultabit anima in Deo meo, quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitiæ circundedit me, &c. Ante, hæc Iudæi ſibi ſolis vendicabant omnia, quid poſthac dicturi ſunt, cũ intelligẽt quod etiã gentibus conſpicuũ ſe fecerit Meſſias illuſtri preconio. Hoc autem quo pacto ſit factum, audiamus.

Epheſ. 3.

Apoc. 19.

Eſa. 61.

CVm ergo natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudæ, in diebus Herodis. &c.] Locum ſimul & tẽpus quo Chriſtus natus eſt nominat Euãgeliſta, non ſolùm propter hiſtoriæ certitudinem, ſed locum quidem etiam propter prophetiam Micheæ, tempus verò regni Herodis alienigenæ, propter proph[illegible]am Iacob Patriarchæ, nimirum vt oſtenderet tempus tum fuiſſe, vt ſecundum illius prophetiam Chriſtus expectatus naſceretur. Locum autem nominaturus adiecit, Iudæ, ad diſtinctionem alterius Bethleem, quæ fuit in Galilęa, in ſorte Zabulon, vt patet Ioſue 19. Et quidem Græca hic habent ἰουδαίας, hoc eſt, Iudæę, quomodo & aliquando lectum fuiſſe in Latino-

rum libris patet ex Hieron. qui putat corruptè & librariorum errore legi, Iudææ, eo quod Iudææ appellatione contineatur tota Iſraelitarum hæreditas, ac proinde etiam Galilæa, ita vt nomine Iudææ addito, non poſſit diſtingui iſta Bethleem quæ erat in tribu Iudæ, ab ea quæ erat in Galilæa: quare legendum putat, Iudæ, vt ſignificetur terra tribus Iudæ, maximè cùm poſtea dicatur: Et tu Bethleem terra Iuda. Sciendum tamē rationem Hieronymi non eſſe efficacē. Nam quanquā nomine Iudaeę nonnunquam ſignificetur tota Iſraëlitarum hæreditas nonnunquam tamen ſola ea pars hoc nomine deſignatur, quæ ſorte obuenit tribui Iudę, vt cùm poſtea eodem hoc capite Matthæus dicit Archelaū regnaſſe in Iudæa, ac propterea Ioſephum timuiſſe illò ire, & ſeceſſiſſe in Galilæam. Iam ſicut Iudæ vel Iudææ, additum eſt, ad diſtinctionem alterius Bethleem: ita cùm dicit: in diebus Herodis regis: additum eſt nomen, regis, ad diſtinctionem huius Herodis ab alio Herode, qui ſub eodem nomine apud Iudæos præfuit Galilææ ſine regis nomine.

Ecce Magi ab Oriente uenerunt Ieroſolymam, dicētes, &c.] Quoniam rem nouā eſt narraturus, præmonet lectorem aduerbio, ecce. Et notanda quidem locutionis continuatio: Cùm natus eſſet Ieſus, ecce Magi venerunt: vt intelligas ſtatim poſt Chriſti natiuitatem Magos veniſſe. Non parua autem quæſtio eſt, quales fuerint hi Magi. Quidam enim maleficos fuiſſe autumant, alij ſapientes, plerique etiam reges. Similis quæſtio eſt, à quo orientis loco venerint, & qualis fuerit ſtella ea quæ Chriſtum eis natum demonſtrauit, & quomodo id ex apparente eis ſtella innotuit. Quæ omnia vt certius intelligantur, de ſignificatione & vſu nominis Magus apud probatos ſcriptores altius quędam repetenda ſunt. Et in primis annotanda ea quæ de Magia & Magis ſcribit Cęlius lib. 3. ca. 42. Qui (inquit) accuratius introſpicere iſta enixi ſunt, Magiæ ſpecies duas deprehenderunt. Altera infamis eſt, ac immundorum ſpirituum commercijs inauſpicata. Reliquam ſi penſitatius explores, diſpiciáſue

Qui fuerint Magi.

Cælius lib. 3. cap. 42.

non

non ferè aliud eſt quàm naturalis philoſophiæ apex. Priorem illam non magnopere magiam, ſed goetiam vocant Græci, incantationibus & carminibus nefariæ curioſitatis arte compoſitis concinnatam, quam honeſtiore vocabulo etiam theurgiam nuncupare audent. Quæ verò propriè Magia nuncupatur, perfecta creditur, & ſumma ſcientiæ poteſtas, quãdo Perſarum lingua eſt Magus non ferè alius, quam diuinorum interpres & cultor. Goetiam omnium placita legum exterminant, execranturq;. Magiam feſto plauſu ſapientiſſimus quiſque excipit, veneratur & colit, vt quæ altior ſit, ſanctiorque philoſophia, ex qua inſignis profluat literarum claritas. Pythagoram, Empedoclem, Democritum, Platonẽ quoque hanc equis veliſq; conquiſiuiſſe, nauigatione ſuſcepta non longiore modò, ſed & periculoſa, conſtans opinio eſt. Huius veluti parentes celebrant Zamolxidem, quem poſtea ſit imitatus Abbaris Hyperboreus: & Zoroaſtrem, nõ quem vulgaris recipit opinio, ſed Oromaſi filium. Plato certe in Alcibiade apertius teſtatur non aliud ſibi videri Zoroaſtris Magiam, quàm diuinorum ſcientiam atque cultu, qua imbuantur Perſarum regum filij, vt ad mundanę reipub. imaginem, ſuam et ipſi rempub. adminiſtrare, diſtribuereq; condiſcant. Propterea M. Tullius in lib. de Diuinat. neminem apud Perſas regio potiri faſtigio ſcribit, qui prius magicam non imbiberit ſcientiam. Hæc naturalium conſenſum, quem ſignificantiſſimè Græci συμπάθειαν vocant, indagine ſcrupuloſa dum rimatur exploratius, inter ſparſas mũdo poteſtates rerum, alioqui quaſi illatebratas, in naturæque quodammodo ſanctarijs reconditas in apertum ita producit, vt per illecebras mutuas, quę Magorum ἴυγγας nuncupantur, & cognationem quandã miracula conſurgant maximè mira, non vtiq; Magia ipſa artifice, ſed natura potius, cui ſe hæc mutuos copulando aptè conſenſus miniſtram exhibet. Eccleſiaſticos multos nouimus hanc amplexatos. Hanc denique Albertus Magnus ita approbaſſe comperitur, vt ſequeretur, & periclitando multa ſe deprehendiſſe non erubeſcat non inficiari.

Denique ad inuiſendum, adorandumque Chriſtum veniſſe Magos veritas teſtatur euangelica. Eos opinor impium fuerit omnium ſuffragio damnatis illis adieciſſe, quando & interpres quidam nõ maleficos ibi, ſed Chaldæorum ſapientes monuit intelligi oportere. Hactenus Cælius, omiſſis quibuſdã in medio quæ propoſito huic non conueniebãt. Cæterùm quoniam Ciceronis meminit, placet & illius verba quibus Magorum meminit, ſubſcribere. Hic enim 1. lib. de Diuination. ſic circa finẽ habet: Omnino apud veteres, qui rerum potiebantur ijdem auguria tenebant. Vt enim ſapere, ſic diuinare regale ducebant, vt teſtis eſt noſtra ciuitas, in qua & reges augures, & poſtea priuati eodem ſacerdotio præditi rempublic. religionum autoritate rexerunt. Et in Perſis augurant & diuinant Magi, qui congregantur in fano commentandi cauſa, atque inter ſe colloquendi. Quod etiam ijdem vos quondam facere Nonis ſolebatis. Nec quiſquam rex Perſarum eſſe poteſt, qui non antè Magorum diſciplinam ſcientiamque perceperit. Hactenus ille. qui eodem libro ante hunc locum exprimit qui dicebantur Magi, & quanta in eis prædicendi futura fuerit ſcientia. Quid ego (inquit) quæ Magi Cyro illi principi interpretati ſunt, ex Perſicis libris proferam? Nam quum dormienti ei ad pedes ſol viſus eſſet, ter eum ſcribit fruſtra expetiuiſſe manibus quum ſe conuoluens ſol elaberetur & abiret: ei Magos dixiſſe (quod genus ſapientũ & doctorum habebatur in Perſis) ex triplici apparitione ſolis 30. annos Cyrum regnaturum eſſe portendi. Quod ita contigit, &c. Et poſt pauca: Qua nocte templũ Epheſiæ Dianæ deflagrauit, eadem conſtat ex Olympiade natum eſſe Alexandrum: atque vbi lucere cœpiſſet, clamitaſſe Magos, peſtem ac perniciem Aſiæ maximam proxima nocte natam. Ex his autem patet, primùm Magos propriè non dici maleficos & incantatores, ſed eos qui naturalis Philoſophiæ culmen aſſecuti ſunt. Complectitur enim Magia teſte Plinio libr. viceſimo, tres artes, nempe Phyſicam, Metaphyſicam, & Aſtrologiam. Patet deinde nomine Magorum nominatos potiſſi-

Cic. lib. de diuinat.

potiſſimum ſapientes Perſarum, quod hi in primis magnam diſciplinam percalluerint: quemadmodum proprio nomine ſapientes Indorum, Gymnoſophiſtæ dicti ſunt: & ſapientes Græcorum, Philoſophi: Gallorum verò, Druidæ vel δρυΐδαι, à δρῦς, hoc eſt, quercu. Vt autem ex Cicerone patet ſapientibus Perſarum proprium fuiſſe nomen Magorum, ita etiam ex Plinio lib. 6. cap. 27. vbi in deſcriptione Perſiæ ſic ait: *Perſia habet in extremis finibus Laodiceam ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent Paſſagardas caſtellum, in quo Cyri ſepulchrum eſt, & horum Ecbatana oppidum tranſlatum à Dario rege ad montes.* Idem teſtatur lib. 20. Magiam imperare regum regibus in oriente: quamuis eo loco Magiam orientalium improbet. Itaque cum Euangeliſta viros iſtos qui ad adorandum Chriſtũ venerant, Magos abſolutè vocet, & ab oriente veniſſe dicat, omnino videri poteſt hic Perſicos illos ſapientes voluiſſe ſignificare, quos certè hic ſignificatos intellexiſſet Cicero & Plinius. Et Chryſoſtomus exiſtimat Perſas fuiſſe Magos iſtos, nimirum quod illorum ſapientibus id nominis propriũ eſſet. Verum his obſtare videtur quod prius dictum eſt, Magos ante purificationẽ virginis in Bethleem veniſſe, imò ſecundum communem Eccleſiæ traditionem die 13. à nato puero, intra quod tempus non poteſt videri veriſimile ex Perſide peruenire in Hieruſalem potuiſſe Magos, cum Perſia 300. prope miliaribus à Hieruſalem diſtare dicatur, ad quod iter tantillo tempore abſoluendum nec dromedarij certè ſuffecerint. Nã quod dicitur à quibuſdam miraculo hoc eſſe factum, vt tam breuis temporis ſpacio tantum iter abſoluerent, tam facilè reijcitur quam aſtruitur. Quod autem quidam aſſerunt eos ad iter hoc ſeſe accinxiſſe vno aut altero anno antequam Chriſtus naſceretur, & ſtellam eis prius apparuiſſe quàm Chriſtus natus eſſet, quemadmodum ſentit is cuius ſunt homiliæ ſuper Matthæum nomine Chryſoſt. & Auguſt. in ſermonẽ de Epiphania, ex eo ſatis probatur non eſſe verum quod dixerunt Magi: Vbi eſt qui natus eſt Iudæorum rex? Vidimus enim

Quomodo Magi aduenire cœperunt.

ſtellam eius in oriente. Quibus verbis ſignificant ſe ex apparente eis ſtella intellexiſſe natum regem Iudæorũ: quod certè falſum erit, ſi ante natum hunc regem multò ante ſtella ab eis viſa fuit. Proinde notandum, nõ ſolùm genus quoddam ſapientum quod apud Perſas erat vocatum, quaſi proprio eis nomine, Magos: ſed & ſapientes Chaldæorum, quos Ciceronem & Chryſoſt. ſub nomine Perſarum, etiam comprehẽdiſſe veriſimile eſt, quod aliquando vnum fuiſſet Perſarum & Chaldæorum regnum. Chryſoſtomus enim dicit Iudæos paulò ante fuiſſe liberatos captiuitate Perſica: vbi proculdubiò per captiuitatem Perſicam intelligit captiuitatem Babylonicam. Chaldæos autem Steuchus & veteris Theologię principes meritò facit, & prius Magos dictos fuiſſe quàm ſapientes Perſarum teſtatur. Sic enim ſcribit libro de perenni philoſophia 1. cap. 3. Magi Perſarum & Chaldæorum (nam priores ſunt Perſis Chaldæi & regno, & ortu, eoque doctrina potius erat Chaldæorum) ſapientes ac ſacerdotes eius nationis fuerunt, qui res regum geſtas ſcriberent, ſecretiores quaſdam ſcientias ſoli cognitas habentes. Hos conſtat non ſolùm res diuinas plurimùm tenuiſſe, ſed etiam dæmonum naturas, & euocationes adeo cognouiſſe, vt mira portenta eos euocatos cogerent in conſpectu edere. Hinc Balaàm horum è numero Magorum ſua tempeſtate celeberrimus, creditus eſt poſſe veneficijs & incantationibus obeſſe populo Hebræorum aſcitus a rege Moab ob hanc cauſam. Habitabat autem is, vt teſtatur Moſes, ſuper fluuium filiorum Ammon, hoc eſt, Euphraten: quo fit perſpicuum, eum fuiſſe Aramæum, ſiue Chaldæum, vnum nempe ex his Magis. Hactenus ille. qui deinceps oſtendit inter hos Magos fuiſſe & Sibyllam illam nobilem Erithream, quæ fertur Chaldæa fuiſſe, filia Beroſi Chaldæi, tum & Sambethen, quæ clara & aperta de diuinis rebus, & filio Dei ediderunt teſtimonia. Sed & Magorum horum quædam teſtimonia de filio Dei, & ab æterno genita mente recenſet, ſic ſcribens: In dictis igitur Magorum, à Zoroaſtre deſcendentium

(etſi

(etſi quod fieri ſolet, ad ſuperſtitiones, vaniſſimumque dæmonum & elementorum cultum nonnunquam deflexerint) hæc ad alia habentur: πάντα ἐξετέλεσε πατὴρ, καὶ νῷ παρέδωκε δευτέρῳ, ὃν πρῶτον κλῄζεται πᾶν γένος ἀνθρώπων. hoc eſt: Omnia perfecit pater, & menti tradidit ſecundæ, quam vocant primam omne hominum genus. Hactenus ille. qui deinceps cap. 22. oſtendit quomodo factum ſit, vt ex ſtella apparente intelligerent Magi natum Chriſtũ. Solos (inquit) Chaldæos & Hebræos Apollo teſtatus eſt eſſe ſapientes: μόνοι χαλδαῖοι σοφίαν λάχον, ἠδ᾽ ἄρα ἑβραῖοι: Solis noſſe datum Chaldæis atque Hebræis. Nec aliunde eueniſſe putes vt hi potiſſimùm cognouerint ortum illius magnæ mentis, diuinæq; prolis, creatricisq; intelligentiæ, quàm ex antiqua eorum Theologia, quę prædicabat apertè fore vt filius ille Dei, omnium rerum creator, venturus eſſet aliquando in mundum, oſtendendumq; ipſis Magis ſuper hac re ſignum de cœlo. Itaque in eorum Theologia quæ referta eſſet oraculis de filio Dei, & tempus aduentus declarabatur, & ſignum quod locum indicaret oſtendendum cœlitus. Propterea vigilantiſſimè obſeruabant, totumq; ea fama Orientem repleuerant, vt Suetonius in Veſpaſiano & Tito teſtatur. Præceperatq; Sibylla vt in cœlo ſignum conſpicati, ducem ſtellam ſequerentur, regemq; magnum adorarent. More autem gentis ſuæ adorarent. Nemo autem apud Perſas ſalutabat regem, niſi muneribus allatis. Munera erant quorum regio eſſet ferax. Itaque & illi, quoniam auro propter vicinam Arabiam, & thure ac myrrha abundant Chaldæi ac Perſæ, his oblatis regem illum deorum, creatorem mundi, filium Dei, primam mentem adorauerant. Hactenus ille. Vt autẽ magis veriſimile fiat Sibyllæ illius oraculis edoctos fuiſſe Magos de naſcendo rege Iudæorum, & ſtella eius natiuitatem denunciante, notandum id quod ex Cicerone idem Steuchus adducit. Hic enim ſic ſcribit lib. 2. de Diuinationibus: Sibyllæ verſus obſeruamus, quorum interpres nuper falſæ quædã hominum fama dicturus in ſenatu putabatur, eum quem re vera regem habebamus, appel-

appellandum quoque eſſe regem, ſi ſalui eſſe vellemus. Ex quibus verbis ſatis manifeſtum eſt, publica tunc temporis fama creditum à Romanis, libros Sibyllæ continuiſſe, futurum aliquem circa illud tempus regem Romanorum, quem regem vocare deberet quiſquis ſaluus eſſe vellet. Hæc autem falſa Cicero aſſerit, nimirũ quod propter tyrãnidem ſuperiorum regum, Romani abhorrerent à regis nomine, imperatoribus eorum, etſi verè regibus, nomen illud tamen denegantes. Verum Sibylla ea (cuius verſus fatetur cõpoſitos eſſe per ἀκροστιχίδα, quales oſtendit etiam Auguſtinus lib. 18. de ciuitate Dei fuiſſe verſus Sibyllæ Erithreæ) non de rege vaticinabatur, qui per tyrannidem libertatem erat ablaturus, ſed per humilitatem aſſerturus nos in libertatem. Itaque ſimile vaticinium veriſimile eſt & Magos accepiſſe ab hac Sibyllâ, cuius in Chronicis Chronicorum hoc dicitur eſſe vaticinium. In vltima ætate humiliabitur Deus, humanabitur proles diuina, vnietur humanitati diuinitas, iacebit in fœnò agnus, & puellari officio educabitur. Accedit his, quod Magos iſtos veriſimile ſit, vt teſtantur Hieronymus, Chryſoſtomus & alij, audiuiſſe & didiciſſe vaticinium Balaam, vt cuius eſſent ſucceſſores. Ille autem de ſtella quadam oritura, quæ potiſſimùm regem aliquem Iſraelitarum ſignificaret, vaticinatus erat, vt ſcribitur Numer. 24. hoc modo; Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael, & percutiet duces Moab, vaſtabitq; omnes filios Set. Et erit Idumea poſſeſſio eius, hęreditas Seir cedet inimicis ſuis: Iſrael verò fortiter aget. De Iacob erit qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis. Iam veriſimile etiam eſt Chaldæorũ, imò & Perſarum Magos pleraque ab Hebræis maximè tempore captiuitatis Babylonicæ de expectato ab eis Meſſia audiuiſſe, vt etiam ob ea ad inquirendum & adorandum ipſum proniores fuerint, maximè cùm Hebræorum prophetarum vaticinia viderent conſentire cùm vaticinijs Sibyllæ & Magorum maiorum ſuorum. Ex his igitur omnibus conſtat Magos iſtos, fuiſſe ſapientes Chaldæorum, ex Chaldæa, locisve vicinis in Hieru-

Num. 24.

ſalem

ſalem veniſſe. Sic autem ſimul conſtat etiam quomodo ex oriente dicantur veniſſe, & quomodo fieri potuerit vt ante purificationem virginis, imò decimatertia die Bethleem peruenirent. Non enim quoniam ex oriente veniſſe dicuntur, neceſſe eſt intelligere veniſſe eos ex vltimis terræ finibus, aut ex Perſia. Nam & Balaham Numer.23.ab oriente ſe dicit veniſſe, De Aram inquit) adduxit me Balac rex Moabitarum de montibus orientis. Fuiſſe autem Magos hos ſapientes Chaldæorum, teſtatur etiam Chalcidius Platonicus in commentarijs in Timeum Platonis, ſic de eis ſcribens: Eſt quoque alia ſanctior & venerabilior hiſtoria, quę perhibet ortu ſtellæ cuiuſdam non morbos mortesq; denunciatas, ſed deſcenſum Dei venerabilis ad humanæ conſeruationis, rerumque mortalium gratiam. Quam ſtellam cùm nocturno itinere ſuſpexiſſent Chaldeorum profectò ſapientes viri, & conſideratione rerum cœleſtium ſatis exercitati quæſiſſe dicuntur recentem ortum Dei, repertaque illa maieſtate pueruli venerati eſſe, & vota Deo tanto conuenientia nuncupaſſe. Hæc ille. Itaque vt ad id reuertamur vnde cœpimus, cùm Magia, ſi propriè accipiatur, ſit naturalis philoſophiæ apex, & diuinorũ ſcientia, atque in hac primum locum obtinuerint ſapientes Chaldæorum atque Perſarum, factum eſt vt illi proprio nomine dicerentur à Græcis Magi: quæ tamen appellatio etiam aliarum gentium ſapientibus legitur attributa, vt cum Plinius libro 25.cap.2. dicit Pythagoram & Democritum de naturis herbarum ſcripſiſſe, peragratis prius Perſidis, Arabiæ, Aethyopiæ, Aegyptiq, Magis. Ex quo etiam ſatis conſtare videtur, nomen Magi non eſſe nomen Perſicum, vt quidam putant, ſed nomen Græcũ, tributum ſapientibus maxime Chaldæorum & Perſarum, quemadmodũ Indorum ſapientibus, nomen Gymnoſophiſtarum. Verùm quoniam, vt fieri ſolet, Magi huiuſmodi dum nimis eſſent curioſi, ad vanitates & ſuperſtitiones declinauerunt, & illicitis ſe dæmonum pactis immiſcentes noua quædam nouis rationibus facere aggreſſi ſunt, factum videtur vt Magorum nomen pro maleſi-

Num. 23.

Magi unde fuerunt.

maleficis in vſu veniret: quomodo Aſtrologia, quæ Magiæ pars eſt, cum prius idem eſſet quod Aſtronomia, per abuſum eius venit in vituperium: quomodo & nomen Sophiſta abijt in inuidiam apud Græcos, & nomen item Tyrannus. In vtraq; ſua ſignificatione inuenitur nomē Magus in ſacris literis. Nam Leuitici 29. vbi vertit Hieronymus: Non declinetis ad Magos, nec ab Ariolis aliquid ſciſcitemini. Et rurſus cap. 20. Anima quæ declinauerit ad Magos aut ariolos, ponam faciem meam contra eam: magus pro malefico accipitur. Sic & apud Lucam in Actis, dum Simonem quendā & Elymam, magum vocat. At in Daniele, vbi nomen Magorū frequenter ponitur, diſtinguitur à maleficis. Sic enim legitur cap. 2. Præcepit autem rex vt conuocarentur arioli & magi, & malefici, & Chaldæi, &c. Vbi Hieronymus in commmētarijs ſic ſcribit: Magi ſunt qui de ſingulis philoſophantur: Malefici, qui ſanguine vtuntur & victimis, & ſæpe contingunt corpora mortuorū. Conſuetudo autem & ſermo communis magos pro maleficis accipit, qui aliter habentur apud ſuam gentem, eò quòd ſint philoſophi Chaldæorum, & ad artis huius ſcientiā reges quoque & principes eius gentis omnia faciunt. Vnde & in natiuitate Domini ſaluatoris ipſi primū ortum eius intellexerunt, & venientes in ſanctam Bethleē adorauerunt puerum, ſtella deſuper oſtendente. Hæc Hieronymus. Dictio autem Hebraica, quam in Daniele Hieronymus ſemper vertit per nomen Magi, ſecundum Rabbi Dauid ſignificat aſtrologum, teſte Pagnino. Vtrùm autem Magi iſti, de quibus loquitur Matthæus, reges fuerint, & an tres numero, vt nunc habet communis opinio, non planè conſtat. Nam Euangeliſta eos reges non vocat, vocaturus, vt apparet, ſi tales fuiſſent, cùm id ad gloriam Chriſti non parum pertinuiſſet. Sed nec veterum interpretum quiſquam hos Magos reges vocat. Nam Chryſoſtomus quidem meminit regis Perſarum, ſcribens de Iudæis his verbis: Oportuerat nanque eos continuò ſentire quantum ſibi eſſet additum dignitatis, de tanti ſcilicet natiuitate regis, qui Perſarum

Leuit. 29.

Dan. 2.

Num Magi reges fuerint.

rum

rum ad ſe regem ortu ſuo triumphante traxiſſet. Verùm apparet Chryſoſtomum ob id aſſerere Perſarum regem tractum ad Chriſtum, quod illius conſenſu aut etiam iuſſu Magi, qui apud Perſarum reges maximi erant, veniſſent ad adorandum Chriſtum. Theophylactus tamē ſemel hos magos vocat Perſicos reges. Oportebat(inquit)gaudere potius quod rex ſuus à Perſicis regibus adoraretur. Videtur autem recepta hæc opinio de Magis iſtis primùm obtinuiſſe ex his quæ in Epiphaniarū die in eccleſiaſtico officio canuntur. Tunc enim ex Pſalmis decantatur illud: Reges Tharſis & inſulæ munera offerēt, reges Arabum & Saba dona adducent, Et ex Iſaia in Epiſtola: Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in ſplendore ortus tui. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, &c. Verùm hæc non propriè dicta eſſe de his Magis ex eo manifeſtum, quòd nō venerint ex Saba aut Arabia, cùm hæc loca reſpectu Ieruſalem planè ſint in meridie, non in oriente. Canit enim hæc Eccleſia in die illo feſto, quod his prædicta ſit gentium vocatio, quarum hi magi primitiæ fuerunt, in quibus etiam pleraque ad literam competunt, quæ in prophetis myſticè accipienda ſunt. Recte tamen magi iſti reges dicuntur, quoniam ſcilicet potentes erant, & quoniam propter ſuam ſapientiam ſoleant ſemper regibus Perſarum aſtare, ſine quorum conſilio nihil in regno gerebatur, nec ſtatuebatur, imo ex quorum numero ſemper eſſet Perſarum Rex. Siquidem prius ex Cicerone patuit neminem Perſarum regem eſſe potuiſſe, qui nō Magicam ſcientiam perceperit. Et, vt dictum eſt ex Plinio, magia in oriente imperabat regum regibus. Et in libro Heſter ſeptem illi ſapientes, qui ex more regio ſemper aderant regi Perſarum Aſſuero, quorum conſilio cuncta feciſſe dicitur, ſcientes leges ac iura maiorum, duces Perſarum ac Medorum vocantur, quos & ipſos magos fuiſſe certum eſt Et Plinius magos Paſſagardas caſtellum & Ecbatanam oppidum obtinuiſſe teſtatur. Ammianus quoque libro 23. poſt miranda quædam de magis enarrata ſic ſcribit: Ex hoc magorum *Ammia. lib. 23.*
ſemi-

ſemine ſeptem poſt mortem Cambyſis regnum inijſſe Perſidos antiqui memorant libri, docentes eos Darij factione oppreſſos. His itaque rationibus & Theophylactus videtur eos vocare Perſicos reges. Sic enim & in libro Tobiæ cap 2. & ab Ambroſio lib. 1. officiorum cap. 12. tres amici Iob reges vocantur: qui & ipſi magi videri poſſunt, ſi eorum in diſputando ſcientiam quis aduertat. Tres autē fuiſſe in ſuis ſermonibus ſemper affirmat Leo primus.

Tobiæ 2.
Amb. lib. 1. offic.

Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in oriente Conueniens certè omnino erat Chriſti natiuitatem & paſtoribus Iudæis perſonis humilibus, & magis gentilibus viris potentibus & ſapientibus manifeſtari, vt oſtenderetur omnibus natus ſaluator, & ab vtraque gente teſtimonium acciperet. Si enim ſoli Iudæi illi teſtimonium perhibuiſſent nouo regi, viſi fuiſſent cognationem ſuam honorare. Nunc autem & alieni à teſtamento Dei teſtimonium eidem perhibuerunt. Inimicorum autem teſtimonium maioris ſolet eſſe fidei. Vide Baſilium in ſermone de natiuitate. Sed prius quidem Iudæis manifeſtari debuit, quoniam & Iudæis primùm prædicari oportebat Euangelium. Deinde in paſtoribus quidem demonſtratum eſt quibus Euangelij myſteria primùm & maximè aperienda forent, quique potiſſimùm ad teſtificandum de Chriſto deligendi eſſent. Verùm quoniam paſtorum teſtimonium leue videri poterat, additum eſt & magorum, virorum ſcilicet quos mundus admirabatur, & qui videri non poterant venturi è longinqua terra in externum regnum ad adorandum regem extraneum, niſi perſuaſiſſimum habuiſſent natum eſſe regem quem quærebant; eumque diſſimilem alijs regibus fore. Verùm paſtoribus per angelū Chriſti natiuitas annunciata eſt, Magis autem per ſtellam: quoniam illi multa patribus angelos denunciare ſolitos cognouerunt, & hi cœlorum aſtrorumque motum diligenter obſeruabant, aſtris multum tribuentes. Habet enim hoc diuinæ ſapientiæ diſpoſitio, vt per ea in cognitionem ſui homines ducat quibus aſſueti ſunt.

Vtro-

Vtrobiq; tamen cœleſti ſigno Chriſti natiuitas declaratur, vt cœlorũ, angelorumq; pariter & aſtrorum dominus demonſtraretur, qui in terris natus fuerat, vt cui & angeli & aſtra ſeruirent. Qui autem ſtellæ indicio Chriſtum natũ magis oſtenderat, poterat & ſine humana inſtructione locũ natiuitatis demonſtrare: ſed magis conueniebat vt Magi ſciſcitantes in Hieruſalem vrbe regia & præcipua Iudæorũ, & natum ipſorum regem neſcientibus denunciarent, & locũ natiuitatis Chriſti ab eis viciſſim diſcerent: tum vt de Chriſto quem quærebãt certiores redderentur Magi, diſcentes prophetæ vaticiniũ cum ſtella Chriſtum in Bethleem natum demonſtrante conſentire: tum vt gloria Chriſti clarius effulgeret, teſtimoniũ illi perhibentibus etiam Magis, & Iudæorũ cæcitas & deſideria condemnarentur, dum gentes vnico viſo aſtro crediderunt: ipſi autem neque ex tot prophetis tempus viſitationis ipſorum agnouerunt: & gentibus regem ipſorum tanto deſiderio ex longinqua regione quærentibus, ipſi dominatum non quæſierunt, imo regem ſuum, quem ex libris prophetarum alijs mõſtrauerunt, ipſi videre neglexerunt. Poſtremùm hac ratione demonſtrauit Deus, non omnia omnibus manifeſtari, ſed mutua nos in cognoſcendis diuinis rebus egere opera, iamq; in proximo fore eam gentium & Iudæorum conditionem, vt vtrique ab vtriſque diſcere deberent. Itaque interrogant Magi dicentes: Vbi eſt qui natus eſt, &c. Vnum quærunt, & vnum aſſerunt. Aſſerunt enim natum, ſed quærunt nati pueri locum. Quærunt autem de rege Iudæorum, non qualicunq;, ſed eo quem iam multis ſeculis ſciebant expectatum à Iudæis, cui ex vaticinio Balaham totum orbem ſubijciendum non ignorauerunt. Vnde poſtea dicitur Herodes occaſione interrogationis Magorũ quæſijſſe ex Scribis vbi Chriſtus naſceretur, nimirum quod de illo rege Iudæorum interrogaſſent, qui Meſſias & Chriſtus communi hominum appellatione dicebatur. Proinde Græci articuli vim conuenit non diſſimulare, ποῦ ἐϛιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς ἰουδαίων: hoc eſt: Vbi eſt ille natus rex Iudæorum? Quæ

verba dupliciter intelligi poſſunt. Primum ſimpliciter, vt ſit ſenſus: Vbi eſt ille rex Iudæorum, qui iam natus eſt? Secundo, vt ſignificetur rex iſte quem quærunt eſſe natus rex, hoc eſt, qui non ab hominibus in regem eligendus eſſet, & vngendus in legitima ætate, ſed qui in ſua natiuitate rex eſſet Iudæorum, ad diſtinctionem aliorum regum Iudæorum. Porro etſi in Ieruſalem regnaret Herodes, non metuerunt tamen alterius regis Iudæorum mentionem facere, quia non putabant alicui Iudæorum, nec ipſi Herodi incognitum eſſe natū iam regem, eiusq; claritatem apud eos quoque cœleſtibus ſignis declaratam: nec in animum inducere potuerunt, non lubenter omnes Iudæos & Proſelytos de eo rege audituros, quem iam multis expectaſſent ſeculis tanquam ſaluatorem ipſorum. Deinde & efficaciæ gratiæ diuinæ id aſcribi poteſt, quæ vt non ſolum eos inſtruxit de nouo rege nato, ſed ad inquirendum eum, adorandumque commouit & accendit, ita & effecit ne præſentem metuerent regem ob amorem noui regis quē quærebant. Proinde Chryſoſtomus in ſecunda expoſitione ſuper Matthæum: O beati (inquit magi, qui ante conſpectum crudeliſſimi regis priuſquam Chriſtū cognoſcerent, Chriſti facti ſunt confeſſores. Addunt autem rationem quare quærant de nato rege Iudæorum, & quo indicio eum iam natum eſſe cognoſcant aperiunt, cum ſequitur: *Vidimus enim ſtellam eius, &c*] Stellam eius, vocant ſtellam nouam declaratiuam natiuitatis eius. Sicut autem his verbis ſatis ſignificatur magos ex ortu nouæ ſtellæ intellexiſſe ortum Chriſti, ita quoque colligere hinc licet non his magis primùm reuelatum fuiſſe ſtellam hanc portendere Chriſti natiuitatem, ſed antiquam fuiſſe reuelationem hanc, atque à patribus magos accepiſſe exorituram nouam ſtellam, quæ regis Iudæorum maximi ortum monſtraret. Non enim dicunt, vidimus ſtellam quandam nouam in aëre, & fuit nobis reuelatum quod demonſtraret natum regem Iudæorum: ſed ſolùm, vidimus ſtellam eius, & cum articulo, τὸν ἀστέρα, ſatis ſignificantes ſe vidiſſe eã ſtellam quã

ex antiqua traditione non dubitauerunt eſſe ipſius. Nō enim id noui ſibi contigiſſe ſignificant, vt docerentur quid apparens eis ſtella portenderet, ſed id tantū, vt viderent ſtellam iamdiu ſcilicet expectatam & obſeruatam. Deinde ſi non antiqua fuiſſet ſtellæ illius expectatio, ſed ipſi magi de ſeipſis dixiſſent vidiſſe ſe ſtellam, & de ea reuelatum tunc ſibi portendere ipſam natiuitatem Meſſiæ, ex eorum verbis nō multum commoti fuiſſent Iudæi, & maximè Herodes, ſed tanquam vana ſomnia reieciſſent. Porro ſtellā hanc non fuiſſe veram ſtellam, vnamq; de numero aſtrorum cœleſtium, ex multis patet. Et primum quidem ex motu. Nam cùm reliqua omnia aſtra moueantur motu diurno ab oriente in occidentem, hæc mouebatur à ſeptentrione verſus meridiem. Talis enim eſt ſitus Ieruſalem reſpectu Bethleem. Secundò ex ſplendore eius. Siquidem nulla aſtra in die apparent propter exceſſiuum ſplendorem ſolis. Hanc ſolam in die apparentem ſol occultare nō poterat. Tertiò ex tempore apparitionis eius. Prout enim opus erat apparebat, & rurſum occultabatur, neque certo ſtatutoque tempore reliquorum aſtrorum more ſeſe conſpiciendam exhibuit. Quartò etiam ex loco ſitus eius. Siquidem non in cœlo ſitam fuiſſe, ſed terræ proximam fuiſſe conſtat. Alioquin enim neque dux viæ eſſe potuiſſet, neq; domum in qua erat cum matre infans demonſtrare. Poſtremùm & ex quiete eius. Stetiſſe enim dicitur ſupra vbi erat puer, cùm omnes cœleſtes ſtellæ continuo moueantur motu. Proinde non habent aſtrologi genethliaci & Priſcillianiſtæ hæretici, quod ex hoc loco patrocinium artis ſuæ quærant & proferant. Illi enim ſtellæ huius occaſione artem ſuam comprobare adniſi ſunt, vnumquemq; ſubiectum ſecundum corpus & animam aſſerentes conſtellationi illi (quam fatum vocāt) quæ eſt in vniuſcuiuſque natiuitate, hac ſua aſſertione, præter alia multa inconuenientia, tollentes ab homine liberam agendorum & omittendorum facultatem. Dubium autem an cum dicunt ſe vidiſſe ſtellam eius in oriente, intelligendū ſit eos in oriente exiſtentes, vidiſſe

Quod ſtella non fuerit de numero aſtrorum cœleſtium.

Refutantur aſtrologi & genethliaci.

etiam ſtellam eius exiſtentem in oriente : an potius eos in oriente exiſtentes vidiſſe quidē ſtellam, ſed in terra Iuda exiſtentem. Non eſt autem huic dubio locus ſecundum receptam & communiorem ſententiam, qua creditur ſtella hæc totius viæ dux fuiſſe ab oriēte vnde venerunt vſq; Ieruſalem. verùm hanc ſententiam nō eſſe veriſimilem ex ſequētibus patebit: Sequitur: *Et uenimus adorare eum.*] vbi, venimus, eſſe præteriti temporis Græca certiſſimò docent. Eſt enim ἤλθομεν. His autem verbis Magi & excludunt falſam ſuſpicionem, qua videri poterant veniſſe ad perdendum regem, & certitudinem ſuam ac perſuaſionem inſinuant, nempe quòd tam perſuaſi eſſent natū eſſe hunc regem, vt non dubitarēt eius adorandi gratia venire. Deinde & quanti hunc facerent ſignificāt, vt quem ſolum præ omnibus regibus Iudæorum adoraturi venirent, non ignari ſcilicet fœlices eos futuros qui illū ſibi haberent propitium. Quamuis autem eſſe poſſit, imo veriſimile ſecundum prædicta ſit Magos agnouiſſe nati huius regis diuinitatem, id tamē non conſequitur ex verbo, adorare, quemadmodū pleriq; colligunt. Nam in ſcripturis frequenter homo hominem veneratus, adoraſſe illū dicitur. Hebraica enim dictio correſpondens ſemper verbo noſtro adorandi, ſimpliciter ſignificat proſternere ſe coram aliquo humi reuerentiæ cauſa. Hoc autem modo antiquitus veneratio exhiberi ſolebat regibus, quin & priuatus quandoq; priuatum ſic venerabatur.

Audiens autem Herodes rex turbatus eſt, & omnis Hieroſolyma cum illo] Herodes quidem cùm non intelligeret niſi terrenum regnum, iure turbabatur, metuens ne ipſe & filij ſui regno per hunc regem priuarētur. Verùm tota ciuitas cur turbabatur? Oportebat enim gaudere potius, quod is natus eſſet quem iam diu expectaſſent, cuius adorandi gratia etiam exteri aduenſſent. Sed turbatio non ſolùm eſt ex timore, ſed etiam ex admiratione, & nouæ rei etſi gratiſſimæ nuntio. Proinde intelligi poteſt Herodem quidem turbatum præ timore : ciuitatis verò ciues quoſdam quidem præ timore, alios verò propter

propter rei nouitatem ſolā fuiſſe turbatos. Aut potius, omnis Hieroſolyma, accipi debet pro maiori parte ciuium Hieroſolymitanorum. Nam cùm omnes gaudere deberent, tamen quæ fuit eorum carnalis cæcitas, multi eorum partim timore Romanorum, ne forte opprimerentur huius noui regis occaſione, partim quod applauderent Herodi, eiq; amici eſſent, ſimili turbatione turbabantur qua Herodes. Atque huic ſenſui magis conuenit illud additum ab Euangeliſta: cum illo: quaſi per eam partem voluerit ſignificare ſimilem ciuium fuiſſe perturbationem.

Et congregans omnes principes ſacerdotum & ſcribas populi] Cùm vnus tantùm eſſet apud Iudæos qui propriè erat princeps ſacerdotum, in Euāgelijs dum principum plurium fit mentio, oportet intelligere eos qui ſibi mutuò in pontificatu ſuccedebant, & aliquando pontifices fuiſſent. Nam ſub Herode cœpit pontificatus eſſe venalis, & ante mortem ab vno ad alterum transferebatur. Aut potius ij intelligendi ſunt vocari principes ſacerdotum, qui principes erant illarum 24. familiarum ſacerdotalium, de quibus 1. Paralip. 24. Nam & ibi legitur de principibus ſacerdotum hoc modo: Diuiſit autem eis Dauid, hoc eſt, filijs Eleazar principes per familias ſedecim, & filijs Ithamar per familias & domos ſuas octo. Porro Scribæ dicuntur, non qui ſimpliciter ſcribebant, ſed erat hominum genus quos Hebræi ſuo quodam nomine vocabant: quorum erat profeſſio, vt quemadmodum olim apud Romanos in rebus dubijs ex Sibyllæ libris per aruſpices aut interpretes reſponſa petebantur: ita & iſti conſulti, ex prophetarum libris reſponderent. Proinde quos Matthæus, & huius imitator Marcus ſcribas vocat, Lucas appellat legiſperitos. Hebraicè enim dicebantur ſopharim, quo nomine ſunt appellati non à ſcribendo, ſed a ſepher, quod eſt liber aut litera, vt ſint ſopharim quaſi librarij, ab euoluendis enarrandiſque libris ſacris: aut literati, qualis fuit & Eſdras, de quo legitur 1. Eſdræ 7. Et ipſe ſcriba velox in lege Moyſi, hoc eſt, librarius dexter, ſcitus & expeditus in Moyſe.

1. Para. 24 *1. Eſdr. 7.*

Aut dicti ſunt ſopharim a verbo Saphar, quod eſt recenſere, narrare & nunciare, quod illorum eſſet ſcripturas populo annunciare, prælegere & exponere. Vnde apud Græcos pro nomine, Scriba, ſemper eſt γραμματεὺς, quod nomen ſignificat Scribam publicum & cancellarium, cuius officium erat publica ſcripta atque decreta ſeruare, eademq; ſi poſcerentur lectitare. Sic & Saraias dicitur Scriba regis Dauid, & Sobna Scriba Ezechiæ. Admiranda autem eſt in hoc negotio diuinæ ſapientiæ diſpoſitio, mirabiliter omnia quæ hic gerebantur cedere faciens in gloriam nati humiliter pueri, & confirmationem fidei in illum. Gloria enim pueri erat, quod illi exteri Magi viri & eruditione & fortunæ ſtrepitu nequaquam aſpernandi tam inſigne teſtimonium ferrent, quodque Herodes rex potentiſſimus huius metu pueri conturbaretur. Deinde quod & ipſe Herodes, & principes ſacerdotes cum Scribis, quamuis hoſtes eſſent Chriſti, tamen autores eſſent vt locus natiuitatis Chriſti Magis innoteſceret. Malitioſe enim Herodes inquirebat vbi Chriſtus naſceretur, & tamen neſciens gloriæ Chriſti inſeruiebat. Non quæſiuit autem Herodes vbi Chriſtus natus eſſet (dixiſſent enim ſe neſcire) ſed vbi naſci deberet ſecundum ſcripturam. Hoc enim eſt, vbi Chriſtus naſceretur.

At illi dixerunt ei: In Bethleem Iudæ *Sic enim ſcriptum eſt per prophetam*] Is qui ſub nomine Chryſoſtomi autor eſt ſecundi cõmentarij ſuper Matthæũ dupliciter culpat Scribas & pontifices ob eorum reſponſionem ad quæſtionem Herodis. Primùm, quod alienigenæ & impio regi prodiderint myſterium prophetarũ. Deinde, quod in prophetiæ teſtimonio id omiſerunt: Et egreſſus eius à diebus æternitatis: per quod ab impia ſua cogitatione Herodes reuocari potuiſſet. Verum non apparet eos hac in re culpandos, cùm regi ſuo cui ſubiecti erant, eidemque proſelyto, & pietatem ſimulanti non potuerint non pro ſuo officio reſpondere, illud in teſtimonio iure omittentes, quod propoſitæ quæſtioni non ſeruiebat. Dubium autem hic eſt non paruum, quomodo teſti-

eſtimonium hic ab Euangeliſta aut à Scribis prolatum
x propheta;conſentiat cum loco prophetæ. Non enim
olum eſt in verbis diuerſitas, ſed etiam contrarietas.vi-
etur eſſe manifeſta. Hic enim dicitur: Bethleem ne-
uaquam minima in principibus Iuda. In Michea .ve-
,interprete Hieronymo,dicitur ; Et tu Bethleē Ephra-
paruulus es in milibus Iuda. Proinde Hieronymus
uper Micheam, aſſcribit hanc diuerſitatem ignoran-
æ & negligētiæ Scribarum, arbitraturque Matthæum
olentem arguere Scribarum negligentiam erga di-
inæ ſcripturæ lectionem, ſic ſcripturam poſuiſſe vt ab
s prolata erat. Addit autem,quoſdam aſſerere Euan-
eliſtas per errorem nonnunquam ex veteri teſtamen-
citare teſtimonia, vt qui non ex libro dum ſcribe-
nt ea carperent, ſed memoriæ crederent, quæ non-
unquam fallitur. De quorum ſententia prolixè di-
utat Eraſmus in Annotationibus. Verùm ea ſenten-
a tanquam eneruans veritatem & autoritatem ſcri-
uræ ſacræ,omnino reijcienda videtur. Sunt qui putāt
ribas .& ſacerdotes non imperitè aut infideliter re-
ondiſſe, ſed ita adduxiſſe teſtimonium & Scribas &
atthæum, quomodo tunc legebatur in editione Sy-
ca,qua tunc magis quā Hebraica veritate paſſim vte-
ntur. Alij Scribas & Euangeliſtā non tam verba quàm
nſum potius prophetæ voluiſſe reddere aſſerūt, oſten-
ntq; hoc modo in eundem ſenſum coincidere & pro-
etę locum, & iſtud teſtimonium adductum. Nam Mi-
eæ loci hic eſt ſenſus: Tu Bethleem paruulus quidem
nc es vicus in milibus Iuda,ſed ex te egredietur dux,
c.ac proinde ſignificatur à propheta, futuram Beth-
m non minimam,ſed maximam. Itaque cùm id in-
lligerent Scribæ & Euāgeliſta ſignificatum à prophe-
potius quod ſenſit explicare voluerunt, quàm ad li-
am obſcurum eius teſtimoniū reddere. Quidam au-
n culpans Hieron. verſionem in Michea,vt oſtendat
timonium hic citatum conuenire cum loco Micheæ
de deſumptum eſt , ſicut putat Hebræa in Michea
rti debere : Et tu Bethleem Ephrata, parum eſt vt
I 4 ſis

ſis inter Chiliadas ſeu Chiliarchos Iudę,&c. intelligens ſcilicet nomen illud maſculiuum, quod Hieron. vertit, paruulus,& Septuaginta ὀλίγος, accipi pro neutro genere,quo cùm careant Hebræi, vtuntur pro eo maſculino aut fœminino. Iam idem vult eſſe: parum eſt vt ſis inter principes Iudæ &, nequaquam minima es inter principes Iudæ. Qui enim ſimpliciter dicitur eſſe inter principes,non excellit alios,ſed eſt quaſi è vulgo principum. Verùm cùm Micheas ſecundum eum dicat parum eſſe vt numeretur Bethleem inter principes Iudæ,ſatis ſignificatur eam maximam fore inter principes, ac proinde non minimã eſſe, vt aſſerit Matthæus,in principibus Iudæ. Sed vt in eo bene quidem dicit, quod Hebraicam aſſerit veritatem non habere verbum,es,quod vertit Hieronymus, ſed infinitiuum,eſſe,vertendum vt ſis:ita contra omnium ſententiam maſculinum nomen pro neutro accipi debere putat, vt omittamus Hebræa nullo modo illum ſenſum habere poſſe. Nam Iſaię

Iſaiæ 49. cap.49. vbi talis eſt locutio, qualem hic eſſe vult: Parum eſt vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob.

Iſaiæ 7. Et Iſaiæ 7. Nunquid parum vobis eſt moleſtos eſſe hominibus:longè alia eſt phraſis in Hebræo,quàm hoc loco apud Micheam. Itaque Septuaginta Hebraicam veritatem paulò rectius quam Hieronymus reddiderunt. Sic enim verterunt: καὶ σὺ βηθλεὲμ οἶκος ἐφραθᾶ ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν ἰούδα, ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται, τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα τοῦ ἰσραὴλ, hoc eſt, Et tu Bethleem domus Euphrata, minima es vt ſis in milibus Iuda, ex te mihi exibit vt ſit in principem Iſraelis. Conſentit huic verſioni & ſenſui Chaldæus interpres, qui vertit in hunc modum: Et tu Bethleem Ephrata, quodammodo minor fuiſti,quam vt numerari potueris inter Chiliades domus Iudæ,&c. Quæ verſiones quomodo cum teſtimonio hic adducto, ſaltem ſecundum ſenſum principaliter intentum à propheta conueniant,ſuperius ſatis dictũ eſt. Poteſt tamẽ & aliter locus hic cõcordari cum loco Micheæ, ſiue cum quis legat ſecundum Hebraicam veritatem, ſiue ſecundum Hieronymi verſionem, quæ parũ differt

in

n ſenſu ab Hebraica veritate: nempe ſi intelligatur lo-
us Micheæ per interrogationem hoc modo: Tu Bethle-
m Ephrata, nū, ſicut haberis, minima es in milibus Iu-
a, aut minor es quā vt numerari poſſis in milibus vel
rincipibus Iuda? ac deinde per ſequentia intelligatur
egatiuè reſpondendum eſſe. quaſi dicat: Nequaquam
ertè minima es, quia ex te mihi exibit, &c. Sic enim ma
ifeſta erit conſonantia, Euāgeliſta id per negationem
ffirmante quod propheta per interrogationem inſinu-
re voluit. Expendendum autem reliquit Eraſmus num
er hyperbolen accipi poſſit: Nequaquam minima es:
ro eo quod eſt, adeo quidem humilis es, vt ne minima
uidem vocari poſſis inter principes Iuda. Verum huic
ntelligētiæ obſtat ſubiunƈta cauſalis: Ex te enim exiet.
eliquarum autem diuerſitatum quæ ſunt in hoc teſti-
nonio à verbis Micheæ, facile eſt cauſam reddere. Nam
uod dixit Micheas, Ephrata, hic dicitur, terra Iuda. Hoc
nim certius & notius erat, ad diſtinguendum Bethleē
e qua eſt ſermo, ab altera ciuitate eiuſdem nominis. ob
uam diſtinƈtionem Micheas adiecit, Ephrata. Quod
utem hic dicitur: in principibus Iuda: & Græcè
ἡγεμόσιν ἰούδα, cum Hieronymus in Michea verterit, in
ilibus Iuda, & Septuaginta, ἐν χιλιάσιν ἰούδα, in cauſa eſt
quiuocatio Hebraicæ diƈtionis Aleph, quæ & mille, &
ucem aut principem ſignificat. Senſus tamen ſecundū
tramque ſignificationem eodem recidit. Nam ſi intel-
gatur, in principibus vel inter principes, ſenſus eſt: ne-
uaquam minima es inter principales & præcipuas vr-
es Iuda, quę multa continent milia hominum. Et ſi in-
elligatur, in milibus, ſenſus eſt: in ciuitatibus aut fami-
ijs quæ continent multa milia. Poſſent autem hæc ver-
a: nequaquam minima es in principibus: ſic accipi, vt,
n principibus, non accipiatur pro inter principes, ſed ſi-
nificetur Bethleem nequaquam minimam eſſe in pro-
ucendo principes Iuda, aut nequaquam minimum ha-
ere principem Iuda. Nam quæque ciuitates & tribus
uos habebant principes. Verum hic ſenſus etſi propoſi-
o optimè conuenit, non tamen poteſt intelligi ſignifi-

cai: in Hebraica veritate. Iam quare hic additum ſit, ex te enim exiet, &c. cùm non ſit apud Micheam, facilè ex prædictis patet. Pronomen autem, mihi, quod eſt in Michea, etiam eſt hoc loco in Græcis codicibus: ἐκ σοῦ γὰρ μοι ἐξελεύσεται, ex te enim mihi exibit. Per quod ſignificatur in gloriam Dei Meſſiam naſciturum, & principem futurum. In ſequentibus quædam pro explicatiore ſenſu de ſuo adiecit Matthæus. Nam Hebræa ſecundum Hieronymum ſic habent: Ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſrael. Aut potius: Ex te mihi egredietur vt ſit princeps in Iſrael: quomodo & Septuaginta ferè verterunt. Apparet autem in Hebræo ſubticeri ſuppoſitum verbi, egredietur, ac ſignificare voluiſſe prophetam, ex Bethleem illum omnibus expectatum proditurum vt ſit dominator in Iſrael. Vnde Chaldæus interpres addidit nomen Meſſiæ: ex te mihi exibit Meſſias: niſi malimus ſic accipere: ex te mihi veniet vt ſit aliquis dominator in Iſrael. Porro pro, regat, Græcè eſt ποιμανεῖ, quod potius eſt, reget, & ſignificat non ſimpliciter regere, ſed paſcere, & regere quomodo paſtor gregem. Quanquam Græca vox non omnino reſpondet Hebraicæ, quæ dominarum magis ſignificat. Dicit autem ducem hunc recturum populum Iſrael, non quod & gentium non eſſet futurus paſtor & rector, ſed nomine Iſraelis, vt & alias, omnes electos complectens: videturq; nomen Iſraelis opponi Iudæ, vt hic ſit ſenſus: Tu Bethleem etſi minima, vilis, & contempta habearis comparata reliquis ciuitatibus Iuda, nequaquam tamen vera minima es inter principes vrbes Iuda. Nam quemadmodum olim ex te mihi prodijt in typo Dauid, vt eſſet paſtor totius Iſraelis: ita rurſum ex te mihi proditurus eſt & alter Dauid, qui non more regum ſequentium Dauid & Salomonem, tantùm præſit tribui Iudæ, ſed regat & paſcat vniuerſum populum meũ Iſrael, hoc eſt, vniuerſos ex omnibus gentibus collectos, quorum primitiæ & typus fuerunt duodecim tribus Iſrael.

Tunc Herodes clam uocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus, &c] Poſtquam ex ſacerdotibus didicit Herodes locum

ocum natiuitatis Meſſiç,tempus quoq; natiuitatis eius er tempus apparitionis ſtellæ diſcere a Magis voluit, xiſtimans hac ratione natum hunc nouum regem non oſſe effugere ſuas manus,ſed his duobus indicijs facilè oſſe deprchendi, etiamſi non contingeret Magos re-ire,& natum puerum demonſtrare.Clam autem vocat lagos, quod ſuſpectos haberet Iudæos, metuens ne x curioſa & diligenti inueſtigatione temporis appa-tionis ſtellæ putaretur inſidiari velle nato regi,quem li iamdiu deſideranter expectauerant. Porro in his uæ hic de Herode ſcribuntur, aduertere licet malitiæ uanta ſit vel ſutia, quanta quoque diligentia ad perfi-endum quod cupit. Siquidem veluti piùm Magorum udium adiuuare volens, Scribis & Pontificibus con-regatis, quærebat vbi quem illi quærebant naſci debe-t,cùm re vera per hoc perniciem pueri moliretur. De-de clam vocat Magos,nec diſcit tantùm tempus appa-ntis ſtellæ, ſed diligenter diſcit,omnibus ſcilicet ner-s in hoc incumbens vt exactum tempus ſciret, nec ta-en proderetur illius impium molimen. Ad hæc quò ciliore negotio puerum quem perditum optabat in-niret, mittens in Bethleem Magos,mandat de puero bi renunciari, atque vt id ab eis impetraret,malitiam rdis ſui humilitatis colore depingebat, deuotionem, agorumque imitationem doloſè promittens. Nec di-ſolùm: Ite & interrogate de puero, ſed, interrogate ligenter,aut,vt habent Græca,ἐξετάσατε,hoc eſt,exami-te.Nec dicit,renunciate nobis,ſed mihi.Sibi enim pri ùm volebat innoteſcere puerũ, vt eum prius tolleret nedio quam populus Iudaicus eum plane reſciſſet ua-m eſſe. Verùm vt in his patet quæ ſint malitiæ artes, iantum ſit eius ſtudium: ita rurſum conſiderare in eis et Herodis inſipientiam,& malitiæ cæcitatem. Nam m natum puerum tantùm eſſe iam didiciſſet, vt eius tiuitatem & ſcripturæ diuinæ longe ante prædixiſ-nt,& ſtella iam de cœlo manifeſtaſſet, putauit tamen is conſilijs diuinæ ſe poſſe reſiſtere volũtati,& pertur-ndum ſuo furore diuinũ conſiliũ.Deinde nõ aduertit quàm

Quãta malitiæ verſutia, quanta ad ſua perficiendum diligentia.

quam parum ſibi conſtabant hæc duo, vt clam vocaret Magos, & pietatem prætexeret præcepto. Si enim verè adoraturus erat, quare hoc clanculò præcipiebat? Magi autem, eo quod non eſt ſuſpicioſa pietas, ſed ex ſeſe alios ſemper metitur, dolum Herodis præſentiſcere nequibant: proinde nihil illum celant eorum quæ quærebat, renunciaturi etiam de puero, niſi angeli monitione reuocati fuiſſent. Iam verò etiam hic aduertas Dei in impiorum conſilijs moderationem. Diuino enim nutu factum eſt, vt in Magorum ſimplicitate confideret Herodes, ſperans eos ad ſe reuerſuros, vt ſic nullum eis adiungeret comitem, vtque & ipſi incolumes in patriam redirent, annunciaturi ſuis regionibus Chriſtum. Alioqui enim niſi ſpes hæc ſcelerato impoſuiſſet, ſæuiturus erat in Magos ipſos, qui nuncium tam inauſpicatum ipſi attuliſſent. Deinde in ſuam, puerique nati gloriam tam callidis, varijsque conſilijs permiſit Deus Herodem pueri necem cogitare, vt oſtenderetur quàm nihil poſſint conſilia hominum quantumuis callida, & quantumuis potentium, contra diſpoſitionem diuinam: & quantus eſſet puer iſte natus, cui præualere nequiuit callidiſſimus ſimul & potentiſſimus rex. Notandum autẽ & illud in verbis Herodis, non dixiſſe eum, interrogate de rege hoc, ſed de puero hoc. Neque enim regis nomen ferre poterat, ſatis inſinuans quantum contra illum inſaniret.

An ſtella comitata fuerit per totum iter.

Qui cùm audiſſent regem, abierunt: & ecce ſtella quam uiderant in, &c.] Ex his apparet ſtellam non fuiſſe reliqui itineris ducem, quemadmodum communiter putatur. Alioqui enim non tam vehementer gauiſi fuiſſent hac viſa, nec dixiſſet Euangeliſta ſolùm: & ecce ſtella quam viderant in oriente, &c. ſed, & quæ comitata eos fuerat. Et ijdem ipſi Magi fatentur ſe in oriente quidem vidiſſe illam, ſed non addunt ſe eam ducem itineris habuiſſe, quod vt maius fuiſſet miraculũ, ita in primis fuerat commemorandum. Vt autem ſtella Magis egreſſis Ieruſalẽ, & iam vicinis loco natiuitatis ruſum apparet, eosque præiret, duplex cauſa erat. Primùm, quia cùm iam plurimum

plurimum tentata eſſet Magorum ſolida fides, eò quòd in regia vrbe non ſolùm nō inueniſſent quod quęrebāt, ſed ad nomē eius omnes vidiſſent Iudæos conturbatos, & quem quærebant planè illis eſſe incognitum, ita vt meritò potuiſſent ſe deluſos cogitaſſe: iam tempus erat vt fidelis ille Dominus qui facit cum tentatione prouentum, quo ſuſtineri poſſit, probatam illorum fidem corroboraret, & quaſi præmio quodam collaudaret, comprobaretque. Secundò, id factum eſt, ne cogerentur de nato in Bethleem puero, ſed adhuc Bethleemitis incognito ſollicitè inquirere, ſicque per Magorum inquiſitionem puero manifeſtato, quis improbo regi prodere pergeret ecognitum regem, & ne in Bethleem venientes Magi offenderentur propter humilitatem & obſcuritatem na i pueri. Itaque eadem illa ſtella, quæ tempus natiuitais indicauerat, locum quoque demonſtrat. Quam cùm vidiſſent Magi meritò gauiſi ſunt gaudio maximo. Nā ideris quidem ſpectaculo gauiſi erant Magi in oriente, ed multo magis nunc, nimirum quod intelligerent pem ſuam non eſſe fruſtratam, nec fruſtra tanti itineis ſe ſuſcepiſſe laborem, idque poſt apparentem negotij eſperationem. Deinde quod experirentur ſtellam ad undem perducere locum quem ſcriptura demonſtraerat, quodque ducem iam nacti eſſent nequaquam falcem.

Et intrantes domum, inuenerunt puerum cum Maria matre us, & procidentes, &c] Veriſimile eſt iam Mariam cum uero fuiſſe in diuerſorio, digreſſa ſcilicet iam hoitum multitudine, ob quam non erat ei dum pareret cus in diuerſorio, niſi per domum, hic ſpeluncam illā ſtabulum quis putet intelligendum. Cùm autem Ma quærerent regem Iudæorum, inueneiunt puerum, t, vt habent Græci, παιδίον, puerulum, nihil ſcilicet ſpee à cæteris differentem, & in quo nihil quod admiranm eſſet aut adorandum apparebat. Comperiſſe cum ero ſolam matrem dicuntur. Diuino enim conſilio ctum eſt, vt ne multi adeſſent, quò Herodi puer magis aretur, & Magorum fides declararetur, qui puerulum omni

omni ſatellitio destitutum tanquam regem adorauerũt. Deinde & ob id matrem tantum Euangeliſta fortè repertã dicit, quo ſignificaretur, hanc etſi recentem puerperam, non indiguiſſe obſtetricibus, aut nutricibus, vt quæ ſine dolore peperiſſet. Atque ne Ioſeph quidem inuentus hic deſcribitur, ſicut à paſtoribus. Nam diuino forte nutu factum eſt vt & is abeſſet, ne gentibus ſuſpicio eſſet communi generationis ratione hunc puerulum natum, qui ex Sibyllinis libris aut aliunde diſcere potuerunt regem quem quærebant ex virgine naſciturum. Quamuis autem nihil quàm puerulum viderent, & matrem eius veſtitam vt eſſe poterat vxor fabri peregrè conſtituta, tamen (quod fidei maximum erat argumentum) procedentes adorant, qui forte etiam ipſum Herodem in regali ſuo reſidentem ſolio non adorauerant. Quo conſtat eos alia quædam de puerulo hoc ſenſiſſe quàm vel de eo audierant, vel in eo viderant. Quod quidem in eis effecit, primum ſtellæ indicium. Deinde & ſplendor quidã diuinus qui animas illorum illuſtrabat. Hinc enim factum eſt nouum iſtud, vt nato puerulo non ſuo in regno, ſed & paucis cognito, & longè diſtante regione, præterea non in arce, aut aula, ſed humili hoſpitiolo, hoc honoris tribuendum putarent. Nec hac pietate contenti, depromunt è repoſitorijs ſuis munera, eaq; optima. Quod quãuis pro more patriæ ſuæ facerent (nam Orientalibus mos eſt cum muneribus reges ſuos adorare) easque res offerrent, quarum prouentu regio Perſarum aut Chaldæorum præcipue diues erat, fortaſſe non intelligentes quid his donis ſpeciatim portenderetur: tamen dubitandum non eſt, quin his donis myſteria quędam ſpiritus ſanctus etiam ipſis ignorantibus ſignificare voluerit. Ideo enim Matthæus tam diſtinctè videtur munerum numerum & qualitatem explicuiſſe. Itaque his muneribus primum quidem ſignificatum eſt puerulum hunc eſſe eum de quo ſcripturæ: Omnes de
Iſaiæ 30. Saba venient, aurum & thus deferentes, &cæt. &: Reges
Pſal. 71. Tharſis & inſulæ munera offerent. &: Dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipſo ſemper. Deinde per tria
hæc

hęc munera iā velut per ænigma ſignificata eſt ineffabi-
lis in diuinitate trinitas, patris, filij & ſpiritus ſancti, ſi-
mulq́; vno hoc puerulo cōprehendi humanitatē, diuini-
tatem, & regalē dignitatē ei conuenient̃, & humanita-
tis & diuinitatis ratione. Aurum enim regi cōpetit. Thꝰ
Deo. Myrrha homini morituro. Nā Iudæi ſuos mortuos
myrrha ſepeliūt, vt corpus maneat incorruptū, Myrrha
enim cū ſicca ſit, arefacit, & exiccat humiditatē, nec ſinit
innaſci vermes. Itaq́;, vt & Hieron. annotauit, pulcher-
rimè munerū ſacramēta Iuuencus vno verſic. cōplexus
eſt: Aurū, Thus, Myrrham, regiq́;, hominiq́;, Deoq́; Do-
na ferunt. Quidam tamen thure ſignificatū intelligunt *Refellitur*
Chriſti ſacerdotiū. Quid aūt his muneribus ſignificatū *error Lu-*
eſt à nobis offerri debere, poſtea dicetur. Porro per factū *theri de a-*
horum Magorum conuellitur ſatis impius error Luthe- *doratione*
ri, aſſerentis Chriſtū etſi in ſacramento altaris verè præ- *Euchari-*
ſentem, non tamē debere nec poſſe ibi à fidelibus adora- *ſtiæ.*
ri, imo idololatricū eſſe cultum qui hic Chriſto exhibe-
tur, eò quòd (inquiunt) Euchariſtia non ad hoc eſt inſti-
tuta vt adoretur, ſed vt manducetur à fidelibus, nec legi-
mus in ſcripturis illic Chriſtum ſe coli & adorari velle.
Ergone idololatræ fuere Magi, illi qui Chriſtū adorauē-
runt in cunabulis, & myſticis illis honorauerunt mune-
ribus? Neq; enim ad hoc incarnatus & in mundum na-
tus erat, vt hic adoraretur in mortali corpore, ſed vt cō-
ſpueretur, cæderetur, crucifigeretur: nec vllum Dei ver-
bum ex ſcripturis proferri poteſt, quo à Magis ille cultus
exactus fuerit. Vide Pighium controuerſia octaua.

Et reſponſo accepto in ſomnis ne redirent ad Herodem, etc.]
Eo quod dicitur: reſponſo accepto: ſatis ſignificatur Ma-
gos iam ſecum agitaſſe num redeundum eſſet ad Hero-
dem, imo quoniam ſubdubitare inceperunt, deſideraſſe
aliquod ſignum diuinæ voluntatis. Nam quod quidam
dictionem Græcam χρηματισθέντες, vertendam putant
potius, oraculo accepto, nec ſic quod diximus ſignifica-
tur, minus ſignificatur. Nam χρήσμοι, dicuntur quidē ora-
cula quæ redduntur à numine aliquo, ſed petentibus &
conſulentibus. Itaq; eodem verbo Euangeliſta & poſtea

vtitur

vtitur cùm Ioſephum Aegypto redeuntem, & dubitantem num in Iudæam ſecedendum eſſet, admonitum dicit vt in Galileam iret: non vtitur autem hoc verbo cùm admonitum dicit vt vel in Aegyptum fugeret, vel inde rediret. Eodem vtitur & Lucas, cùm Simeonem dicit reſponſum accepiſſe à ſpiritu ſancto, &c. vbi etiam Eraſmus vertit reſponſum acceperat. Porro Hieronymus putat χρήσμον dici, cùm Deus nō per angelum, ſed per ſe reſpondet. Reſponſum (inquit) quod Græcè dicitur χρηματισθέντες, non per angelum fit, ſed per ipſum Dominum, vt meritorum priuilegium demōſtraretur. Iuſſi autem ſunt non redire ad Herodem, non ſolum ne Herodis impietati ſubſeruirēt ſua ſimplicitate, & puer tueretur ab impijs regis crudelitate: ſed etiam vt fruſtra ſe inſidiari intelligeret, & ab incepto deſiſteret. In quo facto demonſtratum eſt, quam eſſent hi Magi Deo curæ, vt ne quis putet eos ſolo naturalis ſapientiæ ductu intellexiſſe natum regem Iudæorū, aut admonitos à dæmonibus vel inuitè Chriſtum confitentibus, quemadmodū videtur ſentire Hieronymus commentario in Iſaiam 7. & D. Aguſtinus lib. de dæmonibus. Diſcimus autem etiam in his Magis, eorum curam habere Dominum qui ab ipſo pendent, & ſimplici corde incedunt, ita vt redimat animas ſeruorum ſuorum, & non delinquant omnes qui ſperant in eo. *Pſal. 33.* Non peccauerunt autem Magi reſcindentes promiſſionem Herodi factam (promiſerant enim veriſimile eſt ſe reuerſuros) tum quòd Deo iubente id fecerunt, à quo tanquam ſuperiori domino fuerāt à promiſſionis vinculo abſoluti, tum quòd etiam ſine Dei ſpeciali iuſſione promiſſio ſeruanda non ſit, quam intelligimus in fraudem aut perniciem alicuius extortam. Porro vt paucis attingamus quæ myſticè in hiſtoria iſta Magorum deſignata ſunt, quod Magi poſt paſtores Chriſtum incognitum Iudæis reliquis agnouerunt, idque partim ſtellæ, partim ſcripturarum adminiculo, ſignificabat Gentes, quarum hi Magi primitiæ fuerunt, poſt paucos quidem Iudæos ad Chriſti cognitionem & gratiam vocandas, atque in eadem Iudæis præferendas.

Myſtica prædictorũ interpretatio.

Non

Non poſſe autem nos in Chriſti cognitionem deuenire,
niſi & cœleſti diuinoque lumine mens illuſtretur, & ab
hominibus ex ſcripturis ſanctis doceamur, ſcripturarumque inſtructionem cœleſtis gratiæ lumen & præcedere debere & ſubſequi. Præcedere quidem, vt ad ſcripturas nos mittat. Subſequi verò, vt eiſdem credere & obedire faciat. Iam quod Magi niſi longè à patria receſſiſſent, ac relictis Hieroſolymitanis cum doloſo Herode in Bethleem ſeceſſiſſent, Chriſtum nequaquã vidiſſent, nobis ſignificat agnoſci Chriſtum non poſſe, niſi longè à patrio ritu & terrenis affectibus ſemoti, relictisque carnalibus Iudæorum cæremonijs, ac impiorum conſortio, mundanoque tumultu, in Eccleſiam; quæ vera eſt Bethleem, hoc eſt domus panis, conceſſerimus. Munera verò Magorũ cum varijs modis myſticè accipi poſſint, rectiſſimè acceperimus, vt ad tria illa quæ habemus bona referantur, nempe facultates, animam & corpus, atque ad tres virtutes illas, fidem, ſpem, & charitatem. Aurum enim Deo offerimus, cùm externa fortunæ bona pauperibus per charitatem erogamus. Beneficentiæ etiam, inquit Paulus, nolite obliuiſci, talibus enim hoſtijs promeretur Deus. *Heb. ult.* Thus verò offerimus, cùm ex fide feruenti oratione mens noſtra fertur in Deum, illique ſe deuotam exhibet. Dirigatur enim (inquit Dauid) oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo. *Pſal. 140.* Myrrham autem offerimus, cùm ſpe cœleſtium bonorum carnem nostram mortificamus, & ieiunijs, abſtinentia, omnique ſeueritate à putredine vitiorum præſeruamus. Sacrificiũ enim Deo, ſpiritus contribulatus. *Pſal. 50.* Et Paulus precatur vt offeramus corpora noſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem. *Rom. 12.* Itaque in auro, thure & myrrha, ſignificata ſunt eleemoſyna, oratio & ieiunium. quæ tria vniuerſa in ſe comprehendunt virtutum opera. quorum quidem trium vnum, proximum: alterum, Deum: tertium verò noſipſos reſpicit. Vbi autem in Bethleem ſemel Chriſtum agnouerimus, nequaquam ad turbatam namque redeundum eſt ciuitatem Ieruſalem, ſed per aliam, nempè virtutis, viam regrediendum in cœ-

K leſtem

Diuerſis modis ſcriptura à diuerſis reſoluitur.

leſtem patriam noſtram. Cęterum in hac hiſtoria & hoc aduerti poteſt, quòd tribus diuerſis modis deprehendantur ſe alij & alij habere erga ſcripturas. Nam ſcribę in eis verſantur, tantum vt ſcient, alijsq; veritatem commonſtrent, quam ipſi non ſectabantur. Herodes ſcripturas quærit, vt veritatem quidem cognoſcat, ſed ad nocendum. Magi verò, vt agnitam veritatem amplexentur. Ita & hodie quidam in ſcripturis occupantur tātum vt docti ſint, alijsque docere valeant: alij vt inde venentur per quæ ſuas hæreſes ſtabiliant, Chriſtumq; adhuc tenerum in cordibus imbecillum occidant cum Herode: alij, vt agnitam ſectentur veritatem.

DOMINICA I. POST EPIPHANIAM.

EVANGELIVM.

Lucæ 2.

IN illo tempore: Cùm factus eſſet Ieſus annorum duodecim, aſcendentibus illis Hieroſolymam, ſecundum conſuetudinem diei feſti: conſummatisq; diebus, cùm redirent, remanſit puer Ieſus in Hieruſalem & non cognouerunt parentes eius. Exiſtimantes autem illum eſſe in comitatu uenerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos & notos. & non inuenientes eum, regreſſi ſunt in Hieruſalem, requirentes eum. Et factum eſt poſt triduum, inuenerunt illum in templo, ſedentem in medio doctorū, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, ſuper prudentia & reſponſis eius. Et uidentes admirati ſunt. Et dixit mater eius ad illum: Fili, quid feciſti nobis ſic? Ecce pater tuus & ego, dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid eſt, quod me quærebatis? Neſciebatis, quia in his, quæ patris mei ſunt, oportet me eſſe? Et ipſi non intellexerunt uerbum quod locutus eſt ad eos. Et deſcendit cum eis, & uenit Nazareth, & erat ſubditus illis. Et mater eius conſeruabat omnia uerba hæc, conferens in corde ſuo. Et Ieſus proficiebat ſapientia, & ætate & gratia apud Deum & homines.

Recoli-

Recolimus toto iſto octiduo, Auditores, quo pacto nuper natus ſaluator, etiam gentibus manifeſtari dignatus ſit, & quid hi magi tali beneficio adfecti, inuicem ex pia mentis gratitudine officiorum contulerint, qualiter procidentes adorarint, & apertis theſauris, tanquàm Domino Deo ſuo, aurum, thus, & mirham immolarint. Quum itaque nos, qui ex gentilium genere ſumus, ad eiuſdem redemptoris cognitionẽ vocamur, par eſt, fidem & deuotionem magorum, quàm fieri poteſt, ſtudioſiſſimè ſectemur. Docemur ergo tam in Epiſtola, quàm hodierno Euangelio, quo ritu ſit nobis venerandus, quibusque muneribus demerendus Dominus. Eſt autem cultus, quo Deus afficitur, duplex: Primus, corporalis, ſiue externus, de quo in Euangelio: Secundus ſpiritualis, de quo in epiſtola traditur. Nugantur, & imponunt vobis, qui ſolum internum cultũ commendant, quaſi ad perfectam ſalutem ſufficeret, credenda de Chriſto ſcire, & ijs aſſentiri. Verum aliter Paulus, Glorificate, inquit, & portate Deum in corpore veſtro. Videmus etiam hoc loci, quanto ſtudio non ſolũ parentes Ieſu, ſed etiã ipſe in externo cultu Dei verſatus ſit à cunabulis. Et poſtmodũ ceremonias aliquot, quas abſq; diſpendio ſalutis nemo negligere poſſit, ſanctiſſimè ſanxiuit, vt ſunt Baptiſmus, Synaxis, & reliqua Eccleſiæ Catholicæ ſacramenta. Cor meũ & caro mea exultauerunt in Domino Pſalmographus dicit. Quidquid autẽ in hoc Euangelio dicitur, non tã parentib. & prolib. ſed omnib. ad imitationem propoſitum eſt: In quo tria de parentibus, & tria itidem de puero Ieſu, notatu digniſſima, proponuntur. De illis, quod in Dei timore & cultu verſari quotãnis ſoliti fuerint, deinde, quod puellũ Ieſum alioqui ſatis ad diuina ꝓpenſum, à cunabulis in timore Dei educauerint, & ad legem ipſius aſſuefecerint. Poſtremo, quod maximam ſollicitudinem pro puero habuerint perdito. Hæc ſunt vera parentum officia: Timor Domini, pia liberorum educatio, & diligens pro ipſis ſollicitudo. Clamatur hodie paſſim pro reformatione Reip. et ꝑ Cõciliũ clerus, per Comitia Magiſtratus, & politica

reſtituantur, nec iniuria, verum niſi diſſimularemus, eſſet nobis domi reformationis copia, ſi iuuentutem noſtram, ſi proles quiſque ſuas, ad exemplum domini ſaluatoris inſtitueret, in illis enim futura Reip. ſeminariũ emendatio, & integritas conſiſtit. Quos ſi deprauatè educari contingat, quæ ſpes emendationis aut in clero, aut in politia ſupereſſe poterit? De puero autem Ieſu nobis in exemplum dicitur: Primùm, quod remanſerit pietatis ergo in Ieruſalem, in ijs, quæ Dei patris ſunt, diutius ſe occupaturus, in quo pueros, & omnes à cunis Deum obſeruare & colere docet. Deinde, quod proborum & doctorum, non diſſolutorum conſortium ſibi delegerit, docens, vt omnes, maximè pueri, prauorum ſodalitia fugiant, & ijs ſeſe coniungant, quorum cõuerſatione tũ doctiores, tum magis probi poſſint euadere. Poſtremo, ſic ſeſe Dominus Ieſus, tam in cultu Dei, quam in conuictu magnatum exercuit, vt ab obedientia tamen parentum, non diſceſſerit. Dominus & creator Mariæ & Ioſeph obediuit, nos, quanta obſeruantia parentes colere deceat, hinc intelligamus, qui præcepto, promiſſione, & pœna ad mandatum hoc obligati ſumus. Omnes itaque reuereamur Deum, obſecundemus maioribus, & cum optimis conuerſemur, ſic fiet, vt gratia, ætate & ſapiẽtia, apud Deum pariter & homines proficiamus.

ET *cum factus eſſet Ieſus annorum duodecim, &c.*]Quòd ſaluator duodênis cõſummatis diebus Paſchæ, hoc eſt, ſeptem diebus, cùm redirent parentes, remanſerit in Ieruſalem, volens commiſceri doctoribus, indicium quoddam raræ ſuæ ſapiẽtiæ dare voluit, & velut radiolum aliquem ſui ſplendoris ſpargere, ad confirmandam fidem tum parentũ, tum aliorũ qui ab ipſo ſalutem Iſraelis expectabant. Deinde & oſtendere voluit ad quid à patre in hunc mundũ miſſus eſſet, quamq; ad peragenda patris ſui mandata iam in tenera ætate prægeſtiret. Duodecimo aũt anno id conuenienter factum eſt, quòd eo tempore diſcretionis iudicium perfectum eſſe incipiat, & pueritia terminari. Porrò inſcijs parentibus iſtud

Chriſtus

Chriſtus fecit, ne ab eis retraheretur, aut eos contemne-
re videretur, ſi retrahentibus non obediret: prætere a
quo doceret renunciãdum eſſe parentum cognatorum-
que affectibus ei, qui velit cœleſtis doctrinæ profeſſio-
nem ſuſcipere: mandataque Dei amicorum affectibus
eſſe præponenda, & in Euangelico negotio nullam eſſe
carnalium parentum autoritatem ſpectandam. Proinde
rectè Hieronymus ad Heliodorum: Licet (inquit) paruu
lus ex collo pendeat nepos, licet ſparſo crine & ſciſſis
veſtibus vbera quib. te nutrierat mater oſtendat: licet in
limine iaceat pater, per calcatum perge patrem, ſiccis
oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis genus
eſt, in hac re eſſe crudelem. Itaque laudatur Deuterono- *Deut. 33.*
mij. 33. tribus Leui, quòd dixerit patri ſuo & matri ſuæ:
Neſcio vos: & fratribus ſuis: Ignoro illos, & neſcierunt
filios ſuos. Iam nec parentes Chriſti culpari poſſunt ne-
gligentiæ, quod illis neſcientibus puer remanſerit in Ie-
ruſalem. Nam autore Beda, filijs Iſrael moris fuit, vt
temporibus feſtis vel Ieruſalem confluentes, vel ad pro-
pria remeantes, ſeorſum viri & ſeorſum fœminæ ince-
derent, pueri tamen indifferenter cum altero parentum
coniungerentur, atq; ita factum vt Maria puerum cum
Ioſepho eſſe, & contra Ioſeph crederet Mariæ adeſſe.
Quod ſi autem hic mos Iſraelitis non fuit (nam de eo
non conſtat) ſatis Euangeliſta parentes Chriſti excuſat,
eo quòd dicit exiſtimaſſe ipſum eſſe in comitatu, inter
amicos & notos, quibus lubenter ſolet ea ætas adhære-
re. Itaque ſecuri de puero venerunt è Ieruſalem verſus
Nazareth itinere vnius diei, veſperi illum requirentes
inter cognatos & notos. Nam quod dicuntur veniſſe
iter diei, non eſt intelligendum de itinere quo venerũt
redeuntes è Nazareth ad quærendum puerum, vt intel-
ligit Eraſmus in Paraphraſ. Vno enim die venerunt
è Ieruſalem verſus Nazareth, & non inuento puero ve-
ſperi inter amicos, altero die regreſſi ſunt in Ieruſalem,
ubi verò tertio deinde die in templo inuenerũt. Proinde
quod dicuntur poſt triduum inueniſſe puerum, non eſt
intelligendum tribus diebus iam finitis puerũ inuen-
K 3 tum,

tum,ſed poſt triduum, hoc eſt, cùm iam tertius dies aduenifſet,& tertio iam die:ſicut prius dixit Chriſtum circunciſum,poſtquam cōſummati fuiſſent dies octo, hoc eſt, die octauo. Inuenerunt autem in templo non ludentem,nec ocioſum, ſed ſedentem in medio doctorum, hoc eſt,inter doctos. Inter quos ſeſe non ingeſſerat tanquam doctor, quanquam vnus eſſet omnium magiſter, nec cum faſtu & procacitate (quæ vitia ſolēt adeſſe pueris præcocis ingenij) iactabat eam qua plenus erat ſapientiam,ſed velut diſcendi cupidus inter eos ſederat,audiens ſcilicet eos,& viciſſim interrogans. Non quod neceſſitas illi eſſet ſciſcitari ab hominibus quod diſceret, ſed quo omnibus iunioribus exemplum modeſtiæ & diſciplinæ præberet. Hic enim rectus diſciplinæ ordo,primò diligenter audire doctos & ſenes, deinde ab eis de
Eccle. 32. auditis inquirere, iuxta illud Eccleſiaſtici 32. Audi tacens ſimul & quærens,& pro reuerentia accedat tibi gratia bona. Simul etiam hoc ſuo exemplo ſaluator nos ad diſcendi ſacras ſcripturas ſtudium accendere voluit, ac docere nullam ætatem eſſe præproperam & immaturã ad diſcendum ea quæ ſunt pietatis. Interrogabat etiam prudenter ſaluator, vt interrogando doceret eos qui legis ſcientiam profitebantur. Ex vno enim fonte doctrinæ manat & interrogare & reſpondere prudenter, teſte Origine. Non ſolùm tamen eum & audiſſe & interrogaſſe doctores,ſed etiam ab eis interrogatum reſpondiſſe,patet ex eo quod ſequitur.

Stupebant autem omnes qui eum audiebant ſuper prudentia & reſponſis eius]Et meritò quidem ſtupebant, quod tantillus puer interrogationibus & reſponſis ſuis admirabilem quandam & pluſquam ſenilem declararet ſapientiam,in tenera illa & indocta ætate ea promens,quę doctores prouectæ ætatis non pigeret diſcere. Itaque imbecilli corporis ætate, ipſaque interrogatione ſe hominem eſſe declarabat: ipſa autem in interrogando & reſpondendo prudentia ſupra hominem ſe eſſe ſatis manifeſtauit. Veriſimile autem auditores non ſolum admiratos eius prudentiam, ſed & raram vultus, geſtus, linguæ

linguæque modeſtiam, quæ gratiam addebat intelligen
tię, & ſine qua exploſa fuiſſet à doctoribus eius in inter-
pellando audacia. Proinde non obſcurè hæc pueri Ieſu
modeſtia hic inſinuatur, cùm ſignificetur doctores non
dedignatos & audire illum interrogantem & viciſſim
illum interrogare. Iam autem non vacat vtili myſterio,
quod non ſtatim cum quæritur, inuenitur, quodque qui
quæſitus inter cognatos & notos inueniri non potuit,
Hieroſolymis in templo repertus eſt. Id enim nobis ſi-
gnificat Chriſtum inſtanter quærendum, eumque hu-
mana nec cognitione, nec cognatione comprehēdi. De-
inde eundem ibi inueniri non poſſe, vbi res agitur hu-
manis affectibus, aut his rebus viſibilibus ſtudetur quæ
pereunt cum hoc mundo, ſed in Ieruſalem tātum, & in
templo Dei, hoc eſt, in Eccleſia, idq; tātùm inter eos, qui-
bus rerum diuinarum cura eſt, quique non de ijs rebus
diſputant quæ citra ſalutis diſpendium neſciuntur, ſed
de cognitione ſacrarum literarum, per quas Deus nobis
viam oſtendit, qua poſſimus æternam aſſequi ſalutem.
Porro quod inter doctores inuenitur Dominus audiens
eos, meritò timorem incutere debet doctoribus omni-
bus ſanctarum ſcripturarum, vtpote in quorum medio
Chriſtus attendens quomodo doceant. Quòd verò
post triduum inuentus eſt, rectè ſecundum Ambroſium
ducimus ad myſterium reſurrectionis, quæ tertio à mor-
tuis die facta eſt. Bene autem ratione iſtius facti quadrat
in Chriſtum illud Pſalmi 118. Super omnes docentes me
intellexi, quia teſtimonia tua meditatio mea eſt. Super
ſenes intellexi, quia mandata tua quæſiui.

Mystica præcedentium interpretatio.

Pſal. 118.

Et uidentes admirati ſunt. Et dixit mater eius ad illum: Fili, &c] Non ſolùm ij qui Chriſtum interrogantem &
reſpondentem audierunt admirabantur, ſed & parentes
eius videntes puerum ſedentem in medio doctorum
admirabantur. Nunquam enim in eo ſimile vide-
rant, nec ſatis intelligebant facti huius noui rationem.
Porro modeſtia parentum Chriſti ſatis hic notatur,
qui viſo puero ſedente in medio doctorum, qui omni-
bus erat admirationi, ſolum admirati dicuntur nō ſibi

placuiſſe, nec de tali ſeſe iactaſſe filio. Quam modeſtiam dum conſideramus, ſimul & venerationem parentum in puerum, veriſimilius eſt quæ ſcribitur mater dixiſſe filio, tum primùm illi dixiſſe, cùm dimiſſis doctoribus ſolus eſſet cum parentibus puer. Tacet autem Ioſeph, quod ſibi conſcius eſſet nihil ſe habere iuris in partum ſpōſæ ſuę: mater verò pro peculiari ſua in filiũ autoritate loquitur, dicens: Fili, cur ad iſtum modum agis nobiſcum? Cur te clã ſubduxiſti à nobis? Ecce enim pater tuus & ego cum dolore animi te iam aliquot dies quæſiuimus. Hæc autem accipienda ſunt non dici increpando & obiurgando, ſed tanquam verba eius quæ querulosè effectum ſuum & dolorem manifeſtat. Neque enim durè illi loqui potuit quem tam vnicè amabat, quemque, quod Chriſtum & filium Dei eſſe ex angelo didicerat, reuerebatur, nec dubitabat nihil reprehenſibile admittere poſſe. Cum dolore autem puerum quæſierant, quòd metuerent ne illorum aliqua offenſus culpa, nollet vltra illis miniſtris vti, aut ne in grauem & culpabilem negligentiam illis apud Deum imputaretur derelictio pueri, quem ſciebant ſuæ curæ commiſſum eſſe. Fortaſſe autem & ideo, quod humano quodam affectu puero omnia metuerent quæ ſolet parentum pietas amatis liberis metuere. Hic enim naturalis parentum metus non planè repugnat illi fidei, qua credidit Maria hunc eſſe Chriſtum & filium Dei, eiusque ſingularem curam gerere Deum & angelos. Porrò in verbis Mariæ propriam animi eius humilitatem rurſus perſpicere licet. Non enim dedignatur Ioſephum patrem Chriſti nominare, quamuis ſciret ipſum ex illo non concepiſſe, ſed nec in ipſo ordine nominis ſe præferebat marito, vt diceret: Ego & pater tuus, ſed, pater tuus, inquit & ego, nõ attendens vteri ſui dignitatem, ſed ordinem coniugalem, omnibusque fœminis exemplum præbens honorandi ſuos maritos.

Et ait ad illos: Quid eſt quod me quærebatis? Neſciebatis quia in his, &c.] Et hæc rurſum verba accipienda ſunt dicta à ſaluatore non mordaciter aut indignabundè, ſed mode-

nodeſtè, quemádmodum decet ſummam ipſius erga
omnes,& maximè erga parentes modeſtiam, quamuis
amen duriuſculum aliquid ſonent. Nam parum blan-
è Chriſtus matri reſpondit,quotieſcunque in Euange-
o aliquo negotio maternam ſuam autoritatem inter-
onere viſa eſt:ac matris iure illum cõpellauit, vt oſten
eret in eo negotio non eſſe locum autoritati alicui hu-
anæ. Habet enim parentum autoritas ſuos limites,
i renunciandum eſt, cùm agitur negotium diuinum.
ar eſt enim, vt humana cedant diuinis, & prior ſit ra-
o Dei,cui debemus & corpus & animam,& à cuius be-
gnitate expectamus hæreditatem vitæ immortalis,
iàm horum à quibus iuxta carnem progeniti ſumus
educati,ſucceſſuri in portionem aliquam facultatum
rrenarum. Debemus & his ſanè plurimum,ſed poſt
eum, cui longè plus debemus, cùm illi & ipſos debea-
us parentes. Sic & pòſt parum blandè reſpondit ma-
, quum in nuptijs interpellaret de vino,& materna
adam autoritate videretur exigere miraculum,quod
n niſi in gloriam patris erat promendum. Sic durius
am reſpondit ijs, qui ipſum à concione Euangelica
aſi matris & amicorum nomine euocarant. Ita &
ic, quoniam iure materno expoſtulare videbatur,
amuis modeſtè, cum filio diuinis rebus intẽto, etiam
duriuſculè reſpondet, ſeruata tamen modeſtia ei
ueniente. Neque enim Ambroſius veritus eſt dicere
riſtum arguiſſe matrem, ſcribens hoc loco his ver-
Duæ ſunt in Chriſto generationes,vna eſt paterna,
terna altera. Paterna diuinior,materna,quæ in no-
m laborem vſumque deſcendit. Et ideo quæ ſupra
uram,ſupra ætatem, ſupra conſuetudinem fiunt,nõ
nanis aſſignanda virtutibus, ſed diuinis referenda
t poteſtatibus. Alibi enim ad miniſterium impellit
er,hic mater arguitur, quia adhuc quæ humana ſint
at. Vide autem quàm apta ſit reſponſio Chriſti ad
a matris. Quoniam enim expoſtulare videbatur
illo quaſi autor ipſis fuerit doloris, & ſeipſum pur-
dicens oportere eum eſſe in his quæ patris ſui erãt,
K 5 quoties

quoties ſcilicet ille vocaret ad munus delegatum: & in ipſos parentes doloris cauſam potius reijcit, vt qui hoc ipſum cogitaſſe debuiſſent, & per eam cogitationē omnem deponere metū & ſolicitudinem. Quia enim ſciebant eum à patre cœleſti miſſum in hunc mundum pro ſalute hominum, cogitare debuiſſent meritò, eum nulla alia de cauſa ſeſe ſubtraxiſſe, quàm vt quæ patris ſui erant perficeret. Verùm humanus naturaliſq; affectus, & pia erga tenerum puerum ſollicitudo, quem didicerant contradictioni & perſecutioni multorum expoſitum, effecit vt illud minus aduerterent. Non enim Chriſtus aſſertiuè dicit eos neſciſſe quia oporteret eum eſſe in his quæ patris ſui erant, ſed interrogatiuè dicit: Neſciebatis, &c. quaſi diceret: Meritò vobis illud in mentem venire debuiſſet, quod alioqui ſciebatis. Nec hæc dicens reprehendit eorum quærendi ſtudium, cùm illud omnino fuerit laudabile, vtpote à pio affectu profectum: ſed tantùm oſtendit quantum erat ex parte ſui, illud eſſe ſuperfluum, nec ſibi parentum dolorem imputari poſſe. Rurſum autem in verbis Chriſti annotandum, quòd cū virgo Deipara Ioſephum, patrem eius vocaſſet, ipſe contra patrem ſuum Deum vocat, ſignificans proinde ſe illius voluntati per omnia potius morem gerere debere. Vbi etiam notandum, Chriſtum ab ipſa pueritia vocaſſe Deum, patrem ſuum, vt confunderet & Iudæos & hæreticos, qui ex verbis matris vocātis Ioſeph patrem eius ſcandalizari potuerunt. Hebionitæ enim dixerunt Ieſum factum filium Dei, 30. anno vitæ eius, cùm illaberetur in eum baptizatum ſpiritus ſanctus. Verùm ipſe annos natus duodecim Deum patrem ſuum vocat. Nec dicit, patris noſtri, ſed patris mei: quòd ſibi ſoli Deus, pater eſſet naturalis. Per ea autem quæ patris ſui erant, intelligit ipſum templum, aut potius quæcunque diuina exercitia; qualia erant, audire doctores, eoſdemque interrogare, & interrogantibus reſpondere. Hinc verò diſcamus quàm ſit res diuina, Deoq; grata, in ſcripturis ſacris piè verſari, cùm ab hoc Chriſtus auſpicatus ſit ea quæ patris ſui erant.

Hebionitæ reſtilluntur.

Et

Et ipſi non intellexerunt uerbum quod locutus eſt ad eos] Quoniam abſurdum quibuſdam videtur, Mariam non intellexiſſe hunc Dñi ſermonem, quo non obſcurè locutus eſt, maximè apud eam quæ illum ſciuit eſſe Dei filium, intelligunt iſtud dictum eſſe non de parentibus Chriſti, ſed de cęteris auditoribus. Aut per ſynecdochen eſſe accipiendum, quia ſcilicet Ioſeph non intellexerit verbum, qui de pueri diuinitate non tam perfectè inſtructus erat. Verùm nullum fuerit inconueniens dicere etiam Mariam non planè intellexiſſe quod a Domino dicebatur, quandoquidem id apertè Lucas aſſerere non eſt veritus. Nam ad parentes iſtud referendum eſſe nimis certum eſt. Quamuis enim ex his quæ præceſſerant, ſcirent puerum eſſe Chriſtum, & planè diuinam prolem, imo filium Dei, nihilque mediocre aut vulgare expectarent ab eo, tamen nondum ad plenum intelligebant ſublimitatem diuinæ virtutis, necdum cognouerunt quàm admirabili conſilio, quibusve rationibus munus ſuum obiturus erat ad quod miſſus fuit à patre, atque ideo perpetua quadam admiratione circa ipſum & geſta eius tenebantur, ſi quando Dei ſpiritus ſeſe clarius in ipſo proderet. Audiunt nomen patris, quem ſciunt non habere naturalem patrem in terris, quem ſciebant ſolitum vocare patrem Ioſephum. Audiunt negotia patris in quibus oporteret eum eſſe, cùm quæ illa eſſent nihil vnquam meminiſſent. Nec propterea quod pleraque huiuſmodi ignorarent infœliciores erant. Satis enim vnicuiq; eſt talē de Deo habere cognitionem, vt ipſum vnicè amet, & eius voluntati dextrè ſe accommodet. Ita ſatis Mariæ & Ioſeph erat agnoſcere Chriſtum ſe habere præſentem vt ipſi ſtudioſè inſeruirent, eſſentque Deo patri ex animo grati, qui orbem, præcipuè autem Iudæos, tanta gratia eſſet dignatus. Reliqua reuelanda eis in futurum differebantur. Hoc pacto & alios ſanctos à DEO ductos legimus. Porro non prætereundum quanta fuerit parentum erga Chriſtum veneratio. Quanquam enim ſermonem eius non intelligerent, non tamen vlterius interrogant, ſed obti-

obticeſcunt,reuerenturq; non intellectum ſermonem.

Et deſcendit cum eis, & uenit Nazareth, eratq; ſubditus illis &c.] Poſteaquam Dominus ad horam ſe parentibus ſubtraxiſſet,prçludium quoddam futurorum exhibens, ſeſeque parentibus ſuperiorem oſtendens,rurſus ad ſolitam ſubiectionem reuertitur, debitam parentibus à filijs illius ætatis. Itaque qui prius oſtenderat ſuo exemplo, in quibus negotijs parentum poteſtati non ſubſimus, rurſum oſtendit quanta parentibus carnalibus debeatur reuerentia & ſubiectio, quãdo & ipſe qui ſe iam parentibus ſuperiorem oſtenderat, non dedignatur etiã ſimulato patri deinceps morem gerere. Cumque prius diuinitatis ſuæ radios quoſdam oſtendit, nunc rurſus ſua ſubiectione humanæ naturæ veritatem aſtruere voluit. Ita enim viſum eſt Domino Ieſu omnia ſua dicta factaque attemperare, vt nunc diuinæ virtutis ſuæ veluti ſcintillas quaſdam promeret, nunc rurſus ad humanam humilitatem ſeſe demitteret. Erubeſcant itaque pueri & adoleſcentes qui negligunt honeſta parentum monita,cùm Ieſus non dedignatus ſit ſubijci ſuis parentibus,templum etiam, patriſq; negotium ad tempus relinquens, ne quam ſpeciem præberet filij immorigeri. Erubeſcant & idiotæ rebelles aduerſus Epiſcopos,ſuos videlicet patres ſpirituales,quum Ieſus maior obſecundarit minoribus,Deus ſcilicet hominibus. Cùm autem Euangeliſta commendarit nobis virtutem obedientiæ in puero Ieſu, matris etiam eius ſingularem tum modeſtiam,tum prudentiam rurſum notat,dicens : *Et mater eius conſeruabat in corde ſuo omnia uerba hæc:*]hoc eſt,omnia hæc quæ modò dicta factaque circa puerum dixi.Modeſtiæ enim erat, quod nihil muliebri loquacitate contra non ſatis intellecta effutiret, nihilq; magnificum de ſe ob filij raras dotes iactaret. Prudentiæ verò & magnificæ de puero exiſtimationis, quod non obiter ſingula pueri dicta factaque aduerteret, nihilq; eius inobſeruatum relinqueret, ſed ſimul omnia reconderet in pijſſimo pectore ſuo,coniectans ex admirandis initijs rerum exitus, volenſq; pòſt ſingula hæc enarrare diſcipulis, Ieſu

Obedictiæ cõmendatio.

Ieſu nomen per vniuerſum orbem prædicaturis. Atque ob id videtur Lucas iam ſecundò dixiſſe Mariam omnia in corde ſuo conſeruaſſe, quo indicaret vnde hæc ad infantiam & pueritiam Chriſti ſpectantia intellexerit. Satis autem ex hac virginis obſeruatione intelligendum relinquitur, quanta cum modeſtia & veneratione parentes huic puero quid præciperent ſi quid ei mandarent.

Ieſus autem proficiebat ſapientia & ætate & gratia apud Deum & homines] Hactenus Lucas & Matthæus Ieſum ferè vocauerunt puerum aut potius puerulum. Nam Græcè eſt παιδίον, notantes hoc vocabulo magnam Chriſti pro nobis dignationem, & fortè etiam alludentes ad illud Iſaiæ: Paruulus natus eſt nobis. Nam & ibi Septuaginta verterunt παιδίον. Nunc vero, terminata ſcilicet pueritia, & declarata ſapientia pueri, non amplius puerum, ſed Ieſum vocat Lucas. Itaque paucis complexus totam Chriſti vitam ab anno duodecimo vſque ad tempus prædicationis Ioannis, nihil aliud inſigne de eo prædicat, quàm quod cum continuo incremento ætatis profecerit etiã ſapientia & gratia, ſignificans eum nunquam nõ radios quoſdam diuinitatis ſuæ emiſiſſe. Porro quod dicitur profeciſſe ſapientia & gratia, ab antiquioribus interpretibus ferè intelligitur, non quòd illi quicquam acceſſerit à tempore quo in vtero matris diuinitas humanitati in ipſa conceptione eſt counita, ſed quod ſapientiam ſuam & gratiam magis ac magis declarauerit, & declarando magis ac magis habitus ſit ab hominibus profeciſſe. Quod idem eſt cum eo quod à recentioribus dicitur profeciſſe Chriſtum non ſecundum habitum ſapientiæ aut gratiæ, ſed ſecundum actus ſapientiæ & gratiæ, eò quòd proceſſerit ab actibus ſapientibus ad ſapientiores. Aliter tamen etiam à recentioribus explicatur hic locus de habitu ſapientiæ acquiſitæ, qui auctus ſit in Chriſto, cùm habitus ſapientiæ illi infuſæ aut ſapientiæ beatæ non ſit augmentatus. Verùm cùm ſapientiam hanc quæ Chriſto tanquam homini ab initio conceptionis ſit infuſa, quaq; omnia ab initio cognouiſ-

Iſaiæ 9.

gnouiſſet etiam vt homo, quidam putent non poſſe ex ſcripturis probari, putant, vt ſuperius dictum eſt, ſimplicius hunc locum ſic explicandum, vt dicatur Chriſtũ ſecundum ſapientiam diuinã, hoc eſt, eam quæ ei competit tanquam Deo, non profeciſſe: ſecundum ſapientiam autem humanam, hoc eſt, eam quæ ei vt homini competit, verè profeciſſe, hominum quidem more, ſed tamen ſuprà modum humanum. De hac enim ſapientia ſe locutum Lucas ſignificat, dum Ieſum quem profeciſſe dicit ſapientia, etiam ætate profeciſſe dicit. Nec metuenda hic videtur Damaſceni ſententia, ſic ſcribentis in 3. libro, poſtquam dixiſſet Chriſtum profeciſſe ſapientia, eò quòd per incrementum ætatis, ſapientiam quæ ipſi inerat in apertum deprompſerit. Qui verò, inquit, proficere ipſum dicunt ſapientia & gratia, vt horum acceſſionem additionemq; ſubinde ſuſcipientem, non extrema carnis experientiã vnionem factam aſtruunt, neque ſecundum hypoſtaſim adorant vnionem. A Neſtorio vana ſapiente perſuaſi, habitudinariam vnionem & nudum incolatum falsò prædicant, non cognoſcentes neq; ea quæ dicunt, neque de quibus differunt. Nam ſi verè vnita eſt Deo verbo caro extremæ exiſtẽtiæ magis profectò in ipſo exiſtet, & hypoſtaticam ad ipſum habebit identitatem. Quomodo ergo non perfectè ditata eſt omni ſapientia & gratia? Non ipſa quidem per gratiam participans vt nos, neque ſecundum gratiam ea quæ verbi ſunt participans, ſed potius propter vnionem ſecundum hypoſtaſim, humana & diuina vnius Chriſti facta participat. Sed & quia ipſe erat Deus ſimul & homo, gratiam & ſapientiam, & omnium bonorum plenitudinem mundo irrigat. Hæc ille. Verùm ex hac Damaſceni ratiocinatione tantùm conſequitur, Chriſtum non abſolutè profeciſſe ſapientia, quaſi ſcilicet nõ fuerit ab initio plenus ſapiẽtia. Probat enim Chriſtum hominem ratione vnionis hypoſtaticæ ab initio ſemper plenum & perfectum fuiſſe in ſapiẽtia illa quæ verbo propria eſt. De qua, vt ratio eius ſolùm concludit, ita etiam eum loqui, manifeſtum ſatis ex eo quòd carnem

Damaſcenus libr. 3. de ortho. fide.

dicit

dicit ſapientiæ plenitudinem participaſſe, non per gratiam, ſicut nos, ſed per vnionem hypoſtaticam ea quæ ſunt verbi participaſſe Proinde habito reſpectu ad hanc Chriſti ſapientiam, non poteſt dici Chriſtus, profeciſſe ſapientia, niſi quia maiorem ſemper ſapientiam factis dictisq; demonſtrauit. Verùm cùm præter hanc diuinā ſapientiam neceſſariò oporteat Chriſto quatenus homini humanam etiam tribuere ſapientiàm, non conſequitur ex Damaſceni ſententia impium eſſe & Neſtorianum, aſſerere hanc re vera quibuſdam gradibus in Chriſto auctam fuiſſe. In vniuerſum tamē Chriſto nullam tribuere humanam ſapiētiam, niſi acquiſitam, Dominica infra octauā natiuitatis ſatis oſtenſum eſt non eſſe verū: proinde locus hic & alter ei ſimilis apud Lucam ſuperius explicandus eſt catholicè altero illorū modorum prius poſitorum. Porro cùm dicit Lucas Chriſtum profeciſſe gratia, dictio, gratia, anceps eſt. Poteſt enim accipi quemadmodum prius, cum dixit: & gratia Dei erat in illo: pro dono Dei, quo illi grati efficimur, & bene viuimus, & tunc eodem modo oportet intelligi Chriſtū profeciſſe gratia, quomodo profecit ſapientia. Aut accipitur pro acceptabilitate & fauore, vt ſignificetur eum gratioſiorem factum tum Deo, tum hominibus commendatione virtutū ſeſe in eo proferentium. Quanquam & ſecundum hanc acceptionem non poteſt intelligi profeciſſe gratia apud Deum, quaſi acceptabilior & gratior poſtea factus ſit illi. Sicut enim non creuit in eo gratia habitualis, ita nec gratior factus eſt. Sed tantùm quòd ſemper magis ac magis fecerit acceptabilia, grata atq; meritoria opera. Primum autem dicit, apud Deum: deinde, apud homines. Primùm enim oportet Deo placere, deinde hominibus. Simile autem ſcribitur 1. Regum 2. de Samuele: Puer autem Samuel proficiebat, atque creſcebat, & placebat tam Deo quàm hominibus. Porro non ocioſè legendum eſt quod dicitur Ieſus cum ætate profeciſſe ſemper ſapientia & gratia. Id enim & oſtendit quàm eſſet à vulgi conſuetudine vita eius diuerſa, & qualiter viuendum ſit ei qui Chriſti 1. Reg. 2.

cogno-

cognomine & conſortio gloriatur. Vulgò enim præpoſtero modo ferè fieri videmus, vt ſcilicet corpus quidem iuxta naturæ curſum ſemper in melius proficiat, anima verò per ſocordiam in peiora ſemper relabatur. Adoleſcentes enim ab infantiæ pueritiæq; puritate ad laſciuiam degenerant, iuuentus rurſum ad lites et ad pugnas proficit, virilis ætas ad ambitionem & auaritiam. Itaq; fit, vt quo quiſque propius acceſſerit ad ætatem, hoc longius recedat ab innocentia. Cæterùm qui Ieſum Chriſtum ſemel induerunt, hos oportet ad illius exemplum ſemper ad meliora conniti, ſtudereq; vt vitæ ſynceritate & ſe ſemper magis commendent Deo, & honeſtiorem ſibi ſemper famam apud homines parent, vt qui in eis ſemel natus eſt Chriſtus, in eis etiam ſemper grandeſcat & adoleſcat. Quanquam autem ab Euangeliſtis nō exprimatur quibus rebus vacauerit Chriſtus vſque ad baptiſmum ſuum, omnino tamen veriſimile eſt labore ſuo ſibi parentibusq; victum parando perduraſſe. Nam

Mar 6. Marci 6. faber & fabri filius à gentilibus ſuis vocatur. Certe literis vacaſſe eum veriſimiliter dici non poteſt,

Ioan.7. cum Ioan. 7. legamus miratos Iudæos dixiſſe: Quomodo hic ſcit literas, cùm non didicerit? multo autem minus veriſimiliter dici poteſt, indulſiſſe illum ocio. Igitur cùm parentes Chriſti honeſti eſſent & iuſti, egeni autem, & neceſſariorum penuriam patientes, manifeſtum eſt quod labores corporeos continuò frequentabant, neceſſaria vitæ ſibi quærentes. Ieſus autem obediens illis, vt Lucas teſtatur, etiam in ſuſtinēdo labores ſubiectionem perfectam exhibebat. Ideo verò vſque ad tempus à patre præfixum, nempe vſque ad annum circiter trigeſimum, nihil inſigne geſſiſſe ſcribitur, præterquam quod continuo profectu ſapientiæ & gratiæ Dei commendabat ſe hominibus, vt nos ſuo exemplo admoneret, ne quis ad munus Euangelicum obeundum temerè & importunè ſeſe ingerat, ſed prius ætatis acceſſu, moribus inculpatis, cœleſtique vocatione docendi ſibi colligat autoritatem.

DOMI-

DOMINICA II. POST EPIPHANIAM. EVANGELIVM.

IN illo tempore: Nuptiæ factæ ſunt in Cana Galilææ: & erat mater Ieſu ibi. Vocatus eſt autem & Ieſus & diſcipuli eius ad nuptias. Et deficiente uino, dicit mater Ieſu ad eum: Vinum non habent. Et dicit ei Ieſus: Quid mihi & tibi eſt mulier? nondum uenit hora mea. Dicit mater eius miniſtris: Quodcunq; dixerit uobis facite. Erant autẽ lapideæ hydriæ ſex poſitæ, ſecundum purificationem Iudæorum capientes ſingulæ metretas binas uel ternas. Dicit eis Ieſus: Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas uſque ad ſummum. Et dicit eis Ieſus: Haurite nunc & ferte Architriclino: & tulerunt. Vt autem guſtauit Architriclinus aquam uinum factam, & non ſciebat unde eſſet: miniſtri autem ſciebãt, qui hauſerant aquam. uocat ſponſum Architriclinus, & dicit ei: Omnis homo primùm bonum uinum ponit, & cùm inebriati fuerint, tunc id quod deterius eſt. Tu autem ſeruaſti uinum bonum uſque adhuc. Hoc fecit Ieſus initio ſignorum in Cana Galilææ, & manifeſtauit gloriam ſuam, & crediderunt in eum diſcipuli eius. Ioan. 2.

CVm hactenus non modò multis, iisq; irrefragabilibus declaratum ſit, & conuictum teſtimonijs, puellum illum noſtrum Bethleemeticum, Dominum Ieſum, verum eſſe Meſſiam in lege & prophetis promiſſum, tum etiam in Eccleſia iuſtiſſimo ſint ordine cuncta diſtributa, ita, vt primum prophetarum oracula, dein Euangeliſtarũ elogia, quæ tàm angelus ad Maria & Ioſeph, quàm quę Zacharias & Elizabeth de Chriſto, prius quã in hanc lucem ederetur, pronunciarunt. Ad hæc, quæ in ortu ipſius, ac mox in Magorũ aduentu, et paulò pòſt Hieroſolymis à Simeone & Anna. Inſuper quomodo ad grandiorẽ ætatem accedẽs, ſeſe ipſum primo ſuo facto prodiderit: Singula hæc ſint diſtinctis temporibus, ſucceſſiuè, charitatibus veſtris propoſita, quò cõmodius ad plenã Chriſti cognitionẽ peruenire valeatis. Nunc tandem, rerum ordo, hoc expoſcere videtur, vt ad maiorem fidei cõfirmationem exponamus, qualiter

Chriſtus ipſe, poſtquam ad iuſtam ætatem peruenerat, ſeſe,quis eſſet,declarauerit. Verum eniniuero,quoniam Chriſti humilitas, & rei ipſius familiaris fragilitas, obſtabant, quò minus de ſe teſtanti plurimi fidem habituri fuiſſent, noluit verbis quicquam polliceri, prius, quam inſolitis, & ſtupendis prodigijs ſuæ diuinitatis teſtimonium edidiſſet. Et, quia non niſi in nuptijs auſpicatus eſt mirificam ſuam vim declarare,hoc ipſo ſignificatum voluit,ſe tutorem,& conſeruatorem coniugij,& eorum omnium, quæ coniugij multiplices moleſtias concomitari ſolent,conſolatorem. Nec id iniuria, nam poſteaquam ex Dei præceptò cogitur homo propter vxorem, non modò amicos, ſed etiam patrem ac matrem deſerere, hinc fit vt viciſſim videatur ab omnibus derelictus. Quamobrem teſtatur hoc Euangelio dominus, ſibi vni coniuges eſſe curæ, nec permittere, vt quicquam eis deſit rerum neceſſariarum. Quin etiam hinc diſcimus,Chriſtum neminem auerſari inopum & abiectorum, nam Chriſtus,cui pauperes, & orphani derelicti,pauperum deſideria exaudit. Poſtremo, ſuppeditat quoq; nobis hoc Euangelium, inſignem doctrinam & formam piæ chriſtianæq; vitæ, duplici charitatis exemplo indicans,quid ſequamur. Dum Chriſtus,qui auxiliandi facultate præditus erat,tenuibus libenter ſubuenit. Et beata virgo Maria,quod ipſa præſtare non potuit, pia quadam ſollicitudine, & vltranea interceſſione apud filium ſategit,quò pauperum incommoda ſubleuarentur. Habemus itaque in hoc Euangelio, præter confirmationem fidei,quod Chriſtus verus ſit Deus,etiam illuſtrem contra omnes puſillanimitates conſolationem , denique duplex charitatis exemplum. Quæ tria, ſi quis ex illo didicerit, ſatis, vt opinor,hoc die profeciſſe credetur.

N*Vptiæ factæ ſunt in Cana Galilææ, & erat mater.*] Cùm iam ſibi aliquot Chriſtus diſcipulos collegiſſet,ac occultorum reuelationibus ſuam illis

diui-

diuinitatem inſinuaſſet, tempus erat vt nouis miraculis ſuam excellentiam teſtificaretur: quod quomodo aut qua occaſione factum ſit, iam narrare pergit Euãgeliſta. Quoniam autem duæ erãt Canæ (teſte Hieronymo) vna maior iuxta Sydonem, altera minor in tribu Aſer, ob id ad diſtinctionem alterius hic additum eſt, Galilææ.

Vocatus eſt autem & Ieſus, & diſcipuli eius ad nuptias] Vocatus eſt ad nuptias Dominus, non quòd magnum aliquid de eo iam ob viſa miracula ſuſpicarentur, ſed ſimpliciter, tanquam notus & amicus, quod ſignificans Euangeliſta dixit matrem Ieſu ibi fuiſſe. Notat autem Epiphanius in hæreſi 78. iam tum Ioſeph fuiſſe mortuũ, quod nec hic, nec alibi poſtea coniungatur Mariæ aut fratribus Ieſu. Itaque ſicut illa vocata fuit tanquam nota, ita & Dominus. Non dedignatur autẽ Dominus etiã ſic vocatus nuptijs intereſſe, vt humilitatis nobis exemplũ ſuo facto commendaret, doceretq; amicorum & cognatorum neceſſitudinem non negligendam, quando non obſtat vitæ quæ ſecundum Deum eſt. Deinde quo ſua præſentia nuptias honorans, & nuptiale conuiuiũ miraculo inſigni cohoneſtans, oſtenderet contra futuros hæreticos & matrimonium eſſe ſanctum, & nuptialia conuiuia non eſſe tanquam illicita reprobanda. Quis enim ſanctus non reprehenderet huiuſmodi conuiuia, niſi Chriſti exemplo reprimeretur? Aut quomodo efficacius hæreſis Tatiani, Marcioniſq; refelli poteſt, quàm hoc Chriſti exemplo?

Et deficiente uino, dicit mater Ieſu ad eum: Vinum non habent.] His verbis multiplex certe matris Domini virtus nobis commendatur. Et primum quidem ipſius ſollicita pietas & miſericordia, qua aliorum defectus ſubleuare ſtudebat, idque adeò ſollicitè, vt vſque ad extremam neceſſitatem non diſtulerit, ſed deficiente vino, id eſt, dum iam inciperet deficere, & nondum defeciſſet. Nam quod dicit: Vinum non habent: intelligendum videtur, ſufficiens & quantum eſt ſatis. Græcè tamen non eſt participium præſentis temporis, ſed aoriſtus ὑϛερήσαντος οἴνου, hoc eſt, cùm defeciſſet vinum. Secundò,

inſinuatur nobis ipſius eximia de Chriſto opinio & fides. Nam cùm nōdum Chriſtus miracula operatus fuiſſet, non dubitat tamen eum poſſe: imo cùm iam diſcipulos ſibi adiūxiſſe videret, credidit tempus eſſe vt per miraculorum patrationem mundo ſeſe manifeſtaret. Poſtremò, & virginis modeſtia, reuerentia ad Chriſtū, ac multa ſpes indicatur, eò quòd paucis verbis defectum vini filio inſinuauerit, non quod ignorare putaret, ſed quò ad ſubleuandum inopiam amicorum prouocaret. Nouerat ſiquidem mater nihil minus ferre poſſe filium quàm ſuorum inopiam etiam corporalem: quare ſatis habuit tantùm verbo inopiæ conuiuarum admonuiſſe: Sic ſe habet & omnis animus fide orans, qui ſatis habet ſuos defectus Deo exponere, nihil dubitans quin pro ſua potentia & bonitate poſſit & velit ſuccurrere, ſed tempus & modum quo ſubuenturus ſit, in illius voluntate & prouidentia relinquens.

Et dicit ei Ieſus: Quid mihi & tibi eſt mulier? Nondum uenit hora mea] Quod dicit ſaluator: Quid mihi & tibi eſt mulier: quidam intelligunt vt ſit ſenſus: Quid mea & tua intereſt quod non habeant vinum? Tu enim es mulier, & proinde non imputabitur tibi vini defectus, ſed architriclino tantùm & ſponſo. Verùm rectius hæc oratio intelligitur ſecundum Phraſim Græcam aut Hebræam. Nam Græci per duos datiuos mediante coniunctione καὶ ea proferunt, quæ Latini per vnum datiuum cum aduerbio congregandi, ſiue cum ablatiuo, præce-
Matt. 8. dente præpoſitione, cum. Sic Matthæi 8. vociferabantur dæmones. Quid nobis & tibi Ieſu fili Dauid? hoc eſt,
Idem 27. quid rei eſt nobis tecum? Et cap. 27. Nihil tibi & iuſto illi: hoc eſt, ne quid rei tibi ſit cum iuſto illo. Sic & hoc loco ſenſus eſt: Quid mihi rei eſt tecum, quídve mihi tecùm commune? Similis phraſis eſt apud Hebræos, à quibus Græci eam mutuati videntur. Sic enim dicitur
2. *Reg.* 16 2. Regum 16. Quid mihi & vobis filij Saruiæ: Et 4. Re-
4. *Reg.* 9. gum 9. Quid tibi & paci? id eſt, quid tibi cum pace? Et aliâs ſæpe hæc loquendi ratio occurrit. Porro durius matrem Chriſtus alloquitur, non quòd illa in ſyn-

cero affectu miraculum expetiſſet, quaſi ſcilicet per miraculum filij cupiuerit gloriam ſuam demonſtrari, neque quod illam non vnicè diligeret, & pijſſimè veneraretur, ſed vt miraculorum authoritatem ab humanis affectibus aſſereret, ac diuinæ virtuti totam gloriam vendicaret, hoc eſt, ne potiſſimùm videretur in gratiam amicorum facere quæ fecit, & non potius in gloriam patris ſui, & doceret omnes non à matre ſe accepiſſe poteſtatem miracula operandi, atque in Euangelico negotio nullum eſſe ius authoritatis parentum, neque ſecundum eam regi debere eum qui ad id negotij a patre miſſus eſt. Itaque ſenſus eſt: In negotio edendorum miraculorum nihil mihi tecum rei eſt, ſed es mihi velut aliena mulier, non vt mater. Neque enim à te accepi vnde miracula operari poſſum, ac proinde neque tui iuris eſt præſcribere patrandorum miraculorum tempus & locum. Quod autem ſequitur: Nondum venit hora mea: Auguſtinus intelligit, de eadem illa hora de qua capite 7. Nemo miſit in eum manus, quia nondum venit hora eius: nempe de hora paſſionis, vt ſit ſenſus: Nondum venit hora paſſionis mihi a patre præſcripta, quando oſtendam quid à te acceperim, & tanquam matrem recognoſcam. Verùm melius ſecundum alios intelligitur de tempore operandi miracula, & per ea ſeipſum manifeſtandi. Cùm itaque prioribus verbis oſtenderit propter auditores, matrem non habere in ipſum aliquid iuris in negotio Euangelico, his iam verbis indicat ſe in omnibus obſeruare debere oportunitatem & tempus decretum à patre. Sed cum hac hora & tempore fecerit miraculum, quomodo dicit nondum veniſſe horam edendi miracula? Dicit beatus Chryſoſtomus matrem petijſſe miraculum, priuſquam omnibus manifeſta eſſet vini deficientis inopia, atque ob id dixiſſe Chriſtum: nondum venit hora mea: quia ſcilicet opportunum tempus edendi miraculum quod petebatur, non erat, niſi cùm iam de vini inopia omnibus con ſtaret. Tunc enim futurum erat gratius, credibilius, magiſque liberum ab omni ſiniſtra ſuſpicione, cum

alioqui videri poſſet ad oſtẽtationem ſui, & amicorum gloriam miraculum operatus Dominus. Aliter tamen etiam dici poteſt, Nondum tunc veniſſe tempus paſſim & publicè edendi miracula, quod tempus cœpit primùm ab incarceratione Ioannis, vnde ab eo tempore reliqui Euangeliſtæ cœperunt eius prædicationem & miracula proſequi: tamen quo matrem ob repulſam filij non deficientem in fide & ſpe honoraret, præuenit illud tempus miracula faciendi, oſtendens ſimul ſe temporibus non ſubijci, ſed dominari eis. Mater enim etſi repulſam paſſa videretur à filio, tamen tum quod diuina ſua prudentia ſcopum & rationem verbi intelligeret, videlicet quod non impotentiæ excuſatio, neque matris contemptus erat, ſed ne videretur ſeſe miraculis ingerere, & ſpectaculo exponere, tum quod ſpei, fideique firmitate optimè confideret de filij ſui & potentia & benignitate erga omnes, & maximè erga ſe matrem, menſæ miniſtros admonet vt facerent quicquid iuſſi eſſent, pia ſollicitudine procurans ne famulorum inobedientia, aut non paratum obſequium obſtaret, quo minus conuiuio ſubueniretur, cæterùm temporis ac rei gerendæ arbitrium filio tacita relinquens. Itaque & hic rurſum præclaræ virginis dotes relucent, manſuetudo ſcilicet & reuerentia filij, cuius duriore reſponſo, non offendebatur, nec ei viciſſim reſponſabat. Item fidei fiduciæq; conſtantia, deinde & in intelligendo verba filij, & in proſpiciendo futuris prudentia, in ſubueniẽdo inopibus indefeſſa ſollicitudo. Greg. Nyſſenus interrogatiuè legit illud: nondũ venit hora mea? Sic enim interpretatur in ſer. ſuper illud: Tunc & ipſe filius ſubiectus, quaſi diceret: Quid mihi tecum eſt mulier? Nunquid etiam hanc meam ætatem regere vis? an nondum venit hora mea, quæ liberum arbitrium & ſuũ ius ac libertatem ætati præbeat?

Erant autem ibi lapideæ hydriæ ſex poſitæ ſecundum purificationem Iudæorum, *&c.*] Purificatio Iudæorum, de qua hic loquitur, non ea intelligenda eſt, qua Iudæi ſecundum legem Moyſi purificabantur à quibuſdam immundi-

munditijs per legis conſtitutionem introductis, vt à contactu morticini, vel leproſi, aut à pollutione ſeminis. Ab his enim immundi erant vſque ad veſperum, nec potuerunt ab his emundari in conniuijs. Quare ea intelligenda eſt purificatio, quæ ſecundum traditionem ſeniorum introducta fuit & recepta apud Iudæos, de qua Marcus. Phariſæi, inquit, & omnes Iudæi, niſi crebrò lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem ſeniorum: & à foro niſi baptizentur non comedũt, & alia multa ſunt quæ tradita ſunt illis ſeruare, baptiſmata calicum, & vrceorum, & æramentorum, & lectorum. In hunc ergo vſum aderant ſex iſtæ hydriæ, hoc eſt, aquales, (Dicitur enim hydria ab hydor, aqua) capientes duas aut tres metretas. Eſt autem metreta & cadus eadem menſura, continens decem congios, vt oſtendit Budæus lib. 5. de Aſſe ex Dioſcoride lib. 5. Congius verò ſex continet ſextarios. Nam & ob id ſextarium dictum volunt, quod ſexta pars ſit congij. Sextarius autem duas continet heminas vel cotylas: hemina autem appendit libram vnam, hoc eſt, ſex cyathos. Nam cyathus liquoris vncias duas continet. Ex quibus colligere licet quàm capaces fuerint ſex iſtæ hydriæ, continentes metretas binas aut ternas. Vnde etiam intelligimus quàm largum fuerit Domini beneficium, & ſuppoſititias eſſe quaſdam amphoras portatiles, quæ in locis quibuſdam tanquam ex his ſex hydrijs oſtenduntur, quæ abſunt à menſura vnius metretæ aut cadi. Iuxta Robertum Senalem, qui poſt Budæum accuratius de ponderibus & menſuris ſcripſiſſe videtur, Metreta & cadus idem capit quod Batus ſeu Ephi, quas menſuras ex Ioſepho oſtendit continere 72. ſextarios Atticos, & proinde libras menſurales 108. cùm ſextarius Atticus ſelibram capiat, idemque ſit cum Log Hebraico, quæ menſura Hebræis capax dicitur ſex ouorum. Ac iuxta collectionem ipſius Roberti, Metreta ſeu Batus continet quartarios Pariſinos duodecim cum cheopina & dimidio eius cum duabus drachmis. Quartarius autem Pariſinus, qui capit quatuor cheopinas aut duas pintas, minor eſt *Mar. 7.*

congio Romano hemina vna, minor item Choe Attico, quadrante heminæ vnius, paulò itē minor Gomor menſura Hebraica. Vnde colligitur aliquanto minorem eſſe noſtro quartario, quē nos barbarè pottum dicimus. Proinde hydria quæ duas metretas capiebat, iuxta hanc collectionem vigintiquatuor noſtros quartarios aut circiter capiebat. Vnde reliqua colligi poſſunt. Certè nō amphoras vulgares fuiſſe has hydrias, ſed vaſa aperta & ampla, patet ex eo quod Dominus non iubet effundi liquorem, ſed hauriri. Haurite, inquit, nunc, &c.

Dicit eis Ieſus. Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas uſque ad ſummum]Conſultò Dominus miraculum diſtulit, quo magis omnibus innoteſceret vini defectus, ac ſic non oſtentationi, ſed neceſſitati datum videretur. Igitur cùm iam tempus eſſet vt matris petitioni condeſcendens, amicorum inopiæ ſubueniret, ſeque in gloriam patris ſui manifeſtaret, mandat miniſtris vt ſex illas hydrias implerent aqua. Non mandat vt vaſa vinaria impleant, ſed aquales illas pro purificatione Iudæorum ſitas, quas omnes didicerant præter aquas nihil continuiſſe, vt miraculum eſſet apertius, & ab omni calumnia liberius. Cumque ſolo verbo & vinum creare potuiſſet ex nihilo, & hydrias replere aqua quam in vinum conuerteret, miniſtris iuſſit replere hydrias aqua, vt euidentius eſſet miraculum, ipſoſque menſæ miniſtros, faceret etiam miniſtros ac teſtes miraculi. Sicut enim ita omnia ſua miracula geſſit Dominus, vt non ad laudem humanam affectata, ſed ſubleuandis hominum malis impenſa viderentur: ſic & rerum ordinem ita temperauit, vt maiore certioríque fide geri non poſſent, quo per ea videntium fides magis excitaretur & creſceret. Itaque & hac de cauſa iubet miniſtros haurire, & ferre architriclino, hoc eſt, conuiuij præfecto, vt & per hunc miraculi fides & magnitudo pluribus certius innoteſceret. Hic enim partim quia ſobrius erat, (nam cui cura mandata eſt curandi conuiuium, is cæteris bibentibus abſtemius eſſe conſueuit) partim quia ſaporum peritus, maiore fide pronunciare poterat de

vino,

vino,quàm cæteri conuiuæ, quorum palata iam multo vino videri poterant obſorduiſſe. Miniſtri ergo teſtes fuerunt aquam in vinum conuerſam, Architriclinus autem teſtis fuit vinum illud optimum fuiſſe, qui cum ſuſpicaretur errore miniſtrorum, aut diſpoſitione ſponſi factum, vt vinum illud optimum vltimo loco apponeretur,ſponſum vocat,diſputans cum eo de vino tam bono,Deo ita ordinante propter miraculi maiorem fidē & claritatem aſtruendam. Porro ſubintelligendum quod ex ſua narratione Euangeliſta reliquit noſtrę intelligentiæ,poſtea re ex famulis inquiſita, & reperto vino eiuſdem generoſitatis in hydrijs, miraculi veritatem & architriclino,& ſponſo,& per hos omnibus innotuiſſe.Sicut autem ad inſinuandam vini Chriſti liberalitate exhibiti quantitatem,Euangeliſta expreſſit hydriarum & numerum & capacitatem: ita ad ſignificandum eiuſdē vini excellentiam& bonitatem,narrat tam accurate verba architriclini,quibus eius bonitas comprobatur, vt ſic declaret Chriſtum & copioſum & optimum vinum exhibuiſſe.

Hoc fecit initium ſignorum Ieſus in Cana Galilææ, & manifeſtauit]Hinc patet falſum eſſe librum de infantia ſaluatoris, qui & reprobatur in decreto Gelaſij Papæ tanquam ab hæreticis confictus. Atque hac de cauſa videri poteſt ex propoſito iſtud Ioannes addidiſſe, vt reijcienda demonſtraret miracula quæ de Ieſu iactabantur antea facta. Non enim intelligendum eſt Ioannem noluiſſe ſignificare iſtud miraculum non feciſſe ſimpliciter primum,ſed primum inter ea quæ fecit in Cana Galilęę. Nā nulla videri poteſt ratio,quare potius diceret Euangeliſta primum miraculum quod in Cana factum eſt, quàm primum miraculum quod inCapharnaum aut in Hieruſalem factum eſt.Deinde cum additur:& manifeſtauit gloriam ſuam:hoc eſt, gloriam & claritatem potentiæ ſuæ diuinæ,apertè ſatis ſignificatur prius tali ratione non manifeſtaſſe gloriā ſuam.Et bene quidem dicitur manifeſtaſſe gloriam ſuā.Apertè enim oſtendit ſe eum eſſe, qui quotannis in vite aquam in vinum con-

uertit, ac creaturarum omnium dominum. Quod autem dicitur: & crediderunt in eum diſcipuli eius: intelligendum quod fidem ampliorem & firmiorem acceperint. Quia & prius quidem crediderant, ſed non tam firmiter. Porro præter quam quod hoc miraculo & matrem honorauit & nuptias, amicorumque honori & inopiæ prouidit, etiam myſticam habet rationem & intelligentiam omnis hæc Chriſti actio & hiſtoria, cuius myſterij ratione omnino conueniebat hoc miraculum aquę conuerſæ in vinum in nuptijs, fuiſſe primum omnium quæ fecit miraculorum. Hoc enim miraculo Chriſtus veluti typo quodam nobis adumbrauit id quod aggrediebatur. Iam enim tempus erat vt pro inſipida ac diluta legis Moſaicę litera, biberemus generoſum illud vinum Euangelicæ doctrinæ, Chriſto videlicet id quod erat inutile nobis & inefficax vertente in melius. Secundum cuius myſterij hic ſignificati exigētiam licebit & totam hanc hiſtoriam myſticè interpretari. Spirituales itaque quædam ſunt nuptiæ, quibus ſcilicet humana natura diuinæ reconciliata eſt & coniuncta, & ad hoc coniuncta, vt deinceps ſpirituales Deo filios pareret. Hæ autem nuptiæ tertia die ſunt factæ. Prima enim dies, fuit tempus ante legem: ſecunda, tempus ſub lege: tertia verò, tempus Euangelicæ doctrinæ. De quibus tribus diebus illud Oſeæ non incommodè poteſt intelligi. Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos. Nos autem in Iudæa aut in Ieruſalem, ſed in Cana Galilææ gentium factæ ſunt hæ nuptiæ, quia ad gentes magis hæ pertinēt nuptiæ, ad quas maior Iudæorum pars vocata venire recuſauit & contempſit. Aſtipulantur & ipſæ vocabulorum localium ſignificationes. Cana enim Galilæę ſonat poſſeſſionem tranſmigrationis. In eo ergo populo hæ nuptię celebrātur, qui pretio ſanguinis Chriſti emptus tranſmigrat à litera legis ad ſpiritum Euangelicum, atq; à mundo ad cœlum. Intereſt his nuptijs caſtitas virginalis, adeſt & diſcipulorū Chriſti ſimplicitas, venit & ipſe Ieſus è cœlo tanquā ex vera Iudæa deſcendens, inuitatus certè multorum retro ſanctorum vocibus. Ipſo autē

Senſus allegoricus.

Oſeæ 6.

veniente

veniente ad nos, iam deficere cœpit in vtribus omnium vinum. Nam & inſita hominibus naturalis ratio varijs erroribus propemodum extincta erat, & cœleſtis gratia, qua etiam olim mentes fidelium irrigabantur & potabantur, hominum negligentia defecit in eis, abundãte in omnibus iniquitate. Mater Ieſu Synagoga, cuius authoritas per Chriſtum diminuitur, admonet quidem de vino, ſed idem ipſa præſtare nequit. Itaque cum iam de vini ac gratiæ diuinę defectu cõſtaret, Chriſtus non ferens humanam naturam bonorum carentia deprimi, melius nobis quàm prius erat, vinum protulit, frigidas legis cæremonias in efficaciſſima atque ſaluberrima ſacramenta, ac inſipidam & quæ recreare non potuit legem, in Euangelicam doctrinam commutans, quæ mentem hominis & lætificat, & inebriat. Miratur autem tam bonum vinum architriclinus, quia pontificũ quiſque, quibus cura harum nuptiarum cõmittitur, huius myſterij ratione ſtupeſcit, cui primum vinum afferri Chriſtus imperauit, quod per eum conuiuis omnibus ſit diſpenſandum. Cæterùm orandum & nobis, vt hæc in nobis etiam impleantur nunc, nempe vt fiant nuptiæ, hoc eſt, coniunctio Dei cum anima noſtra, quamdiu ſumus in Cana Galilæa, hoc eſt, in poſſeſſione iſtius mundi, vnde nobis tranſmigrandum eſt. Verùm hæ nuptiæ fieri non poſſunt ſine pręſentia matris Domini, diſcipulorumq; eius; & ipſius Chriſti. Caſtitas enim mentis adſit neceſſe eſt, atq; ſimplicitas, & fides in Chriſtũ, qui per fidem habitans in cordibus noſtris, cum agnouerimus vinum nobis deficere, conuertet aquam, quæ eſt in ſex hydrijs noſtris, hoc eſt, diſſolutionem ac molliciem omnium virium animæ noſtræ, in vinum ſapidum, omnes noſtras vires lætificans cœleſti ſua gratia, vt qui prius verbo & facto nihil pręter aquam frigidam proferebamus, iam redoleamus fragrãtiſſimum diuinæ ſapientiæ & gratię vinum, quo & alios recreemus & inebriemus, atque incaleſcere faciamus. Orandum quoque, vt ad eas nuptias agni, de quibus Apoc. 19. perueniamus, à quibus ſtultæ virgines excluduntur, in quo

Senſus moralis.

Senſus anagogicus.

Apoc. 19.

ſimul

ſimul cum Chriſto & Apoſtolis eius pro contemptis huius mundi bonis quæ velut aqua frigida ſatiare nō poſſunt) bibamus vinum illud nouum, de quo Chriſtus in vltima cœna, vinum, inquam, vindemiæ defecatæ. De quo Iſaiæ 25.

Iſaiæ 25.

DOMINICA III. POST EPIPHANIAM. EVANGELIVM.

Matth. 8. *IN illo tempore: Cùm deſcendiſſet Ieſus de monte, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ. Et ecce leproſus ueniēs, adorabat eū, dicens: Domine, ſi uis potes me mundare. Et extendens Ieſus manum, tetigit eum, dicens: Volo, mundare. Et confeſtim mundata eſt lepra eius. Et ait illi Ieſus: Vide nemini dixeris, ſed uade, & oſtēdi te ſacerdoti, & offer munus tuum, quod præcepit Moyſes in teſtimonium ipſis. Cùm autem introiſſet Ieſus in Capernaum acceſſit ad eum Cēturio, rogans eum, & dicens: Domine, puer meus iacet in domo paralyticus & malè torquetur. Et ait illi Ieſus: Ego ueniam & curabo eum. Et reſpondens Centurio, ait: Domine, non ſum dignus, ut intres ſub tectum meum, ſed tantum dic uerbum & ſanabitur puer meus. Nam & ego ſum homo, ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites, & dico huic: Vade, & uadit & alij: Veni, & uenit. & ſeruo meo: Fac hoc, & facit. Audiens autem Ieſus miratus eſt, & ſequentibus ſe dixit: Amē dico uobis, non inueni tantam fidem in Iſrael. Dico autem uobis, quòd multi ab oriente & occidente uenient, & recumbent cum Abraham, & Iſaac, & Iacob in regno cœlorum. Filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium. Et dixit Ieſus Centurioni: Vade & ſicut credidiſti fiat tibi. Et ſanatus eſt puer eius illa hora.*

QVemadmodū Chriſtus ſuperiore dominica, mutando aquā in vinū manifeſtauit gloriā ſuam, et crediderūt in eū diſcipuli eius. Ita nūc quoq; duplici miraculo, vnū ruri, aliud in vrbe edito, & illud per pręſentē corporis contactū, iſtud aūt abſens, ſolo verbo adde, quod primus fuit Iudęus, alter pagan⁹, ſuperabūdè mani-

manifeſtauit gloriam ſuam, ad hoc, vt credamus, ipſum & Iudæorũ, quibus beneficientiã ſuam pręſens in carne proprijs manibus largitus eſt, & gentium idololatrarũ, quos verbo duntaxat per Apoſtolos viſitauit, ſeruatorẽ fore. Leproſus enim Iudaicum populum, ſeruus Centurionis, quia gentilis erat, merito gentium populum, figurauit, vtriq; eandem beneficentiã ſemper paratus eſt elargiri, non ſolũ nobilibus, opulentis aut vrbanis, qualis erat Centurio in Capharnaum, verum etiam contemptiſſimis & abiectiſſimis quibusq; mendicis & ruſticis, qualis leproſus erat, domino in agro occurrens, & ſeruus lecto decumbens. Nam vtriq; eundem ſanitatis effectum, & idem optatæ ſanitatis beneficium, pręſtitit. Quare non vulgarem conſolationem & doctrinam pijs, hodiernum Euangelium adminiſtrat, quod Chriſtus nõ ſolum nõ horruerit leproſum contingere, verum etiam ad ſeruum hominis pagani & militis, venire non grauatè promiſerit. Quis iſta audiens, poſt hæc de Chriſti clementia diffideret, aut dubitaret? Quis iſta intelligens non & manus & oculos ſubleuaret in cœlum, cum propheta exclamans. Benedic anima mea Dominum, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. Qui ſanat omnes infirmitates tuas. Hæc paucis præfati, textum ipſum aggrediamur. *Pſal. 102.*

CVm autem deſcendiſſet de monte, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ] Quandoquidem & ex Luca conſtat Dominum poſtquam è monte deſcendiſſet, in loco campeſtri habuiſſe hunc ſermonem præcedentem, & ex ipſo Matthæo, qui in fine ſuperioris capitis ſignificat turbas audiuiſſe hunc ſermonem, cum tamen in principio ſignificet turbas in montem non aſcendiſſe, oportet ergo quod Matthæus hic dicit de aſcenſu Domini è monte, non ſic accipere, quaſi finito hoc ſermone tum primum deſcenderit, ſed intelligendum eſt eum iam commemorare quod prius prætериuerat, & à Luca poſitum eſt. Cùm enim prius aſcenſus in montem meminiſſet, & necdum deſcenſus, & iam vellet narrare Dominum aliò

alio migraſſe ſequentibus ſe turbis, neceſſariò iam de-deſcenſus a ſe prætermiſſi mentionem facit. Itaque ſenſus eſt: Cùm deſcendiſſet Dominus è monte, & deinde ſermonem hunc præſente turba habuiſſet, ac illo completo aliò migrare vellet, ſecutæ ſunt eum turbæ multę, nempe illæ quæ prędicantem audierant, & miracula facientem viderant, & aliæ quæ fama nominis eius excitatæ confluebant. Porrò non caret myſterio quod turbæ Dominum ſecutæ dicuntur poſtquam è monte deſcendiſſet, cùm non potuerint cum diſcipulis ſequi Dominum in monte aſcendentem. Id enim nobis ſignificat, Dominum cum in cœlis adhuc apud patrem maneret, paucos habuiſſe qui ad illum accederent: at poſtquam de monte ſuæ diuinitatis deſcendit, & humanitatis noſtræ fragilitatem aſſumpſit, magnam turbam nationum ſecutam eum. Deinde & illud ſignificat, paucos eſſe qui cum ipſo ad perfectionem Euagelicam conſcendere valeant, multos tamen eſſe qui illum ſequantur in inferioribus conſiſtentem, & præcepta ſua infirmitati multitudinis attemperantem. Notanda eſt autem hic vis diuini verbi à Chriſto prædicati, cum illud poſt ipſum tot turbas traxerit. Commodum autem Dominus à prædicatione verbi ad miracula ſeſe recepit, eorumq́; narrationem commodè Matthæus iam ſubtexit, vt per virtutum miracula, præteritus apud audientes & legentes ſermo firmaretur. Hic enim vel præcipuus erat miraculorum Chriſti vſus, vt ad ſuſcipienda DEI verba & admiranda hominum animi excitarentur. Omnino autem apparet ex Matthæo, ſtatim poſt deſcenſum, occurriſſe occaſionem miraculi curationis leproſi, proinde quod ſcribit Lucas, Dominum poſtquam impleſſet omnia verba ſua in aures plebis, intraſſe Capharnaum: non poteſt intelligi, ſtatim intraſſe, cùm oporteat ex Matthæo intelligere prius contigiſſe curationem leproſi, quam Marcus & Lucas quoque narrant, ſed alio loco. Nam Marcus cap.1. eam narrat poſt curationem ſocrus Simonis, ſubiungens cap.2. introitum in Capharnaum: & curationem paralytici: Lucas verò capite quinto. ſimili-

ſimiliter poſt curationem ſocrus & vocationem Petri, ſubiungens curationem paralytici. Verum neuter ſic narrat hoc miraculum, vt aliquem ordinem cum præcedentibus, aut ſequentia cum ipſo habere ſignificent, ſed vterque ſimpliciter narrat miraculum contigiſſe. Quare cum Marcus & Lucas curationem ſui leproſi eiſdem adeò verbis ac circunſtantijs deſcribant quibus Matthæus ſui leproſi curationē, vt dubium non ſit idē miraculū ab omnibus tribus narrari, & Matthæus miraculi huius tempus & ordinē hic omnino ſignificare videatur, commode & neceſſariò narratio Lucæ & Marci hac concione à nobis coniungetur. *Lucæ 5. Marc. 1.*

Et ecce leproſus ueniens adorabat eum dicens: Domine, ſi uis potes me mundare.] Ex Luca conſtat miraculum hoc non contigiſſe omnino ſtatim ab habito ſermone, in pede montis, vbi putant quidam leproſum expectaſſe deſcenſurum Dominum. Lucas enim in vna ciuitatum contigiſſe apertè dicit. Nec obſtat, quòd ſecundum legem leproſi excludebātur ab vrbibus, vt patet Leuitici. 13. Nam lex excluſionis, quantum ad habitationem intelligenda eſt, nec tam arctè excludebantur ab vrbibus leproſi, quin per modū tranſitus via publica incedere potuerint ſicut etiam iam apud nos illis permittitur. Nam & nunc vrbibus excluduntur, non tam lege aliqua quam generali conſuetudine, quæ legis veteris conſtitutionem de leproſorum ſeparatione, etſi cæremonialem, & ob id non obligantem, recepit tamen & renouauit, eò quòd ea lex communi bono ſit vtilis. Conſuetudine enim potius quàm certa aliqua lege iam excludi leproſos, patet ex cap. 1. de coniugio leproſorum, vbi dicitur: Cùm hi qui lepræ morbum incurrunt, de conſuetudine generali à communione hominum ſeparentur. Thoſtatus tamen vult illud quod dicit Lucas, in vna ciuitatum, debere accipi pro eo quod eſt, iuxta vnam ciuitatum, & affert ſimile ex Ioſue quinto capite, vbi in Hebræa veritate dicitur Ioſue, priuſquam vrbem Hiericho cœpiſſet, in Hiericho pugnaſſe cum Angelo. Nam vbi nos legimus ; Cùm autem eſſet Ioſue in agro vrbis Hiericho, &c.

&cxt. Hebræa habent: Et factum eſt cum eſſet Ioſue in Hiericho. Quod autem hic leproſus, quem pro exaggeratione miraculi Lucas plenum lepra dicit fuiſſe, dicitur à Matthæo adoraſſe Dominum, quomodo ſit intelligendum, patet ex Marco & Luca. Nam Marcus quidem dicit, γονυπετῶν αὐτῷ, id eſt, accidēs ei ad genua, vel, vt nos habemus, genu flexo: Lucas verò, πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, id eſt, procidens in faciem. Hæc enim propriè ſignificat verbum adorare. Non ergo adoraſſe dicitur, quia ipſum vt Deum agnoſcebat & precabatur, ſed propter exteriorem illam venerationem, quam per corporis inclinationem & proſtrationem exhibebat ei, quamuis certum ſit magnificam ipſum de Domino habuiſſe opinionem, vt patet ex verbis quibus ipſum rogabat. Dicebat enim: Si vis, potes me mundare. Non dixit: Si rogaueris Deū, aut ſi hæc vel illa feceris, ſed, ſi tantum vis, agnoſcens poteſtatem curandi in ipſius voluntate conſiſtere, & proinde proculdubio credens ipſum eſſe Chriſtum Dei filium. Itaque fidei magnitudinem verbis expreſſit, deſiderij verò etiam feruorem, ipſa ſupplici proſtratione. Conſiderandum autem, quòd cùm hæc verba: Domine ſi vis, potes me mundare: nullius rei petitionem ſignificent, ſed tantùm immenſæ & liberæ potentiæ agnitionem, tamen illis verbis dicitur à Luca Dominum leproſus rogaſſe, eo quòd tacita tum verbis, tum humili proſtrationi ineſſet petitio ſanitatis, quam confitebatur eſſe in manu Domini. Et ſanè efficacior erat huiuſmodi tacita precatio, quàm ſi expreſſe dixiſſet: munda ergo me. Nam tacita illa precatio & maiorem præ ſe ferebat modeſtiam ac humilitatem, & ſubmiſſionem quandam totius negotij ſub voluntate Domini exprimebat. Non enim dixit, ſi vis, quaſi de eius benignitate dubitaret, quā ex eiſdē omnino didicerat quāta eſſet, ex quibus didicerat potentiæ ipſius magnitudinē, ſed quòd eius voluntati modeſtè ſubmitteret negotium, quem ſolū ſciebat noſſe quid maximè expediret facere.

Et extendens Ieſus manum ſuam, tetigit eum dicens.] Bene certè adiecit Marcus: Ieſus miſertus eius: non enim ad

oſtentationem ſui ipſius curauit leproſum Dominus, ſed quòd miſericordiæ affectu moueretur in ipſum. Quòd autem contactu hunc ſanauit, & non ſolo verbo, factum eſt, vt oſtēderetur benigna eius curatio, & ſalutifica virtus carnis eius, à qua etiā nobis omnis ſpiritualis ſanitas eſt expectanda. Et forte ob id tam ſtudioſè Euangeliſtæ meminerunt extēſionis manus, cùm ſatis fuiſſet dicere, tetigit eum, quod vtique ſine manus extenſione fieri non potuit, vt ſignificarēt extenſionē manuum in cruce, ſaluandos omnes credentes. Secundò verò hic ſpeciali ratione leproſum tangendo ſanat, vt oſtendat ſe ſupra legem eſſe. Nam hæc vetuit leproſos contingere, ne ex eis quis pollueretur: Dominus verò oſtendit ſe ex contactu eorum non pollui, cùm contactu ſuo illorum tollat immunditiam. Præterea hac ratione factum eſt, vt curatio huius leproſi a maleuolis & inuidis gloriæ Chriſti, nō poſſet alteri alicui cauſæ aſſcribi. Contingendo autem leproſum, ſimul etiam dixit Dominus: *Volo, mundare*] Quibus verbis mgnam humilitatem præ ſe ferentibus, confirmauit fidem leproſi credentis potentiam curandi in ſola voluntate conſiſtere, pulchrè reſpondens illius verbis. Quoniam enim ille dixit: Si vis. dicit: Volo: & quoniam dixit: potes me mundare: adijcit imperatiuè: Mundare. Imperatiuè enim accipiendum, nec poſſe coniungi tanquam infinitum cum verbo, volo, Græca apertè teſtantur, quæ habent, καθαρίσθητι, id eſt, mundus eſto. Itaque duobus his verbis Dominus ſuam bonitatem & potentiam ſignificauit: bonitatem quidem & promptitudinem ad ſubueniendum, dum dicit: Volo: potentiam verò per, mundare. *Vade, oſtende te ſacerdoti, & offer munus tuum.*] Ad ſacerdotem mittit, &, vt habet Marcus, principem ſacerdotum, (nam veriſimile eſt hunc ſolum ſolemnem ſibi purificandi leproſi ritum reſeruaſſe) vt oſtendat ſe legis eſſe obſeruatorem, nec haberent iuſtam Phariſæi & ſacerdotes occaſionem criminandi illum tanquam legis præuaricatorem. Deinde, vt mundatus leproſus non prohiberetur conſortio hominum à ſacerdotibus.

Præterea vt videntes ſacerdotes leproſum Domini beneficio curatum, ſi quidem crederent, ſaluarentur : ſi verò non crederent, inexcuſabiles fierent. Quas rationes intelligunt plerique deſignari in illo quod additur: in teſtimonium illis. Hoc enim quidam ſic intelligunt, vt hoc ipſum quod meo iuſſu accedis ad ſacerdotem, & offers munus tuum, ſit illis teſtimonium pro me, quòd legis non ſum deſtructor, quemadmodum calumniantur. Alij ſic, teſtimonium illis, hoc eſt, vt hæc tua oblatio pro emundatione tua teſtetur illis meam poteſtatem, vt aut credant, aut ſint inexcuſabiles. Nam hunc ſenſum indicat Diuus Hieronymus, & ſequitur Caietanus: Eraſmus verò ſic explicat, in teſtimonium illis, hoc eſt, vt tua oblatio ab illis accepta redarguat eos, ſi poſt odio mei velint calumniari factum, & dicere te vel non fuiſſe leproſum, vel necdum curatum. Idem ferè ſenſus indicatur in ſecunda expoſitione Chryſoſtomi. Secundum omnes autem hos ſenſus illud, in teſtimonium, coniungendum eſt non cum verbo, præcepit, ſed cum verbo, offer. Poteſt tamen hæc pars rectè intelligi coniungi cum verbo, præcepit, in hoc ſenſu, Moyſes præcepit in teſtimonium illis, hoc eſt, vt eſſet illis in legem & ſtatutum. Siquidem legem, μαρτύριον & teſtimonium vocari, vel ex 118. Pſalm. abunde liquet. Itaque ſenſus erit : Etſi verè mundus ſis, volo tamen vt quæ Moyſes ex iuſſu Dei ſacerdotibus & toti populo in teſtimonium & legem ſtatuit, ſancta habeas, itaque abi ad ſacerdotem, & offer munus tuum, vnde illi partem ſuam habeant, vt neque authoritatis, neque commodi ex meo beneficio iacturam faciant, nec me culpent tanquam legis tranſgreſſorem, & te veluti immundum abijciant. Certè Diuus Hilarius, in teſtimonium, coniungit cum verbo præcepit, intelligens Moyſen præcepiſſe in teſtimonium, quia munera offerenda ſigna erant & vmbræ verorum ſacrificiorum, quæ à nobis DEVS magis requirit. Donum, inquit, illud non ſit ex auibus, ſed vt homo ipſe à ſordibus peccati corporis emundatus in Dei ſacrificium tranſeat.

Quia

Quia quod Moyſes in lege præceperit, teſtimonium ſit, non effectus. Hæc ille. Quod autem habent Marcus & Lucas: offer pro emundatione tua: dupliciter poteſt intelligi. Primùm, vt ſit ſenſus: offer in gratiarum actionem pro emundatione tua tibi per me exhibita. Secundò, vt ſit ſenſus: pro emundatione tua legali, qua leproſi curati adhuc mundari debebant & expiari quibuſdam ſacrificijs, priuſquam cum mundis habitare & conuerſari poſſent. Nam Leuitici decimoquarto. leproſus ſanatus adhuc mundari dicitur ſacrificijs. Primo enim die purificabatur duorum paſſerum, vel potius quarumuis auium oblatione quas licebat edere. Nam dictio Hebraica, quam interpres noſter vertit, paſſeres, ſignificat etiam quaſuis aues, quomodo ibi accipiendum videtur ex eo quod adijcitur: quos veſci licitum eſt. Interpres Originis in Leuitico vertit, gallinas. Nam ὀρνίθια vertunt Septuaginta. quæ dictio aliquando quidem gallinas ſignificat, ſed tamen generaliter etiam quaſuis aues ſignificat. Deinde loto corpore & raſis pilis corporis poſt ſeptem dies quibus adhuc ſeparabatur, octauo die offerebat duos agnos & ouem vnam: aut ſi pauper erat, agnum & duos turtures, aut duos pullos columbarum. Ac tum primùm ritè mundatus habebatur. Huiuſmodi autem mundatio erat mundiciei declaratio, & reſtitutio leproſi ad conuerſandum cum hominibus, ac ingrediendum templum Dei. Quæ mundatio fiebat, tum vt non horrerent homines eius conuerſationem, quem videbant tanta probatione ac ſacrificijs mundum declaratum à ſacerdotibus: tum propter ſanctitatem templi, quod pro illo ſtatu nemo pollutus corporaliter ingredi potuit, niſi corporalibus expiatus ſacrificijs aut cæremonijs.
Videtur autem quod hic dicitur à Marco & Luca de emundatione, poſteriori modo potius debere accipi, eò quòd planè alludere videantur ad locum Leuitici, vbi ritus mundationis leproſi deſcribitur. Illic autem frequenter dicitur, ſacrificia illa offerri pro purificatione aut mundatione leproſi, & apertè quidem illud,

eodem modo quo dicitur hic, pro emundatione tua, dicitur de paupere cui præcipitur, vt pro agno & oue offerat duos turtures aut duos pullos columbæ. Nam vbi nos legimus: offeret ea die octauo purificationis ſuæ: Hebræa habent: Et offeret ea in die octauo pro mundatione ſua. Porrò cùm ſacerdotium veteris teſtamenti vmbra quædam fuerit ſacerdotij nouæ legis, & quæ de iudicio & mundatione lepræ ſtatuuntur in veteri lege, manifeſte vmbra ſint eorum quæ circa peccatum ſunt verius facienda, (nam lepra corporis, peccatum, quod lepra eſt animæ, ſignificat,) bene tum ex veteris legis ſtatuto, tum ex præcepto Domini, qui & hoc loco & alibi præcepit etiam curatis à ſe leproſis vt oſtendant ſe ſacerdotibus, ſancti patres collegerunt peccatori conuerſo, immò etiam coram Deo per fidem & contritionem cordis mundato, neceſſe nihilominus eſſe vt ſacerdotem adeat, illi ſe inſpiciendum tradat, atque per eum expiatus, ſic demum Eccleſiæ & ſacris ipſius reſtituatur aut tradatur. Sicut enim olim Deus carnale ſacerdotium inſtituit, cui commiſit iudicium & mundationem lepræ: ita nunc magis ſpirituale ſacerdotium in Eccleſia inſtituit, cui ſpiritualis lepræ iudicium & mũdationem concredidit, dum dedit ſacerdotibus poteſtatem ligandi & ſoluendi. Et vt melius cognoſcatur quàm per omnia vmbra veritati conueniat, ſciendum in veteri lege duplices fuiſſe immunditias corporales, cæremonijs quibuſdam legalibus expiandas. Quædam enim erant leuiores, vt quas frequenter effugere non liceret, quæque vt in plurimum ſine omni peccato contrahebantur, idque quotidie: quales erant quæ contrahebantur ex contactu morticini, ex pollutione nocturna, & ſemine coitus. Atque has immunditias quiſque per ſe expiare poterat, lotione ſcilicet veſtimenti aut corporis, aut ſola aſperſione aquæ aſperſionis. Aliæ verò erant immunditiæ grauiores, quæ non expiabantur niſi ſacrificijs per ſacerdotem oblatis, quales erant quæ ex partu, aut lepra, aut diuturno fluxu ſeminis & menſtrui ſanguinis contrahebantur. Itaque priores immun-

ditiæ venialium peccatorum vmbram præ ſe ferebant, quæ vt effugere nobis non planè licet, ita facilè expiantur per eum qui ea commiſit, ſola oratione, lachrymis & gemitibus. Poſterioris verò generis immunditiæ, vmbram præ ſe ferebant grauiorum peccatorum, nempe mortalium, quæ ſacerdotali opus habent expiatione. Inter grauiores autem immunditias nulla expreſſiorem & apertiorem figuram peccatorum mortalium, ſaltem manifeſtorum, præ ſe ferebat quàm immunditia lepræ, vnde & ritus curandi lepram præ cæteris ſolennior, expreſſius etiam adumbrat omnia myſteria ad purgationem peccatorum concurrentia. Lepra enim peccatum ſignificat, non ſolùm quia res eſt per ſe immunda & abominabilis, ſed & quia ægrum tardumque corpus reddit, ac contagio alios quoque inficit, non niſi diuino ferè beneficio curabilis. Ritus autem curationis lepræ multiplex erat, vt dictum eſt. Nam primo die duæ aues offerebantur, non quidem in templo ſuper altare in ſacrificium, ſed extra caſtra aut ciuitatem, vt patet ex his quæ ſcribuntur Leuit. 14. Circa duas has aues fiebant tales cęremoniæ, vna occidebatur in vaſe fictili ſuper aquas viuentes, ita ſcilicet vt ſanguis ipſius aquis viuētibus permiſceretur: alia verò auis viua alligata ligno cedrino, cum cocco & hyſopo tingebatur in ſanguine paſſeris occiſi, ſicque aſpergebatur ſepties is qui mundandus erat, & viua auis dimiſſa vt auolaret. His autem duabus auibus, quæ ſimilitudinem aliquam habent cum hircis duobus qui offerebantur à populo in die expiationis, rectiſſimè videtur intelligi duplex natura in Chriſto, diuina, quæ mori neſciens Chriſtum in cœlum ſubuexit: & humana, qua pro nobis mortua, ſanguine CHRISTI cum aqua profluente ex latere ipſius purgantur peccatores, qui per fidem & ſacramentorum participationem hoc ſanguine aſperguntur. Chriſtus enim, inquit Ioannes, venit per aquam & ſanguinem: Non in aqua ſolum, ſed in aqua & ſanguine. Porrò aſperſio non fiebat aut hic aut alibi ſine ligno cedrino, hyſopo & cocco, quoniam ſine fide *1. Ioan. 5.*

 paſſio-

paſſionis Chriſti in cruce non fit peccatorum expiatio. Lignum enim cedrinum imputribile & odoriferum, lignum crucis ſignificat: hyſopus verò Chriſti corpus, virtutem habens curatiuam pectoris & omnis inflationis: coccus verò charitatem, quæ Chriſti humanitatem cum diuina per auem viuam ſignificata, cruci affixit & alligauit. Quod autem poſt huiuſmodi expiationem non ſtatim leproſus mundatus in caſtra Domini recipiebatur, nec ad altare Domini admittebatur, ſed adhuc multiplici indigebat expiatione,(nam raſis prius capillis omnibus, & loto corpore poſt ſeptem dies recipiebatur intra caſtra, oblaturus certam oblationem octaua die) ſignificat ſecundum Originem homilia octaua, in Leuiticum, profectus quoſdam purgationum, & quòd etiam ſi mundetur quis à peccato, & iam non ſit in opere peccati, ipſa tamen veſtigia ſceleris commiſſi purificatione indigent. Poſtquam enim per fidem aſperſus eſt peccator ſanguine Chriſti, lauanda ſunt veſtimenta & corpus aquis lachrymarum, radendi omnes pili corporis, hoc eſt, quicquid mali ſiue in mente, ſiue in verbo, ſiue in opere ortum eſt, abijciendum eſt cum omnib⁹ ſuperfluis, ac ſic demum ad altare Domini dignus erit accedere, & corpus ac ſanguinem Domini offerre in perfectè expiatiuam oblationem. Proinde hoc ordine in primitiua Eccleſia ad altare Domini & fidelium communionem admittebantur pœnitentes, vt poſt confeſſionem & contritionis declarationem, non niſi completa ſatisfactione iniuncta, qua veluti pili abradebantur, & corpus abluebatur, admitterentur ad altaris communionem. Itaque his ſic conſtitutis, cùm etiam, vt prius dictum eſt, corporalium morborum curatio facta à CHRISTO, typus quidam fuerit curationis ſpiritualium morborum, hoc miraculo curationis leproſi myſticè docemur, eum qui lepra animæ infectus eſt, ſi ſanitatis deſiderio tenetur, imprimis ſeſe humiliter & magna fide debere proſternere coram Ieſu, à quo tamen ſanitatem conſecutus, non debet conſcientiæ ſuæ iudicio aut teſtimonio ſtare, aut temere ſe

Sacra-

Sacramentorum communioni ingerere, ſed ſacerdotis expectare iudicium & abſolutionem, ac gratitudinem animi pijs ſacrificijs ac deprecatione gratiæ diuinæ teſtari, quemadmodum hic leproſus feciſſe hoc loco narratur. Cæterùm cùm, vt patet ex dictis, ſacerdos legalis leproſum in ſcripturis mundare dicitur, non ſolùm quia mundum declarat, ſed etiam quia effectiuè aliquid operatur ad munditiam eius, nimirum quia tollit impedimentum ingrediendi templum, & habitandi inter homines, ex lepra ſecundum legis conſtitutionem contractum, multò magis ſacerdos noui teſtamenti etiam effectiuè concurrit ad mundationem lepræ ſpiritualis, hoc eſt, ad remiſſionem peccati, non tantùm declarans illud eſſe remiſſum, ſed etiam remittens, vt poſtea latius dicetur circa cap. Matth. 18. 16. Notandum autem & illud, quod quanquam lepra myſticè ſignificet peccatum in vniuerſum, tamen ob certas cauſas rectè per eam ſpecialiter intelligitur hæreſis & doctrina mala, vt docet Auguſtinus libro ſecundo quæſtionum Euangelic. & de verbis Apoſtoli ſermone decimo. videlicet quòd in erronea doctrina vera falſis ſint permixta, quemadmodum in leproſis colorum eſt varietas. Deinde quod hæretici vitium ſuum abſcondere nō poſſint, ſed pro ſumma peritia, imperitiam ſuam in lucem proferant, & iactantia ſermonis oſtentant. Poſtremùm, ob cōtagioſam peſtem & corruptionem malæ doctrinæ è caſtris Domini recedentis.

Cùm autem introiſſet Ieſus Capharnaum, acceſsit ad eum centurio rogans eum.] Non ſine myſterio factum eſt vt iſtud miraculum curationis ſerui Centurionis contingeret, & à Matthæo deſcriberetur poſt ſuperius. Illic enim Iudæus, fide non mediocri præditus, aſſecutus ſanitatem deſcribitur : hic verò beneficium deſcribitur exhibitum Ethnico, qui præter alias virtutes, fide etiā præſtātiore fuit inſignis. Ille enim ſibi ſanitatem quærebat, hic ſeruo : ille coram exiſtentem credidit ſe poſſe ſanare, hic etiam abſentis verbo hoc tribuit.

Ille ex animi ſubmiſſione in faciem procidens, inſigni profectò modeſtia orauit: Si vis potes me mundare: hic adhuc ſubmiſſius egit, indignum ſeſe ducens qui vel ipſe Dominum appellaret, aut ad ſe venire ſuſtineret. His ſanè adumbratum fuit, Euangelicam gratiam Iudæis primùm ex promiſſione offerendam, nec defuturos qui illam per fidem acceptarent, ſed mox multo cumulatiore cum fructu transferendam etiam ad gentes. de quo & ipſe Dominus horum occaſione mox monuit. Et benè quidem lepra ſanatur in Iudæo, paralyſis verò in Gentili. Nam Iudaicus populus veluti lepra laborabat, quod ex parte ſanus eſſet, ex parte lãguidus. Gentilis verò populus veluti paralyſi laborabat, lecto decumbens, & iam proximus morti, quia nihil in eo ſanum, ſed omnia ægrota erant & diſſoluta. Iam quod leproſum præſens ſanat Dominus, domum autem centurionis corpore non intrauit, ſed abſens corpore, præſens maieſtate puerum eius ſanauit, ſignificabat eum in ſolo Iudaico populo corpore fore, apud alios verò gentes corporaliter non conuerſatum, & tamen implendum quod dictum erat: Populus quem non cognoui ſeruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. His conuenit quòd ſeniores Iudæorum cauſam Centurionis Domino commendant, cumque ad domum illius adducunt, quem erant è templo ſuo profligaturi, nam hoc typus erat, à Iudæis & Iudæorum opera Euangelicam gratiam profecturam ad gentes. Itaque magni cum ſignificatione myſterij Matthæus inter omnia miracula Chriſti quæ ſcribit, primùm Iudæum leproſum curatum, deinde verò Centurionis ſeruum ſanatum deſcribit: in quo Centurione gentium vocatio & fides præfigurata eſt, ſicut & in altero Centurione eadem gentium vocatio & fides cœpta eſt, vt ſcribitur Actuum decimo. Porrò quanquam in narratione Lucæ & Matthæi ſint quædam diuerſitates, ob quas quidam putant, alium eſſe Centurionem de quo Matthæus, & alium de quo Lucas recenſet: tamen rurſum ob multas ſimilitudines incidentes non poteſt probabiliter exiſtimari

Myſticus ſenſus.

Pſal. 17.

exiſtimari aliud eſſe quod Lucas narrat, & aliud quod Matthæus. Ambo enim Centuriones, & ambo Caphernaum commorantes, ambo eandem fidē verbis demonſtrantes, ambo æquali beneficio affecti, & eiſdem verbis à Domino commendati, ambo voti ſui compotes effecti poſt ſermonem illum in monte vel circa montem habitum. Nec obſtat quod Matthæus puerum Centurionis lāguiſſe & ſanatum commemorat, Lucas verò ſeruum. Non enim apud Matthæum nomen pueri pro filio, vt quidam putant, accipitur, ſed pro ſeruo. Nam & dictio Græca, παῖς, quæ hoc loco ponitur, vtrumque ſignificat, ſicut Latinis nomen, puer. Rurſum non obſtat quod Matthæus videatur ſignificare, Centurionem per ſeipſum acceſſiſſe ad Chriſtum, Lucas verò apertè teſtetur ſuum Centurionem non per ſeſe acceſſiſſe, ſed miſiſſe Iudæos qui ſuo nomine Dominum rogarent. Intelligendum enim Matthæum hic, vt & alibi, breuitati ſtudentem in recenſendis miraculis id tribuere Centurioni quod eius nomine alij fecerunt & dixerunt. Itaque acceſſiſſe eum dicit ad Chriſtum, & dixiſſe: Domine, puer meus, &c. quia eius nomine & iuſſu acceſſerunt ſeniores Iudæorum, vt explicat Lucas. Et Dominum dicit illi reſpondiſſe: Ego veniam, &c. &, Vade, ſicut credidiſti fiat tibi: quia tale quid dixit illi nō in propria eius perſona, ſed in amicis ab ipſo miſſis, quare neceſſe eſt Chriſtum dixiſſe pluraliter: Ite, & ſicut credidit, fiat ei: verùm Matthæus coactus fuit dicere: Vade, & ſicut credidiſti: eo quòd breuitati ſtudens introducit Centurionem veluti in propria perſona accedentem Dominum. Et certè in diuerſa narratione Lucæ & Matthæi obſeruanda mirabilis ſpiritus ſancti dirigentis Euangeliſtas diſpenſatio. Cùm enim pro maiori confirmatione miraculum hoc à diuerſis deſcribi conueniebat, ita tamen à diuerſis deſcribitur, vt vnus alterum explicet, & quæ ab vno ſunt prætermiſſa, alter commemoret, ita vt neutrius narratio poſſit videri ſuperflua. Ex ſolo enim Matthæo diſcitur fuiſſe paralyticus, ex ſolo verò Luca intelligitur fuiſſe ſeruus, cùm ex Mattheo potuiſſet videri

M 5 filius.

filius. Rurſus ex Luca diſcitur Centurionem per ſeſe nō acceſſiſſe. Ex Matthæo verò quibus verbis Dominus ſanitatem promiſerit, & quomodo occaſione fidei Centurionis cœperit diſſerere de vocatione & fide gentium, quæ a Luca ſunt omiſſa. His ſic conſtitutis, animaduertendum hic imprimis quàm variæ fuerint & eximiæ virtutes huius Centurionis, quę hic nobis in exemplum proponuntur. Primùm enim in eo notantur dilectio & eximia quædam humanitas, quia ſeruum adeò charum habuit, maloque eius fuit tantoperè motus, ac pro eius ſanitate adeò ſolicitus. Bonorum enim dominorũ eſt, vt cognoſcentes ſe Dominum habere in cœlis, ſumma æquitate & humanitate ſuos ſeruos pertractent, de quo monet Paulus Epheſ. 6. & Coloſſen. 4. Videtur autem hiç ſeruus fuiſſe Domino ſuo admodum fidelis & vtilis, & ob id ſingulariter de eo dictum: qui erat ei ἔντιμος, hoc eſt, pretioſus, vel potius charus, aut in pretio habitus. Proinde circa hunc impleuit Centurio illud Sapientis: Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua, quaſi fratrem ſic eum tracta. Et: Seruus ſenſatus ſit tibi dilectus quaſi anima tua. Secundò, in eo nota-
Eccls. 33. & 7. tur humillima quædam ſubmiſſio & modeſtia. Et humilitas quidem, quòd neque adire ipſe Dominum, neque eum in ſuas admittere ædes fuerit auſus, agnoſcens ſeſe indignum Domini conſortio, tum quia gentilis erat, tum quia miles. Modeſtia verò, quod primis illis verbis quibus Dominum dicitur rogaſſe, tantùm malum ſuum & ſerui ſui proponit, dicens: Domine, puer meus iacet in domo, &c. non explicitè addens quid à Domino petat, modeſtius certè orans quàm præcedens leproſus, quanquam & ille ſingularem præ ſe tulit modeſtiam. Tertiò, in eo notatur incomparabilis fides, quòd non dubitarit Dominum etiam abſentem poſſe ſolo verbo reſtituere ſanitatem ſeruo quamlibet vicino morti, imo iam animam agenti, hoc enim ſignificatur dum dicitur: erat moriturus: hoc eſt, animam iam agebat, & morti proximus erat, vt non ad illam quorundam interpretationem confugiatur: erat moriturus,

turus, niſi Domini curatione fuiſſet à morte præſeruatus. Poſtremùm notatur in eo admiranda quædam in gentili & milite religio erga Deum, non ab heri & nudiuſtertius, ſed ab antiquo tempore, eo quòd dicatur diligere gentem Iudaicam, & ſynagogam ædificaſſe Iudæis, vt non poſſit putari, religione accenſum tum primùm fuiſſe, cùm malo ſerui quem amabat affligaretur, quemadmodum multis vſuuenire ſolet. Id conſideratum magis admirandam facit ipſius humilitatem, vt qui poſt tam magna beneficia populo Iudaico collata, adhuc putauit ſe indignũ eſſe aſpectu Domini, & cum tam eximio Iudæorum propheta non arbitrabatur ſibi verba communicanda. Vt autem his omnibus dotes huius Centurionis obſeruantur, ita rurſum obſeruandum ingenium Iudaicum, in his qui miſſi à Centurione, ſollicitè Dominum rogabant pro illo, dicentes: Dignus eſt, vt hoc illi præſtes, diligit enim gentem noſtram, &c. His enim verbis declarant arrogantiam quandam, & amorem potius ſui quàm Dei. Dicendum enim potius fuerat: Timet DEVM quem & tu colis, quod amore & ſtudio gentis & religionis noſtræ declarauit. Nunc verò beneficium in ipſos collatum, dignum facere dicunt Centurionem cui præſtetur quod petit, amorem ſui declarantes & arrogantiam, quaſi qui illis benefecerit dignus eſſet cui Chriſtus benefaciat. Hic compara Centurionis orationem cum oratione Iudæorum. Hi enim dignum eum pronunciant ob beneficia in ipſos collata. Ille verò omnis pietatis ſuæ in Deum immemor, indignitatem verò ſuam tantum ob oculos ponens, indignum ſe dicit non ſolùm vt impetret, ſed etiam vt ipſum adeat, & in domum recipiat. Verùm ante omnia hic Chriſti exemplum, propter quem hæc omnia ſcripta ſunt, perpendendum, incomparabilis ſcilicet bonitatis & humilitatis. Etſi enim Ethnicus eſſet, cuius negotium agebatur, & pro humili ſeruulo rogaretur, & eſſent legati non ſatis apti oratores, præſertim apud Chriſtum, vt oratio ipſorum ſatis probat, tamen ilico non tantam ſanitatem exorari paſſus eſt,

ſed & inuiſere Ethnici ſeruulum volebat, idq́; ſine mora. Nam ita ſcribit Lucas: Ieſus autem ibat cum illis. Quid queat fingi & benignius & facilius? Ad filium reguli ſanandum cùm rogaretur vt deſcenderet, & bis rogaretur, deſcendere noluit: ad ſeruum Centurionis ſanandum cùm ſciret id Centurionem non petere, vltro adire voluit: hoc ipſo declarans illum ſua præſentia dignum, qua ſe putauit Centurio indignum: oſtendens item ſuam erga pauperes benignitatem, ac docens non contemnendos eos qui humilis ſunt conditionis. Hic tamen & alia eſt ratio quare ſe Dominus mox obtulit, vt adiret domum Centurionis, nimirum vt eius fides turbis declararetur. Quoniam enim qui miſſi erant ſeniores Iudæorum, rogabant Dominum vt deſcenderet, intelligi non potuiſſet fides Centurionis, niſi Dominũ venientem per alios ab ingreſſu Centurio prohibuiſſet. Nec obſtat quòd Lucas dicat Centurionem miſiſſe ad Chriſtum ſeniores Iudæorum, rogans eum vt veniret, & ſaluaret ſeruum eius. Nam Lucas petitionem Iudæorum, attribuiſſe Centurioni intelligendus eſt, eo quòd ipſius nomine rogarent, quamuis non erant iuſſi à Centurione rogare vt veniret, ſicut Matthæus reſpõſionem Chriſti factam his qui miſſi fuerant, refert veluti factã Centurioni, cùm dicit Dominũ dixiſſe: Vade, &c. Centurio ſiquidem miſit ſeniores ad Ieſum, nec aliud eis iniunxit, quàm quod Matthæus refert dictum à Centurione: ſcilicet puer meus iacet, &c. ſed ſeniores Iudæorum, deſtituti illa magnitudine fidei quæ erat in Centurione, nec ſcientes magnitudinem fidei & humilitatis in Centurione, petiuerunt Dominum vt veniret, exiſtimantes idem velle Centurionem. Ideoque Lucas petitionem Iudæorum Centurioni aſſcribit, eo quòd eius nomine feciſſent, & exiſtimaſſent Centurionem idem petiſſe. Nec enim conuenit intentioni & verbis Centurionis ſubiunctis, vt credatur hæc petitio aduentus Domini iniuncta fuiſſe ipſis à Centurione.

Domine non ſum dignus ut intres ſub tectum meum, ſed tantum dic uerbo, & ſanabitur puer meus.] His verbis Centurio decla-

declarabat & modeſtiam opinionis de ſeipſo, & incredibilem fidem de Ieſu, & magnum affectum erga ſeruũ ſuum. Quod autem dicit: Dic verbo: Hebraica phraſis eſt, pro eo quod eſt, impera. Et Matthæus quidem habet εἰπὲ λόγον, id eſt, dic verbũ, Lucas verò ſicut nos, εἰπὲ λόγῳ, id eſt, dic verbo. Porro ex ſeipſo coniecturam fecit Centurio poſſe Dominum ſolo verbo abſentem ſanare, dicens: Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus. Quæ pars dupliciter intelligi poteſt. Primo, vt intelligatur Centurio ſe velle comparare Chriſto, in eo quòd ſicut Dominus eſt homo ſub poteſtate Dei conſtitutus, ita & ipſe quoque: ac deinde voluiſſe ſignificare quòd ſicut ipſe quamuis ſub alterius poteſtate conſtitutus, non tamen prohibetur quin ſolo verbo quæ velit perficiat per ſeruos ſuos; ita & Dominum etſi ſub Dei poteſtate conſtitutum, poſſe tamen verbo quæ velit perficere. Secundum quem intellectum in ſecunda expoſitione Chryſoſtomi latius indicatum, eſt argumentum à ſimili, & per illud: & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus: excluditur quod videri potuiſſet obſtare, quo minus ſolo verbo abſens curare potuiſſet Dominus. Secundò, rectius accipitur hæc pars, vt per eam intelligatur Centurio ſignificare voluiſſe diſſimilitudinem ſuæ dignitatis & potentiæ, ad dignitatem & potentiam Chriſti, vt indicetur hic argumentum à minori. Et proinde aptius verti potuiſſet: Etenim ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus. Non enim Græca habent ὅτι καὶ ἐγὼ, ſed καὶ γὰρ ἐγώ. Iam quod ſequitur: habens ſub me milites, & dico huic, vade, &c. dupliciter poteſt intelligi Centurionem retuliſſe ad Chriſtum. Primò, vt intelligatur ſignificare ita Chriſto ſubeſſe inuiſibiliter Angelos eius iuſſa perficientes, quomodo ipſi ſuberant milites & ſerui, quæ iuſſerat exequentes. Secundò & rectius, vt intelligatur ſimpliciter ſignificare, ſolo verbo & iuſſu Dominum poſſe quæ vellet, cùm ipſius verbum tam eſſet efficax, qui tamen longè erat illo dignitate & potentia inferior. Itaque ſenſus eſt: Domine non ſolum indignum exiſtimo, vt tu tantus ac talis laborem

hunc & moleſtiam ſuſcipias curandi vilem ſeruulum cauſa, ſed & meipſum indignum iudico, cuius vel tectum ſubeas, cùm ſim homo gentilis & peccator. Nam cùm noſtrum conſortium ſimplex etiam Iudæorum genus ſolet deſpicere, exiſtimans ſeſe noſtro congreſſu contaminari, multo magis indignum eſt vt tu totius populi doctor propheta planè diuinus & ſanctiſſimus, gentilis hominis domum ſubintres. Atque hac ſola de cauſa non ſum auſus ipſe venire ad te quantumuis cupidus ſalutis pueri mei. Vt autem nequaquam dignus ſum cuius domum ſubeas, ita nec neceſſe id eſt, vt voti mei compos fiam. Si enim verbo ſolum imperaueris, mox ſanabitur famulus meus. Cuius rei vel ex meipſo coniecturam facere poſſum. Etenim ego qui ſum alterius poteſtati maiori ſubditus, cuius iuſſis mihi obtemperandum eſt, tamen non neceſſe habeo vt per meipſum omnia obeam, ſed per milites & ſeruos meos multa ſolo iuſſu perficio. Si ergo tantam autoritatem & vim habet mea iuſſio, vt me quieſcente peragatur per homines mihi ſubditos, quod volo: multo magis tu tantus, qui naturæ dominaris, nihil non ſolo imperio poteris. Si dixeris morbo, recede, mox recedet: ſi iuſſeris vt veniat, mox aderit. Ex quibus verbis manifeſtum, Centurionem afflatu diuino credidiſſe Chriſtum verum eſſe Deum, aut ſaltem habere poteſtatem homine maiorem, & omni creatura ſuperiorem, cui nihil reſiſtere poſſet.

Audiens autem Ieſus miratus eſt, & ſequentibus ſe dixit.] Cùm admiratio propriè ſit de rebus prius non cognitis, ac deinde hanc Centurionis fidem Dominus ipſe cordi illius infuderit, quomodo admiratus dicitur Ieſus? Dicendum primùm, in Chriſto fuiſſe exteriorem admirationem, qua ſignis quibuſdam exterioribus declarauit ſe admirari pro comprobatione tantæ fidei hominis gentilis. Secundò, fuit etiam in Chriſto interior quædam admiratio, non ex ea parte qua omnia ei erant cognita, ſed ex ea parte qua experimentali notitia hactenus ei incognita fuerat tam noua & inſolita fides

Centu-

Centurionis. Potiſſimùm tamen videtur ideo dici admiratus, quia in modum admirantis vultum ſuum compoſuit. Quod autem dicit Dominus: Nec in Iſrael tantam inueni fidem: emphaſim habet propter dictionem, nec. Dicere enim voluit, ne in populo quidem Iſraelitico, qui prophetarum libris & ſuis doctrinis edoctus meritò in fide præcellere debuiſſet, tantam ſe reperiſſe fidem, quantam in homine iſto gentili. Quod tamen intelligendum eſt cum ſubintellectione, videlicet à tempore prædicationis meæ, propter fidem patriarcharum, prophetarum, Ioannis Baptiſtæ, & D. virginis. Niſi quis velit intelligere: Non inueni in Iſrael tantam fidem in proportione. Nam proportionaliter maior erat huiuſmodi fides in gentili qui in ſcripturis nõ erat exercitatus, & Ieſum tantum ex fama cognouerat, quàm fides quorumuis quantumuis magna, qui in ſcripturis erant verſati, & multis viſionibus cœleſtibus donati, quomodo vidua plus dicitur poſtea miſiſſe in ærarium, quàm omnes diuites. Verùm prior intelligẽtia eſt ſimplicior. Porrò ex hoc loco poteſt colligi argumentum ſanè efficax, contra eos qui calumniantur inuocationem ſanctorum, quaſi arguat diffidentiam diuinæ bonitatis. Centurio enim iſte ob ſuam fidem multũ à Domino laudatus eſt, quamuis per alios rogauerit, non quidẽ diffidens de Chriſti benignitate, quã æquè diſcere potuit ex fama atque potentia eius, ſed ex reuerentia prodeunte è fide quã de Domino concepit, credens ſe ob ipſius magnitudinem eius colloquio indignum. Sic ergo & nos rectè Deum per ſanctos ipſius interpellamus, ſi non id tam ex diffidentia, quàm ex reuerentia facimus.

Dico autem uobis quòd multi ab oriente & occidente uenient, & recumbent cum &c] Quoniam hæc Centurionis fides excellens omnium Iudæorum fidem, præludium & ſpecimen quoddam fuit fidei gentium, Chriſtus huius fidei occaſione, incipit diſſerere de gentium vocatione, & Iudæorum reiectione, de quibus prophetæ, & maximè Iſaias, in varijs locis ſunt vaticinati. Per eos autem quoſ dicit venturos ab oriente & occidente

ſigni

ſignificat gentes credituras ex omnibus etiam extremis terræ partibus, quemadmodũ apertè vaticinatur Iſaias: Ab oriente, inquit, adducam ſemen tuum, & ab occidente congregabo te. Dicam aquiloni: Da: & auſtro: Noli prohibere, affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ. Et omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum, formaui eum, & feci eum. Educ foras populum cæcum, & oculos habentem: ſurdum, & aures ei ſunt. Porrò Dominus ſuo more etiam hic gaudia regni cœleſtis ſignificat per conuiuium, dum dicit: recumbent cum Abraham, &c. ſignificare volens eos perfruituros in ſumma quiete & ſecuritate gaudijs regni cœleſtis. Abraham autem Iſaac & Iacob mentionem facit, tum quòd his primis legantur factæ promiſſiones regni, ſub typo terræ promiſſionis: tum quòd his patriarchis Iudæi gloriabantur, reliquas gentes præ ſe contemnentes, quòd ex illis non eſſent prognatæ, quas, quo magis morderet & commoueret Iudæorum animos, docet contrà patriarchis coniungendas, ipſos verò ſeparandos ab illis. Quos Iudæos vocat filios regni, quòd nati eſſent ex ijs, quibus & quorum ſemini fuit regnum peculiariter promiſſum. De tenebris autem exterioribus, de quibus ſolùm inuenitur apud Matthæum, idque tribus locis, videlicet hoc loco, & capite 22. ac 25. varia eſt ſententia. Quidam enim, inter quos Caietanus, tenebras exteriores intelligunt dici ad diſtinctionem tenebrarum interiorum, hoc eſt, ſpiritualium, vt ſint tenebræ exteriores, tenebræ ſenſibilis lucis priuatiuæ. Secundum quam acceptionem comparatiuus exterior pro poſitiuo accipitur, vt ſint tenebræ exteriores, tenebræ externæ, ſicut exterior homo eſt externus homo. Auguſtinus verò & in epiſtola ad Honoratum quæ eſt 120. & in expoſitione Pſalmi 6. intelligit tenebras exteriores dici comparatiuè ad tenebras quaſdam quæ dicuntur per poſitiuum tenebræ exteræ vel externæ, ſed nondum exteriores. Et quidem in epiſtola ad Honoratum, vbi hunc locum prolixè tractat, per tenebras exteras intelligit infideles,

Iſaiæ 43.

Tenebræ exteriores.

deles qui ſunt in hac vita: per tenebras exteriores, diabolum & angelos eius, qui infidelibus peiores ſunt, & à vera luce Dei magis ſunt auerſi ac elongati. Itaque intelligit eos qui hic inter tenebras exteras numerati fuerint, mittendos in tenebras exteriores, quia coniungendi ſunt in pœna & ſupplicio dæmonibus, cùm dicetur eis: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. In expoſitione verò Pſalmi 6. ſimplicius hæc tractat, intelligens per exteras tenebras, cæcitatem mentis, in quam traditi ſunt impij, vera luce mentis deſtituti, & extra eam poſiti: per exteriores verò tenebras, ſummam illam mentis cæcitatem quæ erit in damnatis, vt mitti in tenebras exteras, ſit tradi in reprobum ſenſum: mitti verò in tenebras exteriores, ſit penitus fieri extra Deum, ſine ſpe ſcilicet correctionis. Simplicius autem fuerit comparatiuum, exteriores, accipere pro ſuperlatiuo, quemadmodum Græcis familiare eſt, vt tenebræ exteriores intelligantur tenebræ extremæ vel potius extimæ. Nam Græcis eſt ἐξωτέρας. Sunt autem tenebræ extremæ vel potius extimæ, quæ ab ipſa luce quàm longiſſimè abſunt, hoc eſt, tenebræ obſcuriſſimæ & profundiſſimæ. Quo enim magis tenebræ abſunt à luce, eo ſunt maiores & grauiores. Dicuntur ergo tenebræ damnatorum exteriores vel extremæ, in comparatione ad tenebras huius ſeculi, ſiue ſpirituales, ſiue corporales, vel certè in comparatione ad tenebras purgandorum. Hoc enim ſatis ſignificat D. Hieronymus ſuper Iſaiæ cap. 14. circa illud: Veruntamen ad infernum detrahèris in profundum laci: ſic ſcribens: Qui per ſuperbiam dixerat, in cœlum aſcendam, ero ſimilis altiſſimo, non ſolùm ad infernum, ſed inferorum vltimum detrahitur. Hoc enim ſignificat laci profunditas, pro quo in Euangelio tenebras exteriores legimus, vbi eſt fletus & ſtridor dentium. Sic & Theophil. in hunc locum ſcribens: Dicens, inquit, tenebras exteriores, monſtrauit eſſe pœnas quaſdam tolerabiliores & leuiores. Sunt enim & in ſupplicijs gradus. Quibus verbis apparet omnino ſecun-

Matt. 25.

Iſaia 14.

dum duos hos interpretes, tenebras exteriores dici tenebras damnatorum in comparatione ad tenebras alias inferni, niſi fortè quis putet eos voluiſſe comparare ſupplicia damnatorum inter ſe, vt non omnes damnati intelligantur fore in tenebris exterioribus, quod tamen non conuenit Euangelio, quod omnibus damnatis videtur attribuere tenebras iſtas exteriores. Porro tenebræ iſtæ exteriores, non ſolum intelligendæ ſunt tenebræ ſenſibilis lucis priuatiuæ, ſed ſicut lux regni cœlorum intelligenda eſt & ſenſibilis & ſpiritualis, ita tenebræ iſtæ infernales intelligendæ ſunt & ſenſibiles & ſpirituales. Nam & erit ibi ſumma obſcuritas oculis corporalibus perceptibilis, & ſumma mentis cæcitas, mente ſcilicet a vera luce quæ Deus eſt maximè elongata. Nec obſtat quòd in inferno erit ignis corporalis qui naturaliter eſt lucidus. Nam, Baſilio teſte, illuminandi vis ab illo igne diuina virtute auferetur. Sic enim ille ſcribit in priore expoſitione Pſal. 28. ſuper illud: Vox Domini intercedentis flammam ignis: Arbitror, inquit, quod ignis præparatus in ſupplicium diabolo & angelis eius, diſſecatur voce Domini, vt quoniam duæ ſunt in igne facultates, vſtoria & illuminatoria, acris quidem & punitoria vis ignis permaneat apud eos qui digni ſunt vt vrantur. Illuminatoria vero ac ſplendida ipſius facultas, ad exhilarandos beatorum gaudio fruentes cedat. Vox igitur Domini diſſecantis ac diuidentis flammam ignis, vt ſupplicij quidem ignis obſcurus ſit, lux verò requiei expers vrendi permaneat. Hæc ille. Quòd ſi autem in inferno aliquid luminis futurum ſit, quantum hoc conueniet pro augmento pœnæ damnatorum, dicuntur tamen tenebræ eius extremæ, quia maximè elongatæ à luce regni cœlorum. Fore enim ibi

Ioan. 10. aliquid luminis teſtatur D. Gregorius lib. 9. Moralium ſuper illud Iob: Vbi nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat: Flamma, inquit, comburit, ſed nequaquam tenebras diſcutit, quamuis illic ignis & ad conſolationem non lucet, & tamen vt magis torqueat, ad

aliquid

aliquid lucet. Nam ſequaces quoque ſuos ſecum in tormento reprobi flamma illuſtrante viſuri ſunt,quorum amore deliquerunt, quatenus qui eorum vita carnaliter contra præcepta cõditoris amauerunt, ipſorum quoque eos interitus in augmentum ſuæ damnationis affligat. Hæc ille. Ne autem in tenebras exteriores proiecti putarentur hoc ſolo puniendi,quod in loco tenebroſo concludentur, quo atrocitatem pœnæ Dominus ſignificaret quam in tenebris ſunt perpeſſuri, adiecit: Ibi erit fletus & ſtridor dentium. Qua ſententia frequenter Dominus in Matthæo vſus ſcribitur. Nam præter hunc locum quinquies apud eum inuenitur, nimirum bis cap.13. & cap.22. 24. 25. Semel etiam inuenitur apud Lucam.cap.ſcilicet 13.Intelligitur autem variè. Haymo enim poſt Hieronymum per fletum & ſtridorem dentium intelligit duplicem inferni pœnam,videlicet ignis per fumum fletum cauſantis, & nimij frigoris cauſantis ſtridorem dentium. Et ſolet ab his pro duplicis huius infernalis pœnę comprobatione afferri illud Iob: Ad calorem nimium tranſeat ab aquis niuium. Circa quem locum in commentarijs ſuper Iob ſic ſcribit Diuus Hieronymus: Quaſi duas gehennas ſanctus Iob dicere mihi videtur,ignis & frigoris, per quas diabolus, hæreticus & homo impius commutetur. Fortè in ipſa gehenna talis ſenſuum cruciatus fiet his qui in ea torquebuntur, vt nunc quaſi ignem ardentem ſentiant, nunc nimium algoris incendium, & pœnalis commutatio,nunc frigus ſentientibus,nunc calorem,ſit,vt quaſi de loco ad locum tranſire æſtimentur. Et fortaſſe inde Dominus ait in Euangelio: Mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium:vt hic ſtridor dentium de rigore frigoris oriatur. Hæc ille. Et ne fortè putetur hic commentarius non eſſe Hieronymi, idem ſuper Matthæi cap.10.differens de nomine Gehennæ,tandem ait: Duplicem autem eſſe gehennam,nimij ignis & frigoris,in Iob pleniſſimè legimus. Ideo enim vult nomini, gehenna,addi aliquãdo genitiuum ignis, quod ſit & gehenna frigoris. Verùm ſicut Hierony.hæc

An duplex pœna inferni.

Iob 24.

tantum dubitando dicit, ita certè ex loco illo Iob nihil ſtatui poteſt de frigoribus infernalibus, de quibus nullæ aliæ ſcripturæ proferri poſſunt. Primùm enim nō dicitur, quemadmodum multi locum illum citant, Ad calorem nimium tranſient ab aquis niuium, ſed tranſeat, imprecationis modo. Deinde ſcriptura illa aliū ſenſum conuenientiorem recipit. Nam D. Gregorius non hic intelligit deſignari pœnas infernales, ſed deſcribi impiorum in omnibus immoderationem, qui à frigore infidelitatis tranſeūt frequenter ad calorem hæreſis, nec in infidelitate, nec in fide modū ſeruare ſcientes, Et intelligi poſſet hic ſenſus, impios tranſire à nimia frigiditate huius vitæ ad calorem nimium infernalem. Sequitur enim: & vſque ad inferos peccatū illius. Poſtremùm non ſolùm Septuaginta interpretes, ſed & Hebræa veritas longè aliter habet hunc locum. Nam ad verbum Hebrea ſic habent: Arida & calor rapiunt aquas niuis, infernus eos qui peccauerunt. Et eſt ſenſus : Sicut terra arida & calor ſolis abſorbēt aquas niuis, ſic infernus eos qui peccauerūt. Nec ex eo quod dicitur gehenna ignis, ſignificatur & alia gehenna frigoris, frequēter enim nomen gehennę Saluator abſolutè ponit: aliquando verò Hebraica phraſi additur ignis, vt ſit gehenna ignis, gehenna ignita, vt prius dictum eſt. Itaque alij in ſtridore dentium intelligunt ſignificari indignationem damnatorū tum contra Deum, tum contra ſeipſos, ſerò iam ſibi iraſcentium quòd tam pertinaci improbitate deliquerint. Verùm ſimplicius fuerit intelligere Dominum doctrinam ſuam auditorum carnalium captui attemperantem, per fletum & ſtridorem voluiſſe ſignificare dolorem et horrorem ſummum. Dolorem quidem per fletum, horrorem verò per ſtridorem & concuſſionem dentium. Niſi quod ſimul etiam intelligendum eſt, vt annotat Hieronymus, ſignificari veram corporum reſurrectionem. Nam fletus & ſtridor corporum ſunt, quamuis ibi non erit verus fletus qui in lachrymarum reſolutione conſiſtit, poterit tamen eſſe verus dentium ſtridor.

Et dixit Ieſus Centurioni: Vade,& ſicut credidiſti, fiat tibi, &c.] Sic & alijs pleriſque reſpondit Dominus, volens notare fidei vim & efficaciam apud Deum. Notandum autem Chriſtum non præcepiſſe huic Centurioni tantoperè à ſe laudato diſcedere à militia, ſicut nec Petrus præcepit ſuo Centurioni, nec Ioannes militibus ipſum interrogantibus, quòd ſicut magiſtratu & legibus, ita & militibus opus ſit ad pacem tuendam. Centuriones *Moralis ſenſus.* autem non ſolùm ſingulis centurijs præerant, ſed aliquando etiam pluribus, vt author eſt Vegetius libro 1. de re militari. Porro quid in hoc miraculo allegoricè ſit ſignificatum, ſatis ſuprà eſt indicatum. Moraliter verò per hunc Centurionem rectè intelligimus exprimi prælatum quemuis bonum, & fidelem principem, cuius ſi ſubditus quiuis in anima langueat, ita vt morti etiam ſit proximus, ſolicitus eſſe debet, vt ſi non per ſe, ſaltem per iuſtorum hominum preces, Chriſti gratiam imploret, qui conſpecta ipſius fide, humilitate & charitate, mox ſubuenturus eſt periclitanti. Et aliter quoque per centurionem, quilibet homo exprimitur, cùm ſit omnis hominis vita militia ſuper terram, habeatque quiſque ſub ſe varias vires quibus imperat & militat. Cuius ergo ſeruus paralyſi laborat, hoc eſt, corpus & carnalis appetitus ad omne malum propendet, & ad omne bonum agendum languet, non ceſſet priuſquam mortem incidat pro ſeruo ſuo eſſe ſolicitus, ſed Ieſum adeat ſaltem per ſanctorũ interceſſiones. Adeat autem cum fide & humilitate, nec dubium quin à benigno Domino recepturus ſit ſeruum ſanum, & ad omnia agenda vtilem & commodum.

DOMINICA IIII. POST EPIPHANIAM.
EVANGELIVM.

IN illo tempore: Aſcendente Ieſu in nauiculam ſecuti ſunt eum diſcipuli eius. Ecce motus magnus factus eſt in mari, ita ut nauicula operiretur fluctibus. Erat enim illis uẽtus con- Matth. 8.

trarius. Ipſe verò dormiebat. Et acceſſerunt ad eum diſcipuli eius & ſuſcitauerunt eum, dicentes: Domine, ſalua nos, perimus. Et dicit eis Ieſus: Quid timidi eſtis, modicæ fidei? Tunc ſurgens Ieſus, imperauit uentis & mari: & facta eſt tranquillitas magna. Porrò homines mirati ſunt, dicentes: Qualis eſt hic, quia uenti & mare obediunt ei.

PRæcedenti dominica, quid Dominus poſt ſuum de monte deſcenſum primò omnium egerit, didicimus, qualiter potentiam ſuam, & bonitatẽ in curãdis malis noſtris, nullis non locis, nullis non temporibus manifeſtauerit, ſanauit leproſum ruri, ſanat ſeruũ Centurionis in vrbe, & tota denique nocte ſui copiam laborantibus, nõ denegauit. Quibus deinde Eccleſia ſtupendum nobis ſubiungit prodigium in elemẽto barbaro deſignatum, quatenus Chriſti potentiã diſceremus in elementis alienis, & rebus deſperatiſſimis, quale naufragiũ eſt, & ſurdi fluctus marini: Ipſumq; fore, de quo
Eſa. 88. propheta cecinit. Tu dominaris poteſtati maris, motum autem fluctuũ eius tu mitigas. Ad quem in ſimili periculo laborans, exclamabat. Saluum me fac Deus, quoniã
Pſal. 68. intrauerunt aquæ vſq; ad animam meam. Eripe me de limo profundi vt non infigar, neque demergat me profundum &c. Continet autem præſens hiſtoria, duos obſeruatu digniſſimos locos, quorum alter declarat, nullum ordinem, conditionem, aut ſtatum, à periculis, tentatione, & cruce, donec in mundo ſumus, immunem eſſe poſſe: Quinimò, filijs Dei, vereque Chriſtianis, proximè tum imminere, quũ minimè ſuſpicantur. Alter, quid tentatis & afflictis facto ſit opus ne ſuccumbant, oſtendit, media quædam, quibus difficultates, & caſus, quantumlibet duros, ſuperare & perrumpere tutò poſſint, inſinuans. Dum enim Chriſtus timorem diſcipulorum, fideique defectum incuſat, quid aliud ſignificare vult, quam ei, qui velit præſentia quæque ſuperare pericula, non pertimeſcendum, ſed certa fide è ſupernis efflagitatum auxilium expectandum. Fixa enim ſtat pro-
Pſal. 90. miſſio: Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum &c.

Prope eſt Dominus his, qui tribulato ſunt corde. Qui *Pſal. 33.*
deſcendunt mare in nauibus, facientes operationem in *Pſal. 106.*
aquis multis. Ipſi viderunt opera Domini, & mirabilia
eius in profundo. Dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ, & exaltati ſunt fluctus eius. Aſcendunt vſque ad cœlos, & deſcendunt vſque ad abyſſos, anima eorum in malis tabeſcebat. Turbati ſunt, & moti ſunt ſicut ebrius, & omnis ſapientia eorũ deuorata eſt: Et, clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum
eduxit eos &c. Ego vobiſcum ſum omnibus diebus. Non *Matt. 28.*
turbetur cor veſtrum neque formidet. Noli timere Iſra- *Iſaiæ 14.*
el, quia vocaui te nomine tuo, meus es tu, cùm tranſie- *Eſa. 43.*
ris per aquas, tecum ſum. Non ergo dum adſunt pericula, pertimeſcenda, ſed priuſquam tentationes ingruant, animus timore Dei, precationeque muniri debet, iuxta Sapientis conſilium, Fili, accedens ad ſeruitutem
Dei, ſta in timore, & præpara animam tuam ad tenta- *Eccle. 2.*
tionem. Quia beneplacitum eſt Domino ſuper timen- *Pſal. 146.*
tes eum, & in eis, qui ſperant ſuper miſericordia eius. Porro, quemadmodum hæc duo, timor, & in Chriſtum fiducia, ſola ſunt, quibus tentationes & aduerſa facile perrumpimus & ſuperamus, ita quoque duobus contrarijs, mundi turbines & procellæ nobis plus incrudeſcunt: Falſa, nimirum ſecuritas, & imbecillis fides, quorum primum mundi cultores, alterum etiam pios diuexare ſolet, quemadmodum hic in diſcipulis Chriſti cernimus.

A*Scendente Ieſu in nauiculam, ſequuti ſunt eum diſcipuli eius*] Diſcipulos ſecutos Chriſtum dicit, ad diſtinctionem turbæ quam Chriſtus reliquerat. Verùm ex Marci narratione collata cum alijs Euangeliſtis, & maximè cum Matthæo, duplex hic oritur difficultas ad concordiam pertinens Euangeliſtarum. Marcus enim transfretationem hanc videtur ſignificare factam in veſpera eius diei, qua Chriſtus è naui locutus eſt eas parabolas quæ habētur Matthæi 13. Nam cùm eas parabolas etiam Marcus commemoraſſet cap. 4. poſtea

ſubiungit: Et ait illis in illo die cùm ſerò eſſet factum: Tranſeamus contrà. Eam tamen transfretationem non eadem illa die contigiſſe eſt manifeſtiſſimum, non quidem ex eo quod Matthæus longè ante eas parabolas deſcribat hanc transfretationem (nam intelligi poſſet per præoccupationem hæc Matthæum ſcripſiſſe) ſed primùm ex eo quod ex Matthæo ſatis conſtet ea die qua eas parabolas è naui Dominus fuit locutus, non illum transfretaſſe. Nam dimiſſis turbis dicit eum veniſſe in domum, ac tunc diſcipulos interrogaſſe intellectum parabolæ zizaniorum. Deinde ex eodem Matthæo ſatis conſtat ante ſuam vocationē contigiſſe hanc transfretationem: parabolas autem illas Dominum è naui dixiſſe, non ſolùm poſt Matthæi vocationem, ſed etiam poſt duodecim Apoſtolorum conſtitutionem, etiam ex Marco euidens eſt. Dicit enim Marcus, eos qui cum Domino erāt duodecim, interrogaſſe eum cùm eſſet ſingularis, quæ eſſet parabola ſeminantis. Poſtremū non eadem die contigiſſe transfretationem qua parabolas illas è naui Dominus dixerat, ex Luca etiam ſatis patet. Is enim cùm etiam cap. 8. parabolas illas commemoraſſet, ſubiecit: Factum eſt autem in vna dierum, & ipſe aſcendit in nauiculam, &c. Si verò eadem die qua ſuperiora geſta fuiſſent quæ ſequuntur, certè dicturus fuerat: Factum eſt in hac die: non autem, factum eſt in vna dierum: quomodo videri poteſt locutus Lucas ſtudio, vt inſinuaretur quomodo Marcus poſt quem ille ſcripſit, eſſet intelligendus. Itaque cum dicit Marcus, factum eſt in illa die, cùm ſerò eſſet factum: intelligendum eſt diem poſitum eſſe pro tempore, vt ſit ſenſus: factum eſt in illo tempore, quo ſcilicet Chriſtus prædicabat in Galilæa. Aut ſenſus eſt: Factum eſt in tali aliqua die, qua ſcilicet è naui Chriſtus docuerat turbas. Altera difficultas eſt, quòd Matthæus ſignificet Chriſtum præcepiſſe diſcipulis ſuis transfretari antequam eſſet in naui: Lucas vero & magis adhuc Marcus ſignificat id præcepiſſe illis cùm iam eſſet in naui. Lucas enim ſic habet: Ipſe aſcēdit in nauiculā, & diſcipuli eius. Et ait ad illos:

Tranſ-

Transfretemus trans ſtagnum. Quod verò ſequitur: &
aſcenderunt: non ſic accipiendum, vt ſit ſenſus, & aſcen
derunt nauim, cùm prius dixerũt eos aſcendiſſe. Et Græ-
cè eſt ἀνήχθησαν, quod eſt, ſoluerunt a littore, aut potius
ſubducti ſunt, videlicet in altum à littore ſoluentes. Vn-
de illud, & aſcenderunt, accipiendum, & aſcenderunt in
profundum maris. Marcus verò ſic habet: Et ait illis in
illa die cùm ſerò eſſet factum: Transfretemus contra. Et
dimittentes turbam aſſumunt eum ita vt erat in naui,
&c. Ex quibus ſatis conſtat, Chriſtum cùm in naui eſſet
præcepiſſe diſcipulis vt transfretarent. Proinde quò
conſtet omnium Euangeliſtarum narratio, ſic ſe vide-
tur habere res geſta. Primò Chriſtus in terra aut ciuitate
aliqua exiſtens, iuſſit diſcipulos parare nauim ad tranſ-
nauigandum, ex quo loco cùm proficiſceretur ad mare,
in via acceſſerunt ij de quibus prius dictum eſt, Domi-
num ſequi volentes. Deinde cum nauim cum ſuis diſci-
pulis conſcendiſſet, atque è naui turbam quæ ſequeba-
tur quædam docuiſſet, veſpera imminente iam rurſum
ſuis vt transfretarent præcepit, ac tunc, vt habet Marcus,
diſcipuli dimittentes turbam, hoc eſt, ſeparantes ſe a tur
ba, ſoluendo ſcilicet à littore, aſſumpſerunt eum, in altũ
ſcilicet & profundum maris, ſic vt erat in naui docens
populum. Non enim illud, in naui, coniungendum eſt
cum verbo aſſumpſerunt, quaſi prius non fuiſſet in na-
ui. Nam ſic dicendum fuiſſet, in nauim: ſed ſignificare
voluit Euangeliſta diſcipulos iuſſos transfretare, Chri-
ſtum, ita vt ſederat in naui docens populum, antequam
ſitum illum mutaret quem poſtea mutauit, aſſumpſiſſe
in altum, ſignificans hoc modo promptam ac celerem
executionem diſcipulorum, & neglectum mollicici aut
curæ ſuijpſius in Chriſto. Quod autem ſequitur: & aliæ
naues erant cum illo, vel cum illa, (nam apud Græcos re-
latiuum αὐτῷ, referri poteſt vel ad Chriſtum, vel ad dati-
uum πλοίῳ, id eſt, naui.) Caietanus intelligit naues illas
fuiſſe cum naui in qua erat Chriſtus, cùm iam diſcipuli
Dominum in mare aſſumerẽt, verùm eas ibi derelictas,
nec ſimul cum naui illa profectas. Verùm rectiùs ſecun-

dum alios intelligitur & has ſimul cum Chriſto profectas, imò & idem periculum paſſas. Nam Matthæus poſtea dicit homines miratos dixiſſe: Qualis eſt hic? Non dixiſſet autem homines, ſi ſoli diſcipuli hoc miraculum vidiſſent & admirati fuiſſent, & non etiam turbæ, quas per homines eum ſignificaſſe intelligit Chryſoſtomus. Illos ergo homines ſignificat, qui in illis erant nauibus quas cum naui Chriſti dicit fuiſſe Marcus.

Et ecce motus magnus factus eſt in mari.] Obdormiuit Dominus, partim quidem vt oſtenderet naturæ humanæ ſuſceptæ veritatem, dum corpus diurnis feſſum laboribus veſpertino tempore ſomno reficit: partim verò & potiſſimum, vt exorta tempeſtate, ipſo dormiente, maior eſſet timoris & inuocandi opem eius occaſio. Si enim ipſo vigilante tempeſtas hæc oborta fuiſſet, aut non timuiſſent diſcipuli, aut credidiſſent illo inuito eam contigiſſe. Diſpenſatoriè autem per immiſſam tempeſtatem diſcipuli in hunc timorem permiſſi ſunt incidere, per quem ad inuocandam Domini opem coacti ſunt confugere, tum vt imperfectionem fidei ſuæ agnoſcerent, tum vt à magno illo timore Domini potentia ſubitò ac mirabiliter liberati, maiorem de eo fidem & exiſtimationem conciperent. Itaque voluit Dominus & ipſos diſcipulos ſibijpſis, & ſe illis magis innoteſcere. Quod verò ad myſticum attinet ſenſum, hæc tempeſtas typus quidem erat tentationum futurarum, ad quas ſuos diſcipulos athletas orbis futuros exercere iam Dominus voluit. Futurum enim erat, vt cùm diſcipuli CHRISTVM in mari huius mundi eſſent tranſuecturi, (quod fecerunt cùm prouehebant ſermonem euangelicum) multi grauesque tumultus excitarentur contra eos. Aduerſus quos tumultus, hac tempeſtate ſuos Dominus confirmabat, docens nullam tempeſtatem aut oppugnationem quantumuis atrocem, metuendam ijs qui toto pectore fiduciam haberent in ipſum: ſimulque oſtendens omnes eos qui ſe conſecrarent illi, non fore ab omni tentatione & periculo liberos, quin potius pericula illos manere quamdiu in pelago huius mundi cum

di cum ipſo in naui, quæ eſt Eccleſia, nauigãt, & necdum in littus regni cœlorum peruenerunt. Operæpretium eſt autem hic videre quo pacto Deus ſuos ſoleat tentare aut tentari permittere. Nam tentationis, quę hic ſanctos manet, natura hoc loco graphicè eſt depicta. Tempeſtatem enim immiſit ſæuam, neque hoc contentus, operiri etiam fluctibus nauim ac impleri aqua ſiuit, ad hęc ſummè periclitantes viſus eſt prorſus negligere. Illis enim iam extrema expectantibus, ſecurus ipſe dormit ſtratus in puppi. Sic ſanè probantur ſancti, vt non ſolùm ſupra quam videantur ſibi ferre poſſe affligantur, (nam Paulus Corinthijs ſcribens: Nolo, inquit, vos ignorare fratres, quoniam grauati ſumus ſupra virtutem) ſed ſimul ita ſe Deus erga illos exhibet, etiam cùm actũ de eis iam videtur, vt nullam eorum rationem habere exiſtimetur. At non ſinit tamen ſpiritus ſanctos deſpondere animum, vtcunque omnia videantur deplorata. Sicut enim hic diſcipuli, etſi nihil certius morte expectarent, nequaquam tamen omnem ſpem prorſus abiecerunt, ſed Dominum excitarunt, implorauerūtq; opem, quo facto, mox tempeſtas mirabiliter ſedata eſt: ita & omnibus ſanctis vſuuenit, nobisque ſic faciendum eſt, vt quoties periclitamur, & Chriſtus nobis dormire videtur, vellicemus eum pijs precibus, ac expergefaciamus eum aſſidua interpellatione, & ilico tempeſtas vertetur in tranquillitatem. Contingit autem nos periclitari, Chriſtumque nobis dormire, ſiue cum prauis carnis cōcupiſcentijs aut diaboli ſuggeſtionibus ad peccatum ſollicitamur, Chriſto per fidem in cordibus noſtris habitante, non ſtatim eas ſuggeſtiones expellente, ſed ſinente aliquandiu nos illis oppugnari: ſiue cum externis malis ita affligimur, vt nulla ſalutis ſpes videatur, nec diuini adiutorij conſolatio ſentiatur. Cæterum vt hic diſcipuli tentati ſunt ad hoc vt & ſeipſos & Dominum melius agnoſcerent, ita in hoc ſancti tentantur & tentari permittuntur a Deo, vt Deus & ipſemet ſibi melius innoteſcerent, vt & de ſeipſis ſentiant modeſtius, & de Dei erga ſe declarata bonitate auguſtius.

Et dicit

Et dicit eis Ieſus: Quid timidi eſtis modicæ fidei?] Increpauit Dominus & diſcipulos ſuos, & ipſam maris tēpeſtatem, ſed incertum ex Euangeliſtis vtra increpatio fuerit prior, niſi quod ex Matthæo magis apparet, atque ex ipſis verbis ſaluatoris, priorem fuiſſe diſcipulorum increpationem, quanquam eam Marcus & Lucas poſteriori loco ponāt. Matthæus enim magis ordinem videtur obſeruaſſe, dum dicit: Tunc ſurgens, &cæt. & illud: quid timidi eſtis: ſignificat diſcipulos adhuc timore periculi præſentis correptos. Et prius certè conueniebat vt tolleret animi eorum turbationem quàm turbationem maris, quòd fidei imperfectio obeſſe poſſet faciendo miraculo. Semper enim ferè fidem Dominus antequam miraculum operetur exigit. Sic & in conſolatione ſanctorum, in tentationibus ipſorum, prius Dominus animos eorum ſuo afflatu & inſpiratione erigit, deinde à malis ſi expedit liberat. Increpat autem Dominus diſcipulos, non quòd illum excitauerunt, opemque eius implorauerunt, id enim erat fidei, atque fiduciæ cuiuſdam argumentum: ſed quòd tam anxij trepidarunt, conſternatiq́; penitus, cum actum de eis fuiſſet, clamauerunt: Diffidentiæ enim erat quod dixerunt, perimus: nimiam conſternationem indicabat, quod cum geminatione clamauerunt: Præceptor, præceptor, vt eſt apud Lucam Græcis. Vnde dicit, quid timidi eſtis? & additur in Græcis apud Marcum οὕτως, hoc eſt, ſic vel adeo, vt intelligatur non ſimpliciter redarguiſſe omnem illorum timorem, (cùm fieri facilè non poſſet quin in tali rerum ſtatu naturalis aliquis timor animum hominis, etiam in fide perfecti, inuadat) ſed timorem illum magnum quo conſternati erant. Hic enim erat argumentum infirmitatis fidei eorum, nempe quod non crederent eum Deum eſſe, qui etiamſi dormiret, curam illorum haberet: aut quod non ſatis confiderent ſe per illum ab omnibus periculis & malis fore liberos: quemadmodum tamen iam confidere debuiſſent propter illius promiſſiones, & conſpectam in edendis miraculis potentiam. Dico autem quod non crederent, &c. aut quod non confiderēt. Fides enim hoc

loco

loco dupliciter accipi poteſt. Nam a quibuſdam accipitur pro credulitate, vt ideo intelligatur accuſaſſe Dominus diſcipulos imperfectionis fidei, quia non crediderunt eum Deum eſſe, qui etiam dormiens poſſet eos à periculo liberare. Ab alijs verò communiter hic & in ſimilibus locis accipitur pro fiducia, vt intelligantur diſcipuli ideo vocari ὀλιγόπιστοι, hoc eſt, parum fidentes & modicæ fidei, quia non ſatis confidebant ſe eſſe tutos Chriſto dormiente, nec habuerunt perfectam illam in Dominum fiduciam quam debuiſſent. Porro cum fidē habuerint etſi imperfectam, illud Marci: Nec dum habetis fidem? ſic debet intelligi: Necdum habetis fidem illā perfectam in me, quam iam meritò de me cōcepiſſe debuiſſetis. Sic & illud Lucæ: Vbi eſt fides veſtra: perfecta ſcilicet illa quam toties inculcaui, quamq; præ vobis tuliſtis, omnibus relictis me ſequentes. Id enim rectè accipitur ſignificare articulus apud Græcos appoſitus, ποῦ ἐστιν ἡ πίστις ὑμῶν, vbi eſt illa fides veſtra: Vnde Auguſtinus in 2. de conſenſu Euangeliſtarum cap. 42. exponendo illud: Necdum habetis fidem? id eſt, inquit illam perfectam velut granum ſinapis.

Tunc ſurgens Ieſus imperauit uentis & mari, & facta eſt tranquillitas magna.] Pro eo quod in Luca eſt, increpauit, in Marco comminatus eſt, in Matthæo imperauit, Græcis vnum idemque verbum eſt, de quo prius eſt dictum, nempe ἐπιτίμησεν, quod cum propriè ſignificet increpare, hic tamen alijsq; multis ſcripturæ locis accipitur pro pcipere veluti cū cōminatione & ira. Vnde Marc⁹ declarans quomodo increpauerit mare, dicit Dominum dixiſſe: Tace & obmuteſce. quæ verba præcipientis potius ſunt quàm increpantis. Et Lucas poſtea dicit, diſcipulos admiratos dixiſſe, ventis & mari imperat: vbi Græcis non eſt verbum ἐπιτιμάω ſed ἐπιτάσσει, hoc eſt propriè, imperat & præcipit. Crearuris autem his Dominus imperauit, non quod ſenſibiles eſſent, quemadmodum quidam hæreticorum crediderunt omnia eſſe quædam animantia, ſed ad oſtendendum vocem ſuam etiam eſſe efficacem in has creaturas, eaſque ſe ſuæ voluntati & imperio

imperio habere ſubiectas, quod ſolius eſt creatoris & Dei, Bene Hieronymus ſuper hoc loco: Et ex hoc, inquit, loco intelligimus quod omnes creaturæ ſentiant creatorem. Quas enim increpauit, & quibus imperauit, ſentiunt imperantem, non errore hæreticorum, qui omnia putant animātia, ſed maieſtate conditoris, quę apud nos ſunt inſenſibilia, illi ſunt ſenſibilia. Sentire autem creatorem has creaturas dicit, quod vox eius in eas eſſet efficax. Porrò quod Dominus non ſolùm dicit: Tace, ſed addit etiam, obmuteſce, augmentum illud etiam celeritatem indicat, veluti dicas: Mox obmuteſce. Et mox quidem ceſſauit ventus, nec ſolùm facta eſt tranquillitas, ſed magna etiam tranquillitas. Vbi duo notanda occurrunt. Et primùm, quod omnis confeſtim tempeſtas ſoluta eſt, & ne veſtigium quidem turbationis remanſerit, cùm naturale ſit vt fluctibus & tempeſtate ceſſantibus, vſque ad multum tempus aquæ concutiantur. Secundò, quod, cùm prius dictum ſit, facta eſt procella magna venti: nunc dicitur, facta eſt trāquillitas magna. Nam pro modo afflictionis ſolet eſſe & conſolationis modus, vt eſt Pſal. 93. & 2. Cor. 1. Dauid enim ſic habet: Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Paulus verò ſic: Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. Hic autem iam impletum eſt in Chriſto quod de Deo prius dixerat Pſalmiſta Pſal. 106. Qui deſcendunt mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis, Ipſi viderunt opera Domini & mirabilia eius in profundo. Dixit & ſtetit ſpiritus procellæ, & exaltati ſunt fluctus eius, & & reliqua quæ ſequuntur.

Pſal. 93. *2. Corin. 1.* *Pſal. 106.*

Porrò homines mirati ſunt dicentes: Qualis eſt hic, quia venti & mare obediunt ei.] Marcus & Lucas diſcipulos timuiſſe & admiratos dicunt. Nam poſtquam dixiſſet Lucas Dominum diſcipulis dixiſſe: Vbi eſt fides veſtra: ſubijcit, Qui timentes mirari ſunt adinuicem dicentes. Matthæus verò homines miratos dicit, intelligens per homines ſecundum Chryſoſtomum, Hieronymum, & Hilarium, turbas.

turbas. Nam, vt dictum eſt, præter diſcipulos etiam alij aderant in alijs nauibus, quamuis rectè accipiatur Matthæus per homines diſcipulos ſimul cum reliquis comprehendiſſe. Neque enim diſcipuli perfectam adhuc de Chriſto habebant fidem & exiſtimationem. Videbant enim eum vti nauigio ad transfretationem, ac dormire, quæ verum hominem arguebāt: videbant rurſum cum poteſtate imperantem his rebus quæ nulli cedunt, eaſq; mox obſequentes habere, vnde pluſquam hominem eſſe colligebant, proinde & magno timore continebantur, metuentes ſcilicet ne quem pro homine coluerunt, non ſatis dignè de eo ſentiret, nec ſatis dignè venerarentur, & admirantes dixerunt: Qualis eſt hic: quaſi dicat, oportet eſſe longè alium, longeq; maiorem eſſe quam eum hactenus habuimus, quia non ſolùm morbis & dæmonibus, ſed etiam ventis & mari, rebus ſcilicet quibus nemo efficaciter imperare valet, quarumque vim nemo cohibere poteſt, imperat, & ad ſolum eius imperiū obediunt, oblitæ ſuæ naturę. Et meritò ſanè hoc miraculum in maiorą eos extulit timorē ſimul & admirationē quā præcedentia. Primùm, quia nullus vnquam tale quid operatus fuerat. Neque enim virgam extendit, ſicut Moyſes: neque ſe aquis admouit, aut preces ad Deum fudit vt alij, ſed cum poteſtate imperabat, ſicut Dominus ſeruis, & creator creaturis. Deinde quià in ſcripturis pro voluntate commouere & rurſum compeſcere mare, Deo quaſi proprium & ſummæ poteſtatis eius declaratiuum tribuitur, & à Deo ſibi vſurpatur. Nam Iſaiæ 51. Ego, inquit, ſum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, & intumeſcunt fluctus eius. Et Pſal. 64. Qui conturbas profundum maris, ſonum fluctuum eius: vel, vt habent Hebrea, qui compeſcis fremitū maris, & fremitum fluctuum eius. Hic autē animaduertendum, quis fuerit fructus miraculorum Chriſti. Per ea enim ad potentiæ eius admirationem promouentur homines, vt videant quàm tutò ſe illi committant qui omnium habet potentiam, quantoque timore & reuerentia, vt Deum ipſum, ſuſcipere & adorare debeant. Porro vt quem-

Iſaiæ 51.
Pſal. 64.

admodum

Myſticus ſenſus. admodum prius dictum eſt, quod attinet ad myſticum ſenſum, huius tempeſtatis immiſſio & ſedatio, typus quidam erat tentationum, quæ diſcipulis Chriſtũ prædicaturis euenturæ erant, imo & earum quæ ſingulis iuſtis accidunt in hac vita: ita & earum quæ Eccleſię Chriſtianæ quouis tempore obuenturæ erant. Hæc enim illa nauis eſt, in qua vehitur in huius mundi pelago cum ſuis Chriſtus, quæ olim hæreſibus ac perſecutionibus agitata nonnunquam etiam vſque ad deſperationẽ, nunc certè ruiſum miſere fluctuat, hinc concuſſa Turcarum impugnatione, hinc hæreſum diuerſarum inquietata ventis, hinc Chriſtianorum inter ſeſe belligerãtium diſtracta diſcordijs. Atque in hac miſera fluctuatione dormit Chriſtus, non ſolum quia oblitus videtur ſuæ Eccleſiæ, ſed in puppi, vbi rector nauis vigilare debet, dormit ſuper ceruical, quia in epiſcopis & paſtoribus, alijsq́; populi ſui rectoribus, quibus commiſſa eſt nauis huius gubernatio, dormit, dùm voluptatibus dediti, commiſſi ſibi gregis curam non gerunt, neq; communi Eccleſiæ periculo adeo commouentur, vt experrecti cogitent quæ ſint officij eorum. Proinde cùm iſtud fieri videmus, noſtrùm fuerit pijs precibus inclamare Chriſtum, nec ceſſandum ſi non ſtatim audit inclamatus, ſed ſtimulandus, vellicandus, donec expergeſiat, vt dicamus cũ Pſalmiſta: *Pſal. 43.* Exurge, quare obdormis Domine: exurge, & ne repellas in finem. Quare faciem tuam auertis, obliuiſceris inopiæ noſtræ & tribulationis noſtræ? Exurge Domine, adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum. Nec dubium, quin ſi noſtro non defuerimus officio, naui Chriſti quæ periclitari poteſt, mergi non poteſt, mox reſtituetur tranquillitas magna, Chriſto noſtris precibus excitato, & ſolo ſuo iuſſu motus omnes compeſcente.

DOMINICA IN SEPTVAGESIMA. EVANGELIVM.

Matth. 20 *IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſ[u]is parabolam hanc: Simile eſt regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exijt primo*

mo mane conducere operarios in uineam ſuam Conuentione autem facta cum operarijs ex denario diurno, miſit eos in uineam ſuam Et egreſſus circa horam tertiam uidit alios ſtantes in foro ocioſos, & dixit illis: Ite & uos in uineam meam, & quod iuſtum fuerit, dabo uobis Illi autem abierunt Iterum autem exijt circa ſextam & nonam horam, & fecit ſimiliter. Circa undecimam uerò exijt, & inuenit alios ſtantes, & dicit illis: Quid hic ſtatis tota die ocioſi? Dicunt ei Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Ite & uos in uineam meam. Cùm ſerò autem factum eſſet, dicit dominus uineæ procuratori ſuo. Voca operarios & redde illis mercedem, incipiens à nouiſſimis uſque ad primos Cùm ergo ueniſſent, qui circa undecimam horam uenerant, acceperunt ſingulos denarios. Venientes autem primi, arbitrati ſunt quòd plus eſſent accepturi, acceperunt autem & ipſi ſingulos denarios, & accipientes murmurabant aduerſus patremfamilias, dicentes: Hi nouiſſimi una hora fecerunt, & pares illos nobis feciſti, qui portauimus pondus diei & æſtus. At ille reſpondens uni eorum dixit: Amice, non facio tibi iniuriam. Nonne ex denario diurno conueniſtis mecum? Tolle ergo quod tuum eſt, & uade. Volo autem & huic nouiſſimo dare, ſicut & tibi. An non licet mihi quod uolo facere? An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? Sic erunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi. Multi enim ſunt uocati pauci uerò electi.

ANte, quàm Euãgelij interpretationem aggrediar, duo mihi viſa ſunt neceſſario præmittenda, quorum alterum de Catholicis huius diei cęremonijs inſtituetur, ex quo deinde alterum deriuabitur, quanã de cauſa hic textus hodie charitatibus veſtris ſit exponendus. Quod autem præter Euangelij declarationem ſubinde Catholicarum traditionũ mentionem facimus, partim ſectariorum calumniæ, partim ſimplicium ac rudium imperitia extorquet. Illi enim, Eccleſiam matrem flagellare non deſinũt, eo nomine, quaſi neglecto Chriſto, ſolas cęremonias nimis ſuperſtitioſe obtrudat. Cum contra nihil hæc aliud moliatur, quã vt filij ſui Chriſtũ, luculentiſſimè cognoſcãt. Inde eſt quod annum in certa tempora diſcretum, partibus ſingulis certas portiones

doctrinæ Chriſti tribuit. Ad hæc, quoniam imperiti ex iis rebus proficere nequeunt, quas nō intelligunt, neceſſitas exigit, vt quo reſpectu ſingula ſint inſtituta, demōſtretur. Quo ſimul & aduerſariorum calumnias refutemus, & in Chriſti cognitione proficere cupientibus documenta neceſſaria ſubminiſtremus. Quæ hucuſque ſunt tradita, ad perſonam Chriſti pertinent, conuincunt enim filium Mariæ Virginis Ieſum, verum eſſe Chriſtū, hoc eſt, verum Deum & hominem. Et hæc prima eſt Euangelicæ doctrinæ partitio, qua ſufficienter tradita, declarataque, ad officia ipſius tranſeundum eſt, nam ex vſu quaslibet res quales ſint, melius ſimplices, quam ex ex definitione conſpiciunt. Officia verò Chriſti, & cauſa finalis, cur in hanc lachrymarum vallē ſit miſſus, alia nulla ſunt, quàm hominem ſuapte culpa perditum, ab imperio ſatanæ, à peccatis, morte, & perditione redemptum, cœleſtique luce illuſtratum, reduceret, non modò vnde extruſus erat in iſtud exilium, verum etiam vt cœlorum gaudia poſſideret. Suſcepit itaque in ſe cunctas, quas debebamus, pœnas, noſtraque flagitia innoxio ſuo ſanguine eluit, morteque ſua, nobis immortalitatem promeruit. Quæſo, an non res tanta prolixorem in anno tractatum meretur? Ab hac ergo dominica ad diem vſq; paſchatis, pergit Eccleſia Chriſti paſſionem recolere, non nudè & ſimpliciter, vt alias fidei noſtræ doctrinas, ſed maximo ſerio, omnem mouens lapidem, vt acerbum Domini ſupplicium, vnicum reſtitutionis noſtræ medium, ita omnibus inculcetur, innoteſcat, & infigatur, vt fructum longè maximum inde reportent. Quo fit, vt, priuſquam precioſiſſimam domini mortem, commeritis laudum præconiis, & quo dignum eſt, cultu feſtiuo proſequitur (id quod fit a ſacra paſſionis dominica) omnem retroacti ſeculi conditionem repetat, miſerabilem humani generis caſum ad memoriam reuocando, calamitates, mortem & damnationem nobis ob oculos ponat. Niſi enim quis morbum ſuum prius, & deſtitutionem agnoſcat, quo modo remedij æſtimationem conſiderabit, aut de medico

magnificè

magnificè ſentiet? Porrò, ſeptem hebdomades, quę nunc paſſionis tempus antecedunt, ſeptem ætates mundi deſignant, ſingulæ ſingulas, vt ſuo loco indicabimus: Et communi nomine ſeptuageſima, totum id tempus, tracto nomine à captiuitate Babilonica, dicitur, in qua ſeptuaginta annis populus Dei exulauit, vt vel ipſo nomine admoniti, humani generis captiuitatem, & quantis in ea calamitatum iliadis oppreſſum fuerit, agnoſceremus. Prima ætas ab hominis lapſu ad diluuium vſque perdurauit, miſerabilis planè, & omni ſalutis auxilio deſtituta, eoq; infelicior, quo fuerat præſtantioribus ornamentis illuſtris, quę ob futilem ambitionis opinionem, dilapidauit. Vt merito canat Eccleſia in ſacra Synaxi lugubre, & lamentabile carmen: Circundederunt me gemitus mortis &c. Siletur autē eadem de cauſa, tam hic, *Pſal. 17.* quàm in omnibus horis alleluia, vt toto ſeptuageſimæ tempore, vna cum reliquis lætitię canticis: Eodem etiã pullæ veſtes, in ſacro altaris miniſterio pertinēt. Si enim filij Iſrael exules in Caldea ob corporalem captiuitatem organa ſua ſuſpēderunt in ſalicibus, reſpondētes interpellatoribus ſuis. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? *Pſal. 86.* Quanto magis nos ſpiritualem captiuitatem recolētes, & procul à cœleſti patria extones, à lætioribus temperamus, amaris pœnitentiæ ſalicibus nos ſubſternentes, pro Alleluia, Tractum De profundis lugubriter lamentamur. Non caruit tamen interea Protoplaſtus Adam conſolatione aliqua, qua reſpiraret, pro miſſione nimirum, benedicti ſeminis, per quod ſatanæ caput & vires confringēdæ forent. Quod quidem ſignificare volens Eccleſia, Epiſtolam pariter & Euangelium delegit, in quibus permixtim & diuinæ conſolationes, & labores noſtri commiſcentur, quemadmodum ex ipſa Euangelij enarratione latius percepturi eſtis.

S*Imile eſt regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exijt, &c* Parabolam hanc, quod ad literam attinet, ſatis claram, vice explicationis ſubiectam eſſe illi propoſitioni (quam in præcedentibus cum Matthæo,

etiam Marcus poſuit.) Multi autem erunt primi, & cæt. certiſſimum eſt, quemadmodum patet tum ex eo quòd Græca habent coniunctionem cauſalem, γὰρ, vt ſit: Simile eſt enim regnum cœlorum: quomodo & reperi in duobus codicibus Latinis deſcriptis manu: tum quòd in fine parabolæ repetendo ſententiam, cui explicandæ ſeruit parabola, dicitur: *Sic erunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi.* Habita eſt autem hæc ſententia & ſuprà apud Lucã capite decimotertio. in capite Concordiæ 90. vbi certum eſt quid ea Dominus ſignificare voluerit, nempe gentes in regno cœlorum præferendas Iudæis, eosque qui hic nouiſſimi ſunt habiti, & ab hominibus deſpecti, in nouiſſimo die fore primos: & contrà qui nunc primi habentur, tunc fore nouiſſimos. Dixit enim illud tum Dominus, occaſione eius quod dixerat gentes in regno Dei coniungendas patriarchis, filios autem regni expellendos foras. In hoc ſenſu intellecta etiam hoc loco eadem ſententia optimè cohæret præcedentibus. Apoſtolis enim ſe ſequentibus eximia quædam promiſerat Dominus, & omnibus qui propter ipſum ſua reliquerunt, & perſecutiones paterentur. Itaque ne tales quoniam in mundo deſpiciuntur animum deſponderent, dicit multos qui primi hic videntur, ibi fore poſtremos: & contrà qui nunc humiles, nihilque videntur hominibus, ibi fore primos, ſignificans Scribis & Phariſæis præferendos meretrices & Publicanos eredentes: Iudæis, Ethnicos, diuitibus & & honoratis, pauperes & abiectos. Verùm huic intelligentiæ non videtur conuenire ipſa parabola, quæ ſignificare videtur nouiſſimos æquandos primis, & primos nouiſſimis in nouiſſima retributione. Vnde ſunt qui quod Dominus poſt parabolam pro eius applicatione ſubijcit: Sic erunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi: ſic intelligunt: Nouiſſimi erunt tanquam primi, & primi erunt tanquam nouiſſimi, hoc eſt, nulla erit inter primos & nouiſſimos ratione prioritatis & poſterioritatis differentia, ſed omnes eandem accipient mercedem, fœlicitatem ſcilicet æternam. In quo ſenſu ſi accipia-

accipiatur ea ſententia quæ parabolam præcedit: Multi autem erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi, (certum enim videtur eodem modo hanc accipiendam, quo eam quæ ponitur poſt parabolam, cum ea ſit repetitio eius quæ parabolam præcedit) iam dicendum eam ſententiam ideo ſubiunctam eſſe illis quæ apud Matthæum & Marcũ præcedũt, vt ne qui poſt Apoſtolos in poſterioribus temporibus vocandi eſſent, aut qui in vltimis vitæ ſuæ diebus ad fidem veniſſent, deſperarent ſe poſſe aſſequi ea quæ Dominus tum Apoſtolis promiſerat: aut ne Apoſtoli ipſi putarent ſe patriarchis & prophetis fore inferiores. Cæterùm in eo ſenſu quo quidam intelligunt poſt parabolam, illud: Sic erunt nouiſſimi primi, &cæt. non facilè reperiatur aliquis qui intellexerit illud quod eſt ante parabolam, Multi autem erunt primi nouiſſimi, &cæt. cùm non ſatis id patiatur loquendi modus. Non enim dicuntur omnes primi fore nouiſſimi, ſed multi primi, cum ſecundum eum ſenſum quem ex parabola quidam intelligunt in ſententia quæ parabolam ſequitur, dicendum fuerat: omnes autem primi erunt nouiſſimi, & omnes nouiſſimi primi. Deinde quo minus in eo ſenſu accipiatur ſententia hæc ante parabolam poſita, & proinde etiam illa quæ ſequitur parabolam, obſtat ſimilis locus Lucæ, cum omninò veriſimile ſit hanc ſententiam accipiendam eſſe hoc loco, quomodo apud Lucam. Præterea illi intelligentiæ quam quidam intelligunt in illo: Sic erunt nouiſſimi primi: non conuenit quod pro declaratione & probatione ſubijcitur: Multi enim ſunt vocati, pauci verò electi. Quid enim hic cauſalis propoſitio facit ad probandum illud, Sic erunt nouiſſimi primi: ſi ſenſus eſt: Sic erunt nouiſſimi pares primis, & primi pares nouiſſimis? Nam quod Caietanus exiſtimat, mirabilem illam diſpoſitionem Dei inter electos nouiſſimos & primos, comprobari & declarari ex alia mirabili diſpoſitione DEI inter electos & vocatos, vt quomodo per gratiam Dei fit vt inter multos vocatos quidam ſint electi præ alijs: ita per eandem ſignificetur

 fieri

fieri vt electi nouiſſimi pares fiant primis, nimis videtur coactum: ſed omnino ex reddita illa ratione datur intelligi, quod hi qui ex primis dicuntur futuri nouiſſimi ſint de numero vocatorum, ſed non electorum, quodque ideo multi primi futuri ſint nouiſſimi, quia multi vocati, pauci verò electi. Sed huic ſenſui, vt dictum eſt, videtur obſtare parabola, quòd hæc de talibus loquatur primis factis nouiſſimis, qui eandem tamen cum nouiſſimis factis primis conſecuti ſunt mercedem. Vnde per primos qui facti ſunt nouiſſimi, non videntur intelligi poſſe in parabola hi, qui cùm in hoc mundo primi viderentur & haberentur, deprehendentur in nouiſſimo die eſſe vltimi, excluſi ſcilicet à ſanctorum gloria. Omnes enim patres intelligunt in parabola ſignificari DEVM in varijs tum mundi, tum vitæ humanæ ætatibus electos ſuos vocare: in nouiſſimo tamen die eos qui circa finem mundi, aut circa finem vitæ ſuæ vocati ſunt ad vineam, idem præmium accepturos cum his qui à mundi exordio, aut à pueritia ſua vocati ſunt, & bonis operibus vacauerunt. Proinde Diuus Chryſoſtomus ſentiens illud quod poſt parabolam dicitur: Sic erunt nouiſſimi primi, &cæt. non poſſe habere alium ſenſum, quàm habet ante parabolam, & quā habet ſimilis ſententia apud Lucam, propter illud quod ſequitur: Multi enim ſunt vocati, &cæt. & tamen illi intelligentiæ non conuenire parabolam, dicit illud: Sic erunt nouiſſimi primi: non eſſe applicationem parabolæ, nec ex parabola concluſum eſſe, ſed hoc ſignificatum, quòd quemadmodum nunc contigit vt præter ſpem & contra opinionem omnium æqualem omnes mercedem acciperent: ſic maius illud atque mirabilius, vt primi vltimi fiant, & vltimi primi, euenturum. Aliud igitur hoc eſt, aliud illud. Verum non aliud Dominum voluiſſe ſignificare per parabolam, quàm illud quod poſt eam ſubiecit: Sic erunt primi nouiſſimi: patet ſatis ex eo quod poſt illud: Multi autem erunt primi nouiſſimi: Dominus per coniunctionem cauſalem parabolam ſubiecit, dicens: Simile eſt regnum cœlorum:
vnde

vnde cum poſt parabolam etiam repetat quod præmiſit, dubium eſſe nõ poteſt parabolam productam ad declarandum id quod concludendo infertur: Sic erunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi. Ergo cùm ex præcedentibus ſit manifeſtum quis ſit illius ſententię, quæ & ante parabolam ponitur, & poſt parabolam repetitur, ſenſus, nempe is qui in eadem ſentẽtia eſt apud Lucam, & rurſum ſit manifeſtum parabolam hanc aſſumptam à Domino ad ſententiæ illius declarationem, certum eſt alium eſſe ſcopum à Domino per parabolam primò & principaliter intentum, quam eum qui communiter in illa à Domino intentus intelligitur. Scopus itaque à Domino in parabolę propoſitione præcipuè intentus videtur is eſſe, vt ex ea de qua agitur in parabola, benignitate patrisfamilias, qua hi qui in vineam laboraturi venerant nouiſſimi, ſic facti ſunt primi, vt & prius quàm alij mercedem reciperent, & maiorem quàm vel ipſi vel alij exiſtimauerunt: qui verò primi venerãt, ſic facti ſunt ſine omni iniuſtitia nouiſſimi, vt & poſtremo loco mercedem ſuam reciperent, & minorem acciperent quam ſperauerunt, intelligamus etiam in nouiſſimo die, cùm finis erit huius diei in quo operari licet in vinea Domini, ex Dei benignitate futurum, vt qui hic reputati ſunt nouiſſimi, tunc præferãtur his qui hic habiti ſunt primi in vinea Dei laboratores, vtq́, contra ſine omni iniuſtitia & iuſta quęrimonia qui hic primas tenere viſi ſunt, tunc poſtremas teneãt, hoc eſt, vt apoſtoli & abiecti homines Scribis & Phariſæis præferantur, & gentiles Iudæis, qui & primò vocati fuerunt à Domino, vt primas partes in vinea Dei & regno cœlorum ſibi vendicauerunt. Hunc autem parabolæ ſcopum animo retinentes, quicquid eorũ quæ in parabola ponuntur aliquid facit ad id quod per parabolam intenditur, diligenter eſt notandum: reliqua verò prætereunda ſunt, velut quæ tantum propter exempli, vnde ſumitur parabola, commodam narrationem ſunt poſita. In parabolis enim (inquit Diuus Chryſoſtomus & alibi & hoc loco) non oportet nimia in ſingulis verbis cura

perangi. Sed cum quid per parabolam intendat didicerimus, inde vtilitate collecta, nihil vlterius anxio eſt conatu inueſtigandum. Hæc ille. Porrò parabola ſatis eſt manifeſta, quod ad literam attinet, vt non ſit opus circa eam annotare niſi pauca quædam, quorum illud vnum eſt, quod ea locutio: Simile eſt regnum cœlorum homini patrifamilias: ſic eſt intelligenda, quomodo de ſimilibus ſuperius aliquoties eſt dictum, vt ſit ſcilicet ſenſus: Simile quid accidet in regno cœlorum, quale eſt quod fecit quidam paterfamilias, &cæt. Itaque non eſt dicendum regnum cœlorum hic accipi pro Chriſto, aut gratia Euangelica, vt vult Lyra, ſed pro eo quod propriè ſignificat, nēpe pro regno illo Chriſti, quo partim in terris regnat per fidem, & partim in cœlis per gloriam, hoc eſt, pro Eccleſia partim in terris militante, & partim in cœlis triumphante. Vtrumque enim ſtatum oportet nomine regni cœlorum hic comprehendi, quia operari pertinet ad ſtatum præſentem, merces autem ad futurum. Pro intellectu autem horarum quibus dicitur paterfamilias vocaſſe operarios, & miſiſſe in vineam, ſciendum quod apud Iudæos horarum initium cœpit ab exortu ſolis, vt prima hora fuerit quæ ab ortu ſolis prima fuerit: vndecima, quæ occaſum ſolis proximè præceſſit. Deinde quemadmodum nox diuidebatur apud eos in quatuor partes, quæ vigiliæ vel cuſtodiæ dicebantur: ita & dies in quatuor æquales partes diuidebatur. Hinc eſt quod paterfamilias fingitur mane, hora tertia, hora ſexta & nona, tanquam præcipuis & æqualibus diei partibus, vocaſſe operarios. *Conuentione autem facta cum operarijs ex denario diurno, &cæt.* Denarius, nummiſma Romanum drachmam valebat Atticam, decimam ſcilicet partem coronati, hoc eſt, tres ſolidos & ſemiſſem, vel, vt nos loquimur, tres ſtuferos cum medio, quantum & hodie ferè diurnæ operæ merces eſſe ſolet. Itaque denarius diurnus dictus eſt, denarius qui pro diurno labore penderetur: ſicut annuum ſtipendium, quod pro annua ſeruitute datur. Græcè autem clarius eſt, ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν. Vbi in accuſatiuo

Regnum cœlorum.

Hora Iudæorum.

ſatiuo τὴν ἡμέραν ſubintelligitur κατὰ, vt ſit ſenſus: ex denario per diem, id eſt, per ſingulos dies aut dietim. *An oculus tuus nequam eſt*] Notandum quòd oculus nequam iam non accipitur quemadmodum Matthæi 6. & Lucæ 11. in illo parabolico Chriſti ſermone: Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit. Ibi enim oculus nequam dicitur oculus vitiatus. Hìc verò oculus nequam pro inuido & illiberali accipitur, idque phraſi Hebræa. Solent enim Hebræi oculum bonum pro animo liberali & beneficio ponere, & malum pro parco & inuidenti, quòd oculus inuidi torqueatur ex alterius conſpecta fœlicitate. Prioris exemplum habetur Prouerbiorum 22. vbi pro eo quod interpres noſter rectè vertit: Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur: Hebræa habent, Bonus oculo, vel, Bonus oculus benedicetur, hoc eſt, is qui commouetur facilè ad miſericordiam conſpecta alterius miſeria, vnde ſequitur: De panibus enim ſuis dedit pauperi. Poſterioris exemplum eſt Prouerbiorum 23. vbi pro eo quod nos habemus: Ne comedas cum homine inuido: Hebræa habent: Ne comedas cibum oculi mali. Sic & Eccleſiaſtici 31. cum Sapiens ab inuidia dehortatur: Super menſam magnam ſediſti? non aperias ſuper illam faucem tuam prior. Non dicas, multa ſunt quæ ſuper illam ſunt: Memento quoniam malus eſt oculus nequam, hoc eſt, oculus inuidus. Itaq; & huius loci ſenſus eſt: An tu inuidia commoueris ob id quia ego bonus ſum, & mea benignitas cruciat tuos oculos? His circa literam annotatis, ad myſticam parabolæ tractationem ſecundum præfixum ſcopum deueniendum eſt. Itaque per parabolam ſignificatur Deum eſſe veluti patremfamilias qui vineam habeat, Eccleſiã ſcilicet ſanctorum, quæ in ſcripturis per vineam ſæpius ſignificatur. vt: Vineam de Aegypto tranſtuliſti, eieciſti gentes, & plantaſti eam, &c. In quam vineam quoquo tempore non ceſſat vocare promiſſis premijs operarios, qui eam excolant. Excolunt autem eam quotquot doctrina aut vitæ exemplo alios ædificant, aut ſuæ ſaltem animæ curam gerunt, vt fructum bonorum operum

Myſtica tractatio.

Pſal. 79.

edant. Vbi notandum, quòd in vineam Dei nemo vocetur, niſi vt ſit in ea operarius, nec quiſquam in eam venire poſſit, niſi vocetur. Per primò vocatos Iudæi deſignantur, qui & olim à Moyſis tempore vocati fuerunt, & deinde etiam ante gentes Euangelicam prædicationem audiuerunt: per eos autem qui hora tertia, ſexta, nona & vndecima vocantur, gentes quas poſt Iudæos diuerſis vicibus & temporibus non ceſſat, nec ceſſabit Deus vocare, quamdiu dies huius ſeculi fuerit in quo licet operari. In his autem notandum, quàm pulchrè exprimatur perſona benigniſſimi patrisfamiliâs Dei, vt qui nos quærat, excitetque ocioſos. Deinde notandum, quòd quanquam nullo tempore ceſſet Deus quos vult vocare, tamen certis quibuſdam temporibus ſecundum ſapientiæ ſuæ diſpoſitionem vocat efficacius & apertius, mittens inſignes aliquot prædicatores, qui vitæ mirabili ſanctimonii & doctrinæ claritate mundum ad ſe trahant: ideoque rectè intelligitur non proponi in parabola patremſamiliâs, qui ſemper maneat in foro ad conducendum operarios, ſed eum qui certis horis, omnibus tamen quibus ſolicito alicui patrifamiliâs congruere poteſt, egreditur ad conducēdum operarios. Quod autem primo vocatis certum pretium eſt promiſſum, cuius ſpe ad culturam vineæ acceſſerunt: his verò qui poſtea vocati ſunt, non eſt certum pretium conſtitutum, ſed dictum eſt: quod fuerit iuſtum dabo vobis: rectè intelligitur ſignificare, Iudæos planè veluti mercenarios Deo ſeruiſſe: gentes verò magis illius confiſas gratiæ quàm Iudæos, propter quod etiam prælatæ Iudæis non ſuo quidem merito, ſed ſolo Dei beneplacito ſignificantur, dum nouiſſimi dicuntur à patrefamiliâs i c prælati primis, vt & reciperent ante illos mercedem, & mercedem longè excedentem laborem, cùm illi tantùm pactam & debitam reciperent. Illo enim ſignificatur, tum quod gentes ex cauda mutādæ eſſent in caput, primoſque habendos qui nouiſſimi venerunt in vineam Dei: tum quòd mercedem accepturæ eſſent labores longè excedentem, fœlicitatē ſcilicet vitæ æternæ, cùm

Iudæi

Iudæi tantùm mercedem temporalẽ eis promiſſam conſequantur. Quanquam ergo in parabola nouiſſimi & primi eandẽ dicantur accepiſſe mercedem, nempe denarium, non tamẽ in re per parabolam ſignificata intelligendũ nouiſſimos & primos eandem accepturos à Deo mercedem, ſed hoc tantùm intelligẽdum eſt ſignificari quod dictũ eſt: id verò quod non conuenit ſcopo intento omittendum eſt, tanquã tantùm conueniens ipſi humano exemplo. Itaq; nec inquirendum eſt quid per denarium myſticè ſignificetur, cùm non ad hoc tendat parabola vt intelligamus eos qui per nouiſſimos ſignificati ſunt, eandem accepturos mercedem cum his qui per primos ſignificantur, ſed tantùm vt intelligamus nouiſſimos futuros in nouiſſimo die primos, & Dei id benignitate & beneplacito euenturum ſine cuiuſquã iniuria. Non enim hi qui in nouiſſimo die dicũtur ex primis futuri nouiſſimi, etiam erunt in ſanctorum numero, ſed reiecti foras, vt patet ex eo Lucæ loco vbi hæc ſententia etiam ponitur. Sic & Matthæi 5. is qui dicitur minimus futurus in regno cœlorum, non vtiq; erit in gloria regni cœleſtis: & cùm Matthæi 21. dicuntur Publicani & meretrices præceſſuri Phariſæos in regno Dei: non ſignificatur Phariſæos etiam fore beatos, quanquam infra beatitudinem Publicanorum, ſed Publicanos ſalutem conſecuturos, reiectis Phariſæis. *Et accipientes murmurabant.*] Quod in parabola primi murmurant aduerſus patremfamiliâs ob gratiã nouiſſimis factam, ſignificat Iudæorum æmulationem & inuidentiam, qua & in principio inuidebant gentes præferri ſibi, aut æquari in gratia Dei, & in nouiſſimo die indignè ferent ſibi pferri gẽtes in fœlicitate, Deo tamẽ illis interim reſpondente & manifeſtante, gentes ſua gratia & beneuolẽtia tanto premio donatas: illis autem non eſſe cur quærantur, cùm & ipſi acceperint quod ipſis promiſſum fuit, & cuius gratia Deo ſeruierunt. Hoc enim ſignificat reſponſio patrifamiliâs, quem notandum eſt plus gratiæ fecisſe illis qui minus de operibus ſuis gloriari poterant, omnino aũt nihil gratiæ illis qui de operibus & labore ſuo maxi-

maximè gloriabantur, nō vt intelligamus magis à Deo coronandos qui minimè ſunt operati, ſed quòd in illos Deus benignior ſit futurus, qui gratiæ ipſius magis confiſi de operibus ſuis minimè confidunt: illos autem illius gratiæ qua vita æterna datur fore expertes, qui tantum in proprijs confidunt operibus. Notandum & illud, quòd quanquam merces nouiſſimorum exceſſit illorum & aliorum opinionem, nullis tamen merces datur niſi qui operati ſunt, nec quiſquam operarius ſua caret mercede. Hinc ergo & nobis diſcendum, non debere nos ocioſos eſſe in vinea Domini, ſi velimus benignitatem illius in nos experiri, ſed ſtrennuè operibus bonis vacandum, nec tamen de his ita confidere, vt non magis gratiæ Dei confidamus. Quanquam enim dicta ſit hæc parabola, potiſſimùm ad ſignificandum gentes præferendas Iudæis, ſimul tamen in genere docemur, eos qui hic primas partes tenere in Eccleſia Dei videntur, plerumque futuros poſtremos in remuneratione: qui verò multorum & ſuo iudicio ſunt nouiſſimi, tunc fore primos: vt & nos hinc diſcamus noſipſos deprimere, & diuinæ gratiæ neceſſitatem agnoſcere. Hæc videtur genuina, & intentioni Chriſti accommoda parabolæ huius tractatio, cui bene conuenit quod in fine additur à Domino: *Multi enim ſunt uocati pauci uerò electi.*] Quo declaratur, quomodo fiat vt multi primi fiant nouiſſimi, nimirum quia etſi ſint vocati, non tamen ſunt electi: quemadmodum inter operarios vineæ, non omnes vocati fuerunt ſic accepti & electi, vt viſum fuerit patrifamiliàs ſuam in illos gratuitam munificentiam effundere. Quoniam autem parabolæ pleræque ſic dictæ ſunt à Domino, vt varijs poſſint modis explicari, & varijs poſſint vſibus ſeruire, & quia ſcripturæ fertiles ſunt ſub eiſdem verbis varia vtiliter ſignificantes, non eſt reijcienda communis illa parabolæ huius tractatio, etſi primo & præcipuo Domini ſcopo nòn ita conueniat, qua intelligitur ſignificari hac parabola primos & nouiſſimos eadem donādos fœlicitate, nec quicquam iſtis obfuturum, quòd nouiſſimi ſint vocati: aut illis ideo melius

lius futurum, quia primi vocati fuerunt. Secundum quam intelligentiam, per denarium rectè intelligitur ipſa æternæ vitæ fœlicitas, quæ eadem omnibus dabitur, etſi non æqualiter, idque à procuratore domini vineæ, hoc eſt, à Chriſto, qui veluti procurator eſt regni patris cœleſtis, ad cuius voluntatem, cùm aduenerit veſpera huius ſeculi, Chriſtus vocabit omnes cultores vineæ paternæ ad iudicium ſuũ, vt reddat omnibus mercedem vitæ æternæ. Secundum hanc autem parabolæ tractationẽ dupliciter explicatur quid ſignificetur per eos qui diuerſis horis ſunt à patrefamiliâs vocati. Quidam enim horas illas diuerſas referũt ad diuerſas mundi ætates, vt primo mane vocati intelligantur homines ab Adam vſque ad Noẽ, hora tertia à Noẽ vſq; ad Abraham, hora ſexta ab Abraham vſque ad Moyſen, hora nona à Moyſe vſque ad Chriſtum, hora vndecima à Chriſto vſque in finem mundi. cui conuenit quod Ioannes dixit iam nouiſſimam eſſe horam. Alij verò horas diuerſas referunt ad diuerſas vitæ humanæ ætates, vt primo mane vocati intelligantur qui in pueritia: hora tertia, qui in pubertate Deo ſeruire cœperunt; hora ſexta, qui matura ætate ſuſcipiunt iugum Chriſti: hora nona, qui iam declinant ad ſenium: vndecima, qui vltima ſenectute aut in fine vitæ ſuæ vocantur, quemadmodum latro in cruce. Prior explicatio magis conuenit ſcopo Chriſti, quia ſecundum eam etiam ſignificatur gentes æquandas Iudæis, quod nõ longè abeſt ab eo quod Dominus præcipuè hic intendit. Poſterior vero explicatio magis conuenit narrationi parabolæ, quia quo quis tardiori vitæ ſuæ ætate vocatur, hoc operatur in Domini vinea minori tempore: non autem quo quis in poſterioribus mundi ætatibus vocatur, hoc minori laborat tempore. Secundum has parabolę explicationes, per hoc quod primi dicuntur murmuraſſe aduerſus patremfamiliâs, intelligendum eſt tantùm ſignificari, tantam fore Dei gratiam erga gentes, & eos qui in fine vitæ ſuæ incipiunt rectè viuere, vt hinc ſecundum humanum morem poſſet in primis oriri aliqua indignatio, Deũ tamẽ

omni.

omnibus perſuaſurum & oſtenſurum ſe nulli facere iniuriam. Reliqua quæ pro huiuſmodi parabolæ faciunt tractatione, licet intelligere ex prima tractatione. Non enim etiam ſecundum poſteriores illas explicationes parabolæ, ſingula ſunt curioſè accommodanda rei per parabolam intellectæ, ſed quantum conuenit illi rei. Quomodo item ſententiæ illæ duæ quæ parabolam ſequuntur, ſic explicari poſſint, vt cum parabola hæreant vtcunque ſecundum poſteriorem eius tractationem, ex prædictis intelligi ſatis poteſt.

DOMINCA IN SEXAGESIMA.

EVANGELIVM.

Lucæ 8. *IN illo tempore: Cùm turba plurima conueniret, & de ciuitatibus properarent ad eum, dixit per ſimilitudinem: Exijt qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum, & dum ſeminat, aliud cecidit ſecus uiam, & conculcatum eſt, & uolucres cœli comederũt illud: & aliud cecidit ſuper petram, & natum aruit, quia non habebat humorem: & aliud cecidit intra ſpinas, & ſimul exortæ ſpinæ ſuffocauerunt illud: & aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens, clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat. Interrogabant autem eum diſcipuli eius, quæ eſſet hæc parabola. Quibus ipſe dixit: Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut uidentes non uideant. & audientes non intelligant. Eſt autem hæc parabola: Semen eſt uerbum Dei. Qui autem ſecus uiam, hi ſunt, qui audiunt: deinde uenit diabolus, & tollit uerbum de corde eorum, ne credentes ſalui fiant. Nam qui ſupra petram, hi ſunt, qui cùm audierint, cum gaudio ſuſcipiunt uerbum: & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem inter ſpinas cecidit, hi ſunt. qui audierunt. & à ſolicitudinibus & diuitijs, & uoluptatibus uitæ euntes. ſuffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram, hi ſunt, qui in corde bono & optimo audientes uerbum, retinent illud, & fructum adferunt in patientia.*

Tra-

TRactaturis Domini paſſionem, oſtēdimus Dominica præcedenti, neceſſariam eſſe ęrumnarum humani generis cognitionē, quatenus ex grauitate morbi, medicaminis pretiū æſtimare diſceremus. Quapropter omnem retroacti ſeculi conditionem nobis ad memoriā Eccleſia reuocat: Et, ſicut dominica præcedenti, de prima mundi dictū fuit ætate: ſic hodie ſecundam, quæ cum Noē, & diluuio incipiens, ad Moſen vſque perdurauit, conſiderare iubemur. Vt videamus miſerabilem hominis ſortem, ne illis quidem temporibus, à quoquam ſubleuari potuiſſe, in quibus cœleſtis ſeminator, verbi ſui ſementum aliquanto largius diſpergebat, & mundo iam vtcunque pueriles annos egreſſo, rudimenta ſuorum tradere cœpit præceptorum. Nam præcedentibus annis, non legimus hominem, citra lapſum ſuum Deo magnoperè fuiſſe curæ. Noam verò adfatus eſt, eique denuo benedixit, fœdusque cum eo & poſteris eius, ſub ſigni conteſtatione, compoſuit. Deinde ſuccedente tempore, clarius etiam nunc, & perfectius Abrahamo, nec non poſteris eius ſeſe manifeſtauit. Quo tempore ſementum verbi celeberrimos aliquot vtros parturijt, quorū haud vulgaris tum apud Deum, tum apud homines auctoritas extitit: Quemadmodum Geneſeos liber nobis exponit. Non poterat tamen ſua probitate, ſacris oblationibus, aut vllo conamine facere, vt lapſus homo reſtitueretur. Acciditq; illis, quod poſtmodū Dominus per prophetam dixit. Tametſi fuerint tres viri iſti in medio eius, Noē, Daniel, & Iob, ipſi iuſtitia ſua liberabūt animas ſuas, filiū verò, vel filiam non liberabunt. De Noa certum eſt, non potuiſſe mundum à diluuio, & Abrahamum ab incendio Sodomam vindicare, quomodo ergo, vel à pœna gehennæ liberare, vel vitam perhennem hominibus largiri potuiſſent. Omnes alium ſeruatorem expectare cogebantur, & cum Propheta clamare: Exurge, quare obdormis Domine, quare obliuiſceris inopiæ & tribulationis noſtrę: Exurge Domine adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum. Hæc meditari hoc die, & per ſequentem hebdo-

Gen.8.

Gen.7.23.
26 47.

Noe.14.
Hiere.25.

Pſal.43.

hebdomadam optimis quiſque Chriſtianus debet, quò pluris domini paſſionem æſtimare, maiorique gratitudine ad eam ferri poſſit. Hic omnium cæremoniarum huius temporis ſcopus eſt, cui aptiſſimo ordine præſens Euangelium congruit. Quid enim áliud fuit colloquium illud Dei cum Noë, Abraham, Iſaac, & Iacob, quàm iactatio ſeminis, vnde ſeges in hodiernum vſque diem eſt propagata iuſtitiæ? Vtinam non minorem fructus prouentum in nobis, quàm in illis produceret. Illi, vix grana exceperunt, nos ſaccos & plauſtra verbi Dei plena, hoc eſt, ingentia volumina ſcripturarum & exemplorum poſſidemus. Quapropter quæ pœna maneat nos ſteriles, Apoſtoli ſententia declarat, cum inquit,
Heb. 6. Terra enim ſæpe venientem ſuper ſe bibens hymbrem, & germinans herbam oportunam illis, à quibus colitur, accipit benedictionem a Deo: proferens autem ſpinas ac tribulos, reproba eſt, & maledicto proxima, cuius con ſummatio in combuſtionem. Sed hæc copioſius aliàs, nunc ad textum conuertamur.

I*N illo tempore, cum turba plurima conueniret, & de ciuitatibus properarent ad eum, dixit.*] Habet hæc parabola, auditores, ſeminantis optimam connexionem cum eo quod mox dictum eſt à Chriſto de beatitudine eorum qui faciunt volũtatem Dei, & auditum Dei verbum etiam cuſtodiunt. Vnde etiam Lucas hæc coniunxit, quanquam diuerſo ordine ab alijs duobus Euangeliſtis. Porro occaſio huius parabolæ videtur fuiſſe nimia hominum frequentia, qui accurrebant vndique, & de ciuitatibus properabant ad ipſum. Voluit ergo hac parabola ſignificare, non ſatis eſſe audiſſe verbum Dei, neque omnes qui illud audiunt illinc meliores fieri, ſed varie illud recipi, atque in paucis ſuos facere fructus, idque nõ ex vitio ſeminantis aut ſeminis, ſed ex vitio eorum qui ſemen excipiunt. Adiungit autem & alias etiã huic parabolæ ſimiles, quibus omnibus natura, vis, fructus & pretium verbi Dei declaratur. Cùm autẽ in principio doceret adhuc in littore, vt ex Marco ſatis patet,

poſtea

poſtea ob nimium hominum confluxũ, conſcenſa naui, ex ea cœpit docere, quoniam à turba premebatur in littore,& vt ab omnibus conſpici & audiri poſſet. Mare autem iſtud proculdubio lacus eſt Geneſar,in cuius littore legitur crebrò Dominus docuiſſe,fortè quia opportunus erat locus in quo multi cõueniebant. Alioqui nõ caret myſtica intelligentia,quòd Dominus è domo exiens, vbi paucos docere potuit,circa mare multas turbas docere cœperit,idq; è naui. Nam ea re ſignificatum eſt, Dominum relicta Iudæorum ſynagoga exiturum ad docẽdum gentes, è naui illa Petri, quæ fluctuare poteſt, mergi non poteſt. Quanquam enim domum illam,Eccleſiam ſignificaſſe ſit noſtra ſententia, alia tamen ratione eadem domus ſynagogæ typum gerit. Nam Eccleſiæ quidem domum ſignificat, ſi conſideremus matrem & fratres Domini foris ſtantes, & irrumpẽtes Domini doctrinam: Synagogæ verò typum gerit,ſi conſideremus paucitatem eorum, qui ibi doceri poterant,& Phariſæorum calumniam ac blaſphemiam. Pro parabolæ autem primæ literali intelligentia obſeruandum, quod prima pars ſeminis,quę ſcilicet cecidit circa viam, infructuoſa eſt duplici nomine, videlicet tum quia conculcatur ab itinerantibus, tum quia volucres cœli veniant,& auferant illud, ita vt ſemen illud nihil germinauerit, nec vel ſpem aliquam fructus dederit. Secunda vero ſeminis pars, germinans quidem ac ſpem fructus præbens, ſed ſolis calore areſcens,duplicem etiam habet cauſam ſuæ infructuoſitatis, videlicet quia non habet profundam terram in qua firmam mittat radicem, & quia non habet humorem ſufficientem, quanquam hoc ex priori conſequatur. Cuius ſeminis & illa conditio notanda, quòd ſtatim exoriatur. Loca enim ſaxea cooperta modica terra citò vegetant ſemen in herbam ex magnitudine caloris, quia calor ibi non imbibitur in profundo ſicut in reliqua terra,ſed reflectitur à ſaxo. Deinde quoniam nõ poteſt deorſum radices mittere,ſurſum erumpit. Nam hanc cauſam indicant Euangeliſtæ Matthæus & Marcus. Tertia ſeminis pars, quę &

ipſa exurgens ſpem dat fructus, perit ob ſpinas ſuffocantes. Quarta verò ſola pars fructum expectatū profert, ſed eum varium. Nam quædā centeſimum, quædam ſexageſimum, quædā triceſimū, hoc eſt, quædam magnū, quædam mediocrem, quædam paruū fructum proferūt. Nec eſt quod quis putet quintam etiā ſeminis portionem apponendam, vtpote eam quæ in terram bonam cadens, pluuiæ tamen defectu areſcit, nec peruenit ad frugem. Nam de ea tātùm varietate ſeminis loquitur, quæ prouenit potiſſimum ex varietate terræ in quam proijcitur, quemadmodum intentioni etiam Domini, propter quā parabola dicta eſt, omnino conuenit. Quoniam autem hæc parabola opus habet diligenti animaduerſione ad intelligēdum eam, nec potuerit intelligere eam niſi cui datum eſſet, ob id Dominus ſuo more, cùm dixiſſet parabolā, clamabat: *Qui habet aures audiendi, audiat.*] hoc eſt, audiat is cui à Deo datum eſt vt audita intelligat. Quibuſdam enim non dari aures audiendi docet Moyſes Deuter. 29. Non dedit, inquit, vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ poſſint audire. *Interrogabant autem eum diſcipuli eius, quæ eſſet hæc parabola*] Diſcipuli non quidē ſtatim audita hac parabola, ſed poſtea cùm ſoli eſſent cum Chriſto, vt patet ex Marco, duo quærunt. Nam & pietate quadā commoti pro auditoribus ſoliciti quæſierunt, vt habet Matthæus, quare Dn̄s in parabolis loqueretur, nō dubitantes illas rudi populo nō eſſe intellectas, quas nec ipſi intelligebant: & deſiderio intelligendi rogant Dominum, vt teſtātur reliqui duo, quæ eſſet parabola iā dicta, hoc eſt, quid illa ſignificaret. Eſt, enim hic ponitur pro ſignificare, quemadmodum & ibi: Petra aūt erat Chriſtus. *Quibus ipſe dixit uobis datū eſt*] Interrogatus Dominus de duobus, ad vtrumque ſuo ordine reſpondet, & primùm quidē aperit quare in parabolis loqueretur turbis. Vbi aduertendum, Dominum non totā reddere cauſam ob quam loqueretur per parabolas, ſed tantum quare loqueretur in parabolis, quatenus attinet ad reprobos & deſperatos qui erant in turba. Pro varietate enim auditorum, variæ etiam ſunt

cauſæ

cauſæ ob quas in parabolis Dominus loquebatur. Nam quod attinebat ad bonos & fideles, quales erant diſcipuli, parabolis Dominus vſus eſt, vt hac ratione magis accenderet eorum animos deſiderio diſcendi, ac myſteria Euangelica dulcius menti eorum inſtillaret. Quod verò attinebat ad non omnino malos, vel ad electos, nōdum vocatos tamen, proderant etiã parabolæ, tum vt non intellecta potius venerarentur, quàm intellecta faſtidirēt. Quod autem pertinebat ad reprobos, quales erant Scribæ & Phariſæi turbæ permixti, ea de cauſa Dominus locutus eſt in parabolis quam hic reddit, videlicet quoniam indignis myſteria erant abſcōdenda. Si autem quæratur: quare ergo in ſermone illo prolixo, qui dicitur ſermo Domini in monte, turbis Dominus tam apertè locutus eſt, ſine omni fermè parabolico ſermone? Dicendum, ibi Dominum tradidiſſe præcepta Euangelica, quę neminem ignorare fas eſt. Hic verò diſſerere de myſterijs regni cœlorum, ſicut ipſe teſtatur, quæ non eſt neceſſe omnes ſcire. Quoniam ergo diſcipuli quærebant, non quare in parabolis loquebatur, ſed quare in parabolis loquebatur eis, turbis ſcilicet quæ Domino non credebant, quas à ſe Diſcipuli ſeparabant, Dominus appoſitè non reddit rationem quare in vniuerſum vteretur parabolis, ſed tantùm quatenus pertinebat ad reprobos et infideles: hac ratione etiã demonſtrans fœlicitatem Diſcipulorum, qua præ alijs Dei munere ſunt donati. Verùm circa rationem redditã à Domino apud Euangeliſtas, eſt non parua difficultas. Primùm enim, quomodo apud Marcum & Lucã dicit Dominus ſe ideo loqui in parabolis, vt videntes non videant, & audientes non intelligant? Hoc enim videtur ſignificari, Dominum noluiſſe eos cernere & intelligere, quod de Deo credere impium eſt, qui non vult mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur, & viuat. Deinde quomodo ratio reddita apud Marcũ & Lucã conuenit cum ea quæ redditur apud Matthæum: Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, &c. Nam vt omittatur quòd ratio-

Quare in parabolis locutus ſit Dominus.

nes iſtæ diuerſæ ſunt omnino, videtur etiam poſterior priorem deſtruere. Si enim ideo Dominus loquebatur in parabolis, quia videntes non videbant, nō ergo propterea vt videntes non viderent, quandoquidem iam non videbant. Ad priorem ergo difficultatem, rectè dicunt quidam, coniunctionem, vt, non accipi hoc loco vt denotet cauſam, ſed tantū conſecutionem & euentum, quemadmodum frequenter in ſcripturis. Alij cauſam quidem denotare intelligunt, ſed cùm dicit Marcus: nequando conuertantur & ſanem eos: illud, nequando, pro quo Græcè eſt μήποτε, accipiunt pro, ſi quando, quomodo accipitur 2. Timoth. 2. Cum modeſtia corripientem eos qui reſiſtunt veritati; nequando Deus det illis pœnitentiam: pro, ſi quando vel ſi forte. Non enim μὴ apud Græcos ſemper eſt negantis aut prohibentis coniunctio, ſed aliquando dubitantis, valens idē quod, num vel ſi. Itaque ſenſus eſſet: Ideo Dominus in parabolis locutus eſt quibuſdam, vt non intelligerent myſteria regni cœlorum, ac non intelligentes non crederent ad tempus, ſi quando vel hac ratione conuerterentur ac ſanarentur, cùm ſcilicet ſuæ incredulitatis ac obſtinationis malum agnoſcentes humiliarentur. De quo ſenſu prolixè diſputat Diuus Auguſtinus lib. de quæſt. Euang. ex Matthæo capite 14. Sed hic ſenſus non videtur eſſe germanus ſenſus, eo quòd obſtinatio & impœnitētia reproborum omnino ſignificari videatur. Ad ſecundam difficultatem dicendum eſt, prouidentia ſpiritus ſancti factum eſſe, vt Marcus quidem & Lucas dicerent in parabolis Dominum locutum, vt videntes non viderent: Matthæus verò, quia videntes non viderent: ſicut & vtrumque veriſimile eſt Dominum dixiſſe, quo intelligeremus partim demerito hominū, partim iuſtæ voluntati diuinæ tribuendum, quòd reprobi iſti auditores non illuminarentur. Quod autem Marcus & Lucas dicunt: vt videntes non videant: non ſic accipiendum, quaſi iam tum non tales fuiſſent, ſed vt tales eſſe perſeuerarent. Vtramque hanc cauſam videlicet & finem, propter quem in parabolis Dominus loque-

2. Tim. 2.

loquebatur, & cauſam ob quam illi hoc meruerant, Matthæus complexus eſt illa ſententia: Qui enim habet, dabitur illi & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo. Quoniam enim Dominus dixerat, vobis eſt datum: illis verò nō eſt datum: (quod ſignificat à diuinæ gratiæ dono pendere myſteriorum cognitionem, ne eam ſuis meritis tribuere poſſent diſcipuli) ne intelligeremus donum illud gratiæ contingere ſine libero noſtro arbitrio, ideo commodè hanc ſententiam Dominus ſubiunxit, qua oſtendit hanc diuinæ voluntatis diſpoſitionem eſſe congruam ex parte ipſorum hominum, & quodammodo eos qui myſteriorum cognitione donantur, eam promereri: illos verò qui ea nō donantur, eam demeruiſſe. Cùm ergo dicit: qui non habet, & quod habet auferetur: per hoc quod dicit: qui non habet: ſignificat cauſam demeritoriam: per hoc autem quod dicit, auferetur, ſignificat ſe ideo turbis loqui in parabolis, vt non donarentur illuminatione quam demeruerant, hoc eſt, vt videntes non viderent. Cæterū illa ſentētia: Qui habet dabitur ei, &c. videtur a Domino è prouerbialibus & vulgò iactatis ſententijs deſumpta, qua ſignificare voluit etiam in regno ſuo aliquo vſque impleri quod vulgò dici ſolitum fuit. Communis autem illa & vulgaris ſentētia, cùm ad propoſitum Domini variè à diuerſis explicetur, commodè ſic videtur explicanda: Qui habet id quod debet habere, dabitur ei amplius, ita vt etiam abundet: & qui non habet quod debet habere, id etiam quod habet aut habere videtur, auferetur. Sic enim explicata hæc ſententia deſeruit & huic propoſito, & omnibus alijs locis, vbi à Domino hæc repetitur. Nam & hoc eodem capite inuenitur poſtea apud Lucam & Marcum, & rurſum apud Matthæum capite 25. & Lucam capite 19. quibus duobus locis talentum vel mna ablata ab ocioſo, datur ei qui quinque talenta lucratus fuerat & decem mnas. Præſenti quidam loco deſeruit explicata illo modo ſententia in hunc modum: Vobis, quoniam habetis fidem & ſtudium diſcendi, perfectior myſteriorum diuinorum cogni-

cognitio dabitur: Illi verò qui foris ſunt, quoniam ſuo vitio non habent illam in me fidem quam meritò habere deberent, nec ſimplex illud cognoſcendi veritatem ſtudium & deſiderium, ob id auferetur ab eis etiam id quod habent aut videntur habere diuinæ cognitionis, vt magis magiſque cæci fiant traditi in reprobum ſenſum. Sic explicata hæc ſententia includit etiam omnes aliorum explicationes. Chryſoſtomus enim & Hieronymus ſic intelligunt: Qui habet fidem, dabitur ei amplior Dei cognitio: qui verò non habet fidem, etiam ſi quid per naturale bonum poſſidet, auferetur ab eo. Quidam ſimili ferè modo: Qui habet ſtudium diſcendi, dabitur ei & facultas intelligendi: & qui non habet diſcendi ſtudium, priuabitur etiam naturalibus bonis. Aut: Qui habet charitatem, dabuntur ei cæteræ virtutes: & contrà qui eam non habet, auferetur ab eo quod habet aliud bonum. Diuus Auguſtinus intelligit eum habere, qui donatis à Deo bene vtitur: eum verò non habere, qui acceptis non vtitur, ac ſi ea non accepiſſet. Porrò Iſaiæ teſtimonium, quod in reprobis Iudæis adimpletum teſtatur Dominus, adducitur hic à Matthæo nō ſecundum Hebraicam veritatem, ſed ſecundum verſionem Septuaginta, quemadmodum idem teſtimonium citatur & à Luca Actuum vltimo, & ex parte aliqua à Ioanne cap. 12. & rurſum ex parte à Paulo ad Roman. 11. Nam Hebræa veritas ſic habet ſecundū verſionem Hieronymi: Audite audientes, & nolite intelligere, & videte viſionem, & nolite cognoſcere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, & ſanem eum. Ad verbum autem Hebræa ſic habent: Nam ſunt quædam quæ rectius verti poſſunt quàm habet verſio Hieronymi. Audite audiendo, & ne intelligatis: videte videndo, & ne cognoſcatis. Impingua cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, & ſanatio ſit ei. Apparet autem Septua-

ginta (vt annotauit Eraſmus) conſultò mutaſſe ſcripturam Hebraicam, ne impijs daretur anſa blaſphemiæ, quaſi Deus eſſet autor malorum, ac ob id ſenſum potius reddere voluiſſe quàm verba. Itaque quoniam Hebraica veritas ſignificat Deum iuſſiſſe vt videntes non viderent, & audientes non audirent, Septuaginta ſic verterunt, vt tantum ſignificetur Deum prædixiſſe, audientes non audituros, & videntes non viſuros, eo quòd ſermonis diuini ea ſit proprietas, vt mali alicuius iuſſio aut imprecatio, nihil ferè ſit aliud quàm prænunciatio mali illius ab irato Deo permittendi, quomodo dictum eſt Iudæis: Soluite templum hoc. Et Iudæ: Quod facis, fac citius. Cùm autem Matthæus Hebraicè ſcripſerit ſuum Euangelium, mirum videri poteſt teſtimonium hoc à Matthæo non citatum ſecundum Hebraicam veritatem, niſi quòd omnino veriſimile ſit Matthæum quidem in Hebraico ſuo Euangelio Hebraicam veritatem adduxiſſe: interpretem verò Græcum pro Hebraica veritate Septuaginta tranſlationem ſubſtituiſſe: tum quòd ea Græci, quibus ea tranſlatio fiebat, illi tranſlationi eſſent aſſueti: tum quòd Lucas eodem modo teſtimonium hoc adduxiſſet capite Actuum vlti. *Ioan. 2.* *Ioan. 13.*

Eſt autem hæc parabola: Semen eſt uerbum Dei] Explicatio parabolæ abundè ab ipſo Domino reddita eſt, quanquam circa eam intelligendam quædam à nobis obſeruanda & dicenda ſint. Imprimis ergo obſeruandum, quàm appoſitè verbũ Dei ſemen vocetur, aut per ſemen parabolicè ſignificetur. Et quidem omnis ſermo, maximè qui diuulgatur & ſpargitur, ſemen vocatur etiam à prophanis ſcriptoribus: vnde eſt diſſeminare ſermonem, & Paulus ab Athenienſibus quibuſdam dictus eſt σπερμόλογος, hoc eſt, ſeminiuerbius aut potius verbiſator, eo quòd nouos rumores ſpargeret in vulgus, vt legitur Actuum 17. Verùm præter hanc communem rationem (quæ tamen ipſa peculiariter & inſigniter conuenit verbo Dei, quod prædicandum erat in agro totius orbis) ſunt & aliæ rationes propriæ verbo Dei. Primùm enim quod ſemen eſt terræ, hoc verbum Dei eſt cordi, *Senten.*

quod in medio hominis, velut terra in medio mundi conſtitutum, omnium ſpiritualium fructuum, ſiue bonorum, ſiue malorum principium eſt & veluti mater. Sicut ergo ſemen nuſquam fructificat niſi in terrā proiectum, ſic nec verbum Dei niſi in corde ſuſceptū. Nihil enim profuerit illud vel auribus tātùm, vel oculis ſuſcepiſſe. Et quemadmodum terra, niſi in eam ſemen iaciatur, ex ſe nō profert ferè niſi ſteriles & inutiles herbas: ita cor hominis, niſi ſemine diuino ſeminatum fuerit, noxia tātùm proferet, aut ſaltē inutilia & ſterilia. Iam quemadmodum vt ſemen in terram iactum fructificet, neceſſe eſt intra eam recipi, ac neceſſe eſt terram eam nō eſſe petroſam, nec ſpinis, vepribus, aliiſque malis herbis conſitam, ſed mollem ac repurgatam: ita, quemadmodum hic Saluator explicando parabolam docet, vt fructum Dei verbum proferat in corde hominis ſuſceptū, debet non leuiter tantùm corde aduerti, ſed intra illud recipi & veluti occultari, ac neceſſe eſt inueniat cor minimè lapideum, ſed molle, vt firmas in eo radices mittere poſſit, cor item iam repurgatum à ſpinis & zizaniis vitiorum, quæ verbum Dei alioqui ſuffocarent. Vt autem ſemen intra terram recipi poſſit, eaque ſit repurgata, neceſſe eſt eam quantumuis ex ſeſe bonam aratro proſcindere, ac multo labore excolere, ita vt & cor hominis intra ſe recipiat verbum Dei, ac ſit ab omnibus vitiis repurgatum, cultura non parua opus eſt. Habet enim & cor opus aratione, ſtercoratione, ac agitatione ſua, reliquiſque id genus culturis quæ terræ competunt. Vnde Hieremias: Nouate,

Hier. 4. inquit, vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas.

Oſeæ 10. Et: Innouate vobis nouale. Pro quo Hebræa ſignificantius habent: Arate vobis arationem: quamuis eōdem recidat. Deinde quomodo ſemen in terra receptum non fructificat, niſi in ea prius moriatur, ita & ſemen verbi diuini in corde hominis veluti mori debet, hoc eſt, diu hærere, & maſticari, & confringi. Poſtremùm, ſicut ſemen, quantumuis in bonam terram proiectum, non virtute ſolius terrę ad frugem peruenire

poteſt,

poteſt, ſed opus eſt cœleſtium corporum influxu, ac pluuiæ deſcenſu: ita niſi cor hominis aſſiduè gratia cœleſti ac pluuijs ſpiritus ſancti perfundatur, non poterit ſemē verbi diuini in eo eſſe fructiferum, ita vt hoc ſimili, optimè poſſit intelligi concurſus liberi arbitrij & gratię diuinæ, & vtriuſque neceſſitas ad productionem boni fructus. Huic ergo diuino ſemini promittitur pluuia Iſaiæ cap. 30. vbi de fœlicitate regni Meſſiæ inter multa ſic vaticinatur: Et dabitur pluuia ſemini tuo, vbicunquę ſeminaueris in terra, & panis frugum terræ erit vberrimus & pinguis. Ob hanc ſummam ſimilitudinem verbi Dei cum ſemine, etiam in alijs multis ſcripturis verbum Dei ſemini cōparatur. Vnde Iacobus: Suſcipite, inquit, inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras. Et: Sicut terra profert germen ſuum, & ſicut hortus ſemen ſuum germinat, ſic Dominus Deus germinabit iuſtitiam & laudem coram vniuerſis gentibus. Germinabit dicit, vtique per ſemen Euangelicum ſparſum in terra. Porro cum Dominus explicans quid per ſeminantem intelligat in parabola, dicit apud Marcum: Qui ſeminat, verbum ſeminat: patet Dominum non voluiſſe hanc parabolam pertinere ad ſe tantùm, ſed ad omnes prædicatores verbi diuini. Proinde fruſtra quidam obſeruant in principio parabolæ dici: ecce exijt qui ſeminat, & ſemen ſuum: volentes verbo, exijt, notari exitum Chriſti è cœlo in terras, & ideo dici ſemen ſuum, quia Dominus non alienum ſemen, ſicut Prophetæ & Apoſtoli, ſeminabat, ſed proprium. De huiuſmodi ſeminatoribus loquitur Iſaias, cùm de regno Meſſiæ loquens, tandem dicit: Beati qui ſeminatis ſuper omnes aquas immittentes pedem bouis & aſini. Qua ſententia ſignificatur ſemen Euangelicum diuino fauore ſic fructificaturum, vt etiam in locis aquoſis iactum creſcat, & ob multam copiam frumēti nihil obſit quod in loco ſeminato dimittantur boues & aſini. Quod certè in Apoſtolis adimpletum eſt, qui in ſterilibus gentibus, velut in ſterilibus aquis aut locis aquoſis, ſemē verbi diuini ſparſerunt, vbi tantam fructuum copiam protulit, vt non

Iſaiæ 30.

Iacob. 1.

Iſaiæ 61.

Iſaiæ 32.

obſit quòd in agro Dominico relinquantur boues & aſi-
ni, hoc eſt, dæmones, hæretici, & infideles, qui depaſcere
Ioel. 3. volunt agrum Domini. Porrò meſſores, Angeli hi ſunt
Apoc. 14. quibus dicitur Ioel. 3. Mittite falcem, quoniam matu-
ruit meſſis. Ad quem locum videtur alluſum eſſe, cùm
rurſum dicitur Apocal. 14. Vni ex iſtis meſſoribus: Mit-
te falcem tuam, & mete, quia venit hora vt metatur,
quoniam aruit meſſis terræ. Pro explicatione autem re-
liquorum, quibus Dominus exponit cætera præaſſum-
ptæ parabolæ, ſciendum imprimis, quòd cùm Dominus
in parabola diuiſerit ſemen in quatuor partes, in expli-
catione parabolæ apud omnes tres Euangeliſtas non
verbum Dei, quod eſt ſemen, ſed auditores verbi diui-
ni diuidit in quatuor ordines, cùm tamen quadruplices
iſti auditores verbi non propriè ſignificentur per qua-
dripartitum ſemen, ſed magis per terram quadriparti-
tam in quam ſemen cadit. Intentio enim Domini erat,
per parabolam hanc demonſtrare varietatem audienti-
tium vnum idemque verbum Dei. Nec eſt inter Euan-
geliſtas aliqua notabilis diuerſitas, niſi quòd Matthæus
iam ſingulariter loquitur, reliqui verò duo pluraliter:
cùm contrà in parabola ipſa Mattheus pluraliter, reliqui
verò duo ſingulariter ſunt locuti. Huiuſmodi enim va-
rietas nihil detrahit veritati narrationis. Quoniam au-
tem apud Marcum & Matthæum dicuntur homines ip-
ſi ſeminati, ſecus viam, ſuper petroſa, in ſpinis, in terrā
bonam: quæ locutiones duræ videntur, ſciendum ſecun
dò, quòd, eſſe ſeminatum, duobus modis dicitur. Dici-
tur enim & ſemen ſeminatum & ager ſeminatus, quia
ſcilicet ſemen in ipſum iactum eſt. Sic ergo & homo hic
dicitur ſeminatus, quia ſemen verbi Dei in ſe ſuſcepit.
Aut potius, ſicut Hebraica phraſi dicitur, verbum DEI
eſſe ſemen, quia per ſemē in ipſa parabola deſignatum:
ita homo dicitur ſeminatus ſecus viam, ſuper petroſa,
& cæt, quia ſignificatus per ſemen ſeminatum ſecus vi-
am ſuper petroſa, & cæt. Hæc enim explicandi has ora-
tiones ratio & tollit incommoditatem illam quam af-
ferunt illæ partes, ſecus viam, in petroſa, & cæt. & magis
conue-

conuenit cum eo quod Lucas in tertio & quarto membro dicit: Quod autem in ſpinas cecidit, hi ſunt qui audierunt,&cær. Et,quod autem in terram bonam,hi ſunt qui in corde bono,&cæt. Vbi dicit ſemen ipſum eſſe homines, quod proculdubio intelligendum eſt,ſemen ipſum ſignificare homines tales vel tales, non quòd propriè ſemen homines ſignificet, vt dictum eſt,ſed quòd ſemen in hanc vel illã terram cadens,menti ſuggerat tales vel tales verbi auditores, Ex his patet quomodo intelligendum quod Lucas dicit in primo & ſecundo membro, Marcus etiam in primo: Hi ſunt qui circa viam. Et,qui autem ſupra petram:ſenſus enim eſt:Hi ſunt qui ſignificati ſunt per ſemen cadẽs circa viã, aut per ſemen cadens ſuper petroſa. Reſtat tollenda vna orationis incommoditas, quæ eſt apud Matthæum in primo membro,cùm dicitur: Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit,venit malus,& rapit quod ſeminatum eſt in corde illius, hic eſt qui ſecus viam ſeminatus eſt. Quam orationem annotatur in gloſa, quam dicunt Ordinariam,ſic eſſe ordinandam:Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, vt hic ſuſpenſa ſit ſententia, & quod ſequitur per parentheſim legatur, in hunc ſenſum : Venit enim malus, nempe diabolus, & rapit quod ſeminatum eſt in corde illius. Omnis, inquam, qui talis eſt,hic eſt qui ſecus viam ſeminatus eſt. Græca verò non habent hanc incommoditatem. Sic enim eſt Græcè, πάντος ἀκούοντος τὸν λόγου τῆς βασιλίας, καὶ μὴ συνιέντος, ἔρχεται ὁ πόνηρος, &cæt. id eſt, quouis audiente verbum regni, & non intelligente, vel, cùm quiuis audit,& nõ intelligit,tunc venit malus. Proinde apud nos illud:omnis qui audit & non intelligit: intelligendum eſt poſitum abſolutè, pro, cùm quiuis audit,&c. His pro literæ intelligentia præmiſſis, ad totius explicationis tractationem deſcendendum eſt. Quatuor ergo facit Dominus genera auditorum Euangelij. Primi audiunt quidem,ſed nulla mente,nulla animaduerſione aut intelligentia, aliò nimirum per ſatanam detorto eorum animo, quo fit vt nulla omnino auditi verbi adhe- *Tractatio parabolæ.*

reat

reat vel cogitatio, multo minus ex audito verbo naſcatur vel fides, vel indicium alicuius fructus. Hi ſimiles ſunt terræ quæ iuxta viam eſt, duræ, & ab omnibus conculcatæ. Habent enim & ipſi cor induratum, vt intra illud non recipiatur verbum Dei, & conculcatur cor eorum ſimul & verbum Dei, quia à ſtrepitu mundanarum cogitationum premitur. Et quoniam ab eis obiter tantùm & oſcitanter auditur verbum Dei, nec intra cor recipitur, ſubitò aduolans diabolus, velut auicula quædam, ſubelegit ex animis illorum quicquid audierunt priuſquam inhæreſcat, immiſſis ſcilicet diuerſis cogitationibus aliò animum trahens, vt iam nihil referat audiſſe. Benè autem quem Lucas diabolum vocat, Marcus ſatanam, Matthæus antonomaticè malum, appoſito apud Græcos articulo, per volucres cœli deſignatur, eò quòd in caliginoſo huius mundi aëre dæmones morentur cum volucribus cœli. Deinde propter ſubtilitatem naturæ ipſorum, velocitatem atque ſuperbiam, ſed omnium maximè ob eam cauſam quæ hic à Domino indicatur, quòd ſemini inſidiantes ſumma cum velocitate illud à cordibus hominum auferunt, cùm intra illa non recipitur. Alij, præter hoc quod Euãgelium audiunt, mente etiam illud reuoluunt, bonumque iudicantes auidè illud arripiunt, idque aliquando nimis immaturè teſtantur, tum verbo, tum facto, ita vt ſemen in eis ſubitò enaſcatur, & per herbam fructum polliceatur. Verùm quoniam quod audierunt non penitus defixum eſt in cordibus eorum, ac in illis non eſt profundè radicatum, ob id ſunt temporales vel temporarij, hoc eſt, ad tempus obtemperant ſermoni diuino, ſed ad exortam malorum procellam deficiunt, deſerentes benè cœpta. Hi ergo ſimiles ſunt terræ petroſæ, non ob cordis duriciem, ſed tum quòd in eis verbum Dei nimis præproperè enaſcitur, tum quòd in eis non ſit ita radicatum, nec tantum habens humorem gratiæ diuinæ vt ſuſtineat exortum perſecutionum & tribulationum, quæ vt in multis ſcripturæ locis, ita & hic per ſolem æſtuantem ſignificantur. Quemadmodum enim ſol ſuo æſtu herbas

Volucres cœli diabolum ſignificant.

quidem

quidem non ſatis radicatas, nec ſat humoris habentes areſacit, bene autem radicatis & loco humido naſcentibus non ſolùm nihil obeſt, ſed etiam iuſtam augmenti & fructus perfectionem & maturitatem adfert: ita tentationes cùm imperfectos deijciant, firmos etiam perfectiores reddunt. Proinde Paulus Epheſijs precatur a Deo virtutem corroborari per ſpiritum eius in interiore homine, vtq; ſint in charitate radicati & fundati. *Ephe. 3.* Porrò illud, propter verbũ, quod eſt in Matthæo & Marco, quanquam poſſet coniungi cum ſequenti verbo, ſcandalizatur, vt ſignificetur eos ſcandalizari in verbo ſemel recepto cùm gaudio, rectius tamen coniungitur cum præcedenti orta tribulatione vel perſecutione, vt ſignificetur tribulationem illis inferri propter verbum ab illis receptum. Id fit dum vel eorum fides in Chriſtum oppugnatur, vel cùm alioqui propter iuſtitiam quam ſectantur, aliquid pati eis contingit. Quid autem ſit illud, ſcandalizantur, quod eſt apud Matthæum & Marcum, Lucas exponit dicens: & in tempore tentationis recedunt. Scandalizanrur ergo, hoc eſt, offenduntur & impediuntur quo minus verbo firmiter adhæreant. Tertij ſunt, qui & ipſi verbum non audiunt ſolùm, ſed & intelligunt, & menre recipiunt, ac ſpem aliquam fructus præbent: ſed quemadmodum illos qui petroſæ terræ aſſimilantur, ab Euangelio crux auocat, ita in iſtis cupiditas & cura ſuperflua rerum præſentium facit vt prorſus enecetur & intereat verbum Dei, antequam in herbam iuſtam enaſcatur. Vbi notandum Lucam & Marcum tria numerare quæ ſpinis comparantur, videlicet ſolicitudines, (pro quo apud Marcum legimus, ærumnas, cùm apud Græcos vna eademque ſit dictio μερίμναι) diuitias, & voluptates, pro quibus apud Marcũ, deceptio diuitiarũ, (hoc eſt Hebraica phraſi, diuitię deceptrices) & circa reliqua concupiſcentiæ, hoc eſt, reliquarum rerum concupiſcentiæ, in quibus tribus comprehenduntur illa tria quæ Ioannes dicit eſſe in mundo, nempe concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Matthæus verò duo tantùm ponit, ſolicitudinem

ſeculi,

ſeculi,& fallaciam diuitiarum, hoc eſt,fallaces diuitias, rectiſſimè ſic dictas, quòd blanda quadam ſpecie promittant id quod præſtare non poſſunt, quodque homines fruſtrentur plerunque ſalute æterna.. Mirum autem videri poſſet, vt habet Gregorius, diuitias & voluptates à Domino ſpinis comparari, cùm ſpinæ pungant, illæ autem delectent. Et tamen ſpinæ ſunt, quia curarum quas requirunt punctionibus mentem cruciant,& dum ad peccatum pertrahunt, quaſi inflicto vulnere mentem cruentant, ac demum remorſu admiſſi peccati mentem torquent. Notandum etiam cum Gregorio, duo diuitijs iungi, ſolicitudines ſcilicet & voluptates : & illas quidem præponi,has poſtponi. Nam vt habeantur diuitiæ, vanæ præcedunt curæ quibus mens hominis miſere torquetur: obtentæ autem ad voluptates pertrahunt,per quas anima vulneratur, & tanquam ſpinis per remorſum cruciatur. Quod autem apud Lucam dicitur: à ſolicitudinibus & diuitijs & voluptatibus vitæ euntes ſuffocantur : ſciendum quod pro participio,euntes,(quod obſcuritatem aliquam facit) Græcè eſt πορευόμενοι, quod Eraſmus putat accipi poſſe non vt ſit deponens à πορεύομαι, eo, ſed paſſiuum à πορεύω, quod ſignificat duco, ago,aut etiam abundare facio, vt ſit ſenſus:Suffocantur acti,ducti,& poſſeſſi,hoc eſt,dum aguntur & obruuntur à curis,diuitijs, & voluptatibus. Aut ſi,vt magis eſt veriſimile, ſit à πορεύομαι, illud, euntes,ſic accipietur: Suffocantur à curis,&cæt. euntes ſupple,poſt eas,hoc eſt,dum ſequuntur eas : vel euntes,hoc eſt,proceſſu temporis,vt ſit phraſis Hebraica. Poteſt autem illud ὑπὸ μεριμνῶν, vt eſt Græcè,verti: ſub ſolicitudinibus & diuitijs, vt ſit ſenſus:euntes ſub ſolicitudinibus,hoc eſt,cum illis euntes & conuerſantes, quomodo intelligit Euthymius Græcus. Quarti ſunt,qui audientes verbum, ſuſcipiunt illud in corde bono, & ſuſceptum retinent,in quibus quoniam radices agit, nec inuenit ſpinas,fructum profert etſi variũ,ſecundum quod alij alijs ſpiritu locupletius donantur. Sicut enim triplex eſt varietas audientium verbum Dei ſine fructu,

ita triplex etiam varietas audientium cum fructu ſignificatur in quarto iſto genere a Matthæo & Marco. Centeſimum enim fructum afferunt, qui perfectam & ſummam vitam agunt. Sexageſimum verò, qui mediocrem. Trigeſimum, qui inferiores ſunt, fructum tamen bonum afferentes pro ſuis viribus. Hinc factum eſt vt centuplum fructum Hieronymus virginibus, ſexagecuplum viduis, trigecuplum coniugatis tribuerit, oſtendens numerationem quæ in digitis fieri conſueuit, huic myſterio conuenire, libro primo contra Iouinianum. Auguſtinus verò centeſimum martyribus, ſexageſimum virginibus, triceſimum coniugatis, aptans etiam his numeri rationem, libro de quæſtionibus Euangelicis. Theophylactus centeſimum tribuit anachoritis, qui perfectam vitam aſſecuti rebus diuinis tantum vacant ſolitariè viuentes: ſexageſimum cœnobitis: trigeſimum coniugatis & laicis. Apud Lucam nulla graduum fit mentio, ſed cùm in parabola centeni fructus fecerit mentionem, hic tantùm dicit: & fructum afferunt in patientia, hoc eſt, per patientiam vel patientem expectationem mercedis. Eſt enim Græcè ὑπομονῇ, quod magis ſignificat expectationem & longanimitatem, quàm aduerſitatum tolerantiam. De ea ergo loquitur patiencia, de qua alibi : In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Obſeruandum autem quam pulchrè Lucas ſecernat quarti generis auditores a tribus alijs. Nam per hoc quod dicit: verbum retinent: ſeparat eos à primis: per hoc quod dicit: in corde bono: ſeparat ab his qui in ſpinis ſemen excipiunt: per hoc quod dicit: fructū afferunt in patientia: ſeparat ab his qui in petroſo ſeminantur, qui non perſeuerant. Porrò dubium hic eſſe poteſt, an per fructus hic deſignētur bona opera, an merces quę bonis operibus reddetur. Pro mercede enim quæ maior reddetur perfectioribus, debere accipi videtur, ob id quod etiam hi qui in ſpinis & petroſa terra ſemen excipiunt, fructus bonorum operum ad tempus proferunt, cùm tamen hic non dicantur fructum adferre: niſi dicamus bona operą non vocanda fructus,

niſi quæ vſque ad melius tempus, hoc eſt, tempus retributionis perdurant. Alioqui enim potius teneræ herbæ ſunt ſimilia.

DOMINICA IN QVINQVAGESIMA. EVANGELIVM.

Lucæ 18. *IN illo tempore: aſſumpſit Ieſus duodecim diſcipulos ſuos, & ait illis: Ecce aſcendimus Hieroſolymã, & conſummabuntur omnia, quæ ſcripta ſunt per Prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conſpuetur: & poſtquam flagellauerint, occident eum, & tertia die reſurget: Et ipſi nihil horum intellexerunt, & erat uerbum iſtud abſconditum ab eis, & non intelligebant, quæ dicebantur. Factum eſt autẽ cum appropinquaret Hiericho, cæcus quidem ſedebat ſecus uiã, mendicans. Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc eſſet. Dixerunt autem ei, quòd Ieſus Nazarenus tranſiret. Et clamauit dicens: Ieſu fili Dauid, miſerere mei. Et qui præibant increpabant eum, ut taceret, ipſe uerò multò magis clamabat: Fili Dauid miſerere mei. Stans autem Ieſus, iuſsit illum adduci ad ſe. & cùm appropinquaſſet, interrogauit illum, dicens: Quid tibi uis faciam? At ille dixit: Domine ut uideam. At ille dixit ei: Reſpice, fides tua te ſaluum fecit. Et confeſtim uidit & ſequebatur illum, magnificans Deum. Et omnis plebs ut uidit, dedit laudem Deo.*

QVoniã hæc dominica tertia eſt, ex illarũ genere, quę Dominicam paſſionis antecedentes, omnes mundi ætates deſignant, quemadmodum Dominica ſeptuageſima fuit expoſitum, ac proinde tertiã ætatem, nimirum à Moyſe vſque ad Dauidem adumbrat, prudenter admodum Eccleſia iſtud Euangelium vna cum Epiſtola hodie proponit. Etenim quemadmodũ hic cæcus ſecus viam ſedens, & clamans, vti viſus ſibi reſtituatur, à populo prætereunte impediebatur, haud ſecus fideles in Aegypto, aſſiduo clamore in tenebris illis idololatriæ degentes, redemptorem poſcebant, & tamẽ obſtrepe-

obſtreperas illas voces Aegyptiorum audire cogebâtur: Vacatis otio, & idcirco vociferamini dicentes: Eamus, & ſeruiamus Deo noſtro. Neq; id tãtum, ſed, afflictiones & labores illis conduplicabantur. Et vt Chriſtus cæcum, non obſtantibus aduerſarijs ad ſe adduci iubebat, ſic quoque Deus fideles ſuos, fruſtra reluctantibus Aegyptijs, a ſeruitute exemit. Breuiter. Vt Chriſtus iſti oculis capto, non modò lumen, quo agenda conſpiceret, reddidit, verum etiam ſeruatorem ſuum agnoſceret, laudaret ſequereturq;: Sic Moyſi ætate auſpicabatur Deus humano generi ſpiritualem contuitum reſtituere, primo ſtupendis prodigijs ſuam omnipotentiã demonſtrans, deinde legem & verbum ſuum è cœlis mittẽs, in qua videret homo, quomodo Deo ſeruire, & eius voluntatem adimplere poſſit. Et hæc fuit cæci generis humani illuminatio omniũ prima, licet imperfecta: Nam ſola fuit vmbra ſeu figura perfectæ illuſtrationis per Chriſtum præſtandę. Oculos quidem lex, & intellectum pandebat, ſed efficacia, qua impleri potuiſſet, carebat. Non inueniebatur id temporis adhuc quiſquã in orbe, qui captiuitatem generis humani perfectè liberare potuiſſet. Liberabat quidem iuſſu Dei atq; potentia populum Moyſes & Aaron à tyrannide Pharaonis, verum ſupererat adhuc prior illa, & nefanda captiuitas, in quam protoplaſtus Adam ſe ſuosq; poſteros præcipitarat. Verus ille crudeliſque tyrannus diabolus, haud dum victus erat: Quare alium agnum offerri oportuit. Quamobrem Moyſes *Exod. 4.*
ſubinde precabatur: Obſecro Domine, mitte quem miſſurus es. q. d. quid quæſo refert bone Domine etiamſi ab hac corporali captiuitate fuerimus reſtituti, cum ſpiritualibus peccatorum compedibus ſub diaboli tyrãnide vincti remaneamus. Ideo Domine, mitte verum redemptorem, qui non modò homo, ſed Deus quoque ſit, non modò temporaliter, verũ etiam ſpiritualiter à peccato, ira, iudicio, & damnatione nos vindicet. Eandem fere habet ſententiã quod alibi dicit: Domine, ſi inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi faciem tuam, id eſt, *Exod. 33.* *Heb. 1.*
Chriſtum, qui eſt ſplendor gloriæ, & figura ſubſtan-

Pſal. 30. tiæ tuę. Sic omnes id ætatis, cum Dauide cogebantur clamare: Eſto mihi Domine in Deum protectorem, & in domum refugij. Talis erat tunc temporis ſtatus, id, quod per tertiæ iſtius Dominicæ obſeruantiam nobis indicatur, in illum finem potiſſimum, vt ſacratiſſimam paſſionem Domini tanto maiore cum gratitudine reuereamur, cuius ſolius præſidio, perfectè redempti illuminatique ſumus. Et, quod neque Moyſes ſua lege, neque Aaron ſuo ſacerdotio præſtare poterant, vnus CHRISTVS, totius orbis redemptor, ſua morte perfecit.

Aſſumpſit Ieſus duodecim diſcipulos ſuos, & ait illis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, &c.] Cum iam tēpus adeſſet, quo ſecundū patris decretū pro hominū ſalute mortem pateretur, Dominus qui ad tempus latuerat, quo declararet ſe nō metu mortis latuiſſe, ſed quòd tempus patiendi nondū impletum eſſet, cum ſuis aſcendit Hieroſolymam, veluti ob Paſchę celebrationem, ſed re vera vt nouum Paſcha ibi inſtitueret, ſeipſum præbēs immolandum. Et quoniam videbat Apoſtolos & ſibi & ipſiſmet metuere a Hieroſolyma, ac ſegniores eſſe in hoc itinere, ipſemet illos in via præcedebat, cùm aliàs Apoſtoli ſaltem aliquot ſolerent præcedere, aut ab ipſo præmitti, tum vt oſtenderet ipſo geſtu corporis ſe non metuere, aut declinare mortem, ſed promptum eſſe & alacrem ad perficiendū patris volūtatem: tum vt ſuo facto diſcipulis animum adderet, metumq; eis excuteret. At hi videntes cum tanta animi conſtantia & promptitudine pergere ad locum, in quo adhuc in Galilæa exiſtens prædixerat eis ſe multa paſſurum, & occidendum, in quo iam etiam intellexerunt cōmuni decretum concilio vt occideretur, ſtupebant, hoc eſt, vehementer admirabantur illius animum, quod ſe volens & ſciens in manifeſtum vitæ periculum conijceret, & ſequentes eum timebant ſibi ne per illum venirent & ipſi in commune periculum. Et quidem quod timebant, humanæ adhuc fuit imperfectionis: quod autem etſi timētes ſibi,

tamen

tamDominum præeuntem ſequebantur,conſtantis fuit dilectionis, quā vt in Apoſtolis imitari debemus, ita in Chriſto nobis imitanda tolerantia alienæ infirmitatis, cuius tam frequenter exemplū nobis reliquit. Cùm autem facto ſuo Dominus & ſuam ad mortem ſubeundā voluntariam promptitudinem declaraſſet,& diſcipulorum animos,quantum in ſe erat confirmaſſet,idem etiā & verbis egit. Cùm enim in via eſſet ad Hieruſalē,è reliqua turba quæ illū comitabatur, aſſumpſit ad ſe ſecretò,id eſt,ſeorſum duodecim diſcipulos ſuos,eisque ſolis prædicit iam tertiò,ventura ſibi in Hieruſalem,vt intelligerent clariſſimè, ipſum omnino voluntariè paſſurū, nec quicquam ei inopinatū euenturū, illorumq; animi contra imminentia mala munirētur & confirmarētur: (leuius enim offendunt quæ ſunt precognita) ac cùm viderent omnia eueniſſe quæ ſe paſſurum prædixerat,certius étiam futuram eius reſurrectionem expectarent & crederent.Solis autem diſcipulis hæc ſeorſum aperit, tū quòd hi eſſent familiariores, atque in fide & dilectione firmiores,qui proinde minus ſcandalizari poterant huiuſmodi prædictione quam alii nequaquā ferre potuiſſent:tum quòd hi delecti erant vt primi teſtes poſtea eſſent eorum quæ ad tēpus erant celanda,nec teſtes modo ſed & vt imminentis huius tēpeſtatis aliqua ex parte eſſent participes. Porrò cùm ſuperius ſemel & iterum ſuā illis paſſionem prædixiſſet in genere,nunc in ſpecie eis explicat & paſſionis rationem,& omnem eius ordinem ac varietatem, gradatim ſcilicet eis perfectiorem tradēs cognitionem, & quo paſſionis tempus magis imminebat, eò etiam apertius & explicatius eam prædicens. Dicit ergo: Ecce aſcendimus Hieroſolymam : quaſi dicat : Modò aduenit tempus de quo dudum vobis prædixi,quòd oporteret me ire in Hieroſolymam. Aduerbio enim,ecce,excitat eorum animos ad animaduerſionem eius quod animis eorum penitus infixum eſſe volebat, ſignificatq; præſens modò eſſe tempus de quo aliquando prædixerat. Addit autem,vt eſt apud Lucam:& conſummabuntur omnia,quæ ſcripta ſunt per Prophetas,

de filio hominis : quo & rationem & neceſſitatem ſuæ paſſionis aperit, nempe vt impleantur ſcripturæ Prophetarum, vt ſic minus mirarentur & turbarentur. Deinde in ſpecie explicat quæ ſint illa quæ ſecundũ ſcripturas paſſurus eſt, & quo ordine ea ſit paſſurus. Primũ enim Iudæis ſe dicit tradendum, necdum tamen explicans quòd ab vno Apoſtolorum ſit tradendus. Id enim reſeruauit dicendum in vltima cœna. A Iudæorum autẽ primoribus ſe dicit condemnandum morte, quod tunc impletum fuit, quando in atrio Caiphæ Pontificis, concordi ſententia clamauerunt: Reus eſt mortis. Hinc ſe ab his tradendum dicit gentibus, Pilato ſcilicet & ſatellitibus eius Romanis, vt per hos mortis fiat executio, quæ per Iudæos iam fieri non poterat. Tradent, inquit Matthæus, eum gentibus ad illudendum, & ad flagellandum, & crucifigendum. Vbi aduertendum, quod tertium horum, ſcilicet crucifixio, fuit petita a Iudæis: duo autem prima, ſcilicet illuſio & flagellatio, fuerunt effectus ſubſecuti traditionem Iudæorum, non autem procurati ab eis: & proinde præpoſitio, ad, in duobus illis prioribus denotat conſecutionem effectus, non intentionem tradentium principum & ſcribarũ. Vnde Marcus & Lucas quæ ſecuta ſunt traditionem Iudæorum, ſic explicant: Et illudent ei, gentes ſcilicet, & conſpuent eũ, & flagellabunt eum, & poſtquam flagellauerint, occident eum. Quomodo apertius teſtari potuiſſet omnia ſe præſcire quæ euentura eſſent, ac nihil inopinatum obuenturum? Quomodo melius ſuos præmunire potuiſſet, & in illis noſtram item fidem confirmare, quàm dũ oſtendit ſe voluntarie pati, cum conſcius omnium quæ paſſurus eſſet locũ accedit paſſionis, & dum propter ſcripturarum adimpletionem, neceſſariam oſtẽdit ſuã paſſionem? Ne autem nimis deijcerentur & triſtarentur ob mortem eis prædictam, & vt cum viderent eueniſſe quæcunque ſecundum ſcripturas ſe paſſurum prædixit, crederent etiam firmiter futuram ſecundum ſcripturas ipſius reſurrectionem, prædixit etiam mox à morte ſe reſurrecturum. At diſcipuli quantũuis apertè ac frequẽter

Domi-

Dominus ſuam illam mortem prædiceret, tamen, vt hic rurſum Lucas teſtatur, nihil horum intellexerũt, vt certè pro illo tempore nihil eorum intelligi facilè potuit.

Factum eſt autem cùm appropinquaret Iericho, cæcus quidam] Omnino videri poterat hic cæcus cuius meminit Lucas, idem eſſe cum eo quem Marcus etiam prope Iericho ſanatum memorat, proprium eius nomen exprimens. Nomen enim ciuitatis, & facti omnimoda ſimilitudo, multum ſuadent vnum & idem eſſe miraculum. Verùm cùm Lucas ſuum miraculum dicat à Domino factum cum appropinquaret Iericho, Marcus verò ſuum cùm egreſſus eſſet è Iericho: dicendum potius duo diuerſa eſſe miracula, etſi inter ſe ſimillima, & vnũ quidem ante vrbis ingreſſum, alterum verò ſimiliter contigiſſe poſt egreſſum. Sunt tamen qui putant propter nimiam narrationis ſimilitudinem idem eſſe miraculum quod à Luca, & quod à Marco eſt deſcriptum, & Lucam quidem non fuiſſe anxiè ſolicitum de loco & tempore miraculi diligenter deſcribẽdo, ſed ſatis illi fuiſſe vt intelligeremus circa quem locum factum eſſet miraculũ, idque propter miraculi certitudinem, & vt ex hac hiſtoria diſceremus & Domini benignitatem ac potentiam, & fidei in cęco exemplum. Ad quem fructum percipiendum nihil facit ſiue ante ingreſſum, ſiue poſt egreſſum miraculum hoc acciderit. Quam ſententiam ſi quis ſequi volet, ne quid falſitatis fateatur eſſe in Euangeliſtarum narratione, debet illud quod hic dicit Lucas: cùm appropinquaret Iericho; accipere dictum eſſe pro, cùm eſſet prope ciuitatem Iericho, quomodo hęc verba intelligi poſſe indicat D. Auguſtinus lib. 2. de quæſtio. euang. cap. 48. & vlterius dicendum Lucam per anticipationem hoc commemoraſſe miraculum, & ſic quidem narraſſe, quaſi ante ingreſſum contigerit, cùm poſt egreſſum contigerit, quod ſatis eſſet ſcire circa Iericho contigiſſe. At quia ſecundum hanc ſententiam nimis abuſiuè accipi deberet illud: cũ appropinquaret Iericho, aut fatendum (quod nequaqua eſt fatendũ) aliquid falſitatis

ineſſe euangelicæ narrationi, & quia quæ ſequuntur apud Lucam apertè ſatis oſtendunt illud quod modò narrat, factum eſſe cum accederet Dominus Iericho, Auguſtinus tum lib. 2. de conſenſu euang. tum prædicto loco de quæſt. euang. omnino vult intelligēdum miraculū à Luca deſcriptum, diuerſum eſſe ab eo quod Marcus deſcribit, proinde eius ſententiam tanquam receptiorē & tutiorem ſequi viſum fuit. His aūt pro concordia euangeliſtarum obiter pręmiſſis, ad rē ipſam veniamus. Itaq; cum Dominus è regione iuxta deſertū iter faceret, vt in præcedentib. dictum eſt, ad Ieroſolymā, & obuiam haberet in hoc itinere ciuitatē Iericho, accidit vt cùm appropinquaret huic ciuitati, cæcus quidā ſederet iuxta viā, ſtipem, vt fieri ſolet, à prætereuntib. petens: quod nunc Dei diſpoſitione ita factū eſt, vt ne inceſſus Domini eſſet ocioſus, ſed vbiq; etiam in via beneficētiæ occaſio ei præberetur, ſuoq; exemplo doceret vt in omnib. & ſemper ſimus proficui, & nunquā ignaui. *Et cū audiret turbā prætereuntem, interrogabat*]Cùm hic cæcus ex ſtrepitu vocum & pedū intelligeret magnā vim hominum prętereuntem, interrogabat quid hoc rei eſſet. Eſt enim cæcorū genus eo curioſius, quòd oculis careat. *Dixerunt autem ei.* Reſponſum eſt ei, quòd Ieſus Nazarenus tranſiret. Tum ille protinus neglectis omnibus prætereuntibus, à quibus multam eleemoſynam ſperare potuiſſet, ad ſolum Ieſum conuerſus, concepta fiducia ex his quæ de illo aliquando audierat, clamabat dicens: *Ieſu fili Dauid, miſerere mei*]Oratio magnæ fidei index, & plane Chriſto digna, qua & Matthæi 9. alij duo cæci viſum impetrauerunt, & mulier Cananæa, filiæ ſanitatem. Quod dicit: fili Dauid: non ob id tantùm dicit, vt, quemadmodum quidam volunt, blandimento quodam Dominum magis commoueret, quia ſcilicet honorificum erat natum eſſe ex regio ſemine Dauid: ſed ob id potius dicit, quòd crederet eum eſſe Meſſiā qui expectatus fuit ex ſemine Dauid, & ob id, vt prius aliquoties eſt annotatum, paſſim tum apud Iudæos ea periphraſi notabatur vt vocaretur filius Dauid. Alioqui quomodo vel hic cæcus, vel

alij

alij ſimiles ita ſciuiſſent eum qui Galileus & Nazarenus dicebatur, natum ex ſemine Dauid, niſi quia certo crediderunt eſſe Meſſiam, quem ſciebant fore filium Dauid? Itaque cum alij renunciarent Ieſum Nazarenum tranſire, ipſe magnificentius de eo ſentiens, Ieſum filium Dauid nominat. Quod dicit: miſerere mei, ſignificat ipſum certò credidiſſe poſſe illum pellere cæcitatem, ſi tantùm vellet, dum nihil aliud ab eo implorat quàm miſericordiam, conuenitque illud, miſerere mei, diuinitati Chriſti, cui vt alicuius ſubueniat miſeriæ, nihil aliud eſt opus quàm vt eius miſereatur, cum plerique hominum nequeant ſubuenire ei cui miſerentur: quanquam non ſit veriſimile hunc aut alios dixiſſe Chriſto, miſerere mei, ob creditam tum ab eis diuinitatem eius, ſed tantum ob creditam eximiam eius potẽtiam à Deo ipſi collatam, qua poſſet quicquid vellet. Tamen vt oratio hęc ab ipſo Spiritu ſancto profecta eſt, qui proculdubio tantæ fidei in iſtis author fuit, illud, miſerere mei, Chriſti indicabat diuinitatem: proinde Chriſto planè dignam dixi hanc orationem, non ſolùm ob eius breuitatem, ſed etiã quòd vtramq; eius naturam indicet: humanã quidem, cum dicitur filius Dauid: diuinam, cum dicitur: miſerere mei. *Qui præibant increpabant eum, ut taceret*] (vnde datur intelligi, quòd clamare cœperit antequam Dominus circa illum eſſet, quodque ſæpius & validè clamarit.) Suſpicabantur enim eum vulgarẽ petere eleemoſynam, & metuebant ne improbitate mendici offenderetur tranſiens Dominus. Quo autem magis turba obſtrepebat, tanto vehementius cæcus clamabat, eadem iterãs ſancta improbitate, declarans hac ratione ardens conſequendi viſus deſiderium, & inuictum fidei robur. Quoniam enim non licebat videre Ieſum, nec illum accedere, ideo magis intendebat vocem, neſcius quantum abeſſet quem appellabat, & obſtrepentis turbæ voces ſuperare adnitẽs. Illo ergo in clamore perſeuerãte, Ieſus qui aliquoties clamantem diſſimularat, tum ne videretur cupidus edendi miracula cauſa oſtentationis, tum vt euidentiorem redderet cæci fiduciam, noſq; doceret, perſeue-

ſeuerantia opus eſſe in orationibus, tãdem reſtitit, (non enim, vt reliqui putabant, eius clamore offendebatur, ſed delectabatur) iuſſitque illum adduci ad ſe. Quanquã enim etiam non adducto cæco, ſolo verbo ipſum ſanare potuiſſet: adduci tamen illum ad ſe potius iuſſit, quo omnium oculos ad miraculi conſiderationem cõuerteret, eſſetque miraculum euidentius. Cùm autem veniſſet ad Ieſum, interrogauit illum: *Quid tibi uis faciam?*] nõ quòd ignoraret quid ille cuperet, ſed vt illo palam agnoſcente ſuum malum, & explicante ſuum deſiderium, miraculum ab omni eſſet liberum calumnia, ne aliqui dicere poſſent, hunc verè non fuiſſe cæcum, aut Ieſum oſtentationis gratia pro deſiderata ſtipe contuliſſe viſum. Solent enim quidam mendici fingere cæcitatem, quo plus accipiant, & fortaſſis erant in turba complures qui nihil aliud petiturum putabant quàm ſtipem. Solet enim & Dominus, tametſi iuxta mundũ pauper, ex his quę donabantur ab amicis, aliquid elargiri pauperibus. Cæcus autem magna cum fiducia, rerum omnium aliarum ſecurus, nihil aliud petit quàm viſum. *Domine ut uideam.*] q.d. Domine, volo te mihi facere vt videam, pauciſſimis rurſum vſus verbis, ſed quæ magnam præ ſe ferebant fidem. Tùm itaq; Dominus aptè reſpondens illius fiduciæ, verbo reddidit viſum, ſumma cum maieſtate dicens: *Reſpice.*] hoc eſt, recipe viſum. Græcè enim eſt ἀνάβλεψον. Addidit autem ſolitum illud fidei elogiũ: Fides tua te ſaluum fecit: idq; tum in fidei commendationem, quam imitari nos voluit, vt ſanitatẽ ab ipſo ſpiritualem cõſequi poſſimus: tum in exemplum humilitatis, alienum ſeſe ab omni arrogantia declarans, vt & alibi circa hanc Domini ſententiam dictum eſt. Et confeſtim vidit qui cæcus fuerat, nec tamen redit ad mendicitatis ſedẽ, ſed vt prius declarauit fidei magnitudinem & conſtantiam, ita nunc accepto diuinitus beneficio lætus gratum ſe exhibet. vnde ſequitur: Et ſequebatur illum: non ſeſe ſuamque fidem commendans quam commendauerat Ieſus, ſed magnificans, vel, vt Græca habent, glorificans Deum, a quo tantum beneficium profectum agnouit,

agnouit, & cui ſoli omnis gloria eſt tribuenda. Quin & populus conſpecto tam inſigni miraculo, quod, ſi adfuiſſent Phariſæi, calumniari ſtuduiſſent, dedit laudē Deo, cuius virtute Ieſum non dubitabant ediſſe miraculū. Et hactenus quidem literalis hiſtoriæ tractatio, ex qua vt fructum ſpiritualem conſequamur, imprimis quidē in genere in ipſa hiſtoria obſeruanda tum Chriſti benignitas & potentia, vt ea in Chriſto admiremur & amplexemur: tum cœci fiducia & conſtans deſiderium, vt hæc in ipſo imitemur. Vt autem in ſpecie partes hiſtoriæ tractentur myſticè, (miracula enim Domini & ſaluatoris noſtri, inquit Gregorius, ſic accipienda ſunt, vt & in veritate credantur facta, & tamen per ſignificationem nobis aliquid innuant) ſecundum intelligentiam quæ peculiariter allegorica dicitur, cæcus iſte deſignat genus humanum, cæcum ignorantia veri, mendicum inopia omnium virtutum, quod veluti iuxta viam ſedebat mendicans, quia ab omnibus philoſophis & doctoribus huius mundi quærebat paſci doctrina ſalutari. Chriſto verò tranſeunte per viam huius mundi, & appropinquante Iericho, hoc eſt, defectum noſtræ mortalitatis aſſumente (Iericho enim, quod interpretatur Luna, rectè defectum noſtræ naturæ aut mundum iſtum ſignificat ob lunæ inſtabilitatem) humanum genus lumen quod amiſerat recepit, idque conſtanti fide & inuocatione nominis ipſius, à qua tamen, qui præibant Ieſum, ſynagoga Iudæorum ſcilicet & philoſophorū ſcholæ, homines reuocare conabantur. Secundum moralem autem hiſtoriarum ſacrarum tractationem, cæcus hic homo & mendicus, typus eſt cuiuſlibet peccatoris, veri cognitione & virtutibus deſtituti. Hic ſi viſum eſt recepturus, imprimis quidem neceſſe eſt iuxta viam ſedeat mendicans, hoc eſt, vt cæcitatem cordis ſui & inopiam agnoſcens, alienam opem imploret. Ita fiet vt Ieſus incipiat tranſire circa eum. Tranſit autem quandocunque nomen ipſius & doctrina palam prædicatur, aut internis ſuis inſpirationibus cor hominis viſitat. Id cum fit, peccator ſanitatis auidus vbi ſenſerit adeſſe Ieſum, non

Q 5 debet

debet ſinere elabi præſentem occaſionem, ſed conſtanti clamore fatigare eius aures, nec deſiſtere, etiamſi multa turba ſuadeat ſilentium, ſed eo inſtantius illum inuocare. Reclamat enim inuocationi nominis Chriſti ſynagoga Iudæorum, dicens non in illo eſſe ſalutem, ſed in Moſe. Obſtrepunt & philoſophi, & principes ethnici, & quotquot peccatorem in ſuis vitijs retinere ſtudent. Reclamat conſcientia non vna voce, ſed tot vocibus quot admiſſorum ſibi conſcius eſt animus. Suffocare nititur pium deſiderium & orationem turba carnalium phantaſmatum & cogitationum, quæ mentem ipſius præoccupauerunt, quæ cuncta per eos qui præibant rectè deſignata intelliguntur. Quòd ſi his licèt reclamantibus, peccator tamen tanto ardentius orationi inſiſtat, Ieſus etſi in tranſitu exiſtens, non præteribit tamen, ſed ad illius clamorem reſtabit. Stat enim, inquit Gregorius, qui antè tranſibat, quia dum adhuc turbas phantaſmatum in oratione patimur, Ieſum aliquatenus tranſeuntem ſentimus: Cùm verò orationi vehementer inſiſtimus, ſtat Ieſus vt lumen reſtituat, quia Deus in corde figitur, & lux amiſſa reparatur. Cùm autem ſteterit Ieſus, & iam menti quietem aliquā contulerit, iubet inuocantem ſe adduci ad ſe, quia ſiue per doctores euangelicos, ſiue etiam afflatibus arcanis eum ſibi propiorē facit. Quærit autem, quid tibi vis faciam, quia etſi ſciat pater cœleſtis quo indigeamus, & quid deſideremus antequam petamus eum, vult tamen noſtras neceſſitates exponi ſibi, vt ad orationem animus magis excitetur, ſicque aptior fiat ad impetrandum quod petit. Itaque ſi malum & inopiam ſuam fateatur peccator, & inſtanter orauerit, precatus non aurum & argentum, ſed viſum & cognitionem veritatis, mox à Chriſto impetrabit. Vbi autem impetrauerit, cauendum ei ne ad priſtinum redeat locum, nec amplius iuxta viam ſedeat, aut mendicet, ſed agnoſcens ſe non amplius indigum, ſequatur in via Ieſum ad crucē pergentem, nec tantum ſequatur, ſed ſimul animo grato Dei ſemper in ſe glorificet gratiam. Videt enim & ſequitur, inquit, Gregorius in homilia, qui

qui bonum quod intelligit operatur. Videt autem, ſed non ſequitur, qui bonũ quidem intelligit, ſed bene operari contemnit. Et ſubijcit: Si ergo fratres chariſſimi cæcitatē iam noſtrę peregrinationis agnoſcimus: ſi credendo in redemptoris noſtri myſteriũ iuxta viam ſedemus: ſi exorando quotidie ab autore noſtro vitæ lumen petimus: ſi eadē luce iam per intellectũ videndo, illuminati poſt cæcitatē ſumus, Ieſum quem mente cernimus, opere ſequamur. Aſpiciamus qua graditur, & eius veſtigia imitando teneamus. Hęc ille. Bene autē nobis obſeruandæ cæci huius orationes breuiſſimæ quidem, ſed ſenſuũ pleniſſimæ, vt & nos huius exemplo diſcamus nō quidem orare multiloquio, ſed tamen inſtanter & aſſiduè, idque eis quibus ipſe orauit verbis. Prior enim eius oratio, qua in genere precatur Chriſti miſericordiā, dicens: Ieſu fili Dauid, miſerere mei: in omni conuenit tempore & orādi neceſſitate. Quiduis enim à Deo petituri, miſericordiam eius ſolam rectè imploramus, cum omnia nobis ab illa ſint expectanda, adeo vt & vita æterna, quę tamen merces eſt bonorum operum, ex Dei nobis proueniat miſericordia. Dicit enim Propheta: Qui coronat te in miſericordia & miſerationibus. *Pſal.102.* Poſterior autem eius oratio, qua in ſpecie certam precatur miſericordiā Chriſti, dicēs: Domine da vt videam: ſi de ſpirituali intelligatur viſione, nos admonet quid maximè in ſpecie petere debeamus, nempe non honores huius mundi, diuitias, aut voluptatem, ſed viſum oculorum mentis, ita vt nos aſſiduè dicamus: Domine, da vt videam. Da imprimis vt videam, hoc eſt, per fidem cognoſcam te ſolum verum Deum, & veram veritatis viā qua ad te perueniatur. Sic Propheta: Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. *Pſal.118.* Da deinde vt videā & agnoſcam vanitatem huius ſeculi, vt videam admiſſa à me peccata & proprias imperfectiones, vt videam te ſemper in conſpectu meo, ne commouear, vt videā ſemperque ob oculos habeam vltimum vitæ meę finem, ne vnquam obdormiā in morte. Da poſtremũ vt videā poſt hāc vitam te facie ad faciem in glòria tua, vt ſatier cùm

appa-

apparuerit mihi gloria tua. Quòd ſi obſeruemus ſignificationem verbi Græci, quod eſt Græcis pro verbo, videam, magis inuenietur hęc oratio in myſtico ſenſu nobis conuenire. Eſt enim ἀναβλέπω, quod duo ſignificat, nempe viſum poſt cæcitatem recipere, & ſurſum aſpicere. Precandum itaque vt viſus nobis reſtituatur, depulſa vitiorum caligine, & vt ne oculi noſtri in terrenis figantur rebus, ſed ſurſum attollantur ad cœleſtium conſiderationem.

DOMINICA IN QVADRAGESIMA.

EVANGELIVM.

Matth. 4. *In illo tempore: Ductus eſt Ieſus in deſertum à ſpiritu, ut tentaretur à diabolo Et cùm ieiunaſſet quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, poſteà eſurijt. Et accedens tentator, dixit ei: Si filius Dei es, dic ut lapides iſti panes fiant. Qui reſpondens, dixit: Scriptum eſt: Non in ſolo pane uiuit homo, ſed in omni uerbo, quod procedit ab ore Dei. Tunc aſſumpſit eum diabolus in ſanctam ciuitatem, & ſtatuit eum ſuper pinnaculum templi, & dicit ei: Si filius Dei es, mitte te deorſum Scriptum eſt enim: Quia angelis ſuis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedē tuum. Ait illi Ieſus: Rurſum ſcriptum eſt: Non tentabis Dominum Deum tuum Iterum aſſumpſit eum diabolus in montem excelſum ualde, & oſtendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dixit ei: Hæc omnia dabo tibi, ſi cadens adoraueris me. Tunc dicit ei Ieſus: Vade Sathana Scriptum eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Tunc reliquit eum diabolus. Et ecce, angeli acceſſerunt, & miniſtrabant ei.*

Inter ſeptem dominicas, auditores in Chriſto dilecti, Domini paſſionem præcedentes, hæc, vt eſt quarta, quartam quoque mundi ætatem ſignificat, quæ tametſi apud fidelem populum in optimo ſtatu fuerit conſtituta (nam ſcriptura teſte, tam legem, & diuinum cultum,

tum, quæ ad religionem ſpectant, quam Reges & prophetas, quibus Reſpub. adminiſtrabatur, continebat.) Nemo tamẽ repertus eſt, qui vel ſeipſum, vel populum, à diaboli, peccati, mortiſuè ſeruitio potuiſſet aſſerere. Reges quidem, vt Dauid, Ioſaphat, Ezechias, Ioſias gladio externo viſibiles hoſtium acies expugnabant: Et Prophetæ: Samuel, Elias, Eliſeus, & alij ſubſequentes, inuiſibiles dæmonum nequitias, ſpiritus gladio propulſabāt. Omnes in hoc erant, vt Reſpub. vndequaquam floreſceret. Vera tamen liberatio ſoli ſeruabatur Chriſto, quem vnum omnes expectare cogebantur. Tanto itaque gratior nobis erit aduentus, & paſſio Chriſti, quo pluribus, & diutius fuit expetita. Porro, ſic nobis ad futuram paſſionem pręparandus eſt animus, vt ipſius exemplo moniti, ſequi caput noſtrum membra diſcamus, compatiamur neceſſe eſt, ſi conregnare volumus. *Rom. 8.* Iam verò Chriſtus, non in cruce tantum paſſus eſt, ſed in deſerto etiam ieiunans, famem, ſitim, & perhorrendos cum ſatana conflictus pertulit. Si igitur verum es, & viuum Chriſti membrum, ad ipſius te componas exemplum. Nam D. Auguſtinus, ſeipſum, inquit, Dominus tentandum præbuit, non ſolum, vt ad ſuperandas tentationes mediator eſſet per adiutorium, verum etiam per exemplum: *Auguſt. libr 4. de Trinitate.* Adiutorium conſolatur, exemplum ad imitationem hortatur. Habemus itaque duplicem huius operis Chriſti vſum, vt conſolemur, deinde, vt imitemur. Renatos nos inſectatur Pharao, non ſecus, quàm olim inuictum Dauidem Saul, vt non ſit aliud vita hominis, quàm militia ſuper terram. *Iob. 7.* Deinde etiam caro noſtra, domeſticus videlicet hoſtis, ſubinde nos ad peccatum ſollicitat, vt ad Rom. & Gallatas Paulus conqueritur. *Rom. 7. Gal 5.* Cui quidem hoſti, & inimico domeſtico, ieiunij, & abſtinentiæ fręna inijciantur neceſſe eſt. Quemadmodum enim petulāti, effreni, indomito & ferociēti equo, de ſolito & conſueto pabulo aut detrahitur, aut ſtipula pro auena apponitur: Ita etiam carni noſtræ, quæ internorum ſpirituum, copioſique alimenti virtute, menti reſiſtit, annona ſubtrahenda eſt. Si etenim primæ ſcientiarum omnium

nium

nium inuentrici experientiæ credendum eſt, ſine Cere-
re & Baccho, Venerem frigere, manifeſtum eſt. Quid
inſanius,quàm inferiore homine,toties experto infide-
li,nil oneris, & extenuationis impónere,ſed magis eun
dem cibis infarcire,& vt pullum Iunonis alere: Qui de-
licatè enutrit ſeruũ ſuum,poſtea ſentit eum contumacẽ.
Prouer.19 Item: Incraſſatus eſt dilectus,& recalcitrauit. D.Paulus
Deut. 32. vas electionis,tot periculis, tot certaminibus probatus,
2.Cor.11. legem membrorũ adhuc formidabat,ieiunijsq; multis
1.Cor.9. corpus ſuũ caſtigabat,& in ſeruitutẽ redigebat ne,cum
1.Pet 5. alijs prædicaret,ipſe reprobus efficeretur.Itaq; D.Petrus
Ad Ti.2. ſobrij,inquit,eſtote, & vigilate, quia aduerſarius veſter
diabolus tanquam leo rugiens,&c.Et ad Titum Paulus:
Epheſ.6. Sobriè,piè,& iuſtè viuamus in hoc ſeculo. Et ad Epheſ.
Vide quibus armis nos inſtruat Paulus contra ſatanam,
Luc.21. quæ Chriſtus tribus verbis expreſſit. Attendite, ne gra-
Ser. de ie- uentur corpora veſtra crapula & ebrietate. D.Chryſoſt.
iunio et Ge ieiunium,inquit, vera eſt animarum tranquillitas,ſenũ
neſeos le- decus,adoleſcentũ pedagogus, continentium magiſter,
ctiõe.Ser. qui omnẽ ætatem & ſexum, diademate quodam ornat.
2.in Ge- Ex nõ obſeruato ieiunio,mors introiuit in mundũ,cum
neſim. primi parentes noſtri mandatum Dñi,de non edẽdo po-
Chryſoſt. mo,violarent:Eſau primogeniti dignitate priuatur: Pro-
ſer.1.& 2. pheta à leone occiditur: Filij Aaron ſacerdotes,nonne,
de ieiunio. quia in miniſterio vinũ guſtârant,perierunt? Ionathas,
Petrus quia indictũ à patre ieiunium, non obſeruauit, nullum
Chryſolo. Rex Saul reſponſum a Domino conſequi meruit. Quan-
gus ſer.8. do itaq; vides, quantum malorum ſit operatũ contrari-
12.31.41. um,quantum bonũ ieiunium & abſtinentia, ab his,quę
1.Reg.14 licita ſunt,conferant,perpendas. Nam Moſes & Helias
teſtamenti veteris arces, & optima ornamenta, licet &
alias cœleſtem virtutẽ confiteri merebantur,tamẽ quan
do ſuis auribus diuinam vocem inhærere cupiebant,ad
ieiunij ſubſidium conuolabant,vt ipſius quodammodo
patrocinio, eorũ deprecatio tolleretur ad cœlũ. Et,cum
in paradiſo ieiunium à Deo pro magna commoditate
parentibus noſtris indicitur,multo magis extra paradi-
ſum neceſſariũ poſtulatur. Et, cũ ante plagam remediũ

vtili-

vtiliter demonſtratum eſt, multo magis ſauciatis, appetendum eſt, vt præſtet vulneribus ſanitatem. Latam etiam Domini contra Niniuitas ſententiam ieiunii reuocauit. Cum ieiunio Daniel in lacum leonũ ingreſſus eſt, & eorum tantam manſuetudinem ſenſit, vt ſimplicitatem ouium arbitraretur: Cum ieiunio, & tres pueri fornacem ingreſſi, incolumes & intacti euaſerũt. Quod ſi igitur pro temporali ſalute ægri medicis obediunt, & arduam parcitatẽ obſeruant, quare pro ſempiterna ſalute, ſit durum Chriſto moderatis obedire ieiuniis? corpus gubernare menſura? mentem regere parcitate? ſenſum ſobrietate frenare? Sed iam ex hodierno Euãgelio, quomodo & ipſe Chriſtus nobis omnibus exemplo ſuo ieiunium commendârit, audiamus.

Chryſoſt. Hom. de Iona prophet. Petrus Chryſologus. Serm. 41.

D*Vctus eſt Ieſus in deſertum à ſpiritu, ut tẽtaretur à diabolo*] Poſteaquã ſpiritus ſanctus in ſpecie columbæ ſuper Chriſtum deſcendiſſet, dicitur à Luca iam plenus ſpiritu ſancto. Regreſſus autem dicitur à Iordane, quo eius exemplo diſceremus non eſſe baptizato perſiſtendũ circa baptiſmata & lotiones, ſed connitendum eſſe ad ſublimiora ſtudia pietatis. Porro ꝙ ſtatim à baptiſmo ſeſe à turba ſubduxit ſaluator, atq; in deſertũ ſeceſſit, primùm quidẽ fecit vt declinãdo turbam apud quã cœleſtibus ſignis cõmendatus erat, humilitatis nobis exemplũ relinqueret, deinde docere voluit eũ qui iã baptizatus eſt, & ſpiritu Dei donatus, ſeſe ſubducere debere à tumultu vitæ carnalis ac turbæ cõuictu, qui frequẽter inquinat, precibusq; ac contemplationi rerũ diuinarum inſiſtendum, potiſſimum autẽ id faciendum ei qui alios eſt docturus, quẽ neceſſe eſt à vulgi commercio ad tempus alienũ eſſe, ne moribus illius coinquinetur, ne autoritas ipſius eleuetur, ac in ſolitudine contemplationi deditus robur ſpiritus ſibi colligat. Subductionem autem Chriſti a turba Matthæus in Græcis pulchre notat. Nam pro eo quod nos habemus: ductus eſt a ſpiritu, Græce eſt ἀνήχθη, quod Eraſmo teſte magis eſt, ſubductus eſt, & è medio ablatus, pro quo tamẽ ſimpliciter

dicit Lucas,agebatur,hoc eſt,ducebatur. Eſt enim ἤγετο, quamuis etiam poſſit accipi pro, impellebatur. Nam Marcus dicit ſpiritum,(non dubium quin ſanctum,quo plenum eum dixit Lucas) expuliſſe vel eieciſſe illum in deſertum. Actus autem & expulſus à ſpiritu ſancto dicitur,non quòd contra voluntatem ſuam eò adigeretur, quomodo aguntur bruta:ſed quo efficacia ſpiritus quæ erat in Chriſto, quæque eſt in his quos poſſidet ſpiritus ſanctus, ſignificaretur. Non enim tantùm ducit ſpiritus oſtendendo quid ſequendum ſit & faciendum,ſed etiã ipſe in ſanctis facit vt illud faciant, idq; cum omni alacritate ſine cunctatione,ad quod ſignificandum non ſolum ductus dicitur à ſpiritu,ſed & actus & expulſus. Sic

Rom.8. & Paulus ad Romanos 8. Quicunque ſpiritu Dei aguntur,hi ſunt filij Dei. Et bene quidem hoc loco à ſpiritu actus & ductus dicitur, ne ſuo humano ſpiritu aut homine aliquo impulſore mirandum ieiunij ſui exemplũ quod irrationabile videri poſſet,& omnia quę deinceps vel facturus eſſet,vel docturus,facere videretur,ſed ſolo diuini ſpiritus impulſu : vt doceremur, poſtquã per baptiſmum in filios Dei renati ſumus, nihil iam noſtro ſpiritu tentandum, & ſecundum carnem non amplius viuendum,ſed vt decet filios Dei oportere nos eius ſpiritu agi in omnibus. Deſertum autem in quod Chriſtus ſeceſſit,ſolitudo fuit nullis habitata hominibus. Vnde Marcus dicit eum egiſſe cum beſtijs. Cauſam autem ob quam in deſertum ſeceſſerit Chriſtus,ſolus Matthæus reddit,dicens : *ut tentaretur à diabolo,*] non quòd hæc ſola fuerit cauſa. Nam & ſuperius aliæ dictæ ſunt,ſed quòd hæc fuerit præcipua inter multas.Ex hoc autem non eſt

Ad bonũ ſe exponere ſe tentationi dæmonis. intelligendum licitum eſſe & bonum exponere noſipſos tentationibus diaboli,& velle ab eo tentari. Non enim hic dicitur Chriſtus voluiſſe ab eo tentari,ſed ductus dicitur à ſpiritu vt tentaretur, quo ſignificatur ſpiritum Dei id intendiſſe, qui & pleroſque iuſtos aliquò impellit, vt ibi in bonum ſuum & Dei gloriam tententur à diabolo. Et tamen etiam verum eſt Chriſtum voluiſſe à diabolo tentari, ad quem ſuperandum venerat.

Velle

Velle enim id poterat, vt qui ſciret ſe ab illo ſuperari non poſſe. Tentari autem voluit à baptiſmo. Primùm quidem, quo oſtenderet baptizatos poſtquam mundo ac vitijs omnibus valedixerint, non debere eſſe ſecuros, ſed tunc maximè tentationes diaboli inſtare, vt cuius iã facti ſint hoſtes: ac proinde tunc maximè vigilãdum, ac arma contra eum ſumenda, ne illi ſuccumbant, nec turbari eos debere, ſi eum qui omnem odit virtutẽ, quemque ſibi iam capitalem hoſtem reddiderunt, oppugnantem ſentiant. Vnde Eccle. 2. dicitur: Fili accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Deinde, vt ſicut morte ſua mortem noſtrã ſuperauit, ita & ſuis tentationibus noſtras vinceret, atque in ſeipſo nobis demonſtraret deinceps vinci poſſe à nobis per ipſum, eum qui hactenus hominum genus vicerat. Tertiò, vt & rationem qua illum ſuperaremus nobis ſuo exemplo commonſtraret, ieiunio ſcilicet, oratione, ac ſcripturarum meditatione, verboque Dei. Præterea vt per tentationes ſuas verum ſe hominem comprobaret, ac in tentationibus maiorem fiduciam nobis largiretur adiutorij & miſerationis infirmitatum noſtrarum. Vnde Hebr. 4. dicitur: Non habemus pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatum autem per omnia pro ſimilitudine abſque peccatò. Poſtremùm, quod attinet ad eos qui alijs docendis deſtinantur, tentari voluit priuſquam Euãgelicum munus aggrederetur, quo doceret tum demum hoc negotium rectè obiri poſſe, cùm quis prius probatus varijs tentationibus, ſuperior omni concupiſcentia voluptatis, honoris & diuitiarum fuerit. Deſertum autem tentationi electum eſt, vt oſtenderetur diabolum ſolitarijs maximè inſidiari, vt quibus cum ſolo diabolo pugna reſtat, ſubacto ſcilicet mundo & carne. Notandum quoque bene dictum eſſe: vt tẽtaretur à diabolo. Non enim ſicut nos à concupiſcẽtia ſua tentari potuit, ſed tantùm à diabolo & miniſtris eius.

Eccle. 2.

Hebr. 4.

Et cum ieiunaſſet quadraginta diebus & quadraginta noctibus.] Moyſes legem a Domino accepturus, eamq; populo

traditurus, quadraginta dies ieiunauit, ſemel & iterum, ab omni humano tum conſortio, tum cibo abſtinens, idq; quo ſic apertè oſtenderetur legem illam planè diuinam fuiſſe. Totidem dies ieiunauit & Helias, priuſquã Dominũ videret in Horeb, & ab illo mitteretur ad vnguendum regem Syris, Iſraelitis regem & Prophetam, per quos tota ferè in regnis illis rerum facies fuit mutata. Chriſtus ergo quem illi adumbrarunt, priuſquã nouam legem, Euangelium ſcilicet orbi inuulgaret, atque omnia innouaret, totidem dies à conſortio hominũ ſecedere & humano abſtinere cibo voluit, quo ſignificaret ſe iſtis non minorem & ad ſimilia, ſed maiora deſtinatum, ac Euangelium conſentire cum lege ac Prophetis, vt vult Auguſtinus ad Ianuarium. Cæterùm quadragenarius numerus multis Dei operibus celebris factus eſt. Nam ter quadraginta annos dedit Dñs ſpatium reſipiſcenti mundo, p riuſquã tempore Noë diluuio humanum genus diſperderet: Quadraginta poſtea dies inundauit diluuiũ. Decies quadraginta annos peregrinatus fuit & ſeruiuit Iſrael in Aegypto. Quadraginta diebus duodecim exploratores circuierunt terrã Chanaan. Tot annis in eremo circunducti patres, cœleſtis alimoniæ gratiam conſecuti fuerunt, nec antequam myſtici numeri tempus explerẽt, terram promiſſionis intrare meruerunt: Moſes quadraginta dies apud Dominum bis pro lege recipienda abſq; cibo manſit. Elias quadraginta dies ambulauit vſq; ad mõtem Dei Oreb. Tot diebus purificabatur mulier quæ peperit maſculũ. Quadraginta diebus dormiuit Ezechiel in viſione ſuper latus dextrũ, aſſumpta iniquitate Iuda, vt eſt Ezechiel. 4. Poſt totidem dies euertendam Niniuem prædicabat Ionas. Totidem diebus approbrauit Chriſtus diſcipulis ſuis reſurrectionem ſuam. Quadrageſimo anno poſt paſſionem Domini apprehendit Iudæos vltio per Romanos, autore Hegeſippo. Ex his apparet, numerum quadragenariũ ſacrum ferè habitum in præparationibus & peccatorum expurgationibus, atque deſignare nobis tempus vitæ præſentis, quod pœnitentia, abſtinentia, & lucta cum aduer-

3. Reg. 19.

Numerus quadragenarius celebris.

Ezech. 4.

aduerſitatibus & malis eſt tranſigendum, ſicut numero quinquagenario tempus vitæ futuræ, omniſq; fœlicitatis deſignatur. Voluit ergo Dominus hunc quadragenarium numerum in hoc ſuo ſeceſſu complere, quia ad hoc præparabatur, vt regnū cœlorum præpararet genus mortalium, ſalutemq; æternam orbi annunciaret & adferret. Deinde quo ſuo exemplo nobis oſtenderet toto vitæ huius noſtræ tempore vacandum eſſe caſtigationi carnis, atque à vulgi opinionibus quàm maximè licet ſecedendum eſſe. Porro ex Marco & Luca apparet Chriſtum non ſolum fuiſſe tentatum à diabolo poſt dies 40. quamuis eæ ſolùm tentationes expreſſè narrētur à Matthæo & Luca. Nam Marcus quidem dicit: Et erat in deſerto quadraginta diebus, & tentabatur à ſatana: niſi ſic intelligatur, & poſt hos dies tentabatur à ſatana, ſicut intelligendum eſt quod ſequitur: Et angeli miniſtrabāt ei. Ex Luca verò manifeſtius videtur etiā tempore dierum 40. Chriſtum tentatum. Nam quod nos legimus in Luca: agebatur in ſpiritu in deſertum diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo: Græcè non eſt, & tentabatur, ſed tantum participium πειραζόμενος, tentatus, vel tentationem patiens. Illudque diebus quadraginta (pro quo Græcè eſt ἡμέρας τεσσαράκοντα, hoc eſt per accuſatiuum, dies 40.) ita poſitum eſt, vt poſſit vel ad ſuperiora, vel ad inferiora referri. Verùm mollius eſt vt ad inferiora pertineat, non quòd toto hoc tempore tentatus ſit, ſed quod frequenter. Certè Origenes ita legit, vt ſentiat eum quadraginta diebus tētatum fuiſſe. Si enim ad ſuperiora referatur, non ſatis aptus erit ſermo: agebatur in deſertum 40. dies vel diebus. Non enim tot diebus ad deſertum agebatur, vnde multi legunt, in deſerto, verùm obſtant Græca & Latina emendata. Quare ſi cum ſuperioribus illud iungendum eſt, aliquid ſubintelligendum erit, agebatur in deſertum, exiſtens ibi quadraginta diebus. Non exceſſit autem Chriſtus numerum quadragenarium ieiunando, tum quòd hic numerus ſit pœnitentiæ & afflictionis, tum ne ſi diutius ieiunaſſet quàm Moſes & Helias, non videretur verus

fuiſſe homo. Noctium autem etiam fit mentio, quemadmodum & in ieiunio Moſis, ad diſtinctionem ieiunij Chriſti à ieiunijs Iudæorum, qui toto die ieiunantes, in veſpera & nocte cibum ſumpſerunt. Lucas verò noctes non ponens, loquitur de diebus naturalibus noctē complectentibus. *Poſtea eſuriÿt*] Cum poſt quadraginta dies eſurijſſe dicatur, ſatis ſignificatur tempore quadraginta dierum non eſurijſſe, diuinitate ſcilicet corpus ſine eſurie conſeruante. At expleto myſtico numero, humanam naturam ſibi relinquens Dominus, eſurire voluit, tum vt ſe verum hominem comprobaret, tum vt diabolum occaſione eſuriei ad dubitandum & tentandum laceſſeret, ac laceſſitum arte quadā diuina & pia fraude vinceret, qui prius ſuis dolis vicerat genus humanū. Quanquam autem non ad hoc potiſſimùm ieiunauit Chriſtus quadraginta diebus, vt nos ad illius exemplum eodem dierum numero ieiunaremus (quis enim Chriſtum tot diebus ſine omni cibo atque eſurie ieiunantem imitari poſſet?) ſed ideo potiſſimùm ieiunauit, vt tanto tempore quanto Moſes, contemplationi ac precibus vacans, atque ab omni humana actione ſegregatus, atque tentationibus probatus, ſic demum procederet ad proferendum diuinum Euangelium: tamen quo aliquatenus Chriſtiani omnes hoc Chriſti factum imitarentur, ſtatutum ab Eccleſia vt ſingulis annis omnes quadrageſimæ ieiunium obſeruarent ante Paſcha. In qua quidem obſeruatione Chriſtum imitamur, tum quod ſicut ille 40. diebus ieiunauit, ita & nos modo nobis poſſibili, tum quod ſicut ille tunc ab omni cibo abſtinuit, quo aſſiduis vacans precibus & contemplationibus veluti paratior prodiret ad Euangelicum negotium, ita & nos a ſolito edendi more abſtinentes, ac ieiunij occaſione plus temporis orationi & piæ meditationi impendentes, paratiores & aptiores ſimus ad dignius celebrandum dominicum Paſcha. Ob hanc enim cauſam quadrageſimale ieiunium ante Paſcha inſtitutū fuit, quanquam præter hanc & aliæ coincidant, videlicet vt quoniam eo tempore Domini paſſio attentius celebratur, & nos

Quadrageſimæ ieiunium obſeruandum ex imitatione Chriſti & inſtitutione Apoſtolorum.

nos ieiunijs noſipſos affligentes, carnemq; crucifigentes cum illo patiamur. Deinde quoniam eo tempore omnia velut repubeſcentia acrius ad molliciem ſollicitant, & medullarum calor efferueſcens, carnem magis ſpiritui rebellem ac contumacem efficit, nullo alio tempore magis è publica fuit ſalute vt ieiuniũ iſtud inſtitueretur, quo multæ peccandi occaſiones homini quãtum liceret præciderentur. Porro obſeruatio iſta ex ipſa traditione Apoſtolorum manaſſe videtur, quæ etſi fortè non à principio omnes expreſſo præcepto aſtringebat, tamen omnibus ſeculis, atque in omnibus orbis partibus obſeruata, robur & vim legis obtinuit. Vnde Hieronymus in epiſtola ad Marcellam aduerſus Montanum: Nos, inquit, vnam quadrageſimam ſecundum traditionem Apoſtolorum toto anno, tempore nobis congruo, ieiùnamus. Illi tres in anno faciunt quadrageſimas, quaſi tres paſſi ſint ſaluatores. Non quod & per totum annum, excepta Pentecoſte, ieiunare nõ liceat, ſed quod aliud ſit neceſſitate, aliud voluntate munus offerre. In quibus verbis notandum quod dicit obſeruare nos quadrageſimam ſecundum traditionem Apoſtolorum, idque neceſſitate. De quadrageſima autem Auguſtinus ad Ianuarium Epiſtola 119. hoc modo: Quadrageſima ſanè ieiuniorum, habet autoritatem in veteribus libris ex ieiunio Moſi & Heliæ, & ex Euangelio, quia totidem diebus Dominus ieiunauit, demonſtrans Euangelium non diſſentire à lege & Prophetis. In qua ergo parte anni congruentius obſeruatio quadrageſimæ conſtitueretur, niſi confinis atque contigua dominicæ paſſioni? Quia in ea ſignificatur hæc vita laborioſa, cui opus eſt continentia, &c. Et poſt quædam: Vt quadraginta illi dies ante Paſcha obſeruentur, Eccleſiæ conſenſio roborauit. Ambroſius quoq; in ſermonibus de quadrageſima aſſerit, ab Apoſtolis atque ipſo Deo traditam obſeruationem quadrageſimæ, & potiſſimùm ſermone 36. vbi quadragenarium ieiunij numerum dicit non eſſe ab hominibus conſtitutum, ſed diuinitus conſecratum, nec terrena cogitatione inuẽtum, ſed cœleſti maieſtate præ-

ceptum. Et poſt pauca: Hæc autem non tam ſacerdotum præcepta quàm Dei ſunt. Idem ſermone 34. Quiſquis Chriſtianus conſecratā ieiunando non impleuerit quadrageſimam, præuaricationis & contumaciæ reus tenebitur, quòd legem diuinitus pro ſalute ſua datam prandendo ipſe reſcindit: Et poſt pauca: Sicut reliquo anno ieiunare premiū eſt, ita in quadrageſima non ieiunare peccatū eſt. De quadrageſima ſic Ignatius epiſtola quinta: Dies feſtos nolite inhonorare, quadrageſimam verò nolite pro nihilo habere, imitationē enim continet Dei conuerſationis. Hebdomadam etiam paſſionis nolite deſpicere. Vide & Chryſoſtomum ſuper Geneſim hom. 30. Proinde non eſt verum quod quidam aſſerunt: Teleſphorum primùm inſtituiſſe ieiuniū quadrageſimæ, ſed, vt ſatis patet ex Platina, illi ieiunio adiecit aliquot dies, ſtatuens clericis eſſe ieiunandum ſeptem hebdomadibus ante Paſcha, vnde quinquageſimæ Dominica nomē accepit. Idem videre licet in decreto diſtin. 4. cap. ſtatuimus. Idem & Gregorius Auguſtino Anglorū antiſt. ti ſcripſit, vt habetur diſt. 4. cap. Denique. vt ſacerdotes & diaconi à quinquageſima ieiunare inciperent, quo aliquid ad ſanctæ inſtitutionis penſum adijciant. A quo Gregorio aut circa eius tempora videtur ſtatutū, vt patet in Homil. quadrageſimę, vt ieiunium omnium inciperet à quarta feria ſeptimæ hebdomadæ ante Paſcha, cum prius, vt ſatis apparet ex Ambroſio, ſex tantū hebdomadibus ieiunaretur. Fuiſſe autem antiquiſſimis etiam morem abſtinendi à carnibus in his ieiunijs, ſatis patet ex his quæ in hiſtoria Tripartita ſcribuntur capite 10. lib. 1. de Spiridione epiſcopo Cypriorum.

Et accedens tentator dixit illi: Si filius Dei es, dic ut, &c.] Cùm dicitur acceſſiſſe diabolus, ſignificatur in viſibili & humana forma diabolum apparuiſſe & adueniſſe. Accedere enim eſt progreſſiuus motus. Ex quo & illud ſatis conuincitur, vniuerſam hanc, quæ ſcribitur, tentationem foris fuiſſe non intus, quemadmodum & tentatio ea quæ primos parentes ad peccatum ſollicitauit. Sicut enim hominem in ſtatu innocētiæ diabolus tentare non

non potuit, niſi per externam ſuggeſtionem: ita etiam perfectionem Chriſti dedecuiſſet à diabolo tentari per interiores cogitationes phantaſiæ contra ſpiritum, audire autem exteriores ad malum ſollicitationes non decuit, vt illas vinceret. Porro nequam ſpiritus tribus hic ab Euangeliſtis nominibus appellatur, ſcilicet tentator, diabolus, & ſatan vel ſatanas. Eſt autem tentare propriè, rem incertam & incognitam explorare, experiri, & diligenter inquirere. Secundum quam ſignificationē in ſcripturis Deus dicitur homines præceptis & afflictionibus immiſſis tentare, quia ſcilicet quales ſint probat, nō quidem vt ipſe cognoſcat, ſed vt quales ſint, ipſimet & alij cognoſcant. Sic & homo dicitur Deum tentare, cùm de diuina vel bonitate, vel potētia diffiſus experiri vult quid poſſit, aut quid facturus ſit, quomodo tentauerunt Deum Iſraëlitæ, dicentes: Nunquid poterit Deus parare menſam in deſerto? Hinc in ſcripturis tentationes dicuntur perſæpè afflictiones, quia his homo probatur, ſibique & alijs innoteſcit. Quoniam autem tentationes dicuntur afflictiones, ob id & tentari pro affligi ponitur, & tentare aliquem pro affligere, moleſtare, irritare, & ad iracundiam prouocare: ſecundum quam etiam ſignificationem nonnunquam in ſcripturis dicuntur homines Deum tentare, hoc eſt, prouocare & exaſperare. vt in Pſal. Et tentauerunt & exacerbauerunt Deum excelſum, & teſtimonia eius non cuſtodierunt. Et in Actis: Quid tentatis Deum imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum? Tentare autē, prout ſignificat explorare & experiri, duobus modis cōtingit. Aut enim quis aliquid tentat ſolum vt illud ſciat, quomodo dicimur tentare alicuius ſcientiam aut amicitiam. Aut qui tentare aliquid dicitur, ita illud quod neſcit cupit explorare, vt etiam aliquid conetur efficere: quomodo dicimur tentare aliquam rem quam aggredimur: & tentare aliquē de pudicitia, cùm conamur ipſum ad impudicitiam pertrahere. Atq; ſecundū hunc modū diabolus nos tētare dicitur, quia ſcilicet ſuis ſuggeſtionibus & oppugnationibus & conatī experiri quales ſimus, & ſimul

Tentare quid ſit.

Pſal. 77.

Pſal. 77.

Act. 15.

ad malum nos pertrahere ſtudet. Itaque & tentatio pro ſollicitatione ad malum, & tentare pro ſollicitare ad malum ponitur, quomodo apud Iacobum Deus neminē tentare dicitur. Hoc ergo reſpectu in ſcripturis diabolus appropriatè dicitur tentator, vt hoc loco, & rurſum.1. Theſſal.3. Ne fortè tentauerit vos is qui tentat: vbi Græcis eſt ea dictio quæ hoc loco, ὁ πειράζων. Satan autem Hebraica dictio eſt, quæ idem ſignificat quod aduerſarius & inimicus. Vnde 2. Reg.19. Dauid dicebat: Quid mihi & vobis filij Saruiæ? cur efficimini mihi hodie in ſatan? Ita & reuocanti à cruce Petro Chriſtus dicebat: Vade retro me ſatana. At quia veterator ille ſpiritus nuſquam non aduerſatur nobis, ac peſſima vbique ſuadet, tum & ad vltionē poſtulat, peculiariter & per antonomaſiam ſatan vocatur, vt 1. Paral.21. Conſurrexit autem ſatan contra Iſrael, & incitauit Dauid vt numeraret Iſrael. Nomen autem, diabolus, dictio Græca eſt, quæ propriè calumniatorem & criminatorem ſignificat, ac ferè nomen hoc à Septuaginta interpretibus ponitur vbi in Hebræo eſt ſatan, vt loco Paral. iam dicto, & in Pſal.108. Et diabolus ſtet à dextris eius. Vnde quem Hebræi vocant ſatan, Græci cœperunt vocare diabolum: quare Petrus Græco nomine dæmonem appellans, ſed Hebrææ dictionis ſignificationem explicās, Aduerſarius, inquit, veſter diabolus circuit, &c. In Apocal. autem cap.12. explicatur ratio nominis, Diabolus, cùm dicitur: Proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte. Theophylactus tamen diabolum etiam dici vult, quod accuſauerit & infamauerit Deum apud Adam, quodque & nunc virtutem, & quæ Dei ſunt apud nos calumnietur.

1. Theſſ.3. *Satā quid ſignificet.* *2. Reg.19* *1. Para.21.* *Diabolus quid ſignificet.* *Pſal. 108.* *1. Pet.5.* *Apoc.12.*

Si filius Dei es, dic ut lapides iſti, &c] Hinc patet quare Chriſtus eſurire voluerit, nimirum vt diabolo occaſio aggrediendi & tentandi daretur, obiecta ei infirmitate humanæ naturæ, veluti eſca quadam, ſub qua veluti hamus latens diuina virtus dæmonem ſuperaret, & caperet. Quoniam enim audierat diabolus ex patris cœleſti oraculo & Ioānis teſtimonio Chriſtum dictum

filium

filiũ Dei, & cõtra iã eum videbat fame diſcruciari, quod eum nihil aliud quàm infirmum hominem arguebat, ob id dubitare de ipſo cœpit. Quare callida aſtutia aggreſſus explorare verus ne eſſet Dei filius an non, vt ſi cognouiſſet eum eſſe Dei filium, omnes artes ſuas explicaret ad impediendum ſalutem hominum per ipſum afferendam. Ita autem iſtud explorare conatus eſt, vt & ſimul in peccatum aliquod ipſum pertraheret ſi fieri poſſet, quare duplici nomine Chriſtum tentaſſe dicendus eſt. Nam quod ad primam hanc pertinet tentationem, ita ſecum cogitabat: Si ſolo iuſſu lapides hos in panem conuerterit, cùm id ſolius ſit Dei opus, certum erit ipſum eſſe filium Dei. Si autem renuerit id facere, aut etiam dixerit ſibi id impoſſibile, certum rurſum non eſſe verum ac naturalem Dei filium. Neq; enim dubiũ quin ſi id facere poſſit, iam facturus ſit cogẽte eum ad hoc fame. Rurſum tamen hac tentatione ad peccatum ſollicitabat, & partim quidem ad gulæ vitium, partim verò & magis ad inanem gloriam, & vanã ſuipſius oſtentationem, aut etiam ad diffidentiam diuini oraculi. Quãuis enim non fuiſſet voracitatis, Chriſtum cum eſuriebat comediſſe panes ex lapidibus factos, tamen occaſione famis obedire aliqua in re diabolo, gulæ vitio aſſcribendũ eſſet. Magis tamen hac in re peccatum fuiſſet ob vanam ſui oſtentationem. Nunquam enim proferendum eſt miraculum, niſi cùm id poſtulat gloria Dei, aut fraterna charitas, non hominum libido. Vnde nec Herodem dignatus eſt Saluator aliquo miraculo. Magorum enim & præſtigiatorum eſt, ad inanem oſtentationem, & ad ſpectatorum curioſam voluptatẽ vel edere, vel fingere miracula: vnde nec illuſtratur gloria Dei, nec vtilitas vlla redit ad proximum. Itaque in hæc vitia præcipitandum credebat Ieſum, ſi obediſſet. Si ob impotentiam nõ obediſſet, ſperabat eum diffiſurum voci patris, qua filius Dei denuntiatus erat. Itaque tantum Chriſto inuidens honorem, ſicut & veteri Adam, niſus eſt hunc, ſicut & illum, ab illo honore deijcere. Et quidem pulchrè reſpondet hæc tentatio ei qua primos parentes aggreſſus eſt.

Sicut enim tunc occaſione prohibiti cibi, & illicibilitate arboris ſcientiæ boni & mali, & ad guloſitatem & vanam excellentiæ appetentiam prouocauit: ita nunc per cibi occaſionem ad gulæ vitium & inanem excellentiæ declarationem adducere conatus eſt. Et quomodo tunc dubitationem de æquitate diuini mãdati immiſit mentibus eorum, quærendo: Cur præcepit vobis Deus vt non comederetis de ligno paradyſi? ita modò ad diffidentiam diuini oraculi pertrahere ſtuduit. quare non dicit: Cùm ſis Dei filius dic, &cæt. ſed per conditionem dubitatiuè pronunciat: Si filius Dei es. Qua locutione etiam adulatur & pungit, vt ſi verè eſſet Dei filius, id modò neceſſariò demonſtraret, tanquam rubore ſuffundendus ſi non crederetur eſſe Dei filius. Eſt itaque ſenſus verborum iſte: Auditum eſt cœleſti voce, accedente etiam Ioannis teſtimonio, te denũciatum eſſe Dei filium. Id ſi verum eſt, cur ſic fame diſcruciaris, qui vel ſolo verbo tuæ fami ſuccurrere potes? Fac potius tuo iuſſu vt lapides hi in panem conuertantur, habeasque quo eſurientem impleas ventrem. Id ſi facere recuſas, fruſtra ſanè vel tibi perſuades te eſſe quod diceris, vel alios id de te credituros expectas. Ex his patet emphaſis quæ eſt in verbo, dic. Non enim dicit, ora patrem cœleſtem, nec dicit, fac, ſed dic, ſignificans ſolo iuſſu id ab eo fieri poſſe. Notandum rurſum quod dicit, panes fiant. Non enim lapides in delicatum cibum conuerti poſtulat, ſed in cibum frugalem & neceſſarium, quo magis impetret quod poſtulat. Porro cum Lucas dicat ſingulariter: lapidi huic vt panis fiat: apparet apud Matthæum pluralem numerum pro ſingulari poſitum, vt & aliàs aliquoties, ac proinde ſuperfluam eſſe annotationem Theophylacti, qui vult dæmonem inſtigaſſe Chriſtum ad ſuperflua, quòd cùm panis vnus ſufficeret poſtularet lapides in panes conuerti.

Qui reſpondens, dixit: Scriptum eſt, non in ſolo pane uiuit homo] Chriſtus à diabolo tentatus neque eſt indignatus, ſed per manſuetudinem patienter tolerauit eius improbum inſultum: exemplum præbens tolerantiæ in oppug-

oppugnationibus impiorum hominum: neque, cùm poſſet, diuinitatis ſuæ potentia eum ſuperauit & repulit. Propoſitum enim ei erat, vt non tanquam Deus potentia vinceret, ſed vt homo per humilitatem, idque teſtimonijs ſcripturæ: quo nos doceret nulla contra diabolum efficaciora eſſe arma, quàm ſcripturarum meditationem, & verbũ Dei, quod eſt gladius ſpiritus, omnes facilè reſecans cupiditates carnis, ſuggeſtionesque diaboli. Deinde quo & hominem plus honoraret, & diabolum plus puniret, cum hoſtis humani generis non quaſi à Deo, ſed quaſi ab homine vinci videretur. Itaque Dominus vt potentior diabolo, ita & prudentior, aſtutias diaboli ſcripturæ autoritate euicit, neque negans quod erat, neque prodens, ſed tantùm abſurdã eſſe ipſius ſuggeſtionem oſtendens ſcripturæ inuincibili autoritate, quæ quàm pulchrè reſpondeat illius ſuggeſtioni, eumq; ſuo fruſtretur inteto videndũ. Ille enim cupiebat explorare num Dei eſſet filius. Chriſtus verò nihil ſe quàm hominem eſſe reſpondit, dicens: Non in ſolo pane viuit homo: cæteris ſe connumerans hominibus, per quod etiã abſurdiorem demonſtrat eſſe dæmonis ſuggeſtionem. Si enim quiuis homo non in ſolo pane victurus eſt, ſed in omni verbo Dei, multo magis neceſſe nõ eſt filio Dei, vt pro fame pellenda lapides in panem conuertat. Itaque neque quia filius Dei erat, lapis in panem conuertendus erat: neque quia non conuertit, colligi potuit eum non eſſe filium Dei. Rurſus ille cibi oblectamento eſurientis patientiam illudere voluit, aut in diffidentiæ vitium adducere. Chriſtus contrà, ſuam de diuina potentia & bonitate patientem confidentiam declarat, ſignificans ſe certò confidere & expectare, vt etiam ſine pane ex lapide facto diuinitus alatur & ſuſtentetur. Quod autem dicit hominẽ victurũ in omni verbo quod procedit ex ore Dei, dupliciter intelligitur. Quidam enim intelligunt de vita animæ, quæ conſiſtit in auditu & meditatione diuinorum verborum, at Chriſtum autoritate ſcripturæ demonſtrare eſſe vitam animi, quæ pluris ſit facienda, quàm vita corporis: eſſe cibum ſpiritualem, qui

qui magis expetendus ſit quàm cibus iſte quì vitam corporis aliquantò pòſt morituri ad breue tempus prorogat, ac proinde famem corporis negligendam, ac alimentum verbi cœleſtis acquirendum potius. In hunc ſenſum locum hunc intelligit Ambroſius ſuper Lucam, & poſt eum Eraſmus etiam ſuper Lucam. Verùm hunc nõ eſſe præcipuum iſtorum veborum ſenſum, & præſens locus, & is vnde deſumpta eſt hæc ſcriptura, ſatis conuincit. Nam quod attinet ad præſentem locum, impertinẽs ſatis huic loco eſſe ſermo introductus de vita animæ, cùm hic iam oſtendendum eſſet quibus rebus ſuſtentari poſſet vita corporis, & huius ſuſtentationi non eſſe omnino neceſſarium panem. Et Deut. 8. vnde iſtud ſumptũ
Deut. 8. eſt, dictũ eſt hoc teſtimoniũ occaſione mannę, quo pauit Dominꝰ Iſraelitas in deſerto. Dedit (inquit Moyſes) tibi Dominus manna, quod ignorabas tu & patres tui, vt oſtenderet tibi quod non in ſolo pane viuat homo, ſed in omni verbo quod egreditur de ore Domini. Quare per omne verbum Dei, aut verbum quod procedit de ore, hoc eſt, imperio Domini, oportet hic intelligere omne id quo Deus vult, ordinat, & iubet vt vita hominis ſuſtentetur: quomodo manna, quod non erat panis, nutriuit Iſraelitas in deſerto, & Heliſeum cum ſocijs ſuis herbis agreſtibus pauit, & Moyſen, Heliam, atque Chriſtùm 40. diebus ſine omni cibo ſuſtentauit. Notandum autem in Hebræo non eſſe dictionem, verbum, ſed ea addita eſt ex editione Septuaginta interpretum vulgata, ẽx qua addita etiam eſt in vulgata noſtra editione in Deuteronomio.

Tunc aſſumpſit eum diabolus in ſanctam ciuitatem.] Hanc tentationem quam Lucas tertio loco ponit, ſecundam fuiſſe, ſicut eam Matthæus ponit, ſatis patet ex Matthæo, qui deſcripturus tertiam tentationem, dicit: Iterum aſſumpſit eũ diabolus: ſignificans eum tunc ſecũdò aſſumpſiſſe Chriſtum. Deinde cùm à Chriſto diabolo dictum fuiſſet: Vade retro ſatana: ſubiecit Matthęus: tunc reliquit eum diabolus. Lucas verò ordinem tentationum non obſeruans, huiuſmodi dictionibus ordinem indi-

indicantibus non eſt vſus. Et Faber antiquos quoſdam codices dicit in Luca eundem habere ordinem tentationum quem habet Matthæus, vt ordinis mutatio quæ eſt in Luca, videri poſſit accidiſſe ex ſcriptorum vitio, maximè cùm in ea tētatione quæ in Luca ſecundo loco ponitur, Græci codices pleriq; etiam habeant: Vade poſt me ſatana. Certè Ambroſius in Luca ſecūdam ponit tentationem eam quæ in Hieruſalem facta eſt. Itaq; diabolus ancipiti reſponſo eluſus, ex quo diſcere nō potuit filius Dei eſſet an non, non quidem a tentatione abſtinet, (ne ſemel victores tradamus nos ſecuritati, ſed animum ſemper ad nouos aſſultus paratum habeamus) verùm quoniam ſcripturæ authoritate ſuperatus fuerat, conatur & ipſe ſcripturam abuſu vincere: cumque prius occaſione famis vincere non potuerit, experitur num per inanem gloriam ſuperare valeat, per quā nonnunquam vincuntur ſancti, qui omnem iam carnis neceſſitatē vicerunt. Quanquā enim & in ſuperiori tētatione Chriſtū tentabat ad vanam ſuijpſius oſtentationem, hic tamen apertius, prçterquàm quod explorare ſtudet num ſit Dei filius, etiam ſolicitabat eum inanis gloriæ appetitu in vanam ſui oſtentationem adducere, ac præterea in tentationem Dei, & ſuijpſius perditionem per prçcipitium, ſi obediſſet. Si verò obedire recuſaret, tum & demonſtraret ſe non eſſe Dei filium, & diffideret cœleſti voci aſſerenti ipſum eſſe filium Dei. Vide autē quàm aſtutè hanc tentationem ſubiecit ſuperiori. Quoniā enim Chriſtus ſua reſponſione indicauit ſuam in Deo confidentiam, per præſumptuoſam & vanam confidentiam tentat ſuperare, adducens ſcripturam quæ ad hoc efficax videretur, vt quę pertineret ad confidentes in Deum, ſicut principium Pſalmi indicat. Itaq; quoniam per cōfidentiam ex ſcriptura deſumptā ſuperatus fuerat occaſione hinc accepta, per confidentiam quam etiam ſcriptura ſuggerit, conatur ſecundò ſuperare. Aſſumpſit ergo eum in ſanctam ciuitatem, hoc eſt, in Hieruſalem, vt patet ex Luca. Hæc enim ſancta ciuitas dicebatur, propter ſanctum Dei templum quod erat in ea. Et ſtatuit eum ſupra pinna-

pinnaculũ templi, hoc eſt, ſupra ſupremã tẽpli extremitatem. Nam pinnaculum dicitur faſtigium ſiue ſummitas ædificij in acumen tendentis, quia veteres pinnã dixerunt quod accutum eſt, aut quia pinnaculis addi ſolet pinna, quæ facili motu, ventorum indicet flatum. Vnde & Græcè dicitur πτερύγιον, quod eſt diminutiuũ à πτέρον, ala, quod in morem alarum motetur. Cùm autem veriſimile ſit templum nõ habuiſſe faſtigium acuminatum, eò quòd in Palæſthina domus tectum habeant planum, debet hic pinnaculum & πτερύγιον accipi pro ſuperiori parietis & tecti parte aut angulo aliquo. Correſpondent enim hæ dictiones Hebrææ dictioni Canaph, quæ cùm propriè alam ſignificet, etiam ſignificat omnem rei extremitatem, & angulum: vnde quatuor orbis anguli dicuntur eis Cenaphim, vel Cenaphet, Ezech. 7. In ſancta ergo ciuitate Hieruſalem ſupra pinnaculum templi vbi multos haberet ſpectatores ſui miraculi, Chriſtum diabolus conſtituit, vt ſpectantium multitudine celebri magis permoueret ad oſtendendũ ſe quis eſſet eo loco, quo maximè ipſum conueniebat demonſtrari. An autem diabolus Chriſtum corporaliter aſſumpſerit, & in Hieruſalem duxerit, an ſolùm in viſione hæc facta ſint, in quæſtionem vertitur. Quidã enim in viſione hæc facta putant, de quorũ ſententia poſtea dicetur. Alij verò corporaliter hæc & verè facta exiſtimant. Nihil enim mirũ eſſe, ſi ſe Chriſtus à diabolo permiſit in Hieruſalem & in montem duci, qui ſe permiſit à membris illius crucifigi, vt dicit Gregorius. Et quanquam diabolus ſic Chriſtum aſſumebat vt ab omnibus videretur, ipſum tamen diabolo neſciente ſic egiſſe inuiſibiliter vt a nemine videretur, vt dicit Chryſoſt. ſuper Matth. Porro bene aduertenda ſunt diaboli verba, dicentis: *Si filius Dei es, mitte deorſum.* Vox enim hæc verè diaboli eſt: Mitte te deorſum: vt annotarunt Ambroſius & Hieronymus. Nam cum ipſe ſeipſum per ſuperbiam ex altitudine cœlorum præcipitauerit, ſemper etiã quo homines ſibi ſimiles reddat de altiore gradu meritorum eos cadere deſiderat. Verũ vt id ſuadere poteſt, ita ipſos præcipitare non poteſt.

Ezech. 7.

Vt

Vt autem diabolus impetret quod ſuggeſſit, addit ex Pſalmo.90.ſcripturæ teſtimonium, quo oſtendere vult Chriſtum, ſi filius Dei ſit, ſine omni periculo ſeſe miſſurum deorſum. Quam ſcripturam admodum maligne, impiè, & deprauatè adducit. Primũ, quod eam ſcripturã quæ de quouis pio homine dicta eſt, interpretatur ad Chriſtum propriè pertinere, ad q̃ tamen nõ pertinere, vel ipſius dæmonis verba ſatis ſignificare poterant. Si enim erat Dei filius, ergo angelorum miniſterio opus nõ habebat, per quos cuſtodiretur ab omni nocumento & læſione. Deinde, quod ea ſcriptura, qua promittitur confidentibus in Deum ſecuritas ab omni malo, abutitur ad perſuadendum impietatem, tentationem ſcilicet Dei, & ſpontaneam malorum aduocationem. *Pſal. 90.*

Ait illi Ieſus: rurſum ſcriptum eſt: Non tentabis Dominũ, &c.] Rurſum Chriſtus diſſimulans ſe eſſe Dei filium, id tantùm reſpondit, quod à quouis pio homine reſponderi poterat, & ſcripturam male citatam, alia ſcriptura rectè adducta, ceu clauum clauo retudit: docens ſcripturã ſcripturæ conferendam, ſi ex ſcripturæ lectione errare nolumus. Quod bene notandum contra hæreticos, qui ad exemplum ſui magiſtri frequenter ſcripturas quaſdam deprauatè citant, ad ſenſum aliquem ſtabiliendũ qui cum aliis pugnat locis. Sed è diuerſo, inquit, ſcriptũ eſt: Non tẽtabis Dominum Deum tuum. Eſt autem ſcriptum iſtud Deuteron.6. citatur tamen magis ſecundum Septuaginta translationem quàm Hebręam veritatem, ſicut & in noſtra lectione Hieronymus Septuaginta translationem poſuit. Hebræa enim pluraliter habent: Non tentabitis Dominum Deum tuum, ſicut tentaſtis in loco tentationis. Septuaginta verò, οὐκ ἐκπειράσεις, quomodo hic Euangeliſtæ. Cum autem tentare Deum in ſcripturis dupliciter accipiatur, vt ſuperius patuit, hic in priori acceptione debet accipi, vt tentare Deum, ſit experimẽtum ſumere de Deo, & potiſſimùm de omnipotentia eius, bonitate & fidelitate in ſeruandis promiſſis. Id autem dupliciter contingit. Primùm quidem, ex præſumptuoſa quadam de Deo confidentia, vt cùm quis ſe *Deut. 6.* *Multis modis Deum tentari contingit.*

cita

citra vllam neceſſitatem inijcit in aliquod manifeſtum periculum, præſumens ſibi adfuturum Dominum. Vt ſi quis ſeſe ex alto præcipitet, confidens ſe ſeruandum à Deo: & quiſquis præterita humana ratione qua aliquid conſequi poſſet, ſeſe DEO committit, expectans illud ab eo, vt qui neglecto labore manuum, aut alia humana via acquirendo victui neceſſaria ſe otioſum & ſedẽtem

Matth.6. expectaret paſcendum à Deo, quia præcepit Chriſtus cõſiderare volucres cœli, quas pater citra laborem aut ſolicitudinem ipſarum paſcit. Ruſum ſi qui ad docendũ alios deſtinatus eſt, neglecto ſcripturarum ſtudio expectaret ſibi otioſo ſuggerẽdum à Domino quid docere de

Matth.10. beat, eò quòd dixerit Apoſtolis: Cùm ſteteritis ante reges, nolite cogitare quomodo aut quid reſpondeatis, dabitur vobis in illa hora quid loquamini. Tales enim nihil aliud quã experiri volũt, quã ſit potens, bonus & verax Dominus. Quemadmodum enim qui equi curſu vtitur, ſolùm vt cognoſcat equi virtutem, tentare equũ dicitur: nõ tentat aũt equũ, qui curſu eius vtitur ad trãſuectionem, etiamſi inter vtendũ equi virtutem cognoſcat magis: ita Deum tentant, qui non ea ratione expectant Dei opem qua debet expectari, non tentant autem qui in neceſſitate aliqua conſtituti neceſſariam ſibi Dei opem expectant. Secundò, etiam Deum tentare contingit ex diffidẽtia de Deo, aut incredulitate eius quod de DEO credere deberet, vt cùm quis in neceſſitate aliqua conſtitutus non ſecurè confidit de Dei potentia & bonitate, ſed animo murmurante cum diffidentia quadã optat DEVM declarare ſuam potentiam & auxilium,

Exod.17. quomodo tentaſſe Deum dicuntur Iſraelitæ, cùm in inopia cibi potuſue conſtituti murmurauerunt dicentes:

Pſal.77. Eſt ne Deus in nobis an non? & nunquid poterit Deus parare mẽſam in deſerto? Sicut enim diuinæ opis & potentiæ declaratio optanda non eſt, niſi cùm id noſtra poſtulat neceſſitas aut Dei gloria: ita in neceſſitate ab eo ſimplici animo nos pendere oportet, certò confidentes eum liberaturum ſi iudicauerit expedire ſaluti noſtræ. Poſſe enim illud, & omnino idem velle ſi bonum

nobis

nobis ſit. Sic etiam Deum tentat, qui declarari ſibi poſtulat Dei voluntate.. in his rebus in quibus Dei voluntas ex ſcripturis aut aliunde certò cognoſci poſſet. Porrò his modis Deum tentare, graue peccatum eſt, ſiue quod per diffidentiam non ita de Dei ſentiatur potentia & bonitate ſicut oportet, ſiue quod non ea deferatur ipſi reuerentia quæ debetur ſummæ ipſius authoritati & dignitati. Neglectus enim quidam Dei eſt, in rebus leuibus & non neceſſarijs illius opem expoſcere, quaſi ad omnia quæ libuerit nobis paratus eſſe debeat. *Tentare Deum graue peccatũ.*

Iterum aſſumpſit eum diabolus in montem excelſum valde, &c.] Cùm iam Chriſtum diabolus nec per concupiſcentiam carnis, nec per ſuperbiam & inanem ſui oſtentationẽ ſuperare poſſet, aggreditur eum oppugnare per illud quod inter omnia quibus homines tentat tertium eſt, nempe per concupiſcentiam oculorum & auaritiam, ſimul tamen ipſum etiam tentans de ſuperbia per honores promiſſos. Omne enim quod eſt in mundo, aut eſt concupiſcentia carnis, aut concupiſcentia oculorum, aut ſuperbia vitæ. Sicut autem in prima tentatione non ſolùm in gulæ vitium, ſed per illud in vanam ſui oſtentationem, et in ſecunda per inanem gloriam etiam in Dei tentationem pertrahere voluit: ita in hac tertia per auaritiam & ambitionem in idololatriam conatus eſt adducere, per id ſemper pergens tentare quod mentẽ hominis magis natum eſt & ſolet à conſtãtia ſua & virtute dimouere, ſemperque in grauiora crimina deijcere adlaborans. Hoc enim ordine diabolus tentare ſolet, vt à leuioribus incipiens paulatim perducat ad grauiora, ſemper ea ordine proponens quæ magis ac magis mouent. Iam plerumque fit vt qui famem contemnere poſſunt & vanam gloriam, ſtabiles honores & multarum rerum glorioſam poſſeſſionem non poſſint contemnere. Porrò tertia hæc tentatio nõ parum differt à duabus ſuperioribus. In eis enim dixit: Si filius Dei es: eò quòd ea quæ ſuggerebat videbantur Dei filio competere. In hac verò id adijcere non potuit, eo quod id ſuggeſſit quod nulla ratione Dei filio conuenire potuit. In illis *1. Ioan. 2.*

apertius expiſcari quærebat quis eſſet Chriſtus, in hac verò apertiùs ad peccatum eum ſolicitat, quaſi iam certior eum non eſſe Dei filiũ. Cum enim videret eũ ſemel & iterum detrectantem vt oſtenderet ſe Dei filium, tanquam purum hominem ipſum tentat, ea illi proponens quæ adeo mouent homines vt inuiſibilibus bonis futuris ea præponant. Et tamen quemadmodum in illis tentationibus etiam intelligitur ad peccatum ſolicitaſſe, ita et in hac rectè intelligitur ſimul voluiſſe explorare num Dei eſſet filius. Sperabat enim eum ſi non eſſet Dei filius, magnificis illis promiſſionibus ſuperandum. Si verò eſſet, irritatum tanta tentatoris improbitate, dictur ũ ſe potius ab illo adorari debere, ſuaq; eſſe omnia ea quæ ille tanquam ſua pollicebatur. Quemadmodum autem prius in altũ templi pinnaculum Chriſtum aſſumpſerat, & caſum ſuggeſſerat: ita & nunc in excelſum montem ducit, caſumque rurſum ſuadet, dicens: ſi cadens adoraueris me. Semper enim diabolus ad alta hominem per mentis ſuperbiam deducere ſtudet, ſemperque ad caſum ſolicitat. Quomodo autem omnia regna mundi & gloriam eorum è monte quouis oſtendere potuerit, idque in momento temporis, in quæſtionem vertitur. Neque enim aliquis eſt mons tam altus, vnde liceat omnia regna mundi videre: neque ſi eſſet, oculus humanus poſſet ad omnium conſpectum pertingere. Proinde quidam (inter quos Origines homil. 30. in Lucam) intelligendum iſtud putant non de regnis corporalibus huius mundi, ſed ſpiritualibus, quibus ſcilicet diabolus per varia vitia regnat in hominibus, vt vnum ſit regnum gulæ, alterum luxuriæ, aliud ſuperbiæ, & ſic de reliquis peccatorum regnis quæ Chriſto oſtenderit, veluti dicere volens: Si vis regnare omnibus affectionibus iſtis, & in hoc veniſti vt eos qui ſub me ſunt rapias, procide & adora me, & abſque omni certaminis moleſtia accipe omnes qui gubernantur à me. Verum hæc allegorica interpretatio literę omnino non videtur conuenire. Nam præter alia, ad hanc oſtenſionem non fuiſſet neceſſarium Chriſtum in montem duci à diabolo. Itaq; alij (inter

Quomodo oſtenderit omnia regna mũdi.

quos

quos Chryſoſt. in ſecunda expoſitione in Matthęum) intelligunt diabolum demonſtraſſe Chriſto omnia regna & gloriam eorum, non quòd ſingula regna & ciuitates oculis eius videnda exhibuerit, ſed quòd partes terræ in quibus vnumquodq; regnum vel ciuitas poſita erat, digito demonſtrarit dicens: Verſus illam partē eſt Roma, aut Hiſpania, aut Alexandria: & in illo regno tales ſunt diuitiæ & honores, in alio verò alia gloria. Verùm nec hæc interpretatio videtur conueniens, maximè quia addidit Lucas in momento tēporis: per quod ſatis ſignificatur oſtenſionem hanc fuiſſe talem quę poteſtati diaboli fuit propria. Quare ſunt qui hanc oſtenſionem putant fuiſſe factam à diabolo in phātaſia Chriſti, vt non fuerit ſenſibilis regnorum viſio, ſed imaginaria, quomodo & D. Benedictum totum mundum in lumine diuino intellectualiter vidiſſe teſtatur Gregorius lib. dialog. 2. cap. 35. Sed cùm non ſatis piū ſit dicere, diabolum interiores Chriſti ſenſus cōmouiſſe nouis apparentium rerum ſpeciebus: cumq; certum ſatis ſit in ſenſibili & æterna ſpecie diabolum Chriſto apparuiſſe, veriſimilius videtur vt dicatur diabolum Chriſto oſtendiſſe omnia regna mundi ſenſibiliter, quia omnium imagines nouo quodam modo repræſentauit humanis eius obtutibus, faciens per eas imagines omnia apparere oculis eius. Qua ratione neque fuit aliqua illuſio in oculis Chriſti, neque Chriſtus deceptus eſt, cùm ſciret Chriſtus obiectas imagines eſſe falſas. Atq; in hūc modum intelligit Theophylactus iſtud contigiſſe. Cæterùm cùm hoc modo veriſimile ſit intelligēdum eſſe illud: oſtēdit ei omnia regna mundi: atque ad huiuſmodi oſtenſionē non fuerit neceſſaria corporalis tranſuectio in mōtem aliquem excelſum, apparet etiam probabilius ſecundum prædictum modum intelligendum eſſe quod dicitur diabolus Chriſtum aſſumpſiſſe in montem, & proinde etiam illud quod dicitur aſſumpſiſſe in Hieruſalem, & ſtatuiſſe ſuper pinnaculū templi, vt ſcilicet hæc facta ſint nō reipſa, ſed per viſionem, quemadmodū abſcōſio lumbaris ad Euphratem à Ieremia, quæ ſcribitur cap. 13. *Ierem. 13.*

& dormitio Ezechielis ſuper latus ſiniſtrum, & poſtea
Ezech. 4. ſuper latus dexterum, de qua Ezech. 4. Neque enim minus apertè illic ſcribitur Ieremiam iiſſe ad Euphratem, atque illic lumbare ſuum abſcondiſſe, ſecundoque rediiſſe, & reperiſſe illud iam corruptum: deinde Ezechielem ſupra latus ſuum ſiniſtrum dies trecentos nonaginta, & ſuper dexterum 40. dormiuiſſe, quàm hic dominum à diabolo in pinnaculum templi, ac poſtea in montem aſſumptũ. Et tamen Hieronymo & alijs non eſt dubium per viſionem illa contigiſſe. Vt autem ſic intelligantur etiam quæ hic dicuntur, ſatis inſinuant Euangeliſtę, qui videntur ſignificare has tentationes in deſerto contigiſſe in quod Chriſtus ſeceſſerat. Nã Matthæus ob id in deſertum iiſſe dicit vt tentaretur à diabolo, videlicet in ipſo deſerto. Et Lucas poſt tentationes dicit Chriſtum regreſſum in virtute ſpiritus in Galilæam, videlicet è deſerto in quod ſeceſſerat. Certè Chriſtum nõ fuiſſe corporaliter translatum ſuper templum & montẽ ſentit Cyprianus, aut quiſquis fuit author, in ſermone de ieiunio & tentatione Chriſti, vbi ſic ſcribit: A multis ambigitur vtrum fuerit hæc translatio corporalis, & ſi de
Daniel. 14 loco ad locum ſe Chriſtus transferri permiſerit, eo mo-
Actuũ 6. do quo Abacuc de Iudęa in Chaldęam ductus eſt, & Philippus de Azoto in occurſum Eunuchi. Sed quod corporaliter eum diabolus tulerit, videtur inconueniens, quod humeris eius ſaluator inſederit, & pro vehiculo vſus ſit quem præcipitatorem ſciebat: vel ei ferendum ſe commiſerit, cuius inſidias agnoſcebat. Suo itaq; ſpiritu eum credendum eſt ductum & in deſerto, & ſuper templum, vt vtrobiq; eum diabolus aſſumeret ad tentandũ. Et localiter quidem prima tentatio fuit in deſerto, ſed cæteras eo modo circunduxit tentatoris aſtutia, vel circunduci paſſa eſt patientia ſaluatoris, quomodo Ezechi-
Ezec. 40. el cum ſuper fluuium Chobar ſederet, Hieroſolymam raptus in ſpiritu ciuitatem ædificat & metitur, & muros & templum inſtaurat. Hoc itaque modo ſuper culmen tẽpli Chriſt⁹ erat in ſpiritu, ſciens quid antè ſpiritus affectarit, & hoſti ſe de vana gloria pulſaturo oportunitatẽ

parabat. Hæc ille. In quibus etſi rectè ſentit Chriſtū non translatum corporaliter, tamen quod dicit Chriſtū ſuo ſpiritu translatum ſicut Ezechiel ſpiritu diuino, non cōuenit ſatis Euangeliſtis, qui dicunt diabolum aſſumpſiſſe Chriſtum. Proinde ſecundum prædicta dicendum eſſet, translationem Ezechielis & Ieremiæ factam per viſionem imaginariam aut intellectualē: Chriſti verò per viſionem ſenſibilem & corporalem, ita ſcilicet vt diabolus per nouas rerum imagines fecit Chriſto videri ſenſibiliter ſe eſſe ſupra templum & montem.

Hæc omnia tibi dabo, ſi cadens, &c.] Aduertendum in his verbis, quàm ſit & mēdax, & arrogans nequam ſpiritus. Mendaciter enim & arroganter ſibi arrogat, & quod omnia ſibi ſint tradita, & quod det cui voluerit. Domini enim eſt terra, & plenitudo eius, et in manu eius ſunt omnes fines & regna terræ, omniſque poteſtas ſecundum Paulum à Deo eſt. Dicitur quidem & ipſe diabolus in ſcripturis princeps huius mundi, & Deus huius ſeculi: ſed id ſolùm propterea, quia dominatur in hominibus mundana ſapientibus & ſectantibus, & quia author eſt omnis abuſus creaturarū quæ ſunt in hoc mundo, nihil habens iuris in cœleſtibus. Verum quoque eſt diabolum Deo permittente dare quibuſdā poſſeſſiones & honores huius mundi, his ſcilicet qui per nefas illa conſequuntur: ſed apertum mendacium eſt dare ipſum hæc cuicunq; velit, cùm nulli dare poſſit niſi cui Deus velit dari, multoſq; certū ſit non à diabolo, ſed à Deo accepiſſe. Similes arrogantia eſt & falſitas in eo quod promittit ſe hæc omnia daturū illi, cùm id non ſit in ipſius poteſtate. Iam & antiquæ ſuperbiæ eius erat, quod diuinū ſibi poſtulat deferri honorem, idq; ab eo quem Dei filiū cœlitus denunciatum didicerat. Qua diaboli ſuggeſtione ſignificatum eſt quam efficax malum ſit cupiditas & ambitio, vtpote quod ſæpe eò perducat hominem vt diabolo ſe proſternat, eumque adoret. Et omnino quiſquis cupiditate rerum huius mundi victus negligit Dei præcepta, fraudat, rapit, peierat, occidit, faſque nefaſque miſcet, is iam adorauit huius mundi princip ē, Deumq;

Pſal. 23. *Pſal. 94.* *Rom. 13.*

abnegauit, inito fœdere cum aduerſario Dei. Cui conuenit quod Paulus aliquoties auaritiam vocat idololatriam, & auarum, idolorum cultorem.

Tunc dicit ei Ieſus: Vade ſatana]Chriſtus cum hactenus manſueto animo pertulerit diaboli tentationes, poſteaquam ipſum diuinum patris ſui honorem vſurpare auſiuit exaſperatus eſt, & increpans repulit eum, dicens: Abi poſt me ſatana: vt nos illius exemplo diſcamus noſtras quidem iniurias magnanimiter tolerare, Dei autem iniurias nec vſquam ad auditum ſufferre. Bis autem legimus Chriſtum hac vſum increpatione, Vade retro ſatana. Semel ſcilicet hoc loco increpando diabolum, & ſecundò reprehendendo Petrum, vt patet Matt. 16. Huius itaque orationis non eſt ſenſus: ſequere me à tergo. ſed quia ſatan ſignificat Hebræis aduerſantem, non qualitercunque, ſed velut obſiſtendo coram & ante faciem, ideo alludendo ad vocabulum, eijcitur à facie, iubeturque ſecedere poſt tergum, in quò non poſſit obſiſtendo aduerſarium agere. Quare ſenſus eſt: ſecede omnino à me, nec diutius mihi aduerſeris. Eſt enim locutio metaphorica, deſumpta à ſimilitudine corporalis ſitus eius qui aduerſatur alicui. Quidam autem Græcorum codices non habent, retro, ſed tantum, Vade ſatana. VndeOrigines annotauit diabolo dictum: Vade, vel abi ſatana. Petro verò, Abi poſt me ſatana: quia hic ad ſequelam vocatus eſt, non autem ille. Poterat autem Dominus IESVS imprçbitati dæmonis reſpondere: Quid mihi polliceris quæ mea ſunt? Quid tibi vendicas quæ tua non ſunt? Qua fronte poſtulas vt tibi ad genua accidam, cum ſim Deus, qui te condidi, qui te ſuperbientem cœlo depuli, deiecturus in tartara, ſimulatque mihi videbitur? Verum id temporis fallendus erat diabolus, non docendus. Nec admoneri debuit, qui corrigi non potuit. Proinde ſolùm patris ſui honorem à diabolo vſurpatum ſcripturæ autoritate vindicat, rurſus ex Deut, ſicut ſuperius, bis teſtimonium deſumens, quo inquit Hieronymus, ſecundæ legis ſacramenta monſtraret. Putatur autem deſumpta hæc ſcriptura ex Deute. 6. & 10.

Matth. 16.

& 10. capitibus. Verùm illic non, adorabis, ſcriptum eſt, ſed timebis. Nam & Hebræa illis locis habent verbum quod non ſignificat adorare, ſed timere, & Græca habent φοβηθήσῃ, timebis. Quare in citatione huius ſcripturæ videtur Chriſtus non ad hæc tantùm loca reſpexiſſe, ſed ſimul etiam ad ea quæ in ſexto & quinto capite præcedunt ante hæc verba. Nam in quinto capite dicitur: Non habebis deos alienos in conſpectu meo. Non adorabis ea, neque coles. Ego enim ſum Dominus Deus tuus: quo ſatis ſignificatur ſolum Dominum Deum adorandum. Quanquam non malè quis dixerit ſolum reſpectum fuiſſe ad illud quod legitur Deuteronom. 6. *Deut. 6.* Nam cum ante hæc verba: DominumDeum tuum timebis, præcedat: Cum ſaturatus fueris, caue diligenter ne obliuiſcaris Domini, qui eduxit te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis: eiſq; verbis indubiè prohibeatur aliorum deorum cultus, ac deinde ſubijciatur: Dominum Deum tuum timebis, ſatis patet per verbum, timere, ſignificari omnem cultum & reuerentiam Deo debitam, ac maximè adorationem. Qui enim timet aliquem & reueretur, eundem etiam adorat. Nam adoratio, timoris & reuerentię externum ſignum eſt. Verbum ergo, timebis, Dominus mutauit in, adorabis, quòd ita reſponſio poſtularet, eò quòd diabolus ad proſtrationem & adorationem ſui inuitabat. Quod autem additum eſt μόνῳ, ſoli, etſi in Hebræo expreſsè nō habeatur, includitur tamē in articulo, illi, qui cùm debeat intelligi cum emphaſi, ſignificat ſoli Deo ſeruiendum. Vnde & in prima parte intelligi debet: DominumDeum tuum ſolum adorabis. Ad quę intellectum ſignificandum ſubditur in Deuter. poſt hæc verba: Non ibitis poſt deos alienos, & cæt. Porro, verbum Hebraicum correſpondens in ſcripturis verbo, adorare, propriè ſignificat ſe coram aliquo venerationis cauſa humi proſternere aut inclinare: vnde frequenter etiam alijs a Deo tribuitur, ſecundum generalē hanc ſuam ſignificationem. Cum autem huiuſmodi venerationemDeus ſibi ſoli exhiberi poſtulat, plus quid eo verbo ſignificatur, nempe talis veneratio exterior,

quæ ex corde pio & religioſo procedat, & qua ipſe colatur tanquam ſolus author vitæ & omnis boni largitor. Sicq; intelligendum quod hic dicitur: Solum Dominũ Deum adorabis. Quanquam & alioqui cùm homo hominem vel ſanctos Dei adorat & veneratur, in eis magis Deum quã illos adorat. Nã cum honor Deo ſi proprius, nulli honor deferẽdus eſt, niſi propter Deum, quare maximè ijs defertur qui diuina quadam virtute aut poteſtate in hominibus præeminent, qui & ipſi dij quidam in ſcripturis dicuntur. Huic autem Hebraico verbo reſpondet apud Græcos verbum προσκυνεῖν, quod & ipſum ſignificat exteriorem venerationem cum incuruatione corporis. ſonat enim idem quod admoueo. Solent autem regem veneraturi ſeſe inclinare, & manum deoſculari, ſubiectionem proteſtantes. Huic ergo & apud Latinos bene reſpondet verbum, adoro, quod eſt quaſi ad aliquem oro, hoc eſt, capite inclinato aut corpore inclinato ad aliquem orare. De quo verbo doctè Valla, libro quinto, capite vndecimo. Adorare, inquit, ab oro, quod eſt ore precor, componitur. Supplicare à plico, quòd genu, poplitemque aut ceruicem plicamus, cùm à potentiore aliquo magnum quid precamur. Et tamen adorare, ſine ore, hoc eſt, ſine voce fit, non ſinè plicatione genuum ac geſtu corporis. Supplicare ſine plicatione genuum ac geſtu corporis, non ſine ore ac voce. Hinc eſt, quare ſupplicare tantùm homini datur, adorare etiam mutis, vnde elephas & phœnix, & alia quædam irrationalia ſolem adorare dicuntur. Nosque rebus mutis & ſenſu carentibus non ſupplicamus, ſed adorationis honorem exhibemus, vt regum ſtatuis, ſignis, veſtibus, literis, alijsque ſimilibus, & præcipuè picturis, imaginibusq; tum Dei, tum ſanctorum, tum ipſius etiam crucis quæ ſapientes adorant, ſtulti etiam orant. Quod de cruce, idem etiam de ſudario dico, cæterisque ſimilibus: idem de reliquijs ſanctorum, quorum corpora præſentia adoramus, animas verò abſentes oramus. Hæc ille. Ex quibus patet verbum hoc bene reſpondere Hebrææ & Græcæ dictionib. nec id propriè eſſe Latinis adorare, quod

Adorare quid propriè ſignificat.

quod Germanis eſt, *Anbidden* Illo enim vtuntur ad ſignificandum animo in aliquem fixo orare, precarique quid ab aliquo, tanquam boni illius primo autore. Pro verbo autem, ſeruies, quod in ſecunda parte ponitur, Græcis eſt λατρεύσεις. Eſt autem Græcis λατρεύω, idē quod δουλεύω: & λατρεία, idem quod δουλεία, vt oſtendit Valla in annotat. ſuper Mattheum. Et patet ex Suyda, qui λατρεύω exponit per δουλεύω, & λατρείαν, δουλείαν ἐπὶ μισθῷ, hoc eſt, ſeruitutem mercenariam. Nam & in Leuitico cum dicitur: Omne opus ſeruile non facietis in eo: Græcis eſt λατρευτόν. Tamen quoniam Septuaginta ſemper aut ferè ſemper verbum hoc poſuerunt vbi de cultu diuino eſt ſermo, ſimiliter & Paulus in ſuis epiſtolis, factum eſt vt λατρεία accipiatur à ſanctis patribus pro ea ſingulariter ſeruitute qua colitur Deus, vt annotauit prolixè Auguſt. lib. 10. de ciuitate Dei cap. 1. quamuis ea ſeruitus, Græcis magis propriè dicatur θρησκεία, vel θεοσέβεια. Hinc deinceps facta eſt à Theologis triplex illa diſtinctio venerationis, latria, dulia, & hyperdulia. Porro in Hebræo hoc loco eſt verbum commune ſeruituti diuinæ & humanæ: quod tamen cùm de ſeruitute diuina eſt ſermo, rectius Latinis redditur per verbum, colere. In huiuſmodi autem ſeruitute & cultu non tantum includitur externa veneratio quæ exhibetur per adorationem & ſacrificium, ſed etiam interna, qua de Deo piè quis ſentit, colens eum fide, ſpe, & charitate: deinde & ea quoq; veneratio, qua obediendo mandatis ipſius reueremur illum, facientes quæ ab eo præcepta ſunt nobis. Hic enim eſt perfectus Dei cultus, qui hoc præcepto à nobis exigitur. *Leuit. 23.*

Tunc reliquit eum diabolus.] Tunc, hoc eſt, cùm dixiſſet Dominus: Vade poſt me ſatana: cumque, vt habet Lucas, omnis iam conſummata eſſet tentatio. Omnem autem tentationem dicit conſummatam, ſiue ſimpliciter, quia iam peracta erat omnis tentatio qua voluit tentare Chriſtum diabolus: ſiue quia hæ tres tentationes deſcriptæ, capita ſunt omnium tentationum. Aut enim tentamur de illicita carnis voluptate, aut de inani glo-

ria, aut de auaritia & ambitione: quia, vt prius dictum
1. Ioan. 2. eſt, omne quod eſt in mundo, aut eſt concupiſcentia carnis, aut concupiſcentia oculorum, aut ſuperbia vitæ. Docemur itaque Chriſti exemplo non obediendum diabolo vel carni, ſuggerenti cupiditatem alicuius horum trium, & per horum cupiditatem in vitia quæuis præcipitare conanti. Poſſumus autem etiam aliter has tres tentationes & reſponſiones Chriſti in exemplum noſtrum & documentum accommodare. Aliquando enim cum in inopia aliqua aut neceſſitate conſtituti ſumus, tentamur ad diffidentiam diuinę opis, & ad requirendum illicitas rationes ſuccurrendi noſtræ inopiæ. Quod quando fit, cum Chriſto dicendum: Non in ſolo pane viuere hominem, &c. hoc eſt, confirmãda ſpes noſtra in Deo, nec diſſidendum quin ille, ſi ita iudicauerit expedire, ratione aliqua etſi nobis incognita opẽ feret. Contrà verò cùm per præſumptuoſam confidentiã tentamur, expectare id à ſolo Deo, quod in noſtra aliquatenus ſitum eſt poteſtate, cogitandum id quod Chriſtus dixit: Non tentandum eſſe Dominum Deum. Iam cùm per ſuperfluam concupiſcentiam rerum iſtius ſeculi tentamur, vt impietatem aliquam committamus quo cupita aſſequamur, cogitãdum quod tertiò dixit Dominus: Adorandum eſſe ſolum Dominum Deum, &c. Ita fiet vt memores trium iſtarum reſponſionum Chriſti, neque ſuperemur à diabolo per diffidentiam aut deſperationem, neq; per præſumptionem, neq; per concupiſcentiam, in quibus tribus omnis tentatio conſiſtit. Porro vſq; ad tempus dicitur receſſiſſe diabolus, quia redituius erat poſtea vel ad tentationem, vel ad oppugnatio-
Ioan. 14. nem, alia accepta occaſione. Vnde poſtea dixit Dominus: Venit princeps mundi huius, & in me non inuenit quicquam. Nam quem nulla rerum ſpecie corrumpere potuit, hunc poſtea per ſuos ſatellites conatus eſt perdere & occidere. Cùm autem iam receſſiſſet diabolus, *Ecce* (inquit Matthæus, rem nouam, *angeli acceſſerunt, & miniſtrabant ei.*] In viſibili ſpecie, cibum ſcilicet adferentes, aliaque miniſterij officia ei exhibentes. Qua in re iam ſigni-

ſignificatur Chriſti diuinitas, ſicut prius per tentationem diaboli declarata eſt eiuſdem vera humanitas. Quamuis enim non loquatur hic Euangeliſta de eo miniſterio angelorum, quo Chriſti diuinitati ſemper aſſiſtunt, & miniſtrant angeli: tamen ad teſtificandam excellentiam Chriſti ſupra angelos, non angelus vnus qui ſufficeret ad cibandum vnum hominem, ſed plures angeli deſcribuntur, non quidem prouidentes ei, & neceſſaria ſuggerentes, ſed miniſtrantes ei. Scripta ſunt autem hæc omnia & propter nos, quo ſcilicet intelligeremus diabolum neceſſariò fugiturum à nobis, ſi in reſiſtendo illi iterum & iterum perſtiterimus, ſecundum illud Iacobi: Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis. Ac tum *Iacobi* 4. quidem angelos qui in tentatione videbantur nos deſeruiſſe, ſuſcepturos nos ac ſtipaturos, & lætiora rebus triſtibus & moleſtis ſucceſſura. Quemadmodum enim in humana militia vices rerum ſunt, & labores otio, dura iucundis recreantur, & poſt diros conflictus epinicia celebrantur: ita in Chriſti militia ſemper aſpera lętiorum viciſſitudine mitigantur. Nam ſic Dei bonitas moderatur omnia, vt viciſſim tentationibus, rebusq; aſperis exerceat, probetq; militum ſuorum fortitudinē, & rurſus ſolatio quopiam inuitet ad gratulationem & gratiarū actionem. Verum ne ſemel iam liberi ab oppugnatione diaboli, deinceps ſecuri degamus, ſed ad nouos potius illius inſultus nos præparemus, ob id bene vſque ad tempus receſſiſſe dicitur a Chriſto. Dum enim in mundo ſumus, vbi ſatan princeps eſt, tentationibus eius ſumus obnoxij. Docemur itaque hoc Euangelio, qui maxime diaboli tentationibus ſint obnoxij nempe ſolitarij, & per baptiſmum aſſcripti regno Dei, cum quam potente & callido hoſte nobis res ſit, quibus in rebus nos tentet, qua ratione illum ſuperare poſſimus, quodque poſt triumphum cœleſtia ſolatia ſimus experturi.

DOMINICA II. IN QVADRAGESIMA. EVANGELIVM.

In

Matt.15. *IN illo tempore: Egreſſus Ieſus de Genezareth, ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Cananæa à finibus illis egreſſa, clamauit dicens ei: Miſerere mei Domine, fili Dauid: filia mea malè à dæmonio uexatur. Qui non reſpondit ei uerbum. Et accedentes diſcipuli eius, rogabant eum, dicentes: Dimitte eam, quia clamat poſt nos. Ipſe autem reſpondens, ait: Non ſum miſſus, niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. At illa uenit, & adorauit eum, dicens: Domine adiuua me. Qui reſpondens ait: Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus. At illa dixit: Etiam Domine: Nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Tunc reſpondens Ieſus, ait illi: O mulier, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut uis. Et ſanata eſt filia eius ex illa hora.*

QVintam nobis iſta Dominica mundi ætatem à captiuitate Babylonica ad Chriſti vſque aduentum exhibet meditandam, malis & calamitatibus omnibus pleniſſimam. Primum in Babylone grauiſſimam ſeruitutem inter idololatras captiui deuorârant, deinde per Cyrũ liberati, infinitas & grauiſſimas anguſtias à Perſis, Syris, Aegyptijs, Græcis, denique Romanis, pertulerunt. Tametſi verò nonnullos ad tempus liberatores ſuſceperint, vt Zorobabelem, Eſdram, Nehemiam, Machabeum, qui ipſos aliquoties ex parte defenderent, non fuit tamen iſta liberatio diuturna. Et, quemadmodum multis externis conficiebantur calamitatibus, ſic internè ſub imperio ſatanæ, miſerrimè erãt ſuppreſſi, nec affulſit vſpiam vlla redemptio, niſi, vt ſublatis manibus & oculis in cœlum, in venturum Meſſiam aſpicerent. Quod quidem hodiernum Euãgelium, non incommodè denotat, in quo mater filiæ miſeriam lamentatur, & pro auxilio ſupplex Chriſtum maximis vociferationibus, orat. Adhæc, non tantum quintã Dominica iſta ſignificat mundi ætatem, ſed quia ſecunda eſt in quadrageſima, pœnitentię quoque ſymbolum habet. Cùm autem tres ſint dignæ pœnitentiæ fructus, ieiunium, oratio, & eleemoſyna, & de ieiunio quidem dictum ſit dominica elapſa, ordine nunc in Eccleſia ſequitur,

quitur, vt de oratione fideles inſtruantur, & orationem ieiunio coniungendam eſſe, intelligant. Quemadmodum Chriſtus ipſe inquit, certum quoddam dæmoniorum genus, non eijci, niſi oratione, & ieiunio. Hinc D. Auguſtinus inquit, ieiunia, & maximè eleemoſynæ, orationem adiuuant, vt poſſimus dicere, In die tribulationis Deum exquiſiui manibus meis, & non ſum deceptus. Iam verò, oratio quid ſit, & qualis eſſe debeat, ſiue quibus conditionibus ornata, vt exoret, nemo nos melius docebit, quàm Seropheniſſæ, quantumuis gentilis, & ethnicæ, exemplum.

Matt 17.
Epiſt. 121. ad Probã in fine capitis 14.

EGreſſus Ieſus de Genezareth, ſeceſsit in partes Tyri & Sidonis] Quoniam Iudæi offenſi his quæ Chriſtus ſalutaria docuit, indignos ſe illis faciebãt, & iam tempus appropinquabat, quo regnum Dei ab eis transferretur ad gentes, ideo Dominus relictis Iudæis ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis, hoc eſt, loca illis ciuitatibus gentilium vicina, aut ad eas pertinentia, hac loci mutatione ſignificans quàm ſitiret etiam gentium vocationem, pertæſus infidelitatem Iudaicam, & veluti præſagium quoddam edens eius quod pòſt erat futurum, inſtruenſque Apoſtolos quid aliquando eſſent acturi, nimirum quomodo poſt ipſius reſurrectionem Iudæis reſiſtentibus Euangelio, ad gentes eſſent tranſituri. Hæc enim præcipua videtur fuiſſe ratio ſeceſſus Domini in has partes, quanquam & ideo videri poſſet ſeceſſiſſe, vt aliquãdiu cum ſuis quieſceret. Ideo enim videtur Marcus dixiſſe: ingreſſus domum, neminem voluit ſcire. Quanquam & alia ſit ratio eius quod neminem voluit ſcire, videlicet ne videretur eo animo veniſſe, vt contrà quàm Apoſtolis præcepit, gentibus prædicaret, & palam miracula apud eas faceret, qua re Iudæi occaſionem deſumere potuiſſent dicendi ſe iuſtè illum non recipere, qui cum prophanis gentibus haberet commerciũ. Quod autem dicitur, neminem voluit ſcire, de tali voluntate eſt accipiendum, quali frequenter vetuit etiam ſua miracula prædicari, nimirum de voluntate non diuina illa

quæ

quæ ſemper impletur, ſed humana, qua Chriſtus pleraq; tanquam homo voluit quadam conſideratione, & ſine omni fictione voluit, quæ tamen tanquam Deus alia conſideratione fieri aliter voluit. Voluit ergo iam neminem ſcire, quia tanquam homo fecit vt lateret quantum in ipſo erat, ingrediendo ſcilicet domum, nec palam ſe manifeſtando, ac ſuis ſilentium præcipiendo. Et tamen non ſine voluntate eius diuina factum eſt vt à multis propalaretur, & mulier hæc ipſum accederet ſupplicatura. Sic & cùm dicitur: non potuit latere: nō vult Euangeliſta abſolutè potentiam latendi negare in Chriſto, quandoquidem abſoluta potentia & diuina varijs modis latere potuiſſet: ſed ſignificare eum non potuiſſe latere per ea omnia quæ fecit vt lateret. Nec mirum, quandoquidem non tantùm fama eius etiam apud Tyrios & Sidonios ſparſa fuit, ſed & pleriq; eorum etiam de facie eum agnouerunt, cum ſupra ſæpè dictum ſit, ex Idumea & partibus quæ circa Tyrum & Sidonem ſunt conueniſſe multos ad Ieſum. Docemur autem hic rurſum virtutis efficaciam, quæ etiamſi quærat latibula, latere tamen nunquam poteſt. Docemur item honorem maximè ſequi fugientes.

Ecce mulier Cananæa à finibus illis egreſſa] Mulierem hanc, quam Matthæus Chananæam vocat, Marcus dicit fuiſſe gentilem, & genere Syrophœniſſam. Sic enim legimus in Marco: Erat enim mulier gentilis, Syrophœniſſa genere. Vbi primò notandū, Græca nō habere coniunctionem, enim, quæ contextui non bene conuenit, ſed ἦν δὲ, hoc eſt, erat autem. Deinde pro, gentilis, non eſt Græcis ἐθνικὴ, ſed ἑλληνὶς, hoc eſt, Græca. Sed Græca dicitur Marco, nō quod patria aut genere eſſet Græca, (ſic enim non fuiſſet Cananæa, nec Syrophœniſſa,) ſed pro conſuetudine loquendi ipſorum Iudæorum, qui pridē cœperant omnes Ethnicos, & quotquot à religione Iudaica eſſent alieni, vocare Græcos, vt paſſim patet ex Actis & Pauli epiſtolis. Id autem factum ab eo videri poteſt, quòd Græci rerum apud Syros fuerunt potiti. Vnde bene hoc loco interpres vertit, gentilis, pro Græca. Chananea

-nea autem dicitur, quia ex poſteritate Chanaan erant gentium illæ reliquiæ, quæ in terra Iſrael atque vicinia reliquæ factæ fuerant: vnde & tota illa terra prius dicebatur terra Chanaan. Inter cuius Chanaan filios vndecim, quorum poſteritas terram illam habitauit, filius primogenitus fuit Sidon, vt patet Geneſ. 10. qui ciuitati Sidon antiquiſſimæ & celeberrimæ nomen dedit, ex cuius finibus dicitur hic veniſſe mulier iſta. Dicitur autem Syrophœniſſa, & non ſolùm Phœniſſa, non, vt quidam volunt, ob id quòd Phœnicia pars eſſet Syriæ, quamuis etiam Phœnicia Syriæ annumerari ſolet. (ſic enim omnis Phœniſſa etiam eſſet Syrophœniſſa) ſed quia quædam Phœniciæ pars dicebatur Syrophœnicia, & eius habitatores, Syrophœnices, à quo loco etiam hæc Syrophœniſſa dicta eſt, vel, vt quidam habent Græci libri Syra Phœniciſſa, per diuiſionem. Phœnicia enim regio eſt anguſtæ latitudinis, ac tota fermè maritima, contigua Galilææ, quo adusque Libano monti appropinquat. Hic enim mons Syriam à Cœle & Galilæa gentium editiſſimis iugis diſterminans, Phœniciam & oram eam quæ Tyrijs adiacet, ingreditur demiſſior iam & minus arduus. Huius Phœniciæ pars ea quæ vergit ad Boream, & eſt trans Libanum, dicitur Syrophœnicia, eò quòd coniungatur Syriæ potiori, atque ob huiuſmodi confinium factum eſt, vt voce compoſita diceretur Syrophœnicia, & habitatores Syrophœnices: perinde vt in alijs locis ſæpe, vt Celtiberi in Hiſpania, Gallogræci in Aſia, Libiæthiopes in Aphrica. Phœniciæ præcipuæ ciuitates & maritimæ, erant Ptolomais, Tyrus, Sarephtha, Sidon, Berytus, Byblos. Porro in narratione Matthæi & Marci videtur eſſe repugnantia aliqua. Marcus enim dicit mulierem ad Dominum in domo latere volentem intraſſe, ibique pro filia ſua rogaſſe: Matthæus autem ſignificat ſatis apertè mulierem hanc non acceſſiſſe Dominum in domo, ſed in via aliqua ambulantem, cùm dicit diſcipulos Domino ita ſuggeſſiſſe: Dimitte illam, qui clamat poſt nos. Illa enim verba ſignificãt mulierem poſt Dominũ ambulan-

lantem, vocem deprecatoriam emiſiſſe. Quæ apparentia contrarietatis dupliciter tolli poteſt. Primò ſecundum Auguſtinum, vt dicatur mulierem hanc primùm in domo Dominum ſuppliciter oraſſe, vt habet Marcus: Dominum autem nihil reſpondentem, mox egreſſum de domo illa, ac tunc in via contigiſſe quæ narrat Matthæus ſolus, & deinde Matthæus ſimul cum Marco. Secundò, & fortè rectius, ſi dicatur mulierem hãc primùm inueniſſe Dominum in via ambulantem, poſtquam ſcilicet aliquandiu in domo latuiſſet, ac in via contigiſſe primùm quæ narrat ſolus Matthæus, ac deinde mulierem ſecutam Dominum in domum ingreſſum, ibique ſupplicem oraſſe & exoraſſe Dominum, quemadmodum concorditer narrant Matthæus & Marcus. Alioqui oportebit intelligere aliam eſſe proſtrationem mulieris, de qua Marcus, & aliam de qua Matthæus: & hãc extra domum, illam in domo contigiſſe, cùm vterque Euangeliſta mulieri proſtratæ coram Domino idem dicat à Domino reſponſum. Certè in hunc modum conciliauit Euangeliſtas Zacharias Chryſopolitanus, ſic ſcribens: Poſt ambulantem Dominum mulier Chananæa deprecatorias voces emittit, & pòſt in domo ad pedes eius procidit, vt Marcus commemorat. Hæc ille. Et omnino magis rationi conſentaneum, quòd Dominus qui in miraculis ſuis ferè fugit hominum præſentiam, quique iam maximè latere voluit, prius in via ſolicitatus, poſtea in domo exaudierit, quàm quòd prius in domo ſolicitatus, deinde exiens palam operatus ſit miraculũ. Nec obſtat huic intelligẽdi modo quod legimus in Marco: Mulier enim ſtatim vt audiuit de eo, intrauit, & procidit: quaſi omninò ſtatim intrauerit in domum in qua prius dixit eſſe Dominum. Primum enim illud, ſtatim, non eſt apud Græcos. Deinde etiamſi eſſet, referri poſſet ad participium ἀκούσασα, vt ſit ſenſus: Mulier cùm audiuiſſet ſtatim de eo, & ſignificetur famam Ieſu ad eam mox perueniſſe. Præterea etiamſi referatur ad verbum, intrauit, non ex eo conſequitur nihil fuiſſe mediũ inter auditam famã Ieſu, & ingreſſum mulieris. Poſtremùm

non

non eſt Græcè, intrauit, ſed tantùm ἐλθοῦσα προσέπεσεν, id eſt, cùm veniſſet procidit, vt rectè intelligi poſſit nihil eius quod narratur circa hanc mulierem contigiſſe in domo. Vnde Græci nihil in Matthæi & Marci narratione ſenſerunt quod contrarietatem videretur ſonare, cuius apparentia nata tantùm eſt ex verbo, intrauit. Sicut enim id quod in Matthæo legimus: illa venit & adorauit eum: Græcè eſt, ἐλθοῦσα προσεκύνησεν: ita id quod in Marco legimus, intrauit & procidit, Græcè eſt ἐλθοῦσα, προσέπεσεν. Quoniam autem Euangeliſta Marcus mentionem fecerat domus quam Dominus intrauerat, ideo interpres intelligens mulierem accedentem Dominum ingreſſam domum, pro venit, vertit, intrauit. Porrò cum hiſtoria hæc in ſe ſatis ſit aperta, obſeruandæ in ea tantùm ad noſtram inſtructionem multæ huius mulieris virtutes, & Domini erga eam diſpenſatio. Et imprimis quidem animaduertenda in hac muliere pietatis virtus erga filiam. Adeo enim, vt decebat veram matrem, tenebatur amore filiæ & cura eius, vt indignitatis ſuæ licet conſcia, tamen non dubitaret Dominum accedere, ac clamore cōſtanti illum palam proſequi, nequaquam deſiſtens, etſi frequenter paſſa repulſam. Rurſum vt filiæ miſeriam, ſuam duceret. Vnde non dicit: Miſerere filiæ meæ, ſed mei. Et poſtea: Domine adiuua me. Quibus verbis ſignificat quàm malè ipſam haberet filiæ calamitas. Secundò obſeruandum, idque potiſſimùm in hac muliere, quàm inſignis & admiranda fuerit fides, Chriſti etiam teſtimonio ſingulariter comprobata. Credidit enim Ieſum, eſſe filium Dauid, hoc eſt, Meſſiam & ſaluatorem à Iudæis expectatum. Nam per filium Dauid, vt prius eſt dictum, ſignificabant tunc paſſim per circumlocutionem Meſſiam. Credidit in manu eius eſſe, ac item velle ſalutem adferre etiam quibuſlibet, & quantumuis indignis. Credidit omni dæmoniaca virtute illum eſſe ſuperiorem, neque oratione illi & precibus opus eſſe putauit reliquorum more vt filiam ſanaret, ſed poteſtate illum hoc efficere poſſe, idque etiam abſentem. Vnde non dicit: ora Deum tuum pro me, aut

T deſcen-

deſcende ad filiam meam, ſed tantùm, adiuua me. Credidit iam abnegato omni patrio dæmonum cultu, hunc vnicum eſſe hominum ſaluatorem datum diuinitus. Vnde non iuit ad homines ſeductores, nō quæſiuit inanes ligaturas, ſed omnes relinquens diaboli cultus venit ad Dominum, credens Domino parum eſſe ob magnitudinem potentiæ eius, inſuperabile illud filiæ malum ſuperare, vnde hoc miraculum tantum micam vocat. Iam ex magnitudine fidei huius ſecuta eſt in ipſa etiam animaduerſione digna fiduciæ magnitudo & conſtantia. Quoniam enim eam habuit de Domino fidem, quam diximus, hinc egreſſa ad eum opem eius implorauit, omnino confidens ſe eam obtenturam, idq; adeò certò, vt ab hac fiducia dimoueri non potuerit, neq; primùm Domini ſilentio, neq; mox reſponſo dato diſcipulis, quo ſeſe in totum gentibus videbatur negare, neque denique reſponſo ſibi dato, quo gratiam ſuam, ſaltem in præſens nondum ſaturatis filijs, negâre videbatur. Nec dubiū quin hæc & fidei & fiduciæ magnitudo fuerit in ea ex perſuaſione ſpiritus, & attractione ac reuelatione patris, in hac gentili iam id incipientis, quod mox paſſim in gentibus erat operaturus. Poſtremùm, obſeruanda in hac muliere patientiſſima humilitas, qua indignitatis ſuæ conſcia nō indignabatur & ſe toties reijci ab eo qui tam facilem ſe alijs præbuerat ſemper, & ſe canibus cōparari, quin potius ſe humiliter canem imò catellam agnoſcens, tantum petijt beneficiū canibus debitum & conueniens impendi ſibi. Quod autem Dominus paratiſſimus alioqui & cupidiſſimus præſtandi deſideratam a ſe ſalutem, toties renuit exaudire mulierē, aut potius diſtulit eam exaudire, duplicē habet cauſam. Alteram, ne Iudæi occaſionem haberent calumniandi ipſum tanquam gentium fautorem quas abominabantur. Alteram, vt ipſa repulſione & dilatione virtutes huius mulieris & magis magiſq; accenderentur, & omnibus manifeſtæ fierent. Chriſto enim negāte & differente ſalutem optatam, ardor pietatis in filiam, feruorque fidei & fiduciæ in Chriſtum magis accenſus eſt, vt quo

magis

magis ille videbatur negare, hoc ardentius illa ſemper orarct: primò enim clamabat poſt Chriſtum, ſed deinde etiam in conſpectum eius procurrens procidit ad pedes eius, adorans eum. Atque ſic & prædictæ virtutes, & humilitas eius patiẽtiſſima omnibus ſunt declaratæ, quando etiam catellæ comparata non deſtitit illum prece ſolicitare. Ob has ergo cauſas Dominus & primùm non reſpondit ei verbum, & ſecundo diſcipulis partim miſericordia motis, partim impatientia clamoris reſpondit: *Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael.* vel, vt habent Græca, ad oues perditas domus Iſrael. Quæ ſententia dupliciter accipi poteſt. Primùm, vt ſit ſenſus: Non ſum miſſus corporali præſentia, niſi ad oues, &c. Alludit autem Dominus ad præceptum olim datũ Apoſtolis. Secundò, intelligi poteſt Dominum iſtud ſic dixiſſe, quomodo in ſermone, qui dicitur in monte, protulit teſtimonia ſcripturæ in eum ſenſum in quem ipſi Phariſæi accipiebant. Sic enim omnes Chriſtum expectabant, quaſi ſoli Iſraeli mittendus eſſet, prӕterquam ſi qui prophetiæ ſpiritum fuerant aſſecuti. Et alioqui ſi myſticè accipiatur, domus Iſrael, abſolutè verũ eſt Chriſtum tantum Iſraelitis, ſecundum ſpiritum ſcilicet & electionem patris, fuiſſe miſſum. verùm hunc ſenſum nõ aſſequebantur iam Apoſtoli. Ob prædictas item cauſas, etiam tertio mulieri cauſam ſuam agenti poſt repulſam precem Apoſtolorum reſpondit: Sine prius ſaturari filios, doctrina ſcilicet mea et miraculis. Non eſt enim bonum, hoc eſt, non eſt honeſtum nec decorum (Græcè enim eſt καλὸν, quod magis ſignificat honeſtum & pulchrum, quam bonum, quod Græcis dicitur ἀγαθὸν) ſumere panem filiorum, & mittere canibus, vel, vt habent Græca, βαλεῖν τοῖς κυναρίοις, id eſt, proijcere catellis. Eſt enim hic etiam vox diminutiua, quemadmodum poſtea cum vertit interpres, catelli edunt de menſa, ne quis putet in huius vocis mutatione ſubeſſe aliquod myſteriũ, & mulierem ſe magis depreſſiſſe quàm eam Dominus humiliauerat. Significat autẽ Dominus per filios, Iudæos: per canes, gentiles, ob idololatriæ & peccatorũ ſpurcitiem.

citiem. Loquitur tamen hæc magis pro publico Iudæorum affectu quàm ſuo. Nam apud ſe mulier hæc fide iuſtificata non canis erat, ſed filia Abrahæ. Iudæi verò ſe ſolos Deo charos & ſanctos iudicabant, cæteros omnes canum loco habebant. Notandum autem in verbis iſtis Domini etſi duris, tamen non defuiſſe conſolationem, & ſpei materiam præbitam. Cùm enim dicitur: Sine prius ſaturari filios: aliquid ſpei mulieri ac gẽtibus omnibus dabatur, cibum vitæ etiam ipſis, ſed ſaturatis Iudæis, donandum, hoc eſt, fore vt & ipſi Euangelium regni audirent, & Christo fruerentur, poſtquam Iudæis illud fuiſſet prædicatum.

At illa dixit: Etiam Domine: Nam & catelli edunt de micis.] Illud, vtique, vel, vt in Matthæo legimus, Etiã, confirmantis eſt, non refellentis: quemadmodum tamen videri poſſet ex eo quod ſequitur: Nam & catelli, &cæt. Coniunctio enim, &, hic poſita videtur ſignificare non ſolùm filios edere panem, ſed etiam catellos. Vnde quidam ante illud: Nam & catelli: aliquid volunt eſſe ſubaudiendum, in hunc modum: Hoc quidem verum eſt quod dicis, non debere ſumi panem filiorum, & cæt. attamen non ob hoc ego repellenda venio. Nam & catelli edunt, & cæt. Verùm ſciendum hic rurſum pro, Nam &, Græcis eſſe, καὶ γὰρ, quod potius verti debet per, etenim. Itaque hic eſt ſenſus: Verè Domine ſic eſt vt dicis. Nam catelli tantùm edunt de micis puerorum cadentium è menſa. Qua reſponſione ſignificat ſe agnoſcere Iudæos eſſe filios & dominos ſuos, ſe verò eſſe vilem catellam: ſignificat item & ſe non petere aliud beneficium quàm canibus ſuo iure competat, ac hoc ipſum quod peteret, non eſſe niſi veluti micam eorum miraculorum quæ in Iudæorum gratiam Christus operari poſſet. Verba ergo hæc plena ſunt humilitate, modeſtia, fide, ac prudẽtia. Humilitate quidẽ, quòd per hæc ſignificet ſe agnoſcere catellam eſſe. Modeſtia, quòd canum ius proponens non expreſsè inferat, quòd etiam ſibi meritò competat concedi à Domino, ſed id Domino

relin-

relinquat colligendum. Fide, quòd filiæ curationem pro mica reputet, conſideratione nimirum magnitudinis potentiæ eius, qua longè maiora poſſet Iudæis præſtare. Prudentia autem & ſapientia, quia his verbis gentilis licet mulier ipſam Dei ſapientiam ſuperauit, eamque proprijs ſui oris verbis comprehendit & illaqueauit, vertens in argumentum impetrandi quod dictum videbatur ad abigendum eam. Perinde enim eſt ac ſi dixiſſet: Canem me dicis, canem me fateor, ergo nutri me vt canem. Non enim requiro vt fraudatis Iudæis filijs integros accipiam panes, ſed micam tantùm expeto, quam Iudæi abundè ſatis miraculorum tuorum magnitudine & multitudine ſaturi, pro nihilo penè ducerent, nec indignari poterunt eam eſurienti catellæ obijci in famis maximè releuamen. Itaque Dominus his verbis ſe, quantumuis prius varijs rationibus reluctantem, ſuperatum ſignificans dicit, vt eſt apud Marcum: Propter hunc ſermonem vade, &cæt. ac rurſum ſignificans ſe prius diſſimulaſſe verius quàm negaſſe ſuam bonitatem, exclamando dicit: *O mulier magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis.*] hoc eſt, petis. Hac enim exclamatione ſignificat non tantùm admirationem ſuam, ſed etiam quòd non potuerit diutius ſeſe continere, veluti anxiè laborauerit, diſſimulando tam diu ſuam bonitatem. Magna, inquit, eſt fides tua, hoc eſt, non ſimplex, nec communis, ſed rara & eximia. Magna, quia conſtans: Magna, quia per eam magna de me credis & confidis. Iam vt hanc hiſtoriam ad noſtram inſtructionem accommodemus, docemur hic primùm in hac muliere præter pietatem & ſolicitudinem quam debent parentes liberis, in omni noſtra aut filiorum, & aliorum qui ad nos attinent neceſſitate, ad Chriſtum confugere, atque ab illo auxilium petere, idque fiducia firma & perſeueranti, ac perfecta humilitate qua beneficijs eius nos agnoſcamus indignos. Docemur ſecundò in Chriſto cum quanto noſtro profectu & vtilitate differat noſtras orationes exaudire, nimirum vt magis in nobis accendatur deſiderij & deuotionis fer-

uor, atque eo magis inflammemur ad precandum, quo diutius differtur quod impensè cupimus, & obtentum multis precibus bonum pluris faciamus, ac ex eo plus exhilaremur. Docemur item quæ ſit orationis indeſinentis efficacia, nimirum quòd per talem id tandem impetratur, quod varijs etiam iuſtiſque rationibus meritò deberet negari, quodque per eam Deus cogitur quodammodo mutare ſemel conceptam ſententiam, ac mira ratione is qui eſt fortiſſimus, tamen ab homine ſuperatur: quemadmodum id in typo demonſtratum eſt in lucta Iacob cum angelo. Docemur poſtremò, quantum valeat aliena fides & oratio, ad ſalutem eorum potiſſimùm, qui ſuæ ſalutis per ſeſe curam habere non poſſunt. Itaque ad exemplum huius mulieris, Eccleſia ſua fide & oratione paruulos baptizandos, diaboli adhuc mancipia, Chriſto commendat, in ſe aſſumens paruulorum perſonas, & ſuam fidem pro illorum fide proponens, quemadmodum hæc mulier in ſe aſſumens miſeriam filiæ dixit: miſerere mei, & adiuua me. Vt autem myſticè etiam explicemus hãc hiſtoriam, primum quidem certum eſt ſatis ex prædictis, allegoricè hanc mulierem deſignaſſe Eccleſiam ex gentibus congregandam, quæ, Chriſto relictis Iudæis ad eam declinante, mox egreſſa de finibus ſuis, hoc eſt, relictis patrijs ritibus, & ſecundum Pſalmiſtæ conſilium obliuiſcens populum ſuum & domum patris ſui, acceſſit ad Dominũ fidei feruore, & humili agnitione propriæ indignitatis, impetrans domum & familiam ſuam liberari à diabolo, à quo diu miſerè admodum fuit afflictata, in omne vitiorum & errorum genus pertracta & detenta. Et quidem Iudæi indignum iudicabant, vt qui paulò antè dæmonum arbitrio ad omnia flagitia rapiebantur, repentè per Euangelicam gratiam reciperentur ad cõſortium & dignitatem filiorum. At gentium Eccleſia, quum à ſalute excluderetur per Dei iuſtitiam, per miſericordiæ feneſtram irrupit, & fiduciæ pertinacia veluti telo quodam aditum ſibi patefecit, effractis regni cœlorum portis. In qua iã mira facta eſt rerum conuerſio, vt qui prius dice-

Myſticus ſenſus.

Pſal. 44.

dicebantur filij, facti ſint canes: & contrà qui canes, facti ſunt filij. De Iudæis enim iam dicitur: Circundederunt me canes multi. & : Videte canes, videte malos operarios. Et quoniam canes ſunt, ideo qui prius tanquam filij menſæ Dominicæ aſſidebant, ex micis videntur paſci, hoc eſt, paruitate & vilitate literæ: Gentes verò in filiorum ordinem allectæ obtinuerunt panem corporis Domini, ac ſatiantur ex adipe frumenti ſpiritualis intelligentiæ. Moraliter autem mulier hæc rectè quamlibet animam peccatricem deſignat, cuius filia, hoc eſt, caro à dæmonio vexatur, quia exagitatur etiam ſpiritu repugnante ad vitia varia. Hæc igitur ſi ſibi, ſuæq; filiæ ſanitatem exoptat, imprimis neceſſe eſt vt è ſuis egrediatur finibus, hoc eſt, priora ſuæ conuerſationis vitia in quibus quieuit relinquat, tum ad Chriſtũ fide accedat, qui vnicus eſt ſalutis author. Ad quem cùm fide acceſſerit, opus eſt & fiducia firma, quæ feruidam & perſeuerantem eliciat precem: & humilitate, qua ſe velut catellam per confeſſionem peccatorum agnoſcat, ac indignam planè iudicet cum filijs, immaculatis myſterijs menſæ Dominicæ frui. Si enim deſit humilitati fiducia, talis humilitas & indignitatis conſideratio pariet deſperationem: ſi vero deſit fiduciæ humilitas, fiducia talis pariet præſumptionem. Verùm vbi duo hæc coniuncta fuerint, nec humilitas franget animum, nec fiducia temerè quid ſibi vendicabit, ſed etiamſi conſcientiæ inter orandum dicatur: Peccaſti grauiter, indigna es quæ exaudiaris, æquum non eſt vt audiaris: tamen ita agnoſcet ſuam indignitatem per humilitatem, vt per fiduciã de Dei bonitate conceptam non ceſſet orare, imò ex indignitatis ſuæ ratione, argumentum impetrandi à Deo colligat, ita vt dicat: Quoniam ergo Domine indignus ſum, ideo miſerere: quoq; magis peccaui, eo tu, cui proprium eſt miſereri, magis miſerere, & amplius laua me ab iniquitate mea, qui veniſti peccatores ſaluos facere, & dixiſti, nõ eſſe opus medico bene habẽtibus, ſed malè. Sic oranti cõtinget filiæ ſanitas, ac profligato malo dæmone, cõſequetur animi trãquillitas et quies quæ inno-

Pſal. 21.
Philip. 3.

centiæ & gratiæ diuinæ comes eſt. Hanc enim ſignificat recubitus puellæ ſanatæ ſuper lectum, inuentæ à matre.

DOMINICA III. IN QVADRAGESIMA. EVANGELIVM.

Luc. 11. *IN illo tempore: Erat Ieſus eijciens dæmonium, & illud erat mutum. Et cùm eieciſſet dæmonium, locutus eſt mutus, & admiratæ ſunt turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Et alij tentantes, ſignum de cœlo quærebant ab eo. Ipſe autem ut uidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in ſe diuiſum, deſolabitur, & domus ſupra domum cadet. Si autem & Sathanas in ſeipſum diuiſus eſt, quomodo ſtabit regnum ipſius? quia dicitis, in Beelzebub me eijcere dæmonia. Si autem ego in Beelzebub eijcio dæmonia, filij ueſtri in quo eijciunt? Ideo ipſi iudices ueſtri erunt. Porrò ſi in digito Dei eijcio dæmonia, profectò peruenit in uos regnum Dei. Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt omnia, quæ poſſidet. Si autem fortior illo ſuperueniens, uicerit eum, uniuerſa arma eius auferet, in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet. Qui non eſt mecum, contra me eſt: & qui non colligit mecum, diſpergit. Cùm immundus ſpiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquoſa, quærens requiem, & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam unde exiui. Et cùm uenerit, inuenit eam ſcopis mundatam. Et tunc uadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſecum nequiores, & ingreſſi habitant ibi, & fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus. Factum eſt autem cùm hæc diceret, extollens uocem quædam mulier de turba, dixit illi: Beatus uenter, qui te portauit, & ubera quæ ſuxiſti. At ille dixit: Quinimmò, Beati qui audiunt uerbum Dei, & cuſtodiunt illud.*

QVinque tranſactis Dominicis, totidem mundi ætates nobis meditandas, catholica propoſuit Eccleſia, in quib⁹ quemadmodũ nullus repertus fuit, qui regnũ Satanę vel ex ſeipſo, vel alio potuerit ꝓfligare, hoc eſt humanã naturã à ſeruitute peccati, tyrãnide mo-

mortis, & ſatanæ potuerit vindicare: Sic hodie ad ſextã ætatem, hoc eſt, ad gratiæ & Euangelij tempus deuectum eſt, in quo verus ſaluator tantopere expectatus, aduenit, & regnum Dei, deſtructo ſatanæ imperio, ſecum in terras aduexit. Cuius rei efficaciſſimum nobis exhibet præſens Euangelium teſtimonium, dum Chriſtus illuſtri miraculo ſatanam ſuperauit, & apertis verbis teſtatus eſt, hoc irrefragabile fore ſignum aduentus regni Dei. Duo autem pręcipua capita, pręſens Euangeliũ comprehendit: Quorum alterum ineffabilem conſolationẽ: alterum terrorem haud contemnendum complectitur, & admonitionem. Ad conſolationem pertinet, quod audiuimus Dominum eieciſſe nequiſſimum dæmonium, qui & dementauerat hominem, & ſenſuum vſum illi ademerat, quo facto certi in fide reddimur, ipſum eſſe ſemen illud mulieris, quod caput ſerpentis fuerat contriturum. Verum Meſſiam, Victorem fortis armati, qui venit vt diſſoluat opera diaboli. Quid autem tanta fidei noſtræ confirmatione, magis conſolatorium nobis obueniſſe poſſet? Non vulgarem tamen nobis terrorem incutere debet, quod ſatanam eiectum, aſſerit Chriſtus non quieſcere, donec redeat eò, vnde fuerat profligatus, ſi fortè reperiat hoſpitium vacuum & otioſum. Iudæis ſanè hoc accidit, dum enim ſeruatorem ſuum ſpernunt & inſectantur, ſatanæ à CHRISTO profligato, reditum ſua obſtinatione concedunt, & veluti ad redeundum inuitant. Sic & nobis continget, qui beneficio baptiſmatis Chriſti, & verbi ſui, à maligno ſpiritu ſumus aſſerti, ſi dona Dei negligentes, ad perfectiora progredi non ſtudeamus. Prius quidem, quàm in mundum veniſſet Chriſtus, ſatan rerum potiebatur & triumphabat, captas peccato animas, dum ſibi ſeruire cogit, imperium orbis, quod DEVS contulerat homini, ſibi vendicauit, & ſatis quietè, nemine refragante poſſedit. Nullus enim prophetarum aut patriarcharum, quod ſcripturæ teſtantur, potuit vnquam, inter omnia, quæ patrarunt miracula, dæmonium ſua virtute eijcere. Niſi, quod de Dauide ſcribitur, citharæ ſuæ cantu

Gen. 3.
1. Ioan. 3.
1. Reg. 16

effeciſſe diuinitus, vt Saul obſeſſus minus à maligno ſpiritu torqueretur. Nequaquã tam hũc expellere, vel illũ potuit liberare, ſoli Chriſto Dauidis filio hęc facultas reſeruabatur. Hic, vbi venit, fortem illum principẽ huius mundi è veſtigio conculcauit: quemadmodum ex ipſo Euangelij contextu, latius audituri ſumus.

Pſal. 90.

ERat *Ieſus eijciens dæmonium, & illud erat mutum.*] Non putandum aliud eſſe miraculum de quo Lucas, & de quo Matthæus capite duodecimo. quanquam ille dæmonium mutum tantùm dicat, hic verò mutum & cæcum. Nam quæ ſequuntur dicta à Phariſæis & à Chriſto, manifeſtè ſatis oſtendunt vnum & idem eſſe miraculum. Vnde dęmoniacus iſte, quem mutum dicit fuiſſe Lucas, diuerſus eſt ab illo cuius meminit Matthæus capite nono. Hic enim dæmoniacus, non tantum mutus fuit, ſed & cæcus fuit. Chryſoſtomus verò etiam ſurdum fuiſſe intelligit. Nam dictio κωφος, quæ hoc loco eſt apud Matthæum & Lucam, Græcis & ſurdum ſignificat & mutum. Sed pro muto debere hic accipi, patet ſatis manifeſtè ex eo quod dicitur: *Et cùm eieciſſet dæmonium locutus eſt mutus.*] Quibus verbis etiam ſatis ſignificatur, quod cæcitas & ſermonis impedimentum non fuerit in hoc homine aut naturaliter, aut ex alio ſimili defectu, ſed tantum ex præſentia dæmonis, qui illi & oculorum vſum & linguæ ſuſtulit, atque ob id dæmonium illud Lucas mutum vocat, quòd ſcilicet in homine illo nõ loqueretur, & hominem illum mutũ feciſſet. Tria ergo ſimul in hoc homine perpetrata ſunt miracula. Nam poſſeſſus à dæmone liberatur, cæcus videt, & mutus loquitur. Non enim ex parte tantùm Dominus curat, vt expulſo dæmone, relinqueret ea impedimenta quæ oculis & linguæ demon attulerat, ſed expulſo prius dæmone ſimul etiã & impedimenta ſuſtulit. Quo & oſtenſum eſt quomodo ſpecialiter Dominus electos ſuos à dæmonis poteſtate liberet, qui quamdiu

diu ab illo poſſidentur, nec vident, nec audiunt, nec loquuntur quæ recta ſunt, nimirum expulſo prius dæmone, & lumen fidei aſpicere eos facit, in laudes Dei tacentia prius ora laxat. Porrò obſeruanda eſt triplex hominum diuerſitas ab Euangeliſtis ſignificata, quorum vna pars Dominum propter ſuam doctrinam & miracula eſt admirata, reliquæ verò duæ in Domino ſunt ſcandalizatæ. Vulgus enim & turbæ quę Ieſum prius familiariter non nouerant, nec ſcripturarum ſcientia aut opinione ſanctitatis ſibi placebant, admirabantur Dominum, & filium Dauid, hoc eſt, Meſſiam eſſe facilè crediderunt. Cognati verò Chriſti(eos enim ſignificat Marcus cùm dicit: & cùm audiſſent ſui: vbi pro, ſui, Gręcè eſt οἱ παρ' ἀυτοῦ id eſt, qui ex illius erant familia aut cognatione) ob familiaritatem quam cum ipſo habuerant, nihil magnificum de ipſo ſentire valentes, quod experti eſſent ipſum prius communem vixiſſe vitam, & à reliquis nihil differentem, cum audirent quæ de ipſo nunciabantur inſolita eſſe, & ſupra modum humanarum virium, furore quodam & dæmone agi dixerunt, atque hinc fieri vt noua atque inaudita doceat & faciat. Itaque quoniam erant cognati, iuxta leges humanas putabant eſſe ſui officij, vt mentis impotem, & à ſpiritu quopiam arreptum cohiberent, metuentes fortè etiam ne rebus per IESVM nouatis, tota ſimul cognatio perderetur & profligaretur, cùm merito hi Chriſtum primum ſuſcipere debuiſſent, vt qui eius innocentiam à puero cognouiſſent, & eius gloria magnifice erant illuſtrandi & cohoneſtandi. Phariſæi ſimiliter & Scribæ, quorum illi ſibi placebant ſanctitatis opinione, hi ſcripturarum intelligentia, & ipſi quoque, cùm primi debuiſſent agnouiſſe, vt cuius vita & doctrina omnis ſanctitatis erat exemplum, & cui ſcripturæ teſtimonium perhibebant, contra Dominum inuidia ſunt commoti, adeò vt non vererentur miraculum illud quod vulgus admirabatur, aſcribere poteſtati dæmonis, grauius certè peccantes, quàm cognati. Siquidem

dem illi vulgari potius craſſitudine peccabāt, quàm impietate, quòd ſcilicet nihil præclari de Ieſu ob familiaritatem ſentire poſſent. Hi verò inuidia & odio excæcati dolebant ſuam gloriam Chriſti gloria obſcurari. Et illi quidem non tam in miraculis offenſi videntur, quàm in nouitate doctrinæ quæ multos poſt ſe trahebat. Solent enim furioſi & amentes noua & inſolita loqui quę nunquam didicerunt, & nouitate illa rudem plebem ad ſe trahere. Phariſæi verò & Scribæ miracula apertiſſima calumniabantur, & quoniam negare non potuerunt quin humanis viribus maiora eſſent quæ Dominus fecit expellendo dæmones. nec tamen voluerunt diuinæ virtuti aſſcribere, dæmoniacæ virtuti attribuunt, aſſerentes eum potentem & inſignem aliquem dæmonem habere, in quo, hoc eſt, per cuius virtutem eijciat dæmones. His docemur duo maximè obſtitiſſe, quo minus Chriſtus ab omnibus agnoſceretur, nempe quorundam cum Ieſu familiaritatem in præcedentibus annis, & ſuperbiam quorundam ſibi placentium in ſanctitate & ſcripturarum intelligentia, ac ſuam gloriam apud homines quærentium: quæ duo etiam omni tempore ſemper obſtiterunt & obſtant, quo minus egregius aliquis veritatis prædicator à quibuſdam recipiatur, & in pretio ſit. Docemur item in Chriſto, non debere eos qui Chriſtum ſequentes virtutis & perfectionis viam amplectuntur, ob hominum calumnias diſcedere à via ſemel arrepta. Nam & eos ferè duplices calumniæ conſequuntur, ſimiles duabus his calumnijs quas hic Chriſto legimus irrogatas. Quidam enim eos velut inſanos reputant, alij verò, qui peiores ſunt, eos calliditate quadam diabolica, nempe hypocriſi, vti clamitant. Quid enim contemptis rebus omnibus terrenis, atque ipſa tota vita cœleſtem philoſophiam toto pectore amplectuntur, inſani videntur ijs, quibus nihil ſapit niſi terrenum & caducum. Qui patrimonium infundit in vſus pauperum, inſanit ei, qui vitæ præſidium in diuitijs collocauit. Qui ob Euangelium volens ſemetin exilium, paupertatem, cruciatus, ac mortem

immittit

immittit ſpe fœlicitatis æternæ, furit ei, qui poſt hanc vitam non credit eſſe vitam fœliciorem pijs. Qui ſpernit principum ac populi honores, vt gloriam aſſequatur apud Deum, inſanit his qui verè inſaniunt, largitionibus, fraudibus, per fas nefaſque regnum ac dignitates mox eripiendas ambientes. Rurſum alij, qui huiuſmodi opera negare non poſſunt in ſpeciem eſſe bona, calumniari ea ſtudent, veluti ſiniſtra intentione & hypocriſi diabolica fiant, dum nolunt illos videri & haberi ſe meliores. Porrò Marcus Scribas, qui Chriſtum calumniabantur in principe dæmoniorum eijcere dæmonia, dicit ab Hieroſolymis deſcendiſſe, ſiue ſignificare volens hos præcipuos fuiſſe Scribarum, quos ob inſigniorem legis cognitionem oportuiſſet magis ex factis Ieſu intellexiſſe illum eſſe Chriſtum, ac ſic horum impietatem exaggerans: ſiue ſignficans illos ob id è Ieruſalem deſcendiſſe in Galilæam, vt populum quem audierant bene affici Ieſu, & in magna multitudine illum ſequi, ab eo auerterent. *In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia.*] De Beelzebub autem, qui hic à Scribis vocatur princeps dæmoniorum, quidam abſurdam habent ſententiam. Exiſtimant enim nomen hoc quo ad primam eius partem, nempe Beel, deriuatum à Belo patre Nini regis Aſſyriorum, à cuius imagine facta à filio creditur probabiliter orta idololatria, ac ea occaſione factum putant, vt omnia idola ab illo Belo nomen ſortirentur, quamuis pro diuerſarum regionum varietate nomen illud ex parte ſit mutatum, ita vt Babylonij dicerent Bel, alij Beel, alij Baal. Sciendum enim quòd nomen hoc quod tam variè profertur, vnum ſit, & purè Hebraicum, quod pro diuerſitate punctorum nunc Beel, nunc Baal, quæ vera eſt lectio, legitur, & ſignificat propriè maritum vel dominum, ideoque dij gentium hoc nomine appellati ſunt, quòd domini eſſent illarum gentium à quibus colebantur. Pro diſtinctione autem diuerſorum idolorum quæ colebantur ab alijs & alijs gentibus, huic nomini varia ſapponuntur, ita vt dicatur Baalphegor vel Beelphegor, Deus ſcilicet Moabitarum, qui

tamen

tamen in Numeris etiam abſolutè dicitur Baal. Sic Baalberith nomen idoli, Iudicum nono. Sic & Beelzebub, deus erat Accaronitarum, vt patet ex. 1. Regum capite quarto. interpretaturque hoc nomen, idolum muſcæ. Nam zebub muſcam ſignificat. Itaque, vt inquit Hieronymus, Iudæi principem dæmoniorum ex ſpurciſſimi idoli appellabant vocabulo, qui rectè muſca dicitur,
*Eccle.*10. quia exterminat ſuauitatem olei. Nomen autem Baal abſolutè poſitum in ſcripturis, nonnunquam ſignificat ſingulariter Deum Tyriorum & Sidoniorum, vt cùm in tertio & quarto libris Regum fit mentio de Baal, quem colebat Achab in gratiam vxoris ſuæ Iezabel, quæ fuit filia regis Sidoniorum. Nam, teſte Ioſepho, Baal erat deus Tyriorum. Quod autem in Euangelio Lucas dicit: Et alij tentantes ſignum de cœlo quærebant ab eo: per præoccupationem dictum eſt ab eo. Ex Matthæo enim conſtat, quando à Domino ſignum tale quæſierint.

Ipſe autem ut uidit cogitationes eorum, dixit.] Quamuis Phariſæi & Scribæ de Domino non ſolum malè cogitarent, ſed etiam apud populum calumniarentur, & dicerent, in principe dæmoniorum eum eijcere dæmonia, dicitur tamen Dominus ſcire cogitationes eorum, & ipſis cogitationibus reſpõdere, quia quòd huiuſmodi dicebant non aliundè ſciuit, quàm quia ſciuit eorum cogitationes: deinde quia perpendit quo animo hæc dicerent, nimirum vt populum auerterent ab ipſo. Proinde quandoquidem calumnia hæc non in ſuam tantum perſonam recidebat, ſed & blaſphemia erat in Deum, & ad populi ſubuerſionem vergebat, non potuit Dominus eã ſilentio præterire, ſed validis & varijs rationibus calumniæ huius abſurditatem oſtendere voluit. Vtitur autem quatuor potiſſimum rationibus, quæ omnes penè a communibus & popularibus exemplis ſunt deſumptæ. His enim apud populum veritas erat manifeſtius aperiẽda.
Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur] Prima ratio deſumpta eſt ab experta frequenter & ab omnibus cognita inſtabilitate regni, vel domus diſſidijs & ſeditionibus

diuiſæ,

diuiſæ,habetque hunc ſenſum: Experientia ipſa paſſim docet,omne regnum, quamuis bene munitum ac firmū fuerit, mox collabi & deſolari, ſi factionibus inteſtinis diuiſum fuerit. Et quid de regno loquor? Adeo nihil eſt ſtabile vbi regnat ſeditio, vt nec ciuitas,nec priuata quidem domus diu conſiſtere poſſit,ſi mutuis odijs inter ſe diſſideant inhabitantes. Diſcordia enim & priuatum & publicum regnum mox deſtruitur. Si ergo,quemadmodum vos calumniamini,ſatanas ſatanam eijcit,conſequitur dæmones inter ſeſe ſeditionibus diuiſos eſſe: quod ſi verum eſt, iam ſatanas ipſe ea aget quæ ad proprij regni deſolationem faciunt, cùm tamen ipſe calidiſſimè & ſtudioſiſſimè regnum ſuum confirmare adlaboret, cum omnibus ſuis in hoc vnum conſpirans vt hominibus dominetur, eosque ſibi ſubiectos detineat. Ex hac explicatione patet quomodo intelligi debeat illud quod pro inconuenienti Dominus infert: *Quomodo ergo ſtabit regnum eius*] Quoniam enim illud non videtur inconueniens, eò quòd Chriſtus venerit ad deſtruendum regnum diaboli,hinc videtur in illa ratione aliquid eſſe difficultatis, intelliguntque quidam ideo inferri tanquam inconueniens: non ſtabit regnum eius: quòd regnum diaboli debeat perſtare ex parte vſque ad conſummationem ſeculi. Nam hunc ſenſum indicat Hieronymus. Alij intelligunt non de regno quo diabolus hominibus dominatur,ſed quo dominatur ſubiectis ſibi dæmonibus. Alij rurſum intelligunt Dominum nō velle inferre hic aliquid tanquam inconueniens, ſed ex falſa Phariſæorum calumnia, inferre id quod verum erat,nempe regnum diaboli mox caſurum. Sic enim intelligit Eraſmus in Paraphraſ. & Diuus Auguſtinus ſermon.11. de verbis Domini. Sed ſimplicius fuerit cum Theophylacto ſuper Lucam intelligere, quemadmodum prius eſt indicatum, vt Dominus pro inconuenienti intelligatur inferre,ſatanam ipſum ſuum regnum deſtruere velle,quod omnibus modis ſtudet ſtabilire. Verū contra hanc rationem obijci poſſet, ſatanam eijcere ſatanam,nō ob diſcordiā aliquam quæ inter eos eſſet, ſed

magis

magis ob mutuam concordiam, vt hac ratione homines in errore aliquo vel pertraherent, vel detinerent: quomodo ſcribitur Apollinarius Magus varia feciſſe miracula, & inter ea etiam dæmones eieciſſe. Ad quod primò dici poteſt, hac ſola ratione Dominũ nõ putaſſe ſe calumniæ Phariſæorum ita reſpondiſſe, vt nihil contrà obijci poſſet: vnde & alias ſubiungit rationes, quibus diluitur quod contra primam rationem obijci poſſet. oſtendit enim in ſequentibus ſe nihil habere commune cum ſatana, immo planè ab illo diſſidere, vt non poſſit dici inter ipſum & dæmones quos expulit, eſſe aliquam colluſionẽ. Secundò dicendũ dominũ etiã hac ratione ſatisfeciſſe calumniæ Phariſæorum. Illi enim dixerunt Dominum non virtute cuiuslibet dæmonis, ſed principis dæmoniorum eijcere dæmonia, quo ſignificabant contrarietatem quandam inter dæmones, & quòd ſuperior inferiorem etiam inuitum expelleret. Si autem dæmones aliquando cedunt dæmonibus ex colluſione aliqua, non iam poteſtati cedunt inuiti, nec tam expelluntur quàm ſpontè exeunt, & ideo exeunt, vt eos quos poſſederant, & alios etiam plures firmius poſſideant, in errore aliquo firmiter detentos. *Et domus ſupra domum cadet.*] Græcè eſt, ὀικος ἐπὶ ὀικον πίπτει. Præpoſitio autem ἐπὶ, ponitur & in præcedenti ſententia: Omne regnum in ſeipſum diuiſum deſolabitur: vbi ea ꝓpoſitio manifeſtè ponitur pro contra, ſicut & apud Marcum, cùm legimus: Si regnum in ſe diuidatur, non poteſt regnum illud ſtare. Et ſi domus ſuper ſemetipſum diſpartiatur: in vtraque ſententia, pro, in & ſuper, eſt ἐπὶ, pro contra. Vnde ſicut apud Marcum, ſuper, apud nos pro contra, accipiendum eſt: ita & apud Lucam, vt illorum verborum: Domus ſupra domũ cadet: ſit ille ſenſus, qui ex Marco colligitur apertè: Domus ſi ſit contra ſeipſam, cadet.

Si autem ego in Beelzebub eijcio dæmonia, filij ueſtri in quo eijciunt?] Hæc ſecunda eſt ratio qua iam manifeſtius Phariſæos refellit, dum oſtendit vnum idemque opus in ſe calumniari eos, quod in alijs laudarent, & diuinæ virtuti

tuti aſcriberent, ſatis iam etiam ſignificãs vnde calumnia hæc proficiſcebatur, nimirum quòd non ex ignorantia veritatis, ſed ex ſola malignitate & inuidia. Per filios Iudæorum dæmonia etiam eijcientes, quidam intelligunt Apoſtolos ex Iudæorum ſtirpe progenitos, quos intelligunt non ſimilem paſſos calumniam ob dæmonum eiectionem, qualẽ pertulit Dominus, quibus bene competit quod ſequitur: *Ideo & ipſi iudices veſtri erunt.*] Sedebunt enim ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Matth. 19. Rectius autem per iſtos filios intelliguntur exorciſtæ gentis Iudaicę, qui & ante Chriſtum fuerunt apud Iudæos, ex inſtitutione Salomonis, quales fuerunt illi, de quibus Actuum 19. ſeptem filij cuiuſdam Sceuæ principis ſacerdotum. De Salomone enim ſic ſcribit Ioſephus antiquit. libr. 8. cap. 2. Præſtitit autem ei Deus vt etiam contra dæmones artem ad vtilitatem hominum & eorum curas ediſceret, & incantationes inſtituit, quibus ægritudines ſoleant mitigari. Modos etiam coniurationum, quibus obſtricti dæmones, ne denuò redeant, effugantur, inuenit: & hæc cura hactenus apud nos multum prævalere dinoſcitur. Et ſubiungit exemplum à ſe viſum: Vidi etenim, inquit, quendam Eleazarum de gente noſtra, præſente Veſpaſiano, & eius filijs & tribunis, alioque ſimul exercitu, curantem eos qui à dæmonibus vexabantur. Modus autem medicinæ fuit huiuſmodi. Intulit naribus eius qui à dæmonio vexabatur annulum, habentem ſubter ſignaculum radicem à Salomone monſtratam, deinde dæmonium per nares odorantis abſtraxit, & repente cecidit homo. Poſtea coniurauit eum, iuramentum obijciens Salomonis, ne ad eum denuò remearet, id eſt, cantica quæ ille compoſuit edicens ſuper eum. Volens autem ſatisfacere atque probare præſentibus Eleazarus, hanc ſe habere virtutem, ponebat ante eos aut calicem aqua plenum, aut peluim, & dæmonio imperabat, vt egreſſus ab homine hæc euerteret, & videntibus præberet indicium quod hominem reliquiſſet. Hæc ille. De huiuſmodi ergo exorciſtis (qui quãtum diſtabant à modo

V eijcien-

eijciendi quem Chriſtus cum ſuis obſeruabat, facilè patet ex prædictis) intelligendus videtur hic locus, tum quia cùm hæc diceret Chriſtus, nondum miſſi fuerunt Apoſtoli ad prædicandum, vt ſatis patet ex conſtitutione ordinis ſuperius facta: tum quia etiam ſimilem calumniam paſſuros Apoſtolos ſuos Chriſtus pronunciat, dicens: Si patremfamilias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domeſticos eius? Hi autem exorciſtæ dicuntur fore judices Iudæorum, qui per eos condemnabuntur, & declarabuntur, iuſto Dei iudicio condemnandi, vt qui in Chriſto noluerint commendare, quod in ipſis commendauerunt. Eſt ergo ſenſus: Quomodo me per virtutem dæmonis dicitis eijcere dæmones, cum idem opus in filijs veſtris agnoſcatis eſſe opus diuinæ virtutis? Manifeſtum certè hinc eſt vos non condemnare perſonam propter operis iniquitatem, ſed odio perſonæ, ipſum opus quod in alijs laudatis. Proinde non neceſſe eſt meo iudicio condemnemini. Ipſimet enim filij veſtri vos condemnabunt, dum declarabunt veſtro de ſe judicio quàm iniqua, maligna, & inexcuſabilis ſit veſtra in me calumnia. Poſtquam autem Dominus prima ratione probauit ſe non in ſatana eijcere dæmonia, ſecunda verò ratione amplius etiam probauit, videlicet quòd per ſpiritũ Dei eijceret, per quẽ omnes confitebantur exorciſtas Iudaicos eijcere, iam ex ſecunda hac ratione obiter infert & aliam concluſionem, contrariam ei concluſioni quam ſtatuere volebant Phariſæi. Siquidem hi aſſerentes in virtute dæmonis Dominum eijcere dæmonia, volebant eum regnum dæmonis velle ſtatuere & confirmare. Contrà ergò Dominus ex eo quod probatum eſt ipſum eijcere in ſpiritu DEI, infert, per ſe regnum diaboli deſtrui, & regnum DEI adferri, ſignificans nõ ſolũ eſſe dignã cauſam nullã odij contra ſe, ſed potius ſe omnibus modis ab ipſis amplectendum eſſe, & promiſſum regnum Meſſiæ, quod illi agnoſcere noluerunt, iam aduenisse. *Porro ſi in digito Dei eijcio dæmonia.*] Pro eo quod habet Matthæus, in ſpiritu

Matt. 10.

ſpiritu Dei, qui opponitur principi dæmoniorum, hoc eſt,ſpiritui malo, Lucas habet:in digito Dei, quæ locutio videri poteſt deriuata ab eo quod Magi AEgyptij, cum non poſſent arte ſua magica imitari Moyſen & Aaron,educentes cyniphes, dixerunt: Digitus Dei eſt hoc. Sicuti autem in ſcripturis ſecundum ſimpliciorem ſenſum per manum & brachium Dei, ſignificatur Dei poteſtas & virtus:ſecundum ſenſum autem ſecretiorem & altiorem,ipſe Dei filius, eiuſdem cum patre naturæ: ita ſimiliter dicendum eſt de digito Dei, quòd ſecundum primum & ſimplicem intellectum ſignificatur Dei poteſtas,hoc enim ſignificare voluerunt Magi,dum dixerunt:Digitus Dei eſt hoc. Secundum myſticum tamen ſenſum per digitum Dei ſignificatur ſpiritus ſanctus,qui hac appellatione deſignatur etiã eiuſdẽ eſſe naturæ,ſubſtantiæ & potentiæ cum Deo, & à patre ſimul & filio procedere. Itaque ſecundum myſticam acceptionem digiti Dei,idem eſt in ſpiritu Dei,& in digito Dei: ſecundum ſimplicem autem acceptionem, etſi non idem ſit omnino ſpiritus Dei & digitus Dei:tamen coincidunt, in ſpiritu Dei eijcere, & in digito Dei eijcere. Vnde ſurſum ſignificatur ſpiritum Dei eandem habere cum Deo potentiam. Cæterùm Dominus hac locutione vtẽs, videri poteſt inſinuaſſe Scribarum malitiam, vt qui digitum Dei agnoſcere noluerunt, quem agnouerunt Magi Aegyptiaci. Regnum autem DEI Hieronymus indicat accipi poſſe vel pro ipſo Chriſto, quomodo & Chryſoſtomus accipit: vel pro ipſa ſcriptura ſacra & doctrina Euangelica, de qua dicitur: Auferetur à vobis regnum & dabitur genti facienti fructus eius. Rectius tamen accipitur in ea ſignificatione quam propriam habet & in ſcripturis frequentem, pro eo ſcilicet regno quod Ioannes & Chriſtus prædicauerunt veniſſe, dicentes: Appropinquauit regnum cœlorum. Verùm quæri poteſt quomodo Chriſtus ex eo inferat veniſſe iã inter Iudæos regnum Dei, cùm & ante Chriſtum exorciſtæ Iudæorum eieciſſent dæmonia in ſpiritu & in digito Dei. Ad quod dicendũ,Dominum ex eo velle inferre

Exod. 8.

aduentum regni Dei, quod paſſim tam multos eijceret dæmones. Eo enim demonſtrabatur diaboli regnum iam noua & inſolita ratione deſtrui, ac proinde contrà, Dei regnum nouo iam modo incipere apud homines. Deinde corporalis & ſenſibilis illa dæmonum eiectio ad hoc fiebat, vt per eam omnes intelligerent ipſum eſſe eũ qui ex animis hominum venerat eiecturus dæmones, per incredulitatem & peccatum dominantes mentibus hominum, ac ob id infert regnum Dei veniſſe, non ſolùm ob ſenſibilē illam dæmonum eiectionem, ſed multò magis ob ſpiritualem, quam illa ſenſibilis adumbrabat.

Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea
Marc. 12. *quæ poſsidet.*] Tertia hæc eſt ratio, poſita ab omnibus tri-
Mar. 3. bus Euangeliſtis, qua non ſolum probatur id quod præ-
Luca 11. cipuè erat probandum, videlicet ſatanam non eijcere ſatanam, ſed etiam perueniſſe iam in Iudæos regnum Dei, quod proximè præcedit. vnde bene Matthæus continuando ſubijcit: Aut quomodo, &cæt. pro eo quod eſt: Alioqui niſi ſic ſit quemadmodum dixi, quomodo poteſt, &cæt. Poteſt autem hæc ratio paraphraſticè ſic explicari: Eijcere me in ſpiritu Dei dæmonia, & perueniſſe in vos, ſublato dæmoniorum regno, Dei regnum, vel ex his cognoſcere poſſetis, quæ experientia ipſa docet ſolere accidere inter duos duces ſibi contrarios, vtroſque potentes, vtroſque feroces, & quibus omnis fiducia in armis ſita eſt. Quamdiu enim potens aliquis armatus contra hoſtes ſuos cuſtodit aulam ſuam, in tranquillo & in tuto ſunt omnia quæ poſſidet in aula ſua. Quòd ſi autem alius fortior illo ſuperueniens diripere voluerit quæ illius ſunt, id nequaquam poterit, niſi prius fortem illum alligauerit & vicerit. Tunc enim ingreſſus in domum, a qua prohibebatur alterius forti cuſtodia, & arma illius auferet in quibus confidebat, & ſpolia ab eo direpta diſtribuet militibus ſuis. Itaq; cùm ſimili modo videatis me ingreſſum in regnum diaboli, & arma eius auferre in quibus hactenus confiſus eſt, potentiam ſcilicet & vim ipſius ac vitia, quibus contra

omnes homines fortior fuit hactenus, quàm vt à quoquam ſuperari poſſet, & ſpolia eius diripere, homines ſcilicet, quos ille ceu ſpolia à Deo ſubrepta poſſedit, certum argumẽtum eſt me tanquam fortiorem illo quantumuis alioqui potente, iam illum alligaſſe & ſuperaſſe. Vnde rurſum conſtat me in ſpiritu Dei, qui ſolus fortior eſt principe dæmoniorum, eijcere dæmonia, & regnum Dei iam in vobis cœptum, noua ratione conſtitui, fracto regno diaboli. In hac autem parabola primùm obſeruandum, Dominum comparare ſatanã forti principi, qui aulam ſpolijs plenam cuſtodit longo tempore in pace, ſe verò comparare principi fortiori. Maior eſt enim (inquit Ioannes) qui eſt in vobis, quàm qui eſt in mundo. Nam vſque ad Domini in hunc mundum aduentum, nemo fuit ſanctorum qui fortem illum principem ſuperare poſſet, ac humanum genus (quod ille velut ſpolium quoddam vi & tyrannide vſurpatum poſſidebat) cripere poſſet è manibus eius. Secundò obſeruandum, Dominum in hac parabola ſignificare ſe eripere ſpolia diaboli, quod tamen non ſolùm nec potiſſimum dicit ob eiectionem dæmonum è corporibus obſeſſorum, ſed multò magis quia doctrina ſua multorum animos illius tyrannidi eximebat, ad fidem & virtutem eos inſtituẽs, cui⁹ ſpiritualis liberationis ſpecimẽ quoddam fuit corporalis dæmonum eiectio. Iam ingreſſus in regnum diaboli, quamuis communiter intelligatur ingreſſus Chriſti in hunc mundum, rectius intelligetur manifeſtatio Chriſti per prædicationem & miracula. Tunc enim veluti ingreſſus eſt in regnum diaboli ad diripiendum & ſpoliandum, tuncque primùm illum cœpit alligare, & poteſtatem illius comprimere. Quod autem iam tum Dominus ſignificat ſe diabolum alligaſſe, & arma illius abſtuliſſe, intelligendrm eſt iam ex parte illud factum, & tunc cœptum fieri, quod poſtea per crucem & Apoſtolorum prædicationem perfectius fecit. Porrò diſtributio ſpoliorum diaboli, quæ ſignificatur facta à Chriſto, dum dicitur: & ſpolia eius diſtribuet: vel intelligenda eſt facta patri, cui Chriſtus ſpolia illa ob-

1. Ioan. 4.

tulit & aſſignauit: vel intelligenda eſt facta Angelis bonis aut Apoſtolis, eorumq́; ſucceſſoribus, quibus oues ſuas Dominus cuſtodiendas commiſit, quanquam non oporteat omnia quæ in parabolis dicuntur, applicare rebus ad quas aſſumuntur, ſed ſatis eſt potiores & principaliores partes applicare. Poteſt etiam ſpoliorum diſtributio intelligi de diſtributione fidelium, quorũ quidã in Apoſtolos, alij in doctores, alij ad alia officia ſunt deſtinati, in communem tamen omnes Eccleſiæ profectum. Quod autem ad literam pertinet, illud: ſpolia eius: vel poteſt intelligi, ſpolia quæ ipſe diripuit, vel ſpolia quæ ab eo ſunt direpta.

Qui non eſt mecum, contra me eſt: & qui non colligit mecum, diſpergit] Quarta hic ponitur ratio, vt omnium breuiſſima, ita & efficaciſſima, vt qua diſſoluitur quicquid contra præcedentes rationes obijci poſſet. Sed circa veritatem huius ſententiæ occurrit difficultas. Quomodo enim qui non eſt cum Ieſu, contra ipſum eſt: & qui non congregat cum eo, ſpargit, cùm inter hæc duo ſit medium, vt quis neque cum alio ſit, neque contra eum? Deinde qui conuenit hæc ſententia cum ea qua apud Lucam capite nono dicit Dominus de eo qui non ſequebatur diſcipulos, & tamen in nomine Chriſti eiecit dæmonia: Qui non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt. Dicendum hic Dominum non voluiſſe generalem ſentẽtiam pronunciare, ſed quemadmodum docet Hieronymus, de diabolo dicta eſt ſingulariter hæc ſententia, videturque Dominus hunc ſenſum voluiſſe ſignificare: Diabolus, cuius virtute dicitis me eijcere dęmonia, non ſolum non eſt mecum, ſed etiam contra me eſt: & non ſolùm non congregat mecum homines in horreum Dei, ſed eoſdem etiam diſpergere ſtudet per varios errores, elongando eos à DEO. Vnde ex operum diuerſitate & contrarietate conſtat inter me & inter ſatanam nullam eſſe concordiam. Et tamen etiam generaliter vera eſt hæc ſententia: Qui non eſt mecum, contra me eſt, & cæt. eo quòd non ſit medium inter amare Deum & aduerſari DEO. Quicunque enim illum non amat, neceſſe eſt mundo,

mundo, diabolo & carni ſeruiat, ac proinde neceſſariò aduerſatur Deo. Itaque rectè hac ſententia, quamuis nõ ex præcipua intentione Domini, vſurpatur contra hæreticos & malos Chriſtianos, paganos & Iudæos. D. Auguſtinus ex hac ſententia contra Pelagianos oſtendit, paruulos necdum baptizatos eſſe aduerſum Chriſtum, quod fieri non poſſet niſi ratione alicuius peccati, quia etiam ſecundum Pelagianos non poterant eſſe cum Chriſto, niſi per baptiſmum. Vide lib. 1. de peccat. merit. cap. 28.

Cùm immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens, &c] Parabolam hanc de immundo ſpiritu Lucas recenſet ante reſponſionem Domini ad eos qui petierunt ſignum, ſicut & exclamationem mulieris quæ ſubiungitur: verùm Matthæus magis videtur ſeruaſſe ordinem, & magis conuenit vt intelligatur dicta poſt redargutionem vtriuſque calumniæ Phariſæorum, quanquam parum referat, & ſuperfluò quæratur quo ordine hæc dixerit Dominus. Porrò pro intellectu huius loci de ſpiritu immundo exeunte & redeunte, quandoquidem valdè variè tractatur, ſciendum imprimis ex intentione Saluatoris, ea quæ hic dicuntur non referenda eſſe ad quoſuis homines, ſed ad populum Iudæorum, quemadmodum patet ex eo quod Matthæus in fine ſubiecit. Sic erit & generationi huic peſſimæ: cuius partis omiſſio apud Lucam dedit quibuſdam occaſionem aliter explicandi hunc locum, quàm intentio Saluatoris requirit. Ex qua parte etiam patet, hunc ſermonem eſſe parabolam vel exemplum, nec illud potiſſimum ſignificare quod ſignificare Saluator voluit, ſed aliud propter quod parabola vel exemplum aſſumitur. Cæterum occaſionem huius parabolæ vel exempli deſumpſiſſe videtur Saluator ex facto miraculo præcedenti, vt ex quo facto Phariſæi deſumpſerunt occaſionem calumniandi, ex eodem Dominus deſumpſerit viciſſim occaſionem redarguendi Phariſæos, & demonſtrandi peſſimam illorum conditionem, & iam indicauerit ipſos potius ſpiritum immundum habere,

quos falſo demonſtrauit ſibi tribuiſſe ſpiritum immundum. Prius autem quàm oſtendatur quomodo parabola hæc propoſito conueniat, ipſa parabola explicanda eſt, in qua duo potiſſimum occurrunt, quæ habent non parum difficultatis, & ob id variam diuerſorum expoſitionem, videlicet quomodo dicatur diabolus expulſus ab homine ambulare per loca arida, ibique non inuenire requiem, cùm ariditas loci diabolum, vtpote incorporeum, non poſſit offendere. Deinde quomodo dicitur inuenire domum ſuam vacantem, ſcopis mundatam & ornatam, ac tum ingreſſum rurſum eum alijs, cùm dæmonibus non ſit opus purgare domus & ornare, vt qui huiuſmodi corporalibus non capiantur elegantijs. Itaque quoniam in his locutionibus certum eſt ſubeſſe tropum, plerique myſticè hæc exponunt, metaphoram ſcilicet intelligentes eſſe in his locutionibus: & per arida quidem loca intelligit Hieronymus gentium ſolitudines, deſtitutas olim ab omni humore ſalutarium aquarum ſpiritus ſancti, quæ cùm Domino credidiſſent, diabolus non inueniens amplius locum in gentibus, reuerſus eſt ad Iudæos, à quibus olim expulſus erat in datione legis. Domum autem vacantem, purgatam, & ornatam, intelligit ſynagogam Iudæorum iam deſertam, & Dei Angelorumque præſidio deſtitutam, ornatam, obſeruationibus legis ſuperfluis, & traditionibus Phariſæorum. Verùm huiuſmodi explicatio parabolæ, potius eſt applicatio parabolæ quàm nuda parabolæ explicatio. Si enim ſic in primo ſuo ſenſu parabola eſt explicanda, fruſtra videtur ſubijci à Matthæo: Sic erit & generationi huic peſſimæ. Minus verò etiam conuenit propoſito Saluatoris eorum intelligentia, qui per loca arida intelligunt corda iuſtorum, quæ exiccata ſunt ab omni carnalis concupiſcentiæ humore: per domum verò vacantem, purgatam & ornatam, conſcientiam hominis, vacantem a bonis actibus per negligentiam, purgatam a priſtinis vitijs per baptiſmum et pœnitentiam, ornatam ſimulatis virtutib⁹. Hæc enim parabolæ explicatio etſi optimè cõueniat ſenſui morali, quo ad noſtrã exhor-

exhortationem hanc parabolam accommodamus, non tamen conuenit intentioni Domini, tum quòd propter gentem Iudæam hæc potiſſimùm Dominus ſit locutus: tum quòd & illa explicatio non ſit ſimplex parabolæ intelligentia, tanquam exempli ad aliud explicandi, ſed myſtica parabolæ applicatio noſtris moribus & inſtructioni deſeruiens. Proinde pro ſimpliei & genuino parabolæ poſtea applicandæ intellectu ſciendum, Dominum in duabus illis locutionibus loqui de dæmone tanquam de homine per antropopathiam. Arida enim loca, hoc eſt, deſerta & ſquallida, inepta ſunt loca vt habitentur ab hominibus: domus vero vacans, purgata & ornata, non ſolùm eſt parata vt habitetur ab homine, ſed etiam prouocatiua & illicitiua ad ſui inhabitationem. Itaque ſimilitudine ab hominibus mutuata ſignificatur, quemadmodum homo nō inuenit ſibi requiem in locis arentibus & deſertis, ſed mauult in ornata domo agere: ita dæmones nullam ſibi requiem inuenire, cùm ab hominibus ſunt expulſi, niſi rurſum inueniant hominem aliquem qui diabolo parauerit in ſeipſo locum, eumque veluti inuitauerit. Priori ergo illa locutione allegorica ab homine deſumpta ſignificatur, omnem habitationem immundo ſpiritui ſquallidam eſſe & deſertam præ habitatione hominis; nec aliud malle dæmones, quàm agere apud homines vt illos infeſtent: poſteriori verò locutione ſignificatur, non eſſe diabolo locum in homine, niſi homo domum ſuam alijs vacuauerit, ac diabolo locum fecerit & inuitauerit; veluti ſi quis cupidè excepturus aliquem hoſpitem, domum alijs vacuauerit, tum & ornauerit ac purgauerit, quo magis illi libeat in eam ſeſe recipere. Quod autem dicitur: Tūc vadit, & aſſumit ſeptem; hoc eſt, multos alios ſpiritus nequiores ſe, &c. intelligendum ad literam dæmonem inuenta commoda habitatione à qua ſemel erat expulſus, alios multos ſibi adiungere, ſiue quòd inuenta commoditate ſolus nolit frui, ſiue potius ne iterum ibi expellatur facilè. Iam quod ad applicationem parabolæ ad gentem Iudaicam pertinet. D. Hieronymus intel-

ligit Dominum hac parabola ſignificare voluiſſe, populum illum ſemel à diabolo liberatum in traditione legis, iam propter ſuam malitiam à pluribus dæmonibus firmiſſimè poſſidendum. Chryſoſtomus verò duo intelligit Dominũ ſignificare, videlicet & populum Iudaicũ peius iam ſe habiturum ſub Romanis, quòd ad externas attinet calamitates, quàm vnquam prius vel ſub Aegyptijs, vel ſub Aſſyrijs, vel ſub Antiocho: & ſecundò, cum populum à prauis ſpiritibus magis & firmius occupandum quàm vnquam prius. Itaque paraphraſticè parabola hæc ſic explicari & applicari poteſt: Sic erit cum generatione hac peruerſa, ac ſi immundus ſpiritus pulſus ab homine, habitatione ſibi percommoda, vagetur aliquamdiu per loca deſerta, nec inueniat tamen vſquam requiem, vt cui omnis locus aridus ſit & ſiccus, hoc eſt, incommodus habitationi ſuæ, extra hominem ſolùm: ac proinde reuertatur ad hominem vnde pulſus fuerat, inueniatque ſibi apud illum locum paratum non minus commodè, quam ſi quis cupidus excipere hoſpitem aliquem, & domum alijs vacuet: & deinde purgatam etiam ornet. Qua commoditate reperta ſiue quod ea ſolus frui nolit, ſiue cauere volens ne inde rurſum pellatur, abeat, & adducat quàm plurimos alios dæmones ſe nocentiores, atque cum eis inuadat rurſum locum priſtinum. Quo ſanè pacto hominis huiuſmodi poſtrema multo erunt primis peiora, hoc eſt, calamitoſiora & miſeriora. Sic ſanè & vobiſcum vſuueniet, qui cùm me ſpiritum immundum habere calumniemini, ipſi potius ab eo poſſidemini, ac firmiſſimè poſſidendi eſtis. Cùm enim olim ex Aegypto liberaremini, & ab alijs gentibus ſeligeremini, donati cognitione Dei per acceptam legem, expellebatur à vobis immundus ſpiritus. Expellebatur item à vobis, cùm à tyrãnorum diuerſorum oppreſſione, atque ab idololatria veſtra & alijs peccatis veſtris per prophetas & reges optimos diuinitus vobis datos liberaremini. Verùm is cùm malit apud vos imperare, ſicut quis mauult habitare in commoda domo, quàm vagari per deſerta & arentia loca ſemper quæſi-

quæſiuit & quærit vt priſtinum apud vos locum recuperet. Eum vos illi pridem,ſed nunc multo maximè nõ ſolùm permittitis,ſed etiam paratis, vltro etiam illum ad vos inuitantes, ac cuncta apparantes per quæ ille commodiſſimè vobis dominetur, dum meæ doctrinæ ac factis fortiter reſiſtitis, ac me hoſpitem ac Dominum veſtrum habere recuſatis. Proinde futurum vt iam non ſolus ille, ſed innumeris comitatus vos repetat, & ſæuiſſima ac firmiſſima tyrannide vobis imperet, multoque calamitoſiores reddat quàm vnquam, cùm & grauioribus ſitis premendi externis afflictionibus, &,quod his grauius eſt, diutina imo perpetua ſitis percutiendi cæcitate, non ſolùm occupandi à pluribus & grauioribus vitijs, ſed etiam cum minori liberationis ſpe. Hæc parabola ſic explicata nos deterrendo docet, cauendum ne & nos ſemel à diaboli tyrannide liberati per agnitionem Dei, rurſum locum demus diabolo, qui nunquam non in hoc inuigilat,maximè vt rurſum poſſideat eos à quibus ſemel pulſus eſt,idque adeò ſtudioſè conatur, quaſi nuſquam ſit alibi ei requies,ſed omnia loca alia ſint ei velut arida & incommoda habitationi. Quod ſi voto ſuo compos fiat,vt locum ſibi paratum & commodum apud nos rurſum inueniat,iam indubiè potentius quàm prius occupabit, grauiorque erit pœna poſteriorum peccatorum, propter quod paralytico Chriſtus dixit: Ecce ſanus factus es,iam amplius noli peccare,ne deterius tibi contingat aliquid. Sicque valet hæc parabola per accommodationem & ad hæreticos, & ad quoſuis prolapſos in peccatum Chriſtianos deterrendum. Quanquam autem iam dicta explicatio parabolę,quod attinet ad mentionem locorum aridorum, & domus vacuæ, purgatæ & ornatæ,videatur eſſe ſimpliciſſima & maximè genuina, nequaquam tamen ſuperiores illæ intelligentiæ, aut aliæ aliorum planè ſunt reijciendæ. Nam frequenter Saluator videtur ſtudioſè tales propoſuiſſe, & nobis reliquiſſe parabolas,quæ vt & nobis eas ſeruire voluit, & non tantum ijs ꝑpter quos primũ dictæ ſunt: ita etiã variũ & diuerſum Ioan.5.

ab eo qui conuenit primo propoſito, ſenſum admittere poſſent, pro varia auditorum inſtructione, & accommodatione conueniente diuerſis locis & temporibus.

Factum eſt autem cùm hæc diceret, extollens uocem quædam mulier de turba, &c.] Scribis & Phariſæis Dominum tentantibus & blaſphemantibus, mulier ſimplex doloq́; carens illum celebrat, cumq́ue illi nec miraculorum magnitudine commouerentur ad admirationem, hæc ſola ſapientiæ & efficaciæ quæ in verbis Domini percipiebatur conſideratione in tantam perducta eſt admirationem, vt in media turba ac hoſtium Chriſti præſentia nō vereretur illum exclamando prædicare, quem audiebat Scribas & Phariſæos vituperare. Demonſtratum certè etiam in hac muliere rurſum, Deum ſpretis ſuperbis, ſapientibus & potentibus huius ſeculi, humiles potius eligere voluiſſe, quibus Euangelij veritatem aperiret, & per infirmos & ſtultos pudefacere potentes & ſapientes. Sed & typus quidam Eccleſiæ gentiū in hac muliere expreſſus eſt, ac commonſtratum quòd Iudæorum ſynagoga illa docta Chriſtum blaſphemante, ſtulta & contempta Eccleſia gentium contra calumniatricem ſynagogam palam & apertè Chriſtum & matrem eius eſſet prædicatura. Aptiſſimè autem mulier muliebri more beatificat vterum & vbera, quòd hæc ſint muliebria, volens hac ratione beatificare matrem & nutricem, quę talem ac tantū virum protulit & aluit. Porrò hac commendatione mulier iſta & veram Chriſti humanitatē ac incarnationem confeſſa eſt, & aliquid etiam homine maius in ipſo admirandum eſſe, ob quod beata dicenda ſit eius & mater & nutrix: vnde cū nihil dubiū ſit quin non ex ſeipſa, ſed ex ſuggeſtione ſpiritus ſancti hoc teſtimonium tantùm Chriſto perhibuerit, per hanc vocem ſpiritus ſanctus non ſolùm præſentium Phariſæorum calumniam confudit, ſed & futurorum hæreticorum perfidiam, qui vel purum eſſent hominem aſſerturi, vel negaturi ipſum verum fuiſſe hominem, aut ex carne virginis ipſum non ſibi ſumpſiſſe carnem ſuam. Si enim (inquit Beda) caro verbi Dei à carne virginis

matris pronunciatur extranea, ſine cauſa venter qui eũ portaſſet, & vbera quæ lactaſſent, beatificantur. Qua verò conſequentia eius lacte credatur nutritus, ex cuius ſemine negatur conceptus, cùm ex vnius & eiuſdẽ fontis origine, ſecundum Phyſicos, vterque vigor manare perhibeatur? Obſeruandum certè & illud, quòd cùm ſpiritus ſancti hæc fuerit vox, non parentes Ieſu à muliere beatificantur, ſed venter tantùm portantis & vbera lactantis, quòd vnum tantùm in terris haberet parentem. Itaque mulier quidem muliebri more muliebria laudat, ſpiritus verò ſanctus per eam & veram Chriſti humanitatem, & vnius parentis ſingularitatem aſtruit. Quid autem Dominus ad hæc? *Quinimo, beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud.*] Generoſè certè, de more parum ſemper tribuens cognationis affectui. Eſt autem quinimo, (pro quo Græcè eſt μενοῦνγε, quod etiam verti poteſt, certè) coniunctio, qua non negatur quod dictum eſt, ſed cum affirmatione dicti infertur quod eſt certius. Itaque non negat hoc reſponſo Dominus matrem ob conceptum ſui & enutritionem eſſe beatam. Nam ſuprà Angelus ei dixerat: Inueniſti gratiam apud Deum. Ecce concipies in vtero, &c. Et Elizabeth repleta ſpiritu ſancto: Benedicta tu, inquit, inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Sed confirmans mulieris ſermonem, ſubiungit potiorem beatitudinis rationem, quæ niſi beatæ virgini competijſſet, nihil ei partus Chriſti ad veram beatitudinem profuiſſet. Verùm quoniam hæc beatitudinis ratio omnibus communis diuæ virgini maximè conueniebat, ideo quæ ſingulariter eſt beata ob partum & educationem tantæ prolis, in communi illa & certiore beatitudinis ratione, omnium etiam eſt beatiſſima. Quare beata virgo per hæc filij verba magis eſt beatificata, in genere tamen, quam fuerit in ſpecie beatificata per verba mulieris, quoniam verbis Ieſu laudata eſt ex parte animæ: verbis verò mulieris, ex parte corporis. Cæterum (inquit Chryſoſtomus in Catena D. Thomæ) ſi Mariæ non proderat ſine virtutibus animæ, Chriſtum ab ea ortum traxiſſe, multò magis nobis ſiue

Lucæ 1.

patrem,

patrem, ſiue filium, ſiue fratrem virtuoſum habeamus, nos autem abſiſtamus ab illius virtute, nequaquam hoc prodeſſe valebit. Obſeruandum autem quàm apta fuerit Chriſti reſpõſio ad exclamationem mulieris. Illa enim occaſione verborum Chriſti, quæ audiebat, prorupit in beatificationem eius quæ illum peperiſſet & lactaſſet: ipſe verò eorũdem verborum occaſione beatitudinem, quam illa vni appropriauit, omnibus volentibus docet eſſe communem, conſolans hac ratione mulierem hanc & omnes præſentes, quaſi dicat: Propter ſermones quos ex me audis, ſingulariter beatam prædicas eam quæ me in vtero concepit, & vberibus ſuis aluit: at verò ne tu aut quiſquam deſperet ſe nomen beati aſſequi poſſe, ego certius tibi aſſero, per eoſdem ſermones, propter quos illam beatam prædicas, quemlibet, ſi modò velit, beatum eſſe poſſe. Deinde & in illo reſponſionis conuenientiam conſiderare licet, quòd cùm illa beatificarit eam quæ verbum Dei corporaliter in vtero geſtauerit & aluerit, Dominus beatificat omnes qui verbum Dei ſpiritualiter in corde concipiunt, quod fit audiendo: & conceptum etiam pariunt, & veluti vberibus alunt, quod fit auditum verbum cuſtodiendo & adimplendo. Sic enim conceptus in nobis Chriſtus veluti in lucem editur, & in nobis, imò & à nobis quodammodo alitur. Bene autem dicit: qui audiunt & cuſtodiunt: eo quòd neutrum ſine altero beatificare poſſit. Nec dicit qui audierunt & cuſtodierunt: ſed, qui audiunt & cuſtodiunt: vt intelligamus ſolos perſeuerantes in audiendo & cuſtodiendo, eſſe beatos.

DOMINICA LAETARE QVAE EST IN QVADRAGESIMA IIII. EVANGELIVM.

Ioan. 6. *IN illo tempore: Abijt Ieſus trans mare Galilææ, quod eſt Tyberiadis: & ſequebatur eum multitudo magna, quia uidebant ſigna, quæ faciebat ſuper his, qui infirmabantur. Subijt ergo Ieſus in montem, & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis. Erat*

autem proximum Paſcha, dies feſtus Iudæorum. Cùm ſubleuaſſet ergo oculos Ieſus, & uidiſſet, quia multitudo maxima uenit ad eum, dixit ad Philippum: Vnde ememus panes, ut manducent hi? Hoc autem dicebat, tentans eum: ipſe enim ſciebat quid facturus eſſet. Reſpondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, ut unuſquiſque modicum quid accipiat. Dicit ei unus ex diſcipulis eius Andreas, frater Simonis Petri: Eſt puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos piſces. Sed hæc quid ſunt inter tantos? Dicit ergo Ieſus: Facite homines diſcumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Diſcubuerunt ergo uiri numero quaſi quinque millia. Accepit ergo Ieſus panes, & cùm gratias egiſſet, diſtribuit diſcumbentibus. Similiter & ex piſcibus, quantum uolebat. Vt autem impleti ſunt, dixit diſcipulis ſuis: Colligite quæ ſuperfuerunt fragmenta ne pereant. Collegerunt ergo & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, quæ ſuperfuerunt his, qui manducauerant. Illi ergo omnes cum uidiſſent, quòd Ieſus fecerat ſignum, dicebant: Quia hic eſt uerè Propheta, qui uenturus eſt in mundum.

IN ordine temporis, ſecundum conſuetudinem Eccleſiaſticam, eſt hæc dominica Septuageſimæ ſeptima, Quadrageſimæ verò quarta, quæ, quam ſignificationem habeat, ex ſuperioribus facilè poterit indagari, ſicut enim præcedens ſextam mundi ætatem (quæ totius noui teſtamenti tempus à Chriſto, ad finem vſque mundi complectitur) nobis meditandam exhibet: Ita quoque per hanc ſeptimam, vltimæ ætatis, quæ in cœlis ſine fine durabit, in qua perfectã liberationem tã corporis, quàm animæ conſequemur, ſignificationẽ habet. Nullum ibi locũ habiturus eſt Sathan, nõ expugnabit tentatio, ſed ſecuritate quàm maxima, perfruemur. Et quia non regnabit ibi amplius peccatũ aut concupiſcentia, ſed iuſtitia ſuperna, ideo ineffabili gaudio perfruemur, mors non mordebit amplius. Quæ omnia per hanc Euangelicam nobis indicantur hiſtoriam. Quemadmodum namque hic quietè reſidet populus, à cuiuſ-

cuiuſcunque periculi metu ſecurus, Apoſtolorum manibus, Chriſto diſpenſante, reficitur, ſic in fine mundi, cùm Chriſtus ſublatis oculis, nos ſe ſequutos, ſuo reſpectu dignabitur, non amplius per Apoſtolos, ſed per ſeipſum panem, qui nunquam deficiet, nobis ſubminiſtrabit. Maximè verò, vt qui iam dimidium Quadrageſimæ, dignis pœnitentię operibus, ieiunijs, orationibus, & eleemoſynis tranſigendo, moleſtiam multam deuorauimus, nunc accepto fruitionis illius beatiſſimæ, ex iſto miraculo guſtu, quanta ſit futura eorum exultatio, qui ad finem vſque ſalutaribus his pœnitentiæ fructibus, ſunt ſe Deo ſacrificaturi, cognoſcamus. Quia igitur lætiſſimam illam ætatem expendimus, & vt in duris pœnitentiæ laboribus nonnihil reſpiremus, reficiamurque, fit vt lætioribus canticis exultet Eccleſia, ſubindè fauſtum illud, Lætare repetens, & ingeminans. Additur etiam Epiſtola & Euangelium eiuſdem argumenti, niſi enim hoc, ſpirituale gaudium noſtrum condiat ieiuniũ quod videlicet poſt hanc ætatem, perpetuam ſimus fœlicitatem adepturi, quiſ durare, quis ferre poſſet? Deinde, introducitur Paulus, qui vtriuſque teſtamenti differentiam, duarum Abrahæ vxorum conditione per allegoriam demonſtrat, euidenter concludens, non ſeruos, ſed verè liberos eſſe filios Dei, ac proinde fœlicitatis venturæ, Chriſti beneficio, dominos atque hæredes. Sed nunc ad Euangelium deueniamus.

A*Bijt Ieſus trans mare Galilææ, quod eſt Tyberiadis, & ſequebatur eum multitudo.*] Circa literam & concordiam Euangeliſtarum duplex hic oritur dubium. Alterum eſt de loco in quo miraculum iſtud multiplicationis quinque panum acciderit. Nam quòd citra ſtagnum Genezareth cõtigerit, videtur ex Luca, qui deſertum locum in quo factum eſt miraculũ, dicit fuiſſe locum ciuitatis Bethſaidæ. Hæc enim ciuitas eſt citra ſtagnum. Cui conſonat Brocardus in deſcriptione terræ ſanctæ, vbi montem illum in quo miraculum contigit, deſcribit non longè eſſe à Capernaum. Quòd tamen

vltra

vltra ſtagnum locus iſte fuerit, manifeſtè patet, non ſolùm ex eo quod Ioãnes dicit Dominũ abijſſe trans mare Galilææ, ſed etiã multo magis ex eo, quod peracto miraculo Dominus iuſſit ſuis vt tranſnauigarent rurſum ad Bethſaidã, vt habet Marcus, poſt quam tranſnauigationem venerunt in terram Geneſar, vt habet Matthæus, & in Capernaum, vt habet Ioannes. Locus ergo ex quo tranſnauigauerunt, erat vltra ſtagnum. Alterum dubium eſt, quomodo turbæ pedeſtres venerunt ad eum locũ, ad quem Chriſtus cum ſuis nauigio tendebat, quemadmodũ Matthæus & Marcus habent. Dicit quidẽ Beda, quòd cũ pedeſtres turbæ perueniſſe dicũtur, oſtenditur nõ in aliam maris ſiue Iordanis ripam Diſcipulos cum Domino perueniſſe, ſed proxima eiuſdem regionis loca adijſſe, ad quæ etiam indigenæ poterant peruenire & præuenire pedeſtres. Verùm quomodo tunc dicitur à Ioanne in hodierno Euangelio, Dominus abijſſe trans mare Galilææ? cumq; ex ſuperiori ratione manifeſtum ſatis ſit miraculum factum vltra ſtagnum, non eſt veriſimile illius regionis fuiſſe turbam iſtam, ſed ex regione alterius ripæ, in qua Chriſtus ferè ſemper diuerſabatur, ad quam etiam redeuntem Dominum ſunt in Caphernaum ſecuti, vt docet Ioãnes. Ad primum horũ omnino videtur dicendum, vltra lacum quidem fuiſſe locum ad quem Dominus ſeceſſit, eum autem dici fuiſſe ciuitatis Bethſaidæ, ſiue quia eſſet illi ciuitati ex oppoſito, ſiue quia ad illam pertineret ciuitatem, etſi in diuerſa ſtagni ripa eſſet. Ad ſecundum non video quomodo reſponderi poſſit, niſi dicamus è Caphernaum Dominũ primò ſeceſſiſſe (nam ibi veriſimile eſt ad Dominum cõgregatos Apoſtolos) ac in oppoſitam ripam nauigaſſe, illumque nauigantem & abeuntem multos vidiſſe, vt dicit Marcus: alios autem ab his qui viderant audiſſe, vt habet Matthæus, atque hos circumeundo paululum eam oram in qua eſt Caphernaum, quod eſt in principio ſtagni ſitum, Iordanem deinde tranſijſſe, ſiue per pontem aliquem, ſiue per ipſas fluuij aquas tranſuadando. Interim hic obſeruanda auiditas turbarum in ſe-

X quen-

quendo Chriſtum, quæ in eo declaratur, quòd fugiētem aut ſecedentē Dñm etiam ſecuti ſunt, idq; pedeſtri itinere, & ſumma cū celeritate, relictis ciuitatib⁹, ac omni cura proſpiciēdi ſibi de victu depoſita, in deſerta loca feſtinantes. Seceſſus enim iſte Chriſti hominum deſideria non fecit tepeſcere, ſed magis acuit & accendit.

Cùm ſubleuaſſet ergo oculos Ieſus, & vidiſſet] Matthæus, Marcus & Lucas dicūt Apoſtolos ſuggeſſiſſe Chriſto de turbarū dimiſſione. Ioānes verò videtur ſignificare Dominū prius de cibandis turbis fuiſſe ſolicitū, cùm dicit eū conſpecta hominū multitudine interrogaſſe Philippum: Vnde ememus panes vt māducent hi? Sed hanc apparentem hiſtorię & narrationis diuerſitatē bene ſoluit Auguſtinus, docens intelligendū prius quidem Apoſtolos Dño ſuggeſſiſſe, ac deinde dixiſſe: Non habent neceſſe ire. Date illis vos māducare. Poſtmodum Dominū è monte in quo ſedebat cum ſuis ſuſtuliſſe oculos, ac vidiſſe turbam multam veniſſe, & continuò venire ad ipſum, ac tunc humano more tentaſſe Philippum. Incertū tamen an ſeceſſus ille Domini in montem, de quo mentionē facit ſolus Ioannes, intelligi debeat, antequā Dominus populū docuiſſet, an poſt doctrinam, ſed ante ſuggeſtionem Diſcipulorū, an etiam poſt hāc ſuggeſtionē. Nec in eo iudicāda eſt aliqua contrarietas, quòd Ioānes Andream reſpōdiſſe dicit de quinq; panibus & duobus piſcibus, reliqui verò eam reſponſionē omnibus tribuāt Apoſtolis, eo quòd etiamſi ſolus hoc dixerit Andreas, omnium tamen nomine hoc dixerit. Sic nulla contrarietas in eo eſt, quòd Marcus Apoſtolos dixiſſe refert: Euntes emamus ducentis denarijs panes, & dabimus illis manducare. Ioannes verò dicit Philippum reſpondiſſe: Ducentorum denariorum panes nō ſuffecturos vt vnuſquiſque modicum quid accipiat. Veriſimile enim eſt prius Apoſtolos hoc dixiſſe quod Marcus refert, veluti ſentientes panes ducentorum denariorum poſſe eam turbam ſatiare, ac deinde Philippum quod illi dixerant magis auxiſſe, ita vt aſſereret ne tot quidem panes poſſe ſufficere. Deinde illis verbis apud Marcum non ſignifi-

care

rare voluerunt Apoſtoli eam pecuniæ ſummam poſſe ſufficere,ſed tanta ſaltem opus eſſe, quantam ſatis ſciebant Dominum cognoſcere apud ſe non eſſe. Perinde enim eſt ac ſi dixiſſent: Præcipis vt nos demus illis manducare,id autem vt poſſemus, opus eſſet emeremus panes non minus quàm ducentis denarijs,cùm apud nos pecuniæ ſit quàm minimum. Non enim, vt quidam intelligit, his verbis ſignificauerunt Apſtoli apud ſe tantum eſſe pecuniæ, ſed potius non eſſe tantum quantum ea turba requireret, quod ſatis apparet ex Luca, qui dicit: Niſi fortè nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam eſcas: & ſubijcit: Erant autem ferè viri quinque milia: ſignificans Apoſtolos illud de eundo & emendo eſcas, dixiſſe præ nimio ſtupore,quòd Dominus præcepiſſet illis turbam tantam cibare. Ita & verba illa Marci ſunt accipienda, quaſi ex ſtupore & per ironiam quandam dicta, quæ verba duplicem habent pronunciationem. Nam quidam ea volunt legenda eſſe per interrogationem, ac tunc pro, emamus, vertendum fuerat,ememus,vt ſit ſenſus: An vis vt egreſſi emamus,&c. Rectius tamen leguntur ſine interrogatione, eo quòd Græcis ſint aoriſti ſubiunctiui modi pro imperatiuis poſiti, ἀγοράσωμεν & δῶμεν, emamus & demus, quamuis non malè pro ſecundo verbo interpres vertérit,dabimus. Porrò quo intelligatur quàm bene dixerit Philippus, ducentorum denariorum panes non ſuffecturos vt vnuſquiſque modicum quid accipiat,ſupputatio ineunda eſt. Ducenti enim denarij,ſecundum Budæi ſupputationem, efficiunt florenos aureos 25. aut, quod idē eſt,Rhenenſes 35. Hi ſi diuidantur in eos nummos quos Brabanti nouenarios, Flandri ſenarios vocant, reſultabit numerus 5600. Itaque cùm numerus manducantium virorum fuerit 5000. exceptis mulieribus & paruulis,vt teſtatur Matthæus(nam mos Hebręorum erat non recenſere niſi viros) & veriſimile ſit non multo minorem fuiſſe numerum mulierum & paruulorum, vt non dicam eum fuiſſe maiorem,facilè patet ſingulis non tantū panis ex ducentis denarijs,con-

tingere poſſe, quantum apud nos in commoda annona emi poſſet nouenario Brabantico aut ſenario Flādrico. Quod autē Dominus etſi maximè moueretur erga turbas miſericordia, non tamen prius ad miraculum venit, quàm à diſcipulis illi ſuggereretur turbæ neceſſitas, factum eſt ob id, vt ne videretur ad miraculi operationem oſtentationis gratia proſilire, atque vt miraculum ipſis Apoſtolis & alijs eſſet commendatius & teſtatius. Simili ratione Dominus non dicit Apoſtolis: Ego paſcā eos: hoc enim arrogantiæ videretur fuiſſe: ſed, non habent neceſſe ire, vos date illis manducare: vt illis ſe non habere teſtantibus, magnitudo miraculi notior fieret & illis impotentiam obtēdentibus, ipſe velut neceſſitate coactus faceret iam quod ſuum erat. Illo tamen dicto: vos date illis manducare: Dominus etiam ſignificauit, quòd ſit nonnunquam boni paſtoris officium, nimirum vt non ſolùm paſcat pane doctrinæ, ſed etiam pane corporali cùm opus fuerit: deinde, quantam illi haberent poteſtatem ſi crederent, vt quibus datum eſſet tantam paſcere multitudinem, quemadmodum credere id meritò potuiſſent, ex miraculis prius perpetratis in nomine Chriſti. Cæterùm quemadmodum Apoſtoli ſuam ſolicitudinem & miſericordiam oſtenderunt, cùm Chriſto ſuggeſſerunt turbæ neceſſitatem: ita iam iuſſi à Domino paſcere turbam, præ ſe ferunt promptum ad obediendum animum, ſed dolent nō adeſſe ipſis facultatem, dum dicunt: Non habemus hic niſi quinque panes, &c. Et per hanc item ipſorum reſponſionem Apoſtolos magis præparauit ad miraculi fidē & admirationem, vt qui iam teſtati erant ciborum penuriam, & turbam paſcendam innumerabilem. Quod autem Ioannes refert Andream dixiſſe: Eſt puer hic vnus qui habet quinque panes, &c. non eſt contrarium ei quod alij dicunt, Apoſtolos reſpondiſſe ſe habere illos panes. Primò enim intelligi poteſt à puero illo Apoſtolos emiſſe hos panes. Deinde, puer ille poteſt intelligi fuiſſe vnus ex Apoſtolis, quomodo Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam Apoſtolos piſcantes vocat pueros, dicens: Pueri, nunquid

pulmen-

pulmentarium habetis? Vbi obſeruanda Apoſtolorum frugalitas, ac neglectus rerum corporalium. Cùm enim eſſent duodecim, & iam in deſertum locum ſecederent, quinque tamen panes tantùm ſecum deferunt, eoſque hordeaceos, & pro obſonio non carnes, ſed piſces, & eos tantum duos. Videri autem poſſet etiam ideo hordeaceorum panum apertam factam mentionem, quo reuocaretur in memoriam miraculum Helizæi, qui viginti 4. Reg. 4.
panibus hordeaceis pauit viros c^tum. Eorundem Apoſtolorum prompta obedientia declarata eſt, cùm iuſſi afferre quinq; panes quos ſolos habebant, non dicunt: vnde ergo ſubleuabimus famem noſtram: ſed confeſtim obediunt, ſuo exemplo nos docentes, quòd etſi pauca habuerimus, oporteat ea etiam communicare egentibus. Porrò quare Dominus præ cæteris Philippum tentauerit, hoc eſt, explorauerit fidem illius, rationem aliquam attingunt Chryſoſtomus & Theophylactus, ſed apertius Cyrillus ſic ſcribens: Non eſt alienum conſiderare, quare ad Philippũ: Libenter Philippus diſcebat, quærebatq; ſæpius, ſed non erat adeò acutus vt altiora poſſet intelligere. Quod inde patet, quia magno tẽpore Saluatorẽ ſecutus, & varia Deitatis eius ſigna indies aſpiciens, & tam rebus quàm verbis ad cognitionẽ attractus, quaſi nihil adhuc didicerit, in vltimo ferè diſpenſationis tempore dicit ad Ieſum: Domine oſtende nobis patrem, & ſufficit nobis. Vt ergo rudiorem ad ſublimiora ingenio conſequenda & ad fidem vocans & roborans vocat, &c. Bene autem Dominus Philippum tentans, dicit: Vnde ememus panes, hoc eſt, quibus pecunijs, aut ex quo loco, cùm ſimus in deſerto. His enim verbis Dominus omnem viam emẽdi panes illis occluſam ſignificans, ad illud eum cogit erumpere vt diceret: Si voluerit multitudinem eam alere, opus eſſe vt illa ineffabili potentia alimẽta iam producat, qua olim viderat Dominum in nuptijs aquas conuertiſſe in vinum. Quod autem Euangeliſta tempus huius miraculi deſignet, dicens: *Erat autem proximum paſcha dies feſtus Iudæorum*] potiſſimùm ob id factum videtur, vt ex ſuppu-

tatione paſchatum & aliorum feſtorum Iudaicorũ intelligeremus tempus prędicationis Chriſti, quod ab alijs non fuit ſignificatum Euangeliſtis, quanquam etiam myſterio non vacat, miraculum hoc (quod occaſio fuit illius ſermonis qui ſequitur de manducando corpore Domini, & tradenda carne eius in cibum, id quod factũ eſt circa paſcha vltimum) factum fuiſſe etiam circa paſcha præcedens, maximè cùm hoc miraculum ſpecimen quoddam & typus fuerit illius ſpiritualis panis, qui ſequenti erat paſchate inſtituendus.

Facite homines diſcumbere.] Euangeliſtæ reliqui paulò aliter hoc Chriſti præceptum referunt. Quod nos habemus, ſecundum cõtubernia: Græcè eſt, συμπόσια συμπόσια, hoc eſt, conuiuia conuiuia. Eſt autem Hebraiſmus, quo dictiones geminantur pro numero diſtributiuo, vt ſit ſenſus: per ſingula cõuiuia, aut per diſtributa conuiuia. Sic & poſtea cũ in Marco habemus, in partes, Græcè eſt, πρασιαὶ πρασιαὶ, hoc eſt, areolæ areolę, pro eo quod eſt, per areolas ſingulas. Præcepit autem Dominus turbas diſcumbere, idque in ſodalitia numero centum aut quinquaginta, tũ vt omnia ordinatè & ſine tumultu fierent: tum vt ex huiuſmodi diſtributione numerus mãducantium citò percipi poſſet ab Apoſtolis, quorum etiã miniſterio ob hoc eſt vſus, & ipſi etiam manducantes melius aduerterent miraculi magnitudinem & veritatem. Quod autem Lucas dicit Dominum dixiſſe: Facite homines diſcumbere per conuiuiá quinquagenos: non eſt contrarium illi quod habet Marcus, in quibuſdam ſodalitijs fuiſſe centenos, Lucas enim partem tantùm dixit, Marcus verò totum. Et quod Ioannes dicit numerum virorum fuiſſe quaſi quinque milia: & Lucas ferè quinque milia: nón eſt cõtrarium illi quod in Matthæo & Marco legimus, eos qui manducauerunt fuiſſe quinque milia. Primùm enim mos ſcripturæ eſt in numerorum deſcriptione non anxiè certum ipſum ponere numerum, nec curare ſi paulo minus aut plus ſit: vt cùm annos hominum deſcribit, qui in aliquot menſibus aut defecerunt, aut exuperauerunt. Deinde ſciendum, apud

Græ-

Græcos in Matthæo & Marco etiam addi eam dictionẽ quæ in Ioanne & Luca additur circa numerum manducantium, nempe dictionem ὡσεὶ, hoc eſt, fermè vel circiter. Eadem enim hęc dictio in omnibus eſt Euangeliſtis, qua ſignificare voluerunt numerum quinque milium non fuiſſe completum. Porrò circa panes & piſces quos ab Apoſtolis Dominus accepit propter miraculi certitudinem, obſeruandum eſt Dominum quatuor feciſſe. Primò enim ſuſpexit in cœlum, ipſo geſtu demonſtrans vnde haberet poteſtatem huius miraculi. Secundò, vt habet Ioannes, gratias egit Deo patri, pro donis ſcilicet ipſius humano generi in cibum præſtitis, & ſingulariter pro accepta ab illo poteſtate faciendi præſens miraculum, docens non tantùm poſt ſumptum cibum, ſed etiam antè Deo gratias eſſe agendas à nobis. Tertiò benedixit, quod quidam intelligunt idem eſſe cum eo quod dicit Ioannes gratias egiſſe, vt benedicere ſit hic laudare Deum, ſed obſtat quod Lucas dicit: benedixit illis, nempe panibus. Hæc autem benedictio, erat imprecatio diuinæ gratiæ, quæ hic non ſimplex erat, ſed efficiens panum benedictorum multiplicationem, quemadmodum benedictio panis in vltima cœna operabatur panis tranſmutationem in corpus Domini. Quartò fregit panes ac diſtribuit Diſcipulis, vt diſtribuerent turbæ. In qua fractione ac diſtributione, intelligenda eſt facta mirabiliter panum multiplicatio, ad eum modum quo per multiplicationem ex coſta vna Adæ facta eſt Eua, & quo hydria farinæ non deficiebat, *Gen. 2.* nec lecythus olei minuebatur in domo Sarephthanæ, *4. Reg. 4.* & quo parum olei impleuit ad preces Helizæi multa vaſa: quales multiplicationes non poſſumus intelligere, niſi per additionem materiæ, idq; vel per creationem, vel per conuerſionem. Vnde Auguſtinus dicit ſuper Ioannem hoc loco, quòd hoc modo Chriſtus ex quinque panibus ſatiauit quinque milia hominum, quomodo ex paucis granis producit multitudinem ſegetum. Quod fit per conuerſionem alimenti. Sunt autem Auguſtini verba hæc: Vnde multiplicat de paucis

granis ſegetes, inde in manibus ſuis multiplicauit quinque panes. Poteſtas enim erat in manibus Chriſti, panes autem illi quinque quaſi ſemina erant, non quidem terræ mandata, ſed ab eo qui terram fecit multiplicata. Dicitur tamen vel ex quinque panibus turbas pauiſſe, vel ex coſta mulierem formaſſe, quia additio facta eſt ad materiam præexiſtentem panum vel coſtæ. Veriſimile autem eſt hanc multiplicationem panum non ſolùm factam in manibus Chriſti, ſed etiam in manibus Diſcipulorum atque turbarum. Sic enim miraculum erat certius & maius. *Dixit diſcipulis ſuis, colligite*] cùm iam cibo expleta eſſet multitudo, iuſſit Diſcipulis Dominus vt colligerent fragmenta, & collegerunt duodecim cophinos: in quam fragmentorum multitudinem augeri voluit Dominus exilem comeatum, quinque panum & duorum piſcium, tum vt & hoc argumento procuraret certitudinem & admirationem miraculi: tum vt doceret non oportere parcam eſſe in pauperes beneficentiam, & Dei benignitatem largam eſſe in ſibi fidentes, eamque largiter multiplicaturam bona eius qui in pauperes eſt beneficus, ſecundum illud Pauli:
2.Cor.9. Qui adminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum præſtabit, & multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ. Porrò quod ad moralem ſpectat doctrinam, rectè intelligitur Dominus hoc miraculo ſignificare voluiſſe, eis qui ſibi adhærent etiam in deſerto, hoc eſt, vbi nullum humanũ auxilium adfuerit, nullum neceſſariorum bonorum defuturum, ac ob id prędicatoribus anxiam ſolicitudinem parandi comeatum eſſe tollendam. Quod verò ad allegoricum pertinet ſenſum, ſatis fuerit ſimpliciter intelligere ſignificatum eſſe tempus iam adueniſſe, quo panis ſpiritualis verbi Dei & corporis dominici Dei gratia multiplicatus, a Chriſto primo authore per manus Apoſtolorum & Apoſtolicorum virorum eſurienti diuerſarum turbarum & gentium multitudini eſſet diſtribuendus, idq; in maxima copia, quã ſignificãt fragmentorũ reliquiæ. Itaq; non ſine myſterio extra Iudæam, &

in deſerto loco factum eſt hoc miraculum, idque in panibus quinque, eisq; hordeaceis, nimirum quia relictis Iudæis, incultæ & eſurientes pane ſpirituali magis erant paſcendæ: ac doctrina Moyſi in quinque libris conſiſtens, & adhuc parum ſuauis, Chriſto frangente & aperiente ſcripturas, erat ſic multiplicanda, vt omnibus hominibus ſatiandis ſufficeret. Secundum quem intellectum allegoricum, docetur hic moraliter, quomodo paſcendi ſint Euangelici ſermonis pabulo homines à prædicatoribus, nempe vt Euangeliſtę quantumuis ſint multa lectione ac meditatione in ſacris inſtituti, tamen agnoſcant quàm ſit illis exilis commeatus, & eum quem habent, quantus quantus eſt, ſe Domino debere, eique illum ſeſe debere offerre, vt illius benedictione & fractione multiplicatum apponant populo, non tanquam ſuum, ſed tanquam Domini cibum. Ita enim fiet Euangelicum conuiuium, & ſalutari pabulo non tantùm omnes ſaturabuntur, ſed etiam ſupererit quod prędicatores ſibi colligant ac reponant in ſecreto cordis ſui.

DOMINICA IN PASSIONE. EVANGELIVM.

IN illo tempore Dixit Ieſus turbis Iudæorum & principibus ſacerdotum: Quis ex uobis arguet me de peccato? Si ueritatem dico quare uos non creditis mihi? Qui ex Deo eſt, uerba Dei audit: Propterea uos nõ auditis, quia ex Deo nõ eſtis. Reſpõderunt ergo Iudæi; & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu & dæmonium habes? Reſpondit Ieſus: Ego dæmonium non habeo, ſed honorifico patrem meum, & uos inhonoraſtis me. Ego autem non quæro gloriam meam: eſt qui quærat & iudicet. Amen dico uobis. Si quis ſermonẽ meum non ſeruauerit, mortem non uidebit in æternum. Dixerunt ergo Iudæi Nunc cognouimus, quia dæmonium habes Abraham mortuus eſt, & Prophetæ, & tu dicis: Si quis ſermonem meum ſeruauerit, non guſtabit mortem in æternum Nunquid tu maior es patre noſtro Abraham, qui mortuus eſt? & Prophetæ mortui ſunt. Quem Ioan. 8.

teipſum facis? Reſpondit Ieſus: Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt. Eſt pater meus, qui glorificat me, quē uos dicitis, quia Deus ueſter eſt, & non cognouiſtis eum. Ego autē noui eū: Et ſi dixero, quia nō ſcio eum, ero ſimilis uobis mendax. Sed ſcio eum, & ſermonem eius ſeruo. Abraham pater ueſter exultauit, ut uideret diem meum: uidit & gauiſus eſt. Dixerunt ergo Iudæi ad eum. Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham uidiſti? Dixit eis Ieſus: Amen amen dico uobis, antequā Abraham fieret, ego ſum. Tulerunt ergo lapides, ut iacerent in eum. Ieſus autem abſcondit ſe, & exiuit de templo.

QVid hactenus in Eccleſia fuerit declamatum, neminem, niſi paganum, ignorare puto: Perluſtratum enim à Septuageſima per ſeptem præcedentes Dominicas, & à primo hominis lapſu, ſingulis ſubſequentibus mundi ætatibus examinatis, vbiq; demonſtratum fuit, omnes ſub peccato venundatos, a quo niſi per immaculati agni ſanguinem, non potuerunt mundari. Itaq; quod fœlix fauſtumq; ſit, ſolennem nunc dominicæ paſſionis (hoc eſt, qualiter agnus immolatus ſit pro ſalute mundi) commemorationem, auſpicabimur. Hac de cauſa dominica præſens à paſſione nomē habet, cultusq; Eccleſiaſticus eſt immutatus, vt ſicut hactenus pullis indumentis in ſignum pœnitentiæ vſi ſumus, ita ſubſequenter in dominicæ paſſionis memoriam, rubris vtemur. Non, quod hoc die vel ſubſequentibus diebus, ſupplicium crucis ſit paſſus D. Ieſus, ſed quod vti hoſtes ipſius in die paraſceues corporaliter ipſum taquam reū, egerunt in crucem, ita ab excitatione Lazari, (quē nudius tertius, aut circiter excitatum ferunt) ad diem vſque paraſceues, varijs eundem, ſi alias ſæpiſſimè, ita nunc vel maximè, tum cōſilijs, tum inſidijs, blaſphemijs, iniurijs, contumelijs, dicterijs infinitis petere, & quaſi quibuſdā progimnaſmatibus ad mortē proſequi cœperunt. Quanquam autem totius vitæ Chriſti decurſus, quo cum hoſtibus humani generis ſatana, mūdo, peccato noſtri cauſa conflixit, non fuerit aliud, quàm dolorum, aduerſitatum, perſecutionum, continua tolerantia, quia tamē Iudæorum his diebus maior ſolito, ſeruebat inſania, adeo

vt de-

vt definito conſilio ſtatuerint & Lazarum, cuius gratia *Ioan.* 12.
multi abibant & credebãt in Ieſum, quamlibet innocentem, perimere, & Chriſti memoriã prorſus extinguere: cõgruè nunc Chriſti paſſionis commemoramus initia. Ad quam rem mirè congruit Euangelium, quod hodie charitatibus veſtris recitatum eſt, in quo præcipuè duo paſſionis Chriſti capita declarantur: Primo, quæ fuerit perſona Chriſti: Secundo, qualis illorum, qui cauſa necis innocentiſſimæ fuerunt, Pontificum & Phariſæorũ conditio. Perſequutores enim eius perfidi pontifices, Iudæorum magiſtratus homines athei, ob ſolum odiũ veritatis & inuidiã gloriæ Chriſti nominis, ſic inſanierũt: Cũq; prauis eſſent & erroneis imbuti, de iuſtificatione opinionibus, maderentq; vitijs peſſimis, auaritia, faſtu, hypocriſi, mendacijs, iracundia, veritatis doctor, imo ipſiſſima veritas, nõ potuit eos pro officio non redarguere. Hinc illæ lachrymæ, hinc toties audire cogitur, Samaritanus, demoniacus, publicanorũ & peccatorũ amicus, ſeductor, &c. Deinde, quoniã ſuã videbant gloriã Chriſti miraculis obſcurari, in tantum excãduerunt inuidia, vt nihil neq; cogitare neq; dicere aliud potuerint, niſi, quo *Pſal.* 40.
niam morietur & peribit nomen eius. Item: circumue- *Sap* 2.
niamus iuſtum, quoniam cõtrarius eſt operibus noſtris. *lib.* 1. *Reg.*
Tali fuit in Dauidem mente præditus Saul; Tali, Cain, 19.
in Abelem, item apud Hieremiã prophetã: Cogitauerũt *Gen.* 4.
ſuper me conſilia dicentes: Mittamus lignum in panem *Hier.* 11.
eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomẽ eius non memoretur amplius. Tali deniq; animo principes in Danielem fuerunt, qui ob ſolam probitatem ipſius, *Dan.* 4 & 14.
quoniam Deum verum ac viuum adoraret, grauiter eũ accuſarunt: Similiter ob veritatem ab ipſo traditam, Bel euerſum, draconem occiſum, irruentes in ipſum, in lacũ leonum abiecerunt. Iam autẽ videte chariſſimi, quo fructu Iudaei in Chriſtum dira quęq; machinati ſint, & nobis illius paſſio ſuſcipiatur. Illi dum è templo ſeruatorẽ ſuum exigunt, Deum perdũt, pariter & templũ. Si enim Dei præſentia beatos efficit, infœliciſſimos fore neceſſe eſt, qui eum à finibus ſuis reijciunt, Chriſtus

eſt vita. Dum autem ipſe ſe abſcondit & abit, mortem
Ioan. 8. ibi triumphare certiſſimnm eſt. Quæritis me, & non inuenietis, & in peccatis veſtris moriemini. Ad nos verò Chriſti paſſio relata, ſecuritatem confert in mortis anguſtijs, ſeruat à morte pepetua; eluit, & expungit omnia crimina: turpitudinem peccati nos docet, vt eam tãtam eſſe intelligamus, quæ vnigenitum Dei filium ignominioſam mortem ſubire coegerit, & adhuc hodie eũdem crucifigat: Charitatẽ etiam tum Dei, tum proximi mentibus noſtris imprimit. Dei quidem, cum infinitã amoris erga nos ſui magnitudinem perpendimus, quo ſic dilexit nos, vt filio ſuo vnigenito non pepercerit, ſed pro nobis omnibus ipſum tradiderit. Proximi verò, illum nobis merito & charum, & pretioſum eſſe debere, qui animam habeat tanto comparatam pretio, quod cum toto vniuerſo comparari non poteſt, ſanguine nimirum, pretioſo Chriſti, proindeq; grauiſſimum eſſe peccatum, aut ſcandaloſa vita, aut odio, iniuria, inuidia aut alia quacunq; de cauſa, ſaluti proximi obeſſe, &c.

D*Ixit Ieſus turbis Iudæorum, & principibus ſacerdotum. Quis ex uobis arguet me de peccato?*] Vt oſtenderet Dominus Iudæos nullam habere iuſtam cauſam non credendi ipſi, nec alia cauſa non credere, quàm quia veritatẽ loqueretur, inquit: Quis ex vobis arguet me de peccato? Græca autem, ſimiliter & Auguſtin⁹, habẽt præſens tempus, arguit. Sed eodẽ redit. Senſus enim eſt: quis me poteſt vel poterit arguere, hoc eſt, argumentis conuincere de quouis peccato, nedũ de errore & mendacio? Arguere enim exponendum eſt per conuincere, nõ autẽ pro accuſare. Nam Græcis eſt ἐλέγχει, quod eſt refellere et argumentis conuincere. Alioqui Iudæi Dominum de peccato frequenter accuſabant, & in eius operibus, cùm dicerent illum ſoluere ſabbatum: & in eius doctrina, cũ dixerunt: Tu de teipſo teſtimonium perhibes, teſtimonium tuum non eſt verum. Nunquam autem potuerunt eum certis conuincere argumentis, ſed vbique obſtructũ eſt à Domino os loquentium iniqua. Senſus itaque eſt:
Si

Si quiſquam veſtrum eſt qui aut doctrinā meam de aliqua falſitate, aut omnino vitam meam de aliquo peccato conuincere poſſit, vt ob id mihi nō putet eſſe credendum, in medium ille quiſquis eſt prodeat. Si verò nemo veſtrum me peccati conuincere poteſt, quare ergo non creditis mihi veritatem dicenti? Sic enim ſubiungitur a Domino: *Si ueritatem dico, quare non creditis mihi?*] In qua ſententia apud nos deeſt coniunctio, autem, vt ſit: Si autem veritatem dico, &cæt. quæ coniunctio multum facit ad argumentationis perfectionem. Conſtringit enim duplici hac interrogatione Dominus Iudæos, quod aut eum conuincere debeant mendacij vel peccati, aut ei quem conuincere nequeunt, credere. Cauſam autem quare non crederent vera licet dicenti, ipſemet Dominus concludendo explicat: *Qui, inquit, ex Deo eſt.*] hoc eſt, Dei ſpiritu præditus eſt, hic verba Dei audit: lubenter ſcilicet & benignis auidiſq; auribus ea acceptat credendo, & obediendo eis. Propterea ergo vos mea verba quæ Dei ſunt non auditis æquis auribus, quia ex DEO non eſtis, id eſt, afflatu ſpiritus diuini non eſtis donati, ſed pleni afflatu diaboli. Sic & Ioannes: Qui, inquit, nouit Deum, audit nos: qui non eſt ex Deo, non audit nos. In hoc cognoſcimus ſpiritum veritatis & ſpiritum erroris. Circa prædicta Domini verba, obſeruanda primùm, vt annotauit Diuus Gregorius, Domini manſuetudo, qui cùm veniſſet ad iuſtificandum peccatores, non dedignatur tamen ſe ex ratione oſtendere peccatorem nō eſſe, & ſeſe peccatorum redargutioni ſi poſſent, ſubijcere. Secundò obſeruanda nota illa, qua dignoſcitur num quis ex Deo ſit natus an non. *1. Ioan. 4.*

Reſponderunt ergo Iud*æi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia, &c.*] Solet conuicta impietas, dum non habet quod reſpondeat veritati, conuerti ad conuitia. Itaque Iudæi quoniam conuicti erant eſſe filij diaboli, ad maledicta confugiunt, mera animi impotentia regerentes in Dominum quę nullam vel ſimilitudinem veri habebant. Nonne, inquit, bene dicimus nos. Quibus verbis ſignificant ſe id prius Domino obieciſſe aliquando ipſum

ipſum autem reipſa iam confirmare illorum dictum. Porrò Samaritanum Dominum vocabant, non quod origine eum talem eſſe putabant, ſed per contemptum & vilipenſionem. Nam Iudæi Samaritanos execrantes, quem vehementer odiebant, Samaritanum appellabāt: quomodo Chriſtiani quoſdam per cōtemptum Iudæos vocant. Aut Samaritanum appellabant, quòd quemadmodum Samaritani Iudæos nobile ſemen Abrahæ, vilipenderet, aut quòd legis & cæremoniarum videretur eſſe tranſgreſſor. Dæmonium autē habere dicebant, quòd vt dictum eſt in caput Ioann. 7. inſana & abſona eum loqui iudicarent, cum illos diceba: ex patre diabolo & non ex Deo eſſe, ſe verò ſuamque doctrinam tantopere videretur commendare. Vnde cap. Ioannis ſequenti multi dixiſſe dicuntur: Dæmonium habet, & inſanit, quid eum auditis? Alij dicebant: Hæc verba non ſunt dæmonium habentis. Ex quo loco ſatis patet illos ſic dixiſſe Dominum habere dæmonium, quomodo ſolemus nos dicere aliquem inſanire, quem abſurda loqui iudicamus. Proinde aptè Dominus reſpondit: *Ego dæmonium non habeo, ſed honorifico patrem meum*] quaſi dicat: Non loquor inſaniæ verba, ſed ea loquor per quę ſtudeo patris mei gloriam apud homines promouere. Ad inſanam Iudæorum calumniam & contumeliam clementiſſimè Dominus reſpondit, alterum conuitium, nempe Samaritani nomen, diſſimulans, ſiue quia nihil aliud erat quàm impotentis irę maledictum, omni ratione carens, ſiue ſecundum Auguſtinum, quia ipſe nomen Samaritani lubenter ſecundum eius ſignificationem cognouit ſibi competere, ſicut ſe in quadam parabola apud Lucam per Samaritanū deſignauit. Samaritanus enim cuſtos interpretatur. Ad dæmoniaci autem vocabulum intentatum, quoniam derogabat gloriæ Dei & veritati doctrinæ ſuæ, reſpondit quidem, ſed ita vt non regeſſerit maledictum quod in illos meritò retorqueri potuiſſet, ſed manſuetè & ſimplici negatione tātùm depulerit à ſe, qui alioqui inter docendum, & vitia hominum reprehendendū pro gloria Dei vehemēs erat, liber & acer.

Quo

Quo nos docuit, vt quoties agitur de gloria Dei, quoties aduerſus impios defendenda eſt euangelica doctrina, vehementes ſimul & acres: quoties verò non ipſi conuitijs inceſſimur, lenitatem præſtemus, ſic vt nec ad omnia reſpondeamus, ſed ea tantùm, idque cum modeſtia, à nobis depellamus, ad quæ, ſine periculo fructus euangelici, non poſſemus obticeſſere. Dicit autem Dominus ſe honorare patrem ſuum, per ea ſcilicet verba, ratione quorum eum dicebant habere dæmonium, quia per illa oſtendit quòd Iudæi homicidæ & mendaces non eſſent filij Dei, ſicut gloriabantur, quodque vera eſſet doctrina ſua. Per hæc enim pater honorabatur. Dicit ergo: honorifico patrem meum, vos autem me quia patrem meum honoro, inhonoraſtis, vel, vt habent quidam codices Græci & Latini, inhonoratis, cum ſcilicet Samaritanum & dæmoniacum appellatis. Ne autem id dicere videretur, quaſi doleret ſe ab eis inhonoratum & ignominia affectum, ac gloriæ cupidus putaretur, ſubiecit: Ego autem non quæro gloriam meam. Ego tanquam homo ſcilicet non quæro gloriam meam, ſed gloriã Dei, & ſalutem hominum. Quamuis autem ego ſecundum quod homo gloriã meam quatenus homo ſum, nõ quæram, nec vlciſcar eos qui ignominia me afficiunt, eſt tamen qui gloriam meam quærat, & non ſolum quærat, ſed etiam iudicet, vindicando me de his qui me ignominia afficiunt. Vult enim pater vt omnes honorificent filiũ ſicut honorificãt ipſum: & qui hoc recuſant facere ab eo vel in hac vita, ſicut Iudæi, vel ſaltem in futura vindicabuntur. Sciendum autem Græca non habere futura, quærat & iudicet, ſed ἐστὶν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων, id eſt, eſt quærens & iudicans, vel, eſt qui quærit & iudicat. vt non ſignificetur pater quæſiturus, ſed quærere & iudicare cùm eſt oportunũ. Nec eſt iſtud contrariũ illi quòd alibi dictum eſt: Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Nã ibi eſt ſermo de iudicio vniuerſali, hic verò ſignificatur patrem vlciſci ſiue in hac vita, ſiue poſt eam, inobedientiam & ignominiam filio illatam. Diuus Auguſtinus intelligit Dominũ hic loqui

de iu-

de iudicio diſcretionis, vt ſit ſenſus: Eſt qui quærat & iudicet, hoc eſt, diſcernat ſuo tempore gloriã meam à gloria cuiuſcunq; creaturæ, quando me ſcilicet ſedere faciat in dextera ſua, qui & modo ſatis diſcernit inter me & alios homines, per opera & doctrinã quam per me profert mundo. *Amen amen dico uobis, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit*] Quoniam Iudæi Domini ſermonem veluti inſanum & a dæmone profectum calumniabantur, Dominus contrà quàm ſalutaris ſit ipſius doctrina liberè proclamat, nequaquam reueritus Iudæorum contradictiones, nec ob eorum conuitia à docendo quæ pijs & electis ibi præſentib. eſſent ſalutaria, ceſſans. Amẽ amen, inquit, dico vobis, quiſquis ſermonem meum non ſimpliciter audierit, ſed auditum etiam ſeruauerit, obtemperando ei, non videbit, hoc eſt, non experietur, nec ſentiet mortem in æternum, quia ab æterna morte erit liber & mors corporis ei mors non erit, ſed ſomnus & migratio. Somnus, quoad corpus aliquando excitandũ: migratio, quoad animam fœlicius in altero ſeculo victuram. Circa quæ verba notandum, idẽ iam à Domino promitti ſeruantibus ſermonẽ eius, quod ſupra promiſit manducantibus carnem eius, vt intelligamus verbum Dei æquari hac in parte euchariſtiæ. Vtrunq; enim eſt panis mentem hominis nutriens & viuificans.

Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognouimus quia dæmonium habes.] Cùm manſuetiſſimè Iudæis inſaniam ſibi obijcientibus Dominus reſpondiſſet, & quæ ſalutis eorum eſſent docuiſſet, contra illi ſermonem eius intelligentes de morte corporali, rurſum inſaniam ei obijciunt, tanto quidem furore, vt etiam proprij ſui honoris obliuiſcerẽtur. Nam cùm dicunt: Nunc cognouimus: ſignificant ſe id prius cum illi hoc obiecerunt, non cognouiſſe, aut non ſatis cognouiſſe. Mirantur autem quomodo Dominus immortalitatem promittat ſeruantibus ſermonem eius, cùm ea nec Abraham, nec prophetis contigerit, quos tamen conſtat ſeruaſſe ſermonem Dei, atque ob id colligunt ipſum ſe anteponere illis, quod polliceretur ea quæ illi nõ ſolũ non potuerunt alijs præſtare, ſed nec ipſi

ſunt

ſunt aſſequuti ex obſeruatione mandatorum Dei. Porrò Dominus omiſſo dæmoniaci nomine furibundè ſibi intentato, quod prius à ſe ſimplici depulerat negatione, ad reliqua pro ſuo more manſuetè reſpõdet. Et primùm quidem ad illud quod poſtremo loco dixerunt: Quem teipſum facis: quo ſignificauerunt eum ſeipſum exaltare, & ſibi vſurpare perſonam alienam. Ad hoc enim reſpondet Dominus, dicens: *Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt*] Quæ ſententia ſecundum Chryſoſtomum ſic eſt intelligenda, quomodo illa ſupra cap. 5. Ioannis. Si ego teſtimonium perhibeo de meipſo, teſtimonium meum nõ eſt verum: vt ſcilicet Dominus eam loquatur ex Iudæorum & non ex ſua ſentẽtia, & concedendo dicat. Aliter tamen & rectius ſic intelligetur, quomodo aliæ multæ ſimiles: Si ego ex meipſo, aut ego tanquam homo, qualis à vobis ſolũ eſſe putor, glorifico meipſum inanis & pro nihilo æſtimanda eſſet gloria mea. *Nunc autẽ non ego me glorifico, ſed eſt pater meus qui me glorificat.*] Hæc autem patris glorificatio non intelligenda eſt tantum conſiſtere in his quæ pro filij gloria pater fecit in baptiſmo, & in monte Thabor, aut poſt mortem in reſurrectione & aſcenſione eius, ſed & in omnibus quæ filius dixit aut fecit. Hæc enim cum filius non à ſeipſo dixerit & fecerit, ſed pater per illum loqueretur & operaretur, & filij gloriam diuinam apertè ſatis comprobarent, dicitur filius per illa non ſeipſum glorificaſſe, ſed pater ipſum glorificaſſe. Sic & prophetæ non ſeipſos glorificauerunt, cùm ex Dei mandato dicerent aliquid ad gloriam eorum pertinens. Sed tunc ſeipſum quis glorificat, quando ſuis, hoc eſt, non diuinis dictis vel factis gloriam ſibi venatur & parat apud homines. Clarè autem aperit eis Dominus quem vocet patrem ſuum, cùm ſubdit: *quem uos dicitis quod Deus ueſter ſit.*] ſignificans in veritate non eſſe ipſorum Deum, ſicut gloriabantur. Vnde ſubdit: *& non cognouiſtis eum*] quia ſcilicet ſermonem eius & opera quæ per me edit non agnoſcitis, nec mandata eius ſeruatis, quorum vtrumque arguit hominem non verè & intimè agnoſcere DEVM. In hunc enim

ſenſum Dominum dixiſſe illos non cognoſcere Deum, patet, quia mox de ſe dicit: Ego autem noui eum, & ſermonem eius ſeruo. Nam quod dicit, ſermonem eius ſeruo, indicium eſſe vult cogniti à ſe Dei. Differentia autem, quam hic reddit Dominus inter ſe & Iudæos, quoad cognitionem Dei, eò tendit, vt ſignificet rationem quare illi non credant patri filium glorificanti, ipſe verò tam liberè audeat pronunciare quæ ad ſuam facerent gloriam. His autem veluti munimentis præiactis, ſecundò reſpondet ad id quod de Abraham obiecerunt. Nunquid tu maior es patre noſtro, &c. oſtenditque ſe illo maiorem eſſe, & ſimul indicat illum non eſſe mortuum ea morte de qua ipſe erat locutus. *Abraham, inquit, pater ueſter exultauit ut uideret*] hoc eſt, geſtiuit, & ſummopere optauit videre diem meum. hoc eſt, aduentum meum in carnem. Et quod ſummè deſiderauit videre, cum magno etiam mētis gaudio eſt aſſecutus. Vidit enim diem meum oculis ſpiritualibus, quia tam agnouit me in mũdum veniſſe, & ob id gauiſus eſt, quòd per me ſciat ſe & totum humanum genus à morte redimendum, & in cælos ſubuehendũ. Diuus Auguſtinus illud, vidit & gauiſus eſt, refert ad tempus quo Abraham fuit in carne, vt tunc dicatur vidiſſe diem Domini, hoc eſt, cognouiſſe, & ob id gauiſum fuiſſe. Incertum autem relinquit, an quod de die dicitur, intelligendum ſit de die temporali aduentus Chriſti in carnem, an de die æternitatis, qui neſcit ortum, neſcit occaſum. Vtrumque enim illum dicit per fidem vidiſſe adhuc in carne poſitum, quod vel
Gen. 24. tunc declaratum eſt in eo, cùm ſeruum ſuum, poſita manu ſub femore ſuo, iurare voluit per Deum cœli, ſignificans ſe credere, vt vult Auguſtinus, Deum cœli ex ſuo ſemine incarnandũ. D. Chryſoſtomus ſimiliter illud, vi-
Geneſ. 22. dit & gauiſus eſt, refert ad tempus quo Abraham fuit in carne: ſed per diem Domini intelligit tempus paſſionis eius, quam Abraham præuiderit & præcognouerit, cum poſtquam filium ſuum immolare pararet, hircũ pro eius obtulit redemptione. Caietanus autem colligit debere hanc partem ad illud tempus referri, & de die æterni-

ſatis locum hunc intelligendum, quòd Iudæi ex his Domini verbis intellexerint Dominum fuiſſe viſum ab Abraham, & viciſſim illum vidiſſe cùm in mundo hoc ageret. Dicunt enim: & Abraham vidiſti? Verum prima interpretatio videtur ſimplicior, qua loc⁹ hic de die aduentus Domini in carne intelligitur, & cum tunc Abraham vidiſſe, quando in limbo inferni exiſtẽs, intellexit deſideratam Chriſti incarnationem, impletam eſſe & perfectam. Nec obſtat id quod mouet Caietanum. Nam dicendum, Iudæos, vt frequenter pro ſuo carnali ſenſu, Domini verba malè intellexiſſe & putaſſe ipſum locutũ de viſione corporali cùm loqueretur de ſpirituali. Itaq; Iudæi Dominum ſignificare putantes Abraham vidiſſe illum oculis corporalibus, & proinde tum vidiſſe cùm in mũdo hoc degeret, nouam rurſum calumniam Chriſto obijciunt, dicentes: *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham uidiſti?*] Dicendum erat, & Abraham vidit te: verùm quo magis abſurditas appareret, dicunt, & Abraham vidiſti? Porrò quoniam hic dicitur de quinquaginta annis, D. Irenæus lib. 2. capite 40. colligit Dominum maiorem annis quadraginta prædicaſſe euangelium, ac ad ætatem quinquagenariam acceſſiſſe cum hæc illi Iudęi obijcerẽt, quod & confirmat autoritate eorum qui hæc ſe audiuiſſe à Ioanne prædicabant. Verùm hæc ſententia tanquam Euangeliſtis contraria ab omnibus reijcitur. Et Euſebius lib. 3. capite 39. notat Papiam Ioannis diſcipulum, quòd ex Apoſtoli verbis non ſatis intellectis tradiderit quædam, vnde data eſt alijs erroris anſa, inter quos numerat etiam Irenæum. Alij pro quinquaginta legunt quadraginta. Nam ſic legitur apud Chryſoſtomum, qui commenti vice adijcit: ac ſi iam prope accederet ad eam ætatem. Verùm ſcriptorum vitio veriſimile eſt quinquaginta mutatum in quadraginta, quòd ineptum nimis iudicarent Iudæos obijcere de annis 50. cùm ab illis tam lõgè adhuc Dominus abeſſet. Proinde quidam ſuſpicantur Iudæos exiſtimaſſe Dominum ſeniorem fuiſſe quàm erat, ob maturitatem & grauitatem vultus, & ob multum laborẽ in prædicationibus,

nibus, vigilijs, & orationibus. Theophylactus curioſum nimis eſſe putat inquirere quare dixerint potius de annis 50. quàm 40. putans caſu factũ eſſe, quòd eis in mentem ſimpliciter venerit ille numerus. Probabiliſſimum autem eſt quòd appellatione quinquaginta annorum ſpectauerint ad morem ſui ſeculi, hoc eſt, Iubilei, quod interdum ſeculum appellatur, quaſi dixerint: Nondum vnum ſeculum impleſti, & audes dicere vidiſſe te Abraham? Huic confine eſt quod Theophylactus commemorat quoſdam dixiſſe quinquaginta annorũ factam mentionem ob honorem anni Iubilei. Porrò quanquam Dominus Iudæos redarguere potuiſſet de malo verborum ſuorum intellectu, potius tamen ad eorum interrogationem reſpondere voluit, vt apertius iam ſuam diuinitatem declarans, oſtenderet ſe Abraham eſſe maiorem, atque ob id dicit: *Amen amen dico uobis, antequam Abraham fieret, uel naſceretur aut eſſet, ego ſum.*] Non dicit, ego fui, ſed, ego ſum, quemadmodum ſuperius, vt oſtende-
Exod.3. ret Iudæis ſe eum eſſe qui olim dixerat Moyſi: Ego ſum qui ſum. Iudæi ergo hanc vocem tanquam blaſphemam non ferentes, cucurrerunt ad lapides, vt pœna legis contra blaſphemos ſtatuta eum occiderent. Vbi eorum manifeſtus apparet furor, cum ſine ſententia iudicis ad lapidationem ſe parant, non habita etiam conſideratione loci, nempe templi. Verùm Dominus, qui iam verbis ſuã apertè ſignificauit diuinitatem, eandem reipſa oſtendit, cùm abſcondit ſe ab eis, reddendo ſe illis inuiſibilẽ. ſicq; exiuit è templo, è manibus eorum elapſus: docens nos ſuo exemplo, vt, cum etiam poſſumus reſiſtere, iram ſuperbientium humiliter declinemus.

DOMINICA PALMARVM.

QVoniam ſanctiſſima dies, qua ſuam Chriſtus paſſionem peregit, incipit appropinquare chariſſimi, vertit Eccleſia ſe, quàm poteſt feruentiſſimè, ad dominicam paſſionem tota mente pertractandam. Et quò id fiat commodius, perſonã Chriſti, ſumma cum

cum admiratione ſibi proponit, quod talis perſona tantundem ſeſe noſtri cauſa demiſerit. Atque hæc meditatio principium, & veram ad paſſionem Chriſti fructuoſè meditandam, methodum dabit. Quis enim, qualis humilitas fuerit, ad quam ſe Chriſtus deiecit, rectè perſpicere poterit, niſi prius ſublimitatem, in qua fuerat ab æterno, probè conſideret? Quis hic ſuorum ſcelerum magnitudinem videre, eamq; in Chriſto deplorare, indulgentiamq; (qui paſſionis fructus eſt) poterit impetrare, qui prius perſonam patientis, quod non ſolum homo, ſed mundi etiam ſaluator, ſit & verus Dei filius, non cognouerit? In hunc finem hodiernũ Euangeliũ ſpectat, in quo apertè videmus Chriſtum verum illum, & à prophetis prænunciatum eſſe Meſſiam. Futurum enim erat vt vultus eius, paſſionis ſqualore, in tantum obſcuraretur, vt nemo ipſum pro Dei filio poſſet agnoſcere. Ea propter, paulò ante ſuam paſſionem, tãta cum magnificentia, cum tali pompa vrbem ingreſſus eſt, vt omnium oculos pariter & cogitationes in ſe conuerteret, quo tali ſpectaculo commoniti, dum tã immania patientẽ viderent, intra ſe cogitarent. Age, quanquã res Ieſu videantur afflictiſſimæ, ſcripturæ tamen & prophetarum oracula in nullo ſunt alio, quàm in ipſo completa. Hieroſolymam ea forma, qua Zacharias de Meſſia prædixit, intrauit. Populus ipſum eo ritu, eiſdemq; verbis, quibus id futurum Dauid præuidit, cantans, Oſanna pium, excepit. Non dubium igitur, cum hæc ita ſe habeant, etiamſi deterior eius foret cõditio, ꝓ vero ipſum habendũ Meſſia. Quod ſi diſcipulis paſſionis tempore, iſta veniſſent in mentẽ, nunquã animis ita vacillaſſent. Nos verò, amiciſſimi, ſi Euangeliũ, & hodiernam proceſſionẽ Chriſti, hac ratione mentibus noſtris infigamus, nullum nobis tormenta Chriſti parere poterunt offendiculũ, ſed feruorem, amorem, admirationẽ & gratitudinem. Porrò, maiores noſtri, (quemadmodũ D. Chryſoſtomus accuratiſſimè annotat) ſeptimanam hanc à rebus in ea geſtis, muneribusq;, quibus hoc tempore genus humanũ extitit locupletatum maximis, Hebdomadem magnam vo-

Zach. 9.

Pſal. 117.

Hom. 30. in Geneſ.

Dan. 9. cauerunt. Hic enim, iuxta Danielis vaticinium, finem accepit peccatum cõſumpta eſt præuaricatio, deleta iniquitas, introducta iuſtitia ſuperna, impleta viſio, & prophetia, & vnctus ſanctus ſanctorum. An non merito magna hæc ſeptimana vocabitur, in cuius prima die, magnificentiſſimam Chriſtus celebrauit proceſſionem, quã ſequitur breui (vt alia prudens prætercam) dies cœnæ magnæ paſchatis, deinde per mortem, expũcto peccato, etiam tartarea regna vaſtauit, ruptiſq; inferni clauſtris, *Ephe. 4.* patrum veterum duxit captiuitatem. Deniq; poſt ſabbatum diem, vtique quo Chriſtus in corde terræ requieuit ab omni opere ſuo, quod patrauerat, dies ſuccedit ſacratiſſimæ reſurrectionis. Tanto igitur magis aduigilandum fuerit, ne tempus vniuerſo orbi fructuoſiſſimum, nos præteruolet infrugiferum. Chriſtianus non eſt, qui hoc tempore non compatitur ſuo domino, & pietati ſedulam non nauat operam. Et, Si D. Chryſoſtomus, ſacratiſſimis hiſce ferijs Geneſeos explicationem coram populo omiſit (incongruũ eſt, inquit, vt feſta crucis dominicæ celebrantes, de alijs ſermonem afferremus) quãto melius nos ab his, quę ad exteriorem tantum hominem pertinent, abſtinebimus, & quãta pietas hoc præſertim tempore veterum fuerit, perpendamus, qui hiſce diebus ad Paſchatis vſq; feſtum, in ſiccorum eſu perſeuerabãt, pane & ſale, & aqua, tunc vtentes ad veſperam. Nunc ad Euangeliſtam reuertamur.

Hom 33 in Geneſin.

Vide Epiphaniũ lib. 3. aduerſus hæreſes circa finem.

Cùm appropinquaſſet Hieroſolymis] Vide dominicam primam aduentus, in qua tam euangelij quàm prophetiæ enarrationem inuenies.

IN FESTO PASCHAE, EVANGELIVM.

Marci 16. *IN illo tempore Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome, emerunt aromata, ut uenientes ungerent Ieſum: Et ualde manè una ſabbatorum, ueniunt ad monumentum, orto iam ſole. Et dicebant ad inuicem: Quis reuoluet nobis lapidem ab oſtio monu-*

monumẽti? Et reſpicientes, uiderunt reuolutum lapidem: erat quippe magnus ualde Et introeuntes in monumentum, uiderunt iuuenem ſedentem in dextris, coopertum ſtola candida, & obſtupuerunt. Qui dicit illis: Nolite expaueſcere. Ieſum quæritis Nazarenum crucifixum: ſurrexit, non eſt hic: ecce locus ubi poſuerunt eum Sed ite, dicite diſcipulis eius & Petro, quòd præcedet uos in Galilæam: ibi eum uidebitis, ſicut dixit uobis.

SERMO I. GEORGII BRAVN.

HAEC eſt dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. Cauſam regius Propheta ſubijcit, dicens: Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli, à Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in auribus noſtris. Quæ verba, D. Petrus in reſurrectionis memoriam repetens, dicit: Hic lapis qui reprobatus eſt à vobis ædificantibus, factus eſt in caput anguli, nec enim eſt in alio aliquo ſalus. Nec mirum. D. Paulus enim omnes ſcientias, opes & delitias abijcit, imò pro ſtercoribus habet, modò ad notitiam & cognitionem Ieſu Chriſti pertingere, virtutemque reſurrectionis eius poſſit cognoſcere. Quid hodiernæ itaque feſtiuitatis ſibi velit lætitia, neminem hic adeſſe puto, qui neſciat, denunciatur enim nobis hodie reſurrectionis Domini noſtri Ieſu Chriſti à mortuis ineffabile ſacramentum, per quã cuncti in orbe terrarũ Chriſtiani, ad ſpiritualia gaudia prouocatur, vt quemadmodũ paſſionis acerbiſſimæ recordatione, triſtitia ſunt & compaſſione affecti, ita ſequenti ipſius glorioſa reſurrectione, maxima perfundãtur cõſolatione. Ex ſolius etenim crucis, & mortis Chriſti meditatione, quid aliud, quàm propriam noſtram agnoſcimus infirmitatem, damnationemque, quæ ſola ſpectata, fidem deijciunt, ſpem perturbant, ac tantùm non in deſperationis orcum præcipitant. Sic Apoſtoli Chriſti duntaxat paſſione ſpectata, vacillarunt in fide, ſpemque omnem amiſerunt. In natiuitate Domini, ex Eſaia cecinimus: Puer natus eſt, & filius datus eſt nobis. Quid autẽ nobis profuiſſet iſta donatio, ſi nihil aliud, quam noſtram damnationẽ nobis

ſua damnatione & morte, patefeciſſet. Per doctrinam ſuam viam vitæ mortalibus demonſtrauit, ſed niſi reſurrexiſſet, quis vitam aſſequutus fuiſſet? Ideo prudenter Apoſtolus cùm præmiſiſſet paſſionis myſterium: Traditus eſt, inquit, propter delicta noſtra: mox ſubiecit: Et reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Quis alioqui ſecurè crederet crucifixo? quis vitam ſperaret à mortuo? Quo ſanè nomine deridemur à Turcis & infidelibus, neſcientibus, nos non magis mortuo, quàm viuenti confidere. Quem enim poſt fata reuixiſſe certo didicimus, DEVM eſſe non dubitamus, cui ſecuri credimus, & abſque vllo ſperamus errore. Exurge itaque exurge ó anima Chriſtiana, exurge, & ecce, IESVS Nazarenus Crucifixus, Saluator, & redemptor tuus reuixit, lamentationes depone, & lætitiæ canticum, Alleluia, nunc ſæpius iterumque repetendo, benedic, & lauda Dominum, quia ſummorum hoſtium tuorum potentia ac fortitudo fracta eſt & diſſipata. Quemadmodum hic tibi Nazarenus, ó infernalis dæmon arridet? Vbi nunc inferne captiui tui, quos tanto annorum interuallo, collegiſti? Salue ergo feſta dies, toto venerabilis æuo, qua DEVS infernum vicit, & aſtra tenet. Hac nocte, multis ſeculis deſiderabilis, qui in tenebris expectabatur, [illegible]enit, qui diu captam, captiuam duxit captiuitat[illegible] Vbi nunc mors ſtimulus
Apoc. 20. tuus, vbi, ó mors, victoria tua? Mortem occiſus calcauit IESVS, inquit Diuus Auguſtinus: Sathan, ſerpens antiquus, totius mundi ſeductor, princeps, & ad omne malum tentator, qui ſaluti noſtræ inſidiabatur, hodie, mandante Domino, catenis vinctus in abyſſum, & ſtagnum ſulphuris & ignis deturbatur. Confidite nunc omnes, quibus mundus, eiuſque concupiſcentia eſt moleſta, nam, qui nunc reui-
Ioan 16. xit, Saluator noſter, mundum deuicit. Vicit leo de
Matth. 28. tribu Iuda, cui omnis eſt data poteſtas in cœlo, & in terra. Vaniſſimi hic cedant Romanorum triumphi, & inanes ouationum clamores, ac trophcaphoræ pompæ, quibus vrbis, aut gentis ali-

cuius

cuius deuictor, nunc Imperator, nunc triumphator, nunc patriæ pater, militũ, aut populi acclamationibus, ſalutabatur. Quibus verò laudum elogijs triumphatorẽ hunc noſtrum Ieſum Chriſtum, Dei & virginis filium exornabimus, qui immaniſſimos hoſtes, à quibus Romani, etſi victores, quouis tamen tempore ſub iugum miſſi, atque ſuppreſſi fuerunt, non ſibi, ſed nobis omnibus ſuperauit? Iſraelitæ ex captiuitate Aegyptiaca, quæ temporaria tantum erat, liberati, gratijs Deo peractis, ac ſolenne Domino carmen decantantes, dixerunt. Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem proiecit in mare. Si item Dauidem, cum Philiſteum ſuperbiſſimũ interfeciſſet, Hieroſolymam ingredientẽ, mulieres de vniuerſis Iſrael vrbibus egreſſæ, cantantes chorosq; ducentes, lætitiæ tympanis, & ſiſtris ſalutarunt: Nos, quibus longè maior eſt ſalus exhibita, hodierno die gaudeamus in domino, gratias Deo noſtro agamus, qui dedit nobis victoriã per Chriſtum Ieſum. Impleamur ſpiritu ſancto, loquentes nobiſmetipſis, in pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus, cantantes & pſallẽtes in cordibus noſtris Domino, gratias agentes ſemper, pro tantis beneficijs in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, Deo & patri. Et hæc quidem, de lætitia huius diei, dicta ſufficiant, reliquum nunc eſt, vt de illo fidei noſtræ articulo, in quo ſalutis noſtræ cardo verſatur, & qui hoc etiam tempore, in quod omnium hæreſum maturitas erupit, in controuerſiã vocatur, paucula dicamus. Is autem eſt, quo catholici & orthodoxi omnes, Apoſtolorum ſymbolo, & ſacrarum literarum auctoritate inſtructi, firmiſſimè credunt, carnis noſtræ in futuro iudicio, vniuerſalem reſurrectionem. Hanc, qui ob ſcelerum ſuorum magnitudinem, aut alia quacunque de cauſa non credunt, quia eo ipſo, omnem religionem noſtram euertunt, omnemq; ſcripturarum auctoritatem abijciunt, à philoſophis etiam quibuſdam pecudes habiti ſint, & repudiati, à nobis etiam refutatione indigni iudicabuntur, ſed his potius argumentis tractãdi, quibus Ariſtoteles, prima rerum principia ne-

Exod. 15. *1. Reg. 18.* *1. Cor. 15.* *Ephes. 5.*

D. Chryſoſt. ſer. 1. de reſurrectione.

gante, conuincendos eſſe, demõſtrat. Nobis Dei optimi Maximi, ſumma potentia, qua cuncta ex nihilo produxit, ſola nobis argumẽti loco ſufficiet. In ijs etenim, quę ſola apprehenduntur fide, non eſt intellectus humanus, ſed ſola omnipotentia Dei conſiderãda, Paulus igitur diſputãs, quomodo poſſit Deus mortalia noſtra corpora excitare, ait, hoc fieri ſecundum potentiam, qua poteſt ſibi etiã omnia ſubijcere. Nunquid etiam Deus omnia quæ promiſit, exhibuit, &, quod de mortuorum reſurrectione prædixit, futurum non erit? Non erat Chriſtus natus in terra: nondum virgo pepererat: non erat fuſus pretioſus Mediatoris ſanguis, quo mortis noſtræ deleretur chyrographum: Nondum reſurrexerat Chriſtus: nondũ crediderant gentes. Hęc & multa alia quemadmodum à Deo promiſſa, euidenter ſunt exhibita, & de reſurrectione futura, veritas mentita erit? Fruſtra ſane vixit, qui ſe ad hoc ſolum natum credidit, vt omnino periret. Homo, quid tibi oritur, quod non occidit? quid tibi, quod occiderit, non reſurgit? Dies mane oritur, & iterum reſurgit in mane: ſero ſepelitur in nocte, & iterum reſurgit in mane. Sol quotidie naſcitur, quotidie moritur, reſurgit ipſo quotidie: tempora dum tranſeunt, pereunt: dum redeunt, reuiuiſcunt. Vnde homo, ſi Deo non credis, ſi non acquieſcis legi, ſi non conſentis auditui, vel oculis tuis, crede vel elementis reſurrectionem tuam tibi iugiter prædicantibus, acquieſce. Certè, ſi iſta longè ſunt inferiora, quæ in tuis manibus ſunt, & de morte, tuo opere ſuſcitantur, te poſſe Dei opere, doceant, ſuſcitari. Vade ad ſemen, Apoſtolo te docente, tolle triticum aridum ſine ſenſu, ſine motu, duc ſulcum, fodi terram, fac ſepulchrum, ſepeli triticum, inſpice, quemadmodum morte deperit, humore turgeſcit, putredine corrumpitur, & cum peruenerit ad totũ, quicquid deſperatio, quicquid incredulitas, quicquid corruptela tibi ſuperius ingerebat, tunc ſubito reuiuiſcit in germine, in herba pubeſcit, iuueneſcit in caule, matureſcit in fruge, & ad illam totam ipſam, quam tu perijſſe deflebas, ſpeciem reſurgit, & formam, vt

D. Aug. in pſal. 78. circa finẽ.

D. Petrus Chryſologus ſer. 118

1. Cor. 15.

vt te homo triticum non tam doceat manducare, quàm ſapere, non tam cogat laborare, quàm credere. Ad hæc, nunquid grauiſſimè Deus, pro infinita iuſtitia, peccatores puniuit? Fornicati ſunt Iudæi, & puniti obmurmurarunt, & reliquerunt Dominum, ac grauiter ſunt afflicti. Quomodo ergo animaduertet in illos iuſtiſſimus Deus, & non eadem, imò & grauiora committentes, impunitos relinquet? Non eſt rationi, nec iudicis æquitati conforme. Sed nullas in hoc mundo dedimus pœnas? propterea magis carnis reſurrectionem, & aliquam poſt hanc vitam credamus. Nam, ſi ſceleratorum ſupplicium in futuram vitam non eſſet repoſitum, nequaquam impuniti manſiſſent, qui auſi ſunt eadem patrare, quæ priores illi, in quos ſeueriſſimè Deus animaduertit. Cæterùm, quoniam hæc multo accommodatius fide, quàm ratione percipiuntur, nunc ad hos conuertatur oratio, qui etſi ſcripturarum auctoritatem agnoſcant, de reſurrectione tamen non ea, qua Chriſtianos decet ratione, loquuntur & ſentiunt: Hi ſunt infœliciſſimi noſtri temporis Anabaptiſtæ aliqui, qui non hanc noſtram, ſed aliam omnino carnem reſurrecturam, contra apertiſſimas ſcripturas, aniliter docent. Cæterùm Eccleſia Catholica ſpiritu ſancto illuſtrata, ſcripturis etiam imbuta, tradit, omnem reſuſcitandam carnem, hoc eſt, omnes homines ſecundum corpus & carnem reuicturos, tam pios quàm impios, tam bonos quàm malos, ſic, vt eadem caro quam circumferimus, quæ mortua eſt, & ſepulta, & computruit, reſuſcitanda ſit, quod apertè oſtendit Paulus, cùm reſurrectionē carnis tradit, addito pronomine, dicens. Oportet corruptibile hoc, cùm enim dicit, hoc, in carnem quã geſtamus, quaſi digitum intendit. Quid enim aliud eſt dicere, mortale hoc, quàm quod hæc viſibilis caro ſit reuictura, ſicut & apertiſſimè Iob teſtatur, dicēs: Et rurſus circūdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deū meū, quē viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & nō alius. Reſurget ergo hoc corpus ad immortalitatē,

D. Chryſoſto ſer in id: Nolumus uos ignorare fratres. Et homil. 50. ad pop. Antiochenū.

D. Cyprianus in explicatione ſymboli.

D. Gregorius in capite 19. Iob circa finē.

D. Chryſologus ſer 76.

1. Cor. 15.

Iob. 19.

quæ

quæ pijs atque impijs communis erit,ſed longa diuerſa ratione, nam pijs æternam beatitudinem,impijs verò, æternos cruciatus adferet, quemadmodum apud Danielem Prophetam: Et in ſymbolo Athanaſij legimus. Sed his tandem, qui nil niſi diſputare, & veritati contradicere norūt, omiſſis quidnam nobis ſalutaris Chriſti reſurrectio emolumenti conferat, videamus. Nobis enim Chriſtianis de reſurrectione Domini iucundiſſima erit recordatio, cum hoc ſolo articulo,à cæteris Iudæis, gentibus, atque philoſophis ſeparemur,qui Chriſtum quidem mortuum, ſed reuixiſſe, nullatenus credunt: Non etenim ſibi vlla ratione,à priuatione ad habitum regreſſum fieri poſſe, perſuadere poterant. Ac primum quidem, omnes factæ veteris Teſtamenti patribus promiſſiones, de futuro Meſſia, & ſaluatore Iſraëlis,qui ſempiternus, & æuo duraturus dicebatur, nunc per reſurrectionem Chriſti ſunt adimpletæ & confirmatæ. Poterat etenim aliquis, non ſine cauſa, ſecū ipſe cogitare: Quonam modo in Chriſto,qui ex ſemine,& familia Dauid homo mortalis proditurus erat,fœdus et pactum hoc quod ſempiternum fore dicitur,ſubſiſtet? Dubium hoc D,Paulus accuratè diſſoluit.Et nos,inquit, vobis annunciamus eam,quæ ad patres noſtros promiſſio facta eſt, quoniam hanc Deus adimpleuit filijs veſtris,reſuſcitans Ieſum.Quoniam igitur Ieſus reſuſcitatus à mortuis,non amplius in corruptionem iturus,corpus nūc habet glorioſum & ſempiternum,cui mors amplius non dominabitur: Idcirco paganus non amplius pro crimine nobis obijcere poterit, quod credamus in ſepultum ac mortuum, ſed credimus in Chriſtum viuū ac ſempiternum, per quem nos in vltimo iudicij die reſuſcitandos atque ſaluandos firmiſſima fide ſperamus & credimus:Eo,quod Chriſtus mortuus ſit propter peccata noſtra, propter iuſtificationem autem noſtram reſurrexerit.

Danie.12. *D. Aug. in pſal. 101 & concione 2. in pſal. 88.* *Actor. 13. Vide B. Hilarium in illud 2 pſalmi: Filius meus es tu, &c.*

Secundò, certiſſima de reſurrectione Domini fides, & firmiſſima de reſurrectione noſtra ſpes et expectatio, vehementer fidem noſtram de omnipotentia,& diuinitate

D Tho. p. 3 q. 53. A. 1.

nitate Chriſti confirmat. Quemadmodum.D.Auguſti- *D. Aug. in pſal 65.*
no aſſerente, ipſe Chriſtus Iudæis ſignum propriũ,hoc
eſt,potentiſſimum, & longè maximum commendans,
generationi, inquit huic, ſignum non dabitur aliud, *Matt. 12.*
niſi ſignum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in *Ionæ 2.*
ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit & fi-
lius hominis in corde terræ,tribus diebus & tribus no-
ctibus. Quomodo fuit Ionas in vẽtre ceti,nonne vt po-
ſtea viuus euomeretur?Hoc fuit infernus domino,quod
Ionæ cetus. Hoc ſignum proprium commendauit,hoc
eſt,potentiſſimum. Potentius eſt, reuixiſſe mortuum,
quàm non fuiſſe mortuum. Multitudo potentiæ Domi-
ni, ſecundum quod homo factus eſt,in virtute reſurre-
ctionis apparet. Hanc commendat & Apoſtolus, cum
dicit:Non habens iuſtitiam, quæ ex lege eſt,ſed eã,quæ *Philip.3.*
eſt per fidem Chriſti, quæ ex Deo eſt,iuſtitia in fide,ad
cognoſcendum eum.& virtutem reſurrectionis eius.Sic
commendatur & alio loco. Et,ſi crucifixus eſt ex infir- *2 Cor.13.*
mitate,ſed viuit in virtute Dei. Et alibi : Deus Domini *Epheſ. 1.*
noſtri Ieſu Chriſti,pater gloriæ,det vobis ſpiritum ſapi-
entiæ, & reuelationis in agnitionem eius,illuminatos
oculos cordis veſtri, vt ſciatis, quæ ſit ſpes vocationis
eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctos,
& quæ ſit ſupereminẽs magnitudo virtutis eius in nos,
qui credimus ſecundum operationem potentiæ virtu-
tis,quam operatus eſt in Chriſto, ſuſcitans illum à mor-
tuis,& conſtituens ad dexteram ſuam in cœleſtibus,ſu-
per omnem principatum & poteſtatem,& virtutem,&
dominationem,& omne nomen,quod nominatur non
ſolùm in hoc ſeculo,ſed & in futuro.

Tertiò,pios quoſlibet, Deumq́; timentes, quid quæ-
ſo,aliud in afflictionibus huius ſeculi, quibus ipſi, præ
cæteris, magis grauantur,cõſolabitur, quàm certiſſima
reſurrectionis, & vitæ futuræ poſt tribulationes expe-
ctatio,in qua æternum gloriæ pondus conſequentur.
Nam ſi Chriſtum in hac tantum vita in Chriſtum ſpe-
rant,miſerabiliores ſunt omnibus hominibus. Aequi-
tas etenim, & iuſtitia diuina requirit,vt pugiles,& pie-

tatis

tatis athlethæ, qui pro Chriſti nomine in hoc mundi theatro, puluerulenti, & ſanguine madidi, grauiſſimos ſubierant labores, in quibus ſine retributione mortui ſunt, aliam conſequantur vitam, in qua vniuerſo orbe ſpectante, gloriæ donentur corona. Maximè, cum amore Dei inflammati, hæc eo animo paſſi ſint, vt meliorē inuenirent reſurrectionem. Itaque, cum videris, inquit Diuus Chryſoſtomus, iuſtum anguſtiari, affligi imbecillitate, pauperie, & innumeris alijs ærumnis præſentem vitā tranſigere, dic intra temetipſum: quod, niſi reſurrectio eſſet, & iudicium, nunquam Deus, tanta propter ſe mala paſſum, nullo potitum bono, hinc migrare permiſiſſet. Vnde patet, quod alteram ipſis vitam, præſenti iucundiorem, & multo meliorem parat, niſi enim hoc eſſet, improbos quidem multos per hanc vitam gaudere, iuſtorū verò multos in plurimis ærumnis nunquam dimiſiſſet, ſed quoniam præparatum eſt ſeculum aliud, in quo ſecundum meritum huic quidem improbitatis, huic verò virtutis premia reddere debet, propterea tolerat hunc quidem affligi, illum verò delitijs indies diffluere. Ita Paulus ad Corinthios ſcribens, integrum habet caput conſolationum pleniſſimum, Chriſtus inquit, ſurrexit à mortuis primitiæ dormientium: Sicut in vno omnes moriuntur, ita in Chriſto oēs viuificabuntur. Stella differt à ſtella in claritate, ſic & reſurrectio mortuorum: ſeminatur in corruptione, ſurget in incorruptione: ſeminatur in ignobilitate, ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute: ſeminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale &c. Quid porro illa cōſolatione dulcius, quæ eſt ad Theſſalonicenſes. Nolo vos, inquit ignorare fratres de dormiētibus, vt nō contriſtemini ſicut & cæteri, qui ſpem nō habent, nā ſi credimus, quia Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit, ita & Deus eos, qui dormierunt, per Ieſum adducet cum illo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, qa nos, qui viuimus, qui relicti ſumus, in aduentu Domini nō præueniemus eos, qui dormierunt. Quoniam ipſe Dominus in iuſſu, & voce Archangeli in tuba Dei deſcendet de

Heb. 12.

Hom. 1. ad ad pop. Antioche nū, & homil. 1. de reſurrectione Domini.

1. Cor. 15.

1. Theſſ. 4.

de cœlo, & mortui, qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi, deinde nos, qui viuimus, qui reſidui ſumus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Chriſto in aëra, & ita ſemper cum Domino erimus. Itaque conſolamini inuicem in verbis iſtis. Quodnam maius ſolatium homini pio adferri poteſt, quàm quod Deus per Apoſtolum ſuũ teſtatur, piorum corpora in tantam gloriam mutari, vt in occurſum Domini ſuſpenſa nubibus, in aëre vecta rapiantur? Quinimo, quod Deus transformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori filij claritatis ſuæ, facietque æquale angelis, ſicuti in Euangelio pollicetur. In reſurrectione mortuorum non nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut angeli Dei in cœlo, vt viuant cum ipſo, cœleſtibus perfruentes gaudijs, in æterna ſecula. Quemadmodum igitur Chriſti paſſio in proſperis temperamentum eſt efficaciſſimum, ita glorioſa ipſius reſurrectio, præſens eſt in aduerſis ſolatium, vti Diuus Paulus Timotheum in afflictionibus ad patientiam admonens, inquit: Memor eſto, Dominum Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis, ſi itaque & ſuſtinebimus & conregnabimus. *Matt. 12.* *2. Tim. 2.*

Poſtremò firmiſſima Chriſtianorum de reſurrectione dominica fides, nouam in ipſis vitam, & ex ſordidiſſima vita, reſurrectionem germinabit. An ignoratis, inquit Diuus Paulus fratres, quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus, conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, vt quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis, per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Atque is hodiernæ Epiſtolæ ſcopus eſt, in qua ſub metaphora fermenti, peccatorum expurgatio figuratur. Deus, & pater Domini noſtri IESV CHRISTI, gratiam ſuam nobis omnibus clementiſſimè hodierno die concedat, vt paſcha noſtrum dilectus ipſius filius Chriſtus ſit, cum quo omnibus diebus vitæ noſtræ, in azimis ſynceritatis, & veritatis epulemur. Amen. *Rom. 6.*

M*Aria Magdalenæ, & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata*] Hodiernum Euangelium Chriſti reſurrectionem, ac reſurrectionis manifeſtationem cõtinet, quæ colophon eſt & cõſummatio euangelicæ hiſtoriæ, vt ſine qua nihil profuiſſet Chriſtum mori, & per quam noſtra redemptio & ſalus perfecta eſt. Verùm cùm in hac parte perfecta demum fides in Chriſtum ſita ſit, tamen vix quicquam Chriſti aliud viſi ſunt Euãgeliſtæ magis variè narrare, Deo id ita diſponente, ad exercendam noſtram tum fidem, tum diligentiam. Quoniam enim de tempore acceſſus mulierum ad ſepulchrum, deq; apparitionibus angelorum quæ factæ ſunt mulieribus, diuerſimodè ſcripſerunt Euangeliſtæ, maximam præbuerunt non aduertentibus difficultatẽ. Et plerique, cum dicta Euangeliſtarum in his conciliare non poſſent, multos, teſte etiam Euthymio, effuderunt de his rebus vanos ſermones, quorum quidam quatuor ad monumentum acceſſus diuerſis temporibus factos eſſe dicentes, non eaſdem fuiſſe mulieres, aiunt, quarum meminerunt quatuor Euangeliſtæ, ſed alias & alias ſimilium inter ſeſe nominum. Alij verò de quatuor aut ſaltem de multis acceſſionibus conformiter dicentes, eas tamen ab eiſdem factas mulieribus aſſeuerant. Verùm vt hæc ſunt improbabilia, facileq; confutabilia, ita ad hęc confugere nõ erit neceſſe, ſi diligenter quis Euangeliſtarum aduertat narrationes, & ſemper mente retineat non ob id contrarios eſſe Euangeliſtas, quòd vario modo ſuas inſtituant narrationes, ob id quòd vnus commemoret quædam quę alij prætermiſerunt. Imò ſi quis rationes, quas nunc dabimus, probè perſpexerit, deprehendet non ſolùm Euangeliſtas nulla in re hic diſſentire, ſed maximè conſentire, & nuſquam alias magis ſeſe iuuare, vt ipſorum in narrando varietas, quæ tamen inuenitur optimè ſibi conſtare, fidem magis augeat quã infirmet, dum agnoſcuntur non ex pacto inter ſe inito eadem ſcripſiſſe, atque in varia illa narratione non deſtituti ſpiritus ſancti directione deprehenduntur. Itaq; & nos

& nos illius confiſi directioni Euangeliſtarũ dicta concordare nitemur, ac maniſtè oſtendere eandem apud omnes eſſe conſonãtiam, fortaſſis fœlicius quàm id plerique ante nos conati ſunt. Imprimis autem tractandus locus Matthæi qui multos nõ immeritò torſit: Veſpere ſabbathi quæ luceſcit in prima ſabbathi venit Maria Magdalene & altera Maria videre ſepulchrũ. Hic enim locus videtur & cõtrarius eſſe aliorum narrationi, & in ſeipſo maximam includere abſurditatem. Quomodo enim Matthæus dicit in veſpera ſabbathi mulieres veniſſe ad videndum ſepulchrum, cùm reliqui teſtentur ſummo diluculo primæ ſabbathi mulieres ſepulchrum adijſſe? Deinde quomodo veſperam dicit luceſcere, cùm veſpera obtenebreſcat, non luceſcat? Eſt enim luceſcere, lucem fieri poſt tenebras, quod veſperæ non conuenit, ſed planè contrarium. D. Auguſtinus hanc tractans difficultatem lib. 3. de conſenſu Euan. vult à principio noctis quod eſt veſpera, ipſam noctem ſynecdochicè ſignificatam à Matthæo, cuius noctis fine mulieres venerunt ad monumentum, ideoque ab ea parte noctis ſignificatam noctem, quoniam ab ea mulieribus licere cœpit vt facerent quæcunque per ſabbathum facere impediebantur. Sic itaque dictum vult, Veſperę ſabbathi, ac ſi diceretur, nocte ſabbathi, hoc eſt, nocte quę ſequebatur diem ſabbathi, atq; ad id ſignificandum Matthæum dicit adieciſſe, quę luceſcit in prima ſabbathi, quoniam, inquit, id fieri nõ poteſt ſi tantùm primam noctis particulam, hoc eſt, ſolum initiũ noctis intellexerimus dicto veſpere ſignificatum. Nõ enim ipſum initium noctis luceſcit in prima ſabbathi, ſed ipſa nox quæ in luce incipit terminari. Hæc ille ſubtiliter quidem & diligenter, at non ita ſufficienter vt ſtudioſo ſatisfaciant. Primũ enim veſpera ſabbathi nõ erat propriè pars noctis ſequentis ſabbathũ, ſed ipſius ſabbathi pars cuius erat finis, vnde veſpera ſabbathi dicitur, quaſi adhuc ad ſabbathum pertinens. Deinde vt demus per ſynecdochẽ veſperam accipi poſſe pro nocte, tamen non videtur quomodo ratione huius figuræ dici aptè poſſit veſperã luceſcere, cũ potius

 contra-

contrarium verbum ei conueniat. Iam quo tropo dicatur aptè aliquid fieri veſpere alicuius diei, quod fit mane alterius diei? Euthymius alia ratione difficultatem hanc ſoluere conatur, ſed vt id intelligatur, ſciendũ Gręcis nõ eſſe ſingulariter, veſpere ſabbathi, ſed veſpera ſabbathorum. Sic ergo habet: Hebræi ſabbathũ honorãtes, ſeptimũ videlicet hebdomadæ diẽ, etiam ſex dies ipſum præcedentes in honorem eius ſabbatha appellabãt, nominantes diem Dominicum vnum ſiue primum ſabbathorum, ſecundum autem & tertium ſabbathorum, ſecundum & tertium ſeptimanæ diem, & ſimiliter alios ſequẽtes. Dicens ergo Matthæus veſperam ſabbathorũ, finem ſignificauit omniũ ſabbathorum, ſiue ſeptẽ hebdomadæ dierum. Nam & nos veſperam aut ſerum diei dicentes ſiue ſerum noctis, vltima eorum ſignificamus. Hæc ille. Intelligit ergo per veſperam ſabbathorum ſignificari finem totius hebdomadæ, eumq́; finem putat fuiſſe finem noctis poſt quam ſequebatur dies qui nobis dicitur dies Dominicus, atq; vt illum finem intelligeremus ſignificatum, ideo vult additum à Matthæo, quę luceſcit, hoc eſt, appetente iam die, proſpectante & oriente. Vnde & Theophylactus, veſpera, inquit, ſabbathorum eadem eſt cum profundo diluculo apud Lucam, & valde mane apud Marcum. Verùm vt horum ſententia videri poteſt probabilior & tolerabilior, quàm altera illa Auguſtini, ita tamen non videtur ſatis conſiſtere, quia cùm ſecundum legem à veſpera vſque in veſperam ſabbatha celebranda eſſent, nõ erat nox aut finis noctis finis præcedentis ſabbathi aut hebdomadæ, ſed prior pars diei aut hebdomadæ ſequentis. Proinde per veſperam ſabbathi aut ſabbathorum, omnino videtur intelligenda ipſa extrema ſabbathi pars, quæ initium fuit noctis ſequentis, quando iam ſabbatho tranſacto operari Iudæis licebat. Hanc veſperam luceſcere dicit Matthæus in prima ſabbathi, aut, vt Græca habẽt melius, in primã ſabbathorũ, vocabulo luceſcere accepto, ſicut prius oſtendimus accipi, cùm Lucas dixit: Sabbathum illuceſcebat. Nam & hic eadem eſt dictio. Sicut enim ſabbathum illuxiſſe

luxiſſe dicitur cùm dies ſabbathi incepit, quanquam à nocte aut à veſpera incepit: ita veſpera vnius diei illuxiſſe dicitur in alium diem, quia ſcilicet alterius ſequentis diei erat initium: quomodo ſi apud nos receptum eſſet dicere tunc dieſcere, quando dies aliqua incipit, quæ apud nos incipit de medio noctis cùm adhuc profundæ ſunt tenebræ. Hunc eſſe verum ſenſum etiam ex eo probari poteſt, quod non dicat Matthæus, quæ luceſcit in prima, ſed vt Græca diximus habere, per accuſatiuum caſum, in primam: quo ſignificatur illuceſcētiam illam terminari ad primā ſabbathi, quia ſcilicet eius fuit initium. Prima autem ſabbathi, ſicut verum & propriè dictum ſabbathū, non cœpit à diluculo & matutino tempore, ſed à veſpertino diei præcedētis. Alioqui nox quæ propriè dictum ſabbathū ſequebatur, nullius fuiſſet diei, cùm neq; ad præcedentem, neq; ad ſequentē pertinuiſſet diem. Veſpera autem ſabbathi Matthæus dicit mulieres veniſſe ad videndum ſepulchrum, non quòd tunc exierint ad ſepulchrum, ſed quòd tunc conuenerint inter ſeſe, ſeſeque ac ſua parauerint ad egrediendum, & videndum ſepulchrum, atq; vngēdum Dominum. Quod Marcus poſt Matthæum ſcribens, ita explicauit apertius: Et cùm tranſiſſet ſabbathum, Maria Magdalene & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Ieſum. In veſpera ergo ſabbathi conuenerunt mulieres ad id perficiendum quod per religionem prohibitæ fuerant facere in ſabbatho, emeruntque aromata, & ea nocte illa parauerunt, vt quamprimum illud liceret, ſummo ſcilicet diluculo, egrederentur ad vngendum Dominum. Matthæus autem breuitati ſtudens, cùm tempus notaſſet quo primùm mulieres conuenerant eo animo vt viderēt ſepulchrum, ſicut prætermiſit quid illa veſpera fecerint, quod Marcus expreſſit, ita prætermiſit illud explicare tēpus quo mulieres ſunt ad ſepulchrū egreſſæ, quod alij diligenter expreſſerūt, ſubijciens mox quæ contigerunt cū ad vidēdum egrederentur ſepulchrū, quaſi illa ipſa veſpera ſabbathi cōtigerint cùm matutino tēpore alterius diei acciderint. Et hæc de

Matthæi loco dicta ſufficiant ſine alicuius ſententiæ præiudicio. Cæterùm cùm Marcus dicat mulieres emiſſe aromata, cùm tranſiſſet ſabbathum, videtur quod prius dixit Lucas, illas reuerſas à monumento paraſſe aromata & vnguenta, dictum per præoccupationem, quod attinet ad pręparationem aromatum & vnguentorum, niſi velimus intelligere eas in die paraſceues quamdiù habebant adhuc aliquod tempus ad operandum, emiſſe & paraſſe aromata: cùm tranſiſſet autem ſabbathum, tum vlterius plura emiſſe, & paraſſe quæ minus parauerant. Ex Matthæo ergo & Marco diſcimus quando mulieres conuenerint, ſeſeq́; parauerint ad vngendum Dominum. Quo autem tempore exierint ad monumentū, concorditer expreſſerunt Marcus, Lucas & Ioannes. Marcus enim dicit, valde mane, Lucas, valde diluculo, vel, vt habent Græca, profundo diluculo, Ioannes, mane cùm adhuc tenebræ eſſent, quæ omnia ſatis manifeſtè idem ſignificant, niſi quod ex Luca & Ioanne patet illud quod dicit Marcus, valde mane, non ſic accipiēdum quaſi ſignificetur matutinum tempus iam multū proceſſiſſe, ſed contra potius quòd valde tempeſtiu: venerint. Nam, vt indicauit D. Auguſtinus, dupliciter dicimus valde mane, nempe & quando matutinum tempus vixdū incepit, & quando iamdiu incepit, ita vt incipiat ſe ſol oſtendere ſuper terras. Priori modo hic accipiendum patet ex Luca & Ioanne, poſteriori tamen magis modo accipiendū videri poſſet, ex eo quòd Marcus ſubijcit, orto iam ſole. Id enim contrarium videtur ei quod dicit Marcus, valde mane, ſi ita illud accipiendū eſt quomodo ex Luca & Ioanne manifeſtum eſt accipi debere. At illud, orto iam ſole, non ſic eſt accipiendum quaſi ſol iam tum viſus eſſet ſuper terram, ſed quod radios ſuos & ſplendorem ſuum in terram ſpargere cœperit. Diluculum enim non fit niſi aduenientis ſolis fulgore. Nam eius fulgor eſt qui auroræ nomine vocari ſolet. At cum diluculum adhuc eſt & profundum diluculum, quanquam ſolis ſplendor mitti cœperit in terram, tamen adhuc tenebræ aliquæ licet nō profundæ ſunt ſuper terrā,
vt

vt verum ſit & quod Marcus dicit ortum ſolem fuiſſe, et quod Lucas dicit fuiſſe valde diluculũ, & quod Ioannes dicit adhuc tenebras fuiſſe. Vnde Theophyl. Solem, inquit, intelligere hoc loco debemus matutinos ſolis radios. Et Euthymius: Si, inquit, valde mane erat, quomodo dixit, orto ſole? Quia tũc propriè ſol oritur, etſi nobis nondũ appareat, demoratus adhuc circa profundiſſimas extremasq; orientis partes, & paulatim emergens, cuius teſtimonium eſt gallicinium. Nam galli primi inter omnia animantia ſentiẽtes illius calorem, repentè clamãt, eiusq; præſentiam hominibus prænunciant. Hæc ille. Minor eſt difficultas ſecũdum lectionem D. Auguſtini, qui legit, oriẽte iam ſole, & exponit, id eſt, ortu ſuo iam cœlum illuminare incipiente. Eſt enim Græcis non præteritum perfectum, ſed aoriſtus ἀνατείλαντος, qui quandoq; nõ diſſimilem à præterito imperfecto habet ſignificationem. Et quidm iuxta tres dictos autores oſtenditur quomodo illud, orto iam ſole, idem accipi poſſit ſignificare tempus quod illud, valde mane. Alij tamen intelligunt diuerſum ſignificatum tempus: & per illud, valde mane, ſignificatum tempus quo exierint mulieres ad ſepulchrum: per illud verò, orto iam ſole, tempus quo iam vicinæ factæ ſunt ſepulchro, vt ſic & alio modo poſſint Euangeliſtarum dicta inter ſe conciliari, nec cogamur ob apparentem varietatem, aſſerere Euangeliſtas loqui aut de diuerſis mulieribus, aut de diuerſis acceſſibus. Vtut autẽ eſt, magis videndum cur tam accuratè Euangeliſtæ tempus notauerint. Itaq; Euãgeliſtæ dicentes, valde mane, valde diluculo, & mane cùm adhuc tenebræ eſſent, mulieres veniſſe, ſignificare voluerunt mulierum ſedulitatem & ardorem, ad vngẽdum Dominum eas intempeſtiuè ſatis vngentem. Marcus verò dicens, orto iam ſole, ſignificat non incommodum fuiſſe tempus eundi ad ſepulchrum ad quod tenebris profundis adhuc durantibus non fuiſſet accedere commodum: aut indicare voluit tale fuiſſe tempus quo fuerunt iuxta ſepulchrum, vt quæ ibi agebãtur rectè vidiſſe & retuliſſe credi poſſent, ne quis diceret eas per tenebras deluſas

 fuiſſe,

fuiſſe,& ſpectra pro veris amplexas rebus. Cæterùm diē quo hæc geſta ſunt,omnes Euangeliſtæ vocauerunt vnā ſabbathi,aut,vt habent Græci, vnam ſabbathorum,quomodo & nos habemus in Marco. In qua locutione,vnū, phraſi Hebraica poſitum eſt pro primo,ſicut & Geneſis 1. Factum eſt veſpere & mane dies vnus: vnde rectè noſter interpres in Matthæo vertit,primam ſabbathi. Perinde autem eſt & eodem recidit ſiue dicatur prima ſabbathi, ſiue prima ſabbathorum, niſi quod cùm ſingulariter dicitur vna vel prima ſabbathi, dictio ſabbathū accipitur pro hebdomada:cùm verò pluraliter vna vel prima ſabbathorum:ſabbatha dicūtur omnes hebdomadæ dies,vt ſit ſenſus:prima dies inter ſabbatha ſeptē. Cùm autem dicitur apud Mattheum ſingulariter & abſolutè, veſpera ſabbathi, dictio ſabbathum propriè accipitur ꝑ ſeptima hebdomadæ die. Et hæc quidē de tempore quo Euangeliſtæ ſignificarunt mulieres vel ſeſe ad eundum paraſſe, vel adijſſe ſepulchrum, vel ad illud perueniſſe. Quando verò reſurrexerit Chriſtus, nullus eorum indicauit,ſolus enim hoc nouit, qui ſolus ſurrexit vt nouit. Certum eſt quòd prima ſabbathi reſurrexit,quia tertia die reſurrexit ſicut prædixerat:certùm item quòd reſurrexit antequam ad ſepulchrum peruenirēt mulieres,& angelus deſcenderet qui dixit mulieribus : Surrexit,nō eſt hic:ſed quanto tempore ante reſurrexerit non patet ex Euangeliſtis. Sunt autem qui putant Dominum ſurrexiſſe cum fieret ille terræmotus, cuius meminit Matthæus. Et Auguſtinus lib.4.de Trinitate ſentit Dominū ſurrexiſſe in ipſo diluculo:cui ſententiæ apertè videtur conuenire quod dicit poſtea Marcus:Surgens autem Ieſus mane prima ſabbathi,apparuit primò Mariæ Magdalenæ. At D. Hieronymus in quæſtionibus ad Hedibiam,ſimiliter & Theophylactus atque Euthymius volūnt illa verba,mane prima ſabbathi,ſeparanda à præcedentibus,& iungenda cum ſequentibus. Non enim,inquit Theophylactus, ſurrexit mane. Quis enim vidit quando ſurrexit? ſed apparuit mane prima ſabbathi. Omnes autē, inquit Euthymius, vnanimiter ſancti pa-

tres

Gen.1.

tres & doctores tempus reſurrectionis eius fuiſſe dicunt circa primum gallicinium, qui iã Dominicæ diei lucem præferebat. Ideo quoque poſt ſextam noctis horam virtutis ſectatores ſoluto ieiunio lætitiam auſpicantur. Eſt enim primum gallicinium non ita diu poſt medium noctis, hoc eſt, ſextam noctis horam. Et D. Hieronymus loco prædicto ſignificat Dominum ſurrexiſſe tempore mediæ noctis atq; gallorum cantus. Confirmat hanc ſententiam typus reſurrectionis Dominicæ qui in Samſone præceſſit, vt interpretatur D. Gregorius in homilia paſchali. Cùm enim Samſon Gazam in ciuitatem Philiſtinorum fuiſſet ingreſſus, Philiſtæi ingreſſu eius cognito, ciuitatem repentè obſidionibus circundederũt, cuſtodesque deputauerunt, fortiſſimum Samſonem ſe iam comprehendiſſe putantes. At is media nocte portas ciuitatis abſtulit, & verticem montis aſcendit. Quo facto redemptorem noſtrum D. Gregorius cum alijs deſignatum intelligit, qui cùm ſecundum animam infernum, ſecundum corpus ſepulchrum eſſet ingreſſus, Iudæi cuſtodes ilico deputauerunt, eumq; in inferni ac ſepulchri clauſtris retentum, quaſi Samſonem in Gaza ſe comprehendiſſe lætati ſunt. Samſon verò media nocte nõ ſolùm exijt, ſed etiam portas tulit, quia videlicet redemptor noſter ante lucem reſurgens, nõ ſolùm liber de inferno exijt, ſed & ipſa etiã inferni clauſtra deſtruxit. Portas tulit, & montis verticem ſubijt, quia reſurgendo clauſtra inferni abſtulit, et aſcendendo cœlorũ regna penetrauit. Sic ferè D. Gregorius, in quo tamẽ obſeruandũ, quòd quamuis Dominũ Samſoni comparet, non tamen dicit eum media nocte ſurrexiſſe, ſed tantùm quod ante lucem ſurrexerit. Non enim neceſſe eſt exactè veritatem typo reſpondere. Ex his patet incertum eſſe quo præciſe tempore Dominus ſurrexerit, omnium tamen ſententia Dominum ſurrexiſſe poſt mediam noctem & ante lucem conſtat, quod ſane tempus reſurgenti maximè conueniebat. Sicut enim ſole iam vergente ad occaſum, mortuus eſt tãquam verus ſol: ita ſole ad ortum properãte ſurrexit e ſepulchro verus iuſtitiæ ſol, nouum

ſua reſurrectione lumen mœſtis Apoſtolis, totiq; mundo adferens, fugatis procul mœroris & ignorãtiæ tenebris. Cõuenit & hoc tempus eius natiuitati, vt ſicut ante ſolis ortum natus eſt ex vtero virginis, ita & ante ſolis ortum procederet è ſepulchro, vt ratione vtriuſq; in-
Pſal. 109. telligi poſſit dictum de Chriſto: Ex vtero ante luciferũ genui te. Nam eius reſurrectio veluti ſecunda fuit generatio: vnde reſurrectionem ſcriptura vocat regenerationem, & Paulus Act. decimotertio, illud Pſalmi 2. Filius meus es tu, ego hodie genui te: in Chriſti reſurrectione interpretatur impletum. Chriſtus ergo ante luciferum prodiens & ex vtero virginis, & ex clauſtris ſepulchri, declarauit ſe nouum eſſe ſolem, & veriorem vulgari ſole, vt cuius ortum ſuo ortu præuenit, nouum adferens mundo diem, nouamq; lucem, propter quod non ſine myſterio in prima ſabbathi reſurrexit, vt ſicut in mundi creatione, prima die formata eſt lux, ita in prima hebdomadæ die noua lux mundo eſt reſuſcitata, qua mundus eſt reſtitutus & renouatus, ob quam mundi innouationem Chriſti reſurrectione perfectam in prima ſabbathi, religione ſabbathi ab Apoſtolis tranſlata in hãc diẽ, cœpit ipſa vocari Dominicus dies, cuius meminit Ioannes Apocalyp. 1. Conueniebat autem etiam tempus reſurrectionis prædictum Chriſto, non ſolum tanquam vero nouoq; ſoli, ſed etiam ad declarandam diuinitatis eius potentiã & dignitatem. Non enim conueniebat vt ſtatim à morte ſua reſurgeret, ne negaret verè mortuus, ac proinde nec verè reſuſcitatus. Itaq; vſque in tertium diem differri debuit eius reſurrectio, quando ſcilicet nemo negare potuit eum verè mortuum. Sic[illegible] autẽ vltra tertium diem propter eius dignitatẽ & pote[illegible]am non conueniebat reſurrectionem differri, quæ tantum differebatur ob veritatem mortis confirmandam: ita etiam conueniebat vt non differetur vſque in finem diei tertiæ, ſed fieret mox ab incepta die tertia, aut ſaltem antequam medium eius tranſijſſet, quia eius tum dignitati, tum potẽtiæ congruebat, vt nõ diutius in morte detineretur quã erat neceſſe. Dilata eſt ergo eius reſurrectio

ob

ob confirmandam mortis eius veritatem, accelerata ad declarandam eius potentiam: Debuit etiam ante dilucu lum & ortum ſolis reſurgere, ne inueniretur adhuc mortuus in ſepulchro à mulieribus, de quarum vna prædixit quòd præueniſſet vngere corpus ſuum in ſeputuram. Noluit enim iā ſecundò à mulieribus vngi, quia in morte non erat (vt illæ ſua vnctione ſe putaſſe declarabant) permanſurus. Sed ob id conueniēter tempus illud ſuæ delegit reſurrectioni, vt nos ſuo facto doceret poſt præcedentis vitæ noctem, è peccati ſomno ſurgendum eſſe tempeſtiuè, priuſquam veniat dies illa nouiſſima, quam ſuo ortu faciet ſol iuſtitiæ Chriſtus Dominus, atque ad opera pietatis ante ſolis vulgaris ortum properandum eſſe, vt cum Propheta dicere poſſimus: Præueneruntoculi mei ad te diluculo. & : Præueni in maturitate. *Pſal.* 118. Nam, vt canit Prudentius in hymno ad galli cantum: Poſt ſolis ortum fulgidi, Serum eſt cubile ſpernere, Ni parte noctis addita, Tempus labori adieceris.

Et dicebant ad inuicem, quis reuoluet, &c.] Non incommodè his Marci verbis, alia quædam, pro hiſtoriæ dilucidatione ex Euangeliſtis alijs præmittemus: nimirum: Et ecce terræmotus factus eſt magnus, Angelus enim &c. Sicut moriente in cruce Domino, ita & reſurrectionis eius die factus eſt terræ motus, & is magnus, idq́ue tum ad declarandam potentiam reſurgentis Chriſti, qui ex inferis, portis inferni confractis, infernoq́ue ſpoliato, cum magna inferorum commotione potenter aſcendit, commoturus etiam vniuerſum orbem ſuæ reſurrectionis prædicatione, tum vt ad Angeli è cœlis deſcenſum magis attenti fierent & cuſtodes, & mulieres: & illi quidem magis pauore concuterentur, iſtæ verò magis ad fidem adducerentur. Per terræmotum enim Deus aliquando ſuam aut angelorum præſentiam inſinuare voluit, vnde in datione legis facta per angelos: A facie Domini, inquit Propheta, mota eſt terra, a facie Dei Iacob. *Pſal.* 113. Quod enim & nunc propter Angeli deſcenſum terræmotus factus eſt, ſatis ſignificauit Euangeliſta, ſubijciēs per coniunctionem cauſalem: Angelus enim Domini

 deſcen.

deſcendit de cœlo: & addit hinc perturbatos fuiſſe cuſtodes, vt intelligendum ſatis relinquatur ob metum cuſtodibus injiciẽdum factum diuinitus hunc terræmotum. Ideo enim, inquit, terræmotus factus eſt magnus, quia Angelus Domini deſcendit de cœlo, & accedens reuoluit lapidem, non vt egreſſuro Domino ianuam panderet, ſed vt egreſſus eius iam facti hominibus pręſtaret indicium aditumq; in ſepulchrũ mulieribus aperiret. Qui enim mortalis clauſo virginis vtero potuit naſcendo ingredi in mundũ, ipſe iam factus immortalis, clauſo ſepulchro potuit reſurgendo exire in mundum. In cuius cõfirmationem poſt reſurrectionem ingreſſus eſt ad diſcipulos ſuos ianuis clauſis. Sedit autem ſuper lapidem velut expectans mulieres, ſeſeque oſtendens autorem fuiſſe reuoluti lapidis, paratumq; ſe exhibens ad reſiſtendũ cuſtodibus ſi quid contrà auderent. Sedit etiam, tanquam qui venerat teſtis quietis Chriſti, ad quam morte deuicta peruenit, reſurgendo. Pręterquam autem quod inopinato atq; terrifico ſuo deſcenſu, & fortitudinis audaciæq; declaratione ſe cuſtodibus terribilẽ exhibuit, etiam ſui corporis habitu ac forma ſe talẽ illis præbuit. Erat enim, inquit Matthæus, aſpectus eius ſicut fulgur, & veſtimenta eius ſicut nix. Quod enim talis apparuit ob timorem cuſtodibus incutiendum, patet ex eo quod ſequitur: timore autẽ eius exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mortui: quanquam & aliæ item ſint rationes ob quas taliter illũ apparere conueniebat, nempe ad commendandam cœleſtem eius dignitatẽ & originem, atq; ob reſurrectionis Chriſti, cuius venerat teſtimonium perhibiturus, gloriam & claritatem. *Quis reuoluet nobis lapidem.*] Hic angelus ſuo facto pias fœminas liberauit ab ea qua torquebantur ſolicitudine. Siquidem in via iam exiſtentibus ſubijt memoria lapidis aduoluti ad oſtium monumenti, cuius prius non meminerant præ ingenti deſiderio Domini, & intentione animi penitus abſorpta circa emptionem & præparationem aromatum. Non torquebantur timore cuſtodum, quia veriſimile eſt eas neſciſſe de cuſtodia ſepulchro adhibita & ſi-

& ſigillo affixo, vt quę ſe domi in ſilentio continuerint ipſo ſabbatho. Dicebant ergo ad inuicem: Quis reuoluet nobis lapidem ab oſtio monumenti? Erat enim magnus valde, ita vt fœmineis viribus amoueri non poſſet facilè. At vt verſus monumentum reſpexerunt, viderunt lapidem reuolutum. Ita Dominus ſemper eos qui ſibi inſeruire deſiderant, iuuat, bonumque propoſitum promouet. Non caret autem myſtica ſignificatione hæc lapidis ſepulchralis reuolutio angelorum facta miniſterio. Significat enim quòd à die reſurrectiõis reſerari cœperint myſteria Chriſti, quæ litera legis prius tanquam lapide quodam tegebantur. Lex enim cum in tabulis ſcripta fuerit lapideis, per lapidem non incongruè deſignata eſt. Hac ergo, quatenus carnalis erat, ſublato modò & reuoluta cœleſti gratia, non autem humana opera, clara & certa facta ſunt omnia, vt cum Marijs ingredi liceat ad contemplanda maxima & obſtupeſcenda Dei magnalia. Carnalis litera veluti mortuum ſub ſe Chriſtum cõtinebat, at illa ſublata, viuere Chriſtus prædicatur, inuita licet & reclamante ſynagoga per cuſtodes deſignata.

Et introeuntes in monumentum uiderunt iuuenem &c. Alia hic naſcitur difficultas circa concordiam Euangeliſtarũ, propter iuuenem hunc quem mulieres vidiſſe Marcus teſtatur. Omnino enim videtur hic iuuenis fuiſſe angelus ille, quem Matthæus è cœlo deſcendiſſe dicit, & reuoluiſſe lapidem. Vterque enim ſediſſe dicitur, & eiſdem vterque verbis mulieres allocutus deſcribitur. Sed obſtare multum videtur quod Matthæus ſuum angelũ ſediſſe dicit ſuper lapidem reuolutum à monumẽto, vnde intelligi datur illum à mulieribus viſum extra monumentum: Marcus verò dicit mulieres introeũtes vel ingreſſas in monumentum vidiſſe iuuenem ſedentem in dextris. Itaq; hoc argumento moti quidam exiſtimant diuerſos fuiſſe angelos, de quibus Matthæus & Marcus: & alterum quidem extra monumentum viſum, & inuitaſſe mulieres ad ingrediendum dicendo, venite: alterum intra viſum, & allocutum mulieres iã ingeſſas

ſimi-

ſimilibus verbis. At cum identitas verborum & aliæ circunſtantiæ magis arguant eũdem fuiſſe Angelum Matthæi cum Angelo Marci, qui ferè eadem cum Matthæo narrare ſolet, quærenda ratio aliqua qua apparens illa diſſonantia tolli poſſit. Id autem fieri poteſt dupliciter. Primò, ſi dicatur angelum illum, vt Theophylactus indicat, prius ſediſſe ſupra lapidem extra monumentum, veluti expectantem mulieres: deinde verò ante illas intraſſe, ibique ipſum ab illis iam ingreſſis viſum, & cum eis locutum. Huic tamen non parum obſtat quòd Matthæus dicit eum dixiſſe, Venite. Illo enim videtur ad ingreſſum eas prouocare, & proinde extra monumentum cum eis locutus. Secundò ergo intelligi poteſt illud Marci: introeuntes in monumentum: non ſignificare quòd iam per oſtium monumenti quod lapide clauſum fuerat, ingreſſæ fuerint, ſed, vt indicat Auguſtinus, quod intra ſepta maceriæ ingreſſę fuerant, qua communitum tunc fuiſſe locum monumẽti veriſimile eſt. Quòd ſi intelligendum quis putet Marcum locutum de ingreſſu per oſtium monumenti, eò quòd poſtquam dixiſſet mulieres de lapide ab oſtio monumenti tollendo ſolicitas fuiſſe, ac mox vidiſſe lapidem ſublatum, ſubiecerit: & introeuntes in monumentum, &cęt. & tamen angelum hunc de quo Matthæus & Marcus velit extra monumentum allocutum mulieres, ſicut omnino apparet ex Matthæo, iam dicendum id quod Marcus dicit de ingreſſu in monumẽtum ſcriptum ab eo per anticipationem, vt non ſit ſenſus: Et introeuntes, vel, vt habent Græca, & ingreſſæ in monumentum viderunt, hoc eſt, cùm vel poſtquam ingreſſæ eſſent in monumentum viderunt, ſed illæ ipſæ quæ ingreſſæ erant viderunt iuuenem, nõ poſtquam ingreſſæ eſſent, ſed antè. Qui intellectus etſi durus videatur & coactus, præ cæteris tamen magis placet. Non enim curæ fuit Marco ſignificare eas vidiſſe angelum poſt ingreſſum. Quid enim hoc ad fidem reſurrectionis? Sed ſatis ei fuit quouis modo ſignificare mulieres ab angelis auditu didiciſſe Chriſtum reſurrexiſſe, & ingreſſas monumentum oculis vidiſſe ſepulchrum vacuum

vacuum. Itaque in iuuenili ętate apparuit angelus, ſicut *Tobiæ* 5.
& angelus Tobiæ Raphael, qui ſic eum apparere conue-
niebat ad floridam & nunquã marceſcentẽ immortalem
angelicæ naturę & Chriſti, cuius reſurrectionem ad vitã
immortalẽ iam venerat teſtificaturus. Sedit autem à de-
xtris monumenti, ſicut & Gabriel apparuit Zachariæ *Lucæ* 1.
ſtans à dextris altaris, non ſolum quia angelica natura
ab omnibus malis libera, ſumma fruatur fœlicitate, ſed
etiam quia per reſurrectionẽ ſuam Chriſtus è malis hu-
ius vitæ translatus eſſet ad fœlicis vitæ immortalitatẽ.
Dextera enim in ſcripturis bonum portendit & fœlici-
tatem, ſicut contra ſiniſtra aduerſitates deſignat & ma-
la, vel præſentem vitam. Sicut autem cuſtodes ad inopi-
natum angeli fulgentis aſpectum terrore repleti ſunt, et
facti velut mortui, ita & mulieres præ nimio terrore ob-
ſtupuerunt. Non enim poteſt fulgorem diuinum ſine
horrore & ſtupore humana natura excipere. Sed illos
quidem à ſuo non liberauit angelus timore, ad quos per
terrefaciendos miſſus fuerat: has verò mox à metu libe-
rare ſtuduit, quas non venerat perterrefacturus, ſed con-
ſolaturus & inſtructurus ſicut earum pium officiũ me-
ruerat. Dicit ergo: *Nolite expaueſcere, Ieſum quæritis Naza-
renum.*] Ac ſi dicat: Meritò exanimantur hi cuſtodes qui
gloriam reſurrectionis Domini mei conantur ſupprime
re, vos autem nolite timere, quæ pio officio veſtram cu-
pitis erga meum Dominum declarare dilectionem, ſcio
enim quòd Ieſum Nazarenum iam crucifixum quęritis
ad vngendum eum. Paueant, inquit D. Gregorius, illi
qui non amant aduentum ſupernorum ciuium, perti-
meſcant qui carnalibus deſiderijs preſſi ad eorum ſocie-
tatem pertingere ſe poſſe deſperant, vos autem cur per-
timeſcitis, qui veſtros cõciues videtis? Datũ eſt hic ſpe-
cimen quoddam nouiſſimi aduentus Domini, qui & ip-
ſe fiet cũ terræmotu, iuxta illud Pſalmi: Terra tremuit, *Pſal.* 75.
& quieuit cum exurgeret in iudicium Deus. Nam & tũc
gloria maieſtatis aduenientis iudicis, impijs quidem æ-
ternum incutiet timorẽ, pios verò ſecuros eſſe iubebit.
Notandum autẽ in verbis angeli, quòd non ſatis habuit
Ieſum

Chriſti natiuitas eſt primùm annunciata, vt qui ſua ſimplicitate & vigilia eo priuilegio digni facti eſſent. Sicque factum eſt, vt ſicut per fœmineum ſexum mors peruenit ad virum, ita per eundem viris nunciaretur vita reſurgens. Vnde ſequitur: *Sed ite, dicite diſcipulis eius & Petro.*] Petrum ſpeciatim nominant, tum ob inter Apoſtolos eminentiam, tum ne ob negationem Petrus ſe reiectum exiſtimaret. Hic ergo vt præcæteris peccauerat, ita peculiari indiguit conſolatione, qua & ſe dignum reddidit, quod vt præcæteris grauius peccauit, ita vehementius doluit, & fleuit amarius. Declaratum hic verum eſſe quod dicit ad Romanos Paulus: Vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. *Rom. 5.* Cæterum angelus non tantum reſurrectionem mulieribus à ſe nunciatam, diſcipulis annunciari iubet, ſed & promiſſionē addit, qua & mulierum, & diſcipulorum fidem confirmet, promittens illum ipſis videndum, idq; eo loco, quo idipſum Dominus prius diſcipulis prędixerat futurum. *Ecce, inquit, præcedet uos in Galilæam, ibi eum uidebitis, ſicut dixit uobis*] Dupliciter ergo his verbis fidem reſurrectionis Chriſti excitat, nimirum & per promiſſionem viſionis, & per repetitionem promiſſionis & verborum Chriſti quibus olim ſui viſionem pollicitus fuerat. Niſi enim audiuiſſent ſe illum aliquādo viſuras, vanam exiſtimare potuiſſent reſurrectionis annunciationē, dumque idem audiunt iam ſibi promitti ab angelo quod olim audiuerūt à Domino, cuius promiſſionem eis etiam angelus in memoriam reuocat, merito debebant per huiuſmodi verborum conſonantiam ad fidem perduci. Dixerat enim Dominus: Poſtquam autem reſurrexero, præcedam vos in Galilæam. Dicendo autem, præcedam vos, aut præcedit vos: iubetur vt diſcipuli in Galilæam ſuam regionem redeant, viſuri ibi Dominum, vnde poſtea Dominus ipſe dicit mulieribus: Nunciate fratribus meis vt eant in Galilæam, ibi me videbunt. Cęterùm hoc quod Dominus non ſecuturus, ſed præceſſurus ſuos dicitur in Galilæā, etiā facit ad erigendū ipſorum animos, & feſtinandum in Galilæam, vt qui non expecta-

nis, Galilæa, ſignificationem, bene etiam ob nouam reſurgentis conditionem in Galilæa, hoc eſt, in transmigratione videndus promittitur. Tranſmigrauerat enim iam Dominus à morte ad vitã, à mortalitate ad immortalitatem. Seruit & hic locus ſecundum dictam nominis ſignificationem morali inſtructioni, vt hinc diſcamus, quod reſurrectionis eius gloriam iam per fidem, & poſt facie ad faciem læti videbimus, ſi modo in Galilæã conceſſerimus, hoc eſt, à vitijs ad virtutum celſitudinẽ tranſmigrauerimus, vt in homilia paſchali pie philoſophatur D. Gregorius.

DOMINICA I. POST PASCHA. EVANGELIVM.

IN illo tempore: Cùm ſerò eſſet die illo uno ſabbatorũ, & fores erant clauſæ, ubi erant diſcipuli congregati, propter metũ Iudæorum: uenit Ieſus, & ſtetit in medio diſcipulorum et dixit: Pax uobis Et cùm dixiſſet, oſtendit eis manus & latus. Gauſi ſunt ergo diſcipuli uiſo Domino. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis. Sicut miſit me pater & ego mitto uos. Hæc cum dixiſſet, inſufflauit, & dixit eis: Accipite Spiritũ ſanctum: Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorũ retinueritis, retenta ſunt. Thomas autem unus de duodecim qui dicitur Didymus, nõ erat cum eis, quando uenit Ieſus. Dixerunt ergo ei alij diſcipuli: Vidimus Dominum. Ille autẽ dixit eis : Niſi uidero in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitũ meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius non credam. Et poſt dies octo iterum erant diſcipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit Ieſus ianuis clauſis, & ſtetit in medio, & dixit: Pax uobis. Deinde dicit Thomæ: infer digitum tuum huc. & uide manus meas & adfer manum tuã, & mitte in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Reſpondit Thomas, & dixit eis: Dominus meus, & Deus meus. Dicit ei Ieſus: Qu a uidiſti me Thoma, credidiſti: Beati qui non uiderunt, & crediderũt Multa quidẽ & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum, quæ non ſunt ſcripta in libro hoc Gæc autem ſcripta ſunt, ut credatis quia Ieſus Chriſtus filius Dei, & ut credentes uitam habeatis in nomine eius. Lucæ 20.

HOdierna dominica, Auditores chariſſimi, nomē habet ab albis, ſeu candidatis, quod de baptizatis intelligitur, qui ex veteri conſuetudine Eccleſiaſtica, regenerati hiſce paſchatis diebus ſacramento baptiſmatis, candidis, immaculatiſque veſtibus, cum vniuerſa Eccleſia, Baptiſmatis fontem frequentare ſolebāt, in ſempiternam ſummi illius gaudij memoriam, quo Hebræi, Pharaone, & ſuis in mari rubro ſubmerſis, gratias agentes Domino: Cantemus, dicebant, Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem deiecit in mare. Ita etiam ſummis hoſtibus noſtris per regenerationis lauacrum deuictis, à paſchatis feſto, ad hanc vſque dominicam, neophiti baptizati in ſabbato ſancto, præcedente lumine paſchali, hoc eſt, Chriſto, candidis veſtibus, quibus ipſorum anima in baptiſmo ornata, ad baptiſmatis fontem redibant, & hos Domino pſalmos, ſpirituali lætitia perfuſi, decantabant: Laudate pueri, iam recenter per Baptiſmum Chriſto inſerti, Dominum. Et: In exitu Iſrael de Aegypto, & cæt. gratias agentes Domino, quia per baptiſmum ſalui facti ex Aegypto, hoc eſt, ex priſca & inueterata peccandi conſuetudine, exierint. Quoniam verò iſte, neophitos his potiſſimum diebus baptizandi ritus, non ita eſt hoc tempore in Eccleſia Dei vſu receptus, non incommodè hæc candidatorum conſuetudo ad eos, qui per veram pœnitentiam & ſacramentorum participationem paſchalibus hiſce feſtis Chriſto ſunt regenerati, transferri poterit. Quibus principis Apoſtolorum Petri doctrina conueniet. Vt quaſimodo geniti infantes rationabiles, & ſine dolo, lac concupiſcant, vt in eo creſcant in ſalutem, quia quàm ſuauis & dulcis ſit Dominus, deguſtarunt. Habet enim fides ſuam infantiam, habet & gradus ætatum, quemadmodum in ipſa Euangelij explicatione patebit, in quo ſe Dominus diſcipulis ſuis in fide parum firmatis, maximè verò incredulo Thomæ exhibuit videndum atque palpandum. Initio autem pro Euangeliſtarū de hac apparitione Domini cōſenſu, pauca quædam præmittenda eſſe putaui. Cum ea ſiquidem nar-

Exod. 15. *1. Pet. 2.*

ratione, qua Lucas & Ioannes narrant Dominum diſcipulis congregatis apparuiſſe ipſa reſurrectionis die, hæc Marci verba coniungemus. *Lucæ 24. Ioan. 20. Marci 16.*

NOuiſſimè autem recumbentibus vndecim diſcipulis, apparuit illis Ieſus, & exprobrauit incredulitatem eorum & duritiam cordis, quia his qui viderant eum reſurrexiſſe, non crediderunt: nihil addubitantes quin Marcus eandem hic cum Luca & Ioanne deſcribat apparitionem, & non eam quæ facta ſit vltima die qua Dominus fuit in terris, quanquam poſt longam diſputationem diuus Auguſtinus contrariam magis putet ſequendam ſententiam, ſed motus argumentis quæ facilè fuerit ſoluere. Primùm enim cùm Marcus hunc ſeruet in narrando ordinem, vt Chriſtum dicat primò apparuiſſe Mariæ Magdalenæ, ac poſtea duobus euntibus in villam, nouiſſimè verò aut deinde congregatis diſcipulis, & iam recumbentibus, quid aliud relinquitur intelligendum, quàm eum locutum de ea apparitione qua diſcipulis primò apparuit, quæque mox ſecuta eſt eam, quam præmiſit apparitionem factam duobus euntibus in villam. Quod præterea etiam illud ſatis comprobat, quòd cum prius dixerit diſcipulos non credidiſſe nec Magdalenæ, nec illis duob. qui poſt eam Chriſti reſurrectionem nunciabant, nunc dicat Dominum exprobraſſe eorum incredulitatem & duritiam cordis. Id enim veriſimile eſt Dominum tunc feciſſe, cùm iam recenter incredulitatem ſuam demonſtraſſent, non autem ipſa aſcenſionis die, cùm iam ex multa conuerſatione omnes certo perſuaſi eſſent Dominum verè ſurrexiſſe. Nec obſtat huic ſententiæ dictio, Nouiſſimè, quaſi ob eam cogamur intelligere Marcum loqui de nouiſſima apparitione Domini. Nouiſſimè, enim hic poſitum eſt pro tãdem, cùm Græcè ſit ὕϛερον, hoc eſt, deinde, ſiue poſtea, quomodo ſi vertiſſet interpres, nemo facilè ad diem aſcenſionis Dominicæ hanc Marci narrationem retuliſſet, ſed potius ad diẽ reſurrectionis.

Nec rurſum obſtat quod Marcus iam dicat vndecim fuiſſe congregatos & recubuiſſe, cùm Ioannes dicat Thomam vnum ex duodecim defuiſſe. Vndecim enim dicit congregatos fuiſſe, eo quòd tunc eo numero ſtaret Apoſtolorum ordo & chorus, qui pro maiori parte ibi tum erat collectus. Simili locutione etiam Paulus dicit Dominum poſtquam apparuiſſet Cephæ, viſum etiam vndecim, vbi Græci codices legunt duodecim: atq; eo modo magis putat legendum diuus Auguſtinus, nōdum ita explicans, vt dicat in maiori numero reddendo, non haberi rationem alicuius minutæ particulæ, & numerum illum duodenarium à Chriſto conſecratum etiam in vndecim manſiſſe, præſertim mox in Iudæ locum ſufficiēdo Matthia. Poſtremùm nec illud quod ſubiungit Marcus: Et Dominus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum: cogit nos intelligere ipſum prius locutum de apparitione quæ in die aſcenſionis facta eſt. Nam, vt etiam annotauit Auguſtinus, non dixit, Poſtquam hæc locutus eſt eis: ſed abſolutè, Poſtquā locutus eſt eis. Frequenter enim Euangeliſtę ea coniungunt quæ ex alijs conſtat non coniunctim geſta eſſe, ſed quibuſdam intermedijs. Vnde Euthymius, qui iam dictæ omnino ſubſcribit ſententiæ, circa illud Marci: Et Dominus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis: Poſtquam, inquit, locutus eſt, non hæc ſolùm, ſed & omnia verba quotquot eis locutus eſt à die reſurrectionis ſuæ, donec completi ſunt quadraginta dies. His ſic conſtitutis, ad explanationē eorum quæ hoc Euangelio continentur, accingamur. Itaque cum diſcipuli ſanctis de reſurrectione Dominica colloquijs ſe viciſſim conſolarentur & exhilararent, & quibuſdā credentibus quidam non crederent, vt ex Marco patet, ſubitò Dominus adfuit in medio cōfabulantium de ſe, omnib. modis & rationibus reſurrectionem ſuam illis approbās. Ingreſſus eſt autem foribus clauſis, quo ſuam potentiam & reſurrectionis gloriam declararet, atque inſinuaret quomodo è clauſo prodire potuerit ſepulchro. Nec viſus eſt aduenire, ſed ſubitò ſubſtitit inter eos, ad eum modum eis præſens

1. Cor. 15.

ſens factus, quomodo apparere ſolent angeli, qui dum volunt ſunt conſpicui, rurſum ſubitò dum libet euaneſcunt, quare hac ratione declaratū eſt ipſum ad ſpiritualem & diuinam reuixiſſe vitam. Ne tamen propterea ſpiritus aut ſpectrum eſſe putaretur, varijs modis ſe eundem eſſe, qui prius, declarauit. Et primo quidem, tum ſolita pacis imprecatione, tum vorali aſſeueratione veræ ſuæ præſentiæ, dicēdo: Pax vobis, ego ſum, nolite timere. Et bene nūc eis pacem imprecatur, vt qui tum morte Domini ſui, tum metu Iudæorum erant perculſi, & turbati, illius recrearentur reſurrectione & præſentia, ſcirentque nunc demum veram hominibus pacem per illius mortem & reſurrectionem eſſe redditam. Cùm autē hac ratione non ſatis in fide animi eorum confirmarentur, ſed propter inopinatum eius nocturno tempore aduentum, & ingreſſum ſine oſtij apertione conturbarentur, exiſtimantes ſe videre ſpiritum aliquem & non verum corpus, alia tum iatione Dominus eorum turbationem ſedare & fidem erigere ſtuduit, diuinitatis ſuæ indicia præbendo, dum cogitationum ſe declarat agnitorem, & corporis quoque veri certa exhibendo argumenta, dum illud videndum, palpandum, & ex certis ſignis agnoſcendum obtulit, dicens: Quid turbati eſtis, & ex turbatione cogitationes variæ aſcendunt in corda veſtra, dubitantes an ſpiritum videatis, an verum corpus? Conſpicitis formā vobis notā, auditis vocem vobis non ignotam, ſed familiarem. Sed quoniam his rationibus vobis non ſatisfit, videte manus meas & pedes, atque ex vulnerum cicatricibus cognoſcite quòd ego ipſe ſum, nec videte tantùm, ſed etiam contrectate me, & cognoſcite, quia ſpiritus carnē & oſſa vera non habet, ſicut me videtis habere. His verbis cùm Ieſus ademiſſet illis pauorem, & animos addidiſſet, exhibuit eis inſpiciendas & palpandas manus, pedes & latus. Vulnerum enim, quæ in manibus, pedibus, & latere pendens in cruce accepit, veſtigia ſeruauit Dominus, non, vt calumniantur gentiles, quòd non valuerit ea curare, ſed per diſpenſationem quandam, vt his argumētis apud ſuos aſſereret

aſſumpti corporis veritatem, atque nunc ſedens in dextera patris, pijs fiduciç maioris præberet occaſionē, quòd vultui patris ſe pro nobis exhibens, atque pro nobis patri ſupplicans, quale genus mortis pro nobis ſubierit ſemp oſtēdat, ſimulq; olim in extremo die Iudęorum confutaret impietatem, quando iuxta prophetiā:
Ioan. 19. Videbunt in quem transfixerunt: & omnium impiorū iuſtam denunciaret condemnationem, per oſtenſionē eorum quæ pro omnibus paſſus eſt. Beatus Auguſtinus epiſt. 49. ad Deo gratias, in ſolutione primæ quæſtionis, pulchrè reſpondet pagani cuiuſdam calumnijs, qui hinc calumniabatur futuram noſtram reſurrectionem. Sciat, inquit, qui has propoſuit quæſtiones, Chriſtum poſt reſurrectionem cicatrices non vulnera demonſtraſſe dubitantibus, propter quos etiam cibum ac potum ſumere voluit, non ſemel, ſed ſæpius, ne illud non corpus, ſed ſpiritum eſſe arbitrarentur, & ſibi non ſolide ſed imaginaliter apparere, &cæt. Cæterùm quanquam diſcipuli viſo Domino gauderent, tamen quoniam adhuc erant qui nondum planè credebant eſſe idem corpus quod viderant mortuum, eò quòd ſtupor ac ebrietas quædam lætitiæ tenebat eorum animos, vt nec oculis, nec auribus, nec manibus ſatis fiderent (timemus enim nonnunquam credere, quod miſerè optamus eſſe verum, metuētes ne nosipſos in falſum conijciamus gaudiū quo mox ſimus ſpoliandi) non dedignatus eſt Ieſus etiam tertia ratione eorum fidem confirmare, nobis etiam in ipſis conſulens Apoſtolis, ne quid in nobis reſideret diffidentiæ. Itaq; cibum ſibi petit exhiberi, non quòd cibo opus haberet, ſed vt diſcipulis ſuis pro tempore probaret aſſumpti corporis veritatem. Nullum enim certius argumentum hominis viui, quàm cibum capere. Et ideo Do-
Marci 5. minus Ieſus puellæ reuocatę in vitam iuſſit dari cibum. Sic autem nunc diſpenſatoriè comedit, ſicut diſpenſatoriè vulnerum ſeruauit cicatrices, vt ne quis putet hic datum exemplum naturæ reſuſcitatæ ad immortalitatem. Nullus ſiquidem alius, inquit Euthymius, poſt corporis immortalitatem aut cicatrices habebit, aut cibum ſumet.

ſumet. Sicut autem ſupernaturaliter comedit, ita ſupernaturaliter quæ comederat digeſſit. Aliter tamen nunc manducauit Chriſtus, & aliter angelus Tobiæ Raphael in aſſumpto à ſe ad tempus corpore. Nam quia corpus ab angelo aſſumptum non erat viuum corpus vel animatum, non erat etiam vera eius comeſtio, quanquam erat vera cibi contritio & traiectio in interiorem partē corporis aſſumpti. Vnde angelus dicit Tobiæ: Cùm eſſem vobiſcum; videbar quidem vobiſcum manducare & bibere. Sed quia corpus Chriſti verè fuit animatum, vera fuit eius comeſtio. Vt enim Auguſtinus dicit lib. 13. de ciuitate Dei capite 22. Non poteſtas, ſed egeſtas edendi ac bibendi, talibus corporibus (immortalibus ſcilicet) auferetur. Et epiſtola 49. Futuræ, inquit resurrectionis corpus, imperfectæ fœlicitatis erit, ſi cibos ſumere non potuerit: imperfectæ fœlicitatis, ſi cibis eguerit. Sed aliter abſorbet terra aquam ſitiens, aliter ſolis radius candens. Ille indigentia, iſta potentia. Cùm ergo cibum ſibi exhiberi petiſſet, diſcipuli quod habuerunt obtulerunt, partim ſcilicet piſcis aſſi & fauum mellis, cibum ſcilicet humilem, & diſcipulorum paupertatem & frugalitatem teſtantem, ſed in quo myſticum quid rectè acceperimus ſignificatum. Significat enim ſecundum Theophylactum, quod naturam noſtram quæ in ſalſuginoſo hoc mari natat, igni ſuæ deitatis aſſarit, & exiccarit omnem humorem quem ex profundis fluctibus habebat, vt fieret diuinus cibus, & quæ prius erat abominabilis, fieret nunc dulcis Deo vt fauum mellis. Veritate corporis ſui conſtituta & comprobata varijs modis, tū veriſimile eſt accidiſſe quod refert Marcus, nempe quod exprobrauit incredulitatem eorum & duritiam cordis, eò quòd his qui viderant eum reſurrexiſſe non crediderunt. Quod fecit vt mentibus eorum firmius reſurrectionis infigeret fidem. Veriſimile item ipſum deinceps iuxta eam quæ apud Lucam ſequitur narrationem ad ſcripturarum veniſſe explanationem, vt & hac ratione tum reſurrectionis ſuæ fidē faceret diſcipulis. Quod autem dicitur in Marco: his qui viderāt eū reſurrexiſſe. Tobiæ 12.

Diuus Bernardus ſerm.1.de aſcenſione, putat intelligen dum de angelis,quibus teſtimonium perhibentibus reſurrectionis Dominicæ Apoſtolorum puſillanimitas hęſitauit.Idque ob id, quia nullus mortalium creditur vidiſſe Dominum reſurgentem,ſed ſolis angelis id videre conceſſum fuit. Verùm Euangeliſta non dicit: His qui viderant eum reſurgentem, ſed reſurrexiſſe. Viderunt autem eum reſurrexiſſe, qui cùm prius ſcirent mortuũ, viderunt eum viuere.Et Gręcis eſt,qui viderant eum reſuſcitatum. Porrò circa prædicta quæri poſſunt tria. Primò,an naturaliter corpus glorioſum poſſit ingredi domum ianuis clauſis. Secundò, an Chriſti corpus glorioſum fuerit naturaliter palpabile,cùm Gregorius dicat in homilia paſchali,corrumpi neceſſe eſt quod palpatur,et palpari non poteſt quod non corrumpitur. Tertiò, an Chriſtus ſufficientibus argumentis nunc manifeſtauerit veritatẽ reſuſcitati ſui corporis. Quarum quæſtionũ ſolutiones hic cauſa breuitatis omitto, quòd ex Scholaſticis eas quis facilè conſequi poſſit,& potiſſimum ex diuoThoma. Pro primà enim videre eum,licet in additione tertiæ partis,quæſt.83.articulo.2. Pro ſecunda, quæſtione eadem articulo 6. Pro tertia,in tertia parte quæſt. 55.articulo. 6.

Dixit ergo eis iterum: Pax uobis Sicut,&c.] Poſtquam Dominus varijs modis confirmaſſet ſuis veritatem ſuæ reſurrectionis,deinde illis functionem & officiũ, quod poſt ſe iam abiturum ad patrem obituri erant, tradidit, ſed ante illis rurſum pacem imprecatur,vt ad ea quæ dicturus erat attentos illos faceret. Dicit ergo: Pax vobis. tum ſubijcit: *Sicut miſit me pater, ita etiam ego mitto uos.*] Quaſi dicat : Quandoquidem ego perfunctus mea legatione, repeto patrem à quo miſſus ſum, ſicut ille me miſit in mundum:ita & ego mitto vos, nimirum vt veſtra prædicatione & vita gloriam nominis mei, & patris,& hominum ſalutem promoueatis, ſicut ego bona fide glorificaui nomen patris mei, hominumque ſalutem quæſiui. His autem verbis ſicut ſuam inſinuat Dominus diuinitatem & autoritatem, dum ſe patri æquat

in mit-

in mittendo: ita & Apoſtolorum indicat excellentiam, dum illos in delegato ſibi officio pares facit, & vicarios traditæ ſibi olim functionis. Quam functionem non ſimpliciter eis iam tradidit, ſed cum plena ſibiq; propria poteſtate, quæ ad illam functionem Chriſti nomine obeundam erat neceſſaria, poteſtate ſcilicet remittendi & retinendi peccata : perinde atq; reges legatis ſuis plenam poteſtatem committere ſolent, promittentes ſe ratum habituros, quicquid illi agerent rationabiliter. Sed quoniam hæc poteſtas hominibus competere non poteſt niſi ex dono ſpiritus ſancti, cùm ſit ſpiritualis poteſtas & gratia, priuſquam hanc donet, ſpiritum ſanctum illis impertitur, idque ſenſibili ſigno ſpiritui conueniente, nimirum inſufflatione & inſpiratione, quo illos huiuſmodi ſigno certiores faceret aduenientis ſpiritus. Dixerat ſupra Ioannes: Nondum erat ſpiritus datus, *Ioan. 7.* quia Ieſus nondum erat glorificatus. Itaque gloriam ex reſurrectione adeptus Dominus Ieſus mox cœpit ſpiritum ſuis impertiri ſenſibiliter, abundantius illum & efficacius ipſis largiturus, cùm perfectam per aſceſſionem & ſeſſionem in dextera patris conſecutus eſſet gloriam. Dixerat quidem Dominus: Niſi abiero, paracletus non *Ioan. 16.* veniet ad vos: ſed de ea loquebatur ſpiritus ſancti abundantia & efficacia, quã in die pentecoſtes Apoſtoli ſunt conſecuti: nunc verò ſpiritum ſanctũ eis donat, ſed tantùm quoad gratiam quandam ſpiritualem, remittendi ſcilicet & retinendi peccata, quæ etiam eſſe poſſit in his qui vera charitate ſunt deſtituti, nec habent gratiam gratum facientem, per quam ſolam ſalubriter habetur ſpiritus ſanctus. Dando autem nunc ſpiritum, & dando per inſufflationẽ, veluti arrabonem dedit promiſſionis implendæ poſt aſcenſionem, quando cum ſonitu aduenientis ſpiritus vehementis datus eſt ſpiritus ſanctus: ſimulq; declarauit ſe eum eſſe qui olim formato primo homine inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. Sacerdotalem iam in eis abſoluit ordinem & poteſtatem, in duobus potiſſimùm conſiſtentem, nempe in Euchariſtiæ cõſecratione, quæ eis cõmiſſa eſt in vltima cœna,

& in peccatorum remiſſione, quam modò eis contradit. Dixerat quidem & ante paſſionem Dominus, vt eſt Matthæi 18. Quæcunque ligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunq; ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo: ſed ſecundùm Euthymium tūc hoc illis promiſit, nunc verò tribuit, ſicut & quod Petro promiſit ante paſſionem: Tibi dabo claues regni cœlorum: poſt quod ſequitur, Et quodcunque ligaueris ſuper terram, &c. poſt paſſionem præſtitit, cùm, vt ſequitur, ei dixit: Paſce oues meas. Et alioqui quod dicitur Matthæi 18. Quæcunque ligaueritis, &c. maximè pertinet ad forum Eccleſiaſticum exterius, vt ibi dictum eſt. Hic verò locus magis pertinet ad forum interius, quod eſt forum conſcientiæ, quia non de vinculo excommunicationis aut iniiciendo aut ſoluendo hic agitur, ſed de peccati reatu tollendo aut retinendo. vnde cùm illo loco fundetur Eccleſiaſtica excommunicatio, hîc fundatur maximè confeſſio ſacramentalis ſacerdoti facienda. Quæ tamen quomodo hoc loco fundetur videndum eſt. Sunt enim qui vt eam ex hoc loco oſtendant neceſſariam eſſe, verbum, retinere, exponunt negatiuè, pro eo quod eſt non remittere, deinde ſic colligentes: Si quorum non remiſerint ſacerdotes peccata, eis nō ſunt remiſſa à Deo, oportet ergo vt ab eis remiſſionem obtineant qui remiſſionem optant, ſed ab eis remiſſionem obtinere nequeunt, niſi ſua illis reuelent peccata, vt ſciant num remittere debeant an non, oportet ergo vt peccata ſua ſacerdoti confiteantur. Sed hæc collectio firma ſatis non eſt. Primùm enim veriſimile non eſt verbum, retinere, idem eſſe quod non remittere, cùm retinere poſitiuum aliquid deſignet, ſicuti cum dicitur: Quæcunq; ſolueritis ſuper terram, &c. ligare non eſt idem quod non ſoluere. Deinde abſolutè falſum eſt peccatores nunquam poſſe à ſacerdotibus obtinere peccatorum remiſſionem, niſi ſua illis reuelent peccata per ſingularium peccatorum enumerationem. Nam & per ſacramentum baptiſmi remittunt peccata, nec tamen ibi requiritur peccatorum ſpecialis confeſſio. Remittere

tere enim & retinere peccata, erit, inquit Cyrillus ſcribens in hunc locum, per ſacerdotes duobus vt arbitror modis, primum baptiſmo, deinde pœnitentia. Nam aut credentes & vitæ ſanctimonia probatos homines ad baptiſmũ inducunt, & indignos inde diligenter expellũt: aut Eccleſiæ filios peccantes quidem increpãt pœnitentibus autem indulgent. Hæc ille. Itaq; quoniam remiſſio peccatorum impendi poteſt ſine præuia confeſſione illa ſpeciali, ex eo quòd ſacerdotibus hoc loco poteſtas eſt collata remittendi aut retinendi peccata, non mox conſequitur ſpecialem peccatorum confeſſionem eſſe neceſſariam. Conſequitur tamen illud ex hoc loco iuxta intentionem Chriſti, quam in tradita ſibi his verbis poteſtate remittendi aut retinendi peccata, intellexerunt per ſpiritus ſancti inſtructionem Apoſtoli, & ab Apoſtolis Eccleſia. Scientes enim Apoſtoli ſe non temerè, ſed cum iudicio & ratione, debere vti hac poteſtate, diuinitus edocti intellexerunt à baptizandis quidem ſe nõ debere ſingularem peccatorum confeſſionem exigere, ſicut nec ſatisfactionem, ſed tantùm vitæ prioris deteſtationem & mutationem ac fidem: à relapſis verò poſt baptiſmum non tantùm deteſtationem admiſſorum peccatorum, ſed etiam actionem pœnitentiæ, quam ſatisfactionem vocamus, exigendam, ac proinde etiam apertam & nudam peccatorum confeſſionem, quæ ſatisfactionis magna pars eſt, & ſine qua actio pœnitentiæ ritè præſcribi non poſſet. Non enim conueniebat vt tanta cum facilitate & impunitate peccatores poſt baptiſmũ reciperentur, quanta ad baptiſmum admittebantur, ſed tum pro exigẽtia diuinæ iuſtitiæ, tum pro vitiorum repreſſione conueniebat relapſis pœnitentibus actionem pœnitentiæ pro qualitate delictorum præſcribi. Hunc morem ab Apoſtolis edocta Eccleſia, diligenter ab initio, vt ex patribus patet, ſemper ſeruauit, & ex parte etiam nunc ſeruat: quo tempore etſi vt in cæteris, ita & in actione pœnitẽtiæ, diſciplina Eccleſiaſtica refrixit & emarcuit, ita vt nulla propemodum confitentibus pœnitentia imponatur, ſiue paſtorum negligentia, ſiue

propter

propter fidelium infirmitatem, tamen confeſſio nihilominus neceſſaria eſt & vtilis ob alias etiã multas cauſas, nempe vt per eam humilientur ſuperba hominum corda, vitiorumq́ue inuerecundus progreſſus reprimatur, & doceatur quorundam inſipientia inſulſiſſima. Cæterùm hic obſeruandum quanta ſit poteſtas collata hoc loco ſacerdotibus, cùm eis iam collatum eſt quod verè ſolius Dei eſt. Itaque D. Chryſoſtomus libr. de digni. ſacer. 3. eam poteſtatem extollit ſic ſcribens: Etenim qui terram incolunt atque in ea verſantur, ijs commiſſum eſt vt ea quæ in cœlis ſunt diſpenſent, ijs datum eſt vt poteſtatem habeant, quam Deus Optimus neque angelis, neque archangelis datam eſſe voluit. Neque enim ad illos dictum eſt: Quæcunque alligaueris in terra, erunt alligata & in cœlo: & quæcunque ſolueris in terra, erunt ſoluta & in cœlo. Habent quidem & terreſtres principes vinculi poteſtatem, verùm corporum ſolùm. Id autem quod dico, ſacerdotum vinculum ipſam etiam animam contingit, atque ad cœlos vſque peruadit, vſqueadeo vt quæcunq; infernè ſacerdotes confecerint, illa eadem Deus supernè rata habeat, ac ſeruorũ ſententiam Dominus confirmet. Etenim quidnam hoc aliud eſſe dicas, niſi omnem rerum cœleſtiũ poteſtatem illis à Deo conceſſam? Quorumcunque enim, ait, peccata retinueritis, retenta ſunt. Quænam, obſecro, poteſtas hac vna maior eſſe queat? Pater omnifariam filio poteſtatem dedit, cæterum video ipſam eandem omnifariam poteſtatem à filio illis traditam. Nam quaſi iam in cœlum tranſlati, ac ſupra humanam naturam poſiti, atq; à noſtris affectibus exempti, ſic illi ad principatum iſtum perducti ſunt. Et poſt pauca: Corporis, inquit, lepram purgare, ſeu, vt verius dicam, haud purgare quidẽ, ſed purgatos probare, Iudæorum ſacerdotibus ſolis licebat: neque neſcis quanta cum ambitione, quanto cum ſtudio ac concertatione ſacerdotalis dignitas id temporis acquireretur. At verò noſtris ſacerdotibus nõ corporis lepram, verùm animæ ſordes, non dico purgatas probare, ſed purgare prorſus cõceſſum eſt. Hęc ille, oſten-

dens

dens his verbis eleganter ſacerdotũ noui teſtamenti poteſtatem maiorem eſſe poteſtate & ſacerdotum legaliũ, & ſecularium principum et angelorũ cœleſtium. Quæri autem hic poteſt quomodo vera ſit hæc ſententia in ſacerdotibus, quibus in ordinatione ab epiſcopo eiſdem verbis dicitur: Quorum remiſeritis, &c. cùm tamẽ verè non remittant, niſi præterea etiã illis tradatur poteſtas iuriſdictionis. An ergo hæc verba non eodẽ ſenſu eis dicuntur quo dicta ſunt Apoſtolis, quibus poſt hæc verba abſolutè competebat poteſtas quoſuis abſoluẽdi, an verò reſtrictius ſunt accipienda cùm ab epiſcopo eis dicuntur, quàm quo dicta fuerunt à Chriſto Apoſtolis. Dicendum, Chriſtũ ante hæc verba præmiſiſſe: Sicut miſit me viuens pater, & ego mitto vos: quibus verbis cõſtituuntur legati ad omnes gentes, daturq; eis poteſtas iuriſdictionis in omnes. vnde cùm ſequitur: Quorum remiſeritis: ſenſus eſt, inter eos ad quos vos mitto quorum remiſeritis, &c. Sacerdotibus autẽ non dicuntur ea verba: & ego mitto vos: vnde quæ ſequuntur, etſi eodem ſenſu ad eos pertineant quoad Apoſtolos, tamen eorum verborum virtute nõ poſſunt abſoluere, niſi cùm miſſi fuerint, hoc eſt, aliquibus Chriſti ouibus præfecti.

Thomas autem unus ex duodecim qui, &c] Aliam iam occaſionem alterius apparitionis Chriſti pergit commemorare Euangeliſta Ioannes, quæ nõ parum ad confirmationem & conſolationem pertinet fidelium, Deo ad ſalutem noſtram mirabiliter negotium diſponente. Plus enim nobis infidelitas Thomæ ad fidem, quàm fides credentium diſcipulorum profuit, quia dum ille ad fidem palpando reducitur, mens noſtra omni dubitatione poſtpoſita in fide ſolidatur. Itaque cum ex Apoſtolorum numero per aliquam occaſionem abeſſet Thomas, (qui Græco nomine idem ſignificante quod nomen Hebræum Thomas, dicebatur Dydimus, hoc eſt Latinè, geminus) quando ſe Dominus primùm Apoſtolis videndum exhibuit: cæteri diſcipuli gaudio geſtientes renunciant illi iam reuerſo quod vidiſſent Dominum. Ille autem, vt & aliàs, ita & modò ſuam tarditatẽ declarauit

rauit reprehenſibilem, & nomini ſuo correſpondẽtem.
Eccle. 19. Quemadmodum enim vulgi more ac temerè credere, leuitatis eſt, iuxta illud: Qui citò credit, leuis eſt mẽte: ita nimis curioſè indagare, & fide dignis nolle acquieſcere, craſſæ mentis eſt. Fide digni enim erãt condiſcipuli, tũ ob eorum numerũ, tum quòd rem de qua teſtimonium perhibebant, varijs modis ſe compertam habere narrabant (nã veriſimile eſt eos non ſimpliciter dixiſſe ſe vidiſſe Dominũ, ſed etiam manus eius perforatas & latus apertũ vidiſſe, et expertos ipſum manducaſſe) tum quòd eorũ ſynceritas ipſi perſpecta eſſet & cognita. Tam multis tamen talibusq; teſtibus non credidit, ſed ſuſpicans illos ludificatos aliquo phantaſmate fuiſſe, negauit ſe crediturum, niſi oculis ſuis & Dñm & veſtigia clauorũ, quæ ſe illi vidiſſe commemorabant, ipſe quoq; videret, neq; hic ſubſtitit curioſitas, ſed & mittere quærit digitum in loca clauorum, & manum totã in latus, ne fortè phantaſma eſſet. Cùm enim à condiſcipulis audiſſet ꝙ manus & latus eis oſtendiſſet Dominus, tangere etiam hæc voluit, tactum aſpectu fide digniorẽ reputans. Itaq; Dominus ne vnius quidem ſalutem negligens, cuius incredulitas etſi ob dictas cauſas reprehenſibilis erat, tamẽ non ex malitia profecta erat ſicut Phariſeorũ, ſed ex imbecillitate humana: poſt octo dies cum rurſum præſente etiam Thoma cõgregati eſſent ſimul diſcipuli, venit vt ſuorum vulnerum oſtenſione, vulnus infidelitatis in Thomã ſanaret. Non autem ſtatim ei apparuit poſtquã prædicta requiſiuit, ſed poſt dies octo, tum vt interea à condiſcipulis inſtructus, facilius ad fidem poſſet induci: tum vt magis Domini pateſceret clementia, qui talẽ in diſcipulo tanto tempore pertulit incredulitatem, quę quo maior erat & diuturnior, eo magis ſubitò in magnã mutata fidem, reſurrectionis in nobis confirmat credulitatem. Decorata item hac ratione eſt prima dies ſabbathorum, quæ à reſurrectione Chriſti ſuam accipiens celebritatem & nomenclaturam, Dominica dies vocari cœpta eſt, & inſtituta ab Apoſtolis. Venit ergo Ieſus, ſed planè vt prius, ianuis clauſis ſcilicet, & ſtans in medio,

dio,ac pro more pacem eis imprecās, eadem ſcilicet omnia faciens quæ abſente Thoma fecerat, deinde inſinuans ob quam cauſam veniſſet maximè, ac Thomæ declarans nihil ſibi latere, ſed quod præſens fuerat & audierat quæcunque ille prius dixiſſet, anticipat eius ſermonem, eiſdem iam vtens verbis quibus ille prius vſus fuerat. Videre enim ille voluit fixurā clauorum in manibus, mittere digitum in locum clauorum, & manum in vulnus lateris. Dicit ergo ei: Infer digitum tuū huc, in veſtigia clauorū ſcilicet, & vide manus meas, & affer manum tuā, mittens eā in latus meum, & voti tui cōpos effectus, noli deinceps eſſe incredulus, ſed fidelis. Hic iā credi poteſt Thomam etſi à Domino admonitum vt id faceret quod deſiderauerat, à contrectādo tamen ipſum & loca vulnerum abſtinuiſſe, quòd agnita Dñi facies et vox ei ſatisfacerent, & præ reuerētia non auderet illum tangere, quia Dominus poſtea tantùm dicit: Quia vidiſti me Thoma, credidiſti: nec dicit: Quia vidiſti & tetigiſti. Certè in hac ſentētia eſt Euthymius. Sic enim ſcribit: Videns in manibus eius veſtigium clauorum, & latus ipſius apertum, continuò credidit, non expectans dum contrectaſſet. Poteſt tamen in verbo, videndi, intelligi hic etiam comprehendi tactus, quia, vt hic annotauit Diuus Auguſtinus, generalis quodāmodo eſt ſenſus viſus, & per quatuor etiam alios ſenſus nominatu, vt cùm dicitur: Audi & vide quàm bene ſonet, &c. quemodo videre accipitur pro cognoſcere. Cæterùm ſiue Thomas tantum viderit Dominum, ſiue etiam contrectauerit, mirabile certè eſt quòd mox tantam fidem conceperit, quantam proteſtatus eſt dicens: Dominus meus & Deus meus. Quemadmodum enim ad credendum fuerat difficilior, ita nemo clarius diuinitatem eius profeſſus eſt. Duo autem profitetur, quorum alterum ex aſpectu & contactu intellexit, alterum ex eius omnipotentia & omniſcientia. Ex aſpectu enim & contactu agnouit illum qui præſens erat, eſſe Dominū illum ſuū quem prius ſecutus fuerat, quē appellare ſolitus fuerat Dominū & magiſtrum: ex potentia verò, in reſurgendo

& in.

& ingreſſu per ianuas clauſas declarata: ex cognitione item occultorum, agnouit Dominum illum ſuū etiam eſſe Deum ſuum. Hanc autē eius confeſſionem Dominus non reprehendit nec reiecit, ſed amplexus eſt & laudauit. vnde certum eſt argumentum Ieſum Deum eſſe, idq; verum, quemadmodum oſtendit Diuus Cyrillus ex adiecto hic articulo, ὁ θεός μȣ. Porro quanquam magnifica eſſet fides & confeſſio Thomæ, non tamen ipſum ob eam beatificat, ſicut olim Petrum beatum pronunciauit, profitentem ipſum eſſe Chriſtum filium Dei viui. Ob tarditatem enim fidei et experimentum ſenſuū non ita modò beatificari dignus fuit: ſed in comparatione eius magis beatificantur, qui ſine experientia ſenſuum crediderunt ac credunt, idque ad magnam poſterorum confirmationem & conſolationem. Non enim ignorauit Dominus facilè futuros nonnullos qui reſurrectionem mortuorum non faterentur, quique videre ſe velle dicerent, palpareq; non aliter quàm Thomas, recteq; ſe ita facere contenderent, quoniam diſcipulum ſaluatoris imitarentur. Et rurſum nouit quoſdam ſe iudicaturos infœlices, quòd non fuerint illis temporibus quibus Dominum in carne miracula facientem videre potuiſſent. His ergo omnibus occurrit dicens: *Quia vidiſti me Thoma, credidiſti: beati qui non viderunt & crediderunt.*] Non quidem Thomam à beatitudine excludere volens, ſed beatiorem fidem pronuncians eorum qui non viderunt. Contra quod tamen obijci poſſet quod Matt. 13. & Lucæ 10. beatos dicit oculos Apoſtolorum præ oculis Prophetarum, quòd videre eis datum ſit quæ illi deſiderauerunt videre, nec viderunt tamen. Sed dicendum, Apoſtolos qui Chriſtum in carne viderunt, aliqua in parte beatiores fuiſſe fidelibus qui ante & poſt eos fuerunt, alia verò ratione hos illis beatiores eſſe. Beatiores enim fuerunt Apoſtoli, quod eis datum fuit videre in carne illum quem iuſti omnes videre optauerunt. Cùm enim illum coram videre magnum fuerit donum, ij quibus id fuit datum fœliciores hac ratione fuerunt illis quibus nō fuit datum. Qui verò Chriſtum

non viderunt, & tamen in eum crediderunt, beatiores Apoſtolis fuerunt ratione fidei, quæ cęteris paribus magis fuit, & eſt in illis apud Deum meritoria & grata. De beatitudine autẽ quæ eſt ratione fidei hic loquitur Dominus, quaſi dicat: Tu quidem Thoma quia vidiſti me, credidiſti in me. At fides quæ ſic nata eſt, non ita magnoperè laudanda, nec multum beatos facit homines. Beati magis illi qui cum non viderint me, crediderunt tamen in me, quia eorum fides magis eſt apud patrem meritoria, & maius eſt Dei donum. His autem verbis ſecundum Theophylactũ & Euthymium beatiores Thoma ſignificauit Dominus diſcipulos illos, qui antequã vidiſſent Dominum, crediderunt eum reſurrexiſſe, de quorum numero fuerunt qui diſcipulis duobus redeuntibus ex Emaus dixerunt: Surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni. Poſſunt quoque intelligi hac ſententia beatificati Patriarchæ, Prophetæ, & iuſti quique veteris teſtamenti. Omnium tamen maximè hanc ſententiam veriſimile eſt dixiſſe Dominum propter poſteros qui in ipſum credituri erant. Quanquam enim Dominus præteriti temporis verbis vſus ſit, bene tamen hæc ſententia illos poſt futuros includit, quia beatitudo hęc ad eos non poteſt pertinere, niſi cùm iam de eis dici poteſt: non viderunt & crediderunt. Præteriti etiam temporis vſus eſt verbis ſecundum Auguſtinum, tanquam ille qui id quod erat futurum in ſua nouerat prædeſtinatione iam factum.

Multa quidem & alia ſigna fecit Ieſus in con. &c.] D. Chryſoſtomus exiſtimat Euangeliſtam Ioannem de illis tantum locutum ſignis & indicijs quæ poſt reſurrectionem ſunt facta: eo quòd adijciatur: in conſpectu diſcipulorum ſuorum. Nam poſt reſurrectionem tantum diſcipulis ſe exhibuit. Verùm magis eſt veriſimile ſermonem eſſe communem, & de his quæ ante reſurrectionẽ, & de his quæ poſt eam facta ſunt. Omnino enim apparet hæc Ioannem ſubiecisse tanquam finem deſcripti à ſe Euangelij, poſtea verò etiam addidiſſe quæ vltimo ſui Euãgelij habentur capite, quod inter multa à ſe & ab

alijs prætemiſſa, ea memoriæ poſtea occurrerēt, iudicaretq; operæpretium ea poſteritati literis tradere, nō tantùm ob confirmandam fidem reſurrectionis Chriſti, ſed multo magis ob hiſtoriam quæ eſt de Petro, de quo conueniebat omnes ſcire onium Chriſti generalem curam ei commiſſam eſſe, iuxta promiſſionem illi olim factā apud Matthæum capite 16. quæ non, niſi hac ſubſequenti narratione Ioannis, cognoſceretur impleta fuiſſe. Dicit antem Euangeliſta, quæ nō ſunt ſcripta in libro hoc, aut, vt eſt Græcis, ἐν βιβλίῳ hoc eſt, in libello, quod quædā alia ſigna deſcripta eſſent ab alijs Euangeliſtis, quædam verò etiam ab omnibus prætermiſſa. Poſt hanc vtilem proteſtationem ſubiungit & cauſam quare hæc ſcripſerit, non ſcilicet ob ambitionem & magiſtri gloriam tantùm, ſed vt, inquit, credatis, quia Ieſus eſt Chriſtus filius Dei, ad quod credendum præcedentia ſufficere poſſunt. Et vt ſciant lectores, ipſum hanc ab eis deſiderare fidem, non propter proprium commodum aut gloriam, ſubijcit: Et vt credentes vitam habeatis in nomine eius, hoc eſt, per nomen eius.

DOMINICA II. POST PASCHA. EVANGELIVM.

Ioan. 10. *IN illo tempore: Dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Ego ſum paſtor bonus. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. Mercenarius autem & qui non eſt paſtor cuius nō ſunt oues propriæ uidit lupum uenientem & dimittit oues & fugit: & lupus rapit & diſpergit oues. Mercenarius autem fugit, quia Mercenarius eſt, & non pertinet ad eum de ouibus. Ego ſum paſtor bonus, & cognoſco oues meas & cognoſcunt me meæ. Sicut nouit me pater, & ego cognoſco patrem. & animam meam pono pro ouibus meis. Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, ut uocem meam audiant, & fiet unum ouile & unus paſtor.*

NOn ſine cauſa paſchalibus gaudijs attexitur concio Domini de paſtoribus & ouibus. Quandoquidem finitis, in quibus hucuſq; fuimus occupati,

pati,per ſeptuageſimã & feſta paſchalia paſſionis Chri-ſti & noſtrarum calamitatum commemorationibus,redeunt intermiſſa forenſium cauſarum negotia,cõiugiorum,& politicarum rerum contractus. Idcirco cõmunis doctrina proponitur,in qua fides ſimul & mores mirificè reformãtur, inſtituunturq;, hoc eſt, inſtruitur magiſtratus Eccleſiaſticus,deinde ciuilis,poſtremò chriſtiani oẽs, vt ſuum quiſque locum in Eccleſia tueatur. Primũ enim proponitur vtriq; magiſtratui Chriſtus,cuius exemplo Prælati diſcãt inuigilare diligẽtius,ne,vt fit, poſt acceptam culparum indulgentiam, ad vomitum redeant, contineant oues intra ſua ſepta , & arceant furum,ac prædonũ latrocinia. Qui vtinã hæc D.Bernardi verba,ſæpius ſecum ipſi perpenderent. Si boni prælati eſtis,gaudete,quia merces veſtra copioſa eſt in cœlis.Sin mercenarij,metuite, quia diſcrimina vos manent ſuper terrã. Quod ſi fures & latrones,contremiſcite,quia hinc diſcedentes,maligni ſpiritus, arreptos, in tartara dabũt præcipites.Magiſtratui deinde politico,paſtor proponitur Chriſtus,de quo Dñs apud Ieremiam,& Ezechielem *Iere. 23.* conqueritur, vbi è regione mercenariorũ & malorũ pa-*Ezech.34* ſtorũ,verus paſtor Chriſtus promittitur. Iudicibus etiã dogma miſericordiæ datur, habet namq; dominica iſta nomen à miſericordia Dñi, cuius plena eſt terra,quemadmodum in ſacro Miſſę officio,hodierno die cãtamus. *Ioan. 10.* Meminerint itaq; ſummum ius,ſummam quandoque eſſe iniuriam,non obliuiſcantur ſe quoq; homines eſſe, ne in criminibus aliorum nimis efferueſcant,neue priuatis ſtudijs tantum tribuant, vt Reipub. commodis derogetur.Omnes deniq; Chriſtiani agnoſcant ſe oues,reuerſoſq; ab errore,hoc ſacro tempore,ad Epiſcopũ & paſtorem animarũ ſuarum, caueãt ad priſtina redire vitia, veteres repetere fraudes,& impoſturas. Recogitẽt ſedulò in voce boni paſtoris,quos labores, quantas ſollicitudines, quot tormenta atq; diſpendia,noſtri cauſa,pertulerit Chriſtus, ne ſeſe vltro in illa diſcrimina ſcientes,volenteſque præcipitent, vnde nos ille,vitæ ſuæ,rerumque omnium ſuarum periculo, ſubtraxit.Hæc ſunt

auditores amiciſſimi, quibus cum omnes, tum vel maximè prælati ſeſe occupare debebant, in ſuis illis conſiſtorijs, concilijs, capitulis, ſynodis & viſitationibus, quò ſimul & mercenariorum ambitioſis cupiditatibus, latronum peſtiferis impoſturis, & infernalis, hæreticique lupi feralibus odijs obſiſtatur, ſimul vt bonæ oues pingueſcant, &, quæ necdum in ouile peruenerunt, aut ab eo receſſerunt, reuocentur. Quemadmodum latius audituri ſumus, vbi ſingula ex Euangelio exactius reuoluemus.

EGo ſum paſtor bonus. *Bonus paſtor animam ſuam dat*] Paſtorem ſe eſſe, & aſſerit & oſtendit, nec paſtorē tantùm, ſed bonum paſtorem, ad differentiā mercenariorum, qui & ipſi paſtores dicuntur, ſed non ſunt boni paſtores, à quibus iā ſe ſeparat, ſicut mox ſuprà ſeparauit à furibus & latronibus. Sicùt ergo ſuprà exēplo vulgari parabolicè ſignificauit indicia paſtoris myſtici, & eorū qui in ouili Dei fures ſunt & latrones: ita nunc oſtēſurus ſe non tantū paſtorem eſſe, ſed bonum etiā eſſe paſtorē, exemplo vtitur vulgari, quod continet diuerſas conditiones paſtoris boni, & mercenarij: quo exēplo indicat parabolicè quomodo in rebus diuinis paſtor bonus à mercenario paſtore poſſit dignoſci. Primùm ergò oportet exemplum hoc vulgare ad literam explicare, vt ſic melius intelligamus quomodo applicandū ſit intentioni Domini. Bonus, inquit, ouium paſtor, cùm opus eſt, etiam animam ſuam dat, hoc eſt, vitam ſuam exponit periculo, & ſe occidi patitur pro ouibus ſuis ſaluandis, pugnans pro eis contra irruentes latrones & lupos: quemadmodum patuit in Dauide, qui pro ſeruādo grege ſuo oppoſuit ſe leoni et vrſo, & de ſeipſo teſtatur, primi Regum decimoſeptimo. Mercenarius autem, qui
1. Reg. 17.
ſcilicet mercede cōductus paſcit alienas oues, &, hoc eſt, (nam coniunctio, &, ponitur hic expoſitiuè) qui non eſt talis ouium paſtor vt eius ſint propriæ oues, quanquam bona fide rebus tranquillis gregem procuret, tamen ſi ingruat vitæ periculū, hoc eſt, ſi viderit lupum venien-

tem,

tem,magis pro ſe quàm pro ouibus ſolicitus,mox relinquit oues,ac fuga vitæ ſuæ conſulit. Vnde fit vt ouibus inermibus defenſore deſtitutis, lupus oues rapiat & diſpergat. Cauſa autem quare mercenarius ſugiat, eſt, quia mercenarius eſt, hoc eſt, quia ſui compendij gratia gregem paſcẽdum ſuſcepit, nec pertinet ad eum de ouibus,pro, nec eſt illi cura de ouibus. Græcè enim eſt,καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων, hoc eſt,ergo non pertinet ad eum de ouibus : quod nos dicimus noſtra lingua : **Er nimpt ſich jrer nit an.** Quoniam ergo mercenarius ſuum tantùm quærit commodũ, nec ex animo afficitur gregi alieno, hinc vbi periculũ perdendæ vitæ aut alterius incommodi imminet, proditis & deſertis ouibus fugit. Hæc eſt exempli ad literam explanatio,quod quatenus ad alterã eius partem,de paſtore ſcilicet bono, pertinet, Dominus poſtea ſibi accommodat,dum hinc oſtendit ſe eſſe bonum paſtorem, quia animam ſuã daturus erat pro ouibus ſuis. Altera verò parte,quæ eſt de mercenario, veriſimile eſt eum notaſſe Scribas, Phariſæos & Sacerdotes,qui auaritiæ dediti,gregem Dei non tanquam ſuum, ſed tanquam alienum paſcebant,commodi tantùm ſui & lucri gratia,detrectantes venire in periculum pro ſalute ouium, vt pro illis ſeſe opponerẽt omnibus illis qui quoquo modo oues perdere ſtuderẽt, ſiue mala doctrina,ſiue alia ratione. Et ſimul hac parabola docere voluit Dominus quibus indicijs verus Euangelicus paſtor à mercenario poſſit diſcerni,ſicut priori docuit quibus indicijs fur dignoſcatur à paſtore. Non enim eidem ſunt fur vel latro in ouili Domini,& mercenarius. Nam fures quidem & latrones,ſunt hæretici & pſeudoprophetæ,& quotquot mala aut vana docent. Mercenarij verò veritatem rectè docent,& in rebus tranquillis gregem Domini rectè gubernare videntur,& ingreſſi ſunt per oſtium, quia legitimè ſecundum canonum conſtitutiones paſtoralem curam ſuſceperunt,ſic vt ab hominibus non poſſint redargui,& vocem eorum audiunt oues quas ad paſcua frequenter educunt, & nihil à vero paſtore differre videntur, niſi cum periculis

ingruentibus declarant ſe proprij commodi rationem habere, non ſalutis ouium. Et quidem Phariſæi ac Scribæ fures eſſe notantur, quatenus populum à Chrſto auocabant: mercenarij, quatenus quæ legis ſunt docebāt, ſed proprium commodum magis quàm Dei quærentes gloriam. De qualibus mercenarijs paſtoribus loquitur
Ezech. 34 Dominus apud Ezechielem: Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos, nõne greges à paſtoribus paſcuntur? &c. Quis autem verè ſit mercenarius cenſendus, pau cis verbis bene expreſſit Auguſtinus: Sunt, inquit, quidam Eccleſiæ præpoſiti, de quibus Paulus Apoſtolus dicit: Sua quærentes non quæ Ieſu Chriſti. Quid eſt, ſua quærentes? Non Chriſtum gratis diligentes, non Deum propter Deum quærentes, temporalia commoda ſectantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Hæc quando amantur à præpoſito, & propter hæc ſeruitur Deo, quiſquis eſt talis, mercenarius eſt, inter filios ſe non computet. Hæc ille. Fugit autem mercenarius, & dimittit oues adueniente lupo, non ſolùm quando corporaliter oues relinquit, ſed etiam quando per timorem alicuius periculi ſilet, nec ſe lupo opponit. Lupus eſt, qui vel praua doctrina oues corrumpere ſtudet, vel malis exemplis eas quātum in ſe corrumpit, vel ſæuitia & perſecutione inſurgit contra oues. Vnde, inquit Auguſtinus, ſi qui ob crimen excommunicandus eſt, non excommunicetur, quia times quod inimicus factus nocebit cùm potuerit, & ob id taces, non increpas, lupum venientem vidiſti, & fugiſti, corpore ſtetiſti, animo fugiſti. Porro quomodo fugere aliquando paſtori
Matt. 10. liceat, dictum eſt circa illud Matthæi 10. Cùm vos perſequentur in vna ciuitate, fugite in aliam: & alioqui in hac parabola ſatis indicatur mercenarij eſſe, ſi quis fuga ſua ſibi conſulat, oues autem lupo expoſitas relinquat: non autem ſi ſine aliquo ouium ſuarum periculo quis fugiat eum qui non oues, ſed paſtorem tātùm perſequitur. Cæterùm circa prædictam parabolam duplex occurrit difficultas. Primùm enim ex ea videtur conſequi, omnes Eccleſiaſticos paſtores præter ſolum Chriſtum

eſſe

eſſe mercenarios, quia ſignificatur illum eſſe mercenarium, cuius non ſunt oues propriæ. Nullius autem paſtoris præterquã Chriſti, electi ſunt oues propriæ, cùm Petro dictum ſit: Paſce oues meas, non tuas. Deinde in parabola ſignificatur, mercenario fugiente oues rapi à lupo, cùm Dominus dicat poſtea: nemo rapiet oues meas de manu mea. Adhæc dicendum, in parabolis multa dici quæ magis exemplo vnde parabola deſumitur conueniunt, quàm ipſi rei ob quam parabola aſſumitur. vnde non oportet in accommodatione omnia rebus per parabolã ſignificatis ſic ſtudere adaptare, quomodo illa in exemplo inueniuntur. Et tamen etiam illa quæ de mercenario & ouibus ſunt obiecta, aliquo modo in re à Domino potiſſimùm ſignificata oſtendere licet. Nam etſi cuiuſlibet paſtoris oues, ſint Chriſti oues, vt ob id propriè Chriſtus ſit earum dicendus verus paſtor, tamen quatenus quidam indiuidua charitate Chriſto coniuncti, vnum cum illo ſunt effecti, & membra illius facti, ita vt dicere poſſint cum Paulo: Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Chriſtus: eatenus & ipſi veri ſunt paſtores, & oues eis commiſſæ, propriæ eorum ſunt oues, quas paſcunt non tanquam alienas, ſed tanquam ſuas, mortem etiam pro earum ſalute obire parati. Quod verò ad oues attinet, quas parabola ſignificat rapi à lupo, dicendum mercenario fugiente fieri frequenter, vt verè Dei oues ad tempus à lupo rapiãtur, & in errores pertrahantur, ac deinde vt multi, qui videbãtur eſſe Dei oues, perpetuo in errore detineantur. Poſtremùm etiam veræ Dei oues à lupo rapiuntur & diſperguntur, dum deſtitutæ patrono, varijs externis malis afficiũtur. Vnde Dominus cõqueritur de ouibus ſuis à paſtoribus derelictis, quod ſint factæ in deuorationem omnium beſtiarũ agri. Proinde illud non eſt contrarium ei quod poſtea dicit Dominus, neminem oues ſuas, hoc eſt, electos, rapturũ de manu eius. Quod ergo attinet ad exemplum vnde petita eſt de paſtore, ouibus & mercenarijs parabola, ita in rebus mundanis eſſe conſtat, vt quiſquis in caulas ouium intrat, non per oſtium ſed aliunde irrumpens,

Ioan. 21.

Galat. 2.

vtpote per feneſtram, aut maceriam diruptam, is non paſtor ſit, ſed fur & latro. Fur quidem, qui ſurripit fraude alienum: latro, quia vi oues rapit, raptasq; dilaniat & occidit. Qui verò per oſtium intrat in ouile, is ex hoc ipſo cognoſcitur eſſe paſtor, cui paterfamilias oues ſuas concredidit. Huic oſtiarius, hoc eſt, vel ipſe paterfamilias, vel is cui ille totius ſuæ domus cuſtodiam et omnes claues tradidit, ingrediendi facit facultatem, aperiendo ei oſtium. Nec oſtiarius tantùm illum agnoſcit, ſed & oues vocem eius audiunt, hoc eſt, agnoſcunt, cùm ad latronis & furis vocem incognitam expaueſcant. Vt autem ipſe ingreſſus ad oues mox ad vocem ſuam agnoſcitur ab eis, ita & ipſe viciſſim eas agnoſcit, adeo vt nominatim etiam ſingulas vocare norit, atque ſic ſigillatim vocatas educit è caulis non ad lanienam, ſed ad ſalutaria paſcua, illæque vocatæ parent vocanti voce amica notaque. Cùm autem iam eductæ è ſeptis quibus continebantur, prodierint in liberos campos, non ipſe domi remanens permittit vagari quocunque, ſed ne quid aberrent, aut ab occurrente lupo impetantur & diſpergantur, antecedit totum ſuum gregem, vt ſuo ducatu viam illis commonſtret, & à noxijs præmuniat beſtijs. Præcedit autem eas non mutus, ſed ſubinde voce ſua prouocans ad ſequendum, & ab errore reuocans, nec ſinens in via diutius hærere. Itaque illę, quoniam agnoſcunt ſui paſtoris vocem ad quam ſe dirigunt, antecedentem paſtorem promptè ſequuntur. Eum vero qui nō eſt ipſarum proprius paſtor, ſed alieni gregis paſtor fortè eſt, non ſequuntur, licet præcedentem & vocantē, ſed abhorrent & refugiunt ab eo tanquam ignoto. Hæc eſt ipſius exempli breuis & clara explanatio, in quo Dominus non ad omnium quidem paſtorum morem, ſed ad quorundam morem, qui ſuo maximè propoſito deſeruiebat reſpexit, illum ſcilicet morem, ſecundum quem in quibuſdam regionibus paſtores ouium greges præcedunt, quem morem fortè tunc Iudæa habuit, vt eū habet Campinia in Brabantia, cùm in multis locis ecōtrariò paſtores gregem ſuum ſequantur, propellētes magis quàm

quam inuitantes. Cæterùm in applicatione huius parabolæ ad propoſitum Domini, negotium aliquod exhibet nomen oſtij, quod non ſatis appareat quid per illud ſit intelligendum. Nam coactius videtur, nec ſequenti explanationi Domini conueniens, quod diuus Chryſoſtomus per oſtium ſcripturas intelligit, vt is dicatur intrare per oſtium, qui ſcripturis inſtructus ad oues Dei paſcendas ſecundum ſcripturas accedit. Et quo minus per oſtium videatur intelligi poſſe ipſe Chriſtus (quomodo intelligit Auguſtinus, eò quòd poſtea dicat Dominus: Ego ſum oſtium) obſtat illud, quod Dominus dicens: Qui autem intrat per oſtium, paſtor eſt ouium: etiam ſe vult ſignificare paſtorem eſſe ouium. Durum autem eſt vt dicamus Chriſtum intrare per ſeipſum. Quod ſi non dixiſſet poſtea Dominus: Ego ſum oſtium: nulla eſſet in hac locutione difficultas. Intelligeretur enim illum intrare per oſtiū, qui iuſta via ad oues accedit, hoc eſt, qui à Deo vocatus & miſſus, ac recta intentione, hoc eſt, ad Dei gloriam & ouium ſalutem accedit, & paſcendi munus ſuſcipit. Et contrà, illum non intrare per oſtium ſed aliunde, qui non iuſta via ad eas accedit, vtpote non miſſus à Deo, nec illius gloriam ac ouium ſalutem intendens, ſed vel ſuam gloriam, vel proprium commodum. Et certè non obſtante eo quod poſtea Dominus ſe oſtium vocat, ſic hoc loco rectè intellexerimus. Nam quare & quomodo ſe oſtium dicat, & quomodo illud huic loco conueniat, poſtea dicemus. Itaque per oſtium rectè acceperimus iuſtitiam vel ipſum Deum. Nam & iuſtitia & ipſe Deus, oſtium eſt oues cuſtodiens, & per quod ad paſcendas oues ſit accedendum. Iam oſtiarius vel intelligendus eſt ipſe Deus, aut vt diſtinctam habeamus perſonam ab oſtio & paſtore, ipſe ſpiritus ſanctus, quomodo intelligunt Auguſtinus & Theophylactus. Ipſe enim ſpiritus ſanctus eſt cui à Deo patre totius ſuæ Eccleſiæ cura commiſſa eſt, qui ſuis donis hominem inſtruens, & omnem veritatem edocens, ſic demum aperit ei oſtium, hoc eſt, dat ei iuſta ratione ad paſcendas Dei oues accedere. Sicut ergo in ipſo exemplo alius eſt paterfa-

 milias

milias,qui eſt ouium dominus:alius paſtor, qui à patrefamilias præficitur ouibus: alius oſtiarius, qui cognoſcens paſtorem, liberum dat ei ad oues aditum: ita in re per exemplum ſignificata,Deus pater velut ouium dominus eſt intelligendus: filius,paſtor: ſpiritus ſanctus,oſtiarius.ſic tamen vt per hæc non intelligamus vnum alio maiorem vel minorem. Porro per oues parabolicè ſignificantur electi & prædeſtinati à Deo, vt & in alijs pleriſque locis ſcripturæ.Ouile,eſt ipſa ouium congregatio & multitudo,certo aliquo loco ſub vno paſtore degens. Applicatio ergo exempli hæc eſt. Qui ad DEI populum veluti i●m paſturus & recturus ſeſe ingerit, non accedens iuſta & recta via, neque per DEVM illuc accedens, ſed vel per humanæ cupiditatem gloriæ, vel per ſpem commodi temporalis,illicito modo accedens, is fur eſt & latro. Fur quidem, quia alienum ſibi vſurpat. Latro, quia animas hominum impijs & falſis ſuis doctrinis crudeliter occidit. Qui autem recta via ad Dei populum regendum & paſcēdum accedit, videlicet à Deo ad hoc miſſus, & recta intentione id ſuſcipiens, is ſolus verè eſt paſtor ouium. Huic ſpiritus ſanctus, cui veluti oſtiario cura ouilis Dominici commiſſa eſt, & ſine cuius fauore nemo rectè poteſt ſuſcipere adminiſtrationem populi Dei,veluti oſtium aperit,cùm docendo eum,& ſuis donis inſtruendo,dat ad populum DEI paſcendum liberum aditum. Quo accedente, mox electi quique & prędeſtinati vocem eius diuinam,qua quę Dei ſunt inclamat, audiunt & agnoſcunt, vnde & credunt ei atque obtemperant, cùm vocem alienorum, furum ſcilicet & latronum, qui praua, vanitates & errores ſuggerunt, horreant & abominentur. Ipſe autem verus paſtor proprias oues vocat nominatim, quia ſigillatim ſingulorum curam gerens, ad bonum exhortatur ſingulos, idque blanda amicaque voce, qua ſingulos compellans educit eos ad paſcua, dum prouocat vt depoſitis erroribus, omniq́ue priſtino torpore, in quo nox & tenebræ eos continuerunt, ad ſcripturarum & veritatis intelligētiam accingantur, qua mentes eorum ſalubri-

ſalubriter paſcantur & pingueſcant, Ad quę paſcua dum prouocat, nequaquam ipſe domi otioſus deſidet, ſed ante eos vadit, exemplo ſanctæ conuerſationis eis prælucens, ac viam qua illis eundum ſit commonſtrans, & ſimul ſolicitus vt eos ab omnibus lupis & noxiorum incurſu præſeruet. Sic autem exemplo prælucens, ante eos vadit, vt tamen interim etiam ſubinde ſua voce illos excitet, & ad ſequelam inuitet, ne quid errent aut alicubi hæreant: & illi promptè illum ſequuntur, quod vocem eius agnoſcant, ament & approbent, peruenturi proinde per eum & ad veritatis cognitionem in hac vita, & poſt eam ad vberrima regni cœlorum paſcua. At quoniam non agnoſcuut nec approbant vocem alienorum, qui errores, mundana aut vana docent, hinc tales non ſequuntur, ſed abhorrentes eorum vocem fugiunt ab eis, veluti ſibi malè à talibus metuentes, qui tamẽ etiam ſuos habent greges, hoc eſt, ſectatores, verùm non oues Dei, ſed hircos, & ſues. Hac ergo parabola dum oſtendit Dominus diſcrimen furis & paſtoris, & indicat officia veri paſtoris, taxauit Phariſæos & Scribas, tanquam non ingreſſos per oſtium ad paſcendum populum Dei: taxauit & illos qui ante ipſum ſeſe pro magnis populo Dei obtruſerant, quales erant Iudas Gaulonites & Theudas, de quibus actuum quinto. Se verò ſignificauit longè ab illis eſſe diuerſum, verum eſſe paſtorem qui per oſtiũ ſit ingreſſus, cui proinde quotquot eſſent ad vitam præordinati, qui verè oues erant, doli expertes, ſimplices et innoxij, Chriſti vocem agnoſcẽtes, promptè obedirent, Phariſæis & mundana docentibus derelictis, qui tamen & ipſi ſuos habebãt ſectatores, ſed ſues & hircos. Proinde intelligerent quomodo fieret vt tã multi è vulgò Chriſto adhærerent, nulli autem aut admodum pauci ex principibus. Porrò dubitari hic poteſt, quomodo dicatur in parabola, oues paſtoris vocem audire, & fugere vocem alienorum, cùm multi electi, longo tempore veritatem non velint agnoſcere, ſed errores plerumq, ſectentur, vt patet in Paulo & Auguſtino: ſicut contrà qui non ſunt electi, aliquando ad tempus veri-

tatem

ratem recipiunt,& verum paſtorem ſequuntur,ſicut patet de Iuda. Et rurſum quidam poſt receptam veritatem in errores prolabuntur,audientes vocem alienorum, ac deinde ab errore reſipiſcentes, ad veritatem redeunt. Quam quæſtionem tractans prolixè & pulchrè diuus Auguſtinus, primùm dicit quoſdam ſic ad eam reſpondere,quòd oues,cùm oues ſunt, audiunt vocem veri paſtoris,& fugiunt vocem alienorum. Quod ſi prius non audierunt, non tum erant oues ſed lupi: aut ſi quando poſtea nolint audire,iam tum deſinunt eſſe oues, facti e ouibus lupi. Verum hanc reſponſionem non putat ſufficientem eſſe, quòd in ſcripturis legatur de ouibus errantibus:quæ cùm errant,audiunt alieni vocem,& tamen ſunt oues. Proinde eò deducit diſputationem, vt dicat intelligendum eſſe omnes oues Dei, hoc eſt, electos, ſaltem tandem aliquando audire veri paſtoris vocem, eiuſq; ſolas veri paſtoris vocem vſq; in finem audire. Sicut enim in rebus mūdanis vſuuenire videmus,vt quandoq; ouis aliqua è ſuo grege & à ſuo paſtore aberrans alteri gregi ſub alieno paſtore iungatur, ex cuius conſuetudine, prioris gregis & paſtoris conſortium obliuiſcitur, vt proprij paſtoris non agnoſcat amplius vocem, quo tamen ſuam ouem requirente, & ad priorē gregem reducente, mox fit vt proprij paſtoris vocem & prioris gregis conſortium agnoſcere incipiat ouis errabunda: ita etiam inter oues Dei, quædam ad tempus alienum paſtorem ſequuntur, ſed ferè cum reniſu aliquo mentis, nec ſic vt ſe penitus illi dedant & addicant, quæ cùm à ſuo paſtore requiruntur,qui nullam ſuarum ouium ſinit perire,mox ita audita eius voce rapiūtur, vt ſeſe penitus illi addicant. Cæterùm aduertendum prædictam parabolam dictam à Domino potiſſimùm contra eos,qui cùm ſe populi Dei doctores exhibeant & profiteantur, aliena tamen à diuina tradunt doctrina: vnde & ex ipſa Domini præcipua intentione quadrat contra omnes hæreticos,ad oſtendendum eos nonintrare per oſtium in ouile ouium, ac proinde fures eſſe & latrones. Et tamen per quandam accommodationem hęc parabola

rabola etiam à pleriſq; intelligitur dicta, ad notandum eos qui adminiſtrationẽ Dominici gregis ſuſcipiunt per aliquam dignitatem Eccleſiaſticam, nõ legitima via, ſed detorta & inconceſſa obtentam, etiamſi in illa exiſtens non malè prædicando doceat, vt qui vel honorũ humanorum vel pecuniarum cupidus aſpirat ad præſidentiã ouilis dominici, eoque aut vi aut armis curat ſeipſum intrudi in ſedem paſtoralem, aut Simoniaca labe, pactoque pretio laborat ad ouium dominicarum regimen aſſumendum, non attendens verbum Pauli ad Hebræos ſcribentis: Nemo ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Sed inter hos & illos, de quibus primo loco dictum eſt, ea eſt differentia, quòd hi etſi ma la arte & intentione paſtoralem curam ſuſceperint, à veris ouibus Chriſti audiri poſſint & debeant, quòd quæ Chriſti ſunt doceant: illi verò, quòd ſua doceant, non ſint audiendi. Et tamen etiam iſtis parabola hæc ſuo modo conuenit. Nam quiſquis illicito modo paſtoralẽ curam ſuſcepit, fur eſt & latro, quia nõ quærit ouiũ Chriſti ſalutem, ſed proprium duntaxat commodum, ſinens vt in plurimum, commiſſum ſibi gregem diſſipari, fame contabeſcere, atque in pręcipitia vitiorum prolabi. Qui verò debita ratione aſſumitur ad gregis Chriſti moderationem, canonica ſcilicet electione, ad quam nec ambitione, nec auri cupiditate anhelauit, is paſtor eſt ouium, quoniam non ſuam ipſius, ſed ouium perquirit vtilitatem, ab eis ſæuam luporum arcens rabiem, & quicquid ipſarum officit ſaluti. Huic oſtiarius aperit, quoniam Deus illi præſtat ingreſſum in gregis ſui directionem, & autor eſt promotionis eius ad culmen regiminis: cùm contrà de alijs, ambitione, fauore humano aut pretio ad faſtigium Eccleſiaſticę diuinitatis eleuatis, dicat Dominus per Prophetam: Ipſi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui, id eſt, non approbaui. Non enim ipſis Deus ianuam aperit, ſed ambitio, cupiditas, aut alia tetra animi labes ingreſſum prębet. Huiuſmodi boni paſtoris & vocẽ lubenter ſubditi audiunt, & opera bona quibus eis prælucet, ſtudiosè imitan-

Heb. 5.

Oſeæ 8.

imitantur: cùm contrà eius quem intelligunt malis artibus in ouile Domini intraſſe, nec tam gratam habent etiam ad bonum adhortationem, nec vitam ac mores (qui plerunq; improbi ſunt & corrupti) trahunt in imitationem. Vide latius in 7. lib. Cyrilli ſuper Ioãnem addito per Clichtoueum. Notandum autem in prædicta parabola quinque notari quæ ſunt vero paſtori neceſſaria, & tria quæ ſunt verarum ouium indicia. Paſtori enim neceſſaria ſunt imprimis, vt intret per oſtiũ. Deinde quoniã ſine ſpiritus gratia & ope intrare & paſcere non poteſt, vt oſtiarius ei aperiat. Dehinc tertiò, vt cùm iam ingreſſus eſt, non ſit mutus apud oues, ſed vocet eas, idq; nominatim, hoc eſt, vt & diligenter ſtudeat ſingulorum mores cognoſcere, & illis cognitis ſingulos ſtudeat compellare & admonere prout cuique opus eſt, vt adimpleat
Prouer. 27 illud Sapientis: Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuosque greges conſidera. Quarto loco neceſſe eſt, vt oues ſuas educat voce ſua, ab ignorantia & erroribus ad cognitionem veritatis, à torpore ad bonorum operum ſolicitudinem, à terrenarum rerum amore ad cœleſtium ſpem & deſiderium. Quintò requiritur poſt hæc omnia, vt & ipſe ante oues ſuas præeat, ſuo exemplo prouocans ad pabula regni cœleſtis, ac ſolicitus ne quid ſuo gregi noxium occurrat. Sextò boni paſtoris conditio eſt, vt non ſuum quærat ex ouibus commodũ, ſed ouium ſalutem: deinde, vt adeo eam quærat, vt etiã propter eam paratus ſit animam ſuam dare. Ezech. 34. Ouibus aũt neceſſariũ eſt primũ, vt veri & boni paſtoris vocẽ audiant lubenter. Deinde vt euocãti obtẽperent, ac præeuntem ſequantur. nam alioqui nihil profuerit audiuiſſe. Poſtremùm, vt alienum non ſolùm non audiant nec ſequantur, ſed etiam ab eo fugiant, obturantes aures ſuas diabolo, hæreticis, & omnibus praua ſuggerentibus. Quæ tria ſi abſint ouibus, nec eis quicquam defuerit eorum quæ ad ſalutem eis ſunt neceſſaria.

Ego ſum paſtor bonus, & cognoſco oues meas, & cog] Cùm prius ſe paſtorem bonum aſſeruiſſet, & ad id probãdum parabola adduxiſſet, boni paſtoris & mercenarij diſcri

mencontinentem: nunc idem illud repetit, vt ex prædi-ctis parabolis ſe verum & bonum eſſe paſtorem declararet. Cùm enim ſuprà duas præmiſerit parabolas, quarum priore paſtor dignoſcitur à fure, poſteriore verò bonus paſtor à mercenario, ex vtraque parabola ſe Dominus oſtendit & paſtorem eſſe, & paſtorem bonum. Nam ex priore parabola demonſtrat ſe paſtorem eſſe, cùm dicit: cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ. In illa enim dictũ erat de paſtore: proprias oues vocat nominatim, & oues vocẽ eius audiũt & cognoſcunt. Ex ſecunda verò parabola, oſtendit ſe eſſe bonum paſtorem, cùm dicit: & animam meam pono pro ouibus meis. Nam in ſecunda dictum erat: Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. Porrò illud quod inter duas has partes inſertum eſt, nempe: ſicut nouit me pater, & ego agnoſco patrem: non eſt vt noua ſententia à ſuperioribus ſeparandum, ſed ſic cum illis iungendum, vt altera collationis pars intelligatur præceſſiſſe, & ſit ſenſus: Sic cognoſco oues meas, & viciſſim illæ me cognoſcũt, ſicut nouit me pater, & viciſſim ego cognoſco patrem. Theophylactus tamen poſt Chryſoſtomum intelligit illud: Sicut nouit me pater, &cæt. nouam eſſe ſententiam & abſolutam, & alteram collationis partem eſſe: & ego cognoſco patrem: vt ſit ſenſus: Sicut nouit me pater, ita & ego cognoſco patrem: vt ſignificetur filij & patris cognitio eſſe æqualis. Quod ideo hic additum vult, ne putaremus cognitionem qua oues Chriſtum agnoſcũt, æqualem eſſe cognitioni qua ille oues cognoſcit, quia dixerat: cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ. Verùm prior diſtinctio & intelligentia aptior eſt. Et alibi enim Dominus apud Ioannẽ ſuum cum electis commercium comparat ſuo cum patre conſortio, vt Ioan. *Ioan. 6.*
6. Sicut miſit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipſe viuet propter me. Et: *Ioan. 17.*
Sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnũ ſint. In quibus tamen collationibus intelligendum eſt, ſemper ſimilitudinem eſſe ex parte & non per omnia æqualiter, quomodo & in præſenti loco. Non enim tam

perfectè

perfectè nos nouimus Chriſtum quàm ipſe patrem: ſed ſicut eſt inter patrem & filium mutua cognitio, ita & inter Chriſtum paſtorem & oues eius: & qualis eſt inter patrem & filium cognitio, talis & inter Chriſtum paſtorem & oues eius. Cognoſcit enim pater filium, quia illū pro naturali ſuo filio amplectitur, & omnia eius intimè cognoſcit, curat & approbat: ſic & Chriſtus oues ſuas cognoſcit, quia & cognoſcit ab æterno qui ſint à patre prędeſtinati, iuxta illud Pauli: Nouit Dominus qui ſunt ſui: & eoſdem amando ſolicitè curat quę ad ſalutem eorum pertinent. Cognoſcit filius patrem, quia illum pro patre ſuo agnoſcit, & omnia ſua ſe ab illo accepiſſe & habere agnoſcit. Sic & oues Chriſtum paſtorem agnoſcunt, quia agnoſcunt illum vnum datum eſſe hominibus paſtorem, per quem ſolum ſit ſpes ſalutis, & rurſum omnia ſua ad illum tanquam boni omnis autorem referunt, omnia illi accepta ferentes. Itaque per hanc ſimilitudinem ſignificatur, nō vulgarem eſſe cognitionē qua ipſe Chriſtus cognoſcit oues ſuas, & viciſſim cognoſcitur ab eis, nec talem eſſe qualis eſt qua omnia vt Deus cognoſcit, & qua etiam dæmones ipſum cognoſcunt, ſed cognitionem affectiuam, quæ amorem in ſe includit. Sicut autem Dominus hac ſimilitudine conditionē paſtoris in prima parabola indicatam oſtendit non ſimpliciter ſed excellenter ſibi competere: ita & conditionē boni paſtoris in ſecunda parabola indicatam, excellenter ſibi conuenire oſtendit, cùm dicit: Et animam meam pono pro ouibus meis. Plus enim eſt ponere animam, quàm dare animam, quia, vt patet ex ſequenti declaratione Domini, nemo propriè ponere dicendus eſt animam ſuam, niſi qui eam habet in ſua poteſtate & manu. Solus ergo Chriſtus potuit ponere, hoc eſt, deponere animam ſuam, quia ſicut ille ſeipſum vltro tradidit manibus perſequentium, à quibus iam captus, ſeipſum ſi voluiſſet liberare potuiſſet: ita cùm voluit, ſpiritum ſuum emiſit, poteſtatem habens illum vel emittendi priùs vel retinendi diutius. Alij verò qui ſeipſos alijs occidendos etiam ſponte tradunt, aut qui ſeſe ipſi interficiunt,

1 Tim. 2.

ciunt,non ponunt animas ſuas,ſed tollit eas ab illis gladius. Nam etſi in eorum ſit poteſtate effugere gladium & mortem, non tamen eſt in eorum poteſtate immiſſo gladio animam retinere.De hac poſitione animæ Chriſti vaticinatus eſt Iſaias,dicens: Si poſuerit pro peccato animam ſuam,videbit ſemen longinquum. Et rurſum: Fortium diuidet ſpolia pro eo quòd tradidit in mortem animam ſuam. Vbi Hebræa habent, eò quòd effudit in mortem animam ſuam. *Iſaia 53.*

Et alias oues habeo,quæ non ſunt ex hoc ouili, & illas, &c.] Ne quæ de ouibus ſuis dixerat, tantùm illis conuenire putarentur qui tum in illum crediderunt,qui ſoli illum tunc agnoſcebant, ideo falſam hanc opinionem eximens ſubiecit:& alias oues habeo:loquens de prædeſtinatis inter gentes, quos & oues vocat, & ſe habere dicit, quia ſecundum patris prædeſtinationem oues erant,eoſque habebat.Sic & poſtea electi inter gentes,filij Dei vocantur,cùm dicit Ioannes Chriſtum non tantùm moriturum pro gente,ſed etiam vt filios Dei qui erant diſperſi congregaret in vnum. Has autē oues dicit non eſſe ex hoc ouili,quia non erant ex congregatione fidelium qui erant apud Iudæos.Et illas,inquit,oportet ſecundum patris præſcriptum,me,per Apoſtolos ſcilicet meos, adducere ad conſortium fidelium, ad veritatem & vnitatem fidei. Græcè tamen pro adducere eſt ἀγαγεῖν, quod Chryſoſtomus & Theophylactus interpretantur congregare,vt ſignificetur illas oues diſperſas eſſe, & paſtore carere.Et fiet,ex duobus ſcilicet populis,Iudaico et gentili,vnum ouile,vel,vt eſt Græcè,vnus grex, fietque ſimul omnium vnus paſtor:cùm modò nō ſit vnus omnium paſtor, quamdiu illæ adhuc diſperſæ ſuo carent paſtore,aut alienos ſequuntur paſtores aut potius diſſipatores. De hoc paſtore vno & ouiū diſperſarum collectione Iſa.40. Iere.23.Eze.34.& alijs pleriſque prophetarum locis. *Ioan. 11.*

EVANGELIVM.

Ioan. 16. *IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Modicum & & iam non uidebitis me, & iterum modicum, & uidebitis me, quia uado ad patrem. Dixerunt ergo ex diſcipulis eius ad inuicem Quid eſt hoc quod dicit nobis? Modicum & non uidebitis me, & iterum modicum & uidebitis me, & quia uado ad patrem? Dicebant ergo: quid eſt hoc, quod dicit nobis, modicum? Neſcimus quid loquitur. Cognouit autem Ieſus, quia uolebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quaeritis inter uos, quia dixi: Modicum & non uidebitis me, & iterum modicum & uidebitis me: Amen amen dico uobis, quia plorabitis et flebitis uos, mundus autem gaudebit Vos autem contriſtabimini, ſed triſticia ueſtra uertetur in gaudiũ. Mulier cùm parit, triſtitiam habet, quia uenit hora eius. Cùm autem peperit puerum, iam non meminit preſſuræ propter gaudium, quia natus eſt homo in mundum. Et uos igitur nunc quidem triſtitiam habetis. Iterum autem uidebo uos, & gaudebit cor ueſtrum, & gaudium ueſtrum nemo tollet à uobis.*

IPſa die paſchatis dilecti in Chriſto, varijs multiſque modis edocti ſumus, quo pacto Leo de tribu Iuda mortem & tartarea regna deuicerit. Sequenti deinde dominica, fructus nobis Eccleſia propoſuit, qui ex iſta reſurrectione prodierunt, qui ſunt pax, gaudium, ſpiritus ſanctus, peccatorum remiſſio, &cæt. Vt autem nullus ſibi falſa perſuaſione imponeret, ſatis eſſe, harum rerum nudam habere fidem & notitiam, ſucceſſit in ſecunda poſt feſtum paſchæ dominica, admonitio admodum neceſſaria, de imitando Chriſti exemplo. ad quod ſe primùm rectores vtriuſque Reipublicæ, deinde cæteri quoque Chriſtianorum greges, neceſſariò component. In hac verò tertia dominica, vt nihil omittatur eorum, quæ ad perfectum Chriſtianiſmum pertinere videntur, docemur cum Chriſto, æquo animo quæ aduerſa incidunt, tolerare. Nam quoniam crucem & afflictiones exhorrent, & fugiunt homines, idcirco multis

multis hac in re opus eſt exhortationibus, vt crucis vtilitas ipſis perſuadeatur, deinde non paucas adhibere oportet conſolationes, vt fulciantur ne ſuccumbant, aut abiecta cruce reſiliant. Id quod inſigniter hodierno Euangelio præſtatur. Nam prædicit ſuis Dominus, quod in mundo, & à filijs huius ſeculi nihil expectent aliud, quàm triſtitiam, & materiam ploratus ac fletus. Præſentis itaque doctrinæ ſcopus in conſolatione conſiſtit: Eſt autem Chriſto longè alia conſolandi methodus, quàm ſit mundo. Hic enim dum leuare vult aliquem ſuo dolore, reticet quicquid eſt triſte, & ſola iucunda commemorat, quæ res non raro plurimum obeſt triſtitia aut ægritudine laborantibus, quod in morbis acutis fit manifeſtiſſimum, dum enim nolunt infirmis mortis mentionem ingerere, ne terreantur, fit vt tam officioſa cura, perniciem pro ſolatio inducant. CHRISTVS autem in ſua conſolatione, ita orationem temperat, vt odioſa & inſuáuia, quæ modis omnibus execrabantur, & fugiebant Apoſtoli, primùm produceret, & ea deinde leni conſolatione mitigaret. Ingratus ipſis fuit ſuus ab eis diſceſſus, quem figuratè idcircò propoſuit, vt anſam percunctandi præberet, quemadmodum & in cæteris ſcripturæ locis obſcurioribus, ſpiritum ſanctum feciſſe, animaduertimus, quo ſimul nobis & inertiam excuteret, & occaſionē inueſtigandi, pulſandi, & petendi præberet. Hoc eſt quod ait:

M*Odicum & iam non uidebitis me, & iterum modicum*] Poſt conſolatoriam ſpiritus promiſſionem hoc eodem capite, ex quo præſens Euangelium deſumptum eſt, factam, rurſum ſermonem ingerit de ſuo diſceſſu, aliamq́ue conſolationis rationem adfert, promittendo eis ſuum ad ipſos reditum. Identidem enim Dominus modo inculcauit eis de ſuo diſceſſu, quamuis hinc ſciret animos eorum dolore repleri, quo eos ad ferendum fortiter ſuum diſceſſum

aſſueſaceret. Qui enim audiendo id animo aſſiduè voi-
lutabant, rem ipſam poſtmodum æquiore animo laturos credibile erat. Addit tamen etiam ſemper aliquam conſolationis rationem, eaſdem cõſolandi rationes frequenter repetendo, vt eorum mitigaret dolorem, & ſpẽ roboraret. Cæterùm dictio modicum, bis hic poſita dupliciter intelligitur. Sunt enim qui intelligunt ſignificari tempus quo futurum eſt quod ſequitur, non videbitis, & videbitis, vt ſit ſenſus: modicum tempus erit quo non videbitis me, triduum ſcilicet illud quo iacebo in ſepulchro, & iterum erit modicum tempus quo videbitis me. 40. ſcilicet dies qui erunt inter reſurrectionem et aſcenſionẽ. Cui intelligentiæ benè conuenit, quod pro ratione ſubijcitur: quia vado ad patrem. Ideo enim nõ diu ſed modico tempore eum Apoſtoli poſt reſurrectionem erant viſuri; quia iturus erat ad patrem. Sunt qui aliter intelligunt ſignificari tẽpus poſt quod futurum eſt quod ſequitur, non videbitis & videbitis, vt ſit ſenſus: Modicum tẽpus eſt, poſt quod non videbitis me, & poſt illud modicum tempus, erit rurſum modicum tempus poſt quod videbitis me; hoc eſt, poſt breue tempus non videbitis me, & iterum poſt breue tempus videbitis me. Breue enim reſtabat tempus ante mortẽ ipſius, per quã ſubtrahendus erat ab oculis eorum reconditus in ſepulchro: ſed rurſum breue erat tempus, triduũ ſcilicet, poſt quod per reſurrectionem eis erat reddendus. Atque in hunc modum accipiendum eſſe hunc locum, patet ex eo quod in hunc ſenſum ſuperius aliquoties poſita eſt dictio, modicum, vt cum dixit: Adhuc modicũ, & mundus me iam non videt. Non enim ſignificatur mundum modico tempore non viſurum illum, ſed quod poſt modicũ tempus non ſit illum viſurus amplius. Huic tamen intelligentiæ in præſenti loco obſtare videtur quod ſequitur pro ratione ſubiũctum: quia vado ad patrem. Non enim conuenienter videtur dici: Ideo me poſt modicũ rurſum videbitis quia vado ad patrem, cuius abitus ad patrem potius ſit cauſa cur illum non ſint viſuri. Sed dicendum, partem hanc: quia ad patrem vado, referendam

dam eſſe ad vtrumque præcedens : modicum & non videbitis, & iterum modicum & videbitis me. In abitu enim ad patrem includitur & myſterium mortis & myſterium reſurrectionis, quia ire ad patrem, erat per mortem tranſire ad immortalitatem. Quia ergo Chriſtus tunc ſic abibat ad patrem, ideo poſt modicum illum non erant viſuri, quia inſtabat eius mors: & rurſum poſt modicum erant viſuri, quia à morte inſtabat ipſius reſurrectio. Itaq; inſtare iam & adeſſe tempus ſignificat Dominus, quo implebitur quod ſupra aliquoties dixit apertè apud Matthæum & Lucam, de ſua morte & ſecutura mox reſurrectione, ſed obſcurius modò locutus eſt, tum vt mœſtos ſatis diſcipulos minus cõſternaret : tum vt eos præ mœſtitia ſilentes ad interrogandum prouocaret. Sciendum tamen, quòd totus hic locus ab illo: Modicum & non videbitis me, vſque ad illud: Et in illo die me non interrogabitis quicquam: dupliciter tractetur à D. Auguſtino, & ab alijs. Altero modo, vt tempus quo ſe Chriſtus dicit non videndum, & quo ſuos dicit contriſtandos, mundum autem gauiſurum, intelligatur tẽpus paſſionis mortis & ſepulturæ illius: tempus verò quo ſe dicit rurſum videndum, & ſuorum triſtitiam conuertendam in gaudium ſempiternum, intelligatur tempus à reſurrectione ipſius. Secundum quam intelligentiã totus hic locus propriè & ſolùm pertinet ad Apoſtolos, ſicut & alia pleraq; quæ in hoc dicuntur ſermone. Altero modo, vt tempus luctus intelligatur totum tempus præſentis ſeculi: tempus verò gaudij, tempus futuri ſeculi, in quo ab oculis iuſtorum qui in hoc nunc lugẽt ſeculo & affliguntur, Deus omnẽ abſterget lachrymã. Secundũ quam intelligentiam totus hic locus non ad Apoſtolos tantum, ſed ad vniuerſos pertinet fideles. Exiſtimat autem D. Auguſtinus hanc poſteriorem tractationem eſſe magis germanam & verbis Domini magis conuenientem, tum quia in fine dicitur: In illo die me non interrogabitis quicquam: quod non videtur quadrare in tempus reſurrectionis, quia in illo leguntur Apoſtoli quæ-

dam interrogaſſe Dominum: tum quia hic in principio dicitur, Modicum & iam non videbitis me: vbi, iam, idem eſt quod amplius. vnde ſignificatur Chriſtum non amplius videndum ab Apoſtolis, quod maximè impletum eſt per ipſius aſcenſionem de qua ſubijcitur: quia vado ad patrem: quàm partem proinde vult tantum referendam eſſe ad illud: Modicum & iam non videbitis me, non autem ad illud quod proximè præcedit: & iterum modicum, & videbitis me. Eundo enim ad patrem facturus erat Dominus, vt eum amplius non viderent in terris Apoſtoli. Itaque hunc intelligit præſentis loci ſenſum: Poſt modicum tempus, illud ſcilicet quod reſtat vſque ad meam aſcenſionem, non videbitis me amplius in terris, quia poſt modicum tempus ego vado ad patrem, & è terris aſcendam in cœlos. Iterum tamen poſt modicum videbitis me, quando ſcilicet in fine ſeculi veniens ad iudicium omnibus me videndum exhibebo, & quando vnicuique fidelium à morte apparebo? vt ſecundum illud modicum intelligatur totum præſentis vitæ vel ſeculi ſpacium, quod coram DEO & in comparatione æternitatis minimum eſt. Verùm ſicut coacte illa ratio: quia vado ad patrem: tantum refertur ad illud, modicum & non videbitis me, & non etiam ad illud, quod tamen immediatè præcedit, & iterum modicum & videbitis me, ita etiam per modicum & iterum modicum, magis eſt probabile Dominum ſignificaſſe breue illud tempus, quod ante ſuam iam ſupererat mortem, & rurſum breue illud tempus quod à morte reſtabat vſque ad reſurrectionem, ac ſimiliter magis eſt probabile, ſequentia magis intelligenda de triſtitia Apoſtolorum ad mortem ſui Domini, & eorundem lætitia ob illius reſurrectionem. Dicit enim: Et vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum. Itaque prior totius huius loci tractatio ſimplicior eſt, & præcipuè aut primæ intentioni Domini conuenientior. Ita tamen Dominus in ſequentibus ſuum temperauit ſermonem, vt quod dixit pro mitigatione præſentis ob ſuam mortem triſti-

tiæ

tiæ in Apoſtolis, etiam ipſis omnibusque fidelibus valeret pro mitigatione malorum omnium & afflictionum quæ in hac vita erant perpeſſuri, quorum malorum principium quoddam fuit, planctus ille & dolor quem Apoſtoli de Domini ſui crucifixione & morte conceperunt: ſicut gaudij ſempiterni, quod in cœlis manet iuſtos poſt huius mundi afflictiones, initium quoddam & typus fuit Apoſtolorum gaudium de Chriſti reſurrectione conceptum: quare etiam poſterior illa totius huius loci tractatio non eſt aliena ab intentione Domini, ſed per accommodationem intentioni ipſius conuenientem etiam illa hic rectè adhibetur ad fidelium ædificationem & inſtructionem. Non obſtat etiam quod dicitur, Iam, id eſt, amplius non videbitis me, quia dictio, Iam, hoc loco non eſt in Græcis, ſicut nec apud nos, cum in ſequentibus bis hæc Chriſti verba repetuntur, ſemel in perſona Apoſtolorum, & ſecundò in perſona Chriſti, Tantum eſt modicum, & non videbitis me: & omnino veriſimile eſt dictionem, Iam, hoc loco aſſcriptam ex illo quod paulò ante præceſſit. De iuſtitia verò, quia ad patrem vado, et iam nō videbitis me. Omnibus tamen maturius perpenſis, viſa eſt mihi poſtea explicatio D. Auguſtini eſſe probabilior, eo quòd cum in hoc ſermone alias Dominus dicit ſe non videndum, ſignificet eam abſentiam quæ poſt aſcenſionē futura erat: & cum ſe videndum rurſum dicit, eam viſionē ſignificet quæ in fine ſæculi futura eſt.

Dixerunt ergo ex diſcipulis eius ad inuicem: Quid eſt hoc quod dicit, &c.] Cum ſuperius Dominus aliquando mortē ſuam & reſurrectionem Apoſtolis apertè & ſine omni parabola prædixiſſet, illi teſte Luca nihil eorū intellexerunt, mirum itaque eſſe non debet, eos etiam modo non intellexiſſe hæc quæ de inſtante ſua morte & reſurrectione dixit parabolicè. Cæterum peculiaris etiam ratio cur hæc Domini verba non intellexerunt, fuit, vel quia non putauerunt tam vicinū eſſe tempus abitus Domini, vnde Euāgeliſta dicit peculiariter hoc eos torſiſſe, quod

Dominus dixit modicum: vel etiam quia verbis Domini contrarietas quædam videbatur ineſſe, eo quod poſt modicum ſe diceret non videndum, & videndum, & quia ſe dicit videndum & tamen abire ad patrem, quaſi dicerent, inquit Chryſoſtomus, Si te videbimus, quomodo abis? ſi autem abis, quomodo te videbimus? Porrò vt Apoſtolorum arguit ruditatē, quòd ex his quæ frequenter Dominus eis dixerat de morte ſua & reſurrectione, non intellexerint præſentem ſermonem, ſed tolerandā planè ruditatem, pro illo tempore quo eos mœſtitia totos occupauit, & rerum inopinatarum immanifeſtatio, neceſſariam attulit verborum obſcuritatem: ita mutua illorum de intelligentia ſermonis inquiſitio declarat quantum in eis fuerit diſcendi ſtudium, quantiq; apud eos præ reuerentia erga Dominum fuerit etiam non intellectus ſermo. Non enim deſpondent animum, non abeunt indignabundi, non rident non intellectum ſermonem, ſed nec eundem veluti otioſum aut intellectū prætereunt, verùm credētes grande aliquod ſubeſſe myſterium, & ignorantiam ſuam confiteri non erubeſcentes, quæ diſcendi auiditate inter ſe conferunt, diſquirūt, diſputant, quod ſanè ingenuorum diſcipulorum eſt ingenium. Contrà verò præ ignauia quidam verbum auditum nec ſatis intellectum vento tradunt. Alij præ faſtu & ſuperbia ea quę neſciunt ſe ſcire ſimulāt, ne ignari videātur. in quos dictum eſt illud Satyricum: Turpe eſt, neſciſſe fateri. Sunt inſuper qui quicquid non intelligūt aut quicquid eorum non reſpondet opinionibus, fortiter mox reijciunt & irrident, quemadmodum ſæpe Iudæi verba Domini audientes, vt illi qui dixerunt in Capharnaum: Durus eſt hic ſermo, & quis poterit eum audire? At hi omnes vt ab ingenio diſcipulorum longe abſunt, ita procul ſunt à cœleſtis ſapientiæ participatione.

Cognouit autem Ieſus, quia uolebant eum interrogare, & dixit.] Cùm ex diſcipulorum inter ſe collatione, ſed magis ſuo ſpiritu cognoſceret Dominus quod cuperēt eū interrogare, ſuo more interrogationē quam reuerētia aut verecundia retrahebat, præuenit præoccupatq;. Adeo eſt ad

ad docendum promptus paſtor & magiſter optimus. De *Sapient. 6.*
ſapientia enim dictum eſt: Præoccupat eos qui ſe concu piſcunt, vt prior ſe illis oſtendat. Non tamen planè explicauit eorum, de quibus dubitabant diſcipuli, verborum intellectum, ſed etiam hic ſuo more nouam ſubintulit adiectionem, qua quod dixit firmius affeueraut, & ex qua intelligendum reliquit quod dixit: non videbitis & videbitis. Nam quod dixit: modicum & iterum modicum: nunc non explicat, quod res ipſa mox eſſet illa declaratura, cùm poſt aliquot horas ab illis eſſet ſeparandus & occidendus, quãdo videntes impletum quod dixit: modicum & non videbitis me: expectare etiam meritò debebant implendum quod ſequitur: & iterum modicum & videbitis me. Nouit magiſter quæ & quantum diſcipulis commodè traderet, nec iam ei adeo fuit curæ vt quæcunque diceret intelligerent, quàm vt præſentem eorum triſtitiam & crucis ſcãdalum imminueret. *Amen amen, inquit, dico vobis, &c.*] quaſi dicat: Quod dixi veriſſimum eſt, & ex his quæ modo dicam vtcunq; intelligere poteſtis: Ecce iam adeſt tempus quo præ nimio mœrore vos plorabitis & flebitis, ob ademptã ſcilicet hanc meam vobiſcum cõſuetudinem, & crucis ignominiam mihi irrogatam. Contrà mundus me capto & occiſo tanquam victor, ſuique voti compos effectus, gaudebit, geſtiet, & exultabit, ſed breui commutabuntur rerum vices, veſtra enim triſtitia vertetur in gaudiũ, cùm me videbitis à morte rediuiuum, & contra mundi gaudium vertetur in mœrorem. Diſcruciabit enim eum & conturbabit mea reſurrectio, ſicuti vos gaudio afficiet. Apertè autem tãtùm dicit triſtitiam diſcipulorum vertendam in gaudium, non autem mundi gaudium vertendum in triſtitiã, quia illud dicere ſufficiebat ad conſolationem diſcipulorum, ob quam hæc dicuntur. Implicitè tamen etiam ſignificat mundi gaudium immutandum. Si enim diſcipulis plorantibus mundus erat gauiſurus, & id quod diſcipulis fuit mœroris cauſa, mũdo futurum erat cauſa lætitiæ, neceſſariò etiam econtrà, diſcipulorum mœrore mutato in gaudium, mundi

gaudium in mœrorem erat vertendum. Cæterùm, vt prius cœpimus dicere, ſic Dominus hunc ſuum temperauit ſermonem, vt per eum non tantum Apoſtoli munirentur contra inſtantem ipſis tunc mœrorem, ſed & ipſi & tota fidelium eccleſia contra omnes præſentis vitæ afflictiones & anguſtias. Itaque hac ſententia totum Eccleſiæ & omnium iuſtorum ſtatum pulchrè deliniauit Chriſtus ſapientia patris, nempe quòd eorum ſit vt mundanis hominibus gaudentibus de eorum oppreſſione, ac de bonis præſentis vitæ, ipſi lugeant, afflictiones ferant, ſeſeque voluptatibus præſentibus ſubtrahãt, hoc ipſo ſe conſolantes, quòd eorũ triſtitia mox ſit vertenda in gaudium, quod nõ ſolum fit poſt hanc vitam, quando tamen id fit certiſſimè & perfectiſſimè, ſed etiã frequenter in hac vita, in qua ſubinde Deus iuſtis concedit ab impiorum oppreſſione refrigerium, quemadmodum Eccleſiæ ſuæ frequenter poſt grauiſſimas tyrannorum & hæreticorum perſecutiones, conceſſit tranquillam pacem cum ſummo Eccleſiæ gaudio, ſummoq; impiorum mœrore. Huc facit quod dicitur: Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Et
Pſal. 29. Iſaias: Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſe-
Iſaiæ 54. rationibus magnis congregabo te. Et: Beati qui lugent,
Matt. 5. quoniam ipſi conſolabuntur.

Mulier cum parit, triſtitiam habet, quia venit hora eius, &c.] Prædictum gaudij poſt mœrorem ſucceſſum declarat per vulgare ac certiſſimũ exemplum, quod tamen non ſimpliciter ad hoc valet, vt promiſſum ſucceſſum gaudii poſt mœrorem oſtendat & credibiliorem faciat, ſed etiam ob alia optimè deſeruit propoſito. Et primùm ad deſignandum illud, quòd quemadmodum mulieris iam parientis magnus quidem, ſed breuis eſt dolor, quique mox conuertitur & in maximam lætitiam, & in ſolidam atque diuturnam: ita etiam Apoſtolorum animi grauiſſimo dolore ob Domini ſui mortem detinendi erãt, ſed dolore breui, & qui & in ſummã & in perpetuam mutandus eſſet lætitiam. Ob magnitudinem enim doloris in parturientibus, ſæpiſſimè etiam prophetæ

phetę huiuſmodi vtuntur ſimilitudine, vehemētem alicuius dolorem vel afflictionem ſignificare volentes, vt cum dicitur: Ibi dolores vt parturientis, &: Torſiones et dolores tenebunt eos, quaſi parturiens dolebunt. Itidem alijs locis ſcripturæ. Breuitatem autem doloris in parturientibus indicat Dominus, cùm dicit: triſtitiā habet, quoniā venit hora eius, vt ſcilicet pariat. Similiter magnitudinem gaudij, quod in eis ſuccedit grauiſſimo dolori, indicat cum dicit: Iam non meminit preſſuræ. Magnam enim oportet eſſe voluptatem, quæ tantum & tam recentem dolorem non ſolum mitiget, & tollat, ſed etiam ſubitò eius tollat memoriam. Notat autē Auguſtinus dictum, cum peperit puerū, quòd maior ſit lætitia ex nato maſculo quàm fœmella, ſed Græcis eſt τὸ παιδίον, quod vtrique ſexui eſt commune, ſicut & Latinis frequenter nomen, puer. Secundò, & ob id ſimilitudo illa propoſito conuenit, vt indicat Diuus Chryſoſt. quod ſicut illud ipſum quod eſt in parturiēte doloris cauſa, adfert ſuccedētis lætitiæ materiam: ita res illa vnde dolorē concepturi erant Apoſtoli, cauſa erat futura eius, vnde poſtea erant gauiſuri. Mors enim Chriſti cauſa fuit reſurrectionis eius, ſicut partus cauſa eſt eius qui in lucem editur hominis. Iam & ideo illud exemplū huic loco optimè quadrat, quòd Chriſtus per mortem quaſi per quēdam vterum genitus, & ſolutis doloribus mortis, natus ſit nouus homo in mūdum, propter quod & primogenitus dicitur ex mortuis, & in reſurrectione interpretatur Paulus impletū illud Pſalmi: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Actuū 13. Significatur ergo mœrorem Apoſtolorū fore ſaluti de doloribus partus nouę prolis, eorumq; lætitiam fore de noua noui hominis generatione & natiuitate: ideoq; notat Diuus Chryſoſtomus dictum eſſe potius, quia natus eſt homo in mundū, quàm quia natus eſt ſibi filius, quòd ſic magis conueniret ſignificando myſterio. Certè ob prædictas rationes primitiua Eccleſia ex Apoſtolorum potiſſimum collecta collegio, Apocalyp. 12. etiam vocatur mulier, quæ in vtero habens clamabat parturiens, & cruciabatur vt pare-

Pſal. 48.
Iſaiæ 13.
Colloſſ. 1.
Pſal. 2.

pareret, & peperit filium maſculum, qui raptus eſt ad Deum, & ad thronum eius. Illo enim loco partus filij maſculi, qui proculdubio eſt Chriſtus, magis videtur referendus ad reſurrectionem Chriſti, quàm ad natiuitatem eius ex vtero virginis Mariæ, quia cum dolore & cruciatu ſuo & fidelium Apoſtolorum peruenit Chriſtus ad reſurrectionem, & poſt eam generationem mox raptus eſt ad Deum. Applicat autem Dominus allatum exemplum ſuo propoſito ſimpliciter dicens: Et vos igitur nunc quidem ob meum abitum & paſſionem, triſtitiam habetis, verùm rurſum ego vos mox videbo reſuſcitatus, & tum mœrore omni pulſo, gaudebit cor veſtrum in me & de me, nec gaudebit momētaneo & breui gaudio, ſed perpetuo. Non enim, vt modò, veſtrum in me gaudium tunc tolletur, ſed gaudium illud nemo tollet à vobis, quòd certò eritis perſuaſi me ſemper in bonū veſtrum viuere, Chriſtus enim reſurgens à mortuis, iam

Rom. 6. non moritur, mors illi vltra nō dominabitur. Atque hæc quidem literalis eſt huius loci tractatio. Cæterùm quatenus hic locus per accommodationem etiā ad vniuerſos extenditur iuſtos & totam fidelium Eccleſiam, probè etiam huic loco conuenit exemplum parturiētis mulieris. Singuli enim iuſti & tota fidelium Eccleſia, ſimiles ſunt mulieri parturienti. In præſenti enim ſeculo tempus eſt partus bonorum operum, tempus eſt vt Eccleſia multos Deo filios progignat. Cui partui dum inſiſtunt iuſti, graues patiuntur à carne & à mundo dolores & afflictiones, verùm non ſolùm poſt dolores iſtos momentaneos, ſed etiam per illos, ſuccedet in vita æterna gaudium & maximum & ſempiternum, quo vnuſquiſque ſe gaudebit per illos dolores natum in regnum cœlorum, aut etiam alios per ipſum natos in nouum illum mundum. Nec enim, inquit Beda, nouum debet videri, ſi natus dicatur qui ex hac vita migrauerit. Sicut enim cōſuetè naſci dicitur, cùm quis de vtero matris procedens in hanc lucem ingreditur, & particeps fit huius vitæ: ita poteſt natus appellari, qui ſolutus à vinculis carnis ad lucem æternam ſublimatur, & cœleſtis fit particeps

ticeps vitæ, vnde ſanctorum ſolennia non funebria, ſed natalitia vocantur. Eſt autem ſanctorum gaudium ſimile gaudio puerperæ, quæ non meminit amplius preſſuræ, quia nihil in eis remanet mœroris præſentis & malorum: qui ad cœleſtem transferuntur fœlicitatem, non eos contriſtat malorum memoria, ſed inde potius voluptatem concipiunt. Et illis ergo omnibus nunc dicitur: Vos quidem nũc triſtamini, quoniam ablatus eſt à vobis ſpõſus, & ab illo in doloribus & laboribus multis derelicti. Iterum autẽ videbo vos in nouiſſimo die, & tunc ex contemplatione præſentiæ meæ gaudebit cor veſtrum in æternum. Adimplebis, inquit Pſalmiſta, me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vſque in finem. Dicit autem potius: iterum videbo vos: quàm, iterum videbitis me: vt à ſuijpſius exhibitione & manifeſtatione intelligeretur pendere quòd eũ rurſum fideles eſſent viſuri. Neque enim Apoſtoli poſt reſurrectionem Chriſtum potuiſſent videre, niſi ſe illis videndum exhibuiſſet; ac ſimiliter eſt de Iuſtis reſpectu futuræ viſionis Chriſti. Iam & alia ratione illud, videbo vos, Chriſti inſinuat benignitatem, ne putari poſſet ipſum iam ad ſublimiorem tranſlatum conditionem, dedignaturũ aſpicere ſuos, quemadmodum ferè in hominibus accidere ſolet. Reliquum eſt vt hinc diſcamus, tempus præſentis vitæ eſſe tempus luctus, ſed luctum hunc momentaneũ eſſe, & fortiter nobis tolerandum, ſi conſideremus gaudium vitæ futuræ, quod proculdubio æternũ & maximum obtinget lugentibus in præſenti ſeculo, quemadmodum id infinitæ docent ſcripturæ. Pſal. 15.

DOMINICA IIII. POST FESTVM PASCHAE.

EVANGELIVM.

IN illo tempore: dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Vado ad eum qui miſit me, & nemo ex uobis interrogat me: quò uadis? Sed quia locutus ſum uobis, triſtitia impleuit cor ueſtrum. Sed ego ueritatem dico uobis, expedit uobis, ut ego uadam. Si enim Ioan. 16

non

non abiero, paracletus non ueniet ad uos. Si autem abiero, mittam eum uobis. Et cùm uenerit ille, arguet mundum de peccato, & de iuſtitia & de iudicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me. De iuſtitia uerò, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me. De iudicio autem, quia princeps mundi huius iam iudicatus eſt. Adhuc multa habeo uobis dicere, ſed non poteſtis portare modò. Cùm autem uenerit ille ſpiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunque audiet, loquetur, & quæ uentura ſunt, annunciabit uobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit uobis.

AVdiuimus dominica elapſa, amiciſſimi, quomodo vnumquemlibet Christianum ad ſaluatoris ſui exemplum ſeſe componere deceat patientia & tolerantia in aduerſis. Neque enim ſatisfactum fuerit vocationi noſtræ, ſi Chriſtum tantum intueamur, vt donũ nobis gratuitò à patre conceſſum, ſed neceſſe quoque fuerit, ipſum recipere vt exemplum vitæ, hoc eſt, documentum, normamque viuẽdi. Sic namque oportet Chriſtum per fidem habitare in cordibus
Ephe.3.4. noſtris, vt forma veteris Adæ excuſſa, nouum hominem induamus, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate veritatis. Quia quos præſciuit, & prædeſtinauit, &c. ſed ſequitur, conformes fieri imaginis filij ſui. Cæterùm quoniam iſta doctrina, carni & veteri homini non ſolum moleſta, verumetiam impoſſibilis videri ſolet, congruentiſſimo ordine in Eccleſia Dei ſancitum eſt, vt præſens Euangelium antecedens ſubſequeretur, in quo de ſpiritu ſancto eſt facta promiſſio, vt qui facultatem ſe non habere ſequendi Chriſtum quæruntur, hinc diſcerent, vnde vires illas poſſint, & debeant mutuari. Itaque, ſi dura tibi videtur Chriſtianiſmi conditio, en, Chriſtus promittit ſpiritum ſanctũ, cuius officium eſſe docet, primum nos nobis ipſis, quales ſimus, argumentatione prodere. Deinde, omnem quoque veritatem nobis patefacere, quomodo Chriſto incorporari atque conformari debeamus. Tertiò, in

preſ-

preſſuris, & afflictionibus tam interno ſolatio, per arcanam inſpirationem, quod filij Dei ſimus, ſpiritui noſtro teſtificando, quàm externo verbo, multifariè nos confirmando: Vnde & paracleti nomine deſignatur. Et hæc de ratione diſpoſitionis doctrinæ Eccleſiaſticæ, dicta ſufficiant, nunc Dominum ipſum audiamus.

ET *nunc uado ad eũ qui miſit me, & nemo ex uobis*] Græca non habent, Et nunc, ſed νῦν δὲ, id eſt, nunc autem, quomodo legit & diuus Auguſtinus. Adhuc enim pendet hæc pars cum præcedẽti narratione ex capite decimoſexto Ioãnis, & ratio indicatur quare quod ab initio nõ dixit, modò eis dixerit. Senſus ergo eſt: Ab initio vobis hæc non dixi, quia vobiſcũ eram, Nunc autẽ vado ad eum qui miſit me, atque ob id illa vobis modò opportunè & neceſſariò dixi. Cùm autem prædictionẽ ſui abitus & malorum quæ poſt illum erant obuentura, videret Dominus ſuorum animos nimia repletos mœſtitia, ad cõſolationem conuertitur, in qua reliqua ferè ſermonis pars conſiſtit. Cæterùm dubium eſt quomodo dicat: Nemo ex vobis interrogat me quo vadis: cùm paulò antè Petrus interrogarit: Domine quo vadis: & Thomas idem ſcire deſiderans dixerit: Domine neſcimus quo vadis, & quomodo poſſumus viam ſcire? Proinde D. Auguſtinus iſtud referendum putat ad tempus aſcenſionis Chriſti, vt ſit ſenſus: Vado ad eũ qui me miſit, ad quem cùm abiero, tum demum nemo veſtrũ me interrogabit ſicut modò, quò vadã. Ipſi enim veſtris contemplabimini oculis quo vadam. Verùm quoniam hæc coactior videtur intelligentia, aliter dicendum Dominum amicorum more his verbis mœſtos Apoſtolos prouocare ad familiares interrogationes, notans eos quod præ nimia mœſtitia iam ceſſarent penitus ab huiuſmodi interrogationibus, quales deberent eſſe inter amicos maximè iam ab inuicem ſeparandos, ex quibus interrogationibus vtilitatẽ aliquã percipere poſſent, & à mœrore ſuo liberari. Cũ enim cœpiſſent interrogare quò iret, nec adhuc ſatis illud ab eo didiciſſẽt, debuiſſet meritò eã repetijſſe

petijſſe interrogationem,ac de futuro ſtatu ſolicitius interrogaſſe: verùm quo minus illud aliaque iam interrogarent,obſtitit cordis mœſtitudo,omnem interrogationis & diſcendi diligentiam reprimens. Senſus itaq; eſt: Auditis me dicentem de abitu,cumq́; ſolicitè amicus amicum ſoleat de multis interrogare abeuntem,vos iam mecum nulla miſcetis colloquia, nihılq́; rogatis,ne hoc quidem quod in principio rogare cœpiſtis,& necdũ didiciſtis,nempe quò vadam. Tacetis, irrequieto tamen animo intus laborantes, vosq́; macerantes. Quia enim hæc locutus ſum vobis de meo abitu & malis poſt illum ſuperuẽturis, triſtitia ita impleuit & penitus occupauit cor veſtrum, vt non libeat quicquam interrogare. Verũ quo mœſtitiam hãc deponatis,audite, ego qui ipſa ſum veritas, quiq; fallere nequeo, veritatem dico vobis,expedit vobis vt ego abeam à vobis, & vadam ad eum qui miſit me.Si enim non abiero,paracletus ille,de quo iam aliquoties dixi, & per quem multa vobis promiſi,non veniet ad vos. Si autem abiero ad patrem,mittam eum à patre ad vos. Bene autem Dominus hæc verba ſic temperauit, vt per ea & ſpiritum ſignificaret ſe non eſſe inferiorem, & ſe nõ eſſe inferiorem illo,ac proinde illum ſibi eſſe æqualem. Cùm enim expedire dicit vt abeat, quo poſſint accipere paracletum, ſignificatur ſatis excellentia ſpiritus, quemadmodum contra Macedonianos hic annotauit D. Chryſoſtomus. Si enim ſpiritus erat inferior filio & minor, quomodo expediebat vt filio abeunte acciperent ſpiritum? Ne tamen ex his verbis putaretur paracletus filio maior,dicit non iam patrem miſſurum illum, ſed ſe: Mittam,inquit, eum ad vos. Ex his autem iam tractatis Chriſti verbis tria nobis moraliter diſcenda. Primùm,anxietatem & triſtitiam cordis impedire frequenter ne quæramus ea diſcere quæ ſcire ſaluti noſtræ expediat, atque ob id pulſo procul huiuſmodi mœrore, gnauiter inquirendum in ſcripturis quò Dominus abierit, & qua ratione illum eò ſequi poſſimus. Triſtitiam, inquit Sapiens, longè
Eccle. 30. expelle à te.Multos enim occidit triſtitia, & non eſt vtilitas

litas in illa. Secundò diſcendum, nos nobiſiipſis & proximis quos diligimus non ea debere præſtare quæ ſunt ſuauia, & humanę grata volũtati, ſed ea potius quę ſunt ſaluti magis conducibilia, quemadmodũ Chriſtus nõ tacuit ſuis de ſuo abitu, quãuis hinc ſciret illos cõtriſtandos, nec ſuã illis præſentiam corporalẽ, etſi ſummè ab eis cupitã conceſſit, quòd illis non expediret. Poſtremò diſcendũ, ſpiritus nõ eſſe capaces qui adhuc carnalibus & terrenis rebus mente inhærẽt. Si enim Apoſtolis obſtitit carnalis Chriſti præſentia, quo minus ſpiritum poſſent accipere, cùm illũ tamen ſpirituali proſequerentur amore, quãto magis nõ poſſunt accipere ſpiritũ qui adhuc carnalia ſapiunt, & toti illis inhærẽt, aut qui carnali adhuc cognationum affectu detinentur? Vnde Paulus: Nos, inquit, ex hoc neminem nouimus ſecundum carnem. Et ſi cognouimus ſecundum carnem Chriſtum, ſed nunc iam non nouimus. 2. Cor. 5.

Et cùm uenerit ille, arguet mundum de peccatis, et de iuſtitia, &c.] Ne dicant ſe malle ipſius præſentiã, quam ſpiritus pro ipſo aduentũ, oſtendit ipſius paracleti officiũ & fructum. Cæterũ obſcurus admodũ eſt hic locus, quo dicitur, de tribus ſpiritũ redarguturum mundũ, ita vt propter obſcuritatẽ ipſius variè admodũ à diuerſis tractetur interpretibus, & vix quiſquã ſatisfaciat ſtudioſo lectori. Obſcuritas aũt, vnde enarrationũ varietas potiſſimũ naſcitur, in duobus maximè cõſiſtit. Obſcurum enim eſt quomodo de ſpiritu dicitur ꝙ arguet mundum de iuſtitia, cùm de iuſtitia nemo ſit arguendus, ſed tantũ de iniuſtitia. Obſcurũ item de qua aut de cuius iuſtitia hic ſit ſermo. Nam id ex ſubiuncta ratione nõ ita cognoſci facilè poteſt. Itaq; quod ad priorẽ obſcuritatis pertinet rationem, ſciendũ verbum, arguet, dupliciter poſſe hic accipi, videlicet aut pro corripere, cõfutare & redarguere, quod ferè verbũ illud apud nos ſignificat, aut pro certis argumentis demõſtrare & conuincere. Nã & hoc ſignificat Græca dictio ἐλέγχω, vnde ἔλεγχος, argumentum & indiciũ, ſicut & arguere Latinis ſignificat oſtendere & probare. Et quidem ſi priori modo accipiatur, tunc in

ablatiuis, peccato, iuſtitia & iudicio, ſubaudiendi ſunt adiectiua diuerſa, hoc modo: arguet mũdum de peccato admiſſo, & de iuſtitia ſpreta vel neglecta, & de iudicio item ſpreto vel neglecto. Aut, quod eodem redit, illud: de peccato, de iuſtitia, & de iudicio: ſic eſt accipiendum: arguet & corripiet mundum ratione peccati, & ratione iuſtitiæ, & iudicij, quòd ſcilicet peccatũ admiſerint, iuſtitiam verò & iudicium non ſint amplexati. Sic enim explicatur præpoſitio, de, apud Nonnum. Aut denique quemadmodũ intelligit D. Auguſtinus, dictum eſt, arguet mundum de iuſtitia & de iudicio: pro eo quod eſt, redarguet & condemnabit mundũ per iuſtitiã aliorum, & per iudiciũ diaboli. Si verò verbum, arguet, poſteriori modo accipiat, ſenſus erit facilis, certiſſimis argumẽtis cum ipſius mundi reprehenſione conuincet eũ de tribus illis, peccato, iuſtitia, & iudicio. Quod verò ad ſecũdam obſcuritatis pertinet rationem, ſciendum, D. Auguſtinũ, ſimiliter & Cyrillum, intelligere Dominum hìc loqui de iuſtitia credentium, quæ opponitur peccato non credentium. De hac autem iuſtitia accipiendum hunc locum colligit Auguſtinus ex ſubiuncta ratione, eò quòd ſermone cõuerſo ad Apoſtolos dicatur: quia ad patrem vado, & iam non videbitis me: non autem, & iam non videbũt me. Hinc enim colligit Dominum loqui de iuſtitia Apoſtolorum, quæ eſt per fidem, conſiſtens in eo quod credant in eum qui iam abijt & non videtur. Fidelium enim beatitudo & iuſtitia in eo cõſiſtit, quòd credant in eum quem non vident, iuxta illud: Beati qui nõ

Ioan. 20. viderunt & crediderunt. Eſt ergo ſenſus ſecundum Auguſtinum: ſpiritus redarguet mundum de ſuo peccato, de iuſtitia verò fidelium credentium in me, hoc eſt, per illorum iuſtitiam comparatam cum mundi peccato redarguet mundum. Ipſa enim, inquit, fidelium comparatio, infidelium eſt vituperatio, nimirum quòd eam non ſint imitati, ſed ſpreuerint eam & riſerint. Sic & redarguet mundũ de iudicio & condemnatione diaboli, quia per illius condemnationem confutabit mundum, & reprehenſibilẽ oſtendet, vt qui adhuc condemnato adhæ-

reat,per cuius condemnationem & mundi demonſtrata eſt condemnatio,quia ſi Deus peccantibus angelis nō pepercit, multo minus mundo parcet,ſed vnà ipſum cū ſuo principe condemnationi inuoluet. Ad quem ferè modum hanc tertiam partem intelligit etiam Cyrillus, at is intelligit ſpiritum redarguturum mundum de iuſtitia fidelium,quia credētes in Chriſtum, vt verè iuſtificatos defendet,eosq; non iure, peccati crimine à mundo accuſari oſtendet, hoc eſt, quia redarguet mundum tanquam iniuſtè accuſantem fideles. Verùm prætèrquā quod hæ interpretationes ſatis ſint duræ, etiam alijs de cauſis magis videtur ſecundum Chryſoſtomum & alios Dominum hic loqui de ſua iuſtitia, quæ declarāda erat per ipſius ad patrem abitum. Secundum quam intelligentiam,vt probè abſtruſum huius loci aſſequamur ſenſum,animaduertendum triplicem hanc ſpiritus redargutionem conuenientiſſimum habere ordinem, & omnia ſummatim continere quæ Euangelica comprehendit prædicatio. Primum enim horum trium de quibus mundus dicitur arguendus, conuenit hominibus,ſecundum Chriſto:tertium diabolo. Et peccato quidem coniungitur iuſtitia,tanquā contrarium per quod alterum contrariū erat manifeſtandū. Vbi enim eſt alicuius peccatum,ibi oportet alterius ſit iuſtitia,per quā illius peccatum redarguatur & conuincatur. Iuſtitiæ verò coniungitur iudicium,tanquam quod illi eſt connexum,iuſtitiamq; declaret. Ex iuſtitia enim naſcitur iudicium,iudiciumq; iuſtitiam declarat, vnde hæc duo in ſcripturis frequentiſſimè coniunguntur. Vt ergo oſtendatur mundum peccare nō credendo in Chriſtum,oportet oſtēdere ipſius Chriſti iuſtitiam. Hęc autem declarata eſt per hoc quòd ad Deum abierit,atque apud illum ſemper permaneat, hoc enim ſecundum Chryſoſtomum ſignificatur per illud: & iā non videbitis me. Quamdiu enim in carnis infirmitate mundus Chriſtū vidit,habebat nōnihil quod ſuæ poſſet prætexere incredulitati: at cùm illū reſurrexiſſe,atque in cœlos aſcendiſſe,ibiq; ſemper permanere viderūt, nihil erat incredulis reliquū excuſationis.

Neque verò Chriſti in cœlos aſcenſus tantùm declarauit ipſum in ſe eſſe iuſtum, ſed ſic ei competere iuſtitiã, vt per eum ſolum iuſtificari poſſint homines, eo quod primus & ſolus ex hominibus potuerit aſcẽdere ad Deum, ac proinde eo aſcenſu conuincuntur peccare quotquot non credunt in eum. Huiuſmodi autem iuſtitiam Chriſti ſecutum eſt iudicium & condemnatio diaboli, per quam etiam illa Chriſti declarata eſt iuſtitia: vnde bene tertio loco dicitur mundum arguẽdum de iudicio, id eſt, condemnatione diaboli. Et omnino apparet hic ſubindicari veluti proceſſum quendam iudicialẽ à diabolo inſtitutum contra humanum genus. Ille enim propter peccatum iure quodam vindicabat ſibi in humanum genus dominiũ & mortis imperium. At Chriſtus pro humano genere interueniens per abſolutam ſuam iuſtitiam, dum mortem ſibi à diabolo iniuſtè inflictam patienter pertulit, promeruit pro ſe & omnibus eius iuſtitiam per fidem acceptantibus & imitantibus, ſententiam vt diabolus condemnaretur, & ſua poteſtate exueretur, ita tamen, vt qui Chriſto credere recuſarent, manerent ſub peccato, & tum ob priora ſua peccata, tum maximè quia non credunt in eum per quem ſolũ à peccato liberari poterant, maneãt ſub ira Dei & diaboli poteſtate. Dicit ergo Dominus: Cũ venerit paracletus, ipſe per vos arguet, hoc eſt, reprehendet, vel potius certis argumentis conuincet mundum de peccato, & de iuſtitia quæ peccato opponitur, & per oppoſitionẽ manifeſtat illud: & de iudicio quod effectus eſt iuſtitiæ, & per effectum illam manifeſtat. De peccato quidem illum arguet, quia non crediderunt in me, vel, vt habent melius Græca, quia non credunt in me, quomodo & Auguſtinũ legiſſe patet ex eius commentarijs. Non enim ſignificare voluit Dominus mundum arguendum propterea ꝙ non credidiſſet in illum cum in mundo carne præſens eſſet, ſed magis quod nõ crederet in illum iam in cœlos ſublatum. De iuſtitia verò illum conuincet, propterea quia ego iam vado ad patrem, & poſthac non videbitis me, in hac ſcilicet in qua modò me videtis, carnis infirmitate

mitate et contemptu. Hinc enim declarabitur mihi vnicè competere iuſtitiam, ac proinde peccare eos qui non credunt in me. De iudicio autem profluente ex ipſa iuſtitia mundum etiam conuincet, quia declarabit principem huius mundi iudicatũ eſſe & condemnatum, cuius condemnationis declaratione, conuincet etiã mundum & de ſuo peccato, & de mea iuſtitia. Hęc eſt autẽ ſumma Euangelicæ prædicationis, docere eos peccare qui non credunt in Chriſtum, atq; vt id oſtendatur, docere Chriſtum eſſe iuſtitiam, ac diabolum per ipſum iam eſſe condemnatum, hoc eſt, ſuo in homines dominio priuatum iuſto quodam iudicio. Arguit autem mundum ſpiritus de illis tribus, partim per Apoſtolorum aliorumque doctorum prædicationem, ad quam eos accendit, potenti quadam energia auditorum mentes per eos perſtringens, partim per ſuam in hominibus efficacem operationem. Per hoc enim quod ſpiritus poſt Chriſti aſcenſionem fidelibus tam mirabiliter et efficaciter datus eſt, quodq; per eum fideles tam mirabilia ſunt operati, morbos dæmonesq; pellentes, ac totum mundum à paterna religione ad Chriſti fidem trahentes, declaratũ eſt mundo ipſa re, & peccatum non credentium in Chriſtum, & iuſtitia Chriſti, & iudicium condemnatioq; diaboli. Porro de peccato infidelitatis peculiariter dicit Dominus mundum arguendum, cùm de alijs etiam peccatis per ſpiritum eſſet arguendus, tum quòd propoſito çoueniebat vt de illo peccato faceret mentionem, quia ſpiritum dicit venturum ad teſtimonium de ſe perhibendũ: tum quia hoc peccatum eſt, quo manẽte alia omnia detinentur, & quo diſcedente cætera remittuntur, vt hic doctè admonuit D. Auguſtinus.

Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed nõ poteſtis portare, &c] Cum de ſubtilioribus quibuſdam fidei myſterijs in his quæ mox præcedunt diſſerere cœpiſſet, ſciretq; Apoſtolos pro illo tempore non eſſe capaces longioris de illis ſermonis, aut apertæ eorum explicationis, ſermonem amputans omnium cognitionem eis promittit per aduentum promiſſi ſpiritus: quare cùm ſuperius aperuerit

effectũ ſpiritus reſpectu mundi, nunc etiam eiuſdẽ effe-ctũ reſpectu Apoſtolorũ & omnium fideliũ aperit, etiã ipſis aduentum illius vtilem fore oſtẽdens. Adhuc multa, inquit, habeo, hoc eſt, poſſem vobis dicere, tamen ab his dicendis abſtineo, non quòd eorum communicationem vobis inuideam, ſed quia non poteſtis ea modò portare, id eſt, quia nunc non eſtis eorum capaces. Verbum enim habeo, accipi hic debet poſitum pro poſſum, phraſi Græca, qua verbum ἔχω, id eſt, habeo, cum infinitiuo conſtructum ſignificat, poſſe. Alioqui ſi Chriſtus habebat adhuc multa dicere, debuiſſet illa vtiq; ſuis dixiſſe, quare non rectè videtur Eraſmus vertiſſe Græca: Adhuc multa habeo quæ vobis dicam. Cæterũ hæretici plerique, teſte Auguſtino, hac Domini ſententia abuſi ſunt ad erroneæ ſuæ doctrinæ commendationem. Cùm enim quidã, quales erant Gnoſtici, multa docerẽt à fide catholica aliena, & abominabilia quædã quæ catholicorum aures ferre non poterant, dicebãt illa ſua dogmata eſſe ea de quibus hic Dñs dixit: Adhuc multa habeo vobis, &c. Itaq; quo ſuos Auguſt. muniret cõtra hæreticos hac ſentẽtia abutẽtes, tribus ſermonibus hãc tractat ſententiã, docens imprimis nõ eſſe curiosè inquirendũ quę ſint illa quę tunc Apoſtoli portare nequiuerunt, ꝙ id nõ ſit in ſcripturis expoſitum: deinde non poſſe conuenienter dici ea tunc non potuiſſe portare Apoſtolos quæ de inuiſibilibus & altiſſimis rebus inueniuntur in Apoſtolicis literis ſcriptis poſtea, eo quòd Apoſtoli non minus illa tunc ferre potuiſſent, quã ea modò multi ferũt, qui tamen ea non intelligunt. Intelligit enim D. Auguſtinus portare aut ferre non poſſe, idem eſſe quod æquo animo non habere, quare putat inter ea quæ Apoſtoli tunc nequiuerant portare aut ferre, maximè cẽſenda ea quæ Chriſtus dicere potuiſſet Apoſtolis de rebus cœleſtibus, eo modo quo ea dicit Angelis qui ſemper vidẽt faciem patris. Ea enim ſic dicta non potuiſſent Apoſtoli tũc pro mortali ferre infirmitate. Verùm cùm dicit Dominus: non poteſtis portare modò: non videtur ſenſus eſſe: non poteſtis ea ferre & tolerare: ſed potius nõ eſtis eorum capaces, hoc eſt, non poteſtis ea nunc intelligere

aut

aut cũ fructu audire, quia, vt Paulus dicit de quibuſdam, *Heb.5.*
imbecilles eſtis ad audiẽdũ, Itaq; multa hæc de quib. dicit Dñs: Adhuc multa hab. &c. rectè intelliğũtur ea quæ ꝑ aduentũ ſpiritus ſancti didicerũt apertè & clarè de myſterijs Chriſtianæ fidei. Apertæ em̃ & claræ explicatiõis horũ non erãt tunc capaces Apoſtoli. Nõ ergo multa hęc diuerſa quędã erant ab his q̃ hactenus ipſos Dñs præſens docuerat, ſed eorundẽ plenior & clarior explicatio, ſicut cũ Paulus dicit Corinth: Nõ potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus: Tanquã paruulis lac vobis potum dedi, non eſcam, Sapientiam autẽ loquimur inter perfectos: non vult ſignificare ſe alia docere perfectos quàm imperfectos, cùm vtriſq; eandem prædicaret fidem, ſed quòd ſuæ prædicationis & fidei myſteria perfectius aperiret perfectioribus, ſermonemq; ſuum aptaret audientium capacitati. Inter multa autem hæc quæ tunc non poterant portare Apoſtoli, etiam illa cenſeri poſſunt, quæ ad curam paſtoralẽ, & regimen, ac diſpoſitionem Eccleſiæ pertinebant. Hæc enim vt per aduentũ ſpiritus didicerunt, ita tunc non poterant intelligere, cũ nec ſtatũ Eccleſiæ & regni Chriſti tunc poſſent intelligere. Potiſſimũ tamen de his multis loquitur Dñs, quibus potuiſſet tunc prolixius myſteria fidei Chriſtianæ eis apertè explicuiſſe, quorũ perfectiorem cognitionem ſuis Paulus precari ſolitus fuit, vt patet ad Epheſ.3. & ad Coloſ.1. Hęc ergo ſpiritum eos doctũrũ promittit, dicẽs: Cùm autẽ venerit, &c. In qua ſententia diſtinctiunculã faciendã poſt pronomen, ille, patet ex Gręcis, quia apud eos πνεῦμα. i. ſpiritus, eſt neutri generis, cũ demonſtratiuum ἐκεῖνος, i. ille, ſit maſculini, ꝙ proinde nõ referatur ad ſpiritũ, ſed ad nomen paracleti, & eſt ſenſus: Cùm autẽ venerit ille de quo dixi paracletus, ſpiritus ſcilicet veritatis. Dum ſpiritũ eũ vocat, innuit ipſos per illũ fore ſpirituales, & proinde etiã capaces eorũ quæ tũc nõ poterãt portare: cũ veritatis dicit ſpiritũ, credibile magis facit ꝙ ſequit: docebit vos omnẽ veritatẽ, pro quo Græca habẽt, ducet vos in omnem veritatem. Sed & Auguſt. teſtatur quoſdã libros habere: deducet vos in omni veritate. Cui ſimile eſt illud Pſalmi: Deduc me Dñe in via tua, & in- *Pſal.85.*

grediar in veritate tua. Interpres autem ſenſum ſecutus eſt non verba, quandoquidem nō eſt aliud hoc loco ſpiritū deducere inquā veritate eum docere veritatē. Quē em̄ ille ſuo docet afflatu, eum& facit veritatē amplecti. Omnis enim, inquit Dominus, qui audiuit & didicit à patre, venit ad me. Eſt autem hic ſermo non de quauis veritate, vt nō de arithmetica aut geometrica, ſed de veritate fidei, atq; ea in cuius cognitione hominum ſalus conſiſtit. Qualem veritatem omnem fideles ſpiritus, iſque ſolus, cognoſcere facit, ex parte quidem in hac vita, perfectè autem in futura.

Ioan. 6.

Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunque audiet loquetur, &c.] His probat Dominus ſpiritum doctorum veritatem, & nullam falſitatem vel errorem. Diſpēſatorius eſt autem hic de ſpiritu ſermo, ſimilis illi quo frequenter Dominus apud Ioannem ſuum cum patre in omnibus conſenſum ſignificauit. Loquitur enim hic Dominus de ſpiritu tanquam nuntio aliquo & legato, cuius fides in eo cōſiſtit, vt nihil ex ſeſe dicat, ſed tantum quæ ei commiſſa ſunt. Vt autem hæc diſpēſatiuè ſunt dicta, ita nobis cauendū eſt ne ex his verbis ſpiritum putemus minorem et inferiorē patre vel filio, ſed reiectis à noſtro intellectu his quæ videntur in iſtis verbis ſonare minoritatē, omnia dignè Spiritu ſancto ſunt accipienda. Itaq; dicitur non locuturus à ſemetipſo, quia ab eo à quo eſt patre & filio ſicut habet ſuum eſſe, ita & quæcunq; loquitur & inſpirat hominibus. Sic & dicitur locuturus quæ audiet, non quod quædā de nouo diſcet quæ prius ignorauit, ſed quia ea eſt locuturus quæ à patre & filio accipiet nuncianda, & intelliget patrē & filium velle. Et quidē ab æterno omnia ſpiritus à patre & filio accepit, audiuit & intellexit, dicitur tamē per futurum tempus, auditurus, eo quòd de eo ſit ſermo tanquam nuntio, cuius eſt ea loqui quæ tū audit à mittente cum ab eo mittitur. Itaq; his locutionibus ſic ſignificatur ſpiritum non eſſe, nec quicquam habere à ſeipſo, vt tamen etiā ſignificetur eiuſdem omnimoda vnitas & conſenſus cum eo à quo eſt, quodq; non ſeparata quædam ſit natura ab eo à

quo

quo eſt. Si enim eſſet ſeparata natura, poſſet quædam loqui à ſemetipſo, poſſet loqui etiam quæ non audiuit. Ex his autem de ſpiritu locutionibus patet iam, quòd cum ſimilia de ſeipſo ſupra Dominus dixit, nempe quòd à ſeipſo non loqueretur, ſed ea quæ audiuit, quæq́; pater ei mandauit & dixit, non ſolùm illa intelligenda ſunt ipſi competere ſecundum aſſumptam naturam, ſed etiam ſecundum diuinam. Non enim ratione alicuius aſſumptæ naturæ hæc modo tribuuntur ſpiritui ſancto. Cæterùm ad maiorem etiam Apoſtolorũ conſolationẽ promittit eis etiam futurorum per ſpiritum pręcognitionẽ, quodque per ipſum non tantùm docti, ſed & prophetæ conſtituentur. Et quæ ventura, inquit, ſunt, annunciabit vobis. Non dicit & omnia futura, ſed indefinitè quę ventura ſunt, quia non omnia futura eis prænunciauit, ſed quædam, quę ſcilicet eos præſcire vel ipſis vel etiam nobis expediebat. Donum prophetiæ multis datum in primitiua Eccleſia, patet ex priore ad Corinth. Epiſtola, & ad Eph. 4. De Agabo & alijs prophetis futura prædicentibus legitur in Actis. Petrus fatum ſibi incumbens prępuidit, 2. epiſt. cap. 1. Paulus præuidit futura, Actuum 20. 1. Tim. 4. 2. Tim. 3. Act. 21. Apocalypſis Ioãnis tota eſt futurorum vaticiniũ. Ne tamẽ cõqueramur in nobis non impleri quod hic dicit Dominus: & quæ ventura ſunt annunciabit vobis: etiã nobis quæ ventura ſunt annunciat, dum æternorum bonorum fidẽ & ſpem nobis ſuggerit, quæ nequaquam ſine ipſo credere & ſperare poſſemus.

Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit.] Hic iam tertius inſinuatur fructus ex aduentu ſpiritus prouẽturus, & ad ipſum Chriſtũ pertinẽs. Primus enim pertinuit ad mundum, ſecũdus ad Apoſtolos, tertius ad Chriſtum. Ille, inquit, me clarificabit, hoc eſt, clarum & glorioſum efficiet. Et quidem varijs modis ſpiritus Chriſtum clarum fecit, nimirum teſtimonium de ipſo in mentibus Apoſtolorum pe hibendo, & per eos longe lateque nomen Chriſti prædicando, ac opera admiranda in eis & per eos ad gloriam Chriſti faciendo,

atque ex omnibus gentibus pleroſque ad fidem Chriſti trahendo: verùm peculiaris quędam ratio & modus clarificandi hic deſignatur, cum ſubditur: quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. De meo accipiet, hoc eſt, ex mea ſcientia & ſenſu accipiet, & à me audiet quod vobis annunciabit. Hinc ergo Chriſtus erat clarificādus, quòd quæ ſpiritus erat locuturus, à filio erat accepturus, & tanquam ſpiritus Chriſti erat ſuggeſturus. Per hoc enim quòd ſpiritus omnem docens veritatem diſcipulos, declarauit ſe omnia noſſe, etiam CHRISTI declarauit omniſcientiam, ex qua accepit quæcunque nouit. Vnde colligere licet quàm oportunè & neceſſariò Dominus nunc dicit hac ratione ſpiritum ſe clarificaturum. Quia enim dixit ſpiritum docturum eos omnem veritatem quam ipſe eos non docuerat, videri poſſet ſpiritum in ſcientia & potentia perfectiorem eſſe ipſo: & Chriſti proinde gloriam obſcuraturum: huic ergo occurrens cogitationi dicit tantum abeſſe vt per illum ſit obſcurandus, vt etiam ſit glorificandus, idq; ob id quia ſpiritus accepturus eſſet ab ipſo quæcunq; docturus eſſet fideles. Sic autem intelligendū eſt quod dicitur: De meo accipiet: quomodo illud quod mox eſt dictum, quæcūq; audiet, ab eo ſcilicet qui mittet eum, loquetur. Cæterum pronomen, meum, hic non accipitur poſſeſſiuè, eo ſcilicet modo quo dicimus: hic ager eſt meus: ſed eſſentialiter, quomodo dicimus, anima mea, eſſentia mea, natura mea. Hoc enim modo Dominus dicit, de meo, hoc eſt, de eſſentia mea, aut quod propoſito conuenit, de ſcientia mea. Dicit autem potius de meo quàm de me vel à me, ne ſibi vindicaret primam ſpiritus originem quæ conuenit patri, à quo filius habet quod ab ipſo accipiat & ſpiritus quæcunq; habet. Neq; enim conueniebat vt nūc diceret: à me accipiet: cùm toties in ſuperioribus dixerit

Ioan. 14. ſe non loqui à ſeipſo. Verba, inquit, quæ ego loquor vobis, à meipſo non loquor. Certè ob iam dictam cauſam Dominum dixiſſe, de meo accipiet potius quàm de me, patet ex eo quod ſubijcit ad declarationem huius. Ne enim illud videretur contrarium illi quod toties dixit

dixit ſe non loqui à ſeipſo, declarans quomodo verum ſit: de meo accipiet: Omnia, inquit, quæcuque habet pater, mea ſunt, propterea dixi, &c. ſignificans patri competere primò ſpiritus originem, per illum verò eandem competere ſibi, quòd ab eo accepiſſet quæcunque ille haberet. Ex hoc ergo loco dupliciter probatur efficaciſſimè ſpiritum etiam procedere eſſentialiter à filio vel ex filio nempe tum ex eo quod dicit Dominus: De meo accipiet: tum ex illo quod dicit: Omnia quæcunque habet pater mea ſunt. Vnde & Cyrillus hoc loco apertè idem confitetur ſic ſcribens: Alió quodam modo ſeipſum eis pollicetur veritatis ſpiritum, id eſt, ſuum miſſurus. Non enim eſt alienus à ſubſtãtia filij ſpiritus, ſed ex ea naturaliter procedit, &c. Et Dydimus item tractans doctè & prolixè hunc locum lib. 2. de ſpiritu ſancto ſic habet: De ſpiritu veritatis qui à patre mittatur & ſit paracletus ſaluator, qui & veritas, ait, Nõ enim loquetur à ſemetipſo, hoc eſt, non ſine me, & ſine meo & patris arbitrio, quia inſeparabilis eſt à mea & patris voluntate, quia nõ ex ſe eſt, ſed ex patre & me eſt: hoc enim ipſum quod ſubſiſtit & loquitur, à patre & me illi eſt. Idem poſt aliqua interpoſita tractans eam ſentẽtiam: Omnia quæ habet pater mea ſunt: duo docet, nẽpe quomodo intelligendũ hic ſit patrem habere aliqua, & quomodo ex ea ſententia non ſequatur filium etiam habere paternitatẽ, & eſſe patrem, quemadmodum hinc colligebant Sabelliani. Deinde, inquit, interpretationem inferens quomodo dixiſſet, de meo accipiet, protinus ſubiecit: Omnia quæ habet pater, &c. quodãmodo loquens: Licet à patrẽ procedat ſpiritus veritatis, & det Deus ſpiritum ſanctum petentibus ſe, tamen quia omnia quæ habet pater mea ſunt, & ipſe ſpiritus patris meus eſt & de meo accipiet. Caue autem cum iſta dicuntur, ne in graue labaris intelligentiæ vitiũ, & putes rem aliquam eſſe & poſſeſſionẽ quæ à patre habeatur ac filio. Verùm quæ habet pater iuxta ſubſtantiam, id eſt, æternitatem, immutabilitatẽ, incorruptionem, immutabilem bonitatem de ſe & in ſe ſubſiſtentem, hæc eadem habet & filius. Et quæcunque

ſunt

ſunt filij, hæc eadem & pater habet. Procul hinc abſint Dialecticorum tendiculæ, & ſophiſmata à veritate pellantur, quæ occaſionem impietatis ex pia prędicatione capientia dicũt:Ergo & pater eſt filius, & filius pater. Si enim dixiſſet, omnia quæcunq; habet Deus, mea ſu nt, haberet impietas occaſionem confingendi, & veriſimile videretur eſſe mendacium. Cùm verò dixerit:omnia quę habet pater mea ſunt:patris nomine ſe filium declarauit, paternitatem qui filius erat non vſurpauit.

DOMINICA V. POST PASCHA. EVANGELIVM.

Ioan.16. *IN illo tempore:dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Amen amen dico uobis, ſi quid petieritis patrem in nomine meo. dabit uobis. Vſq; modo non petiſtis quicquam in nomine meo:petite & accipietis, ut gaudium ueſtrum ſit plenum Hæc in prouerbijs locutus ſum uobis. Venit hora, cùm iam non in prouerbijs loquar uobis, ſed palam de patre meo annunciabo uobis In illo die in nomine meo petetis. Et non dico uobis, quia ego rogabo patrem de uobis. Ipſe enim pater amat uos, quia uos me amaſtis, & credidiſtis quia à Deo exiui. Exiui à patre, & ueni in mundum: iterum relinquo mundum, & uado ad patrem Dicunt ei diſcipuli eius: Ecce nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis. Nunc ſcimus, quia ſcis omnia, & non eſt opus tibi, ut quis te interroget. In hoc credimus, quia à Deo exiſti.*

PEruenimus ad finem prope quadraginta dierum, quibus Dominus ſe à ſua reſurrectione diſcipulis viuum in terris manifeſtauit. Vtilẽ nunc ergo doctrinam Eccleſia demonſtrat, qua inſtruimur, quibus rebus paſchalia gaudia, etiam præterlapſo paſchatis tempore, rẽtinere queamus. Hoc autem oratione poſſe conſici, præſens tradit Euangelium, Petite inquit, & accipietis, vt gaudium veſtrum ſit plenum, atq; continuũ. Deinde, quoniam ex longęua conſuetudine factum eſt, ab annis nempe centenis ſupra millenos, quum Mamercus in Gallijs

Gallijs,& Gregorius centum annis poſtea, in Italia, litanias, id eſt ſupplicationes inſtituiſſet: ille, ob frequentes terræ motus, & ferarum intolerabiles ac horrendas incurſiones, à quibus ne in ciuitatibus quidem fuerunt homines tuti: Iſte verò propter peſtilentias contagioſiſſimas Italiam deuaſtantes. A quibus tandem in vniuerſam Eccleſiam mos inoleuit, vt hebdomada hæc nomen haberet à precibus & cruce, totaq; ferè proceſſionibus & orationibus ſit deſtinata. Hodierno itaq; die, quid quæſo aptius, & magis ad rem potuiſſet proponi, quàm Domini de orādo doctrina, in qua oratio ſimul & præcipitur ſimul, & ampliſſima promiſſione munitur, quo perſpicuum foret, quali fundamento niſa mater Eccleſia, ſuas inſtituerit proceſſiones & preces. Quibus ſi vnquā in Eccleſia Dei, ob ferarum immanitatē opus habuimus, iiſdem quantopere deplorato hoc noſtro tempore, indigeamus, quis adeo cæcutiens eſt, vt non videat? Quando lupi rapaces, & immanes vulpeculæ demoliuntur vineā Domini, & tranſcendunt ciuitatum muros, vt perturbēt & diſſipent habitantes in eis. Quando item id quod Iudæis cōminatur Dominus, nobis apertè contingit: Mittam, inquit, vobis ſerpentes regulos, quibus nō eſt incantatio, & mordebunt vos. Quando vnquam maiore cum ſæuitia & totius Eccleſiæ detrimento, multarumq; animarum interitu, lupi, vulpes & baſiliſci Catholicorum cœtibus ſeſe immiſcuerunt, quā infeliciſſimo hoc noſtro æuo? Si igitur ſancti eccleſiæ patres ad preces confugiendum eſſe rati ſunt, quādo corporibus tantum detrimenti quidpiam inferebatur, anne nunc multo magis ſpiritualia precum remedia adhibenda nobis erunt, quando lupi & ſæuiſſimæ feræ, impia & hæretica doctrina hominum animabus necem ſempiternā adferunt? Quo itē tempore, vti lupus ouem à grege ſecernere, accipiter ab agmine volantium columbam ſeparare tentat, ita & dæmon perſpiciens ſibi aduerſus omnes, ſatis non eſſe virium, circumuenire ſingulorum ſolitudinem quęrit, vt ex communi omnium ſocietate, & ex ouili Chriſti euocatos facilius in naſſam pertrahat, naturā imitatus hyenę, quæ

Can. 2.
Nehem. 4.
Hier. 8. & 12.
Ezech. 5. 34.
Cyp. lib. 1. epiſt. 1.

quæ animal ferum atq; crudele, ſermonem humanum accuratiſſimè imitatur, paſtorumq; nomina addiſcit, vt eos foris ex ſtabulis euocatos, dilaniet. Cuius quidem animalis natura, non minus quàm apri, lupi, aut vulpeculæ, hæreticorum nobis conditionem deſcribit. Præterquam enim inaudita aſtutia, euocare paſtores à gregibus nouit, inſtabilitatem etiam hæreticorum deſignat. Hieroglyphici ſiquidem, inſtabilem quempiam, neque eodem perſiſtentem ſtatu, volentes deſignare, hyenam depingunt, hæc enim, nonnunquam mas eſt, nonnunquam fœmina. Quondam ob terræ motum, quo ciuitatum turres vel mœnia concutiebantur, oratione opus fuit, iamne grauiore de cauſa diligentiſſimè orandum erit, quando non mœnia, non turres, ſed nationes amplisſimæ, regna, & florentiſſima imperia hæreſum, & peregrinarum ſententiarum doctrina, vſque adeo commouentur & concutiuntur, vt tam externorum bellorum, quàm internorum & domeſticorum motuum, nullus ſit finis, funeſtæque ſeditiones tam diu perdurent, vt multa hominum millia miſerrimè pereant diſſidijs & diuerſitate religionum? Orandus eſt Deus, vt noſtri tandem miſereatur, & pacis vnitatisq́ue ſpiritum nobis clementer concedat. Is autem, quonam modo impetrare à Deo patre debeat, hodiernum Euangelium, ſubſequentibus verbis, apertè demonſtrat.

A*Men amen dico uobis, ſi quid petieritis patrem in nomine, &c.*] Sententia, quæ immediatè iſtud Euangelium decimo ſexto capite Ioannis præcedit, nempe: In illo die me non interrogabitis quicquam, ad conſolationem ſuorum Apoſtolorum promiſit eis omnium poſt ſuum reditum cognitionem: nunc verò etiã omnium quæ petent impetrationem, quod iam quarto in ſermone apud Ioannem eis promittit, identidem in narratione malorum quæ Apoſtolis erant obuentura, eadem inculcans confirmandorum animorum gratia. Solita autem ſua aſſeueratione hanc promiſſionẽ ſuam cõfirmat, quòd vt maximè hæc promiſſio faciat ad fide-

lium

rium conſolationem, ita ægrè diffidentia humanæ mentis induci poſſit vt ei cedat. Cæterum quoniā hæc Domini promiſſio videri poſſet in multis inefficax eſſe & inanis, eo quòd pleriq; multa petant patrem in nomine filij, nec tamen impetrent, primùm obſeruandū, quibus iſtud ſit dictū, Apoſtolis nimirū, & in illis his qui illis eſſent ſimiles. De Apoſtolis aūt poſtea dicit Dominus ideo eos à patre facilè quæ petēt impetraturos, quia pater eos amaret, eò quòd ipſi filium amarent, & crederent in eum. Qui ergo hac in parte ſimiles ſunt Apoſtolis, ad eos hęc pertinet promiſſio, non autem ad eos qui Chriſtum auerſantur. Vnde propheta: Voluntatem, inquit, timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet. Secundò obſeruandum, quòd dicatur, ſi petieritis. Petere autem eſt deſiderare, & deſiderium actus eſt non oris, ſed animi & voluntatis. Non orant ergo, nec petunt patrem qui ore tantùm preces pronunciant, & non etiam ex animo id quod ore petunt, deſiderant, ſuum deſiderium eleuatione animi in Deum & ardore declarando. Quales ſimiles ſunt his de quibus dicit Dominus apud Iſaiam: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorū longè eſt à me. Obſeruandum tertiò, quòd dicatur: ſi petieritis in nomine meo. Eſt autem petere in nomine Chriſti, vt prius dictum eſt, petere cum inuocatione nominis Chriſti, hoc eſt, potentiæ & meritorum eius, hoc eſt, poſtulare aliquid ſibi concedi per ipſius potentiā aut propter ipſius merita. Et cùm Dominus dicit: Si quid petieritis in nomine meo hoc faciam, quod bis dixit in præcedenti apud Ioannem ſermone, petere in nomine Chriſti, videtur eſſe poſtulare aliquid inuocando potentiā & virtutem ipſius, quia ſequitur, hoc faciam: vt ſic dictum ſit: ſi petieritis in nomine meo, quomodo propheta petijt in nomine Dei, dicens: Deus in nomine tuo ſaluū me fac, & in virtute tua iudica me. Cùm verò dicit: ſi petieritis patrē in nomine meo dabit vobis: quod itidē bis dicit in hoc ſermone, petere in nomine Chriſti videtur eſſe, poſtulare aliquid ꝑpter ipſius merita, vt hoc ſit petere in nomine Chriſti, cùm dicimus cum propheta: Propter

Pſal. 144. *Matt. 15.* *Iſaia 29.* *Pſal. 53.*

Pſal. 131. Propter Dauid ſeruum tuum, non auertas faciem Chriſti tui. & : Protector noſter aſpice Deus, & reſpice in faciem Chriſti tui. Quibus locis ſancti patres intelligunt nos poſtulare, vt propter Chriſtum & intuitu meritorum eius, pater nos exaudiat. quomodo & ſanctus ille Franciſcus, cùm ſacra Euchariſtia in tremendis illis myſterijs oſtēdebatur, dicere ſolitus erat: Domine Deus cœleſtis pater, reſpice in hāc glorioſam Chriſti tui faciē & miſerere mei. Sic enim qui regē aliquid orat in nomine alterius, precatur vt illius intuitu & propter illum ſibi gratum, concedat quod petitur. Sciendum tamen quod Eccleſia, nouum hoc loco precandi modum edocta nempe in nomine Chriſti, in ſuis ad patrem precationibus adiungit in fine: per Dominum noſtrum IESVM Chriſtum filium tuum. Non dicit, propter Dominum, noſtrum, ſed per Dominum noſtrum, idque ob id rectè, ne intelligeremus Chriſtū in his quæ à patre accipimus tantum concurrere tanquam eum qui meruit, ſed etiam tanquam eum per quem omnia pater præſtat, ſicut per eum fecit & ſecula, & omnia quæ ſunt in mundo. Itaq; cùm certum ſatis ſit ex hoc loco modum illum precandi ſumpſiſſe Eccleſiam, patet etiā quid ſecundū Eccleſiæ intellectū ſit, petere patrem in nomine Chriſti, nimirū poſtulare aliquid per illius merita, & per illius virtutem atque potentiam patri æqualem, aut, vt vnò dicam verbo, poſtulare aliquid per illum tanquam mediatorem inter Deum & homines. Mediator enim nō eſt, niſi quatenus Deus ſimul & homo. Plus eſt ergo poſtulare per Chriſtum, quà propter Chriſtum, cùm, propter, includatur in præpoſitione, per, non autem econtra. Sed vt ad propoſitum redeamus, ideo aliqui Deū inuocantes non exaudiuntur, quia non petūt in nomine Chriſti: quales ſunt non ſolū Turcæ & Iudæi, ſed etiam qui in ſuis precationibus nituntur proprijs meritis, & non potiſſimū atq; adeo ſolùm meritis Chriſti. Non tamen peccat hac in parte Ecleſia, dum propter ſanctorū merita precatur exaudiri, quia illorum merita ſcit eſſe nulla, niſi propter merita Chriſti, ſcitq; eorum merita, Chriſti eſſe merita

Pſal. 83.

cuius

cuius ſunt membra:proinde etiam tunc orat in nomine Chriſti,cùm propter ſanctorum merita precatur exaudiri,& quæ propter illorum merita precatur, orat ſibi concedi per Chriſtum, declarans ſe Chriſti meritis potiſſimum niti, & ſanctorum merita non eſſe efficacia niſi per Chriſtum.Dicitur enim in canone:quorum meritis precibusq; concedas,vt in omnibus protectionis tuæ muniamur auxilio, per Chriſtum Dominum noſtrum. Quartò etiam illud dicendum pro abſoluta huius promiſſionis veritate oſtendenda,in hac promiſſione ſubaudiendum aliquid quod in omnibus ſimilibus ſententijs eſt intelligendum,nempe ſi rectè & debitè petieritis aliquid in nomine meo.ſicut in ſentētijs quibus aliquid promittitur facientibus quippiam, ſemper intelligitur, ſi modo id rectè fecerint. Vnde dicitur Sapientiæ ſexto. *Sap.6.* Qui cuſtodierūt iuſtitiā iuſtè, iuſtificabūtur: ita in ſententijs quibus promittitur orantibus exauditio, intelligendum,ſi rectè petant. Hanc enim conditionem intelligendam inſinuauit Iacobus, dicens: Petitis & non accipitis,cò quòd malè petatis. *Iacob.4.* Iam non rectè petunt qui non pro magnitudine eius quem petūt, & rei quam petunt,ardenter,inſtanter & reuerenter petunt,quiq; non cum firma petunt fiducia. Non rectè petunt in nomine Chriſti,qui indigna petunt nomine Chriſti,qui præſentia bona aut malarum præſentium depulſionem precantur abſolutè, & non ſub conditione ordinis ad Dei gloriam aut propriam ſalutem, qui deniq; rectam in Chriſtum fidem non habent. Cùm enim Chriſtus ſaluator mundi ſit à Deo datus, non rectè à Deo in illius petitur nomine, quicquid cōtra rationem petitur ſalutis: cumque nemo inuocare poſſit nomen Domini, teſte Paulo, *Rom. 10.* niſi credat in illum, nemo etiam rectè poteſt petere in nomine Domini,niſi rectè credat in illum. Immò ſecundum Auguſtinum vtrique horum, qui ſcilicet aut petunt aliquid contra vel præter rationem ſalutis,aut non rectam habent in CHRISTVM fidem, abſolutè non petunt in nomine Chriſti. Tractatu enim 73.circa illud: Quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam.

Ee Quod-

Quodcunque,inquit, petimus aduerſus vtilitatem ſalutis,non petimus in nomine ſaluatoris. Tractatu verò 102.circa ſententiam præſentis loci: Qui,inquit,hoc ſentit de Chriſto, quod non eſt de vnico Dei filio ſentiendum,non petit in eius nomine,etiamſi non taceat in eo literis ac ſyllabis Chriſtum, quoniam in eius nomine petit,quem cogitat cùm petit. Idem Auguſtinus notat, quòd cùm dicitur: ſi quid petieritis: rectè intelligi poſſit,vt hoc quod ait, ſi quid, non quodlibet intelligatur, ſed aliquid quod in beatæ vitæ comparatione non ſit nihil.quæ tamen annotatio parum conuenit Græcæ lectioni, quæ non habet hoc loco, ſi quid petieritis: ſed quæcunq; petieritis. Iam & illud facit pro abſoluta huius promiſſionis veritate oſtendenda, quod Diuus Auſtinus admonet illis verbis,dabit vobis,ea ſignificata beneficia, quæ ad eos qui petunt propriè pertinent. Nam alioqui ſancti pro alijs orãtes,ſiue amicis,ſiue inimicis, non ſemper exaudiuntur, quia illi indigni ſunt qui accipiant quod eis ſancti precantur. Exaudiuntur autem omnes ſancti pro ſeipſis orantes, dũ rectè quid ſibi petũt in nomine Chriſti. Non eſt tamen veriſimile Dominũ hac ſententia tantum voluiſſe ſignificare eas iuſtorum exaudiẽdas preces,quibus ſibijpſis aliquid precarentur, quia hanc generalem ſententiam ſupra ſubiecit in confirmationem eius quod dixit, credentes in ſe etiam facturos ea opera quæ ipſe faciebat, intelligens ad literam opera miraculorum,quæ vtiq; non ſunt beneficia pertinentia ad eos qui ea operantur, ſed potius ad alios pro quibus ea petũt à Deo. Proinde per illud quod ait, dabit vobis, ſimpliciter videtur ſignificari Deum exauditurum eorum preces,ſiue quibus bene precantur alijs, ſiue quibus bene precantur ſibi. Rex enim alicui pro alio licet roganti dicitur dare quod petit,dum preces illius exaudit,& illius nomine alteri dat quod petitur. Quod autem iuſti pro alijs orãtes nõ ſemper illis impetrant quæ petũt,id nequaquam prouenit ex orationis inefficacia, ſed ex incapacitate & indignitate eorũ pro quibus precantur. Quantum ergo eſt ex parte ſua, Deus qui eorum

oratio-

orationem gratam habet & acceptat, paratusq; eſt, quantum in ſe eſt, dare quæ rogatur, dat ſanctis quæ precãtur pro alijs. Et alioqui eorum pro alijs oratio, ipſis eſt ſalutaris & efficax. Redit enim fructus orationis ipſorũ in ſinum ipſorum. Vnde Apoſtolis mandãs, vt ingreſſi domum pacem illi precarentur: Et ſi, inquit, fuerit ibi filius pacis, requieſcet ſuper illum pax veſtra: ſin autem, ad vos reuertetur. Quibus verbis ſatis docet quomodo Deus iuſtorum pro alijs preces ſemper exaudiat, & det eis quæ precantur. Iam & alia ratione declarari poteſt nihil obſtare huius promiſſionis veritati, quòd ſancti pro alijs orantes non ſemper illis quæ petunt impetrent. Nã ſi ſancti rectè orent, quę alijs petunt non eis petunt concedi, niſi ſub implicita vel explicita conditione, quatenus ſcilicet eorum ſaluti expedit, aut diuina iuſtitia permittit. Magis obſeruandum aliud, quod etiam circa hæc verba, dabit vobis, admonet Diuus Auguſtinus: Accipit, inquit, quando debet accipere. Quædam enim non negantur, ſed vt congruo dentur tempore differuntur. Dat ergo ſemper iuſtis Deus quæ ſalubriter petunt, quamuis non ſemper det quando dari vellent. Et hæc quidem dicta ſufficiant, pro oſtẽdenda generalis huius promiſſionis aut ſimilium veritate. *Matth.10.*

Vſque modo non petiſtis quicquam in nomine meo.] Ex his quæ circa præcedentem ſententiam dixit Diuus Auguſtinus, notat hanc ſententiam dupliciter poſſe intelligi. Primò, vt ideo dicantur nõ petijſſe quicquam in nomine Chriſti, quia nomen illud hactenus non cognouerunt, ſicut cognoſcẽdum erat. Altero modo, quia in comparatione rei quam petere debuiſſent, pro nihilo habendum erat quod petierant. Alioqui enim multa videntur prius petijſſe Apoſtoli etiam in nomine Chriſti, quia in eius nomine dæmonia eiecerant, & morbos curauerãt. Simplicius tamen fuerit intelligere Dominũ ſignificaſſe abſolutè, Apoſtolos nihil eatenus petijſſe patrem in nomine Chriſti. Etſi enim ſpiritus immundos eiecerant, et morbos curauerant in nomine Chriſti, non tamen in nomine Chriſti tunc patrem rogabant, quem hoc nouo

orandi modo precari necdum edocti erant. Docuit e-nim prius ſuos orare patrem, ſed tunc eis non tradidit hunc orandi modum, qui tradendus ante iſtud tempus non fuerat, quando futurum mox erat vt nomen Chri-ſti, eiusque apud patrem vis fidelibus iam manifeſta-retur.

Petite & accipietis, ut gaudium ueſtrum ſit plenum]Diuus Auguſtinus illud : vt gaudium veſtrum ſit plenum: re-fert ad verbum, petite, & coniunctionem, vt, accipit ex-poſitiuè, vt ſignificetur hac parte quid velit Dominus nobis eſſe petendum, & ſit ſenſus: Hoc petite in nomine meo, vt gaudium veſtrum ſit plenũ, hoc eſt, petite gau-dij veſtri plenitudinem, quæ continget in vita futura. Hoc enim eſt quod ante omnia & maximè eſt petendũ in nomine Chriſti, & propter quod omnia alia ſunt pe-tenda, quæ rectè in illius petuntur nomine. Verùm ſe-cundum alios rectius ea pars refertur ad verbum, accipi-etis, vt coniunctio, vt, finem denotet, & ſit ſenſus: Petite deinceps patrẽ in nomine meo, & accipietis ab eo quod ſic petitis, idque propterea, vt gaudium illud veſtrũ quo in me & de me gaudere cœpiſtis, ſit plenum & perfe-ctum, dum per me omnium veſtrorum votorum efficie-mini compotes, dumque intelligetis omnipotentiam nominis mei, & proinde non vanam eſſe fidem & ſpem quam in me collocaſtis. Secundum hunc ergo intellectũ plenitudo gaudij, de qua hic eſt ſermo, non ſolum perti-net ad vitam futuram, in qua perfectiſſima erit gaudij plenitudo, quando tantum erit gaudium vt ei amplius non ſit addendum : ſed etiam & maximè ad vitam præ-ſentem, in qua fidelium in Chriſto gaudium impletur & perficitur, dum per illum ſe vident à patre impetrare quæcunque petunt, intelliguntque ſuæ fidei veritatem atque ſpei certitudinem. Impletur & alia ratione gau-dium fidelium in Chriſto, dum accipiunt quæ in illius petunt nomine, nimirum quia accipientes ſpiritum ſan ctum & eius dona, (hæc enim maximè in illius ſunt pe-tenda nomine) fortes efficiuntur contra vitia, & à con-ſcientiæ accuſatione liberantur, atque ob id ſpirituali

replen-

replentur gaudio, quod fructus eſt ſpiritus. Hanc rationem indicat D. Cyrillus, ſic ſcribens: Orandum igitur eſt in nomine ſaluatoris, ſi exaudiri à patre volumus, vt accipientes quæ petierimus, ſpiritali gratia repleti, & prudentiores per ſpiritū facti, aduerſus ſordidas poſſimus voluptates militare, & ita amore virtutis indies ardentiores & fortiores ad opera ſanctificationis facti, retributionis ſpe gaudeamus, & mœſtitia conſcientiæ criminum depulſa, gaudio Chriſti mentes noſtras repleamus. Subijcit aūt idem de nouo iſto orationis modo, quod & ipſum hic annotare viſum eſt. Hic, inquit, orādi modus priſcis omnino fuit ignotus, conſtituitur autem modò à Chriſto, quando emendationis tempora effulſerūt, & omne nobis bonum per ipſum abſolutè conceſſum eſt. Nam ſicut nihil à lege conſummatum fuit, ſicut iuſtitia eius imperfecta: ſic & orandi modus mancus in ea inueniebatur. Hæc ille explicans his verbis illud: Vſq; modo non petiſtis quicquam in nomine meo.

Hæc in prouerbijs locutus ſum uobis Venit hora cum]Quemadmodum in ſuperiori apud Ioannem ſermone, quem Dominus in domo habuit ſedendo, cùm iam finem illi imponere vellet, ſermonis obſcuritatem mitigauit, promittendo eis omnium poſtea per ſpiritum dandam cognitionem: ita & iam finem facturus huius ſermonis, tollit ab Apoſtolis occaſionem triſtitiæ quam ex ſermonis poterant obſcuritate concipere, ſignificans præſenti tempori competere hanc obſcuritatem, inſtare autem tempus quo omnia clarius ſit illos docturus, maximè de patre, cuius ignorantia ſingulariter torquebat Apoſtolos, vt patuit in ſuperioribus. Itaque cum in his quæ mox præcedunt Apoſtolos Dominus conſolatus ſit, nomine patris promittendo ipſum omnia eis quæ in ſuo peterent nomine, conceſſurum: nunc alia ratione etiam patris nomine eos cōſolatur, promittendo eis illius per ſe claram apertamq; cognitionem. Cęterùm dictio, prouerbium, ſicut & ea quæ Græcis eſt παροίμια, non accipitur hoc loco propriè, ſicut nec Ioannis decimo, cùm dicitur: Hoc prouerbiū locutus eſt Ieſus. quemadmodū ibi

eſt annotatum, ſed & à Diuo Baſilio ſcribente in initiũ Prouerbiorũ, vbi ſic habet Iano interprete: Prouerbiorum vox, apud Græcos parœmia, extra ſcripturæ vſum de ſermonibus vulgatioribus vſurpatur, & de ijs quæ in vijs plerunque dicuntur, œmos enim apud externos via nominatur. Vnde etiam parœmiam diffiniunt, verbũ ad viam vulgi vſu tritum, & quod à paucis ad plura ſimilia tranſſumi poteſt. Apud nos autẽ, parœmia eſt ſermo vtilis, cum moderata obſcuritate editus, multã quidem per ſe vtilitatem complectens, multam verò etiam in profundo intelligentiam occultans. Vnde etiam Dominus: Hæc, inquit in parœmijs vobis dixi: venit tẽpus quando non amplius in parœmijs, ſed liberè loquar vobis: tanquã parœmiacus ſermo liberum & apertum dicendi modum non habet, ſed obliquè ſuam ſententiam acutioribus manifeſtet. Hæc ille. Sic & Cyrillus: Prouerbium, inquit, modò occultiorem & adumbratum ſermonem appellauit, qui cum obſcuritate tegatur, non facilè ab audientibus capitur. Senſus ergo eſt: Hæc pro veſtro captu & temporis exigẽtia locutus nunc ſum vobis obſcurius, ac veluti per prouerbia, at ne vos contriſtet ſermonis obſcuritas, venit hora, id eſt, inſtat tempus, cum iam, id eſt, amplius non loquar vobis in prouerbijs, hoc eſt, obſcuro ſermone, ſed palam, liberè & manifeſtè annunciabo vobis de patre meo, cuius videndi & cognoſcendi maximo tenemini deſiderio. Hanc autẽ promiſſionem quanquam perfectiſſimè Chriſtus in ſanctis adimpleat in futura vita, in qua gloriam patris dat conſpicere facie ad faciem, & euacuata ea cognitione quæ eſt ex parte, & per ſpeculum in ænigmate, ſuccedit perfecta & clara Dei cognitio: oportet tamen hoc loco intelligere à Chriſto impletam in præſenti ſeculo, partim quidem poſt reſurrectionem, cùm aperiebat illis ſenſum vt intelligerent ſcripturas, & per quadraginta dies apparebat eis, & docebat de regno Dei, vt dicitur Actuum primo. perfectius verò poſt miſſionem ſpiritus ſancti, per quem eos Chriſtus perfectiori & clariori donauit patris rerumq; diuinarũ cognitione. Sequitur enim

In

In illo die in nomine meo petetis. Cœperunt autẽ Apoſtoli petere patrem in nominẽ Chriſti, poſt eius aſcenſionẽ & ſpiritus miſſionem. Dicit ergo: In illo die, id eſt, illo tempore, quo à me per ſpiritũ meum perfectiore patris donati fueritis cognitione, ex qua & mei cognitionem perfectiorem accipietis, tunc in nomine meo petetis patrem quòd modò non facitis, quod me non ſatis cognoſcatis nec patrem meum. Tunc etiam in nomine meo petetis, quia ſpiritus vobis ſuggeret orandi modum & fiduciam.

Et non dico uobis, quia ego rogabo patrem de uobis Ipſe enim pater amat uos, quia, &c.] Tertia iam ratione eos conſolatur, occaſione accepta à patre, eſtque hæc ratio omnium efficaciſſima. Quid enim magis conſolari poterat Apoſtolos, quàm quòd intelligerent ſe adeo gratos patri, vt quaſi interceſſore opus apud illum non haberent, ille vltro & ſponte omnia rogantibus præbiturus eſſet? Non negat autem ſe rogaturum patrem de, id eſt, pro Apoſtolis & fidelibus. Id enim contrarium eſſet multis ſcripturis, atq; ei quod in ſuperiori dixit ſermone: Ego rogabo patrem, & alium paracletũ dabit vobis: ſed dicit ſe modo nõ dicere quod prius dixit: ego rogabo patrẽ: ſignificans non opus eſſe vt ſic dicat, quaſi pater parum erga eos propenſus eſſet, & hac de cauſa interceſſore apud eũ indigerent: quemadmodum in hominibus, tum demũ interceſſorem aliquem quærimus apud eum à quo quid obtinere contendimus, cùm illum aut nobis offenſum aut parum amicum putamus. Orat autem Chriſtus etiãnum patrem pro nobis in cœlis, nõ eo modo, quo in terris proſtratus pro nobis, ſed potiſſimum quia ſuum corpus ſuaque vulnera pro nobis repræſentat in conſpectu Dei, iuxta illud Diui Pauli in epiſtola ad Hebr. Introiuit in ipſum cælum vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. *Heb. 9.* Sed & Apoſtolus Ioannes dum poſtquã dixit: Aduocatum habemus in cœlis apud Deum patrem, Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum: ſubijcit: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: ſignificat ideo eum eſſe aduocatum quia ipſe eſt ipſa propitiatio. Propitiatio autem eſt *1. Ioan. 2.*

ratione ſuæ pro nobis incarnationis, & paſſionis, quam conſpectui Dei ſemper exhibet iam in cœlos translatus. Atque hanc eius pro nobis interceſſionem neceſſariam nobis eſſe ſatis ſignificat, dum docet in nomine ſuo petendum, atque patrem amare fideles non alia ratione quàm quia ipſi filium amarent, & crederent in eum. Miro ergo modo & interceſſionis ſuæ neceſſitatem ſignificat, & tamen ab ea apertè prædicanda abſtinet ad maiorum ſuorum cõſolationem, & benignitatis paternæ declarationem. Quanquam, inquit, verè dicere poſſem, vt aliquãdo dixi, quòd ego patrẽ pro vobis ſum rogaturus, id tamen modò non dico, ne hinc putetis patrem vobis parum bene affectum. Ipſe enim pater vltro & ſponte amat vos, & proinde non poterit nõ vltro vobis tanquã amicis indulgere quę petitis eum. Amat autem vos propter me quem vnicè amat, nimirum quia vos me amaſtis, & crediđiſtis quòd à Deo exiuerim. Cæterum quod dicit: pater amat vos, quia vos me amaſtis: non ſic eſt accipiendum, quaſi noſtra dilectione præueniamus abſolutè omnem patris erga nos dilectionem, eamque promereamur primi. Id enim Pelagianæ eſt hæreſis, ſed quòd dilectio noſtra ratam faciat patris erga nos dilectionem, quodque noſtram dilectionem ſequatur dilectio patris, quoad aliqua noua dilectionis indicia, vtpote ad exaudiendum ſemper noſtras omnes preces. Aut dicit: pater amat vos quia vos me amaſtis, nimirũ quia amat in vobis id quod in vobis fecit, qui nihil in homine amare poteſt niſi quod ſuũ eſt. Sic enim hunc locũ doctè tractat D. Auguſtinus: Amorẽ, inquit, noſtrum pium quo colimus Deum, fecit Deus, & vidit quia bonum eſt, ideo quippe amauit ipſe quod fecit. Sed in nobis non faceret quod amaret, niſi antequã id faceret, nos amaret. Obſeruandum autem Dominum aſſerere patrẽ diligere eos non tantum ob fidem, ſed etiam ob dilectionem, contra eos qui ſolam fidem ſine charitate aſſerunt iuſtificare aut ad ſalutem ſufficere. Cùm autem dixiſſet: crediđiſtis quia à Deo exiui: vt hanc ipſorum fidem confirmaret, & rectam approbaret, atque ex ea fide eos etiam proue-

prouehcret ad fidem eius quod toties affirmauit, ſe ire ad patrem, ſubiecit: Exiui a patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. In qua ſententia, iterum, denotat alterum iter, non alterā mundi relictionem. Veluti primum enim iter fuit exiſſe à patre, & veniſſe in mundum: ſecundū, exiſſe è mundo, & iuiſſe ad patrem, vnde in duplici hoc itinere ipſorum terminorum ordo eſt inuerſus, quia primum incepit à patre, & terminabatur in mundum: ſecundum incepit à mundo, & terminabatur ad patrem. quare patet quòd ſicut illi: veni in mundum: reſpōdet, relinquo mundū: ita illi: exiui à patre: reſpondet, vado ad patrē: proinde illud, Exiui à patre: intelligendum eſt potiſſimū de exitu filij temporali, quo ſcilicet dicitur miſſus à patre ratione incarnationis, non autē de exitu eius æterno, quo ratione æternæ generationis exiuit filius à patre, quanquam huiuſmodi exitus etiam hic ſatis includatur, quia in eo quod dicitur, ipſum cum veniret per aſſumptionē humanitatis in mundum, exiuiſſe à patre, includitur ipſum prius fuiſſe apud patrem, apud quem cùm ſemper manſerit, nec eum vnquam reliquerit, & eo non ſit inferior, non poteſt ab eo intelligi temporaliter exiſſe, niſi naturalem ſuam ab eo accepiſſet originem, quemadmodum patet ex his quæ prius ſunt dicta.

Dicunt ei diſcipuli eius: Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium] Diſcipuli cùm prius abiecto animo obmutuiſſent, & inter ſeſe anxiè diſquiſiſſent quid eſſet quod Dominus diceret: modicum & nō videbitis me &c. nunc recreati poſtremis illis Chriſti verbis, tum quòd illis apertius iam ſignificaſſet quomodo dixiſſet: videbitis & non videbitis, & vado ad patrem: tum quòd audirēt bona multa ſibi promitti, atque inter ea potiſſimum quòd pater eos amaret: audirent etiam ſe commendari ob rectam in Dominum fidem, prorumpūt in verba, ſibique perſuadent id, de quo prius inter ſe conquirebant iam ſatis intellexiſſe, cum tamen multum illis deeſſet veræ intelligentiæ. Dicunt ergo: Ecce quod in poſterum te polliceris facturum, id iam nunc præſtas. Cùm enim

prius obſcurè diceres & ænigmaticè: modicum & non videbitis me,&c. nunc maniſeſtè loqueris, & nihil obtectum dicis. Nunc ipſa re edocti ſcimus te ſcire omnia, etiam hominum arcanas cogitationes, nec opus eſt tibi vt quis te interroget de his quæ diſcere à te voluerit, eo quòd abſque omni facta interrogatione ſcias quæ à te quis diſcere cupiat, præueniensq́; diſſoluas quod quæritur. Nam conquirentibus nobis, quid eſſet prouerbium illud: Modicum & non videbitis me, & cætera: non interrogatus interpretatus es ea, & quieſcere feciſti mentem noſtram. Per hoc iam firmius certiusq́; credimus quod ſemper de te credidimus, exiſſe te à Deo. Dei enim ſolius eſt, corda & cogitationes noſſe mortaliũ. Ex qua explanatione patet, Apoſtolos poſtquam dixiſſent, ſcis omnia, bene ſubiunxiſſe: & non eſt opus tibi vt quis te interroget: cùm videri poſſet dicendum, & non eſt opus tibi vt aliquem interroges. Ad hoc enim dicunt eum ſcire omnia, quia arcana hominum nouit, & priuſquã interrogaretur, interrogatoris nouit voluntatem, cùm nobis ſit opus interrogari ab his quos docere aliquid volumus, vt inquiſitiones eorum quibus eſt reſpõdendum nouerimus. Tibi ergo, inquiunt, non eſt opus vt quis te interroget ad hoc vt ſcias quid ille ſcire deſideret, ſicut hoc eſt opus alijs doctoribus. Tibi etiam non eſt opus, ſicut nobis eſt opus vt te interrogemus, quo quæ ignoramus diſcamus à te qui omnia noſti.

DOMINICA POST ASCENSIONEM DOMINI.

EVANGELIVM.

Ioan.15. & 16. *IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis. Cùm uenerit paracletus, quem ego mittam uobis à patre, ſpiritum ueritatis, qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me, & uos teſtimonium perhibebitis, quia ab initio mecum eſtis. Hæc locutus ſum uobis, ut non ſcandalizemini. Abſque ſynagogis facient uos. Sed ueniet hora, ut omnis qui interficit uos, arbitretur obſequium ſe præſtare Deo: & hæc facient uobis, quia non nouerunt patrem*

neque

nequè me. Sed hæc locutus ſum uobis, ut cùm uenerit hora, eorum reminiſcamini, quia ego dixi uobis.

DVo Dominum aſcendentem dediſſe mandata diſcipulis, ipſo Aſcenſionis die, omnibus paſſim Chriſtianis in catholica Eccleſia ſignificatū fuit. Primum in Euangelio: Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ. Alterum, in Epiſtola: Conueſcens præcepit eis ab Hieroſolymis ne diſcederent, ſed expectarent promiſſum patris. Quibus nimirum mandatis, in ſpem metumque diſtrahebantur diſcipuli. Ad prædicandum etenim obligati, quid aliud euenturum ſibi diuinarent, niſi conſimilem, aut fortè Domini ſui conditione, peiorem. Quem cùm vidiſſent, ob prædicatum Euangelium, nil aliud à perfido mundo, quàm odium, inſectationes, calumnias, ac denique mortem ignominioſiſſimam retuliſſe, quæſo, nonne poterant iuſto metu perturbari? Vice verſa, quod iuſſi eſſent ad vrbem regreſſi, ſe continere domi, quouſque virtute imbuerentur ex alto (quia Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto non poſt multos hos dies) nonne multis & anxijs ſuſpirijs, & indefeſſis precationibus aduentui ipſius præſtolabantur, ſubinde poſtulantes, vt celerius hac noua Spiritus ſancti gratia donarentur. Itaque nulli dubium ſit, toto tempore, quod inter aſcenſum CHRISTI, & deſcenſum Spiritus ſancti percurrit optimos diſcipulos anhelos & anxios inter promiſſorum ſpem, metumque malorum inſtantium, hinc ablato ſuauiſſimo Domini conſpectu, & inde nondum Spiritus ſancti conſolatione percepta, fuiſſe diſtractos Et quoniam poſt aſcenſum Chriſti in cœlum, nobis quoque nihil rerum ſupereſt expectandum in hoc ſeculo, præter reditum Domini noſtri Ieſu Chriſti, ad iudicium extremum, quid interea nobis ſit agendum nuſquā melius, quàm ex Apoſtolorum actis diſcere valeamus: Cōſulto S. Mater Eccleſia, talem

Euan-

Euangelij tractationem, in iſtam Dominicam, quæ veluti paraſceue futuram ſolennitatem antecedit, fidelibus propoſuit, ex qua vtrumque ſimul conſpiceremus. Cui adiuncta eſt Epiſtola, quæ orationis præcepta continet, vt quemadmodum in Euangelio Spiritus ſanctus promittitur, & futuræ calamitates prædicantur, ſic ex Petro diſceremus, & quibus medijs hunc impetrare, & adeptum quomodo retinere poſſemus. Liturgiam ſimiliter ab oratione auſpicatur Eccleſia: Exaudi Domine vocem meam, qua clamaui ad te, &c. Quibus omnibus ſtatum & conditionem Apoſtolorum, qualiter hoc tempore affecti fuerint, exponere, ac veluti oculis ſubijcere idcirco contendit, vt tali exemplo admoniti, quid nos quoque hoc tempore conueniat agere, & nulla re nos magis quàm Spiritus ſancti gratia indigere, exactè diſceremus. Etenim quod de Apoſtolis ſcripturam commemorare comperimus, ad noſtram doctrinam
Rom. 15. proficere debere, Paulus eſt teſtis. Nam cum natura ſimus omnes Spiritu ſancto priuati, quia nō habitat in nobis bo-
Rom. 7. num, ſed malum. Et nemo ad Chriſtum pertinere poſſit
Rom. 8. exors ſpiritus, eodem Apoſtolo teſte: Qui ſpiritū Chri-
Iacob. 1. ſti nōn habet, non eſt eius, ſed nec quiſquam hunc niſi è
Luc. 11. supernis, ac à Patre luminum impetrare valeat, manifeſtiſſimum ſit, precationibus, iiſq; ardentibus, & indefeſſis efflagitandum fore. Huius nos admonere vult Mater Eccleſia, vt Apoſtolorum ſecuti veſtigia, qui omnes erāt perſeuerātes hoc tempore, vnanimiter in oratione cum
Acto. 1. mulieribus, & Maria matre Ieſu, & fratribus eius, precationibus ardentiſſimis & indefeſſis, Spiritum ſanctū imploremus. Deinde ſtudeamus dignum illi intra nos
Sap. 1. exornare cubiculum, quoniam in maleuolam animam non introibit, nec habitat in corpore ſubdito peccatis. Atque hæc de inſtituto Eccleſiæ dicta ſufficiant, nunc ad Euangelium ipſum accingamur.

C*Vm autem venerit paracletus, quem ego mittam uobis*] Odio Iudæorum contra ſe opponit teſtimonium ſpiritus de ſe, quo vltra teſtimonium doctrinæ

ſuæ

ſuæ & operum magis adhuc declarandum erat illorum odium iniuſtum eſſe & irrationabile. Itaque ſenſus eſt: Illi quidem poſt auditam meam doctrinam & conſpecta mea opera, me oderunt, & ſibi videntur iuſtè ac meritò me odiſſe: at cùm venerit paracletus ille de quo vobis dixi, ſpiritus ille veritatis qui mētiri nequit, is abundè teſtificabitur de me, quis ego ſim, & quàm iniquo odio me illi ſint perſecuti. Cæterùm dupliciter intelligi poteſt ſpiritus perhibuiſſe teſtimonium de Chriſto. Poteſt enim intelligi de teſtimonio ſpiritus in cordibus Apoſtolorum & omnium fidelium, docentis eos claritatem Chriſti. De quo teſtimonio etiam multi intelligunt, quod poſtea dicit Dominus: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Secundum quem intellectum prius dicitur de teſtimonio ſpiritus, & deinde ſubijcitur: Et vos teſtimonium perhibebitis, quia Apoſtoli accepto in cordibus ſuis teſtimonio ſpiritus de Chriſto, cœperunt & ipſi fiducialiter Chriſto viua voce teſtimonium perhibere. Poteſt etiam intelligi de teſtimonio ſpiritus per opera miraculorum quæ in Apoſtolis & per Apoſtolos erat editurus ad gloriam nominis Chriſti. Illis enim operibus declarauit diuinā Chriſti excellētiam & claritatem. Teſtificabatur etiam ſpiritus per Apoſtolorum ora de Chriſto. Non enim ipſi erant qui loquebatur, ſed ſpiritus patris qui erat in eis. At hoc teſtimonium viuæ vocis Dominus tribuit ipſis Apoſtolis, vt quod dicitur ſpiritus perhibiturus teſtimonium, videatur ſolùm intelligendum aut de teſtimonio eius interiori per afflatum, aut de teſtimonio eius exteriori per miraculorum operationem. Nō ſolùm, inquit, ille teſtimonium perhibebit de me, ſed & vos illo accenſi teſtimonium perhibebitis de me, quia ab initio prædicationis meæ & rerum à me geſtarum mecum ſemper fuiſtis, audientes quæcunque docui, ac coram videntes quæcunque geſſi, quare idonei eritis qui teſtificemini de me. Eſt autem Græcis pro, teſtimonium perhibebitis, verbum μαρτυρᾶτι, quod item ambiguum eſt, cùm poſſit eſſe & indicatiui modi & imperatiui, vt ſit, teſtimoniū

perhi-

perhibetis, vel teſtimonium perhibete, quod poſterius ſecutus eſt interpres Cyrilli, & magis placet Caietano. Si autem verbum illud accipiatur vt ſit indicatiui modi quemadmodum magis placet Eraſmo, præſens pro futuro videtur poſitum: vnde bene vertit interpres, teſtimonium perhibebitis. quomodo & Auguſtinus legit, quamuis antiqui quidam codices Latini habeant præſens, teſtimonium perhibetis: quod ſi pro futuro quis non putet accipiendum, ſenſus erit: Non ſolùm ille in poſterum teſtificabitur de me quàm iniquè me oderunt, ſed & vos nunc idem de me teſtari poteſtis, quia ſemper mecum eſtis. At magis conuenit tempus futurum ſequentibus, in quibus prædicit ſuis quæ paſſuri eſſent ob teſtimonium nominis ſui. Tales autem teſtes fuiſſe imprimis diligendos qui ab initio ſemper fuiſſent cum CHRISTO, etiam Petrus dixit in
Act.1. electione Matthiæ: Oportet, inquit, ex his viris, qui nobiſcum ſunt congregati, in omni tempore quo intrauit & exiuit inter nos Dominus Ieſus, incipiens à baptiſmate Ioannis, vſque in diem qua aſſumptus eſt à nobis, teſtem reſurrectionis eius nobiſcum fieri vnum ex iſtis. Circa illa autem verba: Quem ego mittam vobis à patre, ſpiritum veritatis, qui a patre procedit: primùm notandum Chriſtum paucis Trinitatis myſterium complexum, dum ſpiritum dicit mittendum ſe miſſurum, ſed à patre. Deinde notandum, quemadmodum ſuperius eſt dictum, Chriſtum iam dicere ſe miſſurum ſpiritum, cùm prius patrem diceret miſſurum, vt hinc intelligamus æqualem eius cum patre poteſtatem & autoritatem. Dicit ſe miſſurum illum à patre, tum quia ſpiritus primò eſt & procedit à patre: tum quia ipſe filius à patre habet quòd ſpiritum mittat. Mitti autem dicitur aliqua perſona diuina, dum alicubi incipit eſſe nouo modo quo ibi prius non erat. Sic filius Dei miſſus eſt in mundum cùm eſſet vbique, quia per aſſumptam humanitatem cœpit nouo modo eſſe in mundo. Sic & ſpiritus ſanctus dicitur mitti, cùm alioqui ſit vbique, quia per ſuam gratiam & efficaciam

cacíam nouo modo incipit eſſe in hominibus. Duplex autem eſt in ſcripturis miſſio ſpiritus ſancti, viſibilis ſcilicet & inuiſibilis. De viſibili, qua ſcilicet ſub ſignis quibuſdam viſibilibus, ſicut in die Pentecoſtes, ſpiritus datus eſt, intelligendum eſt quando Dominus hic promittit patrem aut ſe miſſurum Apoſtolis ſpiritum. De inuiſibili loquitur Paulus cùm dicit: Miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantem Abba pater. *Galat. 4.* Porrò paracletum vocat nunc rurſum Dominus ſpiritum veritatis, idque appoſitè, vt quia illum dicit perhibiturum teſtimonium, oſtendat eum fide dignum, ad quod etiam valet quod ſe dicit miſſurum illum à patre, à quo ſcilicet omne bonum eſt, à quo nulla falſitas & error nullus dimanare poteſt. Eſt autem Græca dictio τὸ πνεῦμα, quam interpres vertit per accuſatiuum, ſpiritum, anceps ad accuſatiuum vel nominatiuum, eo quod ſit neutri generis. Interpres intellexit eſſe accuſatiuum, referens eam ad verbum, mittam, cùm magis conueniat nominatiuus caſus, vt referatur ad nominatiuum, paracletus. Interpretatur enim quis ſit ille de quo dixit paracletus, nempe ſpiritus veritatis. Cæterùm quod ſequitur: Qui à patre procedit: magnam præbuit quibuſdam contentionis occaſionem. *Digreſſio de proceſſione ſpiritus ſancti.* Huius enim occaſione ante concilium Florentinum Græci multis annis alienati fuerunt à Latinis, aſſerentes malè Latinos in ſymbolo confiteri ſpiritum procedere à patre & filio, cùm hic tantùm dicatur, qui à patre procedit, nec vſquam in ſcripturis legatur procedere ſpiritum etiam à filio, ac ob id negantes ſpiritum procedere etiam à filio, aut ſaltem ita non eſſe dicendum aſſerentes, ſed potius ſpiritum procedere à patre per filium. quem locutionis modum veriſimile eſt eos deſumpſiſſe ex hoc loco, nimirum quia hic Dominus dicit: ego mittam vobis à patre. Illo enim ſignificatur filium ſe habere tanquam medium inter patrem & ſpiritum, & patrem mittere ſpiritum per filium. Vnde Cyrillus in hunc ſcribens locum dicit ſpiritũ procedere à patre per filium. Diſputatio aũt illa, quę inter Gręcos & Latinos horũ verborũ occaſione

nata

nata eſt de ſpiritus proceſſione,præſupponit locum hũc intelligendum de æterna ſpiritus ex patre proceſſione, hoc eſt,eius ex patre origine ab æterno. At ſi rectè perpenderimus, videbitur magis hic locus ſimpliciter accipiendus de temporali ſpiritus ad creaturas proceſſione, hoc eſt,de eius miſſione. Sicut enim nunc Dominus dicit ſpiritum procedere à patre, ita ſupra cap.8.de ſe dixit:Ego ex Deo proceſſi.Id autem magis de proceſſione Chriſti temporali quàm æterna accipiendum patet ex ſequentibus.Nam veluti exponere volens quid ſit quod dicit,proceſſi,ſubijcit : Et veni. & declarans quod dixit: ego ex Deo proceſſi & veni:ſubdit, Neque enim à meipſo veni,ſed ille me miſit. Sic & capite Ioannis 6.cùm dicitur:Exiui à patre & veni in mundum, iterum relinquo mundum & vado ad patrem:magis intelligendum de exitu temporali illud, Exiui à patre, declarat illud quod ſequitur, vado ad patrem, à quo ſcilicet exiui veniendo in mundum. Ita & in propoſito videtur ſimpliciter locus hic intelligendus de temporali ſpiritus proceſſione,quia illud:qui à patre procedit:adiectum videtur ad declarandum illud quod dixit ſe miſſurum illum à patre,quaſi diceret: Ideo illum dico me miſſurum à patre,quia ipſe à patre procedit & datur hominibus. Id enim multum facit ad commendationem teſtimonij quod dicit ſpiritum perhibiturum. Certè Nonnus in ſua paraphraſi declarat ſe ſic intellexiſſe. Habet enim ſic: Poſtquam verò adueniens ſpiritus Dei,ab intelligenti patre demiſſus venerit, quem ſpiritum à patre ad vos ipſe mitto,me apud viros multum prædicauerit,&c.Sed & Bedam ſic intellexiſſe apertius eſt ex his quæ ſcribit in homilia ſuper hoc Euangelium : Cùm,inquit, eiuſdem ſpiritus gratia datur hominibus, profectò mittitur ſpiritus à patre,mittitur & à filio : procedit à patre,procedit & à filio, quia eius miſſio ipſa eſt proceſſio,qua ex patre procedit & filio. Hæc ille. Huic intelligentiæ conuenit quod non dicatur ἐκ τοῦ πατρὸς, id eſt,ex patre,ſed παρὰ τοῦ πατρὸς,id eſt,à patre procedit tanquam à mittente ſcilicet is qui mittitur. Quòd ſi autem locus hic de

Ioan. 6.

proceſ-

proceſſione ſpiritus temporali ſit accipiendus, certum eſt non excludi proceſſionem ſpiritus à filio, quia tantũ dicitur, qui à patre procedit. Nam cùm illa proceſſio nõ ſit aliud quàm miſſio paſſiua, ſicut ſpiritus mittitur à filio, ita & ab illo procedit. Antiquiſſimi tamen patres hoc loco intellexerunt ſignificatam ęternam ſpiritus ex patris natura proceſſionem, ſicut & filij æternam ex patris natura proceſſionẽ illis locis quibus de ſe dicit: Ex Deo proceſſi, & exiui à patre. Nec id abſque ratione. Siquidẽ in eo quod ſpiritus aut filius à patre dicitur procedere temporaliter, includitur eum etiam procedere ab æterno ex patris natura. Cùm enim filius & ſpiritus ſanctus vnius eiuſdemq; ſint cum patre naturæ, & proinde per omnia ſint illi æquales, ſi quando his duabus perſonis diuinis aliquid tribuitur reſpectu patris, quod minoritatem quandam à patre videtur ſignificare, vt cùm dicuntur mitti & procedere à patre, loqui ex patre & quæ ab illo audiuerunt, didicerunt, & acceperunt, non poſſunt hæc illis perſonis reſpectu patris alia ratione intelligi, attribui, niſi ratione originis ſecundum quam ſunt ab illo, & habent ab illo quæcunq; habent. Ex quo iam etiã conſequitur, ſpiritum ſicut ex patris ſubſtantia procedit ab æterno, ita & à filio procedere, cùm ab eo mittatur, & proinde etiam procedat temporaliter. Secundum quã rationem efficaciſſimè probatur ſpiritum ab æterno ꝓcedere, & ſuũ eſſe habere à filio, ex eo quod poſtea dicit Dominus: Ille me clarificabit quia de meo accipiet & annũciabit vobis. Ioan. 16. Sicut enim Chriſtus ſecundum ſuã diuinitatem non alia ratione à patre dicitur accepiſſe quæ mundo annunciauit & locutus eſt, quàm propter originem quam habet à patre: ita non poteſt intelligi alia ratione ſpiritum accipere à filio quod hominibꝰ annunciat, quàm quia ab illo habet ſuam naturã & eſſentiam, & proinde ex illius ſubſtantia procedit ab æterno, cùm nõ ſit aliud eſſentialiter ab aliquo procedere, quàm ab eo ſuum eſſe accipere. Secundum hanc rationem Auguſtinus in varijs locis etiam ex illo probat ſpiritũ procedere eſſentialiter à filio, quod poſt reſurrectionẽ ſuam

Ioan. 20. Dominus diſcipulis ſuis inſufflando dixit: Accipite ſpiritũ ſanctum. Idem Auguſtinus & ex illo probat, quòd in ſcripturis ſpiritus ſanctus dicatur ſpiritus filij, ſicut ſpiritus patris: Miſit, inquit Paulus, ſpiritum filij ſui in Galat. 4. corda veſtra. Si enim eſt ſpiritus filij ſicut patris, ſpiratur ergo, & proinde procedit à filio, ſicut à patre, quanquam has Auguſtini & Latinorum ex ſcripturis collectiones rideat Theophylactus vtpote Græcus, ſcribens in tertium caput Ioannis, ſed inefficaciter eas ſoluens. Spiritum autem procedere ſubſtantialiter etiam ex filio, non ſolùm ex prędictis ſcripturis, ſed etiam neceſſarijs probari poteſt rationibus. Et primùm ex eo quòd (vt ait Boetius in libro de Trinitate, exceptis relationibus oppoſitis, omnia quæ de vna dicuntur perſona, dicũtur etiam de alijs. Cùm ergo ſpiratio actiua non opponatur filiationi, ſed tantùm ſpirationi paſſiuæ, quæ conuenit ſpiritui ſancto, conſequens eſt quòd ſicut illa conuenit patri, ita & filio conueniat. Hac ſanè argumentatione poſtea Dominus oſtendit quare dixerit de ſpiritu: ille de meo accipiet. Omnia, inquit, quæcunque habet pater mea ſunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit vobis. Deinde ſi ſpiritus non procederet à filio, non diſtingueretur perſonaliter ab illo. Solæ enim relationes oppoſitæ perſonalem faciunt in diuinitate diſtinctionem, oportet ergo filiũ & ſpiritum ſanctum habere relationes inter ſe oppoſitas. At in diuinis non poſſunt eſſe aliæ relationes oppoſitæ quã relationes originis, vt oſtenditur in theologia ſpeculatiua. Conſequitur ergo ſpiritum hàbere ſuã originem à filio, & proinde procedere ab illo, quia oppoſitæ relationes originis attenduntur ſecundũ hoc quod vnum eſt alterius principiũ. Vnde etiam ipſi Græci ipſum ſpiritum in ſua origine aliquem ordinem ad filium habere intellexerunt, dicentes ipſum eſſe & procedere à patre per filium. Quæ tamen ipſorum locutio, ſi modò catholicè intelligatur, idẽ includit & ſignificat quod Latini apertius aſſerunt ſpiritum procedere à patre & filio. Nõ enim poteſt aliter intelligi ſpiritum procedere per filium à patre, quàm quomodo

modo dictum eſt omnia facta per filiũ, aut patrem feciſ-ſe ſecula per filiũ. Verùm, vt dictũ eſt circa illud Ioãnis: Omnia per ipſum facta ſunt: per filiũ dicitur omnia fe-ciſſe pater, quia omnia pater ſic fecit cõmuniter cum filio, vt tamen virtutẽ efficiendi ſicut & eſſentiam filius acceperit à patre. Prępoſitio enim, per, tribuitur filio tantum ob originem quam habet à patre, ratione cuius ſe habet veluti medium quoddam inter patrem & creaturas. Ita ergo & in propoſito ſpiritus nõ poteſt dici procedere à patre per filiũ, niſi quia a patre cõmuniter procedit & filio, ſic tamen vt filius à patre acceperit vt à ſe procedat ſubſtantialiter ſpiritus ſanctus. Rationes autẽ ob quas Græci dicere noluerũt ſpiritũ procedere à patre & filio, & à Latinis hoc aſſerẽtibus ſeſe ſeparauerũt, potiſſimæ fuerũt, vt ex actis concilij Florentini patet, iſtæ: Quia exiſtimabãt huiuſmodi locutione introduci duo principia ſpiritus ſancti, patrẽ ſcilicet & filium. Deinde quia etiamſi verũ eſſet ꝙ ſpiritus procederet à filio, putabãt tamen illud ſaltẽ ſymbolo apponendũ eſſe nequaquam, tũ quod in ſcripturis ſacris illud non legeretur, tũ quod in ſymbolo Niceno & Conſtãtinopolitano tantũ diceretur ſpiritus à patre procedere, & in cõcilio vniuerſali tertio, Epheſino ſcilicet, ſtatutũ eſſet ſub anathematis reatu, vt nulli de Trinitatis fide aliud docere quàm in illo ſymbolo continebatur, aut illi aliquid addere, liceret, vnde Latinos arguebant anathematis reos, quòd in ſymbolo illo addidiſſent, filioq;. Verùm cùm Latini in dicto concilio Florentino declararent ſe non aſſerere ſpiritum procedere ex patre & filio tanquam ex duobus principijs, ſed tanquã ex vno principio, ſicut tota Trinitas vnum eſt omnium creaturarum principiũ, oſtenderẽtq; tum ex ſcripturis, tum ex patribus non ſolùm Latinis, ſed etiam Græcis, verum eſſe quod ſpiritus procedat à filio, illamque additionem, ex filioque, non tam dicendam additionem quàm declarationem & expoſitionem eius quod includebatur in eo quod à patrę dicitur ſpiritus procedere, atq; huiuſmodi additionem factam ab ipſis neceſſitate quadam, cauſa ſcilicet tollẽdi

Ioan. 1.

cuiuſdam ſchiſmatis,oſtenderēt etiam,Romano Pontifici licere ob cauſas quædam declarationis gratia addere ſymbolo fidei, tum demum poſt longam contentionem Græci in concordiam rediêre cum Latinis, tanquam nihil peccantibus contra decretum concilij Epheſini,nec aliud aſſerentibus dicendo ſpiritum procedere à patre & filio, quàm ipſi aſſererent dicendo ſpiritum procedere à patre per filium. Ex his autem patet duplicē ex ſcripturis colligi in diuinis proceſſionem eſſentialē. Alteram,qua filius procedit à patre,quæ inſinuatur illo
Ioan. 8. Ioannis 8. Ego ex Deo proceſſi. Alterā,qua ſpiritus procedit à patre & filio,quæ inſinuatur hoc loco cùm dicitur: Qui à patre procedit. Et filij quidē proceſſio ex ſcripturis cognoſcitur habere ſpeciale nomen vt dicatur ge-
Pſal. 109. neratio. De ea enim dicitur. Ex vtero ante luciferum genui te. Spiritus ſancti verò proceſſio ex patre & filio nō habet in ſcripturis ſpeciale nomen, niſi quòd ex ipſo nomine ſpiritus,dici poſſit ſpiratio. Non enim illa proceſſio, quamuis ſit ex ſubſtantia patris & filij, dici poteſt generatio,quia ſic in diuinis perſonis duo eſſent filij, & ſpiritus duorum eſſet filius, quod eſt abſurdiſſimum, cùm filius duorum non ſit, niſi patris & matris. Quòd ſi igitur quis quærat quis ſit eius proceſſionis modus & qualitas , audiat Gregorium illum Nazianzenum libro quinto de theologia ſic reſpondentem curioſæ huiuſmodi quæſtioni : Quin, inquit, tu mihi rationem ingeniti patris explicas, & ego viciſſim tibi & filij generationem velut naturæ eius interpres,expediam, & ſpiritus proceſſionem aperiam, vt ambo inſaniamus Dei ſecreta rimando. Hæc ille, ſignificans non vltra in huiuſmodi rerum inueſtigatione progrediendum quàm ex ſcripturis datur intelligi. Ex doctrina tamen Auguſtini,aliorumque patrum intellectus humanus vtcunq; indici poteſt ad aliqualem cognitionem duplicis illius in diuinitate proceſſionis, & rationem percipere quare altera rectè dicatur generatio, altera verò non,quamuis vtraque ſit ex ſubſtantia,quemadmodum ſubtiliter deducit diuus Thomas in prima parte Summæ quæſt. 27.
Cùm

Cùm enim modus diuinarum proceſſionum in ſe non poſſit à nobis cognoſci, oportet vt ad earum aliqualem cognitionem manuducamur, à ſimilitudine quarundã in creaturis proceſſionum. Id autem nõ poteſt fieri conuenientius quàm à proceſſionibus quibuſdam quæ repeꝛiuntur in creatura intellectuali, tum quòd hæc ſit creata, ad imaginem & ſimilitudinem Dei, atque ob id in ſe habeat veſtigium quoddã Trinitatis diuinæ & proceſſionum diuinarum: tum quòd proceſſio in diuinis non poteſt attendi ſecundũ aliquam proceſſionem in creaturis quæ tendit in aliquod extrinſecũ, ſed ſecundum talẽ quæ manet in ipſo agente, eo quòd filius & ſpiritus ex patre non procedant extrinſecè, ſed maneant in eo, qui eos producit patre. Huiuſmodi autem proceſſio immanens reperitur in creatura intellectuali, & reperitur in ea duplex ſecũdum duplicem eius actionem, intellectus ſcilicet & voluntatis. Ex mente enim procedit imprimis intelligentia & rei conceptio quæ eſt velut verbum mentale, & rurſum ex ea ſimul & ex intelligentia atque rei conceptione procedit rei alicuius amor. Secundùm proceſſionem ergo conceptus & intelligentiæ ex mente conſideranda eſt à nobis proceſſio filij à patre, cuius filius eſt λόγος & verbum: ſecundùm proceſſionem verò amoris ex mente & ex intelligentia, conſideranda eſt proceſſio ſpiritus à patre & filio. Inter proceſſionem autem intelligentiæ & proceſſionem amoris à mente hoc intereſt, quod in illa attendatur ſimilitudo, in hac verò non. Producit enim mens in ſe alicuius rei conceptum tanquam illius rei ſimilitudinem, vnde huius ratione res concepta dicitur eſſe in mente concipiente, amorem verò non producit in ſe tanquam ſimilitudinẽ rei amatę, ſed tanquam inclinationem in rem amatam, vnde huius ratione mens dicitur eſſe in re amata. Cùm ergo generatio propriè dicta conſiſtat in ſimilitudine geniti cum generante, illa in diuinis proceſſio quæ attenditur ſecundum proceſſionem cõceptus à mente, dicitur generatio: illa verò quæ attenditur ſecundum proceſſionem amoris à mente, non dicitur generatio, ſed.

ſpiratio, eò quòd amor veluti ſpiretur à mente, propterea quòd illo moueamur & impellamur ad aliquid faciendum. Et hæc quidem de æterna in diuinis proceſſione, occaſione illius quod hic Dominus dicit ſpiritum veritatis procedere à patre. Cæterùm contra id quod ſuprà diximus ex eo quod ſpiritus mittitur à filio, & procedit ab illo temporaliter, colligi & ſequi eũdem etiam
Iſaiæ 48. procedere à filio ęternaliter, obijci poteſt quod Iſaiæ 48. Chriſtus ſe dicat etiam miſſum à ſpiritu Dei, à quo certum eſt tamen ipſum non procedere æternaliter. Et nũc, inquit, Dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius. At facilis hic eſt ex Hieronymo ſolûtio. Is enim in Commẽtarijs ſuper Iſaiam tractans hęc verba, intelligit Chriſtum hic ſe dicere miſſum à ſpiritu, iuxta fragilitatem carnis aſſumptæ. Secundum humanam enim Chriſti naturam certum eſt ipſum à ſpiritu fuiſſe miſſum ad prædicandum & docendum, iuxta illud Iſaiæ: Spiritus Do-
Iſaiæ 61. mini ſuper me, eo quod vnxit me, ad euangelizandum pauperibus miſit me. Secundùm Auguſtinum tamen poteſt etiam intelligi Chriſtus miſſus à ſpiritu ſancto ſecundum ſuam diuinitatem, ſecundum quam dicitur miſſus ratione aſſumptæ humanitatis, ſi modò conſideretur non ipſa quæ dicitur mitti perſona, ſed ipſe effectus, ratione cuius dicitur mitti. Hac enim conſideratione Auguſtinus non tantùm ſpiritũ dicit miſiſſe Chriſtum, ſed etiam Chriſtum miſiſſe ſeipſum, & ſpiritum miſiſſe ſeipſum, quia ſcilicet tota Trinitas cauſa eſt eius effectus, ratione cuius aliqua perſona dicitur mitti. Verùm cũ in eo quod aliquis dicitur mitti ab alio, propriè non ſolùm ſignificetur miſſionem illam eſſe à mittẽte, ſed etiam ipſum miſſum procedere à mittente, non ſatis propriè dicitur Chriſtus ſecundùm ſuam diuinitatem miſſus à ſpiritu, aut Chriſtum vel ſpiritum mittere ſeipſum. Sed tempus poſtulat vt ad Euangelicorum verborum redeamus expoſitionem.

Hæc locutus ſum uobis, ut non ſcandalizemini. Abſque.] D. Auguſtinus & Euthymius pronomen, hæc, referunt ad id quod proximè præcedit de ſpiritus aduẽtu & teſtimonio,

monio, per quem & Apoſtoli confirmati teſtimonium Chriſto erant perhibituri, vt ſit ſenſus: Dixi vobis ſpiritum venturum, & teſtimonium de me in vobis & per vos perhibiturum, vt cùm videritis malos perſequentes vos & iniuria afficientes, non offendamini, ſed cognoſcentes quòd paracletus vobis auxilietur, bono ſitis animo, ac viriliter agatis. Sic enim ferè habet Euthymius. In quem ſenſum & Auguſtinus ſe hunc locum accepiſſe declarat, cùm ſic ſcribit: Meritò promiſſo ſpiritu ſancto, quo in eis operante fierent teſtes eius, ſubiunxit: Hæc locutus ſum vobis vt non ſcandalizemini. Cùm enim charitas Dei diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctum qui datus eſt nobis, fit pax multa diligentibus legem Dei, vt non ſit illis ſcandalum. Hæc ille. Et ſanè cũ hæc pars Euãgelij legitur in officio Eccleſiaſtico Dominicæ ante Pentecoſten, videtur pronomen demonſtratiuum, hæc, referendum ad id quod mox præcedit de aduentu & teſtimonio ſpiritus, quia nihil aliud in Euãgelio quod tunc legitur præcedit ante pronomen, hęc. Magis tamen hoc loco pronomen iſtud videtur referẽdum ad ea quæ prius dicta ſunt de odijs & perſecutionibus propter nomen Chriſti perferendis, vt intelligatur hic Dominus reddere cauſam quare tam triſtia eis prædixerit. Ne enim videretur Dominus delectari in eorũ mœrore, dum tam varia eis prædicit quæ mœrorem adferebant: Hæc, inquit, de odio mũdi & perſecutionibus vobis imminentibus locutus ſum vobis, non vt ingerã vobis timorem, aut augeam veſtram triſtitiam, ſed vt non ſcandalizemini, et offendamini cũ hęc vobis occurrerint mala. Scandalizaremini enim facilè in me, & à fide in me propter illa excidere poſſetis, ſi nõ antè à me hæc vobis prædicta fuiſſent, propter inopinatũ eorum occurſum, & quia exiſtimare poſſetis mihi hæc nõ fuiſſe præcognita, aut me tantùm ad gratiam locutũ, & læta tantùm, triſtibus occultatis, vanè promiſiſſe. Nũc verò horũ prædictio muniet vos ne ſcandalizemini illis obuenientibus, tum quia à vobis erunt præuiſa & præmeditata, minus enim lædunt mala præuiſa: tum quia agnoſcetis

meam in omnibus verbis fidem, omniumq; rerum præcognitionem. Secundum hunc ſenſum, cùm in Euangelio prædictæ Dominicæ legitur iſta pars, pronomē, hæc, quia non habet aliquid præcedens ad quod referatur, referendum eſt ad ea quæ ſequuntur de obuenturis perſecutionibus, quemadmodum facit Venerabilis Beda in homilia illius Euangelij: quomodo etiam videtur intellexiſſe quiſquis in noſtris libris ſic diſtinxit hunc Chriſti ſermonem, vt ab hac ſententia: Hæc locutus ſum vobis: nouum exorſus ſit caput. Cùm autem in præcedentibus Dominus in genere dixiſſet ſuos odia & perſecutiones paſſuros, nunc ſpecies quaſdam perſecutionum explicat, eaſque duplices iuxta duplex malorum genus. Eſt enim malum calumniæ & ignominiæ, eſt & malum pœnæ atque ſupplicij. Ad calumniæ atque ignominiæ malum pertinet, quod primo loco dicitur: Abſq; ſynagogis facient vos: pro quo Auguſtinus clarius legit: Extra ſynagogas facient vos. Eſt autem Græcis pro, abſque ſynagogis, vel extra ſynagogas, vnica dictio ἀποσυναγώγους apoſynagogos, hoc eſt, alienos à ſynagoga aut excom-
Ioan. 9. & 11. municatos: quæ dictio & ſuprà bis à Ioanne eſt poſita, capite ſcilicet 9. vbi legimus: Iam enim conſpirauerant Iudæi, vt ſi quis eum confiteretur eſſe Chriſtum, extra ſynagogam fieret. et capite vndecimo, vbi legimus: Propter Phariſæos non confitebantur, vt de ſynagoga non eijcerentur. Hanc autem de ſynagoga eiectionē ad ſummam pertinuiſſe apud Iudęos ignominiam, patet ex eo quod ibi ſubijcitur: Dilexerūt enim gloriam hominum magis quàm Dei. Senſus ergo noſtræ lectionis eſt: Abſque ſynagogis facient vos, hoc eſt, excludent vos à ſuis ſynagogis, interdicent vobis ſuis ſynagogis, voſque excommunicabunt.

Sed uenit hora, ut omnis qui interficit uos, arbitretur, &c.] Obſcuritatem aliquam adfert coniunctio aduerſatiua, ſed. Ea enim videtur hic ſignificari Dominum ſubijcere aliquam conſolationem contra prædictam eiectionem è ſynagogis, cùm hæc ſentētia nullam ſignificare videatur conſolationem, ſed potius exaggeratiua ſit obuen-

turo.

turorum malorum, planeque ſignificet tribulationem venturam ſuper tribulationem. Proinde D. Auguſtinus videns non eſſe dictum, Et venit hora: verùm, ſed venit hora: illudque ſonare quaſi aliquid boni poſt prædicta mala hic promitteretur, vim aduerſatiuę coniunctionis ſic explicat: Extra ſynagogas facient vos, ſed nolite ſolitudinem formidare: ſeparati quippe à congregatione eorum, tam multos in nomine meo congregabitis, vt illi metuentes ne templum quod erat apud eos, & omnia legis veteris ſacramenta deſerantur, interficiant vos, ſic fundentes ſanguinem veſtrum, vt Deo ſe præſtare arbitrentur obſequium. Intelligit ergo per aduerſatiuā coniunctionem, ſed, ad Apoſtolorum conſolationem ſignificari, eos eiectos à Iudæis tam multos Chriſto acquiſituros, vt Iudæi ſint ad ipſorum cædem prouocandi. Simili modo, ſed min⁹ coactè, Beda in homilia huius Euangelij, intelligit hic poſitam aduerſatiuam coniunctionem, ſed. Habet enim ſic: Prędictis ergo preſſuris aduerſantium, repentè quaſi conſolans diſcipulos, adiunxit: Sed venit hora vt omnis, &cæt. Ac ſi apertè dicat: Bella quidem tribulationum à contribulibus veſtris eſtis paſſuri, ſed eo tolerabilius hæc ſuſcipite, quo non tam odio veſtri quàm diuinę legis æmulatione vobis ingerentur. Hæc ille. Verùm quoniam coactè ſecundum vtramque prædictam rationem hæc ſententia intelligitur ſubiuncta ad conſolationem & mitigationem prædicti mali eiectionis è ſynagoga, cùm planè ad exaggerationē malorum videatur potius dicta, ideò ſciendum quòd pro coniunctione, ſed, Græca dictio ἀλλὰ etiam verti poteſt per imo aut quinetiam. Nam & hoc inter alia ſignificat illa Græca coniunctio, quo modo ſenſus erit conuenientiſſimus, nimirum iſte: Excludent vos à ſynagogis ſuis, imò, quod amplius eſt, venit hora, id eſt, inſtat iam tempus, vt omnis qui interficit vos, arbitretur ſe Deo obſequium, hoc eſt, cultum præſtare, aut ſacrificium offerre. Eſt enim Gręcis λατρείαν προσφέρειν, quod poteſt eſſe, ſacrificium offerre. In hunc modum Cyrillus declarat ſe accepiſſe coniunctionem ἀλλὰ. Habet enim ſic interprete

Trapezontio: Sed non hæc, inquit, aduerſus vos ſolummodo facient, verumetiam ad tantum atrocitatis prorumpent vt ſacrificij vim in cæde veſtra poſitam putēt. In noſtra ergo lectione coniunctio, ſed, accipienda eſt pro imo, vel pro, ſed &. Dupliciter autem Dominus hac ſententia exaggerat vim perſecutionis. Primùm, quia non ſolùm ſynagoga eijciendos, ſed etiam interficiendos ipſos ſignificat. Secūdò, quia ipſorum cædem homines non ſolùm non erant reputaturi iniuſtam eſſe, ſed etiam gratiſſimam Deo. Loquitur autem, ſicut & in præcedentibus, de perſecutione fidelibus inferēda à Iudæis. In hos enim cōpetit eijcere ſynagoga. Hi & cultū ſe Deo vero præſtare putabant occidendo Chriſtianos, quēadmodum patuit in his qui Stephanū occiderūt, & in ipſo Paulo cùm adhuc eſſet perſecutor. De ſe enim dicit quod cùm ſupra modum perſequebatur Eccleſiam Dei, abundantius æmulator exiſteret paternarum traditionum.
Gal 1.
Rom. 9. Idem de Iudæis dicit: Teſtimonium illis perhibeo quod æmulationem quidem Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam. Hac æmulatione quidam contra Paulum adeo ſunt accenſi vt iurauerint ſe non comeſturos, neq; bibituros, priuſquam eum interemiſſent, vt ſcribitur Actuum 23. Leuitis qui idololatras occiderant dixit Moyſes: Conſecraſtis hodie manus veſtras Domino, vnuſquiſq; in filio et in fratre ſuo, vt detur vobis benedictio.
Exod. 32.
Vbi Chaldæus paraphraſtes habet: Obtuliſtis oblationes veſtras hodie coram Domino. Idem Moyſes præcipit pſeudoprophetas occidi ſine omni miſericordia. His ergo & ſimilibus ſcripturæ locis moti Iudæi exiſtimauerunt ſe occidendo Chriſtum & Chriſtianos, rē facere Deo gratam, ac veluti ſacrificium illi offerre, qua ſua immedicabili cæcitate etiamnum audent dicere, ſe nulla alia culpa in horrendum hoc & perpetuum exilium eſſe miſſos, niſi quòd non omnes Chriſti diſcipulos occiderint, antequam eius Euangeliū in vniuerſo mundo prædicarent. Simili veſania etiam noſtri temporibus hæretici, & maximè Anabaptiſtæ perſequendo Eccleſiam, diripiendo eius bona, occidendo eius fideles, exiſtimarunt
Deut. 13.

runt ſe cultum Deo exhibere gratiſſimum. Cęterũ quemadmodum maximum ignominiæ malum ſignificatur præcedenti ſententia, cùm dicitur: abſq; ſynagogis facient vos: ita hac ſententia ſignificatur maximum ſupplicij & pœnæ malum, proinde ſub his duabus perſecutionis ſpeciebus omnia alia mala comprehenduntur. Ne autem Apoſtolos contriſtaret quod eorum cædes reputanda eſſet cultus Dei & ſacrificium, ſed intell. gerent illam ſuorum perſecutorum exiſtimationem eſſe erroneam, bene ſubiecit Dominus: Et hæc facient vobis, qui non nouerunt patrem, neq; me. Patrem aũt eos dicit nõ noſſe, non ſolùm quia nõ nouerunt Deum ſub nomine patris, ſed etiam quia Dei non habuerunt rectam notitiam. Dei enim ignorantiam Dominus frequenter notat in Iudæis, qua quoniam caruerunt, nec ipſum Chriſtum agnoſcere potuerũt: vnde bene poſtquam dixit: non nouerunt patrem: ſubijcit, neque me.

Sunt quædam hic omiſſa quæ in fine inuenies.

IN FESTO PENTECOSTES. EVANGELIVM.

Ioan. 14

IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eũ ueniemus, & manſionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, ſermones meos non ſeruat. Et ſermonem quem audiſtis, non eſt meus, ſed eius qui miſit me patris. Hæc locutus ſum uobis apud uos manens. Paracletus autem ſpiritus ſanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uobis docebit omnia, & ſuggeret uobis omnia, quæcunque dixero uobis. Pacem relinquo uobis, pacẽ meam do uobis. non quomodo mundus dat ego do uobis. Non turbetur cor ueſtrum, neq; formidet. Audiſtis quia ego dixi uobis, uado & uenio ad uos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia uado ad patrem, quia pater maior me eſt. Et nunc dixi uobis, priuſquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis. Iam non multa loquar uobiſcum. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed ut cognoſcat mundus, quia ego diligo patrem, & ſicut mandatum dedit mihi pater, ſic facio.

Præce-

PRęcedentibus aliquot dominicis, multas de aduen
tu ſpiritus ſancti promiſſiones audiuimus, nũc au-
tem illius, quod fœlix fauſtumque ſit, veriſſimam
exhibitionẽ percepimus. In cuius rei fidem, Lucas tem-
pus, locum, perſonas, & id genus circunſtantias, ad rerũ
geſtarum aſtruendam veritatem neceſſarias, luculenti
deſcriptione nobis in epiſtola & hodierna diei hiſtoria,
proſequutus eſt. Mirum ſanè, & à condito mundo, inau-
ditum ſpectaculum, omnibusque mortalibus adeo ne-
ceſſarium, vt melius fuerit, nunquam editos, quàm ab
aduentu ſpiritus ſancti, adeoque ſpiritus efficacia per-
manſiſſe alienos: & quoniam hoc die, quæ poſt Domini
reſurrectionem fuit quinquageſima, illud eximium &
ineffabile Deus Optim. Maxim. mundo contulit benefi-
cium, eſtque non modò hæc dies, verum etiam tota ſep-
timana ſpiritui ſancto dedicata, ea propter operæpretiũ
fuerit, de hodiernę feſtiuitatis lætitia, quædam propo-
nere, antequam ad pleniorem Euangelij explicationem
Prouer. 8. perueniamus. Quod quidem dum facio, meritò hanc Sa-
pientis exclamationem proponam. O viri, ad vos cla-
mito, & vox mea ad filios hominum, audite, quoniam
de rebus magnis loquar, & aperiantur labia mea, vt re-
Exod. 34 cta prędicent. Venerandum hoc Pentecoſtes feſtum, He-
Deut. 16. bręi, hebdomadarum feſtiuitatem nuncupant, quod pe-
culiari oblatione eum in finem inſtituta, peragebatur.
Leuit. 23. Græci à quinquaginta diebus, pentecoſten, quam dictio-
nem imitãtes Germani, Pinxſten, ſicuti & Parſchen/
à Paſchate, nominant. Hi potiſſimum dies, ſingulari ve-
neratione à Iudæis, vt puta, quibus ipſis ſalus & redem-
ptio obuenerat, obſeruabantur. Quemadmodum enim
Paſchæ feſto, memoriam redemptionis Patrum ex du-
Exod. 12. riſſima Aegypti captiuitate celebrabant, ita ſacro hoc fe-
19.34. ſto, eius recordabantur diei, qua ipſis legem in monte
Synai Deus Optim. Maxim. exhibuerat & maxima de-
inde celebritate idem hoc feſtum, in Apoſtolica Eccleſia,
Acto. 20. cultum fuit. Nam Epheſum tranſnauigauit Paulus, ne
qua mora illi fieret in Aſia, vt, ſi poſſibile eſſet, Penteco-
1. *Cor.* 16. ſtes feſtum celebraret Hieroſolymis. Ita alibi, Perma-
nebo,

nebo, inquit Epheſi, neque inde diſcedam ante Pentecoſten. Vtrunque autem tam veteris, quam nouæ legis Pentecoſtes feſtum, hunc ferè in modum Diuus Auguſtinus confert: Quinquageſimo die, ab occiſo agno Paſchali, acceperunt Iudæi legem ſcriptam digito DEI: Nos autem poſt occiſum agnum immaculatum, ipſum accepimus ſpiritum & digitum Dei, digitus enim DEI ſpiritus ſanctus dicitur. Illi in monte Sinai tabulas acceperunt lapideas, nos autem, quia verbum Dei ex Hieruſalem exibit, ex ciuitate ſancta, legem accepimus, non in tabulis lapideis exaratam, ſed internam ſancti ſpiritus efficaciam, quæ ex cordibus noſtris, viuas efficit tabulas, quæ in ſe ſalutarem illam fiduciam deſcriptam continent, quæ facit corda noſtra clamare, Abba pater. Epiſtola enim ſumus non atramento ſcripta, ſed ſpiritu Dei viui in tabulis cordis carnalibus. Lex vetus in denſiſſima nube non ſine tonitru ac fulgure, tubarum clangore, fumo & igne dabatur Iudæis, ita vt mons Sinai, aſpectu eſſet terribilis, adeo, vt dicerent filij Iſrael Moyſi: Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis Deus, ne moriamur. Nos autem in Pentecoſtes feſto, ſpiritum pacis internę, conſolationis, charitatis & gaudij, accepimus. Eia igitur chariſſimi, peragamus præſentem hanc diem cum gaudio, quod inſtitutio & fructus, tantæ feſtiuitatis requirit. Si etenim in teſtamento veteri voluit & præcepit Dominus, vt epularentur filij & filiæ, ſerui & ancillæ, Leuites, aduenæ, pupilli & viduæ, quanto iuſtiore de cauſa, nos Chriſtiani, quorum gaudium non conſiſtit in cibo & potu, ſed in interna coſcientiæ trãquillitate, & pace, gaudebimus in Domino, propterea quod in afflictionibus huius ſeculi conſolator, omnis veritatis doctor, veræque iuſtitiæ adminiſtrator aduenerit, qui corda fidelium implens, in nouam tranſtulit creaturam, atque in omnem induxit veritatem, vt tutò atque intrepidè illam vniuerſo terrarum orbi, inuulgarint. Itaque verè inquit Diuus Ambroſius, Chriſtus Iuſtitiæ flos in horto refloruit, cum reſurrexit è tumulo. In Pentecoſtes autem

D. Aug. lib. quæſt. noui & veteris teſtamenti lib. 32. contra Fauſtum Manichæum.

D. Chryſ. hom. de ſpiritu ſancto.

Eſa. 2.

Exod. 19.

Exod. 20.

Ad Gal. 5

Exod. 16.

Rom. 14.

D. Amb. ſerm. 61.

autem feſto fructus ſuauiſſimos, præſtantiſſimosque nempe ſancti ſpiritus dona produxit. Hinc bene Diuus Chryſoſtomus, libertatis & remiſſionis peccatorum ſuppeditatricem diem, Pentecoſten nuncupauit. In qua fides noſtra erigitur, nempe, Chriſtum aduocatum & mediatorem noſtrum, ad dexteram patris modo ſedere in cœleſtibus, qui promiſſum miſit ſpiritum ſanctum. Id autem quanam ratione acciderit, D. Lucas hodierna lectione accuratè explicat, nos autem, pro more & conſuetudine noſtra, hodierni Euangelij enarrationem ſuſcipiamus,

D. Chryſoſt. ſermone de ſpiritu ſancto.

S*I quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit.*] id eſt, opere adimplebit. Probatio enim dilectionis, exhibitio eſt operis. Et quia is qui me diligit, ſermonem meum obſeruabit, ideo viciſſim pater meus diliget eum, & in ſignum dilectiònis is ſimul & ego ad illum veniemus & firmam apud eum habitationem faciemus. Quibus Dominus ſignificat talem fore ſui manifeſtationem, qualis eſt Dei ad homines aduentus, & manſio atq; manifeſtatio, nimirum ſpiritualis, & non corporalis atque viſibilis. Cùm autem ſuprà dixerit mittendum eis ſpiritum veritatis vt maneat apud eos in æternum, nũc promittit etiam ſe cum patre venturum, & manſurum apud eos, ſignificans vnam eſſe patris & filij cum ſpiritu ſancto naturam, vtpote per quem apud homines manentem etiam pater & filius maneant apud eos. Cùm autem dixiſſet: & pater meus diliget eum: ſubiungit, & ad eum veniemus, & cæt. loquens de ſe & patre ad ſimilitudinem amicorum, qui inuiſere geſtiũt eos quos diligunt, & habitationem apud eos deligere. Huiuſmodi ſpiritualem habitationem apud homines frequenter pollicetur Deus apud Prophetas, cæterùm Dei patris ſimul & Chriſti filij eius habitatio in hominibus, promittitur his verbis: Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, &

Zacha. 2.

ſcies

ſcies quia Dominus exercituũ miſit me ad te. Hæc enim verba ſi omnia accipiãtur dicta in perſona Chriſti,cui ſoli ſine perſonę mutatiõe cõuenire poſſunt,mentionẽ faciunt & habitationis patris, & habitationis filij. Quod enim primo loco dicitur: & habitabo in medio tui: ad patrem eſt referendum.quia ſequitur,ait Dominus,vnde quæ præcedunt dicuntur à Chriſto in perſona patris. Quod verò ſecundo loco dicitur: & habitabo in medio tui:ad filium eſt referẽdum:quia ſequitur: & ſcies quia Dominus exercituum miſit me ad te: quod filio conuenit,non patri. Notandum autem tria congruo ordine promitti diligentibus Chriſtum,ſic vt poſterius ſemper priori ſit maius,ac Dei erga homines benignitatem magis declaret. Primùm enim magnum valde eſt,poſſe pertingere ad patris dilectionem. Si quis enim regis gratiam promereri poteſt,etiamſi nullum hinc fructum conſequatur,tamen non paruam hinc percipit conſolationem,nec paruum reputat honorẽ,quòd ab eo diligatur. At hoc maius eſt,quod ſecundo loco promittitur aduentus patris ſimul ac filij.Quoniã enim pro ſtatu huius vitæ ipſi ad Deum ire non poſſumus, & habitationem facere apud ipſum,pro ſua erga homines benignitate dignatur ipſe ad nos venire,noſque inuiſere, quod quantæ ſit dignationis,quiſque facilè aduertet ſi Dei excellentiam cum humana compararet vilitate. Maximum autem omnium eſt,quòd non ſolùm promittitur aduentus Dei ad homines,ſed eius etiam apud eos manſio, firmaq; habitatio. Amicus enim amicitiæ cauſa amicum inuiſere ſolet frequenter, ſed poſt breue tempus rurſum ab eo diſceſſurus, ac ſuo abitu plus doloris amico relicturus, quã ſuo aduentu attulit gaudij. Chriſtus verò ſic ſe cum patre venturum pollicetur, vt etiam manſionem ſe facturum apud diligentes ſe,promittat, nunquam ſcilicet relicturus eos,cuius præſentia & apud homines manſio non poteſt non afferre eis ſecuritatẽ ab omnibus malis, & bonorum omnium abundãtiam, quemadmodũ bene multis locis indicat Pſalmiſta:Si,inquit ambulauero in *Pſal. 22.* in medio vmbræ mortis,non timebo mala,quoniam tu

mecum

Pſal. 15. mecum es. Et: Prouidebam Dominum in cōſpectu meo ſemper, quoniam à dexteris eſt mihi ne commouear. Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultauit lingua mea, inſuper & caro mea requieſcet in ſpe, &c. Et quidē, vt annotauit D. Gregorius, ad quoſdam venit Deus, & manſionem non facit, vt qui Dei viſitatione ad compunctionem commouentur, ſed in virtutis propoſito non perſeuerant: ad diligentes verò ſe ſic venit, vt manſionem apud eos faciat, nunquam eos derelinquens, niſi ſi quando ex dilectione excidant. Sic autem in præſenti vita apud eos quantum in ſe eſt firmam facit manſionem, vt & poſt hanc vitam in ſuam eos transferat manſionem cœleſtem.

Qui non diligit me, ſermones meos non ſeruat: & ſermo.] Cùm in præcedentibus indicauerit cauſam, ob quam ſe dixerit manifeſtandum diligentibus ſe, nimirum propter obſeruationem mandatorum ſuorum: nūc indicat cauſam quare non ſit ſe manifeſtaturus mundo, nempe quòd cùm non diligat eum, ſermones eius non ſeruet. Ideoque non dicit, qui ſermones meos non ſeruat, is eſt qui non diligit me. Nō enim hic ſignum tradere voluit, quo agnoſceretur is qui ſe non diligeret, ſed indicare cauſam quare non diligentibus ſe, hoc eſt, mundo mundaniſque hominibus ſe non ſit manifeſtaturus. quare dicendum illi erat: Qui non diligit me, ſermones meos non ſeruat: quo ſignificat ob neglectos ſuos ſermones, eos qui non diligunt, viciſſim negligendos iuſtè à ſe & patre. Et vt intelligatur quare qui ſuos ſeruat ſermones, à patre ſit diligendus: qui verò non ſeruat, non ſit diligendus, adiecit: Et ſermonem (pro & ſermo) quem audiſtis, nō eſt meus originaliter, ſed eius qui miſit me patris: ſignificans non ſibi tantùm, ſed & patri iniuriā inferri ab his qui non obſeruant ſua mandata: & econtrà non ſe tantùm, ſed & patrem honorari ab his qui ſeruāt mandata, ac ea de cauſa hos quidem à patre diligi, illos verò negligi. Porrò cùm ſuperiori illa ſententia: ſi quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit: ſignificetur omnem eum qui Chriſtum diligit, ſermonem eius ſeruare:

hac

hac iam ſententia: Qui non diligit me, ſermones meos non ſeruat: ſignificatur etiam ſolum eum qui Chriſtum diligit, ſermonem eius ſeruare, vt intelligamus nec dilectionem eſſe poſſe ſine obſeruatione mandatorum, nec rurſum obſeruationem mandatorum Chriſti eſſe poſſe ſine dilectione, vt ſint inter ſe cōuertibilia, diligere Chriſtū & mandata eius obſeruare: quare ſicut is qui ſe dicit & putat diligere Chriſtum, id debet comprobare obſeruatione mandatorum eius: ita qui cupit eius mandata ſeruare, anniti debet vt dilectionem ex ſpiritu Chriſti percipiat. Aliquando autem Dominus ſingulariter dicit, ſermonem meum: aliquando pluraliter, ſermones meos. Sermonem enim vocat totam ſuam Euangelicam doctrinam: ſermones verò, varia eius doctrinæ præcepta.

Hæc locutus ſum uobis apud uos manens Paracletus.] Declarauerunt ſe Apoſtolorum plerique, Petrus ſcilicet, Thomas, Philippus, & Iudas, non aſſequi profunditatē verborū Chriſti, quare ne eos cruciaret ꝓpria ruditas, & pergerēt pleraq; ſciſcitari quæ tunc capere non poterāt, cùm iam eſſet veluti finem facturus ſui ad eos ſermonis promittit eis peruenturum ad ipſos de quo dixerat paracletum & omnia intellecturos quæ iam aſſequi ſatis non poterant, & diſcituros omnia quæ poſſent requirere, & commonefaciendos omnium quæ ipſe eis dixiſſet. Hæc, inquit, pauca pro veſtro captu locutus ſum vobis, mortali adhuc corpore vobiſcum degens, quæ etſi necdum plenè intelligitis, aut ſi præter ea etiam alia adhuc cognoſcere deſideratis, aut etiā metuitis ne hæc vobis excidant, & me iam abeunte à vobis non habeatis monitorem & doctorem, ſcitote quòd paracletus ille de quo vobis mox dixi, ſpiritus, inquā, ſanctus, quem poſt meum diſceſſum pater mittet in nomine meo, hoc eſt, loco mei & mihi vicarium, aut propter me, qui pro illo mittendo patrem rogabo, ille vos docebit omnia quæ erunt vobis cognitu neceſſaria, ita vt clarè ſitis per eum intellecturi quæ modò in verbis meis non ſatis poteſtis aſſequi, & præter ea etiam alia omnia ſitis diſcituri quæ

requirere poteritis,quęque modo propter veſtrām inca- pacitatem prætereo. Idem ille etiam ſuggeret vobis,hoc eſt,in memoriā reducet(Græcè enim eſt ὑπομνήσει, id eſt, commone faciet & recordari faciet)quęcunque nunc di- xero vobis,pro, dixivobis. Græcis enim eſt non futurū, ſed præteritum εἶπον. Ex qua explicatione patet dupliciter hic accipi poſſe eam orationem: In nomine meo: quæ in diuerſis locis pro materiæ exigentia diuerſis debet modis explicari. Patrem enim dicit miſſurum ſpiritum in ſuo nomine, aut quia eum miſſurus erat in locū ſuum. dixit enim ſuperius: Alium paracletum dabit vobit: aut quia eum miſſurus erat in gratiam filij qui pro ſpiritu hominibus impertiendo patrem erat rogaturus. Dixit enim: Ego rogabo patrem, &c. Duo autem dicit ſpiritum præſtiturum ad intelligentiam pertinentia, nempè & quòd in memoriā eſſet reuocaturus quę à ſe iā audierant,& quòd omnia docturus eſſet,quę ſcilicet aut iam in verbis ſuis non intellexerunt,aut vlterius requirere poſſent: ex quorū primo ſequitur Apoſtolos ex obliuione non potuiſſe errare circa doctrinam Ieſu & circa Euangelia ſcribenda aut approbanda: ex ſecundo verò ſequitur eos nō erraſſe in aliquo quod docuerunt ad ſalutem eſſe neceſſarium. Duo autem hæc & nunc in fidelibus ſuo modo efficit ſpiritus ſanctus. Semper enim eos commonefacit ſui officij, ſuggerens quæ ex Chriſti doctrina accepimus, quę alioqui facilè mentibus noſtris elaberentur, & in omnibus occurrentibus dubijs docet quid faciendum quidue credendum, ſi modo tamen nō prætermittantur ea media per quæ diuinitus ordinatū eſt vt ſpiritus ſuo doceat nunc homines afflatu, oratio ſcilicet, ſcripturarum pia & ſedula lectio, & Eccleſiaſticę doctrinæ quæ per concilia & conciones proponitur auſcultatio. Per hæc enim exterioribus percepta ſenſibus docet interiori ſuo afflatu ſpiritus ſanctus, ſine quo nihil profuerit aut ſcripturas legiſſe, aut conciones doctorum audiſſe, ita vt propriè in ſpiritū quadret, quod hic ei tribuitur, docere omnia, adeò vt nec ſibi id tribuerit Dominus quatenus ſenſibiliter ſuis loquebatur. De ſe

enim

enim dicit: Hæc locutus ſum vobis. de ſpiritu verò: ipſe vos docebit omnia. Proinde bene dixit Deo Pſalmiſta: Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Et Gregorius: De ſpiritu inquit, rectè promittitur. Ipſe vos docebit omnia, quia niſi idem ſpiritus cordi adſit audientis, otioſus eſt ſermo doctoris. Nemo ergo docenti tribuat homini, quod ex ore docentis intelligit, quia niſi intus ſit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. Pſal. 93.

Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Non quomodo] Poſtquam Dominus præcedentibus reſpondiſſet interrogationi Iudæ, & alias Apoſtolorum excluſiſſet quæſtiones, redit nunc ad propoſitam mœſtorum Apoſtolorum conſolationem. Nunc ergo eos conſolatur, dum pacem, idque ſuam, eis ſe dicit relinquere & dare, quam rectè eis dat poſt promiſſum ſpiritum, quòd hæc ſpiritus præſentiam ſequatur. Fructus enim ſpiritus, inquit Paulus, eſt charitas, gaudium, pax. Etſi, inquit, abeam à vobis, tamen pacem quam hactenus habuiſtis in me, relinquo vobis, pacem, inquam, non quamlibet, ſed meam, quæ ſola eſt vera pax, do vobis, per quam fiet, vt non vos conturbent tumultus huius mundi quos videbitis exoriri in me & contra vos. Hæc autem pax Chriſti tria in ſe includit, & primùm quidem reconciliationem hominis cum Deo: deinde verò quæ ex agnitione huius gratię & amicitiæ, atq; ex communicatione Spiritus ſancti naſcitur, tranquillitatem et ſecuritatem mentis, necnon & omnium internorũ motuum debitam compoſitionem: poſtremùm mutuam hominum inter ſe concordiam, quæ ex mentis illa tranquillitate, & paſſionum atque affectuum debito ordine naſcitur. Includit ergo pax hæc pacem hominis cum Deo, pacem hominis in ſeipſo, pacem hominis cum proximis, quorum trium poſterius ſemper naſcitur ex præcedenti. Qui enim Dei erga ſe agnoſcit in Chriſto exhibitam benignitatem, hinc colligit quandã animi ſecuritatem, & accedente gratia ſpiritus ſancti, cõſequitur affectuum ſuorum debitam compoſitionẽ, vt non ſolito

more tumultuentur, & in diuerſa mentem abripiant, ſed ſpiritui & rectæ rationi ſubijciantur. Hanc autē mentis diſpoſitionem ſequitur facilè mutua hominū inter ſeſe concordia. Diſcordia enim hominum inter ſe non ex alio naſcitur, quàm ex mentis interna turbatione, & affectuum tumultu atque ſeditione. Qui verò mentem habet bene ordinatam & trāquillam, cum omnibus hominibus quantum in ipſo eſt, pacem habet. Vnde Iacobus: Vnde, inquit, bella & lites in vobis? Nonne ex concupiſcentijs veſtris quæ militāt in membris veſtris? Hęc eſt illa pax quam in principio ſuarum epiſtolarum ſemper imprecatur Apoſtolus, ſed gratiam præponens, vtpote ex qua profluat pax. Hæc eſt cuius inſigne encomium extulit ad Philip. dicens: Pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra & intelligentias veſtras in Chriſto Ieſu. Hæc eſt quam Iſaias prædixit Meſſiam daturū nobis, ſicut & modo fecit: Domine, inquit, dabis pacem nobis: quam idem impijs negatam aſſerit, dicens: Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei qui longè eſt & qui prope, dixit Dominus. Impij autē quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum. Nō eſt pax impijs, dicit Domin⁹ Deus. Hęc pax fideles munit & cōſeruat cōtra huius mundi omnes aduerſitates & tumultus. Per mentis enim ſerenitatem fiduciamq; in Deo, ac mutuam eorum inter ſe concordiam fit vt fortiter ac ſine turbatione exteriores ferant & ſuperēt tumultus, quemadmodum in Apoſtolis experientia bene docuit. Cæterum quod additur: *Non quomodo mundus dat ego do uobis.*] dupliciter poteſt accipi. Altero modo, vt ſimpliciter intelligatur Dominus indicare quare dixerit, meam, & ſit ſenſus: Non quomodo mundus dat pacem, etiam ego do vobis pacem, hoc eſt, non talem pacem do vobis qualem mundus, hoc eſt, homines mundani. Hi enim dant pacem temporalem & externam, & proinde nec veram, nec ſolidam: ego verò ſpiritualem & internam, & proinde æternam & veram. Altero modo, vt intelligatur Dominus ſignificare differentiam in modo dandi

Iacob. 4. *Philip. 4.* *Iſaiæ 26. & 57.*

pacem

pacem, quomodo intelligendum vult Caietanus, quia non dicitur, non qualem mundus dat, ſed, nõ quomodo mundus dat. Differentia autem in modo hæc eſt ſecundum Auguſtinum, quòd mundi homines ea intentione dant pacem, vt ſine moleſtia litium & bellorũ non Deo ſed amico ſuo mundo perfruantur: Chriſtus verò ſuis dat pacem, vt Deo reconciliati, & animum adepti tranquillum, etiam in medijs malis lętentur. Rurſum in hoc eſt differentia, quòd cùm homines ſibi mutuo pacem etiam temporalem non poſſint dare niſi imprecando, aut ſi etiam eã præſtent, non poſſunt tamẽ præſtare diuturnam aut perpetuam, Chriſtus ſic dat ſuam pacẽ, vt eam verè efficiat, & perpetuam eſſe faciat, ita vt nemo eam poſſit tollere. Indicat Euthymius & alium horum verborum intellectum, quo intelligitur non comparari pacem Chriſti cum pace mundi, ſed donum Chriſti cum dono mundi, vt ſit ſenſus : Non eo modo do ſicut mundus dat. Mundus enim pecunias & poſſeſſiones ſuis largitur, ego verò pacem do longè præferendam omnibus mundi bonis. At primus intellectus videtur eſſe vt ſimplicior, ita & germanior, ad quem alluditur in Collecta pro pace, dum precamur eam nobis dari pacem quam mundus dare nõ poteſt. Sic autem Chriſtus abiturus pacem ſuis ſe dicit relinquere & dare: quomodo abiturus aut moriturus amicus legatũ aliquod amicis relinquere & dare ſolet, vt meritò hæc Chriſti pax teſtamentum eius & legatum appellari poſſit, quo nihil potuiſſet fidelibus relinquere melius & optabilius. Bene autẽ poſtquam dixiſſet: Pacem relinquo vobis: repetendo adiecit: pacem meam do vobis: addens iam, meã, & pro verbo, relinquo, ſubſtituens verbũ, do, vt explicaret de quali loqueretur pace, & ſignificaret ſe autorem eſſe pacis, quam ſe dixit relinquere, ne putaretur relinquere rem non ſuam, ſed alienam. Hæc autem pax Chriſti in hac quidem vita non perfectè habetur à fidelibus, quia in eis ſemper caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & cõtrà nec eſt inter eos adhuc plena ſententiarum & affectuum cõſenſio, tanto tamẽ perfectius modo ab eis habetur, quan

to eorum quiſq; perfectius habet ſpiritum ſanctum, perfectiſſimè autem ab omnibus habebitur in patria, quando nulla erit in ipſorum membris repugnantia contra ſpiritum, nec aliqua animorum in ſententijs aut deſiderijs diuerſitas.

Ne turbetur cor ueſtrum, neque formidet Audiſtis, quia.] Cùm iam varijs, & potiſſimum ſex rationibus ſuos Dominus fuiſſet conſolatus, repetit iam vnde cœperat, & propter quod perſuadendum omnia hactenus dixerat, rhetorum & prædicatorum in hoc morem ſeruans, qui id quod probandum eſt aut ſuadendum & in principio proponunt, & rurſus poſt argumenta allata reſumunt, ob maiorem vim perſuaſionis & doctrinæ. Duo autem dicit, vt ſcilicet nõ turbentur, neq; formident, quia Apoſtoli non ſolum turbabantur mœrore ob abitum Domini quem diligebant, ſed etiam ob illum abitum ſibi timebant, ne ab illo eſſent deſerendi, & ne multa ſibi mala eſſent obuentura. Repetit autem vnam ex præcipuis rationem, ob quam meritò non deberent turbari. Audiſtis, inquit, quia ego dixi vobis, vado & venio ad vos. Quaſi dicat: Quamuis dixerim me abire à vobis, non eſt tamen quod turbemini, quia ego qui dixi me abire, dixi etiam me venturum ad vos. Cùm aũt hac ſententia iã excluſerit ab eis rationem turbationis ex parte ipſorũ, ſequenti ſententia excludit rationẽ turbationis ex parte ſua. Quod enim ſibijpſis nõ deberẽt malè timere, oſtẽdit dicẽs: vado quidem, ſed rurſum venio ad vos. Quod verò non deberent turbari & dolere ex dilectione erga ſe iam abeuntem, oſtendit modo dicens: Si diligeretis me, tantum abeſt vt audientes me dicentem quòd ad patrem vadam, dolere deberetis, vt potius gaudere & congratulari mihi deberetis, quia ad maiorem me abeo, apud quem proinde magno ſum afficiendus honore, qui modo apud homines viuo inglori⁹. Itaq; prius quidem Dominus varijs promiſſis conatur turbationem cordis tollere, nunc verò cauſas turbationis euertit, rhetorum etiam in hoc morem ſeruans, quorum & prius ſua ſtatuere, & deinde aliorum rationes ſubuertere.

Cæte-

Cæterùm quod dicit Dominus: pater maior me eſt: quibus verbis Arriani maximè ſuam tuebantur hæreſim, tripliciter accipi poteſt in catholico ſenſu. Primò enim ſecundum Auguſtinum intelligitur Chriſtum aſſerere patrem ſe eſſe maiorem, ſecundum humanam formam ſerui. Et omnino ſic accipiendū ideo videtur, quia ſecundum id videtur patrem ſe dicere maiorem, ſecundum quod ibat ad patrem. Ibat aūt non ſecundū diuinitatem, ſed ſecundū aſſumptam à ſe humanam naturam. Hunc ſenſum Diuus Auguſtinus lib. 1. de Trin. cap. 7. ex alia confirmat ſcriptura, ſic ſcribens: Illi quidem dicunt (Arriani ſcilicet) minorē filium eſſe quàm pater eſt, quia ſcriptum eſt: Pater maior me eſt. Veritas autem oſtendit ſecundum iſtum modum etiam ſeipſo minorem filium. Quomodo enim non etiam ſeipſo minor factus eſt, qui ſemetipſum exinaniuit, formā ſerui accipiens? Neque enim ſic accepit formam ſerui, vt amitteret formā Dei, in qua æqualis erat patri. Si ergo ita accepta forma ſerui, vt non amitteretur forma DEI, cùm & in forma ſerui & in forma Dei idem ipſe ſit vnigenitus filius Dei patris, in forma Dei æqualis patri, in forma ſerui mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus, quis non intelligat quòd in forma Dei etiam ſeipſo maior eſt, in forma autem ſerui etiam ſeipſo minor eſt? Secundò, ſecundùm Chryſoſtomum Dominus patrem ſe dicit maiorem, non quia re vera maior erat, ſed quia maior erat opinione Apoſtolorum. Aliquando enim Chriſtus quædam ſimpliciter aſſerit ſecundum aliorum exiſtimationem & aſſeuerationem, vt cùm ſuprà dixit: Si ego teſtimonium perhibeo de meipſo, teſtimonium meum non eſt verum. Et: Me ſcitis & vnde ſim ſcitis. Et hic ſanè intellectus etiam probè conuenit propoſito Domini. Nam ad oſtendendum eos ob ſuum ad patrem abitum debere gaudere, conueniebat argumentum adferre ab eorum opinione & ſententia, vt non tam à veritate quā à propria reprimerētur ſētētia. Huiuſmodi enim ſunt efficaciſſima argumēta. Et hunc itē ſenſum indicat Diuus Auguſtinus cap. 9. libr. 1. de Trinitat. ſic explicans

Ioan. 8. *Ioan. 7.*

verba Chriſti: Proptererea me oportet ire ad patrē, quia dum me videtis, ex hoc quod videtis exiſtimatis quia minor ſum patre, &c. Tertiò, intelligitur à quibuſdã pater in veritate dici maior filio etiam ſecundũ diuinitatē eò quod filio ſit principiũ generationis. Eſſe enim principium ſonat aliquid excellentiæ & maioritatis, quia maius eſt dare quam accipere. Sic Hilarius libr. 9. de Trinitate. Sic & Gregorius Nazianzenus libr. 3. de Theologia.

Et nunc dixi uobis priuſquam fiat, ut cum factum fuerit.] Cùm iam varijs oſtendiſſet rationibus non debere eos turbari & dolere quòd dixiſſet ſe ire ad patrem, oſtendit modo cur id eis prædixerit, ne quis dicere poſſet illud potius ſilendum ipſis fuiſſe ſi eos diligeret, vtpote quos ſciret inde inconſolabiliter contriſtandos. Et nunc, inquit, dixi vobis, quod ſcilicet vado ad parrem, priuſquã id fiat, non quod gaudeam veſtro dolore, ſed propter veſtram vtilitatem, vt ſcilicet cùm factum fuerit quod modo dixi, credatis firmius in me, dum videbitis mihi nihil fuiſſe incognitum, & in omnibus ſemper fuiſſe veracem. Cùm autem hactenus eos fuerit conſolatus, & rationes doloris eorum euertiſſet, & cauſam prædictionis vnde dolorem illum conceperant attuliſſet, finem huic ſermoni imponere volens, ſubiecit: Iam, id eſt, deinceps non multa loquar vobiſcũ. Venit enim, id eſt, iamiam venturus eſt (eſt enim venit, non præteriti temporis, ſed præſentis pro futuro poſiti) venit, inquã, per ſuos ſatellites princeps huius mundi diabolus ad me comprehendendum & occidēdum. Ne autem princeps iſte quē venire dicit, fortior ſe eſſe putetur, & dominaturus ſibi ſicut alijs hominibus, adiecit: Et in me non habet quicquam: hoc eſt, nihil habet in me iuris, ſicut habet in alijs ratione peccati: aut non habet in me quicquam quod ſuum eſt, quia non eſt in me peccatum quod ſolum eſt diaboli, ac proinde non habet in me cauſam mortis, cuius ſolum peccatum hominibus eſt cauſa. D. Ambroſius lib. de fuga ſeculi cap. 4. duplicem affert huius loci lectionem & interpretationem. Altera lectio eſt: Et in me

inuenit

inuenit nihil. Qua intelligit ſignificari diabolum nihil inueniſſe in Chriſto quod ſuum erat. Altera eſt, quam dicit reperiri in pleriſque libris. Non inueniet in me nihil: qua intelligit ſignificari diabolum non inuenturum in Chriſto peccatum, quia peccatum nihil eſt. Huius autem ſecundæ lectionis cauſa eſt, quòd Græci duas habeant negationes, ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν, ſed duæ negationes Græco more poſitæ ſunt ad fortius negandum. quare bene vertit noſter interpres: In me non habet quicquam. Quoniam autem dicere quis poterat: Cur ergo venit contra te diabolus ſi non habet in te quicquam: cur morieris, ſi non habes peccatum, cui debetur mortis ſupplicium: continuò ſubiungit: Sed vt cognoſcat mundus, &c. In qua parte duplex eſt diſtinguendi modus. Quidam enim ea verba quæ in fine ponuntur: Surgite, eamus hinc: coniungunt ſub vna ſententia cum præcedentibus, vt ſit ſenſus: Quanquam nihil in me habeat iuris diabolus, tamen vt cognoſcat mundus quòd diligam patrem, et quòd ſic faciam ſicut mandauit mihi pater, ideo ſurgite, & eamus hinc obuiam ſatellitibus eius. Sic diſtinguit diuus Auguſtinus & Nonnus, & habet hæc diſtinctio conuenientiſſimum ſenſum. Ideo enim & poſtea hoſtibus ſuis occurrit Dominus, dicens Apoſtolis: Surgite eamus, ecce appropinquauit qui me tradet: vt mundus intelligeret promptam Chriſti ad ſubeundam mortem obedientiam ſecundum patris voluntatem. Alij verò illa verba ſeparant à præcedentibus, quemadmodum fit in hodierno Euangelio. Secundum quam diſtinctionem, in illo: vt cognoſcat mundus, &c. aut eſt ſubaudiendum, ideo cedam poteſtati ſatanæ venientis, vel ſimile aliquid. Aut ea pars coniungenda eſt cum eo quod præceſſit: venit princeps mundi huius: vt ſit ſenſus: ſed ideo me permittente venit, vt cognoſcat mundus, &c. Sequuntur hanc diſtinctionem Chryſoſtomus & Cyrillus.

IN FESTO S. TRINITATIS. EVANGELIVM.

Ioan.3. *IN illo tempore: Erat homo ex Phariſæis Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. Hic uenit ad Ieſum nocte & dixit ei: Rabbi, ſcimus quia à Deo ueniſti magiſter. Nemo enim poteſt hæc ſigna facere, quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo. Reſpondit Ieſus, & dixit: Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit denuò, non poteſt uidere regnum Dei. Dixit ad eum Nicodemus: Quomodo poteſt homo renaſci, cùm ſit ſenex? Nunquid poteſt in uentrem matris ſuæ iterum introire, & renaſci? Reſpondit Ieſus: Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum Dei. Quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet uos naſci denuò. Spiritus ubi uult ſpirat: & uocem eius audis, ſed neſcis unde ueniat, aut quò uadat. Sic eſt omnis, qui natus eſt ex ſpiritu. Reſpondet Nicodemus, & dixit ei: Quomodo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Tu es magiſter in Iſrael, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod ſcimus loquimur, & quod uidimus teſtamur, & teſtimonium noſtrum non accipitis. Si terrena dixi uobis, & non creditis, quomodo ſi dixero uobis cœleſtia, credetis? Et nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, filius hominis, qui eſt in cœlo. Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat uitam æternam.*

SAcratiſſimæ ſacroſanctæ Trinitatis feſtiuitas conuenienti & optima methodo, in hanc dominicam eſt repoſita, Auditores in Chriſto dilecti, eò quod S. Triadis myſterium, tum primũ cœptum fuerit prædicari, cùm Spiritus ſanctus deſcendiſſet in Apoſtolos, et ipſi paſſim Chriſti fideles, in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti baptizabantur, ea propter & nos, quia id hodiernæ diei doctrina, horum etiã temporum neceſſitas, quibus varijs in locis S. Trinitatis impugnatores & hoſtes emergunt, poſtulare videtur, quædã de S. Trinitatis myſterio, charitatibus veſtris proponemus, antequã ad Euangelij enarrationem accingamur. Quemadmodum igitur ex Chriſti doctrina primùm apertè mũdo declaratũ eſt in diuinitate ſubſiſtere patrem et filiũ in duabus perſo-

perſonis,ita ex eiuſdem doctrina,& maximè ex his quæ decimoquarto capit. Ioannis dicuntur de Spiritu ſancto, mundo apertè declaratum eſt Spiritum ſanctum in diuinitate etiam ſubſiſtere diſtinctum perſonaliter à patre & filio. Hactenus enim neque ſcriptura vetus, neque Chriſtus tam apertè Spiritus ſancti naturam & perſonalem in diuinitate diſtinctionem explicauit,atque in iſto fecit Ioannes ſermone. Sicut enim redemptionis humanæ myſterium per Euangelicam Chriſti doctrinam primùm cœpit mundo clarè aperiri, ita & Chriſtus primus Trinitatis myſterium apertè prædicauit,idque ordine congruo ſeruato. Prius enim duarum primarum in diuinitate perſonarum, patris ſcilicet & filij, diſtinctionem inſinuauit, quemadmodum patuit in multis ſermonibus à Ioanne deſcriptis:deinde verò in poſtremo ſermone, etiam à Ioanne ſolo(cui tãquam aquilæ reſeruata fuit explicatio myſterij Trinitatis in diuinitate)deſcripto, Spiritus ſancti perſonalem in diuinitate à patre &,filio diſtinctionem inſinuauit. Frequens quidem in veteri teſtamento fit mentio ſpiritus Dei, ſpiritus Domini, & Spiritus ſancti, ſed ex illis ſcripturæ locis antè Chriſtum non clarè intelligebatur perſonalis Spiritus ſancti diſtinctio à patre & filio,ſed intelligebatur dici ſpiritus Dei, ſicut dicitur bonitas Dei, ſapientia Dei, vt per ſpiritum Dei nihil aliud ſignificaretur,quàm ipſemet Deus, aut eius in hominibus afflatus & effectus. Sicut enim non conueniebat redemptionis humanæ myſterium clarè prædicari, priuſquã illud perfectum eſſet,atq; ob id primùm per Chriſtum prædicari clarè conueniebat, vt qui illud erat perfecturus:ita ante Chriſtũ trinitatis myſterium non cõueniebat apertè prædicari,tum ne Iudæi qui ad idololatriã erant proni, hinc exiſtimarẽt tres eſſe Deos: tum quòd huius myſterij explicatio meritò debuit Chriſto reſeruari. Nam cùm Deum nemo vnquam viderit,vnigenitum filium qui eſt in ſinu patris, profundiſſimum diuinitatis myſterium reſerare cõueniebat. His accedit,quòd tunc quidem trinitatis myſterium aperiri debuit, cùm ſingulæ perſo-

perſonæ ſingulari quodam pro redemptione hominum effectu erant innoteſcendæ: quod factum eſt in aduentu Chriſti, quando pater innotuit mittendo filium, filius innotuit redimendo genus humanum, ſpiritus innotuit totum mundum deſtructa idololatria ad Chriſtū trahendo. Itaque vetus teſtamentum apertè quidem docet & inculcat Deum eſſe vnum, eumq; rerum omnium eſſe creatorem & gubernatorem: nouum verò præter hæc, Deum etiam eſſe trinum apertè docet, hominumq; redemptorem ad ęternam poſt hanc vitam fœlicitatem obtinendam. Ne tamen videri poſſit noua hæc doctrina, ſpiritus diuinus ſicut in veteri teſtamento inſinuauit redemptionis humanæ myſterium, quanquam obſcurius, ita & trinitatis inſinuauit varijs modis myſterium, ita vt illud in ſcripturis etiam Rabini quidam Iudæorum intellexerint ante Chriſtum, edocti proculdubio aut ab afflatu diuino, aut à prophetis illud viua voce tradentibus his qui eius myſterij erant capaces. Pluralitatem enim perſonarum in vna natura ſubſiſtetium ſpiritus in ſcriptura indicauit, primùm dum nomē Dei, quod in ſcripturis primum occurrit & eſt frequentiſſimum, nempe Elohim, pluraliter ponit, addens tamen ei ferè ſemper verbum vel adiectiuum ſingularis numeri. Cùm enim legimus: In principio creauit Deus cœlū & terram: pro Deus, Hebræis eſt nomen non ſingularis neque dualis numeri, ſed pluralis Elohim, cui tamē additur verbum ſingularis numeri, Bara, id eſt, creauit, vt intelligamus pluralitatem perſonarū, vnius tamen naturæ & eſſentiæ, quarum perſonarum proprietates quidam intelligunt inſinuatas in verbo Bara. Cōſtat enim ea dictio apud Hebræos ex tribus literis Beth Reſch & Aleph, quarum Beth principium eſt nominis filij. Ben enim filium illis ſignificat. Aleph verò, prima eſt litera nominis patris, qui Hebræis dicitur Ab, vel Chaldaicè Abba. Reſch autem prima eſt litera nominis Spiritus ſancti. Spiritus enim Hebraicè dicitur Rouahh. Pluralitatem item perſonarum in diuinitate indicat & alterū nomen Dei, nempe Adonai. Nā & illud eſt pluralis numeri,

meri, valens perinde ac ſi diceretur: Domini mi. Proprium verò Dei nomen, nomen, inquam, tetragrammaton, etiam perſonarum Trinitatem, ac naturæ earũ ſimplicitatem & vnitatem ſimul repræſentat. Ipſum enim nomen cùm ſit deriuatum à verbo Haia, quod eſſe ſonat, ſignificat eſſentiam: prima autem litera, quæ eſt adiectitia & nominis proprij conſtitutiua, nempe Iod, ſignificat principium: tres verò ſequentes literæ radicales, He, vau, He ſonant, hic & ille, quibus tribus ſignificantur tres perſonæ pater & filius, ſignificati per duo He, quorum copula & amor eſt Spiritus ſanctus, ſignificatus per Vau coniunctionem copulatiuam. Significatur ergo eo nomine tres perſonas vnum eſſe omnium rerum principium, vnamque eſſentiam, vnde non ſine grandi myſterio hoc Dei nomen in antiquis Hebræorũ libris, atque in Chaldaica adhuc tranſlatione ſcribitur per triplex Iod, vnico puncto Kamets ſubſcripto. Sic enim ſignificatum eſt tres eſſe qui vnum ſunt principiũ, eandem habentes eſſentiam & naturam. Iam & illud trinitatis in vnitate myſterium non parum commendat in lingua ſancta, quod in ea omnis dictio ex ſua natura trium & non plurium eſt literarum. Tres enim in vna dictione literæ trinitatem in vnitate repræſentant. Vt autem omittamus dictionum & nominum Hebraicarum obſeruationem, quæ quibuſdam curioſa nimis videtur, etiam variæ locutiones ſcripturæ pluralitatem perſonarum in vna diuinitate inſinuant: quales ſunt, in quibus aut Deus de ſeipſo, aut ſcriptura de Deo loquitur pluraliter, aut Deus aliquid feciſſe à Deo, vel dixiſſe ad Deum ſcribitur. Inter quæ primò occurrit illud quod ſcribitur dixiſſe Deus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Hic enim nõ poteſt intelligi, vt volunt Iudæi, Deus locutus ad Angelos. *Gen. 1.* Nam hi non fuerunt in creando homine Dei cooperatores, cùm de Deo ſolo dicatur: Formauit Deus hominẽ de limo terræ, & inſpirauit ei ſpiraculum vitæ. Pater ergo ad filium loquitur & Spiritum ſanctum, quorũ perſonalis pluralitas ſicut ſignificatur verbo pluralis numeri,

meri, faciamus, & pro nomine, noſtram: ita naturæ vnitas deſignatur, cùm ſingulariter dicitur: ad imaginem & ſimilitudinem. Similis eſt locus Geneſis 11. cap. cùm Deus videns ædificationem turris Babel, ſcribitur dixiſſe: Venite igitur, deſcendamus & confundamus ibi linguam eorũ: cùm tamen mox ſubijciatur: Diuiſit eos Dominus ex illo loco in vniuerſas terras. Sic et alibi de Deo ſcriptura loquitur pluraliter. Nã Ioſuę vltimo, vbi nos legimus: Non poteritis ſeruire Domino, Deus enim ſanctus & fortis emulator eſt: Hebræi ad verbum habent, ſi ſic dicere liceat, quia dij ſancti ipſe. Et Ieremiæ 23. vbi nos legimus: Peruertiſtis verba Dei viuẽtis, Domini exercituum Dei veſtri: Hebręis eſt ad verbum: Peruertiſtis verba deorum viuentium, Domini Dei veſtri. Pluralitatem perſonarum indicant & iſtæ locutiones: Dominus pluit à Domino ignem & ſulphur de cœlo. Gen 19. Dixit Dominus ad Satan, Increpet Dominus in te Satan. Zacha. 3. Et aliæ multæ ſimiles, quas breuitatis cauſa omittimus. Iam trinitatem perſonarum in diuinitate indicant & illæ locutiones, in quibus nomen Dei ter repetitur, vt in illo Pſalmi: Benedicat nos Deus Deus noſter, benedicat nos Deus. Et in illo Deuteronomij ſexto, vbi Dei vnitas ex inſtituto maximè commẽdatur: Audi Iſrael, Dominus Deus noſter, Dominus vnus eſt. Et rurſum ea Seraphim acclamatio, qua ter vni Deo acclamatur, Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus ſabaoth. Patris autẽ & filij diſtinctas in diuinitate perſonas inſinuat illud Prouerbiorũ: Non didici ſapientiã, & nõ noui ſcientiã ſanctorum. Quod nomen eſt eius, & quod nomẽ filij eius ſi noſti? Hic enĩ ſignificatur, inter eos qui propriè dicuntur ſancti, vnum eſſe patrẽ, & vnum filiũ. Spiritus verò etiam diſtinctam perſonam præter duas alias in diuinitate perſonas, manifeſtè ſatis inſinuat illud Iſaiæ: Accedite ad me, & audite hæc, nõ à principio in abſcõdito locutus ſum, ex tempore antequam fieret, ibi eram, & nunc Dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius. Quæ verba nõ eſſe dicta in perſona Iſaiæ, ſed Chriſti, patet tum ex eo quod ſequitur: Hæc dicit Dominus, redem-

Geneſ. 19. *Zach. 3.* *Iſaiæ 6.* *Prouer. 30* *Iſaiæ 47.*

redemptor tuus ſanctus Iſrael: tum quia Iſaiæ non conuenit illud: ex tempore antequam fieret ibi eram. Non enim Iſaias adfuit in datione legis, in qua is qui hic loquitur, ſignificat ſe locutum nõ in abſcondito, ſed palã. Commendat autem etiam perſonarum diuinarũ non ſolũ trinitatem, ſed etiã proprietates verſus ille Pſalmi: Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorũ. Cæterùm etiam antiquos Iudæorũ ante Chriſtũ in ſcripturis intellexiſſe inſinuatũ trinitatis diuinæ myſterium, oſtendit Galatinus prolixè lib. 2. cõtra Iudæos. In nomine eñ Dei tetragrammaton intellexerunt inſinuatam trinitatẽ diuinam, vnde cùm eſſet ineffabile, illud exponebant per aliud nomen duodecim literarũ, quod erat, Ab ben, verouahh haccados. Hoc eñ nomen ex multis cõſtans dictionibus, apud Hebręos 12. continet literas, & valet idem quod pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Et rurſum Iſaiæ 6. ternam nominis Sanctus repetitionem illi ſicuti & nos referebant ad patrem, filium, & Spiritum ſanctum, ſicut oſtendit Galatinus per quendam Rabbi Simeonem, & alium Rabbi Ionathan, qui Chaldaicã fecit editionem. Iam verò etiam Gẽtiles Philoſophos, maximè Platonicos, agnouiſſe trinitatis in diunitate myſteriũ, indicat D. Auguſtinus lib. 10. de ciuitate Dei cap. 14. & prolixius D. Cyrillus lib. 8. contra Iulianum, poſt hos verò prolixiſſimè Auguſtinus Steuchus libro 2. de perenni philoſophia, non quòd hoc myſterium aſſequi homo poſſit naturali intellectus lumine, ſed quòd ſiue ex oraculis Deorum, ſiue ex Chaldæorum Hebræorumq; doctrina obſcurè aliquid de trinitatis myſterio intellexerint. Platonẽ enim & Pythagorã ab Aegyptijs, & hos à Chaldæis pleraque didiciſſe certum eſt. Itaq; de Mercurio illo qui Triſmegiſtus dictus eſt, ſic ſcribit Suidas: Mercurius Triſmegiſtus, id eſt, Ter maximus, is fuit ſapiens Aegyptius. Floruit autem ante Pharaonem. Appellatus eſt autem Termaximus, quoniam de trinitate edidit oraculum, dicens in trinitate vnam eſſe diuinitatem his verbis: Erat lumen intellectuale ante lumen intellectuale. Et erat ſemper

Pſal. 32.

Mens

Mens Mentis luminoſa. Et nihil aliud erat, quàm horũ vnitas, & Spiritus omnia continens. Extra hunc non Deus, non angelus, non ſubſtantia vlla alia. Omnium enim Dominus & pater & Deus, & omnia ſub ipſo & in ipſo ſunt. Nam verbum eius perfectum exiſtens, & fecundum, & opifex, lapſum in fecunda natura, & aqua fecunda prolificam fecit aquam. Hæc Suidas de Triſmegiſto. Cuius Philoſophiam ſecutus Plato tres in varijs locis indicat diuinitatis gradus. In Epiſtola enim ad Dionyſium, qui eum de natura Dei percunctatus fuerat, ſic reſpondet: De natura Primi loquẽdum eſt tecum per ænigmata, vt ſi quid Epiſtola ponto vel terra perpeſſa fuerit, qui legerit non intelligat. Sic habet res, circa omnium regem omnia ſunt, & illius gratia exiſtũt omnia, illeque eſt cauſa omnium bonorum, ſecundum autem circa, ſecunda, & tertium circa, tertia. Porphyrius autem Platonis interpres, in quarto libro hiſtoriæ Philoſophi, vt teſtatur Cyrillus loco prædicto, ſcribit Platonem aſſerere, vſque ad tres hypoſtaſes ſiue ſubſiſtentias, Dei progredi eſſentiam, & eſſe quidem dicit ſummè Deum Bonum, poſt illum autem ſecundum Conditorem, tertium autem mundi animam. Nam vſque ad animam diuinitatem progredi. Per animam autem mundi, Platonem Poëtasque intellexiſſe eum quem nos vocamus Spiritum ſanctum, docet Calcidius ſuper Timæum, & Cyrillus contra Iulianum, quod per hunc ſpiritum tanquam per animam vegetatur & regitur mundus. Proinde Plotinus maximus Platonicus librum ſcripſit περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποςάσεων, id eſt, de tribus principalibus ſubſiſtentijs, cuius libri & Auguſtinus meminit loco prædicto, in quo libro ſummum Bonum ipſamq; excellentiſſimam vnitatem, ex priſcorum philoſophia facit primam hypoſtaſim, ſecundam ipſam mentem, tertiã Animam mundi, animamq; viuificatricem, amatricem omnis vitæ: nullum toto mundo eſſe animal, quod non acceperit ab ea vitam, ab hac omnem vim ſubſtantiamq; omnem ſuppetere, multaque alia huic animæ tribuens, quæ ſcriptura ſacra tribuit Spiritui ſancto, vt latius vi-

dere

dere licet apud Steuchum. Trinitatis inſinuationē apud Aegyptios habuit, quod de illis ſcribit Damaſcius Platonicus, ter illos primo principio acclamare ſolitos. Primum, inquit, principiū appellabant tenebras, ſuper omnem cognitionē tenebras incognitas, ter illud acclamantes. Rurſum trinitatis vtcunq; cognitæ olim inſinuationem habet quod Ariſtoteles lib. 1. de cœlo & mūdo, ſcribit, Pythagoricos in tribus poſuiſſe perfectionem rerū, velut principio, medio & fine, & in Deorum ſacris hunc numerum ſolitum vſurpari, vnde putātur eſſe verba illa magæ apud Vergilium: Terna tibi hæc primum triplici diuerſa colore Licia circundo, terq; hæc altaria circum Effigiem duco, numero Deus impare gaudet. His operæpretium eſt adijcere oraculum Serapidis, qui conſulenti Thuli, qui in Aegypto regnauit bello Troiano, quiſnam eſſet ſe beatior, fertur dixiſſe carmine, vt ferè oracula carmine reddi conſueuerunt:

πρῶτα θεὸς, μετέπειτα λόγος, καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς,
σύμφυτα δὲ τρία, πάντα καὶ εἰς ἓν ἰόντα.
Principio Deus eſt, tum ſermo, & ſpiritus iſtis
Additur, æquaue hæc ſunt, & tendentia in unum.

Citat Ludouicus Viues in commentarijs libri 10. de ciuitate Dei. Quo oraculo magis adhuc admirandum eſt Apollinis oraculum, quod ſub Chriſti deceſſum reſpondit etiam carmine, interrogatus de vera religione, vt refert Steuchus vltimo capite lib. 2. qui & Græca ſic vertit carmina: Ne me vtinam ſupremū, infelix ipſe ſacerdos Sciteris de ſancto ac diuino genitore. Et ſobole chara, rebus magni induperantis, Et flatu, qui mundum aſtrictum continet omnem, Montes, tellurem, fluuios, mare, tartara & ignem, Aëraque: heu tēplis is me diſcedere ab iſtis Coget, linquetur, quo edebam oracula, limē. Et hæc quidem paucis attuliſſe ſufficit, vt hinc intelligatur trinitatis myſterium & in ſcripturis veteris teſtamenti inſinuatum fuiſſe, & à Iudæis etiam intellectum, nec ab his ſolùm, ſed & à Philoſophorum principibus, quod tamen vt à paucis retro fuit cognitum, & admodum imperfectè cognitum, & obſcure, per Chriſtum fuerat

palam prædicandum, & perfectius aperiendum, quod et Iudæos quoſdam teſtatos eſſe, citatis eorum ſententijs demonſtrat prædicto loco Galatinus. Afferuntur autem à noſtris etiam naturales quædam rationes ad probandum perſonarum in diuinitate trinitatem, non quòd huiuſmodi rationibus ſufficienter id poſſit probari, ſed quòd rationes illæ oſtendant valde congruere diuinitati perſonarū trinitatē & pluralitatē. Hinc ad probandū pluralitatē, aliqui induxerunt rationem ex ratione infinitæ bonitatis diuinæ, quæ ſe ipſam infinitè cómunicat in proceſſione diuinarum perſonarum. Quidam verò per hoc, quod nullius boni ſine conſortio poteſt eſſe iucunda poſſeſſio. Auguſtinus autem procedit ad manifeſtandum trinitatem perſonarum ex proceſſione verbi & amoris in mente noſtra. Similitèr alij ex proceſſione luminis & caloris à luce ſolari. Sed vt redeamus eo vnde digreſſi ſumus, Chriſtus ſicut iam ſuperius frequenter apud Ioannem patris & filij diſtinctas perſonas in diuinitate inſinuauit, etiam in hoc ſermone tertiam perſonam, nempe Spiritus ſancti, aperire primùm cœpit diligentius. Quòd enim Spiritus ſanctus diſtincta ſit à patre & filio perſona, manifeſtè præter alia quæ hoc ſermone dicuntur, ſignificatur per hoc quod pater dicitur eum miſſurus in nomine filij. Hinc enim ſequitur eum nec patrem eſſe, nec filium. Quòd autem hæc à patre & filio diſtincta perſona verus etiam ſit Deus, vnius omnino cum patre & filio naturæ, ex infinitis ſcripturarum patet locis, quibus ea tribuuntur Spiritui ſancto, quæ Deo ſunt propria, & Deo in ſcripturis tribuuntur: qualia ſunt, eſſe vbique, eſſe & habitare in hominibus, replere homines, loqui per prophetas, viuificare et ſanctificare creaturas, aliaq; innumera, vt quod hoc loco Dominus illi tribuit dicẽs: Ille vos docebit omnia. Cùm enim Deus per Iſaiam capite 54. promiſiſſet vniuerſos Eccleſiæ filios fore doctos à Domino, quod & ſupra cap. 6. Ioannis citauit Dominus, hic dicit Spiritum ſanctum docturū eos omnia. Eſt ergo Spiritus ſanctus etiam Dominus & Iehoua (nam apud Iſaiā eſt hoc

nomen

nomen tetragrammaton) & eiuſdem cum patre natu- ræ,de quo patre ſuprà dixit Dominus: Nemo venit ad me,niſi pater meus traxerit eum. Et omnis qui audiuit à patre & didicit,venit ad me. Quæ autem ſit huius tertiæ perſonæ à patre & filio in diuinitate diſtinctæ perſonalis diſtinctio, etiam hic indicat Dominus,dum ad diſtinctionẽ ipſius à ſe,vocat eum ſpiritum ſanctum. Cũ enim nomen paracleti etiam ſibi eſſet commune,ad diſtinctionẽ adiecit: Spiritus ſanctus. Cæterùm vt cognoſcatur quomodo hoc nomẽ, Spiritus ſanctus, proprium ſit tertiæ in diuinitate perſonæ,cum & pater ſit Spiritus,& ſanctus,ac ſimiliter filius, ſciendum quòd nomẽ, ſpiritus,ſicuti & πνῦμα Græca dictio, propriè ſignificat ventum ſpirantem & flantem: quia autem ventus res eſt minimè corporea & inuiſibilis, hinc vocabulum hoc metaphoricè dicitur de omnibus rebus incorporeis,vt de diuina natura,de angelis,de anima,quę & ipſa ſic dicta eſt,quaſi ἄνεμος, quod eſt ventus. Hac ergo ratione & pater eſt ſpiritus & filius,quorum vtrique cum conueniat nomen,ſanctus,vterq; etiam,ſicut & ipſa diuinitas,eſt Spiritus ſanctus. Ea tamen ratione qua hoc nomẽ ſpiritus, dicitur à ſpirando, nomen hoc,ſpiritus,appropriatum eſt tertiæ perſonæ, eò quòd hæc per modũ ſpirationis procedit à patre & filio. Ab his enim perſonis procedit æterna proceſſione, ſicut amor à mente intelligente,& verbo mentali,hoc eſt,cogitatione. Amor aũtem veluti ſpiratur, quia ſicut ventus qui ſpiratur,impellit & mouet aërem & alias res,ita & amor impellit & mouet voluntatem amantis in rem amatam. Et quoniam per modum ſpirationis à patre procedit & filio æterna ſua proceſſione, hinc ei in ſcripturis accommodantur illi diuinæ naturæ in creaturis effectus,qui afflatum quendam diuinitatis important: vt ſunt, viuificare, afficere mentes hominum, ſanctificare,docere, illuminare, & id genus alia, vnde nomen ſpiritus ei non tantùm propriè conuenit, ratione æternæ proceſſionis ſuæ in modum ſpirationis, ſed etiam ratione huiuſmodi effectuum, qui ei in creaturis appropriantur, eò Ioan.6.

quòd per huiuſmodi effectus veluti ſpirat, mouet & afficit creaturas, & veluti animæ in corpore obit officia, producendo eas in eſſe, viuificãdo, continendo, mouendo, ſanctificando, interius docendo, & afficiendo mentes hominum. Vnde Dominus hanc nobis rationem ſatis ſignificauit, cùm daturus ſuis poſt reſurrectionem Spiritum ſanctum, prius inſufflauit in eis, ac tum dixit:
Ioan. 20. Accipite Spiritum ſanctum: cumque in die Pentecoſtes Spiritus ſanctus eis rurſum datus eſt cum ſonitu ſpiritus, hoc eſt, venti vehementis. Ab huiuſmodi effectibus ſtatim in exordio mundi inſinuatus eſt hic ſpiritus, cũ
Gen. 1. dicitur: Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas, ſiue, vt habet Hebraica veritas, fouebat, aut incubabat ſuper aquas, inſtar ſcilicet gallinæ ſuo calore & afflatu oua incubantis, & viuificantis. In nouo verò teſtamento ab effectibus magis ſpiritualibus, qui ſcilicet hominem ſupra ſe eleuarent, & diuinæ facerent naturæ conſortes, magis innoteſcere cœpit, dum noui diuinitatis effectus in modũ afflatus paſſim in toto orbe cum magna energia apparere cœperunt in hominibus, ob quos effectus meritò iãdicitur Spiritus ſanctus, cùm in principio Geneſis dicatur ſpiritus Dñi, quanquam et nomen Spiritus ſancti aliquoties occurrat in veteri teſtamento. In nouo tamen frequentius hoc reperitur ob effectus ſanctificationis, quos in plenitudine temporum copioſius in hominibus operari cœpit. Dicitur ergo appropriatè Spiritus ſanctus, quia à patre & filio inſtar flatus ab æterno procedens, ſuaque natura ſanctus exiſtens, imò ipſa ſanctitas, afflatu ſuo diuino mirabiliter mentes hominum ſanctificat. Et hæc quidem de Spiritu ſancto in præſenti ſufficiant loco.

E*Rat autem homo ex Phariſæis Nicodemus nomine, princeps Iudæorum, &c.*] Quoniam in præcedentibus Euangeliſta dixerat multos ex conſpectis à Chriſto factis miraculis credidiſſe in Chriſtũ, iam ex omnib⁹ de vno quodam præcipuo recenſet, quomodo diſcendi gratia Chriſtum adierit. Erat, inquit, homo quidam nomi-

nomine Nicodemus,qui & erat ſectæ Phariſaicę,& princeps Iudæorum,hoc eſt, vnus ex principibus & primoribus Iudæorum. Quæ duo appoſita ſunt,eò quòd alioqui totus ferè Phariſæorum atque principum ordo Chriſto ſemper fuerit cõtrarius. Vnde Ioan.7.dicunt: Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariſęis? Hic itaque venit ad Ieſum nocte, partim quod puderet eum qui inter Iudaicæ gentis principes dignitate præeminebat,humilis Ieſu diſcipulũ videri : partim & magis, quòd timeret ne eius gratia in Phariſæorum & ſacerdotum inuidiam pertraheretur. Sciebat enim permultos ſui ordinis & ſectæ, Ieſu inſidiari & inuidere, quod hic ſignificare rurſum voluit Euangeliſta. Quamuis autem nocturnus iſte acceſſus ſatis declararet humanum,quendam tum pudorem animi non ſatis humilis,tum timorem animi non ſatis amantis Ieſum, vt cuius gratia ſuæ exiſtimationis & gloriæ iacturam facere nollet:Dominus tamen doctor manſuetiſſimus, qui calamum quaſſatum non comminuit,& linum fumigans non extinguit,nõ repulit timidum atq; intempeſtiuum ſalutatorẽ, ſed comiter accepit, imbecillum quidem adhuc, ſed malitiæ expertem, & ob hoc dignum qui paulatim ad ſublimiora proueheretur. Is itaq; primum aperiens quantum ex cõſpectis illius miraculis profecerit, hac præfatione captare cœpit beneuolentiam Ieſu: Rabbi,inquit, iam perſuaſi ſumus, ac certò credimus,te non ex teipſo docendi munus ſuſcepiſſe,ſed à Deo te miſſum eſſe in hoc vt viam ſalutis mortalibus perdoceas. Id,inquam,certò de te credimus, propterea quòd nemo poſſit hæc ſigna facere quæ tu edis, niſi Deus illi adſit,faueat,& cooperetur. Bene autem dicit; hæc ſigna quæ tu facis. Nam & diabolus cum ſuis miniſtris multa facere poteſt quæ videntur eſſe miracula & ſigna,idque partim per ludificationem ſenſuum, partim per coniunctionem occultarum cauſarum naturalium. Vnde Paulus 2.ad Theſſal.2. dicit aduentum antichriſti futurum ſecundùm operationem ſatanæ in ſignis & prodigijs mendacibus. Et Apocal.13. dicitur de beſtia ſecunda:

Ioan. 7.

2.*Theſ.* 2.
Apoc. 13.

Et fecit ſigna magna, vt etiam ignem faceret deſcendere de cœlo in terram in conſpectu hominum. Verùm talia ſigna qualia Chriſtus fecit, non ad oſtentationem, ſed ad vtilitatem hominum, facere nemo poteſt niſi diuina virtute: qualia ſunt conuertere aquam in vinum verum, cæcis præbere viſum, claudis greſſum, & in vniuerſum facere vera ſigna & miracula, hoc eſt, quæ excedunt omnem poteſtatem rerum naturalium. Nec obſtat huic dicto Nicodemi, quod Deus aliquando miracula

Mat. 7. huiuſmodi vera faciat per malos, vnde Matth. 7. dicit Dominus, in die illa multos dicturos: Domine, nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? quibus tamē dicturus eſt: Non noui vos, diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem. His enim etſi Dominus non adſit per gratiam ſuam, nec ſit cum eis omnibus quæ faciunt, adeſt tamen eis in miraculorū patratione: quæ cùm non fiant ab eis in nomine ipſorum, non probant eos eſſe bonos et ſanctos, ſed ſanctum eſſe nomen illud in quo facta ſunt, ac veram eſſe doctrinam quam prædicant. Sunt enim miracula vera, teſte Gerſone, veluti ſigillum quoddam Dei, quo vtitur in teſtimonium & confirmationem veritatis, ſicut in atteſtationem veritatis reges & alij ſigillo quodam appoſito vtuntur. Bene itaque ex ſignis quæ non niſi diuina virtute fieri potuerunt, intulit Nicodemus cœleſtem & diuinam fuiſſe Chriſti doctrinam. Sic & 3. Reg.

3. Reg 17. 17. dixit mulier Sarepthana ad Eliam: Nunc in iſto cognoui quod vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum eſt. Et Marci vltimo dicuntur Apoſtoli prædicaſſe vbique Domino cooperante, & ſermonem cōfirmante ſequentibus ſignis. Porro Nicodemus hanc ſuam de Ieſu opinionem, propoſuit vt magnificam ac præclarā, quum tamen longè eſſet infra eius dignitatem. His enim verbis ſatis ſignificabat, ſe nihil aliud eum fuiſſe ſuſpicatum, quàm Prophetam aliquem aut doctorem veracem, cui Deus faueret, & adeſſet in edendis miraculis, quaſi ea non ederet ſuapte virtute. Nondum enim intellexit Deum ſic fuiſſe cum Ieſu, quomodo nos intelli-

telligimus, quia ſcilicet in eo diuinitas humanitati coniuncta fuit in vnitatem perſonæ: quanquam & hic ſingularis modus quo Deus fuit cum Ieſu, intelligi potuiſſet ex ſingulari illo modo quo fecit miracula. Fecit enim non in nomine alterius, ſed quaſi propria autoritate, & in confirmationem eius quod Deum patrem ſuum aſſeruit.

Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, niſi quis renatus] Quemadmodum Dominus pro ſua manſuetudine non dedignatus eſt admittere ad colloquium, eum quem ſciebat pudore quodam ac timore accedere ad ſe nocturno tempore: ita pro ſua humilitate non indignatus eſt ei, qui imperfectam adhuc de ſe opinionem habuit, nec ſtatim ſe iactabat qualis eſſet, ſed blanda comitate docilem paulatim prouehit ad Euangelicæ doctrinæ penitiora myſteria, incipiēs à regeneratione baptiſmali, quæ principiū eſt Chriſtianiſmi. Porrò cùm reſpōſio ſaluatoris impertinenter ſe habere videatur ad verba Nicodemi, Theophylactus ad hunc modum eam reſpondere facit verbis Nicodemi. Quandoquidem Nicodemus humilem de Chriſto habebat opinionē, nempè quòd magiſter eſſet, & Deus eſſet cum illo, dicit ei Dominus: Meritò ita de me ſentis. Nondum enim natus es ſupernè vel denuò, ſed adhuc carnalis es, ac ob id & tua de me opinio, carnalis & humana. Ego autem dico tibi, quòd niſi tu aut quiſquis alius fuerit, ſupernè & denuò nati fueritis, non poteritis dignam de me habere opinionem, nec videre regnum Dei, hoc eſt, cognoſcere me vnigenitum Dei filium. Intelligit enim Theophylactus regnum Dei hic vocari ipſum Chriſtum. Cyrillus autem ſic verba Chriſti intelligit ſubiuncta verbis Nicodemi, vt quoniam ille ſatis ad ſalutem eſſe putauit, ſi tantummodo admiratione digna admiraretur, propterea quod nihil à Domino quæſiuit, ſed tantùm confirmauit eum à DEO miſſum magiſtrum; ideo Dominum voluiſſe his verbis docere, non nudis verbis adipiſci poſſe iuſtitiam. Nec omnem qui dicit: Domine, Domine, intraturum regnum cœlorum, ſed qui

fecerit voluntatem patris : eam autem eſſe, vt ſpiritum ſanctum homo ſuſcipiat. Verùm ſimplicius fuerit intelligere, Nicodemum, poſtquam dixiſſet Dominũ ſe credere à Deo miſſum in præceptorem hominum, deinde etiam interrogaſſe qua ratione poſſet conſequi vitam æternam & regnum cœlorum, quod Ioannes & Chriſtus iam prædicauerant. Atque hanc interrogationem inſinuaſſe Ioannem reſponſione Chriſti, quemadmodum ſuperius interrogationem Phariſæorum indicauit reſponſione Ioannis dicentis : Non ſum ego Chriſtus. Aut certè intelligendum ſaluatorem, quoniam ex verbis Nicodemi ſatis intellexit quorſum ſpectarent, & propter quid ipſum adierit, videlicet vt ſciret viam & rationem ſalutis, mox incepiſſe eum inſtruere, exordiens ab eo quod in ordine ſalutis primum eſt. quaſi dicat: Scio Nicodeme percupidum te eſſe, vt à me, quem à Deo miſſum magiſtrum credis, audias rationem conſequendæ ſalutis. Quare illud habeto pro indubitato, ante omnia requiri ad conſequendam ſalutem, vt quis denuò naſcatur. Sciendum autem dictionem Græcam ἄνωθεν, quã noſter interpres vertit, denuò, eſſe ambiguã. Significat enim quandoque ſupernè vel è ſupernis, quomodo accipitur poſtea hoc eodem capite, cùm dicitur: Qui de ſurſum eſt, ſuper omnes eſt. Atque in hac ſignificatione accipiunt hoc loco ferè omnes Græci, nominatim autem Theophylactus & Cyrillus, intelligentes ſignificari debere hominem naſci è ſupernis, hoc eſt, cœleſti generatione. Chryſoſtomus autem & huius ſignificationis meminit & alterius, qua ſignificat hæc dictio idem quod πάλιν, hoc eſt, iterũ vel ab integro, & à principio. In qua ſignificatione debere hic accipi patet ex reſponſione Nicodemi. Si enim Ieſus dixiſſet, oportet naſci è ſupernis, non obieciſſet Nicodemus ea quæ ſunt generationis carnalis. Deinde cùm dicit Nicodemus: Nunquid poteſt in ventrem matris iteratò, vel, vt habẽt Græca, δεύτερον, ſecundò, introire, manifeſtè ſatis patet Chriſtum dixiſſe, oportere naſci denuò. Nam quod dicit Theophylactus, Nicodemum poſtquam audiuit illud

illud ἄνωθεν, intellexiſſe ab initio & iterum, cùm Dominus voluerit ſignificare, è ſupernis, locum habere poſſet, ſi Chriſtus Nicodemo Græcè locutus fuerit. In Hebræa autem lingua non eſt æquiuocatio, reſpondens æquiuocationi huius Græcæ dictionis. Vnde & in Syriaco euangelio eſt, denuo. Porro Amen, dictio Hebraica eſt, habēs apud Hebræos eum vſum, vt per eum aliquid confirment, idem valens quod apud nos aduerbium, verè. Venit enim à verbo Heæmin, quod eſt, credidit, firmauit, aſſeruit. Et aliquando quidem hac voce, Amen, optatur perfectio eorũ q̃ dicta ſunt, quomodo lex cógebat mulierem adulterij infamatam reſpondere Amen Amen, poſt lectam imprecationem, vt eſt Numer. 5. Sic quum recitabantur deuotiones & maledictiones contra tranſgreſſores legis Dei, reſpondebat populus Amē, vt legitur Deuteron. 27. Sic & Pſalm. 40. 71. 88. & 105. illud, Benedictus DEVS in ſeculum, clauditur per Amen Amen, pro quo Septuaginta bene verterunt, γένοιτο γένοιτο, fiat fiat, non quod Amen hoc propriè ſignificet. Non enim, vt quidam putant, verbum eſt, ſed nomen vel aduerbium confirmandi. Tamen ſic vertendam eam dictionem putauerunt Septuaginta, quod quando ſic ponitur vt per eam optetur perfectio eorum quæ dicta ſunt, eius vis apud nos melius exprimi nequeat. Aliquando autem hac voce confirmantur quæ dicenda ſunt, vt cùm ea ſaluator vtitur in Euangelijs, & tunc rectè explicatur per verè aut certè. Vnde pro eo quod Lucæ 21. dicitur: Verè dico vobis quia vidua hæc pauper plus quàm omnes miſit, Marci duodecimo, dicitur: Amen dico vobis, &c. Cæterùm geminatio huius dictionis, quæ ſemper inuenitur apud Ioannem, ſimiliter & in fine Pſalmorum, & Nume. 5. confirmationem intendit: quare quamuis pro more Hebræorum Ioannes hanc dictionē geminauerit, tamen hæc geminatio ei potius competebat quàm reliquis Euangeliſtis, quòd ea quę à Ioanne diſſeruntur, magis ſint cœleſtia & ſublimiora, ideoq; attentiorem auditoris animum flagitantia, ac proinde maiori aſſertione confirmanda, vt annotauit etiam Rupertus hoc loco.

Amē quid ſignificet.

Num. 5.

Lucæ 21.

Marci 12.

Aliquando verò hæc dictio, Amen, in ſcripturis accipitur vt ſit nomen ſignificans idē quod verus vel veritas,
Iſaiæ 65. vt Iſaię 65. Qui benedictus eſt ſuper terram, benedicetur in Deo amen: & qui iurat in terra, iurabit in Deo amen, hoc eſt, fideli & veraci. Illa autem oratio: non poteſt videre regnum Dei: quam ſic multi intelligunt, vt per regnum Dei accipiatur Chriſtus: alij, vt intelligatur doctrina Euãgelica, & videre pro intelligere, rectius intelligitur eſſe Hebraiſmus, idē pollēs quod, nō poteſt eſſe par-
Pſal. 15. ticeps regni Dei, quod eſt vita æterna. Sic enim in Pſal. dicitur: Nō dabis ſanctum tuum videre corruptionem: pro eo quod eſt, ſentire & ſubire corruptionem. Sic dicitur & videre mortem. Lucæ 2. & Ioan. 8. Nam quod hoc loco videre regnū Dei ſic accipi debeat, patet ex eo quod poſtea pro videre regnum Dei, dicatur, introire in regnum Dei.

Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo poteſt homo naſci cum ſit ſenex? &c.] Cùm potuiſſet Dominus adeo aperte quod dicendum erat explicare, vt à Nicodemo facilè intelligeretur, tamen obſcurius locutus eſt, tum vt Phariſaicã ſuperbiam comprimeret, tum vt hominis ruditatem eliceret, ac ſic paulatim erudiret, & ab effectu carnali transferret ad intelligētiam ſpiritualē. Itaq; cùm Nicodemus non intelligeret natiuitatem aliquam, niſi carnalem quæ iterari non poſſet, miratur quomodo Saluator denuò naſcendum eſſe dicat. Quamuis aūt omni ætati ſit impoſſibile denuò naſci corporaliter, tamen meminit ſpecialiter ſenectutis, tum vt ab ætate omnino contraria naſcenti obiectio eſſet euidentior, tum quòd ipſemet ſenex eſſet, ac ob id de ſe exemplum prompſerit, ac ſi diceret: Ego ſum ſenex, & meam quæro ſalutem, quomodo ergo fieri poterit vt renaſcar? Porro quemadmodum bene intellexit Nicodemus corporalem natiuitatem repeti non poſſe, ita quoq; intelligendum ſpiritualē non poſſe iterari. Quomodo enim, inquit Auguſtinus, vterus repeti non poteſt, ita nec baptiſmus.

Reſpondit Ieſus: Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua, &c.] Rurſum Dominus non eſt offenſus tam

craſſo

craſſo hominis reſponſo, & interrogatione incredulitatem quandam præ ſe ferente, ſed ſciens eum animo diſcēdi cupido interrogaſſe, nō grauatur interpretari quod obſcurius dictum erat, & oſtendere quomodo quis denuò naſci poſſit & debeat, non ſcilicet ex vtero matris, ſed ex aqua & ſpiritu ſancto. Significat ergo ſecundam hanc natiuitatem quam exigit, non eſſe carnalē, ſed ſpiritualem. Sicut enim neceſſe eſt hominem carnaliter naſci ex matre & patre, priuſquā ingrediatur in vitā hanc temporalem, & regnum poſſeſſionemque huius mundi carnalem: ita vt quis introeat in vitam illam æternam & regnum Dei ſpirituale, neceſſe eſt prius ſpiritualiter renaſcatur, idque ex aqua & ſpiritu. Et ſanè vt regeneratio, omni tempore neceſſaria ad conſequēdum regnum cœlorum, fieret ex ſpiritu, ſemper fuit neceſſarium: verùm vt etiā ex aqua fieri deberet, à Chriſto primū inſtitutum eſt, qui baptiſmum Ioanni proprium, in aqua ſcilicet, coniungens baptiſmo ſibi proprio, nempe in ſpiritu, Chriſtianum conſtituit baptiſma in aqua & ſpiritu, per quod regeneraretur homo ad nouā vitam, & conſequendum regnum Dei. Vt autem in aqua ſimul & ſpiritu regeneratio fieret, ſapienter & inconuenienter inſtitutum eſt. Primū, vt quoniam homo ex duabus conſtat partibus altera viſibili, altera inuiſibili, etiam regeneratio quæ ad totum ſpectat hominē, in duobus illis conſiſteret: quorum vnū viſibile, corpus hominis viſibile cōtingeret: alterum verò inuiſibile, mētem hominis inuiſibilem inuiſibiliter renouaret. Secundò, vt quoniā pro ſtatu huius vitæ adhuc craſſi ſumus, ſpiritualia nō intelligentes niſi per corporalia, externa aquę ablutione perciperemus interiorem ſpiritus purificationē & renouationem, quæ nullo alio ſymbolo ſenſibili cōuenientius quàm aqua ſignificari potuit, tum quod ſuis proprietatibus & ſpiritum nos lauantem regenerantemq́; & ſanguinem Chriſti in quo lauamur appoſitè ſignificet: tum quod per immenſionem in ipſa factam, & myſteria mortis ac reſurrectionis Chriſti quibus renouamur repræſententur, & quid in nobis ad imitationem Chriſti fiat

videlicet

videlicet quod cum Chriſto commorimur, & conſepeli-
mur mundo atque peccato, & rurſum cum illo reſurgi-
Rom. 6. mus ad nouitatem vitæ, vt docet ad Romanos Paulus.
Tertiò, vt regeneratio fieret per vnum ſenſibile & alte-
rum inſenſibile, etiam ob id conueniebat, quoniam qui
regenerantur, ex Eccleſia & Deo regenerantur, filij ſci-
licet matris Eccleſiæ & Dei patris: quorum illa per aquæ
miniſterium viſibile regenerat, hic per ſpiritum ſuum
inuiſibiliter. Vt autem regeneratio nunc per aquam fie-
ret, & ſpiritum, cùm prius ſolùm fieret per ſpiritum, cō-
ueniebat. Primùm, eò quod ſicut ſub Chriſto primùm
cœpit prædicari apertè regnum cœlorum & hæc ſpiri-
tualis regeneratio: ita & ab ipſo primùm inſtituendum
erat huius ad conſequendum regnum cœlorum regene-
rationis ſymbolum, quo tamen non ſolùm intelligere-
mus ſpiritualem hanc innouationem, ſed eandem eti-
am efficaciter conſequeremur, ac de conſecuta certio-
res redderemur. Secundò, quoniam iam ex omnibus
gentibus plerique regenerandi erant ad vitam æter-
nam, ob id iam conueniens erat ſignum quoddam inſti-
tui quò à ſe mutuo dignoſcerentur quicunque ad eam
eſſent regenerati, & aſcripti nouo illi populo, ad quem
pertineret promiſſio regni cœlorum: quemadmodum
olim circunciſionis ſigno dignoſcebantur qui ad eum
pertinerent populum, cui promiſſiones terræ Chanaan,
aliæque veteris legis, factæ erant. Atque ob hanc du-
plicem cauſam omnia ſacramenta nouæ legis inſtituta
ſunt, videlicet vt poſteaquam per Chriſtum exhibetur
omnibus gratia Dei, per viſibilia quædam ſigna gratia
hæc & ſignificaretur, & efficaciter communicaretur. De-
inde, vt per huiuſmodi ſigna nouus Chriſtianorum po-
pulus in vnum coadunaretur, quemadmodum docet
Auguſtinus primo capite libr. 1. ad inquiſitiones Ianua-
rij dicens: Deus ſacramentis numero pauciſſimis, obſer-
uatione facillimis, vſu ſaluberrimis, ſocietatem noui po
puli inter ſe colligauit. Quam ob rem hæc ſacramenta
Græcis appoſito vocabulo dicuntur σύμβολα, vel etiam
συνθήματα. Dicuntur enim Græcis σύ. βολα & συνθήματα
quæ

quæ Latinis dicuntur teſſeræ, ſigna ſcilicet profeſſiua communionis & ſocietatis. Antiqui enim habebant teſſeras, hoc eſt, ſigna quædā vel ex plumbo, vel coreo, vel panno, vel ſimili re, quibus in bello milites ſignificabant cuius erant exercitus, quæ dicebantur teſſeræ militares: aut quibus vtebantur alterutrum inter ſe confœderatæ ciuitates, quæ dicebantur teſſeræ hoſpitales. Sic & per noſtra ſacramenta profitemur nos eſſe de exercitu Chriſti, & eſſe ciues ciuitatis ac ſocietatis in Chriſto collectæ, hoc eſt Eccleſię Dei. Cuius profeſſionis reſpectu etiam à Latinis ſcriptoribus videntur hæc ſigna dicta in primis ſacramenta. Nam ſacramentum propriè dicitur apud probatos autores iuſiurandum, quo ſe milites aſtringunt ſuis ducibus fidelitatem promittētes, quod ob id ſacramētum dicebatur, quia ſacrum habebatur & inuiolabile. Ita enim & nos ſacramētis noſtris obligamus nos ad cultū diuinum & Dei ſeruitutem, ſicut de circumciſione dicit Paulus: Teſtificor omni homini circuncidenti ſe, quoniam debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ. Porro hæc noſtra ſacramenta & ſymbola, non ſunt gratiæ Dei ſigna nuda, quemadmodum veteris legis, ſed ſigna efficacia, vt quæ gratiam quam ſignificant etiam efficaciter exhibeāt. Cùm enim in veteri lege gratia Dei per Chriſtum nondum eſſet exhibita, ſacramenta illorum gratiam venturam adumbrarunt quidem & promiſerunt, ſed non contulerunt. Verum quoniā iam hæc gratia exhibita eſt per Chriſtum, ſigna talia ſunt inſtituta, quæ non ſolùm gratiam hanc ſignificarent, ſed etiam conferrent, cooperāte ſcilicet in eis ſpiritu Dei. Vt autem ſic ſint efficacia ſigna, cum nō habeant ex ſua natura, habent ex beneplacito inſtituentis Chriſti, quemadmodum more ſolenni annulus aut purpura miſſa à principe, ſignum eſt efficax inaugurandi aliquem alicui magiſtratui aut authoritati, non quidem ex aliqua vi quæ hæreat in ipſis ſymbolis ex illorū natura, ſed ex voluntate principis, qui ea ad hoc inſtituit. Eſſe enim noſtra ſacramenta, efficacia ſigna, præter alios ſcripturæ locos etiam ex hoc loco conſtat cum regenerationem

Galat. 5.

non

non ſolùm ſpiritui ſancto, ſed ſimul etiam aquæ tribuat Dominus. Aduertēdum autem, ſaluatorem, dum dicit: Niſi quis renatus, &c. neceſſitatem imponere omnibus, ac proinde etiam paruulos debere renaſci ex aqua & ſpiritu. Nam eos poſſe intrare regnum cœlorum nemo facilè negauerit, cùm talium dicat Chriſtus eſſe regnum cœlorum. Nec obſtat quod quidam ſine baptiſmo aquæ ſaluentur, vt qui catechumini morte occupantur, aut qui in ſanguine martyrij baptizantur. Hi enim omnes renati ſunt ex aqua, ſaltem in voto, etſi necdum re ipſa.

Quod natū eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt] Poſtquam oſtēdit ſecundam generationem a prima longè eſſe diuerſam, vtpotè quæ ex aqua eſt & ſpiritu, oſtendit iam quanta ſit differentia inter id quod priori, & quod ſecūda naſcitur generatione: ex qua differentia etiam ſatis indicat rationem, ob quam neceſſe ſit denuò naſci, idque ex aqua & ſpiritu, ad conſequendum regnum Dei. Cùm enim ſpirituale & cœleſte regnum Dei, caro & ſanguis poſſidere nequeat, vt habet D. Paulus, neceſſe eſt vt id quod ex carne tantùm caro natum eſt, deinde etiam ex ſpiritu naſcatur ſpiritus, vt ſic regnum Dei ingredi poſſit. Cùm autem hic dicitur: caro eſt, & ſpiritus eſt: caro accipi debet pro re vel homine
1. Cor. 2. carnali, quem Paulus vocat hominem animalem, qui non percipit ea quæ ſunt cœleſtia & ſpiritualia, ſed tantùm ea quæ ſunt carnis. Spiritus verò pro homine ſpiri-
1. Cor. 6. tuali, quomodo dicit Paulus: Qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt. Ac ſic facilè ſoluitur difficultas quæ ex his verbis oriri poteſt de Chriſto, qui cùm ſecundum carnis generationem natus ſit ex carne, videtur dicendus caro: cumque ſecundum eandem generationem natus ſit ex ſpiritu, dicendus erit ſpiritus. Dicendum enim, totum Chriſtum, propterea quod ex ſpiritu natus ſit, eſſe ſpiritum, non carnem, quomodo hic eæ dictiones accipiuntur. Non enim hic ſubſtantiam denotāt, ſed qualitatem. Nec obſtat quod Chriſtus etiam natus ſit ex carne. Nam iſtud: quod natum eſt ex carne: intelligi debet

debet cum excluſione ſpiritus, hoc modo, quod natum eſt ex carne & non ex ſpiritu. Aut quod natum eſt ex carne, hoc eſt, carnali generatione, idipſum eſt carnale quatenus ex ea eſt. Aut quod natum eſt ex carne, tanquam principali principio productiuo. Itaque natiuitas ex ſpiritu eſt duplex. Quædam corporalis, ea ſcilicet qua Chriſtus natus eſt homo ex ſpiritu ſancto. Alia ſpiritualis, qua nos ad illius ſimilitudinem naſcimur inuiſibiliter filij Dei, atque de hac potiſſimum hic eſt ſermo: quanquam & priorem illam natiuitatem ex ſpiritu debere comprehendi ſub ſecundo membro, ſatis patet ex his, quæ ſcribit Paulus, primo Corinthiorum decimoquinto. vbi Chriſtum comparatum ad primum Adam, vocat hominem cœleſtem & habentem corpus ſpirituale. Cyrillus tamen hæc nomina, caro & ſpiritus, videtur accipere vt ſignificent ſubſtantiam, carnem ſcilicet pro altera hominis parte quæ à carne ſeminatur: ſpiritum verò pro anima rationali, quam ex ſpiritu natam intelligit, tum quod ab ipſo ex nihilo ad eſſe producta ſit, tum quod per ipſum ſit reformata, & diuinæ naturæ particeps effecta. Verùm hic ſenſus vt non ſatis videtur propoſito conuenire, ita relinquit magnam difficultatem de carne Chriſti, & præterea Chriſtus non vnam hominis partem ex carne natam vult dicere, alteram verò ex ſpiritu, ſed totum hominem natum eſſe ex carne, & totũ natum eſſe ex ſpiritu, vt patet ex eo quod ſequitur: Sic eſt omnis qui nat⁹ eſt ex ſpiritu

Non mireris quia dixi tibi: Oportet vos naſci denuò, &c.] Hęc pars dupliciter accipi poteſt. Primò, vt ex ſuperioribus inferatur in hunc ſenſum: Cùm iam Nicodeme intellexeris ſecundam natiuitatem non eſſe talem, qualẽ opinabaris, videlicet ex carne, ſed ex ſpiritu, atq; ob id quod ex ſpiritu, gignitur, longè diuerſum eſſe ab eo quod ex carne, ne igitur mireris quod dixerim neceſſe eſſe vt denuò naſcamini. Secũdò accipi poteſt, & melius, vt ad ſequentia referatur, eò quòd inducto exemplo videatur Dominus voluiſſe Nicodemum reuocare ab admiratione. Quæ tamen ſequentia dupliciter quoque intelliguntur.

Chryſo.

Chryſoſtomus enim, Cyrillus, cæterique Græci, cùm dicitur: ſpiritus vbi vult ſpirat: intelligunt per ſpiritum, ventum & aërem, qui ſpirare dicitur vbi vult, quia non coercitus arbitrio hominũ, naturali impetu fertur quouis, quaſi libertatem quandam habens voluntatis. Vocẽ autem eius audimus, hoc eſt, ſonum & ſtridorem, quomodo & tonitrui ſonus frequenter in Pſalmis vox dicitur. Neſcimus verò vnde ſpiritus veniat aut quo vadat, quia nõ videmus, nec ſub ſenſum cadit vnde veniat aut quò vadat, quãuis ſciamus per aliqua externa ſigna vnde veniat. Aut quod quamuis ſciamus in generali ventorum principium, non tamen in ſpeciali, hoc eſt, ignoramus certum & determinatum locum vnde incipiant, & vbi deſiſtant. Itaq; iuxta hanc intelligentiam ſimile iſtud ſic eſt accommodandũ propoſito: Miraris Nicodeme, quod dixi denuo naſcẽdum eſſe, eò quod ſecundam natiuitatem nullo ſenſu comprehendas: verùm cùm iã dixerim ſecundam generationem eſſe ex ſpiritu, non debet te id perturbare. Nam ſicut aëreus iſte ſpiritus nullo obſtante fertur quouis, & cùm ſtrepitum eius audias, neſcis tamen eius originem aut finem quò tendat: ita quoque ſe habet omnis qui natus eſt ex ſpiritu, ac tale quiddam in eo accidit. Spiritus enim ſanctus ex quo renati ſunt, quos vult afflat, & aſpirat arcanis ſuis afflatibus, cumq; vis & efficacia huiuſmodi afflatus ſentiatur tum ab eo qui renatus eſt, qui ſe alium ſentit effectum, tum ab alijs hominibus, qui quaſi nouos iam ſuſpiciunt & admirantur homines ſic renatos: tamen vnde eis vis illa noua adſit, aut quò eós agat, neque percipitur aliquo ſenſu ab ijs qui ſic ſunt renati, neque intellectu etiam comprehenditur ab ijs qui eodem ſpiritu nondum ſunt afflati. Intellige ergo, quod quomodo non eſt ſubiecta aliquibus legib⁹ humanis, nec perceptibilis eſt via huius ſpiritus aërei, nec eum niſi ex effectu ſuo cognoſcis: ita quoq; natiuitas hæc quam dixi ex ſpiritu, neque naturæ legibus ſubijcitur, neq; humana ratione aut ſenſu percipi poteſt: percipitur aũt ex efficacia ſpiritus agentis & regẽtis eos quos regenerauit ſuo afflatu. Porrò alij.

inter quos Auguſtinus, ne nomen ſpiritus æquiuocè hic accipiatur, & quia ventus impropriè dicitur velle, ac deinde non videtur verum de vento quod neſciatur vnde veniat, aut quò vadat, intelligunt hic per ſpiritum, ſpiritum Dei, ac ſaluatorem iſto ſimili voluiſſe oſtendere, aut in quo ſenſu dixerit eũ qui natus eſt ex ſpiritu, eſſe ſpiritum, quomodo intelligit Caietanus, aut potius eum qui natus eſt ex ſpiritu, quod attinet ad eã natiuitatem, non poſſe ſenſibiliter cognoſci, quomodo nec ipſe ſpiritus ex quo natus eſt. Spirat vtique ille vbi vult, nulloque creaturæ arbitrio moderari poteſt, nihil illum prohibere. Electos ſuos afflat, nouosque reddit, cùm ipſi viſum fuerit. Huius vocem homines audiunt. Nam in ſanctis loquitur, verùm vnde ille ſanctis adueniat, quoque eos agat ignorant. Prophetas vtique audiebat populus diuina differentes, in quo vocem ſpiritus clarè percipiebat: at vnde ille ſpiritus eis adueniret, aut quò abiret ignorabant. Saul regem antea ſpiritu vacuum, prophetiæ ſpiritus inuaſerat, & vox prophetica ex eo audiebatur: verùm vnde veniret illi ſpiritus, & quo abiret, vulgò neſciebatur. Quomodo ergo ſpiritus ille nõ niſi effectu cognoſcitur, ita & ſpiritualis natiuitas non niſi effectu comprehenditur. Verùm prior intelligentia omnibus perpẽſis multo videtur accommodatior. Nam interpretatio Caietani, qui vult in tribus conditionibus natum ex ſpiritu aſſimilari ſpiritui, coacta nimis & dura eſt. Secundum aliorum autem intelligentiam, non videtur eſſe diuerſitas aliqua, aut non magna inter ſecundã partem ſimilitudinis & primam.

Reſpõdit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo poſſunt hæc fieri?] Nicodemus craſſior, in Iudaica adhuc imperfectione ſubſiſtit, propterea iterum rogat quomodo poſſunt hæc fieri, non repugnans quidem Ieſu, ſed non intellectum ſermonem planius cupiens ſibi explanari. Non dicit autem: quomodo poteſt iſtud fieri: ſed pluraliter, quomodo poſſunt hæc fieri. Tria enim dixerat Dominus quæ non aſſequebatur Nicodemus, videlicet quod oporteat renaſci ex aqua & ſpiritu, quod ſic natus efficeretur ſpi-

ritus,quodque hæc regeneratio imperceptibiliter fieret. De his ergo omnibus modũ quo fieri poſſint inquirit. Ieſus autem primùm quidem ei monſtrat ſuam imperfectionem, & tarditatẽ minus quàm in alijs tolerandã, non quidem volens illi inſultare, & exprobrare, ſed potius vt depoſito Phariſaico ſupercilio humiliet,dum intelligere eum facit quã ſit in his rudis ipſe qui alios docere ſe poſſe profitebatur. Tu,inquit,doctoris nomen & officium obtines in populo Iſraelitico, & hæc ignoras? Verùm videri poſſet hæc ſaluatoris obiectio abſurda. quemadmodũ abſurdè diceretur iuriſperito: Tu es doctor legum,et ignoras ea quę ſunt Theologiæ? Hęc enim quę modò dixit ſaluator,ſunt nouæ legis dogmata,non veteris,cuius Nicodemus erat profeſſor. Itaq; Theophylactus intelligit Nicodemũ doctorem legis veteris, ideo non debuiſſe hæc ignoraſſe,& necdum crediſſe,qui ex miraculis maximis quæ in veteri teſtamento continentur,debuiſſet intellexiſſe hæc eo modo fieri poſſe quo illa facta ſunt,vt ſit ſenſus iſte: Si in memoriam redigeres miracula veteris teſtamenti, quomodo ſcilicet Eua ex coſta Adæ formata ſit, quæ prodigia facta in Aegypto, quomodo ſterilis pepererit,& id genus alia,facilè deprehenderes id fieri poſſe quod dico. Quemadmodum enim illa fuere miranda, & ſuper intellectum, & tamen credis ea ſic facta:ita quantumuis hæc ſint mirabilia & ſupra captum,credas tamen neceſſe eſt. Secũdum quem ſenſum quod dicitur: & hæc ignoras: accipiendum erit pro eo quod eſt, & hæc non credis, vel non aſſequeris quomodo poſſint fieri. Alij verò melius intelligunt, Nicodemum,eò quòd doctor eſſet Iſraelis,nõ debuiſſe hæc ignoraſſe,tum quia in ſcripturis veteris teſtamenti variæ continentur figuræ regenerationis quæ fieri debebat per aquam & ſpiritum, vt tranſitus per mare rubrũ, diluuium mundi,ac purgatio Naaman in Iordane: tum quia ſcripturæ prophetarum apertè ſatis loquantur de ſpiritu Dei renouante & regenerante, atque de aqua quæ in diebus Meſſiæ peccata hominum ablueret. Da-
Pſal. 102. uid enim dicit: Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.
Et rur-

Et rurſus precatur: Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. Sic & Ezechielis 11. promittitur cordis innouatio quæ futura ſit per ſpiritum Dei: Dabo, inquit, eis cor nouum, & ſpiritũ nouum tribuam in viſceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum. Similia habentur & cap. 36. Iam & de aqua baptiſmali multi loquuntur prophetæ, vt Zachar. 13. & Ezechielis 36. vbi promittitur pro innouatione aqua munda & ſpiritus Dei. *Pſal. 50.* *Ezech. 11.* *Zach. 13.* *Ezech. 36.*

Amen amen dico uobis, quia quod ſcimus loquimur, & quod uidemus teſtamur.] Poſteaquam Dominus reprehendit craſſam & culpabilem tarditatem Nicodemi, propter vendicatam legis intelligentiam, iam reprehẽdit ipſius & aliorum Iudæorum tarditatem in credendo, propter teſtimonij certitudinem, oſtendere quoq; volens ea quę ſunt ſuæ, hoc eſt, cœleſtis doctrinæ: non percipi rationibus humanis, quibus ille ea percipere quærebat, ſed fide ad intelligendum ea opus eſſe: ſibi autem huiuſmodi prædicanti meritò omnibus modis credendum eſſe, vt qui non teſtetur niſi de exploratis & viſis, hoc eſt, certò cognitis. Quod autem dicitur hic pluraliter: quod ſcimus loquimur, &c. intelligunt quidam Chriſtum de ſe loqui & Ioanne: alij verò etiam de omnibus Prophetis qui ante fuerant. Verum quoniam vidiſſe cæleſtia mox ſoli Chriſto tribuitur, cùm dicitur: Nemo aſcendit in cœlum, &c. rectius alij intelligunt Chriſtum de ſe loqui pluraliter. Aut potius ſimul comprehendi cum Chriſto patrem & ſpiritum ſanctum. Patrem enim ſecum teſtificantem facit cap. 8. dicens: Non ſum ego ſolus, ſed ego, & qui miſit me, pater. Et in lege veſtra ſcriptũ eſt: Quia duorum hominum teſtimonium verum eſt. Itaque, vt annotauit Rupertus, pluraliter hic locutus eſt Dominus, idque in ſolo hoc verſu, eò quod teſtari ſe profiteretur, & ſermonem ſuum teſtimoniũ appellet, teſtimoniũ autem vnius legitimum & ratum non ſit, quare patrem & ſpiritum ſimul ſecum teſtificantes facit. Porrò cùm teſtimonium dicit, ſignificat fide quæ dicebantur

ab ipſo percipienda eſſe, non ratione & ſcientia. Teſti. monium enim non ad ſcientiam, ſed ad fidem faciendā pertinet. Senſus ergo eſt: Verè dico vobis, quod non, quemadmodum Prophetæ, quæ afflatu ſpiritus didici, & audiui à Deo, hæc loquor vobis, ſed certa compertaq; loquor. Nec ego ſolus, ſed & qui in me loquitur pater, ea vobis teſtificātes in terris, quæ certò perſpeximus in cœlis. Cumq; duorū teſtimoniū ſit ratum, ac receptiſſimū ſit teſtimonium teſtiū occulatorum, vos tamen Iudæi teſtimonium noſtrum tam probatum & certum non accipitis, hoc eſt, non approbatis, humanis ſcilicet rationibus id quærentes percipere, quod ſola fide comprehendendum eſt. Loquitur autem ad Nicodemum pluraliter, ſiue quòd cum Nicodemo quidam Iudæi vnà venerint ad Chriſtum (vt intelligit Caietanus, eò quòd dixerit Nicodemus: Scimus quia à Deo veniſti magiſter) ſiue quia Nicodemus princeps erat Iudæorum, ad quem tanquam ad omnes Iudæos & Phariſæos maximè ſit locutus. Poſtquam autem arguit eorùm in credendo tarditatem propter teſtimonij certitudinem, eandem rurſum arguit propter eorum credibilium quæ dicta erant & teſtata facilitatem. Si, inquit, terrena dixi vobis, &c. Quæ ſententia cùm variè tractetur, dupliciter potiſſimū exponi poteſt. Primò, vt per terrena, intelligātur ea quæ ſuperius dicta ſunt de regeneratione ſpirirituali, quæ etſi nihil minus ſit quàm res terrena, vt & omnia cœleſtis magiſtri noſtri cœleſtia erant, non terrena: tamē hic terrenum dicitur, ſiue quòd in terris peragatur, ſiue potius per comparationem ad alia fidei noſtrę ſublimiora myſteria, de natiuitate ſcilicet æterna filij ex patre, de proceſſione ſpiritus, &c. & ad ea bona quæ poſt hanc vitam reuelanda ſunt filijs Dei. Itaq; terrena hic dicuntur, quæ ad alia collata craſſa ſunt, longeque inferiora ipſis, vt ſit ſenſus: Si non creditis mihi in his quæ modò dixi craſſioribus myſterijs, quæ doctrinæ Euangelicæ ſunt rudimenta, quomodo credituri eſtis, ſi alia longè ſublimiora, quæ ab his quæ modò dixi tantùm diſtant, quantum cœleſtia à terrenis, vobis aperire cæpero, illa ſcilicet

regni Dei arcana planè cœleſtia? Cùm enim nemo non ſentiat, omnes ſenſus & cogitationes humani cordis p. pendere ad malũ, nemo quoq; ignoret cœli municipatũ non poſſe contingere niſi iuſtis & ſanctis, nec tales poſ. ſe fieri homines niſi ſpiritu Dei ſancto, non adeo abſtru. ſum & cœleſte erat quod de renaſcentia ex ſpiritu dictũ fuit, ſed quaſi terrenũ quid & craſſum. In hunc ſenſum ferè Chryſoſtomus, Theophylactus, & Cyrillus. Secun. dò, contrario modo ſecundum Auguſtinum & Rupertũ intelliguntur hic per cœleſtia, ea quæ prius de regenera. tione ſpirituali dicta ſunt: per terrena verò, ea quę dixe. rat de ædificando templo in triduo. Aut ſecundum Fa. brum, parabolæ & ſimilitudines à rebus terrenis deſum ptę, quibus docuerat fortè populũ in ſolẽnitate Paſchali. Itaq; ſecundũ hanc intelligentiã Dominus hac ſentẽtia ſignificat, non eſſe mirũ, quòd non crederet Nicodemus ſuperioribus verbis, quãdo ne his etiam credidiſſent Iu. dæi quæ prius dixiſſet in templo, longè inferiora his de regeneratione myſterijs. Hæc expoſitio multum conue. nit ei lectioni quæ eſt aliquibus Græcorum libris, οὐκ ἐπιστεύσατε, id eſt, non credidiſtis.

Et nemo aſcendit in cælum niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis qui eſt in, &c. Theophylactus hæc putat ſic cum ſuperioribus coniungenda, vt quoniam prius Nicode. mus ſignificauit ſe Chriſtum habere tãquam prophetã aliquẽ, Dominus iam corrigat illius de ſe ſententiã, oſtẽ. dens ſe non eſſe de numero Prophetarum, qui de terra exiſtentes à Deo miſſi fuerunt, ſed è ſupernis eſſe, Pro. phetis omnibus ſuperiorem, vt quorum nullus in cœ. lum aſcenderit. Alij verò ſic coniungunt cum ſuperio. ribus, vt quoniam dixit Chriſtus de credendis cœleſti. bus, iam quædam eorum quæ planè neceſſe eſt credere explicet, videlicet ſe Deum eſſe & hominem, ac myſte. rium paſſionis ipſius. Melius autem ſecundum Cyril. lum intelligitur Chriſtus his verbis voluiſſe indicare rationem, quare meritò ſit habenda fides ipſi cœleſtia prædicanti, etiamſi primus ipſe hæc apertè cœperit præ. dicare, vt ſit hæc cum ſuperioribus connexio: Meritò

mihi cœleſtia vobis prædicāti credere debetis, et ſi nemo ante me hæc ſic apertè prædicauerit, nec multos mecū in teſtes depoſcere. Nemo enim cœleſtia ita nouit atque ego, quia nemo aſcendit in cœlum, niſi, &cæt. Porrò illud: nemo aſcendit in cœlum: cùm videatur falſum propter iuſtos qui iam ex hominibus in cœlum migrant, dupliciter ſolet intelligi. Primùm, vt ſolus Chriſtus dicatur aſcendiſſe in cœlum, quia ſolus propria virtute, iure ac merito aſcendit. Reliqui verò velut rapiuntur in cœlum, nec niſi iure ac merito Chriſti. Secundò, vt per hoc quod ſolus ipſe dicitur aſcendiſſe, non intelligātur excludi iuſti, vt qui ſint membra ipſius: quemadmodū cùm dicitur ſolus homo aliquis eſſe in domo, nō excluduntur ipſius hominis membra, ſed potius includūtur. Neuter autem horum ſenſuum conuenit propoſito. Nō enim hic, aſcendit, eſt præſentis temporis, vt præſupponunt prædictæ interpretationes, ſed, vt patet ex Græcis, quæ habent ἀναβέβηκεν, eſt præteriti temporis, ita vt de aſcenſione corporali, quæ tunc adhuc futura erat, non poſſit intelligi. Verùm iam remanet dubium, quomodo Chriſtus iam tum aſcenderat in cœlum. Neque enim aſcenderat ſecundum humanam naturam, ſed neque ſecundum diuinam, quia illi non competebat aſcendere. Itaque Caietanus intelligit Chriſtum iam aſcendiſſe in cœlum ſecundum animam, quia ſcilicet illa iam ab initio conceptionis conſecuta erat beatificam Dei fruitionem, ad quam nullus adhuc inter homines tum temporis peruenerat. Rectius tamē intelligitur Chriſtus ſecundum diuinam naturam aſcendiſſe tum in cœlū. Nō enim hic, aſcendere, motum aliquem denotat, ſed aſcendiſſe in cœlum nihil aliud hic eſt, quàm contemplatum eſſe omnia cœleſtia, & quæcunq; Dei ſunt perfectè col-
Pſal. 72. luſtraſſe & perdidiciſſe. Sic enim hoc loco hæc locutio eſt accipiēda, quomodo in Pſal. ſimilis locus, dū dicitur: Exiſtimabam vt cognoſcerē hoc: labor eſt ante me, Donec intrē in ſanctuariū Dei, id eſt, donec à rebus terrenis abſtractus cœpero diuinę diſpēſationis rationes expendere. Idē ergo his verbis dicitur hoc loco quod ſuperius,

cùm dixit: Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus filius qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Deſcendiſſe autem è cœlo dicitur Chriſtus, nō quòd cœlum reliquerit, (nam ne hoc putaretur, adiectum eſt: qui eſt in cœlo: Neque propterea quòd, vt intellexit Valentinus, corpus cœleſte attulerit è cælo) ſed tum quia diuinitas in cœlo exiſtens, in terris naturam humanam aſſumpſit, tū quia & ipſum corpus quod aſſumpſit, conceptum ſit ex ſpiritu ſancto. Itaq; & ſecundum diuinam naturam, & ſecundum humanam deſcendit è cœlo, quamuis potiſſimùm hic ſit habitus reſpectus ad diuinam naturam aſſumentem humanam. Notandum autem contra Neſtorianos, hic dici filium hominis eſſe in cœlo, & deſcendiſſe è cœlo, atque aſcendiſſe in illud, cùm tamen hęc non competant ei tanquam filio hominis, ſed tanquam filio DEI, & DEO: per quod manifeſtè ſignificatur vnam eſſe filij Dei & filij hominis hypoſtaſim & perſonam, ita vt propter hanc vnitatem quæcunque dicuntur de filio DEI, etiam verè dicantur de filio hominis, & contrà. Hac ergo ſententia paucorum verborum tria hæc credenda Chriſtus, naturæ ſcilicet humanæ aſſumptæ veritatem, cùm ſe dicit filium hominis, hoc eſt, hominem: diuinæ naturæ veritatē, dum ſe è cœlo deſcendiſſe & in cælo eſſe aſſerit: ac harum naturarum in vnitatem perſonæ coniunctionem, dum filium hominis dicit eſſe in cœlo.

Quomodo Chriſtus è cœlo deſcē. diſſe dicitur.

Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium] Secundum Eraſmum iſtud ſic cōiungitur ſuperioribus, vt quoniam prius dixit filium hominis deſcendiſſe è cœlo, hic cauſam huius deſcenſus indicet. Secundum quam connexionem coniunctio, &, hic cauſaliter accipi poſſet, quomodo ſæpe accipitur etiam apud probatiſſimos autores. Alij verò aliter hanc partem ſuperioribus connectunt. Verùm ſi conſideretur proceſſus Chriſti, hic videtur eſſe ordo, vt poſtquam ſuperius Nicodemo quærenti quomodo poſſunt hæc fieri, Chriſtus reſpondit, fide hæc eſſe percipienda, ac meritò ſibi fidē habendam, etiamſi ſolus hæc noua prædicaret: iam

doceat non ſolum credendum ſibi tanquam vera prædicanti, ſed etiam tanquam autori ſalutis per crucē, fideiq; huius eſſe maximum fructum, ſimul indicans etiam per fidem hominem poſſe regenerationis ex aqua & ſpiritu fieri participem, atq; regenerationem hanc pendere ex merito paſſionis ſuæ. Si enim per fidem in exaltatū filium hominis fit vt quis non pereat, ſed habeat vitam æternā, ergo regeneratio quæ fieri debet ex aqua & ſpiritu, vt quis habeat vitam æternam, à paſſionis Chriſti efficacia & merito pendeat neceſſe eſt. Bene autem ſaluator Nicodemo myſteriū ſuæ paſſionis, quod illo tempore nondum apertè erat prædicandum, inſinuauit nomine exaltationis, comparando eam cum exaltatione ſerpentis, vt quę nudè dicta intelligere non potuiſſet, ex figura legis in qua verſatus erat, melius aſſequeretur. Eſt autē hæc figura inter omnes figuras crucis & paſſionis, maximè aperta & appoſita. Indicat enim Chriſti occiſi, quaſi ſeductor fuiſſet & populi corruptor, innocentiam, mortiſq; eius genus ac virtutem, noſtros à veris ſerpentibus letales morſus, ac modum quo ab eis per Chriſtum curari poſſumus, ita vt in hac figura totum adumbratæ paſſionis & incarnationis myſterium delinietur. Sicut enim olim cùm in deſerto oberrans Iſraeliticus populus, à veris ſerpentibus letalia vulnera accepiſſet, à quibus nō niſi diuino beneficio curari potuerūt qui percuſſi fuerant, Moyſes non verū, ſed æneum ſerpentē ex pręcepto Dei erexit in ligno, vt qui percuſſi fuerāt, ſolo aſpectu ab imminente eis certo interitu liberarentur: ita pro curandis noſtris letalibus vulneribus quæ ex ſuggeſtione illius ſerpentis quòd primos momordit parentes, omnes contraximus in deſerto huius mundi, Chriſtus à peccato quidem omni & veneno alienus, ſed tamē in ſimilitudinem carnis peccati veniens, ac tanquam ſerpentinæ malitiæ à Iudæis reiectus & habitus, in ligno crucis exaltatus eſt, vt ſolo aſpectu oculorū fidei curati, ab imminente morte æterna liberaremur, ac vitam æternam conſequeremur. Hinc ad hanc figurā alludēs poſtea aliquoties ſaluator ſuā crucifixionē, exaltationem vocat.

Cùm

Cùm, inquit, exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. Ioan.12. & 8.cap. Cùm exaltaueritis filium *Ioan.12.* hominis, tunc cognoſcetis quia ego ſum. Non caret au- *& 8.* tem myſterio & ratione, quod Moſes non ligneum aut lapideum, ſed æneum ſerpentem fecerit. Aeneus enim ſerpēs magis Chriſtum exprimebat, tum propter ſuam ſoliditatem, tum quòd ex igne conflatus eſſet. Sic enim ſignificabatur ſoliditas corporis Chriſti, quod morte ipſa deſtrui non potuit, ſed in æternum efficax perſeuerat, ac eundem charitatis igne excoctum, ſuſpenſum fuiſſe in cruce. Et quidem Moyſi præceptum non fuit vt faceret ſerpentem æneum. Nam quamuis nos legamus. Num.21. dictum Moyſi: Fac tibi ſerpentem æneum: *Num.21.* pro, ſerpentem æneum, Hebræis eſt vnica dictio Saraph, quam prius noſter interpres vertit, ſerpentes ignitos, hoc eſt, vrentes. Id enim propriè ſignificat ea dictio, cùm deriuetur à verbo quod accendere ſignificat. Aeneum ergo fecit Moyſes ſerpentem, ex igne conflatum, quia ſic melius figuram expreſſit ſerpētum ignitorum à quibus percuſſus erat populus, ac vmbram Chriſti, qui & ipſe ignitus fuit, ſed alio igne quàm quo igniti ſunt veri illi ſerpentes, à quibus vulneratum fuit letaliter genus humanum. Dicit autem Rabbi Ioſeph, medicos aſſerere eum quem momorderit ſerpens, ſtatim mori ſi inſpexerit æs, ac propterea ex præcepto Domini Moſen æneum ſerpentem feciſſe, vt miraculum magnificaretur, dum contra communem naturæ curſum æs factū eſt ſalutare percuſſis à ſerpentibus. Quod & ipſum ſi verum eſt, rectè myſterio crucis conuenit, eò quòd ipſa crux, de qua prius dictum erat: Maledictus omnis qui pendet in ligno: nobis iam conuerſa ſit in benedictionem: & quod prius erat malefactoribus mors, factum eſt omnibus vitæ occaſio & cauſa. Porrò ex eo quod ſerpens æneus, qui ex ſua natura non habuit curandi infirmitatem, ſolo cōſpectu ſanabat, idq; ex inſtitutione diuina, diſcendum quomodo ſymbola ſacramētorum inſtrumenta ſint ſalutis et gratiæ Dei, vt quomodo baptiſmus aquæ regeneret. Quemadmodum enim ſerpens

ille quod per aſpectũ ſanabat, ex Dei erat inſtitutione, qui credentibus verbo eius per huiuſmodi ſerpẽtem læſos curabat: ita quoque aquæ tinctio, quæ ex ſua natura non habet virtutem mundãdi mentem, ex Dei tamen inſtitutione habet, vt per eam fidelibus mentis innouatio conferatur à Deo.

DOMINICA I. POST TRINITATIS. EVANGELIVM.

Luc. 16. *IN illo tempore. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, & turbis Phariſæorum: Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & byſſo, & epulabatur quotidiè ſplendidè. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ante ianuam eius, bulceribus plenus, cupiens ſaturari de micis, quæ cadebant de menſa diuitis, & nemo illi dabat. Sed & canes ueniebant, & lingebant bulcera eius. Factum eſt autem, ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in ſinum Abrahæ. Mortuus eſt autem diues: & ſepultus eſt in inferno. Eleuans autem oculos ſuos, cùm eſſet in tormentis, uidit Abraham à longè, & Lazarum in ſinu eius: & ipſe clamans, dixit: Pater Abraham, miſerere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti ſui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham: Fili, recordare, quia recepiſti bona in uita tua, & Lazarus ſimiliter mala. Nunc autem hic conſolatur: tu uerò cruciaris. Et in his omnibus inter nos & uos chaos magnum firmatum eſt, ut hi qui uolunt hinc tranſire ad uos non poſſunt, neque inde huc tranſmeare. Et ait: Rogo ergo te pater, ut mittas eum in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, ut teſtetur illis, ne & ipſi ueniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham: Habent Moyſen & Prophetas, audiant illos. At ille dixit: Non pater Abraham: ſed ſi quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait autem illi. Si Moyſen & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent.*

ISta Euangelij narratio, grauiſſimis de cauſis hodie in Eccleſia proponitur: Abſoluta ſiquidem priore anni parte, in qua redemptionis ordinẽ, redemptoriſq;

riſq; omnia opera, certa diſtributione pertractauimus: Ingreſſi nunc ſumus, diuina fauente gratia, etiam reliquam, quā peregrinationis tempus, maiores noſtri, appellare conſueuerunt. Porro, quia omnis Chriſtianæ religionis baſis, & profectionis ad beatitudinem, principium ſit fides ſacroſanctæ Trinitatis, & baptiſmi ſignaculum iubemur accipere in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Hinc eſt, quod in fronte huius temporis, feſtum Trinitatis, & doctrinam in Euangelio de ſpirituali regeneratione, quæ in baptiſmate confertur, Eccleſia ſimul propoſuit. Cui mox corporis Chriſti feſtū ordine quàm maximè congruo, ſucceſſit, hoc fine, vt renati intelligerent, qua alimonia acceptam in baptiſmate vitam fouerent, ac enutrirent. Cæterùm quoniam plerique falſa perſuaſione deluſi, ſalutem ſibi ſolo fidei, ſacramentorumque præſidio, abſque bonorum operum ſtudio pollicentur, prudentiſſimè factum eſt, vt poſt baptiſmi, cœnæque declarationem, hæc primitus ex Euangeliorum penu doctrina depromeretur. In qua, præterquam, quod peregrinantibus methodum, inter anfractus, & mūdi diſcrimina, aduerſa & proſpera, quid quiſque ſequatur, aut præſtare debeat, oſtēdit: præcipuè tradit fidem, vt in circunciſis, ita neque in baptizatis, ſine timore Dei, ſine reuerentia ſcripturæ, ſine temperantia, beneficentia, modeſtia, patientia, reliquiſque virtutibus, non ſolùm inutilem ad ſalutem, verum etiam grauiorem conciliare damnationem. Largimur fidem, fundamentum eſſe ſalutis, ſine qua nemo placere poteſt Deo, verum vt fundamentum ſine parietibus & tecto, domum non conſtituit, ita ſola fides non perficit Chriſtianiſmum. Scopus autem hodierni Euangelij, ſi contextum ſpectemus, moralis eſt. Exhortatur enim primò diuites, vt opibus ſuis vtantur, tanquam œconomi, non fruantur, vt domini. Deinde conſolatur pauperes, vt præſentes calamitates, ſpe melioris in futuro ſucceſſus, magno animo ferant, aut ſaltem æquiore animo deuorent, quemadmodum ex ipſo verborum cōtextu, latius audituri ſumus.

Homo

Omo quidã erat diues, qui induebatur purpura & byſſo.] Eodem tendit hic Domini ſermo, quò ea quæ apud Lucam hoc eodem capite præcedunt, nempe vt ad fidelem diuitiarum in pauperes diſpenſationem prouocaret, & ab auaritiæ ac diuitiarum ſtudio reuocaret. Id tamen exemplo propoſiti modò diuitis, lõgè magis vrget quàm ſuperiori ſermone. Cùm enim Phariſæi auari irriderent Dominum per parabolam diſpẽſatoris iniqui, & per ea quæ illi parabolæ ſubiecit, blandè inuitantẽ ad hoc, vt benignitate in egentes, omnes pararent ſibi æterna habitacula, & idonei redderentur quibus vera bona & theſaurus vitæ æternæ committerentur, quo irriſores illos iam cohiberet, & metu percelleret, terribile quoddam diuitis cuiuſdam exemplum proponit: quo & à facultatum abuſu deterret, & ad benignitatem, quodammodo compellit: oſtenditq; præterea, in diuitijs & proſperitatibus huius vitæ non conſtituendam fœlicitatem, vt ferè homines faciunt, ſed has potius deteſtandas veluti perniciosas homini: ob paupertatem verò, aliaque huius mundi mala neminem iudicandum infœlicem, ſed ea potius habenda veluti futuræ fœlicitatis materiam, vt etiam hinc intelligamus verum eſſe quod dixit: Quod hominibus altum eſt, abominatio eſt apud Deum. Et hæc quidem quæ modò dicta ſunt, præcipuè à Domino ſpectantur per exemplum propoſitum; quanquam etiam alia multa vtilia per hanc narrationẽ diſcamus. Dubium autem eſt an hoc exemplum ſit tantùm parabola, vt ſit rei non geſtæ, ſed tamen veluti geſtæ narratio, conficta ad auditorum ędificationem, quomodo alia quædam apud Lucam exempla, quæ ſine titulo parabolæ eodem modo incipiunt, quo iſtud exemplum, nempe ab, Homo quidam, an ſit vera hiſtoria rei geſtæ. Nomen enim proprium ipſius Lazari arguit eſſe hiſtoriam, quamuis non efficaciter, vt ex ſequentibus patebit. Et Euthymius teſtatur quoſdam ex traditione Hebræorum aſſeruiſſe, quòd circa ea tempora diues iſte, de quo eſt exemplum, fuerit Nineuſis appellatus, & quæ inter ipſum & Lazarum notum illis tempori-

poribus mendicum hic dicuntur contigiſſe in vita hac, verè ſic accidiſſe,ac poſt mortem vtriuſque,alterius ſupplicia, alterius præmium Dominum ad vtilitatem auditorum commemoraſſe. Quòd ſi quis parabolam nudam eſſe velit, fateri tamen debet longè diſſimilem eſſe alijs Euangelicis parabolis. Nam in alijs ex ſimilitudine rerum humanarum aut terrenarum docentur diuina, hoc eſt , ex his quæ contingunt in rebus mundanis, oſtenditur quæ contingant aut fieri debeant in rebus diuinis. Hic verò non ſic. Non enim commemorando quæ hic fiunt,oſtenditur ſtatus futuræ vitæ,ſed de futuræ vitæ ſtatu apertè diſſeritur, quanquam non ſine allegoricis locutionibus. Similiter ſi hiſtoriam quis eſſe dixerit, & rei geſtæ narrationem,neceſſe tamen eſt fateatur,non omnia ſic contigiſſe vt narrantur. Certum enim eſt diuitem in inferno non locutum eſſe lingua, nec oculis corporalibus vidiſſe Abraham et Lazarum in ſinu eius,aut de linguæ exuſtione conqueſtum, aut guttam poſtulaſſe:ſed res futuræ vitæ, Dominus ſuum ſermonem attemperans noſtræ capacitati,ad modum rerũ præſentis vitæ propoſuit,ita vt corporalia quæ poſt hāc vitam cõmemorantur,ſint allegoricè & ſpiritualiter accipienda,ſiue ſit nuda parabola,ſiue vera hiſtoria. Proponit ergo Dominus hoc exemplo duos homines diuerſæ conditionis in præſenti tempore,quorùm mirabili modo mutata eſt conditio in futuro ſeculo. Et imprimis hominem quendam proponit diuitem,qui diuitijs ſuis humano iudicio non videbatur abuti,ſed ad ea illis vtebatur,obquæ ferè homines ambiunt diuitias, & ad quæ , ſi partas aut conceſſas diuitias accommodauerit quis, laudari ſolet ab hominibus mundanis. Si quem enim viderint non recondentem ſemper diuitias,ſed eas expendentem in pretioſas & pulchras veſtes, & ſplendida conuiuia, hunc veluti minimè ſordidum, ac dignum fortunæ bonis deprædicare ſolent. Tria ergo huic homini Dominus tribuit,quibus homo in hac vita iudicatur eſſe beatus,diuitias,& ex diuitijs paratas pretioſas veſtes, pertinentes ad ſplendorem

ac gloriam apud homines, & lauta conuiuia quotidiana, pertinentia ad carnis voluptatem. Non eſt autem Græcis propriè, epulabatur, ſed εὐφραινόμενος, quod ſignificat oblectatum & lætantè, vt non tantùm epularũ deliciæ ſignificentur, ſed quòd eas cum lætitia & iucunditate ſumpſerit: quo & ſanitas corporalis eiuſdem diuitis inſinuatur, ſine qua nulla eſt voluptas conuiuiorum, & reliqua quæ ad hilaritatem faciunt conuiuiorum, vt cantus muſices, organa, amicorum præſentia, & id genus ſimilia. Nec enim quod dicitur, ſplendidè, tantùm ad lautitias & delitias ciborum pertinet, ſed ad omnem conuiuij & lætitiæ magnificentiam ac ſplendorem, cùm Græcè ſit λαμπρῶς, id eſt, præclarè, magnificè, ſplendidè. Itaque in his tribus tria illa obſeruare licet quæ Ioannes dicit eſſe in mundo, concupiſcentiam
1.Ioan.2. carnis, concupiſcentiam oculorum, & ſuperbiam vitæ. His tribus diuitis conditionibus opponuntur tres alterius conditiones diuerſæ. Nam ei quod dicitur: homo quidam erat diues: opponitur, Et erat quidam mendicus. Ei quod dicitur: qui induebatur purpura & byſſo, opponitur, Qui iacebat ad ianuam eius vlceribus plenus. Ille incedebat in plateis, ſedebatque in domo ſua ſplendide, ab omnibus ob ſplendorem veſtitus honoratus, ac exteriori mollium veſtium fruens oblectamento; hic verò domo carens in plateis iacebat, aut, vt eſt Græcè efficacius, ἐβέβλητο, id eſt, porrectus vel proiectus erat ad diuitis ianuam, deſpectus ab omnibus ob vlcerum horrorem, ac grauiter vlcerũ multitudine diſcruciatus, ita vt ei ſtare vel non liberet, vel non liceret præ dolore & infirmitate. Pro ſplendore ergo & mollicie veſtium diuitis, huic aderat abominatio & dolor vlcerum, totum corpus eius in modum veſtimenti obtegentium. Ei autem quod dicitur: & epulabatur, non aliquando ſolùm, ſed quotidiè ſplendidè: opponitur, Cupiens ſaturari de micis quæ cadebant de menſa diuitis. In quo notatur vigens neceſſitas iſtius mendici. Tantùm enim aberat vt epularetur aut epulas ambiret, vt præ nimia fame cuperet vel fœlicitatem canum
ſibi

ſibi contingere, ac ſine aliquo diuitis diſpendio vrgenti fami ſuæ ſubueniri. Ex induſtria autem Dominus mendicum nominauit, dicens: nomine Lazarus: cùm diuiti non apponat nomen, ſed tantùm dicat: Homo quidam: vt, quemadmodum annotauit Diuus Gregorius, indicaret contrarium euenire apud Deum & apud homines. Nam apud homines quidem plus ſolent ſciri nomina diuitum quàm pauperum, & cùm de diuitibus eſt ſermo, ſolent eorum nomina cum honorificentia nominari. Cùm verò de pauperibus, quia aut neſciuntur eorum nomina, aut ſi ſciantur, indigna iudicantur appellatione, dici ſolet: homo quidam, aut pauper quidã. At contrà Deus humiles, abiectos et incognitos mundo, ex nomine nouit & approbat: ſuperbos verò & honoratos ignorat & deſpicit. Vnde in Pſalmo myſtico dicitur in perſona Chriſti de his quorum Deus non eſt pars hæreditaria: Nec memor ero nominum eorum per labia mea. *Pſal. 15.* Poteſt & hoc intelligi ſignificatum, quòd cùm alicuius virtutes ſunt commemorandæ, nomen eius rectè exprimatur: at illud ſupprimendum eſſe, cùm alicuius exponenda ſunt vitia. Atque vtraq, hæc ratio nominati mendici conueniens eſt, ſiue exemplum hoc ſit nuda parabola, ſiue etiam vera hiſtoria. Bene autẽ quadrat in hunc mendicum, nomen Lazarus. Nam illud ſignificat, vt habet Chryſoſtomus et Auguſtinus, eum qui adiutus eſt, aut potius, ad adiutorium, nimirum quòd nulla re mundana fretus, ad ſolum Dei reſpiceret adiutorium. Non enim dicitur Azarus, quod ſignificare poſſet adiutum, ſed Lazarus, quod ratione Lamed præpoſitionis ſignificat, in, vel ad adiutorium. Quod autem ſequitur: & nemo illi dabat: vt non eſt in Græcis codicibus, ita nec in antiquis pleriſque ſcriptis. In vno quod ad manum erat, non erant hęc verba in contextu, ſed recenti manu aſſcripta in margine. Et tamen etiamſi ea pars non addatur, ſatis ſignificatur diuitis huius inhumanitas, quòd pauper ille coactus fuerit petere ſaturari de micis cadentibus è menſa. Sic enim inhumanitatem huius diuitis colligit Diuus Auguſtinus, declarans

ſe

ſe non legiſſe illa verba: & nemo illi dabat. Nam ſic habet homilia 7. ex. 50. Apertè de diuite hoc dictum eſt, quòd immiſericors erat, nõ quia aliena rapuit, ſed quia de proprijs erogare noluit. Nunquid enim, chariſſimi, ſi pauper ille ante ianuam iacens ſufficientem panem à diuite acciperet, diceretur de illo: quia cupiebat ſaturari de micis quæ cadebant de menſa diuitis? Hæc ille. Et hactenus quidem in diuite proponitur à Domino exemplar maximæ fœlicitatis humanæ: in mendico verò exemplar infœlicitatis extremæ. Illi enim cum diuitijs aderat proſpera valetudo, ſplendor ſummus apud homines, aſſidua item & nullis malis inquinata voluptas. Huic verò cum paupertate non vulgari, ſed extrema, vt quæ eum cogeret & mendicare, & præ nimia fame vel micas pereuntes poſtulare, etiam aderat aduerſa corporis valetudo, eaque item non ſimplex, ſed grauiſſima, vt quæ ad inſtar Iob totum ipſius corpus occupauerat, atque in terram porrectum deijceret, nec ſineret eum pedibus ſuis conſiſtere. Hæc autem extremæ tum paupertatis, tum ægritudinis mala etiam alia pleraque exaggerabant, nimirum quòd nemo ipſius tam calamitoſi curam haberet, quòd ad ianuam diuitis iacens præ oculis haberet diuitis huius fœlicitatem, quòd canes etiam erga ſe benigniores ſentiret, & humaniores quàm ipſos homines, & hunc tam fœlicem diuitem, imò quòd etiam canes ſe fœliciores eſſe conſpiceret, vt quibus abundè dabatur ſaturari de micis menſæ, de quibus cùm ſaturari cuperet, non eſt tamen quod cupiuit aſſecutus. Obſeruat in hoc mendico etiam plura mala Diuus Chryſoſtomus, qui præter vnam homiliam qua parabolam hanc breuiter tractauit, quatuor alijs homilijs eandem parabolam per partes eſt pulcherrimè proſecutus, in quarum prima connumerat nouem ſupplicia quæ mendicus iſte paſſus eſt. Vt autem per prædictã narrationem Dominus in vno propoſuit apertè exempla ſummæ fœlicitatis mundanæ, & altero exemplar extremæ infœlicitatis: ita etiam tectè illius notauit vitia, huius virtutes. Et diuitis quidem vitia erant, quòd diui-

diuitijs ſibi ad diſpenſandum conceſſis abuſus ſit, expen dens eas tantùm ad ambitionem & voluptatem: quòd carnis tantùm curam habuerit non etiam animæ: quòd pauperis non ſit miſertus, idque eius qui tam erat calamitoſus, cuiuſque inopiam & calamitatem non potuit ignorare, vt qui ad ianuam eius iaceret, oculis eius ſemper expoſitus, quodque cùm magna fœlicitas mitiores & benigniores ſoleat homines reddere, ne in tanta quidem fœlicitate commoueretur miſericordia erga tam egregiè miſerum, vt vel ſaltem idem beneficentiæ illi præſtaret quòd canibus ſuis: inhumanior etiam canibus, qui quod potuerunt, miſero præſtiterunt, lingentes vlcera eius: negligentiſſimus ſalutis animæ ſuæ, vt qui nec de damno pereuntium micarum cogitauerit facere lucrum, quemadmodum vt faceret mendicus cupiuit. Mendici autem virtutes fuerunt, quòd ſummam illam & paupertatis, & ægritudinis miſeriam patienti animo tolerauerit, idq; non ſolùm cùm apud ſe eſſet, ſed & cùm coram cerneret maximam illam diuitis abundantiam & fœlicitatem, atque eiuſdem in ſe tam inhumanam experiretur immiſericordiam etiam à canum facto condemnatam, nec tunc quidem aut de Dei conquerens iuſtitia, aut diuiti malè precatus, quodque ſumma cum modeſtia tantùm de micis ſaturari cuperet, nec tantillum quidem importunitate obtinere contendens, ſed miſeriæ ſuæ oſtentatione potius quàm clamore mendicans. Itaque quod dicitur: Canes veniebant, & lingebant vlcera eius: additum eſt & ad condemnandum magis diuitis inhumanitatem, & ad commendandum magis pauperis patientiam, qui experiebatur etiam canes hominibus humaniores. Poteſt tamen etiam aliter intelligi hac parte ſignificatū, ipſos canes diuitis à paupere qui cōditionem canum petebat, aſſecutos fructum & voluptatem, vt cùm ipſe non poſſet cum canibus ſaturari, canes tamen ab ipſius malo ſaturarentur & reficerentur. Non enim canes lingebant eius vlcera, quo ei benefacerēt, ſed quia inde eis bene erat. Sic ferè Chryſoſtomus, qui & indicat hac parte ſignificatā debilitatē

Kk maxi-

maximam ægri, vt qui nec canes ſuam ex ipſo voluptatem quærentes poſſet à ſe depellere. In diuite ergo hoc proponitur exemplum, quod diues quiſque fugiat & abominetur. In paupere verò exemplum, quod pauper quiſque & calamitoſus imitetur.

Factum eſt autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab, &c.] Deſcripſit in ſuperioribus Dominus diuerſas pauperis & diuitis conditiones in præſenti tempore, nunc oſtendit vtrumque eundem excepiſſe in hoc ſeculo finem, ac poſt eum vices rerum in ipſis mirabiliter eſſe inuerſas in futuro ſeculo, vt hinc diſcamus non metiri hominis fœlicitatem vel infœlicitatem ex his quæ contingunt in hac vita. Cùm enim in hac vita omnia diuerſa ferè ſint inter diuites & pauperes, mors tamen vtriſque communis eſt, quæ vt diuitibus finis eſt omnium voluptatum, ita afflictis finis eſt omnium afflictionum. Dicit ergo: Factum eſt vt moreretur mendicus: ſed rurſum ſubijcit: Mortuus eſt autem & diues: quaſi dicat: Nec hunc diuitiæ à morte liberare potuerunt. Prius quidem mortuus eſt mendicus, vt intelligamus Deum citò ipſum huius vitæ calamitatibus exemiſſe, ac per nimias calamitates mortem ipſius acceleratam & præuentam: Diuitem verò per proſperam valetudinem, & omnium rerum affluentiam matura morte deceſſiſſe, ac DEVM illi diutius conceſſiſſe ſuam in hoc mundo fœlicitatem, quàm pauperem in hoc permiſerit mundo affligi. Magis enim feſtinat Dei benignitas afflictos eximere doloribus, & æterna quiete donare, quàm ipſius iuſtitia feſtinet fœlices in hoc mundo eripere ſuæ fœlicitati, & æternis tradere cruciatibus. Expectat enim eos ad pœnitentiam, cuius patientem expectationem ſi negligant, efficiunt vt diuinæ in illos vltionis innoteſcat magis iuſtitia. Cùm autem & pauperi & diuiti vnus fuerit finis huius vitæ, mors ſcilicet, non tamen vtrique poſt hunc finem eadem fuit conditio, ſed inuerſis vicibus ille quidem portabatur ab Angelis in ſinum Abrahæ, hic verò ſepultus eſt in inferno. Qui prius ab omnibus fuit derelictus & deſpe-

ctus hominibus,et à canibus lingebatur:hunc non vnus tantùm Angelorum, ſed multi Angeli in ſuam curam ſuſcipiunt,honorant,deducunt. Qui prius iacebat præ infirmitate, nunc portatur ab Angelis cauſa honoris. Qui non recipiebatur intra domum diuitis, ſed iacebat ad ianuam eius,graui oppreſſus tum dolore, tum fame, modò collocatur refocillandus in ſinu Abrahæ,atque ab eo blandè benigneque ſuſcipitur & fouetur. Dicitur autem portatus ab Angelis, quòd Angelorum miniſterio deductus ſit ad locum quietis, vt hinc intelligamus honorem pauperum, & lubenter Angelos in hoc occupatos eſſe vt homines ducant ad regna cœlorum. Nondum autem in cœlum delatus dicitur, quòd illud tunc nondum eſſet apertum; ſed in ſinum Abrahæ deportatus dicitur tropica locutione, ſimilitudine ſcilicet mutuata à parentibus, qui filios ſuos quos tenerè diligunt in ſinum ſuum recipiunt,atq; in eo fouent. Quoniam ergo Abraham pater erat omnium Iudæorum,ad quem ſuum genus referebant, in illius ſinum Iudæus Lazarus delatus dicitur, ad ſignificandum quòd ab illo ſit receptus benignè in ſanctorum conſortium,atque vna ſecum quiete donatus, ac ſpe gaudiorum regni cœleſtis ipſi Abraham primò promiſſi,recreatus ab Abraham. Eſt & alia ratio quare peculiariter in Abrahæ potius quàm alterius ſinum delatus dicatur,nimirũ quia Abraham in vita ſua ſemper hoſpitalitati & pauperum ſuſceptioni fuit intentus, vt hinc redargueretur magis diuitis huius inhoſpitalitas, & oſtenderetur Abraham etſi diuitem,longè diuerſum fuiſſe ab hoc diuite,ac magis iam refocillaretur pauper, quòd deſpectus à diuite hoc in terris, poſt mortem reciperetur ab Abraham diuite & patriarcha.In hunc ferè modum de ſinu Abrahæ Diuus Chryſoſtomus. At Diuus Auguſtinus paulò aliter de eo diſſerit,quanquam eodem redeat.Sinum enim Abrahæ vbique explanat eſſe, ſecretæ cuiuſdam quietis habitationem. De quo latè diſſerit lib.4.de anima & eius origine.cap.16. ſic ſcribens:Quòd verò illum Abrahæ ſinum exiſtimas eſſe corporeum,et per ipſum aſſeris

totum corpus eius agnoſci, vereor ne in re tanta iocula-riter atque irridenter, non ſeriò grauiterq; agere creda-ris. Neque enim vſq; adeò deſiperes, vt arbitrareris cor-poreum ſinum vnius hominis ferre tot animas, imò vt ſecundum te loquar, ferre tot corpora bene meritorum, quot illuc Angeli ſicut Lazarum, perferunt. Niſi opi-naris fortaſſe illam vnam animam ſolam ad eundem ſinum peruenire meruiſſe. Si non iocaris, & errare pue-riliter non vis, ſinum Abrahę intellige, remotam ſedem quietis atque ſecretam, vbi eſt Abraham. Et ideo Abra-hæ dictam, nō quod ipſius tantùm ſit, ſed quòd ipſe pa-ter multarum gentium ſit poſitus, quibus eſt ad imitan-dum fidei principatum præpoſitus. Hæc ille. Itaq; intel-ligit ſinum Abrahæ, locum quietis, in quo recipiuntur vel recipiebantur omnes imitatores fidei & pietatis Abraham. Secundum Auguſtinum ergo ſinus Abrahæ dicitur, non quomodo pars aliqua hominis ſinus dici-tur, ſed quomodo in mari appellamus loca portubus & quieti apta. Hunc autem locum idem Auguſtinus ſcri-
Pſal.85. bens in Pſalm. 85. circa illud: Eruiſti animam meam ex inferno inferiori: dicit videri poſſe (nam dubitando lo-quitur, nec quicquam hac in re diffinire auſus fuit) fuiſſe ante Chriſti reſurrectionem infernum ſuperius, hoc eſt, locum aliquem ſub terra, ſuperiorem loco dam-natorum, reſpectu cuius damnatorum locus dicatur in-fernum inferius. Illi enim conuenire quod hic dicitur diues iſte leuaſſe oculos cùm videret Abraham, quia non poſſet leuatis oculis videre, niſi ille eſſet ſuperius, iſte inferius. Huic ſanè ſententiæ iam receptæ conſentit, quod in ſymbolo dicitur Dominus deſcendiſſe ad in-feros, vtique ad liberandum vinctas ibi iuſtorum ani-mas. Vnde communiter iam dicitur, ſinum Abrahæ idem eſſe quod limbum inferni. Sic enim ſuperiorem inferni partem recentiores vocauerunt, quòd limbus ſit alicuius rei extremitas. Idem tamen Auguſtinus epiſtola 99. diſputando colligit ſinum Abrahæ non fuiſſe aliquam inferni partem. Quia, inquit, ne ipſos quidem inferos vſpiam ſcripturarum locis in bono ap-

pella-

pellatos potui reperire. Quod ſi nuſquam in diuinis autoritatibus legitur, non vtique ſinus ille Abrahæ, id eſt, ſecretæ cuiuſdam quietis habitatio, aliqua pars inferorum eſſe credenda eſt, quanquam in his ipſis tanti magiſtri verbis, vbi ait dixiſſe Abraham: Inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt: ſatis, vt opinor, appareat non eſſe quandam partem, & quaſi membrum inferorum, tantæ illius fœlicitatis ſinum. Chaos enim magnum quid eſt, niſi quidam hiatus, multum ea ſeparans inter quæ non ſolùm eſt, ſed etiam firmatus eſt? Hæc ibi. Porrò quanquam propria quadam ratione locus quietis ante ingreſſum regni cœleſtis, dictus ſit ſinus Abrahæ, rectè tamen locus quietis, in quem modò recipiuntur animæ beatæ, cœlum ſcilicet ipſum, etiam dicitur ſinus Abrahæ, & ab Abraham tanquam patre omnium credentium recipi dicuntur in ſinu quotquot ad quietem regni cœleſtis perueniunt. Vnde moriturus Martinus, Abrahæ, inquit, me ſinus excipiet: & de eo canit Eccleſia: Martinus Abrahæ ſinu lætus excipitur, nimirum vt alter pauper Lazarus. Et Auguſtinus libr. 9. Confeſſ. loquens de Nibridio, dicit: Quicquid illud eſt quod ſinus Abrahæ vocatur, ibi Nebridius meus viuit. Ei autem, quod mēdicus Lazarus portatus dicitur in ſinum Abrahæ, pulchrè opponitur quod diues ſepultus dicitur in inferno, loco ſcilicet pœnarum, & omni carente refrigerio, in quo ſepultus dicitur, quòd anima eius fuerit in profundo infernalium ſuppliciorum collocata, ac ſub terram quaſi in tumulo concluſa & religata, æternęque ibidem morti tradita. Quod enim mortuum eſt, ſepulturæ traditur. Sepultura inferni, inquit Auguſtinus lib. 2. de quæſt. Euang. pœnarum profunditas eſt, quæ ſuperbos & immiſericordes poſt hanc vitam vorat. Sic Ezechielis 32. ſepulchra regum Aegypti, & Aſſur, & ſociorum dicuntur eſſe in inferno, Ibi, inquit propheta, Aſſur, & omnis multitudo eius, in circuitu illius ſepulchra eius, omnes interfecti, & qui ceciderunt gladio, quorum data ſunt ſepulchra in nouiſſimis laci, &c. Sciendum tamen Græca non habere: & ſepultus *Ezech. 32*

eſt in inferno: ſed poſt, & ſepultus eſt: perfectus eſt punctus. Deinde ſequitur: Et in inferno eleuãs oculos ſuos. Non enim habent coniunctionem, autem. Vnus codicum ſcriptorum, qui mihi ad manũ erat, habebat poſt, & ſepultus eſt, & in inferno. Eleuans autem oculos ſuos. Diuus Auguſtinus quanquam in libro 2. quæſt. Euang. ſecutus ſit, vt ex ſuprà dictis patet, lectionem noſtram, in alijs tamen locis ſequitur lectionem quæ inuenitur in Græcis codicibus. Nam in ſermone quodam
Pſal. 10. quo enarrat illum Pſalmi verſiculum: Tibi derelictus eſt pauper: qui eſt ſermonum de tempore 110. ſic habet: Videte exitus amborum. Contigit enim mori inopem illum, & auferri ab Angelis in ſinum Abrahæ. Mortuus eſt diues, & ſepultus eſt. Nam pauper fortè nec ſepultus. Et quid poſtea? Cùm apud inferos diues ille in tormentis eſſet, leuauit oculos ſuos, &c. Sic & homilia 7. ex quinquaginta: Propter ſolam inhumanitatem, quia contemnebat pauperem ante ianuam ſuam iacentem, nec congruè digneque paſcebat, mortuus eſt, & ſepultus. Et cùm eſſet apud inferos in tormentis, leuauit oculos ſuos, &c. Itaque ſecundum hanc Græcorum lectionem & diſtinctionem, de ſolo diuite mortuo dicitur quòd ſepultus ſit, quòd pauper ille aut non fuerit ſepultus, aut ſine honore aliquo: diues autem poſt mortem nihil aliud gloriæ conſecutus eſt, quàm quòd cum honore aliquo delatus ſit ab hominibus ad ſepulchrũ, pro quo honore mendicus portatus eſt ab Angelis in ſinum Abrahæ. Diuus Chryſoſtomus intelligit additum: & ſepultus eſt: ad ſignificandum quòd poſt mortem neque diuitiæ, neque famuli, neque amici, vitæ eum rurſum reſtituere potuerunt. Theophylactus autem & hoc addit, quòd dicendo: ſepultus eſt: inſinuauerit Dominus obiter, quòd & anima eius infimum locum & caliginoſum ſortita fuerit, quod non diſcrepat à ſenſu noſtræ lectionis: & ſepultus eſt in inferno. Diuus Auguſtinus epiſt. 89. quæ eſt ad Hilarium, cõtra eos qui aſſerebant diuitem manentem in diuitijs ſuis non poſſe ingredi regnum cœlorum, hunc locum producit,

pul-

pulchram reddens rationem cur in ſinum diuitis Abrahæ pauper Lazarus illatus ſit. Si inquit, pauperi illi meritum eſſet inopia non iuſtitia,non vtique ab Angelis in Abrahæ gremium, qui diues hic fuerat, tolleretur, Sed vt nobis oſtenderetur, nec in iſto paupertatem per ſeipſam diuinitus honoratam, nec in illo diuitias fuiſſe damnatas,ſed in iſto pietatem, in illo impietatem ſuos exitus habuiſſe, ſic ſuſcepit impium diuitem cruciatus ignis, vt tamen pium pauperem ſuſciperet ſinus diuitis.

Eleuans autẽ oculos ſuos,cùm eſſet in tormentis,uidit Abraham.] Eleganter Diuus Chryſoſtomus concione ſecunda de Lazaro, diuitias & paupertatem in præſenti vita nihil aliud eſſe dixit, quàm perſonas & laruas in ſcena, quòd ſub his in theatro huius mundi alij quidem fœlicium formam præ ſe ferant, alij verò infœlicium perſonam: at cùm homines è ſcena huius mundi egreſſi fuerint,ac per mortem detractæ illis fuerint perſonæ theatrales, tum demum apparet qualis quiſque ſit, & quemadmodum in ſcena plerique regum & diuitum perſonam induunt, quia ea depoſita cognoſcuntur eſſe viliſſimi & pauperrimi:ita & poſt mortem qui hic videbantur fœliciſſimi, manifeſtantur re vera eſſe & fuiſſe infœliciſſimi, quemadmodum patet in hoc diuite, qui cũ egreſſus è theatro præſentis vitæ, ſuam perſonam depoſuiſſet,viſus eſt omnium eſſe miſerrimus, vt qui & varijs, eiſque intolerabilibus tormentis affligeretur,& tanta laboraret inopia, vt ne guttam quidem aquæ haberet in ſua poteſtate, ſed pro hac etiam pauperrimo olim ſupplex fieret, nec tamen quod petebat conſequeretur.Obſeruandum autem quàm iuſtæ rerum viciſſitudines Euangelicis verbis ſignificentur. Qui enim olim erat in varijs delitijs,iam deprehenditur non in vno tantùm tormento,ſed in multis. Ideo enim pluraliter dicitur:cùm eſſet in tormentis.Qui olim Lazarum ad ianuam ſuam iacentem veluti ex alto deſpiciebat, aut omnino ne videbat quidem, hic iam eundem procul ſemotum diligenter aſpicit, & ſublimem ſuſpicit, in ſinu

Abrahæ patris ſui requieſcẽtem. Qui olim omni affluebat rerũ copia, iam etiam vnius guttæ refrigerãtis laborat inopia. Qui prius lingua peccauerat, indulgens ſcilicet ei iugiter omnigenas ciborum lautitias, ac per eam fortè petulanter inceſſens pauperem, aut recuſans quod ab eo petebatur, in lingua peculiarem pœnam ſentit, quia per quæ peccat quis, per hæc & punitur. Qui olim vlcerato pauperi vel minuta menſæ ſuæ dare neglexit, in inferno poſitus, vſque ad minima quærenda peruenit, nec tamen impetrauit. Nam guttam aquæ & extremum digiti ipſius pauperis petiuit, nec accepit, qui micas panis rogatus aut negauit, aut dare neglexit. Porrò quoniam hic oculi, lingua, & id genus córporalia membra tribuuntur diuiti damnato, & Abrahæ atque Lazaro beatis, colligere hinc ſolent aliqui, vt patet ex Auguſtino libro quarto, de origine animæ, capite 15. animas exutas hoc corpore, eſſe tamen adhuc corporeas, nec carere ſuo corpore, quamuis magis ſpiritali. In quo errore cùm eſſet Tertullianus, etiam hoc loco pro confirmatione ſuæ ſententiæ vtebatur, vt patet ex libro de reſurrectione carnis. Quidam etiam inter Græcos negantes animas ante iudicium aut puniri, aut coronari, cùm hoc loco multum vrgerentur, dixerunt Dominum hic ea quæ futura erant narrare tanquam iam præterita: quod ſi verum eſſet, non iam difficultatem aliquam facerent membra corporalia attributa diuiti, Abrahæ, & Lazaro. Verùm ei intelligentiæ obſtant ſequentia, quæ poſt diem iudicij non conuenit intelligere, vt quòd dicitur petiſſe diues vt mitteretur Lazarus ad fratres ipſius adhuc in mundo exiſtentes. Proinde cùm efficaciter ſatis ex hoc loco conuincatur error ille Græcorum, & tum ex hoc loco, tum ex alijs ſcripturis Catholica fides doceat animas ſtatim à morte aut eſſe in gaudijs, aut eſſe in pœnis, & tamen Catholica doctrina etiam habeat animas exutas corpore non eſſe corporales, dicendum eſt, vt prius admonuimus, Dominum de animis corpore exutis loqui tanquam adhuc corpore circundatis, ac ſpiritualia corporaliter

Sapien. 11.

raliter deſcribere, quòd illa aliter cognoſcere nequeamus, quemadmodum ſcriptura etiam Deo tribuit membra corporalia, cùm certum ſit illum non eſſe corporeũ. de quo vide Auguſtinum libro prædicto, diſputantem contra aſſerentes ex hoc loco animas eſſe corporeas. Itaque per hoc quod eleuatis oculis dicitur in tormentis ſuſpexiſſe eminus Abraham & Lazarum in ſinu eius, ſignificatur quod oculis mentis, hoc eſt, intellectu ſuo comprehenderit Abrahæ fælicitatem longè ſeparatam à ſua infælicitate, atque agnouerit Lazarum olim à ſe impiè neglectum, beata quiete cum patre credentium fruentem. Quod ſi quæratur quomodò id agnoſcere potuerit: Dicendum ſanè id diuina factum reuelatione, & ordinatione, qua factum eſt, vt quemadmodum mendici in præſenti vita infœlicitas augebatur, ex conſpecta ab ipſo diuitis fælicitate: ita nunc vice verſa diuitis miſeria ex conſpecta Lazari beatitudine augeretur. Quod in alijs quoq; damnatis vſuuenire hinc intelligendum eſt, vt quos hic velut abiectos deſpexerunt, de eorum ibi fælicitate maius ſuæ infælicitatis tormentũ percipiant. Quod autem clamãs præ nimio dolore, inuocauerit miſericordiam ab Abraham, & petierit extremo digiti Lazari linguam ſuam refrigerari: ſignificat eum ſummopere deſideraſſe ab Abraham, vt per miniſterium Lazari aliquantula remiſſio tormentorum ei concederetur. Non autem Lazarum inuocaſſe introducitur, veluti nõ auſus fuerit, quòd in illum fuerit tam inhumanus: ſed Abraham inuocat, quòd Iudæi in illo tãquam patre ſuo gloriarentur, ob quod iſte, cùm eſſet Iſraelita, confidebat de paterna eius benignitate rem tam exiguam poſſe impetrari, proinde eum inuocat nomine patris, dicens: Pater Abraham. Cùm autem certum ſit quæ de oculis, lingua, digito, & ſinu Abrahæ dicuntur, ſpiritualiter eſſe accipienda, nõ poteſt etiam ex eo quod hic dicitur diues cruciatus in flamma, efficaciter colligi, ignem quo animæ corporibus exutæ crucantur, eſſe ignem corporalem, quemadmodum docet Auguſtinus lib. 21. de ciuit. Dei, cap. 10. Conuenienter enim reſponderi poſſet, ta-

 lem fuiſſe

lem fuiſſe flammam illam, quales oculi quos leuauit, & quibus Lazarum vidit: qualis lingua, cui humorem exiguum infundi deſiderauit: qualis digitus Lazari, de quo id ſibi fieri poſtulauit. Idem tamen Auguſtinus eodem capite & alijs locis aſſerit ignem gehennæ fore corporeum, quo poſt reſurrectionem corpora damnatorum cruciabuntur. Quare cùm eodem illo igne etiam cruciandi ſint dæmones, etſi ſpirituales (hunc enim ignem in quem corpora damnatorum mittentur, dicit Dominus paratum diabolo & angelis eius) non debet videri impoſſibile & mirum animas etiam corpore exutas torqueri igne corporeo, quemadmodum colligit Diuus Gregorius libro quarto Dialog. cap. 28. At de hac quæſtione, ſicut & de loco quietis ſanctorum ante liberationem factam per Chriſtum, aut de loco animarum damnatarum ante iudicij diem, non putat contentioſè diſputandum D. Auguſtnus. Melius eſt enim, inquit lib. 8. de Geneſi ca. 5. dubitare de occultis, quàm litigare de incertis. Satis ergo fuerit ex eo quod dicitur diues iſte cruciatus in flamma, intelligere ipſum & omnes damnatos, ineffabilibus tormentis, & omnia huius mundi ſupplicia excedentibus excruciari: pauperem autem & omnes ſanctos eſſe in gaudiorum refrigerio ſuauiſſimo, ac id intelligentes ſolicitos eſſe quomodo & illa tormēta effugere poſſimus, & ad hæc gaudia peruenire potius, quā de ignis quo cruciari dicuntur qualitate anxiè diſceptare. Cæterùm quo vtcunq; intelligamus quàm rectè dictū ſit diuitem hunc fuiſſe in tormentis pluraliter, & quæ ſint pœnæ quæ per flammæ cruciatum poſſint intelligi, præter pœnam quam animæ diuina virtute ab igne corporali modo nobis incerto pati poſſunt, primùm quidem cruciantur remorſu perpetuo conſcientiæ ex recordatione admiſſorum ſcelerum: deinde reputatione amiſſæ beatitudinis quam aſſequi potuerunt, & certa cognitione irreparabilis ſuæ damnationis: præterea quia ſentiunt ſe contra ſuam voluntatē certo loco alligatas, ac horribilium atque infeſtiſſimorum dæmonum conſortio deputatas. Poſtremùm, quia experiuntur

vires animæ ſuæ, intellectum ſcilicet & voluntatem, non eſſe liberas, ſed cogi indeſinenter, illum quidem ad actualem pœnarum ſuarum conſiderationem: hanc autem ad actualem pœnarum horrorem & renitentiam, ita vt nulla ſit his viribus in iſtis malis quies, quemadmodum eſt in nobis per ſomnum aut auerſionem intellectus ab alicuius mali conſideratione, & conuerſionem eius ad alia quæ cogitare delectat. Hæ pœnæ quàm ſint graues, & omnem mundi cruciatum excedentes, vtcunque experiuntur qui mentes ſibi malè conſciæ carnificina hic iugiter excruciantur, quæ frequenter multos ad laqueum adegit, cùm hic interim vires animæ non ſint tam viuaces, atque ſunt cùm anima exuta eſt corpore, & multa hic ſint quæ hominis triſtitiam ad tempus tollunt, aut leniunt, aut à recogitatione malorum intellectum quieſcere faciunt.

Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepiſti bona, &c] Lamentanti de ſua calamitate diuiti, & refrigerium ſibi per Lazarum impendi poſtulanti, Abraham primùm quidem exponit iuſtitiam mutatæ in vtroque cōditionis: ac deinde ſignificat impoſſibile eſſe vt aſſequatur quod per Lazarum ſibi impendi poſtulauit. Blandè illum compellat, non dedignatus eum appellare filium, vt intelligamus hinc ſanctorum pium etiam erga damnatos affectum, & diſcamus viciſſim & nos afflictos etiam iuſtè non inceſſere, quibus digni ſunt nominibus. Scriptum eſt enim: Non exaſperes pauperem in inopia ſua, & cor inopis ne afflixeris. Diligenter autem obſeruandum, quòd Abraham indicare volens quare vtriuſque vices modò eſſent mutatæ, non obijcit diuiti aliqua ſcelera, nec explicat aliquas Lazari virtutes, ſed tantùm dicit, quòd diues receperit bona in vita ſua, & idcirco eum cruciari: Lazarum verò, quòd perpeſſus ſit mala, eſſe in ſolatio: vt intelligamus rem eſſe maximè perniciosam homini verſari in otio ſummo, & delitijs atque honoribus frui: & rurſum nihil homini vtilius, quàm exerceri afflictionib. Vnde Baſilius ſermone primo, de- *Eccl. 4.*

ieiunio: Timeto, inquit, exemplum diuitis, illum delitię vitæ igni tradiderunt. Non enim ob iniuſtitiam, ſed propter mollem ac delicatam vitam reprehēſus, in flamma fornacis torrebatur. Hæc ille. Proinde hæc Abrahæ verba ad hoc valent, vt ne ob diuitias, honores, & voluptates huius vitæ aliquem beatum ducamus, ſed potius miſerum, & ne ſibi diues placeat, ſed potius diſpliceat ob fœlicitatem huius vitæ. Et contrà ne ob paupertatem, contemptum, & afflictiones aliquem miſerum ducamus, ſed potius beatum: nec ſibi pauper aliquis aut afflictus diſpliceat, ſed eo potius nomine ſibi placeat &
Iacob. 1. gaudeat, iuxta illud Iacobi: Omne gaudium exiſtimate fratres mei cùm in tentationes varias incideritis. Verbis Abrahæ conſonāt quæ prius dixit Dominus: Beati pau-
Lucæ 6. peres, quia veſtrum eſt regnum Dei. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati qui nunc eſuritis, quia ſaturabimini. Contrà: Væ vobis diuitibus, qui habetis conſolationē veſtram. Væ vobis qui ſaturati eſtis, quia eſurietis. Væ qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. In
Pſal. 48. diuite iſto videre licet quàm verè dixerit Pſalmiſta: Ne timueritis cùm diues factus fuerit homo, & cùm multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam cùm interierit, non ſumet omnia, neque deſcendet cum eo gloria eius. Quia anima eius in vita ipſius benedicetur. In
Pſal. 89. paupere illud Pſalmi impletum eſt: Lætati ſumus pro diebus quibus nos humiliaſti, annis quibus vidimus mala. Significant ergo verba Abrahæ iuſtum illud Dei iudicium, quo reprobis & vaſis iræ aptatis in interitum, in hac vita plerunque concedit bonorum huius mundi affluentiam, ne ſemper illis ſit malè, & alicubi habeant ſua bona: electis autem & vaſis miſericordiæ quæ præparauit in gloriam, immittere afflictiones & aduerſitates quibus exerceantur, quod fieri non poſſit vt quis & hic regnet cum mundo, & poſtea cum Chri-
Pſal. 72. ſto. De quo Dei admirabili iudicio diſputat Pſalmiſta, aſſerens ſe non potuiſſe illud comprehendere, donec ingrederetur ſanctuarium Dei, & intelligeret nouiſſima diuitum. Ideoque notandum, Græca non tantùm habere,

bere, recepiſti bona, ſed bona tua: vt deinde cùm ſubditur: & Lazarus ſimiliter mala: ſubaudiatur mala ſua, & intelligamus ſignificari Deum vnicuique & bona & mala præparaſſe, & qui in hac vita ſuam in bonis portionem accepit, malorum partem poſt hanc vitam accepturum, & contra, quanquam illud, bona tua, etiam aliud ſignificet, vt mox dicetur. Cæterum Diuus Chryſoſtomus diligenter inquirit quare potius dictum ſit, recepiſti, quam accepiſti, putatque ideo dictum eſſe, recepiſti, ad ſignificandum quòd & diues quanquam peccator erat, aliquam tamen habuit virtutem, pro qua bona debita adhuc viuens receperat. Nam recipere propriè ea dicimur quæ debētur meritis. Similiter Lazarus etſi iuſtus aliquod tamen vitium habuit, propter quod adhuc viuens debita mala receperat. Nullus enim ferè hominum expers eſt omnis virtutis, nec quiſquā immunis ab omni vitio. Ideoque cum iam duo illi per mortem hinc deceſſerunt, ille quidem diſceſſit meram habens malitiam, iſte verò meram habens virtutem. Secundum hunc ſenſum dictum eſſet, bona tua, id eſt, bona quæ tibi debebantur. Quanquam autem hæc obſeruatio docta ſit, magis tamen videtur verbum, recipere, hic ſimpliciter poſitum eſſe, quemadmodum ſæpe, pro accipere, ſecundum ſenſum ſuperius indicatum. Vlterius tamen ſciendum, quod quanquam Abrahæ verba nulla apertè exprimere videantur vitia diuitis, nullaſque virtutes Lazari, ſed tantùm admirabilem diſtributionem bonorum & malorum quæ à iuſto & inſcrutabili Dei iudicio proficiſcitur: tamen eadem verba ſatis etiam in ſe includunt & illius vitia, & huius virtutes præmio dignas. Per hoc enim quod dicitur: recepiſti bona: ſignificatur quòd fœlicitatem huius ſeculi amplexatus ſit, atque dilexerit, quodque bona huius mundi pro veris bonis duxerit, eaque quæ illi Deus conceſſit, ſibi vindicauerit, non communicando ea alijs quibus diſpenſari debebant, & parando ſibi amicos de mammona iniquo: vnde bene Græca habent, bona tua, nempe quòd ea pro ſuis bonis duxerit. Quare his verbis ipſius & amor ſeculi

culi

culi inordinatus, & in pauperes inhumanitas notata eſt, propter quæ vitia æterno dignus fuit ſupplicio. Sic & Lazari patientia ſatis inſinuatur, dum dicitur recepiſſe mala. Non enim propriè recipit vel accipit mala à DEO immiſſa, qui ea patienter in ſe non ſuſcipit, tollendo crucem ſuam poſt Chriſtum. Intellexit iſtud ſignificari his verbis Diuus Auguſtinus libro ſecundo de quæſtionib. Euang. ſic ſcribens: Cùm ei dicitur: recepiſti bona in vita tua: illud tangitur, quia fœlicitatem dilexit ſeculi, nec aliam vitam præter iſtam in qua ſuperbus tumebat, amauit. Lazarum autem dicit mala recepiſſe, quia intellexit huius vitæ mortalitatem, labores, dolores, & ærumnas, pœnam eſſe peccati, de quo ſcriptum eſt: Fuimus & nos naturaliter filiæ iræ, ſicut & cæteri. Hæc ille. cap. 38. Hic iam obſeruandum, quòd ſi inferni damnatione percutitur qui propria nõ largitus erat, qua pœna plectendus ſit, qui aliena rapit. Si damnatus eſt qui ſuis bonis ad corporis curam vſus eſt, nec alicuius ſceleris arguitur, quid futurum ijs qui ſeſe horrendis contaminãt immunditijs, impietatibus, & iniuſtitijs? Vide diuum Baſilium ſermone quo hortatur ne rebus temporalibus affixi ſim⁹, vbi ex hoc loco admonet ne prętereamus ob oculos nobis poſitos Lazaros, ne cùm poſt vitam inuocauerimus Abraham, aliosq́; ſanctos, nullum conſequamur fructum noſtræ vociferationis, ſed ab eis impetamur acerbioribus verbis, quã hic impetitus eſt ab Abraham diues, quòd illius improbitatem pleriq́; manifeſtè vincamus. Appoſitè autem pro tempore illo dixit Abraham: Nunc autem hic conſolatur: quia needum accepit plenam mercedem, vt impleretur lætitia ex aſpectu vultus Domini, ſed conſolabatur in ſpe liberationis per Chriſtum perficiendæ.

Et in his omnibus, inter nos & uos chaos magnum firmatum eſt.] Oſtendit iam fieri non poſſe vt quod petebat aſſequeretur. Et, inquit, in his omnibus, pro, ſuper vel pręter hæc omnia, hoc eſt, præterquam quòd iuſto DEI iudicio tibi non conſolatio & refrigerium, ſed cruciatus debeatur, etiam impoſſibile eſt, vt quam petis tibi

præſtem

præſtem miſericordiam, quia impoſſibile eſt vt quis ex nobis vos adeat. Hoc enim ſignificatur cùm ſubditur: inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt, &cæt. Vbi notandum dictionem, chaos, valdè impropriè poſitam, ſi modò non eſt vitium ſcriptorum, quemadmodum vult Budæus. Græca enim dictio eſt, chaos, quæ tamen hoc loco Græcis non eſt, ſed pro ea eſt, χάσμα, quæ Græcis aliud ſignificat quàm chaos. Nam chaſma Græcè hiatum terræ ſignificat, à verbo χαίνω, quod eſt hio. Chaos verò, quod à χέω, id eſt, fundo deriuatur, confuſionē ſignificat. Chaos ergo impropriè hic debet accipi pro hiatu, quemadmodum & Auguſtinus exponit epiſtola nonageſima nona, qualis hiatus exiſterē nonnunquam ſolet in terræmotu, vnde & chaſmaticus terræmotus dictus eſt. Huiuſmodi autem terræ hiatus aut vorago, ſi modò magna ſit, impedit ne quis ex vno loco ad alium pertranſeat: proinde metaphora hinc deſumpta dicitur, hiatus magnus inter nos & vos non ſolùm eſt, ſed etiam firmatus eſt: quo aliud non ſignificatur, quàm ſic eſſe ſeparatos damnatos à pijs, vt imperuius ſit vtriuſq; ad alteros tranſitus. Quòd ſi ſpeciatim exprimi quis quærat quid per hiatum illum magnum ſit intelligendum, rectè dicetur ſignificare firmiſſimū Dei ſtatutum in modum hiatus, prohibens horum & illorum permixtionem, vt ſit ſenſus: Firmiſſimo & immutabili decreto Dei ſic ſumus nos à vobis ſeparati, vt hi qui volunt hinc tranſire ad vos, non poſſint. Dicit, qui volunt, aut propter naturalem voluntatem qua ſancti cuperent ſubuenire damnatis, cùm alioqui reſpicientes ad diuinam iuſtitiam, & ei ſuam voluntatem cōformantes, non velint quod naturaliter volunt: aut potius, quia etiāſi vellent, non poſſent. Porrò cùm certum ſit Abraham hæc non verbaliter reſpondiſſe diuiti, vidēdum eſt quomodo prædicta ei dixiſſe dicatur à Domino. Itaque Abrahā introducitur dixiſſe illud: Fili recordare, &cæt. quia diuiti petenti refrigerium ſuggerebatur quàm iuſtè iam puniretur, & omni conſolatione deſtitueretur, & contra Lazarus conſolatione frueretur. Sic per hoc quod dici-

tur dixiſſe de hiatu,ſignificatur diuiti notificatum æternam fore reproborum à beatis ſeparationem, ac refrigerij nullam eſſe damnatis ſpem. Et alioqui ſi hoc exemplum tantum eſt parabola,dicendum eſt hæc à Domino ſic conficta eſſe, vt intelligeremus damnatis poſt hanc vitam nullam eſſe ſpem vel liberationis,vel refrigerij,et ne ab his quidem in quibus multum confidebant in vita præſenti,quemadmodũ confiſus fuit iſte diues in patriarcha Abrahã, dãnatos imploraturos refrigeriũ,ſed eoſdem intellecturos quàm iuſtè crucientur, quodq; in perpetuum ſint cruciãdi .Ex hoc loco conuincitur error ille qui Origeni attribuitur, quo quidã aſſeruerunt damnatos aliquando liberandos, & iuſtorum conſortio aggregandos in gaudijs.

Et ait: Rogo ergo te pater, ut mittas eum in domum patris mei,&c] Cùm audiret ſe non poſſe exaudiri in eo quod pro ſe orabat,pro fratribus ſupplicat, ſed vt prior eius oratio reiecta eſt,quod eſſet de re impoſſibili: ita & hæc, quòd eſſet de re ſuperuacua, vt intelligamus damnatos nihil aut pro ſe, aut pro alijs impetrare poſſe, nec quicquam rectè precari.Ergo,inquit, quoniam ſcilicet chaos (vt dicis)obſtat quo minus mihi per Lazarum ſubueniri poteſt,ſaltem illud te oro pater, vt quem non potes mittere mihi, mittas in domum patris mei. Non enim tale chaos inter vos & viuos firmatum eſt, vt non poſſit vobis ad illos eſſe acceſſus,aut contrà.Mitte ergo eum in domum patris mei.Habeo enim ibi adhuc quinque fratres,vt teſtetur illis,id eſt,admoneat eos, aut teſtimonium illis perhibeat de ſtatu qui eſt poſt vitam temporalem,aut de mea condemnatione & pœnarum magnitudine,ne ſi ingrediantur meis veſtigijs,etiam ipſi veniãt in hunc locum diuerſorum tormentorum. Poteſt enim verbum,teſtari,dupliciter hic exponi,aut vt ſimpliciter ſit,admonere aliquem,quomodo ſæpe accipitur in ſcripturis.vt:Audi populus meus,& loquar Iſrael,& teſtificabor tibi.& : Audi populus meus,& conteſtabor te. Et apud Paulum 1.Timoth.5.& 2. Timoth.4.Aut vt ſit,teſtimonium de aliqua re ferre, quæ propria eſt eius ſignifi-

Pſal 49.
Pſal.80.

ſignificatio. Quæri autem hic poteſt, quomodo diues hic pro fratrum ſalute fuerit ſolicitus, cùm hic affectus videatur alienus eſſe à damnatis, vt alicui bene velint. Ad quam quæſtionem facilis eſt ex D. Gregorio ſolutio, qui hoc loco aſſerit, damnatos, vt in ſupplicio grauius puniantur, & eorum videre gloriam quos contempſerunt, & de illorum pœna torqueri quos inutiliter amauerunt. Itaque diuitis preces pro ſalute fratrum, non ex charitate, aut bono affectu erga fratres prouenerunt, ſed ex pœna & cruciatu quo afficiebatur, Deo ita permittente eum torqueri per recordationem fratrum. Addit his Caietanus, diuitem hæc precatum ex ſuperbia, nimirum, quia cùm videret multos ſaluari, inter eos cupiebat eſſe ſuos, vt qui iam deiectus erat in maximam miſeriam, ſaltem in ſuis fratribus exaltaretur. Alij, inter quos Nicolaus, putant eum hæc precatum, quòd ſciret ex fratrúm ſuorum conſortio in condemnatione, pœnã ſibi augendam, eò quòd & per vitæ ſuæ exempla, & per relictas diuitias occaſionem peccandi eis præbuiſſet. Si autem exemplum hoc non hiſtoria eſſe dicatur, ſed parabola tantum, facilior erit quæſtionis explicatio. Dici enim poterit hæc ſic à Domino conficta eſſe, cùm ſic geſta non eſſent, tantùm ad erudiendum & monendum viuos, ne ſuæ impœnitentiæ prætexant, quòd de ſtatu vitæ futuræ nihil vnquam didicerint ex his qui è futura vita redierunt. Quoniam enim homines admoniti de gehennæ cruciatibus, aut irridere ſolent velut terriculamenta vana, aut parum commoueri illis, cogitantes ſecum, neminẽ ex mortuis rediiſſe qui vel de piorum fœlicitate, vel impiorum cruciatibus quæ experientia didiciſſet narrauerit, credituros ſe magis & magis commouendos ſi quiſquam rediret ex mortuis, & atteſtaretur quomodo illic res ſe habeant: ideo quo hanc cogitationem Dominus caſtigaret, propoſuit hunc diuitem oraſſe, vt Abraham ad fratres ſuos Lazarum mitteret, & vulgarem hanc hominum cogitationem expoſuiſſe, vt ſic Abrahæ, cuius magna erat apud Iudæos autoritas, reſponſum ſubijceret, quo talis cogitatio reprehenditur

& confutatur. Nec dubium eſt quin hic ſit ſcopus huius narrationis, etiam ſi ſit vera hiſtoria. Poterant enim Phariſæi aut alij inter Iudæos ridere quæ Dominus dixerat de ſummis cruciatib. diuitis, ob id quòd recepiſſet bona in vita ſua, quemadmodum auari Phariſæi ſuprà irridebant eum contra auaritiam diſputantem: poterãt eorum confirmationem poſtulare ſibi fieri per reſuſcitationem aliquorum ex mortuis, proindè oportunè hac narratione eos reprimit non ſua, ſed Abrahę autoritate, quem dicit diuiti ſerò ſupplici, & ſerò ſuorum curam gerenti reſpondiſſe: Habent Moyſen & prophetas, hoc eſt, Moyſis & prophetarum libros, audiant illos loquentes, & teſtificantes eis per ſua ſcripta, & lectionem eorum in ſynagogis. Ad quod diues improbus iam precatur, & ex ſeipſo fratres ſuos iudicans reſpondit, dicens: Non, pater Abraham, ſupple, audient illos ſat ſcio, ſed ſi quis ex mortuis ierit ad eos, & teſtificatus ſcilicet fuerit eis, tunc pœnitentiam agent, & reſipiſcent à vita quam modò degunt. Hic iam ergo Abraham hanc vulg. cogitationem confutans reſpondit: Si Moyſen & prophetas non audiunt, credendo & obediendo eis, neq; ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent ei. Quod quàm verè dictum ſit, & recta ratio docet & experientia. Ratio quidem, quia ei qui Moyſen & prophetas ſuſcipit, certior eſt autoritas & veritas eorum librorum, quàm poſſet eſſe eius qui è mortuis reſurgeret. Cauſari enim poſſet facilè aut phantaſma eſſe, aut dæmonium, cum autoritatem Moyſis conſtet eſſe diuinam. Experientia verò, quia Iudæi eò quòd non credebant ſatis Moyſi ac Prophetis, nec his qui ex mortuis reſurrexerunt crediderunt, immò Lazarum Mariæ & Marthæ fratrem, cùm ex mortuis reſurrexiſſet, occidere voluerunt, & Dominum ipſum poſt ſuam reſurrectionem acrius in ſuis membris perſecuti ſunt. Hinc ergo obſeruandum, quàm ſacroſancta nobis eſſe debeat ſacra ſcriptura, vt quæ efficacior nobis eſſe debeat, ad rectè vitam inſtituendam, quàm quiuis prædicator, etiamſi è cœlo atque ex mortuis ad nos veniret, nunciaturus viſa à ſe aut experientia perce-

percepta. Deinde hanc ad ea quæ de futuræ vitæ ſtatu ſunt cognoſcenda ſufficientem eſſe, vt præter eam non ſit opus optare aduentum quorundam mortuorum qui de illis nos plenius inſtruant. Non poteſt autem ex vltima huius narrationis parte colligi efficaciter animas mortuorum nunquam in propria perſona apparere viuis, quia nec Abraham negat Lazarum poſſe ad viuos mitti, nec diues petijt animam Lazari mitti, ſed vt ex mortuis reſurgeret. De apparitione autem animarum quid ſentiendum, diſcere licet ex libro Auguſtini de cura pro mortuis agenda. Summa ergo totius huius narrationis de diuite quodam & mendico Lazaro eſt, vt qui diuites ſunt, præſentibus bonis rectè vtantur, non vtentes eis ad ambitionem & luxum, ſed pauperibus inde ſubuenientes: alioqui futurum vt bona ſua hic percipiant, in futuro ſeculo indicibilibus tormentis cruciandi, nec vllam à pauperibus beatis conſolationem percepturi, quòd eos ſibi in præſenti non parauerint amicos de mammona iniquitatis. Qui autem paúperes, deſpecti, & afflicti ſunt in hoc mundo, fortiter ferant huius mũdi mala. Sic enim futurũ, vt poſteà ſummo potiantur honore, requie & gaudio. Poſtremùm non optandum eſſe mortuorum ad nos aduentum, qui de ſtatu vitæ futuræ nos certiores faciant, ſed ſcripturæ auſcultandum, quæ quantum eſt ſatis nos docet, quæ nos maneant poſt hanc vitam, & certior ſit quàm cuiuſquam eſſet mortui teſtificatio. Sunt autem plerique etiam antiqui patres, qui totam hanc hiſtoriam aut parabolam tractant etiã allegoricè, intelligentes in diuite populum Iudaicum, aut eos qui ſibi iuſti videntur: in mendico Lazaro, populum gentilem, aut peccatores & Publicanos. Quam tractationem hic omittimus, quòd prolixè ſatis eam proſecutus ſit Auguſtinus lib. 2. de quæſt. Euang. & Ambroſius in Commentarijs, ac poſt eos elegantiſſimè & luciſſimè Diuus Gregorius in homilia, & Theophilactus in Commentarijs.

EVANGELIVM.

Lucæ 14. *IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc: Homo quidam fecit cœnam magnam, & uocauit multos, & miſit ſeruum ſuum hora cœnæ dicere inuitatis, ut uenirent, quia parata ſunt omnia. Et cœperunt ſimul omnes ſe excuſare. Primus dixit ei: Villam emi, & neceſſe habeo exire, & uidere illam, rogo te, habe me excuſatum Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, & eo probare illa, rogo te, habe me excuſatum. Et alius dixit: Vxorem duxi, & ideo non poſſum uenire. Et reuerſus ſeruus, nunciauit hæc Domino ſuo Tunc iratus paterfamilias, dixit ſeruo ſuo: Exi cito in plateas, & uicos ciuitatis: & pauperes ac debiles, & cæcos, & claudos introduc huc. Et ait ſeruus: Domine, factum eſt ut imperaſti, & adhuc locus eſt Et ait Dominus ſeruo ſuo: Exi in uias & ſepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem uobis, quod nemo uirorum illorum, qui uocati ſunt, guſtabit cœnam meam.*

PRæcedenti dominica admoniti ſumus, chariſſimi, ex duabus, quæ in mundo ſunt, vijs, quarum altera præcipites ruimus in tartara, altera verò, recta penetramus ad cæleſtia regna, eligere anguſtam illam crucis & Lazari viam, duram quidem & difficilem, ſed quę ad perennem fœlicitatem inducat; relicta lata ac ſpacioſa, quæ maximam hominum partem in ſempiternum deducit exitium. Eo, quòd melius ſit, cum paucis in mundo, idque exiguo tempore, obſcurè viuere, perpetua deinde fœlicitate beandi, quàm cum multis in æternum malè perire. Ita modò, ex hodierno Euangelio inſtruimur, vt poſtquam iuſtam viam ingreſſi ſumus, ne moremur, aut detineamur aliquibus impedimentis, quò minus recta tendamus ad brauium ſalutis futurę. Ne nobis
Exod. 12. idem quod Iſraelitico populo eueniat, qui etſi ex Ægyptiaca quidem ſeruitute aſſertus, pauci tamen promiſſionis terram contigerunt. Ita plurimi quidem Chriſtianorum, per baptiſma, tanquam per mare, ex diabolica ſubiectione redempti, viã ingreſſi ſunt, qua ad promiſ-

ſam

ſam hæreditatem, cæleſtem Hieroſolymam venirent, quorum pars maxima tamen, in huius mundi deſerto perit, eò quòd in tergum reflectunt obtutus, quibus ſuauius ſapiunt carnes Aegypti pane cæleſti, hoc eſt, plus afficiuntur rebus ſublunarijs, quam cœleſtibus. Siue vt Chriſtus ait, diligunt magis tenebras, quàm lucem. Sunt autem tria ferè offendicula, quibus præpedimur in via Domini: Ambitio nimirum, auaritia & carnis cupiditas, quæ cum in iſto explicentur Euangelio, ſingula paulò attentius perluſtremus. *Ioan. 3.*

H*Omo quidam fecit cœnam magnam, &c.*] Quoniam Dominus occaſione conuiuij in quo erat, diſſeruit quædam de modo accedendi ad conuiuia, & vocandi ad conuiuia, ac inter cætera dixit retribuendũ his qui pauperes paſcũt, in reſurrectione iuſtorum, quidam intelligens, & bene, ſignificari à Domino in reſurrectione iuſtorum tales viciſſim à Deo paſcendos, & ad menſam regni cæleſtis recipiendos, tactus deſiderio cæleſtis illius conuiuij dixit: Beatus cui continget edere panem in regno Dei. In quo licet videre quanta fuerit efficacia verborum Chriſti, quiſque eorum fructus, quòd clementer adeò conuiuas ſine omni mordacitate docuerit. Hinc enim factum vt in conuiuio Phariſaico quidã faſtiditis epulis appoſitis, anhelare inciperet ad epulas regni cœleſtis. Nec eſt cur hunc quis culpet tãquam animalem, & ex verbis Chriſti exiſtimantem corporeas fore ſanctorum remunerationes, cũ ſequenti parabola Dominus huiuſmodi errorem non corrigat, ſed potius confirmaſſet, ſi in illo talis error fuiſſet. Quoniam autẽ iſte beatum dixerat cui contingeret edere panem in regno Dei, Dominus occaſione hinc accepta per parabolam cœpit oſtendere quibus hæc fœlicitas potiſſimum ſit obuentura, quique & qua ratione ab eą fœlicitate ſint excludendi, nimirũ quod Iudæi aut Iudæorum primores, etſi primò ad conuiuium cęleſte vocati, ſuo tamen vitio eſſent excludendi, & in illorum locum ſucceſſuri contempti quiq; ex Iudęis, & gentium omnium promiſcua

multitudo vndique collecta. Hic enim eſt parabolæ præcipuus ſcopus. Itaque ad hoc commodè & ſine mordacitate, maioriq; cum gratia ſignificandum, introducit Dominus hominem quendam diuitem, qui in ciuitate aliqua conſtituerat exhibere cœnam magnificam, quæ & multis conſtaret ferculis, & multis eſſet parata. (Solent enim cœnę magnificentius quàm prandia inſtrui.) Qui proinde ad hanc vocauit multos è ciuibus ſuis, viros diuites & honoratos, vt fieri ſolet. Sed his hora cœnæ rurſus vocatis per ſeruum, & propter aliarum rerum occupationes friuolas venire recuſantibus, indignatus eis quod ad tam honorabile conuiuium venire ob res friuolas prætermitterent, nec tamen permittere volens vt fruſtra expenſæ conuiuij factæ eſſent, iuſſit ſine delectu vocari in illorum locum primùm quidem pauperes, debiles, cæcos, & claudos, & id genus in ciuitatis plateis ac vicis repertos, qui ob famem & inopiam nō erant facilè vt alij recuſaturi, ac deinde iſtis non ſufficientibus ad conuiuium, etiam peregrinos & exteros quoſq; extra ciuitatem iuxta vias & ſepes repertos, quos & compelli voluit, ſi fortè vel grauarentur, vel præ pudore non auderent venire. Et parabola quidem ſic ſe habet. Cæterum per hominem iſtum quanquam aliqui intelligant ſignificatum Deum patrē, & per ſeruum ipſum filiū miſſum à patre in mundū, rectius tamen per hominē hunc accipitur Dominus ſeipſum, qui verè homo erat, ſignificaſſe, vel ob id quod vltima parabolæ concluſio: Dico autem vobis, &cæt. videtur dicta à Domino magis in perſona ſua quàm in perſona patrisfamilias, de quo eſt parabola, vt poſt dicetur. Per cœnam magnam intelligunt quidam diſpenſationem Dominicam, per carnis ſuſceptionem in nouiſſimis temporibs factam, conuiuium ſcilicet quo in præſenti vita in nouiſſima mundi ætate paſcuntur fidęles, quod conſtat ex pane verbi euangelici, & varijs ſacramētorum ferculis, & in his potiſſimum carne & ſanguine Domini, ſic enim Cyrillus in Cathena & Theophylactus. Alij verò per cœnam intelligunt fœlicitatē æternæ beatitudinis, conuiuiū ſcilicet,
in quo

In quo ſancti accumbũt poſt hanc vitam, quod rectè per cœnam ſignificatur, eò quòd finem neſciat, nec aliud ei ſit ſucceſſurum conuiuium. Et quidem eternã fœlicitatẽ potiſſimum ſignificari ex eo ſatis conſtat, quòd hæc parabola dicta ſit occaſione factę mentionis de manducando pane in regno Dei, & tamen nihil vetat quin ſimul intelligatur ſignificari & conuiuiũ quo in præſenti vita paſcitur militans in terris ecclęſia, immo vt ſimul debeat intelligi, ipſa parabolæ conſequentia expoſcere videtur. Nam alioqui per horam cœnę, tempus mortis aut extremi iudicij videbitur intelligendum, quo tempore non facilè inuenitur qui per rerum terrenarum occupationes ſe à cœnæ participatione excuſet. Sicut autem vna eſt eccleſia militans in terris, & triumphans in cœlis & vita æterna quę poſt hanc vitam perficitur, hic incipit per fidem: ita vnum quodammodo eſt conuiuium, quo paſcitur militans, & triumphans eccleſia, quandoquidẽ vnus Deus quo hic fruimur per fidem, & illic per ſpeciẽ: vnus Chriſtus quo hic fruimur ſub ſacramẽti velamine, & illic ſine velamine: vnus vtrobique panis, vnus idemque potus, quamuis diuerſimodè paratus & ſumptus. Hoc ergo conuiuium ad vtrumque ſeculum, ſed maximè ad futurum pertinens, cœnæ comparatur, tum quòd in nouiſſima mundi ætate paratum, tum quòd finem neſciat, vt dictum eſt. Magnę autem cœnæ, tum ob multitudinem vocatorum, tum ob copiam & abundantiam eius, quæ ſine faſtidio omnes accumbentes ſic ſaturat, vt nihil vnquam vel eſuriant, vel ſitiant. Ad hanc cœnã homo Chriſtus, qui eam magnis ſanè ſumptibus, pretio ſcilicet ſui ſanguinis parauit, per ſeipſum quidem primum inuitauit multos, omnes ſcilicet Iudæos, Iudęorũque primores, tanquam honoratiores conciues ſuos, ac deinde per Apoſtolos ſuos ac prædicatores (quorũ ordo per ſeruum illum ſignificatur) rurſum vocauit hora cœnæ vt ad eã venirent qui à ſe prius erant inuitati. Veluti enim hora cœnæ erat & eſt poſt Chriſti mortem, quãdo iam cœlum reſeratum eſt, & omnia redemptionis noſtrę myſteria propalata ſunt, vt dicere poſſit ſeruus: Ve-

nite,quia iam parata ſunt omnia. Venite modò per fidem,& guſtate quoniam ſuauis eſt Dominus,& inebriamini ab vberibus conſolationis eius. Haurite in gaudio de fontibus ſaluatoris. Parata eſt enim in conſpectu noſtro menſa,& calix noſter inebrians quàm præclarus eſt. Per eos autem qui & inuitati à Domino, & hora cœnæ vocati per ſeruum, recuſauerunt venire ad cœnā ob alias quaſdam occupationes, ſignificantur vel in genere Iudæi, vel ſpecialiter Iudæorum primores ſeſe à parata eis cæna ſubtraxiſſe, dū alij alijs rebus terrenis occupati nihil minus curabant quàm regnum Dei. Sunt autē res terrenæ,circa quas occupari ſolent homines,& per quas impediri ſolent,vel poſſeſſiones, vel voluptates. Poſſeſſionum autem alia in fundis cōſiſtit, alia in pecudibus. Vnde per tres illos qui in parabola diuerſis diſtenti occupationibus recuſauerunt adire cœnam, ſignificantur quotquot quacunq; rerum terrenarum implicatione excluduntur à regno cælorum, qui ſcilicet, vt habet Lucas in parabola ſeminantis, audierunt verbum Dei,& à ſolicitudinibus, & diuitijs, & voluptatibus vitæ euntes ſuffocantur,& non referunt fructum. Tria enim quibus homo impeditur à regno cœleſti in his verbis ſignificata,etiam ſignificantur in hac parabola per tres recuſatores. In primo enim oſtenditur impedimentum diuitiarum, in ſecundo impedimentum ſolicitudinis,quanquā in vtroque vtrumque ſatis notetur impedimentum, vt non ſit differētia niſi in materię diuerſitate: in tertio verò notatur impedimētum voluptatis carnalis. Sunt qui non omnino malè in his tribus intelligunt ſignificari
1.Ioan.2. tria illa quæ Ioannes dicit eſſe in mundo, ſub quibus vniuerſa vitia comprehenduntur, concupiſcentiam carnis,concupiſcentiam oculorum,& ſuperbiam vitæ: & ſuperbiam quidem in primo notari, qui villam emerat: concupiſcentiam oculorum in ſecundo,qui pecora emerat: concupiſcentiam aūt carnis in tertio, qui vxorē duxerat. Sciendum tamē nomine villæ hic non ſignificari pagum, quemadmodū aliqui intelligūt,(ob id in primo ſuperbos qui dominatum ambiūt ſignificatos docētes)

ſed

ſed nec Græcam dictionem propriè ſignificare villam, ſed ſimpliciter agrum. Eſt enim Græcis ἄγρον, vnde nos mutuati ſumus nomen, ager: Sed & aliàs interpres hanc dictionem vertit villam, vt Matth. 22. cùm dicitur in ſimili parabola: abierunt alius in villam ſuam: cùm villa propriè ſit domus in agro, non ipſe ager. Proinde, vt diximus, in primo ſicut & in ſecundo diuitiarum & ſolicitudinis terrenæ impedimenta potius notantur, & tamen in primo etiam rectè intelligitur ſtudium honorū. Nam vt in mundo honorentur, fundorum & agrorum poſſeſſiones ferè ambiunt multiplicare homines. Non potuit autem Dominus commodè in parabola notare apertè ſtudium honorum, quia illud non conueniebat parabolæ. Non enim ſolent homines ſtudio honorum ſeſe à ſolenni conuiuio ſubtrahere, ſed potius ob honorum ſtudium illud captare. Nec abſurdum videri debet, quòd cùm bonum ſit coniugium, & ad propagandam ſobolem diuina prouidentia conſtitutum, adhibeatur à Domino ad ſignificādum id quod excludit à regno cœlorum. Nam quoniam multi per hoc non prolis fœcunditatem, ſed deſideria expetunt, idcirco, inquit Gregorius, per rem iuſtam ſignificari non incongruè poteſt res iniuſta. Sic enim & villam & pecora emiſſe, per ſeſe malum non eſt, nec à regno cœlorum excludit, ſed per hæc quæ exemplo conueniunt parabolæ, per quæ ſcilicet honeſto prætextu homines excuſare ſe ſolent à parato conuiuio, ſignificantur ea quæ à conuiuio cœleſti homines excludunt ob conditiones quaſdam in illis repertas. Notandum autem, quòd cùm duo priores orent ſe haberi excuſatos, tertius qui vxorem duxerat, quo nomine accipiuntur qui voluptati carnis operam dant, nō addit illa aliorum verba: rogo te habe me excuſatum: ſed tantùm: ideo, inquit, non poſſum venire: vt intelligamus nihil ita obruere animum vt laſciuiam carnis, quæ faſtidium imò obliuionem parit rerum diuinarū. Vnde in Oſea dicitur: Fornicatio, & ebrietas, & vinum auferunt cor. Qui enim diuitijs ſtudent, ac ſolicitudinibus diſtenduntur, non ita ferè vt luxurioſi omnem ſa- *Oſeæ 4.*

luris ſuæ rationem negligunt, ſed cupiunt alios pro ipſis orare, & curam habere, quamuis fruſtra. Quod autem reuerſus ſeruus nunciauit excuſantium reſponſa domino ſuo, iratuſque dominus iuſſerit alios vocari: ſignificat Dominum offenſum Iudæis primò vocatis & venire renuentibus, mandaſſe Apoſtolis de recuſatione Iudæorum, dolentibus & in oratione coram ipſo conquerentibus, alijs prædicari Euangelium. Et ſi per primos illos recuſatores intelligantur Iudæorum primores, vt intelligendum videtur pleriſque, iam per pauperes è vicis ciuitatis introductos ad conuiuium, intelligendi ſunt abiecti & plebei Iudæorum, qui à Scribis & Phariſæis habebantur pauperes, debiles, cæci & claudi, vtpote incompoſiti & indocti, quales pleriquè per Apoſtolorum prædicationem poſt miſſum ſpiritum conuerſi ſunt ad Chriſtum. Contempti enim quique magis fidem amplexi ſunt, iuxta illud Pauli: Videte vocationem veſtram fratres, quia non multi ſapientes, non multi nobiles, &c. Per eos verò qui extra ciuitatem collecti ſunt, & introducti ad cœnam, intelligēdi gentiles, ad quos ſine lege Dei viuentes vitam planè incompoſitam, & in viarum varietate errātes poſt Iudæorum vocationem miſſi ſunt Apoſtoli, vt impleretur electorum numerus, qui ex Iudæis compleri non potuit. Si autem, vt quibuſdam placet, per primos recuſatores intelligantur in genere Iudæi, iam per pauperes, debiles, cæcos & claudos in vicis ciuitatis repertos, intelligendi gentiles, quibus mox poſtquam Iudæi ſe reddidiſſent indignos regno Dei, Apoſtoli ex mandato Domini Euangelium prædicarunt, qui ſcilicet vicini erant terræ Iudæorum, aut cum eis in eiſdem morabantur ciuitatibus, quos Iudæi vt cæcos & claudos deſpiciebant, ſicut etiam re vera pauperes & miſeri erant coram Deo. Per eos verò qui tertiò vocati ſunt è vijs & ſepibus extra ciuitatem, intelligendi quamlibet obſcuri populi in extremis orbis angulis commorantes, ad quos deinde prædicatorum ordo extruſus eſt, & in finem vſque ſeculi extrudetur, quouſq; impleatur electorum numerus. Itaque duplici

1.Cor. 1.

hac miſſione ſerui ad eos qui ab ipſo Domino non erāt inuitati, ſignificabitur iterum atque iterum miſeris gentibus mittendos, qui eas vocent ad lautitias cœleſtes, donec Euangelium ad omnes orbis angulos perueniat, & impleatur domus Domini. Quod autem dicitur ſeruo iam emiſſo in vias & ſepes: compelle intrare: indicat ardens deſiderium & ſummam liberalitatem Domini cupientis ſuas delitias quampluribus communicare: & rurſum ſignificat futuram ingentem vim prædicationis Euangelicæ, ac planè diuinam, quæ effectura erat vt Ethnici qui beluino potius quàm humano ritu degebant, tam ſubitò ac in tanta multitudine ad tātam philoſophiam eueherentur, vt videri poſſint coacti, & vis quædam illis illata. Itaque coactio hæc quæ in exemplo parabolæ quidem accipi poteſt propriè, in re per parabolam ſignificata non accipitur propriè. Nemo enim niſi voluntate ingreditur ad cœnam regni cœleſtis: at voluntas propriè cogi non poteſt, cogi tamen & compelli eatenus dicitur, quatenus per quædam exteriora inducitur, vt ex nolente fiat volens. Huiuſmodi autem coactio qua ſeruos ſuos vult vti erga quoſdam, quātum eſt ad propoſitum Domini, in tribus potiſſimum conſiſtit. Primùm ſcilicet in miraculorū operatione, quibus mirè pertracti ſunt Ethnici ad fidem, & quodammodo coacti, dum non haberent quod contradicere poſſent. Secundò, in prædicationis & doctrinæ aſſiduitate & conſtantia, dum non ceſſat doctor omnibus modis errantes ad veritatē pertrahere, nunc blandiendo promiſſis, nūc terrendo æternæ damnationis comminationibus, prout Paulus admonet Timotheum vt faciat: Prædica, inquit, verbum, inſta oportunè, importunè, argue, obſecra, increpa in omni patientia. Vnde per Ieremiam Dominus loquitur: Nunquid non verba mea quaſi ignis, & quaſi malleus conterens petram? Tertiò, in vitæ ſinceritate & integritate, quam ſi in doctore viderint homines, mirè permouentur ad veritatis quam prædicat ſuſceptionem. His duobus poſterioribus modis Paulus ſe compuliſſe quodāmodo Theſſalonicēſes inſinuat, cùm ſcri-

2. Tim. 4.
Hier. 4.

1. Theſ. 2. ſcribit: Vos teſtes eſtis & Deus, quàm ſanctè & iuſtè & ſine querela vobis qui crediditis affuimus, ſicut ſcitis qualiter vnumquemque veſtrum (ſicut pater filios ſuos) deprecantes vos & conſolantes teſtificati ſumus, vt ambularetis dignè Deo qui vocauit vos in ſuum regnum & gloriam. Præter iſtum autem cogendi ad cœnam Dei modum, conuenientem ſeruis à Deo miſſis, eſt quidam cogendi modus Deo propriè conueniens, quo ſcilicet per immiſſas aduerſitates quidã ad ipſum venire quodammodo compelluntur, quomodo Apoſtolus Paulus ad fidem Chriſti pertractus eſt, quomodo etiam pleriq; fracti quibuſdam aduerſitatibus, ad Deum à quo receſſerant redire coguntur. Ad cuius modi ſimilitudinem etiam his qui Dei vice in terris funguntur, ſiue in ſpiritualibus, ſiue in temporalibus, competit quidem cogendi modus, nimirum quo Eccleſiaſtici paſtores per cenſuras Eccleſiaſticas, & ſeculares principes per carceres, gladios & mortes, rebelles & inobedientes cogunt ad ordinem redire, aut in ſuo ordine perſiſtere. De quo cogendi modo, quod ad Eccleſiaſticos pertinet, loquitur potiſſimùm Paulus: cùm dicit: Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti, & in promptu habentes vlciſci omnem inobedientiam.

2. Cor. 10.

1. Cor. 4. Et: Quid vultis? in virga veniam ad vos an in charitate & ſpiritu manſuetudinis? Verùm cùm in parabola ſit ſermo de compellendis his qui necdum ad cœnam recepti ſunt, hoc eſt, his qui ſunt extra Eccleſiam, non debet illud: compelle intrare; potiſſimum intelligi de hoc vltimo cogendi modo. Nam hac compellendi ratione nõ eſt vtendum, niſi erga eos qui ſemel ſuſceperunt fidem. Diuus Auguſtinus tamen intelligit, & intelligendum demonſtrat de huiuſmodi coactione, oſtendens ex hoc loco principum ſecularium legibus & vindictis rectè hæreticos & ſchiſmaticos compelli ad vnitatem fidei & corporis Chriſti, contra eos qui illo tempore volebant nemi-

neminem cogendum ad fidem, in quorum ſententia etiam ſe fatetur nonnunquam fuiſſe, mutaſſe tamen poſtea ſententiam, cùm perſpiceret fructum illius coactionis. Itaque tractans hunc locum, vult per pauperes è vicis ciuitatis collectos in ſecunda ſerui miſſione, intelligendas gentes, quæ antequam crediderant, non erant compellendæ, ſed leniter introducēdæ: per eos verò qui poſtea è vijs & iuxta ſepes colligi iuſſi ſunt, & compelli introduci, hæreticos & ſchiſmaticos, quorum inobedientia eſt coercēda & cogenda. Intelligimus, inquit contra Gaudentiũ, vias, hæreſes: ſchiſmata, ſepes. Viæ quippe ſignificant hoc loco diuerſas opiniones, ſepes autem peruerſas opiniones. Et in epiſtol. ad Bonifacium ſic argumentatur: Si miraculorum terroribus cogendos voluiſſet intelligi, magis ad eos qui prius vocati ſunt diuina miracula facta ſunt, maximè ad eos de quibus dictũ eſt: Iudæi ſigna petunt: In ipſis quoque gentilibus talia Apoſtolorum temporibus miracula Euangelium commendauerunt, vt ſi talibus cogi iuberentur, priores (vt dixi) potius conuiuæ coacti eſſe meritò crederētur. Quapropter ſi poteſtate quam per religionem ac fidem regum, tempore quo debuit, diuino munere accepit Eccleſia, hi qui inueniuntur in vijs & ſepibus, id eſt, in hæreſibus & ſchiſmatibus, coguntur intrare, non quia coguntur reprehendant, ſed quo coguntur attendant. Hęc ille; qui eandem expoſitionem ſequitur ſerm. 33. de verbis Domini. Venerunt, inquit, de plateis & vicis gentes, veniant de ſepibus hæretici, hic inueniunt pacem. Nam qui conſtruunt ſepes, diuiſiones quærunt. Trahantur à ſepibus, euellantur à ſpinis. In ſepibus hæſerunt, cogi nolunt. Voluntate, inquiunt, noſtra intremus. Non hoc Dominus imperauit. Coge, inquit, intrare. Foris inueniatur neceſſitas, naſcitur inde voluntas. Hæc autem Auguſtini tractatio, etſi ſanè ſit admodum docta & accommoda, multum ad refellendum errorem illum, quo & ſuo & noſtro tempore hæretici volunt neminem autoritate principũ cogi debere, exulijs, carceribus & mortibus: tamen altera prius tradita explicatio magis videtur

Aug. epiſtol ad Bonifa. 50. & li. 2. cōtra 2 epiſt. Gaudent. cap. 17.

detur eſſe genuina, tum quòd videatur per eos qui in vijs & iuxta ſepes ſunt, magis ſignificare Dominus eos qui necdum crediderunt: tum quod per ſeruum miſſum magis ſignificentur prædicatores & paſtores quàm ſeculares poteſtates. Ideo autem in tertia potius quàm in prima vel ſecunda ſerui miſſione dicitur: compelle intrare: vt, ſicut dictum eſt, ſignificaretur ardens Domini deſiderium, & ſubindicaretur vehementiorem & conſtantiorem prædicationem adhiberi oportere gentibus potiſſimum Barbaris, vtpote fortiter à dæmonibus detentis, & in profundum errorum demerſis, qui & pondere peccatorũ depreſſi vereri meritò potuiſſent ad cœnam magnifici intrare Domini. Concludit autem Dominus ſuam parabolam, dicẽs: Dico autem vobis, quòd nemo virorum illorum qui vocati ſunt guſtabunt cœnã meam. Quę concluſio videtur dicta potius à Domino in ſua perſona, quàm in perſona eius de quo eſt parabola, vt iam parabolam reducat ad propoſitum, quemadmodum in fine aliquando facere ſolet: tum quia dicit, dico vobis, cùm prius introducatur paterfamiliàs loquens cũ ſuo ſeruo: tum quia per illud: Dico vobis: Dominus affirmare ſolet id quod attendere auditores vult. Significatur ergo Iudæos primùm vocatos prorſus deſtituendos Dei vera cognitione, & à regni cœleſtis gaudijs excludendos. Porrò quo & nos ex huius parabolæ lectione fructum percipiamus, in ipſo patrefamilias qui cœnam hanc parauit, obſeruandum quanta ſit Domini benignitas & liberalitas, quòd cùm ſumptuoſam paraſſet cœnam, & hi qui ſoli ab ipſo erant inuitati, & quibus ſolis ea cœna parata videbatur, ſeſe ab ea ſubducerent, nõ tamen deſtitit ſeruos ſuos non ſemel tantũ, ſed frequenter emittere ad vocandum eos quibus nulla ſpes erat fruendi hac cœna, neminem quãtumuis pauperem & miſerum tam honorifica cœna indignum exiſtimãs, imò pauperes & miſeros nominatim adduci iubens, nec adduci tantùm, ſed etiam cogi, non prius ſeruos ſuos ceſſare volens quàm domus ſua repleta eſſet, vt ob id meritò nos gentes ipſum honorare & laudare debeamus ſuper

per immenſa eius erga nos miſericordia, vt admonet Paulus. In ſeruo patrisfamiliâs, de quo in parabola, obſeruandum, quanta debeat eſſe paſtoris Eccleſiaſtici cura & diligentia, vt quamplurimos ad cõuiuium cœleſte introducat, quodq; omnem ſuę prędicationis ſucceſſum ad Dominum referre debeat, nihil niſi ad illius præſcriptum facere, ſedulus eſſe, vt quæ conſtituta ei ſunt exequatur, neminem quantumuis abiectum indignum exiſtimare ſua opera, in hoc vigilanter incumbere vt domus Dei impleatur ex vndecunq; collectis, ne ſatis eſſe ſibi putet ſi quoſdam introduxerit. In his qui vocati ſeſe excuſauerunt, obſeruandum nobis, ne & nos ad cœnam vocati, ſimilibus rationibus ſubducamus ab ea, cùm tempus eſt introeundi ad eam, ne cùm voluntatem habuerimus intrandi, intrare non valeamus. Valde enim tremenda illa ſentẽtia: Dico vobis, nemo virorum illorum guſtabit cœnam meam. In pauperibus vocatis è vicis & vijs obſeruandum, neminem quantumuis peccatis deformatum, quantumuis ruſticum & indoctum, quantumuis miſerum & contemptum in hoc mundo, ſe reputare indignum debere magnifica Chriſti cœna, ſi modò vocanti ſeruo obedire non recuſet. Imò qui pauper eſt, miſer & abiectus, hoc ipſo confidere debet magis, ex Dei dignatione ſe aptũ hoc conuiuio, quòd tales reiectis diuitibus faſtidioſis, peculiariter Dñs vocari iuſſerit. Rom. 15.

DOMINICA III. POST TRINITATIS.

EVANGELIVM.

IN illo tempore: Erant autem appropinquantes ad Ieſum publicani & peccatores, ut audirent illum. Et murmurabant Phariſæi & Scribæ dicentes: Quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Et ait ad illos parabolam iſtam dicens: Quis ex uobis homo, qui habet centum oues, & ſi perdiderit unam ex illis, nõne dimittit nonaginta nouem in deſerto & uadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Et cùm inuenerit eã, imponit in humeros ſuos gaudens: & ueniens domum, conuocat Luc. 15.

amic-

EVANGELIVM.

Lucæ 14. *IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc: Homo quidam fecit cœnam magnam, & uocauit multos, & miſit ſeruum ſuum hora cœnæ dicere inuitatis, ut uenirent, quia parata ſunt omnia. Et cœperunt ſimul omnes ſe excuſare. Primus dixit ei: Villam emi, & neceſſe habeo exire, & uidere illam, rogo te, habe me excuſatum. Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, & eo probare illa, rogo te, habe me excuſatum. Et alius dixit: Vxorem duxi, & ideo non poſſum uenire. Et reuerſus ſeruus, nunciauit hæc Domino ſuo. Tunc iratus paterfamilias, dixit ſeruo ſuo: Exi cito in plateas, & uicos ciuitatis: & pauperes ac debiles, & cæcos, & claudos introduc huc. Et ait ſeruus: Domine, factum eſt ut imperaſti, & adhuc locus eſt. Et ait Dominus ſeruo ſuo: Exi in uias & ſepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem uobis, quod nemo uirorum illorum, qui uocati ſunt, guſtabit cœnam meam.*

PRæcedenti dominica admoniti ſumus, chariſſimi, ex duabus, quæ in mundo ſunt, vijs, quarum altera præcipites ruimus in tartara, altera verò, recta penetramus ad cæleſtia regna, eligere anguſtam illam crucis & Lazari viam, duram quidem & difficilem, ſed quę ad perennem fœlicitatem inducat: relicta lata ac ſpacioſa, quæ maximam hominum partem in ſempiternum deducit exitium. Eò, quòd melius ſit, cum paucis in mundo, idque exiguo tempore, obſcurè viuere, perpetua deinde fœlicitate beandi, quàm cum multis in æternum malè perire. Ita modò, ex hodierno Euangelio inſtruimur, vt poſtquam iuſtam viam ingreſſi ſumus, ne moremur, aut detineamur aliquibus impedimentis, quò minus recta tendamus ad brauium ſalutis futurę. Ne nobis
Exod. 12. idem quod Iſraelitico populo eueniat, qui etſi ex Agyptiaca quidem ſeruitute aſſertus, pauci tamen promiſſionis terram contigerunt. Ita plurimi quidem Chriſtianorum, per baptiſma, tanquam per mare, ex diabolica ſubiectione redempti, viã ingreſſi ſunt, qua ad promiſ-

ſam hæreditatem, cæleſtem Hieroſolymam venirent, quorum pars maxima tamen, in huius mundi deſerto perit, eò quòd in tergum reflectunt obtutus, quibus ſuauius ſapiunt carnes Aegypti pane cæleſti, hoc eſt, plus afficiuntur rebus ſublunarijs, quam cœleſtibus. Siue vt Chriſtus ait, diligunt magis tenebras, quàm lucem. Sunt autem tria ferè offendicula, quibus præpedimur in via Domini: Ambitio nimirum, auaritia & carnis cupiditas, quæ cum in iſto explicentur Euangelio, ſingula paulò attentius perluſtremus. *Ioan. 3.*

H*Omo quidam fecit cœnam magnam, &c.*] Quoniam Dominus occaſione conuiuij in quo erat, diſſeruit quædam de modo accedendi ad conuiuia, & vocandi ad conuiuia, ac inter cætera dixit retribuendū his qui pauperes paſcūt, in reſurrectione iuſtorum, quidam intelligens, & bene, ſignificari à Domino in reſurrectione iuſtorum tales viciſſim à Deo paſcendos, & ad menſam regni cæleſtis recipiendos, tactus deſiderio cæleſtis illius conuiuij dixit: Beatus cui continget edere panem in regno Dei. In quo licet videre quanta fuerit efficacia verborum Chriſti, quiſque eorum fructus, quòd clementer adeò conuiuas ſine omni mordacitate docuerit. Hinc enim factum vt in conuiuio Phariſaico quidã faſtiditis epulis appoſitis, anhelare inciperet ad epulas regni cœleſtis. Nec eſt cur hunc quis culpet tãquam animalem, & ex verbis Chriſti exiſtimantem corporeas fore ſanctorum remunerationes, cū ſequenti parabola Dominus huiuſmodi errorem non corrigat, ſed potius confirmaſſet, ſi in illo talis error fuiſſet. Quoniam autē iſte beatum dixerat cui contingeret edere panem in regno Dei, Dominus occaſione hinc accepta per parabolam cœpit oſtendere quibus hæc fœlicitas potiſſimum ſit obuentura, quique & qua ratione ab eą fœlicitate ſint excludendi, nimirū quod Iudæi aut Iudæorum primores, etſi primò ad conuiuium cęleſte vocati, ſuo tamen vitio eſſent excludendi, & in illorum locum ſucceſſuri contempti quiq; ex Iudęis, & gentium omnium promiſcua

multitudo vndique collecta. Hic enim eſt parabolæ præcipuus ſcopus. Itaque ad hoc commodè & ſine mordacitate, maioriq́; cum gratia ſignificandum, introducit Dominus hominem quendam diuitem, qui in ciuitate aliqua conſtituerat exhibere cœnam magnificam, quæ & multis conſtaret ferculis, & multis eſſet parata. (Solent enim cœnę magnificentius quàm prandia inſtiui.) Qui proinde ad hanc vocauit multos è ciuibus ſuis, viros diuites & honoratos, vt fieri ſolet. Sed his hora cœnæ rurſus vocatis per ſeruum, & propter aliarum rerum occupationes friuolas venire recuſantibus, indignatus eis quod ad tam honorabile conuiuium venire ob res friuolas prætermitterent, nec tamen permittere volens vt fruſtra expenſæ conuiuij factæ eſſent, iuſſit ſine delectu vocari in illorum locum primùm quidem pauperes, debiles, cæcos, & claudos, & id genus in ciuitatis plateis ac vicis repertos, qui ob famem & inopiam nō erant facilè vt alij recuſaturi, ac deinde iſtis non ſufficientibus ad conuiuium, etiam peregrinos & exteros quoſq; extra ciuitatem iuxta vias & ſepes repertos, quos & compelli voluit, ſi fortè vel grauarentur, vel præ pudore non auderent venire. Et parabola quidem ſic ſe habet. Cæterum per hominem iſtum quanquam aliqui intelligant ſignificatum Deum patrē, & per ſeruum ipſum filiū miſſum à patre in mundū, rectius tamen per hominē hunc accipitur Dominus ſeipſum, qui verè homo erat, ſignificaſſe, vel ob id quod vltima parabolæ concluſio: Dico autem vobis, &cæt. videtur dicta à Domino magis in perſona ſua quàm in perſona patrisfamilias, de quo eſt parabola, vt poſt dicetur. Per cœnam magnam intelligunt quidam diſpenſationem Dominicam, per carnis ſuſceptionem in nouiſſimis temporibs factam, conuiuium ſcilicet quo in præſenti vita in nouiſſima mundi ætate paſcuntur fidęles, quod conſtat ex pane verbi euangelici, & varijs ſacramētorum ferculis, & in his potiſſimum carne & ſanguine Domini, ſic enim Cyrillus in Cathena & Theophylactus. Alij verò per cœnam intelligunt fœlicitatē æternæ beatitudinis, conuiuiū ſcilicet,

in quo

In quo ſancti accumbēt poſt hanc vitam, quod rectè per cœnam ſignificatur, eò quòd finem neſciat, nec aliud ei ſit ſucceſſurum conuiuium. Et quidem ęternā fœlicitatē potiſſimum ſignificari ex eo ſatis conſtat, quòd hæc parabola dicta ſit occaſione factę mentionis de manducan do pane in regno Dei, & tamen nihil vetat quin ſimul intelligatur ſignificari & conuiuiū quo in præſenti vita paſcitur militans in terris eccleſia, immo vt ſimul debeat intelligi, ipſa parabolæ conſequentia expoſcere videtur. Nam alioqui per horam cœnę, tempus mortis aut extremi iudicij videbitur intelligendum, quo tempore non facilè inuenitur qui per rerum terrenarum occupationes ſe à cœnæ participatione excuſet. Sicut autem vna eſt eccleſia militans in terris, & triumphans in cœlis & vita æterna quę poſt hanc vitam perficitur, hic incipit per fidem: ita vnum quodammodo eſt conuiuium, quo paſcitur militans, & triumphans eccleſia, quandoquidē vnus Deus quo hic fruimur per fidem, & illic per ſpeciē: vnus Chriſtus quo hic fruimur ſub ſacramēti velamine, & illic ſine velamine: vnus vtrobique panis, vnus idemque potus, quamuis diuerſimodè paratus & ſumptus. Hoc ergo conuiuium ad vtrumque ſeculum, ſed maximè ad futurum pertinens, cœnæ comparatur, tum quòd in nouiſſima mundi ætate paratum, tum quòd finem neſciat, vt dictum eſt. Magnę autem cœnæ, tum ob multitudinem vocatorum, tum ob copiam & abundantiam eius, quæ ſine faſtidio omnes accumbentes ſic ſaturat, vt nihil vnquam vel eſuriant, vel ſitiant. Ad hanc cœnā homo Chriſtus, qui eam magnis ſanè ſumptibus, pretio ſcilicet ſui ſanguinis parauit, per ſeipſum quidem primum inuitauit multos, omnes ſcilicet Iudæos, Iudęorūque primores, tanquam honoratiores conciues ſuos, ac deinde per Apoſtolos ſuos ac prædicatores (quorū ordo per ſeruum ſignificatur) rurſum vocauit hora cœnæ vt ad eā venirent qui à ſe prius erant inuitati. Veluti enim hora cœnæ erat & eſt poſt Chriſti mortem, quādo iam cœlum reſeratum eſt, & omnia redemptionis noſtrę myſteria propalata ſunt, vt dicere poſſit ſeruus: Ve-

nite,quia iam parata ſunt omnia. Venite modò per fidem,& guſtate quoniam ſuauis eſt Dominus,& inebriamini ab vberibus conſolationis eius. Haurite in gaudio de fontibus ſaluatoris. Parata eſt enim in conſpectu noſtro menſa,& calix noſter inebrians quàm præclarus eſt. Per eos autem qui & inuitati à Domino, & hora cœnæ vocati per ſeruum, recuſauerunt venire ad cœnã ob alias quaſdam occupationes, ſignificantur vel in genere Iudæi, vel ſpecialiter Iudæorum primores ſeſe à parata eis cæna ſubtraxiſſe, dũ alij alijs rebus terrenis occupati nihil minus curabant quàm regnum Dei. Sunt autẽ res terrenæ,circa quas occupari ſolent homines,& per quas impediri ſolent, vel poſſeſſiones, vel voluptates. Poſſeſſionum autem alia in fundis cõſiſtit, alia in pecudibus. Vnde per tres illos qui in parabola diuerſis diſtenti occupationibus recuſauerunt adire cœnam, ſignificantur quotquot quacunq; rerum terrenarum implicatione excluduntur à regno cælorum, qui ſcilicet, vt habet Lucas in parabola ſeminantis, audierunt verbum Dei,& à ſolicitudinibus, & diuitijs, & voluptatibus vitæ euntes ſuffocantur,& non referunt fructum. Tria enim quibus homo impeditur à regno cœleſti in his verbis ſignificata, etiam ſignificantur in hac parabola per tres recuſatores. In primo enim oſtenditur impedimentum diuitiarum, in ſecundo impedimentum ſolicitudinis,quanquã in vtroque vtrumque ſatis notetur impedimentum, vt non ſit differẽtia niſi in materię diuerſitate: in tertio verò notatur impedimẽtum voluptatis carnalis. Sunt qui non omnino malè in his tribus intelligunt ſignificari
1. Ioan 2. tria illa quæ Ioannes dicit eſſe in mundo, ſub quibus vniuerſa vitia comprehenduntur, concupiſcentiam carnis,concupiſcentiam oculorum,& ſuperbiam vitæ: & ſuperbiam quidem in primo notari, qui villam emerat: concupiſcentiam oculorum in ſecundo,qui pecora emerat: concupiſcentiam aũt carnis in tertio, qui vxorẽ duxerat. Sciendum tamẽ nomine villæ hic non ſignificari pagum, quemadmodũ aliqui intelligũt,(ob id in primo ſuperbos qui dominatum ambiũt ſignificatos docẽtes)
ſed

ſed nec Græcam dictionem propriè ſignificare villam, ſed ſimpliciter agrum. Eſt enim Græcis ἀγρὸν, vnde nos mutuati ſumus nomen, ager: Sed & aliàs interpres hanc dictionem vertit villam, vt Matth. 22. cùm dicitur in ſimili parabola: abierunt alius in villam ſuam: cùm villa propriè ſit domus in agro, non ipſe ager. Proinde, vt diximus, in primo ſicut & in ſecundo diuitiarum & ſolicitudinis terrenæ impedimenta potius notantur, & tamen in primo etiam rectè intelligitur ſtudium honorũ. Nam vt in mundo honorentur, fundorum & agrorum poſſeſſiones ferè ambiunt multiplicare homines. Non potuit autem Dominus commodè in parabola notare apertè ſtudium honorum, quia illud non conueniebat parabolæ. Non enim ſolent homines ſtudio honorum ſeſe à ſolenni conuiuio ſubtrahere, ſed potius ob honorum ſtudium illud captare. Nec abſurdum videri debet, quòd cùm bonum ſit coniugium, & ad propagandam ſobolem diuina prouidentia conſtitutum, adhibeatur à Domino ad ſignificãdum id quod excludit à regno cœlorum. Nam quoniam multi per hoc non prolis fœcunditatem, ſed deſideria expetunt, idcirco, inquit Gregorius, per rem iuſtam ſignificari non incongruè poteſt res iniuſta. Sic enim & villam & pecora emiſſe, per ſeſe malum non eſt, nec à regno cœlorum excludit, ſed per hæc quæ exemplo conueniunt parabolæ, per quæ ſcilicet honeſto prætextu homines excuſare ſe ſolent à parato conuiuio, ſignificantur ea quæ à conuiuio cœleſti homines excludunt ob conditiones quaſdam in illis repertas. Notandum autem, quòd cùm duo priores orent ſe haberi excuſatos, tertius qui vxorem duxerat, quo nomine accipiuntur qui voluptati carnis operam dant, nõ addit illa aliorum verba: rogo te habe me excuſatum: ſed tantùm: ideo, inquit, non poſſum venire: vt intelligamus nihil ita obruere animum vt laſciuiam carnis, quæ faſtidium imò obliuionem parit rerum diuinarũ. Vnde in Oſea dicitur: Fornicatio, & ebrietas, & vinum auferunt cor. Qui enim diuitijs ſtudent, ac ſolicitudinibus diſtenduntur, non ita ferè vt luxurioſi omnem ſa- *Oſeæ 4.*

lutis ſuæ rationem negligunt, ſed cupiunt alios pro ipſis orare, & curam habere, quamuis fruſtra. Quod autem reuerſus ſeruus nunciauit excuſantium reſponſa domino ſuo, iratuſque dominus iuſſerit alios vocari: ſignificat Dominum offenſum Iudæis primò vocatis & venire renuentibus, mandaſſe Apoſtolis de recuſatione Iudæorum, dolentibus & in oratione coram ipſo conquerentibus, alijs prædicari Euangelium. Et ſi per primos illos recuſatores intelligantur Iudæorum primores, vt intelligendum videtur plerisque, iam per pauperes è vicis ciuitatis introductos ad conuiuium, intelligendi ſunt abiecti & plebei Iudæorum, qui à Scribis & Phariſæis habebantur pauperes, debiles, cæci & claudi, vtpote incompoſiti & indocti, quales plerique per Apoſtolorum prædicationem poſt miſſum ſpiritum conuerſi ſunt ad Chriſtum. Contempti enim quique magis fidem amplexi ſunt, iuxta illud Pauli: Videte vocationem veſtram fratres, quia non multi ſapientes, non multi nobiles, &c. Per eos verò qui extra ciuitatem collecti ſunt, & introducti ad cœnam, intelligēdi gentiles, ad quos ſine lege Dei viuentes vitam planè incompoſitam, & in viarum varietate errātes poſt Iudæorum vocationem miſſi ſunt Apoſtoli, vt impleretur electorum numerus, qui ex Iudæis compleri non potuit. Si autem, vt quibuſdam placet, per primos recuſatores intelligantur in genere Iudæi, iam per pauperes, debiles, cæcos & claudos in vicis ciuitatis repertos, intelligendi gentiles, quibus mox poſtquam Iudæi ſe reddidiſſent indignos regno Dei, Apoſtoli ex mandato Domini Euangelium prædicarunt, qui ſcilicet vicini erant terræ Iudæorum, aut cum eis in eiſdem morabantur ciuitatibus, quos Iudæi vt cæcos & claudos deſpiciebant, ſicut etiam re vera pauperes & miſeri erant coram Deo. Per eos verò qui tertiò vocati ſunt è vijs & ſepibus extra ciuitatem, intelligendi quamlibet obſcuri populi in extremis orbis angulis commorantes, ad quos deinde prædicatorum ordo extruſus eſt, & in finem vſque ſeculi extrudetur, quouſq; impleatur electorum numerus. Itaque duplici

1. Cor. 1.

hac

hac miſſione ſerui ad eos qui ab ipſo Domino non erãt inuitati, ſignificabitur iterum atque iterum miſeris gentibus mittendos, qui eas vocent ad lautitias cœleſtes, donec Euangelium ad omnes orbis angulos perueniat, & impleatur domus Domini. Quod autem dicitur ſeruo iam emiſſo in vias & ſepes: compelle intrare: indicat ardens deſiderium & ſummam liberalitatem Domini cupientis ſuas delitias quampluribus communicare: & rurſum ſignificat futuram ingentem vim prædicationis Euangelicæ, ac planè diuinam, quæ effectura erat vt Ethnici qui beluino potius quàm humano ritu degebant, tam ſubitò ac in tanta multitudine ad tãtam philoſophiam eueherentur, vt videri poſſint coacti, & vis quædam illis illata. Itaque coactio hæc quæ in exemplo parabolæ quidem accipi poteſt propriè, in re per parabolam ſignificata non accipitur propriè. Nemo enim niſi voluntate ingreditur ad cœnam regni cœleſtis: at voluntas propriè cogi non poteſt, cogi tamen & compelli eatenus dicitur, quatenus per quædam exteriora inducitur, vt ex nolente fiat volens. Huiuſmodi autem coactio qua ſeruos ſuos vult vti erga quoſdam, quãtum eſt ad propoſitum Domini, in tribus potiſſimum conſiſtit. Primùm ſcilicet in miraculorũ operatione, quibus mirè pe tracti ſunt Ethnici ad fidem, & quodammodo coacti, dum non haberent quod contradicere poſſent. Secundò, in prædicationis & doctrinæ aſſiduitate & conſtantia, dum non ceſſat doctor omnibus modis errantes ad veritatẽ pertrahere, nunc blandiendo promiſſis, nũc terrendo æternæ damnationis comminationibus, proit Paulus admonet Timotheum vt faciat: Prædica, inquit, verbum, inſta oportunè, importunè, argue, obſecra, *2. Tim. 4.* increpa in omni patientia. Vnde per Ieremiam Dominus loquitur: Nunquid non verba mea quaſi ignis, & *Hier. 4.* quaſi malleus conterens petram? Tertiò, in vitæ ſinceritate & integritate, quam ſi in doctore viderint homines, mirè permouentur ad veritatis quam prædicat ſuſceptionem. His duobus poſterioribus modis Paulus ſe compuliſſe quodãmodo Theſſalonicẽſes inſinuat, cùm ſcri-

1. *Theſ.* 2. ſcribit : Vos teſtes eſtis & Deus, quàm ſanctè & iuſtè & ſine querela vobis qui credidiſtis affuimus, ſicut ſcitis qualiter vnumquemque veſtrum (ſicut pater filios ſuos) deprecantes vos & conſolantes teſtificati ſumus, vt ambularetis dignè Deo qui vocauit vos in ſuum regnum & gloriam. Præter iſtum autem cogendi ad cœnam Dei modum, conuenientem ſeruis à Deo miſſis, eſt quidam cogendi modus Deo propriè conueniens, quo ſcilicet per immiſſas aduerſitates quidã ad ipſum venire quodammodo compelluntur, quomodo Apoſtolus Paulus ad fidem Chriſti pertractus eſt, quomodo etiam pleriq; fracti quibuſdam aduerſitatibus, ad Deum à quo receſſerant redire coguntur. Ad cuius modi ſimilitudinem etiam his qui Dei vice in terris funguntur, ſiue in ſpiritualibus, ſiue in temporalibus, competit quidem cogendi modus, nimirum quo Eccleſiaſtici paſtores per cenſuras Eccleſiaſticas, & ſeculares principes per carceres, gladios & mortes, rebelles & inobedientes cogunt ad ordinem redire, aut in ſuo ordine perſiſtere. De quo cogendi modo, quod ad Eccleſiaſticos pertinet, loquitur potiſ-
2. *Cor.* 10. ſimùm Paulus: cùm dicit: Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti, & in promptu habentes vlciſci omnem inobedientiam.
1. *Cor.* 4. Et: Quid vultis? in virga veniam ad vos an in charitate & ſpiritu manſuetudinis? Verùm cùm in parabola ſit ſermo de compellendis his qui necdum ad cœnam recepti ſunt, hoc eſt, his qui ſunt extra Eccleſiam, non debet illud: compelle intrare; potiſſimum intelligi de hoc vltimo cogendi modo. Nam hac compellendi ratione nõ eſt vtendum, niſi erga eos qui ſemel ſuſceperunt fidem. Diuus Auguſtinus tamen intelligit, & intelligendum demonſtrat de huiuſmodi coactione, oſtendens ex hoc loco principum ſecularium legibus & vindictis rectè hæreticos & ſchiſmaticos compelli ad vnitatem fidei & corporis Chriſti, contra eos qui illo tempore volebant nemi-

neminem cogendum ad fidem, in quorum ſententia e-
tiam ſe fatetur nonnunquam fuiſſe, mutaſſe tamen po-
ſtea ſententiam, cùm perſpiceret fructum illius coactio-
nis. Itaque tractans hunc locum, vult per pauperes è vi-
is ciuitatis collectos in ſecunda ſerui miſſione, intelli-
gendas gentes, quæ antequam crediderant, non erant
compellendæ, ſed leniter introducēdæ: per eos verò qui
poſtea è vijs & iuxta ſepes colligi iuſſi ſunt, & compelli
introduci, hæreticos & ſchiſmaticos, quorum inobedi-
entia eſt coercēda & cogenda. Intelligimus, inquit con-
tra Gaudentiū, vias, hæreſes: ſchiſmata, ſepes. Viæ quip-
pe ſignificant hoc loco diuerſas opiniones, ſepes autem
peruerſas opiniones. Et in epiſtol. ad Bonifacium ſic ar-
gumentatur: Si miraculorum terroribus cogendos vo-
luiſſet intelligi, magis ad eos qui prius vocati ſunt diui-
na miracula facta ſunt, maximè ad eos de quibus dictū
eſt: Iudæi ſigna petunt: In ipſis quoque gentilibus talia
apoſtolorum temporibus miracula Euangelium com-
mendauerunt, vt ſi talibus cogi iuberentur, priores (vt
dixi) potius conuiuæ coacti eſſe meritò crederētur. Qua-
propter ſi poteſtate quam per religionem ac fidem re-
gum, tempore quo debuit, diuino munere accepit Eccle-
ſia, hi qui inueniuntur in vijs & ſepibus, id eſt, in hære-
ſibus & ſchiſmatibus, coguntur intrare, non quia cogun
tur reprehendant, ſed quo coguntur attendant. Hęc ille;
qui eandem expoſitionem ſequitur ſerm. 33. de verbis
Domini. Venerunt, inquit, de plateis & vicis gentes, ve-
niant de ſepibus hæretici, hic inueniunt pacem. Nam
qui conſtruunt ſepes, diuiſiones quærunt. Trahantur à
ſepibus, euellantur à ſpinis. In ſepibus hæſerunt, cogi
nolunt. Voluntate, inquiunt, noſtra intremus. Non hoc
Dominus imperauit. Coge, inquit, intrare. Foris inue-
niatur neceſſitas, naſcitur inde voluntas. Hæc autem
Auguſtini tractatio, etſi ſanè ſit admodum docta & ac-
commoda, multum ad refellendum errorem illum, quo
ſuo & noſtro tempore hæretici volunt neminem au-
ctoritate principū cogi debere, exulijs, carceribus & mor-
tibus; tamen altera prius tradita explicatio magis vi-
detur

Aug. epi. ſtol ad Boniſa. 50. & li. 2. cōtra 2 epiſt. Gaudent. cap. 17.

per immenſa eius erga nos miſericordia, vt admonet *Rom.15.*
Paulus. In ſeruo patrisfamiliâs, de quo in parabola, ob-
ſeruandum, quanta debeat eſſe paſtoris Eccleſiaſtici cu-
ra & diligentia, vt quamplurimos ad cōuiuium cœleſte
introducat, quodq; omnem ſuę prędicationis ſucceſſum
ad Dominum referre debeat, nihil niſi ad illius præſcri-
ptum facere, ſedulus eſſe, vt quæ conſtituta ei ſunt exe-
quatur, neminem quantumuis abiectum indignum exi-
ſtimare ſua opera, in hoc vigilanter incumbere vt do-
mus Dei impleatur ex vndecunq; collectis, ne ſatis eſſe
ſibi putet ſi quoſdam introduxerit. In his qui vocati ſeſe
excuſauerunt, obſeruandum nobis, ne & nos ad cœnam
vocati, ſimilibus rationibus ſubducamus ab ea, cùm tem
pus eſt introeundi ad eam, ne cùm voluntatem habue-
rimus intrandi, intrare non valeamus. Valde enim tre-
menda illa ſentētia: Dico vobis, nemo virorum illorum
guſtabit cœnam meam. In pauperibus vocatis è vicis &
plateis obſeruandum, neminem quantumuis peccatis de-
formatum, quantumuis ruſticum & indoctum, quan-
tumuis miſerum & contemptum in hoc mundo, ſe re-
putare indignum debere magnifica Chriſti cœna, ſi mo-
do vocanti ſeruo obedire non recuſet. Imò qui pauper
eſt, miſer & abiectus, hoc ipſo confidere debet magis, ex
Dei dignatione ſe aptū hoc conuiuio, quòd tales reiectis
diuitibus faſtidioſis, peculiariter Dn̄s vocari iuſſerit.

DOMINICA III. POST TRINITATIS.

EVANGELIVM.

IN illo tempore: Erant autem appropinquantes ad Ieſum publicani & peccatores, ut audirent illum. Et murmurabant Phariſæi & Scribæ dicentes: Quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Et ait ad illos parabolam iſtam dicens: Quis ex uobis homo, qui habet centum oues, & ſi perdiderit unam ex illis, nōne dimittit nonaginta nouem in deſerto & uadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Et cùm inuenerit eā, imponit in humeros ſuos gaudens: & ueniens domum, conuocat *Luc.15.*

amicos & uicinos, dicens illis: Congratulamini mihi quia inueni ouem meam, quæ perierat. Dico autem uobis, quòd ita gaudium erit in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiam agēte magis quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent pœnitentia. Aut quæ mulier habens drachmas decem, ſi perdiderit drachmam unam, nōne accendit lucernam, & euerrit totam domum, & quærit diligenter donec inueniat eam? Et cùm inuenerit, conuocat amicas & uicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmam, quam perdideram. Ita dico uobis, gaudium erit coram angelis Dei ſuper uno peccatore pœnitentiam agente.

EXplicatis, quæ de prioribus fidei noſtræ articulis, Euangelica docet traditio, nempe, quemadmodū ſit orbis reſtitutus per aduentum, natiuitatem, mortem, reſurrectionem, aſcenſionem in cœlos Mediatoris, & Redemptoris Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſucceſſit deinde à Pentecoſtes feſto, quo aduentum Spiritus ſancti in diſcipulos celebrauimus, ad hanc vſque dominicam ſatis dilucida, de Eccleſia catholica doctrina: Quo pacto nimirum illa, per Spiritum ſanctum ſit propagata, conſeruataq́; nec non, quomodo in eam per baptiſmum pateat acceſſus, quo pacto baptizatum ſpiritualiter renaſci oporteat: Denique quantæ fœlicitatis ſit in Eccleſia & eſſe, & ad finem vſque permanere. Hodierno verò die. illum Eccleſia charitatibus veſtris articulum proponit, qui priorem illum de Eccleſia, proximè in ſymbolo ſequitur. Et eſt de remiſſione peccatorū, quemadmodum ex Euangelio audituri ſumus. Nec id iniuria, primùm quod nemo ferè tam exactè officium ſuum faciat, nullusq́; tam exactè vocationi ſuæ reſpondeat, quin aliquando peccet, labatur, atque delinquat. Etenim quàm rarò fiat, vt ſic viuamus omnes, ne offen-
Iacob.3. damus in multis, ſicut ait D. Iacobus: ſatis luculentum nobis exhibet, huius diei lectio, teſtimonium. In qua
1 Pet. 5. princeps Apoſtolorum Petrus, quid ſit alumnis Eccleſię fugiendum, quidue ſequendum, apertè demonſtrat: Dū fugiendam eſſe docet auaritiam, ſuperbiā, rerum mundanarum curam, crapulam, ebrietatem, libidinem, igna-

uiam

ıiam &c. Econuerſo autem, humilitatem, rerum terre-
ıarum neglectum amplectendũ, ſobrietati, vigilantiæ
imul & caſtitati ſtudendum. Atqui quotus quiſque iſta
ɔræſtat? quis in iſtis inculpatum per omnia gerit ani-
ıum? Non poterat itaque congruentior, & quæ magis
ı rem foret, adflictis conſcientijs offerri, quàm hæc
uangelij, de remiſſione peccatorum, doctrina. Quæ
mnibus proponit atque commendat, Domini, erga
eccatores pœnitentes, & ad frugem vitæ melioris con-
erſos, fauorem, curam atque defenſionem, non ſolùm
erbis ampliſſimis, verùm etiam factis & rebus fami-
ariter cum ipſis conuerſando & colloquendo. Quem-
dmodum Euangelica hiſtoria his verbis manifeſtè
ɔnfirmat.

E*Rant autem appropinquantes ei Publicani & peccato-
res, ut &c.*] Inter multos qui dicti ſunt ab alijs Euã-
geliſtis conueniſſe ad Chriſtum, etiam acceſſerunt
ım peccatores & Publicani, quales olim cauſa doctri-
æ & baptiſmi ad Ioannem confluxerant. Tantam e-
im Dominus præ ſe tulit erga omnes benignitatem,
t nemo quantumuis multis & grauibus obnoxius pec-
ıtis, quantumuis alijs abominandus, ob ſuam impu-
tatem vereretur accedere illum etſi ſanctiſſimum, &
ɔ omni vitiò alieniſſimum. Tanta rurſum doctri-
æ eius fuit efficacia & dulcedo, vt & eos qui iam vi-
js & rebus huius ſeculi penitus erant addicti, ad ſe
aheret diſcendi cauſa. Id videntes Scribæ & Phariſæi,
ui nuſquam aberant à Domino, vbique & ſemper
uærentes quod carperent, cùm congratulari meritò
ebuiſſent peccatoribus reſipiſcere cupientibus, &
ɔllaudare DOMINI benignitatem, quòd nemi-
em faſtidiret, aut à ſe ſubmoueret, ſolito ſuo more
ɔntra Dominum murmurabant, id in eo reprehenden-
:s, quod ſummè fuerat prædicandum, idque ex ſuo in-
enio & more, ſanctitate alicuius indignum reputan-
:s, quod certiſſimum veræ ſanctimoniæ ſignum eſt.
Iic, inquiunt, peccatores recipit, & manducat cum illis.

Similem calumniam Phariſæorum deſcripſerunt Mat. cap. 9. Marcus cap. 2. & Lucas cap. 5. Quod autem dicunt tale eſt: Hic qui nouam quandam ſanctimoniam profitetur, tamen non vitat malorum conſortia, ſed notos & infames etiã peccatores ad colloquium admittit, & adeò non fugit congreſſum, vt cibum etiam cum illis capiat, non cogitans quòd malorum contubernio contaminentur boni. Itaque Dominus vt ſuum factum à Phariſæorum calumnia vindicaret, & illorum faſtuoſam ſanctitatem coargueret, tres parabolas propoſuit, diuerſis argumentis eodem tendentes, nimirum vt ex his quæ in quotidiana accidunt conſuetudine, intelligerent omnes, quanta cura peccatores ſint ad reſipiſcentiam inuitandi, quantaque benignitate recipiendi cùm reſipiſcunt, & quantoperè ſit omnibus gaudendum de eorum reſipiſcentia & receptione, tantum abeſt vt quis obmurmuret, aut inuideat, ac reprehendat. Dicit ergo Euangeliſta.

Et ait ad illos parabolam iſtam dicens: Quis ex uobis homo, qui habet, &c] Primam hanc parabolam etiam Matthæus habuit capite 18. ſed contractius illic poſita eſt quàm hoc loco, & ad alium tendit ſcopum. Illic enim dicta eſt, vt ex ea intelligentes et quãta cura Deus quemlibet peccatorem requirat, & quanto cum gaudio reſipiſcentem ſuſcipiat, duplici hoc nomine caueamus ne quem quantumuis puſillum & abiectum ſcandalizemus. Hic verò ad eum finem dicta eſt, vt intelligentes quanta cura peccatores ſint requirẽdi, & quanta clementia ſuſcipiendi, non obmurmuremus iis qui eos requirunt & ſuſcipiunt, ſed congaudeamus recipientibus & receptis. Porrò vt commodè parabolæ iſtæ tractentur, ſciendum quòd in duabus his prioribus quæ ſimilis ſunt generis, Dominus ex his quæ in rebus humanis quiſque erat facturus, & in quotidiana conſuetudine accidere ſolent, oſtendere voluit non eſſe mirandum ſi peccatores admitteret & reciperet. Sibi enim ad inſtar hominis qui ex multis ouibus vnam perditam, aut mulieris quæ ex multis drachmis vnam perdi-

tam

tam diligenter requirit, & ob repertam vehemẽter gaudet, alioſque ad congaudendum ſibi prouocat, meritò ſummam eſſe curam vt perditum & adhuc errantem quemque ad electorum numerum pertinẽtem in viam reducat, electiſque coniungat, eoque cum Publicanis & peccatoribus lubenter congredi, vt ad reſipiſcentiam eos prouocaret, ex qua & ſibi & ſecum Angelis Dei ſingulare gaudium ſit prouenturum, atque ob id Phariſæos & Scribas, qui illud iniquè ferebant, declarare ſe diuerſam à DEO atque ſanctis eius Angelis mentem habere, ac proinde prauam & ſathanicam. Hic eſt parabolarum ſcopus à Domino intentus, quemadmodum patet ex applicatione ipſius, quanquam ea ab ipſo non niſi ex parte fiat, pro more enim ſuo reliqua relinquit noſtræ intelligentiæ. Et quidem intellecto ſcopo intento à Domino per has parabolas, iam hic conſiſtere liceret, vt non inquireretur vlterius quid myſticè per hominem habentem centum oues in prima parabola ſignificetur, quid per centum oues, quid per 99. relictas in deſerto, & ſic de reliquis: & in ſecunda, quid per mulierem, quid per decem drachmas, &cæt. Quæ enim de homine habente centum oues, & muliere habente decem drachmas dicuntur, non tàm ob id dicuntur, vt per ea aliquid myſticè ſignificatum intelligamus, quàm vt ex comparatione illarum perſonarũ cum Chriſto intelligerent omnes illius factum à calumnia liberum eſſe, & Phariſæorum murmurationem iniuſtã eſſe & impiam. Iam in cõparationibus vnius cum alio non eſt neceſſe illud cui aliquid comparatur ſignificationem habere myſticam: Tamen quoniam in his parabolis, & alijs omnibus, quanquam ſint nudæ comparationes, antiquiſſimi patres, Græci pariter & Latini, myſticè aliquid ſignificatum intellexerunt per ea quæ in exemplis humanis dicuntur, ſicut etiam ſatis apparet ex ſingulari exemplorũ delectu, & rei diligenti deſcriptione & narratione, hinc vlterius videndum quæ ſint harum parabolarum myſticæ ſignificationes, quæ ſic commodè tractabuntur, ſi dicamus in prima quidem para-

bola Dominum induxiſſe exemplum hominis habentis centum oues, vt ſignificaret ſe verum eſſe paſtorem, cui à patre oues rationales ſunt commiſſæ: per centum oues, ſignificaſſe certum & perfectum electorum numerum. (Centenarius enim numerus perfectus eſt) per vnam verò ouem perditam, vnumquemque electum adhuc errantem. Per hoc quod relictis 99. in deſerto, homo ille abijt ad illam quæ perierat donec inueniat eam, ſignificauit ſe ſingulariter veniſſe in hunc mundum, vt peccatores requireret, nec deſtiturum donec inueniat quotquot ad electorum numerum pertinent. Per hoc quod homo ille inuentam ouem erraticam non increpat, aut præ ira percutit, aut occidit, ſed imponit in humeros ſuos gaudens, alijſque coniungit, & domum veniens etiam vicinos & amicos ad congaudendum inuitat præ nimia gaudij magnitudine: ſignificauit ſe non indignari oui errabundæ ob priſtinos errores, ſed ſingulari dilectione & prouidentia proſequi, nec ſe tantùm ob eius ſalutem gaudere, ſed ſecum omnes cœleſtes ſpiritus ſibi amicos & vicinos. Sic & in ſecunda parabola rectè intelligitur ſe ob id comparaſſe mulieri, quòd ipſe eſſet ſapientia patris: per decem drachmas, rurſum certum & perfectum electorum numerum ſignificaſſe, quòd & denarius numerus ſit perfectus. Perfectus eſt autem electorum numerus, quia tot ſunt quot eſſe conueniebat & oportebat. Per drachmas rectè ſignificantur electi, quòd imaginem & ſimilitudinem Dei in ſe impreſſam habent, aut potius ſignaculum illud de quo
2. Tim. 2. Paulus: Nouit Dominus qui ſunt eius. Per drachmam perditam idem ſignificatum quod per ouem perditam. Per hoc quòd mulier accendit lucernam, & euertit domum, vel, vt potius legendum eſſet, euerrit domum, & quærit diligenter, donec inueniat eam: ſignificatum diuinã ſapientiam per aſſumptã humanam naturã quam luce ſuę diuinitatis impleuit, fugaſſe tenebras huius mũdi, ac mundum hunc veluti domum ſuam repurgaſſe, & circumeundo per ciuitates ac vicos, mittendóque Diſcipulos in vniuerſum mundum, diligenter quæſiſſe

vnum.

vnumquemque perditum peccatorem, deque eius ſalu-
e cum ſuis Angelis ſingulari & magno affici gaudio.
Hæc myſtica parabolarum iſtarum tractatio, & per ſin-
gulas partes accommodatio conuenit intentioni & ſco-
po Domini. Cæterùm eſt apud patres & alia myſtica
arum parabolarum tractatio, qua per centum oues &
decem drachmas, intelligitur Angelica ſimul & huma-
a natura, vt 99. oues relictę in deſerto, & nouem drach-
mæ non perditæ, ſint Angeli propter nouem choros
Angelorum: vna autem ouis & drachma perdita ſigni-
ficet humanam naturam perditam in Adam, ad quam
inueniendam CHRISTVS relictis in cœlo Ange-
s, venit in hunc mundum, magno & infatigabili la-
bore quærens repertam Angelorum numero coniun-
gere. Verùm iſtud non eſſe quod Dominus ſignifica-
e potiſſimum voluerit, patet ex concluſione qua pa-
rabolas ſuo propoſito accommodat dicens: Ita dico vo-
is, quia gaudium erit coram Angelis Dei ſuper vno
peccatore pœnitentiam agente: quo ſatis ſignificatur
per vnam ouem aut drachmam perditam ſe ſignificaſ-
e vnumquemuis peccatorem potius quàm totam hu-
manam naturam. Neque tamen ea patrum tractatio
anquam vana eſt reijcienda, quia, vt dictum eſt in pa-
rabola Samaritani, Dominus in omnibus ferè ſuis pa-
rabolis, præter id ad quod primò & principaliter aſſu-
muntur, myſteria aliqua nobis voluit commendare,
quemadmodum & factis ac miraculis ſuis, quæ myſte-
ria in parabolis & factis Domini ſignificata cùm pa-
tres ab initio concorditer intellexerint, veriſimile eſt
eos accepiſſe per manus ab Apoſtolis. Sin minus, vana
certè ob patrum autoritatem haberi non poteſt huiuſ-
modi tractatio. Quod autem dicitur in concluſione pri-
mæ parabolæ, maius eſſe gaudium in cœlo ſuper vno
peccatore pœnitentiam agente, quàm ſupra nonagin- *Eccle. 7.*
a iuſtis qui non indigent pœnitentia: duplicem habet
quæſtionem. Primùm enim qui ſunt iuſti, non egen-
tes pœnitentia, cùm ſcriptura dicat non eſſe iuſtum
qui non peccet, ita vt vnuſquiſque dicere debeat:

Dimitte nobis debita noſtra. Deinde quomodo maius eſt gaudium de vnius peccatoris cōuerſione, quàm multorum iuſtorum iuſtitia: cùm maius bonum ſit multorum iuſtitia & innocentia, quàm vnius pœnitentia? Ad hæc dupliciter reſponderi poteſt. Primò, vt dicatur Dominum loqui de his qui putabant ſe iuſtos, nec egere pœnitentia, quales erant Phariſæi contra quos hæc dicta ſunt, quemadmodum aliqui intelligunt illud à Domino dictum occaſione ſimilis calumnię: Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Maius enim eſſe gaudium Deo & Angelis de vnius peccatoris vera pœnitentia, quàm de multorū præſumpta iuſtitia, nullū eſt dubium. Quod ſi, vt magis eſt intelligendū, accipiatur Dominus locutus de ijs qui ſunt iuſti ſecundum eum modum quo in ſcripturis aliqui dicuntur & ſunt iuſti: dicendum ipſum aſſerere tales non indigere pœnitentia, quia in ſtatu ſalutis conſtituti, non egent ſtatus mutatione, quam includit nomen pœnitentiæ, nec tali egent pœnitentia, quali hi qui ex profeſſo ſunt peccatores. Maiùs autem gaudium dicit eſſe de vno pœnitente quàm multis iuſtis, ad eum modum quo in hac eadem parabola dixit apud Matthæum, hominem aliquem magis gaudere ſuper errabunda oue reperta, quàm ſuper 99. quæ non errauerunt, videlicet quia maius actuale & ſenſibile gaudium eſt, de vnius pœnitentia quàm multorum innocentia: quomodo pater aliquis magis gaudet de vnius filij reſtituta valetudine, quàm de multorum filiorum qui nunquam fuerunt in periculo integra ſanitate, etiamſi omnes filios ex æquo diligat, aut ſanos etiam magis diligat. Cogitandum enim Dominum in multis vulgariſſimè locutum, atque de diuinis ac ſpiritualibus rebus diſſeruiſſe, tanquam de humanis. Cæterùm Diuus Gregorius etiam aliam indicat rationem diſſoluendæ quæſtionis ſecundæ, ſcribens in homilia in hunc modum: Plus autem de conuerſis peccatoribus quàm de ſtantibus iuſtis in cœlo gaudium eſſe fatetur, quia plerumque hi qui nullis ſe oppreſſos peccatorum molibus ſciunt, ſtant quidem in via iuſtitiæ, nulla illici-

licita perpetrant, ſed tamen cœleſtem patriam non an-
elant, tantoq; ſibi in rebus licitis vſum præbent, quan-
)ſe perpetraſſe nulla illicita meminerunt. Et plerunq;
igri remanent ad exercenda bona pręcipua, quia valde
bi ſecuri ſunt, quòd nulla commiſerint mala grauio-
.. At contra nònnunquam hi qui ſe aliqua illicita egiſ-
meminerunt, ex ipſo ſuo dolore compuncti, inarde-
unt in amorem Dei, ſeſeque in magnis virtutibus ex-
cent, cuncta difficilia ſancti certaminis appetunt, om-
a mundi derelinquunt, honores fugiunt, acceptis con
melijs lætantur, flagrant deſiderio, ad cœleſtem pa-
iam anhelant, & quia ſe erraſſe à Deo conſiderant,
ımna præcedentia lucris ſequentibus recompenſant.
aius ergo de peccatore conuerſo quàm de ſtante iuſto
udium fit in cœlo, quia & dux in prelio plus eum mi-
em diligit qui poſt fugam reuerſus, hoſtem fortiter
emit, quàm illum qui nunquã terga præbuit, & nun-
ıam aliquid fortiter geſſit. Sic agricola illam amplius
rram amat, quæ poſt ſpinas vberes fruges profert, quã
m quæ nunquam ſpinas habuit, & nunquam ferti-
m meſſem producit. Hæc ille. Diuus Cyprianus libro
duplici martyrio, hæc omnia prædicta ſic ferè paucis
mplexus eſt: Non hoc ſic accipiendum eſt quaſi Deo
Angelis eius gratius ſit poſt lapſum redire ad pieta-
m, quàm citra lapſum perſeuerare in innocentia. Sed
riptura ſuo more loquitur ſecundum affectus huma-
ɔs, illud teſtatum eſſe volẽs, Deo gratiſſimam eſſe pec-
torum conuerſionem. Non enim quærit mortem pec-
toris, ſed magis vt conuertatur & viuat. Atque inter-
m piorum hominum lapſus quamuis enormes diui-
diſpenſatione vertuntur in ſummum Eccleſiæ pro-
tum. Sic lapſus eſt Apoſtolorum princeps, ſic Paulus
ctor gentium, ſic Maria Magdalene, quibus nunc Ec-
ſia præcipuè gloriatur, quorum lapſus ceſſerũt in ſta-
imentum ac ſolatium domus Dei. Præterea non hic
quitur de verè iuſtis, ſed de iuſtitia Phariſaica, quem-
modum alibi dicit: Non eſt opus ſanis medico, ſed
alè habentibus. Hæc D. Cyprianus.

EVANGELIVM.

Luc. 6. *IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Eſtote miſericordes, ſicut & pater ueſter cœleſtis miſericors eſt. Nolite iudicare, & non iudicabimini: Nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittetur uobis: Date, & dabitur uobis. Menſuram bonam, & confertam, & coagitatam, & ſuperfluentem dabunt in ſinum ueſtrum. Eadem quippe menſura qua menſi fueritis, remetietur uobis. Dicebat autem & illis ſimilitudinem. Nunquid poteſt cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foueam cadunt? Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum: perfectus autem omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter eius. Quid autem uides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo eſt, nō conſideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo? frater, ſine eijciam feſtucam de oculo tuo: ipſe in oculo tuo trabem non uides? Hypocrita eijce primùm trabem de oculo tuo, & tunc proſpicies, ut educas feſtucam de oculo fratris tui.*

ORdo Eccleſiaſticæ doctrinæ hic eſt, Auditores in Chriſto dilecti: Exhibita præcedenti Dominica, ex Euangelio fuit ineffabilis erga peccatores miſericordia Dei patris, & philātropia Chriſti. Illius in ſuſcipiendo reuertentes: huius, in requirendo ac reducendo errantes, & pro eiſdem ſatisfaciēdo. Verùm quis fructus ſubſequeretur, ſi aliud nihil, quā miſericordia per totum anni circulū doceretur, facilè, ex huius temporis moribus cōiectare licet. In ijs namq; locis, vbi ſola fides, beneficia Chriſti, & miſericordia Dei prædicātur, adeo ſecuri redduntur auditores, vt nulla teneantur bonorū operum cura, nec peccatorum vlla pœnitentia. Quam quidem ob cauſam, proinde factum eſt, vt conſolationem illam Euangelicam, ne Chriſtianorum animi diſſoluerentur, ſtatim hodiernum conſequeretur Euangelium, quod nō niſi meras ad bona opera exhortationes continet. Vt poſtquā accepimus, qua mente ſit erga nos Deus pater affectus, viciſſim audiamus, quales ipſe nos velit habere filios, miſericordia etenim patris, nō ſolùm

ad fruendum, verùm etiam ad imitandum nobis exhibetur. Vt eandem beneficentiam, quam à Deo lætanter amplectimur, liberaliter etiam proximis impendamus. Euangeliſta igitur hunc in modum loquitur.

Estote miſericordes, ſicut & pater ueſter cœleſtis miſecors eſt.] Quod Lucas hic dicit, Eſtote miſericordes, Matthæus dicit Eſtote perfecti. Dominus enim locutus fuit de perfectione dilectionis pertingentis ad quoslibet, quam immolandam in Patre cœleſti proponit, ne contenti ſcilicet eſſent mutila & imperfecta filiorum huius ſeculi dilectione & benignitate, qui benigni tantùm ſunt in eos, à quibus ſperant vicem rependendam. Nã in alijs quomodo præſtare poſſimus perfectionem Patris cœleſtis? Hęc autem perfectio dilectionis nihil aliud eſt quàm miſericordia & benignitas, propenſum reddens hominem ad commodandum & iuuandũ omnes noſtra ope indigentes. Non enim hic miſericordis nomen accipi videtur ſtrictè, vt virtutem illam ſingularem, quæ miſericordia dicitur, ſignificet, qua alienis miſerijs & neceſſitatibus indoleſcimus, ſed quomodo frequenter accipitur in ſcripturis, vt ſit idem quod beneficus & benignus, & reſpondeat apud Hebræos dictioni, hhaſid, ſicut etiã miſericordia ſępè accipitur pro quouis beneficio, reſpondens ſcilicet dictioni Hebraicæ hheſed. Vnde qui raro & egregio beneficio ſe adfectum à Domino vel homine voluit ſignificare, eum memorat ſcriptura dicere ſolitum, (vt noſtra quidem verſio reddere ſolet) fecit mecum miſericordiam: quod tamen perinde eſt atque, adfecit me ſingulari beneficio. Sic Geneſis vigeſimo dicit Abraham Saræ: Facies mecum miſericordiam. Et Geneſis 21. dicit Abimelech Abrahæ: Iuxta miſericordiam quam feci tibi, facies mihi. Et hic enim poſtquam Lucas dicit patrem cœleſtem benignum eſſe erga malos & ingratos, deinde infert: Eſtote ergo miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. Vnde ſatis patet illi idem eſſe, benignum & miſericordem eſſe. Et tamen etiam propriè accipiẽdo miſericordiam, ad eam

Gen 20.
Geneſ 21.

pertinet diligere & benefacere inimicis, vt ſcilicet quis miſertus graui ipſorum quo laborant malo odij, ſtudeat eos beneficijs ſibi demereri & ſanare, ſecundum conſili-
Prouer. 25. um Sapientis, qui dicit: Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: & ſi ſitierit, potum da illi, hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius. Porrò cùm dicit Dominus: eſtote ergo vos perfecti: non intelligendum eſt Dominum tantùm loqui de perfectione tali, quę eſt conſilij Euangelici, qualis eſt illa de qua dicitur: Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus: quaſi omnia quæ præceſſerunt de dilectione etiam ſpeciali inimicorum, ſint purè conſilij & non præcepti. Sunt enim & hæc partim conſilij, partim præcepti, & talia planè, vt niſi ea obſeruemus, & ſic iuſtitiam Phariſęorum & Scribarum perficiamus ac ſuperemus, non ingreſſuri ſimus regnum cœlorum, quẽadmodum Dominus in principio præmiſit. Sciendum ergo omnes ſub peccati reatu obligari ad dilectionẽ inimicorum, quod attinet ad communia dilectionis indicia: quod verò ad ſpecialia indicia pertinet, etiam obligari, cùm neceſſitas vel promouendæ gloriæ Dei, vel iuuandi eos occurrit: extra verò huiuſmodi neceſſitatis caſum, conſilij eſt, & eximiæ perfectionis Euangelicæ, ſpecialia eis dilectionis indicia & beneficia exhibere. Qui autem ex animo omnium quærit ſalutem, omnibuſque prodeſſe cupit, quique etiam ſuæ ſaluti ſecurè cupit proſpicere, is apud ſe non anxiè penſabit, num neceſſitas exigat benefacere amico, an vtilitas tantùm ſuadeat, ſed quantum in ſe eſt, pro viribus, omni oblata occaſione, quibuslibet prodeſſe ſtudebit, certus hac ratione ſe Deo fieri ſimillimũ, illumque ſe ſibi demereri, quantumuis ingrati vel impotentes ad remunerandum ſint homines quibus benefacit. Et quidem in hoc maximè præcepto deberemus Chriſtiani id præſtare, quod cuiuſque ſectæ homines faciunt, quomodo Platonici ea maximè tuentur, quæ peculiariter Platonis ſunt dogmata. Hic enim locus Chriſtianæ Philoſophię proprius eſt. Vbi enim obſecro, & apud quos alios homines inuenitur, vt quis conuitijs

affectus

affectus bene precetur, maledictis laceſſitus oret, ſi ſpolietur vna veſte, alterā ſpolianti addat? Quæ igitur propriè noſtra ſunt, in hęc accuratius incumbamus. Et tamē quod ruborem nobis meritò inijciat, à quibuſdam philoſophis gentilibus, inuenire licet hæc Chriſti pręcepta, quamuis imperfectè, adimpleta & pręſtita eſſe, quemadmodum narrat D. Baſilius de Pericle, de Euclide Megarenſi, de Socrate, qui percuſſus alteram prębuit maxillā. De Alexandro, virginum pulcherrimarum conſpectum fugiente, ne ab earum aſpectu caperetur. De Clinia, iuſiurandum etiam verum recuſante.

Libr. de cap. utilitate ex Gentiliū libris.

Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non, &c.] Qui certam & expeditam dictorum & factorum Domini, vt ea Euangeliſtæ conſcripſerunt, volet intelligentiam habere, eum neceſſe eſt probè meminiſſe illos nihil aliud ſpectaſſe, quàm vt ex paucis quæ de Chriſto narrant, doctrinæ & vitæ ipſius imaginem aliquam nobis proponerent, ex qua illum eſſe Chriſtum & ſaluatorem agnoſceremus, & ante oculos quæ vita digna DEO ſit haberemus. Ideo nequaquam annumerare verba illius, aut ſuo ordine ſingula recenſere curæ illis fuit, breuiter annotaſſe quædam, ex quibus reliqua conijcere quis poſſet, contenti fuere. Hinc ergo non dubitandum, Dominum in hoc prolixo ſermone fuſius & explicat[illegible]s multa dixſſe, ac pleraque alio etiam ordine, quàm Euangeliſtæ conſcripſerunt, ſimul eadem ſæpè aliàs quoque docuiſſe; quando in his ſumma pietatis ſita ſit. Proinde non eſt curioſè nimis adlaborandum, vt ſingula ſuperioribus certo ordine obſeruato connectantur, aut ex ordine ſeruato ab vno Euangeliſtarū, reliquorum narrationes æſtimentur. Quod ideo hic monere viſum eſt, quòd omninò caput Matthæi ſeptimum & Lucę ſextū, ex quo hodiernum Euangeliū excerptum eſt, miſcellanea quædā contineat, quæ ſi quis velit certo ordine, aut inter ſe, aut cum ſuperioribus ſtudioſius aut curioſius connectere, is ſibi vltro tenebras offuderit, & implicabit, potiùs quam explicabit. Habet tamen

tamen principium huius capitis ad ſuperiora non omnino nullum ordinem. Continuatio enim eſt eius quod dictum eſt in fine cap. quinti. Vnde hæc doctrina de nō iudicando quenquam, à Luca ſtatim ſubiungitur, poſtquam dixiſſet: Eſtote ergo miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. Pertinet enim ad idem ad quod ea quæ illam ſententiam præcedunt, nimirum ad dilectionem proximo exhibendam. Itaque poſtquam Matthęus interpoſuiſſet doctrinam Domini de vitanda cupiditate laudis humanæ in bonis operibus hypocritis propria, & vitanda cupiditate & ſolicitudine rerum terrenarum, qua vulgus hominum ferè laborat, redit ad doctrinam dilectionis proximi qua iā reſecatur & aliud vitiū Phariſæis & Scribis peculiare, necnon & hominum vulgo paſſim commune. Siquidem Phariſæi quum ſibi ignoſcerent in grauiſſimis peccatis, tamen aliorum iudices erant inclementiſſimi, etiam ea calumniantes quæ recta erant, ſiniſtrè interpretantes quæ erant dubia, exaggerantes quæ erant leuia, & omnino, vt Dominus illis exprobrat, excolantes culicem, camelum autem glutiētes. Sic & ingenio vulgi inter reliqua vitia penitiſſimè inſitum eſt, in alienis factis curioſum eſſe, eaque cenſere, vt cùm in ſeipſis verè iuſti & laudati homines eſſe nequeant, aliorum ſaltem collatione nōnullam probitatis vmbram ſibi concilient. A quo ſanè morbo ſuos docet hic Dominus debere eſſe alieniſſimos. Porrò quo doctrina iſta Saluatoris rectè intelligatur, certum imprimis non prohiberi hic Chriſtianis omne iudicium. Non enim prohibetur ſeculari magiſtratui & Epiſcopis iudicare
1. Cor. 5. facinoroſos, cùm Paulus ipſe fornicarium Corinthium iudicauerit, & dixerit: Quid enim mihi de his qui foris ſunt iudicare? Nonne de his qui intus ſunt vos iudicatis? Et Dominus toties condemnauit Phariſæos, dicens: Væ vobis Scribæ & Phariſæi. Nec rurſum omne iudicium hic priuatis perſonis prohibetur, cùm mox in ſequentibus Dominus admonens vt caueamus à falſis prophetis: A fructibus, inquit, eorum cognoſcetis eos.
1. Ioan. 4. Ad quem modum dicit & Ioannes: Nolite omni ſpiritui credere,

credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint: quod vtique ſine iudicio quodam fieri non poteſt. Prohibetur ergo hic primùm iudicium quo quis curioſius obſeruans aliena dicta vel facta, in animo ſuo ea cenſet, & verbis etiam prolatis condemnat tanquam mala, cùm ſint dubia, aut etiam apertè bona. Deinde iudicium quo priuatus alterius dicta & facta etiam apertè ſatis mala notat, non vt emendet aut illum aut alios, ſed vt famæ eius detrahat, denigratoque proximo ſibi probitatis opinionem conciliet. Poſtremùm prohibetur iudicium quo quis hominem quædam apertè mala committentem condemnat veluti deſperatæ ſalutis. Nam prohiberi potiſſimum iudicium de rebus dubijs (de quibus etiam propriè dicitur eſſe iudicium) patet ex illo Pauli: Nolite iudicare ante tempus, quoaduſque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum. Et rurſus ad Romanos decimo quarto. dum iudicium prohibet, de his rebus loquitur quæ incertum erat quo animo fierent. Quod autem etiam iudicium detractorium prohibeatur, ſatis oſtendit illud Iacobi: Nolite detrahere alterutrum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuum, detrahit legi, & iudicat legem. Iudicium autem quo fratris iudicatur deſperata ſalus, etiam prohiberi docet illud Pauli: Tu quis es qui iudicas alienum ſeruum? Domino ſuo ſtat aut cadit. Stabit autem: potens eſt enim Deus ſtatuere illum. Prohibetur ergo iudicium proximi malignum & temerarium, quod ſcilicet ex curioſitate noxia, aut inuidentia, & odio ac peruerſitate animi ex aliena ignominia voluptatem capientis, aut denique ſuperbia captante ex aliorum collatione opinionis propriæ augmentum, & de ſingulis iudicare præſumente, gignitur. A quali iudicio Chriſtianus triplici nomine meritò abſtinere debet. Primò, quod conueniat eum ſua facta & dicta diligentius attendere, atque in his ſuos lapſus, errata & defectus perſpicere, vt non libeat ei aliena curioſius obſeruare aut obſeruata carpere. Secundò, quod fraternæ charitatis ſit aliena vitia occultare, eaque extenuare, & ad ea conniuere dubia verò candidè inter-

Quod iudicium ſit prohibitum à Domino.

1. Cor. 4.

Iacob. 4.

Rom. 14.

Triplici de cauſa abſtinendum à temerario iudicio.

interpretari. Tertiò, quod agnoſcere ſe debeat proximi ſui conſeruum eſſe, non iudicem, & ob id iniuriam etiam Deo facere, cuius officium ſibi vſurpat. Ad quam
Iacob. 4. cauſam reſpexit & Iacobus & Paulus. Hic verò Domi-
Rom. 14. nus potiſſimum videtur reſpexiſſe ad cauſam ſecundam, volens abſtinendum ab huiuſmodi temerarijs & malignis iudicijs, quòd cum fraterna charitate pugnēt. Poſtea tamen etiam primam reſpicit rationem, cùm ſubijcit: Quid autem vides feſtucam, &c. Porrò iudicare, eſt ſententiam de re aliqua ferre: verum quoniam hic in malam partem accipitur, quomodo iudicare non eſt aliud quàm condemnare, ideo explanationis gratia additum eſt: *Nolite condemnare, ut non condemnemini.*] quæ tamen pars in Græcis non inuenitur, niſi apud Lucam, ſicut nec in antiquis Latinis exemplaribus inuenitur apud Matthæum, in quem videtur ex Luca translatum. Quoniam autem eiuſdem charitatis ac ſimilis premij eſt, non condemnare proximum aut proximi dicta vel facta, & peccanti in ſe fratri ignoſcere, atque ob indigentiam aliquid petenti dare quibus opus eſt, ideo apud Lucam bene ſubijcitur: *Dimittite, & dimittemini, hoc eſt, remittetur uobis. Date, & dabitur uobis.*] Hæ autem promiſſiones: non iudicabimini, non condemnabimini, dimittemini, dabitur vobis: dupliciter poſſunt intelligi. Quidam enim eas referunt ad ipſos homines, vt ſit ſenſus: Ne iudicetis alios, ſic fiet vt ipſi viciſſim non iudicemini ab hominibus, & ſic de reliquis. Vnde pro eo quod nos legimus imperſonaliter, remetietur vobis, Eraſmus vertit, remetientur alij vobis. Cui ſenſui ſatis conſonum eſt quod apud Lucam dicitur: Menſuram bonam & confertam dabunt in ſinum veſtrum. Ideo autem ſecundum hunc intellectum Dominus ab iniquo & prauo iudicio auocat, ea ratione, ne & nos quoque illud experiamur, quod natura mirè inuiſa res omnibus ſit, ſua ab alijs curioſè & odioſè veſtigari, ac ſiniſtrè arbitrari. Commodè igitur monuit, vt ſicut ab alijs permoleſtum eſt, noſtra inamicè & citra candorem accipi, aut etiam improbè dijudicari: ita viciſſim in æſti-
mandis

mandis cenſendisque alienis æquitatem & candorem non poſthaberemus. Qui enim aliquam æquitatis portiunculam retinet, à prauo & odioſo iudicio vitæ alienæ facilè abſterrebitur, ſi cogitet quàm graue & permoleſtum ſibi ſit, ſe & ſua ad hunc modum iudicari. Porrò ſecundum hunc intellectum promiſſiones iſtæ non ſic ſunt accipiendæ quaſi generaliter & vniuerſaliter verę, & in omnibus ſic ſe habentes. Non enim ſi quis candidè de proximis & factis ipſorum ſentiat, ob id à nullo ei iniquum iudicium eſt expectandum. Quis enim ab iniquo iudicio vnquam fuit alienior Chriſto, & quis tamē id æquè paſſus eſt ab alijs? Sed Dominus rudibus & vulgaribus locutus hæc dixit, quòd vulgò ac ferè ſic fieri ſoleat. Omnino enim qui candidè facta aliorum interpretantur, apud plurimos vicem merentur, licet non omnes. Ita contrà qui omnium cenſores ſe faciunt & citra æquitatem, ij planè & aliorum indicijs iniquioribus ſeſe reddunt obnoxios. Sic qui facilem ſe vel in remittendo, vel in dando præbuerit, ei vt in plurimum viciſſim ab alijs remittetur, & dabitur ac benefiet, idque cumulatiſſimè, quod per menſuram bonam, confertam, concuſſam, & exundantem intellexit Dominus. Sunt enim hæ ſententiæ è vulgi ſermone mutatæ, quibus Dominus hortari ad id voluit, quod infrà mox ſubijcit: vt omnia quæcunque voluerimus vt faciant nobis homines, & nos faciamus illis. Tum monere, ita comparatū eſſe diuinit⁹, vt quales ipſi fuerimus in alios, tales alios experiamur erga nos, iuxta illud: Anima quæ benedicit impinguabitur: & qui inebriat, ipſe quoque inebriabitur. Similes ſententiæ in ſcripturis frequēter occurrunt, quibus bene vel malè operantibus promittitur aliquid temporale bonum vel malum obuenturum, non quod ſemper contingat, ſed quod vt in plurimum. Hinc eſt illud centuplum, quod in hac vita promittitur ijs qui propter Chriſtum aliquid reliquerint. Et illud: Qui dat pauperi, non indigebit. D. Auguſtinus autem & Chryſoſtomus, alijque veteres, has omnes promiſſiones ad Deum referunt, vt ſit ſenſus: Nolite condemnare veſtros proximos

Prouer. 13.

Prou. 28.

proximos, & non condemnabimini à Deo. Remittite alijs quæ commiſſa ſunt in vos, & remittētur vobis peccata veſtra à Deo. Date indigentibus & petentibus, & viciſſim dabit vobis Deus quæ poſtulaueritis ab eo. Sic enim ſententiæ iſtę ſunt abſolutiores. Et conueniens omnino videtur, vt vtraq; intelligentia ſimul comprehendatur, & ſit ſenſus: Nolite iudicare alios, ſic fiet vt aliorũ iniquius iudicium effugiatis, aut ſaltem vt Dei ſeuerum iudicium non experiamini.

Menſuram bonam & confertam & coagitatam, & ſupereffluentem dabunt, &c.] Quatuor conditionibus menſuræ materialis ſignificare voluit Dominus remuneratiōnē copioſiſſimam obuenturam his, qui ſuperiora præſtiterint, hoc eſt, qui non condemnauerint, qui remiſerint, & dederint. Prima enim menſuræ optimæ conditio eſt, vt ſit bona, hoc eſt, iuſta, nec ad amuſſim iuſta, ſed liberaliter iuſta. Secunda, vt ſit conferta, hoc eſt, vt magis ſignificat Græca dictio, πεπιεσμένον, preſſa. Sic enim fit vt plus capiat vas. Tertia, vt deinde ſit coagitata, hoc eſt, bene concuſſa. Nam & hoc pacto fit vt plus contineat vas quo metimur. Quarta, vt præterea etiam ſupereffluat, nec poſt compreſſionem & concuſſionem vas contineat totam menſuram. Si autem ſuperiores ſententiæ accipiantur ſecundum priorem intelligentiam, facilè eſt intelligere quod ſit ſuppoſitum verbi, dabunt, nempe homines quibus beneſeciſti. Sed ſi promiſſiones iſtæ ſecundum poſteriorem intelligentiam ad ipſum Deum referantur, quæritur qui ſint illi de quibus hic dicitur: dabunt in ſinum veſtrum. Caietanus intelligit hunc ſenſum, veſtra merita, veſtrum non condemnare, veſtrum dimittere & dare, hæc dabunt menſuram bonam. Verũ rectius accipitur ſecundum Auguſtinum libro ſecundo de quæſtionibus Euangelicis, capite octauo, ſecundum eum loquendi modum quo poſtea de pauperibus dicitur: Recipiant vos in æterna tabernacula: quia ſcilicet Deus propter illos quibꝰ bene fit ſuo nomine, recipit in ſua tabernacula, & dat prę̄miũ copioſum. Aut quod dicitur: menſuram bonam dabunt: imperſonaliter accipietur,

tur, pro, menſura bona dabitur. Sunt autem qui hanc ſententiam intelligunt non ſolùm de remuneratione bonorum operum, ſed etiam malorum, quorum vltio veluti menſura quædam ſupereffluens grauiſſima erit. Sed videtur magis hæc ſententia ſolùm dicta de remuneratione bonorum operum. Quoniam enim dixit: Date, & dabitur vobis: eam promiſſionem exaggerare volens ſubijcit: Menſuram bonam, &c. quaſi dicat: Non ſolùm dabitur vobis, ſed etiam copioſa & abundans vobis remuneratio fiet, proportionata tamen veſtræ liberalitati. Ad hoc enim ſignificandum, remunerationem vocauit menſuram.

Eadem quippe menſura, qua menſi fueritis, remetietur uobis.] His verbis aliam Matthæus ſententiam præmittit: nimirum, In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Quæ quidem duæ ſententiæ facilem habebunt & apertam intelligentiam, ſi ſuperiores illæ ſententię priori modo accipiantur. Erit enim ſenſus: Quali iudicio alios iudicaueritis, viciſſim ipſi ab alijs iudicabimini. Si enim æqui fueritis in iudicando aliorum dicta & facta, ſentietis alios quoque ferè veſtrorum factorum & dictorum æquos iudices. Contrà, ſi iniquiores æſtimatores alienæ vitæ fueritis: tales quoque alios experiemini in vos. Et in ſumma, quomodo vos alijs feceritis, ſiue iudicando, ſiue remittendo, ſiue dando, aut contrà retinendo iniuriam, & bene facere negligendo, ſic fiet ab alijs viciſſim etiam vobis. Verùm ſi ad DEVM referantur promiſſiones in ſuperioribus ſententijs poſitæ, quomodo dicitur: in quo iudicio iudicaueritis, &cæt. An qui iniquo iudicio aliquem iudicat, iniquo etiam iudicio iudicabitur à DEO? Et qui iniqua menſura menſus fuerit, iniquam etiam menſuram à Deo accipiet? Itaque ſecundum Auguſtinum non eſt ſenſus: Quali iudicio iudicaueritis, tali iudicabimini: ſed in quo iudicio, hoc eſt, per hoc ipſum iudicium quo alios iudicaueritis, iudicabimini apud Deum, quia ſcilicet hoc iudicium iudicabit vos apud Deum, eritque ratio quòd iudicabimini à Deo ſiue ad præmium, ſiue ad pœnam. Sic in qua menſura

menſi fueritis, remetietur vobis, quia illa ipſa quæ alijs vel bene vel malè feceritis, erunt vobis remunerationis veſtræ cauſa. Proſequitur præſentem locum etiam D. Auguſtinus epiſtola 49. in ſolutione quartę quęſtionis, vbi reſpondet calumniæ gentilium, quam captabant ex his verbis Chriſti: in qua menſura menſi fueritis: quod pro temporali peccato æterna inferantur ſupplicia. Vbi per menſuram intelligit hominis voluntatem, in qua iuxta quod menſurauerit ſua facta, Deus reddit ſiue beatitudinem, ſiue miſeriam. Verùm hic ſenſus videtur coactior, nec vulgari modo loquendi, vnde ſecunda ſententia deſumpta eſt, conueniens. Illud enim, in qua menſura, &cęt. prouerbij vice etiam ab Ethnicis ſcriptoribus iactatum oſtendit Eraſmus in Chiliadibus. Significatur autem eo beneficij aut maleficij retaliatio. Proinde ſi ad DEVM hæc referantur, intelligendum ideo dictum: In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini: quia qui curioſè alienam vitam excuſſerit, illius vita etiam à Deo exactè dijudicabitur: & qui proximum condemnauerit, ipſe quoque condemnabitur à Deo. Qui verò æquus fuerit proximorum iudex, æquum quoque & benignum experietur Dominum. Et in genere quali menſura menſi fuerimus, remetietur nobis à Deo, quia ſi benefecerimus, bona recipiemus ab eo: mala verò, ſi malè fecerimus. Hac enim ſolùm ratione dictum eſt: In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis. Quare non eſt hic locus quæſtionibus, quomodo iam dicatur: Eadem menſura remetietur vobis: cùm prius dictum ſit: menſuram ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrũ? Deinde quomodo pœna æterna punitur peccatum temporale, ſi eadem menſura fit remuneratio? Ideo enim ſolùm dictum eſt: Eadem menſura remetietur vobis: quia, ſecundum Pſalmiſtam, Deus cum ſancto ſanctus erit, & cum peruerſo peruertetur. Et ſecundum Paulum: Qui parcè ſeminat, parcè & metet: & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Et ſecundum Iacobum: Iudicium ſine miſericordia ei qui non facit miſericordiam. Vnde Auguſtinus lib. 21. de ciuitate

Pſal. 17. *2. Cor. 9.* *Iacob, 2.*

Dei

Dei capit. 11. tractans hanc ſententiam contra eos qui ex ipſa inferebant abſurdum eſſe, ſupplicium impiorum eſſe æternum: Non attendunt, inquit, nō propter ęquale temporis ſpacium, ſed propter viciſſitudinem mali, id eſt, vt qui mala fecerit, mala patiatur, eādem dictam fuiſſe menſuram, &cæt. Porrò hac ſententia: In qua menſura, &cæt. Dominus Marci 4. ad aliud propoſitum vſus eſt. Cùm enim ſit prouerbialis ſententia, varijs locis aptari poteſt.

Dicebat autem illis & ſimilitudinem: Nunquid poteſt cæcus cæcum ducere? &cæt.] Solus Lucas hic introducit à Domino dictas duas ſimilitudines, de cœco cæcum ducente, & diſcipuli perfectione: quibus ſimilitudinibus alio etiam loco vſum Dominum narrat Matthęus. Nam commemorat Dominum dixiſſe de Phariſæis: Sinite illos, cæci ſunt, & duces cæcorum: cæcus autem ſi cæco ducatum præſtet, ambo in foueam cadunt. Et cùm Apoſtolis prædiceret obuenturas illis perſecutiones, Dominus dixiſſe ſcribitur: Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, nec ſeruus ſuper dominum ſuum. Sufficit diſcipulo vt ſit ſicut magiſter eius, & ſeruo ſicut dominus eius. Sed his locis ad alium finem & aliud propoſitum iſtis vtitur parabolis, quàm in præſenti loco, vt parabolæ & adagia varijs locis aptari poſſunt. Nam illud de cæco cæcum ducente, inducitur contra Phariſæos, qui cùm cæci eſſent & imprudentes, aliorum imprudentum quoque & cæcorum ſe magiſtros præbebant. Et illud de diſcipulo Matthæi decimo. dicitur diſcipulis, vt animæquiores perferrrent aduerſitates & perſecutiones, quòd ab his viderent non eſſe liberum magiſtrum ſuum. Hic verò cùm vario modo ſimilitudines iſtæ aptentur propoſito à diuerſis interpretibus, conuenientiſſima videtur connexio indicata à Theophylacto, vt his ſimilitudinibus intelligatur Dominus docere voluiſſe, eum qui alios eſt iudicaturus & reprehenſurus, debere ab huiuſmodi vitijs quæ in alijs eſt reprehenſurus, aut alijs ſimilibus vitijs eſſe immunem. Ad hoc enim propoſitum hæc eſſe dicta, patet ex tertia parabola

Matth. 15.
Idem 10.
Matth. 15.

apertiore quæ ſubiungitur: Quid autem vides feſtucam, &cæt. Quoniam ergo ſuperius Dominus præcepit non iudicare, nec condemnare, & iam occurrere quis poſſet & dicere, ſe iudicare & condemnare fratrem ſuum vt corrigat & emendet, docet deinceps, qualis eſſe debeat qui hoc fine alium volet iudicare & reprehendere, & quale iudicium prohibuerit, nimirum quo quis alienæ vitę ſeuerus eſt cenſor, ſuę interim negligens. Nunquid, inquit, poteſt cæcus cæcum ducere? Quod ſi tentet nonne ambo in foueam cadunt? Quaſi dicat: Si quis ſit, qui alterius vitia reprehendere volet, & demonſtrare veram virtutis viam, atque in ea ipſum deducere, videndum ei imprimis num & ipſe mentem habeat ſiue errore veritatis, ſiue praua cupiditate & affectu aliquo excęcatam. Nam ſi ipſe cæcus exiſtens parat alterius ſe ducem præbere, futurum certè, quod ſolet contingere, vbi cæcus cæco fit viæ dux, videlicet vt vterque cadat in foueam æternæ perditionis. Ad idem propoſitum ſubijcit: Non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum, perfectus autem omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter eius. quaſi dicat: Si igitur tu qui doctorem te aliorum præbes, ipſe fueris in vitio, non eſt ſpes meliorem te poſſe fieri quem docere paras, cùm ſecundum vulgare prouerbium, diſcipulus non poſſit eſſe perfectior magiſtro ſuo, in eo ſcilicet in quo eſt diſcipulus. Eiuſdem argumenti eſt & quod deinde ſubijcitur: *Quid autem uides, &cæt* Qua parabola redarguit Saluator maius quoddam vitium quorundam, qui non ſolum alium reprehendunt in eo in quo & ipſi culpabiles ſunt, ſed minima in alijs notant, cum ipſi ad grauiora ſua peccata perſpicienda ſint cæci, quos bene hypocritas vocat, vel quia ſibi ſumunt partes iuſtorum & ſanorum, cùm iniuſti ſint & ægroti, aliena perſona id quod reuera ſunt occultare ſtudentes: vel quia prætextu correctionis aliena vitia notant, cùm reuera id agant propoſito condemnationis. Si enim curandi fratris deſiderio hoc agerent, prius grauiora ſua crimina curarent. Magis enim quiſq; ſeipſum amat quàm fratrem, quē rectè diligere non poteſt, ſi non ſeipſum prius rectè
diligat

diligat, cùm propria dilectio regula eſſe debeat fraternæ dilectionis. Per feſtucam ergo minora peccata, per trabem grauiora peccata hic deſignantur. Eſt enim feſtuca ſecundum Calepinum nitentem autoritati Auguſtini, arboris nouellæ & cuiuſcunque ſati pullulus. Auguſtinus enim de verbis Domini ſermone 16. Feſtuca, inquit, initium trabis eſt. Nam trabs quando naſcitur, prius feſtuca eſt. Dictio tamen Greca quę hoc loco ponitur, nempe κάρφος, putatur magis ſignificare breuiſſimam aliquam ligni particulam, quam vulgari lingua vocamus, *ein ſplinter*. Vnde dicitur Græcis καρφολογία, hoc eſt, collectio huiuſmodi particularum, quam Galenus recenſet inter ſigna phreneſis. Atque hoc certè modo κάρφος pulchrè opponitur trabi, cùm feſtuca in ea ſignificatione quam indicat Auguſtinus, magis componi debuiſſet cum arbore. Significat autem Saluator hypocritas, de quibus loquitur, duplici nomine peccare: primũ, quòd aliorum vitia, ad quæ, quòd parua ſint, conniuendum eſſet, curioſius obſeruent, & ſeuerius notent: deinde, quòd ſua vitia maiora diſpicere negligant. Quod dũ fit, duplex vlterius iam malum committitur. Nam qui peccantem in paruis admonet, cùm ad grauiora ſua vitia conniueat, & ſibi ex aliena correptione falſam ſanctimonię opinionem parare ſtudet, vnde & hypocritam vocat, & veritatem ipſam reddit ei qui admonetur odioſam. Proinde admonet Dominus, vt qui aliorum vitia notare volet, prius ſaltem aperta ſua vitia curet. Et tunc inquit, perſpicies, &c. quando ſcilicet cum fructu id poteris facere, & ſyncera correctionis intentione. Non prohibetur ergo his verbis Domini ſimpliciter, ne quis alium corripiat, qui ipſe vel eiſdem, vel maioribus obnoxius eſt criminalibus. Si enim quis in minutioribus peccatis ex ſyncera charitate proximorum fiat monitor, ſitque eiſdem vel alijs obnoxius, non contrauenit pręcepto Chriſti. Non enim talis ſeſe iuſtificare, & alios cõdemnare, ſed ſe pariter ac illos quoad fieri poteſt, peccatis purgare annititur. Dominus autem præcipuè voluit, vt ne ex aliorum correctione & condemnatione ſancti-

moniæ opinionem quæreremus, aut ne veritatem odioſam redderemus, quod fit cùm apertis criminibus obnoxius eſt, qui alium de paruis corripit.

DOMINICA V. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

Lucæ 5. *IN illo tempore: Cùm turbæ irruerent in Ieſum, ut audirent uerbum Dei, & ipſe ſtabat iuxta ſtagnum Genezareth, & uidit ibi duas naues ſtantes iuxta ſtagnum: piſcatores autem deſcenderant, & lauabant retia ſua. Aſcendens aũt in unam nauim, quæ erat Simonis, rogauit eum à terra reducere puſillum, & ſedẽs docebat de nauicula turbas. Vt loqui autem ceſſauit, dixit ad Simonem: Duc in altum & laxate retia ueſtra in capturam. Et reſpondens Simon Petrus, dixit illi: Præceptor per totam noctem laborantes nihil cepimus? in uerbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc feciſſent, concluſerunt multitudinem copioſam. Rumpebatur autem rete eorum. Et annuerunt ſocijs, qui erant in alia naui, ut uenirent & adiuuarent eos: & uenerunt, & impleuerũt ambas nauiculas, ita ut penè mergerentur. Quod cùm uideret Simon Petrus, procidit ad genua Ieſu: dicens: Exi à me Domine, quia homo peccator ſum. Stupor autem circundederat eum, & omnes qui cum illo erant in captura piſcium, quam ceperant. Similiter autẽ Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant ſocij Simonis. Et ait ad Simonẽ Ieſus: Noli timere: ex hoc iam homines eris capiẽs. Et ſubductis ad terram nauibus, relictis omnibus ſecuti ſunt eum.*

MVlta hactenus ad noſtram peregrinationem pertinentia, & ſcitu iucunda, & ad ſalutem neceſſaria, pertractauimus, quibus principia, progreſſus & ſtatus Chriſtianæ religionis breuiter, atque dilucidè declaratur: Iam porrò, operæprecium eſſe videtur, vt & de laboribus, ſeu manuarijs officijs, curis & difficultatibus, in quas primi parentis lapſus genus mortalium præcipitauit, quid euangelica decernat doctrina, rimemur. Sunt enim, qui, quoniam Chriſtus curam interdixiſſe diei craſtini, & à patris prouidentia pendentibus, nihil non ſucceſſurum ſpopondiſſe videtur, hac promiſſione freti, labores, curas & exercitia cuncta

ƈta reijciunt. Alij contra, perinde quaſi nulla prouiden-tia, ſed fortuitò res humanæ contingerent, ita perenniter anxiantur, & per ſaxa, per ignes, ad opes contendunt. Quapropter ordinatiſſimè ſancitum eſt, vt poſt præcedentis Dominicæ parenеſin, illuſtriſſimam hanc nobis hiſtoriam interpretaremur. Continet autem fidei, morum, & allegoriæ ſplendidiſſimos locos. Primus oſtendit, quo feruore, quanto ſtudio ſit ad audiendum verbum Dei properandum, dum Iudaici populi turbas, importunitate tanta ruiſſe commemorat, ad audiendum verbum Dei. Secundus, promptam & in nullo reclamantem nobis in Apoſtolo Petro commendat clementiam, quod iuſſus ſcapham pauliſper è terra deducere, ac deinde in altum traducta, laxare retia in capturam, è veſtigio nihil cunctatus, paruit. Tertius, vtrumq; tam ciuilē, quā eccleſiaſticum laborem à Chriſto preceptum eſſe ſignificat: Dum Chriſtus ait: Duc in altum, & laxate retia veſtra in capturam. Item: Noli timere, ex hoc eris homines capiens. Quartus nihil niſi bene fortunante Deo, noſtrum laborem proficere, ſiquidem per totam noctem, abſente Chriſto laborantes, nihil cœperant. Quintus tradit verbum Dei auditum, & in arcanis mentis receſſibus fide receptum, efficere, vt exiguus labor maximum lucrum, vulgaris opera, non vulgarem adferat fructum. Petrus enim, qui totam noctem fruſtra deſudauerat, dū in verbo Chriſti, rete, finita concione laxaſſet, immenſam concluſit piſcium multitudinem. Sextus docet, Deum omnium beneficiorum auctorem, largiri dona ſua, ſiue ſpiritualia, ſiue corporalia, cunctis abſque inuidia, nec improperare. Etenim, turbis largiſſimè communicauit ſpiritualem verbi ſui cibum, & diſcipulis, & qui ante euentum rei non diſceſſerant, ijs piſces contulit pro refectione corporis copioſiſſimè. Septimus oſtendit dona Dei, non eſſe occultanda & recondenda, ſed de his alijs, ad vtilitatem impertiendum aliquid, quemadmodum Petrus repentè ditatus, ſocios ad ſe conuocat, ijſq; liberaliſſimè beneficia communicat. Octauo in loco, diſcimus infucatam minimeque deſidem, aut officium

detrectantem, vbi iuuandus eſt proximus, habere non non debere charitatem, dum audimus, Simonis ſocios tam hilariter in auxilium accurriſſe. Nonus itidem locus, inſolentiam, quæ fortuna pinguiore fulgente, ſolet emergere, damnat. Petrum etenim iſta fœlicitas non inflauit, ſed humiliorem, deuotiorem & gratiorem fecit. Poſtremus denique locus, cataſtrophen imponens hiſtoriæ, methodum ad perennem penetrandi fœlicitatem, oſtendit expeditiſſimam, ſi ipſos piſcatores imitati, omnibus huius mundi vanitatibus & momentaneis bonis valere iuſſis, nudi, Chriſtum nudum ſequamur. Et hæc quidem ex hiſtoria piſcatoria, quam ſi quiſpiam ad allegoriæ modos velit exigere, ſtatum vniuerſæ Eccleſiæ, cuius fundatores piſcatores fuerunt, ampliſſima deſcriptione figurabit. Cæterùm, quæ iam generatim perſtrinximus, tempus eſt, vt iam ſigillatim enodemus.

F*Actum eſt autem cùm turbæ irruerent in eum, & ipſe ſtabat iuxta ſtagnum.* Hanc hiſtoriam non ſuo loco Lucam narrare, vel ex ipſo Luca patet. Dixerat enim ſuperiori capite Dominum ingreſſum in domum Simonis, quod Marcus dicit factum comitantibus Dominum Simone, Andrea, Iacobo & Ioanne. Igitur poſt illorum vocationem id factum eſſe conſtat. Proinde videtur Lucas per recapitulationem, cùm de domo Simonis prius feciſſet mentionem, iam voluiſſe Petri aliorumque vocationem deſcribere, cuius occaſione contigit Dominũ ingredi domum Petri & Andreæ. Porrò in hac Lucæ locutione: Factum eſt autem, &cæt. rurſum Hebraica eſt phraſis illi ſatis vſitata. Abundat enim coniunctio, &, aut ponitur pro, tum, vt ſit ſenſus: contigit autem, vt cũ turbæ irruerent in eum, tum ipſe ſtaret, &c. Notat autẽ Euangeliſta maximum turbarum deſiderium audiendi verbum Dei cùm dicit turbas irruiſſe in Chriſtum. Ipſius verò Chriſti benignitatem, & ad docendum cupidos promptitudinem nobis commẽdat, dum eum teſtatur nihil offenſum improbitate vrgentis turbæ, ſed illo-

illorum deſiderio ſatisfacere volentem, nauem conſcendiſſe, è qua à tumultu et compreſſione populi liber tranquilliùs docere & meliùs audiri poſſet. Vbi & illud notandum, nullum locum Chriſto viſum ineptum & indignum ſua prædicatione. Modò enim in ſynagoga, modò in monte, modò in campo, modò in naui prædicat. Iam & Chriſti manſuetudo in eo relucet, quod dicitur rogaſſe, vel, vt habent Græca, obſecraſſe Petrum reducere nauim à terra, cùm poſſet præcipere.

Vt ceſſauit autem loqui, dixit ad Simonem Duc in altum, & laxate.] Miraculum hoc varijs de cauſis Dominus fecit. Et primùm quidem, vt doctrinam ſuam miraculo commendaret. Deinde, vt Dominum nauis remuneraret, vt habet Theophyl. In quo admirãda eſt ſumma Dei munificentia, qui Petro pro modico labore & nauis vſu tantam retribuit piſcium copiam. Præterea hoc miraculo adumbrare voluit, quid per Petrum aliosq́; futurum eſſet. Omnia enim hic à Domino geſta, myſterij alicuius poſtea exhibendi fuerunt quædam prædemonſtrationes. Nam quod in Petri nauim potius quàm alteram ingreditur Dominus, quod illi dixerit peculiariter: Duc in altum, id eſt, profundum maris, nauim ſcilicet: deinde quod illi quoque vnicè dixerit: Noli timere, ex hoc iam, &c. Petri in Eccleſia prærogatiuam & primatum à Domino dandum indicant: quodq́ue primùm ab eo iaciendum eſſet rete euãgelicum in mundo, & in Eccleſia, cuius Petrus caput eſſet, deberet eſſe quicunq; iuſſu Domini rete eſſet iacturus. Iam quod qui prius tota nocte laborantes nihil ceperant, in verbo Domini, id eſt, propter iuſſum eius laxantes rete, concluſerunt copioſam piſcium multitudinem: ſignificat eos qui ſine iuſſu & virtute Domini in docendo populos ſudauerunt, atque in nocte ignorãtiarum exiſtentes laborauerunt, fruſtra ſudaſſe: eos verò innumeros comprehenſuros, qui in luce quæ Chriſtus eſt verſantes, ipſius iuſſu euangelicum rete mũdo immitterent, quemadmodum res ipſa poſtea in Petro declarauit, qui vnico ſermone tria milia hominum cepit. Quòd rete rumpebatur, ſignificabat ma-

lorum qui ſimul cum bonis per euangelicam prædicationem in Eccleſia congregantur, culpa rete euangelicũ lacerandum, & quod in eis eſt rumpendum, hæreticis ſcilicet conantibus ſcindere doctrinam euangelicam, ac improbis quibusq; Chriſtianis ſuis cupiditatibus et peruerſis moribus euangelicam doctrinam labefactãtibus, quod etiam ſignificatur per id quod pene mergerentur nauiculæ piſciũ copia repletæ. Quod Petrus & Andreas annuerunt ſocijs qui erant in alia naui, (nam præ nimia admiratione non potuerunt voce eos aduocare) ſignificabat Apoſtolos colligendis in Eccleſiam Domini hominibus nõ poſſe ſufficere, ſed opus illis fore ſociorum implorare & aduocare auxilium, vti poſtea factum eſt, cùm ſegregati ſunt Paulus & Barnabas ad prædicãdum gentibus. Quod autem ambas impleuerunt nauiculas, ſignificabat ſynagogam Iudæorum, quorum Apoſtolus erat Petrus, non poſſe comprehendere omnes qui colligendi eſſent & capiendi: ſed & gentium Eccleſiam fidelibus replendam, adiuuantibus Paulo & Barnaba, alijſque doctoribus. Quamuis enim vnica ſit per vniuerſum orbem terrarum Eccleſia, tamẽ ideo typus duas habet naues, vt ſignificaretur Eccleſiam ex duobus populis colligendam. Itaque ne Petrus cum ſuis diffideret ſe poſſe capere homines, quod illi poſtea promiſſurus erat Dominus, hoc miraculo præmunit eum, oſtendens virtute ſua facilè futurum, vt innumeri homines per eos euangelico reti caperentur, quantumuis id videretur eſſe ſupra eorum facultatem: quemadmodũ præter ſpem factum eſt, vt qui tota nocte laborantes nihil ceperant, Chriſti verbo obediẽtes, multitudinẽ piſcium comprehenderent. Poſtremùm hoc miraculo voluit Dominus hos animare ad ſequendum ſe pauperem, vt ne metuerent inopiam, quòd relictis omnibus pauperem ſequerentur, quando eum talem eſſe cognoſcerent, qui ſuo iuſſu omnia poſſet. Hic autem admiranda eſt Domini diſpenſatio, vnumquemq; trahentis ad ſe per propria & familiaria ſua. Sicut enim magos attraxit per ſtellas, ita & piſcatores per piſces.

Quod

Quod cùm uideret Simon Petrus procidit ad genua Ieſu dicens: Exi, &c] Petrus, qui prius ſecundum ſuum nomen (Simon enim obedientem ſonat) obedientem ſe Chriſto ſemel & iterum exhibuerat, magnam iam animi ſui oſtendit humilitatem, dum ex viſo miraculo Chriſti dignitatem cognoſcens, & ſuæ contrà memor indignitatis, Domini à ſe diſceſſum deprecatur, agnoſcens ſe indignum eius conſortio & præſentia, ac metuens ne ob commercium indignitatis ſuæ cum ſanctitate Domini, vindicta ſumeretur iniquitatum eius à Deo, quemadmodum mulier Sarepthana ſibi accidiſſe putauit, ob ingreſſum Eliæ in domum ſuam. Quid mihi, inquit, & tibi vir Dei? ingreſſus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum? Huiuſmodi enim aliquid metuiſſe Petrum, patet ex verbis Domini dicentis: Noli timere. Porrò hic conſideranda primùm Petri, aliorumq; in credendò ſimplicitas, dum factum quod Phariſæi caſu accidiſſe calumniati fuiſſent, non niſi diuina virtute contigiſſe ſimpliciter firmiterq; crediderunt. Deinde & animi eius ſumma modeſtia, non ſolùm in eo demonſtrata, quòd peccatorem ſe agnouit, ac indignum Domini conſortio, ſed etiam quod nihil ex hoc facto laudis ſibi arrogaret, quãuis & nauis in qua contigiſſet, ſua eſſet, & rete ipſe ieciſſet in mare, ac ipſemet præcipuus attraxiſſet: quin potius ex magnitudine ſucceſſus, qui pleroſq; elatiores reddidiſſet, factus eſt modeſtior, totam facti huius gloriam Chriſto tranſcribens, ſe verò nihil agnoſcens quàm peccatorem. Quo ſanè ſuo facto docuit, quid apoſtolico doctori ſit faciendum, ſi quando fœliciter ſuccedit opera prædicationis. Tametſi enim ea peragatur humanæ vocis & induſtriæ miniſterio, tamen ſumma laudis totius vni Chriſto tribuenda eſt, cuius auſpicijs ſoluitur ad dicendum lingua, cuius ſpiritus afflat dicentis pectus, cuiuſq; occulta vis attrahit animos auditorum. 3.Reg 17.

Stupor enim circundederat eum, & eos qui cum ipſo erant in captura piſcium] Oſtenditur hac parte Petrum dixiſſe ſuperiora, non quòd cupiditas ineſſet ei diſcedendi à Domino,

mino, quem vnicè diligebat & reuerebatur, ſed propter admirationem quandam vehementem virtutis humana maioris. Oſtenditur item & ſocios Simonis non aliter fuiſſe affectos quàm Simon ipſe. Porro hic ſtupor typus quidam fuit ſtuporis conſecuturi poſtea ex ſucceſſu prædicationis & piſcationis euangelicæ. Quis enim nō obſtupeſceret, conſiderans prædicatione paucorum humilium & idiotarum hominum, tot milibus hominum ex vniuerſis orbis nationibus intra paucos annos fuiſſe perſuaſum, vt contemptis affectibus cognatorum, contempto diſpēdio rei familiaris, ſpreto ritu paterno, contemptis minis principum, contemptis ſupplicijs ac morte ipſa, ſimplicem Chriſti doctrinam ſequerentur, credentes ea quæ humanis rationibus probari non poſſunt, ſperantes ea quæ iuxta naturæ vires planè ſunt deſperanda?

Et ait ad Simonem Ieſus: Noli timere, ex hoc iam homines eris capiens] Senſus eſt: Pone inanem hunc metum, quo tuæ conſcius infirmitatis, ac meam viſo miraculo expertus virtutem, totus perculſus es. Non enim exerui illam vt vos à me abſterrerem, ſed potius vt quid poſtea per vos futurum eſt præſignificarem. In pręſentia enim ſatis eſt iſtius piſcationis. Poſthàc meo beneficio, Petre, ita homines eris capiens, quomodo iam cepiſti piſces. Tantumque abeſt, vt quia peccatorem te eſſe agnoſcis, metuere debeas ne à me condemneris, aut mali quid patiaris, vt etiam ex piſcatore piſcium, ſim conſtituturus captatorem hominum, quos peccatis exemptos iuſtitiæ conſecres, ac in vitam æternam colligas. Itaque dum dicit Dominus: Ex hoc iam homines eris capiens: duplici nomine Petro aufert metum. Primùm exponendo illi quid miraculum portendat. Deinde aperiendo ad quid vocaretur etſi peccator. Porro pro, capiens, Græcè eſt ζωγρῶν. Eſt autem ζωγρεῖν propriè viuū capere, dictione compoſita ex ζῶ, viuo, & ἀγρεύω, venor, ſiue venatu capio. Proinde rectè intelligitur ſignificári, Petrum capturum homines, non quomodo hoſtis in bello hoſtes ſuos capere ſtudet, quos aut mortuos cupit capere, aut ad mor-

mortem & ſeruitutem, ſed quomodo aliquis redimere ſtudens captiuos de manu hoſtium qui ceperunt eos. Is enim viuum capere ſtudet, ac vitæ libertatique reſtituere. Obſeruanda autem in hac reſponſione benignitas Domini, metum mox excutientis ab eo qui ſe peccatorem humiliter agnoſcebat, ac pro malo quod metuebatur, inſignem dignitatem pollicentis. Vnde Ambroſius: Dic & tu, exi à me Domine, quia homo peccator ſum, vt reſpondeat tibi Dominus: Noli timere indulgenti Domino peccatum fateri. Vides quàm bonus Dominus, qui tantum tribuit hominibus vt viuificandi habeant poteſtatem.

Et ſubductis ad terram nauibus, relictis omnibus ſecuti ſunt eum.] Hinc patet vocationis Chriſti efficacia, ac diſcipulorum horum ſimplex obedictia & fides, qui nihil cunctati mox vocantem ſecuti ſunt, nihil diffidentes de adimpletione promiſſionis quantumuis ſublimis, nihil ſoliciti qua ratione ſuſtentari poſſent, ſed ſe totos vocantis prouidentiæ & poteſtati committentes: Relictis, inquit, omnibus ſecuti ſunt eum. Omnia ergo Chriſto poſthabuerunt, parentes, vxores, ac quæcunque in hoc mundo poſſederunt. Et mox ſecuti ſunt, non ſcilicet prius de rebus ſuis diſponentes, ſed ſubductis ad terram nauibus.

DOMINICA VI. POST TRINITAT.
EVANGELIVM.

IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Amen amen dico uobis: Niſi abundauerit iuſtitia ueſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Audiſtis quia dictum eſt antiquis: Non occides. Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico uobis: Omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri, racha, reus erit concilio: qui aut. m dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habeat aliquid aduerſum te: relinque ibi munus tuum ante altare, & uade prius reconciliare fratri tuo: & tunc ueniens offer munus tuum. Matt. 5.

Pro-

PRoxima Dominica, audiuimus concionātem Dominum è nauicula turbis, in qua quidem concione, quonam pacto laborandū, vt operi reſpondeat precium, luculenter oſtendebatur, nimirū vt in officinā noſtram Chriſtum recipiamus, & verbum Dei ante omnia quæramus. Hodierno autem Euangelio demonſtratur, quonam pacto munera noſtra ad altare offerre, & opera noſtra facere debeamus, vt grata ſint Deo, nobiſque ſalutaria. Non etenim ſatis eſt, bona præſtare, niſi bona bene fiant. Audiemus itaque primùm, neminem ad fœlicitatem perpetuam peruenire poſſe ſine iuſtitia. Tum non quamlibet iuſtitiam ad ſalutem ſufficere. Tertiò, Chriſtianam iuſtitiam exigere fidem, amorem, obedientiam mandatorum Dei. Quartò, mandata Dei, non ſolùm arcere manum à maleficijs, ſed cor ipſum in primis, vna cum ſuis affectibus, & totius animæ motus, facultates atque potentias efflagitare. Quintò declarat fraternam concordiam potiorem omnibus ſacrificijs: Quæ omnia diligenter conſiderata, clariſſimè docent, quanta ſit mortalium imbecillitas, & ad boni executionem, quā impares vires: Deinde, quàm neceſſarius adiutor, & Mediator Chriſtus. Poſtremò, quis ſit verus Chriſti, bonorumq; ipſius vſus. Refert autem maximè, hoc infœliciſſimo ſeculo, frequenter iſta reuoluere, in quo videre licet plurimos, qui cum omni iuſtitia cōtempta, palam impiè viuant, auſint tamen venditare ſe pro veris Chriſtianis, cœloq; digniſſimis. Nos itaq;, quidnam de his omnibus iuſtitiæ doctor determinet, audiamus.

D*Ico autem uobis, quia niſi abūdauerit iuſtitia ueſtra pluſquam ſcribarum*] Græca non habent autem, ſed coniunctionem cauſalem γὰρ, enim. Quomodo & Auguſtinus legit in expoſitione huius ſermonis, & Dionyſius item Carthuſianus, ac Rupertus. Redditur enim ratio quare dixerit ſe veniſſe ad implendum legem, & quare ſeruanda ſint mandata ſua quibus legem eſt perfecturus & impleturus.

Redditur autem ſuperius dictorū ratio, cum aſſeueratione

tione quadam terribili, qua ita confirmat quę præmiſit, vt etiam ſimul paret tranſitum ad exegeſin aliquot legũ Moſis, & fundamentum dicendorum iaciat, ne mirẽtur auditores quod quædam præcipiat, quæ non præcipiũt nec præſtant ſcribæ Iudæorum doctores, & Phariſæi alijs religioſiores. Eſt ergo hic ſenſus: Dixi me nõ veniſſe vt legem ſoluerem, ſed vt implerem, & minimum fore in regno cœlorum, qui vel minimum aliquod eorum quæ dicturus ſum ſoluerit ac ſoluendum docuerit. Id adeò verum eſt, vt certò affirmem niſi iuſtitiam vos conſecuti fueritis abundantiorem & pleniorem ea qua ſe Scribæ & Phariſæi venditant, qui tamen omnium iuſtiſſimi in populo habentur, municipatus regni cœlorum nequaquam fore participes. Poteſt autem hæc ſententia intelligi dicta ſpecialiter ad Apoſtolos, & eorum locum in Eccleſia tenentes, doctores ſcilicet, ad quos ſuperiora ſingulariter pertinent, vt ideo comparetur iuſtitia doctorum Euangelicorum cum iuſtitia Scribarum & Phariſæorum, quoniam & iſti erant populi doctores, & ſignificetur doctores Euangelicos perfectiora & facere & docere oportere, quàm faciebant & docebant Scribæ & Phariſæi. Verùm quoniam præcepta illa, quibus poſtea ſtatim explicat quæ ſit iuſtitia illa abundantior quã requirit, ad omnes pertineãt Chriſtianos, rectius hæc ſententia intelligitur dicta toti populo & omnibus Chriſtianis. Ideo autem iuſtitia Chriſtianorum comparatur iuſtitiæ Scribarum & Phariſæorum, quoniam hi & apud Iudæos optimi habebantur, ac iuſtiſſimi, & ſibijpſis placebant tanquam conſecuti iuſtitiam perfectam. Itaque ſignificat nos optimis & pro ſanctiſſimis habitis apud Iudæos, debere eſſe meliores. Notandum autem non dicere Dominum: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, pluſquam iuſtitia legis aut Prophetarum, ſed Scribarum & Phariſæorum. Omnia enim ferè præcepta quæ Dominus ſubiũgit, erant in lege & prophetis, ſed non erant apud Scribas & Phariſæos, qui ex lege eą non intelligebant. Vnde non contrariatur hic locus illi dicto Saluatoris: Si vis

Matt. 19. ad vitam ingredi,ſerua mandata:legis ſcilicet & prophe tarum. Quod autem id velit hoc loco Dominus,ex eo etiam conſtat,quod cùm toties repetat: Audiſtis quia dictum eſt antiquis:allegat eo modo ſcripturam quo Scribæ & Phariſæi illam interpretabantur,vt illud: Diliges *Matt. 5.* proximum tuum,& odio habebis inimicum tuum:cùm de odio nullus ſit euidens ſcripturæ locus. Notandum ſecundò, non comparari iuſtitiam noſtram cum hypocriſi Phariſæorum & Scribarum, aut quouis alio eorum vitio,ſed cum eorum iuſtitia,hoc eſt virtute & æquitate,quam ex aliqua parte habebant. Ideoq; non dicitur: Niſi meliores ſitis Scribis & Phariſæis,ſed,niſi abundauerit,&c. ſignificans nos debere præſtare eorum iuſtitiam, & tamen etiam illi aliquid debere ſuperaddere. Iuſtitia autem maior quæ à nobis requiritur,primùm quidem conſiſtit in iuſtitia non ſolùm exteriorum operum,quam ſolam ſectabantur Scribæ & Phariſæi,vt pa*Luc.14.* tet ex oratione Phariſæi Lucæ 14. Ieiuno bis in ſabbatho,&c. ſed etiam internarum affectionum. Secundò, conſiſtit in eo,vt non faciamus quæ in lege veteri neceſſitate quadam permiſſa ſunt, vt patet de libello repudij, vſura,& vindicta ſumenda. Tertiò in eo,vt non cortici legis inhærentes,legem impleamus ſecundum intellectum & explanationem Scribarum & Phariſæorum,vt patebit infrà de odio inimici. Et in ſumma,maior iuſtitia quæ à nobis requiritur,eſt qua legem ſeruamus,non ſecundum explanationem Scribarum literæ nimis inhærentium, ſed ſecundum legis præcipuam intentionem,quam hic Saluator explicat.Debet quidem iuſtitia noſtra etiam in eo excedere iuſtitiam Scribarum & Phariſæorum,vt eam non ſolùm in operibus collocemus,ſicut illi,ſed etiam & ante omnia in fide Ieſu Chriſti : deinde,vt eam non in externis cæremonijs potiſſimum ſitam exiſtimemus, quemadmodum illi, ſed in ſpiritu. Verùm ad hæc non videtur hic reſpexiſſe Dominus,qui hic de iuſtitia ſolùm locutus eſt, quatenus ad opera ſiue interna,ſiue externa pertinet, & ad cõuerſationem cum proximis.

Audiſtis

Audiſtis quia dictum eſt antiquis: Non occides, qui autem occiderit, reus.] Poſtquam per ſuperiora Dominus auditores parauit ad audienda & recipienda ſua præcepta, incipit iam quod promiſit pręſtare, implere ſcilicet legem, & docere quomodo abundare debeat iuſtitia noſtra. Incipit autem ab eo mandato, quod in decalogo primum eſt inter mandata negatiua ſecundæ tabulæ: docens nō ſatis eſſe cauere ab homicidio, quemadmodum illo præcepto Scribæ & Phariſæi tantum putabant eſſe prohibitum, ſed & ab omni ira in fratrem abſtinendum. Quoniam autem rudibus turbis, & ex media plebe delectis diſcipulis Dominus loquebatur, ideo magis, vt vulgo iactata apud maiores præcepta Dei acceperant, quàm vt legebantur in ſcripturis, explicanda & perficienda præcepta legis ſuſcepit. Quòd ſi Scribis & Phariſæis locutus fuiſſet, potius ſcripturam quàm vulgò dicta citaſſet: ſicut legiſperito roganti quid faceret vt vitam æternam poſſideret, dicebat: In lege quid ſcriptum eſt, quomodo legis? Dicit itaque: Audiſtis quòd dictum ſit olim à Deo in monte Synai priſcis patribus: Non occides, hominem ſcilicet, propria autoritate. Et quod ſequitur: Qui autem occiderit, reus erit iudicio: cùm in lege Moyſi non ſit ad verbum, ſatis indicat Dominum voluiſſe hæc præcepta, vt vulgus recepta ea à veteribus & Scribis tenebat, perficere partim explanando & addendo, partim corrigendo. Habetur autem hæc ſententia in ſenſu Exodi 21. vbi non vnum, ſed varia ſunt inſtituta iudicia iuxta varios homicidij caſus, quæ omnia hac vna ſententia comprehenduntur. Cæterùm iudicij nomine, Scribæ hac ſententia in docendo populo, vt eſt veriſimile, vtentes, fortè intellexerunt, dijudicationem qua de homicida explorabatur, an ſciens vel inſciens, data opera vel per caſum proximum ſuum occidiſſet. de quo etiam habetur Exodi 21. & latius Deuteron. 19. Vel certè per iudicium intellexerunt pœnam & condemnationem, quod tamen nō perinde quadrare videtur ſequenti ſententiæ, in qua iam aliter illa oratio: reus erit iudicio: accipienda erit,

Luc. 10.

Exod. 20.

quamuis id non videatur eſſe abſurdum.

Ego autem dico uobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo reus erit.] Impleturus Dominus homicidij legem, tres facit gradus peccantium citra homicidium per iram & indignationem, & tres item pœnarum gradus. Leuius enim eſt iraſci tantùm fratri, & iram in corde retinere compreſſam, quàm ſi erumpente ira dicat quis fratri racha vel fatue. Ita leuius quid ſonat reum eſſe iudicio, quàm reum eſſe concilio, & hoc rurſum leuius, quàm reum eſſe gehennæ ignis. Quod autem trium iſtorum peccatorum leuiſſimum eſt, nempe iraſci fratri, par facit in condemnatione homicidij in lege, non quòd æquè graue ſit peccatum iraſci tantum, & occidere hominem: ſed vt doceret Euangelicæ doctrinæ perfectionem, & ſic Chriſtiano ſtudendum eſſe effugere omnem iram in fratrem, quomodo Scribæ & Phariſæi vitabant homicidium. Dicit autem: Ego dico vobis, & non ſicut Prophetæ: Hæc dicit Dominus Deus: inſinuare volens ſuam autoritatem æqualem autoritati eius qui veterem dederat legem. Porrò in Græcis codicibus additur iam paſſim in primo gradu εἰκῆ, hoc eſt, temerè vel ſine cauſa. quod & Diuus Chryſoſtomus legit, intelligens non omnem iram interdici, ſed tantùm iniuſtam & importunam. & ſimiliter legit Diuus Auguſtinus in expoſitione huius ſermonis, volens eandem partem repeti etiam, & ſubintelligi in ſequentibus duobus membris. Verùm Diuus Hieronymus eam partem omnino vult eradendam è libris, nec haberi in emendatioribus libris, ſed & Auguſtinus libro Retract. 1. capite 19. in Græcorum libris non inuenire dicit, in quibus tamen ſolis jam inuenitur. Veriſimile eſt autem ab aliquo hanc partem adiectam explanationis cauſa, quod durius videretur omnem qui iraſcitur fratri reum dici iudicio. Ab Euangeliſta enim non appoſitam, nec ab ipſo Saluatore hinc ſatis conſtat, quod etiam iuſtam iram, hoc eſt, quæ iuſtam videtur habere cauſam, Dominus hic prohibere voluerit. Peccat enim, qui etiam ab alio læſus & iniuria affectus iraſcitur. Si enim, inquit Hieronymus,

iube-

iubemur verberanti alteram maxillam præbere, & inimicos noſtros amare, omnis iræ occaſio tollitur. Nec obſtat quod aliquando ſine peccato quis alteri iraſcatur, aut etiam racha & fatue dicat. Primùm enim non prohibentur hic primi iracundiæ motus qui in noſtra non ſunt poteſtate, ſed ira deliberata & perfecta, cui ſcilicet conſenſus accedit. Deinde nec huiuſmodi ira, qua quis vitio hominis offenditur, ad quod ſignificandum quidam putant dictum: qui iraſcitur fratri: hoc eſt, non vitio hominis, ſed homini, quem, quòd frater ſit, diligere deberet. Itaque per datiuum, fratri, ſatis ſignificatur Dominum loqui de ira tali quæ pugnat cum dilectione fraterna. Aut ſi non hac ratione dictum eſt: qui iraſcitur fratri: ſed potius ſecundum Hebraicam phraſim, fratris nomen hic poſitum eſt pro quocunque homine, & pro proximo, dicendum Dominum hic loqui de ira vulgari, quæ eſt motus animi maleuolentis alteri, aut vltionem doloris cupientis. Huiuſmodi enim ira ſemper, etiam ſi ſit in iudice iuſtè puniente nocentem, peccatum eſt. Atque ob huiuſmodi iram deſignandam intelligunt, additam partem illam εἰκῆ apud Græcos, aut ſine cauſa, apud Latinos, hi qui illam partem hoc loco legunt. vt ne quis putet eos intelligere, illum iraſci εἰκῆ, vel ſine cauſa, qui nulla accepta iraſcitur iniuria. Addens, temerè, inquit Euthymius ſecutus Chryſoſtomum, non omnimodam abſtulit iram, ſed intempeſtiuam. Dicitur autem oportuna, quæ ſumitur aduerſus eos qui contra Dei præcepta viuunt, quando non ad vindicandum nos, ſed ad vtilitatem eorum qui malè viuunt, ex dilectione & amore fraterno iraſcimur cum congrua honeſtate. In ſequentibus autem duobus membris quo ſint ſententiæ vniuerſaliter veræ, ſubintelligendum ex primo membro: Si quis iratus dixerit racha, ſi quis iratus dixerit fatue, accipiendumq; ſemper de ira ea de qua primum membrum intelligitur. Nam & Chriſtum ſuprà Marci tertio, iratum Iudæis legimus, & ſæpe grauiter quoque conuitiatum Phariſæos. Sed vt Petrum duriuſcule increpuit ob ſummam erga ipſum

Quid ira.

Matt. 16.

dilectionem, cùm ei diceret: Abi poſt me ſatana: quod paulò plus erat, quàm, abi poſt me fatue: ſi ſtudio paternæ gloriæ ac correctionis malorum, odioque vitiorum ſuis nominibus appellauit Phariſæos, nullo erga eos motus affectu malo. Sic Dominus Lucæ vltimo diſcipulos duos ſtultos vocat & tardos corde, & Apoſtolus Galatas inſenſatos. Porrò quid ſit racha, quod in ſecundo ponitur membro, triplex eſt ſententia aliquam habens probabilitatem. Auguſtinus enim edoctus, vt ipſe aſſerit, à quodam Hebræo, putat dictionem raca nihil certi ſignificare, ſed Hebræis interiectionis inſtar eſſe, qua animi tantum indignatio ſignificatur, addens quoſdam exiſtimare dictionem racha deriuatam à Græca dictione ῥάκος, qua pannoſus ſignificatur & homo nihili, ſed eorum deriuationem reijciens, eo quod certum ſit racha non eſſe dictionem Græcam. Et quidem ſecundum hanc dictionis acceptionem, manifeſta eſt ratio quare interpres hanc dictionem reliquerit non verſam, videlicet quòd interiectiones quibuſdã linguis ſic ſunt propriæ, vt in aliam linguam verti non poſſint commodè. Item optimè conſtat gradatio in his membris. Primum enim eſt vt quis iraſcatur, & eum motum retineat corde conceptum. Huic proximum eſt, ſi commotio indignantis extorſerit vocem, non ſignificantem aliquid, ſed illum animi motum ipſa eruptione teſtantem. Hoc verò grauius eſt, ſi non ſolùm vox indignantis audiatur, ſed etiam certum conuitium & vituperatio eius, cui quis iraſcitur, vt ſi fatuum vocet, aut alio quodam conuitij nomine. Chryſoſtomus autem lingua Syriaca putat racha ſignificare idem quod, tu. Itaque etiam ſecundum eum per raca non ſignificatur graue & atrox conuitium, ſed indicium contemptus, veluti cum ſeruis heri ſtomachoſiùs loquentes dicunt: Abi tu, dic illi tu. Verùm hæ duæ ſententiæ quantumuis conueniant huic loco, tamen hac ratione parum ſunt probabiles, quòd nuſquam apud Hebræos racha pro huiuſmodi interiectione accipiatur, nec in Syrorum lingua, qua ſcriptæ ſunt Bibliorum paraphraſes, quas Thargum vocant,

Galat. 1.

Quid racha.

racha vllo modo ſignificat, tu. Proinde probabilior eſt Hieronymi ſententia tertia, vt racha (vel potius raca ſine aſpiratione ſaltem in ſecunda ſyllaba, cùm Græcè ſit ῥάκα) ſit dictio Hebraica, vel potius Chaldaica, deriuata ab Hebræa, certum aliquod conuitium ſignificans. Hebraicè enim Rec, inanem ſignificat, vanum aut pauperem, à verbo quod ſignificat euacuare, attenuare & pauperem eſſe. Inde pro more Chaldæorum adiectione literæ Aleph fit reca vel raca. Non ſignificatur tamen hac dictione iſto loco, cerebro carens ſiue vacuus, quemadmodum tamen vult Hieronymus. Sic enim nihil intereſſet inter, dicere fratri raca, & dicere fratri fatue. Sed per raca ſignificatur potius homo inops & pauper, vacuus omnibus bonis, quomodo accipitur Iudicū vndecimo. vbi nos legimus: Congregatique ſunt ad eum *Iud.11.* viri inopes. & 2. Paralip. 13. Congregatique ſunt ad eum *2. Par. 13.* viri vaniſſimi. His enim locis pro inopes & vaniſſimi, Hebraicè eſt recim. Sic & 2. Reg. 6. vbi Hieronymus eandem *2. Reg. 6.* dictionem vertit, ſcurram. Nudatus eſt Rex quaſi ſi nudetur vnus de ſcurris. Itaque idem conuitium nomine Hebraico raca ſignificatur, quod Græcis nomine ῥάκος, quamuis vnum nomen ab altero veriſimiliter non deriuetur. Et facilè quidem iam licet oſtendere gradationem, quæ eſt inter duo membra vltima. Minus enim eſt obijcere alicui inopiam aut vanitatem quàm ſtultitiam. Vide autem iam etiam gradus trium reatuum, iudicij, concilij, (per, c, enim ſcribendum & non per, ſ, oſtendit dictio Græca συνεδρίῳ, quæ conſeſſum iudicum ſignificat) & gehennæ ignis. In iudicio enim, quod interdum ab vno ſolo peragitur in cauſis leuioribus, & in quo facti fit diſcuſſio, adhuc datur locus defenſioni, multaque ſpes eſt elabendi & effugiendi condemnationem. Ad concilium autem non niſi graues cauſæ deferuntur, quemadmodū Athenis in curia Martis grauiores cauſæ agitari ſolebant, atque in eo non tam de damnādo reo quàm de ſupplicij genere & modo deliberatur. Gehenna verò ignis nec damnationem habet dubiam, quemadmodum iudicium: nec damnati

pœnam habet dubiam, ſicut conſilium. In gehenna e-nim ignis certa eſt & damnatio & damnati pœna. Sic ferè Auguſtinus. Vnde conſtat ſecundum eum, illud: reus erit iudicio: non accipiendum hic vt ſit ſenſus: obnoxius erit condemnationi vel condemnabitur, ſed potius vt ſit ſenſus: obnoxius erit diſcuſſioni & examinationi, hoc eſt, iam tale quid commiſit, ob quod pertrahendus eſt in iudicium. Sciendum autem, Dominum in tribus iſtis gradibus iræ & reatuum attemperaſſe doctrinam ſuam ad captum ſimplicium. Non enim ſemper minus peccat qui tacitus iraſcitur, quàm qui conuitijs debacchatur: ſed pro captu vulgi per eum qui tantùm iraſcitur, propoſuit exemplum iræ leuis, quæ nondum decreuit vltionem: per racha, iræ grauioris: & per fatue, iræ grauiſſimæ citra homicidium. Sic quòd iraſcentem dicit reum iudicio: dicentem racha, reum concilio: dicentem fatue, reum gehennæ ignis, ſignificare voluit, eum qui vel tantùm iraſcitur, tale quid commiſiſſe, vt metuere debeat condemnationem, quamuis illa omnino necdum videatur certa & definita: qui verò leuiori conuitio fratrem impetierit, tale quid commiſiſſe, vt metuere iam non debeat ſolum ne condemnetur: ſed veluti certus de promerita condemnatione, metuat grauem aliquam condemnationem: qui verò grauiori conuitio alium inceſſerit, iam certò expectet debitum ſibi grauiſſimum æterni cruciatus ſupplicium. Porrò quod in Euangelijs à Chriſto per gehennam ſæpe ſignificetur infernus aut ſupplicium æternum damnatorum, hanc habet rationem. Fuit iuxta Hieruſalem ad radices montis Moria, vallis quædam fontibus Siloë irrigua, ac nemoroſa, plenaque delitijs & amœnitate, quæ dicebatur Geben Hinnom, id eſt, vallis filij Hinnom, vel omiſſo nomine ben, Ge Hinnom, id eſt, vallis Hinnom, vel, vt nos habemus, Ennom. Vtroque enim nomine vocatur Ioſue 15. & 18. Iudæi autem à loci amœnitate captantes occaſionem, in hac valle erexerunt excelſum idolo Moloch, cuius filios exuſtos igni deuouebant & immolabant, quemadmodum Ethnici Saturno facere ſole-

Ioſue 15. & 18.

ſolebant, vt veriſimile ſit nomine Moloch, qui Deus erat Ammonitarum, Saturnum in ſcripturis intelligi. Hinc excelſum illud, et vallis item illa, dicta eſt Tophet, à ritu ſcilicet ſacrificantium Moloch, cui cùm adolebantur infantes, pulſabantur tympana, ne audirentur eiulatus eorum dum exurerentur, & parentum corda commouerentur. Toph enim Hebræis tympanum dicitur. Hunc locum pius Ioſias poſtea contaminauit, coniectis in eum mortuorum oſſibus, vt ſcribitur 4. Reg. 23. vbi ſic legimus: Contaminauit quoque Topheth quod eſt in conualle filij Ennom, vt nemo conſecraret filium ſuum aut filiam ſuam per ignem, Moloch. Sed & Dominus Hierem. 7. & 19. minabatur Iudæis venturum tempus, quo excelſum illud non vocaretur amplius Tophet & Ge ben Hinnom, id eſt, vallis filij Hinnom, ſed vallis occiſionis, & ſepelirentur occiſi in Tophet, eo quòd non eſſet alibi locus. Hinc ergo duplici ratione factum eſt, vt nomen illius loci, nempe Gehinnom, acciperetur pro inferno & ſupplicio æterno. Primùm, quia huiuſmodi locus iam à Ioſia, & per vltionem Domini à Iudæis ſumptam contaminatus, ſummæ erat deinceps abominationis, in quem cadauera & quæque abominanda reijciebantur è Hieruſalem. Secundò, quia eo loci crudeli & grauiſſima pœna exurebantur infantes. Hoc enim etiam reſpectu factam eſſe nominis tranſlationem, ad ſignificandum inferni ſupplicia, hinc patet, quòd Iſaiæ 30. nomen excelſi, nempe Tophet, ad inferni ignem tranſſumitur, priuſquam locus redditus eſſet abominabilis. Sic enim Iſaias: Parata eſt ab heri Tophet, à rege præparata profunda & dilatata. Nutrimenta eius ignis & ligna multa, flatus Domini ſicut torrens ſulphuris ſuccendens eam. Quod autem dicit Hieronymus ſuper Matth. cap. 10. Nomen gehennæ in veteribus libris non inueniri, ſed à Saluatore primùm poni: ſic accipiendum, in veteribus libris non inueniri in eo ſignificatu, ſed à Saluatore primùm ſic vſurpari, quamuis veriſimile ſit iam apud Iudæos etiam ante Chriſtum in eo ſignificatu vſurpari ſolitum. Nam

4. Reg. 23

Hier. 7. 19

Iſaiæ 30.

nomen ipſum in veteri teſtamento frequenter occurrit. Vbicunq; enim nos legimus, vallis Ennom, Hebræis eſt Ge Hinnom. Nam Ge vallem ſignificat. Aſpiratio autem quæ eſt in Hebræo nomine, neceſſariò à Græcis omiſſa eſt, dicentibus γέεννα. Quod autem Dominus aliquando addit nomini gehennæ dictionem ignis, facit propter exaggerandam incredibilem vim cruciatuum, qui impios manent: intelligenda eſt autem hæc oratio, gehenna ignis, Hebraica phraſi, pro eo quod eſt, gehenna ardens & ignita.

Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia.] Poſtquam tribus ſententijs docuit Dominus nō ſolùm ab homicidio abſtinendum, ſed etiam ab ira ac minima fratris læſione quæ verbali fiat conuitio: hîc iam duabus ſententijs docet quid ſit faciendum ei qui fratrem in aliquo læſit, conuenientem certè ſeruans ordinem, eo quòd ſciret fieri non poſſe, quin inter fratres nonnunquam offenſæ quædam orirentur, & vnus alterum læderet, ſaltem vel racha vel fatue dicendo. Videtur autem hæc prior ſententia, quàm ex ſuperioribus inferri indicat cōiunctio, ergo, ſic cum ſuperioribus hærere: Cùm charitatis fraternæ tanta ſit habenda ratio, vt cauendum ſit ne vel fatue vel racha dicendo, aut etiam tacita ira eam violes, cumque fraternæ charitatis violatorem adeò deteſtetur Deus, vt eum qui vel fatue tantùm dixerit fratri, addicat gehennę ignis, igitur ſi, vt fit, contingat aliquem fratrem ſuum quauis in re læſiſſe & offendiſſe, ante omnia ei opera danda vt ſciſſa concordia reſarciatur, & fratri reconcilietur, adeò vt huic rei etiam ſacrificij oblationem poſtponat, quæ non poteſt Deo eſſe accepta ab eo qui fraternæ charitatis violator eſt, gehennæ ignis apud Deum obnoxius. Diligenter autem aduertendum, quàm efficaciter Dominus hac lege & ſententia impellat ad ſtudium reconciliationis. Remedium enim daturus ei qui fratrem offendit, non ſat habuit dicere: Si ergo offendiſti fratrem tuum, reconciliare ei, ſed neceſſitatem ſatisfaciendi fratri offenſo demonſtrat ex diſplicentia diuina, dum offen-

offenſam in fratrem docet eſſe impedimentum ad offerendum munus Deo, vt intelligamus non ſolùm in fratrem nos peccaſſe, ſed etiam in ipſum Deum, nec tamen poſſe nos noſtris ſacrificijs DEO reconciliari, quamdiu non fuerimus reconciliati fratri. Rurſum non dixit: Reconciliare fratri tuo priuſquam offeras munus DEO, ne tempus reconciliandi concedere videretur vſq; ad tempus offerendi munus Deo, ſed vt ante omnia negotia & quàm citiſſimè, doceret incumbendum reconciliationi. Si, inquit, offeras, & ibi recordatus fueris, &cæt. Si enim diuinum negotium, etiam cùm in manibus eſt, intermittendum eſt, & poſthabendum reconciliationi fraternæ, multò magis alia negotia: & ſi tunc dũ quis ante altare recordatur offenſæ, recurrendũ eſt ad fratris reconciliationem, multò magis id prius agendum erit. Efficax eſt ergo valdè hæc ſententia ad ſuadendum ſtudium reconciliationis, eò quòd doceat primùm concordiam fratrũ Deum malle quàm ſacrificia & oblationes. Deinde non eſſe Deo accepta ſacrificia, ac proinde nec quæuis alia opera noſtra, ſi deſit charitas mutua, ac ob id ante omnia ſtudendum reconciliationi, ſi læſa eſt charitas. Nec ſolũ efficax eſt hæc ſententia, vt quærat recõciliationem qui læſit, ſed etiam ad hoc vt qui læſus eſt, facilè fratri reconciliationem quærenti condonet, ne Dei honorem & ſacrificia illi offerenda remoretur & impediat. Aduertenda hic mira Dei benignitas, qui vt promoueat mutuam fratrum charitatem, cum alioqui liber ſit, ſui iuris, nec vlli aſtrictus, ſuam gratiam vult pẽdere à fratris gratia, ita vt ſuam impertiri nolit, niſi fratris gratia impetrata. Aduertendum item, quomodo Dominus etiã hoc mandato iuſtitiam noſtram abundantiorem facit iuſtitia & Scribarum & Phariſæorum, ſiquidem hi ſtatim ad ſacrificia confugiebant & vocabant, quaſi per ea cuncta ſtatim crimina expiarentur, etiam neglecta fratris recõciliatione, contra quos vt alibi Dominus dicit, Deum malle miſericordiam quàm ſacrificium: ita hic ſignificat eundem malle charitatem fraternam quàm ſacrificium. Figura quędam huius præcepti & exemplum præ-

ceſſit in Iacob Patriarcha, qui non niſi fratre Eſau ſibi reconciliato legitur altare erexiſſe, in quo ſacrificium obtulit. Porrò quod dicitur: frater tuus habet aliquid aduerſum te: dupliciter intelligitur. Auguſtinus enim intelligit eum habere aliquid contra alium, qui ab eo læſus eſt, hoc eſt, qui habet vnde cũ alio expoſtulet, & cauſam habet de eo conquerendi. Itaque non dicitur: ſi tu habes aliquid contra fratrem tuum: ſed, ſi frater tuus habet aliquid aduerſum te: quia non præcipitur ei qui ab alio læſus eſt, vt ante oblationem reconcilietur fratri, quamuis magnæ ſit perfectionis, ſi quis læſus fratrem inducat ad reconciliationem ſecum ineundam. Quamuis tamen non ſit neceſſe ei qui læſus eſt vt reconciliationem quærat, neceſſe tamen vt ante oblationem dimittat iniuriam fratri. Aliud eſt enim reconciliari fratri, aliud dimittere fratri. Chryſoſtomus verò, & poſt eũ Theophyl. intelligunt eum habere aliquid aduerſus alium, cui cum alio non bene cõuenit, ſed qui inimicitias cum illo gerit ſiue iuſtas, ſiue iniuſtas, & ob id abſolutè dictum: ſi frater tuus habet aliquid aduerſum te: nec additum, iuſtè, vt intelligatur etiam ei qui læſus eſt præceptum eſſe vt reconciliationem eius quærat, qui ab ipſo diffidet, & ſe læſum ab eo putat, etiamſi non ſit. Atque ob id etiam Chryſoſtomus putat non eſſe dictum, reconcilia tibi fratrem tuum: ſed, reconciliare fratri tuo: quod tam offenſo conuenit quàm offendenti. Et hæc quidem intelligentia videtur magis conuenire perfectioni Euangelicæ, quam hic tradit Dominus. Videtur tamen Chryſoſtomum, dum reconciliationem quærit à læſo, tantùm requirere remiſſionem delicti in ſe commiſſi, ita vt ſententia eius ferè coincidat cum Auguſtini. Vnde Euthymius Chryſoſtomi ſectator & explanator: Fertur, inquit, indifferenter ſermo, & ad eum qui affectus eſt iniuria, & ad eum qui iniuriam irrogauit. Et ſi quidem malè paſſus es, iniuriam remitte illi, & patiens eſto: quòd ſi iniuriam irrogaſti, medere iniuriæ, nihilque relinquas eorum quæ ad reconciliationem faciunt. Hæc ille. Verùm quid ſit fratrem habere aliquid aduerſum

Quid ſit, frater tuus habet aliquid aduerſum te.

ſum

ſum aliquem, patet ex Apocal. 2. vbi ſimili locutione dicitur: Habeo aduerſus te pauca, pro eo quod eſt, ſunt quædam de quibus tecum expoſtulē. Porrò ſi ante oblationem ſacrificiorum legalium, de quibus ad literam loquitur Dominus, (hæc enim cùm Chriſtus diceret, iſta adhuc offerenda erant vigente adhuc lege Moyſi) reconciliatio quærenda erat, multò magis ante oblationem ſacrificij noſtri nouæ legis, eoque magis, quo hoc eſt charitatis & mutuæ concordiæ ſymbolum, vnde & communio & ſynaxis dicitur. Sunt autem etiam laudes, gratiarum actiones, orationes, & eleemoſynæ, quædam ſacrificia quæ DEO offerimus, & omnino omnia bona opera in Dei honorem facta, ſacrificia quædam ſunt. Proinde docemur ſacrificium laudis, orationis, aliorumque bonorum operum Deo placere non poſſe, niſi reconciliati hæc Deo offeramus. Vnde Paulus vult viros orare in omni loco, leuantes puras manus ſine ira & diſceptatione. 1. Timoth. 2. Et Petrus viros vult muliebri ſexui tanquam infirmiori vaſculo impertiri honorem, vt non impediantur orationes, per contentiones ſcilicet & diſceptationes. 1. Petri 3. Cæterùm hæc Domini ſententia non ſic eſt accipienda, quaſi ſemper neceſſario ſit agendum ſecundum eam vt verba ſonant. Contingit enim aliquando vt vel non expediat adire offenſum, & reconciliationem quærere, vel tempus & locus non permittat, vt ſi frater offenſus eo loco quo non facilè adiri poſſit. Itaque intelligenda eſt cum eo ſale diſcretionis, cum quo ſimilia præcepta affirmatiua debent intelligi, ſi ſcilicet tempus, locus & prudentiæ ratio ita permittat: nec tam ſpectanda ſunt præcepti huius verba, quàm ſcopus & intentio Saluatoris, qui eſt, vt quantum in nobis eſt omnia poſtpoſitis omnibus faciamus, quò offenſum fratrem reconciliemus nobis, adeò vt etiam ſacrificium Deo iamiā offerendū intermittamus, cùm ita fieri poteſt, quo memores offenſæ fraternæ, eum qui offenſus eſt placemus, priuſquam ſacrificium abſoluamus. Quod ſi autem fieri non poteſt vt offenſum adeamus, illiuè reconciliemur, animo ſaltē & cordis

Apoc. 2.

1. Tim. 2.

1. Pet. 3.

& cordis bono propoſito, iſtud quod hic præcipitur peragendũ eſt, videlicet vt pro virili, & iuxta offenſæ qualitatem offenſum placare proponat, priuſquam oblationem ſuam Deo offerat. Proinde ad myſticam huius præcepti intelligentiam confugit Auguſtinus, intelligens eum qui læſit alium, non pedibus corporis, ſed animi motibus pergere debere ad offenſum, eique humili affectu ſe proſternere in conſpectu Dei, ac inde venientē, hoc eſt, intentionem ſuam reuocantem ad id quod agere cœperat, offerre munus ſuum Deo. Sed ſimplicius fuerit præceptum iſtud intelligere, vt dictum eſt.

DOMINICA VII. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

Marci 8. *IN illo tempore: Cùm autem turba multa eſſet cum Ieſu, nec haberent quod manducarent, conuocatis diſcipulis ſuis, ait illis: Miſereor ſuper turbam, quia ecce iam triduo ſuſtinent me, nec habent quod manducent: & ſi dimiſero eos ieiunos in domos ſuas, deficient in uia. Quidam enim ex his à longè uenerunt. Et reſponderunt ei diſcipuli ſui: Vnde iſtos quis poterit hic ſaturare panibus in ſolitudine? Et interrogauit eos: Quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem. Et præcepit turbæ diſcumbere ſuper terram. Et accipiens ſeptem panes, gratias agens, fregit, & dabat diſcipulis ſuis, ut apponerent: & appoſuerunt turbæ: & habebant piſciculos paucos, & ipſos benedixit, & iuſsit apponi. Et manducauerunt, & ſaturati ſunt, & ſuſtulerunt quod ſuperauerat de fragmentis, ſeptem ſportas. Erant autem qui manducauerant, quaſi quatuor millia, & dmiſit eos.*

EX hodierno Euangelio, recitatum de ſeptem panibus miraculum, quàm fuerit prudenter in hoc tempus relatum, neminem arbitror, adeo rerum mundanarum ignarum, qui nõ ex ijs, quæ geruntur in agris, intelligat. Colligunt agricolæ lætantes manipulos, Domini benedictione, de paucis granis multiplicatos. Non immeritò ergo monentur, cui ſint hæc accepta ferenda, & quonam pacto ſit ijs fruendum, vt autorem locupletationis agnoſcentes, honoribus & gratiarum actionib.

debi-

debitis hunc proſequantur. Non enim Cereris beneficio, ſed neque laborum veſtrorum ſtudio, contigerunt, quas infertis fruges, quia neque qui plantat, eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat, Deus. Deus inquam eſt, qui adminiſtrat ſemen ſeminanti, & auget incrementa frugum, & panem ad manducandum præſtat. Huic vni grates debentur & laudes: & noſtra intereſt, cauere, ne impinguati, incraſſati, dilatati recalcitremus, aut donis Dei licenter abutamur, vtque ex hac Domini munificentia, diſcamus in omni neceſſitate, quàm optimè de eius clementia confidere. Talia fere, quoniam ex præſenti Euangelio perdiſcimus, aptiſſimè tempori meſſis congruere videbatur: quanquam & alia ordinis & doctrinæ Eccleſiaſticæ ratio, ſuppeditari queat. In præcedenti namque Dominica, paulo durius, & quod affectibus noſtris repugnaret, Euangelium audiuimus: huic autem modo ſuccedit doctrina ſuauior, mirificam & ineffabilem conſolationem præbens, quocunque modo grauatis. Hic enim eſt Euangelicus ordo, hæc ratio doctrinæ ſacræ, ſic ſolitus eſt Chriſtus acerbis & mordaculis permiſcere ſuauia, & mellitiora acidis temperare. Quod ſi alterutrum intermittas, periculum erit, ne quis in alteram partem, videlicet deſperationis, aut ſecuritatis incumbens corruat. Itaque alma mater Eccleſia, triſtibus & quæ ad deſperationem adigere poterant, læta permiſcuit: rurſus, conſolatoria & promiſſiones Euangelicas ita tradit, ne carnalibus anſam præſtent vanæ ſecuritatis, ſicut ait Petrus: Quaſi liberi & non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem. Hæc præfati, interpretationem aggrediamur, nec ſingulorum verborum energiam excutientes, quia id in ſimili hiſtoria, nuper in Quadrageſima, Dominica, Letare, abūdè pſtitimus ſed ſummarias aliquot inde doctrinas ad vtilitatem noſtram colligamus.

1. Cor 3. 2. Cor. 9. Deut. 32. 1. Pet. 2.

C*Vm turba multa eſſet cum Ieſu, nec haberet, &cæt*] Poſt miraculum quo Dominus pauit quinq; panibus quinque millia hominum, conuenienter etiam

iſtud

iſtud geſſit ſecundò, hac iteratione oſtendens & indeficientem ſuam bonitatem, & ſequentibus ſe nihil vnquam etiam temporalium defuturum. Se enim etiam temporalium rationem habere, & fame laborantibus miſereri. Speciatim verò hic obſeruandum, primo quidem in turba, quanto Domini deſiderio tenerentur, quòd & ex longinquo illum ſint ſecuti, & triduo perſeuerauerint apud illum, ne tunc quidem de abitu & cibo curando cogitantes cùm de fame periclitarentur. Adeo eos rapuit & miraculorum & doctrinæ gratia. Veriſimile autem eos aliquid cibi ſecum ſumpſiſſe, quod ad vnum aut alterum diem ſufficere poſſet, quanquam illud: *dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia.*] indicare videatur, toto triduo illos non multum cibi habuiſſe, quod & illud ſignificat: *Nec habent quod manducent.*] Non enim dicitur, non habent amplius quod manducent. Secundò verò obſeruandum in Chriſto ingens miſerationis & benignitatis eius exemplum. Cùm enim turbæ ob ſuam vtilitatem Domino adhærerent, & apud illum manerent, tamen miſereri ſe dicit turbæ, eò quòd triduo perſeuerarent ſecum. Quo docemur, Dominum ita miſereri ſequentium ſe, cùm malum aliquod inciderint, ac ſi ab illis ipſe commodum aliquod reportaret, cùm contrà res ſeſe habeat. Quod autem Dominus conuocatis diſcipulis expoſuit, priuſquam miraculum faceret, & ſuam miſericordiam ac voluntatem, & turbarum inopiam ac periculum, ob id maximè fecit, vt tentaret eorum fidem, & ex memoria prioris miraculi excitaret in eis fiduciam petendi ſimilem inopię turbarum ſubleuationem illi quam aliquando experti fuerant, vt dicerent: Si miſeraris illorum inopiam, nec vis illos ieiunos ablegare, paſce ergo eos quomodo nuper. Simul tamen & his verbis ad diſcipulos habitis ſignificauit, non oſtentationis gratia ſe ad miraculum hoc proſilijſſe, ſed coactum iuſta miſeratione. Ob quod etiam non primo aut ſecũdo die, ſed tertio die ad miraculum hoc peruenit, quando iam certum habebatur, etiamſi quædam attuliſſent, omnia tamen

tunc

tunc fuiſſe conſumpta. Quanquam & ideo etiam in tertium diem miraculum hoc dilatum à Domino intelligatur, quo turbarum conſtans deſiderium dignum tanto miraculo innoteſceret. Poſtremò in diſcipulis obſeruandum, quanta adhuc ſtupiditate tenerentur & diffidentia, qui cùm prioris miraculi fuiſſent ſpectatores & miniſtri, iam tamē dicunt: Vnde nobis in deſerto panes tantos, hoc eſt, tam multos, vt ſaturemus turbam tātam, hoc eſt, tam multam? Ponitur enim quantitas continua (vt dicitur) pro diſcreta. Dicunt autem hæc verba, vel quia obliti erant prius miraculum, vel potius quia præ nimia tarditate nondū intelligebant Dominum, quandocunque vellet, ſemper poſſe quod ſemel potuit. Nam Marcus inquit, Nondum enim intelligebant de panibus. Erat enim cor eorum obcæcatum, & mox poſtea Dominus eos de panibus ſolicitos increpat de tarditate, dicens: Nondum cognoſcitis, nec intelligitis, &cæt. Vide ergo quàm nihil externa omnia efficiant, cùm non docet intus ſpiritus. Nondum enim erat ſpiritus Apoſtolis, ſaltem perfectè, datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus. Cùm ergo Dominus iam exiguitatem fidei & fiducię Apoſtolorum expertus fuiſſet, interrrogat quot panes haberent, non quaſi ignorans, ſed vt conuenienti ordine ad miraculum procederet, vtq; miraculi certitudo & magnitudo ex confeſſione diſcipulorum notior fieret, propter quod etiam, ſicut prius, & turbam iubet diſcumbere, & per Apoſtolos cibū turbis apponit. Quod autem iam ſeptem panibus quatuor tantùm milia pauerit, cùm prius quinque tantùm panibus milia quinq; ſaturauerit, demonſtrat Deo perinde eſſe, multos vel paucos ex multo ſiue modico ſaturare, cùm neceſſe fuerit. Quare autem reliquiarum menſura non quidem numero panum, prius verò numero Apoſtolorum reſponderit, conuenientem reddit Chryſoſtomus rationem, nempe vt ex huiuſmodi diuerſitate ac diuerſa correſpondentia, diſcipuli facile rememorarētur & huius & illius miraculi, ita vt miracula hæc duo nō tantū ſint admirāda, ob id quod poſt tantæ multitudinis ſaturationem ex

tam

tam paucis panibus multum reliquiarum ſuperfuerit, ſed etiam ob id quod tantum vtrobique ſuperfuerit reliquiarum, quantum Chriſtus pro ſuorum vtilitate ſupereſſe voluit. Quanquam autem hic tantùm ſeptem ſportarum reliquiæ ſuperfuiſſe dicantur, illic autem duodecim cophinorum reliquiæ, non tamen hinc conſequitur reliquias nunc fuiſſe pauciores. Non enim idem ſignificant ſporta & cophinus. Cophinus autem Græca dictio, dicta putatur à leuitate, quaſi κουφινός, ſignificatque quod Latinis dicitur corbis, à quo deriuata videtur vox Germanica *Corf*, quam certum eſt ſignificare vas paruæ magnitudinis & capacitatis. Nomine autem ſportæ, pro quo Græcè dicitur σπυρίς, ſignificari maius vas, vel illud ſatis arguit, quòd per ſportam Paulus ſe demiſſum dicit per murum. Vnde fieri poteſt reliquias ſeptē ſportarum vel æquaſſe, vel etiam ſuperaſſe reliquias duodecim cophinorum, cùm id quod noſtra lingua ſportā vocamus, nempe *Ein mand*, duplo maius aut etiam amplius ſit corbe. Fuerunt autem hæc nomina, cophinus & ſporta, apud antiquos certarum menſurarum etiam nomina, quomodo ſi hic accipiantur, non erit neceſſe inquirere, vnde in deſerto aut cophinos aut ſportas Apoſtoli ſibi parauerint, cùm dici poſſit. 12. cophinos aut 7. ſportas eos ſuſtuliſſe, eò quòd reliquiæ eas menſuras duodecies aut ſepties replere potuiſſent. Porrò quod ad allegoricam huius hiſtorię pertinet tractationē, id quod Dominus hic corporaliter feciſſe legitur, etiam ſpiritualiter & fecit & facit quotidie. Miſertus enim hominum ob triduanum eorum ieiunium, quod ſcilicet paſſi fuerunt & ante legem & ſub lege, dimittere eos tertio die, in aduentu ſcilicet ſuo, ieiunos noluit, ne penitus in via huius vitæ deficerent, ſed ſeptem panibus & paucis piſciculis additis pauit quatuor hominum milia, hoc eſt, vniuerſos credentes in quatuor mundi partibus habitantes. In ſeptem panibus, qui nō dicuntur, vt quinq; illi, fuiſſe hordeacei, rectè intelligim⁹ Euangelicā doctrinam, propter ſpiritualis doctrinæ perfectionem quæ eſt in ea. Non enim Dominus tantùm quinque illos panes

Myſticus ſenſus.

hordea-

hordeaceos, hoc eſt, aſperam legem Moyſi in quinq; libris contentam, ſua fractione & benedictione reddidit ſatiandis hominibus ſufficientem, ſed & alios ſeptem panes appoſuit, euangelicam ſcilicet doctrinam in euangeliſtarum ſcriptis contentam. Addidit autem & piſciculos paucos, nempe Apoſtolorum epiſtolas, velùt obſonij loco. Sed hoc additamentum puſillum eſt, ſi ad apparatum euangelicum reſpicias. Tale eſt conuiuium euangelicum, ex pane ſcilicet conſtans & piſcibus, nimirum humile quidem, frugale ac parcum, ſi ſpeciem tantùm verborum ſpectes: ſed tamen exhibens & quæ ad vitam ſunt neceſſaria, & quæ faſtidium tollere poſſunt: ac rurſum adeo copioſum & largum, vt & omnibus ſatiandis ſufficiat, & ſemper abundè ſuperſit quod colligatur à doctioribus. Copia enim & dapſilitas euangelici conuiuij non eſt ſita in multitudine diſciplinarum, veluti ciborum generibus ad faſtidium vſq; multis, aut in condimentis ex omnium humanarum literarum mixtura confectis; ſed in virtute ſermonis à Deo traditi ac bona fide diſpenſati, quem qui fide percipit, nō diſcedit famelicus, ſed ſatur, cùm aliæ omnes diſciplinæ, quantumuis variæ & excultæ, mentem hominis ſaturare nequeant. Quòd turbæ paſcendæ à ſe Dominus præcepit ſuper terram diſcūbere, myſticè ſignificat, quid facere debeat qui ſpiritualibus panibus Ieſu volet ſaturari, nimirum talem omni faſtu depoſito ſeipſum debere in terram deijcere, agnoſcēdo quis ſit, & vnde prodierit, ac componendos eſſe affectus eius, vt conquieſcant in eo carnis cupiditates. Quod diſcipuli à Domino acceptos panes & piſces iuſſi ſunt apponere turbæ, admonet quid facere debeant, qui panes euangelicos populo ſunt propoſituri, nimirum vt à Chriſto illos accipiant conſecratos & fractos, & eius iuſſu populo apponant. Sunt enim qui panem ſcripturæ diuinæ non ſecundum voluntatem Ieſu populo proponunt, vt qui eam detorquent ad ſuorum errorum patrocinium, aut ad cupiditates & gratiam hominū, aut qui ſibi vendicant autoritatē diſpenſandi verbum Dei, ac paſcēdi alios. Itaque docemur hic & quę ſit

vis ſermonis euangelici, & qualis debeat eius eſſe auditor,& qualis eius diſpenſator. D.Bernardus ſer.4.in feſto Omnium Sanctorum, ſeptem iſtis panibus putat intelligi poſſe myſticè bona ſeptem quæ poſt hanc vitam expectamus,& in quorum expectatione hic interim reficimur, quorum tria ad animam ſpectant iuxta triplicem eius partem. Nam rationalis perficietur ſapientia, concupiſcibilis iuſtitia,iraſcibilis lætitia. Quatuor verò ad corpus iuxta quatuor elemẽta ex quibus cõſtãt. Nã & donabitur immortalitate, ne rurſum in terrã ex qua eſt redire cogatur:& impaſſibilitate, ne ex inordinatis humoribus ſit amplius paſſionibus obnoxium:& agilitate,quod aëri conuenit:& claritate,quod cõuenit igni.

DOMINICA VIII. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

Matth. 7. *IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Attendite à falſis prophetis,qui ueniunt ad uos in ueſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces: à fructibus eorum cognoſcetis eos. Nunquid colligũt de ſpinis uuas ,aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit:mala autem arbor malos fructus facit. Non poteſt arbor bona malos fructus facere: neque arbor mala bonos fructus facere. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorũ cognoſcetis eos. Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine intrabit in regnum cœlorum,ſed qui facit uoluntatem patris mei, qui in cœlis eſt,ipſe intrabit in regnum cœlorum.*

PEricope hæc Euangelij prolixæ illius in monte habitæ concionis, peroratio eſt,in qua duabus parabolis oſtendit Dominus auditoribus, qualiter ſuã doctrinam recipere debeant,& in quem finem retinere. Primò,ſub ſimilitudine lupi perſonati hoc ante omnia poſtulat, vt Euangelium ſuum tanquam indubitatum,
Galat. 1. cœleſte atque diuinitùs ad ſe miſſum oraculum,firmiter conſtantiſſimeq; retineant, nec vllis terroribus aut illecebris ſe patiantur ab eo diuelli, & quicquid cum eo pugnat aut diſſidet, quamlibet boni ſpeciem præ ſe ferat,

tanquam

tanquam peſtem ac toxicum fugiendũ. Deinde ſequenti parabola ſterilis arboris exſcindendæ, ſignificat doctrinam ſuam non ita fore recipiendam, vt ſolùm ore geſtetur, aut memoria teneatur, ſed vt operis euidentia compleatur. Prima, ad doctrinam & eccleſiaſtes, ſecunda ad auditores & doctrinæ effectũ pertinet. Hoſtis humanæ ſalutis, hoc vnum indefeſſis ſtudijs ſatagit, vt nobis ſi poſſit, orthodoxam & ſinceriorem doctrinam, vel eripiat vel corrumpat. Quod ſi non aſſequitur, totus in hoc incumbit, vt ſaltem infœcunda in nobis, ignaua & ſine fructu permaneat. Concionator prauè docens, ſæuus lupus: Chriſtianus qui ſcit voluntatem Domini ſui, & non facit, lignum aridum eſt, incendio deputatum. Quæ cum bona fide ſimpliciter & ex ſinceræ charitatis candore diſcipulis fuerunt à Chriſto in cautionẽ prædicta, admodum nouum & à Chriſto quàm alieniſſimum eſt, ab aduerſarijs veritatis & religionis noſtrę non niſi ad ſtomachum & proximorum iniuriam frequentari, dum in hodierni Euangelij enarratione, in dicteria atque conuitia locum communem ipſis vſitatũ, quàm latiſſimè expatiantur: In quo ipſis Catholici, quos nefariè deſeruerũt ſunt lupi rapaces, Papiſtæ, Pontificij, ſacrificuli, &cæt. Et dum cauſæ ſuæ æquitati diffidunt, omiſſo religionis negotio, quod ipſis minimè cordi eſt, priuata ſimultate, blaſphemo ore & dicacitatis, quo grauiter laborant, morbo, orthodoxos proſcindunt. Quaſi verò noſtræ choleræ CHRISTVS feneſtram aperire voluiſſet, vt odium ſcilicet, rancorem, inuidiam, reliquoſque peſtilentes effectus euomeremus, idque in Eccleſiam matrem reformatæ religionis prætextu. O rem non fictis lachrymis deplorandam, Quæſo per Deum immortalem, quam Eccleſia ex iſtiuſmodi calumnijs vtilitatem & infinitis pudendisq; latratibus, & virulentibus conuitijs, fructum huc vſque retulit? Dum pro verbo Dei rancidas & amarulentas inſectationes plebs deuorare cogitur. Quid turpius in legato, quàm quòd omiſſis Domini ſui, pro quibus miſſus erat negotijs, ſuam duntaxat rẽ agit? Legatione fungimur pro

2.Cor.5. Chriſto, ait Apoſtolus, tanquam Deo exhortante per nos. Cæterùm iſtius legationis inſtructio, vt vocant, eſt Marci 16. verbum Euangelij diuulgandum omni creaturæ. Id autem non eſt obtorto collo torquendum, vt noſtris affectibus priuatis inſeruiat, ſed ad docendum, arguendum, 2. Tim. 3. erudiendum, corripiendum in iuſtitia, vt integer ſit homo Dei. Verùm nos conuiciatoribus hiſce omiſſis, ex ijs quæ præcedunt & ſubſequuntur, Chriſti ſenſum diuina fauente gratia, elicientes, ſepoſitis affectibus, textum ipſum interpretabimur.

A*Ttendite à falſis prophetis, &c.*] Poſt traditam ſeptimo capite Matthæi, ex quo hodiernum excerptũ eſt Euangelium, veræ & abſolutæ pietatis ſummam & adhortationem ad ingrediendum viam arctam, cõmodè nunc ſubijcitur de vitãdis falſis prophetis, quòd hi abducere ſtudeant à vera pietate, & via illa ſtricta quę ducit ad vitam, cùm tamen ſeſe profiteantur viæ huius doctores eſſe & ductores, idq; callidè ſimulata quadam ſanctimonia præ ſe ferant, à quibus proinde ſumma cũ vigilantia cauendum eſſe admonet: quod ſicut perniciosiſſimum eſt ſi recipiantur, ita dignoſci non poſſunt, niſi adhibita diligenti quadam cautione & attentione. Dicit ergo: Attendite, hoc eſt, diligenter & prouidè cauete vobis à falſis prophetis, vel, vt habent Græca, vnica dictione, à pſeudoprophetis. Hos vocat omnes falſos doctores, qui officium vidẽdi ea quę alijs non ſunt manifeſta profitentur, ſiue futura prædicant, ſiue non. Nã & prophetæ veri dicuntur in ſcripturis, qui ſpiritu prophetico prophetarum ſcripta alijs explicare poſſunt, etiamſi nulla futura ipſimet prædicant. Sunt ergo pſeudoprophetæ duplices. Quidam enim apertè Chriſtianiſmum impugnant, Chriſtum negantes, & quæ apertè ſunt fidei in illum contraria docentes, qualis fuit Mahumetes, qualis & erit ille Antichriſti pſeudopropheta, de quo in Apocalypſi: De qualibus loquitur etiam Dominus infra: Surgent pſeudochriſti & pſeudo-

Pſeudopropheta qui.

Mat.24.

prophe-

phetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita vt in errorem ducantur(ſi fieri poteſt etiam electi. Alij ſunt qui Chriſtianiſmum & Chriſti nomen profeſſi, ſub Chriſtianæ & Euangelicæ doctrinæ prætextu docent quæ ſunt Euangelio & veritati contraria, quales ſunt quos communiter hæreticos appellamus, de quibus apertè Paulus: Spiritus manifeſtè dicit, & cæt. Hos autem falſos doctores, pſeudoprophetas hic vocat, vel ob id quòd hactenus ſic vocati erant apud Iudæos, quotquot falſa docerent, & vt huiuſmodi appellatione commonefaceret eos malorum illorum, quæ patribus eorum contigerunt per pſeudoprophetas. De his ergo omnibus dicit: Qui veniunt ad vos, ex ſe ſcilicet, non miſſi à DEO. Id enim ſignificat verbum, veniunt. Porrò veſtimenta ouium ſunt, quæcunque pertinent ad externam ſanctitatis declarationem, qualia ſunt, miracula, ieiunium, eleemoſyna, oratio, caſtitas, diuitiarum contemptus, in clamare ſemper Euangelium, vti ſacramentis Eccleſiaſticis, & alia, quæcunque ſanctitatem & integritatem præ ſe ferunt. *Intrinſecus autem ſunt lupi rapaces,*] quia cùm ſanctitatem & ſimplicitatem foris oſtentent, intus, hoc eſt, in animo & latenter nihil aliud ſunt quàm lupi, nimirum quia re vera gregem Dominicum & oues Chriſti ſimplices & innocentes dilacerare ſtudent. De qualibus & Paulus: Attendite, inquit, vobis & vniuerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam DEI, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Ego ſcio quoniam intrabunt poſt diſceſſionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobiſipſis exurgent viri loquentes peruerſa, vt abducant diſcipulos poſt ſe. Et quidem ſunt aliqui extrinſecus lupi, veluti aperti veritatis hoſtes, de quibus infra loquitur Dominus, dicens: Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum; verùm ab iſtis intrinſecè lupis plus eſt periculi, quòd ſub habitu ouis lupum agant. Nihil eſt negotij lupum ab oue dignoſcere, ſi vterque edat ſuam vocem, ſi vterque ſua pelle tectus veniat. Verùm quid facias, vbi lupus ouillo vellere, ouilla voce ouem

1. Tim. 4.

Veſtimenta ouium.

Act. 20.

ſimulans irrepſerit in ouile, non vt ouis fiat, ſed vt crudelius oues laniet? Certè vigilanter attendendum, & maximè paſtoribus, vt aliquo ſigno deprehenſum lupũ ab ouibus ſeparent, condigno ſupplicio ſumpto de ipſo, vt fiat quemadmodum legimus in Aeſopicis fabulis: Lupus enim ouis pelle indutus, ouium ſe immiſcuit gregi, quotidieq; aliquam ex eis occidebat. Quod cùm paſtor animaduertiſſet, illum in altiſſima arbore ſuſpendit. Interrogantibus autem cęteris paſtoribus, cur ouem ſuſpendiſſet, aiebat: Pellis quidem vt videtis eſt ouis, opera autem erant lupi. Cæterùm quoniam huiuſmodi lupi latent, & oues ſe eſſe mentiuntur, docet Saluator quomodo dignoſci poterunt ab his qui propius eos & quæ eorum ſunt inſpexerint. *A fructibus.inquit, eorum cognoſcetis eos*] Circa quod tamen oritur difficultas. Si enim veniunt in veſtimentis ouium, hoc eſt, exterius ſe oues eſſe oſtentent, nec de abſconditis & internis homo iudicare poſſit, quomodo ex fructibus ſuis cognoſcentur occulti iſti lupi? Dicendum, quòd quantumuis ſe lupi iſti occultare ſtudeant, tamen facilè deprehendi poterunt ex aliquibus eorum fructibus, quanquam non ex omnibus fructibus. Sunt autem fructus eorum ex quibus cognoſci poſſunt, duplices, nempe doctrina & opera. Et quidem ex doctrina eorum nonnunquam apertiſſimè cognoſcuntur, videlicet cùm manifeſtè contraria doctrinæ veritatis prædicant. Vnde Ioannes hoc iudicio docet cognoſcere pſeudoprophetas, dicens: Chariſſimi, nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex DEO ſint, quoniam multi pſeudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoſcitur ſpiritus DEI, omnis ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex DEO eſt, & omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum, ex Deo non eſt. Sic & nobis ſemper videndum cum nouus aliquis prædicator exurgit, qui noua aliqua inculcat, num illius doctrina conueniat cum recepta veritatis doctrina, ad quam tanquam ad lydium lapidem omnium doctrina examinari & probari debet. Et quidem de huiuſmodi fructu, doctrinæ ſcilicet, locutum hic

Fructus duplices, doctrina & opera.

1. Ioan. 4.

etiam

etiam Dominum, cum dixit: A fructibus eorum cognoſcetis eos: patet ex his quæ hoc loco ſubijcit Dominus apud Lucam: Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bona, &cæt. Alij autem fructus per quos cognoſci poſſunt non eſſe ex DEO, ſunt opera exteriora. Nam quantumuis ſimulent & diſſimulent, tamen alicubi produnt ſe ſpiritu diuino eſſe deſtitutos, dum ſi quis vitam & mores eorum attentius obſeruet, reperiet illos ſibi placentes, gloriæ ſitientes, aſſentatores, inuidos, maledicos & obtrectatores, nonnunquam & ventri deditos, & ſuis temporalibus commodis ſeruientes, & omnino ſuum negotium agentes potius quàm veritatis. Huiuſmodi enim notis fere notantur in ſcripturis, & maximè apud Paulum: Nam rogo, inquit, vos fratres vt obſeruetis eos, qui diſſentiones & offendicula præter doctrinam quam vos didiciſtis faciunt, & declinate ab illis. Huiuſmodi enim Chriſto Domino noſtro non ſeruiunt, ſed ſuo ventri, & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentum. Ad Galat. 6. notat pſeudoprophetarum tum ſuperbiam, tum perſecutionum pro veritate recuſationem. Quicunque, inquit, volunt placere in carne, hi cogunt vos circuncidi, tantùm vt crucis Chriſti perſecutionem non patiantur. Neque enim qui circunciduntur, legem cuſtodiunt, ſed volunt vos circuncidi, vt in carne veſtra glorientur. Et: Aemulantur vos non bene, ſed excludere volunt vos vt illos æmulemini. Et: Multi, inquit, ambulant quos ſæpe dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Chriſti, quorum finis interitus, quorum Deus venter eſt, & gloria in confuſione ipſorum. Sic & alijs multis locis. 2. Corinth. 11. 1. Timoth. 4. & ad Titum. 1. 2. Petri 2. notantur ambitionis, auaritiæ, ſupercilij, doli & inuidentiæ. Cùm aũt pſeudoprophetæ & ex doctrina, & ex operibus ſuis cognoſci poſſint, aliquando quidem apertius eos prodit doctrina, vt quando apertè Euangelio contraria, & manifeſtè impia docent, aliquando verò ipſa opera doctrinæ eorum falſitatem declarant apertius, vt cum talia docent, quorum falſitas non ita

Rom. 16
Galat. 6.
Gal 4.
Philip. 3.

facilè à quouis aduerti poſſit. Itaq; ſi eorum doctrina & opera exactè perpendantur, aut doctrina condemnabit eorum opera, quantumuis in ſpeciem bona, aut opera condemnabũt eorum doctrinam, quantumuis in ſpeciem vera.

Nunquid colligunt de ſpinis uuas &c.] Dominus declarare volẽs quomodò pſeudopropheta & hypocritæ ex fructibus ſuis dignoſci poſſint, oſtendit id ex ſimilitudinẽ arborum dupliciter. Nam in ſpecie id oſtẽdit, cùm dicit: Nunquid colligunt de ſpinis vuas, aut de tribulis ficus? Pro quo Lucas: Neque de ſpinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vuam. Neque curandum vtrum horum dixerit Dominus, cùm ſenſus vtriuſque idem ſit. In genere verò id oſtendit, cùm dicit: Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit. Loquitur autem de arboribus fructiferis. Nam alioqui non omnis arbor ex fructu ſuo cognoſcitur. Ne autem putaretur arbor bona bonos ſimul & malos poſſe proferre fructus, ſubiecit per exaggerationem: Non poteſt arbor bona malos fructus facere, & cætera. Porrò inter arbores bonas & malas poteſt fieri comparatio, vel ſecundum genus, vel ſecundum ſpeciem, vel ſecundum indiuidua. Secundum genus quidem, vt cùm dicimus, pomum eſſe bonam arborem, malam autem rubrum, & pomum meliorem eſſe ceraſo. Secundum ſpeciem verò, vt cùm dicimus pomum huius ſpeciei meliorem pomo alterius ſpeciei. Sic etiam de indiuiduis. Verùm circa applicationem huius parabolę eſt nonnulla difficultas. Quomodo enim applicabitur illud: Neque enim colligunt de ſpinis ficus, & cæt. Nam de malis hominibus ſæpe percipitur doctrina veritatis, Domino præcipiente de phariſæis & Scribis: Omnia quæcunque dicunt facite, ſecundum opera verò eorum nolite facere. Deinde quomodo dicitur mala arbor non facere bonos fructus, cùm mali frequenter benè prædicẽt, vt bene docendo frequenter in auditoribus bonum fructum fidei & charitatis producant, quomodo etiam bona arbor non facit fructus malos, cùm nullus ſit

quantum-

quantumuis bonus, qui non ſubinde mala faciat: ſicuti nullus ferè tam malus, qui non faciat aliquando bona quædam opera? Ad primam & ſecundam quæſtionem reſpondet hoc loco Auguſtinus: Quòd ſi aliquando malus ſit vtilis, non hoc ipſe facit, ſed fit de illo diuina prouidentia procurante. Impij enim per diuinam prouidentiam legem Dei prædicantes, poſſunt eſſe audientibus vtiles, cùm ipſi non ſint ſibi vtiles. Non ergò qui eos audiunt, & faciunt quæ ab eis dicuntur, de ſpinis colligunt vuas, ſed per ſpinas de vite legunt vuas: tanquam ſi manum aliquis per ſepem mittat, aut certe de vite quæ ſepi fuerit inuoluta vuam legat, non ſpinarum eſt iſte fructus, ſed vitis. Ita ferè Auguſtinus. Ad tertiam verò quæſtionem, qua quæritur, quomodo arbor bona dicitur non facere malos fructus, & contrà arbor mala bonos, cùm malus homo bona, & bonus mala faciat, facilis etiam eſt reſponſio ſecundum Auguſtinum. Nam, vt ipſe in varijs locis docet, per arborem bonam, voluntas bona eſt intelligenda: per arborem malã, voluntas mala. Iam manifeſtum eſt bonam hominis voluntatem mala non facere, nec contra malam voluntatem bona facere. Nam quæ bonus homo mala facit, à malo procedunt quod eſt in homine: & quæ malus bona facit, à bono procedunt quod eſt in ipſo. Verùm ſi diligenter attendamus, hæ reſponſiones non videntur ſatisfacere. Nam quod ad primam attinet, doctrina veritatis à malo homine prædicata, æquè eſt fructus & opus ipſius, atque prædicata à bono, cùm ſit vtriuſque libero arbitrio profecta. Et quod ad ſecundam pertinet, per arborem bonam & malam Dominum voluiſſe intelligere homines bonos & malos, non autem voluntatem malam & bonam, patet tum ex eo quòd per hanc ſimilitudinem velit oſtendere quomodo poſſimus homines ex factis eorum cognoſcere, ſicut arbores ex ſuis fructibus: tum quòd ſubijciat: omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur: ſignificans hominem infructuoſum è mundo tollendum, & proijciendũ in ignem inferni: tum quòd apud Lucam veluti pro ex-

Quomodo mali proſint.

plicatione parabolæ dicitur à Domino: Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bonum, & malus homo, &c. Pro difficultatum ergo ſolutione ſciendum: Dominum hic non vocare fructus hominum, ea quæ conſequuntur ex dictis vel factis ipſorum in alijs hominibus, ſed tantum ipſorum dicta vel facta fructus ipſorum vocat: vt exempli gratia, ſi malus aliquis veritatem prædicet propter quæſtum vel vanam gloriam, auditores tamen ex ea prædicatione ædificentur, ipſa ædificatio non vocatur hic fructus ipſius mali, ſed ipſa prædicatio veritatis, quæ quamuis vtilis ſit audientibus, & in ſe ſe bona, tamen quatenus à malo homine mala intentione procedit, malus eſt fructus malæ arboris. Sic ſi quis praua intentione pauperi det eleemoſynam, ſubuentio non eſt fructus eius, ſed ipſa elargitio quæ praua intentione vitiata eſt. Quod autem dicit Dominus, homines non colligere vuas de ſpinis: non voluit ſignificare, homines nihil boni ſibi colligere ab impijs hominibus, ſed ideo dixit homines non colligere vuas de ſpinis, quia ſpinæ non proferunt de ſe vuas, quemadmodum patet ex eo quod ſequitur: Sic omnis bona bonos fructus facit, &c. proinde ſignificare tantùm voluit illa ſententia, malos non producere fructus bonos, quamuis ex malis illorum fructibus quidam nouerunt ſibi bonos fructus colligere, Deo ex malis bona eliciente. Secundò aduertendum, quòd inter arborem & hominem qui hic per ſimilitudinem arboris parabolicè deſignatur, quamuis multa ſit ſimilitudo, multa tamen etiã eſt diſſimilitudo. Nam cùm arbor ſit per naturam ſuam bona vel mala, eaque natura ſit inuariabilis, arbor bona ſolùm profert fructus bonos, & mala ſolùm malos. Et rurſum, arbor bona ſicut non poteſt mutare ſpeciem ſuam & fieri mala, ita non poteſt vnquam facere malos fructus, & ſimiliter eſt de mala arbore. Homo verò cùm per voluntatem ſuam ſit malus aut bonus, ſitque voluntas ipſa mutabilis, imò duplex ſit in eo voluntas, vna ſpiritus quæ ad bonum fertur, altera carnis quæ ad malum ſemper propendet, hinc fit vt propter volunta-

Fructus ſunt ipſorum hominum facta vel dicta.

lunta-

luntatis mutabilitatem homo bonus, poſſit fieri malus, & ſic facere malos fructus, & propter voluntatis duplicitatem, homo qui dicitur bonus, propter voluntatem ſpiritus prædominantem, etiam faciat malos fructus propter voluntatem carnis non omnino in homine mortuam. Et ſimiliter dicendum eſt de homine malo. Quæ cùm ita ſe habeant, ea quæ Dominus dicit ad literam de arbore bona vel mala, non debent in applicatione parabolæ omnia eodem modo hominibus accommodari. Non enim cùm dicit: Sic omnis arbor bona bonos fructus facit, &cæt. Et: Non poteſt arbor bona malos fructus facere, &c. per arborem ſignificat hominem nō metaphoricè, ſed parabolicè. Hoc eſt, ad literam loquitur quidem de vera arbore, ſed vult vt ſimile quid intelligamus de homine, quale experimur in arbore. In parabolarum autem applicatione non oportet in hoc ſtudere, vt quæcunque rei tribuuntur vnde ſumitur in parabola exemplum, eadem eodem modo rei adaptentur & conueniant propter quam parabola aſſumpta eſt. Itaque per hoc quod hic dicit Dominus: Non poteſt arbor bona malos fructus facere, nec arbor mala bonos fructus facere: quod ſimpliciter & abſolutè verum eſt de arboribus veris, de quibus ad literam eſt ſermo, non eſt intelligendum Dominum voluiſſe ſignificare, ita etiam hominem bonum nunquam facere aut non poſſe facere malos fructus, malum quoq; nunquam facere aut non poſſe facere bonos fructus: ſed tantum ſignificare voluiſſe, non poſſe fieri vt hominis boni fructus omnes vel plures & potiores ſint mali, ſed contrà potius debere eius fructus omnes vel plures & potiores eſſe bonos. Et ſimiliter non poſſe fieri, quin hominis mali omnes vel plures & potiores fructus ſint mali, ita vt facile ſit, ſaltem ex quibuſdam fructibus eius, dignoſcere falſitatem & malitiam eius, quantumuis eam multis conetur tegere virtutum ſpeciebus. Hunc enim eſſe ſenſum à Domino intentum patet ex eo, quod poſita ſimilitudine arborum infert: Igitur ex fructibus eorum cognoſcetis eos. Certum eſt enim cum

non

non velle, ex ſingulis fructibus poſſe diſcerni pſeudo-prophetas, ſicut ex ſingulis fructibus poteſt cognoſci arbor, cùm veniant in veſtimentis ouium per quæ dignoſci non poſſunt. Deinde idem ſatis patet ex eo, quod Dominus explicans parabolam apud Lucam dicit: Bonus homo ex bono theſauro cordis ſui profert bonum, &c. Non enim vult quòd ſolùm profert bonum. Aliquando enim ex eo quod adiacet ei malo, profert malum, verùm cùm theſaurus cordis eius bonus ſit, hoc eſt, plenum ſit cor eius ſapientia & virtute, fieri nō poteſt quin ſaltem potiores & plures eius ſermones ſint boni. Sic malus nō ſemper profert mala ex malo theſauro cordis ſui, ſed aliquando ex adiacente ſibi adhuc bono, aut ex theſauro ſcripturarum profert bona: fieri tamen non poteſt quin frequenter è plenitudine deprauati cordis loquatur mala & peruerſa, quia vt in plurimum os loquitur ex abundantia cordis. Bene ergo concludit Dominus: Igitur ex fructibus eorum cognoſcetis eos. Ex qua tamen ſententia non conſequitur, omnes eos doctores eſſe pſeudoprophetas, quorum fructus ſunt mali. Omnes enim quorū fructus ſunt mali, ex hoc ipſo deprehenduntur eſſe mali, ſed falſi doctores tunc eſſe deprehenduntur, cùm hi qui nouam aliquam doctrinam adferunt, iactant eam proficiſci à ſpiritu, aut ſe afflatos ſpiritu eam proferre; doctrina tamen eorum & vita inuenitur veritati & virtuti eſſe contraria, ac proinde non profecta à ſpiritu ſancto. Ex falſitate enim quæ inuenitur in eorum doctrina cum ſcripturis pugnante, deprehenduntur falſi doctores, & rurſum ex mala vita cognoſcuntur non eſſe afflati ſpiritu, quemadmodum gloriantur. Non enim hìc à Domino datur ſignum ex quo dignoſci poſſunt omnes veri doctores, ſed tantùm quo prophetæ poſſunt dignoſci veri ſint an falſi, hoc eſt, qui ſe venditant ſpiritu ſancto afflatos, ex quo noua quædam & inaudita proferūt. Vnde hæc non pertinent ad eos prædicatores, qui non ſe tanquam ſpiritu ſancto afflatos exhibent, ſed tantum tanquam diſcipulos Eccleſiæ, ea docentes quæ lectione, ſtudio & auditu ab Eccleſia didicerunt, qui an veri, an falſi

Luc. 6.

falſi ſunt, non ex eorum vita deprehenditur, ſed ex regula & doctrina Eccleſiaſtica. Cæterùm ſunt qui illud quod dicitur de fructib9 per quos pſeudoprophetæ ſunt agnoſcendi, intelligunt non de fructibus perſonæ & vitæ cujuſque, ſed de fructibus doctrinæ, vt cùm Chriſtus dicit: à fructibus eorum: intelligatur de fructibus eorũ non quatenus ſunt homines, ſed quatenus ſunt doctores. Sicque facilior erit reſponſio ad ea quæ hic obijciuntur, & generale erit ſignum quo omnium doctrina poterit dignoſci, & ex quo omnium hæreticorum doctrina, & maximè noſtri ſeculi, facilè poterit confutari. Secundum quem intellectum pulchrè diſtinguitur inter fructus & folia, vt intelligatur Dominus dicere voluiſſe: Nolite attendere ad folia eorum, ad verborum probabilitatem, & ornatum, aut reliquam virtutum ſpeciẽ quam oſtentant, ſed ad fructum qui ex doctrina ipſorũ conſequitur: ſiquidem & arboris bonæ vel malæ diſtinctio non percipitur ſatis ex folijs, ſed euidentiſſimè ex ipſis fructibus. Qui autem hunc indicant intellectum, ſimilitudinem arboris bonæ & malæ applicant non ad voluntatem, aut hominem bonum vel malum, ſed ad doctrinam malam aut bonam, hoc modo: Sicut non poteſt arbor mala bonos, nec bona malos fructus proferre: ita non poteſt eſſe doctrina mala, ex qua verè boni fructus tantùm procedunt: nec poteſt eſſe bona, ex qua mali fructus prodeunt. Verùm hæc applicatio non conuenit ei quod ſequitur: Omnis arbor quæ non facit fructũ bonum, excidetur: vt alia multa prætereantur. Proinde deberet applicatio fieri hoc modo: Sicuti arbor bona deprehenditur ex eo quòd fructus bonos profert, & contra mala ex eo, quòd malos facit: ſic verus propheta cognoſcetur ex eo, quòd ſua doctrina in auditoribus bonos fructus producit: falſus autem, ſi ſua prædicatione malos fructus progignat. Nec videtur improbabilis huiuſmodi explicatio, niſi quòd illud quod ſubijcit Lucas de bono & malo homine, magis conuenire videtur ſuperiori enarrationi. Iam ex illa enarratione etiam patet malè ex illo loco: Non poteſt arbor bona malos fru-

ctus

ctus facere, &c. & Manichæos intellexiſſe duas natu-ras,quarum altera bona eſſet, altera mala: & alios quoſdam hæreticos, inter quos Iouinianus, hinc collegiſſe, hominem natum ex Deo nunquam poſſe peccare. Non enim per arborem bonam & malam, naturarum diuerſitatem, ſed voluntatum aut hominum diuerſitatem ſignificare voluit Dominus. Deinde ſententia illa: non poteſt arbor, &c. debet intelligi, quamdiu permanet bona, non ſolùm vt applicari poſſit homini, ſed etiam vt ad literam ſit vera. Nam arbor bona aliquando per naturæ defectum fit mala, & ſic profert malos fructus. Quoniam autem Dominus pro dignoſcendis pſeudoprophetis induxerat ſimilitudinem arboris bonæ & malæ, obiter etiam adijcit eam ſententiam qua prius vſus fuit Ioannes Baptiſta: Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, &c. qua ſententia ſimul conſolari voluit, eos qui à malis arboribus diuexantur, & exterrere eos qui malis arboribus ſunt ſimiles. Notandum autem circa hanc ſententiam Græca non habere futurum, excidetur & mittetur, ſed præſens, exciditur & mittitur, quemadmodum & ſuprà in verbis Ioannis Baptiſtæ. Quo magis iam manifeſtum fit quod prius dictum eſt, Dominum non metaphoricè per arborem ſignificare homines, ſed parabolicè, vt quod videmus fieri in arboribus, idem de hominibus intelligamus, vt ſit hic ſenſus: Videtis vulgò fieri quotidie vt arbor quæ non facit bonum fructum, excidatur è terra, ne fruſtra terram occupet, & in ignem mittatur: ita certè & hominibus infructuoſis euenturum eſt, vt exciſi è terra, mittantur in ignem inferni.

Non omnis qui dicit mihi, Domine, &c] Auguſtinus ſic coniungit ſuperioribus, vt quoniam dixit à fructibus ſuis cognoſci pſeudoprophetas, hic iam doceat inter fructus per quos cognoſci poſſunt, non eſſe cenſendum ſi inuocent & prædicent nomen Chriſti. Pertinet enim & hoc ad veſtimenta ouium, ſub quo maximè decipere ſolent hæretici. Sed ex Luca magis apparet Dominum hæc dixiſſe de auditoribus, non autem de pſeudopro-

do prophetis. Iam enim concluſurus ſermonem, docet non ſatis eſſe credere in ipſum, & audire verba ipſius, ſed ad ſalutem neceſſarium eſſe vt quis audita opere præſtet. Quid autem, inquit, vocatis me, Domine Domine, &c. Eſt autem hæc geminatio ex proprietate ſermonis Hebraici, qui quod exaggerat, congeminatione auget: ſicut in Pſalmis frequenter hæc geminatio reperitur, affectus vehementiam ſignificans, & eſt huius interrogationis ſenſus: Quid ore ſubinde me compellatis Dominum, cùm non faciatis quæ præcipio? Si enim Dominum verè agnoſcitis, obtemperate iuſſis meis, quemadmodum debetur à ſeruis dominis ſuis. Si verò non agnoſcitis, quid ſibi vult in me Domini vocabulum? Nihil ſanè profuerit honorifica compellatio, ſi deſit debita obedientia, imò potius condemnabit, cùm arguat aut hypocritam, aut infidelem ſeruum, qui ore Dominum confiteatur, factis autem neget. Porrò quod apud Matthæum dicitur: qui facit volũtatem patris mei: Lucas verò dicit: & non facitis quæ dico: manifeſtè ſignificat vnam eandemque eſſe patris & filij voluntatem, & patris verba eſſe quæ filius dicit. Voluntas autem patris quam facere debet ingreſſurus regnum cœlorum, in duobus conſiſtit, nempe in fide filij Dei, & dilectione, quæ non poteſt eſſe ſine obſeruatione externa mandatorum Dei. Quæ duo coniunxit Ioannes: Et hoc eſt, inquit, mandatum eius, vt credamus in nomine filij eius Ieſu Chriſti, & vt diligamus alterutrum, ſicut dedit mandatum nobis.

DOMINICA IX. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Homo quidã erat diues, qui habebat uillicum: & hic diffamatus eſt apud illum, quaſi diſſipaſſet bona illius. Et uocauit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem uillicationis tuæ iam enim nõ poteris amplius uillicare. Ait autem uillicus intra ſe: Quid faciam, quia dominus meus aufert à me uillicationem? Fodere non Luc. 16.

ualeo,

ualeo, mendicare erubeſco. Scio quid faciam, ut cùm amotus à uillicatione fuero, recipiant me in domos ſuas. Conuocatis itaque ſingulis debitoribus domini ſui, dicebat primò: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Dixitq́; illi: Accipe cautionem tuam, & ſede citò, & ſcribe quinquaginta. Deinde alij dixit: Tu uerò quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe literas tuas, & ſcribe octoginta. Et laudauit dominus uillicum iniquitatis, qui prudenter feciſſet: quia filij huius ſeculi prudentiores filijs lucis in generatione ſua ſunt. Ego uobis dico: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cùm defeceritis, recipiant uos in æterna ſua tabernacula.

NOn ineptè veteres, auditores in Chriſto dilecti, parabolam œconomi hoc autumni tempore, recitari ſtatuerunt, vt eſſet non modò colonis, ſed & nobis omnibus pietatis exemplum: quò admoneremur, nos diſpenſatores duntaxat, non dominos eſſe rerum, quas ex agris, & vndecunque percipimus, in hoc creditarum, vt fideli diſpenſatione temporalium, bona lucraremur æterna. Hodiernum itaque Euangelium docet, neminem fidere debere, neq; in opibus, honoribus, delitijs, neque in potentia, magiſtratu, aut vllis fortunis, propterea quod paruo tempore durēt, & quantumuis emineant, ſint tamen momentanea, atque caduca. Deinde, vt vnuſquiſq; ſtudeat, ita vti rebus in hoc mundo cōceſſis, ſiue ſint fortunæ, aut naturæ bona, aut quicquid poſſidet donorum, gratiarumq́ue, quò non ſolùm in hac vita ex eis emolumenta percipiant corpora, verū multò magis proſint animabus in vita futura. Vtque neceſſe non ſit, dum præſentabimur ad tribunal æquiſſimi iudicis, metuere expoſtulationem iniquæ vſurpationis rerum creditarum. Diſcimus etiam hodierna exhortatione, vnum ex præcipuis Euangelij paradoxis, & quod cum vſu, & opinione hominū huius ſeculi, è diametro pugnat. Nempe hoc, quàm optimè ſibi conſulere, ac contra inſtantem neceſſitatem proſpicere, qui beneficentia ſua pauperes quamplurimos ſibi reddant obnoxios, habeantq́; amicos. Summam enim prudentiam

mundus

mundus iudicat, ſi quis quoquo pacto fauorem, gratiam, & amicitiam apud magnates, & opulentos valeat obtinere. Quod ſi diuitum contingat ipſos adipiſci fauorem aut gratiam, pape, quàm ſibi placent, quomodo plaudunt, vt nunc demum ſe viuere credant. At inopes, flocci faciunt, talium fauorem & amicitiam, quoniam opibus & honoribus deſtituuntur, contemnunt. Verùm multò aliter docet CHRISTVS, & probat, maiorem pauperum fore vſum in neceſſitate ſuprema, quàm diuitum aut potentium. Tunc temporis enim & ipſi futuri pauperrimi, nihil quicquam à diuitibus, vel diuites à ſuis fucatis amicis auxilij percipient. Quod exemplum epulonis confirmat, qui plurimos habuit amicos, ſplendore ac magnificentia diuitiarum ſibi comparatos, cæterùm, in extrema neceſſitate conſtitutus, nullum omnino ex eis patrocinium inuenit, quos nec appellare auſus fuit, ad ſolum Lazarum pauperem confugit. Sed de his in Euangelij enarratione copioſius.

H*Omo quidam erat diues.*] Poſtquam tribus parabolis decimoſexto capite Lucæ Dominus confutauit calumniam Phariſæorum & obmurmurationem, quartam iam adiecit de diſpenſatore iniquo, ad redarguendam præſentium Phariſæorum auaritiam. Nam horum gratia & occaſione hanc etiam parabolam eſſe dictam patet ſatis ex ſequentibus, cùm dicuntur hæc omnia auari Phariſæi audiſſe, & ob id deriſiſſe Dominum. Cùm autem ſuperiores tres parabolas dixerit ad Phariſæos, nunc ad Diſcipulos ſermonem conuertit, quamuis Phariſæorum notare volens auaritiam. Sciebat enim huius doctrinæ non eſſe capaces, nec eam approbaturos Phariſæos, vnde Diſcipulos ſuos alloquitur, volens eos à morbo illo Phariſæorum curare & præſeruare, cuius notandi, & de eo diſſerendi occaſionem præbuerunt Phariſæi ſua præſentia & obmurmuratione. Porrò priuſquam parabolæ huius ſcopus & myſticus ſenſus explicetur, quædam circa literam ſunt

annotanda. Et primùm quidem, quòd interpres non ſa- tis rectè hic poſuit nomen villici & villicationis, & verbum, villicare. Pro villicus enim eſt Græcis dictio Latinis auribus non inſolens οἰκονόμος œconomus, id eſt, diſpenſator, quomodo vertendum magis fuiſſe docet Diuus Hieronymus quæſtione 6. ad Algaſiam, vbi hāc parabolam tractat, & docet differentiam inter villicum & œconomum vel diſpēſatorem. Villicus, inquit, propriè villæ gubernator eſt, vnde & à villa villicus nomen accepit: οἰκονόμος autem tam pecuniæ quàm frugū, & omnium quæ dominus poſſidet diſpenſator eſt. Vnde & οἰκονομικὸς Xenophontis pulcherrimus liber eſt, qui nō gubernationem villæ, ſed diſpenſationem vniuerſæ domus (Tullio interpretante) ſignificat. Hæc ille. qui in ſequentibus pro villicationis, legit diſpenſationis: & pro villicare, diſpenſare. Secundò notandum, quòd cùm dicitur, centum cados olei, pro cados, Græcè eſt batos, quomodo & Diuus Hieronymus legit loco prædicto. Nec eſt idem cadus quod batus. Nam cadus, idem eſt quod metreta, & eſt dictio Græca, ſicut & metreta, continetque ſextarios ſexaginta, hoc eſt, decem congios. Batus au- *Quid Batus.* tem continet ſextarios ſeptuaginta duos, vt teſtatur Ioſephus lib. antiquit. 8. & eſt Hebraica vox, ſicut & *Quid Corus.* dictio quæ ſequitur, Corus. Hebræi enim dicunt Bath, vnde batus, Cor, vnde Corus, quod & Hhomer illis dicitur: Batum tamen & cadum ſiue metretam pro eadem menſura accepiſſe diuum Hieronymum patet ex eo, quòd 2. Paralip. 2. pro Bath vertit metretam, cùm legimus: Dabo in cibaria tritici coros viginti milia, & hordei coros totidem, & vini viginti milia metretas, oleique ſata viginti milia. Hic enim Hebræis pro metretis & pro ſatis eſt Bath. Idem Hieronymus libro decimoquarto Comment. in Ezechielis cap. 45. Decima, inquit, pars cori in ſpeciebus liquidis vocatur batus ſiue cadus. Sic enim legendum puto, cùm libri habeant vadus pro cadus. Hinc non mirum quod hic pro batos legamus cados. Vt autem patet ex Ezech. cap. 45. Batus menſura erat liquidorum, æqualis Ephi menſuræ arido-

aridorum, quarum vtraque decima fuit pars Cori. Vnde conſtat villicum iſtum iniquitatis plus remiſiſſe ei qui centum coros debebat, quàm ei qui cẽtum Batos, quamuis huic remiſerit quinquaginta, illi verò tãtùm viginti. Nam viginti cori continent 200. batos: ſicut 100. cori batos 1000. Corus autem, vt ſcribit Ioſephus lib. 15. antiquit. cap. 18. continet modia Attica decem, quanquam Græca eo loco non habeant modia, ſed medimnos. At Budæus oſtendit medimnum valere ſex modios. Illud mirum, quòd idem Ioſephus libr. 3. antiquitatum circa finem ſcribit corum valere quadraginta & vnum medimnos Atticos. Bati capacitas (qua cognita, omnium menſurarum Hebraicarum haberetur notitia) haberi fortè poſſet geometrica & arithmetica arte ex deſcriptione maris ænei. 3. Reg. 7. & 2. Paralip. 4. quod dicitur 2. Reg. 7. continuiſſe duo milia bathos, & 2. Paralip. 4. tria milia metretas, vbi pro metretas Hebręis eſt bathos, quod tamen mirum, quomodo concordat cum eo quod dicitur in 2. Regum. Sed de menſuris hæc pro præſenti loco ſufficiunt. Cæterùm quod diſpenſator iſte dicitur dixiſſe: Accipe cautionem tuam, vt eſt vtrobique, σὲυ τὸ γϱᾶμμα, vel literas tuas, aut ſcriptum tuum, & ſcribe hoc vel illud: ſic videtur intelligendum, vt ipſe tradiderit eis in manus eorum, ſyngrapham obligatoriam olim ab eis ſcriptam, eaque rupta, aliam iuſſerit ab eis ſcribi, in qua tantùm faterẽtur ſe debere 50. vel 80. Quod autem ſequitur: *Et laudauit dominus uillicum iniquitatis, quia prudenter feciſſet*: quidam putant non verba eſſe Chriſti, ſed Euangeliſtæ interrumpentis Chriſti ſermonẽ, vt per dictionem, dominus, non intelligatur diues ille, de quo eſt parabola, ſed ipſe Chriſtus, eò quòd non videatur veriſimile quòd dominus diſpenſatoris fraudatus laudaſſet illum. Vnde in Paraph. ſic habet Eraſmus: Ea fraus ſi comperta fuiſſet illi diuiti, non fuiſſet impunè œconomo, ſed tamen Dominus Ieſus ad exemplum beneficẽtiæ laudauit apud Diſcipulos ſuos fraudulentũ illius, ſed tamen prudens conſilium, & ad huius imitationem adhortatus eſt ſuos. Verũ magis apparet hæc adhuc eſſe.

verba Saluatoris,eò, quòd ſtatim ſequatur ab eo dictũ: Et ego dico vobis. Itaque magis intelligendum, Saluatorem quòd ſic propoſito ſuo conueniret, fingere dominum illius diſpenſatoris veluti liberalem, delectatum ingenio illius,laudaſſeq; eum, non quòd fraudem commiſiſſet, ſed quòd prudenter egiſſet,ſibi proſpiciẽs in futurum : quemadmodum cùm audimus ab aliquo patratum facinus, ſed ingenioſè, etſi damnemus factũ, laudamus tamen ingenium, dolemusque eum aut alios non in alijs rebus melioribus tale ingenium exercere, quod & hic Saluator quaſi ægrè ferens ſubijcit : *quia filij huius ſeculi prudentiores filijs lucis in generatione ſua ſunt.*] Vbi illud, in generatione ſua, perinde eſt,ac ſi,vt apertius verti poſſet,diceretur,in genere ſuo, & additum eſt ad ſignificandum quòd non abſolutè ſunt prudentiores filijs lucis,ſed in genere ſuo,hoc eſt,eo modo quo tales dicũtur prudentes.Senſus ergo eſt,quòd filij huius ſeculi ſuo modo prudẽtiores ſunt & callidiores ad proſpiciendum ſibi de ijs quæ ad præſens ſeculum pertinent, quàm filij lucis ad curandum ea quæ ad vitam illam pertinent quam ipſi ſpectant. Aut illud,in generatione ſua,idem eſt quod,inter ſuos, vt intelligatur Dominus ſignificare duas generationes, vnam filiorum huius ſeculi,& alteram filiorum lucis, & illos iſtis eſſe prudentiores in ſua generatione, hoc eſt,inter ſuos, & in ijs quæ ad eos pertinent, & quæ ipſi gerunt & curant. Caietanus intelligit tantùm ſignificari à Domino, quòd filij huius ſeculi ſint in ſuis rebus prudentiores,quàm in eiſdem rebus ſint filij lucis,qui mundana non curãt. Verùm alter ſenſus dictus, quo intelligitur ſignificari illos in ſuis rebus & ſuo modo eſſe prudẽtiores filijs lucis in ſuis rebus,plenior eſt,& propoſito Domini magis conueniens, nõ quòd illorum prudentia ſemper vincat horum prudentiam, ſed quod vt in plurimum ſic fiat. Cæterũ orationes illæ:filij huius ſeculi, filij lucis: phraſes ſunt Hebraicæ, quibus ſignificantur homines addicti huic ſeculo, & qui iam lucem Euangelicam amplexi ſunt. Benè autem opponit filios lucis filijs huius ſeculi, ſigni-

ſignificans ſeculum hoc tenebroſum eſſe, & filios eius eſſe filios tenebrarum, quod ad exaggerationem & reprehenſionem noſtræ oſcitantiæ facit, quòd eis qui luce donati ſunt maior conueniebat prudentia, quàm his qui tenebrarum ſunt filij. His præmiſſis, vt ad myſticam parabolæ huius tractationem & explicationem intentionis DOMINI deueniamus, id primò certum eſt, quòd villicus iſte iniquitatis, qui à Domino nobis ad imitandum proponitur, nõ quoad omnia quæ de ipſo narrantur imitandus proponitur. Non enim aut domino noſtro faciẽda eſt aliqua fraus, aut de ipſa fraude & alienis eleemoſynæ erogandæ, neque eos à quibus recipi volumus in æterna tabernacula, tanquam debitores Domini noſtri fas eſt intelligere, cùm iuſti & ſancti potiſſimum ſignificentur hoc loco, qui eos introducant in æterna tabernacula, à quibus neceſſitates eorum in præſenti vita ſunt ſubleuatæ. Proinde in hac maximè parabola ſumma duntaxat ſpectanda eſt, nec ſingula ſic ſunt perſequenda, vt in quibuſlibet partibus ſimilitudinem propriã quæramus, & ſingula villici nobis accommodemus, quemadmodum nec in reliquis parabolis id eſſe faciendum, ſuprà ſæpe dictum eſt. Quæ autẽ ſit huius parabolæ ſumma, ex his quæ Domin⁹ parabolæ ſubiecit ſatis licet colligere, cùm explicans quorſum hæc dicta ſit adijcit: Et ego dico vobis, facite vobis, &c. quanquam hic nõ cuncta explicet in parabola ſpectanda, ſed tantùm id quod eſt præcipuum, reliqua noſtræ intelligentiæ relinquens. Summa ergo parabolæ in tribus conſiſtit. Primùm, vt intelligamus nos omnes bonorũ temporalium non eſſe dominos, ſed tantùm diſpenſatores, ac ob id exactam à nobis rationem poſcendam aliquando, vt ſumma cum ſolicitudine curandum nobis ſit quo illa ad voluntatem Domini diſpenſemus. Secundò, ad hoc tendit parabola, idq; præcipuè, vt ſicut diſpenſator ille cùm intelligeret ſe ſua priuandum diſpenſatione, ſolicitus fuit vt futuræ vitæ proſpiceret, nec aliud præſentius reperit, quàm vt bonis domini ſui in ſuum commodũ vtens quamdiu poſſet, pararet ſibi amicos ex

bonis domini ſui, qui ipſum ſuo munere deſtitutũ alerent: ita & nos cogitemus aliquãdo nos à temporalium horum bonorum diſpenſatione amouendos, ac ob id ſolliciti ſimus qua ratione nobis in æterna vita, vbi non erit horum in manu noſtra diſpenſatio, proſpiciamus, ſciamusq; illam demum proſpiciendi nobis rationem eſſe commodiſſimam, ſi ex acceptis diuinitus facultatibus benefaciamus liberaliter pauperibus, per quos in æterna ſimus recipiendi tabernacula, cùm defuncti fuerimus diſpenſationis noſtræ officio. Tertiò, ad hoc tendit parabola, vt intelligamus quòd ſi dominus iniqui diſpenſatoris paſſus diſpendia, laudat diſpẽſatoris prudentiam, quòd aduerſus dominum quidem fraudulenter, ſed pro ſe prudenter egerit: multò magis à Domino noſtro, qui & ditiſſimus eſt, & nullum damnum poteſt ſuſtinere, & cuius præceptum eſt vt pauperibus benefaciamus, laudandi ſumus, ſi bonis eius noſtræ diſpenſationi commiſſis ab ipſo, ita in noſtrum commodũ vtamur, vt per ea nobis paremus locum in æternis manſionibus. His tribus in parabola obſeruatis, cætera relinquenda ſunt tanquam pro exempli commoda narratione tantùm dicta, vt non ſit inquirendum quid ſignificatum ſit per hoc quod villicus dixit: Fodere non valeo, mendicare erubeſco: & quod vni remiſit 50. batos olei, alteri verò 20. coros tritici. Nõ enim eadem eſt ratio eorum quos ex bonis domini ſui diſpenſator iſte ſibi amicos parauit, & eorum quos ex datis diuitijs nobis parare debemus amicos. Illorum enim amicitia parabatur per hoc quod eis tanquam domini debitoribus debitum remittebatur ex parte: horum verò paratur per hoc quod eis tanquam amicis domini tribuuntur & cõmunicantur nobis conceſſa. Accedit ad hæc quòd parabola hæc ex earum parabolarum eſt genere, in quibus comparatio ſumitur ex diſſimilitudine, quemadmodum docet D. Auguſt. lib. 2. quæſt. Euang. cap. 34. & 45. vt ob id minus ſit mirandum, ſi non omnia quæ in parabola dicuntur nobis, myſticè applicare poſſint, quemadmodum ferè poſſunt in alijs parabolis. Quanquam enim nobis

ex

ex parte imitandus proponatur diſpenſator iniquus, in multis tamen non eſt imitandus, quodque in eo nobis imitandum proponitur, magis ſignificatur ex diſſimilitudine, argumento à minori affirmatiuè, quàm argumento à ſimili. Quod enim ſignificare voluit Dominus iſtud eſt. Si diſpenſator ille pro temporali vita adeo fuit ſolicitus, & tanta aſtutia vſus eſt vt futuræ inopiæ occurreret, multo magis vos maiori præditos prudentia, de æterna vita vobis conuenit ſimili ratione prouidere. Et ſi ille laudatus eſt à domino iniuria affecto, quod prudenter ſibi proſpexiſſet, multò magis vos laudandi ab eo qui & non patitur damnum, & hoc vos facere præcepit. Diuus Hierony. loco ſuperius notato adducit Theophilum Antiochenæ Eccleſiæ ſextum poſt Petrum Epiſcopum, quem dicit etiam quatuor Euangeliſtarum in vnum opus dicta compegiſſe, atque in ſuis Commentarijs parabolam hanc intellexiſſe de Paulo Apoſtolo, vt is ſit per villicum iniquitatis ſignificatus, cui & attribuit ſingula parabolæ: ſed certum eſt Epiſcopum illum tantùm per accommodationem parabolam illam Paulo applicuiſſe, nec exiſtimaſſe hunc fuiſſe ſenſum à Domino hic intentum. Hinc tamen obſeruandum quàm antiquæ ſint, & ex Apoſtolorum temporibus deriuatæ tractationes allegoricæ etiam accommodatitię tantùm, & docendi tantùm gratia excogitatæ, quanquam idem Hieronymus in libro de ſcriptoribus Eccleſiæ, dum meminit huius Theophili, dubitet num Commentarij in Euangelium qui eius nomine tunc legebantur, fuerint illius. Reſtat excutienda vltima ſententia illa, quæ parabolæ concluſio eſt.

Et ego dico uobis: Facite uobis amicos de mammona] Mammona iniquitatis, Hebraica phraſi poſitū eſt pro mammona iniquo. vt poſtea dicitur, quemadmodum ſuprà villicus iniquitatis pro villico iniquo. Porrò mammona, non Hebræa, ſed Syriaca vox, teſte Hieronymo, diuitias ſignificat. Ideo autem Hieronymus diuitias mammona dicit vocari, quòd de iniquitate collectæ ſunt, vnde apparet eum intellexiſſe hanc dictionem

eſſe compoſitam ex præpoſitione Min, id eſt, à, & Nona, à verbo Iana, quod eſt violentiam inferre, & aliena diripere. Id ſi verum eſt, colligere hinc licet quare Euangeliſtæ hanc dictionem ſeruauerint, et rurſum quare additum ſit iniquitatis, nimirum explicandi vocabuli gratia. Eſt tamen & alia ratio quare Dominus non ſimpliciter dixerit de mammona, ſed de mammona iniquo, nempe propter ſimilitudinem maiorem indicandam inter nos & iniquum villicum quem imitandum propoſuit, vt ſcilicet ſicut ille de iniquis diuitijs ſibi parauit amicos, & nos de iniquo mammona faciamus. Cauendum tamen, ne quemadmodum Auguſtino teſte aliqui hinc intellexerunt, etiam nos intelligamus, Dominum nos admonere vt aliena diripientes, ea in eleemoſynas erogemus, ſicque nobis paremus apud Deum amicos. Diuitias enim iniquas, vnde nos vult parare amicos, nõ intellexit quas ab alijs per nefas accipiamus, ſed quaſcunque etiam iuſto titulo poſſidemus, & quæ vel noſtra induſtria, vel ex hæreditate nobis obuenerunt. Earum enim quas iniuſtè habemus non ſumus à Deo conſtituti diſpenſatores, quia nec à Deo eas accipimus, ſed eas tantùm à Deo accipimus quas iuſtè poſſidemus, quas tamẽ Dominus hic iniquum vocat mammona, eo quòd, vt inquit Hieronymus quæſtione prima ad Hedibiam, omnes diuitiæ de iniquitate deſcendunt, & niſi alter perdiderit, alter non poteſt inuenire. Vnde, inquit, & illa vulgata ſententia mihi videtur eſſe veriſſima: Diues aut iniquus, aut iniqui hæres. Cui conſonat illud Menãdri; Nunquam vir æquus, diues euaſit citò. Atque hæc videri poteſt ſingularis ratio, ob quã diuitias Dominus dixerit iniuſtas, nempe quia ab iniquitate deſcendunt & parantur, ſi nõ alia, ſaltem eá iniquitate, qua nimio ſtudio & diligentia congregantur, aut qua illicitè ſeruantur, non erogãdo ea pauperibus quemadmodum oportebat, quandoque verò & frequenter ea iniquitate, qua non ſatis iuſtis modis ab alijs accepta ſibi vſurpat & appropriat aliquis. Poſſunt tamẽ & aliter diuitiæ dici iniquæ aut mammona iniquitatis, nimirum quia ſunt

mate-

materies omnis iniuſtitiæ & iniquitatis, aut ſecundum Auguſtinum, quia non ſunt veræ diuitiæ, quæcunque huius ſeculi diuitię, ſed falſę, & iniquè ſibi nomen illud vendicantes, vnde & poſtea iniquo mammonæ opponitur id quod verum eſt. Ex qua verborum Chriſti explicatione huic parabolæ ſubiecta, videtur hæc potiſſima eſſe ratio, cur hic mammona dicat iniquitatis. Cæterùm amici quos de mammona iniquitatis Domin⁹ nos vult parare, vt nos recipiant in ęterna tabernacula cùm defecerimus, hoc eſt, cùm ex hoc mundo emigrare cogemur ſunt potiſſimum ſancti & fideles pauperes, eique maximè, qui omnia ſua propter Dominum reliquerunt, aut perdiderunt, pleni diuitijs ſpiritualibus, quales erant illi in Ieruſalem pauperes, pro quibus collectas fieri adhortatur in epiſtolis ad Corinth. Paulus, quas ipſe per ſeſe in Ieruſalem detulit. Huiuſmodi enim propriè conuenit illud: recipiant vos in æterna tabernacula: non autem impijs & infidelibus pauperibus, qui ipſi non ſunt ingreſſuri ea tabernacula. Dicuntur autem illi recepturi ſuos benefactores in cœlum, ſimpliciter quidem, quia propter illos Chriſtus eorum benefactores recepturus eſt, qui ſibi imputat factum quod illis impenditur, iuxta illud: Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. &: Quicunque potum dederit vni ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine diſcipuli, non perdet mercedem ſuam. Subtiliori verò ratione, tum quia ſimul cum Chriſto regnabunt & dominabuntur populis, ac iudicabunt nationes, & proinde ſimul etiam cum eo recipient benefactores ſuos in cœlum: tum quia illis communicāt ſua merita & diuitias ſpirituales, qui ipſis ſua tēporalia impertiūtur, iuxta illud Pauli: In præſenti tempore veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat, vt & illorum abundantia veſtræ inopiæ ſit ſupplementum. Quanquam autem hac ſentētia Dominus videatur maximè adhortatos diuites ad eleemoſynas erogandas pauperibus ſanctis & iuſtis, quibus maximè tanquam domeſticis fidei & Dei amicis eleemoſynæ ſunt faciendæ, tamen quoniam etiam omnibus pauperibus,

1. Cor. 16.

Matt. 25.

2. Cor. 8.

quanquam inimicis & hoſtibus fidei, eſt benefaciendū, poteſt etiam hæc ſententia generaliter accipi, vt ſit adhortatoria ad faciendam eleemoſynam quibuſuis pauperibus, qui qualeſcunque ſint, & quanquam non ipſimet ingrediantur æternas manſiones, dicuntur rectè benefactores ſuos recipere in cœlum, ob rationem prius dictam, quia propter beneficia eis impenſa Chriſtus illos recipit in cœlum. Porrò D. Ambroſius ſignificat ſe per amicos qui nos recipiant in cœlum, intelligere ipſos Angelos & ſanctos qui regnant in cœlo cum Chriſto, quos nobis amicos facimus, dum quibuſuis pauperibus affectu miſericordiæ benefacimus. Sic enim ſcribit: Facite vobis amicos de iniquo mammona, vt largiēdo pauperibus, Angelorum cæterorumq; ſanctorum gratiam comparemus. Expendenda eſt autem preſsè vis & pondus huius ſententię Dominicę, qua nulla alia efficacior eſſe poteſt ad eleemoſynæ commendationē, ad quam homines ſunt tardiſſimi, cùm nihil ſit magis ad ſalutē neceſſarium & vtile. Cùm enim per parabolam inſinuetur nos omnes bonorum temporalium tantùm eſſe diſpenſatores, & diſpēſatio in bonum & commodum domini ſit facienda: hac tamen ſententia demonſtratur, quomodo in maximum noſtrum bonum commiſſorū nobis bonorum diſpenſationem facere poſſumus, cum gratia veri domini. Deinde cùm diuitias dicat eſſe mammona iniquitatis, tamen oſtendit Dominus quomodo iniuſtitiam illam nobis vertere poſſumus in iuſtitiam: cumq; diuitijs homines ferè quærant ſibi facere quęſtū, & lucrum augere, oſtendit qua ratione ſibi per eas maximè proſpicere poſſint, nō in aliquot annos, ſed in perpetuum, quomodo ſcilicet verè cenſus augeatur, & reditus parentur perpetui. Poſtremùm, cùm diuites ferè velint à pauperibus multum rogari, & velut benefactores ab eis haberi, Dominus contrà ſignificat pauperes potius à diuitibus quærendos & ambiendos, ac neceſſitatis beneficia eis obtrudenda, vt eos apud Deum habeant patronos & interceſſores. Vnde D. Gregorius. lib. 21. Moralium cap. 14. Multum, inquit, ad edomandam dantis ſuperb iam

perbiam valet, ſi cùm terrena tribuit, verba ſolicitè cœleſtis magiſtri pēſet, qui ait: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Si enim eorum amicitijs ęterna tabernacula acquirimus, dantes proculdubio penſare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quàm egenis dona largimur. Qui itaq; nunc temporale ſubſidiũ pauperi tribuit, ab eo poſtmodum perpetua recepturus, vt ita dicam, quaſi ad frugem terram excolit, quæ quod accepit, vberius reddit.

DOMINICA X. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

IN illo tempore: Cùm appropinquaret Ieſus Hieruſalem, uidens ciuitatem fleuit ſuper illam dicens: Quia ſi cognouiſſes & tu: & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi. Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis tuis. Quia uenient dies in te, & circundabunt te inimici tui uallo, & circundabunt te, & coanguſtabunt te undique, & ad terram proſternēt te, & filios tuos, qui in te ſunt. Et non relinquent in te lapidem ſuper lapidem,, eò quòd non cognoueris tempus uiſitationis tuæ. Et ingreſſus in templum, cœpit eijcere uendentes & ementes, dicens illis: Scriptum eſt, quia domus mea domus orationis eſt, uos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum Et erat quotidie docens in templo. Lucæ 19.

SVperiori dominica Chriſtus adhortabatur alumnos ſuos ad ſpiritualem ſagacitatem prudentiamque rerum futurarum, exemplo diſpenſatoris iniqui: videlicet vt maturè dum adhuc ſuperſtites eſſent, ex ijs, quæ ſuapte natura interdicere neceſſe eſt, quaſque volentes, nolentes, relinquere cogerentur, reponerent in ſinu pauperum, quod in futuro ſeculo, dum egebunt, poſſent repetere. Idcirco per antitheſin quaſi in hoc Euangelio diſpendia demonſtrantur, quæ vſu venient ijs, qui inflati, ne dicam excæcati, rerum præſentium affluentia, fœlicitateque terrena, nihil de futuris cogitant, nec authorem ſuæ fœlicitatis agnoſcunt: vt intelligeremus, quantopere

succen-

ſuccenſeat, perſequatur & vindicet Dominus hæc duo contemptum gratiæ ſuæ,& abuſum donorum ſuorum, hoc eſt, dum oblatam gratiam faſtidimus, aut ſuſceptam, contaminamus. Ob primum ſequutum eſt vrbis excidium, ob ſecundum verò Reipublicæ & religionis illius extrema deletio, quorum alterum in fletu, alterum in eiectione vendentiũ & ementiũ è templo figuratur. Quæ nos audientes & completa cernentes, merito horrore concutiemur, piáque mente precabimur, vt ſpiritualem noſtram Hieruſalem, Eccleſiam dico Catholicam,Chriſtus miſericorditer velit tueri,ne ſimili vnquam euertatur excidio. Hoc fine nobis iſtă recitantur,tales à nobis meditationes & preces, hæc audita requirunt, quemadmodum ex Euangelica hiſtoria, latius percepturi ſumus.

ET *ut appropinquauit, uidens ciuitatem, fleuit ſuper illam, dicens,&cæt.*] Duo circa Domini fletum ſunt obſeruanda. Primùm, quàm Dominus nihili fecerit mundanam illam gloriam & honorificas populi acclamationes, cùm inter eas etiam flere libuerit. Secundò,quanta charitate ciuitatem ingratã, & ſe perſequentem proſecutus fuerit, cùm inter tam fauſtas populi aggratulationes recogitãs mala ciuitati nobiliſſimę & florentiſſimæ ob ipſius cæcitatem obuentura,adeo eſt miſericordia commotus, vt etiam lachrymas profuderit, non ſuper ſe occidendum à Hieroſolymitanis,ſed ſuper illam, id eſt, propter illam & illius exitium. Adimpletum eſt ſanè nunc in Chriſto illud Pſalmi: Si oblitus fuero tui Hieruſalem, obliuioni detur dextera mea. Si non propoſuero Hieruſalẽ,in principio lætitiæ meæ.
Pſal.136.
Cæterùm quod Dominus dixiſſe dicitur:Quia ſi cognouiſſes & tu,& quidem in hac die tua,quæ ad pacem tibi, &cæt.admodum eſt obſcurum, & ob id variè à diuerſis eſt enarratum. Pro intelligentia autem eius aſſequenda,imprimis ſciendum coniunctionem, quia, hic, ſicut & aliàs frequenter,quod ad ſenſum attinet, otioſam eſſe, additamque ex phraſi Græca, quia ὅτι, id eſt,quia vel quòd

quòd, præmittitur ſententię, quæ ab aliquo recitatur eſ-
ſe dicta, vt ſit particula narratiua. Quod ſequitur: Si co-
gnouiſſes & tu. Diuus Gregorius, & poſt eum Nicolaus,
& alij plerique diſtinctionem perfectam hic facientes
intelligunt, vt ſit ſenſus: Si cognouiſſes mala tibi immi-
nentia quemadmodum ego cognoui, etiam tu fleres,
quemadmodum ego. Quod verò ſubditur: Et quidem
in hac die tua quę ad pacem tibi: Nicolaus ſic intellexiſ-
ſe videtur: Fleres vtiq; etiã in hac tua die quæ eſt tibi ad
pacem, hoc eſt, in hoc tempore in quo Deo permittente
proſpere & fœliciter viuis. Verùm relatiuum, quæ, non
poteſt referri ad diem, quia ex Græcis conſtat eſſe plura-
lis numeri, vt ſubaudiendum ſit verbum plurale, quia
Græcis eſt τὰ πρὸς εἰρήνην σου, id eſt, ea quæ ad pacẽ tuã ſunt
vel pertinent. Proinde rectius D. Gregorius intelligit
ſenſum eſſe: Et quidem in hac die tua, habes ea quæ ad
pacem tuam pertinent, hoc eſt, in labili hoc tempore
quod tibi non diuino honori impendis, tradis te carnis
voluptatibus, ac bonis præſentibus ad fœlicitatem ter-
renam abuteris. Cuius iam intelligit reddi rationem,
cùm ſubditur: Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis
tuis. Si enim, inquit, cordis eius oculis mala quæ immi-
nebant abſcondita non eſſent, læta in præſentibus pro-
ſperis non fuiſſet. At ſi hunc ſenſum Dominus ſignifi-
care voluiſſet, dicendum fuerat: & quidem in hac die
tua, habes ea quæ ad pacem tuam pertinent, quia abſcon
dita ſunt nunc mala tua ab oculis tuis. Iam verò non di-
citur: quia abſcondita: ſed, Nunc autem abſcõdita ſunt:
quæ aduerſatiua non conuenit intelligentiæ prædictæ.
Sciendum ergo quòd ea pars: quæ ad pacem tibi: refe-
renda eſt ad verbum, cognouiſſes, vt ſit ſenſus: Si cogno-
uiſſes etiam tu ea quæ ad pacem tuam faciunt. Et quo-
niam adhuc oratio pendere videtur, eò quòd alterum
verbum deſit quod requirit coniunctio, ſi, intelligunt
quidam ſermonem eſſe defectiuum, quomodo flentes
ſolent verba abrũpere præ affect⁹ magnitudine. Et Eraſ-
mus quidem ſubintelligendum pro ſentẽtiæ perfectio-
ne putat verbum, curares, vt ſit ſenſus iſte: Si cogno-
uiſſes

uiſſes etiam tu ea quæ ad pacem tuam faciunt, curares, ea amplecti, vt quæreres ea. Euthymius verò ſubaudit, nequaquam perires. Simili modo citatur hic locus in epiſtola Heſychij ad Auguſtinum, quæ eſt epiſtola 79. in libro epiſtolarum Auguſtini, & repetitur ab Auguſtino epiſtola ſequente. Sic enim illis locis legitur: Et tu ſi cognouiſſes tempus viſitationis tuæ, forſitā permanſiſſes, nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Rectius tamen & ſimplicius accipietur coniunctio, ſi, hic poſita optatiuè, pro vtinam, quemadmodum ſæpe accipitur. Sic enim non erit opus huiuſmodi ſubauditione, eritq; ſenſus ploranti accommodus iſte: O ſi vel ò vtinam etiam tu noſſes quæ faciant tibi ad pacem. Sic ſanè & Theophylactus intellexiſſe videtur & Diuus Hieronymus, qui in Iſaiam diuerſis locis, & in Micheæ caput 2. citans hunc locum, nihil adijcit quo ſententiam compleat, quemadmodum nec Theophylactus. Secundum hunc ſenſum aduerſatiua quæ ſequitur, ſic eſt ſubijcienda: Optarem ſanè te etiam noſſe quę pertinent ad pacē tuam, at, quod vehementer eſt deplorandum, hæc ſunt abſcondita ab oculis tuis, quæ te optarim cognoſcere. Verum etiam ſecundum hunc intellectum, quemadmodum & ſecundū eorum intelligentiam qui ſubaudiunt, curares, vel nequaquam perires, aut aliud ſimile, non videtur quomodo quod ſequitur cohæreat: Quia venient dies in te, &c. Non enim apparet, ad quid referri poſſit cauſalis coniunctio, quia, Theophylactus videtur cōiunxiſſe hanc partem cum parte præcedenti: nunc autem abſcondita ſunt: vt vertendum potius ſit: Nunc autem abſconditum eſt ab oculis tuis, iſtud nempe, quòd venient dies in te, &c. Nam etiam ſic Græca verti poſſent, quod verbum ἐκρύβη ſingularis numeri poſſit referri vel ad illud τὰ πρὸς εἰρήνην σου: vel ad id quod ſequitur: Quod venient dies in tę, &c. At aduerſatiua illa locutio, Nunc autem, exigit vt verbum ἐκρύβη referatur ad τὰ πρὸς εἰρήνην σου, vt ſignificetur eadē eſſe incognita, quę prius optabātur eſſe cognita. Dicendum itaq; per hoc quod ſubditur: Quia venient dies in te: reddi à Domino cauſam ſui cum fletu et plora-

ploratu deſiderij, vt totius ſententię hic ſit ſenſus: O vtinam etiam tu quemadmodum ego, aut potius quemadmodũ hæc turba, cognoſceres ea q̃ faciunt ad pacẽ tuam, hoc eſt, ea quæ ad tuam faciunt fœlicitatem. Eaque ſaltẽ vel iã cognoſceres in iſto die tuo, cum te ad cognoſcendum hæc tot ac tanta inuitant. Nunc enim dum me habes regnum cœlorum tibi annunciantem, offeruntur tibi ea quæ ad pacem tuam & ſalutem pertinẽt, id quod ex vita & doctrina mea, totque præclaris virtutibus pridem debueras agnoſcere, & vel nunc tandem ex hoc meo ſecundum Prophetarum vaticinium aduentu. At nunc quod ſummè eſt deplorandum, non agnoſcis quæ te agnoſcere oportebat, ſed abſcōdita ſunt iſta ab oculis tuis, id eſt, tibi ſunt incognita, iuſtoque Dei iudicio tibi velata. Quod ob id flebilibus vocibus & gemitu deploro, quia venient dies in te, id eſt, ſuper te vel contra te, &c. Hic ſenſus quàm ſe probè habeat, facilè aduertet qui animo conceperit quibus affectibus pectus Domini hæc dicentis exæſtuauerit. Sed & D. Hieronymum ſic intellexiſſe hunc locum, ſatis licet colligere ex modo quo hunc locum frequenter citat. Nam in Iſaiæ cap. 5. velut lamentationis verba Chriſtus protulerit, ſic citat: Si ſcires & tu quę ad pacem tibi, quia venient dies ſuper te, & circundabũt tibi inimici tui munitiones, & vallabũt te, & proſternent te & filios tuos. Similiter in cap. 29. & ca. 59. omittens illam partem: Nunc autem abſcōdita ſunt ab oculis tuis. Ex ſuperiori autem enarratione patet per pacem hic intelligendam ſalutem, proſperitatem, & omnium rerum fœlicitatẽ. Hoc enim Hebraica phraſi nomine pacis ſignificari, ſuprà aliquando eſt annotatũ. Ea autem quæ ad pacẽ Hieruſalem pertinebant, erant fides in Chriſtum, & prædicationis eius ſuſceptio, quam ſi ſuſcepiſſent Iudæi, omnibus bonis & ſpiritualibus & temporalibus gauiſi fuiſſent, pacem habentes cum Deo & cum hominibus. Non enim ſi in Chriſtum credidiſſent, à Romanis deuaſtati fuiſſent, quos ſibi metuebãt hoſtes ſi Ieſum in ſuum regem ſuſciperent. Dicit autem in hac die tua: ſiue ſignificans particulariter illũ diẽ quo venit

ad

ad Hieruſalem tanquam rex aſello inſidens, quod Zacharias Propheta peculiariter filiæ Sion dederat in ſignum agnitionis Meſſiæ: ſiue potius totum illud tempus ſignificans, quo cum Iudæis conuerſabatur prædicando,&miracula operando. Illud enim tempus dicitur dies Hieruſalem, hoc eſt, tempus quo à Deo viſitabatur & quo illi ſalutis ſuę occaſiones variæ offerebantur, quę poſtea non ita erant illi offerendæ, quando illis relictis, gratia Euangelica ad gentes erat migratura, quando futura erat dies ſalutis gentiū,&implendū in Iudęis quod Dominus eis prædixit: Quæretis me, & non inuenietis. Ex ſuperiori item enarratione patet, vertendum potius fuiſſe, cognoſceres quàm cognouiſſes, ſicut & Hieronymus ſemper legit, ſcires. Nam quod Græcè eſt ἔγνως, cùm ſit aoriſtus, etiam verti poteſt, cognoſceres vel ſcires.

Quia uenient dies in te, & circundabunt te inimici tui uallo.] Hebraica phraſi dictum eſt: Venient dies, & circundabunt te inimici tui: pro eo quod eſt, Venient dies in quibus circundabunt te inimici tui, &cæt. Qualis locutio
Ierem.33. frequēns eſt apud Prophetas, vt Ierem.33. Ecce dies venient, dicit Dominus, &ſuſcitabo verbum bonum quod locutus ſum, &c. Et alijs multis locis. Porrò quoniam bis apud nos ponitur verbum, circundabunt, ne quis putet eiuſdem eſſe repetitionem, ſciendum Græcis non eſſe vtrobique idem verbum. Habent enim, περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροί σου χάρακά σοι, καὶ περικυκλώσουσί σε, id eſt, circummittent inimici tui vallum tibi, & cingent te. Hæc autem omnia eo contigiſſe ordine quo hic Dominus prædicit, teſtatur Ioſephus lib.6. & 7. belli Iudaici. Libro enim ſexto docet, quomodo Romanī aggreſſi obſidionem ciuitatis Hieroſolymitanæ, in circuitu Hieruſalem tres aggeres erexerint, ac deinde etiam alios: poſtea verò etiam murum vnum in circuitu ab eis extructum triduo, diuino impetu eos adiuuante & incitante, teſtatur, eoq́; circundatam ciuitatem ita fuiſſe coanguſtatam, vt nemini exitus vel introitus patuerit, atque hinc intolerabilē famem ortam in ciuitate, quæ eos etiam proprios filios edere coegerit. Libro verò ſeptimo commemorat quomodo

modo capta ciuitas ſolo ſit æquata, & occiſi ciues innumeri, qui hic Hebraica phraſi dicũtur filij Hieruſalẽ, quod ciuitas velut mater ſit habitantium & progenitorum in ea. Occiſorum enim ſiue fame, ſiue gladio, per omne tempus obſidionis dicit fuiſſe vndecies centum millia, quorum pleroſque dicit fuiſſe gentiles, hoc eſt, Iſraelitas vel contribules, non autem omnes indigenas, quia ab omnibus regionibus ad azymorum diem feſtum congregati, bello ſubito circumfuſi ſunt. Itaque eo tempore hæc cœperunt adimpleri quæ Dominus prædicit, quo tempore hæc Dominus nunc prædixit. Cæterùm quod hic dicitur: *Non relinquent in te lapidem ſuper lapidem.*] intelligendum eſt dictum hyperbolicè, ad ſignificandum maximam & extremam deſtructionem. Neq; enim veriſimile eſt tam fuiſſe curioſos aut potius otioſos Romanos, vt eis vel vacauerit, vel libuerit ſingulos lapides ad inuicem auellere, & alioqui aliquot turres relictas à Tito teſtatur Ioſephus, qui li. 7. ſic maximã ciuitatis deſolationem deſcribit, vt ex eo intelligere liceat quàm verè hæc à Domino ſint prędicta. Sic enim habet capite 18. Poſtquam quos occideret, quidue raperet non habebat exercitus, quòd iratis animis omnia deerant, iubet eos Cæſar totam funditus iam eruere ciuitatem ac templum, relictis quidem turribus, quæ præter alias eminebant, Phaſelo & Hippico & Mariamne, murique tanto, quantum ciuitatem ab occidente cingebat. Id quidem vt eſſet caſtrum illi cuſtodiæ cauſa relinquendis: turres autem, vt poſteris indicarent qualem ciuitatem, quamue munitiſſimam Romanorum virtus obtinuiſſet. Alium verò totum ambitum ciuitatis ita complanauere diruentes, vt qui ad eam acceſſiiſſent, habitatã aliquando vix crederẽt. Hęc ille. Quod autem à Tito relictum fuit, deinde ab alijs principibus etiã ſubuerſum ſcribitur, vt perfectè impletum ſit quod Dominus prædixit, ciuitate Hieruſalem ſic penitus deleta, vt & poſt reædificata, non eundem locum obtinuerit, (cùm iam mõs Caluariæ ſit inda ciuitatem) nec idem nomen. Nam poſt reædificationem primùm Aelia dicta eſt, ab Aelio Adriano

Rr impe-

imperatore, eius conditore. Addit autem Dominus cauſam prædicti excidij Hieroſolymitani, eò quòd, inquit, non cognoueris tempus viſitationis, hoc eſt, tempus quo Deus te per filium ſuum ad ſaluandum te viſitauit. de qua viſitatione dicit Zacharias in ſuo Cantico: Viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ. &: Viſitauit nos oriens ex alto. Animaduertendum autem circa Domini verba ad Hieruſalem dicta quædam ipſi ciuitati propriè
Luc. 2. conuenire, vt quod dicitur: Circundabunt te inimici tui vallo, &cæt. quædam verò ei non conuenire, niſi ſynecdochicè ratione ciuium eius, vt cũ dicit Dominus ſe optare vt illa cognoſceret quæ ad pacẽ eius ſunt, abſcondita autem hæc illi eſſe, nec cognoſcere eam tempus viſitationis ſuæ. Porrò ex hoc fletu & verbis iſtis Domini diſcẽdum nobis imprimis, quàm Dominus non gaudeat, ſed planè doleat interitum impiorum, vt verè per
Ezech. 33. Prophetam dixerit: Nolo mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur & viuat. Et ſubijcit veluti lamentando: Conuertimini, conuertimini à vijs veſtris peſſimis, &
Ierem. 8. quare moriemini domus Iſrael? Et Ieremiæ 8. ſignificat quàm deſideret & expectet peccatorum pœnitentiam, dicens: Nunquid qui cadit, non reſurget? & qui auerſus eſt, non reuertetur. Vbi etiã poſt pauca conqueritur populum Iſraëliticum non cognoſcere ea quæ ei ad pacem offeruntur & tempus viſitationis ſuę: Miluus, inquit, in cœlo cognouit tempus ſuum, turtur & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui, populus aũt meus non cognouit iudicium Domini. Diſcendum ſecundò, quòd & nos exemplo Chriſti ex animo dolere & deplangere debeamus impiorum cæcitatem & perditionem, etiamſi ſint inimici, eorumq; perditionem deplorandam magis quàm mala quæ ab eis nobis inferuntur, quomodo Dauid defleuit mortuum Saul & Abſolon. Sic
Ierem. 4. & Ieremias pręuidens vaſtationem Iudaici populi: Ventrem, inquit, meum doleo, ventrem meum doleo, ſenſus cordis mei turbati ſunt in me, non tacebo, quoniam vocem buccinæ audiuit anima mea, clamorem prælij. Et poſt pauca ſubijcit cauſam vaſtationis ſimilẽ ei quæ hic reddi-

redditur: Quia ſtult⁹ populus meus me nō cognouit, filij inſipientes ſunt & vecordes: ſapientes ſunt vt faciant malum, bene autem facere neſcierunt. Diſcendum tertio, quàm graue & intolerabile ſit futurum gehennę ſupplicium, cùm temporale Hieruſalem excidium tantùm præuiſum à longè Chriſto etiam excuſſerit lachrymas, quod tamen longè inferius eſt ſupplicio æterno, vtpote cuius illud tantùm eſt vmbra quædam & exemplum: quemadmodum Petrus ſubuerſionem Sodomæ & Gomorrhæ factam teſtatur in exemplum æterni ſupplicij, parati ijs qui impiè agunt. Cauendum proinde etiā nobis, ne ſimiliter lachrymis Chriſti & eorum qui Chriſti affectum induerunt, digni ſimus, ſi cum terrena Hieruſalem etiam nos, qui delecti ſumus vt eſſemus Deo ciuitas ſancta & Hieruſalem ſpiritualis, non agnoſcamus, nec amplexemur varias ſalutis & pacis occaſiones, quę à Deo nobis peculiariter Chriſtianis offerūtur. Nūc enim noſtra dies eſt, in qua ea curare poſſumus quæ ad pacem pertinent. Venient alij dies qui non noſtri erunt, ſed diuinæ remunerationis, quando qui oblatas modò ſalutis occaſiones non ſunt amplexi, tradentur inimicis ſuis, dæmonibus ſcilicet, torquendi, qui eos veluti vallo circundatos, ita in inferni pœnis concludent & coartabūt, vt nullum vnquam egrediendi locum ſint conceſſuri, fame, gladio, & peſte, hoc eſt, diriſſimis tormentis & morte æterna eos affligentes. Ad hunc enim modum ſufficit in genere verba Chriſti myſticè nobis accommodare, quorum accommodationem prolixiorem & exactiorē ſi quis requirat, legat Originem & Gregorium ſuper hac hiſtoria. 2. Pet. 2.

Et egreſſus in templum cœpit eijcere uendentes & ementes.] Cùm dicitur tum hoc loco, tum apud alios Euangeliſtas, inueniſſe Chriſtum in templo vendentes oues, &c. nomine templi videntur etiam debere intelligi ipſa atria, in quibus ſacrificia offerebantur, & orationi vacabatur, ac porticum ipſam templi, in qua etiam orabat populus & docebatur. Non enim veriſimile eſt in eo quod propriè templum dicebatur oues & boues venditos, cùm

ibi non offerrētur. Porrò hunc mercatum in templo Iudæi inſtituerunt prætextu aliquo ex lege deſumpto. Nā Deut. 14. legimus mandatum, vt qui lōgius à templo habitarent, ſua dona domi venderent, alia empturi ea pecunia in loco Domini. His ergo inſeruire volebāt videri illi, quos Dominus eiecit: quo commodius exteri inuenirent quod offerrent, cùm re vera prophano quæſtui ſtuderent. Putat autem Beda ſacerdotes cum venditoribus pepigiſſe, vt animalia accepta ab his qui obtulerant, rurſum ipſi venditores à ſacerdotibus emerēt, ſed minoris, vt iterum cum lucro alijs hoſpitibus vēdere poſſent. Ita & Eraſmus. Verùm iſtud ex litera haberi non poteſt, nec multum eſt veriſimile, cùm oblata animalia mactari mox debuerint, nec Chriſtus aliud culpauerit, quàm quod in loco ſacris actibus deputato prophanos actus exercerent, turpi lucro intenti, hoc eſt, ei lucro quod in loco illicito quærebatur. Quo autem paratior eſſet negotiatio, id quod in prophano mercatu fieri conſueuit, aderant & numularij, qui minutiore moneta mutarēt magnam, aut aurum argento, aut peregrinam pecuniā eius loci moneta verterent, quales & hodie dicuntur eſſe Romæ in gradibus D. Petri. Hi verò dicuntur hic à Ioanne ſignificantius κερματίσαι, & κολλυβίσαι. Nam κέρμα, Græcis ſignificat æris minutias, & congeriē numorum quibus fit permutatio: vnde vbi nos legimus, numulariorū effudit æs: pro æs Græcè eſt τὸ κέρμα. κολλύβος autē ſignificat obulum qui pro permutatione datur, hoc eſt, vt vulgò dicitur, cambio. Itaque Chriſtus quo oſtenderet zelum ſuum pro honore patris ſui & autoritatem ſuam cum ſumma coniunctam poteſtate declararet, ſimulque doceret in domo Dei nullum quærendum eſſe temporale lucrum, ſed omne tale lucrum pro turpi & inhoneſto lucro habendū: imò vt in vniuerſum oſtenderet in domo Dei nihil agendum præter ſacros actus, facto flagello è funiculis ibi fortè vbi erant oues & boues repertis, abegit è templo omnes, tum oues, tum boues, veluti canes è domo Dei profligans. Nam hi funiculis eijci ſolent. Quanquam autem eſſe potuit, vt quemadmodum apud

Deut. 14.

apud Matthæum fecit, eijceret etiam vendentes, non eſt tamen veriſimile quod hos flagello expulerit, ſed illo tantùm oues eiecit & boues. Non enim cùm dicitur: facto flagello omnes eiecit de templo: dictio, omnes, referri debet ad homines, ſed ad oues & boues. Nō enim Græca habent: oues quoque & boues: quomodo nos habemus (vnde communiter intelligitur ſignificari Chriſtum flagello eieciſſe non ſolùm homines, ſed etiam oues & boues, ſed τά τε πρόβατα, καὶ τοὺς βόας, hoc eſt, ouesque & boues, ita vt explicentur ea quæ ſub dictione, omnes, cōprehenduntur, vt ſit ſenſus: omnes eiecit de templo, videlicet tum oues, tum boues, adeo vt nullum ouē vel bouem in templo reliquerit. Et quidē Lucas cap. 19. inquit ipſum eieciſſe vendentes, aut ſaltem, non eieciſſe flagello, manifeſtius ex eo patet, quod vendentibus columbas dixerit: Auferte iſta hinc, &c. Hoc enim demōſtrat manſionem eorum qui columbas vendebāt poſt eiectionem ouium & boum. Flagello quidem vſus fuerat ad eijciendum oues & boues, ſed ad eijciendum columbas inutile erat flagellum, (concluſæ enim erant in ligneis caueis, vt moris eſt) ideoque monet venditores earum: Auferte iſta hinc: quaſi dicat: Oues & boues ego eieci, vt vidiſtis, vos ergo ſimiliter tollite iſta hinc. Itaque in hoc Chriſti facto ac verbis mirabilis eius autoritas & poteſtas eſt declarata, cùm inter omnes vendentes nemo vni homini adhuc ignoto obſiſtere auderet, nemo qui non imperanti mox obediret, diuinitate nimirum ipſius mentes eorum perterrefaciente, & ad obediendum cogente. Præter prædictas autem facti huius rationes, & alias duas aſſignare licet. Et primùm quidem dicere poſſumus, Chriſtum tum facto, tum verbis ſuis voluiſſe deſignare iam in proximo eſſe vt ceſſent omnia legis ſacrificia, ac pellantur è conuerſatione ſanctorum Iudæi, quemadmodum priori facto demonſtrauit gentium vocationem. Vnde Cyrillus: Perſpice, inquit, quæſo altius, quomodo futurus rerum habitus duobus his proximis Chriſti actibus deſignatur. A Galilæis enim qui Canan habitabant inuitatus ad nuptias, atq; hono-

ratus,& miraculo profuit, & vini lætitia repleuit, ac in eadem cum eis menſa & conuiuio fuit. Sic ab initio ſtatim doctrinæ Chriſti, vniuerſæ gentes fidem Chriſti ſuſcepturæ monſtrabantur, quæ per fidem in cœleſtẽ thalamum peruenturę, ſpirituali conuiuio vnà cum ſanctis Apoſtolis & ipſo Chriſto æternaliter perfruentur, nullo priuati gaudio. Lætitia enim, inquit, ſempiterna ſuper

Math.8. caput eorum: quod expreſſius dicitur: Multi enim, ait, venient ab Oriente & Occidente, & recumbent cum Abraham, Iſaac & Iacob. Iudęos verò incredulos à ſanctorum conuerſatione retrudet, ac ſupplicijs, peccatorum ſuorum catenis deuinctos tradet, nullo modo iniquè factis ſacrificijs ſuis placatus. Auferte namque, inquit, iſta hinc. Hæc Iſaias mihi prædixiſſe videtur: Holocau-

Iſaiæ 1. ſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui, &c. Hęc ille. Secundò, hoc facto etiam ſaluator præripuit Iudæis iuſtæ accuſationis occaſionem. Nam quia ſabbatô curaturus erat, multaq; ſimilia facturus quæ Iudęis legis trãſgreſſio videbantur, ne hæc tanquam Deo contrarius facere videretur, hinc primùm aufert huiuſmodi ſuſpicionem. Nam qui tantum zelum erga domum D E I demonſtrauit, tantaque vehementia ac indignatione propter hanc vſus eſt, vt nulli omnino parceret, ſed ſeipſum in periculum conijceret, & tum caupones illos, tum Iudæos id ipſis permittentes in ſe exacuit, omnia ſuſtinere paratus pro honore templi, nequaquam poſſet templi Domino eſſe contrarius. Sic fere Theophilactus poſt Chryſoſtomum.

DOMINICA XI. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

Luc. 8. *IN illo tempore dixit Ieſus ad quoſdam, qui in ſe confidebant, tanquam iuſti, & aſpernebantur cæteros, parabolam iſtam: Duo homines aſcenderunt in templum, ut orarent: unus Phariſæus, & alter Publicanus, Phariſæus autem ſtans, hæc apud ſe orabat: Deus gratias agô tibi, quia non ſum ſicut cæteri hominũ, raptores,*

raptores, iniuſti, adulteri, uelut etiam hic publicanus: Ieiuno bis in ſabbato, decimas do omnium quæ poſsideo. Et publicanus ſtans à longè, nolebat nec oculos ad cœlum leuare, ſed percutiebat pectus ſuum, dicens: Deus, propitius eſto mihi peccatori. Amen dico uobis, deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam ab illo: Quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur.

QVoniam in præcedentis Dominicæ concione, miſerabilem, atque cunctis mundi nationibus expaueſcendam Iudaicæ gentis, ob contemptam viſitationis gratiam, abuſusque nefandos, irrecuperabilem demolitionem à Chriſto audiuimus, non abs re, percunctari quis poſſet, & quidnam in cauſa fuerit, cur illius populi proceres, tot vaticinijs de toto Chriſti negotio tam luculenter inſtructi, præſentem, neque agnoſcere voluerint, neque recipere: Cum tamen cernerent id quod diſſimulare non poſſent, neque negare, cuncta ſcripturarum monumenta, in CHRISTO compleri. Hanc percunctationem ſoluit hodie charitatibus veſtris, iam recitatum Euangelium, dum ambitoſam illorum nobis præſumptionem, & impiam de ſeipſis confidentiam, exponit. Etenim qui ſibi plus ſatis ſapere, ſuisque ſolis opuſculis gratia excluſa diuina, cœleſtia regna mereri ſtultè ſibi pollicentur, quomodo Chriſti doctrinam, merita redemptionisque patrocinia ſibi neceſſaria iudicarent. Quæ ſic nobis dicta ſunt, vt omnem faſtum, philautiam, quæ aliud non eſt, quàm vana, ſtulta, noſtri & noſtrorum opuſculorum admiratio, procul à nobis abigamus. Deinde in hoc Euangelio præcipuus noſtræ religionis articulus, non minus ſuccinctè, quàm luculenter exponitur, quibus nimirum meritis peccatoris iuſtificatio conficiatur, hoc eſt, quo pacto peccator eum Deo redire poſſit in gratiam & ex iniuſto iuſtus, ex improbo probus & ſanctus fieri. Ad hæc obſcuriores non paucos ſcripturæ locos illuſtrat & nodos alioqui difficiles ſoluit. Qualis eſt: *Matt. 21.*

Auferetur à vobis regnum Dei, & in eo vos publicani, & meretrices præcedent. Multi venient ab Oriente & Occidente & recumbent, filij regni eijcientur foras. Et: In iudicium ego veni in mundum, vt non videntes videant, &cæt. Qui loci, quoniam Iudæorum abiectionem, gentium verò electionem inſinuant, animos cauſam ignorantium, non immeritò ſtupore percellunt. Et cur Iudæorum ſabbatiſmi, circumciſiones & multi ſub legis iugo deuorati labores, non maiorem prærogatiuam aut gratiam commeruerint, gentes autem abſque legalium defatigatione, fœlicitatem aſſequantur cœleſtem. Ex hodierno Euangelio diſcimus arrogantiam, ambitionem, faſtum, & ſui ipſius admirationem, cauſam dediſſe tam ſeueræ reprobationis. Qui enim ſibi omnia tribuunt, ac ſuis tantum in operibus, non in domino confidentes, diuinæ gratiæ nullum apud ſe locum, quæ tamen omnia opera bona operatur in nobis, relinquunt: Quæſo, qui poſſent ei placere, cuius ſpiritus non niſi ſuper humilem & trementem ſermones ſuos requieſcit, quique quod altum eſt, non modò apud homines in terris, verum etiam apud angelos in cœlo faſtidit? Gentes verò ſeipſas deteſtantes, dum ſoli DEO nituntur & in eius miſericordia, (quemadmodum in oratione ſua publicanus) ſpem omnem collocant, ſit vt omnem ſalutis honorem DEO ſoli tribuant, vltrò fatentes, gratuito DEI dono ſibi gratiam & ſalutem obueniſſe. Hæc ſola cœlos penetrandi, atque ad fauorem ſuperni numinis pertingendi, methodus eſt: nullus Deo gratior cultus, quàm ſpiritus contribulatus, ſiue quod idem eſt: Cor contritum & humiliatum. Ex quo quidem fonte, ſacrificia laudis, quibus DEVS honoratur, ſcaturiunt. Quod nobis humilis & ſubmiſſa Publicani oratio, clarum & manifeſtum efficiet.

Matth. 8. *Ioan. 9.* *Eſa. 26.* *Eſaia 66.* *Luca 16.* *Pſal. 50.*

D*Ixit autem & ad quoſdam qui in ſe confidebant, tanquam &c.*] Præmiſerat eodē hoc capite Lucas parabolā, qua docetur oratiōis perſeuerātia. Itáq; cōmodè

iam

iam ſubijcit parabolam qua docetur etiam humilitas in oratione ſeruanda. Dixit autem hanc Dominus non ad Diſcipulos, vt quæ apud Lucam præcedunt, ſed ad quoſdam qui in ſe confidebant, tanquam iuſti ſcilicet eſſent, id eſt, qui confidebant in ſe quòd eſſent iuſti (ſic enim habent apertius Græca) & præterea aſpernabantur cæteros. Sic enim Phariſæos notare voluit Euangeliſta, duplici nomine peccantes. Primùm, quòd propter externa quædam opera confidebant ſe eſſe iuſtos, cùm non eſſent iuſti, quodque in ſe confidebant, cùm ſi quis confidere poſſit ſe eſſe iuſtum, nequaquam id in ſe debeat confidere, ſed in Domino, quemadmodum fecit Paulus dicens: Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei. Qui alioqui ad ſe reſpiciẽs dicit: Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Secundò, in eo peccabant, quòd ſic ſibi iuſtitiæ nomine placerent, vt cæteros aſpernarentur tanquam iniuſtos & peccatores. Et quidem huiuſmodi contemptus aliorum, conſequitur ex temeraria illa iuſtitiæ confidentia, cùm contrà qui humiliter ſe in Domino iuſtos eſſe confidunt, vt Dei gratiam agnoſcunt, ita ſimul indignitatem ſuam & imperfectionem in multis agnoſcunt, vt non poſſint alios præ ſe contemnere, ſed peccatoribus condolentes precentur illis eandem Dei gratiam, quam ſe accepiſſe humiliter confidunt. Vnde rectè Diuus Gregorius homilia 34. ſuper Euangel. Vera, inquit, iuſtitia compaſſionem habet, falſa dedignationẽ, quamuis iuſti ſoleant rectè peccatoribus dedignari. Sed aliud eſt quod agitur typho ſuperbiæ: aliud quod zelo diſciplinę. Proinde in his Phariſæis licet obſeruare quatuor illas arrogantiæ ſpecies, quas idem Gregorius pulchrè enumerat lib. 23. Moral. capite 7. Quatuor, inquit, ſunt ſpecies quibus omnis tumor arrogantium demonſtratur. Cùm bonum aut à ſemetipſis audire ſe æſtimãt, aut ſi ſibi datum deſuper credunt, pro ſuis ſe hoc accepiſſe meritis putãt, aut certè cùm iactant ſe habere quod non habent, aut deſpectis cæteris ſingulariter videri appetunt quod habent. Contra huiuſmodi ergo Dominus

Rom. 8.
1. Cor. 4.

parabolam hanc proponit, qua eorum notat arrogantiam,& ſimul conſolationem ſuggerit peccatoribus ex animo pœnitentibus,propoſito exemplo, quo & quàm noxia ſit arrogantia,& quàm efficax apud Deũ humilitas oſtenditur. Porrò parabola hæc eius eſt generis,quo ea quæ eſt de diuite epulone. Nam & hic dubium eſt an ſit exemplum hoc rei veræ geſtæ,an non geſtæ quidem, ſed ad auditorum vtilitatem confictum tanquam rei geſtæ. Siue autem ſit res verè geſta,ſiue non,parabola dicitur, quòd exemplum iſtud ad hoc ſit propoſitum, vt ex eo intelligatur quod in fine Dominus vniuerſaliter infert, nempe quòd omnis qui ſe exaltat humiliabitur,& contrà. Notandum autem,quòd participium,dicens, quod in multis legitur libris,nec eſt in Græcis codicibus,nec in pleriſque Latinis manu deſcriptis.Habet autem parabola ſic : *Duo homines aſcendebant in templum.*] (ſitum enim fuit templum Salomonis in monte)Aſcendebant autem vt orarent. Hæc eſt enim ſola cauſa ob quam templum ſit adeundum,iuxta illud:Domus mea, domus orationis vocabitur. Vnus horum erat Phariſæus,& alter erat Publicanus. Phariſæus ſtans,pro more quidem orantium tunc recepto(nam & Publicanus poſtea ſtetiſſe dicitur)ſed tamen ipſo habitu corporis animi confidentiam & elationem præ ſe ferens. Nam etſi etiam Publicanus ſtetiſſe dicatur, tamen à longè dicitur ſtetiſſe, & oculis in terrã flexis,quod curuaturam eius ſignificat,vt ex oppoſitione intelligamus ſignificatum iſtum ſtetiſſe iuxta altare,& ſtetiſſe non ſolùm corpore erecto,ſed & animo.Stans ergo apud ſe orabat. Benè ſanè apud ſe oraſſe dicitur,quia nõ orabat apud Deũ, qui eius orationem nõ audiuit, nec approbauit. Verùm quomodo oraſſe dicitur,qui nihil petiſſe legitur,ſed tantum Deo gratias egiſſe? Dicendum, quòd orare in ſcripturis nonnunquam generaliter accipitur, vt etiam includat in ſe gratiarum actionem,& ſit generaliter idem
1 Reg. 11. quod colloqui cum Deo. Sic enim Anna Samuelis mater oraſſe dicitur,cùm canticum illud in laudem Dei decantaret, quod tamen nullas continet preces, ſed Dei tan-

tantùm prædicationem. Aut fortè ironicè Dominus dixit eum hæc oraſſe: quaſi dicat: videte quæ orauit, qui cùm aſcenderet vt oraret, nihil tamen à Deo petiuit, ſed ſeipſum tantùm laudauit. *Sic* videri poteſt intellexiſſe Diuus Auguſtinus, dum ſcribit: Quid rogauerit Deum quære in verbis eius, nihil inuenies. Aſcendit orare, noluit Deum rogare, ſed ſe laudare. Deus, inquit, gratias tibi ago. Cur ergo reprehenditur, dicet aliquis, qui Deo gratias egit, & illi omne bonum quod habuit attribuit? Verùm non reprehenditur quia Deo gratias egit, ſed quia gratias agẽdo & malè ſibi placuit, & alios præ ſe ſuperbè contempſit. Sic enim ſibi placuit, vt in ſua gratiarum actione ſuas tantùm laudes commemoraret, & ob quaſdam virtutes ſe iuſtum eſſe confideret, adeò vt nihil ſibi ad iuſtitiæ complementum petendum putaret, nec precandam peccatorum remiſſionem, atque vt etiam quas habebat virtutes, ſuis meritis ſuæque induſtriæ deputaret. Niſi enim ſe ſuis meritis illa à Deo accepiſſe credidiſſet, nequaquam ſic alijs inſultaſſet, quod alterum ſanè eius fuit vitium, neceſſariò concomitans φιλαυτίαν, & alicuius in ſeipſo complacẽtiam. Nec ſimpliciter quidem peccauit in hoc aliorum contemptu, quia non ſatis illi fuit in genere ſe præferre peccatoribus, ſed & eum qui ſecum aſcenderat orandi cauſa Publicanum aggreſſus eſt, cõdemnans eum cuius cor non nouit, imò in quo pœnitentiæ & correctionis ſigna aduertere potuiſſet, quia vidit templum Dei ingredientem, externiſque geſtibus pœnitentiam præ ſe ferentem, vt ob id meritò non ſolùm à condemnatione eius abſtinere debuiſſet, ſed & prouocari ad ſpem correctionis ipſius, & communem pro eius correctione & Dei indulgẽtia precationem. Complectitur autem eius oratio duas partes conueniẽti ordine diſpoſitas, quemadmodum duæ ſunt partes iuſtitiæ. Primùm enim dicit quæ ei aberant mala, quia prima iuſtitiæ pars eſt declinare à malo: & ſecundò dicit quæ ei aderant bona, quia ſecunda iuſtitię pars eſt, facere bonum, iuxta illud: Declina à malo, & fac bonum. Non ſum, inquit, ſicut cæte-

cæteri hominum: non quòd ſe omnibus omnino hominibus præferre voluerit. Id enim nimiæ fuiſſet inſipientiæ, ſed cæteri homines determinantur per ſequentia, cùm ſubditur: Raptores, iniuſti, adulteri: quãquam per hoc quòd non dicit: ſicut homines raptores, iniuſti, &c. ſed ſicut cæteri homines raptores, &c. ſatis ſignificatur quid de maiori hominum parte ſuperbè & impiè iudicauerit. Non dicit autem: gratias tibi ago quòd nõ ſum raptor, adulter: ſed nõ ſum ſicut alij. quo manifeſtè ſingularitatis vitium in ſe notauit, cuius eſt ſeipſum præferre, & ſibi placere ex relatione ſui ad alios. Hoc autem vitium quo eximeret Paulus, ſcribẽs Galatis dicit: Opus autem ſuum probet vnuſquiſque, & ſic in ſemetipſo tantùm gloriam habebit, & nõ in altero. Vnuſquiſq; enim onus ſuum portabit. Secunda orationis eius pars eſt: Ieiuno bis in ſabbatho, decimas do omniũ quæ poſſideo. Quibus verbis non ſe tantùm ab apertis & magnis illis vitijs liberum, ſed & magnis & ſingularibus virtutibus præditum oſtendit, & ſe non tantùm ſuperiorem eſſe hominibus apertè malis, ſed & bonis pleriſque gloriatur. Ieiuno, inquit, non tantùm quibus diebus omnes ſecundum legem & maiorum ſtatuta ieiunant, ſed bis in vnoquoque ſabbatho, hoc eſt, hebdomada. Sic enim Hebræi hebdomadam vocant, à præcipuo eius die, qui hebdomadæ finis eſt. Ieiunabant autem Phariſæi feria ſecunda & quinta, ſi fides eſt Theophylacto. Decimas do, non tantùm, quemadmodum vulgus, frumenti, vini, & olei, ſed etiam omnium quæ poſſideo, decimans etiam mentam, rutam, cyminum, ac minutiſſima quæque. Hic obſeruandum qualia ſint ob quæ hîc Phariſæus, & qui huic ſimiles ſunt, ſibi iuſtitiam vendicant, nimirum externa tantùm, & magis humanorum mandatorum quàm diuinorũ obſeruationes. cùm ante omnia curanda ſint quæ ad mentem pertinent, pietas, miſericordia, humilitas, & id genus cæteræ virtutes, & quę Deus præcepit, priori ſint habenda loco. Poteſt & hoc dici de partibꝰ orationis Phariſaicæ, quòd virtutes quas commemorat vitijs opponantur ab ipſo recenſitis, vt

Gal.6.

ieiu-

ieiunium quod ad carnis facit caſtigationem, oppoſuerit adulterio, quo quæritur carnis voluptas: decimarum autem perſolutionem, rapinæ quæ fit vi, & iniuſtitiæ illi quæ fraude fit & dolo. Et hactenus quidem de Phariſæo. Sequitur de Publicano, in quo tres notantur ſuo ordine conditiones, omni verè & dignè pœnitenti neceſſariæ & ſufficientes, quarum prima eſt propriæ indignitatis agnitio, & quæ ex illa naſcitur ſuijpſius deiectio & erubeſcentia. Hæc enim notatur cùm dicitur ſtetiſſe à longe, procul ſcilicet ab altari ſemotus, vt qui indignum ſe reputabat propius accedere ea loca in quibus Deo ſacrificaretur, & velut præſens coleretur. Rurſum idem notatur per id quod ſequitur: nolebat nec oculos ad cœlum leuare: cenſens ſcilicet eos indignos viſione ſuperna, vt qui maluiſſent bona terrena ſpectare & quærere, agnoſcensq; ſe indignum qui eo cõuerteret intuitum, vbi is ſuam habet ſedem quem ſe cognouit offendiſſe. Cùm autem dicitur: nolebat nec oculos, hoc eſt, ne oculos quidem, ſignificari videtur, quòd multò minus manus in cœlum leuauerit, & ex oppoſito ipſum Phariſæum non oculos tantùm, ſed & manus in cœlum confidenter iactaſſe. Aut ſimpliciter ſignificatur quòd non ſolùm indignum ſe reputabat qui propè ſtaret, ſed & vt in cœlum intenderet. Secunda conditio, eſt ſeriùs de commiſſis peccatis dolor, qui in iſto notatur, cùm dicitur percuſſiſſe pectus ſuum, præ contritionis ſcilicet dolore, & veluti reprehendens cor ſuum, quòd admiſſorum criminum origo illi fuiſſet & cauſa. Pectoris enim percuſſio, interioris prauitatis ſeria eſt redargutio. Hic autem ex coniunctione aduerſatiua, ſed, magis videtur ſignificatum, quòd nec manus, nec oculos voluerit in cœlum tollere, ſed manu quam in cœlum tulit Phariſæus, percutiebat pectus ſuum. Cæterùm vt peccator veniam aſſequatur, non ſatis eſt agnoſcat ſuam indignitatem, ſeſeque deijciat, ac ex animo doleat, ſed ne ex indignitatis cõſideratione in deſperationem prolabatur, & abundantiore triſtitia abſorbeatur, adiungere prædictis conditionibus debet & bonã de diuina benignitate

confi-

confidentiam. Hæc enim ſi illis deſit,pertrahetur per illas homo in deſperationem: ſi autem ſola adſit ſine humilitate & contritione,pariet præſumptionem,nec impetrabit remiſſionem.Dicit enim propheta:Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies: ſignificās eum deſpecturum cor non contritum,nec humiliatum. Hæc autem fiducia Publicano adfuiſſe notatur, cùm & oraſſe & pauciſſimis oraſſe dicitur.Neque enim oraſſet,ſi de Dei erga ſe indulgentia confiſus non fuiſſet:nec tā paucis oraſſet,ſi nō multum confiſus fuiſſet. Non enim credidit ſe exaudiēdum in multiloquio,more Ethnicorum *Deus,inquit,propitius eſto mihi peccatori*] Oratio ſanè breuis in verbis, ſed efficax & magna ſenſu,quam ob id à Publicano prolatā Dominus proponit,vt et nos ad eum modum orare diſcamus,cùm, ſi modò hæc parabola nō ſit res verè geſta, ſed à Domino conficta, hæc oratio à pectore Domini proceſſerit. In qua hoc obſeruandum, quòd Publicanus nihil aliud quàm miſericordiam petit,& talem miſericordiam qua Deo reconcilietur. Nulla enim prætendit merita, nullas adfert excuſationes in peccatis, ſed liberè ſe peccatorem confitetur : & dum ſibi Dei implorat propitiationem, hoc eſt, placabilitatem,ſignificat id maximè animū ipſius torquere quòd Deum offenſum haberet,nihil magis optare quàm vt illum habeat placatum & amicum. Hoc enim ſignificat Græca dictio, ἱλάσθητι, hoc eſt,placatus eſto : hoc & Latina dictio ſignificat, propitius eſto,hoc eſt, clemens & benignus,quaſi propè iens.Cui dictioni Latinæ bene conuenit, quòd Publicanus ipſe à longè ſteterit,Deum autem precetur ſibi propè fieri : quaſi diceret:ego tibi appropinquare nec poſſum, nec debeo, tu prope me veni : ſed hæc annotatio locum non habet in Græca dictione. Notandum & illud in oratione iſta,quòd non dicit,nobis peccatoribus, ſed mihi peccatori. Superbia enim Phariſæi effecit, vt reſpiceret ſe comparatum ad alios : humilitas autem publicani effecit : vt ſeipſum in ſeſe reſpiceret, & non compararet ſe ad alios peiores aut æquales , ſed de ſeſe loqueretur quaſi ſolus

Pſal.50.

tuiſ-

fuiſſet peccator. Ad hunc ferè modum precatus eſt & Dauid Pſalmo 24. dicens: Propter nomẽ tuum Domine propitiaberis peccato meo, multum eſt enim. Vbi Septuaginta pro, propitiaberis, habent dictionem hoc loco poſitam ἱλάσθητι. Porrò cùm in Phariſæo audiuerimus ſuperbum accuſatorem, in Publicano autem humilem reum, audiamus nunc & iudicem ſententiam pronunciantem. *Dico, inquit, uobis.*] Sic enim habent Græca, & antiqui codices Latini, & non: Amen dico vobis: quanquã Amen etiam legat Diuus Auguſtinus. Deſcendit hic iuſtificatus, id eſt, Dei gratia ex peccatore iuſtus effectus, ab illo Phariſæo, hoc eſt, magis quàm ille, id eſt, deſcendit iam iuſtior quàm Phariſæus, non quòd Phariſæus etiam deſcendit iuſtificatus vel iuſtus, ſed comparatione impropria, quia ſcilicet iſte non deſcendit iuſtus. Aut potius Publicanus dicitur iuſtior deſcendiſſe quàm Phariſæus, quia & Phariſæus aliquam habebat iuſtitiam, operum ſcilicet iuſtitiam, qua & coram hominibus, & ſuo iudicio iuſtus habebatur: ſed hanc iuſtitiam vicit iuſtitia Publicani, vt quæ Dei eſſet iuſtitia, & corã Deo iuſtitia, cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt. In hac autem Domini ſententia obſeruãdũ, & quãta ſit Dei benignitas, qui tam breui oratione, tamq; parua pœnitentia ſuperatus mox pœnitentem in gratiã recepit: & rurſum quanta ſit apud Deum humilitatis vis: ac contrà quàm noxium ſit arrogãtiæ malum, quod pulchrè expendit ex hoc loco Diuus Chryſoſtomus homilia quinta, de incomprehenſibili Dei natura, ſic ſcribens: Vt planius intelligas, quàm ſit bonum nihil magnum de ſe opinari, finge animo bigam duplicem, quarum ſub altera virtus iuncta ſit cum ſuperbia, ſub altera peccatum cum humilitate. Videbis enim bigam illam peccati, virtute facilè anteire, palmamq; decurſionis celerioris obtinere, non peccati pernicitate, ſed coniugatæ humilitatis facultate. Contrà, bigam alteram virtutis retardari & vinci, non imbecillitate virtutis, ſed ſuperbiæ mole & pondere. Vt enim humilitas præ ſumma ſua excellentia peccati ſuperat pondus, atque in

Pſal. 24.

cœlum peruenit: ſic ſuperbia præ nimio ſuo pondere, ac intolerabili onere ſuæ molis præualet, adeò vt etiam leuiſſimam illam & ſupernā virtutem vincat, deorſumq; verſus facilè detrahat. Quoniam alterum quod dixi, parū exiſtat perniciofius altero, latius ſanè exemplo Phariſæi & Publicani illius perſpicies. Id autem exemplum expendens Diuus Chryſoſtomus, & oſtendens quomodo Phariſæus iunxerat ſuperbiam cum iuſtitia, Publicanus verò cum iniuſtitia humilitatem, tandem infert: Cumque dixiſſet: Deus propitius eſto mihi peccatori: deſcendit iuſtificatus ſuper illum, & dicta ſuperauerunt facta, & verba vicerunt opera. Alter namque iuſtitiam, & ieiunia, & decimas propoſuit ſuas: alter verba duntaxat reddidit, atque ita effectum eſt, vt magnus ille delictorum numerus deleretur, & peccata obliterarentur omnia Publicani. Non enim verba Deus tantummodo audiuit, verumetiam animum, quo ita dicerentur, inſpexit, quem cùm humiliatum contritumque comperiret, miſertus eſt, & benigniſſimè ac humaniſſimè egit. Hæc ibi Chryſoſtomus, qui & alibi ſæpe ſimiliter ex hoc loco philoſophatur, vt homil. 4. de verbis Iſaiæ: Vidi Dominum. Vis, inquit, tibi dicam quantum bonum ſit modeſtia, & quantum malum arrogantia? Peccator iuſtum ſuperauit, Publicanus Phariſæum, & verba factis fuēre ſuperiora. Quomodo verba? Publicanus dixit: Deus propitius eſto mihi peccatori. Phariſæus dicit: Nō ſum ſicut cæteri homines, rapax, auarus: ſed quid? Ieiuno bis in ſabbatho, decimas do de facultatibus meis. Phariſæus opera iuſtitiæ præſtabat: Publicanus verba dicebat modeſtiæ, & verba plus potuerunt quàm facta, tantusque theſaurus cum contumelia reijcitur, & tanta inopia in diuitias commutata eſt. Venerunt duæ naues habentes onus, ambæ portum ingreſſæ ſunt: ſed Publicanus in portum pulchrè appulit, Phariſæus autem naufragium perpeſſus eſt, vt diſceres quantum mali ſit animi tumor. Similia habet homil. 31. ſuper Geneſim: Etſi, inquit, quis innumera bona fecerit, virtutemq; omnem abſoluerit, ſi tamen magnum quid de ſe ſentit, maximè omni-

omnium miſerabilis eſt & miſer. Quod nobis manifeſtum eſt ex ijs quæ Phariſæo acciderunt, qui vt magna de ſe ſenſit, & Publicanum contempſit, ſubitò deterior factus eſt Publicano, & omnes virtutum diuitias lingua ſua effudit, & ſe nudans exhauriensque, pertulit rarum et nouum naufragium: apprehenſo enim littore omnes merces ſuas ſimul perdidit. Nam ſi ita accidat aliquid propter preces indignè dictas, perinde eſt ac ſi quis in portu naufragium faciat. Hæc ille, qui in aliquot locis hoc exemplum tractans, id etiam extollit in Publicano, quòd cùm audierit ſe à Phariſæo condemnari, non viciſſim regeſſerit contumeliam, ſed patienter perpeſſus ſit illius petulantiam, non indignans ſe inter peccatores ab eo reputari, quemadmodum videre licet in homilia primo loco iam citata, & homilia de Dauide & Saule, quanquam hæc obſeruatio non ſit multum firma, quòd non ſit veriſimile Publicanum audiſſe Phariſæi verba, vt à quo ſteterit elongatus. Verùm admirabitur quis, inquit Theophylactus, quomodo Phariſæus cùm pauca verba ſuæ laudis pronunciauerit, condemnetur: Iob autem quum multa de ſe magnificè dicat, coronetur. Et reſpondet: Quia Phariſæus nullo cogente ſtat talia nugans & condemnans, alio nullo vſu vrgente: Iob verò prementibus ſe amicis, & grauius incumbentibus quàm calamitas ipſa, dicentibusq; quòd propter peccata illa ſit paſſus, compulſus eſt enumerare ſua opera, idque propter gloriam Dei, ne ſcilicet homines à recto virtutum curſu exciderent. Idem dicendum eſt de Paulo, magnificè nonnunquam de ſe loquente. Oſtendit autem Dominus æquitatem ſuæ ſententiæ quam de Phariſæo & Publicano protulit, per generalem illã ſententiam qua & ſuprà vſus eſt, dicens: *Quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur.*] Quæ ſententia vt eſt generalis, & multis locis conueniens tum in rebus humanis, tum in diuinis: ita multas habet ſimiles in ſcripturis idem ſignificantes. Nam Iob 22. dicitur: Qui humiliatus fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos ſuos, ipſe ſaluabitur. Et: Superbum ſequitur

Matth. 23.

Iob. 22.

Prouer. 29.

quitur humilitas, et humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. Et
Iacob. 4. Iacobus ſimul & Petrus ex Prouerbijs: Deus, inquiunt,
1. Pet. 5. ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Quemadmodum enim aquarum fluenta ad vallium decurrũt profunda, & quo vallis eſt decliuior, eò plures aquæ congregantur in eã: ſic diuinarum chariſmata gratiarũ ad corda deſcendunt humiliũ, qui quanto humiliores fuerint, tanto copioſiorem gratiã ſuſcipiunt. Rurſum idem
Ibidem. Petrus: Humiliamini, inquit, ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis. Et vbique ſcriptura nullum magis vitium deteſtatur quàm ſuperbiam, tanquam quæ omnium virtutum ſit corruptio, & omnium vitiorũ initium, nullamq; virtutem magis inculcat quã humilitatem, vt quæ ſit omnium virtutum & mater, & conſeruatrix, ac vitiorum omnium medicina efficax, cùmq; maximè ſit homini neceſſaria, non ita tamen facilè in multis ob natiuam quandam cordis humani ſuperbiã & φιλαυτίαν reperiatur. D. Auguſtinus inſigniter humilitatem extulit, epiſtola 56. dum diſſerit quę ſit via ad capeſſendam & obtinendã veritatem. Ea, inquit, eſt, prima humilitas, ſecũda humilitas, tertia humilitas: & quoties interrogares hoc dicerem, nõ quò alia non ſint præcepta quæ dicantur, ſed niſi humilitas ante oĩa quæcunq; bene facimus & præceſſerit, & comitetur, & conſecuta fuerit, & propoſita quam intueamur, & appoſita cui adhæreamus, & impoſita qua reprimamur, iam nobis de aliquo bono gaudentibus, totũ extorquet de manu ſuperbia. Vitia quippe cętera in peccatis, ſuperbia verò etiam in rectè factis timenda eſt, ne illa quæ laudabiliter facta ſunt, ipſius laudis cupiditate amittantur. Itaque ſicut rhetor ille nobiliſſimus (Demoſthenem intelligit) cùm interrogatus eſſet, quid ei primùm videretur in eloquentiæ præceptis obſeruari oportere, pronunciationem dicitur reſpondiſſe: cùm quæreretur quid ſecundo, eandem pronunciationem: quid tertiò, nihil aliud quàm pronunciationem dixiſſe: ſi interrogares, & quoties interrogares de præceptis Chriſtianæ religionis, nihil me aliud reſpondere niſi humilitatem liberet, ſi &

forte

fortè alia dicere neceſſitas cogeret. Hęc ille ad Dioſcorū. Quibus conſentiunt quæ habet quodā loco Leo papa, dicens: Tota Chriſtianæ ſapientiæ diſciplina non in abundantia verbi, non in aſtutia diſputandi, neq; in appetitu laudis & gloriæ, ſed in vera & voluntaria humilitate conſiſtit, quam Dominus Ieſus ab vtero matris vſq; ad ſupplicium crucis omni fortitudine & elegit, & docuit. Porrò quoniam, vt alibi patuit, Phariſęi ferè typum quendam gerunt Iudaici populi, Publicani verò gentilis populi, rectè Beda hanc parabolam etiam allegoricè tractauit, in Phariſæo intelligens populū Iudæorū, qui in ſuis meritis & operibus legis gloriatus excidit à iuſtitia Dei, omnē ſuorum laborum fructum perdens: in Publicano autem populum gentilē, qui longè à Deo poſitus per humilem peccatorū ſuorum confeſſionem meruit exaltari apud Deū, & præferri populo Iudaico. Itaq; etiam propter allegoriā hanc ſub hoc exemplo latentem rectè dicitur exemplum iſtud eſſe parabola, quamuis non ea potiſſimum cauſa parabolam Lucas vocauerit, ſed ob cauſam ſuperius explicatam.

DOMINICA XII. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

IN illo tempore: Exiens Ieſus de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ, inter medios fines Decapoleos, & adducunt ei ſurdum & mutum & deprecabantur eum, ut imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba ſeorſum, miſit digitos ſuos in auriculas eius. Et expuens tetigit linguam eius. & ſuſpiciens in cœlum, ingemiſcit, & ait illi: Ephphata, quod eſt, adaperire. Et ſtatim apertæ ſunt aures eius, & ſolutum eſt uinculum linguæ eius, & loquebatur rectè. Et præcepit illis, ne cui dicerent. Quantò autem magis eis præcipiebat, tantò magis plus prædicabant, & eò ampliùs admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit: & ſurdos fecit audire, & mutos loqui. Marci 7.

DVas nobis hodiernum Euangelium annunciat Chriſti diuiniſſimas conditiones, nempe potentiam & clementiā in vno miſero homine, quàm

auguſtiſſimè editas. Solius enim diuinæ potentiæ vis e-rat, quod vnico verbulo, ſurdi aures patefecerit, & linguam reſoluerit muti, ita vt dicto citius audiret pariter, & loqueretur. At non minoris clementiæ, quod adeo facilè paſſus eſt, ſe exorari, tantaque beneuolentia miſerum curat, atque pro adhibita cura, prorſus nullam remunerationem expectat. Quid igitur mirum, ſi quotquot fuere præſentes, ſummis præconijs, tam rarū opus ſint proſequuti. Si enim vulgarem medicum, poſteaquam non niſi magnis muneribus atque promiſſis, ad ægrum adductus eſt, vbi optata ſucceſſerit ſanitas, laudamus, & ſupra amplam remunerationem, etiam gratias agimus, quantumuis in medendo, non paucas ad morbum addiderit carnificinas, & vix poſt longa temporum curricula, infirmum reſtituat. Quam igitur laudem par eſt, retuliſſe Chriſtum, qui tanta facilitate exoratur, tam beneuolè curat, amanter hominem tractat, breuiterque totum abſoluit negotium, nec ſibi quicquam inde lucri deſumit. Vos interim, amiciſſimi, quid arbitramini? In ſolo ne decapolitano, hanc CHRISTVS efficaciam demonſtrauit? Quid vniuerſum genus humanum aliud, quàm ſurdum fuit, & mutum? Imò, vt breuiſſimè dicam, atque veriſſimè mortuum, ſimul & perditiſſimum, Apoſtolo teſte, qui ait:
Rom. 3. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Hoc eſt: Egent, vt Deus erga ipſos potentiæ pariter, & clementiæ ſuæ gloriam oſtendat. Iam mihi expendito, quàm hoc Chriſtus perfectiſſimè impleuerit. Sequutus eſt nos, tanquam paſtor, errantes ouiculas, impoſitosque proprijs humeris, non ſine maximis laboribus, reportauit ad caulas, idque prorſus gratuitò, ſine vllis præcedentibus noſtris meritis. Et hanc ſuam gratiam, non ſuffecit ei ſemel nobis exhibuiſſe generatim, verum etiam indeſinenter ſingulis, qui ambiunt, expoſitus eſt. Hodiernum igitur Euangelium docet, Chriſtum aſſertorem & ſaluatorem noſtrum, & velle & poſſe ſeruare, à quibuſcunque etiam periculis omnes, qui credunt in ipſum, auxiliumque efflagitant, citra vllum perſona-

rum reſpectum. Non enim eſt apud Dominum vlla vel Iudæi, vel Græci diſtinctio, idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum. Quid quæſo, poſſet optatius audiri? Non ſolis autem ſui ſeculi hominibus, hæc ſunt ab Euangeliſta denunciata, ſed omni in vniuerſum poſteritati ſcriptum reliquit: Vt ſi quem peccata ſua, tentationesúe momorderint, plena fiducia, ad thronum gratiæ Chriſti contendat, ſubleuamen relaturus. His generatim de Euangelij ſcopo præfatis, nunc ſingulas eius partes inueſtigemus. *Rom. 10.* *Heb. 4.*

EXiens *Ieſus de finibus Tyri & Sydonis*] Cùm Dominus ſuo ad Tyrios & Sidonios ſeceſſu prælusiſſet futuræ gentiũ vocationi, veluti geſtiens anteuertere quod ſummoperè cupiebat, mox illis relictis, quoniam nondum aduenerat tempus vt palã gentes ad conſortium regni cœleſtis vocarentur, relegit iter, rurſum proficiſcens ad mare Galilææ, circa quod frequenter diuerſari ſolitus fuit. Sciendum autem, Græca non habere in Marco, venit per Sidonem, ſed, exiens de finibus Tyri & Sidonis, venit ad mare, &c. quæ lectio & narrationi Matthæi magis conuenit, qui dicit: Et cùm tranſiſſet inde, nempe à finibus Tyri & Sidonis, in quos dixerat Chriſtum abijſſe, & rurſum non habet illam difficultatem quam noſtra litera. Quomodo enim Chriſtus veniſſet per Sidonem, qui vetuerat Apoſtolis ingredi ciuitates gentium? Deinde volentibus ire è finibus Tyri ad mare Galilææ, non eſt iter faciendum per Sidonem, ſed contrà potius è Sidone per fines Tyri iter fieret ad mare Galilææ. Et tamen, quod mirum eſt, omnes libri Latinorum habent: venit per Sidonem. Rurſum non eſt Græcis, inter medios fines Decapoleos, ſed ἀνὰ μέσον ὁρίων Δεκαπόλεως, id eſt, per medium finium Decapoleos. Non enim ſignificare voluit Euangeliſta mare Galilææ eſſe inter medios fines Decapolis, ſed Chriſtum tranſiſſe per medium illius regionis, poſtquam veniret ad mare Galilææ, quod etiam in noſtra lectione ſignificabitur, ſi illud, inter medios fines, referatur ad ver-

Decapolis regio quæ, & ubi ſita ſit. bum, venit. Eſt autem Decapolis, regio à decem potioribus ciuitatibus quæ in ea ſunt, ſic dicta, quamuis de his ciuitatibus quæ ſint non conueniat inter autores: ſicut nec de ſitu huius regionis. Brocardus enim putat eam fuiſſe cis Iordanem, citans autorem quendam Patriarcham Hieroſolymitanum. Sic enim ſcribit: De regione Decapoleos Iacobus Patriarcha Hieroſolymitanus ſic ait, in libro quem de terra ſancta compoſuit: Regionis Decapoleos fines ſunt, mare Galilææ ab oriente, & Sidon magna ab occidente, & hæc eſt latitudo eius. In longitudine verò incipit à ciuitate Tyberiadis, & vergit per littus maris Aquilonare vſque in Damaſcum. Dicitur autem Decapolis à decem principalibus eius ciuitatibus, quarum nomina ſunt hæc: Tyberias, Sephet, Cedes, Nephtalim, Aſſor, Cæſarea Philippi, Capharnaum, Iouitera, Bethſaida, Corozaim, & Bethſan, quæ etiam Schytopolis eſt appellata. Hæc ille. Diuus Hieronymus autem libro de locis Hebraicis, dicit hanc regionem fuiſſe trans Iordanem, circa Hippam & Pellem & Gadaram. Cui conſonat quod de hac regione ſcribit Plinius libro 5. capite 18. Iungitur, inquit, ei lateri Syriæ Decapolitana regio à numero oppidorum, in quo non omnes eadē obſeruāt. Plurimi tamen Damaſcū & Opoton riguas amne Chryſorrhoa fertilem Philadelphiam, Raphanam, omnia in Arabiam recedentia, Schytopolin antea Nyſan, à libero patre, ſepulta nutrice ibi, Schythis deductis, Gadaram Hieromiace præfluente, & Hippodion Peltam aquis diuitem, Galaſam, Canathan. Hæc Plinius. Cui etiam conſonat, quod Matthæus capite 4. ſeparat Decapolim à Galilæa, quodque Marcus capite quinto dæmoniacum illum, quem à ſe curatum apud Geraſenos Dominus noluit ſecum aſcendere nauim, ſed ad ſuos ire iuſſit, & prædicare miraculum, dicat prædicaſſe in Decapoli. Obſtat tamen quòd ciuitas Bethſan, quæ Græcis Schytopolis eſt appellata, & etiam ſecundum Plinium ad Decapolim pertinet, cuius ſecundùm Ioſephum libro tertio de bello Iudaico capite 16. eſt maxima ciuitatum, ſit cis Iordanem, non longè

à Ti-

à Tyberiade, vt eodem loco teſtatur Ioſephus. Vnde omnino apparet regionem Decapolis partim fuiſſe cis Iordanem, partim vltra, quod & locus iſte omnino comprobat. Dominus enim è finibus Tyri dicitur veniſſe per Decapolim ad mare Galilææ: aliqua ergo ſaltem pars Decapolis eſt inter fines Tyri & mare Galilææ.

Et adducunt ei ſurdum & mutum, & deprecabantur eum ut imponeret ei] Eum qui pro ſe Dominum orare non potuit, pij pro illius ſalute ſoliciti, & illius calamitatē miſerati ad Dominum ducunt, ac pro illo deprecantur, ſola manus impoſitione credentes duo ſimul mala poſſe tolli ab hoc miſero. Dominus autem ſanaturus oblatū, primùm quidem apprehēdit eum de turba ſeorſum, nolens miraculum hoc manifeſtè facere, ne videretur popularis laudis affectator, noſq; doceret vanam gloriam fugere. Deinde cum ſolo verbo curare poſſet, vt oſtenderet carnem ſuam eſſe viuificatricem, & omnia quæ illius ſunt eſſe ſalutifera, miſit digitos ſuos in auriculas eius: vnum quidem dextræ manus in ſiniſtram aurem, & vnum ſiniſtræ manus in dextram aurem. Tum ſputo in digitis accepto tetigit linguam eius, quemadmodum & poſt cap. 8. Marci, ſputo vſus eſt ad cæci curationem, & rurſum ad alterius cęci à natiuitate, de quo Ioannis 9. Hinc ſuſpiciens in cœlum ingemuit, ipſo quidem reſpectu in cœlum, ſignificans virtutem ſanandi ſe habere à Deo, atque ab illo quærendam omnem medelam: ipſo verò gemitu ſignificans quàm miſeretur humanæ naturæ, quæ tum à dæmonibus, tum ab alijs infirmitatibus varijs modis impetitur propter peccati trāſgreſſionem, ac gemendi nobis præbens exemplum, cùm pro noſtra noſtrorūq; ſalute ſupernæ pietatis ſubſidia inuocamus. Non enim ipſe ingemuit quòd opus illi eſſet cum gemitu aliquid petere a patre, cùm cuncta petentibus donet cum patre. Poſtremùm, qui ſe ſuſpiciendo in cœlum, & ingemiſcendo verum hominem oſtendit, iam & diuina ſe præditam poteſtate declarauit, cum imperatiuo vſus verbo dixit: Ephphethah, quod eſt, adaperire. Vbi ſciendum imperatiuum hunc non eſſe Hebraicum, ſed

Chaldaicum aut Syriacum. Nam Hebraicè dicendum erat vel in Niphal, hoc eſt, Hippatheath, vel in Hithpael Hithpatheah. Quorum neutrum ſimilitudinē habet cū eo quod habent Græca ἐφφαθά, & Latina exemplaria, effeta. Chaldaicè verò in imperatiuo paſſiuo dicitur Eppethah, quod Græcæ illi dictioni ſimillimum eſt, niſi quod nō videtur aſpiratio Heth in fine, quod eam non admittat Græcè ſcribendi ratio. Hic tamen imperatiuus Chaldaicus non eſt integer. Dicendum enim Chriſto integrè fuiſſet, Ethpethah, ſed ratio linguæ Chaldaicæ habet, vt primum per Daghes initiali literæ incluſum abſorbeatur, vt docet Munſterus in ſua Grammatica. Hinc patet erraſſe quoſdam qui putauerunt hunc imperatiuum eſſe Hebraicum ex verbis tertij ordinis. Sic enim dicendum erat Hiphthah vel Hiphtheah, nec eſſet paſſiuus, ſed actiuus. Errant ſimiliter qui putant hanc dictionem Latinè ſic eſſe ſcribendam Hephethah, quomodo nunc inuenitur in libris noſtro ſeculo impreſſis. Nam, vt patet ex dictis, non debet ſcribi in principio cum aſpiratione. *Luc. 8.* Vnde Græcè eſt ſpiritus lenis ἐφφαθὰ, pro quo Latinus non malè vertit effeta vel effata. Nam φ Græcum Latinis eſt f. Euangeliſta autem Chaldaicam vocem hic poſuit, non quod putauit Chaldaicæ voci aliquam ineſſe maiorem virtutem quàm cuiuſuis alterius linguæ voci, ſed ad admirationem virtutis Chriſti fecit, qui vna vocula communi, & per ſe nullius momenti tantum effecerit, vt duo ſimul mala auferret. Hæc enim dictio, quæ aperire ſignificat, non ad aures tantùm referre debet, de quibus mox ſubditur: Et ſtatim apertæ ſunt aures eius: ſed etiam ad linguam, quæ Hebraica phraſi dicitur aperiri, cùm ad loquendum, ſoluto eius vinculo, fit apta, iuxta illud: Aperta *Iſaiæ 35.* erit lingua mutorum. Et dicitur de Zacharia: Apertum *Luc. 1.* eſt ilico os eius, & lingua eius. Hebraica enim phraſi quod ſublato vinculo ſoluitur, aperiri dicitur. Vnde Iſa. 52. vbi nos habemus: Solue vincula colli tui, pro ſolue, eſt Hebræis verbū quo hic vſus eſt Dominus. Et hic ergo poſtquam dixit Dominus: Adaperire: ſubijcitur: Et ſolu-

ſolutum eſt vinculum linguæ eius. Quæri autem poteſt quare Dominus tam ſingulari & ſpeciali modo ſit vſus in curatione huius ſurdi & muti. Et poſſunt eius duæ aſſignari rationes. Primò, vt oſtenderet quã difficilis ſit curatio eius qui ſecũdum animam ſurdus eſt & mutus, quemadmodum ingemiſcendo, & in cœlum ſuſpiciendo & lachrymando ſuſcitauit Lazarum, ſignificans difficilem eſſe ad meliorem vitam reuocationem eius qui iam vitijs aſſuetus iacet veluti ſepultus. Secundò, vt quæ deerant ex parte huius miſeri & aliorum offerentium, Dominus ſuppleret gemitu, ſuſpectione in cœlum, & applicatione propriæ carnis & ſputi, tanquam ſancta inſtrumenta adhibendo, inſtrueretque diſcipulos ſuos ſupplere quandoque orationibus & ſacrarum rerum adhibitione, ea quæ deſunt ex parte aliorum. Nihil enim de fide & deuotione huius ſurdi apparet, & fortè etiam offerentium fides fuit imperfecta. In hũc ergo vſum ſunt inſtituta ſacramenta eccleſiaſtica, vt per ea suppleretur quod alioqui deeſt fidei & deuotioni hominum, atque in ipſo baptiſmatis ſacramento à Chriſti facto deſumptæ ſunt ex antiqua traditione ſimiles ceremoniæ his quæ Chriſtus hic legitur ſeruaſſe, vt & baptizandi aures & nares ſputo digitis impoſito contingantur, & dicatur ei: Effata, quod eſt, adaperire. Et bene quidẽ huiuſmodi cæremoniæ hic adhibentur ex imitatione Chriſti, quandoquidẽ & in baptiſmate id fit pro ſalute ſpiritus, quod hic pro corporis curatione factum dicitur. Adducitur enim ſurdus & mutus, & pro eo deprecãtur ſuſceptores, vt per ſacerdotalem manum & verbum ſacrum iam renatus, deinceps Dei verba & audiat & loquatur lubẽter. Fit autem id extra turbã & ſeorſum. Non enim oportet prophanam multitudinem facere teſtem initiationis euangelicæ, ne rideat quod nondum credit. Porrò apparet hunc ſurdum & mutum non planè fuiſſe mutum, ita vt nihil omnino loqui potuerit, ac proinde non à natura fuiſſe ſurdum, ſed accidente. Nam ſuprà pro muto, Græcè eſt, μογιλάλον, hoc eſt, eum qui impeditæ linguæ aut balbum. Et hic poſt curationem dicitur: ſolutum eſt

vinculum: hoc eſt, impedimẽtum linguæ eius, & loquebatur rectè. quo videtur ſignificari, quòd prius quidem loquebatur, ſed non rectè, nec expeditè. Deinde ſi natura ſurdus fuiſſet & mutus, ſublato vinculo linguæ, loqui adhuc non potuiſſet, niſi prius didiciſſet.

Et præcepit eis ne cui dicerent, &c.] Hoc Domini præceptum non ſeruantes nihil peccauerunt, ſed potius id fecerunt quod debuerunt, eò magis ſuſpicientes magnitudinem Ieſu, ac magis per hoc prouocati vt apud omnes prædicarent, quod cùm talia poſſet & præſtaret, non ſolùm nihil exigeret premij, ſed ne gloria quidem tam inſignis facti cuperet frui. Vt enim eſt hominis verè benefici, non exigere laudem aut gratiam aliquam pro beneficio: ita grati eſt hominis, hoc impenſius referre gratiam, quòd qui beneficium dedit, nullam expectet gratiam. Itaque paſſim de Ieſu iſti prædicabant dicentes: *Bene omnia fecit.*] Quod certè elogium in ſolum Deum competit. Nemo eſt enim mortalium qui omnia bene facit, quia non eſt iuſtus qui non peccet. Vnde Eccleſiaſ. trigeſimo nono dicitur: Opera Domini vniuerſa bona valde. Quòd autem pluraliter dicunt: *Surdos fecit audire, & mutos loqui*]cùm vnius tantùm iam curati facta ſit mentio, dicendum pluralem numerum pro ſingulari poſitum. Aut ideo pluraliter dixiſſe, quia, vt ex Matthæo patet, hoc tempore turbæ obtulerunt multos mutos, cæcos, & claudos, eoſque omnes Dominus curauit. Maximè autem dicendum Græca non habere, fecit, ſed ποιεῖ, id eſt, facit, vt ſit: Surdos facit audire: quo ſignificat eius potentiam ad efficiendum hoc quoties voluerit. Ex explicata autem hac hiſtoria ſecundum literam, patet ſatis quæ ſint morales doctrinæ in hac hiſtoria. Docemur enim in offerentibus, quid valeat aliena fides & oratio, & quam ſolicitudinem debeamus his maximè qui ſibi non ſufficiunt. Docemur in Chriſto bis, fugere plauſus populares. Docemur in turba, DEI beneficia prædicare, & iuſtorum laudes etiam illis inuitis non reticere, atque de ſalute proximorum gaudere, ac DEVM laudare. Quod verò ad myſticam hiſtoriæ perti-

pertinet tractationem, præterquam quòd allegoricè per hunc ſurdum & mutum rectè intelligimus humanum genus deſignatum, quod CHRISTO in hunc mundum turbido mari ſimilem adueniente, Prophetis & Patriarchis orantibus recepit auditum & loquelam, idque per ſpiritum ſanctum aures mentis contingentem, tanquam digitum Dei, & per ſaliuam cœleſtis ſapientiæ prodeuntis ex ore altiſſimi, qua factum eſt, vt nobis ſapiant quæ DEI ſunt, & ea loqui libeat. Moraliter ſurdus iſte & mutus deſignat eum qui nec aures habet ad audiendum ſermonem Dei, ſed obturatas habet in modum aſpidis aduerſus ſapientis incantatoris vocem: nec linguam habet ad profeſſionem propriæ turpitudinis ac diuinæ miſericordiæ & bonitatis, ſed tantùm ad obtrectationes, maledicentiam, ſtultiloquia, & id genus, ita vt loquatur quidem, ſed non rectè. Talis igitur ſi ſanandus erit, neceſſe eſt ab his qui rectè audire & loqui ſciunt offeratur Domino, & his qui in terris Domini vice funguntur, qui imprimis illum apprehenſum è turba abducere debent, hoc eſt, à turbulentis cogitationibus, actibus & ſermonibus inordinatis ſemouere, atque à lata via, per quam multi ambulant, reuocare ad puſilli gregis conſortiũ: deinde inſerere digitos ſuos in aures eius, atque ſaliua tangere linguam: quod fit cùm auocantes à fiducia rerum fluxarum, hortantur ad doctrinam cœleſtem, & fidem, in Chriſtum quæ eſt ex auditu, cumque ſaliua Euangelicæ ſapientiæ ita afficiunt palatum eius & linguam, vt de rebus iam melius habeat iudicium, qui palatũ prius humana ſaliua vitiatum habens peruersè de rebus iudicauit. Horum præterea eſt ingemiſcere potius ob peccata aliena, quàm ſæuire in ea: dolere potius quàm iraſci, ac gemitu pijsque precibus à Chriſto contendere miſeri ſalutem: quæ tamen cuncta, nempe doctrinam & orationem, fruſtra facit doctor, niſi accedat Chriſti efficax illud præceptum, quo iubeat adaperiri aures mentis, & ſoluãtur vincula linguæ, nempe peccata & peccatorum amor, vt iam

Moralis ſenſus.

fide

fide per auditum ſuſcepta, obediens factus diuinis mandatis incipiat etiam iam rectè & recta loqui, qui prius malè loquebatur, ſua ſcilicet peccata agnoſcere & confiteri, ac quæ Dei ſunt palam prædicare. Iam ſicut hinc diſcimus quoſdam malè eſſe mutos & ſurdos, ita ex alijs ſcripturis diſcimus quoſdam bene eſſe ſurdos & mutos, qui ſcilicet aures ſuas non aperiunt obtrectationibus & prauis ſuggeſtionibus, nec os ſuum aperiunt cõtra maledicos & contra iudicia Domini, quomodo ſe ſurdum &
Pſal. 37. mutum fuiſſe prædicat Pſalmiſta: Ego, inquit, tanquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuum. Et factus ſum ſicut homo non audiens, & non habens in ore ſuo redargutiones.

DOMINICA XIII. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

Lucæ 10. *IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Beati oculi qui uident, quæ uos uidetis. Dico autem uobis, quod multi prophetæ & reges uoluerunt uidere quæ uos uidetis, & non uiderunt: & audire, quæ uos auditis, & non audierunt. Et ecce quidam legiſperitus ſurrexit tentans eum, & dicens: Magiſter, quid faciendo, uitam æternam poſſidebo? At ille dixit ad eum: In lege quid ſcriptum eſt? quomodo legis? Et ille reſpondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus uiribus tuis, & ex omni mente tua: & proximum tuum, ſicut teipſum. Dixitq́ illi: Rectè reſpondiſti? Hoc fac & uiues. Ille autem uolens iuſtificare ſeipſum, dixit ad Ieſum: Et quis eſt proximus meus? Suſcipiens autem Ieſus, dixit: Homo quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in latrones: qui etiam deſpoliauerunt eum, & plagis multis impoſitis, abierunt, ſemiuiuo relicto. Accidit autem, ut ſacerdos quidam deſcẽderet eadem uia, & uiſo illo, præterijt. Similiter & Leuita, cùm eſſet ſecus locum, & uideret illum pertranſiit. Samaritanus autem quidam iter faciens, uenit ſecus eum, & uidens eum, miſericordia motus eſt, & appropinquans alligauit uulnera eius, infundens oleum & uinum: & imponens illum in iumentum ſuum, duxit in ſtabulum, & curam eius egit. Et altera die protulit duos denarios, & dedit ſtabulario, & ait: Curam illius habe, & quodcunque ſupererogaueris,*

ueris, ego cùm rediero, reddam tibi. Quis horum trium uidetur proximus fuiſſe illi, qui incidit in latrones? Ac ille dixit: Qui fecit miſericordiam in illū. Ait illi Ieſus: Vade & tu fac ſimiliter.

INcomparabilem potentiam Domini pariter & clementiam, præcedentis Dominicæ Euangelium nobis oſtendit, dum vnico verbulo duo ſimul in vnum miſerum hominem, maxima beneficia deſignauit. Hodie prolixa nobis proponitur Domini ſeries, ex eodem fonte dimanans, in qua principio quidem diſcipulis concionatur, deinde legiſperito reſpondet: poſtremo, paradigmate quodam generali, primùm quidem legiſperiti ſuperbiam retundit & arrogantiam, qua iuſtos tantum ſibi proximos exiſtimabat, tum vniuerſi humani generis à primæua origine ad calcem vſque, ſtatum proponit. Diſcipulis iucunda pariter & conſolatoria loquitur. Scribam ad ſcripturas remittit, populum verò, cui datum nō erat noſſe myſteria regni Dei, neq; cum ſcribis ſcire ſcripturas, docet & veluti naſo per ſimilia trahit. Quo triplici ordine obſeruato, non pœnitendam hinc quilibet vtilitatem, perſpicuitatemq́ue percipiet. In Chriſtiana enim Republica tria eſt videre hominum genera, quorum primi ſunt in fide feruidi, atque ad opera bona ſtudioſi, quales erant Apoſtoli quos beatos hoc loci Chriſtus pronuntiat. Secundi, Scribis & Phariſæis perſimiles vocantur hypocritæ, qui ad oſtentationem tantummodo omnia faciunt, quo appareant alijs iuſtiores. Hos autem Dominus ad legem tranſmittit, præcipuè ad dilectionis mandata, Dei ac proximi, ex corde præſtanda, vt de fucata ſanctimonia, qua arroganter tumebant, legis præuaricatione conuicti, pudefiant. Meliorem enim conſolationem tales non merentur. Tertij, iiq; inter hos medij, neque calidi ſunt neque frigidi, & vulgus Chriſtianorum deſignant, quibus nec feruor eſt Apoſtolicus, nec phariſaica hypocriſi ſunt contaminati, ſed ſimiles ſunt homini, à latronibus ſpoliati, ſauciatiq́;, quibus nō ineptè Euāgelica, parabola videtur accommodari poſſe. Cæterùm, quoniam in hoc etiam Euāgelio, de tribus primis

ſummiſ-

ſummiſque capitibus noſtrę religionis, fide, amore dei, & dilectione proximi diſſeritur, in quibus ſalutis noſtra cardo verſatur rei, de qua dicturi ſumus, magnitudo requirit, vt attentis animis ac auribus, iam me concionantem, obſeruetis.

B*Eati oculi qui uident, quæ uos uidetis*]Differentiam Dominus perficit inter diſcipulos ſuos & alios, oſtendens ipſorum beatitudinem & fœlicitatem non ſolum ex comparatione cum reprobis Iudęis, ſed etiam ex collatione ipſorum cum ſanctis prophetis & iuſtis hominib. Quæ beatitudo vt rectè intelligatur, oportet per oculos videntes & aures audientes, nō ſolùm intelligere oculos & aures corporales. Sic enim & incredulis Iudęis eadem cōpeteret beatitudo quæ ipſis Apoſtolis. Nec rurſum tantùm oculos & aures ſpirituales, quia his prophetæ & iuſti etiam viderunt & audierunt eadem quæ Apoſtoli: Abraham enim, inquit Dominus, exultauit vt videret diem meū, & vidit, & gauiſus eſt. Sed oportet hic, quemadmodum & in præcedentibus, quod dicitur de oculis & auribus, ſimul intelligere de auribus ac oculis corporalibus & ſpiritualibus, vt quemadmodum in ſuperioribus oculi non videntes, & aures non audientes, ſunt oculi & aures quibus corporaliter viſa & audita nō intelliguntur: ita oculi videntes & aures audientes ſint quibus corporaliter viſa & audita intelliguntur. Itaque diſcipulos Iudæis præfert incredulis ob mentis ſpiritualem viſionem: prophetis verò ob corporalem viſionem. Notandum autem, quòd Dominus non dixerit ſolùm prophetas & iuſtos cupiuiſſe videre & audire quæ diſcipuli viderunt & audierunt, nec tantùm dicit multos cupiuiſſe videre, ſed multi, inquit, prophetæ & iuſti. Lucas verò, multi prophetæ & reges. Sic enim ſignificatur incomparabilis gratia diſcipulis facta, vt quibus nulla vel dignitate eximia, vel rara ſapientia aut iuſtitia inſignibus ea ſint conceſſa, quæ plerique Domino commendati & hominibus, ac diuinorum cognitione, aut inſigni iuſtitia, aut regali dignitate diuinitus eis cō-

ceſſa

ceſſa celebres non ſunt aſſecuti, etiamſi illud ſummopere cuperent. Quia enim gloriæ Dei ſtudebant, & ſalutis tum ſuæ, tum omnium auidiſſimi erant, ideo perpetuis eiſdemq; ardentiſſimis votis aduentum Chriſti optabāt & orabant, per cuius aduentum ampliore Dei cognitione reuelata, ac redemptione humani generis peracta, gloria Dei maximè erat illuſtranda, ac ſalus ad quamplurimos peruentura.

Et ecce quidam legiſperitus ſurrexit, tentans illum & dicēs, &c.] Hic legiſperitus audiens Dominum proprio more de vita æterna & regno cœlorum diſſerentem, adijt Dominum non diſcendi quidem animo, ſed tentandi, nimirum experiri volens quid reſponderet, num fortè [illegible]. quid legi contrarium dicturus eſſet ad vitam æternam, quam prædicabat, conſequendam expediens: an aliquid minus dicturus eſſet, quàm ipſemet ex legis intima cognitione intellexerat ad vitam æternam quàm maximè expedire & ſufficere. Phariſæos enim & Scribas ſibi in eo placuiſſe, quod intelligerēt maximum omnium mandatorum eſſe illud quod ſcribitur Deuteron. 6. ac ſperaſſe Dominum illud ignoraturum, patet ex eo quod poſtea quidam legiſdoctor eum interrogauit tentando: Quod eſſet mandatum magnum in lege? vt ſcribitur Matth. 22. & Marci 12. Illum enim legiſperitum nō fuiſſe eundem cum iſto, quemadmodum tamen putauit Eraſmus, vel ex eo pręter alia ſatis patet, quòd ibi Dominus reſpondet duo maxima mādata, hic verò ipſe legiſperitus. Quanquam veriſimile ſit Lucam alterius illius legiſperiti non feciſſe cum Matthæo & Marco mentionem, quòd hoc loco de alio legiſperito ſimilia narraſſet, ſatis habens prima legis mandata ſemel commemoraſſe. Quærit autem iſte Scriba non vt ille apud Matthæum, quod ſit mandatum magnum in lege: ſed quid faciendo, inquit, vitam æternam poſſidebo? Quam eandem quæſtionem etiam poſtea Lucas capite decimoſeptimo commemorat Domino propoſitam, non à Scriba ſed à principe quōdam diuite, quem adoleſcentem fuiſſe Matthæus teſtatur, neque tentandi animo, ſed diſcendi.

Porro

Porrò quoniam hic ſcriba Dominum tentando interrogauit,& de lege tentauit, commodè Dominus ipſum ad legem remittit, & conatum illius repellens, dum oſtendit ſe legi nõ contrariũ,& ſimul illum arguẽs,quod illud ab alio interrogaret, quod ab ipſo alij diſcere deberent: ac proinde notans illum interrogãtem vel neſcire,quod ſcire ex nominis profeſſione teneretur,vel non ſimplici ſed ſubdolo animo interrogare quod ſciret. In lege, inquit,quid ſcriptũ eſt? Quomodo tu legis in ea ſcriptũ eſſe,qui legiſdoctor appellaris? Quaſi dicat: Non eſt quod exiſtimes alia te auditurum ex me quã quæ in lege continentur. Ea cùm ſcire tenearis,mirum eſt te interrogare quaſi neſcias.

Ille reſpondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto, &c] Hinc colligere licet etiam ſcribas iam intellexiſſe duo eſſe præcipua legis præcepta, in quibus, vt Dominus poſtea dicit,contineretur tota lex & prophetæ. Cæterùm vt ad primi præcepti,de quo varia ſcribuntur,veram perueniamus intelligentiam, imprimis ſciendum Lutherum ob malam eius intelligentiam aſſeruiſſe hoc præceptum,ſicut & illud: Non concupiſces: homini eſſe impoſſibile,nec poſſe ab homine impleri in hac vita, eò quòd fieri non poſſit quin in hac vita homo alia amet præter Deum, quem proinde non poſſit diligere ex toto corde. Rurſum quia non poteſt fieri vt homo diligat Deum concupiſcentia & affectu carnis, vt quæ ſemper voluntati diuinę contranitatur,& proinde fieri non poſſit vt ex omnibus viribus animæ Deum diligat. Hinc autẽ vlterius docuit,hominẽ in omni etiam opere bono ſemper peccare,quòd in omni opere abſit hæc totalis & perfecta Dei dilectio. Porrò ſuam de hoc primo præcepto ſententiam confirmat autoritate Diui Auguſtini,qui in quibuſdam locis docet hoc præceptum non perfici nec impleri in hac vita,ſed implendum in vita futura. Nam libro de perfectione iuſtitiæ ſic habet: In plenitudine charitatis(loquitur de charitate futuræ vitæ)præceptum illud implebitur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,& ex tota anima tua, & ex tota mente tua.

Lutheri error.

Nam

Nam cùm eſt adhuc aliquid carnalis concupiſcentiæ, quod vel continendo frenetur, non omnimodo ex tota anima diligitur Deus. Similia habet Diuus Auguſtinus in pleriſque locis de præcepto: Non concupiſces: quod in hac vita aſſerit non impleri, quòd ſine concupiſcentia non poſſimus eſſe. Vt ergo intelligamus quàm malè blaſphemam hãc ſuam doctrinam & ex huius præcepti verbis, & ex Diuo Auguſtino Lutherus comprobare niſus ſit, ſciendum præceptum hoc dupliciter intelligi poſſe, idque rurſum ex duplici parte, nempe ex parte verbi, diliges, & ex parte dictionis, totus vel omnis. Nam verbũ, diliges, (quod hic Hebraica phraſi poſitum eſt pro imperatiuo, dilige) accipi poteſt, vel vt eo præcipiatur ſpecialiter actus & operatio atque affectio voluntatis quæ dilectio dicitur, qua homo feratur affectu & actu in Deum tanquam rem ſummè bonam, vt hoc mandatum dilectionis ſit ſpeciale mandatum, ſingularem quendam voluntatis actum & affectum erga Deũ exigens. Vel poteſt accipi, vt non tantùm actualis & interna illa affectio voluntatis eo verbo præcipiatur, ſed & dilectio quæ habitualis dicitur, & eſt in homine etiã cùm de Deo non cogitat, nec in illum actu affectione fertur, ratione cuius habitualis dilectionis etiam omnia hominis opera quæ ex illa profluunt, pertinent ad mandatum dilectionis, ita vt ſit generale mandatum, comprehendens omnia quæ Deo ſunt placita, & ab eo præcepta. Sic & totalitas, de qua dicitur: ex toto corde & tota anima: dupliciter poteſt intelligi. Altero modo, vt ſignificetur omnẽ vim animę intendendã ad dilectionem Dei, ita vt homo prę-ter Deũ nihil diligat, & tantũ diligat, quantũ ab eo eſt diligibilis. Altero, vt totus accipiatur vulgari modo, quo dicimus aliquẽ totum eſſe in ſtudijs, & toto corde ſtudijs addictũ eſſe, quia ſcilicet præcipua eius occupatio & cogitatio eſt in ſtudijs, nec aliud quid pręter ſtudia magnopere amat & curat, ſolis ſtudijs intimè afficitur, reliquis verò frigidè & obiter. Itaq; ſi totalitas primo modo accipiatur, ſiue verbo, diliges, intelligatur pręcipi ſpecialiter actualis volũtatis affectio, ſiue habitualis, & generaliter

etiam omnis externa internæ dilectionis per opera de-monſtratio,certum eſt hoc præceptum adimpleri in hac vita non poſſe. Fieri enim non poteſt, vt homo affectuali dilectione ſic toto corde in Deũ feratur, vt nihil aliud vel actu,vel habitu amet, aut tam perfectè cum complectatur quàm amari ab eo poteſt, quòd propter annexam concupiſcentiam carnis, aliquid affectionis habeat cor ad ea quæ ſunt carnis & non Dei. Proinde non poteſt etiam impleri,ſi præter internam dilectionem intelligantur generaliter etiam præcipi externa dilectionis opera, cum nec hęc ſic toto corde ab homine fieri poſſint,vt omnis vis cordis in ea intendat,cum ex parte aliqua cor per carnis concupiſcentiam vitiatum in contraria, nempe carnalia, ſaltem habitu feratur. Sic ſanè de hoc præcepto tanquam generali mandato,locutus eſt Aug. lib. de perfect. iuſtitiæ, vbi dicit ipſum in hac vita non adimpleri. Affirmat enim eſſe generalem iuſſionẽ, ſicut generalis prohibitio eſt: Non concupiſces. Si verò totalitas ſecundo modo intelligatur,non eſt dubium quin impleri poſſit hoc præceptũ, ſiue accipiatur vt ſit ſpeciale præceptũ, ſiue vt ſit generale. Nam ſi intelligatur vt ſit ſpeciale pręceptum, dilectionis ſcilicet actualis internæ, diligitur Deus ex toto corde,cum quis in Deum tanquam ſummũ bonum ſic fertur affectu & voluntate, vt eum præponat vniuerſis rebus commutabilibus, ac pro ſupremo vitæ ſuæ fine eligat,quibuslibet carere malens quàm Deo, ac ſummoperè deſiderans vt vniuerſæ totius vitæ actiones illi ſint ad plenum ſubiectæ, etiamſi non ignoret id per carnis imbecillitatem nequaquam futurum. Sic quidam præceptum iſtud accipiunt, aſſerentes pręceptum eſſe affirmatiuum,quod pro conditione preceptorum affirmatiuorum obligat ſemper, ſed non pro ſemper, vt loquuntur,hoc eſt,omni tempore, ſed non pro omni tempore. Proinde diſputant quo tempore obliget hoc pręceptum, vt opus ſit hunc affectum & voluntatis actum elicere, & per eum dicto modo ferri in Deum: quod ſanè vt eſt ſummè vtile homini & meritorium,ita difficillimum ei qui nondum renunciauit carnalibus affectibus. Et quidam

quidem

quidem exiſtimant hoc præceptum implendum à Chriſtianis diebus Dominicis, quòd hi conſtituti ſint vt in eis fideles mentem ſuam in Deum eleuent: alij verò nullum tempus certum eſſe putant quo ad hunc actum homo obligetur, quamuis neceſſe ſit eum aliquando Deo exhibere. De quo latius in Confeſſionali Godſcalci cap. 12. Si verò accipiatur hoc preceptum vt generale mandatum, non tam exigens actualem illam voluntatis affectionem quàm habitualem dilectionem cum operum bonorum exhibitione quę ſint internæ dilectionis teſtimonia, diligitur tunc Deus ex toto corde, cũ quis ex intima & ſyncera erga Deum affectione occupatur potiſſimum in his quæ Dei ſunt, præ omnibus illi placere ſtudens, ac ſolicitus vt non tantùm quædam Dei mandata perficiat, ſed cuncta, idque non ſegniter, nec triſti animo, ſed gnauiter & hilariter, dolens ex animo ſi quid vel ab alijs, vel à ſe per carnis infirmitatem admittatur contrarium diuinæ voluntati. Id vt non ab omnibus æquè perfectè præſtatur, ita non omnes qui Deum ex toto diligunt corde, æquè perfectè diligunt, ſed vnus alio magis. His præmiſſis diſtinctionibus, inquirendum an pręceptum hoc ſecundum mentem legiſlatoris, & verum ſcripturæ intellectum, intelligendum ſit eſſe ſpeciale, an potius generale præceptum. Deinde vtro modo ſecundum vſum ſcripturæ totalitas intelligi debeat in hoc præcepto. Quod ergo ad prius attinet, accipiendum hoc præceptum vt generale mandatum, non internam tantùm & actualem præcipiens dilectionem, ſed etiam habitualem atque externa opera, ſicut & ſecundum dilectionis præceptum quod ſequitur, patet quia Dominus in illis duobus præceptis dicit comprehendi totam legem & prophetas, hoc eſt, omnia alia pręcepta. Deinde vt probat Diuus Bernardus ſermone. 50. ſuper Cantica, vbicunque in ſcripturis dilectio exigitur, non tam exigitur dilectio affectus quàm caritas operis. Cùm enim Dominus dixiſſet: Diligite inimicos veſtros: mox velùt indicare volẽs quomodo ſint diligẽdi, infert de operibus: Benefacite his qui oderũt vos. Et de ſui loquẽs dilectione

Præceptũ dilectionis an generale.

Si, inquit, diligitis me, ſermones meos ſeruate. Et ſi quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit. Rurſum, quod aperte inſtitutũ probat Ioannes dicit: Nõ diligamus verbo, neque lingua, ſed opere & veritate: ſignificans eam eſſe veram dilectionem, quæ in operibus conſiſtit, atque eam exigi præceptis dilectionis. Vnde Bernardus: Eſt, inquit, charitas in actu, eſt & in affectu. Et de illa quidem quæ operis eſt, puto datam eſſe legem hominibus, mandatumque formatum. Hæc ille. Qui non ideo tantùm videtur dicere mandatum hoc potius de dilectione quæ in opere conſiſtit, quàm de ea quæ in affectu eſt, intelligendum, quòd affectus dilectionis hic non poſſit eſſe perfectus, & proinde non ex toto corde, quia etiam dilectio quæ in opere conſiſtit, hac ratione non poteſt eſſe perfecta. Sed videtur etiam ad hoc reſpexiſſe, quòd dilectio affectus actualis non poſſit in nobis eſſe perpetua nec diuturna, intelligens ſcilicet hoc præceptum obligare pro omni tempore, atq; id includi in eo quod dicitur, ex toto corde. Sic ergo non impletur hoc præceptum in affectu, impletur autem in habitu & externa operatione, cùm homo in omni operatione ſua retinet habitualem dilectionem. quod tunc fit, cum nihil vult aut facit dilectioni Dei contrarium. Quod autem totalitas illa de qua in præcepto, ſecundo modo accipi debeat, patet ex infinitis ſcripturis, quibus dicuntur aliqui ſancti feciſſe

3. Reg. 14. aliquid ex toto corde, & tota anima. De Dauid enim Dominus loquens ad Ieroboam, ait: Non fuiſti ſicut ſeruus meus Dauid, qui cuſtodiuit mandata mea, & ſecutus eſt me in toto corde ſuo, faciens quod placitum eſſet in conſpectu meo. Ecce Dominus ipſe dicit: Dauidem, qui tamen aliquando grauiter etiam peccauerat, in toto corde ſe ſecutum, dicturus proculdubio etiam ipſum dilexiſſe ſe in toto corde ſuo, cùm hoc ſit Deo aliquem diligere ipſum in toto corde, ſequi illum in toto corde. Et

Pſal. 118. idem Dauid non veretur ad DEVM dicere: In toto corde meo exquiſiui. Et iterum: Deprecatus ſum faciẽ tuam in toto corde meo. In toto corde meo ſcrutabor mandata tua: Confitebor tibi Domine in toto corde meo:

& ſi-

& ſimilia multa, quæ qui intelligit, facilè etiam intelligit quomodo præcipiatur Deus diligendus ex toto corde, & quomodo quod pręceptum eſt impleri poſſit. Sicut autem exigit Dominus vt diligatur ex toto corde, ita etiam vt eum quæramus ex toto corde. Deuter. enim 4. dicitur: Inuenies eum, ſi tamen toto corde & tota tribulatione animæ tuæ quæſieris eum. Quomodo quæſiuiſſe & ob id inueniſſe Deum Iudæos tempore Aſæ, teſtatur ſcriptura 2. Paralipom. 15. In omni, inquit, corde ſuo iurauerunt, & in tota voluntate quæſierunt eum, & inuenerunt. De Ioſia 4. Reg. 23. dicitur, quòd reuerſus ſit ad Dominum in omni corde ſuo & in tota anima ſua, & in vniuerſa virtute ſua, iuxta omnem legem Moyſi. Vbi tria illa ponuntur quæ Deuteron, 6. ponuntur in hoc dilectionis præcepto de quo nunc agimus, & præterea dicitur conuerſus ad Dominum iuxta omnem legem Moyſi. An non hic dicitur Ioſias dilexiſſe Deum ex toto corde, &cæt. Quod certè de Dauide apertè dicitur Eccleſ. 47. vbi legimus: De omni corde ſuo laudauit Dominum, & dilexit Deum qui fecit illum. Vbi illud: de omni corde ſuo: ad vtrumq; verbũ referendũ videtur. Alioqui nõ eſt ſpecialis & ſingularis laus dilexiſſe ſimpliciter Deum. Sic de Dauide etiam dicit ſcriptura, quòd totis viribus ſaltabat ante Dominum. Et idem de ſe dicit: Ego totis viribus meis præparaui impenſas domus DEI mei. Ex his alijsque multis euidentiſſimum eſt malè & contra ſcripturas Lutherum ſic intellexiſſe hoc dilectionis præceptum, vt nemo illud in hac vita impleuerit aut implere poſſit, accipiendo dictionem, totus, primo modo, quomodo ſi in prędictis accipiatur ſcripturis, falſa erunt omnia quæ in eis dicuntur. Nec minus deprauatè Auguſtinum pro ſe adducit, ex quo ſuam quidẽ hauſit ſententiam, ſed ab Auguſtini intentione eam detorquens aliò. Auguſtinus enim intelligit quidem præceptum hoc de totalitate primo modo, atque ob id aſſerit non poſſe in vita hac impleri, ſecutus forte eum huius præcepti intellectum, (qui tamen vſitato ſcripturę mori loquendi non conuenit) vt hoc præcepto reprime-

2. Par. 15.
4. Reg. 23
Eccle. 47.
2. Reg. 6.
1. Par. 29.

ret Pelagianorum errorem & iactantiam. Verùm idem Auguſtinus docet mandatum hoc ſic intellectum, non eſſe homini infirmo ſub pœna peccati mandatum, ſed tantùm propoſitum vt ſcopum & finem, ad quem conari homo debeat vt aliquando perueniat. Idem docet de præcepto: Non concupiſces: quo ipſe proprio intellectu intelligit non tantùm prohibitum ne concupiſcentijs conſentiamus, ſed etiam ne ſit in nobis aliqua concupiſcentia. Vnde in libro de perfectione iuſtitiæ, poſt verba ſuperius poſita ſic ſequitur: Tunc ergo erit iuſtus ſine omni peccato, quando nulla lex erit in membris eius repugnans legi mentis eius, ſed prorſus toto corde, tota anima, tota mente diliget Deum, quod eſt primum, ſummumque mandatum. Cur ergo non præciperetur homini iſta perfectio, quamuis eam in hac vita nemo habeat? Non enim rectè curritur, ſi quò currēdum eſt neſciatur. Quomodo autem ſciretur, ſi nullis præceptis oſtenderetur? Hic videre licet Auguſtinum primùm affirmare perfectionem illam iuſtitiæ præceptam eſſe homini, deinde explicare rationem qua præcepta eſt, nempe non vt reum faciat eum qui nō præſtat hanc perfectionem, quod tamen includitur in ratione præcepti propriè dicti, ſed vt veluti præſcriptum quoddam & ordinatio demonſtret homini finem, ad quem in vitæ ſtadio conari debet & contendere. Sic de præcepto altero: Non concupiſces: dicit libr. 1. de nup. & concup. cap. 29. Ad hoc ergo, inquit, dixit lex homini: Non concupiſces: vt in eo præcepto ſciret & quo debeat in hac mortalitate proficiendo conari, & quò poſſit in illa immortalitate beatiſſima peruenire. Niſi enim quandoque proficiendum eſſet, nunquam iubendum eſſet. Sic & Diuus Bernardus ſermone prædicto, ſatis indicans ſe legiſſe hanc Diui Auguſtini ſententiam, docet præceptum hoc, ſi de affectuali dilectione perfecta atque continua accipiatur, impoſſibile quidem eſſe, non tamen ad peccatum obligare, ſed finem ad quem tendendum ſit indicare. Cùm enim dixiſſet, lege Dei præcipi charitatem in actu & operatione, ſubijcit: Aut ſi placet tibi magis de affectuali da-
tum

tum fuiſſe mandatum, non inde contendo, dummodò aequieſcas & tu mihi, quòd minimè in vita iſta ab aliquo hominum poſſit vel potuerit adimpleri. Quis enim ſibi arrogare id audeat, quod ſe Paulus ipſe fatetur non comprehendiſſe? Nec latuit præceptorem præcepti pondus hominum excedere vires, ſed iudicauit vtile ex hoc ipſo ſuæ illos inſufficientiæ admoneri, & vt ſcirent ſanè ad quem iuſtitiæ finem niti pro viribus oporteret. Ergo mandãdo impoſſibilia, non prȩuaricatores homines fecit, ſed humiles, vt omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo, &cæt. Ex quibus patet Auguſtinum & Bernardum, dum dicunt hoc præcepto impoſſibile aliquid homini præceptum, non loqui de præcepto propriè dicto, cuius eſt reum facere eum qui ipſum non adimplet, ſed vt præceptum dicatur omne præſcriptum & ordinatio alicuius nos admonens, quomodo præſcripta philoſophorum præcepta dicuntur. Lutherus verò intelligens hoc prȩcepto perfectiſſimam dilectionem & iuſtitiam homini in hac vita impoſſibilem præcipi, voluit etiam ipſum ſic intellectum propria ratione dici prȩceptum, vt peccet quiſquis id non obſeruet & impler, colligens proinde iuſtum in omni etiam bono opere peccare. Quam impiam in Deum blaſphemiam ſcriptura apertè condemnat aſſerẽs, onus Chriſti eſſe leue, & mandata eius non eſſe grauia, multo ergo minus impoſſibilia. Vnde diuus Hieronymus ad Damaſum ait: Execramur etiam eorum blaſphemiam, qui dicunt impoſſibile aliquid homini præceptum eſſe, & mandata eius non à ſingulis poſſe ſeruari. Reſtat oſtendere, quomodo ſint intelligendæ & diſtinguendæ quatuor illæ partes quæ ponuntur in hoc præcepto, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua. Nam pro horum explicatione & diſtinctione, varia nimis dicuntur à varijs. Proinde imprimis hic aduertendum, membra iſta huius præcepti in diuerſis ſcripturȩ locis in quibus prȩceptum hoc ponitur, diuerſimodè tradi. Nam Deuteronomij ſexto. vnde originaliter hoc mandatum deſumptum eſt, tria tantùm ponuntur,

ſcilicet ex toto corde, ex tota anima, & ex tota fortitudine. Pro fortitudine autem, D. Hieronymus 4. Reg. 23. vbi etiam hæc tria ponuntur, vertit virtute. Matthæi 22. ponuntur duo horum, ſcilicet, ex toto corde, & ex tota anima: & dimiſſo illo, ex tota fortitudine, ponitur tertium, ex tota mente. Marci verò duodecimo. ponuntur quatuor, nempe ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & ex tota virtute, hoc eſt, fortitudine. Quæ quatuor etiam hic apud Lucam ponuntur, ſed non eodem ordine, nec eiſdem verbis in noſtra quidem litera. Nam hic quarto loco ponitur, ex omni mente, cum apud Marcum tertio ponatur. Et cum ibi & in Deuteron. dicatur, ex tota virtute vel fortitudine: hic legimus, ex omnibus viribus tuis. Græcis tamen etiam hic eſt, quemadmodum in Marco & Deuteronom. ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, id eſt, ex tota fortitudine vel virtute: vt certum ſit id quod nos legimus, ex omnibus viribus, non intelligendum eſſe de viribus animæ, hoc eſt, potentijs, quomodo intellectum, affectũ, memoriam, & alias animæ potentias vocamus animæ vires (quomodo tamen plerique intelligunt) ſed ſimpliciter, ex omnibus viribus, accipiendum pro eo quod eſt, ex tota fortitudine, & quod dici ſolet, pro virili, quomodo dicimus aliquem totis viribus alicui rei incumbere, hoc eſt pro virili dare rei operam. Porrò pro tertio illo quod eſt in Deuteron. ex tota fortitudine tua: Hebræi quidem vertendum putant, ex tota ſubſtantia, vel diuitijs tuis, ſecuti Thargum, quod habet ſubſtantiam. Itaq; tria illa quæ ponuntur in Deuteron. ſic diſtinguunt, vt primùm præcipiatur Deus diligi ex toto corde, quia cor eſt quod opus bonum vel malum facit. Deinde ex tota anima, vt etiam ſi cauſa requirat, non trepides pro eo exponere animam, hoc eſt, corporalem vitam. Poſtremùm, ex tota ſubſtantia tua, vt ſcilicet potius omnium rerum tuarum diſpendium incurrere velis, quàm ab amore Dei deflectere. Verùm magis eſt acquieſcẽdum intelligentiæ Euangeliſtarum, imò ipſius Chriſti, qui pro tertio illo verbo habet: ex tota fortitudine tua. Et certè ſi Hebræa dictio bene obſeruetur, propriè ſignificat

vehe-

vehementiam, vt ſit ſenſus: ex tota vehementia tua. Et ſi quidem hæc pars bene obſeruetur, intelligetur ex ea ſatis quod ſuprà dictum eſt, præceptum hoc non obligare ad perfectiſſimam illam dilectionem, quam quidam hic volunt præceptam, cùm ea tantùm præcipiatur quã vires noſtræ ferunt, & proinde quæ nobis poſſibilis eſt. Noſtri has partes variè intelligunt & diſtinguunt. Nam D. Thomas per cor, quod primo ponitur loco, voluntatem intelligit: per reliqua autem tria, tria actuum principia quæ mouentur à voluntate, intellectum ſcilicet, qui per mẽtem ſignificatur: appetitum inferiorem, qui per animam: vim executiuam exteriorem, quæ per virtutem ſeu fortitudinem aut vires, vt præcipiatur nobis Deus diligendus ſic, vt tota noſtra intentio in Deum feratur, quod eſt, ex toto corde: & intellectus noſter ſubdatur Deo, quod eſt, ex tota mente: & appetitus noſter reguletur ſecundum Deum, quod eſt, ex tota anima: & exterior noſter actus obediat Deo, quod eſt, ex tota fortitudine. Chryſoſtomus verò ſuper Matthæum accipit contrario modo quàm dictum eſt, cor & animam. Aug. lib. 1. de doct. Chriſtian. refert cor ad cogitationes, animam ad vitam, mentem ãd intellectum. Quidam dicũt, ex toto corde, id eſt, intellectu: anima, id eſt, voluntate: mente, id eſt, memoria. Secũdum Gregorium Niſenum cor ſignificat animam vegetabilem, anima ſenſitiuam, mens intellectiuam, vt ſignificetur debere nos ad Deum referre, quòd nutrimur, ſentimus, & intelligimus. Hæc Diuus Thomas 2. 2. quæſt. 44. articulo 5. Sunt & alij modi quibus plerique hæc diſtinguunt, vt quiſque ferè proprium quid ſit ſecutus. Cæterùm cùm ex tanta varietate nihil certi poſſit haberi, magis videndum quid ſcripturis ſit conforme, ex quibus obſeruatis dicendum videtur non eſſe curioſè aſſignandam harum partium diſtinctionem, ſed ſiue tres, ſiue quatuor partes ponantur, in hoc præcepto idem ſemper ſignificari, nec aliud per plures partes, quàm ſi ſolùm dictum eſſet: Diliges Deum ex toto corde tuo. Nam in hac partè reliqua includuntur, quæ non niſi maioris explicationis gratia

adiecta videntur, ob quod factum eſt vt non ſemper eadem, nec æquè multa ſint appoſita. Quod enim in illo, ex toto corde, reliqua includuntur, patet quia in ſcripturis aliquando illud ſolum ponitur, aliquando additur ſecundum, nempe ex tota anima, aliquando verò etiam tertium, ex tota fortitudine tua, cùm tamē ſemper idem ſcriptura velit ſignificare. Nam, vt ſuprà citatum eſt, Dauid dicitur in toto corde ſecutus Dominum: Ioſias verò ex toto corde, anima & virtute, cùm nihil minus ſignificare voluerit ſcriptura de Dauide quàm de Ioſia. Et Deuteron. 4. dicit Dominus ſe inueniendum, ſi tamen quæratur in toto corde & in tota tribulatione animæ, vel, vt habent Hebræa, in tota anima. & 1. Reg. 7. Samuel tantùm exigit vt reuertantur ad Dominum ex toto corde, idem tamen proculdubio exigens quòd Moſes. Itaque in hoc etiam dilectionis præcepto, ad illud, ex toto corde, maioris emphaſis & declarationis cauſâ addita ſunt nunc duo, nunc tria. Cordis enim nomine, & affectus & intellectus includitur, proinde ad illius explicationem additur, ex anima & ex mente: quorum illud affectum ſignificat, iſtud intellectum. vnde apud Marcum pro mente habemus intellectum. Rurſum ad hoc vt toto corde dicatur quis aliquid facere, neceſſe eſt pro virili faciat, vnde adiectum eſt explicationis gratia, ex tota fortitudine tua. Quo autem melius intelligatur quid ſit diligere Deum ex toto corde, obſeruandus eſt locus vnus, qui eſt 4. Reg. 10. vbi dicitur Iehu feciſſe quod rectum erat & placuit in oculis Dei, & omnia quæ erant in corde Dei feciſſe contra domum Achab, non tamen ambulaſſe in lege Domini Dei Iſraël in toto corde ſuo, quòd non receſſerit à peccatis Ieroboam. Hinc enim diſcimus illum non diligere Deum in toto corde, qui non ſtudet omnia eius præcepta adimplere. Itaque præceptum hoc ſic explicari poterit: Diliges Dominum Deum tuum, & cæt. hoc eſt, Non tantum timeas Dominum Deum tuum, ſed etiam diligas, idque non lingua tantùm & verbo, (quemadmodum de quibuſdam dicitur: dilexerunt eum in ore ſuo, cor autem eorū

Quid ex toto corde.

Pſal. 77.

non

non erat rectum coram eo.) ſed etiam ex corde, neque corde diuiſo aut remiſſo, ſed corde toto, integro & perfecto. Quod vt verè præſtes, ante omnia requiritur vt perpenſa Dei erga homines bonitate ſumma, eiuſque æquitate & perfectione animaduerſa, ſic toto affectu in illum tanquam ſummum bonum feraris, vt nihil illi in amore præponas, aut in amoris ſocietatem & æqualitatem admittas, ſed illum præ omnibus intimè ames: reliqua verò propter illum, aut ſaltem non contra eius voluntatem aut præceptum. Deinde, vt mente & cogitatione ſic circa illum occupêris, vt in omnibus vijs tuis illum cogites, omnium tuarum ſeriarũ actionum & ſtudiorum illum tibi finem præſtituens, ac nunquam illius penitus obliuiſcens, ſed ſemper ſolicitè cogitans de mandatis eius, ac in lege eius meditans die ac nocte. Poſtremùm, vt quæ nouiſti illi eſſe grata quem interna dilectione proſequeris, exequi ſtudeas, idq; nõ ex parte, ſed ex toto, nec frigidè, negligenter, aut animo triſti, ſed pro virili, & quantum humanæ vires ferre poſſunt, omni cum diligentia & ſedulitate, ſolicitus ne quid prætermittas eorum quæ tibi ab eo ſunt præcepta. Hoc modo ſi Deum dilexeris ex toto corde, neceſſe quoq; eſt illum propter ſe diligas potiſſimum, non autem præcipuè ob bonum ab eo tibi conſequẽdum, ne teipſum plus quàm illum diligas: neceſſe item vt non tantùm omnium rerum temporalium iacturam, ſed etiam vitæ propter illum ferre ſis paratus: & ſi res exegerit, etiam feras potius quàm illum offendas, ne illa plus quàm Deum diligere arguaris. Ruiſum, vt Dei honorem in omnibus & ante omnia deſideres & ſpectes, cum id ſit diligere, amico bene velle, Deo autem nihil optari poteſt boni niſi honor. Deinde, vt quæcunque Dei ſunt ames, eiſque bene afficiaris, & contrà quæ Deo ſunt ingrata, perfecto odio proſequaris, adeo vt te maximè torqueat improborum derelinquentium legem Dei vita, nec alia vlla re magis animo diſcrucieris, quàm dum cõtingit te in aliquo Deum offendiſſe, (vt nemo viuit ſine peccato) aut ꝙ non perfectius eius volũtati obſecundes. Poſtremò, vt zelo

Prouer. 3.

zelo accenſus his pro viribus reſiſtere ſtudeas quæ honori diuino derogant. Ex qua explicatione patet & quã generale ſit hoc mandatum, & quàm pauci ſint qui illud præſtent. Sed tempus eſt vt ad ſecundum mandatum explicandum deueniamus.

Et proximum tuum ſicut teipſum.] Sicut in primo præcepto duo præcipiuntur, ſcilicet diligere Deum,& modus diligendi, nempe ex toto corde,&c. ita in hoc præcepto, quod deſumptum eſt ex Leuitici 19. duo etiam præcipiuntur, nempe diligere proximum,& modus dilectionis,ſicut teipſum. Circa quem modum,notandum eſt non dici,dilige proximum tuum quantum teipſum, quia ordo naturæ & charitatis (de qua ſcriptum eſt: ordinauit in me charitatem) habet vt plus me quàm proximum diligam. Sed dicitur, ſicut teipſum, hoc eſt,eo modo quo teipſum diligis. Hunc autem modũ in tribus docet conſiſtere D. Thomas ſecunda ſecundæ quæſtione 44. articulo 7. nimirũ vt quis proximum diligat ſanctè, iuſtè & verè. Sanctè, vt ſcilicet proximum quis diligat propter Deum, ſicut ſeipſum debet propter Deum diligere. Iuſtè, vt non condeſcendat proximo in malis,ſed tantùm in bonis, ſicut & ſuæ voluntati ſatisfacere homo ſolùm in bonis debet. Verè, vt non diligat aliquis proximum propter propriam vtilitatem vel delectationem,ſed ea ratione velit proximo bene qua ſibi,ex amore ſcilicet amicitiæ,non amore concupiſcentiæ. Verùm hos non eſſe modos à ſcriptura intentos,cùm præcipitur quiſque proximum diligere ſicut ſeipſum, patet imprimis,maximè quoad primum modũ, quia cùm dicitur: Dilige proximum tuum ſicut teipſum : non præcipitur propria dilectio & eius modus,ſed præſupponitur. Non eſt enim ſenſus: Dilige proximum ſicut teipſum diligere debes,ſed ſicut teipſum diligis. Præſupponitur ergo propria dilectio & eius modus, tanquam certa & indubitata,atque ea conſtituitur vt regula & exemplum dilectionis proximi. Non poteſt autem intelligi præſupponi ille propriæ dilectionis modus,quo quis ſeipſum diligat propter Deum, cùm ille modus non ſit certus & indu-

Cant. 2.

Modus quo proximus diligendus.

Indubitatus, multis hoc modo non diligẽtibus ſeipſos, ac proinde prius præcipiendus fuiſſet iſte modus diligendi ſeipſum, antequam præciperetur: Dilige proximum ſicut teipſum. Conſequitur ergo quòd hic præſupponatur dilectio propria, naturalis, & eius modus, hoc eſt, dilectio propria talis qua quis ſeipſum diligit naturaliter ſic, vt velit ſibi bonum, nolit ſibi malum: velit alios ſibi benefacere, nolit ipſos ſibi malefacere. De quali dilectione & dilectionis modo non erat nobis reſpectu noſtri aliquod dandum præceptum. Hic ergo eſt etiã modus, quo ad exemplum propriæ dilectionis iubemur diligere proximum, vt ſcilicet etiam illi velimus bona obuenire, mala nolimus: vtque tempore & loco oportunis illi ſtudeamus benefacere, ſemperque caueamus malefacere. Atque hunc eſſe modum de quo præceptum eſt, intelligendum patet, ex eo quod Dominus hoc præceptum Matthæi 7. ſic alijs verbis explicauit: Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis. Quod enim hac ſententia veluti explicauerit iſtud dilectionis proximi præceptũ, patet ex eo quod ſubiũgit: Hæc eſt enim lex & Prophetæ: quod Matthæi 22. dicit de duobus iſtis dilectionis præceptis; & Paulus ad Romanos 13. de præcepto dilectionis proximi: Qui, inquit, diligit proximum, legem impleuit, &: Plenitudo legis, eſt dilectio. Etſi autem modus quo ad exemplũ propriæ dilectionis proximus eſt diligendus, is potiſſimùm & primò ſit intelligendus qui Dominica illa ſententia ſignificatur, & ex conſequenti etiam ille modus qui negatiua illa Tobiæ ſententia indicatur: Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu alteri aliquando facias: tamen etiam ſimul in modo dilectionis intelligitur rectè id quod apud D. Thomam tertio ponitur loco, videlicet vt amicè proximũ diligat homo, ſicut ſeipſum diligit, & propter illius bonum, proximum diligat. Alioqui ſi proximum diligat propter bonum quod àb eo ſibi prouenit, non tam proximum quàm ſe diligit. Similiter & quod apud D. Thomam ſecundo ponitur loco, videlicet vt iuſtè proximum diligat, ſicut ſeipſum iuſtè dili-

Matt. 7.

Rom. 13.

Ibidem.

Tobiæ 4.

diligit dilectione naturali, quæ hic præſupponitur, qua homo non vult ſibi in aliquo malo condeſcendere. Non enim hic præſupponitur quæuis ſui dilectio, quia non dilectio ſui corrupta, qua homo ſibi malum aliquod vult, aut ſibiipſi malè facit. Quanquam hic modus iuſtè ſcilicet & debitè diligendi tum ſeipſum, tum proximū, magis intelligendus ſit contineri & præcipi primo dilectionis mandato: Diliges Deum ex toto corde tuo: ſicut modus diligendi tum ſe, tum proximum propter Deum, eodem mandato comprehenditur, quia in eo includitur, vt quæcunque præter Deum diliguntur rectè, propter Deum ſint diligenda. D. Auguſtinus dilectionem ſui putat ſatis præceptā primo præcepto. Sic enim habet epiſtola 52. Cùm illa dilectione quam diuina lex imperat, debeat homo diligere Deū, & ſeipſum & proximum, non tamen ex hoc tria præcepta data ſunt, nec dictum eſt: in his tribus, ſed in his duobus præceptis tota lex pēdet & Prophetæ, videlicet vt intelligeretur nullam eſſe aliam dilectionem qua quiſq; diligit ſeipſum, niſi quod diligit Deum. Qui enim aliter ſe diligit, potius ſe odiſſe dicendus eſt. Quia igitur nemo niſi diligendo Deum, diligit ſeipſum, non opus erat vt dato de Dei dilectione præcepto, etiam ſeipſum homo diligere iuberetur, cùm in eo diligat ſeipſum quòd diligit Deū. Debet ergo & proximum diligere tanquam ſeipſum, vt quem potuerit hominem vel beneficentiæ conſolatione, vel informatione doctrinæ, vel coertione diſciplinę adducat ad colendum Deum. Hæc ille. Porro quemadmodum in primo pręcepto, ita etiam in hoc verbum, diliges, accipiendum, nō tantùm vt actualem vel habitualem voluntatis affectionem deſignet, ſed vt etiam comprehendat externa opera proximo ex huiuſmodi affectione exhibenda, vt ſatis manifeſtum eſt ex parabola quam Dominus ſubiungit, qua docet quomodo proximus ſit diligendus. Et rurſum ex Paulo dicente: Qui diligit proximum, legem impleuit. Quid autem per proximum ſit intelligendum, & ex parabola patebit. Itaque præceptum hoc ſic latius explicari poteſt: Non

Rom. 13.

ſolùm

ſolùm non odies proximum tuum, hoc eſt, quemuis hominem cum quo tibi aliquid eſt negotij, & qui tibi quauis ratione adiunctus eſt: ſed etiam diliges, idque non ficta dilectione, verbo ſcilicet & lingua, neque otioſa, aut imperfecta, ſed ſi non quantum teipſum, tamen eo modo quo teipſum naturaliter diligis, vt quemadmodum tibi bene eſſe cupis, & bene facis, aliosque tibi benefacere vis: ita & proximo ex vero affectu bene eſſe cupias, nec cupias tantùm, ſed etiam quantum in te eſt, tempore & loco oportunis benefacias, tum in corporalibus, tum in ſpiritualibus rebus. Sic quemadmodum tibi non cupis eſſe malè, nec alios tibi vis malefacere: ita nec illi malè eſſe cupias, nec vnquā quibuſuis in rebus, ſiue fortunæ, ſiue corporis, ſiue animi malefacias. Rurſum quomodo tibi bene vis propter tuam vtilitatem & ſalutem, ita & illi bene velis non propter tuā, ſed illius vtilitatem & ſalutem. Qualem ſanè proximi dilectionē neceſſe eſt etiam cōſequatur & dolor, ob mala quæ proximo accidunt, & gaudium ob bona quæ obueniunt, & zelus contra eos qui aut mala inferre parant, aut bona auferre & impedire, quemadmodum hęc conſequuntur propriam tuijpſius dilectionem.

Dixitq́ illi. Rectè reſpondiſti. Hoc fac & uiues.] Approbat primùm Dominus eius reſponſionem, dicens: Rectè reſpondiſti. Nam, vt poſtea dicit, in duobus illis mandatis vniuerſa lex pendet & Prophetæ. Deinde ad id quod rectè dictum erat, etiam faciēdum hortatur, dicens: Hoc fac & viues: quaſi dicat: Non ſatis tibi eſſe putes quod quid ſit optimum, ſcias præ alijs, ſed hoc quod optimè reſpondiſti, etiam opere adimple, & viues vita æterna de qua quæſiuiſti: quæ hic quidem incipit per gratiam, & perficitur per futuram gloriam. Non enim ſufficit ad vitam legis cognitio, ſed obſeruatio. Itàque hac ſua reſponſione Dominus oſtendit propoſitæ quæſtioni ſatisfactum eſſe ac ſe non eſſe legi in ſua doctrina contrarium, ſupercilium quoque Scribę & gloriationem reprimit, vt quem à legis cognitione de qua ſibi placebat, ad opera vocabat.

Ille autẽm uolens iuſtificare ſeipſum, dixit ad Ieſum] Quẽadmodum Scriba ille, qui poſtea Dominum tentans interrogauit de primo mandato legis, audita Domini prudenti reſponſione, ea commotus, depoſito tentandi animo, ſyncerè Domini probauit reſponſum, ita vt ei diceret Dominus, vt eſt apud Marcum: Non lõgè es à regno Dei: ita & hic laudatus à Domino quod rectè reſpondiſſet, & verbis Domini commotus, intelligi poſſet, depoſito tentandi animo, Dominum iam ſecundò interrogaſſe bono animo, vt ab ipſo doceretur quis eſſet eius proximus, cupiens cognoſcere num illud præceptũ impleuiſſet necne, vt illud: volens iuſtificare ſeipſum: in bonum exponatur, pro eo quod eſt, cupiẽs ex animo ſibi iuſtitiam accumulare, et iuſtus aut iuſtior quàm erat fieri. Verùm communiter iſtud ab omnibus intelligitur in malum, idque rectius. Nam poſtea Lucæ 16. Dominus in malum dicit de Phariſæis: Vos eſtis qui iuſtificatis vos corãm hominibus. Itaque iuſtificare hic poſitum eſt pro declarare & oſtendere iuſtum. Quemadmodum enim ſuperiori reſponſione ſe declarauerat doctum, Domino approbante eius reſponſionem: ita iam ſe voluit monſtrare etiã iuſtum. Nam cùm expertus eſſet quod prior eius interrogatio tentatiua ceſſiſſet ſibi ad gloriam doctrinæ, ſperabat & hanc interrogationem ſibi ceſſuram ad laudẽ vitæ. Et quis, inquit, eſt meus proximus? Quod Theophylactus exiſtimat eum interrogaſſe, quaſi putauerit ſolum iuſtum iuſto proximum eſſe, ſe verò omnes antecellere virtute & iuſtitia, ac proinde nullum ſe habere ſibi proximũ, vt emphaſis ſit in pronomine, meus, et intelligatur iſte voluiſſe ſeipſum iuſtificare, quia alijs ſe iuſtiorem monſtrare voluerit. Rectius alij exiſtimant iſtum putaſſe, proximos ſuos tantùm eſſe iuſtos vel Iſraelitas, atque id reſponſurum Dominum ſperaſſe, ſeque hac ratione iuſtum declarandum, vt qui ſe exhibebat proximum iuſtorum & Iſraelitarum. Simplicius tamen fuerit intelligere iſtum hac interrogatione ſe voluiſſe iuſtificare, quia voluit declarare ſe ſolicitum eſſe de legis diuinæ intelligentia, quod eſt iuſtorum. Sicut

enim

enim inter Iudæorum peritos apparet fuiſſe controuerſiam de primis & maximè neceſſarijs mandatis, ita etiam, quis proximi nomine eſſet intelligendus, vnde per interrogationem eius de quo quæſtio erat apud Iudæos, voluit ſibi probitatis nomen iſte Scriba comparare, vt qui aſſiduè verſaretur in lege Dei, & de ea intelligenda eſſet ſolicitus. Significare ergo voluit Lucas iſtum non interrogaſſe quæſtionem hanc diſcendi ſtudio, aut vitæ melioris deſiderio, ſed tantùm oſtentationis gratia.

Suſcipiens autem Ieſus dixit: Homo quidã deſcendebat, &c.] Malè legitur, ſuſpiciens, quomodo qui legunt, intelligunt Dominum ſuſpexiſſe in cœlum quòd de re magna locuturus eſſet, & compateretur calamitati humani generis de qua erat in parabola dicturus. Legẽdum enim, ſuſcipiens, quomodo legitur etiam in antiquiſſimis Latinorum exemplaribus. Nam Græcè eſt ὑπολαβὼν, quod eſt, ſuſcipiens. Poſitum eſt autem ſuſcipiens pro excipiens, & ſuccedens in vicem reſpondendi. Ad quem modum dicit Vergilius: Excipit Aſcanius. Et Zenophon: καὶ ὁ κύρος ὑπολαβὼν εἶπε, id eſt, & Cyrus ſuſcipiens dixit: Itaq; ſignificatur Dominum ſuſcepiſſe propoſitam quęſtionem, & ad eam reſpondere inſtituiſſe. Quod videri poteſt Euangeliſta dixiſſe, ad differentiã eius quod Dominus in prima fecit interrogatione, quando nõ ſuſcepit quæſtionem ad reſpondendum, ſed eandem in interrogantem reiecit. Verùm quoniam ſcriptor aliquis indoctus nõ intelligebat quid hoc locò ſignificaret, ſuſcipiens, mutauit illud in, ſuſpiciẽs, quaſi Dominus hæc dicturus ſuſpexerit in cœlum. Porro parabola hæc qua Dñs iam vſus eſt, ab interpretibus diligenter explicatur de Chriſto & ſalute per illum humano generi præſtita, videturq; D. Ambroſius exiſtimaſſe hunc parabolæ intellectũ, primò & propriè à Domino eſſe intentum. Vnde intelligit Dominũ per eam ſignificare voluiſſe ſe eſſe illum proximum qui diligendus eſſet ab omnibus, & à Scriba quærente, quis eſt meus proximus. Verùm cùm certum ſit Dominum in genere docere voluiſſe quis pro

proximo habēdus ſit, oportet priuſquam myſticus ille ſenſus quo parabola ad Chriſtũ refertur, tractetur, oſtendere quomodo parabola propoſito Domini deſeruiat, et ad quæſtionem legiſperiti pertineat. Itaq; quoniã Phariſæi & Scribæ proximi nomine, interpretabantur ferè ſignificari ſuę gentis homines, aut qui eis benefacerent, ità vt huic legi adderēt: Odio habebis inimicum tuum: hinc Dominus hac parabola indicat, proximum nõ concludi Iudaicis terminis, ſed vnumquemque hominem ſub hac appellatione comprehendendum. Non tamen Domino curæ fuit ſimpliciter tantũ reſpondere ad propoſitam quæſtionem, & ei ſatisfacere, ſed accepta occaſione pro more plus docere voluit quàm quærebatur. Quoniam eñ Iudæi de religione et pietate gloriabãtur, ac Samaritanos veluti irreligioſos abominabantur, nec vt proximos habebant, hac parabola ſimul ad reprimendum Iudæorum faſtum notare voluit, illos gentilibus & Samaritanis in vera pietate, & dilectionis proximi obſeruatione eſſe inferiores, cùm inuentus ſit Samaritanus illi miſericordiã exhibuiſſe, quem hi qui primas religionis partes in Iudaico populo obtinebãt, ſacerdos ſcilicet & Leuita, prætererant: indicans etiam veram pietatem & religionem magis conſiſtere in ſubleuatione miſerorum, quàm in externis cæremonijs, de quibus ſibi placebant ſacerdotes & Leuitæ. Rurſum, quoniam Scribæ magis ſtudebãt intelligere quàm ſeruare legem, curioſè de dictionibus diſputantes, Dominus hoc exemplo propoſito non tantùm docere voluit quis proximus habendus, ſed & quomodo ſit diligendus, vnde concludens ad imitationem prouocat, dicens: Tu fac ſimiliter. Ad hæc ergo omnia ſignificanda Dominus appoſitam aſſumpſit parabolam, de qua dubitari poteſt num ſit res geſta an non. Certè tanquam res geſta narrata eſt à Domino quemadmodum & aliæ quædã parabolæ, quæ tamen non acciderunt, ſed appoſitè confictæ ſunt ad id quod docendum erat. Primò ergo in hac parabola ob oculos ponit hominem valde miſerum & miſeratione dignum, locum conuenientẽ calamitati eius obſeruans

Homo,

Homo,inquit, quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Iericho,(Hieruſalem enim in montanis eſt locis,Iericho verò in conuallibus.) & in via incidit in latrones. Periculoſus enim fuit locus inter Hieruſalē & Iericho, quemadmodum patet teſtimonio D.Hieronymi,qui in epiſtola ad Euſtochium virginem,dicit inter Hieruſalem & Iericho fuiſſe locum qui dictus eſt Adomim,hoc eſt,ſanguinum, quia multus in eo ſanguis crebris latronum fundebatur incurſibus. Et ſcribens in Matth.cap. 20.dicit,multos latrones fuiſſe in Iericho,qui egredientes & deſcendentes de Hieruſalem interficere & vulnerare conſueuerunt. Itaque aptè hunc locum in ſua narratione delegit Dominus.Duplicem autē hominis iſtius calamitatem notat,cùm ſubdit,látrones primū ſpoliaſſe eum omnibus quæ habebat, ac deinde non hoc contentos etiam vulnera inflixiſſe, ita vt ſemiuiuus,aut,vt habent Græca, ſemimortuus, quanquam hoc idem ſit,relinqueretur in via, mox periturus ſi nemo ſuccurreret, vt qui ſibi ipſi opem ferre, & medicum quærere non poſſet. Multis ergo nominibus hunc Dominus notat miſeratione dignum,nempe quia homo,quia omnibus exutus,quia grauiter vulneratus, quia mox periturus,quia ab omnibus deſertus, poſtremùm, quòd ſibi ſuccurrere non valeret. Tam miſero autem homine ob oculos poſito,vt Iudæorum crudelitatem & immiſericordiā graphicè depingeret, ſecundo loco producit ſacerdotem & Leuitam,quorum maximè intererat huic miſereri,tum quòd primas religionis partes ſibi vendicarent, tū quòd hic homo in eorum regione inuentus eſſet,imò etiam Iudæus eſſet atq; Hieroſolymitanus, quemadmodum ſatis indicatur cùm è Hieruſalem deſcendiſſe dicitur in Iericho, qui tamen nulla erga tam miſerum commoti ſunt miſericordia. Accidit,inquit,vt ſacerdos quidā deſcenderet per eandem viā, & cùm vidiſſet illum,non ſolùm nullum impēdit beneficium,ſed ſine etiam cōmiſeratione præterijt,cùm & ob religionis profeſſionem potiſſimùm debuiſſet præſtitiſſe Dei præceptum,cuius obſeruatio illi gratior eſt quàm victima & holocauſta &

ob generis ac ciuitatis vinculum maximè erga illum miſericordia moueri. Poſt hæc accidit, vt eadem tranſiret Leuita quidam à quo meritò quis item expectaſſet obſeruationem præcepti diuini, quod deditus templo frequēter ſacris operaretur. Sed & is quoq; viſo ſaucio prę terijt, neq; quicquam opis attulit fratri & populari ſuo. Hac autem narratione cùm iam Dominus Iudæorũ crudelitatem & præpoſteram religionē notaſſet, è regione intolerandæ huiuſmodi in ſacerdote & Leuita crudelitatis, opponit tertio loco ſummam humanitatem eius à quo minimè illa expectanda videbatur, ita vt ex hac oppoſitione magis & illorũ crudelitas, & iſtius humanitas oſtendatur. Itaq; Samaritanum introducit, quales præ omnibus gentibus Iudæi maximè auerſabantur, ſicut et illi Iudæos, vt à Samaritano minimè expectanda videretur tanta humanitas Iudæo homini exhibita. Samaritanus, inquit, quidã dum iter faceret, venit iuxta eum, & cùm vidiſſet eũ, mox miſericordia motus eſt erga eũ etſi Iudæũ, cùm ipſe eſſet Samaritanus. Nec tantùm miſertus eſt, ſed neglecto itineris diſpendio, propius acceſſit, & obligauit vulnera eius, infundens prius oleum & vinum, quæ fortè ſecum pro viatico aſſumpſerat, quorũ commiſtura vulneribus curandis commoda erat, quòd oleum ſit lenitiuum, vinum verò malorum humorum arroſiuum. Nec hoc officio contentus, impoſuit illum in iumentum ſuum, ac deportauit in ſtabulum, hoc eſt, diuerſorium & hoſpitium meritorium, ne quis intelligat de ſtabulo iumentorum. Nam Græcè eſt πανδοχεῖον, vox hinc dicta, quòd quoſlibet recipiat, quod Latini vocant diuerſorium meritorium, aut etiam ſtabulũ à ſtando & quieſcendo, quod nomen apud Cyprianum libr. 3. epiſtola 13. ponitur pro diuerſorio. Deductum autem hominē in ſuum diuerſorium, etiã diligentius curare ſtuduit, aduocans ſcilicet chirurgũ. Et cùm altera die itineris neceſſitas vrgeret, nondũ tamen ſatisfactum ſibi putabat, nec illum hoſpiti proprio ſumptu curandum reliquit, ſed prolatis duobus denarijs dedit ſtabulario, id eſt hoſpiti meritorio, vt tantiſper illius curã haberet, quo-

uſque ipſe peracto itinere rediiſſet, dicens: Habes pretiū, de meo cura hunc, & quicquid vltra ſummam hanc impenderis, nō peribit tibi, ſed ego reuerſus reſoluam. His omnibus cùm Dominus pulchrè exaggeraſſet huius humanitatem, ſubiecit: Quis horū trium videtur tibi proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones? Circa quam tamen Domini interrogationē occurrit difficultas, primū quia Dominus ſignificat reliquos præter Samaritanum nō fuiſſe proximos ei qui incidit in latrones: quod ſi verum eſſet, nō debuiſſent illum diligere, & à peccato erāt immunes. Deinde, quia per verba hęc videtur Dominus eò dixiſſe parabolā iſtam, vt doceret eum ſolū eſſe proximum nobis, qui nos beneficio affecit, ac proinde talē ſolùm diligendum, ſecundum illud præceptum: Diliges proximum tuum ſicut teipſum: quod eſſet conſentire cum Iudæorum doctrina, cui contrarium frequēter Dominus docuit. Huic quidem difficultati locus non eſt, ſi cum Ambroſio intelligeretur Dominum hac parabola voluiſſe ſignificare ſe eſſe proximum illum, qui ſit à Scriba diligendus. Verùm cùm hæc non ſit prima Domini intentio, nec huic intelligentiæ cōueniat quod ſequitur: Vade & tu fac ſimiliter: non licet eò confugere. Dicendum ergo interrogationis Domini hunc eſſe ſenſum; Quis horum trium videtur tibi ſe exhibuiſſe proximum, & proximi officio functus erga eum qui incidit in latrones: vt nō voluerit ſignificare Dominus illos non fuiſſe proximos, ſed non geſſiſſe ſe tanquam proximos, nec agnouiſſe illum tanquam proximum. Poſtquā autem Dominus ſignificauit, Samaritanum, etſi genere alienum, ſe proximum miſero illi præbuiſſe, & illum pro ſuo proximo rectè agnouiſſe, illudq; Scriba ipſe affirmauit, tū ſubiungens; Vade, & tu fac ſimiliter; ſignificat pro proximo habendum omnem eum qui ope noſtra indigeat, in quem incidere contingit ſine diſcrimine gentis & perſonarum; nec ſimpliciter habēdum, ſed etiā dilectionem quam proximo debemus, opere comprobandam, atq; in huiuſmodi miſericordia miſeris exhibita putandū maiorem & ſolidiorē conſiſtere pietatē,

quàm in ſacrificijs illis legalibus, ob quæ ſacerdotes & Leuitæ ſe religioſos putabãt. Itaq; ſenſus illius, Vade, & tu fac ſimiliter: eſt iſte: Sicut hic Samaritanus, etſi à miſero illo genere alienus, ſe proximũ illi exhibuit, & pro proximo ſuo agnouit: ita & tu proximum tuum agnoſcito, in quemcunque incideris ope tua egentẽ, nec ſatis ſit tibi agnoſcere eum tibi eſſe proximũ, ſed vt impleas dilectionis proximi præceptum, eũ pro viribus iuuato, atq; ad Samaritani exemplum veriorem religionẽ exiſtima ſitam eſſe in iuuando miſeros, quàm in externorum ſacrificiorum oblatione, ob quam ſibi placent ſacerdotes & Leuitæ, cum erga proximorum miſeriã nullo charitatis affectu moueantur, non aduertentes illud: Miſericordiam volo, & non ſacrificiũ. Illud enim Oſeæ vt apertè Dominus Phariſæis & Scribis aliquando obiecit, ita nunc occultè per exemplum iſtud indicare voluit, & in memoriã reducere. Sic intellecta Domini interrogatione & vltima reſpõſione, patet quomodo Dominus hac parabola aptiſſimè quod quærebatur, nempe quis eſſet proximus, doceat, & præter hoc etiam alia, ob quæ ſuprà diximus hoc exemplum ab ipſo aſſumptum. Porro quanquã id parum ad rem facere videatur, ſciendum illam Domini interrogationem: quis horum triũ, &c. ex Græcis potius ſic eſſe vertendã; Quis horum triũ videtur tibi proximus fuiſſe eius qui incidit in latrones, non illi, vt quemadmodum non eſt interrogatum, quis eſt mihi proximus, ſed ſubſtantiuè, quis eſt meus proximus, ita & per ſubſtantiuũ Dominus reſponderit. Græcè enim eſt πλησίον γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος. Illud, Vade, imperatiuus eſt, Hebræorum more poſitus pro interiectione hortantis, Agedum. Cæterùm hac Domini parabola præmuniti eſſe debent ſacerdotes & religioſi apud Chriſtianos, ac quotquot præ alijs meritò ſanctiores eſſe debent, ne in externis cæremonijs, quibus præ alijs plus dediti eſſe debent, adeo fidant, vt interim negligant miſeris pro viribus ſuccurrere, ne & ipſi ab his qui prophani habentur, & minus ſancti, apud Deum in vera pietate inueniantur inferiores. Nam hac in parte etiam

apud

apud nos ſimile quid in quibuſdã obſeruare liceat, quale eſt quod in Iudæorum ſacerdotibus notatur. Et hoc quidem pro parabolæ explicatione & accommodatione ſecundum primã Domini intentionem. Porro quoniam tam accuratè hæc parabola à Domino eſt confi- cta, & in omnibus ferè ſuis parabolis Dominus præter id ad quod primò parabolæ aſſumuntur, myſteria quædam commendare voluerit nobis, non poteſt videri vana (quemadmodum hodie quidam volunt) illa parabolæ iſtius tractatio, qua ipſa de Chriſto exponitur, cùm omnia optimè quadrent ad myſterium redemptionis per Chriſtum perfectæ explicandum, & antiquiſſimi etiam patres, Hieronymus, Auguſtinus, Ambroſius, & alij de Chriſto eam intellexerint, vt credẽdum ſit etiam hunc ſenſum Dominum in parabola intendiſſe, & ab Apoſtolis per manus ſuſceptum. Itaque per Samaritanum, de quo in parabola, Dominus ſe ſignificauit, & rectè, tum quòd à Iudæis velut Samaritanus contemneretur, & probri cauſa Samaritanus dictus eſſet: tum quòd id nomen, ſi ſignificatũ ſpectes, probè in ipſum quadrat. Significat enim cuſtodẽ, à verbo Samar, quod eſt cuſtodire. Samaritanus ergo erat, quia is erat de quo in Pſalmo centeſimo vigeſimo ſexto: Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatẽ, fruſtra vigilat qui cuſtodit eam. Cæterũ per hominẽ qui deſcendit ab Hieruſalem in Iericho, intelligendum vniuerſum humanũ genus, quod in primis noſtris parẽtibus è paradyſo in quo fruebatur ſublimi illa & tranquilla atq; pacifica vita, excidit in vallẽ hanc lachrymarũ, vbi oĩa mutationibus ad inſtar lunæ ſunt plena. Hieruſalem eñ in ſublimi ciuitas ſita, interpretatur viſio pacis: Iericho verò, ciuitas in valle, lunã ſignificat: proinde illud nomen conuenit ad ſignificandũ paradyſum, iſtud verò ad ſignificãdum mundũ iſtum inſtabilẽ in quẽ homo eiectus eſt. Qui cùm deſcendiſſet, incidit in latrones, quia in crudelium dæmonum venit poteſtatem, à quibus tutus erat quamdiu ſeſe in Hieruſalẽ continuit, qui illum & exuerunt ac ſpoliauerũt veſtibus innocentiæ atq; virtutũ, & iam exutum etiã plagis multis

Senſus myſticus.

Pſal. 126.

affecerunt, reddentes illum obnoxium peccatis ignorantiæ veri, ac imbecillitati operandi recta, ita vt iam iaceret abiectus, deſtitutus, ac deſperationi mortiq; proximus, non tamen adhuc mortuus, ſed ſemiuiuus & ſemimortuus, aut quia adhuc in illo erāt motus vitæ, ſed imperfecti, quibus ſcilicet ad bonū ferebatur, ſed quod præſtare nō potuit: aut quia nondum de eo etſi grauiter vulnerato planè deſperatum erat, vt cui adhuc ſpes vitæ & ſanitatis erat in Chriſto: aut quia viuens vita corporali vitam ſpiritualem perdiderat. Sic autem vulneratam iacentem humanam naturam ſacerdos & Leuita, hoc eſt, lex & Prophetæ, à quibus eius ſanitas expectanda videbatur, pertranſierunt, relinquentes eam vt erat vulnerata & ſemimortua, etiamſi viderent eam iacentem, & morbi ac calamitatis eius magnitudinem agnoſcerent. Aut (quod ad primā parabolæ intentionem magis accedit) in ſacerdote & Leuita pertrāſeuntibus, rectè intelligimus Iudæorū ſacerdotes & doctores, ſuis potius rebus & cōmodis incumbentes, quàm aliorū ſaluti, neglexiſſe deploratorum hominum ſaluti cōſulere, ſicut ſacerdos & Leuita, de quibus parabola, pergebant qua cœperant, ne quid diſpendij in rebus huius mundi paterentur, ſi circa miſeri curam occuparentur. Cùm igitur ſacerdos et Leuita vel nō poſſent, vel negligerent homini ſemiuiuo ſuccurrere, Samaritanus quidā, nempe Chriſtus, per aſſumptam humanitatem etiam iter faciens è Hieruſalē cœleſti in Iericho, & vallem huius mundi, cùm poſt legem & Prophetas & Iudæorum ſacerdotes veniens videret humanæ naturæ calamitatem, nō eam præteriuit aut neglexit, ſed etſi ab hominibus multis eſſet affectus probris, etſi proprio ſuo genere alienus eſſet à nobis, tamen verè ſe nobis proximum exhibuit. Itaq; miſericordia motus, non noſtris commotus meritis, propius etiā nos accedens per ſuam nobiſcum conuerſationem, mox, cœpit obligare vulnera noſtra vinculo doctrinę et gratię ſuæ, infundens oleum & vinū, quæ ſolus ille ſecū in via aſſumpſit, ac nobis infūdere potuit, hoc eſt, gratia ac chariſmatib⁹ ſpiritus ſancti, et ſui ſanguinis effuſiōe nos curans,

rans,quorum vtrumq; neceſſariũ fuit noſtræ curationi. Hæc enim rectè per oleum & vinum quis intellexerit, in quibus etiam duabus materijs omnia penè ſacramenta quibus curamur conſiſtunt. Aut per oleum & vinum, lenitatem & mordacitatem, intellige doctrinæ Chriſti, quæ alibi quidem manſuetè procedit & exhilarat, alibi verò perſtringit & mordet, vnde ſic aptè temperata vndique iuuat. Non ſatis autem illi fuit hoc modo obligaſſe hominis vulnera, optimo doctrinæ ſuæ temperamento adhibito, ſed præterea etiam illum impoſuit in iumentum ſuum, peccata noſtra ſuſcipiens in corpore ſuo, ac de ſuo dependens quod nos commerueramus, & rurſum quia nos membra ſua fecit, ſuique corporis participes, vt vnum ſimus cum eo corpus, ſicque hominem detulit in ſtabulum ſuum & diuerſorium, hoc eſt, Eccleſiam, quæ rectè πανδοχεῖον dicitur, quod ſine diſcrimine quoſuis recipiat, ſed tanquam hoſpites & peregrinos. Hic quoniam corporali præſentia per ſeſe hominis curam gerere non ſemper potuit, quod proficiſcendum ei eſſet in cœlum vnde venerat, hoſpitibus ſuis ſauciũ hominem curandum cõmiſit. Hi ſunt Apoſtoli & Apoſtolorum ſucceſſores, per quos etiam hodie curat humanũ genus, & à latronum violentia colligit in Eccleſiæ diuerſorium, vbi ſolùm curãtur peccatorum vulnera. His dedit duos denarios, duo ſcilcet teſtamenta, quæ vnius imaginem regis tenent, nempe quod ſint eloquia Dei. Dixit autem: Quicquid ſupererogaueris, ego cùm rediero reddam tibi. Doctores enim & paſtores de ſuo quoque apponunt, quod ad hominum cedat vtilitatem, dum dilatant diuinorum ſermonum interpretationes, ac pro conditione temporum ac perſonarum quędam conſtituunt & ordinant ſeruanda, pro quibus mercedem accipient, Domino redeunte in ſecundo aduentu. Tunc enim dicere poterunt: Domine duos denarios tradidiſti mihi, ecce alios duos ſupra impendi. Et ille dicit eis: Euge ſerue bone & fidelis, &c. Et hæc quidem parabolę explicatio ad Chriſtum pertinens. Cæterùm concluſio parabolæ ſecundum hanc tractationem, accommodari po-
 teſt,

teſt, vt cùm D. Ambroſio intelligamus Dominum ſignificaſſe ſe eſſe proximum noſtrum ſecundum humanitatem, quem tanquam hominē debeamus diligere vt noſipſos: tanquam Deum verò ex toto corde, vt in Chriſto vtrumque dilectionis præceptum adimpleatur. Aut potius intelligemus Dominum ſuo exemplo nos docuiſſe omnem eum pro proximo habere qui ope noſtra indigeat, etiamſi genere ſit alienus, imò hoſtis ſit: ſicut ipſe, etſi alienus à nobis genere & nos illius eſſemus inimici, tamen nos pro proximis ſuis agnouit.

DOMINICA XIIII. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

Lucæ 17. *IN illo tempore: Dum iret Ieſus in Hieruſalem tranſibat per mediam Samariam & Galilæam. Et cùm ingrederetur in quoddam caſtellū, occurrerunt ei decē uiri leproſi, qui ſteterunt à longè, & leuauerunt uocem dicentes: Ieſu præceptor miſerere noſtri Quos ut uidit, dixit: Ite, oſtendite uos ſacerdotibus. Et factum eſt, dum irent, mundati ſunt. Vnus autem ex illis ut uidit, quia mundatus eſt, regreſſus eſt, cum magna uoce magnificans Deum: & cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens. Et hic erat Samaritanus. Reſpondens autem Ieſus, dixit: Nonne decē mundati ſunt, & nouem ubi ſunt? Non eſt inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo, niſi hic alienigena. Et ait: Surge & uade, quia fides tua te ſaluum fecit.*

VLtima nobis profectio Chriſti ex Capharnaum, ad vrbem hodierno Euangelio explicatur, vbi per ignominioſiſſimum crucis ſupplicium ſtatuerat ſuos ab interitu ſempiterno vindicare. Et quia redemptionis iſtius beneficium, non ad ſolos Iudæos pertinere, ſed omnibus mundi nationibus exponi debebat, hoc adumbrare volens, per mediā Galileam & Samariā facit iter, omnibus ſui copiam facturus. Communis eſt enim omnium ſeruator, qui credunt in ipſum: Gal. 3. niſi Dominus eò veniſſet, nunquā fuiſſent leproſi à tam fœdo morbo liberati. Principium itaq; & fons noſtræ ſalutis, à diuina clementia deriuatur, nunquā perueniſſemus ad eum, niſi prior ipſe ad nos deſcendiſſet per mediam Samariam

& Ga.

& Galilæam. Ad hunc Saluatorem veteres ſuis vaticinijs iuſſi ſunt omnes hominum nationes inuitare. Ad Eſaiam ait Dominus: Super montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion, &cæt. Dic ciuitatibus Iudæ, Ecce Deus veſter, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur: Et quę ſequuntur. Ex hodierno itē Euangelio diſcimus, quanto deſiderio, ſanitatis conſequendæ, leproſi ad Chriſtū acceſſerint, & quāta facilitate quod optabāt, tametſi immerētes, & ob ingratitudinem quoq; indigni, ardenti tamē precatione extorſerint. Si itaq; quantū leproſi iſti, tantū & nos, partim in nobiſipſis, partim in Chriſto poſſemus perſpicere, nō dubium, quin illius copiā nobis perinde atq; leproſi, fructuoſiſſimam, vtiliſſimamq; redderemus. Illos quidem, aduerſa valetudo, fœda & turpis, vehementer affligebat, malum hoc grauius reddebat, exulcerabatque, quod ab eo morbi genere fugiunt, & non ſecus quā toxicum ababhorrent homines: ſuper omnia verò, miſeros cruciabat ab omni hominum commertio, huius ergò ſecludi, & abiectum iri. Hęc cauſa, tam ardētem effecit ipſorum & intenſam precationem. Quod ſi & noſipſi turpitudinem ſpiritualium noſtrorum morborum cernere, & quàm abominabiles nos Deo, angelis, & electis omnibus reddant, intelligere, quodq́; indignos cœlicolarum omnium ſocietate conſtitutos, æternum à Deo & beatis omnibus ſeparent, animaduertere velimus, & vice verſa credere Chriſtum non minori facilitate, bonitatis, atq; potentiæ, etiamnum nobiſcum agere: Mirabor, ſi quicquam leproſorum precatione frequētius, tum corde volueremus, tum reſonaremus ore: Ieſu præceptor miſerere noſtri. Itaque præter hiſtoriam Euangelicam, prudenter Eccleſia Paulum Apoſtolum, qui lepram ſpiritualem nobis exponat, in lectione ſiue epiſtola, producit in medium, ac veluti ante oculos ponit, quo ſimul, & quales ſimus videre, & tali neceſſitate percuſſi, ad CHRISTVM ſtudioſius contendere ſatageremus: Dū omnes nos admonet, vt ſpiritu ambulātes, deſideria carnis

carnis non minus quàm lepram corporis ſugiamus. Sed nunc pro conſuetudine noſtra hiſtoricum Euangelij contextum repetamus.

D*Vm iret Ieſus in Hieruſalem &c.* Dum è Galilæa iret in Hieruſalem, tranſibat, quemadmodum neceſſe erat rectum iter arripienti, per Samariam & Galilæam. Id autem præmittit, vt miraculi narrandi locum opportunum arripiat. Quanquam myſticè etiã poſſimus intelligere tranſitu Domini ſignificatum, non Iudæos tantùm, ſed & Samaritanos & Galilæos ad ipſum pertinere: quorum illes, tanquam ethnicos Iudæi contemnebant: iſtos verò, tanquàm ſemipaganos reputabant. Sequitur: Et cùm ingrederetur quoddam caſtellũ vel vicum, pagum aut ciuitatem (nam eſt κώμη,) *Occurrerunt ei decem uiri leproſi.*] Non occurrerunt poſtquam ingreſſus eſſet vicum vel ciuitatem, ſed Domino in locum illum ingreſſuro occurrerunt extra ciuitatem vel vicũ. Non enim licebat eis in ciuitatibus aut hominum conſortijs conuerſari. Ob quod etiam agnoſcentes morbum ſuum, propter fœditatem ſuam, quam tanquam contagioſam Iudæi abominabantur, non accedunt propius, ſed procul ſtantes voce ſublata acclamauerunt Domino. Et loco quidem procul ſtant, oratione autem prope fiũt.
Pſal. 144 Prope eſt enim Dominus omnib. inuocãtibus eũ, omnibus inuocantibus eum in veritate. Orant aũt paucis quidem verbis, ſed ferventer & efficaciter. *Ieſu, inquiunt, præceptor miſerere noſtri.*] Non exprimunt qua in re miſericordiam ſibi exhiberi poſtulent, tãtùm miſericordiam eius implorant, nihil dubitantes quin ſi tantum miſereretur illorum, & vellet & poſſet eos curare, quantumuis multi eſſent, & incurabilis eorum eſſet morbus. Non enim eleemoſynam ſe petere ſatis declarabant, eò quòd præceptorem eum vocarent, credentes eum à Deo datum hominibus magiſtrum, ac quærentes ab eo miſericordiam, quatenus magiſter eſſet à Deo hominibus datus. Audijt clamorem Ieſus fiduciæ teſtem, nec ſurda pertranſijt aure, ſed mox conuertit oculos in illos. Fœlix clamor, qui

facit

facit attentum & aſpicientem Dominum. Eius enim intuitus ſic prouocatus, non poteſt nō eſſe ſalutaris, & exhibere imploratum beneficium. Itaque ſequitur: *Quos ut uidit.* non oculis tantum corporeis, ſed oculis etiam miſericordiæ ſuæ, dixit: *Ite, oſtendite uos ſacerdotibus.* Non prius eos mundat quàm ſacerdotibus ſeſe oſtendere præciperet, quemadmodum tamen olim fecit circa leproſum illum, de quo Matth. octauo. ſed mittit ſacerdotibus manifeſtandos, vt inter eundum curarentur, idque fecit, probare volens & alijs declarare illorum fidem, & ex fide naſcentem obedientiam. Cùm enim ſacerdotes leprā tollere non poſſent, ſed tantùm iudicare an aliqui lepro ſi eſſent an non, & pro curatione ſacrificium offerre, niſi hi fuiſſent humili fide præditi, cogitare potuiſſent, vt quid nos mittis needum curatos ad ſacerdotes? Semel enim illi nobis adiudicauerunt lepram, nec quicquam ipſi de lepræ morbo dubitamus, cōtractam autem ſemel lepram illi nequaquam tollere poſſunt, ſed tantùm pro curata ſacrificium offerre. Fruſtra ergo nos mittis ad illos, cùm nec illorum iudicio nobis ſit opus, nec illorum legalis expiatio impendi poſſit. Nihil autem tale cogitant, ſed ſimplici humilique præditi fide, certò confidebant ſe ideo mitti ad ſacerdotes, quòd antequam ad illos peruenirent mundandi eſſent. Non enim alia ratione intelligebant ſibi id à Domino præcipi. Itaque ſecundum fidem eorum contigit, vt inter eundum mundarentur. Et hactenus quidem declaratur omnibus iſtis decem parem fuiſſe fiduciam, at ſequentia oſtendunt non parem omnibus fuiſſe gratitudinem. *Vnus enim, inquit, ex illis cùm uidit & aduertit ſe eſſe mundatum, mox regreſſus eſt.*] tum Deum glorificans, idque magna voce (quod teſtimonium fuit & magnæ lætitiæ, & animi non parum grati) tum Ieſu gratias agens, idque cum ſumma reuerentia, proſternendo nimirũ ſe in faciem ſuā ad pedes Ieſu. Quum enim iā mundatus eſſet, non dubitauit appropinquare Ieſu, quem à longè ſtans prius inuocauit. Porrò quo magis miremur huius gratitudinem, ſubijcit Euangeliſta: *Et hic erat Samaritanus.* Cùm enim Iſraelitæ

magis

magis videri vellent,& meritò magis eſſe debuiſſent religioſi reliquis nouem,qui Iſraelitæ erant, non redeuntibus ad glorificandum Deum,& agendum gratias Ieſu, ſolus Samaritanus gratum ſe ergà Deum & Chriſtum declarauit,re ipſa vincens Iudæorum religionem.In quo ſanè facto, tanquam typo quodam demonſtratum eſt primò, ex multis vocatis, & euangelicum beneficium percipientibus paucos electos fore. Deinde nouiſſimos fore primos,ac primos cõtrà fore nouiſſimos, hoc eſt, in euangelij gratia potiores fore gentiles ipſis Iudæis,ac illos præ his pro Dei benignitate omnibus communiter exhibita magis forè gratos Deo patri & Chriſto filio eius.Cùm ergo his modis gratitudinem ſuam Samaritanus declaraſſet, Dominus non ignarus beneficium ad omnes decem perueniſſe,quãquam vnus ſolus eſſet qui beneficium gratiarum actione agnoſceret, primũ quidem taxat aliorum ingratitudinem,ac deinde huius gratitudinem commendat & remunerat. Itaque reſpondẽs Ieſus, hoc eſt, ſubijciens verbis & factis Samaritani dixit: *Nonne decem mundati ſunt? & nouem ubi ſunt?* Quærit autem non tanquam ignorans, ſed huiuſmodi interrogationibus ingratitudinem aliorum magis taxans. Senſus eſt enim: Cùm certum ſit decem ſimiliter ab eodem morbo eſſe mundatos, quid eſt quòd non ſimiliter omnes idem agnoſcunt beneficium, ſed inter tam multos, vnus ſolus gratitudinem animi declarare venerit? Cumque his verbis Dominus videretur compellare & interrogare Samaritanum, ille tamen non ſolùm gratus exiſtens,ſed etiam modeſtus,obmutuit,vtpote qui venerat ſuo functurus officio,non autem accuſaturus alios. Illo ergo obticeſcente, Ieſus conuerſus ad circũſtantes, ait: *Ex decem nullus inuentus eſt,* hoc eſt, nullus compertus eſt, aut nullus extitit (ſic enim Græcis accipitur reperiri) *qui rediret & daret gloriam Deo, niſi hic alienigena.* hoc eſt, Samaritanus,genere alienus à gente Iudaica. Quibus verbis & reliquorum ingratitudinem taxat ex comparatione ipſorum cum hoc alienigena, & huius gratitudinem ex comparatione eius cum reliquis magis extollit.

Rurſum his verbis bis declarat ſe cognitorem ſecretorum, dum & reliquos mundatos ſignificat, & cuius quiſque gentis eſſet ſe cognoſcere demonſtrat, quamuis id fortè ex veſtitu deprehendi potuerit. Notandum autem in verbis iſtis, quòd cùm Samaritanus rediens non tantum Deum glorificaret, ſed etiam coram Ieſu procidens, illi gratias ageret, Dominus tamen tãtùm meminit gloriæ Deo datæ, nulla facta mentione gratiarum actionis ſibi redditæ. Quo ſatis ſignificauit ſe vnicè Dei patris ſui gloriam quærere, ac à nobis quærendam eſſe, non autem ſe ſpectaſſe hominum applauſus ac laudes ſibi tanquam homini attributas. Porrò cùm hæc Dominus ad circumſtantes locutus fuiſſet, ſubindicans gentes Iudæis præferendas, conuerſus appellauit Samaritanum humi proſtratum adhuc: *Surge, inquit, vade*, ſecurus ſcilicet de beneficij nunc tibi collati perpetuitate. Ac pro more ſubiungit illud fidei elogium: *Fides tua te ſaluum fecit.* Quo, præterquam quod fidei vim & energiam docere & commendare, vt & aliàs frequenter, voluit, etiam rurſum modeſtiæ exemplum exhibuit, dum quod gratus illi alienigena ipſi tribuerat & acceptum ferebat, ipſe viciſſim fidei illius tribuendum & acceptum ferendum pronunciat. Cæterùm in hoc alienigena diſcere licet, quod nihil cuiquã obeſt ad hoc vt Deo placeat, etiãſi maledicti generis ſit, modò bonam habeat voluntatem, vt nullus gentilis deſperet, & nullus de ſanctis parentibus glorietur. Notandum autem, communicationem morbi decem hos leproſos, quos homines reliqui fugiebant, coadunaſſe, & per morbi communionem etiam Samaritanum coniunctum Iudæis, cùm alioqui Iudæi non couterentur Samaritanis, vt dicitur Ioãnis quarto. Illud enim ſi ad mores accommodare velimus, nos docet, neminem debere aliũ per ſuperbiam contemnere, & ſuo conſortio indignum habere, ſed nos cum omnibus ſocios gerere, vt qui omnes ſimus leproſi. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Vnde ſecundum allegoricum ſenſum, quem proſequitur Theophylactus, decem iſti leproſi, propter numeri perfectionem omne genus hominum ſignat, le-

Rom. 3.
Senſus allegoricus.

pra

pra malitiæ infectum, ac turpitudinem peccati circumferens, atque ob eam extra ciuitatem regni cœlorum cōſtitutum. Itaque dum decem curantur à Domino, inter quos erant Iudæi & gentiles, ſignificatum eſt Dominū veniſſe ad ſalutem totius humani generis, & Iudęorum, & gentium, quas præ Iudæis Deo fore gratiores, & eius miſericordiam magis agnituras & celebraturas, in alienigena redeunte & glorificante Deum prædemonſtratum eſt, vt prius dictum eſt. Secundum moralem autem ſenſum docemur hac hiſtoria, ei qui ſanitatis ſpiritualis cupidus eſt, opus eſſe & ardenti & humili fiducia, qua Dei imploret miſericordiam, indignum ſe agnoſcens qui illi appropinquet: & rurſum vt poſt perceptam Dei benignitate ſanitatem, gratum ſe illi declaret a quo curatus eſt, ſic vt Deo patri ſimul & Chriſto gratias agat, quòd vtrique ſalus noſtra ſit ferenda accepta.

Moralis ſenſus.

DOMINICA XV. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

Matth. 6. *IN illo tempore, dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut unum ſuſtinebit & alterum contemnet. Non poteſtis Deo ſeruire, & mammonæ. Ideo dico uobis, ne ſolliciti ſitis animæ ueſtræ, quid manducetis, neq; corpori ueſtro, quid induamini. Nonne anima plus eſt quàm eſca, & corpus plus quam ueſtimentum? Reſpicite uolatilia cœli, quoniam non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater ueſter cæleſtis paſcit illa. Nonne uos magis pluris eſtis illis? Quis aūt ueſtrū cogitans, poteſt adijcere ad ſtaturam ſuam cubitum unum? Et de ueſtimento quid ſolliciti eſtis? Conſiderate lilia agri, quomodo creſcunt: non laborant, neque nent. Dico autem uobis, quòd nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt, ſicut unum ex iſtis. Si autem fœnum agri, quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic ueſtit: quantò magis uos modicæ fidei. Nolite ergo ſoliciti eſſe dicentes: Quid mãducabimus? aut: Quid bibemus? aut: Quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater ueſter cæleſtis, quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primùm regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis.*

Qualis corporum curator & medicus ſit Chriſtus, in hiſtoria decem leproſorũ, ante octiduũ audiſtis, qualis verò animarum, ex hodierno Euangelio clarè docebitur. Quemadmodum enim diligens medicus iuxta morbi qualitatem, temperare ſua pharmaca poteſt fruſtra patiente reclamante, ita Chriſtus hoc loco recepta edit animæ ſaluberrima, tametſi mũdi amatoribus acerba ſimul & pernicioſa iudicentur. Inter oẽs animæ morbos, nullus capitalior philautia, qui eſt amor & ſtudium erga nos ipſos priuatum. Ex qua radice, cũ pullulent, atq; ſuccreſcant alia ferè crimina, potiſſimũ tamẽ tria, contra quæ pręſenti Euangelio cõgreditur Chriſtus, non nudis tantũmodo verbis, ſed firmiſſimis argumentis expugnaturus. Ex philautia enim efficiũtur homines quidã futurarũ rerũ & vitæ venturæ ita negligentes, vt relictis & valere iuſſis rebus cœleſtibus, toti ſeſe profundant & dedant terrenis, quibus ita mordicus inhærent, tanquã ſi præſens vita perpetuò foret duratura, & quæ de futura vita dicũtur, ſomnia vana, aut aniculárum deliria, iudicarent. Alij in vtrunque latus claudicantes, nũc Deo, nunc mammonæ ſeruiunt, quo fit, vt neque calidi ſint, neque frigidi. Inuenies item alios, qui admodum ſerò ſe ad frugem vitæ melioris conuertunt, perpetuò procraſtinantes propoſitum, & inſpirationes bonas, nũc hoc nunc illud excuſantes. Quæ quidem vitia, quoniam præſentiſſimam ſalutis perniciem adferunt, Seruator noſter ante omnia ſtuduit ſaluberrimo Euangelij ſui medicamine ea repurgare. Primùm aggreditur eos, qui ſe in ſtudia diuerſa diuidunt, & nunc Deo, nunc mundo placere quęrunt, metuunt facere iacturam regni cœleſtis, illibenter tamen dimitterent mundum, cum ſuis diuitijs, honoribus atque delitijs. Ad hoc inquit: Nemo poteſt duobus dominis ſeruire: Nemo poteſt Deo ſeruire & mammonæ. Deinde ijs, qui timent ſibi vitæ neceſſaria defutura, & ob id ad comparandas vndecunque diuitias, toti ſe mergunt curis rerum præſentium, dicit: Nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ, quid edatis, &cæt. Multis argumentis demonſtrans talem curam in Chriſtianis

Dei filijs non modo ſuperfluam, verum etiam planè impiam. Poſtremo denique, & in eos inuehitur, qui ſpiritualia & diuina inquirunt quidē, ēſed tardius & oſcitantiùs, & per interualla, vbi ſatis ſe mundanis rebus imbuerunt, expleuerúntque. Iſtis autem in fine Euangelij dicitur: Primùm quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius, &c. Cæterùm, longiore præfatione omiſſa, præſtat harum omnium rerum argumenta ex ipſo Chriſto audire, ex quibus diuites diſcant, cui acceptas opes ferre debeant: & inopes, quibus ſe rationibus, in ægeſtate ſolentur.

NEmo poteſt duobus dominis ſeruire. Aut enim vnum odio habebit, &c. &c.] Inſanabilem habendi cupiditatem, vnà cum puſillanimitate ſeu victus cura, grauiſſimis animi morbis eradicaturus Dominus, cùm de eleemoſynis præmiſiſſet doctrinam, Nolite, dicens, theſaurizare theſauros in terris: iam alio argumento à diuitiarum ſtudio auocat, ſuperioribus etiam efficaciore, quo ſimul excludit cogitationem qua quis obuiam ire dictis poſſet. Cogitare enim quidam poterant, quid ſi & in cœlo & in terra theſaurizemus, ſicque cor & in cœlo & in terra habeamus? ſic enim videbimur non incidere damna tenebrarum. Huiuſmodi ergo cogitationi his verbis appoſitè Dominus reſpondet, oſtendens non poſſe animum in diuerſa eſſe diſtractum, & ſimul oſtendens quantum malum ſit ſtudium pecuniarum, & contrà quantum lucrum, illarum contemptus, eò quòd propter pecunias doceat nos Dei ſeruitute excidere, & indigno ſeruitutis iugo ſubijci, & contrà pecuniarum contemptu tota illi nos mente & dilectione poſſe coniungi. Non autem ſtatim apertè & nudè dixit: Non poteſtis Deo ſeruire & mammonæ: ſed priuſquam illud inferret, generalem præmittit ſententiam apud omnes vulgatam & receptam. Videtur enim etiam hæc ſententia: Nemo poteſt duobus dominis ſeruire: deſumpta à Domino è ſententijs prouerbialibus apud vulgum receptis,

ptis, & proinde non eſt ſpecificandum qui ſint illi duo domini, quibus nemo dicitur poſſe ſeruire, eoſque eſſe Deum & mammona, vt expreſſit Diuus Auguſtinus. Generalis eſt enim ſententia, ex qua concluditur quod erat oſtendendum: Non poteſtis DEO ſeruire & mammonæ. Nec neceſſe eſt ſubintelligere aut addere dominis contrarijs, eò quòd Dominus hanc ſententiam aſſumſerit, vt vulgò iactabatur, qua ſignificabatur non facilè reperiri poſſe duos tam commodis moribus, tamq; voluntate vnanimes, vt idem ſeruus duobus poſſit ſatisfacere, & pari ſtudio ſeruire. Itaque ſatis habuit Dominus hanc ſententiam vulgo veram eſſe, & vt in plurimum aut ſemper ſic vſu venire apud homines. Porrò illud: Aut enim vnum odio habebit, &cæt. in quo videtur vnius & eiuſdem eſſe repetitio, cùm ſatis fuiſſet dicere: Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget: vt bene intelligatur, oportet per vnum, in vtroque membro certum aliquem, quem voles ex duobus intelligere demonſtratum, & ſimiliter per alterum, intelligere vtrobique ſecundum ab eo quem mente concipimus demonſtratum per vnum. Ad quod ſignificandum vtrique dictioni videtur apud Græcos additus articulus τὸν ἕνα, τὸν ἕτερον. Itaque hic eſt ſenſus: Aut enim hunc odio habebit, & alterum diliget: aut contrà illum ſuſtinebit, & alterum contemnet. Adeò autem fusè hæc à Domino ſunt dicta, vt id cuius ſimilitudinē explicant, animis auditorum magis infigerent. Aut ſecundum Chryſoſtomum ideo vtramque hanc partem Dominus poſuit, vt oſtenderet facilem eſſe ad meliora mutationem. Ne enim quis diceret, ſemel ſum ſeruitio pecuniarum ſubiugatus, oſtendit non eſſe impoſſibile conuerti, & quemadmodum inde huc ventum eſt, ita hinc quoque illuc poſſe reuerti: Secundum quoſdam geminatio iſta ſignificat duplex ſeruitutis genus. Nam quidam ſeruiunt liberaliter & ſpontè, quidam ſeruiliter & coactè. Si ergo ſpontè ſeruiat, vnum dominorum odio habebit, & alterum diliget. Si verò coactè, vnum ſuſtinebit, & alterum contemnet. Auguſtinus verò vnum

&vnum ad mammonã referens: alterum & alterum verò ad Deum, ſic explicat: Aut mammona odio habebit, & Deum diliget. Aut mammona ſuſtinebit, & Deum contemnet. Ideoque vult in ſecunda parte non eſſe dictum: Aut vnum diliget, & alterum odio habebit: ſed ſuſtinebit & contemnet, quòd durum patiatur Dominum quiſquis ſeruit mammonæ, nec Deum quiſquã propriè odiſſe poteſt. Verùm, vt dictũ eſt, hic ſermo Domini generalis eſt, non explicandus de duobus aliquibus certis dominis. Deinde pro illo: vnum ſuſtinebit, aut, vt legit Auguſtinus, vnum patietur, Græcè eſt, τοῦ ἑνὸς ἀνθέξεται, quod magis eſt, vni adhærebit. Nõ enim hic ponitur actiuum ἀντέχω, quod ſuſtineo ſignificat & tolero, ſed deponens ἀντέχομαι, quod cum genitiuo constructũ ſignificat adhęrere, vnde eſt τῶν βίβλων ἀντέχεσθαι, id eſt, libris adhærere & affixum eſſe. Eſt ergo hic totius huius loci ſenſus: Scitis vulgo celebratum adagium, ac experientia multa comprobatum: Neminem poſſe duobus dominis rectè ſeruire, quòd non facilè duo reperiantur moribus tam ſimilibus & commodis, vt vtriq; quis ſatisfaciat, aut pari affectu ſit addictus. Si enim ſit cui duo contingant domini, is vel morum, vel imperiorum diuerſitate offenſus, vel non ſuſtinens affectum ſuum in vtrumque pari ſtudio ferri, aut vnum eorum odio habebit, & alterum diliget: aut contrà illum amplectetur, ac ſuſtinebit, & iſtum contemnet. Ita & ſcitote nõ poſſe vos, quantumuis id pleriq; fruſtra conentur, Deo ſimul & mammonę ſeruos eſſe, maximè cùm ſint hi duo domini inter ſe ſummè contrarij, & contraria planè iubentes, adeò vt qui vnum eorum diligit, alterum neceſſariò odio habeat: & contrà qui vnum eorum odio habet, alterum diligat. Proinde videte, quantum malum ſit diuitiarum ſtudium, cùm & Dei ſeruitio vos excludat, cui profectò ſupra omnes ſeruire, neceſſarium pariter ac commodum eſt vobis, & tam indigno vobis domino ſeruire compellat, ac grauiſſimam mammonæ tyrannidem ſubire. Videte vtrum dominum amplecti malitis, nam vtrique ſeruire non poteſtis. Eſt autem, mammona,

mona, dictio Chaldaica, ſignificans idem quod Græcis πλοῦτος, hoc eſt, diuitiæ. Vnde & lingua Punica mammon dicitur lucrum, teſte Auguſtino. Bene autem Dominus mammonam veluti dominum quendam componit cum Deo, tum vt indicaret ſtudium huius eſſe veram ſeruitutem, tam indignam libera & generoſa natura hominis, quàm ea dignior eſt mammona, re ſcilicet mortua, terrena, & qua homo dominari deberet: tum vt indicaret eos qui ſtudio pecuniarum occupantur, mammonam ſibi pro Deo colere, quomodo & Paulus auaritiam vocat idolorum ſeruitutem. Non dixit autem Dominus: Non poteſtis Deo placere, & habere diuitias. Nihil enim vetat Chriſtianum habere diuitias, ſi eas habeat vt habuerunt Patriarchæ, hoc eſt, ſi eis non ſeruiat, ſed imperet, & dominetur. Seruit autem eis qui animum ſuum illis apponit, qui earum gratia facit ferè quicquid facit, qui ab eis pendet, & fœlicitatem ſuam hinc ſperat, qui cùm recta ratio dictat, non expendit eas in Dei gloriam, in ſuam & proximi vtilitatem, qui per fas ac nefas congregat, nihil graue ducens modò liceat lucrũ facere.

Ideo dico uobis, ne ſolicitu ſitis animæ uestræ, quid manducetis, etc. Ex his quæ ſuperius hoc eodem cap. 6. Matthæi dicta ſunt de non theſaurizando in terra, & non ſeruiendo mammonæ, infert Dominus etiam ſolicitudinem rerum neceſſariarum abijciendam eſſe, obuians cogitationi qua iam auditis prædictis cogitare quiſpiam poſſet: Non eſt animus theſaurizare in terra, nec cor in terra fixum habere, ſed nec ſeruire mãmonæ, hoc eſt, penitus me cõgerendę pecunię addicere volo. Tantũ ſolicit⁹ ſum pro his quibus ad vitam ſuſtentandam opus eſt. An etiam hic quicquam iniquè à me committitur? Rurſum etiam excludit præceptum neceſſitatis humanæ, quo plerique excuſare ſolent auaritiæ ſuæ morbum, dicentes ſeſe conſulere fami & nuditati: Illi, inquam, cogitationi reſpondet, & hunc prætextum excludit, dum inferendo ex ſuperioribus dicit: Ideo dico vobis, ne ſoliciti ſitis, &cæt. ſignificans huiuſmodi ſolicitudinem etiam cor in terra figere, & proinde lucernam mentis

vitiare, pertinere etiam ad ſeruitutem mammonæ, ac proinde Dei puram ſeruitutem impedire. Sic ergo iſtud ex ſuperioribus infertur: Cùm çauendum ſit, ne corde in terra defixo, oculus mentis corrumpatur, ac vni Deo ſit ſeruiendum, non ſatis eſt non incumbere congerendis diuitijs, ſed etiam excutere oportet vulgarem hanc hominum ſolicitudinem rerum ad victum & veſtitum neceſſariarum, eò quòd & hæc cor hominis terrenis infigens, oculum mentis vitiet, ac obſcuret, atque ad ſeruitutem mammonæ pertineat, vti eam plerique ſuæ auaritiæ prætextum faciunt, & ſynceræ ſeruitutis Dei impedimentum præbeat. Obſeruandum autem hic Dominum in principio quidem non intuliſſe hunc ſermonem de excutienda ſolicitudine. Sic enim oneroſus fuiſſet & importunus, ſed prius miſeriam ac diſtentionem animi de pecuniæ amore naſcentem oſtendens: tum deinde intulit de abijcienda ſolicitudine ſermonem, vt iam eiſdem de cauſis quibus pecuniarum amor facilè cognoſcitur eſſe pernicioſus & noxius, etiam ſolicitudo neceſſariorum cognoſceretur eſſe mala. Cumque ſciret Dominus ſolicitudinis morbum in omnium ferè mentibus nimis hærere, non ſatis fuit ex ſuperioribus inferre, non oportere nos eſſe ſolicitos, ſed multis idque efficacibus argumentis proſequitur ſolicitudinis huius vanitatem & indignitatem oſtendere. Cùm autem homo ex duabus ſit compoſitus partibus, anima ſcilicet & corpore, & ob id duplex ſolicitudo homines teneat, eorum ſcilicet quæ ad animam in corpore ſuſtentandam ſunt neceſſaria, & eorum quæ ſunt neceſſaria tegendo corpori, vtramque ſimul ſolicitudinem ſimilibus reſecat argumentis. Illud tamen quod dicit: ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis: non ſic eſt accipiendum quaſi anima indigeat cibo ad ſui ſuſtentationem cùm ſit incorporea, ſed ſecundum Chryſoſtomum communi more hoc Dominus locutus eſt, quòd etſi anima alimentis non indigeat, tamen vt in corpore permaneat, alimentis indiget a corpore ſumptis. Aut ſecundum Auguſtinum anima more ſcripturæ & phraſi Hebraica

Hebraica pro vita ponitur, quemadmodum & in illo: Qui amat animam ſuam, perdet eam. Porrò priuſquã argumenta quibus Dominus vtitur declarentur, videndũ qualis ſolicitudo hic prohibeatur. Fuerunt enim olim hæretici quidam dicti Euchitæ à precibus quibus inſtanter vacabant, qui, teſte Auguſtino de hæreſibus, opinabantur inducti his verbis Domini, non licere monacho ſuſtentandæ vitæ ſuæ cauſa aliquid operari, quales fuiſſe quoſdam monachos etiam tempore Auguſtini teſtatur libellus de operibus monachorum ab eo æditus. Quos malè intellexiſſe hunc locum, nec omnem ſolicitudinem prohibitam eſſe multæ docent ſcripturæ. Nam & Paulus manibus laborabat vt victum ſibi & alijs pararet, & Epheſijs ſcribens, præcepit vt qui prius otioſi erant, laborarent operantes manibus, vt haberent vnde tribuerent neceſſitatem patienti. Et ad Galatas dicit ſe ſolicitum fuiſſe, vt quod de prouiſione pauperum qui erant in Hieruſalem, Petrus Iacobus & Ioannes ei commendauerant, exequeretur. Itaque Diuus Auguſtinus & in ſecundo libro ſuper ſermonem Domini in monte, & libro de operibus monachorum, vult hoc loco Dominum eam prohibere ſolicitudinem, qua ideo quis Deo ſeruiret, vt quæ ad victum & veſtitũ pertinent ſibi compararet. veluti ſi quis Euangelium prædicaret eo fine, vt hinc victum ſibi paret. Hoc eſt ſecundum Auguſtinum, prohibetur talis ſolicitudo, qua quis vitæ neceſſaria veluti finem ſuarum omnium operationum præſtitueret, & prius haberet victum & veſtitum comparare, quàm regnum DEI quærere. Verùm ex toto contextu patet non ſolùm hanc ſolicitudinem planè malam Dominum hic reprobare, nec rurſum ſolùm ſolicitudinem ſuperfluam, qua quis ſcilicet plus quàm neceſſe eſt, ſolicitus eſſet ſibi comparare. Nam hanc ſatis reſecauit ſuprà, dum præcipit non theſaurizare in terra. Sed omnem ſolicitudinem anxiam & timidam rerũ quantumuis neceſſariarum. Solicitudo enim varijs rationibus poteſt eſſe vituperabilis. Et primùm quidem ſi ſit inordinata, videlicet ſi præpoſtero ordine pro

Quæ ſolicitudo prohibeatur.

Act. 20.
1. Theſſ. 2.
Epheſ. 4.
Galat. 2.

Quatuor de cauſis vituperatur ſolicitudo.

qubuſdam rebus ſimus ſoliciti, vt ſi quis euãgelizet propter parandum cibum. Secundò, ſi ſit ſuperflua, vt ſi pro pluribus ſimus ſoliciti, quàm neceſſitas vel honeſtas perſonæ poſtulauerit. Tertiò, ſi ſit præoccupata, vt dum hodie de his ſumus ſoliciti, quę futurò tempore ſunt curanda. Quartò, ſi ſit anxia & timida, vt dum quis varijs in ſeipſo diſtrahitur cogitationibus de futuro operationum & laborum ſuorum euentu, metuens anxiè ne non conſequatur quod erit vitæ neceſſarium, aut quod expectat. Atq; à duobus his poſtremis ſolicitudinis vitijs hic Dominus potiſſimum vult dehortari, & prius quidem ab anxietate ſolicitudinis, deinde verò etiam à ſolicitudine præoccupata, cùm ſubijcit: Nolite ergo ſoliciti eſſe in craſtinum. Huiuſmodi enim ſolicitudo anxia & præoccupata de rebus temporalibus, mala eſt, tum quòd declaret hominem deſtitutum eſſe debita fide diuinæ prouidentiæ, tum quòd terrenis rebus faciat animum hominis nimis eſſe addictum. Nec ſolùm anxia illa ſolicitudo vituperabilis eſt, dum in rebus temporalibus occupatur, ſed etiam in rebus ſpiritualibus, cùm æquè tunc arguat diffidentiam diuinæ bonitatis. Vnde Paulus huiuſmodi anxietatem & timiditatem in omnibus rebus volens abeſſe, dicit: Nihil ſoliciti ſitis, ſed in omni oratione & obſecratione cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. Et Petrus: Omnem, inquit, ſolicitudinem veſtram proijcientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de vobis. Laudabilis autem eſt ſolicitudo, qua quis ſecundum exigentiam rei quæ curanda eſt, diligentiam adhibet perficiendi illud. Atque huiuſmodi ſolicitudo ad diſtinctionem ſolicitudinis, quę hic & in Apoſtolorum ſententijs ſuperioribus prohibetur, rectè vocatur ſolicitudo diligentiæ, nec propriè eſt ſolicitudo dicenda, ſed potius diligentia. Itaque laudabilis eſt etiam terrenarum rerum ſolicitudo, qua quis diligens eſt pro parandis ad vitam neceſſarijs, operando manibus, ſic tamen vt non plura quęrat quàm neceſſe eſt, aut non præpoſtero ordine quærat, ſed vt habens vitæ neceſſaria, commodè Deo & proximis ſeruire poſſit.

Solicitudo anxia & præoccupata.

Philip. 4.

1. Pet. ult.

Laudanda ſolicitudo diligentiæ.

poſſit. Ad hanc ſolicitudinem aut potius ſedulitatē adhortatur Sapiens exemplo formicæ. Verùm ſicut maior diligentia adhibenda eſt in rebus ſpiritualibus quàm temporalibus, & rurſum laudabilior eſt diligentia qua quis proſpicit alienæ indigentiæ quàm propriæ: ita etiam huiuſmodi ſolicitudinem ſcriptura magis commendat & præcipit. Hinc Paulus: Soliciti, inquit, ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Et ſe dicit ſolicitum fuiſſe, vt proſpiceret paupèribus qui erant in Hieruſalem. His tamen locis non eſt ea dictio, quæ hoc loco, ſed verbum σπουδάζω, quod propriè ſignificat ſtudere & diligentem eſſe. Hic verò eſt μεριμνάω. quod propriè ſignificat corde anxium & diſtentum eſſe ob aliquam rem. Deriuatur enim μερίμνα, ἀπὸ τοῦ μερίζειν τὸν νοῦν, aut ὡς μερίδνα, conuerſione τοῦ δ in μ. Vnde propriè ſignificat internam illam cogitationem circa varia diſtractam, nō externam diligentiam quam σπουδάζω ſignificat. Hinc in multis locis apud Paulum, vbi nos legimus, ſolicitudinem vel ſolicitum, Grȩcè eſt σπουδὴ & σπουδαῖος, vt cùm dicitur: Qui præeſt in ſolicitudine. Et eodem capite: Solicitudine non pigri. Et: Ecce ſecundum Deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſolicitudinem. Et: Abundatis fide, ſpe, & ſermone, & ſcientia, & omni ſolicitudine. Et eodem capite: Gratias ago Deo meo, qui dedit eandem ſolicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam exhortationem quidem ſuſcepit, ſed cùm eſſet ſolicitior, ſua voluntate profectus eſt ad vos. Et rurſum: Miſimus cum illis & fratrem noſtrum, quem probauimus in multis ſæpe ſolicitum fuiſſe, nunc autem multò ſolicitiorem. Et ad Hebræos: Cupimus vnumquemque veſtrum eandem oſtentare ſolicitudinem. Sic et Lucæ 7. Rogabant eum ſolicitè: Græcè eſt σπουδαίως. & 2. Timo. 1. Solicitè me quæſiuit, σπουδαιότερον ἐζήτησε, ſtudioſius quæſiuit me. Et cap. 2. Solicitè cura teipſum probabilem exhibere. pro ſolicitè cura: Græcè eſt σπούδαζον, id eſt, ſtude & diligens ſis. Semel tantùm, quod ſciam, apud Paulum occurrit vocabulum μερίμνα in bonum, vt 2. Corinth. 11. Sólicitudo omnium Eccleſiarum. Sic & verbū μεριμνάω

Ephe. 4.

Rom. 12.

2. Cor 7.

2. Cor. 8.

Heb. 6.

Lucæ 7.

2. Cor. 11.

Philip. 2. in bonum accipitur, ad Philippenſes 2. Neminem enim habeo tam vnanimem, qui ſyncera affectione pro vobis ſolicitus ſit. Vbi Græca habent, τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει. Correſpondet autem ſolicitudo & μέριμνα, vt vitium notat & malitiam aliquam aut afflictionem animi, verbo Hebraico Daag, quod ponitur Hierem. decimoſeptimo, vbi legimus: In tempore ſiccitatis non erit ſolicitum. Et 42. Fames pro qua ſoliciti eſtis adhærebit vobis. Et Ezechielis 12. Panem ſuum in ſolicitudine comedent.

Hier 17. & 42.

Ezech. 12.

Nonne anima plus eſt quàm eſca, & corpus plus quàm veſtimentum?] Solicitudo alicuius vana oſtenditur ex duobus. Primò, ſi habeat aliquem qui & paratus ſit & ſufficiat illi in omnibus proſpicere, quod rurſum ex duobus colligitur, nimirum ſi is maiora præſtiterit, quàm ſint ea pro quibus ſolicitudo habetur, aut ſi is extraneis & minus dilectis ea ſubminiſtret, de quib⁹ ille ſolicitus eſt. Secundò, vana cõprobatur ſolicitudo alicuius, dum de his quis eſt ſolicitus, quæ in ipſius non ſunt poteſtate, quæque ſolicitudine ſua aſſequi non poteſt. Itaque Dominus his omnibus argumentis auocat à ſolicitudine cibi & veſtimenti. Et primùm quidem duobus argumentis oſtendit nos habere, qui & paratus ſit & potens proſpicere victum & veſtimentum, prius quidem oſtendens, maiora DEVM patrem nobis præſtitiſſe. Nonne, inquit, anima plus eſt quàm eſca, &c. quaſi dicat, (eſt enim interrogatio.) Si Deus nobis ſine merito & labore noſtro animam & corpus vltrò largitus eſt, an non etiam cibum & veſtimentum largietur, quæ illis multo ſunt minora, maximè cùm illa ſic condiderit, vt iſtis indigeant? Qui enim maiora præſtitit, declarauit ſe & minora præſtare & poſſe & velle. Qui animam & corpus eſſe dedit, vtique & ea dabit ſine quibus illa voluit non poſſe ſubſiſtere. Niſi enim voluiſſet conſeruare quod erat, non creaſſet vt eſſet: quod autem ſic creauit vt per eſcam & tegumentum conſeruetur, neceſſe eſt vt det ei illa quamdiu vult eſſe quod fecit. Et hæc quidem ratio communis cibo & veſtimento, ſumpta eſt à

maiori. Sequens verò ratio cibo propria, ſumitur à minori. Oſtenditur enim etiam nobis Deum velle proſpicere de cibo, quia illum largitur volatilibus cœli. In qua ratione cauendum ne intelligamus Dominum nos voluiſſe monere ne meteremus, neque ſeminaremus, neq; congregaremus in horrea, cùm præceptum ſit à Deo homini: In ſudore vultus tui paſceris pane tuo. Sed intelligendum eſt Dominum voluiſſe, vt nos reſpiciendo ad Dei prouidētiam circa paſtum auium, anxiam animi ſollicitudinē excuteremus, certò perſuaſi quòd cum Deus illarum conditor, noſter verò etiam pater, illas paſcat citra illarum laborem, dum tantùm id faciūt ad quod naturæ inſtinctu impelluntur, etiam nos ſit multo magis paſturus, dum id facimus quod ex eius volūtate & præcepto nobis incumbit, adeò vt ſi ex eius voluntate alijs melioribus operibus intenti ſimus, quàm ijs quæ ad victum parandum directè ordinantur, qualia ſunt ſerere & metere, metuere tamen non debeamus ne nobis non ſerentibus, nec congregantibus in horrea, deſit vnde viuamus. Conſiſtit autem vis huius argumenti non ſolùm in comparatione hominum ad aues, ſed etiam in diuerſa diſpoſitione & relatione Dei ad vtroſque, quam indicat, cùm dicit: *Et pater veſter cœleſtis paſcit ea*] Non enim dicit: Et DEVS paſcit ea: ſed, pater veſter & cœleſtis. Cùm enim dicit, & pater veſter, ſignificat Deum qui volatilia paſcit, cùm illorum tantùm ſit Dominus non pater, multò magis nos, quorum etiam pater eſt, paſturum, cùm proprium patris officium ſit, filijs alimenta proſpicere. Cùm verò, cœleſtis, dicit, id ſanè rectè intelligitur ſignificare, non putandum eſſe, patrem noſtrum eò quòd cœleſtis eſt, ſe indignum ducere temporalia & terrena nobis diſpenſare, cùm nec indignum ſe putet prouidentiam ſuam extendi ad volatilia. Simul etiam his verbis Dominus philoſophorum commenta demolitur, qui negabant Dei prouidentiam in iſtis inferioribus, metuentes ne diuina prouidentia violaretur, ſi ad hæc ſe inferiora demitteret, propter quod videt Theologus appellaſſe Ariſtotelis parcā

Geneſ. 3.

prouidentiam. Nullo autem argumento probat Deum paſcere volatilia cœli, quòd id ex ſcripturis perſuaſum ſatis eſſet ijs quibus loquebatur. Dauid enim dicit: Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione. Et rurſum: Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Porrò auium potius quàm aliarum beſtiarum mentionem facit, ſiue quòd hæc ſint minima animalium, ſiue quòd omnium hæc maximè à ſolicitudine videtur libera, occupata ferè circa cantum, & veluti obiter cibum ſumentia. Fortè & ob id, vt nos trãsferat ad auium imitationem, etiam in eo, vt terrenis omnibus ſupergreſſi cœleſtia petamus. Tertiò verò Dominus oſtendit vanitatem ſolicitudinis ex eiuſdem inefficacia. *Quis, inquit, veſtrum cogitando poteſt adijcere ad ſtaturam ſuam cubitum unum?*] Vbi notandum, pro, cogitando, Græcis eſſe μεριμνῶν, id eſt, ſolicitus exiſtens. participium enim eſt eius verbi quòd hîc ſæpe vertitur per ſolicitum eſſe. Eſt ergo ſenſus: Quis veſtrum anxia ſua & ſolicita cogitatione, aut ſua ſolicitudine poteſt adijcere, &c. Ex quibus verbis ſatis patet qualem ſolicitudinem hic Dominus improbet. Hanc autem rationem quam hac interrogatione Dominus vult inſinuare, Auguſtinus refert ad ſequentia, videlicet ad improbandum ſolicitudinem veſtimentorum, vt ſit ſenſus: Cùm veſtra cura non ſit factum, vt ad hanc ſtaturam veniret corpus veſtrum, quemadmodũ ex eo patet, quòd quantumuis intendatis omnem ſolicitudinem, nõ poſſetis vel cubitum vnum adijcere ſtaturæ, illi relinquite curam tegendi corporis, cuius cura factum eſt vt eſſet tantæ ſtaturæ. Verùm magis apparet hanc rationem pertinere ad ſuperiora, vt quemadmodum ſuperius exemplo auium peculiariter à ſolicitudine cibi auocauit, ita & hîc ratione propria à cibo auocet. Nam mox ſubijcit: Et de veſtimentis quid ſoliciti eſtis? ſignificans ſe, poſtquam dehortatus eſt à ſolicitudine cibi, velle & à ſolicitudine veſtimẽtorum dehortari. Apud Lucam quoque capite 12. vbi eadem, quæ hic, habentur, hæc tertia ratio ſic ponitur, vt non poſſit referri niſi ad dehorta-

Pſal 103.
Pſal. 146.

tionem

tionem ſolicitudinis cibi & vitæ conſeruandæ. Perficitur enim hoc modo: Si ergo nec quod minimum eſt poteſtis, quid de cæteris ſoliciti eſtis? Vnde patet Dominum hic voluiſſe inſinuare argumentum à minori. Nō eſt autem minus ſolicitudine cubitum corpori adijcere, quàm ſolicitudine veſtire corpus, cùm iſtud ſit quodam modo in hominis poteſtate, illud verò nullo modo. Senſus ergo à Domino intentus eſt iſte: Vultis videre quàm non ſit ſolùm impiæ diffidentiæ, ſed etiam vaniſſimæ ſtultitiæ, diſcruciari cura rerum ad victum pertinentiū? Quis eſt veſtrum, qui quamuis magna ſolicitudine, poſſit etiam vnum cubitum addere ſtaturæ ſuæ? Cùm ergo nemo rem tam paruam poſſit ſua ſolicitudine, ſi uſtra ſoliciti eſtis de victu & vitæ veſtræ conſeruatione. Quare illi potius vitæ veſtræ curam committite, qui ſicut citra veſtram ſolicitudinem corpus ad præſcriptam magnitudinem perducit, ita quoque ſine illa proſpiciet de victu, quo corpus augeſcit & roboratur, vitamque veſtram ad præſcriptum ab eo terminum perducet, ſine cuius prouidentia tam eſt inanis omnis veſter conatus & labor, pro vita conſeruanda inſumptus, quàm eſt inanis ſolicitudo augendi corpus, vltra menſuram à Deo cōceſſam. Quanquam autem nec palmum, nec digitum homo ſtaturæ ſuæ addere poſſit, tamen cubitum dicit, eo quòd propriè menſura ſtaturæ ſit cubitus, vt annotauit quidam Græcus. Omnis enim homo ſuorum cubitorum quatuor habet in latitudine, quatuor in altitudine. *Euthymius in commentario ſuper hunc locum.*

Et de veſtimentis quid ſolicitl eſtis? Conſiderate lilia agri]

Poſtquam monſtrauit quod non oportet nos pro cibo eſſe ſolicitos, ad id quod leuius eſt pertranſit, non enim ita neceſſarium eſt indumentum ſicut cibus. Sicut autem prius exemplo quodam animalium auocauit à ſolicitudine cibi, ita & nunc etiam exemplo quodam à ſolicitudine veſtimentorum. Non autem hic vtitur exemplo volucrum vt induceret pauum aut cygnum: ſed potius exemplo florum, vt ex varijs rebus exempla deſumens, & viliora etiam proferens, in quibus Dei proui-

dentia relucet mirè, efficacius ſolicitudinem excuteret. Deinde, quia in floribus maximè ſpectatur pulchritudo quæ illis loco veſtimenti eſt. Liliorum autem inducit exemplum, quòd hec inter omnes flores ſingularem obtineant gratiam & decorem. Sed agri adiecit, quòd hortenſia lilia nonnihil debere videri poterant curæ humanæ, ſicut & prius videri poteſt ideo dixiſſe de volatilibus cœli, vt diſtingueret ab altilibus. Quum autem ſit ſermo de indumento, quomodo mentionem facit de incremento, dicens, quomodo creſcunt? Quia dictionem illam, creſcunt, propter folia poſuit, quæ horum vnicuiq; ſunt indumentum Eſt ergo ſenſus: videte quomodo lilia agri ſine omni ipſorū ſolicitudine, ſola Dei prouidentia creſcendo in folijs decorem maximum aſſequuntur. Quod autem ſequitur: Non laborant neque nent: rectè accipitur, vt prius propter viros ſit dictum, ſecundum propter mulieres, vt vtroſque Dominus hoc exemplo confortet, vt ſit ſenſus: Non laborant, quemadmodum viri pro proſequendis veſtibus: neque nent, quemadmodum mulieres. Quibus verbis cùm oſtendit lilia libera eſſe ab omni ſolicitudine, deinde adiungit quanta tamen ſit eorum pulchritudo, qua veluti amiciuntur & veſtiuntur, dicens: Dico autem vobis: quod rectius vertitur: Dico tamen vobis, vel, attamen dico vobis. Sic enim ingerit maiorem admirationem & comparationem immenſæ & inſuperabilis pulchritudinis, cum carentia omnis ſolicitudinis. Salomonis autem mentionem intulit, quòd is glorioſiſſimus omnium regum apud Iudæos fuerit, omnis pulchritudinis amator, & ſtudioſus inquiſitor, vt teſtatur de ſeipſo in Eccleſiaſte. Dicit autem ad maiorem exaggerationem, in omni gloria ſua, hoc eſt ſecundum Chryſoſtomum, toto tempore regni ſui, vt non ſolùm ſemel, atque iterum ſignificetur Salomon ſuperatus à florum decore, ſed etiam tota qua regnauit ætate. Et certè veriſſimè dictum eſt ipſum Salomonem non ſic amictum fuiſſe, ſicut vnum liliorum aut quorumuis florum. Reuera enim, inquit Hieronymus, quod ſericum, quæ regum

purpu-

purpura, quæ pictura textricum poteſt floribus comparari? Quid ita rubet vt roſa? Quid ita candet vt lilium? Violæ verò purpuram nullo ſuperari murice, oculorum magis quàm ſermonis iudicium eſt. Nam, vt habet Chryſoſtomus, quantum diſtat à veritate mendacium, tantum illorum amictus, & horum florum diſcrimen interiacet. Porrò hæc comparatio gloriæ Salomonis cum pulchritudine florum non ſolùm valet ad id quod Dominus hic agit, nempe ad excutiendam veſtimentorum ſolicitudinem, ſed etiam ad comprimendam hominum in veſtitus elegantia ſuperbiam. Quid enim in ea ſuperbit homo, cùm à viliſſimis floribus longè in decore ſuperetur, à quibus etiam glorioſiſſimus Salomon ſuperatus eſt? Poſtquam autem Dominus maxîmam liliorum pulchritudinem ſine omni ſolicitudine partam oſtendit, deinde ex ea pergit inferre vanitatem ſolicitudinis noſtræ de parandis veſtimentis. Idque vt efficacius faceret, vilitatem liliorum maximã cum ſumma illorum pulchritudine componit. Atque ob id quæ prius lilia vocauit, nunc fœnum agri vocat, hoc eſt, gramen vel herbam agri. Sic enim hic fœnum accipi debet, quemadmodum & aliâs ſæpe in ſcripturis. Dictio enim Græca χόρτος ſignificat gramen, herbam & fœnum. Nec hac contentus appellatione, rurſum etiam aliam addidit illis vilitatem, dicens: quod hodie eſt: Et non dixit, & cras nõ eſt, ſed multo adhuc inferius & vilius: Et cras, inquit, in clibanum mittitur. Decorem quoque pulchritudinis ipſorũ ſimiliter amplificans, non dixit ſimpliciter, quòd Deus ea veſtiat, ſed quod ſic veſtiat. Nam dictio, ſic, hoc loco denotat incrementum pulchritudinis. Emphaſim etiã non paruam habet quod dicit, idq; interrogando: quantò magis vos? Pronomen enim, vos, hic eſt honoris demonſtratiuum. quaſi dicat: Longè magis vos veſtiet, qui eſtis precioſa eius poſſeſſio, propter quos totum mundum & omnia quæ in eo ſunt condidit, quos non creauit vt breui tantùm tempore ſubſiſteretis more liliorum, ſed vt in æternum cum ipſo viuatis. Quod verò addit; Modicæ fidei, vel,

vt

vt habent Græca, ὀλιγόπιστοι, hoc eſt, parum fidentes, increpatiuum eſt, quo oſtendit vulgarem ſolicitudinem naſci ex diffidentia diuinæ prouidentiæ intolerabili, vt ſic obiurgatos confunderet, ac fidentiores faceret ſolicitudine excuſſa. Quemadmodum autem ſuperius non ad hoc induxit de auibus, quòd non ſeminent neq; metant, vt doceret etiam nobis non ſeminãdum: ſic & hîc non ideo dixit de lilijs quod non laborent, neque nent, vt prohiberet laborare & nere, ſed tantùm vt oſtendat Deum illa veſtire & ornare ſuo decore, & vt ſignificaret nobis ex Dei voluntate viuentibus, illius prouidentia non defore nobis veſtitum neceſſarium, etiamſi ad illud vitæ genus vocati fuerimus, quod non ſinat nos pro veſtitu parando laborare aut nere, quemadmodum qui ad euangelizandum vocantur. Obſeruandum autem in his exemplis auium & florum, Chriſtianæ philoſophiæ & pietatis eſſe à creaturis deſumere exempla, quibus ſtabiliantur quæ ſunt huius philoſophiæ, atque hinc diſcere Dei ſapientiam, bonitatem, ac prouidentiam, & omnia id genus alia, quæ de Deo nos credere conuenit.

Nolite ergo ſoliciti eſſe dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, &c.] Poſtquam Dominus multis argumentis oſtendit Dei erga nos prouidentiam, noſtræq; ſolicitudinis vanitatem, infert rurſum quód prius propoſuerat, ſed iam planius explicans naturam & conditionem ſolicitudinis à ſe prohibitæ, aliaque rurſus adijciens argumenta. Cùm enim dicit: nolite ſoliciti eſſe dicentes, quid manducabimus: ſatis ſignificat, quam ſolicitudinem & curam prohibeat, videlicet timidam & anxiam, quæ huiuſmodi cogitationibus, ceu continuis quibuſdã æſtibus, hominem exagitat: Quid edemus, aut quid bibemus, &c. ſemper timorem ſuggerens ne iſta aliquando deſint. A quali ſolicitudine rurſum duobus auocat argumentis. Primum, quòd trepidè & ſolicitè requirere quæ ad victum & veſtitum pertinent, Ethnicorum ſit, hominum ſcilicet Deum ignorantium, quique cùm meliora ac veriora bona ignorent, iſta potiſſimum inquirunt, à quorũ moribus diſſimillimos eſſe omnino con-

uenit

uenit eos qui in filios ſunt adoptati, Dei cognitiōe iam donati, & ad cœleſtia bona vocati. Sicut enim ſuprà cùm ad dilectionem inimicorum adhortaretur, Ethnicorum diligentium diligentes ſe commemoratione, ad id quod erat perfectius incitauit: ita nunc quoque eoſdem adducit in medium, oſtendens neceſſarium à nobis debitum ſe flagitare. Si enim nos etiam iuſtitiam Scribarum & Phariſæorum vincere debeamus, vt intremus in regnum cœlorum, qua pœna digni erimus ſi nō ſolùm illos non vincimus, ſed in gentium etiam vilitate permanemus? Secundum argumentum ductum eſt à perſona ineffabiliter benigni patris noſtri cœleſtis, cùm dicit: Scit enim pater veſter quia his omnibus indigetis. Quæ certè ſententia magnam habet energiā ad propulſandam ſolicitudinem neceſſariorum. Nam ad hoc vt quiſquam poſita ſolicitudine totum ſe alicuius prouidentię committat, nihil aliud requiritur, quàm vt certus ſit de illius beneuolentia ac poteſtate, & ſcire illum ſuas neceſſitates. Porrò Dei in nos beneuolētiam ſignificat, cùm patrem noſtrum vocat, de cuius omnipotētia nemo eſt qui addubitare poſſit, quanquam & hanc ſatis hic ſignificet, cùm, vt habent Græca, addit, cœleſtis. Et ne quis putet benignum quidem eſſe & potentem, ſed ignorare noſtras neceſſitates: ſcit, inquit, pater veſter quia his omnibus indigetis. Quis autem inuenitur pater, qui non ſubuenturus eſt filijs ſuis, cùm eorum neceſſitates agnoſcit, & in ipſius poteſtate eſt ſubuenire? Quòd ſi talis omnino reperiri poſſit apud homines, nō conuenit tale quid ſuſpicare de patre cœleſti, qui, quòd cœleſtis ſit, longè vincit bonitatem cuiuſuis patris terreni. Bene autem notādum cum Chryſoſtomo quod dicit: quia his omnib⁹ indigetis. Sic enim hoc ipſum quod pleriq; prætexunt ſuę ſolicitudini, oſtendit idoneam eſſe cauſam excutiendi omnem curam. Cùm enim ideo dicant ſe homines debere eſſe ſolicitos de victu & veſtitu quia ſunt neceſſaria, Dominus è regione oſtendit ob hoc ipſum non debere eſſe ſolicitos quia ſunt neceſſaria. Si enim eſſent ſuperfiua, non ita poſſemus de eorum

ſuppeditatione confidere: nunc verò cùm ſint neceſſaria, prorſus non oportet ambigere. Quis enim inueniatur pater, qui filijs ſuis à ſe dilectis neceſſaria quidem ſe non præſtare patiatur?

Quærite ergo primùm regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia, &c.] Poſt præceptum negatiuum, quo prohibuit dubiam & anxiam curam neceſſariorum ad victum & veſtitum, ſubiungit præceptum affirmatiuum, quo demonſtrat & quomodo à moribus Ethnicorum in quærendo debeamus differre, & quomodo ſine noſtra ſolicitudine, Dei prouidentia nobis neceſſaria aſſequamur. Non habent autem Græca coniunctionem illatiuam, ergo, ſed. ζητεῖτε δὲ, hoc eſt, quærite autem. Eſt enim oppoſitio ad illud: Hæc enim omnia Gentes inquirunt. quaſi dicat: Gentes quidem illa inquirunt, vos autem qui Deum vocatis patrem, quærite regnum Dei. Quod autem dicit: primùm quærite: dupliciter accipi poteſt. Vno modo, vt per hoc quod dicit: primùm quærite: intelligatur ſignificare quid poſterius quærendum ſit, videlicet temporalia nobis neceſſaria. Altero modo, vt primum non referatur ad ſecundum, ſed vt purè negatiuè accipiatur, & primũ dicatur quo nihil eſt prius, quomodo primogenitus dicitur, ante quem nemo genitus eſt, etiamſi nullus ſit ſecundo genitus. Atque ad hunc modum accipiendum vult Caietanus, eò quòd ſubijciat Dominus: & hæc omnia adijcientur vobis: quibus verbis videtur ſignificare, neq; ſecundo loco temporalia eſſe quærenda. Verùm rectius cum Auguſtino priori modo accipitur. Non enim ideo dixit: & hæc omnia adijcientur: vt ſignificaret hæc non eſſe quærenda, cùm in oratione à ſe præſcripta docuerit hæc à Deo quærere, ſed vt ſignificaret his qui primùm regnum Dei quærunt, temporalia veluti ſecundaria quædam bona obuentura à Deo, & præcipuo eorum deſiderio acceſſura, tanquam quędam neceſſaria. Igitur primùm quærite, hoc eſt, ante omnia non tempore, ſed dignitate, hoc eſt, maximè & præcipuè quærite. Quod tum fit, cùm ita regnum Dei præponimus cæteris rebus, & ita regnum Dei toto corde

corde quærimus, vt reliqua ad vitæ huius ſuſtentationem neceſſaria, nõ quæramus niſi propter regnum Dei. Non dicit autem: ſoliciti primùm ſitis de regno Dei, ſed quærite regnum Dei: nam etiam circa regnum Dei non vult nos Dominus dubiam et timidam adhibere curam, ſed ſecuram, vtpote innixam fidei & ſpei ineffallibili. Vnde dicit Paulus: Nihil ſoliciti ſitis, &c. Verũ quomodo primùm regnum Dei vult eſſe quęrendũ, cùm in pręſcripta hoc eodē capite oratione dominica, docuerit primùm quærere ſanctificationem nominis Dei, ac ſecũdo loco regnũ Dei? Reſpõderi poteſt dupliciter, iuxta quod duobus modis accipitur quod dicitur: quærite regnum Dei. Quidam enim intelligunt, vt ſit ſenſus: Operã date ante omnia, vt Dei regnum latiſſimè pateat, & tum in vobis, tum in quamplurimis alius Deus regnet. Sic autem quærere regnum Dei non eſt aliud, quàm quærere ſanctificationē nominis diuini. Alij verò ſic intelligũt: Ante omnia quærite conſequi regnum Dei, hoc eſt, in hoc præcipuè curas veſtras conferte, vt digni efficiamini participes eſſe regno Dei beato & cœleſti. quomodo ſatis patet intellexiſſe D. Auguſtinũ. Iam quod dicit: primùm quærite: intelligendum eum voluiſſe oſtendere quid in bonis noſtris primùm nobis quærendum ſit, quamuis in eiſdē quærendus ſit ante omnia Dei honor, & nominis diuini ſanctificatio. Quærite ergo primùm regnum Dei, præcipuè illud à Deo in orationibus poſtulando, & eò omnia veſtra ſtudia imprimis conferendo, vt illud aſſequamini. Cùm autem additur: *& iuſtitiam eius*: relatiuum, eius, non poteſt referri ad regnum, vt iuſtitia regni Dei ſit quam regnum Dei requirit, quomodo quidam intelligunt, ſed referri debet ad genitiuum, Dei, vt manifeſtè patet ex Græcis, vbi βασιλεία, id eſt, regnum, eſt fœmininum, cùm relatiuum αὐτοῦ ſit maſculinum. Eſt autem iuſtitia Dei, qua coram Deo iuſti ſumus, per fidem & mandatorum Dei operationem. Coniunxit iuſtitiam Dei quærendam cum regno Dei, vt ſignificaret non alia ratione regnum Dei poſſe obtineri quàm per iuſtitiam eius. Porrò nõ dicit: & hæc

Philip. 4.

omnia dabuntur vobis, ſed, adijcientur vobis, (vel, vt habent Græca, προστεθήσεται, id eſt, apponętur potius, quomodo & Auguſtinus legit) ne horum temporalium ſuppeditatio videretur eſſe merces quærentium regnum Dei, & vt diſceremus, inquit Chryſoſtomus, eorum quæ in præſenti dantur nihil eſſe magnum, ſi futurorum magnitudini comparentur; cum temporalia, veluti acceſſoria ſolùm ſint & accedentia. Rurſum notandum, vt habet Auguſtinus, quòd poſtquam dixit: Primùm quærite: non ſubiunxerit, deinde iſta quærite, ne duos fines putaremus nobis conſtituendos, & propter ſe appetenda, tum regnum Dei, tum hæc neceſſaria temporalia. Nihil autem obeſt veritati huius promiſſionis, quòd quoſdam ſanctorum Deus etiam vſque ad mortem fame & nuditate premi permiſerit & permittit. Non enim promittuntur temporalia, niſi tanquam adiutoria ſalutis: proinde cùm Deus ea ſubtrahit, quòd ſic expedire ſaluti quorundam iudicat, non promiſſionem ſuam irritam facit, ſed diuerſa ratione eandem ſalutis eorum curam gerit: quomodo & homo cùm iumento ſuo cibaria ſubtrahit, quòd ſic illi expediat, non deſerit illud cura ſua, ſed potius curando illud facit. Proinde in generali huiuſmodi promiſſione tacita huiuſmodi ſubintelligitur conditio, quantum id ſaluti veſtræ expedit. Idem ſentiendum de alijs ſcripturæ ſententijs huic loco ſimilibus, qualis eſt illa Pſalmi: Inquirentes Dominum non minuentur omni bono. Et non eſt inopia timentibus eum. Cùm autem Dominus poſtquam prohibuit ſolicitudinem, econtrariò præcipiat quærere regnum Dei, ſatis rurſum ſignificat qualem ſolicitudinem prohibeat, & aliam quoque indicat rationem, ob quam propulſanda ſit ſolicitudo temporalium, nimirum quod impedimentum præſtet, ne quis regnum Dei & iuſtitiam eius quærat quemadmodum oportet. Et certè efficax quædam hic ratio à ſolicitudine auocans inſinuatur, quia ſignificatur non ſolicitis multo abundantiùs danda eſſe quę ſunt neceſſaria: ſolicitos verò, præterquam ꝙ inutilē patiantur ſolicitudinem

Pſalm. 33.

dinem, non tantùm neceſſarijs excidere, ſed etiam cœleſtibus bonis. Perinde ergo eſt ac ſi diceret, vt annotauit Chryſoſtomus: Propterea iubeo iſta non quæri, non, ne accipias, ſed vt abundanter accipias. Cumque ea quæ tibi competit vtilitate etiam præſentia conſequaris, ne ſolicitudinibus afflictus, & curarum morſibus ſæpe diſcerptus, non modò iſtis, ſed etiam ſpiritualibus bonis te facias indignum, ne & ſuperfluam patiaris ærumnam, &, quod eſt amplius, propoſitam tibi amittas coronam.

DOMINICA XVI. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

IN illo tempore: Ibat Ieſus in ciuitatem, quæ uocatur Naim, & ibant cum illo diſcipuli eius, & turba copioſa. Cùm autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris ſuæ: & hæc uidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cum audiſſet Dominus, miſericordia motus ſuper eam, dixit il'i: Noli flere. Et acceſſit, & tetigit loculum. Hi autem qui portabant, ſteterunt, & ait: Adoleſcens, tibi dico, ſurge. Et reſedit qui erat mortuus, & cœpit loqui, & dedit illum matri ſu r. Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes: Quia propheta magnus ſurrexit in nobis, & quia Deus uiſitauit plebem ſuam. Lucæ 7.

BReuis quidem præſentis Euangelij hiſtoria, at nõ vulgarem, minimeque breuem conſolationem, doctrinam, inſtructionem, atque exhortationem, ſi ſingulas eius partes ac ſententias diligenter excutias, continet. Siquidem, quis ſit ſtatus vitæ, quæque conditio hominum ſuper terram, luculenter admodum, ac veluti in tabula depictum, conſpiciendum nobis exponit, quò nos nobis ipſis cognobiles reddat. Deinde, ad fidei confirmationem, nouo & ſtupendo miraculo, quis CHRISTVS ſit, aperit, vt in priore parte, noſtram cognoſcentes miſeriam, ſciamus, ad quod aſylon refugere, atq; vnde malorum omnium remedia ſpe-

Centurionis non moriturum fuiſſe, etiamſi Chriſtus ſanitatem illi, verbo non contuliſſet, & proinde nihil magni Dominum in illo operatum fuiſſe. Porrò Naim, vel vt habent Græca, ναΐν Naein, ciuitas Galilææ, non longè à Capharnaum, duobus miliaribus diſtās à monte Thabor contra meridiem, teſte Hieronymo in libro de locis Hebraicis, vbi & ſuo ſeculo perſtitiſſe adhuc ciuitatem hanc ſcribit. Igitur Dominus qui circuibat ciuitates & caſtella, quo latius ſpargeret ſemen Euangelicæ doctrinæ, & ſanaret languidos multorum, è Capharnaum ciuitate, in qua potiſſimum reſidebat & habitabat, ibat aliquando in proximam ciuitatem hanc Naim, volens etiam hanc, quamuis humilem & obſcuram, præſentia ſua, doctrina & miraculis illuſtrari. Diuina autem prouidentia factum, vt & Dominum concomitarentur diſcipuli multi (nam Græca non tantùm diſcipulos ijſſe cum Domino habent, ſed diſcipuli ἱκανοὶ, hoc eſt, ſufficientes & multi) & turba copioſa, & viduæ quoque cui Dominus occurſurus eſſet, multa adeſſet turba, vt miraculum in medio turbarum duarū geſtum, multos haberet teſtes qui illud in Dei gloriam vbique diuulgarent. Quod autem ex portis ciuitatis efferebatur defunctus ſepeliendus, hinc fuit, quòd apud Iudæos mortui nō ſepelirentur in ciuitatibus, ſed foris in agris & montibus. Bene autem iuſtam miraculi faciendi occaſionem, imò neceſſitatem indicat Euāgeliſta, cum quàm flebile eſſet funus Domino obuians deſcribit. Flebile enim erat triplici de cauſa. Primùm, quòd adoleſcens eſſet mortuus, in ipſo flore vitę ereptus: Deinde, quòd filius viduæ, quę filij pręſentia ſeſe conſolabatur de morte mariti: Poſtremùm, quòd vnicus eſſet filius, &, quod eſt maius, vnigenitus. Græca enim habent, μονογενής. Proinde apud nos vnicus filius dici intelligendus eſt, qui ſolus ei fuit natus. Non parum enim auxit viduæ dolorem, quòd deſtituta viro, etiam orbata eſſet eo quem ſolum genuerat, & ob id tenerrimè dilexerat, ex quo etiam nondum nepotes ſuſceperat, priuata iam non ſolùm omni conſolatione, ſed & omnī ſpe poſteritatis. Itaque fieri non

potuit

potuit quin caſu tam miſerando & iuſtiſſimis fletibus viduæ moueretur miſericordiſſimus Dominus, cuius occurſus & obtutus ſemper fœlix eſt & fauſtus. Occurrit enim dæmoniacis in regione Geraſenorum, & curati ſunt. Vidit Petrum & Andream piſcantes, & fecit piſcatores hominum. Vidit Publicanum nomine Leui, & ex Publicano fecit Apoſtolum. Vidit in probatica hominem paralyticum, & mox ſanitatem contulit. Vidit cœcum à natiuitate, & viſum præbuit. Reſpexit in atrio Petrum, & ad pœnitentiam commouit. Sic & modò occurrens viduæ, eamq; flentem videns, miſertus eſt eius, & qui viduarum maximè curam gerit, ſeſe illi quæ conſolatorem non habuit, conſolatorem efficacem præbuit, & verbis & re opitulans. Quique ferè fide quorundam & precibus ad miraculum commoueri ſolet, hic iã ſola miſericordia mouetur, quemadmodum & in curatione paralytici in probatica. Primùm ergo verbis eam conſolatur, dicens: Mulier, noli flere. Non enim deflenda erat mors eius, qui mox maiori cum gloria & lætitia matris erat victurus. Deinde, quoniam exiguæ aut vanę eſt miſericordiæ verbis tantùm conſolari, cui poſſis re & opere ſubuenire, ne vana eſſet eius conſolatio, acceſſit, & tetigit loculum, in quo efferebatur defunctus repoſitus. Perfectam ergo miſericordiam Dominus hic exhibet, dum & in corde mouetur miſericordia, & verbis eã conſolatur, & ipſo facto miſeriam viduæ ſubleuare ſtudet. Chriſto tangente loculum, illico funeris portitores reſtiterunt, Domini autoritatem vel prius cognitam habentes, vel iam ex turba ipſum ſequente cognoſcentes. Hic vtraq; erat turba erecta in rei euentum, tum ea quæ comitabatur Dominum, tum ea quæ comitabatur viduam. Ieſus autem verſus ad adoleſcentem exanimem, qui vocare poteſt ea quæ non ſunt tanquam ea quæ ſunt, cum imperij autoritate dixit: *Adoleſcens tibi dico, ſurge.* quemadmodum ſuprà filiam Archiſynagogi ſuſcitans dixit: Puella tibi dico, ſurge. Qua in re incomparabilem ſanè potentiam ſuam & planè æqualem patri demonſtrauit. Qui enim hac in parte Eliæ ſimilis

 fuit,

prouidentiam. Nullo autem argumento probat Deum paſcere volatilia cœli, quòd id ex ſcripturis perſuaſum ſatis eſſet ijs quibus loquebatur. Dauid enim dicit: Ape-
Pſal 103. ris tu manum tuam, et imples omne animal benedictio-
Pſal. 146. ne. Et rurſum: Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Porrò auium potius quàm aliarum beſtiarum mentionem facit, ſiue quòd hæc ſint minima animalium, ſiue quòd omnium hæc maximè à ſolicitudine vidētur libera, occupata ferè circa cantum, & veluti obiter cibum ſumentia. Fortè & ob id, vt nos trāſferat ad auium imitationem, etiam in eo, vt terrenis omnibus ſupergreſſi cœleſtia petamus. Tertiò verò Dominus oſtendit vanitatem ſolicitudinis ex eiuſdem inefficacia. *Quis, inquit, ueſtrum cogitando poteſt adijcere ad ſtaturam ſuam cubitum unum?*] Vbi notandum, pro, cogitando, Græcis eſſe μεριμνῶν, id eſt, ſolicitus exiſtens. participium enim eſt eius verbi quod hîc ſæpe vertitur per ſolicitum eſſe. Eſt ergo ſenſus: Quis veſtrum anxia ſua & ſolicita cogitatione, aut ſua ſolicitudine poteſt adijcere, &c. Ex quibus verbis ſatis patet qualem ſolicitudinem hic Dominus improbet. Hanc autem rationem quam hac interrogatione Dominus vult inſinuare, Auguſtinus refert ad ſequentia, videlicet ad improbandum ſolicitudinem veſtimentorum, vt ſit ſenſus: Cùm veſtra cura non ſit factum, vt ad hanc ſtaturam veniret corpus veſtrum, quemadmodū ex eo patet, quòd quantumuis intendatis omnem ſolicitudinem, nō poſſetis vel cubitum vnum adijcere ſtaturæ, illi relinquite curam tegendi corporis, cuius cura factum eſt vt eſſet tantæ ſtaturæ. Verùm magis apparet hanc rationem pertinere ad ſuperiora, vt quemadmodum ſuperius exemplo auium peculiariter à ſolicitudine cibi auocauit, ita & hîc ratione propria à cibo auocet. Nam mox ſubijcit: Et de veſtimentis quid ſoliciti eſtis? ſignificans ſe, poſtquam dehortatus eſt à ſolicitudine cibi, velle & à ſolicitudine veſtimētorum dehortari. Apud Lucam quoque capite 12. vbi eadem, quæ hic, habentur, hæc tertia ratio ſic ponitur, vt non poſſit referri niſi ad dehorta-

tionem

tionem ſolicitudinis cibi & vitæ conſeruandæ. Perficitur enim hoc modo: Si ergo nec quod minimum eſt poteſtis, quid de cæteris ſoliciti eſtis? Vnde patet Dominum hic voluiſſe inſinuare argumentum à minori. Nõ eſt autem minus ſolicitudine cubitum corpori adijcere, quàm ſolicitudine veſtire corpus, cùm iſtud ſit quodam modo in hominis poteſtate, illud verò nullo modo. Senſus ergo à Domino intentus eſt iſte: Vultis videre quàm non ſit ſolùm impiæ diffidentiæ, ſed etiam vaniſſimæ ſtultitiæ, diſcruciari cura rerum ad victum pertinentiũ? Quis eſt veſtrum, qui quamuis magna ſolicitudine, poſſit etiam vnum cubitum addere ſtaturæ ſuæ? Cùm ergo nemo rem tam paruam poſſit ſua ſolicitudine, fruſtra ſoliciti eſtis de victu & vitæ veſtræ conſeruatione. Quare illi potius vitæ veſtræ curam committite, qui ſicut citra veſtram ſolicitudinem corpus ad præſcriptam magnitudinem perducit, ita quoque ſine illa proſpiciet de victu, quo corpus augeſcit & roboratur, vitamque veſtram ad præſcriptum ab eo terminum perducet, ſine cuius prouidentia tam eſt inanis omnis veſter conatus & labor, pro vita conſeruanda inſumptus, quàm eſt inanis ſolicitudo augendi corpus, vltra menſuram à Deo cõceſſam. Quanquam autem nec palmum, nec digitum homo ſtaturæ ſuæ addere poſſit, tamen cubitum dicit, eò quòd propriè menſura ſtaturæ ſit cubitus, vt annotauit quidam Græcus. Omnis enim homo ſuorum cubitorum quatuor habet in latitudine, quatuor in altitudine. *Euthymius in commentario ſuper hunc locum.*

Et de veſtimentis quid ſoliciti eſtis? Conſiderate lilia agri]. Poſtquam monſtrauit quod non oportet nos pro cibo eſſe ſolicitos, ad id quod leuius eſt pertranſit, non enim ita neceſſarium eſt indumentum ſicut cibus. Sicut autem prius exemplo quodam animalium auocauit à ſolicitudine cibi, ita & nunc etiam exemplo quodam à ſolicitudine veſtimentorum. Non autem hic vtitur exemplo volucrum vt induceret pauum aut cygnum: ſed potius exemplo florum, vt ex varijs rebus exempla deſumens, & viliora etiam proferens, in quibus Dei prouidentia

dentia relucet mirè, efficacius ſolicitudinem excuteret. Deinde, quia in floribus maximè ſpectatur pulchritudo quæ illis loco veſtimenti eſt. Liliorum autem inducit exemplum, quòd hec inter omnes flores ſingularem obtineant gratiam & decorem. Sed agri adiecit, quòd hortenſia lilia nonnihil debere videri poterant curæ humanæ, ſicut & prius videri poteſt ideo dixiſſe de volatilibus cœli, vt diſtingueret ab altilibus. Quum autem ſit ſermo de indumento, quomodo mentionem facit de incremento, dicens, quomodo creſcunt? Quia dictionem illam, creſcunt, propter folia poſuit, quæ horum vnicuiq; ſunt indumentum. Eſt ergo ſenſus: videte quomodo lilia agri ſine omni ipſorũ ſolicitudine, ſola Dei prouidentia creſcendo in folijs decorem maximum aſſequuntur. Quod autem ſequitur: Non laborant neque nent: rectè accipitur, vt prius propter viros ſit dictum, ſecundum propter mulieres, vt vtroſque Dominus hoc exemplo confortet, vt ſit ſenſus: Non laborant, quemadmodum viri pro proſequendis veſtibus: neque nent, quemadmodum mulieres. Quibus verbis cùm oſtendit lilia libera eſſe ab omni ſolicitudine, deinde adiungit quanta tamen ſit eorum pulchritudo, qua veluti amiciuntur & veſtiuntur, dicens: Dico autem vobis: quod rectius vertitur: Dico tamen vobis, vel, attamen dico vobis. Sic enim ingerit maiorem admirationem & comparationem immenſæ & inſuperabilis pulchritudinis, cum carentia omnis ſolicitudinis. Salomonis autem mentionem intulit, quòd is glorioſiſſimus omnium regum apud Iudæos fuerit, omnis pulchritudinis amator, & ſtudioſus inquiſitor, vt teſtatur de ſeipſo in Eccleſiaſte. Dicit autem ad maiorem exaggerationem, in omni gloria ſua, hoc eſt ſecundum Chryſoſtomum, toto tempore regni ſui, vt non ſolùm ſemel, atque iterum ſignificetur Salomon ſuperatus à florum decore, ſed etiam tota qua regnauit ætate. Et certè veriſſimè dictum eſt ipſum Salomonem non ſic amictum fuiſſe, ſicut vnum liliorum aut quorumuis florum. Reuera enim, inquit Hieronymus, quod ſericum, quæ regum purpu-

purpura, quæ pictura textricum poteſt floribus compa-
rari? Quid ita rubet vt roſa? Quid ita candet vt lilium?
Violæ verò purpuram nullo ſuperari murice, oculorum
magis quàm ſermonis iudicium eſt. Nam, vt habet
Chryſoſtomus, quantum diſtat à veritate mendacium,
tantum illorum amictus, & horum florum diſcrimen
interiacet. Porrò hæc comparatio gloriæ Salomonis
cum pulchritudine florum non ſolùm valet ad id quod
Dominus hic agit, nempe ad excutiendam veſtimen-
torum ſolicitudinem, ſed etiam ad comprimendam ho-
minum in veſtitus elegantia ſuperbiam. Quid enim in
ea ſuperbit homo, cùm à viliſſimis floribus longè in de-
core ſuperetur, à quibus etiam glorioſiſſimus Salomon
ſuperatus eſt? Poſtquam autem Dominus maximam
liliorum pulchritudinem ſine omni ſolicitudine par-
tam oſtendit, deinde ex ea pergit inferre vanitatem ſo-
licitudinis noſtræ de parandis veſtimentis. Idque vt ef-
ficacius faceret, vilitatem liliorum maximã cum ſum-
ma illorum pulchritudine componit. Atque ob id quæ
prius lilia vocauit, nunc fœnum agri vocat, hoc eſt, gra-
men vel herbam agri. Sic enim hic fœnum accipi de-
bet, quemadmodum & aliâs ſæpe in ſcripturis. Dictio
enim Græca χόρτος ſignificat gramen, herbam & fœ-
num. Nec hac contentus appellatione, rurſum etiam a-
liam addidit illis vilitatem, dicens: quod hodie eſt: Et
non dixit, & cras nõ eſt, ſed multo adhuc inferius & vi-
lius: Et cras, inquit, in clibanum mittitur. Decorem quo-
que pulchritudinis ipſorũ ſimiliter amplificans, non di-
xit ſimpliciter, quòd Deus ea veſtiat, ſed quod ſic veſti-
at. Nam dictio, ſic, hoc loco denotat incrementum pul-
chritudinis. Emphaſim etiã non paruam habet quod di-
cit, idq; interrogando: quantò magis vos? Pronomen e-
nim, vos, hic eſt honoris demonſtratiuum. quaſi dicat:
Longè magis vos veſtiet, qui eſtis pretioſa eius poſſeſ-
ſio, propter quos totum mundum & omnia quæ in eo
ſunt condidit, quos non creauit vt breui tantùm tem-
pore ſubſiſteretis more liliorum, ſed vt in æternum cum
ipſo viuatis. Quod verò addit; Modicæ fidei, vel,
vt

vt habent Græca, ὀλιγόπιστοι, hoc eſt, parum fidentes, increpatiuum eſt, quo oſtendit vulgarem ſolicitudinem naſci ex diffidentia diuinæ prouidentiæ intolerabili, vt ſic obiurgatos confunderet, ac fidentiores faceret ſolicitudine excuſſa. Quemadmodum autem ſuperius non ad hoc induxit de auibus, quod non ſeminent neq; metant, vt doceret etiam nobis non ſeminãdum: ſic & hic non ideo dixit de lilijs quod non laborent, neque nent, vt prohiberet laborare & nere, ſed tantùm vt oſtendat Deum illa veſtire & ornare ſuo decore, & vt ſignificaret nobis ex Dei voluntate viuentibus, illius prouidentia non defore nobis veſtitum neceſſarium, etiamſi ad illud vitæ genus vocati fuerimus, quod non ſinat nos pro veſtitu parando laborare aut nere, quemadmodum qui ad euangelizandum vocantur. Obſeruandum autem in his exemplis auium & florum, Chriſtianæ philoſophiæ & pietatis eſſe à creaturis deſumere exempla, quibus ſtabiliantur quæ ſunt huius philoſophiæ, atque hinc diſcere Dei ſapientiam, bonitatem, ac prouidentiam, & omnia id genus alia, quæ de Deo nos credere conuenit.

Nolite ergo ſoliciti eſſe dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, &c.] Poſtquam Dominus multis argumentis oſtendit Dei erga nos prouidentiam, noſtræq; ſolicitudinis vanitatem, infert rurſum quòd prius propoſuerat, ſed iam planius explicans naturam & conditionem ſolicitudinis à ſe prohibitæ, aliaque rurſus adijciens argumenta. Cùm enim dicit: nolite ſoliciti eſſe dicentes, quid manducabimus: ſatis ſignificat, quam ſolicitudinem & curam prohibeat, videlicet timidam & anxiam, quæ huiuſmodi cogitationibus, ceu continuis quibuſdã æſtibus, hominem exagitat: Quid edemus, aut quid bibemus, &c. ſemper timorem ſuggerens ne iſta aliquando deſint. A quali ſolicitudine rurſum duobus auocat argumentis. Primum, quòd trepidè & ſolicitè requirere quæ ad victum & veſtitum pertinent, Ethnicorum ſit, hominum ſcilicet Deum ignorantium, quique cùm meliora ac veriora bona ignorent, iſta potiſſimum inquirunt, à quorũ moribus diſſimillimos eſſe omnino conuenit

uenit eos qui in filios ſunt adoptati, Dei cognitiõe iam donati, & ad cœleſtia bona vocati. Sicut enim ſuprà cùm ad dilectionem inimicorum adhortaretur, Ethnicorum diligentium diligentes ſe commemoratione, ad id quod erat perfectius incitauit: ita nunc quoque eoſdem adducit in medium, oſtendens neceſſarium à nobis debitum ſe flagitare. Si enim nos etiam iuſtitiam Scribarum & Phariſæorum vincere debeamus, vt intremus in regnum cœlorum, qua pœna digni erimus ſi nõ ſolùm illos non vincimus, ſed in gentium etiam vilitate permanemus? Secundum argumentum ductum eſt à perſona ineffabiliter benigni patris noſtri cœleſtis, cùm dicit: Scit enim pater veſter quia his omnibus indigetis. Quæ certè ſententia magnam habet energiã ad propulſandam ſolicitudinem neceſſariorum. Nam ad hoc vt quiſquam poſita ſolicitudine totum ſe alicuius prouidentię committat, nihil aliud requiritur, quàm vt certus ſit de illius beneuolentia ac poteſtate, & ſcire illum ſuas neceſſitates. Porrò Dei in nos beneuolẽtiam ſignificat, cùm patrem noſtrum vocat, de cuius omnipotẽtia nemo eſt qui addubitare poſſit, quanquam & hanc ſatis hìc ſignificet, cùm, vt habent Græca, addit, cœleſtis. Et ne quis putet benignum quidem eſſe & potentem, ſed ignorare noſtras neceſſitates: ſcit, inquit, pater veſter quia his omnibus indigetis. Quis autem inuenitur pater, qui non ſubuecturus eſt filijs ſuis, cùm eorum neceſſitates agnoſcit, & in ipſius poteſtate eſt ſubuenire? Quòd ſi talis omnino reperiri poſſit apud homines, nõ conuenit tale quid ſuſpicare de patre cœleſti, qui, quòd cœleſtis ſit, longè vincit bonitatem cuiuſuis patris terreni. Bene autem notãdum cum Chryſoſtomo quod dicit: quia his omnib⁹ indigetis. Sic enim hoc ipſum quod pleriq; prætexunt ſuę ſolicitudini, oſtendit idoneam eſſe cauſam excutiendi omnem curam. Cùm enim ideo dicant ſe homines debere eſſe ſolicitos de victu & veſtitu quia ſunt neceſſaria, Dominus è regione oſtendit ob hoc ipſum non debere eſſe ſolicitos quia ſunt neceſſaria. Si enim eſſent ſuperflua, non ita poſſemus de eorum

ſuppeditatione confidere: nunc verò cùm ſint neceſſaria, prorſus non oportet ambigere. Quis enim inuenitur pater, qui filijs ſuis à ſe dilectis neceſſaria quidem ſe non præſtare patiatur?

Quærite ergo primùm regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia, &c.] Poſt præceptum negatiuum, quo prohibuit dubiam & anxiam curam neceſſariorum ad victum & veſtitum, ſubiungit præceptum affirmatiuum, quo demonſtrat & quomodo à moribus Ethnicorum in quærendo debeamus differre, & quomodo ſine noſtra ſolicitudine, Dei prouidentia nobis neceſſaria aſſequamur. Non habent autem Græca coniunctionem illatiuam, ergo, ſed. ζητεῖτε δὲ, hoc eſt, quærite autem. Eſt enim oppoſitio ad illud: Hæc enim omnia Gentes inquirunt. quaſi dicat: Gentes quidem illa inquirunt, vos autem qui Deum vocatis patrem, quærite regnum Dei. Quod autem dicit: primùm quærite: dupliciter accipi poteſt. Vno modo, vt per hoc quod dicit: primùm quærite: intelligatur ſignificare quid poſterius quærendum ſit, videlicet temporalia nobis neceſſaria. Altero modo, vt primum non referatur ad ſecundum, ſed vt purè negatiuè accipiatur, & primū dicatur quo nihil eſt prius, quomodo primogenitus dicitur, ante quem nemo genitus eſt, etiamſi nullus ſit ſecundo genitus. Atque ad hunc modum accipiendum vult Caietanus, eò quòd ſubijciat Dominus: & hæc omnia adijcientur vobis: quibus verbis videtur ſignificare, neq; ſecundo loco temporalia eſſe quærenda. Verùm rectius cum Auguſtino priori modo accipitur. Non enim ideo dixit: & hæc omnia adijcientur: vt ſignificaret hæc non eſſe quærenda, cùm in oratione à ſe præſcripta docuerit hæc à Deo quærere, ſed vt ſignificaret his qui primùm regnum Dei quærunt, temporalia veluti ſecundaria quædam bona obuentura à Deo, & præcipuo eorum deſiderio acceſſura, tanquam quędam neceſſaria. Igitur primùm quærite, hoc eſt, ante omnia non tempore, ſed dignitate, hoc eſt, maximè & præcipuè quærite. Quod tum fit, cùm ita regnum Dei præponimus cæteris rebus, & ita regnum Dei toto

corde

corde quærimus, vt reliqua ad vitæ huius ſuſtentationem neceſſaria, nō quæramus niſi propter regnum Dei. Non dicit autem: ſoliciti primùm ſitis de regno Dei, ſed quærite regnum Dei: nam etiam circa regnum Dei non vult nos Dominus dubiam et timidam adhibere curam, ſed ſecuram, vtpote innixam fidei & ſpei ineffallibili. Vnde dicit Paulus: Nihil ſoliciti ſitis, &c. Verū quomodo primùm regnum Dei vult eſſe quęrendū, cùm in prę- *Philip.4.* ſcripta hoc eodē capite oratione dominica, docuerit primùm quærere ſanctificationem nominis Dei, ac ſecūdo loco regnū Dei? Reſpōderi poteſt dupliciter, iuxta quod duobus modis accipitur quod dicitur: quærite regnum Dei. Quidam enim intelligunt, vt ſit ſenſus: Operā date ante omnia, vt Dei regnum latiſſimè pateat, & tum in vobis, tum in quamplurimis alius Deus regnet. Sic autem quærere regnum Dei non eſt aliud, quàm quærere ſanctificationē nominis diuini. Alij verò ſic intelligūt: Ante omnia quærite conſequi regnum Dei, hoc eſt, in hoc præcipuè curas veſtras conferte, vt digni efficiamini participes eſſe regno Dei beato & cœleſti. quomodo ſatis patet intellexiſſe D. Auguſtinū. Iam quod dicit: primùm quærite: intelligendum eum voluiſſe oſtendere quid in bonis noſtris primùm nobis quærendum ſit, quamuis in eiſdē quærendus ſit ante omnia Dei honor, & nominis diuini ſanctificatio. Quærite ergo primùm regnum Dei, præcipuè illud à Deo in orationibus poſtulando, & eò omnia veſtra ſtudia imprimis conferendo, vt illud aſſequamini. Cùm autem additur: *& iuſtitiam eius*: relatiuum, eius, non poteſt referri ad regnum, vt iuſtitia regni Dei ſit quam regnum Dei requirit, quomodo quidam intelligunt, ſed referri debet ad genitiuum, Dei, vt manifeſtè patet ex Græcis, vbi βασιλεία, id eſt, regnum, eſt fœmininum, cùm relatiuum αὐτοῦ ſit maſculinum. Eſt autem iuſtitia Dei, qua coram Deo iuſti ſumus, per fidem & mandatorum Dei operationem. Coniunxit iuſtitiam Dei quærendam cum regno Dei, vt ſignificaret nōn alia ratione regnum Dei poſſe obtineri quàm per iuſtitiam eius. Porrò nō dicit: & hæc

omnia dabuntur vobis, ſed, adijcientur vobis, (vel, vt habent Græca, προστεθήσεται, id eſt, apponētur potius, quomodo & Auguſtinus legit) ne horum temporalium ſuppeditatio videretur eſſe merces quærentium regnum Dei, & vt diſceremus, inquit Chryſoſtomus, eorum quæ in præſenti dantur nihil eſſe magnum, ſi futurorum magnitudini comparentur; cum temporalia, veluti acceſſoria ſolùm ſint & accedentia. Rurſum notandum, vt habet Auguſtinus, quòd poſtquam dixit: Primùm quærite: non ſubiunxerit, deinde iſta quærite, ne duos fines putaremus nobis conſtituendos, & propter ſe appetenda, tum regnum Dei, tum hæc neceſſaria temporalia. Nihil autem obeſt veritati huius promiſſionis, quòd quoſdam ſanctorum Deus etiam vſque ad mortem fame & nuditate premi permiſerit & permittit. Non enim promittuntur temporalia, niſi tanquam adiutoria ſalutis: proinde cùm Deus ea ſubtrahit, quòd ſic expedire ſaluti quorundam iudicat, non promiſſionem ſuam irritam facit, ſed diuerſa ratione eandem ſalutis eorum curam gerit: quomodo & homo cùm iumento ſuo cibaria ſubtrahit, quòd ſic illi expediat, non deſerit illud cura ſua, ſed potius curando illud facit. Proinde in generali huiuſmodi promiſſione tacita huiuſmodi ſubintelligitur conditio, quantum id ſaluti veſtræ expedit. Idem ſentiendum de alijs ſcripturæ ſententijs huic loco ſimilibus, qualis eſt illa Pſalmi: Inquirentes Dominum non minuentur omni bono. Et non eſt inopia timentibus eum. Cùm autem Dominus poſtquam prohibuit ſolicitudinem, econtrariò præcipiat quærere regnum Dei, ſatis rurſum ſignificat qualem ſolicitudinem prohibeat, & aliam quoque indicat rationem, ob quam propulſanda ſit ſolicitudo temporalium, nimirum quod impedimentum præſtet, ne quis regnum Dei & iuſtitiam eius quærat quemadmodum oportet. Et certè efficax quædam hic ratio à ſolicitudine auocans inſinuatur, quia ſignificatur non ſolicitis multò abundantiùs danda eſſe quę ſunt neceſſaria: ſolicitos verò, præterquam ꝙ inutile patiantur ſolicitu-

Pſalm. 33.

dinem, non tantùm neceſſarijs excidere, ſed etiam cœleſtibus bonis. Perinde ergo eſt ac ſi diceret, vt annotauit Chryſoſtomus: Propterea iubeo iſta non quæri, non, ne accipias, ſed vt abundanter accipias. Cumque ea quæ tibi competit vtilitate etiam præſentia conſequaris, ne ſolicitudinibus afflictus, & curarum morſibus ſæpe diſcerptus, non modò iſtis, ſed etiam ſpiritualibus bonis te facias indignum, ne & ſuperfluam patiaris ærumnam, &, quod eſt amplius, propoſitam tibi amittas coronam.

DOMINICA XVI. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

IN illo tempore: Ibat Ieſus in ciuitatem, quæ uocatur Naim, & ibant cum illo diſcipuli eius, & turba copioſa. Cùm autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris ſuæ: & hæc uidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cum audiſſet Dominus, miſericordia motus ſuper eam, dixit il i: Noli flere. Et acceſſit, & tetigit loculum. Hi autem qui portabant, ſteterunt, & ait: Adoleſcens, tibi dico, ſurge. Et reſedit qui erat mortuus, & cœpit loqui, & dedit illum matri ſu r. Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes: Quia propheta magnus ſurrexit in nobis, & quia Deus uiſitauit plebem ſuam. Lucæ 7.

BReuis quidem præſentis Euangelij hiſtoria, at nō vulgarem, minimeque breuem conſolationem, doctrinam, inſtructionem, atque exhortationem, ſi ſingulas eius partes ac ſententias diligenter excutias, continet. Siquidem, quis ſit ſtatus vitæ, quæque conditio hominum ſuper terram, luculenter admodum, ac veluti in tabula depictum, conſpiciendum nobis exponit, quò nos nobis ipſis cognobiles reddat. Deinde, ad fidei confirmationem, nouo & ſtupendo miraculo, quis CHRISTVS ſit, aperit, vt in priore parte, noſtram cognoſcentes miſeriam, ſciamus, ad quod aſylon refugere, atq; vnde malorum omnium remedia ſpe-

rare debeamus. Poſtremò, quamplurima tradit pietatis & vitæ,ad Euangelij normã inſtituendæ paradigmata,ex quorum obſeruatione, quid cuiq; ſequendũ,quidue fugiendum ſit, manifeſtiſſimè conſpicitur. Ac primum quidem diligentiam paſtoris noſtri, perditam ouem perquirentis, hodiernum Euangelium oſtendit. Miſſus erat à patre,docendis,ſeruandisq; omnibus: Quã legationem non perfunctoriè, ſed tanta auiditate compleuit, vt verè dicere poſſit: Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius,qui miſit me. Sanato itaque Centurionis ſeruo, & ſocru Simonis, alijsque, quos ibidem inuenit, infirmis curatis, ne qua illi mora fieret, quò pluribus faceret beneficentiæ ſuæ copiam, noctu ſeſe ſubduxit, nulliſque parcens laboribus,feſſa,maleque ſæpenumerò refecta membra,quaque verſum diſcurrens,exponit itineri, tanto ſtudio, vt alicubi ipſum remorari volentibus,reſponderit: Oportet me & alijs ciuitatibus euangelizare regnum Dei, quia ad hoc miſſus ſum: Siue,vt Marcus habet: Eamus in proxima municipia & ciuitates,vt & ibi prædicem,ad hoc enim veni. Cuius rei gratia,& hanc, Nain verſus, profectionem inſtituit. O fœlix illud oppidum, illa domus, & homo quicunque,ad quem Ieſus,hoc eſt,Seruator diuertit: Inde enim mala omnia, vt è veſtigio diffugiant,bonaque cuncta ſuccedant,neceſſe eſt. Intrauit domum Simonis, & à febribus exoneratur ſocrus: Intrauit domum Matthæi,& ex auaro publicano fit, non modò Euangeliſta, verùm etiam Apoſtolus. Intrat cubiculum Iayri, & dicto citius,deploratam filiam mortuam,vitæ reſtituit. Ingreditur ædes Zachæi, & facta eſt illis ſalus,ac ex Satanæ mancipio,fit filius Abrahæ. Ad ædes quoque diuertens principis Phariſæorum obſeruatorum, æmulorumque plenas, (vti futura Dominica audituri ſumus) præter corporalis beneficium ſanitatis impenſum hydropico, totam familiam diuiniſſimis admonitionibus ad pietatem inſtruit. Quid multa? Veniens Chriſtus Nain, reuixit,qui efferebatur mortuus, & mœror omnis vertitur

Ioan. 4. *Matt. 8.* *Lucæ 4.* *Mar. 1.* *Matt. 8.* *Matt 9.* *Luc. 19.* *Luc. 14.*

tur in gaudium. Contra verò, væ illis, à quibus Seruator diſcedit, quemadmodum accidit perfidis Iudæis, à quibus, quoniam ob deploratam obſtinationem ſe CHRISTVS auertit, quidnam aliud ipſis ſupereſſe potuit, quàm extrema calamitas, perditio, atque exitium. Quoties volui, ait Dominus, congregare filios tuos, ſicut gallina congregat pullos, & noluiſti, propterea relinquetur vobis domus veſtra deſerta, & me non videbitis amplius. Hinc obſerua, quid cauſæ ſit, quod tot, tantiſque miſerijs Chriſtiana Reſpublica, vbique infeſtatur, nuſquam pax aut ſecuritas, hæreſibus, bellis, & ſeditionibus permiſcentur omnia, tuta etiam cuncta pertimeſcimus, quin & elementa ipſa, in noſtram videntur coniuraſſe perniciem. Calamitatum omnium cauſa hæc eſt, quod CHRISTVM, & præcipuè gloriam Dei, ad conſiſtoria, conuentus, & deliberationes noſtras, non admittimus, ſed noſtram tantùm, & politicam prudentiam conſulimus. Quod item Chriſtum intra cordis hoſpitia, aut non admittimus, aut, non retinemus. Vos reliquiſtis me, & ego reliqui vos in manu Seſac, inquit Semeias Propheta ad Roboam, & Principes Iuda conſternatos, ob potentiam & tyrannidem Regis Aegypti &c. Sed tempus nunc poſtulat, vt Euangelij textum repetamus.

Mat. 23.

2. Par. 12.

IBat Ieſus in ciuitatem quæ vocatur Naim] Bene quidem præſens miraculum, poſt duo ſuperiora hoc eodem & præcedenti capite, apud Lucam deſcripta, & contigit, & deſcriptum eſt. Sic enim progreſſus quidam factus eſt, à mirabilibus ad mirabiliora. Magnũ enim fuit miraculum hominẽ incurabili manus laborantem morbo curare: maius verò, abſentem paralyticum iamiã moriturum ſolo verbo ſanitati reſtituere: ſed omniũ maximum, mortuũ & iam ſepeliendum reſuſcitare. Itaq; hoc miraculo obſtruebatur os eorũ qui dicere poterant ſeruũ

Centurionis non moriturum fuiſſe, etiamſi Chriſtus ſanitatem illi, verbo non contuliſſet, & proinde nihil magni Dominum in illo operatum fuiſſe. Porrò Naim, vel vt habent Græca, ναΐν Naein, ciuitas Galilææ, non longè à Capharnaum, duobus miliaribus diſtãs à monte Thabor contra meridiem, teſte Hieronymo in libro de locis Hebraicis, vbi & ſuo ſeculo perſtitiſſe adhuc ciuitatem hanc ſcribit. Igitur Dominus qui circuibat ciuitates & caſtella, quo latius ſpargeret ſemen Euangelicæ doctrinæ, & ſanaret languidos multorum, è Capharnaum ciuitate, in qua potiſſimum reſidebat & habitabat, ibat aliquando in proximam ciuitatem hanc Naim, volens etiam hanc, quamuis humilem & obſcuram, præſentia ſua, doctrina & miraculis illuſtrari. Diuina autem prouidentia factum, vt & Dominum concomitarentur diſcipuli multi (nam Græca non tantùm diſcipulos ijſſe cum Domino habent, ſed diſcipuli ἱκανοὶ, hoc eſt, ſufficientes & multi) & turba copioſa, & viduæ quoque cui Dominus occurſurus eſſet, multa adeſſet turba, vt miraculum in medio turbarum duarũ geſtum, multos haberet teſtes qui illud in Dei gloriam vbique diuulgarent. Quod autem ex portis ciuitatis efferebatur defunctus ſepeliendus, hinc fuit, quòd apud Iudæos mortui nõ ſepelirentur in ciuitatibus, ſed foris in agris & montibus. Bene autem iuſtam miraculi faciendi occaſionem, imò neceſſitatem indicat Euãgeliſta, cum quàm flebile eſſet funus Domino obuians deſcribit. Flebile enim erat triplici de cauſa. Primùm, quòd adoleſcens eſſet mortuus, in ipſo flore vitę ereptus: Deinde, quòd filius viduæ, quę filij preſentia ſeſe conſolabatur de morte mariti: Poſtremùm, quòd vnicus eſſet filius, &, quod eſt maius, vnigenitus. Græca enim habent, μονογενής. Proinde apud nos vnicus filius dici intelligendus eſt, qui ſolus ei fuit natus. Non parum enim auxit viduæ dolorem, quòd deſtituta viro, etiam orbata eſſet eo quem ſolum genuerat, & ob id tenerrimè dilexerat, ex quo etiam nondum nepotes ſuſceperat, priuata iam non ſolũm omni conſolatione, ſed & omni ſpe poſteritatis. Itaque fieri non

potuit

potuit quin caſu tam miſerando & iuſtiſſimis fletibus viduæ moueretur miſericordiſſimus Dominus, cuius occurſus & obtutus ſemper fœlix eſt & fauſtus. Occurrit enim dæmoniacis in regione Geraſenorum, & curati ſunt. Vidit Petrum & Andream piſcantes, & fecit piſcatores hominum. Vidit Publicanum nomine Leui, & ex Publicano fecit Apoſtolum. Vidit in probatica hominem paralyticum, & mox ſanitatem contulit. Vidit cœcum à natiuitate, & viſum præbuit. Reſpexit in atrio Petrum, & ad pœnitentiam commouit. Sic & modò occurrens viduæ, eamq; flentem videns, miſertus eſt eius, & qui viduarum maximè curam gerit, ſeſe illi quæ conſolatorem non habuit, conſolatorem efficacem præbuit, & verbis & re opitulans. Quique ferè fide quorundam & precibus ad miraculum commoueri ſolet, hic iã ſola miſericordia mouetur, quemadmodum & in curatione paralytici in probatica. Primùm ergo verbis eam conſolatur, dicens: Mulier, noli flere. Non enim deflenda erat mors eius, qui mox maiori cum gloria & lætitia matris erat victurus. Deinde, quoniam exiguæ aut vanę eſt miſericordiæ verbis tantùm conſolari, cui poſſis re & opere ſubuenire, ne vana eſſet eius conſolatio, acceſſit, & tetigit loculum, in quo efferebatur defunctus repoſitus. Perfectam ergo miſericordiam Dominus hic exhibet, dum & in corde mouetur miſericordia, & verbis eã conſolatur, & ipſo facto miſeriam viduæ ſubleuare ſtudet. Chriſto tangente loculum, illico funeris portitores reſtiterunt, Domini autoritatem vel prius cognitam habentes, vel iam ex turba ipſum ſequente cognoſcentes. Hic vtraq; erat turba erecta in rei euentum, tum ea quæ comitabatur Dominum, tum ea quæ comitabatur viduam. Ieſus autem verſus ad adoleſcentem exanimem, qui vocare poteſt ea quæ non ſunt tanquam ea quæ ſunt, cum imperij autoritate dixit: *Adoleſcens tibi dico, ſurge*. quemadmodum ſuprà filiam Archiſynagogi ſuſcitans dixit: Puella tibi dico, ſurge. Qua in re incomparabilem ſanè potentiam ſuam & planè æqualem patri demonſtrauit. Qui enim hac in parte El.æ ſimilis

fuit, quòd, quemadmodum ille, viduæ filium vnicum reſuſcitauit, longè ſe diſſimilē aut Eliæ aut alijs demonſtrauit, quòd nō frequenti extenſione corporis ſui ſuper corpus mortui, quemadmodum Elias & Elizeus, nec longa oratione, quemadmodum Petrus, ſed ſimplici cōtactu & imperio mortuum ad vitam reuocauit, omnino declarans ſe verum Deum eſſe, apud quem ſolum eſt imperiū vitæ ac mortis. Itaq; adoleſcens ad vocem Domini ilico, velut excitatus à ſomno, reſedit in loculo, quoque certius eſſet vitę redditæ argumentum, cœpit loqui, ſermone non ſolùm vitam, ſed etiam vigorem animi declarans. Quumq; iam adoleſcens à loculo exilijſſet, ac, vt eſt veriſimile, Ieſu adhærens, per quem intelligebat ſibi vitam eſſe reſtitutam, gratias ageret, nō illū ſibi retinuit quemadmodum iure potuiſſet, vt qui vitam iam donauerat quam à matre non acceperat, ſed reddidit illum ſuæ matri. propter quod bene dicit Euangeliſta: *Et dedit illum matri ſuæ.*] vt cuius iam non erat niſi benignitate Domini, illi fuiſſet nouo dono datus. Porrò ex conſpectu miraculo tria in præſentibus turbis conſecuta narrat Euangeliſta, nempe primò timorem, non quo malè ſibi à Domino metuerent, ſed qualis naſci ſolet ex ſtupore magno, dum noua aliqua & inſolita res accidere videtur. Deinde glorificationem Dei. Magnificabant, inquit, Deum, hoc eſt, glorificabant, (nam Græcè eſt ἐδόξαζον) dicentes: Propheta magnus ſurrexit in nobis, &c. Dicunt autem, magnus, vel quia ex miraculi magnitudine videbant eum alijs prophetis potentiorem, vel quia intelligebant eum eſſe illum prophetam à Moyſe promiſſum, Deuteronom. 18. hoc eſt, eſſe Meſſiam expectatum. Dicunt, Deus viſitauit plebem ſuam, hoc eſt, curam ſe plebis ſuę habere iam declarauit, cùm nullos longo tempore nobis mittens prophetas, viſus ſit noſtri oblitus, nec ſingularem noſtri rationem habere. Aut ſi turba Dominum fuiſſe Chriſtum credebat, viſitaſſe dicunt Deum plebem ſuam, quòd promiſſa ſua in populo Iudaico iam complere cœperit. Verùm verba magis videntur ſignificare, populum nihil altius de Domino ſuſpicatum, quàm quod

quod propheta quiſpiam eſſet inſignis. Non enim Græci hic habet articulum, ὁ προφήτης μέγας. Poſtremùm narrat Euangeliſta & tertium, quod ex cõſpecto miraculo conſecutum eſt, nimirum quòd exierit hic ſermo, hoc eſt, rumor miraculi huius, vel hic ſermo, hoc eſt Hebraica phraſi, hoc factum, in vniuerſam Iudæam. Vbi nomen Iudææ generaliter videtur accipiendum, vt ſcilicet etiam Galilæam comprehendat, in qua erat ciuitas Naim. Circa hanc hiſtoriam primùm obſeruandum, Dominum ex omnibus mortuis vnum tantũ excitaſſe, ſola miſericordia ipſum commouẽte, nulliusq; precibus interpellatũ, idq; filium viduæ. Hoc enim demonſtrauit ſe viduarum maximè eſſe conſolatorem, ac viduarum lachrymis maximè commoueri, quemadmodum id vbiq; de Deo ſcripturæ prædicant. Sic & viduæ ſolius filium ſuſcitauit Elias, & Eliſeus viduæ inopiam miraculo olei multiplicati ſubleuauit, & Petrus precibus viduarum flexus puellã nomine Dorcadem ſuſcitauit. Quibus omnibus & nos docemur, viduis & deſolatis potiſſimum hominibus adeſſe. Secundo obſeruandum, quòd Dominus ſuſcitaturus filium viduæ, eidem prius fletum prohibet, dicens; Noli flere: docens ſcilicet ob ſpem reſurrectionis mortẽ amicorum non deflẽdam immoderatè. Vnde & Paulus: Nolumus vos ignorare de dormientib. vt nõ cõtriſtemini, ſicut & cæteri qui ſpẽ non habẽt. Obſeruandũ tertiò, quòd Dominus non verbis tantũ ſe viduæ exhibuit conſolatorem, ſed & re ipſa, docens ſcilicet non verbis tantùm miſerorũ afflictionem leniẽdam, ſed & opere, quatenus in noſtra eſt poteſtate. Iam quod ad myſticos attinet ſenſus, allegoricè quidem hac vidua ſignificatur ſecundum Ambroſium Eccleſia ſanctorum, quæ populum iuniorem iam amiſſum & mortuum, & ligno concupiſcentiæ, quod primum mortẽ inuexit, ad inferni veluti ſepulturam delatum, Chriſto in mundũ adueniente, recepit, poſtquã lignum Dominus tetigit. Contactu enim loculi intelligit Ambroſ. ſignificatum ſalutẽ populo per crucis patibulum refundendam. Moraliter vero in hac vidua exprimitur quid quotidie mater Eccleſia facere debeat,

3. Reg. 17. *4. Reg. 4.* *Act. 9.* *1. Theſſ. 4.* *Myſticus ſenſus.* *Moralis ſenſus.*

debeat, cùm aliquem adoleſcentium ſuorum quos genuit Chriſto, hoc eſt, eorum qui nondum virile in virtutis profectu collegerunt robur, contigerit letali aliquo peccato à vita ſpiritus excidere, immò iam per manifeſtam ipſius impietatem, à mundi cupiditatibus deferri è porta ciuitatis, quæ eſt Eccleſia, ad ſepulchrum æternæ deſperationis. Vidua enim modò eſt eccleſia, vt quæ deſtituta eſt corporali præſentia ſponſi ſui in cœlos ſublati. Habet hæc filios multos, & inter hos quoſdam viros, quoſdam adoleſcentes, ſed quos ſingulos ita diligere debet, ac ſi quiſq; vnicus eſſet. Habet portas ſuas, per quas eijcit mortuos, ne fœtore cadaueris inficiantur & alij. Habet portas, per quas recipit à Domino reuocatos ad vitam. Itaque ſi quis adoleſcens adhuc, apertè iam mortuus, à ſuis cupiditatibus extra portas Eccleſiæ defertur ad ſepulchrum æternæ perditionis, mater Eccleſia necdum planè deſperans, multis comitata ſuis ciuibus, proſequi debet funus, lachrymis, gemitu, lamentis declarās quod optat. Sic fiet vt Eccleſię ſuæ occurrens pius Dominus plorantem cōſoletur, & eius ſolius permotus lachrymis, primùm quidem manu ſua contacto loculo, ſtare faciat funeris baiulos, hoc eſt, finem imponat impijs cupiditatibus, quæ ceſſaturę alioqui non fuerant, donec mortuum ſepeliuiſſent in profundum malorum aut inferni. At tum quidem ſpes bona eſt rediture vitæ, ſiquidem primus gradus ad reſipiſcentiam eſt, non progredi in malis, ſed non redit vitæ vigor, niſi mortuo loquatur Dominus. Itaque ſecundò Dominus etiam ad mortuum conuerſus voce ſua illum reſuſcitabit, quam quicunque audierit, etiamſi mortuus fuerit viuet. Reſuſcitatus autem & vitæ reſtitutus qui mortuus fuerat, erigere ſe debet ad virtutum opera, & certiſſimum vitę documētum loquendo præbere, confeſſione ſcilicet peccatorum ſuorum, & gratiarum actione de diuina in ſe clementia. Sic demùm cùm eſt matri redditus, ſequitur maius gaudiū quàm erat prior luctus, ſequitur admiratio & prædicatio diuinæ bonitatis in multis. Hanc hiſtoriæ moralem tractationem videre eſt latius in Paraphraſi Eraſmi, qui

eam

eam pulchrè & prolixè proſequitur. Theophylactus autem & aliam moralem tractationem indicat, nimirum vt in vidua hac animam intelligamus, iam verbo Dei aut Chriſto ſuo ſponſo orbatam per peccatum, cuius filius, hoc eſt, mens iam mortua effertur extra portas ſupernæ ciuitatis Hieruſalem, quæ tantùm viuentium regio eſt. Hæc ergo anima ſi funus ſuum defleuerit, & maximè ſi aliorum piorũ lachrymas ſibi adiunxerit, Ieſum ſibi occurrentem habebit, qui contacto corpore, quod veluti loculus eſt & ſepulchrũ mortuę mentis, ipſam mentem viuificabit, vt iam & ſurgere poſſit, & loqui quę vitam ſpiritualem teſtentur. Porrò in tribus iam prædictis apud Lucam cap. 7. miraculis, & illud obſeruari poteſt ad moralem inſtructionem conueniens. Primus leproſus per ſe Chriſtum accedens, & rogans, ſanitatem conſecutus eſt. Secundus paralyticus per ſe accedere non valens, aliorum precibus impetrat ſanitatem. Tertius mortuus, non niſi lachrymis multorum ad vitam reuocatur. His enim tribus, triplex peccatorum genus deſignatur. Nam ſunt qui vitam quidem habent malis operibus cõtaminatam, ſed non omni ex parte malam, qui needum inciderunt eam infirmitatem, vt non poſſint ipſi Chriſto accedere, & pijs ac humilibus precibus ſanitatem impetrare. Sunt alij qui in omnib. animę ſuæ viribus diſſoluti, paralyticorum more, non valent ad Chriſtum accedere, ſed tamen morbi ſui magnitudinem ſentientes, alios ad Dominum mittunt qui pro ipſis deprecentur, & ſanitatem conſequuntur. Sunt tertio qui iam velut mortui, nullum mali ſui ſenſum habent, qui vt ad vitam reuocentur, maioris negotij eſt. Opus enim nõ ſolùm piorum precibus, ſed & lachrymis.

Triplex peccatorũ genus.

DOMINICA XVII POST TRINITAT. EVANGELIVM.

Lucæ 14.

In illo tempore: Cùm intraret Ieſus in domum cuiuſdã principis phariſæorum ſabbato manducare panem, & ipſi obſeruabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et reſpondens Ieſus, dixit ad legiſperitos, & phariſæos dicens: Si licet

Si licet ſabbatho curare? At illi tacuerunt. Ipſe uero apprehēſum ſanauit eum ac dimiſit. Et reſpondens ad illos, dixit. Cuius ueſtrū aſinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum die ſabbathi? Et non poterant ad hæc reſpondere illi. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens, quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cùm inuitatus fueris ad nuptias, non diſcumbes in primo loco, ne fortè honoratior te ſit inuitatus ab eo, & ueniens is, qui te & illum uocauit, dicat tibi: Da huic locum, et tunc incipias cum rubore nouiſsimum locum tenere. Sed cùm uocatus fueris, uade, recumbe in nouiſsimo loco: ut cùm uenerit qui inuitauit te, dicat tibi: Amice, aſcende ſuperius. Tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbētibus: Quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur.

NOn potuiſſet Eccleſia, ſi quis tenorem Euangelij exactè conſideret, meliore introitu, huius Dominicæ diei Liturgiam auſpicari, quā iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum. Singulis ſiquidem ordinibus, quos coram ſe habuit Chriſtus, quæ iure competebāt fercula, diſtribuit. Infirmo ſanitatem, inſtructionem ignorantibus: ignauis calcar & incitamentum: rebellib. autem & præfractis correctionem. Qui enim cùm ſubeſt facultas, rogatus egēti nō ſubuenit: aut qui non inſtruit cùm neceſſe eſt, rudes & ignaros: aut denique, qui prauis moliminibus non refragatur, nequaquam iuſtitiæ nomen ſibi vendicare poteſt. Triplex autem hominum genus Chriſtus in hiſce ædibus reperit, quorum primum hydropicus, qui ſanitate indiguit, eamque eſt conſequutus. Phariſæis neceſſaria fuit correptio: reliqui verò conuiuæ, quoniam ob Phariſæorum obſtinatam malitiam prauo exemplo corrumpebantur, opus habebant ſincere aliqua informatione, quā & benigniſſimè ipſis Chriſtus ſuppeditauit. In ſuperbiſſima Phariſaïca gente, duo peſſima redarguit crimina, quorum alterum religionē, alterum Rempublicam euertere ſolet. Prauus ſiquidem ſcripturę intellectus, hæreſes gignit, & inanem hominibus ſecuritatem facit, vt ſibi perſuadeant, promittantq; ſalutem, falſis innixi opinionibus, quod, heu, infœliciſ-

ſimis noſtris temporibus magis innotuit, quàm vt longiore egeat declaratione. Hinc Phariſæi cogebantur audire, quod non modò ſcripturis, verum etiam ſuis ipſorum rationib. repugnarent, pro eo quod culpabant Chriſtum ſabbathis hominē curare, cum idem ipſi brutis pecudibus, quod vilius eſt, impium non iudicarent, exhibere in ſabbatho. Pari modo & id in ipſis reprehendit quod politias, vt plurimum euertere ſolet. Vnde quæſo tot in Republic. tumultus, ſeditiones, lites & bella, niſi quia vnuſquiſq; eminere, nemo alteri cedere velit, nullus ſit ſua vocatione, nullus ſua ſorte contentus? Diſcipulus magiſtri partes vſurpat ruſticus nō vult cedere ciui, nobiles ſe principi moliuntur æquare, principes ſe præferunt Cæſari, Magiſtratus ciuilis Eccleſiaſticum opprimit, ſuamque falcem in ipſius meſſem, cum multarum animarum interitu immittit, pauci Apoſtolicæ recordantur doctrinæ: Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam; ſed in humilitate ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes. Nemo cogitat latam in Euangelio (cuius enarrationem iam auſpicaturi ſumus) ſententiam. Omnis qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur.

Ad Phil. 2.

E*T factum eſt cùm intraret Ieſus in domum cuiuſdam principis*] Lucas Euangeliſta commemorat Phariſæorū contra Dominum technas, & quomodo eorum per uerſa iudicia & mores à Domino ſunt notati & reprehenſi. Nam hoc fere multis agit capitibus. Factum eſt, inquit, hoc eſt, accidit, cùm introiſſet Ieſus in domū cuiuſdam principis Phariſæorum ſabbathi die ad manducandum panem, (neq; enim dedignabatur Dominus ad illorum conuiuia accedere, etſi non ſyncero animo ab eis rogaretur, cupiens omnes lucrifacere) & ipſi Phariſæi qui ſimul erant inuitati obſeruabant eum, num quid diceret vnde poſſent accuſare eum, aut facere quod contra ſabbathi eſſet religionem. Supereſt autem, quod ad ſenſum attinet, hoc loco coniunctio, &, appoſita ex phraſi

Hebra-

Hebraica, quemadmodum ſæpius apud Lucam. Cùm ergo obſeruarent eum, ecce parata erat calumniæ occaſio. Aderat enim illic homo quidam hydropicus ſtans ante illum, quem veriſimile eſt ab ipſis Phariſęis iuſſum conſiſtere in conſpectu Domini, vt illi occaſionem offerrēt faciendi quod reprehenderent. Verùm miſero huic profuit veniſſe in conſpectu Domini. Sanitatem enim conſecutus eſt, etiamſi verbis eam non peteret, ſiue quòd ſic fuit à Phariſæis inſtructus, ſiue quòd Phariſæos metueret propter ſabbathum. Itaque cùm Dominus ad aſpectum miſeri moueretur miſericordia, ac multo magis dolens ob Phariſæorum cæcitatem & malitiam, præuenire volens eorum calumniam, ac declarare ſe non ignorare quid apud ſe cogitarent, reſpondens ad illorum ſcilicet cogitationes & obſeruationem (ſic enim hic, reſpondens, poſitum eſt, quemadmodum ſępe, vt ſit, ad aliquid vel cogitatum, vel factum, vel dictum ſubijcere aliquid) dixit ad legiſperitos & Phariſæos: *An licet ſabbatho curare?* Qua interrogatione excludit eorum calumniam. Neque enim iuſtus calumniandi factum Domini locus illis eſſe potuit, qui interrogati num liceret, non prohibuerunt, idq; cùm omnium ſe magiſtros profiterētur. Cùm ergo illi interrogati iam obticeſcerent, quemadmodum & aliàs idem interrogati ſiluerunt, (neque enim dicere poterant licere, quandoquidem ſic locuti fuiſſent cōtra ſuam obſeruationem: neque dicere audebant non licere, quòd metuerent ab illo reprehendi, quemadmodum euenit) Dominus apprehenſum hydropicum contactu ſuo illum ſanauit, ac poſt redditam ſanitatem nō illum in ſuam ſeruitutem ſibi reſeruauit, nec apud ſe ad oſtentationem detinuit, ſed mox à ſe dimiſit. Sanauit autem non ſolo verbo, ſed apprehendens illum, vt ſtultitiam Phariſæorum ſic confutaret, & exemplum quo poſtea eos redarguit, ſuo facto magis conueniret. Quoniam autem ſciebat Dominus hoc facto offenſos animos Phariſæorum, vt poſt ſanatum corpus mederetur & mentibus prauis iudicijs infectis, reſpondens ad cogitationes ipſorum, quæſtionem eis proponit, per quam ex rebus factis

dic

die ſabbathi à ſeipſis, intelligere poſſent factũ eius multo magis ab omni calumnia liberum eſſe debere. Congruenter autem, vt annotauit Diuus Auguſtinus, hydropicum animali quod in puteũ cecidit comparauit, quia humore laborabat, & veluti è puteo in quo ſubmergendus fuerat, ſubtractus fuerat Domino illum apprehendente: ſicut illam mulierem quam alligatam dixerat, & ipſe ſoluebat, comparauit iumento quod ſoluitur vt ad aquam ducatur. Porrò non ſimpliciter Dominus ex illorum facto ſuum factum non eſſe dignum calumnia eorum oſtendit, ſed exemplo propoſito ſimul etiam notat illorum & præpoſteram religionem & auaritiam, vt qui in eo quod, ſi opus erat dicendum, tantùm fuit opus charitatis, arguerent eum violare ſabbathum, cùm in ſimili opere cupiditatis non iudicarent ſe violatores ſabbathi. Notat autem eos modeſtè tantùm, & quod iuſtum eſt eis iudicandum relinquit, nec tam apertè eos inceſſit, vt mox ſuperius in ſynagoga ipſum archiſynagogũ, quòd non vt ille apertè factũ ipſius calumniarentur, ſed in ſilentio cogitationes ſuas occultarent. Cęterùm hydropicus iſte, typus quidam eſt, aut in genere cuiuslibet peccatoris, quem exuberans terrenarũ rerum, in quibus nunquam ſatiari homo poteſt, deſiderium aggrauat, ac per diſſolutam & lubricam vitam grauiter laborat: aut ſpecialiter hominis alicuius, qui vel libidini ſeruit, vel diuitijs eſt intentus, vel faſtu tumet. Singula enim hæc vitia ob quandam proprietatem hydrops morbus adumbrat. Nam quoniam hydropicus morbus ab aquoſo humore vocabulum trahit, libidini ſignificandæ rectè adaptatur, & vitæ lubricitati. Et quoniam quo magis hydropicus abundat humore, tanto amplius ſitit, hydropico rectè aſſimulatur auarus. Nam quẽadmodum quo plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ: ita creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit. Rurſum ob tumorem qui eſt in hydropico, ac proficiſcitur ex epate vitiato, bene ei comparatur quiſquis inani tumet faſtu naſcente ex corrupto mentis iudicio, veluti ex epate vitiato, dum collocat gloriam in his rebus in quibus non eſt collocanda,

da,ac ſtultiſſimæ gloriæ apud homines parandæ ſiti laborat. Quamobrem quiſquis cuiuſuis vitij ratione laborat hydropi,grauatus concupiſcentijs,ſed nõ ſatiatus, ſanabitur,ſi in ſabbatho ſe Chriſti conſpectui obtulerit, hoc eſt,ſi otium agens à malis operibus,morbumque ſuum agnoſcens,ſanari à Chriſto deſideret, ac ipſum ſemper ob oculos habeat.Sic enim minimè in poſterum peccabit. Qui verò ſeſe ſubducit à conſpectu Chriſti,ſanitatem nequaquam recipere poterit.Quoniam autem peculiari ratione per hydropicum ſignificatur auarus aut ſuperbus, rectè ante Phariſæos hydropicus curatur, vt per alterius ægritudinem corporis,in alijs exprimatur languor cordis & mentis.

Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos Conuiuio corporali exceptus Dominus in ſabbatho, conuiuium viciſſim ipſe inſtruit,ſe ac ſabbatho dignum, varijſque ferculis adornatum, vtpote ſalutari miraculo ac doctrinis varijs, prout cuique conuiuarum opus erat. Itaque poſt ſanatum hydropicum ad eos ſanandos ſalutari ſua doctrina conuertitur qui grauiori morbo laborabant,vtpote ſpirituali & tecto,& primùm quidē ſecum inuitatos docet fugere ſuperbiam, ſectariq; humilitatem,deinde verò inuitantem ſe docet fugere auaritiam,ac eleemoſynis inſiſtere. Cùm enim Phariſæi ſuperbia & auaritia maximè laborarent, hæc potiſſimùm vitia in eis iam curari conueniebat. Sumit autem Dominus ſuo more occaſionem docendi hæc ab his quę ad conuiuium,in quo tum erat,pertinent, docens nos ſemper ex re præſenti materiam ædificationis aliorum decerpere. Porrò doctrinæ quam tradidit inuitatis, occaſio fuit, inquit Euangeliſta, quòd intendebat,hoc eſt, attendebat,& conſiderabat quomodo primos accubitus eligerent,vel(vt potius vertendum puto)elegiſſent.Non enim cùm dicitur: intendens quomodo primos accubitus eligerent: ſignificatur Dominum hoc ſermone illud intendiſſe, & pro ſuo ſcopo habuiſſe, vt ſignificaret illos ſolitos eligere primos accubitus,hoc eſt,nõ ſignificatur finis quē Dominus intēderit hac doctrina,ſed occa

ſio

ſiõ dicendi hæc ad inuitatos ex his quæ in eis obſeruauerat. Nam, intendens, eſt hoc loco idem quod attendens & conſiderans, cùm Græcis ſit ἐπέχων, quod hic idem eſt quòd προσέχων, ſicut & Actu.3. cùm dicitur: Claudus intendebat in eos: vbi Græcè eſt, ἐπεῖχεν αὐτοῖς. Attendebat autem & conſiderabat Dominus eos eligere vel elegiſſe primos accubitus ſiue oculis ſuæ diuinitatis, quibus etiam occultos eorum affectus agnouit, ſiue etiam oculis corporalibus, ex ſignis quibuſdam externis obſeruatis in eis. Poſtquam ergo hoc obſeruaſſet, dicebat ad inuitatos parabolam hanc: Cùm inuitatus fueris, &c. Quæ Domini doctrina ad literam quidem ſonat morale documentum de modo accumbendi in conuiuijs ſeruando, verùm præcipuam Domini intentionem non eſſe id docere quod litera ſignificat, vel ex eo ſatis patet, quòd Lucas hanc doctrinam vocet parabolam. Ideo enim parabolam vocat, quòd ſub hoc ſermone, quo ad ciuilẽ quandam in conuiuijs ſeruandam modeſtiam ad literam hortatur, docere Dominus voluerit ſectandam vbique & ſemper humilitatem & ſui depreſſionem, fugiendam verò ſui exaltationẽ, quòd per hanc fiat vt quis plerunque ab hominibus, ſemper autem à Deo humilietur: per illam verò contrà fiat vt quis a Deo & hominibus exaltetur Vnde in fine ſignificans quorſum hanc dixerit parabolam, adijcit ſẽtẽtiam generalem: omnis qui ſe exaltat, humiliabitur, &c. qua ſententia & aliàs Dominus vſus eſt, vt Lucæ 18. & Matth. 23. Eſt ergo hæc Domini doctrina ſimilis multis parabolicis ſermonibus Salomonis, in quibus ſub præceptis ciuilium virtutum & morum, Spiritus ſanctus ad veras virtutes informat ſapientiæ candidatum. Inter quæ etiam eſt cap. 25. quod huic documento ſaluatoris concordat, cùm dicitur: Ne glorioſus appareas coram rege, & in loco magnorum ne ſteteris. Melius eſt enim vt dicatur tibi: Aſcende huc, quàm vt humilieris coram principe. Quanquam autem huius doctrinæ Domini ille ſit præcipuè ſcopus qui dictus eſt. tamen rectè intelligitur Dominus etiã id docere voluiſſe quod ad literam moraliter ſignificatur, nempe

ſeruandum illum à ſe præſcriptum modum in deligen-do accubitu, quantum id commodè & honeſtè fieri po-teſt. Nec indigna videri debet hæc moralis doctrina, per-fectioni euãgelicæ doctrinę. Nã quẽadmodum boni me-dici eſt nõ tatũ grauioribus mederi morbis, ſed & leuio-ribus: ita boni doctóris erat etiam quæ in ciuili conuer-ſatione ſunt inhoneſta, reſecare, & quæ ſint ciuilis ho-neſtatis & decoris indicare, maximè in conuiuio occa-ſione commoda ſeſe offerente. De quo vide Theophyla-ctum, qui hanc Domini doctrinam tantùm vt morale ci-uilitatis documentum tractat. Cauendum tamen ne ni-mis ad literam quis ſeruet hoc Domini ciuilitatis docu-mentum. Sic enim frequenter ex huius curioſa obſerua-tione locus daretur contentioni & vanę glorię, vt ſi quis pertinaciter vltimum locum ſibi vendicare contẽderet, alio eundem etiam vendicare ſtudente: aut ſi quis ideo vltimum locum eligeret, vt deinde ab alio exaltatus, ma gis apud homines glorificaretur. Vnde D. Baſilius docẽs hoc præceptum etiam ad literam obſeruandum, & quo-modo ſit obſeruandum, ſic habet. Quandoquidẽ, inquit, præceptum eſt Domini vbiq; ad humilitatem nos aſſue-faciens, vt & in prandijs accumbẽtes poſtremum locum præoccupemus, neceſſe eſt vt qui omnia ſecundum man datum facere ſtudio habet, neque hoc præceptum negli-gat. Si quidem igitur mundani quidam nobiſcum ac-cumbant, exemplum ipſis etiam ex hac parte fieri nos conuenit vt non extollantur, neq; primum locum quæ-rant. Vbi verò omnes iuxta æqualem ſcopum conueni-unt, quo in omni tempore humilitatis ſuę probationem dent, extremum quidem occupare locum ad omnes iu-xta Domini præceptum pertinet, & tamen rurſus con-tentioſe circa hunc occupandũ protrudi, reprobandum eſt, velut quod bonam ordinis diſciplinam deſtruat, & tumultus cauſa ſit. Sed & inter nos mutuo pertinaces eſ-ſe, & de hoc contendere, ſimiles non faciet his qui de primatu certãt, quapropter oportet etiam hic cõſiderare id quod nobis decorũ eſt decernẽdo ac ſtatuendo, ei qui ſuſcipit permittere, etiam accumbendi ordinẽ, quemad-

modum

modum etiam Dominus admonuit, patrifamilias conuenire dicens harum rerum diſpoſitionem. Sic enim & mutuo ſufferemus nos in dilectione, omnia honeſtè & ſecundum ordinem facientes, & nō ad multorum oſtentationem, neque per luſum humilitatem exercere, per obſtinatam ac vehementem contradictionem demonſtrabimus, immò magis per obedientiam humilitatem perpetrabimus. Maior enim eſt ex contradictione arrogantiæ ſignificatio, quàm ex primo accubitu, vbi ex præcepto ipſum ſuſceperimus. Hæc ille doctè ſimul & piè. Porrò nuptiarum magis quàm cuiuſuis alterius conuiuij Dominus mentionem facit, quòd ibi maximè primi accubitus ambiantur, tanquam in conuiuio celeberrimo & honorificentiſſimo, quodque ibi maximè ignoretur qui ſint etiam alij inuitati. Dicit ergo: *Cùm inuitatus fueris ad nuptias*] & ad ſolenne aliquod conuiuium, non diſcũbas ex teipſo, ſine iuſſu eius qui te inuitauit, in primo loco, ne fortè aliquis honoratior te etiã ſit inuitatus, cui iubearis à communi inuitatore cedere cum rubore, idq; adeo ſæpè, vt qui primũ tibi vendicaueras, nouiſſimum tandem obtineas. Sed cùm vocatus fueris, vade potius, & recumbe in nouiſſimo loco. Sic enim fiet vt ab inuitatore iuſſus aſcendere, gloriam ex humilitate conſequaris. Cùm enim dicitur: *Vt cùm uenerit qui te inuitauit, dicat tibi, &c.* Coniunctio, vt, videtur debere accipi conſecutiuè. Non enim docere voluit Dominus eo fine vltimum locum deligendum, ſed quid cõſecuturum ſit. Nam alioqui Dominus doceret qua ratione gloriam quis venetur apud homines, cùm contrà hic curare voluerit inanis gloriæ morbum. Et in hunc quidem modum habet ſe doctrinæ Chriſti explicatio & tractatio literalis, qua ciuilibus rationibus dehortatur ab accubitus primi electione, & adhortatur ad ſubmiſſionem inter accumbendũ: ſecundum præcipuum vero ſcopum ſuũ oſtendere voluit exemplo iſto humano modeſtiam ſequi gloriam, & contrà arrogantiam humiliationem, quaſi dicat: In omnibus te ſubmiſsè geras. Sic enim fiet vt magis exalteris & glorioſius, cùm contrà ſi te extuleris,

Eccl. 3. Prouer. 15. & 16.

ris, cum maiori pudore ſis deprimēdus cum ab hominibus, tum à DEO. Vnde Eccleſiaſticus: Quanto, inquit, magnus eſt, humilia te in omnibus, & coram DEO inuenies gratiam. Et: Gloriam præcedit humilitas. Et: Contritionem præcedit ſuperbia, & ante ruinam exaltabitur ſpiritus. Quorum iſtud quidem idem eſt cum eo quod hic dicitur: omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: illud verò idem cum eo: omnis qui ſe humiliat, exaltabitur. Sunt autem qui, quoniam hic ſermo Domini parabola dicitur ab Euangeliſta, totum hunc ſermonem intelligunt myſticè, vt ſub ſimilitudine eius quod faciendum dicitur in nuptijs corporalibus, intelligatur ſignificatū quid faciendum ſit nobis in nuptijs ſpiritualibus, ad quas per Euangelicam doctrinam omnes inuitantur, & per fidem admittuntur, nempe quòd in eccleſiæ congregatione non debeat quis ſe alteri præferre in meritis, ſed omnibus inferiorem agnoſcere. Sic enim futurum vt in aduentu eius qui omnes inuitauit, gloria ei ſit qui ſeſe humiliauit. Quam myſticam explicationem proſequitur prolixè veneralis Beda. Verùm non ob ſignificatum hunc myſticum ſenſum dicitur hæc doctrina Domini parabola, ſed ob cauſam ſuperius indicatam, quanquam non ineptè ſic etiam tractetur hæc parabola, ſi modò tamē dicatur accommodatiti eſſe tractationem, nec eum eſſe ſenſum quem Dominus potiſſimum ſignificare voluerit, aut propter quem Lucas dicit hunc ſermonē eſſe parabolam.

Dicebat autem & ei qui ſe inuitauerat: Cum facis prandium. Poſtquam inuitàtis opportunum doctrinæ ferculum exhibuit, admonens eos modeſtiæ, etiam inuitatori commodum miſſum exhibet, monens eum miſericordiæ & benignitatis in pauperes. Porrò per hoc quod dicit: noli vocare amicos, & cæt. certum eſt Dominum non planè damnare aut prohibere etiam amicos, fratres, & cognatos, alendæ dilectionis cauſa conuiuijs adhibere: ſed ſumma eius quod hic docere voluit eſt, vt ne ſecundum vulgi exiſtimationes ſatis humanos & benignos nos eſſe arbitremur, ſi humanitatem erga eos demonſtrauerimus,

mus, qui paria nobiſcum faciunt, vtque ſi meritoriè & cum fructu vero & perpetuo conſequendo à Deo hoſpitales eſſe velimus, non in diuites, ſed in pauperes hoſpitalitatem præſtemus. Docere enim Dominus voluit, conuiuia diuitibus parata ex ſuo genere nõ eſſe æternæ vitæ meritoria, quòd mercedem ſuam in hac vita recipiant: conuiuia aũt pauperibus parata ex ſuo genere meritoria eſſe æternæ vitæ, quòd ea Dei intuitu eis parantur qui hic retribuere non poſſunt, pro quibus proinde Deus ſuo tempore mercedem ſit repenſurus. Hoc eſt ergo quod hic Dominus docet quod alibi dixit: Si beneſeceritis his qui vobis beneſaciunt, quę vobis eſt gratia? Proinde quod dicitur: *noli uocare amicos, & cæt.* Conſilium potius eſt, quàm præceptum, conſilium, inquam, quo Dominus ſuggerit modum, quo cum maiore fructu conuiuium quibuſdam parari poteſt: & quo docet quomodo hoſpitalitatem ſectemur nobis dignam, nec communẽ nobis cum ethnicis. Itaque ſenſus eſt: Cùm facis prandium aut cœnam, id eſt, cùm animus tibi eſt exhibere conuium aliquod, ſi vis illud bene & cum maxima tua vtilitate collocare, noli vocare diuites, qui vel amici tibi ſunt, vel cognati, vel vicini, (tria enim hæc hominum genera conuiuijs communiter adhiberi ſolent) ne quando & ipſi te viciſſim inuitent, & fiat tibi retributio in præſenti vita, ac proinde amittas æternæ vitæ mercedẽ: ſed pauperes voca, nec in ipſis æſtima conuiuij impenſam perire, quemadmodum vulgus iudicat, quòd non habeant vnde rependant. Hoc enim ipſo beatus eris, quia non habent, id eſt, non poſſunt retribuere tibi. (Habere enim cum infinitiuo Græcis accipitur pro poſſe.) Retribuetur enim tibi longe plenius ſuo tempore, quàm à quoquam amico aut diuite hic retribui tibi poſſet, non quidem potiſſimũ in præſenti vitâ, in qua quicquid rependitur temporarium eſt, ſed in reſurrectione iuſtorum, quãdo erit tempus retributionis, quando pro temporarijs recipies æterna, pro temporali refectione perpetuam gaudiorum cœleſtium fruitionem. Hæc eſt cœleſtis magiſtri doctrina lõge diuerſa à mũdi ſapiẽtia.

Hæc enim ſuadet diuites vocare, pauperes relinquere, quòd illi vices rependere poſſint, iſti nequeant. Dominus verò contrà ob eaſdem rationes ſuadet pauperes vocare & non diuites,cumq́ue fructus & vtilitatis cauſa diuites vocari ſoleāt,pauperibus derelictis, Dominus contrà vel ob hanc cauſam docet potius pauperes vocandos,diuitibus relictis, cauſam, quæ homines mouet ad conuiuia diuitibus exhibenda, ſuo more retorquens ad ſuadendum ea pauperibus potius paranda. Poterat Dominus etiam alias adducere rationes ad ſuadendum hoſpitalitatem erga pauperes,videlicet quòd veræ benignitatis & humanitatis ſit, eū qui eget paſcere: veræ liberalitatis, egenti benefacere ſine ſpe rediituræ gratiæ. Nam hoſpitalem remuneraturis eſſe, affectus auaritiæ eſt,vt inquit Ambroſius. Verùm ſciuit Dominus retributionis ſpe maximè hominum animos commouendos, proinde per hanc ad hoſpitalitatem erga pauperes prouocat. Ex qua eius doctrina patet id quod ex innumeris patet ſcripturæ locis, opera bona meritoria eſſe vitæ æternæ, vt quibus hic dicitur retribuendam ſuo tempore mercedem. Quanquam autem conuiuia diuitibùs parata,ex ſuo genere non ſint meritoria,pauperibus verò exhibita ex ſuo ſint meritoria genere,tamē ſicut hæc vitiari poſſunt ex adiuncta aliqua conditione, vt ſi pauperes quis inuitet oſtentationis aut vanæ gloriæ cauſa,aut ob aliam cauſam aliquam vel malam,vel indifferētem: ſic illa contingit ex circunſtantijs eſſe meritoria,laudabilia & grata Deo,vt ſi mutuæ charitatis in Deo alendæ cauſa fiant, & non ſolùm ob amicitiam naturalem, aut ob ſpem reinuitationis, aut alias cauſas malas vel indifferentes: proinde intelligendum Dominum diſſuadere inuitationem diuitum, vt in plurimum fieri ſolet, approbare autem pauperum vocationem, ſicut omnia opera per ſeſe bona, ſi ſcilicet debitis veſtiantur circunſtantijs. Porrò cùm dicitur in litera: neque amicos tuos, neque fratres tuos,neque cognatos,neque vicinos diuites: (ſic enim legendum eſt, & non, vt quidam libri habent, neque vicinos, neque diuites) dictio diuites, videtur reſe-

referenda ad omnia præcedētia, ſicut poſtea dictio, pauperes, pertinet ad omnia ſequētia, debiles, cæcos & claudos. Nam amicos, fratres, cognatos, & vicinos pauperes, ante alios vocare maximè conuenit & meritorium eſt. Si quis enim, inquit Paulus, ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior. Hoc Domini ſiue præceptum, ſiue conſilium Iob gloriatur ſe ſeruaſſe, dicens: Si comedi bucellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex ea. Quia ab infantia mea mecum creuit miſeratio, & de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum. Seruauit & Tobias, qui inter cætera filio ſuo præcepit: Panem tuum cum eſurientibus & egenis comede.

1. Tim 5.
Iob 31.
Tobiæ 4.

DOMINICA XVIII. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

IN illo tempore: Acceſſerunt ad Ieſum Phariſæi, & interrogauit eum unus ex eis legis doctor, tentans eum: Magiſter, quod eſt mandatum magnum in lege? Ait illi Ieſus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt primum & magnum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum, ſicut teipſum In his duobus mandatis uniuerſa lex pendet & prophetæ. Congregatis igitur Phariſæis, interrogauit eos Ieſus, dicens: Quid uobis uidetur de Chriſto? Cuius filius eſt? Dicūt ei, Dauid Ait illis: Quomodo ergo Dauid in ſpiritu uocat eum Dominum dicens: Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? Si ergo Dauid uocat eum dominum, quomodo filius eius eſt? Et nemo poterat ei reſpondere uerbum, neque auſus fuit quiſpiam ex illa die eum amplius interrogare. Mat. 22.

PRæſens Euangelium, Auditores in Chriſto dilecti, duplici nomine, Chriſtianis omnibus debet eſſe quàm commendatiſſimum: Primùm, quod normam, canonem & regulam, omnibus ſaluandis neceſſariam, contineat: Deinde, quod dilucidè, apertè, ac bre-

uitatis tam gratæ compendio, totius Religionis Chriſtianæ doctrinam, proponat. Vt nullum tam hebetis ingenij, tardæue memoriæ credam exiſtere, quin ob perſpicuitatem capere, & ob tarditatem retinere queat. Duobus ſiquidem articulis, quicquid ad religionem Chriſtianam pertinet, expediuit, fide, nimirum & charitate, quæ duo, tantà perſpicuitate proſequitur, vt nihil dici poſſit apertius. Fidem enim, eius debere conditionis exiſtere docet, vt credentes in Chriſtum, ſciant ipſum verum hominem, non modò Adæ, ſed & Dauidis filium, hoc eſt, Regem, Meſſiam, & quod maius eſt, etiam Dauidis Dominum, hoc eſt, verum Deum. Charitatem verò id exigere docet, vt Deum ex toto, non diuiſo corde, animo, ac ſpiritu, diligamus, eiuſque gratia etiam proximum. Cùm autem in vniuerſum, nihil frequentius, nihilque tanto ſerio in ſcripturis paſſim nobis inculcetur, quàm fides & charitas, itaque ſi quis ex ſcripturis vllum velit fructum percipere, hæc duo nunquam ab inuicem ſeparabit, ſed ſemper coniunctim, vbiuis obſeruet, neceſſe eſt. Vt ea, quæ in verbo Dei comperit, indubitata fide credat: & quod credit, opere complere, ne negligat. Phariſæi, ſolis operibus dabant operam, ideoque de maximo legis mandato requirunt, de Chriſti fide, & gratia Dei, quàm minimum ſolliciti. Lutherani noſtri, tumultuoſiſſimo hoc ſeculo, ſolam quæſtionem de fide & gratia Dei, iactant & agitant, mandatorum autem diuinorum, & bonorum operum, vſque adeo nulla cura tenentur, vt & ſolam fidem ſufficere, opera bona ad nihil prodeſſe quicquam, imò ad ſalutem perniciosa, atque adeò peccata eſſe, blaſphemo ore pronunciare audeant. Cæterùm hæc paradoxa, cùm nō modò ſcripturis ſacris, ſed & omnium hominum animis, notionibus, et primis omnino principijs è diametro aduerſentur, refutatione prorſus indigna iudico. His itaque omiſſis, hodierni Euangelij explicationem aggrediamur.

Acceſ-

ACceſſerũt ad Ieſum Phariſæi, & interrogauit eum unus ex eis] Cùm Matthæus poſtquam de turbis dixiſſet quòd audientes mirabantur in doctrina eius, ſubiungat per aduerſatiuam: Phariſæi autem audientes, &c. ſatis ſignificat Phariſæos non ita vt turbas admiratos, ſic vt bene Chriſto ob prudentiam eius afficerentur, ſed potius inuidia quadam gloriæ eius extimulatos. Itaque quanquam gauderent Sadducæis contrariæ ſectæ & ſententiæ hominibus os occluſum eſſe, & ſilentium impoſitũ, tamen inuidia quadam contra Dominum concitati, conuenientes in vnum conſultauerũt inter ſeſe de quadã quæſtione etiam à ſe Domino proponenda, vt ſi fortè ad eam non aptè reſpõderet, minueretur apud populũ admiratio prudentiæ eius, & maiorẽ apud populum ipſi conſequerentur honorem & laudẽ, quòd quem Sadducæi ſuperare non poterant, ipſi ſuperaſſent. Deinde & hac ratione videri poſſunt commoti, vt communi conſilio de quæſtione aliqua proponenda conſultarent, ne quia Sadducæis videbant ſilentiũ impoſitum, etiã ipſi non viderentur habere quod interrogarent. Hæc autẽ tum gloriæ Chriſti inuidia, tũ propriæ gloriæ & oſtẽtationis cupiditas ita eos excæcauit, vt nõ viderent ſpem eorũ vanam eſſe et impudentem. Qui em̃ inquit Hieronymus, iam ſuprà in oſtẽſione denarij fuerant confutati, & aduerſæ partis viderant factionẽ ſubrutam, debue unt ex hoc moneri ne vltra molirẽtur inſidias, ſed maleuolentia & liuor nutrit impudentiã. Itaque quemadmodũ prius quoſdam ex Phariſæis & Herodianis miſerũt propoſituri quæſtionẽ quæ Phariſæos & Herodianos concernebat: ita nunc per quendã ex ipſorũ numero legiſdoctorem & ſcribam proponunt quæſtionem concernentẽ ſcribas et legis cognitionem. Vnus em̃ ex eis, inquit Matthæus, à cæteris, vt eſt veriſimile, inſtigatus, qui, vt dicit Marcus, audierat Sadducæos & Dominũ conquirentes, hoc eſt, inter ſeſe diſputantes, cum aduertiſſet quòd bene illis reſpondiſſet, experiri volens (hoc eſt enim quod dicit Matthæus, tẽtans eum) num & ſibi reſpõdere bene poſſet; acceſſit ad eũ, & interrogauit, *Marci 12.*

quod

quod eſſet in lege omnium primum mandatum. De eo enim apparet illo tempore fuiſſe inter ſcribas quæſtionem & controuerſiam, ſcribis quibuſdam ſibi placentibus quòd deprehendiſſent & intelligerent duo dilectionis mandata, eſſe præcipua legis mãdata. Nam apud Lucam capite 10. ſcriba quidam Dominum tentando interrogauit, quid faciendo vitam æternam poſſideret, & ad legem à Domino remiſſus, ſapientiam ſuam nõ vulgarem, ſed peculiarem oſtentare volens, reſpondit duo hæc dilectionis præcepta. Sic & hic ſibi placens de cognitione primi in lege mandati, Dominum interrogauit non diſcendi ſtudio, ſed tentandi & experiendi: Magiſter, inquit, quod eſt mandatum magnum, hoc eſt, maximum in lege? Poſitiuus enim pro ſuperlatiuo poſitus eſt, vnde poſtea maximum vertit interpres, cùm & ibi Græcis, ſicut hic, ſit poſitiuus μεγάλη. D. Hieronymus tamen exiſtimat hunc ideo interrogaſſe, quod eſt magnũ mandatum, non autem quod eſt maximum, vt cùm omnia quæ Deus mandauerit magna ſint, quicquid ille reſponderet, occaſionem haberet calumniandi, aliud afferens magnum eſſe de pluribus. At hæc annotatio non conuenit ei quod Marcus dicit hunc interrogaſſe quod eſſet primum omnium mandatum.

Ait illi Ieſus: Diliges dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, &c] Quãquam Dominus hunc ſcribam ſciret non diſcẽdi voto, ſed ſtudio cognoſcendi an ſciret quod interrogabatur, interrogare, tamen non dedignatus eſt reſpondere, tum ob fructum quem præuidebat hinc etiam in tentatore ſcriba prouenturum: tum quod magiſterij eius profeſſio non ſinebat eum ſilere, aut reſponſionem declinare, ne qui magiſtrum ſe in templo quotidie exhibebat, videretur ignorare id quod imprimis doctori eſt cognoſcendum. Docturus enim artem aliquam, cognoſcere debet quid in ea arte ſit præcipuum & primum. Prolaturus autem Dominus primum mandatum ex Deuteronomij. 6. cap. præmittit etiam, vt eſt apud Marcũ, illud quod ibi præcedit: Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt,

vel,

vel,vt habent Græca & Hebræa,Dominus Deus noſter, Dominus vnus eſt. Quod prœmij loco pręmittitur primo præcepto dilectionis,eò quòd dilectionem Dei præcedere debeat recta de Deo opinio & fides, vt ſcilicet credatur vnus eſſe Deus & non multiplex,ſicut dij gẽtium, & proinde in vno illo omnem fiduciam collocandam eſſe,ex qua fide etiam facilè naſcitur Dei ex toto corde dilectio. Quoniam enim Deus eſt, & ſuper omnia conſtitutus,hinc ſuper omnia diligẽdus eſt: quoniam verò etiam vnus eſt, toto etiam corde eſt diligendus,qui diuiſo corde eſſet diligendus, ſi in multos Deus eſſet diuiſus. Vnde quidam coniunctionem,&,cùm ſequitur: Et diliges Dominum,&c. putant Hebræa phraſi accipiendam illatiuè,vt ſit ſenſus: Itaq; diliges Dominum. Porrò cùm dicitur: Deus vnus eſt,vel Dominus vnus eſt: dictio,vnus,non excludit pluralitatem perſonarum in diuinitate,ſed naturarũ. vnde pro Dominus, Hebræis eſt nomen tetragrammaton, quod proculdubio nomen eſt eſſentiæ,deriuatum à verbo quod eſſe ſignificat. Trinitatem autem perſonarũ in eſſentiæ vnitate ſubſiſtentẽ ſatis etiam hac ſententia ſpiritus ſanctus ſignificauit, quemadmodũ annotauit Euthymius, cùm primùm dicatur Dominus, & ſecundò Deus, ac tertiò rurſum Deus vel Dominus,quemadmodũ & in illo Pſalmi: Benedicat nos Deus Deus noſter,benedicat nos Deus: trina repetitione nominis Dei pleriq; intelligunt indicatã perſonarum diuinarum trinitatẽ, & ſecundo loco dici, Deus noſter,quod ſecunda in diuinitate perſona ſingulari ratione, per aſſumptam humanam naturã,Deus noſter factus ſit. Quæ autem ad intelligentiam & explicationẽ horum duorum præceptorum dilectionis pertinent, & quanto in errore Lutherani verſentur, aſſerentes mandatum de non concupiſcendo, quemadmodum & iſtud de diligendo Deum,eſſe impoſſibile, prolixè & copiosè à nobis dominica decimatertia poſt Trinitatis,ex 10. capite Lucæ diſputatum fuit. Illud tantùm hic notãdum, Matthæũ vſum prępoſitione,in,dicendo: In toto corde, in tota anima,in tota mente(nã apud Matthęũ in Gręcis

non

non eſt, ex toto corde, vt nos legimus, ſed in toto corde, ſicuti in tota anima, in tota mente.) Marcus verò poſuit præpoſitionē, ex, dicens: ex toto corde, &c. Matthæus enī ſecutus eſt Hebræā veritatem, quæ habet literam Beth. Marcus verò verſionem Septuaginta, quæ habet præpoſitionē ἐξ. Nec eſt aliquid in ſententia diuerſitatis, quanquam annotare iſtud viſum eſt, quòd quidam rationem aliquam aſſignent quare in Matthæo dictum ſit, ex toto corde: nō aūt, in corde: & rurſum, in tota anima: nō autem, ex tota anima. Magis autem illud notandū, ꝙ præceptum hoc non reperiatur in Exodo vel Leuitico, ſed tantùm in Deuteronomio, hoc eſt, in ſecunda lege Moyſis, quæ typū gerebat ſecundæ legis diuinæ, nempe legis Euangelicæ, cui hoc præceptū eſt proprium, cùm ſit lex dilectionis & amoris, cùm vetus lex, fuerit lex timoris in ſeruitutē generans. Ideoq; in Deuteronomio poſtꝗ Moyſes capite quinto, enarraſſet decalogi præcepta data Iudæis à Deo in monte Sinai cum magna timoris incuſſione, deinde in capitis ſequentis exordio ſubiungit hoc dilectionis Dei præceptum, ſpiritu ſancto ſignificante poſt legem timoris ſucceſſurā legem amoris, illudq; præceptū dilectionis Dei complecti in ſe omnia, quæ prius data erant decalogi præcepta, quæq; pòſt traditurus erat Moyſes, interq; ea omnia hoc primum eſſe & maximū. Iudæi ſanè ipſi hūc totum à Domino citatum locū cum ſumma legūt obſeruatione. Eorum enim ſcriptores primam & vltimam huius loci literam iu Deuteron. ſcribunt maiuſculis ad amplificationem ipſius ſententiæ, vt eam legis diuinæ principium & finem ſubindicarent. Abutunturque Iudæi plerique his ſacris verbis, haud ſecus quàm aliqui Chriſtiani initio Euangelij ſecundū Ioannem, qui ſe ſatis tutos exiſtimant, ſi ſacra verba in ſchedula circumferant, quantumuis interim ſceleratam vitā viuant. Itaq; Iudæi mane & veſpere cum magna religione, imò ſuperſtitione hæc legunt verba, hac ſcilicet ratione, vt ipſi ſcribunt, vt fugent quæq; noxia. Cæterū alterum dilectionis mandatum, quod ad proximū pertinet, Dominus dicit ſecundum, non quidem ordine le-

giſlationis, quia prius illud datum erat Leuit.19. ſed dignitate. Simile autem dicit alteri, tùm quòd etiam ſit de dilectione exhibenda, tum quòd ſimilẽ habeat cum præcedenti generalitatem. Vnde & ſequitur:

In his duobus mandatis tota lex pendet & Prophetæ] Tota lex & Prophetę, hoc eſt, ꝓphetarũ ſcriptura & doctrina, pendet in duobus dilectionis mandatis, quia in illis omnia legis & Prophetarum præcepta comprehenduntur, & ex eis dependent atq; eliciuntur, & ad duplicis illius dilectionis exhibitionem aut conſeruationẽ omnia ordinantur, ita vt ſecundum exigentiam mandatorum dilectionis, reliqua omnia mandata ſint vel ſeruanda, vel aliquando etiam omittenda aut mutanda. Plenitudo enim legis, eſt dilectio, inquit Paulus cum Domino conſentiens. Et rurſum: Finis, inquit, præcepti eſt charitas de corde puro & conſcientia bona, et fide non ficta. Non tantùm autem in duobus illis mandatis continentur reliqua omnia legis aut Prophetarum præcepta, ſed etiam quodam modo quæcunque in lege vel in Prophetis narrantur facta vel dicta à Deo, vel ab hominibus. Omnia enim propter charitatis ædificationem narrantur. Porrò quod dicitur in duobus mandatis pendere & legem & Prophetas: vtroque modo verum eſt, ſiue intelligatur quòd in duobus iſtis ſimul pendeant, nimirum quia in priore mandato ſummatim comprehenduntur ea præcepta quibus erga Deum inſtruuntur homines: in ſecundo verò quæcunque erga proximum inſtituunt: ſiue intelligatur ſic in duobus iſtis pendere, vt in ſingulis horum omnia pendeãt, eo quòd alterius præcepti obſeruatio ſine altero eſſe nequeat, imò alterum in altero includatur, aut ſaltem præſupponat. Quicunq; enim diligit Deum verè ex tôto corde, hic neceſſariò ad omnem eius volũtatem comparatus eſt, ex quo cõſequens eſt, vt & in ſeipſo & erga alios viuat ſanctè & decenter, ſobriè & iuſtè. Quòd ſi verè diligat proximum ſicut ſeipſum, neceſſarium etiã eſt vt prius diligat Deum, propter quẽ proximus eſt diligendus, & ex cuius dilectione fluit ſyncera & vera proximi dilectio. Proinde nõ dubitauit Dñs

Rom.13.
1.Tim.1.

Mat.

Matth.7. Matthæi 7.cùm adhortatus fuiſſet nos, vt quæ velimus nobis fieri,eadem alijs faciamus, ſubijcere idẽ quod hic dixit: Hæc eſt enim lex & Prophetæ. Et Paulus cùm de dilectione proximi ageret ad Rom.13. non dubitauit dicere, Plenitudinem legis eſſe dilectionem, & dilectionẽ proximi non operari malum,nimirum quòd hæc neceſſariò præſupponeret dilectionẽ Dei. Deus enim eſt charitas,inquit Ioannes, & qui manet in charitate,in Deo manet,& Deus in illo. Et rurſum: Qui dicit ſe diligere Deum,& fratrem ſuum odit, mẽdax eſt, & veritas in eo non eſt. Cùm autem in tam paucis verbis & præceptis tota lex & Prophetæ comprehendantur,meritò illa fixè ſunt menti imprimenda, ſemperq; ante oculos habẽda, iuxta conſilium quod Deuteron.6.poſt primum horum præceptorum ſubijcitur, vt ſecundum hæc omnes noſtros actus & conſilia dirigamus & diſpiciamus,quod qui faciunt,non ita,vt plerique, hærent frequenter dubitantes quid faciẽdum,quid non, quidve rectè factum eſt,quid ſecus. In hæc enim præcepta maximè competit illud Dauidis: Præceptum Domini lucidum,illuminans oculos. His præceptis Dominus præceptorum varietatem & multitudinem contraxit hoc loco, adimplens illud quod ex Iſaia Paulus ad Romanos 9.citat tanquam adimpletum in Chriſto: Verbum enim conſummans & abbreuians in æquitate, quia verbum breuiatum faciet Dominus ſuper terram. Quem locum tractans D.Cyprianus in ſermone de oratione Dominica, ſic habet: Nã cùm Dei ſermo Dominus noſter Chriſtus Ieſus omnibus venerit,& colligens doctos pariter & indoctos, omni ſexui atq; ætati præcepta ſalutis ediderit, præceptorum ſuorum fecit grande compendium,vt in diſciplina cœleſti diſcentium memoria non laboraret, ſed quod eſſet ſimplici fidei neceſſariũ, velociter diſceret. Hæc ille,qui deinceps declarat Dominum hoc compendium feciſſe iſto loco. Scriba autem ſequẽtibus verbis,vt ex Marco patet,Chriſto reſpondit.

Rom. 13. *1.Ioan.4.* *Ibidem.* *Pſal. 18.* *Rom.9.*

Et ait illi ſcriba: Bene Magiſter in ueritate dixiſti, quia unus &c.] Quod Marcus dicit hunc ſcribam approbaſſe Domini

mini reſponſionem, & Dominum viciſſim eius reſponſionem commendaſſe, ita vt diceret eum non longè eſſe à regno Dei, non eſt contrarium e i quod Matthæus hûc dicit tentaſſe Dominum. Tentaſſe enim ſolùm dictus eſt, ob id quod experiri voluerit num ad quæſtionem rectè Dominus reſpondere poſſet. Qua in re etſi non ſyncero ſatis ſe declarabat erga Dominum eſſe affectu, tamen cùm audiret prudentem Domini reſponſionem, ac talem quæ cum propria ipſius ſententia conueniret, commotus reſponſionis veritate, ac delectatus approbatione ſuæ ſententiæ, depoſito illo tentãdi animo, approbauit Domini reſponſionem: & viciſſim Dominus delectatus quòd & veritatem ille agnoſceret, eamq́; tentandi animo poſito, à ſe dictam approbaret, commendãs eius reſponſionem, dicit non longè illum eſſe à regno Dei. Proximus enim ille eſt regno Dei, qui & cognoſcit veram rationem qua Deo placere poſſit, & eam à quocunque prædicari audit approbat, non calumniari ſtudens per inuidiam quæ rectè dicuntur ab alijs more Phariſæorum. Nondum autem iſte dicitur eſſe in regno Dei, hoc eſt, inſcriptus eſſe inter regni Dei ciues, ac talis in quo Deus regnaret, tum quia caruit fide in Chriſtũ, tum quia nõ ſatis eſt cognoſcere & approbare verbo veritatem, ſed oportet & facto eam obſeruare, cùm hic ſcriba necdum perfectã habuerit Dei & proximi dilectionem. Porrò ex ipſius ſcribæ reſponſione dicentis dilectionem Dei & proximi præcellere holocautomata & ſacrificia, apparet fuiſſe inter Phariſæos aut ſacerdotes qui ſacrificijs primas tribuerint partes, cùm ſcripturæ Prophetarum apertè ſatis contrarium doceant: vt Pſalmo 49. 50. 59. Iſaiæ 1. Ieremiæ 7. & alijs multis locis, quorũ multa colligit Diuus Irenæus libro 4. capite 32. His enim apertè ſignificatur Deum potius requirere obediẽtiam, pietatem, iuſtitiam, miſericordiam, & id genus alia, quàm externa ſacrificia: ſicut & Deuter. 10. teſtatur Moſes non petere Deum aliud à ſuis, quàm vt diligant eum in toto corde ſuo. Cæterum quod dicit Dominus hoc loco præceptum dilectionis Dei eſſe primum & maximũ

mandatum,ac duobus his præceptis dilectionis nullum eſſe maius præceptum: notandum contra eos qui fidem hodie[nimis extollunt, præferentes eam charitati, ac gratius Deo eſſe aſſerentes credere illi, quàm diligere eum,cùm & Paulus apertè dicat,inter tres virtutes,fidē, ſpem & charitatem,maximam eſſe charitatem.

Congregatis autem Phariſæis interrogauit eos Ieſus,dicēs] Cùm non haberent amplius quod interrogarent Phariſæi,Dominus viciſſim poſt multas eorum interrogationes illis quæſtionem proponit,eamq; valde oportunā. Cùm enim ſuperiori ſermone docuiſſet quæ ad opera vitamq; rectè inſtituendam pertinent, nunc ad rectam de Chriſto fidem eos oportunè prouocat, quòd ſine fide impoſſibile ſit qualiquali vita placere Deo.Cumque nihil magis Phariſæos offendebat in Ieſu,quam quòd ſe filium Dei frequenter vocaret, ſeque Deum eſſe, ac Deo æqualem ſignificaret,commodè nunc in vltimo ad illos ſermone ex ſcripturis relinquit intelligendum illis, expectatum Meſſiam fore ſupra hominem, ac verè Deum fore,vt qui ipſum ex factis & miraculis debebant agnoſcere eſſe Chriſtum, non alienarentur ab ipſo, quòd ſe Deum,Deoq; æqualem ſignificaret. Fuit enim hic vltimus Chriſti ad Phariſæos ſermo, exceptis his quæ captus ab eis,reſpondit illis: Non tantùm autē contra Phariſæos & Iudæos illius temporis hic Chriſti ſermo profecit,ſed & contra Iudæos noſtri temporis.Siquidem & hi ſuum Chriſtum quem adhuc venturum expectant, putant tantùm fore purum hominem,nec alia re magis abhorrent à Chriſtianorum fide, quàm quod ea prædicet Chriſtum hominem verè etiā eſſe Deum, quaſi hac ratione multos colamus deos, contra illud quod in ſcripturis toties dicitur,Vnus eſſe Deus. Itaque cùm adhuc apud ipſum Dominū congregati eſſent Phariſæi, interrogauit eos cuius putarent Chriſtum eſſe filium, eisque reſpondētibus Dauidis eum eſſe filium, rurſum quærit, quomodo ergo Dauid eum vocet Dominū ſuum,idq;nō ſuo ſpiritu, nec ſpiritu erroris, ſed per ſpiritum ſanctū, & in libro Pſalmorū ſanctorum. Qua quidē quæſtione

cogi-

cogitandum illis relinquit Chriſtum amplius quid futurum, quàm quòd à Dauide erat accepturus naſcendo: alioqui enim abſurdum eſſe, quòd eum non tantū Dominum, ſed ſuum Dominum vocet, cùm non ſit conueniens, vt pater ſuū filium vocet ſuum Dominū. Noluit autem Dominus ipſe nodum huius quęſtionis diſſoluere, tum ꝙ necdum tempus eſſet diuinitatē Chriſti apertè prædicare, tum ne occaſionem blaſphemiæ inuenientes Iudæi amplius inſanirent, vt habet Chryſoſtomus. Porrò in hiſtorię huius narratione videntur à Matthæo nonnihil diſcordare Marcus & Lucas. Nam cùm Matthæus dicat Phariſæos interrogatos cuius putarēt Chriſtum eſſe filium, eoſque rurſum interrogatos quomodo ergo Dauid Chriſtum vocaret ſuum Dominum, reliqui duo Dominum tantum quæſiſſe commemorant: Quomodo dicunt ſcribæ Chriſtum filiū eſſe Dauid? quæ non videtur fuiſſe quæſtio Domini ad ipſos Phariſæos, ſed potius ad turbas à ſcribis edoctas. Itaq; Oſiander in ſua harmonia ſignificat bis Dominum hanc quæſtionē propoſuiſſe, ſemel Phariſæis, ac deinde turbę, ſimilemq; ſententiam etiā indicat Euthymius. Verùm iſtud nō eſt neceſſe intelligere, cùm Marcus & Lucas non dicant iſtud Dominum dixiſſe ad turbas, quamuis turba audiente ſignificent eſſe dictū, imò potius ſignificant dictum ad illos quos prius commemorauerunt quædam interrogaſſe Dominum, Phariſæos, Scribas, & Sadducæos, vt patet ex eorum narratione. Dicendū ergo quòd hi duo Euangeliſtæ in narratione huius quæſtionis à Domino propoſitæ, breuitati ſtudentes, dicūt Dominum quæſiſſe in tertia perſona: Quomodo dicunt ſcribæ Chriſtum eſſe filium Dauid, &c. cùm ex Matthæo ſatis appareat non his præciſè verbis in quæſtione proponenda vſum fuiſſe, ſed tamen idem ſecundum ſenſum quæſiſſe quod illis verbis quęſiſſe commemorant reliqui duo. Nō enim, vt ſæpe dictum eſt, Euangeliſtarum ſtudium fuit, verba Chriſti nobis annumerare. Cùm enim Phariſæi plerique etiam ſcribæ eſſent, aut ſaltem ex ſcribarū ſententia & doctrina reſpōdiſſent Chriſtum eſſe filium Dauidis,

Marci 12.
Luc. 20.

rectè Marcus Dominum interrogaſſe narrat: Quomodo dicunt ſcribæ, &c. quamuis in ſecunda perſona, vt ex Matthæo apparet, iſtud quæſierit à Phariſæis, quanquã intelligi etiam poſſit Phariſæos interrogatos cuius filius eſſet Chriſtus, reſpondiſſe ſcribas aſſerere eum eſſe filium Dauid, ac tum Dominum ſubieciſſe quod habent Marcus & Lucas: Quomodo dicunt ſcribæ, &c. Cęterùm ſcribis tribuitur hæc aſſertio, quòd ea ex ſcripturarum pendeat intelligentia, quarum enarratio ad ſcribas pertinebat, maximè cùm Chriſtum fore filium Dauid, non apertè dicatur in ſcripturis, vt ex eis id quiſque intelligere poſſet, ſed tantùm ſignificetur, & indicetur, ita vt iſ tantùm ex illis intelligere potuerint illud, qui acutiores erant in ſcripturarum intelligentia. Nuſquam enim apertè dicitur Chriſtus fore filius Dauid, ſed id ſcribæ ex varijs locis intellexerunt ſatis ſignificatum, vt Iſaiæ 8. vbi promittitur ſeſſurus ſuper ſolium Dauid. Micheæ 5. vbi dicitur naſciturus in Bethlehẽ. & alijs multis ſimilibus locis. Apparet autem Dominum ſua hac interrogatione & argumentatione velle probare Chriſtum nõ eſſe filium Dauid, & tollere velle aſſertionem Scribarũ & Phariſæorum. Dicit enim: Quomodo dicunt ſcribæ Chriſtum eſſe filium Dauid? quaſi ſignificans illorum aſſertionem conuenire ſcripturæ. Vnde & infert: Si ergo Dauid vocat eum Dominũ, quomodo filius eius eſt? Videtur enim econtrariò potius dicendum fuiſſe: Cùm Chriſtus filius ſit Dauidis, quomodo Dauid dicit eum Dominum? Sed illo potius modo ſuam quæſtionem & argumentationem propoſuit Dominus, vt erroneam illorum argueret opinionem, & ſignificaret Chriſtũ non talem eſſe Dauidis filium, qualem illi ſuſpicabãtur, hoc eſt, nudum hominem, ſed etiam propter diuinitatẽ eſſe Dominum ipſius: ac proinde ſcribas interrogatos cuius filius ſit Meſſias, non tantùm oportuiſſe reſpondiſſe quòd filius eſſet Dauidis, ſed etiã & multò magis quòd filius eſſet Dei. Non ergo ſcribarum aſſertionem tollere voluit Dominus, ſed expẽdendum relinquit quomodo teſtimonium Dauidis conſtet cum illorum aſſertione,

vt ſublimiorem diſcant de Meſſia cōcipere opinionem. Teſtimonium autem à Domino citatum deſumptum eſt ex principio Pſalmi 109. ex cuius citatiōe obiter annotandum, & quòd Dauid eius Pſalmi ſit auctor, ac proinde aliorum etiam maximè qui Dauidis præ ſe ferunt titulum, & quòd vnus ſit Pſalmorum liber, cùm Iudæi quidam in quinque eum diuidant. Non citat autem Dominus tantum eam partem quæ ſuo ſeruire videbatur propoſito, ſed etiã addit quid Dominus dixerit Domino, nempe, ſede à dextris meis, Donec ponam, &c. vt maiorem eis metum incuteret, ſi pergerent ei ſe opponere, quem meritò debuerant agnoſcere Chriſtum eſſe. Porrò ex ipſo Phariſæorum ſilentio, & ignorantia reſponſionis, duo ſunt obſeruanda. Primùm, quòd Scribæ & Phariſæi tunc non intellexerint myſterium diuinitatis Chriſti. Alioqui enim facilè reſpondiſſent, vocatum à Dauid Dominum, quòd Deus eſſet. Vocabant quidem Meſſiam filium Dei viui, vnde Caiphas dixit: Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis ſi tu es Chriſtus filius Dei. Intelligebant enim ex ſcripturis ſcribæ Meſſiã ſingulari ratione vocandum filium Dei, quia dicitur Pſal. 2. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu. Et alio Pſalmo; Ipſe inuocabit me, pater meus es tu, Deus meus, & ſuſceptor ſalutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelſum præ regibus terræ. Sed ex his aliiſque locis tantùm intelligebant eum fore filium Dei ſingulari quadam & eximia præ aliis electione & adoptione diuina, quomodo & Salomon filius Dei in typum Meſſiæ dictus eſt in ſcripturis. Obſeruandum ſecundò, tempore Chriſti dubium non fuiſſe Scribis & Phariſæis, quin Pſalmus iſte intelligēdus eſſet de Meſſia. Alioqui enim habuiſſent quod Domino reſpondiſſent. At poſteri Iudæi variis modis conati ſunt, & adhuc conantur, Pſalmum hunc nobis eripere, in hoc laborantes vt de Meſſia oſtendant non intelligendum. Siquidem teſte Tertulliano lib. 5. contra Marcionem, quidam Iudæorum aſſeruerunt hunc Pſalmum de Ezechia intelligendum, quia is ſederit ad dexteram templi, & hoſtes eius auerterit

Matt. 26.
Pſal. 2.
Pſal. 88.

Deus,& abſumpſerit. Hieronymus autem hoc loco ſuper Matthæum, Iudæos dicit intelligere hunc Pſalmum dictum de Abraham in perſona Eliezer ſerui eius, quòd poſt cædem quinq; regum, Dominus Deus Domino ſuo Abraham dixerit: ſede ad dexteram meam,&c. Alij intelligunt dictum de Dauide in perſona populi Iſraelitici, qui Dauidem appellarit dominum ſuum. Sunt & qui intelligunt Dauidem ipſum hic dominum ſuum vocare Saulem, & quod dicitur: Dixit Dominus Domino meo: ſic exponũt: Dominus dixit ad me propter dominum meũ Saulem qui me perſequitur. Verùm hos omnes præterquã quòd refellit ſilentium ſcribarum & phariſæorum non habentium quod reſponderent, etiam totius ipſius Pſalmi conſequentia conuincit coactæ interpretationis. In illo enim præter alia dicitur: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec: quod nemini præterquam Meſſiæ competere poteſt, quemadmodum hoc & totum etiam Pſalmum de Chriſto antiqui plerique Iudæorum Rabbini intellexerunt. Sciendum autem, quòd pro dictionibus, dominus et domino, non ſit apud Hebræos eadem dictio. Nam pro nominatiuo, dominus, illis eſt nomen Dei tetragrammaton, quod quamuis propriè ſignificet τὸν ὄντα, id eſt, exiſtentem, vertitur tamen per nomen, dominus, quòd pro nomine illo ineffabili legatur ferè nomen Adonai. Pro datiuo autem, domino, ponitur nomen Adon, quod propriè dominum ſignificat, quo nomine ſemper Paulus Chriſtum appellat, propterea quòd ipſe redemptos ſui ſanguinis pretio homines à diaboli tyrannide in ſuum ius & dominium aſciuerit, conſtitutus à Deo patre omnium dominus, & iudex, caputq; Eccleſiæ fidelium. de quo regno & dominio cùm etiã in hoc Pſalmo agatur, conuenienter etiam hoc loco Dauid Meſſiam Dominũ & ſuum vocat dominum. Intelligendam autem relinquit Dominus Chriſti ex hoc loco diuinitatem, non ex eo quòd Dauid vocat Meſſiam Dominum, cùm dictio, Adon, qua hic vocatur Meſſias, communis ſit etiam hominibus principatum obtinentibus: vnde eadẽ dictione

Pſal. 109.

Dauid

Dauid etiam Saulem vocat dominũ ſuum. 1.Reg.26.ſed ex eo quod Dauid Meſſiam vocat Dominum ſuũ, vtiq; nõ ſic eum vocaturus,ſi tantũ eſſet ipſius filius,& quantus eſſet,ex ipſo natus eſſet. Cæterùm ſunt etiam in veteri teſtamento quædam loca, in quibus apertè contra Iudæos Meſſias vocatur Deus,& item Dominus nomine tetragrammaton. Deus enim apertè dicitur Pſal.44. Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi,&c. vbi de regno Meſſiæ fieri mentionem præcedentia & ſequentia teſtãtur. Rurſum : Paruulus natus eſt,& filius datus eſt nobis,& vocabitur nomen eius admirabilis,conſiliarius,Deus, fortis,pater futuri ſeculi,princeps pacis. Item:Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel. Nomẽ tetragrammaton, quod omnino nulli competere poſſe niſi ſoli vero Deo etiam Iudæi fatentur,Meſſiæ tribuitur. Ierem.23. Ecce dies veniunt,dicit Dominus,& ſuſcitabo Dauid germen iuſtum,& regnabit rex,& ſapiens erit, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit confidenter,& hoc eſt nomen quod vocabunt eum,Dominus iuſtus noſter. Hic enim pro dictione, dominus, Hebræa habent nomen tetragrammaton, ſicut & Ierem.33. vbi ſimilis eſt locus,quanquam etiam hæc ac alia loca diuinitatem Chriſti aſtruẽtia Iudæi ſuis peruerſis interpretationibus deprauare, nobisq; eripere nitantur. Porrò vt & alia quæ in hoc habentur teſtimonio ꝙ hic Dominus citauit,obiter tractẽtur, (nam exactior eorum tractatio ad Pſalmorum pertinet explanationem) Deus pater dixit filio ſuo:Sede à dextris meis: ſiue quia ab æterno ſic in mente ſua ſecum facere diſpoſuit : ſiue quia vt Paulus alludens ad hunc Pſalmiſtæ locum, dicit ad Epheſios: Deus pater ſuum filium poſt reſuſcitationẽ ſubuehens in cælum, conſtituit illum ad dexteram ſuã in cæleſtibus. Dei enim dicere,facere eſt. Ex illo autem Pauli loco patet, non ſolùm quando impleta ſit & perfecta promiſſa hoc loco ſeſſio à dextris Dei,ſed etiam quid ſit Chriſtum ſedere ad dextram Dei , nimirum eum hominem qui pro nobis mortem pertulit, factus

Pſal.44. *Iſaiæ 9.* *Iſaiæ 7.* *Ierem. 23.* *Epheſ.1.*

patri obediens, conſtitutum eſſe ſupra omnem principatum & poteſtatem, & omne nomen quod nominatur non ſolū in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro, omniaq́; ſubiecta eſſe pedibus eius. Vnde patet hāc ſeſſionis promiſſionem neq; tribuendam Chriſto ratione ſolius diuinitatis, neque ratione ſolius humanitatis, ſed ratione humanitatis coniunctæ diuinitati. Quatenus enim homo Deus conſtitutus eſt ſupra omnem principatum, accepitq́; nomen ſupra omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. Cùm autem dicitur: Sede donec ponam: dictio, donec, accipienda eſt, quemadmodū ſæpe in ſcripturis, non vt excludat ſeſſionem ad dexteram poſtquam aduenerit præſcriptum illud tempus, ſed vt tantū indicet euentum huius rei certo tempore futurum, quod ſatis aperit
Heb. 10. Paulus dum dicit: Sedet ad dexteram Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius. Id autem fiet in nouiſſimo die, quando omnes hoſtes Chriſti, qui ſiue verbo, ſiue facto dicunt illud: Nolumus hunc regnare ſuper nos: perfectè illi ſubijcientur, digna de illis ſumpta vindicta. Hoc enim tropicè ſignificatur per hoc quod promittuntur hoſtes eius ponendi ſcabellum pedum eius.

Et nemo poterat ei reſpondere uerbum neque auſus fuit quiſquam, &c.] Quod dicit Matthæus neminem auſum fuiſſe eum interrogare, ſignificat eos hactenus quæ interrogauerunt non diſcendi, ſed tentandi animo interrogaſſe. Si enim diſcendi fuiſſent cupidi, non debuiſſent ob animaduerſam in Chriſto prudentiam ab interrogando quieſcere, ſed ob id magis ad interrogādum prouocari. Intelligi autem debet hoc generale Matthæi dictum de hoſtibus Chriſti, ſcribis, Phariſæis & Sadducæis: & rurſus intelligi debet de quæſtione inter docēdum Chriſto propoſita. Nam mox poſtea diſcipuli quædam interrogaſſe referuntur, & in domo Caiphæ quædam ab hoſtibus ſuis Dominus captus eſt interrogatus. Porrò adiectione illius partis: ex illa die: videtur ſignificari etiā poſt illam diem Dominū docuiſſe in templo, quemadmodum

modum ex quibuſdam locis veriſimile eſt. Nam quorſum dicitur ex illa die neminem auſum fuiſſe interrogare illum, ſi ex illa die nunquam præſentibus ſcribis & Phariſæis Dominus docuit, ita vt nec poſſent eum interrogare, etiamſi auſi fuiſſent & cupiuiſſent?

DOMINICA XIX. POST TRINITAT.
EVANGELIVM.

IN illo tempore: Aſcendens Ieſus in nauiculam, transfretauit & uenit in ciuitatem ſuam: Et ecce, offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Et uidens Ieſus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi omnia peccata tua. Et ecce, quidam de Scribis dixerunt intra ſe: Hic blaſphemat. Et quũ vidiſſet Ieſus cogitationes eorum, dixit: Vt quid cogitatis mala in cordibus ueſtris? Quid eſt facilius dicere: Dimittuntur tibi omnia peccata tua? an dicere: Surge, et ambula? Vt ſciatis autem, quia filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata. Tũc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, & uade in domum tuam. Et ſurrexit, & abijt in domum ſuam. Videntes autem turbæ timuerunt, & glorificauerunt Deum, qui dedit talem poteſtatem hominibus. Matth. 9.

HOdiernum nobis Euangelium doctrinas, tam ad conſolandos, cõtra puſillanimitates & quaslibet afflictiones, adfectus, quàm ad illuſtrandum, dirigendumque, contra varias, diuerſis temporibus exortas hæreſes & errores, intellectũm, efficaciſſimas proponit. Sunt namq; quatuor afflictionum genera, quæ moleſtiſſimis hominem mordent & excruciant curis, quorũ poſteriora prioribus ſubinde ſunt magis intollerabilia. Primum eſt corporalis & externa calamitas, tam latè patens, vt ſua mole nullum non obruat ordinem, ſtatum, conditionem, & ſexum, in mœrorem cunctum humanum genus conijciens. Secundum eſt, conſcientiæ ſibi malè conſciæ, carnificina, quauis afflictione corporis grauior. Nam ſic animum anguſtijs opprimit, vt vniuerſum orbem, homini reddat exoſum, in amaritudinem

vertens omnia mundi ſuauia, iucũda & delicata, quemadmodum videre licet in Cain, Achitophel, & Iuda. Tertium moleſtiarum genus inducit inopia tam conſilij, quàm præſidij, cùm nullum his malis remedium in nobis reperimus. Poſtremum, metus eſt & diffidentia diuini ſubſidij, quo fit, vt ſpem plerumque de clementia præſidioque Dei deplorati, reijciamus. Quod ſi primis duobus, hæc poſtrema duo ſucceſſerint, vt quis in exterioribus calamitatibus, aut conſcientiæ cruciatu, non ſolùm à creaturis non recipiat ſolatium, verum etiam de diuino diffidat auxilio, ſarcinam adeo grauem efficient vt ad ſufferendum impares humanæ vires comperiantur. Malis his omnibus, vnum hoc Euangelium medetur & obſtat. Contra calamitates externas quidẽ, abũdè conſolari nos debet, quod ſolus Dominus Ieſus ea facultate præditus ſit, qua poteſt omnia mala procul à nobis, dum expedire videbitur, propulſare. Conſcientiæ lanienam, quid à nobis melius abigere poſſit, quàm ineffabilis illa Chriſti clementia, qua paralytico citra præcedentium meritorum reſpectum, vltrò cuncta peccata condonauit: Stupendo inſuper prodigio conteſtatus, facultatem ſibi delegatam, hominibus remittendi peccata. Noſtram autem inſufficientiam, imbecillitatem & auxilij penuriam ſubleuare, & in pedes confratrum ſuffragia poſſunt erigere, audito quod fidem illorum, qui morbidum hominem adferebant in lecto, Chriſtus intuitus miſerum à malis omnibus abſoluebat. Non difficulter denique, diffidẽtiam auxilij diuini retundit & bene de Domino ſperandi, fiduciam auget, quod primo contuitu tam clementer affatur miſellum, iubet bono animo fore, inſuper & filium vocans. Quibus rebus quæſo, quid aliud ſignificauit, quàm quod omnibus ſui copiam facere cupiat, & neminem à gratia Dei ſecludi, qui ipſam *Eſaiæ 35.* deſideret: ſicuti per Eſaiam Dominus teſtatur. Confortate manus diſſolutas, & genua debilia roborate, dicite, Puſillanimes confortamini, & nolite timere, ecce Deus noſter vltionem adducet retributionis, Deus ipſe veniet & ſaluabit nos. Eodem modo præſens Euangelium exhi-

exhibet, clariſſimas,contra diuerſorum temporum varios errores,inſtructiones & fidei fundamenta firmiſſima.Quę non obſeruantes hæreſiarchæ,ſectarumque antesignani, in pernicioſiſſimas hæreſes fœdiſſimè ſunt prolapſi. Cerdo, Apelles, Valentinus, Manichæus & Apollinaris, negabant Chriſtum verum hominem aſſumpſiſſe. Contra verò,Ebion,Cerinthus,Carpocrates, Paulus Samoſatenus, Photinus, Arrius cum ſuis ſectatoribus,Chriſti inficiebantur diuinitatem Rurſus extitit & alia, ſed vetus Nouati hæreſis, contendentis non patere lapſis reſipiſcentibus indulgentiam. Item Catabaptiſtarum factio, paruulorum baptiſma reijcit, eò quod propriam fidem haud dum teſtari, vel agnoſcere infantes poſſint. Superſunt in hodiernum vſque diem, & alij quamplurimi, qui conciones Euangelicas de CHRISTO, deque gratia noui teſtamenti, ſic interpretantur, quaſi quàm minimum referret, quo quiſque more vitam tranſigeret, modò credat, in alijs nihil incommodare, aut obeſſe poſſe flagitia, fidem omnia, dicto citius. abſorbere. Ab his & eius generis, tam veteribus, quàm nouis prauis dogmatibus facili ſeſe extricabit negotio, fidemque ſuam illibatam tuebitur, qui huius Euangelij partes, paulò diligentius obſeruauerit.

Ciuitas Chriſti quæ dicatur.

A*Scendens Ieſus in nauiculam, transfretauit & uenit in ciuitatem ſuam,&c*]Diligenter inquirit D.Auguſtinus lib.2.de conſenſu Euangeliſtarum,quam vocet hic ciuitatem Domini Mattheus. Non enim poſſe intelligi Nazareth patriam Chriſti manifeſtum videtur ex Marco,qui miraculũ hoc curati paralytici factũ teſtatur in Capharnaum. Proinde putat per ciuitatem ſuam poſſe intelligi totam Galilæam,in qua erat Nazareth: ſicut, inquit, vniuerſum regnum Romanum in tot ciuitatibus conſtitutum dicitur modò Romana ciuitas, vt ideo dicatur Dominus veniſſe in ciuitatem ſuam, quia venit in Galilæã,in quocunq; oppido Galilææ venerit. Hieronymus verò in cõmentarijs: Ciuitatem, inquit, eius non

aliam

aliam intelligimus quàm Nazareth, vnde & Nazarens appellatus eſt. Quod ſi autem quis hanc Hieronymi ſequatur ſententiam, neceſſe erit intelligere, vt docet eodem loco quo ſuprà Auguſtinus, prætermiſiſſe Matthæum quę geſta ſunt poſteaquam venit in ciuitatem ſuam Nazareth, donec veniret Capharnaum, & huic adiunxiſſe de ſanato paralytico, ſicut in multis, inquit, faciunt Euangeliſtæ, prætermittentes media, tanquam hoc continuò ſequatur quod ſine vlla prętermiſſionis ſignificatione ſubiungunt. Nam non in Nazareth, ſed in Capharnaum, quod ſequitur miraculum contigiſſe ex Marco conſtat, vt prius dictum eſt. Cùm autem Matthæus ſcribens veniſſe in ciuitatem ſuam, & deinde ſubijciens: Et ecce offerebant ei paralyticum, &c. perſpicuè ſatis ſignificet paralyticum hunc oblatum in ciuitate ea in quam Dominum veniſſe dixit, in quam ideo ſolùm veniſſe eũ videri poteſt dixiſſe, vt indicaret vbi miraculum hoc factum ſit, rectius ſecundum Chryſoſtomum per ciuitatẽ Domini hic intelligitur Capharnaum. Quoniam enim ſuprà Matthæus dixit Dominum relicta ciuitate Nazareth veniſſe & habitaſſe in ciuitate Capharnaũ, iam deinceps ciuitatem Domini vocat Capharnaum, eò quod in ea principalem iam ſibi delegiſſet habitationẽ, quamuis neque in ea vel tantum proprij habuerit, vt eſſet in quo caput ſuum reclinaret. Parum autem habet ponderis quod dicit Lyra, Capharnaum ideo dici ciuitatem Chriſti, quia erat ciuitas præcipua Galilææ, reſpectų cuius Nazareth paruum fuit oppidum illi ſubiectũ, quemadmodum, inquit, Pariſijs dicitur ciuitas alicuius nati in aliquo oppido iuxta Pariſios.

His antequam paralytici mentio fiat, hæc verba Marcus ſubiũgit: Et auditum eſt, quod in domo eſſet, & confeſtim conuenerunt multi, ita vt non caperet, neq; ad ianuam. Cum itaque Marcus dicit, auditũ eſt, quod in domo eſſet: ſatis ſignificatur Dominum latẽter ingreſſum fuiſſe in domum, priuſquã ipſum abdidiſſe ſe in domũ, quàm aduentus ipſius innoteſceret vulgo. Verũ vt non poteſt latere ſol, ita nec Dominus Ieſus. Rumor enim, vt

fit,

fit, à paucis exortus, iam per omnem ciuitatem ſparſerat Ieſum eſſe in ædibus. Vnde ſine mora tanta vis hominũ eò confluxit, vt non ſolùm tota domus impleretur, ſed etiam non caperent multitudinem ea loca quæ ſunt circa ianuam. Ita enim intelligendum quod nos habemus: vt non caperent, neq; ad ianuam: quod Græcis eſt dilucidius propter articulum τὰ, ſic enim habent ὥστε μηκέτι χωρεῖν, μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν, hoc eſt, vt nequaquam caperent eos, neque ea quę erant circa ianuam. Obſeruandum autem, Dominum rurſum neminem reijcientem à domo, neq; offenſum improbitate irruentium, expoſitum ſe illis, vt aliàs ſemper, præbuiſſe, ac in hac multitudine duo illa ſibi propria officia exhibuiſſe, nempe doctrinam & curationem. Siquidē Lucas dicit: & virtus Domini erat ad ſanandum eos: in qua locutione Hebraiſmus eſt, pro eo quod eſt, Virtutē ſuam exerebat Dominus ad ſanandum eos, nempe quotquot aderant egentes eius ope.* Quanquam autem propter miracula maior pars potiſſimum conflueret, prius doctrinæ tamen Dominus vacauit, deinde & ægrotos ſanauit: docens ſcilicet vbique primam rationem animorum habendam, poſteriorem corporum: ac inſinuans ſe non tam veniſſe ad edendū miracula, quàm ad docendum, cùm illa propter doctrinæ ederet confirmationem.

Et ecce, offerebant ei paralyticum iacentem in lecto, &c.] Pulchrè Euãgeliſtæ hic inſinuant primùm quidem magnitudinem morbi in hoc paralytico. Nam prçterquã quod paralyſis morbus ſit incurabilis, erat hic non in quibuſdam ſolùm membris paralyticus, ſed in omnibus ſuis membris ita morbo ſolutus, vt lecto affixus à quatuor baiulis portaretur. Deinde verò & fidei magnitudinem, quam in Chriſto habuerunt hi qui portabant paralyticum, & ardens ac indefeſſum iuuandi proximum deſiderium ac ſtudiū, nobis meritò imitandum, & ægri huius patientiam ſimul cum fide, dum hæc omnia quæ hic narrantur patienter tulit. Porrò cùm ſequitur: *Videns autem Ieſus fidem illorum*] quidam intelligunt relatiuum, illorum, tantùm referri ad portantes. Vndę Hieronymus:

Videns

Videns autem Ieſus non eius fidem qui offerebatur, ſed eorum qui offerebant. Verùm rectius cum Chryſoſtomo intelligitur ſimul referri & ad portantes, & eum qui portabatur, aut ſaltem ita referri ad portantes, vt non excludatur fides ægri. Neque enim, inquit Chryſoſtomus, ſe portari & per tectum demitti ſuſtinuiſſet, niſi ſalutem ſperaſſet. Adde quod maximè mouere debet, quòd nequaquam dixiſſet illi Christus: Dimittuntur tibi peccata tua: niſi & ipſe fidem habuiſſet. Nam quanquam ſanitas corporalis conſerri alicui poſſit à Deo, & collata ſit aliquando à Chriſto, ſolo intuitu fidei alienæ: ſpiritualis tamen ſanitas, quæ in peccatorum conſiſtit remiſſione, in adultis accipi non poteſt ſine propria fide. Quod ergo dicitur à quibuſdam fidem alienam ſaluare aliquem, ſi quidem intelligatur de ſalute corporali, nullam habet difficultatem, quia fides aliena alicui impetrat à Deo ſanitatem etiam ſine eius qui ſanatur fide: Si verò de ſalute mentis accipiatur, maximè in adultis rationis vſum habentibus, non poteſt intelligi fidem alienam ſaluare aliquem, niſi vel quia impetrat ei à Deo fidem qua ſaluatur, quomodo multi cum Auguſtino putāt Stephanum impetraſſe Paulo, vt ex perſecutore fieret Apoſtolus, vel quia contemplatione fidei alienæ Deus credenti eam confert gratiam, quam eidem aliàs non erat collaturus ob fidei eius imperfectionem, aut vitæ demeritum. Ex quibus patet quomodo ſanè intelligi debeant autoritates quædā ſanctorū, qualis eſt ea quæ in Catena Thomę attribuitur Ioanni epiſcopo dicenti: Quantum valet apud Deum fides propria, apud quem ſic valuit aliena, vt intus & extra ſanaret hominem. Similiter ſententia Ambroſij ſuper Lucam: Magnus, inquit, Dominus, qui aliorum merito ignoſcit alijs, & dum alios probat, alijs relaxat errata. Cur apud te homo collega non valeat, cùm apud Deum ſeruus & interueniendi meritum, & ius habeat impetrandi? Intelligendum enim hos patres ita loqui de fide aliena, peccatorum remiſſionem impetrante, vt non excludant fidem eius qui ſalutē conſequitur. Quod ex Ambroſio eſt perſpicuū, ſubdit enim:

Quomodo fide aliena ſaluari dicamur.

Diſca

Diſce qui ęger es impetrare. Si grauium peccatorum diffidis veniam, adhibe precatores, adhibe Eccleſiam quæ pro te precetur, cuius contemplatione, quod tibi Dominus negare poſſet, ignoſcit. Atq; in hunc modum intelligendum eſt quod hic dicitur Dominum propter fidem portantium remiſiſſe peccata paralytico. Quæri autem poteſt, cur dicatur: videns fidem illorum: potius quàm videns hominis huius patientiam aut miſeriam, aut videns indefeſſum ſtudium eorum ad iuuandum proximum eorumque in proximum dilectionem. Et dicendum, non dubium quin gratiſſima Chriſto fuerit offerentium charitas & ægri patientia, cuius etiam miſeria ad miſericordiam miſericordem Dominum permouit: fidei tamen tribuitur ſanitas mentis & corporis collata huic ægro, non ſolùm ad commendationē fidei in Chriſtum, ſed etiam ob id quod fidei propria merces ſit conſequi id quod credit & ſperat. Vnde poſtea frequenter dicit: Fides tua te ſaluum vel ſaluā fecit. Cùm autem in Euangelijs Saluator toties fidem commendat, non debet nomen, fides, quod varium habet vſum & ſignificationem, accipi ſimpliciter pro credulitate, firmoque aſſenſu eorum quæ de Deo & Chriſto credenda ſunt, qualem fidem etiam dæmones habent. Neque rurſum accipi debet vt idem ſit quod fiducia, quæ à ſpe aut nihil differt, aut perparum, quomodo multi in multis locis exponunt, & quomodo videtur accipi, cùm dicit Saluator Matth. 17. Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis monti huic: Tranſi, &cæt. Et: Si fœnum agri quod hodie eſt & cras in clibanū mittitur, Deus ſic veſtit, quanto magis vos modicæ fidei? Nam cum dicitur de Centurione: Non inueni tantam fidem in Iſrael: fides Centurioni tribuitur non tam propter fiduciam quā habuit, quàm propter opinionem & exiſtimationem quam habuit de Chriſto, credens illum tantæ eſſe virtutis, vt abſens ægrum ſanare poſſet. Sic & poſtea nono iſto capite Matthæi cùm duobus cæcis dixiſſet: Creditis quia hoc poſſum facere vobis? & deinde illis dicentibus: Vtique Domine, reſponderet: Secundum fidem veſtram fiat vobis:

Matt. 17.
Matt. 6.
Matt. 9.

vobis: manifeſtum eſt nomine fidei credulitatem & firmam perſuaſionem potentiæ Chriſti ſignificari. Non enim fiduciæ, quæ ad voluntatem pertinet, eſt, credere quòd Chriſtus poſſet cæcos illuminare, ſed credulitas quæ ad rationem & intellectum pertinet. Proinde rectiſſimè, vt apparet, dicetur nomine fidei in Euangelijs, cùm ei tribuitur ſalus aut conſecutio omnium quæ volumus, complecti vtrumque, nempe & aſſenſum illum firmum in credendis de Deo ac Chriſto, & fiduciam ex illius omnipotente bonitate conceptam: quamuis in quibuſdam locis magis videatur haberi reſpectus ad credulitatem & aſſenſum illum mentis, in quibuſdam verò ad ipſam fiduciam. Ita enim duo hæc ad inuicem cohærent, vt nec fiducia eſſe poſſit ſine credulitate, nec credulitas ſine fiducia quicquam impetret à Deo, vtq; fiduciæ magnitudo ex credulitatis perfectione naſcatur. Certè dum dicimus: cõfido huic verbo Dei dicto ſacerdotibus: Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: in verbo, confido, duo illa ſimul comprehendi videntur. Eſt enim ſenſus: adeo perſuaſus ſum illud eſſe verum, vt inde etiam mihi certò ſperem per ſacerdotes peccatorum remiſſionem. Non enim idem videtur eſſe, Credo huic verbo Dei, ſi verbum, credo, propriè accipiatur, & confido huic verbo Dei. Sic ergo & hoc loco fides accipitur, cum dicitur Dominus vidiſſe eorum fidem. Magnam enim de Chriſti potentia ſimul & bonitate conceperant opinionem, atque ex hac opinione, firmaque credulitate magnam etiam fiduciam atque ſpem conſequendæ ſalutis quam conſiderabant, quam de Chriſto opinionem & fiduciam declarabant, dum tantum laboris & modeſtiæ non dubitarent ſubire, omni poſtpoſito pudore, vt ægrũ Chriſto præſentarent. Dubitari tamen hic vlterius poterit quomodo remiſſio peccatorum hic tribuatur fidei illorum, cùm, vt eſt veriſimile, de impetranda peccatorum remiſſione nihil cogitauerint, nihilque ſolliciti fuerint. Et primùm quidem dici poteſt Euangeliſtas noluiſſe ſignificare Dominum remiſiſſe huic peccata propter fidem illorum, ſed quòd cùm vellet propter illorum fidem

dem ſanitatem corporis quam illi ſperabant conferre, prius illi remiſerit peccata, quibus demiſſis deſideratam ſanitatem ordine congruenti conſequeretur. Secundò dici poteſt & rectius, in hoc ægro & offerentibus ipſum fuiſſe etiam implicitã fidem conſequendæ remiſſionis peccatorum, etſi de ea fortè nihil actu cogitarent, eò quod crederent Dominum poſſe cuncta ſanitatis corporalis impedimenta tollere, inter quæ erant & peccata: quodque crederent eum eſſe Chriſtum, qui promiſſus erat fore Saluator à peccatis hominum. Obſeruanda verò hic rurſum Domini benignitas. Non enim factum hoiũ offerentium calumniatur, velut improbitatem quandã perfringentium alienam domum, ac ſermonem interrumpentium, aut velut declarationem imperfectæ in ſe fidei, quaſi abſentem abſens curare non poſſet, ſed velut fiduciæ erga ſe declarationem piè illud & benignè ſuſcipit, quamuis illorum fides nõdum maxima eſſet, nec talis qualis erat Centurionis.

Confide fili, remittuntur tibi peccata tua Confide, inquit, hoc eſt, bono animo eſto, certò ſperans te conſecuturum deſideratam corporis ſanitatem. Nam remittuntur tibi peccata tua ob quæ morbum hunc incidiſti. Dicit ergo: confide, nõ quia nõ habebat fiduciã, ſed vt ea fiducia nõ remitteretur, immò potius augeretur. Pro, remittuntur, autem Græcis eſt ἀφίωνται, quod verbum poſt Eraſmum, quidam vertendum putant per, remittantur vel remiſſa ſint: ita tamen vt non tam optantis quam remittentis efficaciter, verba intelligantur. vt ſit ſenſus: Volo vt peccata tua ſint tibi remiſſa. Alioqui enim non fuiſſet occaſio Phariſęis inſimulandi Chriſtũ blaſphemiæ. Verùm mirari ſatis nequeo huius verſionis rationem, cùm pugnet & cum grammatices Græcę ratione, & cum ſenſus verborum congruẽtia. Nam ἀφίωνται, Græcis dicitur eſſe Atticum præteritum perfectum pro ἀφῆνται, vnde magis vertendum fuerat, remiſſa ſunt tibi peccata, quomodo quidam vertunt. Et cohærentia apta in his verbis nulla eſt: Confide, remittantur: cùm videatur reddi ratio quare fidere debeat, ſicut cum poſtea dicitur,

mulieri Aemorrhoiſſæ: Cõfide filia, fides tua te ſaluam
Luc. 7. fecit. Sic & Lucæ ſeptimo. vbi cùm fit mentio de remiſſione peccatorum mulieris peccatricis, idem verbum ponitur, non eſt aptus ſenſus ſi legatur, remittantur. Non enim aptè poſtquam dictum eſt quæ fuerint mulieris in Chriſtum pia officia, infertur: Propter quod dico tibi, remittantur ei peccata multa, ſed vel remittuntur vel remiſſa ſunt. Et videri merito poteſt verbo præteriti temporis & hoc & illo loco abuſos Euangeliſtas pro præſenti, quemadmodum accepit noſter interpres, quia poſtquam illo loco dictum eſſet, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, ſubijcitur: Cui autem minus dimittitur, minus diligit: vbi pro dimittitur, Græcis eſt verbum præſentis temporis ἀφίηται. Porrò duplici de cauſa Dominus priuſquam hunc paralyticum corporaliter ſanaret, eidem dixit: remittũtur tibi peccata tua.
Ioan. 1. Primùm quidem, vt ſignificaret eum propter peccata in morbum hunc incidiſſe, ac prius animæ quàm corporis ſanitatem quærendam. Paſſim enim ſcriptura indicat pleriſque morbos ob peccata immitti. Vnde & Chriſtus illi quem in probatica piſcina ſanauerat, dixit: Ecce ſanus factus es, iam amplius noli peccare, ne deterius tibi contingat. Et Paulus ob indignam corporis Dominici
1. Cor. 11. ſumptionẽ multos apud Corinthios laboraſſe, ac quoſdam fuiſſe mortuos teſtatur. 1. Corinth. 11. Secundò his verbis Dominus paralytico remiſſionem peccatorum polliceri voluit, vt occaſione obmurmurationis Phariſæorum, de ſua poteſtate & diuinitate apertius differeret, nec iam ſimplex ederet curationis miraculum, ſed quod multipliciter atteſtaretur diuinitati eius. Nam obmurantibus in corde ſuo Phariſęis, tribus modis factum eſt vt diuinitatem ſuam & poteſtatem declararet, videlicet demonſtrando ſe videre cogitationes eorum & ſanitatem corporalem ſubitò ſolo iuſſu largiendo, & per collatam ſanitatem comprobando ſe habere poteſtatẽ dimittendi peccata.

Et ecce quidam de ſcribis dixerunt intra ſe, hic blaſphemat. etc.] Vulgus etſi Ieſum nihil aliud quam hominem eſſe ſuſpi-

ſuſpicaretur, tamen occaſione illorum verborum nihil ſiniſtrum de ipſo cogitauit. Simplicitas enim id adfert, vt ad calumniandum quis minus ſit propenſus. Contrà verò ſcientia cum ſuperbia coniuncta facilem reddit hominem ad calumniãdum. Vnde ſcribæ & Phariſæi legis ſcientia ſibi placentes, & ſuam gloriam obſcurari fama Ieſu dolentes, mox in verbis Domini inuenerunt quod culparent. E prophetarum enim & Moyſi libris didicerant ſolius eſſe Dei condonare peccata. Dicitur enim Iſaiæ 43. Ego ſum, ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me. Itaque quoniam Ieſum non niſi hominẽ ſcribæ putabant, arguunt eum blaſphemiæ. Et ſanè ita temperauit ſuum ſermonem Dominus, vt ſi æquo fuiſſent in ipſum animo, meritò non accepturi fuiſſent criminandi occaſionem. Non enim dixerat Dominus: Remitto tibi peccata tua, ſed quo minorem occaſionem impiarum cogitationum præberet, ac arrogantiæ notam effugeret: remittuntur, inquit, peccata: quæ etiam prophetę & ſancti cuiuslibet ex ſpiritu Dei loquentis verba eſſe poterant. Deinde ſicut in ſcripturis remittere peccata ſoli Deo tribuitur, ita & facere miracula. Frequenter enim in Pſal. occurrit de Deo, qui facit mirabilia magna ſolus. Quare ſicut intelligebant non obſtantibus ſcripturis homines etiam miracula facere, Deo ſcilicet poteſtatem ſuam eis communicante, aut per eos operante: ita quoq; intelligere debuiſſent Deum huic communicaſſe poteſtatem abſoluendi peccata, qui propriam ſibi poteſtatem miracula operandi communicauerat ei. Accedit quòd ſcripturæ veteris teſtamenti paſſim per Chriſtum promittunt peccatorum remiſſionem, quodq; & Ioannes Baptiſta palam & frequenter inclamauerit Ieſum eſſe agnum Dei, qui tolleret peccata. Malitiæ ergo Phariſaicæ fuit, ex ſcripturis calumniandi quærere occaſionẽ, ex quibus inuenire potuiſſent quod malis cogitationibus obijcerent, idque in peiorem interpretari partem, quod ſic dictum erat vt apud æquum auditorem omni facile eſſet criminatione liberum. Porrò quoniam blaſphemiæ Dominum inſimulabant, dicentes abſolutè:

Iſa. 43.

Blaſphemia quid.

Hic blaſphemat: notandus hoc loco vſus verbi, blaſphemare, in ſcripturis. Sicut enim in propria ſignificatione vocis, blaſphemia non ſolùm in Deum eſt, ita quoque in ſcripturis non ſolùm blaſphemia ad Deum refertur. Eſt enim βλασφημᾶν, hoc eſt, blaſphemare, generaliter idem quod maledicere, non ſolùm ſuperiori, quamuis illi maximè, ſed tamen etiam æquali, & conuitijs aliquem inceſſere. Vnde non ſolùm homo dicitur blaſphemare Deum, ſed etiam homo hominem. Sic 1. Corinth. 4. Paulus dicit: Blaſphemamur & obſecramus. Et Chriſtum in cruce pendentem ſcribæ dicuntur blaſphemaſſe: Blaſphemabant, inquit, mouentes capita ſua. Sic ad Epheſ. 4. blaſphemia pro maledicentia ponitur: Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia tollatur à vobis. De blaſphemia autem in Deum ſcriptura dupliciter loquitur. Vno modo, dum quis de Deo malè loquitur, tribuēdo illi quod eius dignitati derogat, aut negando de eo quod ei competit. Atque dum huiuſmodi blaſphemia quæ directè in Deum eſt ſignificatur, verbū blaſphemandi conſtruitur, vt aliàs ſolet, cum accuſatiuo, ita vt dicatur quis blaſphemare Deum. Sic Leuit. 24. Qui blaſphemauerit nomen Domini, morte moriatur. Iſaiæ 1. Blaſphemauerunt ſanctum Iſrael. Et 4. Reg. 19. dicitur Ezechiæ: Noli timere à facie ſermonum quos audiſtis, quibus blaſphemauerunt pueri regis Aſſyriorum me. Altero modo de blaſphemia in Deum loquitur ſcriptura, dum quis derogat honori diuino, tribuendo ſibi vel alteri quod Deo proprium eſt. Atque dum de huiuſmodi blaſphemia eſt ſermo, verbum blaſphemare abſolute ponitur, vt hoc loco, & Matth. 26. cùm princeps ſacerdotum ſciſſis veſtimentis ſuis exclamauit dicens: Blaſphemauit. Aut cum accuſatiuo & præpoſitione, in, vel contra, conſtruitur, vt Marci 3. Qui blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, non habebit remiſſionem in æternum. Dicitur enim ibi blaſphemare in vel contra ſpiritum, qui derogabat potentiæ & operationi ſpiritus ſancti, tribuendo eam dæmonibus, quæ manifeſtè Spiritus ſancti operatio erat. Proinde hoc loco dum dicitur apud

1. Cor. 4. *Ephe. 4.* *Leuit. 24.* *Iſaiæ 1.* *4. Reg. 19* *Mar. 3.*

Matthęum

Matthæum: Hic blaſphemat: ſic eſt intelligendum: Hic blaſphemat in Deum, tribuendo ſcilicet ſibi quod Deo ſoli competit, & ob id derogando diuinæ dignitati.

Et cum vidiſſet Ieſus cogitationes eorum, dixit: Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris] Quoniam Scribæ & Phariſæi Dominum tanquam blaſphemum apud ſe condemnabant, eò quod videretur ſibi arrogare quod Deo propriũ eſſet, mox oſtendit ſibi competere quod etiam ſcripturæ Deo proprium eſſe paſſim docent, dum declarat ſe cordium eſſe inſpectorem, quod ſimiliter Deo proprium eſt, ſicut remittere peccata. Scriptum eſt enim 2. Paralip. 6. *2. Par. 6.* Tu ſolus noſti corda filiorum hominum. Et in Pſalmo *Pſal. 7.* 7. Scrutans corda & renes Deus. Et 1. Regum. 16. Homo *1. Reg. 16.* videt ea quæ parent, Deus autem intuetur cor. Proinde bene Euangeliſta Lucas Chriſti diuinitatem inſinuauit *Luca 5.* dicens: Vt autem cognouit Ieſus cogitationes illorum, perfectius verò eadem ſignificauit Matthæus dicens: Cũ vidiſſet Ieſus cogitationes eorum. Plus eſt enim videre cogitationes quàm cognoſcere, cùm cognoſcamus etiam cogitationes aliquorum ipſis nobis reuelantibus. Perfectiſſimè verò eandem ſignificauit Marcus, dicens *Marci 2.* Dominum cognouiſſe cogitationes eorum ſtatim & ſuo ſpiritu, hoc eſt, non alieno ſpiritu: quemadmodum prophetæ ſpiritu non ſuo, ſed diuino quorũdam cogitationes cognoſcere & videre potuerunt. Quanquam autem ſola cogitationum reuelatione ſatis Dominus confutauerat eorum de ſe malam cogitationem, quodque non immeritò ſibi vendicauerit poteſtatem relaxandi peccata, non dedignatur tamen & alia ratione idem oſtendere manifeſtius, ſanitatem ægro ſubitò ſolo iuſſu conferens in confirmationem poteſtatis dimittendi peccata. Et ſanè non apertè ſibi vendicauerat Dominus hanc poteſtatem, tamen quoniam eam ſibi vendicaſſe Phariſæi intellexerant, oſtendit euidenter eandem verè ſibi conuenire. Vbi obſeruandum quomodo ſemper Dominus aliorum malitia in bonum aliquod vtitur. Quod enim imprimis apertè dicere non conueniebat, id iam occaſione cogitationum talium, commodum erat oſtendere &

euidens facere. Porrò hæc ſaluatoris quæſtio: *Quid eſt facilius dicere, &c.*] dupliciter diſtingui poteſt ex parte verbi, dicere. Primo modo communiter diſtinguitur ſic: quid eſt facilius dicere, vt infinitiuus, dicere, cōſtruatur cum facilius. Secundò ſic, vt coniungatur cum ſequentibus: Quid eſt facilius, Dicere, dimittuntur, &c. Atq; hæc diſtinctio aptior videtur, imo ea conuincitur ex Marco, qui addit, Dicere paralytico, ac ſenſum videtur habere paulò diuerſum à ſenſu prioris diſtinctionis, quamuis in idem coincidere poſſit. Intelligitur autem hæc quæſtio dupliciter. Theophylactus enim ita eam intelligit, quaſi Chriſtus putauerit diſſicilius videri Phariſæis, dicere ſurge & ambula, quàm dicere, dimittuntur tibi peccata tua, eò quòd horum verborum effectus obſcurus eſſet & incognitus, atque ob id Dominum voluiſſe per id quod difficilius videretur ipſis, probare quod facilius eis videretur, quamuis reuera eſſet difficilius. Nā ſecundum eum dimittere peccata difficilius eſt re vera, quàm ſanare paralyticum. Itaque ſecundum eum, illud, dicere, videtur ſic debere accipi, dicere ſine reprehenſione, hoc eſt, ita aliquid dicere, vt de efficacia verborum redargui non poſſis. eritq; ſenſus: Vtique dicetis mihi facilius eſſe, dicere alicui, remittuntur tibi peccata, quàm dicere, Surge & Ambula, eò quòd illorum verborum veritas & efficacia obſcura ſit. Ergo quod difficilius vobis videtur faciam, vt quod facilius apparet, & magis obſcurum eſt, cognoſcatis etiam eſſe verum. Verùm hæc interpretatio non videtur conueniens. Non enim apparet Phariſæos apud ſe cogitaſſe: Facilius eſſe dicere, dimittuntur tibi peccata, quàm dicere, ſurge & ambula: cùm illud tam difficile exiſtimarent, vt Deo proprium eſſe putarent, & ob id Dominum blaſphemiæ inſimularent. Proinde rectius intelligitur Dominum voluiſſe vtrumque horum eſſe æquè difficile, eiuſdemq; virtutis eſſe, vt habet Hieronymus, & corporis & animæ vitia dimittere. Verbum autem, dicere, accipi tunc debet pro ſeriò & efficaciter dicere. Quo verbo hic neceſſariò ſaluator vſus eſt, nec dicere potuit: Vtrum eſt facilius remittere alicui peccata, an confer-

conferre ſolo iuſſu paralytico ſanitatem, eò quod de blaſphemia arguebatur quæ in dicendo conſiſtit: quare vt ad illorum calumniam directè reſponderet, dicendum erat, quid eſt facilius dicere, & non, quid eſt facilius facere. Eſt ergo hic ſenſus: Vos me arbitramini blaſphemum, quòd dicendo, remittuntur tibi peccata, iudicetis me vendicare poteſtatem Deo propriam. Sed veſtrum requiro iudicium, vtrum horum duorum minoris eſt poteſtatis, ſeriò & cum efficacia dicere, remittuntur tibi peccata, an dicere, ſurge & ambula? Non dubitem quin vtrumque ſit æqualis, imò eiuſdem poteſtatis, idq; diuinæ, cum ſolius Dei ſit verbo præſtare quidquid voluerit. Itaque eandem ſibi poteſtatē arrogat qui hoc ſeriò dicere præſumit, quam ſibi vendicat qui dicit, remittuntur tibi peccata, vt æquè blaſphemus ſit qui illud dicit, atque qui hoc dicit. Hoc tantùm intereſt, quod ex conſpectu ipſo effectu ſecuto manifeſtè deprehendi poteſt non falſo & arroganter poteſtatem vendicatam ſi quis dicat, Surge & ambula: non autem ita deprehendi poteſt, ſi quis dicendo, remittuntur tibi peccata, eandem poteſtatem ſibi vendicet. Quare vt certiſſimò cognoſcatis me non arroganter vſurpare poteſtatem remittendi peccata, ſed eam verè habere quam antehac nullus hominum in terra habuit, etſi & ego homo ſim in terra conuerſans vobiſcum, ecce efficaciam horum verborum, ſurge & ambula, vobis exhibeo, verbo hunc paralyticum ſanum adeo reddens, vt ipſe ſuum lectum auferens, integra valetudine ſit à nobis abiturus in domum. Itaque ſi non poteſtis me ob id blaſphemum iudicare, quòd dicere præſumam huic: Surge & ambula: ipſa videlicet re declarante me habere eam poteſtatem quam verba præ ſe ferunt: nec ideo blaſphemum condemnare debetis quòd dicam, remittuntur tibi peccata, ſed potius ex externo ſigno probare verum eſſe ſpirituale & oculis non patens remiſſionis peccatorum ſignum. Ex qua explanatione patet, quàm conuenienter Chriſtus illorū calumniæ reſponderit, & quàm aptè eorū craſſum cæcumque iudicium notauerit, eò quòd ea verba non calum-

niarentur tanquam blaſphema, quibus ſolo iuſſu ægris frequenter ſanitatem contuliſſet, cùm eandem poteſtatem præ ſe ferrent, idque apertius quàm verba illa quibus promiſit remiſſionem peccatorum. Aduertenda aũt hic prudentia Saluatoris. Cùm enim ſcribæ cogitarent apud ſe. Quis poteſt dimittere peccata niſi ſolus Deus? Non reſpondet: Vt autem ſciatis me eſſe Deum, & ob id poſſe dimittere peccata, ſed, *Vt ſciatis quia filius hominis habet poteſtatem, &c*] efficaciter probans ex ipſa cogitatione ſcribarum, ſe verum eſſe Deum, nec tamen id ob humilitatis exemplum, ác inuidiam declinandam exprimens, & ſimul ſe verum hominem comprobans, poteſtatemque dimittendi peccata competere ſibi etiam quatenus homo eſt, & non ſolùm quatenus Deus. Remittit autem Chriſtus quatenus homo aliter peccata quàm ſacerdotes. Sacerdotes enim ſolùm remittunt tanquam miniſtri Chriſti, Chriſtus verò remittit autoritatiuè & meritoriè, ſua morte expians hominum peccata. Illud autem, in terra: auxeſin facit, ſignificat enim filium hominis non ſolùm habiturum poteſtatem cùm in cœlo eſſet regnaturus, ſed etiam habuiſſe cùm adhuc in terris verſaretur in forma ſerui. Offendit enim Phariſæos, ꝙ is qui homo erat, & in terris verſaretur, ſibi vēdicaret poteſtatem remittendi peccata, quod ſolius Dei eſt qui in cœlis eſt. Vnde oſtendit filium hominis habere poteſtatem hanc, idque in terra. Porrò hæc verba: Vt autem ſciatis quia filius hominis, &c. quidam accipiunt vt ſint verba Euangeliſtæ, quaſi diceret: Ipſi dubitabant eum poſſe dimittere peccata, ſed vt vos lectores ſciatis ipſum habuiſſe hãc poteſtatem, tunc ait paralytico. Verùm rectius accipiuntur vt ſint verba Chriſti ad ſcribas, quæ cõtinuata fuerunt cum verbis quæ ſubiunxit, conuertendo ſermonem ad paralyticum, dicens: Surge & ambula: ſed Euangeliſtæ interpoſuerunt illa verba: tunc ait paralytico, per parentheſin legenda, vt demonſtrarent Dominum conuertiſſe ſe ad paralyticum, dirigendo ſermonem ad ipſum, poſtquã priorẽ ſermonis partem direxit ad ſcribas. Itaque Chriſti locutio imperfecta fuit, efficaciam

Chriſtus quatenus homo quomodo peccata dimittit.

caciam

ciam maiorem habens quàm ſi perfecta fuiſſet. Habet enim aliquid vehementiæ oratio in qua ſubitò fit tranſitus à perſona in perſonam. Supplenda eſt autem oratio hoc vel ſimili modo: reſpicite & aduertite. Cæterùm hic duplex occurrit difficultas. Primò quomodo efficaciter Dñs probat ſe habere poteſtatē remittendi peccata, ex poteſtate curandi aliquem verbo, cùm multi ſanctorum hanc habuerint poteſtatem, illam verò non habuerint. Secundò, quomodo Dominus ſignificat æquè difficile eſſe dicere, Surge & ambula, & dicere, remittuntur tibi peccata, cùm Theophyl. poſt Chryſoſtomum dicat, re vera difficiliorem eſſe animæ quàm corporis curationem: & Auguſtinus ſuper illud Ioan. 14. Maiora horum faciet: maius eſſe opus aſſerat vt ex impio quis fiat iuſtus, quàm creare cœlum & terram. Ad primum dicendum, Chriſtum non ſimpliciter ex poteſtate curādi paralyticum probare ſe habere etiam poteſtatem remittēdi peccata, ſed ex eo quòd ſine nominis alicuius inuocatione, ſolo iuſſu, & cum autoritate præcipiendo curaret: quam poteſtatem nō habuerunt aliqui ſanctorum, ſed nec habere poſſunt, cùm ſit ſolius Dei. Deinde cum miraculum curationis paralytici ediderit Dominus in confirmationem poteſtatis remittendi peccata, efficaciter conſequebatur eandem ipſum habere, cum miracula vera efficaciter comprobēt id in cuius atteſtationem fiunt. Sunt enim quaſi ſigillum quoddam Dei, quo aliquid Deus verum eſſe comprobat. Ad ſecundum dicendum, maius quoddam opus ex ſeſe eſſe iuſtificare impium quàm ſanare ægrotum, cùm illud ad ſpiritum, hoc verò ad corpus pertineat, ac ob id etiam ſi hæc duo in ſeipſis tantùm conſiderentur, facilius eſſe ſanare ægrotum paralyticum, cùm id aut ſimile naturali aliqua virtute fieri poſſit. Verùm ſanare paralyticum hoc modo, nempe ſolo iuſſu, & remittere peccata, ſi referantur ad eam cauſam à qua ſola hæc fieri poſſunt, ęquè ſunt & facilia & difficilia. Diuinæ enim potentiæ vtrumq; æquè eſt facilè, à qua ſola hæc fieri poſſunt.

Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam]. Non ſolùm

lùm ſurgere præcipit, ſed etiam tollere lectum, vt quod fuit teſtimonium infirmitatis, fieret probatio perfectæ ſanitatis. In domum quoq; abire præcepit, vt ne gloriã ſuam quærere videretur ſi illum apud ſe retineret: vtq; non ſolùm præſentes, ſed etiam omnes obuij miraculi euidentiam probarent, & ſanitate ſua domeſticos lætificans fidei eis fieret occaſio. Porrò editum ſermonem mox manifeſta præſentaneaque vis conſecuta eſt. Non enim paralyticus paulatim ac tandem, ægreq; cœpit ſe mouere, ſed ad Ieſu vocem ſtatim erexit ſeſe, quaſi nullam vnquam ſenſiſſet paralyſin, ac ſublato in humeros lecto per confertam hominum multitudinem egreſſus eſt, nouum & antehac inuiſum omnibus ſpectaculũ exhibens, vt qui paulò ante velut exanime cadauer à quatuor baiulis lecto affixus portabatur, nunc geſtiens & alacer tantæ etiam ſarcinæ geſtãdæ ſolus ſufficeret. Cumque negatus fuiſſet locus aduenienti, datus eſt exeunti. Sic enim diſpenſatione quadam diuina vtrumque expediebat, vt venienti obſiſtens turba, fidei magnitudinem omnibus faceret manifeſtam, & datus per mediã multitudinem exeunti locus, miraculi ſpectaculum omnium oculis ſubijceret. Quid autem his viſis ſcribæ vel cogitauerint, vel dixerint, Euangeliſtæ non commemorant, niſi eos intelligamus etiam comprehẽſos à Marco & Luca, qui dicunt omnes obſtupefactos. Cæterũ Matthæus turbarum ſolùm meminit, nimirum quòd vulgus hoc miraculo conſpecto magis obſtupefactum ſit, ac ſimplici animo Deum glorificauerit, cùm ſcribas fortè & Phariſæos inuidentiæ quidam zelus occultæ torqueret. Tria autem in præſentibus turbis conſecuta commemorant, nempe ſtuporem & admirationem ſummam, quam Lucas ἔκστασιν vocat, timorem magnum ex ſtupore rei nouę prodeuntem, ac glorificationem Dei. Pro eo tamen quod habet Matthæus, timuerunt, Græcè eſt, ἐθαύμασαν, hoc eſt, admiratæ ſunt, vnde videtur interprès legiſſe ἐθάμβησαν. Porrò timoris apertè mentionem facit Lucas dicens: Et repleti ſunt timore. In huius autem paralytici curatione ſenſum aliquem ſpiritualẽ requiren-

dum,

dum, præterquam quod ſuperius generaliter eſt oſtenſum, etiam præſens locus ſatis indicat. Docet enim hic Dominus ſe voluiſſe per corporalem curationem morborum confirmare poteſtatem ſuam ad remittendum peccata. Itaque ſicut eſt paralyſis quædam corporũ, quæ humore noxio neruos corporis, qui motus ſunt organa, occupat ac torpefacit, ſic vt qui laborat hoc malo, viuũ cadauer eſſe videatur, cum ad nullũ vſum habeat membra corporis ſui: ita quædã eſt paralyſis animæ, cùm ſcilicet voluptates ac frigidiſſimæ rerum fluxarum curę ſic occupant omnes animæ vires, vt tota torpeat ad omnia pietatis officia, ita affixa infœlici grabato cupiditatum carnis, in quibus conquieſcit, vt viuens mortua ſit, atq; ex ſeſe nullum habeat robur erigendi ſe à rebus terrenis ad cœleſtia, aut adeundi medicum animarum. Talis igitur anima, ſi agnito morbo ſuo humana arte immedicabili, cupida fuerit ſanitatis, ſeipſam curet cum ſumma fiducia prædicatorum, paſtorum, & iuſtorum hominũ inſtitutione & oratione deferri ante Chriſtum, eique commendari: & quoniam turba carnalium hominum, & carnalium cogitationum impedimentum præſtat accedendi, curet ſe ſubuehi à carnalium commercio, ſicq; humiliter demitti ante Ieſum, morbum ſuum omni depoſito noxio pudore illi planè & palam detegens. Qui non dubium omnipotente ſua bonitate, non ſolùm peccata remittet, vnde paralyſis illa & diſſolutio viriũ nata eſt, ſed & vires largietur tantas, vt non tantùm ſurgat, ſed etiam lectum, hoc eſt, corpus in quo requieſcebat languescens ad omnem boni operationem, tollat veluti in humeros ſuos, dominans iam illi cui prius ſeruiebat, nõ iam vt prius baiulis opus habens, ſed ſuis pedibus ambulans quocunque agit illam ſpiritus Chriſti, nec aliò ambulans quàm quò iuſſa eſt. Ambulat autem, idq; coram omnibus, atque in domum ſuam vadit, dum virtutũ profectibus ſemper ad meliora alijs etiam videntibus progreditur, ingrediens in requiem conſcientiæ, ſecundum illud Pſalmiſtæ: Conuertere anima mea in requiẽ tuam, quia Dominus benefecit tibi: expendens apud

ſe

dices, ſaltem ex hac Euangelij pericope, ſtudeat ſcripturarum potiſſimas partes, & capita recognoſcere. Tradit enim, quid de Deo, de redemptione per filium Dei peracta, de pacto, ſiue teſtamento cum Abraham & eius ſemine facto, de beneficijs illi populo multipliciter præſtitis, de intolerabili ipſius ingratitudine, de ſubſequenti vindicta, & vocatione gentium: de veris & falſis Chriſtianis, poſtremò, de iudicio, & retributione finali, ſit ſentiendum. Hos enim præcipuos vtriuſque Teſtamenti locos, ferè nemo, qui ſcripturam, vel à limine ſalutarit, eſt negaturus. Complectitur autem Chriſtus, omnes in vnam parabolam, vt rudiores per exemplum cernere, ac velut in tabella depictum conſpicere poſſint, quid cum genere humano Deus Opt. Max. egerit ab exordio, ac in hunc vſque diem gerat, ſitque ad finem vſque facturus, quatenus ex operibus Domini, ad eius poſſint notitiam peruenire. In omnibus autem diuinis operibus, ſi hominem ſpectes, ſuper omnia refulgẽt hæc duo, miſericordia ineffabilis, & infallibilis iuſtitia, quæ nobis hæc allegoria luculentiſſimè tradit. Continet enim duo miſericordię Dei argumenta clariſſima, quibus ſingulis, mox totidem horrenda vindictæ ſuæ ſubiungit exempla, quibus ſubinde in hominum proteruiam animaduertit. Hunc in finem, vt miſericordiam & gratiam Dei cognoſcentes, ad gratitudinem & eius amorem traheremur. Et vice verſa, ſeueram eius iuſtitiam & iudiciũ inſtans metuentes, ab omni impietate reuocaremur.

ET *reſpondens Ieſus dixit iterum in parabolis eis, dicens: Simile, &c*] Reſpondiſſe dicitur Ieſus, quanquam non præcedat aliqua quæſtio ſcribarum & ſacerdotum, ſiue quia reſpondit cogitationi eorum affectantium ipſum capere: ſiue ſimpliciter, quia hanc parabolam ſuperioribus ſubiecit. Sic enim, vt aliquoties dictũ eſt, ſæpe in Euangelijs accipitur, reſpondere, vt ſit ſubijcere aliquid, quibuſdam præcedentibus, ſiue verbis, ſiue factis. Commodè autem hanc parabolam ſuperiori de vinea locata Dominus ſubiecit, quòd hac idem quidem

quod

quod præcedente ſignificatur, nimirum regnum Dei à Iudæis propter ipſorum impietatem auferendū,& dandum gentibus, ſed tamen quædam hic apertius ſignificantur, quàm illa præcedente parabola : quædam item vlterius ſignificantur quæ præcedēte parabola nō erant ſignificata. Nam illa quidem ſignificabatur primates Iudæorum dignè perdendos: hac verò ſignificatur cum eis etiam populum & ciuitatem perdendos: & ſpecies item vltionis ſignificatur, nempe quòd incendio ciuitatis,& exercitu contra eos miſſo. Rurſum cùm præcedens parabola ſignificauerit ea quæ vſq; ad paſſionē contigerunt, puta Dei prouidentiā qua erga Iudęos eſt vſus,ac Iudęorum impietatem in Prophetas, & tandē in ipſum Chriſtum,hæc parabola potiſſimùm ea quæ poſt crucē contigerunt,aut poſt Chriſti aduentum indicat, nempe quomodo Iudæi primò ſint à Deo ad Chriſti gratiam vocati, & quomodo in Apoſtolos eādem patrauerint impietatem quam olim in Prophetas. Cumq́; ſuperiori parabola tantum ſit ſignificatum, regnum cœlorum dandū gentibus: hic vlterius ſignificatur nō omnes qui ex gentibus in regnū Dei fuerint admiſſi ſaluos fore, vt ne occaſione ſuperioris parabolæ,credentes ex gētibus remiſſiores eſſent & nimis ſecuri,exiſtimātes ſatis eſſe credere,& baptiſmum ſuſcepiſſe. Ex quibus ſatis licet intelligere quàm commodè hæc parabola ſubiuncta ſit ſuperiori, ſiue Iudæos ſpectemus, ſiue gentes. Habita eſt quidem ex Lucæ cap.14. ſimilis parabola, ſed ea vt eſt alio tempore & loco dicta, quā ſit diuerſa ab hac, facilè ex cōparatione intelligi poteſt. In illa enim dicitur parata cœna, in hac vero prandium, idq́; nuptiale. In illa vnus ſeruus ad inuitatos ſemel miſſus dicitur, in hac multi ſerui, idq́; frequenter. In illa inuitati tantùm dicuntur ſe varijs modis excuſaſſe, in hac præter eos qui neglexerunt venire, quidam dicūtur miſſos ſeruos occidiſſe. Proinde in illa excuſatores tantùm excluduntur à cœna, in hac homicidæ etiā vindicantur. In illa ſeruus ad vocandum eos qui inuitati non erant, bis emittitur, in hac verò ſerui ad vocandum non inuitatos ſemel tantum miſſi di-

cun-

cuntur. In illa nemo admiſſus ad cœnam eijcitur, in hac eijcitur qui venerat non indutus veſte nuptiali. Quanquam enim vtriuſq; parabolæ præcipuus ſcopus ſit idē, tamen ei quod tunc agebat Dominus, contextus illius parabolæ cōueniebat: ei verò quod nunc ſignificare voluit Dominus, iſte cōtextus commodus erat. Tunc enim tantùm erat ſignificandum Iudæos aut Iudæorum primates ſe ſuo vitio reddituros indignos gratia Euangelica & beatitudine æterna, atq; in locum ipſorum gētes ſucceſſuras: hic verò præter iſta etiam alia erant ſignificanda quæ ſuperius ſunt dicta. Eſt autē parabola per ſe ſatis clara, vt in litera & exempli declaratione non ſit opus hærere. Nec obſcurum eſt quid per parabolā, & parabolæ ſingulas penè partes Dominus ſignificare voluerit. Nam per hominem regem parabolicè ſignificari Deum patrem certum eſt, qui rex eſt vniuerſi, quiq; nunc non ſimpliciter per hominem, vt alibi aliquoties, ſed per hominem regem ſignificatur commodè: tum quia poſtea de vindicta dicitur quæ pertinet ad regem: tum ad ſignificandū nuptias de quibus in parabola, non vulgares fuiſſe, ſed magnificas, vtpote regias, & regis filio præparatas. Accipitur autē hoc loco, vt & aliâs nonnunquam, vocabulū, nuptiæ, nō pro ipſa copulatione matrimoniali, quæ propria eius eſt ſignificatio, quomodo accipitur apud Auguſtinū in libro cui titulus de nuptijs et concupiſcētia, ſed pro conuiuio nuptiali, quemadmodū patet ex eo quod ad nuptias dicantur homines inuitati. Proinde Deum patrem feciſſe nuptias filio ſuo, non debet ſic declarari, quia eum in vtero virginis humanę naturæ coniunxit, aut quia per incarnationis myſteriū & humanæ naturæ aſſumptionem, ſanctam ei Eccleſiam fidelium in ſpōſam ſociauit, ſed quia ratione huiuſmodi coniunctionis filij ſui cū Eccleſia, Deus pater nuptiale conuiuiū ad honorem filij ſui preparauit hominibus. Eſt autem nuptiale iſtud conuiuium illud, quo Deus in hac vita mentes fidelium paſcit iucunda & ſalutari doctrinæ Euangelicæ prædicatione, ac varijs ſacramentorum & chariſmatum ferculis: quo item & poſt hanc

vitam eos paſcit, & vſque ad ſatietatem reficit gaudijs æternæ beatitudinis. Hoc eſt conuiuium illud, de quo
Iſaiæ 25. Iſaias: Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc, conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defecatæ. Hoc conuiuium Deus pater ante aduentum filij ſui in mundum nondum fecerat & inſtruxerat, quando necdum apertè prædicabatur regnum Dei, & gratia Euangelica: ſed poſtquam filius Dei per aſſumptionem humanæ naturæ, & conuerſationem ipſius cum hominibus Eccleſiam ſibi in ſponſam copulauit, tum ratione huius coniunctionis iſtud conuiuium hominibus paratum eſt. In ſpiritualibus enim his Chriſti nuptijs ſponſa magis eſt intelligenda, ipſa Eccleſia, quàm aſſumpta à
Epheſ 5. Chriſto in vtero virginis humana natura. Nam Paulus
Apoc. 21. ad Epheſios & Corinthios ſponſam Chriſti facit Eccleſiam, ſimiliter & Ioannes in Apocalypſi, & Baptiſta Ioannis. 3. vbi latius dictum eſt cur Chriſtus ſponſus dicatur Eccleſiæ. Porrò per inuitatos ad nuptias, ſignificantur Iudæi, qui olim per Prophetas & legem inuitati erant ad nuptiale illud conuiuium in tempore gratiæ per aduentum Meſſię exhibendum, quemadmodum ſolet aliqui inuitari ad nuptias aliquot diebus antequam nuptiæ exhibeantur. Per ſeruos autem primò miſſos, plerique intelligunt Prophetas: & per ſeruos ſecundò miſſos, Apoſtolos. At cùm ſerui etiam primi ſignificentur miſſi cùm iam nuptię eſſent paratæ, ad eos qui prius erãt inuitati, rectius per ſeruos primò miſſos intelliguntur ſignificari Ioannes Baptiſta & Apoſtoli, qui ante
Mat. 4. mortem Chriſti prædicauerunt regnum cœlorum appropinquaſſe, vocantes Iudæos ad paratas nuptias, dum ad pœnitentiam agendam eos hortabantur, dicentes: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Per ſeruos autem ſecundò miſſos, eidem Apoſtoli ſimul cum alijs multis, vt Paulo & Barnaba, miſſi poſt reſurrectionem ad prædicandum Iudæis. Ad quem modum intelligunt ferè D. Hilarius, Chryſoſtomus, & Euthymius. D. Hieronymus indicat quoſdam libros priori
loco

loco habere ſingulariter: Et miſit ſeruum ſuum vocare: ſecundũ quam lectionem vult per ſeruum illum intelligendũ Moyſen primò miſſum ad Iudæos ab initio mundi à Deo inuitatos: & per ſeruos ſecundò miſſos, Prophetas poſt Moyſen miſſos. Verùm cũ oſtẽſum ſit veriſimilius eſſe vt per omnes ſeruos miſſos intelligantur miniſtri noui teſtamẽti, ſi legatur ſingulariter, ſeruum, rectè per ſeruũ illum intelligetur Ioãnes Baptiſta, qui primus de nuptijs Chriſto paratis annũciauit, profeſſus ſe amicum ſponſi, poſt quẽ alij ſerui miſſi ſunt ad Iudæos, nempe Apoſtoli. Veriſimile eſt autem eam lectionem, cuius meminit Hieronymus, deſumptam ex ſimili parabola, Lucæ 14. quod conſtanter Græci & Latini habeant pluraliter: Et miſit ſeruos ſuos. Quòd ſi incommodũ videatur in ſeruis primò miſſis intelligere Apoſtolos, & eoſdem intelligere in ſeruis ſecũdò miſſis, eò quòd dicatur in parabola: Iterum miſit alios ſeruos: in ſeruis primò miſſis intelligi cõmodè poterunt ſignificari Ioannes & ipſe Chriſtus, qui ſecundum humanitatem in qua prædicauit ſeruus erat: in ſeruis verò ſecundò miſſis, Apoſtoli miſſi poſt reſurrectionem, quanquã & ipſi Apoſtoli poſt reſurrectionem miſſi ſecundò, rectè intelligãtur per alios deſignari ſeruos, tum quòd per acceptum ſpiritum alij iam effecti eſſent: tum quòd alij eis in prædicationis officio coniuncti eſſent, vt Paulus & Barnabas. Vt vt eſt, ſignificatur ad Iudæos olim inuitatos, bis miſſos eſſe ſeruos nuptiali conuiuio iam parato, nempe & ante mortẽ Chriſti, & poſt eius reſurrectionem. Proinde notandum, quòd cùm in priori miſſione ſerui tantùm dicãtur miſſi vocare inuitatos: in ſecunda, iuſſi ſunt dicere inuitatis: Ecce prandium meum paraui, tauri mei & altilia occiſa ſunt, & omnia pàrata. Hoc enim ſignificatur Apoſtolos poſt Chriſti reſurrectionem ex Dei iuſſione prædicaſſe, Meſſiam mortuum, crucifixũ, & reſurrexiſſe, omniaq; tunc peracta eſſe quæ ad ſalutem hominum & ſpiritualẽ eorum refectionem eſſent neceſſaria, tantũ ſupereſſe vt fide venirent, & propoſitorũ fierent bonorũ participes. Tunc abſolutius prandiũ erat paratũ,

 & om-

& omnia parata quæ ad prandiũ erant neceſſaria, quando agnus paſchalis in cruce occiſus, propoſitus eſt omnibus fide & ſacramento edẽdus, & fideles adipe ſpiritualium chariſmatum paſſim impinguabãtur, Spiritu ſancto miſſo è cœlis. Et hoc quidẽ eſt quod in genere ſignificatur per hoc quod dicitur: omnia parata ſunt, tauri et altilia occiſa ſunt: vt non ſit opus diſtinctè explicare quid per tauros, quid per altilia ſit intelligẽdum, cũ hæc tantũ ſint dicta pro exempli exigentia, iuxta morẽ qui ſeruari ſolet in nuptijs. Nihilominus per illud: tauri & altilia ſunt occiſa: hic etiã myſticè ſignificatur precioſitas & magnificentia conuiuij à Deo hominibus parati, quodq; multis paratũ ſit cùm non vnus tantùm taurus, ſed multi tauri dicantur occiſi. Deinde quòd in hoc conuiuio ſint non tantũ quæ fame m ſatient, vt taurorũ caro, ſed etiam delicata quæ ad delitias adhibẽtur, vt ſunt altilia, id eſt, animalia alimẽto impinguata, & proinde eſſe hic vnde quiſq; ſibi conuenientem ſumat cibum, vt groſſiores & rudiores, groſſam comedant taurorum carnem: delicatiores verò & perfectiores, adipe veſcantur pinguium altilium. Bene autem prandium paratum dicitur, quòd hic potiſſimum ſignificẽtur ea bona quibus fruũtur fideles in præſenti vita, poſt quæ velut cœna ſequitur fruitio cœleſtium bonorum. Quòd autẽ inuitatorum quidã neglexerunt venire, abeũtes vel in villam ſuam, vel ad negotiationẽ ſuam: alij verò etiam apprehenſos ſeruos cõtumelia affecerunt & occiderunt: ſignificat Iudæorum quoſdam neglexiſſe bona ad quæ inuitabantur, abſtractos ſcilicet ab eis amore & cura bonorũ terrenorum: quoſdam verò inuitationem ſeruorum Dei ægrè ferentes, illos etiam poſt multas contumelias occidiſſe. Quorũ tum negligentia, tum impietas eo fuit intolerabilior, quod cùm ad conuiuium nuptiale paſſi fuiſſent ſe prius inuitari, ad expectatum illud, cùm iam paratum eſſet, & tam ſumptuosè ac regaliter paratum, aut venire neglexerint, aut ſe vocari nõ paſſi ſint. Ad exaggerandum enim Iudæorum infidelitatem & impietatem, & non ſolùm ad commendandum Dei benigni-

tatem,

tatem, nihil prætermittentis quo Iudæos bonorum ſuorum participes redderet, faciunt quæcunque in hiſtoria dicuntur aut ſignificantur hactenus, nempe quòd olim ante nuptias paratas fuerint inuitati, eamq; inuitationem acceptauerint, promittẽtes ſe venturos ad nuptias: quòd ſemel & iterum vocati ſunt ad nuptias iam paratas, idque per multos & diuerſos ſeruos: quòd nuptiæ quas neglexerunt aut contempſerunt iam paratas, regales fuerint, ac ſumptuoſiſſimæ: quòd nec regis benignitate prouocati, nec eiuſdem potentia terrefacti, nec promiſſionis ſuæ memores, regijs ſeruis aut obedire neglexerint, aut etiã contumelias & mortẽ pro optanda vocatione intulerint. Iuſtè ergo tantã impietatem Iudæorũ ſecuta eſt vltio diuina, quæ ſignificatur per ſequentia: Rex autẽ cùm audiſſet, iratus eſt, &c. Eo enim ſignificatur, Deũ patrem, qui vt eſt tardus ad iram, non ſtatim vltus eſt Iudæos, nec iratus illis, cùm ad priorem ſeruorum miſſionem recuſarent venire, diſſimulaſſe quidẽ ad tempus iniuriam ſeruis ſuis & ſibi illatam, ſed tamen tandem velut illa iã audita & intellecta emiſiſſe exercitus Romanorum (qui Dei rectè dicũtur exercitus, quòd omnes eius ſint ratione creationis, quodq; his Deus vſus ſit ad vindictam necis Dominicæ & Apoſtolorum) qui ſub Tito & Veſpaſiano, homicidas Iudæos perdiderunt ſimul cum ciuitate eorum Ieruſalem igne vaſtata. Vbi notandum, quod tantùm homicidas rex iratus dicitur cum ciuitate eorum perdidiſſe, non autem etiam eos qui neglexerunt venire. Illo enim commendatur Dei bonitas, quaſi nõ fuerit Iudæos horrenda illa in præſenti vita vltione vindicaturus, ſi tantũ neglexiſſent oblatam ſalutem, & non etiam homicidæ fuiſſent ſeruorum Dei. Sequitur in parabola: *Tunc ait ſeruis ſuis: Nuptiæ quidẽ paratæ ſunt, &c.*] Per quæ proculdubio ſignificauit Dominus ꝙ Iudæis indignos ſe reddentibus bonis Euangelicis, prædicatores Euangelij à Deo mittendi eſſent ad vocandum populum gentilem, qui quoniam nullas acceperat de Meſſia & bonis cœleſtibus promiſſiones, nõ erat vt populus Iudaicus olim ad has nuptias inuitatus, nec vide-

bantur illis nuptiæ iſtæ præparatæ, ſed incredulitas Iudæorum facta eſt occaſio vocationis gentium, quia, vt habet Paulus, illorum delicto ſalus eſt gentibus. Ita factum eſt, vt licet Iudæi inuitati indignos ſe redderent, non tamen nuptiæ fruſtra paratæ eſſent, ſed ſuos haberent conuiuas, gentibus in locũ Iudæorum ſubintroeuntibus. Porrò cùm dicitur: Tunc ait ſeruis ſuis; dictio, tũc, non videtur referenda ad omnia præcedentiá, vt ſignificetur rex hæc dixiſſe poſtquam miſſis exercitibus ſuis perdidit homicidas, & ſuccẽdit eorum ciuitatẽ, ſed tunc ait ſeruis ſuis, cùm ſcilicet audiſſet ſeruos ſuos necatos, & inuitatos nolle venire. Quia etiam ante vltionem de Iudæis ſumptam miſſi ſunt Apoſtoli ad gentes. Si tamẽ tunc, etiam ad immediatè præcedentia referatur, intelligetur ſignificari poſt Iudæorum vaſtationem tũc maximè ad gentium vocationẽ miſſos prædicatores, quando & hi qui eatenus in Iudæa remanſerant, ad gentes ſunt miſſi. Cùm autem dicitur: Nuptiæ quidem paratæ ſunt, ſed qui inuitati erant nõ fuerunt digni: plus intelligendũ eſt ſignificari quàm exprimatur, nimirũ quòd inuitati non ſolũ non fuerunt digni, ſed ſe indignos fecerunt qui nuptijs intereſſent. Nam & non inuitati gentiles etiã non fuerunt digni, ſed non ſe ſicut Iudæi fecerunt bonis nuptialibus indignos. Itaq; quo conſtet differentia quæ innuitur inter inuitatos et non inuitatos, illud: non fuerunt digni: ſic eſt exponendum: fecerunt ſe contemnendo indignos. Cæterùm exitus viarum, in quos iubentur egredi ſerui, ad literã ſunt vbi multæ viæ ſimul coeunt, & multæ viæ exeunt, vbi probabilius eſt multos reperiri poſſe ex diuerſis vijs illuc confluẽtes, vt ſignificetur multos ad nuptias vocãdos. Aut ſimplicius per exitus viarum ſignificãtur fines & termini viarum, in quibus ferè abiecti commorantur, vt ſignificetur prædicatores miſſos etiam ad vocandum abiectiſſimas gentes, eoſq; etiam qui in extremis mundi partibus habitant, iuxta illud: Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vſq; ad extremum terræ. Quod & Propheta regius longè ante prędixit: In omnẽ, inquit,

Rom. 11.

Act. 2.

inquit, terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Præcipiũtur ergo ſerui exire non tantũ in vias, ſed etiam in exitus viarum, hoc eſt, quod ad ſenſum à Domino intentum pertinet, in fines orbis terræ, ad gentes etiam remotiſſimas & abiectiſſimas. Cùm autem prius mitterentur in ciuitatem ad ciues, nunc è ciuitate emittuntur in vias & exitus viarum quæ ſunt extra ciuitatem, ad ſignificandum quòd Iudæi rempublicam habentes legibus diuinis conſtitutam veluti ciues ciuitatem incolebant: gentes verò cultu veri Dei ac legibus iuſtis carentes, atq; in varijs diſperſæ erroribus veluti in agris morabantur. vnde D. Auguſtinus libr. 2. & 19. de Ciuitate Dei, vtrobique cap. 21. oſtendit ne apud Romanos quidem vnquam fuiſſe rempublicam, ſed tantùm apud populum Dei. Quod autem rex dicit ſeruis: Quoſcunque inueneritis vocate ad nuptias: ſignificat Deum ſine perſonarum delectu quoſuis ad bonorum ſuorum participationem velle vocari. Quòd verò ſerui egreſſi bonos pariter & malos congregaſſe dicuntur: magis eſt dictum à Domino propter rem per parabolã ſignificandam, quàm propter exemplum parabolæ, cui illud parũ conuenit. Cùm autem nulli antequam vocentur, boni corã Deo reperiantur, nec qui mali volunt perſeuerare congregandi ſunt ad nuptias, intelligendum eſt ſecundum D. Hieronymum ideo dictum eſſe bonos pariter & malos eſſe congregatos, quia inter ipſos gentiles infinita eſt diuerſitas, & ſecundum humanam conuerſationẽ quidam eorum boni dicuntur, quidam mali. Aut potius ſecundum Gregorium boni pariter & mali congregati dicuntur, vt intelligeremus in Eccleſia ſemper malos bonis permixtos fore. Nam iſtud cur in parabola dixerit, ſatis aperit poſtea Dominus, cùm inuentum dicit vnum non indutum veſte nuptiali, & ob id eiectum. Itaq; boni & mali dicuntur non ratione bonitatis & malitiæ in qua fuerant cùm vocarentur, ſed in qua poſt vocationẽ erant futuri. Vtramque intelligentiam tradit D. Auguſtinus cap. 17. lib. de fide & operibus. Cæterùm quòd dicit, nuptias impletas eſſe diſcumbentium, id eſt, diſcum- Pſal. 18.

bentibus (nam genitiuus ille coniungendus eſt cum, impletæ ſunt: & non cum ſubſtantiuo, nuptiæ) ſignificat non defuturum quenquam prædeſtinatorum ad fidem, nuptiali conuiuio Chriſti, ſed hoc conuiuium habiturũ plenum ſuũ numerum, nec quicquam eius plenitudini & celebritati obſtiturũ, quòd inuitati illi primi venire noluerint: imò potius hac ratione fore, vt plures ad hoc conuiuiũ congregentur, & conuiuium impleretur cõuiuis, quod per inuitatos tantùm, etiã ſi omnes veniſſent,
Rom. 11. impleri non potuiſſet. Vnde Paulus delictum Iudæorũ diuitias eſſe dicit mundi, & eorum diminutionem diuitias eſſe gentium. Necdum autem impletũ eſt, quod per impletas diſcumbentibus nuptias ſignificatur, ſicut reliqua impleta ſunt quæ per præcedentia ſignificantur: ſed impletũ erit iſtud in ſeculi conſummatione, quando collecti erũt in Eccleſiam quotquot præordinati ſunt vt ſint de numero fidelium, poſt quod & implebuntur quę per ſequentia ſignificantur. Itaque per hoc quod poſtquam impletæ eſſent nuptiæ diſcumbentibus, rex intraſſe dicitur vt videret diſcumbentes: ſignificatur quòd in conſummatione ſeculi, Deus pater per filium ſuum fideles ſit viſitaturus, à quibus iam videtur abeſſe, vt videat & diſpiciat quomodo vnuſquiſque ſit habitus & diſpoſitus, & an omnes dignè tantis accumbãt & interſint nuptijs, an potius quidam ſuo habitu nuptialem illam dehoneſtent ſolẽnitatem. Porrò per veſtem nuptialem, hoc eſt, nuptijs dignam (neq; enim cõuenit nuptijs maximè regalibus intereſſe ſordido & vulgari veſtitu,) quidam fidei encomium nimis vbique inculcantes hodie, myſticè volunt intelligi fidem ipſam, ſed ineptè, quandoquidem qui ad nuptias has veniunt, dicuntur venire ratione fidei, & ſacramentorum fidei quæ ſuſcipiunt, cùm tamen inter eos qui veniunt ſignificetur nõ omnes habere veſtem nuptialem. Proinde ſecundum antiquos patres per veſtem nuptialem ſecundum myſticum ſenſum intelligi potius debet aut ipſa charitas, quæ inſtar veſtis tegit noſtrã nuditatem, & operit multitudinem peccatorum, veſtiſq; planè eſt nuptijs Chriſti digna,

digna, quòd in hac venerit Chriſtus ſponſus, Eccleſiam ſibi in ſponſam copulaturus. Aut, quod eodem redit, per veſtem nuptialē intelligitur vita pura & ſplēdida, in modum veſtis virtutibus & bonis operibus cōtexta, hominemq; ornans. Et contra veſtis nō nuptialis, vita eſt ſordida & impura. Omnes enim patres intelligunt hac parte parabolæ admoneri fideles, ne ſatis ſibi eſſe putent quòd credant, & baptiſmate abluti ſint, atq; intra Eccleſiam recepti eiſdem participent ſacramentis, eodemque nutriantur doctrinæ pabulo, ſed opus eſſe vt viuant vitā ſua vocatione dignam, &, vt Paulus habet, ambulēt dignè vocatione qua vocati ſunt. Hæc eſt illa veſtis ad quā adhortatur idem Paulus, dicens: Abijciamus opera tenebrarū, & induamur arma lucis: ſicut in die honeſtè ambulemus. Et alibi: Si tamen veſtiti & non nudi inueniamur. Huic intelligentiæ conuenit quod poſtea in quadam parabola dicitur filius hominis iudicaturus fideles de neglectis miſericordiæ operibus. Nam qui non credit, iam iudicatus eſt. Conuenit & illud quod Apoca. 19. dicitur: Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe, & datum eſt ei vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti & candido. Byſſinum enim ſunt iuſtificationes ſanctorum. Vnum autem dicitur vidiſſe rex non indutum veſte nuptiali, quanquam plures ſint fortè in eccleſia mali quàm boni, tum vt in illo vno vnuſquiſque diſcat fidelium ſolicitus eſſe, vt vitam viuat ſua vocatione dignam, tum vt hinc intelligeretur exacta & diligens cōſideratio Dei ad vitam & merita fidelium, nec quis ſibi perſuadeat ſe vnum in nouiſſimo iudicij die in tāta hominum multitudine poſſe effugere Dei oculum. Quòd autem rex dixiſſe illi dicitur: Amice, quomodo huc intraſti, hoc eſt, qua audacia, qua fronte huc ad tantas nuptias intraſti ſine veſte nuptiali; (eſt enim illud, quomodo, intelligendum reprehenſiuè dictum) ſignificat in nouiſſimo die Deum ſeuere reprehenſurum eos qui fidelibus permixti non vixerunt vitam dignam fidelium conſortio, & nuptialibus bonis, erga eos tamen ex ſeſe pro ingenita

Ephes. 4.
Rom. 13.
Ioan. 5.

ſua erga omnes benignitate bene affectum fore: quod ſignificatur per appellationem amici, vt intelligamus Deum non perſonarum odio, ſed iuſtitiæ tantùm zelo quoſdam condemnaturum. Quòd rege interrogãte obmutuit interrogatus, ſignificat in iudicij die peccatores rationem ſuæ vitæ poſtulatos non habituros quod reſpondeant, aut quo ſe valeant defendere, ſecũdum illud Iob: Si voluerit homo contendere cum eo, nõ poterit ei reſpondere vnum pro mille. Quòd autem in illo die fideles bonis operibus nudi, non tantùm ſint verbis ſeuerè corripiendi, ſed etiam è nuptijs & ſanctorum conſortio eripiendi, ac carceri infernali tradendi in æternum puniendi: ſignificatur per ſequentia, cùm dicitur: Tunc dixit rex miniſtris, Ligatis manibus & pedibus eius mit tite eum, &c. In quibus Dominus declinat ab exemplo parabolæ ad rem per parabolam ſignificandam. Nam per tenebras exteriores ad literam Dominus ſignificat ſemper tenebras infernales. vnde hoc non conuenit exemplo parabolæ, ſicut nec quod ſequitur: Illic erit fletus & ſtridor dentium. Sicut autem metaphorica eſt locutio in eo quod in inferno dicitur fore fletus & ſtridor dentium, ad ſignificandum, vt ſuprà dictum eſt, maximum tum dolorem, tum horrorem: ita etiam eſt allegoria in eo quod præcipiuntur ligari manus & pedes. Non enim corporalibus vinculis poſt reſurrectionem damnatorum manus & pedes veriſimiliter ligabuntur, ſed huiuſmodi allegoria deſumpta ab exemplo parabolæ, cui vincula corporalia bene conueniunt, ſignificatur, impios in inferno violẽter detinẽdos, ne ſe inde aliqua ratione poſſint vel manibus reſiſtendo, & impedimenta rumpẽdo, vel pedibus fugiendo liberare: quemadmodum cùm alicui in carcerem proijciendo, aut in aquam ſubmergendo manus & pedes ligantur, fit hoc ne effugere poſſint, aut enatare, ſicq; mortem euadere. Quidã intelligunt hac allegoria ſignificari impijs auferẽdam poteſtatem bene operandi & bene volẽdi. Manus enim operatiuas ſignificãt animæ vires: pedes verò quibus ad aliquid mouemur, affectiuas. Iſtud autẽ etſi ſimul rectè ſigni-

ſignificari intelligatur, tamen quod priori loco dictum eſt, potiſſimum eſſe quod ſignificatur, patet ex exemplo parabolæ vnde trahitur allegoria, atque in illa priori intelligentia poſterior etiam includitur. In eo enim quod dicitur damnatis ablata poteſtas ſe liberãdi è pœnis, includitur etiam poteſtatem bene operãdi ademptam eis. Nam ſi bene operari poſſent, aut bene affici, poſſent & liberari ab inferno. Porrò ſunt qui quod dicitur in parabola de ingreſſu regis vt videret diſcumbentes, &cæt. intelligunt myſticè impleri in vita præſenti, vt tunc intelligatur Deus intrare ad videndum conuiuas in ſuis nuptijs, quando interna viſitatione cor vniuſcuiuſque commouet & admonet, aut quando in hora mortis rationem anteactæ vitæ ab homine requirit. Ideoque notant regem non tum ſtatim iuſſiſſe miniſtris ſuis vt eijcerent indignum, cum vidiſſet eum non indutum veſte nuptiali, ſed tũc cùm redargutus ille obmutuiſſet, nec vel veniam precaretur ab eo qui ipſum amicũ vocabat, vt hinc intelligamus peccatorem non damnandum, ſi cùm à Deo cor eius reprehenditur in hac vita, confugiat ad preces, culpam ſuam humiliter benigno Domino cõfitens. Verùm ſicut ipſi exemplo parabolæ magis conuenit, intelligere regem intraſſe ad diſcumbentes poſtquã nuptiæ impletæ eſſent diſcumbentibus: ita magis intelligendus eſt ſignificatus aduentus Dei poſt conſummationem ſeculi, quanquam quod de generali intelligitur hic dictum iudicio, rectè etiam ſimul ſecundariò accommodetur particulari cuiuſque hominis iudicio, ſicut & alibi, vbi de generali Dominus potiſſimũ loquitur iudicio. Notandum autem, quòd cùm rex dicatur ſuperius miſiſſe ſeruos ſuos ad vocandũ cõuiuas, nũc dicatur præcepiſſe miniſtris ſuis vt è nuptijs eijcerent non indutum veſte digna. Per ſeruos enim homines ſunt ſignificati: per miniſtros verò, aut, vt eſt Græcè, diaconos, quod dignius eſt vocabulum quàm nomen ſerui, ſignificãtur Angeli, qui miniſtri ſunt & executores iuſtitiæ diuinæ, de quibus Matthæus: Exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iſtorum, & mittent eos in caminum ignis. *Matt. 12.*

 Et Da-

Dan. 7. Et Daniel. Milia milium miniſtrabãt ei, & decies millies centena milia aſſiſtebant ei.

Multi enim ſunt uocati, pauci uerò electi]Enim, legendum eſt, & non, multi autem ſunt vocati: quomodo tamen habent multi libri. Videri autem poſſet hæc clauſula non ſatis congruere parabolę, cùm in illo conuiuio vnus tantum dicatur eiectus, hic verò ſignificetur multos reijciendos. Sed primùm ſciendum eſt per vnum qui eiectus dicitur, ſignificari non omnes qui vocati ſint fore ſaluandos: deinde cum illo qui eiectus eſt, coniungendi ſunt & omnes illi qui vocati primum fuerant, ſed indignos ſe fecerunt nuptijs. Ad vtramque enim narrationem refertur hæc parabolæ concluſio, redditurque per eam cauſa, quare in parabola dictum ſit, primum quidẽ quòd inuitati, & deinde vocati excluſi ſint à nuptijs, ac poſtea quòd ex vocatis qui venerunt ad nuptias etiam vnus ſit eiectus, nimirum vt per vtramque illam narrationem intelligeremus multos quidem vocatos eſſe ad conſortium regni cœleſtis, at inter iſtos multos, paucos in comparatione vocatorum eſſe à Deo electos, cum inter vocatos quidam non veniant, quidam verò venientes ob indignitatem ſuam eijciantur. Proinde vt & nos cum fructu & ædificatione morum hanc legamus parabolam, curãdum nobis imprimis vt nec de eorum ſimus numero qui & inuitati & vocati aut noluerunt venire, aut curis & amore rerũ huius ſeculi venire neglexerunt, aut denique etiam in ipſos vocantes inſurrexerunt. Deinde, vt ſi vocati obediuimus ingredi ad nuptias, non aſſimilemùr ei qui ingreſſus fuit, & accubuit ſine veſte nuptiali, ſed veſtem innocentiæ in baptiſmo ſuſceptã conſeruare ſtudeamus: aut ſi eam per peccatum aliquod diſrumpi aut auferri contigerit, per pœnitentiam reſarciamus & reparemus, ſecuti conſiliũ Petri dicẽtis: Satagite
2. Pet. 1. vt per bona opera certã veſtram vocationẽ & electionẽ faciatis. Notandum autẽ circa eum qui è nuptijs eiectus eſt, illud tantùm in eo fuiſſe reprehenſum, quod non haberet veſtem nuptialem, non autem quòd veſtem haberet ſordidam, vt intelligamus quantum iudiciũ maneat

eos qui in Eccleſia non tantùm non fulgent bonis operibus,ſed malis planè ſunt deformes: ac rurſum eos qui menſæ Domini non aſſident quieti,ſed Eccleſiæ communionem & nuptiarum delitias perturbant,quando condemnatur etiam is qui menſæ aſſidet quietus, & de deformi veſte non redarguitur, ſed tantùm quod veſtem non habeat nuptialem. Itaque non ſatis alicui eſſe debet, quòd ſit intra eccleſiam, nec rurſum quod in ea ſic ſit,& ſeſe gerat vt toleretur à fidelibus, nec illorum conſpectui diſpliceat, ſed curandum, ſic ſe gerat vt oculis etiam Dei placere poſſit. Hic enim qui regis oculis diſplicuit, ſatis placuit reliquis conuiuis, à quibus eiectus prius fuiſſet,ſi perturbatorem ſe moleſtum exhibuiſſet: quemadmodum & eccleſia eijcit ante diem iudicij manifeſtè criminoſos,aut eccleſiaſticæ pacis & communionis perturbatores, reliquos peccatores occultos,aut non ita ſcandaloſos relinquens diuino iudicio.

DOMINICA XXI. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

IN illo tempore: Erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Hic cùm audiſſet,quia Ieſus adueniret à Iudæa in Galilæam,abijt ad eum,& rogabat ut deſcenderet, & ſanaret filium eius:incipiebat enim mori. Dixit ergo Ieſus ad eum: Niſi ſigna & prodigia uideritis, non creditis. Dicit ad eum regulus: Domine,deſcende,prius quā moriatur filius meus. Dicit ei Ieſus: Vade, filius tuus uiuit. Credidit homo ſermoni,quem dixit ei Ieſus & ibat. Iam autem eo deſcendente,ſerui eius occurrerunt ei,& nunciauerunt dicentes,quia filius uiueret. Interrogabat ergo horam ab eis,in qua melius habuerit Et dixerūt ei, Quia heri hora ſeptima reliquit eum febris Cognouit ergo pater,quia in illa hora erat,qua dixit ei Ieſus. Filius tuus uiuit. Et credidit ipſe & domus eius tota. Ioan. 4.

HOdiernum Euāngelium,auditores in Chriſto dilecti,dialogum continet inter Chriſtum & regulum quendā habitū,cuius natus agebat animā. In quo quidē dialogo cōſpicim⁹,primò quidē fidei energiā non

non ſecus, quam corpus hominis, ſuccedētibus ſibi ætatibus incrementa ſumentis. Deinde etiam quanta ſit hominis imbecillitas, quàm multis expoſitus ærumnis, & quàm infœlix conditio extra gratiam Dei conſtituti. Poſtremò, quanta ſit clementia, philantropia, ac humanitas noſtri Saluatoris ad imperfectiones noſtras, vt ita dicam, conniuentis, vel potius indulgentis. In præcedenti Dominica audiuimus, vocatos quamplurimos ad regias nuptias, bifariam autem hæc ad eaſdem vocatio expeditur: verbo, videlicet & cruce. Priori, vtputa placido ac ſuaui medio, inuitat, pellicit & allectat. Poſteriori verò, impellit, vrget, ac veluti obtorto collo, nos ad ſe pertrahere contendit. Verbo ſiquidem Euangelij dulci & ſuaui, omne hominum genus ad ſe allicere cupit, itaque id
Marci 16. omni creaturæ iuſſit denunciari. Cùm autem mollem hanc vocantis vocem aſpernamur, tum inſtat & vrget
Matt. 4. per ærumnas, afflictiones & cruces. Apoſtoli ſanè, ſolo verbo Dei contenti, è veſtigio vocem vocantis vltrò, nullo impellente, ſequuntur. Imo iuſſi abire, Domine, inquiunt, Ad quem ibimus, verba vitæ habes? At multi noſtrum, quoniam ſolo verbo non commouentur, calcaribus opus habent, quemadmodum in iſto regulo clarè videmus. Nunquam enim Chriſtum requiſiſſet, aut eius imploraſſet auxilium, niſi præſens ipſum impuliſſet neceſſitas. Id quod hinc fit manifeſtū, quod nuſquam eius fiat in præcedentibus mentio, quātumuis Chriſtus multa in Capharnaum, adeoque tota Galilæa, & concionatus ſit & prodigia perpetrarit. Hæc ſors & conditio, omnium penè mortalium, cùm vltro Domini Dei ſui melliſſimam vocem ſequi debebant, vix tamen flagris adacti, ipſum requirunt. Quo fit, vt Chriſtus regulum, eiuſque ſimiles primum duriuſcula increpatione obiurgat, deinde, quia ſolatium ſuū illi non denegauit, oſtendit vnumquemuis, quocunq; modo ad ſe venientem, ſe recepturum, nec eiecturum foras. Deniq;, docet etiam præſens Euangelium, quantus debeat poſt expertam Domini beneficentiam fructus ſubſequi gratiarum, nam non
modò

modò ipſe regulus,ſed & vniuerſa familia,miraculi magnitudine mota,Chriſti fidem ſuſcepit.

ERat quidam regulus cuius filius infirmabatur,&c.] Regulus iſte,de quo hic fit mentio,non eſt intelligendus fuiſſe paruus rex. Nō enim eſt Græcè βασιλίσκος, quemadmodum tamē videri poteſt legiſſe interpres,ſed βασιλικὸς,hoc eſt,regius vel regalis. Quo dictum nomine iſtum volūt,vel quod eſſet ex regio genere Herodis, vel quod eſſet vnus ex miniſtris regis vel Tetrarchæ Herodis,vel quòd dignitatem aliquam regis aut imperatoris nomine gereret apud Iudæos. Eraſmus putat profanum aliquem magiſtratū nomine Cæſaris geſſiſſe, & nec Iudæum fuiſſe,nec Samaritanum,ſed Ethnicum,& ab omni relgione Iudæorum alienum.Quod tamen ob id non eſt veriſimile,quòd Dominus ei fidei infirmitatē exprobrans dixit: Niſi ſigna,&c. Nullis enim Ethnicis id opprobrij obiectum legimus, ſed Iudæis, qui ſemper pro more ſigna petebant. Hieronymus tamen Ethnicū fuiſſe putat,ſcribens ſuper Iſa.capite.65.quod Græcè dicitur βασιλικὸς, nos rectius interpretari poſſe palatinum,id eſt, de aula regia. Simpliciter accipi poteſt dictus βασιλικὸς, quod potens eſſet & clarus.Hoc enim nomine Græci appellant quicquid magnificum eſt ac ſplēdidum. Et videri poteſt Euangeliſta ob id viri huius potentiam inſinuaſſe, vt indicaret cauſam quare auſus fuerit petere, vt Chriſtus ſecum in Capharnaū per tam longum iter deſcenderet, nimirum quod diuitibus & potentibus propter ſuas diuitias nihil videatur denegandū. Notatur ergo per hoc quod rogabat Ieſum vt deſcēderet,viri huius & confidentia in diuitijs ſuis,& fidei imperfectio.Fidei enim erat,quòd è Capharnaū ad Ieſum venerit, quodq; rogauerit:ſed imperfectio fidei erat,quòd putauerit nō poſſe Chriſtum aut abſentem curare, aut mortuum reſuſcitare.Dicebat enim: *Deſcende priuſquam moriatur.*] Ieſus autem notare volens imperfectionem non ſolùm huius viri,ſed & omnium Galileorum,deprimendo eos Samaritanis collatos qui ſine ſigno crediderunt,& docere volens

lens ſe non ad oſtentationem, ſed coactum propter fidẽ hominum promouendam edere miracula: *Niſi, inquit, ſigna & prodigia uideritis, non creditis*] me ſcilicet eſſe eum qui ſum, nẽpe Meſſiam. Credidit enim prius regulus eũ eſſe virum ſanctum, qui poſſet id quod petebat præſtare, ſed nondum credidit, aut non firmiter credidit eſſe Meſſiam. Vbi notandum, Chriſtum prius operam dediſſe vt curaret morbum patris quàm filij, vt qui grauior eſſet & periculoſior, & ad officium Chriſti magis pertinens. Magis enim venerat ad ſanandum animas quàm corpora. Porrò regulus vt erat totus intentus periculo filij morientis, ad hunc ſermonem Domini nihil reſpondit, quod exiſtimaret huiuſmodi colloquio tempus eximi, quum morbus poſceret præſens remedium. Vrget itaq; vt properet venire Capharnaum priuſquam moreretur filius. Ieſus autem non obiurgans, nec contemnens fidem reguli etſi adhuc imperfectam, reipſa oſtendit ſe plus poſſe quàm ille confideret. Vnde reſpondit: *Vade, &c.* quaſi dicat: Nihil opus eſt vt pro curando filio me conferam Capharnaum, ſed vade, ecce enim filius tuus quem morientem reliquiſti, viuit ac valet, curatus à mortifero ſuo morbo. Accipitur enim hic, viuere, ſecundum Hebraicã phraſim, pro ſanum et incolumem eſſe, quemadmodum in Pſalm. frequenter viuificare accipitur, pro reſtituere à malis & periculis mortis. Hic autem notandum, Dominum cùm non rogaretur à Centurione, vt deſcenderet curaturúſ ſeruum eius, vltro voluiſſe venire: rogatus autem ſecundò à regulo vt deſcenderet, acquieſcere noluit. Et id quidem ſecundum Chryſoſtomum, quoniam in negotio Centurionis fides erat confirmata, ideoque pro miſit ſe iturum, vt per prohibitionem Centurionis, fides eius & deuotio manifeſtaretur. Hic autem regulus adhuc imperfectus erat, & necdum nouerat quod abſens curare poſſet, vnde id addiſcere debuit, per id quod non accedit Dominus. Et quidem mox Chriſti verbis aucta eſt viri huius fides. Credidit enim ſermoni Chriſti, & qui prius credidit quidem ipſum curare poſſe filiũ ſi præſens eſſet, credidit iam etiam abſentem curare poſſe:

quam-

quamuis videri poſſit nõ firmiter ſatis credidiſſe, ex eo quod ſeruis occurrentibus, & reſtitutam ſanitatem annunciantibus, ſciſcitatus eſt qua hora melius habuiſſet, veluti experiri volens caſu ne an virtute Ieſu conualuiſſet. Cùm autem certior iam factus eſſet de miraculo, rurſum magis eius fides eſt aucta, tunc enim abſolute credidit in Ieſum, eſſe ſcilicet eũm Meſſiam expectatum, ac aliquid ſupra hominem. Nec ipſe tantùm credidit, ſed per eum & tota eius familia, quam frequentem & numeroſam eſſe oportuit, vtpotè hominis diuitis. Hic enim fuit fructus miraculorum Chriſti.

DOMINICA XXII. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

IN illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hãc: Simile eſt regnum cœlorum homini regi, qui uoluit rationem põnere cum ſeruis ſuis. Et cùm cœpiſſet rationẽ ponere, oblatus eſt ei unus, qui debebat ei decem millia talentorum. Cùm autem non haberet, unde redderet, iuſsit eius dominus eum uenundari, & uxorem eius, & filios eius, & omnia quæ habebat, & reddi. Procidens autem ſeruus ille, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia tibi reddam. Miſertus autem dominus ſerui illius, dimiſit eum: & omne debitum dimiſit ei. Egreſſus autem ſeruus ille, inuenit unum de conſeruis ſuis, qui debebat ei centum denarios & tenens ſuffocabat eum, dicens: Redde quod debes. Et procidẽs conſeruus eius, rogabat eum, dicens: Patientiã habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit, ſed abijt & miſit eum in carcerem, donec redderet uniuerſum debitum. Videntes autem conſerui eius quæ fiebant, contriſtati ſunt ualde, & uenerunt, & narrauerunt Domino ſuo omnia, quæ facta fuerunt. Tunc uocauit illum dominus ſuus, & ait illi: Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me. Nonne ergo oportuit & te miſereri conſerui tui ſicut & ego tui miſertus ſum? Et iratus Dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadusq; redderet uniuerſum debitum. Sic & pater meus cœleſtis faciet uobis, ſi non remiſeritis unuſquiſq; fratri ſuo de cordibus ueſtris. Matt. 18.

Euan-

EVangelij iam recitati parabolam, perſpicuitatis gratia,duas in partes diuidemus, quarum prior ſupra modum pœnitentes & contriti ſpiritus,conſolatur, & optimè de Domino Deo Rege noſtro ſperare nos admonet. Poſterior verò, præfractos inclementesque maximis proculdubio,debet exterrere pauoribus qui ſe neque coram Deo, vt ſunt peccatores, agnoſcunt, nec ad alios vlla compaſſione tanguntur,quodque peius eſt,omnem inſuper inclementiam & crudelitatem exercent. Id quod ex ipſo Euangelij contextu, clarius percepturi ſumus.

I *Deo aſſimilatum eſt regnum cœlorum homini regi,qui uoluit,&c*] Poſtquam dixit Dominus dimittendum fratri pœnitenti, etiam ſi ſeptuagies ſepties peccet, quo oſtendat quàm ſit id & æquum & neceſſarium, parabolam pro ſuo more, & conſuetudine Paleſthinorum adiungit, vt quod per ſimplex præceptum teneri ab auditoribus non poteſt, per ſimilitudinem atque exemplũ teneatur. Ideo,inquit,quia ſcilicet oportet ſemper ignoſcere ei qui ſemper reſipi[illegible]t:aut, vt intelligatis quàm ſit & æquum & neceſſe fratri peccanti ſemper remittere cũ pœnitet,ſcitote regnum cœlorum aſſimulatum eſſe homini regi, hoc eſt, in regno cœlorum, quod eſt Eccleſia Dei,perinde contingere atque ſi fuerit rex aliquis,&cęt. Porrò quo parabola hæc ſecundum ſaluatoris intentionem explicetur, nec ſingula quæ in ea dicuntur ſenſui myſtico curioſè nimis & ſuperfluè accommodẽtur, præcipua Domini intentio eſt ſpectanda,& quæ illi ſunt accommoda,in parabola obſeruanda, reliquis prætermiſſis, quæ pro exempli decore & perfectione ſunt addita. Intentio autem Domini eſt,hoc exemplo oſtendere Deum patrem miſericordiſſimum quidem eſſe erga peccantes,in eoſdem tamen eſſe ſeueriſſimum, ſi nolint illi viciſſim benigni eſſe erga peccantes fratres & conſeruos. Proinde obſeruandum parabolam hanc ex tribus conſtare partibus. In prima parte proponitur rex aliquis, qui cum cœpiſſet rationem & computum inire cum

ſeruis

ſeruis ſuis, & vnus oblatus eſſet qui deberet ſummam maximam cui non eſſet ſoluendo, nempe decem milia talentorum,&ob id rex iuſſiſſet quod iuſtum erat,illum cum omnibus ſuis vendi, quo perſolueretur debitum, mox tamen regali ſua munificentia & benignitate, ſeruo humiliante ſe, & debitum quidem agnoſcenti, ſed tantum dilationem ſolutionis petenti, totum etiam illud immenſum debitum remiſit, nõ quod ſeruus talem benignitatem alioqui fuiſſet promeritus, ſed quod dominus eius miſericordia erga eum moueretur. Vnde dicitur: Miſertus autem eius. Rurſus deinde proponitur idem ſeruus mox à conſecuto tantæ remiſſionis beneficio, longè minus debitum, nempe centum denarios repetijſſe à conſeruo, & repetijſſe cum ſumma auſteritate & crudelitate,nimirum inijciendo illi manus violentas & ſuffocando,hoc eſt,premendo collum eius, nec illi ſeſe multũ & ſupra quã decebat apud conſerũt, humilianti,ac eiſdem verbis, quibus ipſe prius dominum ſuum precatus erat, tantùm dilationem ſolutionis deprecanti, non ſolùm non remiſiſſe paruum illud debitum, ſed nec petitam ſolutionis dilationem conceſſiſſe,verùm in carcerem eum conieciſſe,donec vniuerſum debitum redderetur,cui tamen duplici nomine benignitatem debebat,tum ſcilicet quia ſecum vnius & eiuſdem conditionis,tum quia domini illius ſeruus, cuius tãtam in ſe expertus erat benignitatem. In tertia parte proponitur, quomodo indignitate huius ſummæ crudelitatis collatæ cum benignitate regis ſumma, offenſi grauiter ſunt primùm quidem conſerui, ita vt illam non ferentes domino ſuo eam referrent,& de ea conquererentur: deinde verò etiam ipſe dominus,ita vt ſeruo vocato ac durè reprehenſo de ſua ingratitudine & ſumma crudelitate. & deinde tortoribus tradito, remiſſum ſemel debitum vſque ad extremum iuſſerit ab eo repeti. Prima ergo parte ſignificatur, Deum patrem regem ac dominum omnium, rationem quidem requirere factorũ ab hominibus, ſed tantæ eſſe benignitatis, vt ſi quis debitum ſuorum peccatorum, etiamſi maximum ſit & plurimum,

cui ſoluendo nulla ratione par eſſe poſſit, agnoſcens ſeſe humiliet, & eius benignitatem ac longanimitatem precetur ex ſola illius miſericordia, maiorem ſit conſecutus benignitatem, quàm petere aut ſperare auſus fuiſſet, vniuerſo illi debito penitus remiſſo. Qualis Dei inopinata benignitas etiam in parabola filij prodigi ſignificatur poſtea. Secunda parte ſignificatur, quãta ſit ſimul & ingratitudo & crudelitas eius, qui inopinabilē clementiſſimi Domini benignitatē expertus in remiſſione maximi debiti, quo quiſq; certè Deo eſt obſtrictus, paruum recuſat debitum in ſe admiſſarum iniuriarum conſeruo remittere, ſed extremam ab eo vltionem & vindictam crudeliter requirit, cui duplici nomine magis debebat exhibere benignitatem, quem Dominus eius ipſi exhibere debebat. Debitum enim fratris peccantis, quãtumuis ſæpe & grauiter in fratrem & conſeruum committatur, minimum ſanè eſt in comparatiune debiti quo quiſque Deo eſt obnoxius, quemadmodum incomparabile eſt debitum μυρίων ταλάντων, id eſt, decem milium talentorum, ad ἑκατὸν δηνάρια, id eſt, centũ denarios. Quemadmodum enim talentum longè maius eſt denario, & decem milia plus quàm centum : ita & longè maiora & longè plura ſunt peccatorum debita, quibus DEO quiſque eſt obſtrictus, quàm poſſint eſſe fratris in fratrem. Talentum enim, quemadmodum docet Budæus, vt minimum valet ſexaginta minas Atticas, hoc eſt, libras argenti. Libra autem centum denarios. Vnde cùm deni coronati in libra conſtitui poſſint ſecundum eiuſdem computationem rectam, conſequitur talentum vnum valere ſexagies denis, hoc eſt, ſexcentis coronatis: vnde centum talenta valent centies ſexcentos coronatos, hoc eſt, ſexaginta milia: & mille talenta valent ſexcenta milia coronatorum : ac proinde decem milia talentorum valent decies ſexcenta milia coronatorum, hoc eſt, ſexagies centum milia coronatorum, aut, quod idem eſt, 600000. ſexies mille milia, quæ ſumma planè incomparabilis eſt ad centum denarios, qui tantum valent decem coronatos. Deinde ſignificatur, eorum qui in

proximos ſuos nolunt eſſe clementes, ingratitudine & crudelitate offendi & angelos & iuſtos quoſuis, & Deum ipſum, adeo vt qui alioqui eſt clementiſſimus, ira plenus ſeueriſſimè in illum qui talis eſt ſit animaduerſurus, nihil remittens, ſed omnia ſimul debita exigens: quæ quoniam nunquam perſoluere poterit, in perpetuum in gehennæ carcere ipſum torqueri oportebit. Quod autem in hac parte ſignificatur debitum remiſſum ſemel, iterum Deum propter ingratitudinem repetere, cùm Paulus dicat dona Dei eſſe ſine pœnitentia, ſic eſt accipiendum, non quòd redeat propriè reatus peccatorum præcedẽtium ſemel dimiſſorum, ſed quod in virtute cõtineatur in illa ingratitudine & crudelitate in fratrem admiſſa, eò quòd peccata illa remiſſa efficiãt vt ingratitudo illa & crudelitas tam graue peccatũ reputetur, & pro ea tam ſeuerè quis puniatur, ac ſi priora peccata ei nunquam fuiſſent dimiſſa. Si enim non præceſſiſſet prçcedentium remiſſio peccatorum, nõ eſſet tam graue peccatum huiuſmodi in conſeruum crudelitas, quanquam alioqui per ſe peccatum magnum. Quanquam autem per quoduis peccatum ſequens peccatorum remiſſionẽ, poſſint peccata remiſſa dici quodam modo redire ratione ingratitudinis, quam homo incidit propter remiſſa illi ſemel peccata, & ratione cuius peccatũ ſequẽs aggrauatur, tamen peculiariter redire dicuntur per crudelitatem in conſeruum admiſſam poſt acceptam à DEO peccatorum remiſſionem, eò quòd crudelitas huiuſmodi directè ſit contra acceptum remiſſionis beneficium. Ob quam conſiderationem etiam alia tria peccatorum genera ſolent aſſignari, ob quæ peculiariter dicuntur remiſſa peccata redire, quæ ſimul cum eo peccati genere, de quo hic eſt ſermo, his verſibus memoriæ cauſa comprehenduntur. Fratres odit, apoſta fit, ſpernitque fateri. Pœnituiſſe piget, priſtina culpa redit. Vide diuum Thomam in tertia parte, quæſtione 88. Primum ergo oſtendit indulgentiſſimam Domini cœleſtis clementiam in ſupplices ſeruos. Tum execrandam quorundam in conſeruos inhumanitatem. Deniq; ſeuerum Dei in tales

Rom. 11.

Iacob. 2. iudicium. Iudicium enim, inquit Iacobus, ſine miſericordia ei qui non facit miſericordiam. Itaque Dominus applicans parabolam ſuo propoſito, infert: Sic & pater meus cœleſtis faciet vobis, hoc eſt, tam ſeuerè etiam vobiſcum aget, tradens vos torturæ, ac vniuerſum ſimul à vobis debitum, maximum ſanè ac inſolubile, exigens, etiam quod remiſſum erat, perinde habens ac ſi non eſſet remiſſum, ſi non remiſeritis vnuſquiſque fratri ſuo, idque nō ſolùm ore tenus, aut eatenus vt vindictam nò requiratis ipſo facto, ſed etiam de cordibus veſtris. Ideo enim, teſte Hieronymo, addidit Dominus: de cordibus veſtris: vt omnem ſimulationem fictæ remiſſionis auerteret & excluderet. Quanquam etiam ſecundum Auguſtinum accipi poſſit additum ad hoc, vt ſi per charitatem frater qui peccauit ſit ſeuerè corripiendus, aut diſciplina aliqua ſit ei imponenda, tamen de corde lenitas non recedat. In hac autem parabolæ applicatione Dominus etiam efficaciorem indicat rationem, ob quam faciles eſſe debeamus ad condonandum proximis, quàm ſint rationes in parabola indicatæ, nimirum condonandum illis eſſe, non ſolùm quia conſerui eiuſdem Domini, ſed etiam quia fratres eiuſdē patris. Porrò quo intelligatur quàm bene Dominus debitum quo quiſque Deo eſt obſtrictus maxima ſumma, nempe decem milibus talentorum expreſſerit: debitum verò hominis in hominē parua admodum ſumma, nempe centum denarijs, conſiderandum quàm frequenter & variè quiſque in Deum peccet, nimirū in dies ſingulos, imò in horas: deinde quanta ſit Dei in quem peccant homines excellentia & dignitas: rurſum quàm magna, multa & indeſinentia eius in nos beneficia: poſtremùm quā ſint planè iniqua quæ in illum peccantur, vtpotè contra naturalem ipſam æquitatem: cùm contrà hominis in hominem peccatum non poſſit eſſe adeò frequens & varium, ſitq́; in æqualem, & eum qui viciſſim in alterum quandoque peccat, ac poſtremùm leuiora ſint quæ frequenter homo in hominē peccat, vtpotè frequenter magis contra iuſtitiam humanam & inſtitutam quàm naturalem. Quòd ſi philoſophari

phari libeat in numero decem milium talentorum, rectè acceperimus numerum denarium expreſſum, propter trangreſſionem decalogi: per milia, multitudinem: per talenta, magnitudinem peccatorum deſignatam. In decalogũ enim & multis modis & grauiter offendimus plerique

DOMINICA XXIII. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

IN illo tempore: Abeuntes Phariſæi, conſilium inierunt, ut caperent Ieſum in ſermone Et mittunt ei diſcipulos ſuos cũ Herodianis, dicentes: Magiſter, Scimus quia uerax es, & uiam Dei in ueritate doces, & non eſt tibi cura de aliquo: non enim reſpicis perſonã hominis Dic ergo nobis, quid tibi uidetur: licet cenſum dare Cæſari, an non: Cognita autem nequitia eorum, Ieſus ait: Quid me tentatis Hypocritæ? Oſtendite mihi numiſma cenſus: At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Ieſus: Cuius eſt imago hæc, & ſuperſcriptio? Dicunt ei, Cæſaris Tunc ait illis: Red dite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo. Matt. 22.

PRæcedenti Dominica, de peccatore pœnitente, & indulgentiam conſecuto, qui tamen digna pœnitentię opera facere neglexit, ac idcircò damnationẽ incurrit, ſub metaphora ſerui debitoris audiſtis: Nunc de debitis ipſis, quid hominibus, quid Deo, debeamus, & oẽs quemadmodũ ſingulis reſpondendũ ſit, percepturi eſtis. Quanquam enim diuina clementia pœnitentes abſoluat, & debita omnia condonet nuper contracta: non tamen à debito charitatis ſic abſoluit, vt debitũ eſſe deſinat, ſed ſemper dum ſoluitur debetur, tametſi quod debetur, ſoluatur: ſicut Apoſtolus docet, Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Eſt autem dialogiſmus inter Chriſtum & Phariſaicos legatos, maleuolorum hominum naturam graphicè depingens. Phariſæi, meros videntur ſpirare fauores, beneuolentiam & amorem, cùm tamen nihil niſi inſidias, exitium & perniciem Chriſto molirentur, implerentque quod dicitur: Eſt qui nequiter ſe humiliat, interiora autẽ eius plena ſunt Rom. 13. Eccle. 19.

dolo, Chriſtus contrà, indignationem & zelum oſtentat. At meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula odientis. Et melius eſt, à ſapiente corripi, quàm à ſtulto laudari. Quid aliud erant hæc verba, Magiſter ſcimus quia verax es, &cæt. quam oſcula fraudulenta. Contra verò, pungebant, & vulnerabant intima cordium dicta Domini: Quid me tentatis hypocritæ? Cæterùm, vtrorumque attende finem. Populc meus, ait Propheta, qui te beatum dicunt, ipſi te ſeducunt. Abſolon, Roboam, quid ex palponibus lucri fecerunt? Dauid contra, quid damni ſenſijt ex correptione ipſius Nathan? Diſcamus ergo ex præſenti colloquio & Euangelio, primùm, non ſemper nobis Deum adblādiri, ſed redarguere, minitari, adde & plerumque vltricem manum infligere, vt ſi pietate non proficit, cogat minis, aut certè flagris tanquam obtorto collo, ad ſe pertrahat. Quod faciens, nō odium meretur, ſed amorem & gratitudinem: Vnde Dauid: Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu feciſti, amoue à me plagas tuas, & quæ ſequuntur. Ad hæc impij, neque lenitate demulcentur, neque minis terrentur, caſtigationibusque indurantur, odiunt arguentem, & pro beneficio, miſcēt toxicum. Phariſæi enim, auditis Chriſti concionibus, incenſi ſunt ira, nihil minus, quàm de obtinenda ſalute cogitantes, ſed de tollendo ſaluatore. Non amat peſtilens eum, qui ſe corripit, non recipit ſtultus verba prudentiæ. Plus proficit correptio apud ſapientem, quàm centum plagę apud ſtultum. Noſtrarum partium fuerit, dilectiſſimi, boni conſulere maiorum increpationes, nam omnis diſciplina in præſenti quidem non videtur eſſe gaudij, ait Paulus, ſed mœroris, poſtea autem fructum pacatiſſimum exercitatis per eam reddit iuſtitiæ. Beatus homo, qui corripitur à Deo, Increpationem ergo Domini, ne reprobes, ait Eliphas, &cæt. Supereſt nunc, vt Euangelij verba repetamus.

Eccl. 7. Prouc. 27. 2. Reg. 18 3. Reg. 12. 2. Reg. 12. Pſal. 38. Prouer. 15. 17. 18. Heb. 12. Iob. 5.

A*beuntes Phariſæi conſiliū inierunt, ut caperēt Ieſum in ſermonē*]Cùm Phariſæi ſua autoritate Dominū perterrefacere non poſſent, & ab eo ſe per varias

parabo-

parabolas notari aduerterent, nec tamen manus illi inijcere auderent, necdum ſibi deſiſtendum opinantes, relicto eo abeuntes conſilium inierunt vt caperent, & illaquearent eum proprijs oris ſui verbis, quem vi capere nõ audebant, vt ſic proprio ſermone illaqueatum deferrẽt, aut captum opportunè traderent principatui & poteſtati præſidis Pilati, ſine cuius autoritate & ſententia non poterant deſideratam mortẽ illi inferre, cùm necdum ſe habere viderent quo illum morte crucis dignum cõram iudice illo oſtendere poſſent. Dicuntur autẽ hi apud Matthæum fuiſſe Phariſæi, cùm prius omnes Euangeliſtæ dixerint principes ſacerdotũ & ſcribas & principes plebis acceſſiſſe Dominum: vnde intelligendum ſub illis tribus generibus etiam comprehẽſos Phariſæos, qui ſub ſcribis frequenter comprehendũtur. Phariſæi autem dicuntur peculiariter huius conſilij autores, ſiue quòd illi vbiq; Domino fuerint infenſiſſimi, ſiue quòd hæc quæſtio quæ iam Domino propoſita eſt, inter Phariſæos maximè agitaretur, vt quæ ad religionẽ ſpectabat, cuius illi volebant videri ſtudioſiores. Nam teſte Ioſepho lib. Antiquit. 18. cap. 1. & 2. cùm ſub Auguſto, quando tempore natiuitatis Chriſti facta eſt deſcriptio totius orbis, Iudæa facta eſt tributaria, Iudas quidam ex ſecta Phariſæorum, ſimul cum multis Phariſæis, aſſerebant indignum eſſe, immò illicitum, vt populus Dei alium præter Deum agnoſceret, & vocaret Dominum, ſeruitutemque profiteretur cùm eſſet liber, & præter decimas ac primitiua quæ Domino ſecundũ legem pendebat, hominibus etiam tributũ exolueret. Cùm ergo hoc tẽpore iſta quæſtio apud Phariſæos maximè agitaretur, qui de iuſtitiæ ſtudio ſibi applaudebant, ex hac quæſtione putabant ſe inueniſſe rationem qua Dominum obnoxium facerent poteſtati præſidis, aut ſaltem minus gratum populo. Nã ſiquidem dicturus erat non licere tributum dari Cæſari, quemadmodum eum dicturum ſperabant, quòd cultus diuini rigidum ſe exhiberet vindicem, cui iudicabant contrariari tributorum exolutionem, delaturi erãt eum apud Præſidem tanquam Cæſari contrarium &

ſeditioſum, perdendum, quemadmodũ olim ea de cauſa perierat Iudas ille Galilæus cum multis ſuis ſectatoribus. Si verò dicturus eſſet licere tributum dari, calumniaturi erant ipſum apud populum tanquam adulãtem principibus, & eorum metu à veritatis prędicatione abſtinẽtem, nec honoris diuini tam ſtudioſum zelatorem quàm videri volebat. Quoniam autem ſciebant ſe Domino ſuſpectos eſſe, alios ſuo nomine ſubornant, quos putabant Domino fore incognitos, quique ſimulata iuſtitia facilius Domino poſſent imponere. Hos Matthęus quidem diſcipulos eorum fuiſſe dicit, Marcus verò quoſdam ex Phariſæis, Lucas autem inſidiatores, qui ſe iuſtos ſimularent, hoc eſt, qui ſimularent ſe illi bene affectos, & ob iuſtitiam & veritatem amare, aut qui ſimularent ſe teneri ſtudio iuſtitiæ, & ſolicitudine cognoſcendi quid iuſtum, quid ſecus. Porrò Matthæus & Marcus cum Phariſæis etiam Herodianos miſſos teſtantur, qui aut ſimpliciter intelligi poſſunt fuiſſe milites Herodis, quemadmodum hoc loco intelligunt Diuus Hieronymus & Chryſoſtomus. Aut potius intelligenda eſt fuiſſe aliqua apud Iudæos ſecta, quæ contra ſententiam eorum Phariſęorum qui Iudam ſequebantur, aſſerebat tributa Cęſari ſoluenda: nomenque ab Herode obtinuerit, non illo qui tunc viuebat, tetrarcha Galilææ, ſed illo qui iamdudum fuerat mortuus, primo rege Iudæorum alienigena, quòd hic maximus eſſet Romanorum fautor, & ſententiam de ſoluendis tributis vel imprimis defenderet. Indicat ferè etiam hanc ſententiam Diuus Hieronymus, dum poſtquam dixit Herodianos fuiſſe milites Herodis, ſubiecit: ſeu quos illudentes Phariſæi, quia Romanis tributa ſoluebant, Herodianos vocabant. Ideo autem huius ſectę peculiariter videri poteſt non facta mentio à Ioſepho, quòd comprehenderentur hi Herodiani ſub Sadducæis. Mittunt ergo cum diſcipulis ſuis Phariſæi etiam Herodianos, vt vtrumuis Dominus reſponderet, eſſent qui illum calumniari & accuſare poſſent, aut Phariſæi apud populum, aut Herodiani apud Pilatum. Miſſi autem ex ſubornatione Phariſęorum, blandè

Dominum

Dominum compellant, atq; a veritate & libertate commendant, ſtudiumque cognoſcendæ veritatis et iuſtitiæ ſimulant, vt hac ratione & verſutiam ſuam magis tegerent, & Dominus eorum laude & ſtudio captus liberè ſecretum cordis ſui illis aperiret: *Magiſter inquiunt. ſcimus quod uerax ſis,*] quodque viam Dei, id eſt, viam Deo gratam, quaque ad Deum perueniatur, doceas in veritate, id eſt, ſine aliquo errore & fuco, & non eſt tibi cura de aliquo, id eſt, nō curas quenquam, ſic vt cuiuſquam metu à veritate docenda abſterrearis. Quibus verbis callidè eum prouocabant, vt agnoſcens hanc commēdationem magis Deum quàm Cæſarem timeat, ſignificantes pleroſque metu Cæſaris de eo quod rogabant, non audere quod ſentirent liberè proferre. Addunt autem cauſam, quare dicant eum neminem curare, dicentes: Non enim reſpicis perſonam hominum: pro quo in Marco legimus: Nec enim vides in faciem hominum: cùm Græca habeant apud Matthæum & Marcum eodem modo, ὀυ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων. Significat autem dictio πρόσωπον vtrumque, & perſonam & faciem, atque hinc verſionis varietas, eodemque recidit, vtrouis modo vertatur, niſi quòd mollius & elegantius vertitur, perſona, quanquam nomen, facies, magis conueniat dictioni Hebraicæ, vnde hæc phraſis eſt deſumpta. Porrò cùm in ſcripturis dicuntur aliqui reſpicere in perſonam hominum, vel non reſpicere, plus intelligendum eſt hac locutione ſignificari quàm verba per ſe ſignificant. Reſpicere enim in perſonam vel faciem hominum, eſt conſiderare externam aliquam hominum conditionem, *Reſpicere perſonam.* eiuſque conſideratione, non autem ſecundū cauſæ merita de homine iudicare, eique quid tribuere, vel adimere. Nomine enim faciei & perſonæ, comprehēditur omnis externa hominis qualitas, quales ſunt diuitię, potentia, forma, nobilitas, ſexus, & id genus alia. Itaque iudex reſpicit in perſonam hominis, ſi pro diuite intuitu diuitiarum, neglecta conſideratione meritorum cauſæ iudicet. Sic & Dominus reſpexiſſet in perſonam hominum, ſi conſideratione potentiæ Cæſaris, metuens eam adiu-

dicaſſet illi tributorum ſolutionem. Idem ſignificatur per id quod in ſcripturis eſt frequentius, accipere perſonam, quemadmodum etiā hoc loco habet Lucas. In qua locutione phraſis eſt Hebraica, non ita recepta apud Latinos ſcriptores aut Græcos prophanos. Hebrei enim dicunt Naſa phanim, quod ad verbum ſonat, ſuſcepit vel accepit faciem vel facies. Significatur tamen hac locutione eleuare aut honorare alicuius faciem, ſic vt ratione externæ alicuius qualitatis in homine conſideratæ, non autem ratione cauſæ conſiderandæ aliquid homini deferatur. Hinc in ſcripturis toties occurrit de acceptione perſonarum, quod Græcis vnica dicitur dictione προσωποληψία, vnde & Iacobus cap. 2. verbum effecit προσωποληπτεῖτε, id eſt, perſonam accipitis. Hinc intelligere licet quid ſit quod in ſcripturis toties dicatur, nō eſſe apud Deum perſonarum acceptionē, cùm tamen ex multis eiuſdem meriti & cauſæ vnum eligat Deus, alterum non eligat. Non eſt enim apud Deum perſonarum acceptio, quia nō intuitu externarū conditionum humanarum ſua munera hominibus diſpenſat, ſed vel ſimiliter agit cum his qui ſunt eiuſdem meriti, vel ſolo ſuo beneplacito & voluntate præter omnem iniuſtitiam vnum alteri præfeit, in his ſcilicet rebus quæ non cadunt ſub merito hominū. Accipitur tamen hæc locutio apud Hebræos nonnunquam in bonā vel indifferentem partem, vt nullum ſignificet vitium, ſed ſimpliciter, accipere faciem, ſit honorare vultum alicuius. vnde Threnorum 4. Hieronymus vertit: facies ſacerdotum nō erubuerunt: cùm Hebraicè ſit ad verbum: facies ſacerdotum non ſuſceperunt, id eſt, non honorauerunt. Et quarti Regum 3. pro eo quod nos legimus dixiſſe Helizæum: Si non vultum Ioſaphat erubeſcerem: Hebraicè eſt, ſi non faciem vel perſonam Ioſaphat ſuſciperem, id eſt, honorarem. Vnde Hebræis vir honoratus vultu, dicitur Neſou phanim, id eſt, acceptus facie. vt Iſaiæ 3. vbi nos habemus, honorabilē vultu. Et hæc quidem pro intelligentia eorū locorum in quibus de acceptione perſonarum fit mentio. Porrò vt in prædictis verbis diabolicā quandā Phariſæo-

riſæorum hypocriſim compoſitam ad decipiendum licet obſeruare, ita & in ſequentibus. Non enim quærunt num obligati ſint, & debeant dare tributum, ſed an liceat eis, veluti volentes conſulere ſuæ conſciẽtiæ, & ſoliciti ne Deum offendant, non autem pecuniarũ diſpendium ægrè ferentes.

Cognita autem Ieſus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis.] Non captus eſt Dominus eorum blandiloquentia, quomodo ſolent homines, vt quemadmodum illi ſperabãt id reſponderet quod illi ſignificabant, ſe optare audire ab eo, ſed cùm nihil illum latere poſſet, cognitam eorũ nequitiam imprimis redarguit ſeuerè, ſuo exemplo docens nos, non attendendum tantùm verbis hominum, nec ſinendum animum noſtrùm flecti hominum commendatione, ſed attendendam mentem interrogantiũ, vt ſecundum eam cautè reſpõdeatur. Dicit autem: Quid me tentatis hypocritæ, hoc eſt, cur veſtra hypocriſi & ſuauiloquentia ſolicitatis me vt dicam quod calumniari poſſitis. Aut cur explorare & experiri nitimini, num quid dicturus ſim quod in calumniam rapi poſſit. Hypocritas autem vocat, tum quòd ſimularent beneuolentiam & acceptationem ipſius: tum quod ſimularent ſtudium cognoſcendi iuſtitiam & veritatem, & placendi Deo. Perinde eſt ergo ac ſi dixiſſet: Interrogatis me veluti quem habetis magiſtrum veracem, ac veluti ſtudioſi iuſtitiæ, at ego vtraque in re, nempe & in mei commendatione, & in prætenſa cupiditate cognoſcendæ veritatis, eſſe vos ſcio ſimulatores, atque vtraque hac veſtra hypocriſi & captioſa quæſtione me tentare, tantum abeſt vt doceri à me velitis. Cùm autem his verbis eorum hypocriſim & conatum aperuiſſet Dominus, ſignificaſſetque illorum quantumuis tectam hypocriſim non eſſe ſibi incognitam, nec poſſe ſe falſa capi laude, quanquam hac ratione potuiſſet meritò declinare reſponſionem ad propoſitam quæſtionem, tamen ne videretur quærere occaſionem declinandi reſponſionem, oſtenderetque ſe etiam captioſa eorum quæſtione capi non poſſe, ſed econtrà eos prudenter, vt & aliâs, caperet

proprijs ipſorum verbis, aggreditur ad quæſtionem reſpondere propoſitam. Duabus enim artibus illum conabantur ſuperare, hypocryſi, & quæſtionis periculoſæ lubricitate. At Dominus vtraque arte ſe ſuperiorem demonſtrauit, imò per vtrumque illorum eos pudefecit, primùm quidem eorum detegens hypocryſim, ac ſuam, tanquam Dei, omniſcientiam demonſtrans: deinde verò ex proprijs eorum verbis, ſic ad lubricam reſpondens quæſtionem, vt nō ſolùm nihil calumniari poſſent, ſed etiam contra ſe ſententiam protuliſſe arguerentur. Itaque vt proprijs verbis conuinci poſſent, primùm petijt ſibi afferri & oſtendi numiſma cenſus, vt habet Matthæus, hoc eſt, nummi ſpeciem quo cenſus exoluebatur. Reliqui verò duo Euāgeliſtæ dicunt Dominum expreſſiſſe nummi ſpeciem, dicentes eum petijſſe ſibi exhiberi denarium. Ex Matthæi tamen narratione magis apparet Dominum non expreſſiſſe numiſmatis ſpeciem, ſed veluti ignorantem quo numiſmate cenſus ſolueretur, (quo declararet huiuſmodi rerum cognitionem ſibi nō eſſe cordi) in genere numiſma cēſus petijſſe ſibi offerri. Nam cùm dixiſſet Matthæus Dominum poſtulaſſe ſibi præſentari numiſma cenſus, ſubijcit: At illi obtulerunt ei denarium: ſignificans illos numiſmatis ſpeciem indicaſſe, de quo Dominus in genere rogauerat. Proinde intelligendum videtur Marcum & Lucam denarij nomen in verbis Domini poſuiſſe, non quòd numiſmatis ſpeciem Dominus expreſſerit, ſed quòd denarius, is fuerat nummus, quem Dominus rogauerat ſibi exhiberi. Porrò denarius, numiſma erat Romanum: ſicut drachma, Atticum numiſma, habens imaginem alicuius Cæſaris impreſſam ſimul cum aliqua ſuperſcriptione, quemadmodum videre licet in multis qui adhuc reperiūtur denarijs. quod facit ad intelligendum id quod hic dicitur denarium fuiſſe numiſma cenſus Romanis exoluendi, & habuiſſe tum imaginem, tum inſcriptionem Cæſaris. Cùm obtuliſſent ei denarium, rurſum interrogauit eos Dominus cuius eſſet nummi imago & ſuperſcriptio, nō quòd ignoraret, ſed tum vt demonſtraret ſibi non eſſe

curæ terrena, & hæc ſibi, qui cœleſtia tantùm tractabat, veluti incognita eſſe: tum potius vt ex ipſorum verbis eos illaquearet, qui venerant ipſum illaqueaturi in ſermone. Illis ergo reſpondentibus & imaginem & inſcriptionem eſſe Cæſaris, Tyberij vt eſt probabile, qui tum imperabat, intulit quod ex illorum reſponſione conſequens erat: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari. Quo quidem non voluit ſignificare Cæſari danda quæcunq; ipſius haberent imaginem, ſed quoniam pecuniæ à Cæſare cuſæ vſu, teſtarētur ſe illius imperio eſſe ſubiectos, danda illi eſſe quæ ipſe ex ſuis rebus ab illis rationabiliter requireret. Hoc enim cùm facerent, non tam dare eos quàm reddere Cæſari quæ ab ipſo acceperunt. Ideoque non dicit: Date ergo: cùm illi interrogaſſent, Liceret ne dare, cuperentque illum dicere, vel dandum eſſe, ſed dicit: Reddite, tanquam ea quæ eius ſunt, quæque ab ab eo accepiſtis. Quanquam enim non ſimpliciter ratione vſus pecuniæ Romanæ, deberent Iudæi Romanis tributum, cùm et antequam Romani eis imperarent, veriſimile ſit eos vſos fuiſſe Romana ſicut & Græca pecunia, vt & apud nos externæ monetæ vſus eſt: tamē quo ex ipſiſmet eorum verbis Dominus oſtenderet conſequi, non debere videri iniquum eſſe, aut contra Deum, ſicut illorum plerique videri volebant, ſi pecunia Romana, Romanis ſolueretur exigētibus, hinc ipſis dicentibus pecuniam cenſus Romani, eſſe denarium, & pecuniam Cæſaris imaginem præferentem, intulit: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: quaſi dicat: Quandoquidem ſolùm quæſtio eſt de danda Cæſari pecunia, eamq; fatemini eius eſſe numiſma, non debet vobis iniquum videri, nec Deo ingratum, ſi quod eius eſt, eo requirente, illi non tam detis, quàm reddatis. Addit autem admodum oportunè: & quæ ſunt Dei Deo: primùm ne calumniari illum poſſent, quaſi populum Dei ſubijceret homini & non Deo, Deique gloriam non, vt videri volebat, imprimis aſſereret & quæreret. Nam illa erat altera calumniæ pars, in quam lapſurum Dominum ſibi perſuadebant, ſi diceret cenſum Cæſari dandum. Iraque

illam

illam calumniam illis præripiens adiecit: reddite item quæ ſunt Dei Deo: ſignificans cenſus ſolutionem non eſſe contrariam his quæ debentur Deo, nec obeſſe quicquam pietati, ſi res humanæ hominibus darentur. Secundò, iſtud Dominus adiecit, vt illos ob auaritiã, (prætextu tamen pietatis) anxios de ſoluendo cenſu notaret neglectæ pietatis in Deum. Non enim admonendi fuerant niſi in eo fuiſſent negligentes. Perinde ergo eſt ac ſi dixiſſet: Soliciti eſtis de ſoluendo cenſu, cùm iſtud, vtpote non contrarium pietati, obiter facientes, potius id curare deberetis vt quæ Dei ſunt, Deo redderetis, cui nihil tam datur quàm redditur, vtpotè à quo accepta ſunt quæcunq; ei dari poſſunt. Sunt autem Dei, ea quæ Deus ab hominibus requirit, Deoq; ſunt debita, primitiæ ſcilicet, decimæ, honor ipſius, reuerentia, & dilectio eius ſuper omnia. Dicitur enim Deuteron.10. Et nunc Iſrael quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum, ac ſeruias ei in toto corde tuo, &c. Cùm autem omnia quæ habet homo in bonis vel animæ, vel corporis, vel fortunæ, ſint ipſius Dei, omnia hæc quodam modo Deo ſunt reddenda. Id autem fit, cùm omnia Dei dona illi accepta ferimus, eiſq; omnibus vtimur ſecundum illius voluntatem, & ad ipſius gloriam. Diſcendum autem ex hac Chriſti reſponſione, Chriſtianos etiam Ethnicis principibus obſequi debere, ſed dum aliquid petunt ex ſuis rebus, eiſque in quæ imperium obtinent. Nam ſi petant diuinum ſibi exhiberi honorem, aut aliàs aliquid contra Deum præcipiant, non eſt quod petunt, reddendum, quia non quod ſuum eſt petunt, ſed quod Dei eſt. Reddite, inquit, Cæſari, ſed quæ Cæſaris ſunt, quæque tanquam ſua iure poſtulare poteſt.

DOMINICA XXIIII. POST TRINITAT. EVANGELIVM.

Matth.6. *IN illo tempore: Loquente Ieſu ad turbas, ecce princeps unus acceſſit, & adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modò defuncta*

functa eſt: ſed ueni, impone manum tuam ſuper eam, & uiuet. Et ſurgens Ieſus ſequebatur eum, & diſcipuli eius. (Et ecce mulier quæ ſanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, acceſsit retrò, & tetigit fimbriam ueſtimenti eius. Dicebat enim intra ſe: Si tetigero tantùm ueſtimentum eius, ſalua ero. At Ieſus conuerſus & uidens eam dixit: Confide filia, fides tua te ſaluam fecit. Et ſalua facta eſt mulier ex illa hora.) Et cùm ueniſſet Ieſus in domũ principis, & uidiſſet tibicines & turbam tumultuantem dicebat: Recedite, non eſt enim mortua puella, ſed dormit. Et deridebant eum. Et cùm eiecta eſſet turba, intrauit, & tenuit manum eius, & dixit: Puella, ſurge. Et ſurrexit puella. Et exijt fama hæc in uniuerſam terram.

QVantæ conſolationis, quantique ſolatij, iam recitatum ſit Euangelium, tum demum intelligimus, cùm in morborũ & mortis anguſtias corruerimus. Nã quid poſſit grátius miſeris denũtiari mortalibus, quàm exiſtere quempiam tantæ potentiæ, vt valeat, atque beneuolentiæ, vt audeat, non modò morbos omnes abigere, verùm etiam mortem ipſam dicto citius effugare. Hunc ad nos è cœlis, ineffabili philantropia demiſit altiſſimus, qui morbidam curauit in via, et mortuam excitauit in ædibus, non abſque ſingulari conſilio figurans euangelicas promiſſiones, ſe, dum adhuc in via præſentis vitæ verſamur, & varijs tam corporis, quàm animæ quatimur ærumnis, ac calamitatibus, vnicum omnium curatorem: Et cùm ad finem vitæ, veluti ad hoſpitium peruenerimus, certò nobis donaturũ vitam hinc emigrantibus. Quid autem optatius ſoſpitate, dum viuimus? Quid autem ſuauius vita perpetua, & reſurrectione, dum hinc emigrare cogemur? Vtrumque daturus aduenit Chriſtus. De vtroque in præſenti Euangelio, ſequentibus verbis Euangeliſta ſcribit. *Mar. 5. Luc. 8.*

L*Oquente Ieſu ad turbas, ecce princeps acceſsit, &c.*] Duo hæc miracula Matthæus quidẽ breuitati ferè in recenſendis miraculis Chriſti ſtudens, Chriſti verò verba et ſermones accuratius deſcribẽs, paucis cõplexus:

Mar-

Marcus & Lucas latius proſecuti ſunt, vt ſunt ferè in explicandis miraculis Chriſti prolixiores & diligentiores. Itaque quæ à Matthæo breuitatis cauſa omiſſa ſunt, ab eis diligentiæ ſtudio explicata ſunt. Diligenter autem explicant hunc qui pro filia rogaturus venerat, fuiſſe principem ſynagogæ, ſignificantes in cōdemnationem Phariſæorum & Scribarum quanta iam eſſet fama & opinio nominis Chriſti, quando nō ſolùm ſimplex turba, ſed etiam principes Iudæorum tanti Chriſtum facerent, vt deſperatam ſuorum ſalutem non dubitarent ab eo petere, etiam adorando ipſum, hoc eſt, vt habent Marcus & Lucas, procidendo ſuppliciter ante eum, quanquā ferè omnes Phariſæi & Scribæ Chriſto contrarij eſſent, eumque calumniarentur. Indicat autem Lucas tria principem hunc de filia dixiſſe quæ dolorem eius augebant, ſalutisq́, deſiderium, & quæ putabat ad miſericordiam poſſe flectere benignum alioqui Dominum: nimirum vnicam fuiſſe ſibi filiam, eamque annorum ferè duodecim quando incipit flos ætatis, & hanc iam agere animā, ac de vita extremè periclitari. Naturâ enim luctuoſior eſt mors adultę virginis, quæ iam marito nubilis eſſe incipit, ita vt Iuuenalis Satyra 15. cecinerit: Naturæ imperio gemimus cùm funus adultæ Virginis occurrit. Verùm difficultas nonnulla eſt, quomodo Marcus quidem & Lucas dicant eum dixiſſe filiam eius in extremis fuiſſe, Matthæus verò: Domine filia mea modò defuncta eſt. Intelligunt ergo quidam vtrumque eum ſimul dixiſſe ſub diſiunctione hoc modo: Domine filia mea in extremis eſt, aut etiam modò verè mortua eſt, ſed veni, &c. Quoniam enim cùm domo diſcederet, agebat animam, metuebat ne interea temporis mortua fuiſſet. Chryſoſtomus autem intelligit eum dixiſſe defunctam fuiſſe filiam, non quòd hoc exiſtimaret, ſed vt augeret calamitatem ſuam, ſicque magis ad miſericordiam prouocaret Dominum. Eſt enim rogantibus conſuetudo extollere ſermone propria mala, & amplius aliquid eo quod eſt dicere, vt magis attrahant eos quibus ſupplicāt. Itaque ſecundum eum, ſenſus verborum Matthæi eſſet:

filia

filia mea adeo periculoſè laborat, vt nihil inter eam & mortem interſit. Auguſtinus verò intelligit Matthæum breuitati ſtudentem non poſuiſſe ea verba quibus Dominum princeps iſte rogauit, ſed ea potius quæ voluntatem patris ſignificarent. Ita enim deſperaſſe eum de filiæ vita, vt potius vellet eam reſuſcitari à Domino, nõ credens viuam poſſe inueniri quam morientẽ reliquerat. Nã ſi voluiſſet dicere quod dixerit Domino Iairus, debuiſſet vlterius narrare, quemadmodum alij fecerũt, quomodo factum eſt, vt ad mortuam reſuſcitãdam Dominus pergeret. Nulla autem harum reſponſionum videtur ſatisfacere difficultati, cùm parum ſit veriſimile, principẽ hunc id primo aggreſſu ſperaſſe à Domino vt filiam mortuam reſuſcitaret, cùm accepto mortis nuntio à Domino confirmari debuerit, dicẽte: Noli timere, tantummodo crede. Proinde veriſimilius, vt apparet, dicetur Matthæum breuitati ſtudentẽ poſuiſſe non tam eam petitionem qua primo aggreſſu Dominum precatus eſt, quàm eam qua poſtea ei nuntiata filij morte Dominum precabatur, idq; nõ verbis, ſed fide potius & deſiderio animi, quòd oſtendebat credendo verbis Domini ſalutem filiæ pollicentis, eumq; deducẽdo & ſequendo in domũ. Qui enim breuiter aliquid narrare gaudet, cogitur nonnunquã ob narrationis conuenientiam aliter aliquid narrare quàm quomodò geſtum eſt, quòd tamen facit ſine falſitatis & mendacij nota, ſi modus ab ipſo narratus in rei geſtæ ordine ſaltẽ comprehendatur. Ergo quoniam paucis narrare voluit Matthæus, rogatũ eſſe Dominum vt faceret quod eum poſtea feciſſe manifeſtum eſt, ſecundã principis huius petitionẽ ſigno magis quàm verbis expreſſam cum prima eius petitione coniunxit. Qua in re ſecundum Auguſtinum docemur, nõ mentiri quenquam, ſi alijs verbis quid dixerit quod aliquis voluerit cuius verba non dicit: neq; veluti miſeros aucupes vocum putare nos debere apicib⁹ quodammodo literarum ligandam eſſe veritatem, cùm vtiq; nõ in verbis tantùm, ſed etiã in cæteris omnibus ſignis animorum non ſit niſi ipſe animus inquirendus.

Et ſurgens Ieſus ſequebatur eum & diſcipuli eius]. Quanquam bis imperfecta eſſet fides huius archiſynagogi, (nam & putauit Dominum ægram filiam non poſſe ſanare niſi & præſens adeſſet, & manum ei imponeret. Dixit enim: ſed veni, impone manum tuam ſuper eam, & viuet: hoc eſt, ſana erit, liberaque à morte imminenti) tamen quia pro tempore illo ſatis magna illa erat de Domino fides, non reijcit eam Dominus, ſed obſequi volens ſequebatur eum. Hæc autem Domini facilitas docet, & nihil fruſtra ab eo orari poſſe quod quidem orantibus bonum ſit, & imperfectiones noſtras illum benignè tolerare, ac decere item nos, qui Chriſti eſſe volumus, vt pari facilitate omnibus ſimus exorabiles. Quòd ſi quæratur quare Dominus paratum ſe exhibet ad ſequendum hunc principem, cùm regulo ſimile quid petenti, ac ſimilem de Domino habenti fidem hac in parte non acquieuerit. Dicendum primò, Dominum in edendis miraculis, & precibus aliquorum exaudiendis non ſemper eandem debuiſſe ſequi rationem, ſed nunc hanc, nunc illam, prout vel temporis, vel loci, vel perſonarum conditionem illius prudentia inexplicabilis expetere iudicauit. Hinc aliquando abſens ſanat, aliquando præſens, & nunc verbo ſolo, nunc tactu ſolo, nunc verbo & tactu ſimul, nunc fidem reſpicit, nunc citra cuiuſquam fidem ſola miſericordia motus curat. Secundò, ideo potius iam ad ſequendum ſe promptum exhibuit, quia ſciebat fore mortuam puellam, priuſquam in domum principis perueniret: vt autem mortuam abſens reſuſcitaret non conueniebat, ne miraculum hoc, quod maximũ apud homines habetur, & quale adhuc non ediderat, vt eſt veriſimile, non ſibi aſſeriberetur aut diuinæ virtuti, ſed putaretur à profundo quodam ſomno puella tandem naturaliter excitata ad ſe rediiſſe. Nemo enim ob miraculi magnitudinẽ crediturus erat abſentem Dominum potuiſſe mortuum excitare. Sequebatur autem Chriſtum cum diſcipulis etiam turba multa, cupida ſcilicet pro maiori parte euentũ rei ſpectare. Vbi rurſum mira Domini relucet clementia, mãſuetudo

Ioan. 4.

& hu-

& humilitas, qui cùm tantus eſſet, & multos haberet diſcipulos, qui à turbarum compreſſione eum poſſent liberare, patitur ſe à turbis comprimi, tam humaniter ſcilicet cum eis conuerſans ſine omni faſtus indicio, vt turbæ non vererentur eum comprimere.

Et ecce mulier quæ fluxum ſanguinis patiebatur duodecim annis] Adeo ſemper & vbique vtilitatem aliquam de ſe proferre hominibus voluit Dominus, vt neq; inter eundum otioſus eſſe voluerit, quin fructum aliquem faceret. Porrò diuina diſpenſatione factum eſt, vt iam hæc mulier in via curaretur, quò per hoc miraculum fides archiſynagogi creſceret & confirmaretur. Bene autem pro maiori miraculi commendatione, Euangeliſtæ, maximè Marcus & Lucas, morbi magnitudinem & mulieris miſeriam deſcribunt, dum primò ſignificant morbū valde fuiſſe diuturnum, & ſecundò tam incurabilem, vt arte medica non ſolùm non potuerit curari, quanquam & complures id tentaſſent medici, & ab eis multa perpeſſa eſſet mulier, idq; cum facultatum omnium diſpendio, ſed etiam in peius ſemper proficeret, vt iam mulier hæc multis nominibus fuerit miſera & miſeranda: Primùm, quod morbum adeo abominabilem apud Iudæos pateretur: ſecundò, quòd tam diu eundem paſſa eſſet: tertiò, quòd à compluribus medicis multa perpeſſa eſſet: quartò, quòd omnia ſua erogaſſet, nouum malum veteri adijciens, videlicet profluuio ſanguinis paupertatem: poſtremò, quod etſi multa perpeſſa, & omnia erogata eſſent, non ſolùm nihil proficeret, ſed magis deterius haberet, à medicis ſuis triplex malum reportans, nempe multas pœnas, paupertatem, & morbi incrementum. Quæ omnia clariorem reddunt Chriſti tum potentiam, tum bonitatem. oſtendunt enim ipſum ſolum eſſe qui iuuare & poſſit & velit, vbi ceſſauerit omnis creaturarū vis. Colligunt autem quidam, videlicet Anabaptiſtæ, ex hoc loco, damnandum eſſe vſum medicinæ, ad quod etiam comprobandum adducunt locum. 2. Paral. 16. de Aſa, quem ſcriptura, vt iactant, propter vſum medicinæ reprehendit. Verùm non ſanius illi agunt, quàm 2. Par. 16.

ſi etiam vſu cibi interdicerent. Cibus enim magni morbi, nempe famis, remediũ eſt. Certè ſi inuiſa Deo res eſſet vti medicis, ſi modò id rectè fiat, non omnium plantarum & animalium cognitionem, quæ medicæ artis præcipua portio eſt, tanquam eximium donũ Salomoni regi contuliſſet, quemadmodum ſcribitur. 3. Regum
3 Reg. 4. 4. contuliſſe. Proinde rectè ſcripſit Eccleſiaſticus, ſenten-
Eccle. 38. tiam illorum planè damnans cap. 38. Honora medicum propter neceſſitatem, etenim illum creauit altiſſimus, & poſtea: Altiſſimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. Nec Aſa ob medicinæ vſum in ſcripturis culpatur, verùm quòd Dominum nõ quæſierit, ſed medicos. Sic enim ſcribitur: Nec in infirmitate ſua quæſiuit Dominum, ſed magis in medicorũ arte confiſus eſt. Itaque quòd Domino medicos prætulerit culpatur, nunquam culpandus, ſi ſeipſum Domino reconcilians, & ſpem in illum in primis collocans, medicorum poſtea opera tanquam quodam beneficio Dei per medicos ſanãtis, fuiſſet vſus. Pius enim morbo correptus ſicut agnoſcere debet ſe à Domino corripi ne cum hoc mundo damnetur, ita & ad percutientem patrem in primis ſe conuertere, illique peccata ſua confiteri, ac veniam orare, ſicq; ſanitatem ab eo precari, quatenus ad illius gloriam facit, & ſuam ſalutem, vel proximorũ vtilitatem. Tum in nomine ipſius quæ ad medelam corporum condidit, cum gratiarum actione vtetur, omni tamen fiducia collocata in bonitatem Dei, à quo, vt eodem loco dicit Eccleſiaſticus, eſt omnis medela. Hunc ſanè ordinem docet Decretalis illa: Cùm infirmitas, de pœnitentia & remiſſione. Neq, hoc loco Euangeliſtarum intentio fuit medicinæ vſum improbare, ſed tantùm indicare morbi incurabilitatẽ, quæ diuina quadam contigit diſpenſatione, videlicet tum in gloriam
4. Dei, tum vt ne in medicorum ope nimis confidamus. Obſeruandum autem hic quantum frequenter proſit deſperatio ſalutis ab hominibus conſequendæ. Poſteaquam enim cœpit diffidere medicis, cœpit mulier hæc ſaluti vicinior eſſe, & facta eſt illi ſalus, eo quòd non ſpera-

ſperauerit ſalutem. Deus enim nulli lubentius opitulatur, quàm qui ſe agnoſcit humanis deſtitutum præſidijs. Sic & in ſalute animæ, quo quis minus de ſe fidit, hoc eſt ſalute vicinior.

Acceſsit retro & tetigit fimbriam ueſtimenti eius.] Cùm audiſſet, inquit, de Ieſu, quæ ſcilicet & quanta feciſſet miracula, curando hominnm infirmitates, quodque circa illa loca eſſet. Quo ſignificatur ſubita & facilis fides huius mulieris. Non enim viderat adhuc Chriſti in curandis morbis potentiam & benignitatem, ſed tantùm audierat de Ieſu, & mox admirabilem fidem de illo concipiens, miſcet ſeſe confertæ multitudini, accedens Dominum, ſed retrò & latenter. Vt enim non faceret quod fecerat archiſynagogus, obſtabat tum pudor, tū metus. Quoniam enim fœdo morbo laborabat, & tali qui iuxta legem excludebat laborantes è ciuitatibus, quique ſecundum legem polluebat eos qui tali morbo laborantem contingebant, puduit eam huiuſmodi morbum palam apud Chriſtū detegere, ſimulq; metuebat ne à turba ob immunditiam ſuam repelleretur & redargueretur, veluti ſuo congreſſu totam turbam contaminans. Et ſanè mirabilis admodum fuit mulieris huius fides. Cùm enim morbi ſui malitiā iamdiu experta eſſet nulla humana arte potuiſſe ſuperari, nec Chriſti in ſanādo facilitatem oculis conſpexiſſet; tamen tantam ex ſolo auditu de Domino concepit fiduciam, vt ſperaret ſe ſolo contactu veſtium fore ſaluam à tam diuturno & incurabili malo, quamuis adhuc hac ratione neminem audiſſet à Chriſto ſanatum. Dicebat enim, intra ſe ſcilicet: Si vel tantùm veſtimentum eius tetigero, ſana ero à plaga mea. quaſi dicat: Alios paſſim ſanat, vt audio, ſolùm contingens eos manu ſua: ego verò cùm nō auſim optare vt me immundam manu ſua ſaluifica contingat, tantam tamen eius credo eſſe & potentiam & ſanctitatem, vt ſi illum ego contigero, idque non ſolùm in nuda carne ipſius, ſed in veſtimento, nihil addubitem, ſed firmiter confidam me conſecuturam deſideratam ſalutem. Porrò fimbria, quā tetigiſſe hanc mulierē ſcribunt

Matthæus & Lucas, ea erat, quã Dominus, ſicut omnes Iũdæi, gerebat in inferiori parte veſtis, in quatuor angulis ipſius ſecundum præceptũ Moyſi, quod habetur Numeri 15. & Deuteronomij 22. Quemadmodum enim per circuncíſionis Dñs ſignum ſuum populum diſtinxit in carne ab alijs gentibus: ita & externa quadam nota in veſtitu voluit eſſe ſeparatũ, vt ea nota admoniti Iſraelitæ ſuæ ab alijs ſeparationis, memores etiam eſſent mandatorum Dei quæ illis ſingulariter tradita erant, quomodo & hodie religioſis certum veſtitus genus deputatum eſt à religionum autoribus. Quòd autem mulier hæc cùm conſtituiſſet veſtimentum tangere, fimbriam veſtimenti tetigerit, quæ cùm circa pedes Domini eſſet, difficilius ab ea in turba contingi potuit, plerique cauſam dicunt, quòd indignam ſe iudicarit quæ veſtimentum ipſum contingeret, voluiſſeq; ob id contingere quod in veſtimento minimum erat. Sed meo iudicio videtur magis ob id fimbriam voluiſſe contingere quàm aliã quamuis veſtis partem, quòd ea inſigne eſſet Iudæorum ſanctitatis, ac diſtinctionis illius populi à reliquis gentibus indicium: vnde Phariſæi tanti fimbrias has à lege præſcriptas fecerunt, vt quo ſanctiores cæteris viderentur, fimbrias ſuas magnificarent. Certè de fimbria Iudaica veluti ſanctitatis nota, mentionẽ facit Zacharias, cum in diebus Meſſiæ decem homines ex vniuerſis linguis gentium dicit apprehenſuros fimbriam viri Iudæi, dicentes: Ibimus vobiſcum, audiuimus enim quoniam Deus vobiſcum eſt. Vbi per virum Iudæum Hieronymus intelligit Chriſtum, ita vt quod ibi dicitur de apprehenſione fimbriæ viri Iudæi, hic iam ab hac muliere ſit etiam ad literam impletum. Cuius exemplo poſtea plerique offerentes Chriſto ægros ſuos, orabant vt liceret vel fimbriam veſtis eius tangere, vt ſcribitur Matthæi 14. Et videri poteſt mulierem hanc ad huiuſmodi fidem commotam per miraculoſam illam reſuſcitationem mortui cuiuſdam ex contactu oſſium Heliſæi, de quo ſcribitur 4. Regum 13. Non eſt autem putandum mulierem hanc exiſtimaſſe fimbriæ aut veſti virtutem

Zach. 8.

Mat. 14.

4. *Reg.* 13

tutem aliquam ſanandi ineſſe, hoc enim vt falſum erat, ita ſuperſtitioſum fuiſſet credere, ac proinde non fuiſſet ipſius fides tantoperè à Domino laudata, ſed Chriſtum credidit tam ſanctum, tamq; per omnia ſaluificum, vt vel hactenus illi appropinquans confideret ſe ab ipſo, aut à Deo per ipſum cōſecuturam ſalutem: quemadmodum oſſa Heliſæi in ſeſe non habuerunt eam virtutem, vt ſolo cōtactu reſuſcitarent mortuū, ſed ad declarationem ſanctitatis Prophetę, Deus cadauer cōtingens Prophetę oſſa, reſuſcitauit. Porro his iam exemplis manifeſtè refellitur impia hæreſis Vigilātij, & eorum qui eius errorē hodie velut ab inferis reſuſcitarunt, clamātes ſuperſtitioſum eſſe venerari ſanctorum reliquias, atq; eorum contactū ſperare ſalutem aliquā deſideratam. Quē errorem præterquā quod hæc ſcripturarum exempla & alia ſimilia, nempe quibus dicitur vmbra Petri & ſemicinctia Pauli ſanaſſe, Actuum 5. & 19. apertè refellunt, etiam varia miracula edita ad martyrum memorias condemnant, vt docet Hieronymus ſcribens cōtra Vigilantium, & Auguſtinus lib. de ciuitate Dei 22. vbi varia & admiranda ſigna partim à ſe, partim ab alijs fide dignis, cōnſpecta recenſet. *Act. 5. 19.*

At Ieſus conuerſus, dixit.] Marcus paulò planius hoc deſcribens, inquit: Virtus dicitur exijſſe è Domino non corporaliter & localiter, quaſi ſcilicet illum reliquerit, ſed ratione effectus, videlicet quia virtus ſanandi quæ erat in Chriſto, extra ipſum operabatur in muliere: aut quia effectus ille miraculoſus cauſatus ſit a Chriſto. Dupliciter enim explanari poteſt quod dicitur virtus exiſſe à Chriſto, quia virtus accipi poteſt aut pro ipſo effectu, aut pro virtute actiua quæ erat in Chriſto. Loquitur autem Euangeliſta, ſimiliter & Chriſtus dicens apud Lucam, ego noui virtutem de me exiſſe, materialius iuxta captum ſimplicium, qui intelligebant Chriſti corpus eſſe veluti vas quoddam plenum virtute & efficacia ſanandi, ex cuius plenitudine aliquid diffluęret ad eos qui curabantur: quemadmodum à ca-

lore intenſo calor diffunditur. Dicit autem Euangeliſta Chriſtum in ſemetipſo cognouiſſe virtutē de ſe exiſſe, & idem Dominus de ſe dicit, non quòd hoc cognouerit ex corporis ſui ſenſibili aliqua mutatione, ſed quod hoc cognouerit ſpiritu ſuo diuino, quem nihil latere potuit: quanquam hic rurſus Euangeliſta & Chriſtus locutus ſit iuxta captum ſimplicium, quaſi in ſeipſo ex aliqua mutatione ſenſerit efficaciam. Porrò quanquam aliàs ferè Dominus voluerit edita à ſe miracula non prædicari, iſtud tamen latere noluit, idque varijs de cauſis. Primùm, propter gloriam Dei, quæ ex hoc miraculo omnino abſcondito nulla aut pauca fuiſſet. Deinde, pro confirmatione & incremento fidei archiſynagogi. Tertiò, pro commendatione fidei mulieris huius, cuius exemplo & alij excitarentur ad ſimilem fidem. Quartò, ad perficiendum fidem mulieris. Quanquam enim magna eſſet illius fides, tamen eam habebat imperfectionem, vt putaret ſe Chriſto neſciente poſſe ſanitatem conſequi, quemadmodum ſatis ſignificat Lucas dicens: Videns autem mulier quia non latuit, putabat ergo ſe poſſe latere. Quam imperfectam de ſe exiſtimationem Dominus in muliere correxit, maiorem ſe declarans hoc ipſo quod nihil ipſum latere poſſet, quàm curando fimbriæ contactu. Poſtremò, voluit Dominus, ſecundum Theophylactum, mulierem liberare à timore & conſcientiæ ſcrupulo, quo poſtea potuiſſet metuere Dei iram ob ſanitatem furtim & ſine gloria Dei acceptam, eandemq; ſecuram facere de conſecutæ ſanitatis conſeruatione. Noluit autem Dominus ipſe indicare quis ſe tetigiſſet, nec miraculi modum, ſed ipſam mulierem voluit aperire omnem veritatem, vt ſic miraculum eſſet commendatius, præclariuſque, & verius eſſe crederetur. Itaque quo confeſſionem miraculi extorqueret, primùm quidem conuerſus dixit: quis me tetigit? loquens nō de vulgari tactu, de quo intellexit Petrus et alij, ſed de tactu cum fide, quo tactu, cùm turba omnis Chriſtum premeret, ſola hæc mulier Chriſtum tetigit. Deinde verò etiā circunſpiciebat videre eam quæ hoc fecerat. His autem

ſignis

ſignis mulier intellexit ſtatim, Dominum etſi interrogantem & circunſpicientem, non ignorare eam quæ tetigiſſet, ſed tantùm requirere confeſſionem : ac Dominum perinde feciſſe ac ſolet præceptor, veritatis à ſe cognitæ ſpontaneam confeſſionem à diſcipulis extorquēs huiuſmodi interrogationibus : proinde timens animo, ac tremens corpore, nimirum quod metuebat ob furtim acceptam ſanitatem Dominum offenſum, malum morbi reuocaturum, aut etiam peius inflicturum, aut ſaltem acriter obiurgaturum eam, procidit ante eum, omnem veritatem ei aperiens. Itaque quod dicit Matthęus breuitati ſtudens; At Ieſus conuerſus, & videns eam dixit, &cæt. non ſic eſſe intelligendum, quaſi Dominus tunc eam viderit & allocutus ſit mox cùm ſe conuertiſſet, ſed poſtquam conuerſus eſſet, & ea contigiſſent quæ poſteà narrant Marcus & Lucas, & illa tandem ſe proſtraſſet ante Dominum, tunc demum Dominus eam videns dixit: Confide filia, hoc eſt, bono eſto animo, nec metuas tibi à me ſanitatem eripiendam, adeo enim non diſplicet tua in me iſta fides, vt hęc ipſa te tibi ſalutis cauſa fuerit, impetrando ſcilicet, & promerendo eam. Sic enim non ſolùm dicitur fides ſaluū facere, & non effectiuè. Fidei autem hic Dominus ſanitatē tribuit, cū ipſe eius eſſet principalis cauſa, tum in commendationem fidei in ſe, tum in humilitatis exemplum, tum etiam vt doceret fimbriam contactam ex ſe non ſanaſſe, ſed ſanitatem potius ex contactu conſecutam propter ſimplicem tangentis fidē. Quod verò ſequitur: Vade in pace, &cæt. hunc habet ſenſum : Abi animo exiſtens poſthac tranquillo, quæ ob morbi malitiam ac metu furatæ ſanitatis intranquillo fuiſti animo, volo tibi acceptam ſanitatem ratam eſſe et perpetuam. Cùm enim dicit: eſto ſana à plaga tua, non ſanitatem confert quā iam acceperat, ſed acceptā ſe ratā habere declarat, eamque confirmat. Quare cùm ſubijcit Matthæus: Et ſalua facta eſt mulier ex illa hora: non ſic eſt accipiendum, quaſi ab eo tempore quo Chriſtus eam allocutus fuit, ſanitatem receperit, ſed ſalua facta eſt ex illa hora, qua ſcilicet hæc geſta ſunt. Obſeruanda autem

hic quædam myſteria. Et primùm quidem, vt annotauit Theophilactus, eos qui turbulento ſunt animo cum turbis non tangere quidem Chriſtum, ſed premere eum: eum verò qui cũ fide, animoq; tranquillo accedit illum, tangere eum, non premere. Secundò, ſi tam ſalutaris fuit tactus fimbriæ cum fide, ſalutare etiam eſſe valde contactum & perceptum cum fide totum corpus Dominicum in euchariſtia. Poſtremò, docemur eos qui per fidem & & contritionem apud ſeſe in occulto cordis ſui conſecuti ſunt peccatorum remiſſionem & mentis ſalutem, debere tamen in conſpectu Eccleſiæ ſeſe manifeſtare coram Chriſto & vicarijs eius ſacerdotibus, & humili confeſſione morborum & peccatorum, expectare ratificationem & confirmationem adeptæ ſalutis & remiſſionis peccatorum. Excutiendum pudorem quem poſtea excuſſum gaudebunt, poſteaquam ſenſerint ex confeſſione maiorem animi tranquillitatem. Porrò hanc mulierem Diuus Ambroſius videtur ſentire fuiſſe Martham ſororem Mariæ & Lazari. Sic enim ſcribit in libro de Salomone capite. 5. Dum largum in ſanguine fluxum ſiccat in Martha, dum dæmones pellit ex Maria, dum corpus rediuiui ſpiritus calore conſtringit, & quod mors ſibi vendicauerat ad pœnam, lux denuo recepit ad vitam. Notans ſcilicet tria miracula in tribus. Sed de muliere iſta, quæ qualiſq; fuerit, certiora ſcribit Euſebius, digna certè quæ legantur. Sic enim habet libro 7. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ capite 14. Quia vrbis huius (loquitur autem de Cæſarea Philippi) fecimus mentionem, iuſtum videtur commemorare etiam illud in ea quod hiſtoria dignum duximus: Mulierem quam ſanguinis profluuio laborantem, à ſaluatore curatam Euangelia tradiderunt, huius vrbis ciuem conſtat fuiſſe, domusque eius in ea etiam nunc oſtenditur. Pro foribus verò domus ipſius, baſis quædã in loco æditiore collocata mõſtratur, in qua mulieris ipſius velut genibus prouolutæ, palmasque ſupplíciter tendentis imago ære videtur expreſſa. Adſtat vero alia ære nihilominus fuſa ſtatua, habitu viri, ſtola comptæ circundati, & dextram mulieri porrigentis,

Huius ad pedem ſtatuæ, è baſi herba quædam noua ſpecie naſcitur. Quæ cùm exorta fuerit, excreſcere vſque ad ſtolæ illius ærei indumenti fimbriam ſolet. Quam cùm ſummo vertice creſcens herba contigerit, vires inde ad depellendos omnes morbos languoresque acquirit, ita vt quęcunque illa fuerit infirmitas corporis, hauſtu exiguo madefacti ſalutaris graminis depellatur, nihil omnino gerens virium, ſi antequam æreæ fimbriæ ſummitatem creſcendo contigerit, decerpatur. Hanc ſtatuam ad ſimilitudinem vultus Ieſu formatam tradebant, quæ permanſit ad noſtra vſque tempora, ſicut ipſi oculis noſtris inſpeximus. Hæc ille. Qui & ſubiungit quædam de imaginibus Petri, Pauli, & aliorum. Hanc autem imaginem à Iuliano apoſtata ſublatam ſcribitur à Socrate in Tripartita hiſtoria libro 6. capite 41. vbi ſic legitur: Cùm Iulianus cognouiſſet in Cæſarea Philippi ciuitate Phœniciæ quam Paneada vocabant, inſigne Chriſti eſſe ſimulachrum, quod mulier illa ſanguinis profluuio liberata conſtituerat, eo depoſito ſuam ibi ſtatuam collocauit. Quę violento igne de cœlo cadente circa eius pectus diuiſa eſt, & caput cum ceruice vna parte deiectum, atq; in terra fixum: reliqua verò pars hactenus ſuperfuit, & fulminis indicium reſeruauit. Statuam verò Chriſti tūc quidē pagani trahentes confregerunt. Poſtea verò Chriſtiani colligentes in Eccleſiam recondiderunt, vbi hactenus reſeruatur, &c.

Sequitur in Marco. Adhuc illo loquēte ueniūt nuntij ab archiſynagogo dicētes, quia filia, &c. Conſtāter quidē Græci codices habent non ſolùm in Marco, ſed etiam in Luca, ab archiſynagogo, hoc eſt, ab archiſynagogi domo, quomodo Terentius dixit: exijt à nobis, id eſt, à noſtra domo. Vnde veriſimile eſt & interpretem in Marco vertiſſe, ab archiſynagogo, quomodo etiam Latinorum codices quidā antiqui habent: & in Luca vertiſſe, à principe ſynagogę, verùm ſcriptorem aliquem offenſum abſurditate quam prima fronte præ ſe fert ſermo, videtur enim ſignificari nuncios hos miſſos ab archiſynagogo cum ille Chriſto iam adeſſet, mutaſſe in, ad archiſynagogum, quomodo multi

multi libri habent,&,ad principem ſynagogæ, quomodo omnes Latini codices conſtanter habent. Porrò diſpenſatione quadam factum eſt, vt nuntij iſti filiæ mortem non nunciarēt ante miraculum ſanationis mulieris, ſed tum cùm adhuc cum muliere Chriſtus loquebatur, quando ſcilicet iam ex recenti memoria aut potius præſenti contemplatione inauditi miraculi, princeps iſte magis poſſet à Domino confirmari in fide alterius etiam inauditi miraculi. Itaque cùm ad deſperandum prouocaretur à nuptijs, non credentibus Dominū mortuam poſſe ſuſcitare, quod eum nondum feciſſe audierant, à Domino ad fidem animatur: Noli, inquit, timere, tantùm crede, & ſalua erit: quaſi dicat: Vidiſti quā efficax fuerit mulieris huius fides, audiſti dictum ei: fides tua te ſaluam fecit: & tu ergo etiam tantùm crede, & propter fidem tuam ſalua erit. Non enim difficilius mortuam reſuſcitare, quàm incúrabili morbo laborantem ſanare. Eſt autem imago quædam propoſita tentationis, qua ſuos Dominus ſubinde probat. Afflictos enim qui Domino fidere, & eius conſolationem ſentire cœperūt, nonnunquam Dominus in probationem fidei eorum priuſquā penitus liberet, ſinit triſtibus quibuſdam pulſari, mox tamen ſua conſolatione adeſt, omnem metum & diffidentiam pellens. Ita enim videre eſt hunc principem, ſimul atque afflictus erat, Chriſtum adiiſſe, remedium oraſſe, & pro Domini facilitate extemplo impetraſſe. Sed vt fides eius amplius probaretur, triſti adeo nuntio rurſus mentem eius pulſari Dominus voluit, noluit tamen illum deijci, quare mox illum ſua conſolatione erigebat, hortatus vt miſſo timore tantùm crederet.

Et ueniunt in domum archiſynagogi. Et cùm ueniſſet Ieſus, &c.] Marcus priuſquam Dominum dicat veniſſe in domum, dicit: & non permiſit quenquam ſe ſequi niſi Petrum & Ioannem, &cæt. Lucas verò poſtquam Dominum dixit veniſſe in domum, dicit non permiſiſſe eum quenquam ſequi ſe niſi Petrum, &c. Quæ tamen nihil in ſe habent repugnantiæ. Non enim Marcus vult Dominum à ſe & turbam & reliquos diſcipulos dimiſiſſe,

cùm

cùm adhuc lõgè eſſet à domo principis, ſed cùm iam ingreſſurus eſſet Dominus domum, non permiſiſſe quenquam ſe ſequi, in domum ſcilicet, hoc eſt, quemadmodũ dicit Lucas, non permiſiſſe quenquam intrare ſecum. Noluit autem Dominus multos tanto miraculo intereſſe, ſed & prius omnem turbam cum diſcipulis dimiſit, et ingreſſus domum eiecit omnem turbam tumultuantem & plangentem, non ſolùm in humilitatis exemplum, & vt oſtentationis notam effugeret, ſed etiam vt Phariſæorum inuidiam declinaret, à quibus nondum tempus erat vt pateretur, atque ne in ſe turbæ fauorem nimis accenderet, raperentque illum ad creandum ſibi in regem. Nondum enim erat tempus ſuæ glorificationis & agnitionis perfectæ, quæ ordine quodam & temporis ſucceſſu erat hominum mentibus inſtillanda. Iam videre eum eſſe Dominum mortis, erat præcipuum quod de illo ſciri poterat, vnde tanquam inſignius myſterium noluit id multis ſimul in principio reuelari. Cùm autem ſucceſſu temporis ſeſe magis ac magis reuelare deberet, cumq; morti vicinior fieret, tum præſente turba ad vitam reuocauit filium viduæ, & Lazarum palam euocauit ex ſepulchro. Paucos tamen quoſdam intereſſe huic miraculo voluit, qui ſcilicet ſuo tempore certi eſſent, & fide digni patrati miraculi teſtes. Itaque ex ſua quidem parte in futuros teſtes delegit tres diſcipulos præcipuos, quos ſic alijs prętulerat, vt ſtatueret illis ad maiora vti, apertiorem ſui cognitionem inſinuare, & ſecretiora quæque illis committere, communicanda ſuo tempore etiam alijs: ex parte autem puellæ eos delegit, qui ad eam maximè attineret, nimirum parentes. Neq; certè fideliores teſtes adhibuiſſe potuiſſet. Porrò tibicines, quos Dominus dicitur inueniſſe in domo, erant qui conduci ſolebant vt ſuis modis excitarent luctum in vicinis & amicis, ad quorum modos, vt teſtatur Lucianus in dialogo de luctu, gentes à quibus Iudęi hunc ritum videntur mutuati, ſolebant eiulatus emittere & pectus pulſare. Hos ergo ſimul cum omnibus plangentibus eam eiecit Dominus dicens: Recedite. Non eſt enim mortua, &c. quaſi dicat.

Lugetis hanc, & ad lugendum commouetis veluti mortuam, at non eſt mortua, mittite igitur luctum veſtrũ et tumultum. Et quidem verè mortuam eſſe ſciebat, dicit tamen non eſſe mortuam, quòd ſibi non eſſet mortua, quodque mox eſſet velut à ſomno excitanda, nec ita eſſet mortua ſicut illi exiſtimarunt. Quanquam autem peculiariter huius puellę mors, ſomnus hic dicatur, quòd mox eſſet reſuſcitanda, tamen in ſcripturis frequenter omnium non ſolùm ſanctorum, ſed etiam impiorum mors ſomnus vocatur. Qua translatione vtitur ſcriptura, partim vt molliore metaphora quod horrori eſt hominibus, minus illis fiat terribile, ſicut in omnibus linguis duce natura videmus ea quę ſunt horrori aut pudori, periphraſi aut alio non ſuo nomine nominari, partim & principaliter ad ſignificandam futuram mortuorum reſurrectionem. Nam ob priorem rationem etiam à gentilibus reſurrectionem non credentibus mors ſomnus vocatur. Sic enim cecinit quidam: Stultæ quid eſt ſomnus, gelidæ niſi mortis imago? Longa quieſcendi tempora fata dabunt. Secunda vero ratio ſcripturis propria eſt. In quibus quandoq; mors ſanctorum peculiariter ſomnus dicitur, eò quòd illi ad vitam reſurgant, vt cùm dicit Paulus: Nolo vos ignorare de dormientibus, vt non contriſtemini, &cęt. Aliquando etiam dicitur de impiorum morte, quòd & ipſi reſurrecturi ſint, ſed ad iudicium. Aequè enim de impijs regibus ſcriptum legimus: dormiuit cum patribus ſuis, atque de pijs. Et Danielis 12. Multi de his qui dormiunt in puluere terræ, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium. Sicut ergo hoc loco Dominus flere mortem puellæ prohibuit, quòd non eſſet tam dicenda mortua quàm dormire: ita etiam hic docemur mortem maximè iuſtorum & Chriſtianorum non immoderatè ſaltem deflere, quòd illorum mors re vera ſomnus quidam ſit. Nam omnino amicorum mortem deflere peccatum non eſt, ſed immoderatè deflere. Duplici enim nomine iuſtè ob amicorum mortem dolemus, duplici rurſum nomine dolor iſte moderandus eſt. Nam vt doleamus, naturæ & charitatis affectus exigit.

Dan. 12.

Naturæ

Naturæ quidē, quia naturalis affectus eſt condolere malo amici, & dolere ob deſideriū eorum quos amauimus. Non enim Deus à ſuis ἀπαϑείαν requirit, de qua Stoici diſputarūnt, ſed nunquam præſtiterunt. Charitatis vero, quia non poteſt non eſſe moleſtum deſiderium eorum quos pietatis habuimus ſocios & auditores, quos'ue Eccleſiæ Dei cognouimus eſſe vtiles. Sic Paulus ſcribens Philipp. fatetur ſi mortuus fuiſſet Epaphorditus, dolorem ſuper dolorem id ſibi allaturum fuiſſe. Amabat enim illum in Domino, & Eccleſiæ vtilem eſſe agnouerat. Rurſum tamen duplici nomine dolor moderandus eſt, videlicet & ſpe futuræ reſurrectionis ac vitæ beatioris quæ à vita hac ſanctos excipit, & contemplatione diuinæ diſpoſitionis, cuius omnes noſtri affectus ſunt ſubijciendi, ac cogitandum optimè Deum omnia diſponere, etiamſi ſecus nobis videatur. Sicut autem diſpenſatoriè factū vt iam tibicines eſſent in domo, & vt domus iam plena eſſet luctu, ita quoq; factum, vt Dominum aſſerentem puellam nō eſſe mortuam turbę riderent, nimirùm quò miraculum clarius fieret, dum his rationibus mors puellæ certò comprobata fuit. Philip. 2.

Ipſe autem tenens manum puellæ clamauit dicens: Talitha cumi] Quod clamauit, ſicut & cùm Lazarum excitabat, ſignificabat ſe non præſentem vocare animam, ſed abſentem, itemque mortis potentiam omnium quidem creaturarum viribus maiorem, ſed verbo & iuſſu ſuo inferiorem. Sicut enim quis alium à ſomno excitaturus, manum eius apprehendit vt erigat, & eidem vt excitetur inclamat: ita & Dominus declarare volens verè ſe dixiſſe quòd dormiret, ſibi ſcilicet & manum puellæ apprehendit, & clamore veluti excitauit, clamore ſuo tamē etiam vt dictū eſt, & animæ abſentiam & mortis potentiam ſignificans. Marcus autem ipſa verba Domini recenſet, Talitha cumi, quorum alterum germanè Hebræum eſt, nempè cumi, quod ſurge ſignificat: Alterum verò, nempe Talitha, Chaldæum eſt aut Syriacum, & puellam ſignificat: qua voce vſus eſt Thargum, hoc eſt, Chaldaica paraphraſis libri Heſter cap. 2. Hinc & ex

alijs pleriſque locis Euangeliorum colligitur, Dominum plebeis hominibus locutum fuiſſe non purè Hebraicè, ſed Syra lingua, quam tum in Iudæa vernaculam fuiſſe certiſſimum eſt. Quod autem quidam codices deprauatè pro Talitha habent Tabitha, deſumptum videtur ex Actuum nono capite, vbi Petrus ſuſcitaturus etiam puellam nomine Tabitham, dicitur illi dixiſſe: Tabitha ſurge. Porrò videtur Marcus peculiariter delectatus fuiſſe, in ſua lingua verba Domini quibus miraculum aliquod operatus eſt, referre. Nam & ſeptimo capite ſcribit Dominum ſanaturum mutum & ſurdum, dixiſſe Hephphata, quod eſt adaperire, non quòd ſignificare voluerit verbis Hebraicè prolatis peculiarem ineſſe virtutem, ſed potius quòd voces humiles & è medio vulgi ſermone deſumptæ, à Chriſto autem dictæ, tantam virtutem habuerunt. Cùm autem Marcus expoſiturus Hebraica illa vocabula dicit: quod eſt interpretatum, Puella, tibi dico, ſurge: non eſt putandum etiam illa verba: tibi dico: includi in duabus illis dictionibus, ſed Marcus illa de ſuo adiecit, quo ſenſum vocantis & imperantis exprimeret, vt docet Hieronymus in libro de optimo genere interpretandi. Bene autem Lucas ſubiunxit: Et reuerſus eſt ſpiritus eius: ſignificans non aliam illi infuſam animã, ſed eandem illam quæ corpus dimiſerat, in corpus rediiſſe. In ſignum autem veræ vitæ & perfectæ ſanitatis, & ambulare puellam voluit, & cibum illi dare à parentibus. Quod verò præcepit parentibus & diſcipulis ne cui dicerent quod factum erat, quamuis ſciret factum non poſſe occultum eſſe, eiſdem de cauſis fecit quibus turbã omnem eiecit, nec niſi paucos voluit eſſe comites videlicet vt effugeret tum apud eos qui aderant, tum apud eos quibus illi narraturi erant, notam captatæ & quæſitæ gloriæ humanæ, doceretque nihil nos debere facere ad oſtentationem. Deinde vt & Phariſæorum inuidiam declinaret, & populi fauorem non nimis in ſe accenderet, qui diſcretione nonnunquam & ordine carens ſeditionum autor eſt. Quantumuis autem Dominus quantum in ſe erat occultum hoc miraculum eſſe voluit, exijt

tamen

tamen miraculi fama in vniuerſam terram illam. Sequitur enim gloria & laus maximè fugientes. Iam quod ad myſticum duorum horum miraculorum attinet intellectum, ſciendum duo hæc miracula dupliciter poſſe myſticè intelligi, videlicet allegoricè & moraliter. Allegoricè enim tractantur ab Hilario, Ambroſio, Hieronymo, & Beda, qui per duas has mulieres, quarum altera duodecim annis laborauit profluuio ſanguinis, altera duodecim annis exiſtens mortua eſt, intelligunt Eccleſiam ex gentibus collectam, & ſynagogam Iudęorum. Per mulierem enim Aemorrhiſſam, quæ ſecundum Euſebium fuit Gentilis, rectè gentium populus ſignificatur, in quo ſanguinis fluxus ſecundum Bedam dupliciter poteſt accipi, ſcilicet vel ſuper idololatriæ ꝓſtitutione, vel ſuper his quæ carnis & ſanguinis oblectatione patrantur. Per filiam autem archiſynagogi, rectè Iudæorum populum ſignificari nemo non videt. Ergo quo tempore filia archiſynagogi nata eſt in mundum, mulier illa ægrotare cœpit, quia ſcilicet ex quo populus Iudæorum à gentibus ſeparatus fuit, gentes amplius & manifeſtius idololatriæ ſeruire & voluptatibus omnibus cœperunt, ac tandiu earum languor perſeuerauit, quàm diu viguit ſynagoga. Et quidem gentium populus à multis medicis fruſtra curari quæſiuit, dum multorum Philoſophorum dogmatibus ac falſorum Deorum ritibus deditus, & naturæ ingenijque dotes in eis conſumens, morbum etiam ſuum auxit, à nullo curabilem quàm à ſolo Chriſto. Cùm ergo Chriſtus ipſius legis & Patriarcharum interceſſione in mundum hunc veniret ad curandum ſynagogam adhuc puellam, & in annis pubertatis exiſtentem (nihil enim ad perfectum adduxit lex, quæ ſynagogam velut à pueritia educauerat, pręparaueratq; Chriſto in ſponſam) veluti in via Eccleſia gentium curatur contactu fimbriæ, quia paratam Iudæis ſanitatem fide incarnationis Dominicæ præripuit. Vnde dicunt & Apoſtoli de Iudæis: Vobis oportebat prædicari verbum Dei, ſed quia indignos vos iudicaſtis ſalute, tranſgredimur ad gentes. Cùm autem curatur Aemorrhoiſſa, moritur

Senſus allegoricus.

Actuū 13.

tur filia archiſynagogi: quia cùm credere cœpit gentium populus, ſynagoga Iudæorum vigorem ſuum perdidit, lege ipſius per Chriſtum antiquata & mortificata, atque per infidelitatem à vita gratiæ excidit, ſuſcitanda tamen à Chriſto poſtquam intrauerit plenitudo gentium, idque per imitationem fidei gentium, quemadmodum hic à Domino princeps ſynagogæ ad æmulationē fidei mulieris prouocatus eſt. Secundum moralem autem ſenſum rectè per mulierem profluuio ſanguinis laborantem, &cæt. intelligitur anima quæuis, quæ concupiſcentijs varijs multo tempore diffluxit, ita vt iam euirata ſit, eiſque turpiter maculata, quæ ſi morbi ſui curationem ab alijs quàm à Chriſto quæſierit, nihil aliud quàm morbi augmentum & paupertatē lucrifaciet. Non enim leuis eſt paupertas, ætatis & ingenij iactura. Non poteſt ſanare lex Moſaica, non Philoſophorum dogmata, non falſorum deorum cultura, non denique temporalium rerum copia & fruitio. Quòd ſi autem fide Chriſti fimbriam, hoc eſt, incarnationem contigerit, idque à tergo, nimirùm parata ſequi veſtigia Chriſti, mox curabitur, ac ſiſtetur fluxus ille immundus quo diffluebat, hoc eſt, inſatiabilis illa concupiſcentia ceſſabit in opera ſanguinaria animū turpiter coinquinātia diffluere. Verùm quò ſanitas illius ſit certior, & ſecurior ſit conſcientia, neceſſe vt etiam poſt acceptam aliquatenus ſanitatem, pudore omni poſito, morbus ac Dei beneficium palam agnoſcatur, vt prius dictum eſt. Per puellam autem, quæ 12. annos nata ac vixdum pubeſcens mortua eſt, ſed tamen antequā efferretur aut ſepeliretur, à Chriſto in domo reſuſcitata eſt, ſignificatur anima quæ in principio vitæ ſpiritualis per imbecillatem prolapſa eſt in crimen aliquod occultum: quæ quoniam nondum perfricuit frontem, & needum aſſuetudine collegit habitum, facilè ſanari & reſuſcitari poteſt, maximè ſi pro eius ſalute & vita ſollicitus ſit princeps, hoc eſt, paſtor eccleſiæ, animæ huius ſpiritualis pater, qui certè de eius ſalute deſperare non debet, etiamſi pleriq; clament nullam eſſe ſalutis ſpem ac planè deſperatum eſſe. Tria enim

Senſus moralis.

enim ſunt peccatorum genera per tres à Domino reſu-ſcitatos deſignata. Quidam enim ſunt qui per imbecillitatem occulto aliquo peccato aut latente cogitatione peccati ſibi mortem conſciſcunt, quales vt Dominus ſe reſuſcitare poſſe ſignificaret, reſuſcitabat filiam hanc adhuc in domo iacentem. Alij verò ipſum malum quo delectantur publicè agendo, mortuum ſuum quaſi extra portas efferunt, & hos quoque ſe ſuſcitare demonſtrans, ſuſcitat adoleſcentem filium viduæ extra portas ciuitatis. Quidam verò per peccandi conſuetudinem iam velut in vitijs ſuis ſepulti ſunt, corrupti & abominabiles facti in iniquitatibus ſuis, quos etiam ſe velle & poſſe ſuſcitare oſtendēs, reſuſcitauit Lazarum tres dies in monumento habentē. Quoniam aūt primus lapſus, qui per imbecillitatem accidit, facillimè corrigitur, difficilior verò eſt curatio eius cuius malitia iam in publicum emanauit, difficilima eius qui longa peccandi conſuetudine callum obduxit, ideo Dominus puellam facili negotio erigit, ſolo ſcilicet verbo & manus contactu: adoleſcens autem qui per baiulos efferebatur, maiuſculo negotio reuocatur ad vitam. Primùm enim audit mater: Noli flere: nec additur, non eſt mortuus, ſed, dormit. Deinde contacto loculo ſiſtuntur baiuli, mox inclamatur, adoleſcens. Ille primùm erigit ſeſe, ac reſidet in loculo, pòſt incipit loqui, tandem exiliens redditur matri. Cæterùm in reſuſcitatione Lazari, ſemel atque iterum Dominus turbatus infremit ſpiritu, ſoluitur in lachrymas, iubetur tolli lapis, validaque voce euocatur. Notandum & illud, publica crimina publico egere remedio: læuia peccata & occulta, debere occulta pœnitētia deleri. Vnde puellam Dominus in priuatis ædibus paucis arbitris ſuſcitat, adoleſcentem verò & Lazarum palàm multis circunſtantibus populis.

Pſal. 15.

Ioan. 11.

DOMINICA XXV. POST TRINITAT.

EVANGELIVM.

Ioan. 6. *IN illo tempore: Abijt Ieſus trans mare Galilææ, quod eſt Tyberiadis: & ſequebatur eum multitudo magna quia uidebant ſigna, quæ faciebat ſuper his, qui infirmabantur. Subijt ergo Ieſus in montem, & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis. Erat autem proximum Paſcha, dies feſtus Iudæorum. Cùm ſubleuaſſet ergo oculos Ieſus, & uidiſſet, quia multitudo maxima uenit ad eum, dixit ad Philippum: Vnde ememus panes, ut manducent hi? Hoc autem dicebat, tentans eum: ipſe enim ſciebat quid facturus eſſet. Reſpondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, ut unuſquiſque modicum quid accipiat. Dicit ei unus ex diſcipulis eius Andreas, frater Simonis Petri: Eſt puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos piſces. Sed hæc quid ſunt inter tantos? Dicit ergo Ieſus: Facite homines diſcumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Diſcubuerunt ergo uiri numero quaſi quinq; millia. Accepit ergo Ieſus panes, & cùm gratias egiſſet, diſtribuit diſcumbentibus. Similiter & ex piſcibus, quantum uolebat. Vt autem impleti ſunt, dixit diſcipulis ſuis: Colligite quæ ſuperfuerunt fragmenta ne pereant. Collegerunt ergo & impleuerunt duodecim Cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, quæ ſuperfuerunt his, qui manducauerant. Illi ergo ergo omnes cùm uidiſſent, quòd Ieſus fecerat ſignum, dicebant: Quia hic eſt uerè Propheta, qui uenturus eſt in mundum.*

IAm tertium eſt nobis, hoc, de panibus prodigium, in Eccleſia recitatum: Nam, & in media Quadrageſima, primum, deinde in æſtate media, frugibus iam collectis: Poſtremo denique, ſub vltimam aduentum Domini præcedentem Dominicam. Non idcirco, quia nihil aliud ſuperfuerit Euangeliorum, quod commodè potuiſſet nobis proponi, & tædio delicatorum hominum conſuli, quibus faſtidium crambe gignit, plus ſemel appoſita: Sed quod hiſce temporibus, vtilitatibus veſtris, non potuiſſet melius alia quacunque exhortatione prouideri. Non ſum quidem neſcius, otioſa ac proinde faſtidioſa ingenia, nouis rariſque delectari. Verum enimuero, non pauca, neque vulgaria ex hac corrupta,

rupta mũdanorum hominum, ſubinde noua requirentium,prodiciunt, tam in Politica, quam Oeconomica, & Eccleſiaſtica functione, malorum examina. Filij Iſrael,manna, cibum cœleſtem delicatiſſimum, quoniam quotidianum faſtidierunt. Hinc prodierunt hæreſiarchæ, nouationibus ſuis omnia per orbem perturbantes. De Athenienſibus teſtatur Lucas, quod ad nihil aliud vacabant, niſi aut audire, aut dicere aliquid noui, vnde in tantam ſuperſtitionem ſunt delapſi, vt fecem, omnium idolorum, ſicut & de Romanis ſcribit Diuus Auguſtinus in libris de Ciuitate Dei, excolerent. Itaque, qui rectè ſapiunt, non debent faſtidiri,quamlibet quotidianum, protritum,aut vulgare, quod vtilitate pariter, & dignitate commendatur. Quandoquidem non poteſt non optimum eſſe, quod ſpiritu ſancto ſuggerente, nobis per Eccleſiam toties reuocatur. Deinde, verbum Dei, quo ſæpius reuoluitur, hoc ſapit ſuauius,ſi mundorum pecorum more,præmanſum, ſæpius reſumatur. Atteſtante ſcriptura. Qui edunt me, adhuc eſurient, &, qui bibunt me,ſitient. Quin etiam & CHRISTVS ipſe, idem quandoque ſæpius inter docendum repetijt, cum inquit. Iterum atque iterum dico vobis. Et in ſermone ante mortem ſuam, ter repetijt: Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Teſtatur Diuus Hieronymus ſanctum Ioannem in extremo degentem ſenio, nihil aliud ſuæ curæ commiſſis,dixiſſe, Quàm, filioli, diligite vos inuicem,diligite vos filioli. Quam frequenter & in eodem quidem pſalmo repetit Dauid: Quoniam inæternum miſericordia eius. Itaque, cum terrena inhabitatio deprimat ſenſum multa cogitantem, accommodiſſimè, inquit, ad Philippenſes Paulus,Eadem vobis ſcribere,mihi non eſt tædioſum, vobis autem neceſſarium. Nunc etiam cauſas inquiramus, huius toties reſumpti prodigij, ex hodierno Euangelio. Primum quidem in Quadrageſima, feſſos, fatigatoſque pœnitentia filios, Eccleſia hoc veluti ſolatio demulcere volens, oſtendit quo pacto

Idem in eccleſia ſæpius quandoq́ doceri non eſt inutile.

Eccl. 24.

Ioan 14. 15 16.

D. Hiero. in ultimũ caput Ioannis.

Pſal. 117.

Ad Philip. 3.

Chriſtus per deſertum, quod pœnitentiam ſignificat, ad ſe contendentes populos recreauit. Deinde, dum in æſtate, collectis & domum illatis ex agro frugibus, de annonæ vbertate gaudetur, accedit Eccleſia, & panum prodigium proponens, admonet, vt benefactorem, altoremque noſtrum Deum Optimum Maximum agnoſcamus, & grati ſimus. Idem enim, qui populum in deſerto prodigioſè pauit, frugibus nos donat. Nam neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat DEVS. Et quod ſæpe fit, ſi noſtram expectationem agri feſellerint, eadem nobis hiſtoria erit ſolatio, ne de victus ſufficientia deſperemus. Denique, quod in poſtrema Dominica repetitur, tres habet illuſtriſſimas rationes, ex temporis obſeruatione manantes. Primò quia vltima Dominica dicitur, poſtremum quoque fidei, ſeu ſymboli articulum ſibi iure vendicat, explicandum. Secundò quia in fine mundi, generalis fiet Iudæorum ad CHRISTVM conuerſio, deligenda fuit hiſtoria, quæ hoc ipſum in vltima Dominica adumbraret. Poſtremò neceſſarium fuit, vt in officij Eccleſiaſtici termino, omnia per annum ſparſim tractata, recapitularentur, hoc melius, quàm per hanc hiſtoriam, expediri non potuit. Quæ quidem omnia, quò clarius percipiantur, obſeruandum longè aliam temporis partitionem in Eccleſia fieri, quàm ſequantur vel Hebræi, vel Græci, vel Latini, aut etiam Mathematici. Iſti namque, ad generationes, omne ſpectarunt negotium. Eccleſia vero regenerationis ordinem, originem, & terminum ſequitur: Ideoque non ab authumno numerat anni primordium, quo tempore Græci ferunt mundum eſſe conditum: Neque à vere, Hebræorum more, qui id temporis ab Aegyptiaca ſeruitute liberati, quoniam tunc primum populus eſſe cœperũt, & habere Remp. inde auſpicari annum iuſſi fuerunt. Sed nec a Martio, vt Romani, ab vrbe condita. Latini verò à Calendis Ianuarijs. Denique quoniam vnicum ſolem habet Chriſtum, qui ſol eſt iuſtitiæ, & lux mundi, cuius primus

1. Cor. 3.

Cur hæc de quinque panib. parabola, ter in anno proponatur.

primus aduentus ortus, ſiue natiuitatis principium dedit: & poſtremus, finem imponet regenerationi: Ideo reiectis etiam Mathematicorum placitis, qui iuxta ſolis & lunæ reuolutiones, anni tempora metiuntur, annum orditur ab eo tempore, quo CHRISTVS venit in mundum. Quem deinde bifariam diuidens, in hanc vltimam Dominicam terminat. Primam partem, redemptionis tempus appellamus, alteram peregrinationis. In priori, quæ ſequenti dominica prima aduentus ſumet initium, fidei negotium, quid de Chriſto credendum ſit, explicatur: Vnde, quare, quomodo, qualiterque aduenerit, vbi, & quando natus, circumciſus, reuelatus, præſentatusque. Deinde, doctrinam, atque miracula, tum victus eius, & ieiunij rationem, adhæc, ſupplicia, crucisque tormentum, poſtremò, reſurrectionem, aſcenſionem, & Spiritus ſancti diffuſionem proſequitur. Quorum ſingula, certis ab aduentu Domini ſolennitatibus, ad diem vſque ſacratiſſimæ Trinitatis, veluti digito ſimplicibus indicantur. Atqui, quoniam non ſatis eſt ad ſalutem, noſce, quid credamus, quo pacto etiam ſimus redempti, niſi dignè quoque ambulemus vocatione, qua vocati ſumus, & ineffabilibus Domini beneficijs, pia vitæ gratitudine, pro viribus reſpondeamus, idcirco in ſequenti parte, quod tempus peregrinationis appellatur, modis omnibus vrget Eccleſia pietatis opera, & ad frugem melioris vitæ ſuos inuitat, cauens ne qua deuiemus, neue ceſſemus, aut retrogrediamur, ſed recta ad patriam cœleſtem procedamus, cogitantes hanc, quam modo viuimus vitam, nil, niſi peregrinationem eſſe, & incolatum. Vt autem omnium, quæ hoc modo, per annum fuère propoſita, poſſit in hac poſtrema Dominica breuis haberi concluſio, delecta eſt hæc illuſtriſſima, de quinque panibus, hiſtoria. In qua, ſimul & quid credendum ſit, ex CHRISTI perſona, & quid fugiendum, quidque ſequendum, tam ex Apoſtolorum, quàm populi rebus geſtis, quæ fuerit fides & expectatio Patrum,

Temporis in eccleſia diſtributio.

Epheſ. 4.

Pſal. 119.

tam luculenter exponitur, vt non potuerit alio quouis Euangelio, præteritum annum Eccleſia melius conclu-ſiſſe, vel ad ingreſſum futuri, commodius, quàm iſto fideles præparare. His iam eo pacto præmiſſis, nunc Euangeliũ ipſum, pro oportunitate temporis, aggrediamur, & tres illas cauſas, cur hoc tempore recitetur in Eccleſia, dilucidius explicemus.

Quo pacto poſtrema iſta dominica ſeculi finem deſignet.

Quod autem poſtrema hæc Dominica, finis ſeculi nos admoneat, quemadmodum præfati ſumus, hinc facilè patet, quia, qui Chriſtum à tergo, per aſpera deſerti, ſequuti ſunt, in hoc mundo: tunc in monte cœleſtis ſublimitatis reficientur, æternum beati. Iuxta quem ſenſum, mons cœlum, conuerſio Chriſti ad turbas, ſecundum aduentum Chriſti ſignificat. Nam licet aſcendens in altum, videri poſſet nos à tergo reliquiſſe, in finali tamen iudicio, ad nos conuerſus, ſublimes in montem Domini transferet, ſuauiſſimum illud dicturus verbum: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis præparatum eſt à conſtitutione mundi. Tũc faciet nos diſcumbere, tranſienſque, miniſtrabit nobis. Hoc eſt, ipſemet ſaturabit nos, non per Apoſtolos, ſed ſeipſo, dans & ſuppeditans, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit. Tunc ſatiabimur, cùm apparuerit gloria Domini. Si enim Chriſtus tam prodigioſè in huius mundi deſerto, hoſtes, & crucifixores futuros, quique coram Præſide ipſum negaturi erant, pauit, quid amicis facturus ſit in cœlo? Tunc poſtremus ſymboli articulus implebitur, quo credimus, vitam fore æternam. Nunc dat Dominus gratiam, tunc daturus eſt gloriam, nunc Apoſtoli, tunc ſeruiet nobis filius Dei. Non igitur fatigemur, Chriſtum per deſerta ſequendo, non murmuremus in tolerando, neque tædium nos auocet ab operando, ſed horum, & omnium piorum exemplo, qui de futuris euentibus, quanquam eſſent incerti, durarunt tamen, Nos, qui certiſſimi ſumus, dicamus cum Propheta. Domine, non diſcedimus à te, viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus, quia apud te eſt fons vitæ, & in nomine tuo videbimus lumen.

Matt. 25. Luc. 12. Pſal. 16. Pſal. 38. Pſal. 79.

Secun-

Secundum,quod in fine mundi faciet Chriſtus, mi‑ſericordiſſimum illud opus erit,quod eos, qui ipſum in carne viderunt,negauerunt, & crucifixerunt,conuerſus ad ſe reuocabit,vt ſit vnum ouile,& vnus paſtor. Cuius in iſta Dominica admonemur ſimiliter.Quanquam au‑tem Dominus nunc videatur ab eis,ob ipſorum incre‑dulitatem auerſus, tunc tamen ablato velamine, vide‑bunt in faciem Ieſu Chriſti. Tunc dictum Saluatoris im‑plebitur: Non me videbitis, donec dicatis: Benedictus; qui venit in nomine Domini. Paulus apertè confirmat, iſtud non futurum,niſi prius gentium plenitudo ſubin‑trauerit,tunc omnis Iſrael ſaluus erit. Hinc etiam fit,vt in hodierna lyturgia ſumamus introitũ ex Hieremia. Dicit Dominus, ego cogito cogitationes pacis, & non afflictionis,inuocabitis me, & ego exaudiam vos,& re‑ducam captiuitatem veſtram de cunctis locis, cum quo etiam epiſtola ex eodem Propheta deſumpta,accommo‑datiſſimè conuenit. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex & ſapiens erit,& faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit confiden‑ter. Videtis itaque auditores,quàm congruè Euangeliũ, vna cum epiſtolà, huic Iudæorum conuerſioni adum‑brandæ deſeruiat.

Dominica hæc ultima quomodo generalem Iudaicæ gentis ſalutem præſi‑guret

2 Cor 3.

Matt. 23.

Rom. 11.

Hier. 29.

Supereſt tertiũ exponendum, nempe quo pacto cun‑cta,quæ per totum annum, de fide & pietate dicta ſunt, in hoc recapitulentur Euangelio. Primum itaque obſer‑uandum erit,quẽadmodum initio admonuimus,fidem in priori anni parte,hoc eſt, quid de Chriſto ſentiẽdum ſit,explicari. Vt ipſum verum credamus fuiſſe homi‑nem,& nihilo minus, verum omnipotentemq; Deum, per cuius paſſionem & crucem ſumus à damnatione redempti. Qui in omni neceſſitate noſtra fidelis nobis apud Patrem aduocatus,& qui ſecundum magnam mi‑ſericordiam ſuam ſaluos nos fecerit,&c. Quæ omnia, aliaque ſalutis noſtræ argumenta, vt certis diebus & cæremonijs,in priore anni parte, quod tempus redem‑ptionis dicitur, fuerunt expoſita,ſic in hoc Euangelio,

Quo pacto uniuerſa Eccleſiæ doctrina, præſenti comprehen‑datur Eu‑angelio.

breuiter, veluti per enumerationem perſtringuntur. Secundum quod ad ſalutem noſtram neceſſariò requiritur, eſt, vt declinemus à malo, & quod bonum eſt, perſequamur, cum tolerantia earum quas Dominus immiſerit, calamitatum. Ad quarum rerum ſtudium, in reliqua parte, quæ tempus peregrinationis appellatur, Eccleſia varijs argumentis nos incitauit. Sunt autem tres in hoc Euangelio perſonæ, quarum prima Chriſtus, alia Apoſtolorum, tertia populi. Fides ex Chriſti tum dictis, tum factis oſtenditur: Bonorum operum ſtudium, hoc eſt, quid ſequendum, quid fugiendum, tolerandumque, tam ex Apoſtolorum, quàm populi rebus geſtis demonſtratur, quę quidem omnia, ex ipſa Euangelij enarratione, latius percepturi ſumus.

Vide Hom. Dominicæ Letare.

FINIS EVANGELIORVM DOMINICALIVM TOTIVS ANNI.

Laus Deo ſemper.

Sed hæc locutus ſum uobis, ut cùm uenerit hora eorum &c] Aduerſatiua coniunctio, ſed, quę & hic videtur purè poſita, refertur ad triſtitiam quæ in Apoſtolis cauſari poſſet ex audita imminentium malorũ prædictione, ſignificatque non ob ingerendam triſtitiam hæc illis Dominum locutum. Vnde Cyrillus locum hunc ſic explicat: Non illa hac, ait, cauſa dixi vt vigor mentis veſtræ eneruaretur, & antequã pericula veniant formidetis, ſed vt recordati à me vobis prędicta fuiſſe, magis admiremini, & in illo tempore periculorũ certior ab euentu rerũ, ſtabiliorq; in me fides efficiatur. Hæc ille. Cæterùm genitiuum, eorum, quidam coniungunt cum ſubſtãtiuo, hora, ſecuti Auguſtinum, qui ſic habet: Hora eorũ, hora tenebroſa, hora nocturna. Verùm genitiuũ illum referendũ, ad verbũ, reminiſcamini, patet ex Græcis, apud quos genitiuus ille ponitur poſt verbũ μνημονεύητε αὐτῶν, id eſt, reminiſcamini vel memores ſitis eorum, id eſt, earum rerũ quæ modò locutus ſum: reminiſcamini, inquam, quia, id eſt, quòd ego dixi vobis illa. Additur autem dictioni, hora, apud Græcos articulus, qui denotat de illa ſe nunc loqui hora de qua prius dixit: Sed venit hora: quo loco nõ ponebatur articulus. Eſt ergo ſenſus: vt cùm venerit hora, id eſt, tempus illud quod nunc dixi inſtare, tum reminiſcamini eorũ. Frequenter autem Dominus ſe illis ob neceſſariã cauſam triſtia nũnc prædicere inculcat, vt ne videretur eorũ delectari mœrore, ac horum triſtium prædictionem leniret, vtilitatis inſinuatione. Et prius quidẽ dixit ſe de imminentibus prælocutum perſecutionibus, vt malum effugerent, videlicet vt nõ ſcandalizarentur: nunc verò de illis ſe locutũ ſignificat vt hinc bonum quoddã conſequerentur, nimirum vt recordantes hæc ab ipſo prædicta non ſolùm non offenderentur, ſed etiã in fide ipſius confirmarentur, agnoſcentes nihil illi fuiſſe incognitũ, nec ad gratiam ipſis locutum. Vnde nõ dicit ſolùm, vt reminiſcamini hæc vobis eſſe prædicta, ſed quod ego illa dixi vobis. Poſtquam autem cauſam dixit ob quam hæc illis iam eſt locutus, ſubijcit & cauſam

ſam

ſam quare hæc ipſis non prius ſit locutus. Hæc autem, inquit, vobis ab initio non dixi,quia vobiſcum eram, quia ſcilicet per meam præſentiam ab his malis liberi hactenus fuiſtis,& in me totũ prelium vertebatur,proinde non erat nececeſſe nec operæpretium de his tunc vos præmonere, ſicut modò quando mea deſtituemini preſentia,& de me teſtimoniũ perhibere debebitis mundo reclamante. Quæſtio tamen hic occurrit,quomodo Dominus dicat: Hæc ab initio vobis non dixi:cùm non ſolùm paulò antè hæc illis mala obuentura prædixerit, quando de ſignis ſubuerſionis Hieruſalem ſuiq; aduentus diſſeruit,ſed etiam longè antè in ipſa miſſione Apoſtolorum ad prędicandum,vt patet Matt.10.Sanè D.Auguſtinus hac motus ratione putat pronomen demonſtratiuum,hæc, non referendum hoc loco ad mala quæ Dominus prædixit obuentura, ſed ad ea quæ dixit de aduentu ſpiritus ſancti, vt ſignificetur Dominum de illius aduentu non dixiſſe quamdiu manebat cum ſuis, dicere autem de eo debuiſſe, cùm ab eis iam eſſet abiturus. Verùm nimis apertum eſt pronomen,hęc,ad illa referendum eſſe hoc loco,ad quæ refertur cùm dicitur in eo quod mox præcedit: Hæc locutus ſum vobis,vt cùm venerit hora,&c.quo loco certum eſt referri ad mala de quibus dicitur in præcedentibus. Proinde vel dicendum eſt ſecundum Chryſoſtomum, Dominum dicere ſe hæc non ab initio dixiſſe eis, quia etſi dixit eis de obuenturis eis tribulationibus, nunquam tamen tam horribilia eos prædixit manere,atq; nunc,cùm dixit mortem eorũ reputãdam Iudæis pro cultu & obſequio Dei, quod maximè poterat eos facere attonitos. Vel melius dicendum ea quæ de perſecutione leguntur dicta à Domino Matthæi 10.non tunc à Domino dicta cùm Apoſtolos amandaret ad prædicandum, ſed per anticipationem illa ſcripta eſſe à Matthęo illo loco propter loci oportunitatem.

FINIS

VITTORIO
BIBLIOTECA
IN ROMA